Utrecht University Library
Partner in Science
Universiteit Utrecht

Augustini Steuchi Eugubini, episcopi Kisami, Apostolicae sedis bibliothecarij, De perenni philosophia libri X.

https://hdl.handle.net/1874/421331

Dit boek hoort bij de Collectie Van Buchell

Huybert van Buchell (1513-1599)

Meer informatie over de collectie is beschikbaar op:
http://repertorium.library.uu.nl/node/2732

Wegens onderzoek aan deze collectie is bij deze boeken ook de volledige buitenkant gescand. De hierna volgende scans zijn in volgorde waarop ze getoond worden:

- de rug van het boek
- de kopsnede
- de frontsnede
- de staartsnede
- het achterplat

This book is part of the Van Buchell Collection

Huybert van Buchell (1513-1599)

More information on this collection is available at:
http://repertorium.library.uu.nl/node/2732

Due to research concerning this collection the outside of these books has been scanned in full. The following scans are, in order of appearance:

- the spine
- the head edge
- the fore edge
- the bottom edge
- the back board

Y. fol.
5

134.
m.

Y. fol.
9

reus ñ h. ñi iudicem ecclesiasti
stare no lebat. accor no pcedu
aut iudicia. ñiú a possone su
at quo audito ept eam ab o
ficio suo suspendit ille contem
pta epi sua sñia. offin suu. ami
sit ut. sc. ppto. ept sne spe resto
nis mcam sñiam tedit. hic
pumi qr utrum clicus ñi aut
lem iudicē sit pducendo. sc
do. sit pducendo ñe an hic epi
sit dignus suspensione. ter
cio. si dignus ñ sit. in contem
ptorem sue sñie pri merabur
oporteat deponi. Q clicus a
p secalem iudicē accusandus
ñ sit. quis pb scribit dicens. a pō
secalē nūs clicus iudicē. nec
emo umqm ept. aut
aut reliquos clicos. apō
secularem iudicem. ac
cepe sñm. ut. Item de eo qd
lis iudicum. impiam. mr clia
mé. aut clicum nullū. aliū minor
is ordis sme. sdā ponūcias. p se
oistringat. aut. tempus. ex
simat. q si fecat. ab ecca aum
unum. ut. mr. cognoscatur ti
dus sit. seq̄stratus quousq; meat
sui. agnoscat. remittat. Item
marcus pp. d e e o d e z
liam aliquos. clicos. ab. sponta
neas. suppmissiones. ad
secalem iudicē. accusandos. nec
tamen. q. p. clicos. tueat. accusare
Item ex multeno. alio. ab ergo si
iudicando. q. p. iudex. elegit
iudices. alios. ñ. debeat. et. nisi quos
ipse. q. impetrans. elegit. aut quos
suo consensu. p. sua. sedes. ap. ac
primates. mctē. huius. sedis. sue
delegauit. Item. ual. dicto. sr
marci. adhuc. ad. sedem. apl. ad
omnia. mia. lege. sam. p. clicis. ept. am
ut. nullis. ept. ul. cor. q. eccie. xendo
nēcitatib. subsumat. ad. iudicia
sui. ordinior. sui. eor. ordinior. pe
hant. iudicari. inter. illos. suos. iudi
nec. q. q. p. pubice. ept. ei. lege
dam. aut. uor. a. nemine. iudicari
potest. q. ad. dei. solius. iudicium
tiam. Item. ex. omnibus. dē
si. capla. ix. d e e o d e z
us. clicis. aliquem. clicū. ad. iudi
secalem. accusare. aut. ad
cendā. dic. quacumq; m
si. omīe. negim. clicorū. ai
sui. aut. p. prior. amittat. ordi
sentia. sñiata. q. si. quis. am
clicis. simple. distulit. sin
sunt. in. omnib. ex. dictis. bis
aut. suo. honore. xxx. dies. sen
sione. mulctent. Item. mandi. p
mag. ytentes. mr. xpiana. de a
orte. finit. ab. ecclesia. num. de
cernimur. sinolumus. obedire
quousq; obediant. alium. nib
ecām. excludant. Item. bonifa
ab. epo. gallie. m. p. annu. m. p
clicali. ci. ept. ap. annalem. iudicē
tus. ept. m. p. annuli. practicantur
m. p. criminali. ci. ap. quos. iudi
ce. si. annalem. si. militarem. pri
uatam. ut. exhibeatur. magi
tus. ei. q. simile. annus. finit. ami
sione. rex. reginu. contempta
tone. plectatur. Item. si. uel. ester
pp. q. clicus. ñ. ē. i. publico. exam
testimonii. clicis. iudicis. nam. do
clicali. neo. acquirat. neo. clicali
quem. in. publico. examinare
pbimatum. in. ecca. e. l. i. t. ac. p.
clicis. impetrato. dicat. nec
honore. nec. legibus. ept. ad. testo
nium. flagitetur. Item. epar. ti
testimonii. dicendo. admitti. ñ. de
ecclia. p. honestatur. dignitatis
ē. totalis. excepta. confessor.
sto. no. clicus. ñ. flagitetur. ad. te
stimonium. inter. nuncio. si. cum
gelus. coram. pontifice. Item
inter. mittat. ad. eum. ex. suis m
nistris. ut. pote. sacerdos. sās. cū
gelus. q. q. tenet. sacerdotē. dicit
q. nouum. Item. si. uel. est. clicus
ad. aule. iudicem. clicum. q. tu
gs. clicus. ad. mortem. sit
sans. clicum. in. re
cum. inuicem. mar

Q
N

Philosophici Theoretici
Folio nº. 5.

Hermani Lethmatij, Decani S. Mariæ Trauctet.
Nº 190. a.
gec
Y fol 5
4
M

AVGVSTINI Steuchi Eugubini,

EPISCOPI KISAMI, APOSTOLICAE Sedis Bibliothecarij,

*

DE PERENNI PHILOSOPHIA LIBRI X.

Idem de Eugubij, urbis suæ, nomine.

VIRTVTE DVCE, COMITE FORTVNA.

SEB. GRYPHIVS EXCVDEBAT LVGDVNI, ANNO 1540.

Ex dono Fratrum Benedict.

BEATISSIMO PATRI,

AC SVMMO CHRISTIANAE RELIGIONIS PRINCIPI

PAVLO III.

AVGVSTINVS STEVCHVS

BIBLIOTHECARIVS.

BEATISSIME PATER,

VERA mihi semper in philosophia uisa est sententia, Sapientiam, atque Pietatem, ex eisdem fontibus nascentes, unumq; ad finem respicientes; omnes quoque rationes alias, quibus consistant, habere conformes. Ipsa Philosophia id clarissime probat: quæ cùm supremum fructum, præmiumq; laborum, Sapientiam promittat, hanc Plato, & Aristoteles, philosophorum facilè principes, non aliam deniq; nobis intelligendam proponunt, quàm Scientiam, Cultumq; Dei: quod illis sua lingua dicitur, θεωρεῖν, καὶ θεραπεύειν τὸν θεόν. *Hanc rerum esse summam, hic demum speculationes, studia, curasq; Philosophorum omnes desinere. Multos igitur uelut in amœnissimis campis flores ex omni Philosophia hanc diuinitatem redolentes, decerptos, eorumq; suaueolentem coronam confectam, iure tibi, qui & Sapientiæ, & Religionis obtines principatum, sacrauimus: tuæ maiestati congruos honores offerentes, quæ Sacris tuendis, Sapientiæ propagandæ, atque illustrandæ præsidet. Quam cum & autoritate, & scientia iamdiu tenueris, rexeris, & ad eam amplificandam animi tui magnitudinem ostenderis, dum uiris undique, sapientia, moribusq; conspicuis, ad religionis moderamen accitis, ex his sapientissimum senatum conficis: dum pulcherrimis ædificijs, Vrbem, templaq; Deorum exornas, bibliothecas Græcis, Latinisq; præcellentibus scriptoribus auges, (mitto enim quòd pacis, qua stabilita religio, difficillimis itineribus susceptis, autor fuisti) tibi certè de philosophia, supremisq; sapientiæ mysterijs libri, uelut arcus triumphales inscribere, quibus tua memoria, quantum in nobis esset, celebraretur in posterum, par erat.*

INDEX EORVM QVAE

IN HOC OPERE DE PERENNI PHILOSOPHIA HABENTVR.

LIBRO PRIMO.

CAP. I De ſucceſsione Doctrinæ ab exordio mundi.

II De tribus modis, quibus cognita eſt Sapientia, ſed poſteriore præſtantiſsimo.

III Quòd Patris ac Filij diuinitas & poteſtas fuerit apud antiquos celebris.

IIII Eorum quæ prolata ſunt, comprobatio, ex Theologia Græcorum & Hebræorum.

V De eadem Mente, Progenie, Sapientiaq; diuina, ex Platone, regina, moderatrice omnium rerum, omnium maiorum conſenſu. Et quòd Ariſtoteles eam laudarit, ſuſpexerit, qui de ea locuti eſſent, admiratus fuerit.

VI Mentem ex Macrobio eſſe Filiam ſummi Boni, ſummum Bonum ipſum ſupremum Genitorem.

VII Ex eiſdem Chaldæorum oraculis de Mente, diuina Progenie, cuius imago ſit animus humanus, & ex Philone.

VIII De Mente, Prole diuina, ex Mercurio Triſmegiſto: Eademq; Creatrice animi humani, ſicut ex Chaldæo Philone.

IX De eadem Mente ex oraculis item Chaldaicis, quòd ſit creatrix, quòd ſpectaculum Deorum.

X De eadem Mente, ex Mercurio, & Platonicis, omniq; eius diuinitate: & quòd ſit mundi creatrix, & Idea mundi, ipſeq; mundus archetypus.

XI De Mente ex oraculo quoque Chaldæorum, & Porphyrio, & Proclo: & quòd ſit à Patre, quòd creatrix mundi: & quòd ſit ea quæ dicitur ultramundana Mens.

XII Quòd Mens ſit Deus, opifexq; mundi: & quòd ueteres Græciæ Philoſophi id agnouerint: & de Ideis.

XIII Ex Proclo, & Porphyrio de Mente, & eam antecedente Genitore.

XIIII Ex eodem Proclo, de Genitore, ſummo Bono, progenie diuina, Mente: item de tertio Anima, ſeu ſpiritu: & de diuinitate ipſius Mentis.

XV Mirabile teſtimonium Porphyrij de eadem Mente ab æterno genita.

XVI Ex Plotino de eadem ipſa mente, & Genitore eius, & eius cum Patre coniunctione: &, quòd poſt Patrem ſit maxima omnium Mens.

XVII Ex eodem Plotino, quòd Mens ſit poſt ſummum Bonum, quòd per eam ad ſummum perueniatur, quòd ſit locus, & Idea omnis pulchritudinis, quòd creauerit mundum.

XVIII Quòd creatio ſit Mentis, Genitore iubente, ipſa operante, & de duobus his, ex eodem Plotino.

XIX De eadem Mente ex Plotino mirabilis Theologia, ut à Patre generetur, omnibus bonis ditetur.

XX Summa eorum, quæ diuinitus Plotinus de Primo & Secundo eſt locutus, De Bono & Mente ab eo genita, Idearum plena, ſapientiſsima origine Mundi.

Ex Theo

XXI Ex Theologia Chaldæorũ apud Sibyllas, de Prole diuina, quòd ſit Regina mundi uiſibilis, & inuiſibilis: & quòd à Patre princeps cõſtituta. Ex quibus eſt cõformatio & cõprobatio eorũ, quæ ſuperius Platonici dixerũt.
XXII Fidele eſſe Magorum, Sibyllarumq; teſtimonium.
XXIII De Verbo diuino, & quo modo ſit Lumen de lumine, ex Mercurio.
XXIIII De diuino Verbo, ex eodem Triſmegiſto: & de uirtute eius, quòd ſit opifex mundi, & quòd naſcatur à Patre.
XXV De Mercurio Triſmegiſto, Theologiamq; eius eſſe ueram, id eſt, ab antiquiſsimo illo Mercurio perſcriptam: de Magis, & Sibyllis.
XXVI De Verbo diuino, ex Philone Iudæo, cuius dictis probetur uerè priſcum illum Mercurium de ipſo Verbo ſuperiora ſcripſiſſe. Multiplexq; de eo apud Philonem Theologia, quòd ſit creator Mundi, & origo, quòd Filius Dei, quòd hominis archetypum.
XXVII Ex Platone, Filium habere Patrem: Verbum eſſe diuiniſsimum, Principem præſentium, & futurorum.
XXVIII Ex Theologia Orphei, de Verbo diuino, & quòd ſit uox diuina, & quòd formator mundi.
XXIX Alia quædã ex Philone Iudæo, de Patre, & primogenito Filio, qui ſit uerbũ eius, creator mũdi, hominis archetypũ: & quòd Pater ſit eminẽtiſsimus, Filius lex, & moderamen mundi, princeps Angelorũ, coæternus Patri.
XXX Teſtimonium de Patre, ac Filio, ex Numenio Pythagoreo: & quòd Pater ſit primus, Filius ſecundus: & quòd Filius agat omnia, Pater iubeat: & quòd Pater ſit ipſum Bonum.
XXXI Ex Amelio, de Verbo diuino æterno, pòſt homine facto: Et quòd Amelius teſtimonium Ioannis protulerit: Heraclitumq; etiam de Verbo fuiſſe locutum.

LIBRO SECVNDO.

CAP. I De Theologia antiquorum teſtimonium Ariſtotelis, exemplaq; ex alijs quàm ſit ueneranda, ac ſuſpicienda.
II Quòd à Barbaris Græci didicerunt, & quòd ingenuè diſcipulos eorum ſe Græci fatentur, quo conſtet Barbarorum Theologiam priorem, ac meliorem eſſe, & quòd à Græcis nihil debuit, uel potuit innouari ſuper Theologia.
III De tribus gradibus diuinis, ſiue Numine trino, uel tribus Regibus, ternaq; poteſtate: & de Spiritus ſancti apud antiquos cõmemoratione, ex Mercurio, Plotino, Pythagora: & quòd procedat à Mente.
IIII Examinatur oraculũ Platonis de tribus numinibus, aut hypoſtaſibus, circa quas ſint omnia: ſed principaliter circa Primum, qui ſit omnium finis.
V Quomodo Animam ſeu ſpiritum ex illis duobus produci tradiderint.
VI Quòd Aegyptij ter acclamabant, trinam Deitatem deſignantes. & quòd diuinam ſapientiam, omnia eſſe apud eos inſcriptio demonſtrabat.
VII De tribus Regibus, ſiue tribus Intelligentijs, triplicique Diuinitate, ex Numenio, Amelio, Plotino, Theodoro, Iamblicho, Proclo.
VIII De tribus principijs, ex Proclo, Platonis Theologia contẽtis, quæ dicũtur Bonum, Mens, Anima; alijſq; nominibus appellãtur. Et quòd hæc tria

principia, non ſubſtantia tria ſunt, ſed alia ratione.

IX Quòd Proclus teſtatur Platonem de tribus Regibus in Epiſtola ſenſiſſe: & de nominibus, quibus deſcribitur ineffabile Principium, nempe Deus Pater.

X De tribus item illis altiſsima Procli Theologia, myſteria Platonis interpretantis: & quòd Platonici faciunt tria principia, quorum primum gignat ſecundum, tertium ſit habitus amborum.

XI De tribus ſubſiſtentijs, ſiue principijs, ex Plotino: & quòd non ſint plura, neque pauciora. Et quòd hæc cognitio potius diuina eſt, quàm ratione demonſtrabilis.

XII Profunda Theologia Plotini de tribus ſubſiſtentijs: & quòd à Primo ſit omnis ſapientia Diuinitasq; Secundi.

XIII De trina Diuinitate, ex Numenio: & quòd ſuper his ſanctè, caſteq; loquendum eſt: & de eorum mutua indiuiſibilique ſubſtantia.

XIIII De trino Deo, ternaq; Diuinitate ex Calcidio, quo ſenſa ſuperiorum Platonicorum declarantur. Et quòd Primus eſt ſummum Bonum, Secundus Mens, Prouidentia, Sapientia æterna, Tertius Intimator & Anima mundi. Et quòd tres has perſonas, & hypoſtaſes apertè & diſtinctè fateantur.

XV De ſecunda Hypoſtaſi, id eſt, Mente creatrice mundi, ex Anaxagora diuina naturæ eius deſcriptio, & quòd ab hac creat uiſibilia, & inuiſibilia Anaxagoras, quemadmodum hodierna religio.

XVI Comprobatio ex Plethone Gemiſto, quòd Magicæ ſententiæ de Trinitate loquantur, de primo, & ſecundo Creatore, ſiue Deo: & quòd Beſſarion etiam uidit hæc, & confirmauit: quòd Auicenna Arabs hunc Trinitatis ordinem uidit apud Platonicos, ſed non uſquequaque rectè percepit: & quòd Intelligentia primi orbis, eſt eadem & Anima mundi.

XVII Quòd autore Suida Triſmegiſtus de trina Diuinitate, ſempiternaq; Trinitate ſcripſit, quam ſolam dixit æternam, inſeparabilemq; ſubſtantiam. & quòd creationem per Verbum Dei, quemadmodum & Moſes, extitiſſe dicit.

XVIII Diuum Auguſtinum apertè teſtari Platonicos de tribus perſonis ſcripſiſſe.

XIX De tribus Hypoſtaſibus, ex Apollinis oraculo: & quòd apud priſcos, omnia metricè ſcribebantur: & quòd ab his oraculis myſteria ueterum Philoſophorum manare potuerunt.

LIBRO TERTIO.

CAP. I De tota Diuinitate: & quòd omnes inſtinctu naturæ Deum ſingulariter in omni ætate nominarint: exemplaq; ex Platone, & Ariſtotele, & Homero, & Demoſthene.

II Quòd ſimili ratione locuti ſunt, & quidem diuinius poëtæ, qui Homero ſucceſſerunt, de ſingulari Deo & his quæ uerè de eo prædicantur.

III Eadem probatio ex priſcis Philoſophis, de laudibus diuinis, ab eis celebratis, quòd ſit unus Deus, quòd Mens Animatioq; Vniuerſi, principium, medium, finis, ex Pythagora, & Archyta, Philolao, & Aſclepio, Acmone, Mercurio.

Quòd

IIII Quòd priſci Philoſophi ſuper uno, ac ſingulari Deo, mirabiliter cum ſacris literis conſenſerunt.

V Quòd appellata ſit in ueteri Theologia Natura diuina, prima excellentiſsimaq; Vnitas: & quòd omnia ex ea dixerint eſſe nata, ex Empedocle & Parmenide & Zenone, & Ariſtotele, Meliſſo, Damaſcio: & quòd hanc Vnitatem uocarint immobile Principium.

VI Eadem probatio ex his quæ ſenſerunt Parmenides, & Meliſſus, Empedocles, & Plato.

VII Priſcam Philoſophiam, Deum appellaſſe ipſum Eſſe; conſenſusq; eius cum Theologia uera.

VIII Quòd Deus in ueteri Theologia appellatus ſit ipſum Vniuerſum.

IX Deum in antiqua Theologia appellatum ipſam Infinitatem.

X Comprobatio eorum, quæ ſunt antè demonſtrata de ſententia priſcorum, nominibusq;, quibus appellarunt ſummam Diuinitatem, ex Simplicio, qui libros eorum legit, quod retulit etiam doctiſsimus Beſſarion.

XI Eadem ratione dixiſſe priſcos Mundum imaginem Dei.

XII Deum apud ueteres, Deorum eſſe creatorem.

XIII Quòd unus tantum maximus Deus, ideoq; ſolus æternus.

XIIII Oraculum Apollinis de Deo, & de creatione Deorum.

XV Aliud ex eodem, de Deo, diuinisq; rebus, teſtimonium.

XVI Aliud oraculũ de Deo, locisq; cœleſtibus, quòd Deus fons, principiũ, creator omniũ, inſcrutabilis: quòd nemo peccãs eũ lateat: q; omnia ꝓſpiciat.

XVII Quòd Iupiter ſit Deus ille uerus, magnus, Dæmonis oraculo: quòd eius poteſtas, omnibus ueneranda: quòd ſolus ille ſapiẽs, largitorq; ſapientiæ: & quòd hæc oracula, uerè ſunt à Dæmone edita Philoſophorũ teſtimonio.

LIBRO QVARTO, PLATONIS ET *Ariſtotelis Theologia diſcutitur.*

CAP. I Ariſtotelem ſingularem Deum eſſe confeſſum: Non ſolis motibus cœleſtibus, ſed omni item mundo eum præfeciſſe: Eandem fuiſſe Academicorum Philoſophiam: Eandem & Senecæ: Non ſolas intelligentias, quæ cœlum moueant, eum agnoſcere.

II Ariſtotelem aliud Intelligentiarum genus, quàm cœleſtes orbes mouentes ſenſiſſe: ſupra motus cœleſtes, Deos beatos locaſſe: Eorum ueram felicitatem deſcripſiſſe: Antiquos qui hæc docuerant collaudaſſe.

III Compendium Philoſophiæ Ariſtotelis, unum ſingularem, moderatorem ſolum ordinum cœleſtium, uitæq; omnis confiteri. Collatio aliorum quorundam locorum, de priſca Philoſophia, quæ ſingularem Deum prædicat: Deum inuiſibiliter omnia mouere, & regere.

IIII De hoc Philoſophiæ compendio quædam probationes, quòd Ariſtoteles prouectioris ætatis, & ad Alexandrum ſcripſerit, ſæpe magnos uiros ſententiam mutaſſe: Multa ex priſcis Ariſtotelem in contrarium retuliſſe: Multa ſcripſiſſe Ariſtotelem, quæ non extent.

V Examinatur Philoſophia, quæ eſt in Compendio: Vbi unum duntaxat cœli motorem, dominumq; totius uitæ uidetur Ariſtoteles agnoſcere. Quòd minores iſto ſupremo Deos quoſdam confeſſus eſt: Quòd eius poteſtatem omnia inuiſibiliter operari dicit.

VI Aristotelem fateri à summo Deo factos Deos minores: interpretari Deum, quam Vnitatem Empedocles dixisset: confiteri diuinam Prouidentiam, quæ naturã excedẽtia aliquando inoperetur. Compendiũ uerè eius esse. Loqui nunc emendatius eum de Vno singulari, quod alibi de pluribus.

VII De uno singulari ac supremo Deo, ex eodem Aristotele, quem à motu cœli absoluerit, cuius sit immensa sapientia, qua respicit etiam res humanas.

VIII Aristotelem miris laudibus efferre, qui Menti rerum creationẽ tribuissent, in quo sit inclusa confessio creati mundi. De Mente dixisse eum quæ prior præceptor Plato. In his unius Dei confessionem esse.

IX Quòd etiam in Moralibus unum singularem Deum est confessus, rerum humanarũ prospectorẽ: Et quòd ad aliam, quàm præsentem uitam prouidentia eius & quæ largiri bonis eum ait Aristoteles, referantur.

X Ex eo quod Aristoteles de Nectare Deorum scripsit, probari & unius summi Diuinitatem, qui sibi & cunctis sit causa felicitatis: & Deos illos non esse uertentes orbes cœlestes. Virtutes, quæ possidentur à mortalibus, multo magis à Deo possideri.

XI Admiranda Aristotelis Theologia de beatitate diuina: quæ sit contemplatio: Eandem esse minorum Deorum felicitatem, Deum summum contemplantium. Ex quo summa unius maiestas comprobatur.

XII De beatitudine Deorum: de unica, simplicique uoluptate, quam Deo tribuit Aristoteles. Consensus eius cum sacris literis, beatitudinem esse diuinam contemplationem.

XIII Aristotelem summum Deum affirmare cum Homero Patrem esse Deorum, hominumq; : eiusdem esse generis cum illis. Hinc creationem Deorum, & solum Primum æternum demonstrari.

XIIII Deum ab Aristotele, ueluti generis humani Regem declarari, omni genere sapientiæ maiorem, cui libenter omnes obtemperare oporteat.

XV Mentem, quam exterius uenire scribit Aristoteles, non nisi ab uno singulari Deo uenire posse. Quem Theophrastus eius discipulus confessus est omnium rerum originem.

XVI Appellari legem Deum ab Aristotele: imperium legis esse imperium Dei. Ex his sequi, ut tacitè fateatur legem hodiernam diuinam esse, cui maximè parendum sit: in his esse Dei singularis confessionem.

XVII Quòd Aristoteles dicens diuinissimum Reipublicæ genus Monarchiam, uisus est unum Deum singularem, qui singulariter omnem mundum gubernat, confiteri.

XVIII Aristotelem pietatem collaudare, utilemq; esse fateri. Ex his deduci, ut pietatem, quæ uerè Deum colit, creatorem mundi credit & fatetur, collaudarit.

XIX De singularis Dei beatitudine, quam Aristoteles uidit, uereq; definiuit. Quòd omnes Ordines mundanos confessus est à Deo factos, dicens ab eo contineri naturam: & quòd is est Verbum Dei, ex Philone.

XX Aristotelem fateri Deum masculum & fœminam creasse ad generis humani perennitatem, cum Mose mirificè consentientem.

XXI Aristotelem cunctis in republica rebus preferre pietatem. Quæ causa iustissima, cur sit pietas potior. Super hoc, Aristotelem præceptoris Platonis sententiam fuisse secutum.

INDEX

LIBRO QVINTO, PLATONIS DE SINgulari ac ſupremo Deo Philoſophia perpenditur.

CAP. I Platonem unum ſingularẽ Deũ aſſerere. quã cœlo perinde atq; Ariſtoteles tribuat Diuinitatẽ, non uerã, ſupremamq; illi Diuinitatem, ſed creatã eſſe, factamq; ab illo ſupremo. Deum illũ magnũ ac ſupremũ appellare Platonem ineffabilẽ, ex Theologia Triſmegiſti. Hũc ipſum, nõ corporis modo cœleſtis, ſed etiã animi affirmare Platonẽ creatorẽ. Vehemẽter eos errare, qui dicunt Platonem ſentire creationem perpetuò manantem. Secutũ eſſe Platonem Aegyptios & Chaldæos in deſcribenda creatione mundi.

II Non ſolum in Timæo, ſed alijs item locis, Platonem de Deo ſupremo egregiè loqui: Eum cunctarũ rerũ, etiã Deorũ, affirmare creatorem. Exemplũ in libris de Republica, de facili Dei rerum omnium creandarum poteſtate. Platonem dicentem, Deum etiam ſeipſum gignere, quis ſenſus.

III Cur Plato in libris de Legibus magis aſtrorum Diuinitatem, quàm ſupremi Dei obtulerit. Quòd ſupremum Deum ſentit ac dicit ineffabilem, de quo cautè ſit loquendum.

IIII Platonẽ de ſummo ac ſingulari Deo ſenſiſſe, quæ à maioribus audiſſet. Timæũ Pythagoreũ fateri Deũ autorẽ mũdi, itemq; temporis, & omnis cœleſtis ordinis inuentorẽ: quæ ſecutus ſit, maximeq; approbauerit Plato.

V Exempla, quibus probatur Dei ſingularis & unius confeſsio apud Platonem, in cuius potentiam & autoritatem cuncta bona referat idem, confitens eum cunctorum quæ poſsidemus autorem.

VI Apud Platonem multa, nomine diuino appellari, ſed unum eſſe ſingularem, & ineffabilem creatorem omnium, atque moderatorem.

VII De ſummo Deo, quem ſummum Bonum uocat Plato, affirmans eum rerum cunctarum cœlo ac terris autorem, à quo rebus omnibus adſit eſſe.

VIII Platonem fateri Deum omnium bonorum nullius autem mali autorẽ, optimum, pulcherrimum, ueridicum. Prodeſſe dare pœnas, & caſtigari. Dogma de Bonitate, ſumptum eſſe ex Triſmegiſto.

IX Hoc de Bonitate diuina ſumpſiſſe Platonem ex Triſmegiſto.

X Deum creatorem omnium rerum dicere Platonem. Teſtimonia, quibus apparet eum Vniuerſi conditorem nuncupaſſe. Prolem diuinam autorem mundi eſſe Platoni, cui det Patrem in Epiſtola.

XI Alijs locis creatorem cœli, ordinumq; cœleſtium moderatorem Platonem dicere Deum, qui diſtribuerit ad gubernacula mundi Angelos ſuos, creator mundi, bonorum omnium repertor.

XII Varia teſtimonia, quibus ſingularis Dei apud Platonem probatur confeſsio: quem & creatorem mundi fatetur, & ei bona cuncta accepta refert.

LIBRO SEXTO.

CAP. I Quòd recentiores Philoſophi, qui poſt Platonẽ & Ariſtotelem floruerunt, Theologiã maiorũ uenerati imitatiq;, mirificè cum Theologia cœleſti conſenſerint, unũ ſingularẽq; Deũ appellãtes, omniaq; de eo prædicãtes, quæ ſunt in Libris ſacris. Teſtimoniumq; Theophraſti, & Alexandri de Deo.

II Theologiam Romanorũ agnoſcere, fateri, nominare Deum unũ ſingularẽ, proſpicientẽ omnibus, ubiq; præſentẽ, mũdũ omnẽ implentẽ, immẽſæ ſapientiæ

pientiæ,rerum creatorem,animorũ largitorẽ, Mentem Vniuerſi,inuiſibilem,ex operibus agnoſcendum. Variaq́ de eo Marci Tullij Philoſophia.

III Senecam unum ſingularemq́ Deum ore pleno nominare Autorem mundi,& rerum humanarum Præſidem ſæpius prædicare: Ei cuncta in terris bona accepta referre.

IIII Senecam exordium mundi fateri à Deo fuiſſe, qui ſingula diſtinxerit, loca rebus, ſitusq́ aſsignauerit. Antiquior mundo, lucis creator, operis ſui ſpectator, per Vniuerſum diffuſus. Ventorum moderator, largitor, proſpector, cuius decreto cuncta fiant, qui mare diffuderit ad beneficiũ noſtrum, benignus Pater,bonorum amantiſsimus.

V Deſignatio diuinæ Naturæ apud Senecam: quòd ſit ratio incorporea, rerum magnarum opifex: per omnia diffuſa,cuſtos,rector uniuerſi, Dominus,& artifex: cauſa cauſarum: Natura rerum ex qua nata ſunt omnia. Quomodo ſit ipſe mundus, aut pars maxima mundi. Qui ſit plenus Ideis æternis, ad quas formauit mundum.Fundator mundi:& quòd ipſa Natura.

VI De ſummo & ſingulari Deo,ex Plutarcho, Philoſopho inſigni, omnes fermè de eo laudes canente,quæ in ſacris literis habentur: Hunc unum adorandũ eſſe,non elementa mundi huius: Solem, Lunamq́ eſſe ſigna quibus diuina maieſtas innoteſcat: Ea eſſe organum, artemq́ Dei. Deum eſſe creatorem mundi, qui ſit templum ſacerrimum, in quod ſpectator operum diuinorum introducatur homo. Mundum eſſe tanquam theatrum, in quo nobis ſpectatoribus Deus inſignes opes ſuas oſtentat. Deum creaſſe Solem, qui ſit quædam lucis æternæ ſuæ per mundum decurrens imago.Diuinam naturam eſſe ac felicitatem,uirtutis excellentiam.

VII Item ex Plutarcho Deum in pelago ſanctitatis habitantem, cuncta rectè moderari: Solem in cœlo uelut exemplum ſui collocaſſe. Eſſe eum uirtutis omnis ſimulachrum & Ideam, quam homines oporteat imitari quoad fas eſt. Principes eſſe diſtributores bonorum, quæ largitur Deus. Principem eſſe imaginem Dei uiuam. Præcipuum, inſignemq́ Dei cultum, eſſe, imitari bonitatem eius. Ad uirtutes acquirendas opem eius eſſe neceſſariam. Res Romanas creuiſſe, Deo uolente. Deum eſſe regem mundi, Bonorum largitorem.

VIII Affirmare Plutarchum omnia facienda in Republica, honoris diuini cauſa. Deum eſſe Patrem hominumq́ Deûmq́, creatorem autem mundi. Hunc priſcos fateri totius ordinis, harmoniæq́ autorem. Principium iuſtitiæ. Viuens æternum, optimum. Dæmones malos eum non feciſſe: ex inordinatione ordinem feciſſe. Optimum artificem, plenum artificij, immortalem,beatum,beneficum,uidentem uniuerſa.

IX Deum feciſſe hominem animal placidum, ſociabile. Amore patrio eum hominum res attendere. Omnia circum mare & terras proſpicientem, omnibus conſulentem. Voluntate eius,pulcherrima quæque fieri. Animam eſſe inſtrumentum eius. In eo ſempiternam eſſe præſentiam. Hominem ad cognoſcendum feciſſe.

X Ex alio Philoſopho, qui dicitur Epictetus, Stoicus autem fuit, non Chriſtianus, de Natura diuina, de qua deprædicet quæ ſacræ literæ concelebrant. Eandem eſſe naturam bonitatis ac Dei. Subſtantiam diuinam eſſe Sapientiam,perfectamq́ rationẽ. Deum cunctis proſpicere,mundum gubernare.

Homi

Hominem esse opificium eius. Ad unum Deum respiciendum esse. Ei pro beneficijs gratias haberi oportere.

XI Eadem de summo ac singulari Deo sensisse subsecutos Philosophos. Iamblichū affirmare, Deum principiū, mediū, finem, in eo respicicēdo & sequēdo felicitatem esse. Eum esse Dominum omnium bonorum, principiū beatitudinis, finemq; omnis Philosophiæ. Felicitatē esse, sequi mandata eius.

XII Porphyrium, singularem, unicumq; Deum cōmemorare, cui rationabili sacrificio, castisq; cogitationibus sit litandum. Eum esse omnipotentem, omnis uirtutis autorem.

XIII Item ex Simplicio profunda Theologia, de uno bonitatis fonte, unico rerum, singulariq; principio. à quo causæ cunctæ, cunctaq; principia dependeant. Et quòd sese ad ferendam miseris opem inclinet.

XIIII Ex eodem Simplicio, Deum esse absoluti boni nostrorꝝ animorꝝ principium finemq;, in quem unum sit respiciendum: cui quandiu cohæserit animus, sua radice hæreat, diuulsus marcescat. Quòd mundum Deus creauerit.

XV Ex Proclo, de singulari Deo, quòd sit Vnus, quòd Bonum, quòd prima causa, bonorum cunctorum Autor, Deorum etiam Creator. Quòd ineffabilis, incogitabilis, Virtutis infinitæ, Naturæ indeficientis.

LIBRO SEPTIMO AGITVR
De Mundi creatione.

CAP. I Omnem nationem à uetustissimis seculis traditione per omnes ætates descēdente, fateri mundum creatum. Vidisse quædam Creati mundi priscos signa. Fuisse famam apud priscos Creati mundi creberrimam. Rationes, quibus nonnulli noluerunt creatum mundum.

II Resoluuntur rationes de Aeternitate mundi. Nulli Aeternitatem prodesse, sed uehementer obesse. Hunc esse mortalibus omnis impietatis, omnis infelicitatis fontem, rerum humanarum confusionem. Nullam reddi posse prouidentiæ rationem, rebus æternis. Non posse animos immortales esse rebus æternis: aut eos non ascendere in cœlum: nullaq; esse post uitā præmia uirtutū. Stultos esse, qui deteriora uelint æterna, quæ sint melioribus impedimento. Non esse malum destruere mundum causa maiorꝝ bonorꝝ.

III Dissoluitur secunda ratio, In creando mundo nō esse prius & posterius tempore. Quandocunq; creatus fuisset mundus, quæri potuisse, cur nō prius creatus. In æternitate non esse prius & posterius. In multis hallucinari mētes humanas perinde atq; sensus. Omnem infinitatem absurdam esse, & indecoram, præter diuinam. Vnius tantum esse naturaliter Aeternitatem. Quòd supersedens Deus Creatione mundi, neq; tardauit, neq; cessator fuit. Neque dici potest supersedisse, ac distulisse.

IIII Examinantur Philosophorum, primum Aristotelis de Aeternitate rationes. Aristotelem non impugnare simpliciter Creationem, sed qualem nonnulli ante eum deprædicassent, qui Chaos æternum, Creationem in tempore fuisse asserebant. Priscos non quemadmodum calumniatur Aristoteles, tempus æternum credidisse. Priscos asseruisse tempus & cœlum creatum, creatum cœlum ex liquida aquæ substantia.

V Dissoluuntur rationes Procli partim è natura, partim opinione Platonis ductæ. Tempus in quo conditus est mundus, non esse cœleste tempus. Plura esse

esse posse tempora, quàm cœleste. Redundare, superuacaneamq; esse animam cœli, aut eam esse Deum summum. Maioris honoris esse Deo, æternitatem suam, quàm perennem rerum factionem. Aeternitatem mundi, impiarum opinionum esse fontem. Non sequi potestatem æternam Dei, æternam mundi conditionem. Deum non esse mutatum cum creauit. Naturalem fuisse Dei æternitatem, mundi principium. Platonem non æternum, sed in tempore factum mundum scripsisse.

VI Platonicos priscos, non quemadmodum affirmat Proclus, mundum æternũ dixisse, sed factum. Diluuntur rationes Plutarchi sub aliorum persona. Deum creantem mundum, humanisq; rebus consulentem non laborasse, Deum creasse hunc mundum non causa uoluptatis suæ, sed propter homines, quod Stoici etiam fatentur. Vexationes bonorum, improborum secundas res non prohibere, quo minus mundus sit creatus.

VII Diluuntur rationes Epicurei & Cottæ apud Tullium. Earum solutionẽ esse, quod ubi Marcus ipse loquitur, secus sentit. Et ea est Academicorũ libertas. Platonẽ non suis primũ oculis creationẽ uidisse, sed apud priscos legisse. Platonẽ dicere mundũ corruptibilem in posterum, sed potestate opificis non interiturum. Non ociatum esse Deum, fruentem ante mundũ Diuinitate sua. Non supersedisse creatione mundi. Sapientibus & Stultis creando mundo prodesse uoluisse. Assecutumq; esse, quòd bonitatem suam fecit clariorem. Omnes particulares motus in primum motorem referri.

VIII Diluuntur rationes Simplicij de Aeternitate mundi. Simplicium ægrè tulisse Ioannem Philoponum rationes Aristotelis de Aeternitate motus refutasse. Eundem Theologiam Mosaicam contemnentem, non intellexisse quæ de luce & Sole creato idem scripsit. Non accepisse Mosen ab Aegyptijs Theologiam, sed contrà, Aegyptios ab eo. Græcos ab Aegyptijs didicisse, ut si sit Aegyptiorum fabulosa Theologia, sit etiam Græcorum. Quomodo oporteat intelligi, lucem primum creatam, quarta autem die creatum Solem. Resoluuntur rationes, quibus Simplicius ex Platone probat æternum mundum.

IX Ostenditur Creationem mundi ab antiquissimis omnium nationũ fuisse confessam. Cunctos ferme Philosophos uetustæ famæ, patrumque traditioni subscripsisse. Explicatur in primis Theologia Trismegisti de Creatione mundi. Trismegistum cum Mose congruere in describenda Creatione. De creatione lucis, siue Solis, siderumq; aliorum, & aëris ex aquæ purissima defecatione. Ante omnia de creatione terræ & aquæ, quæ cæteris fuere principia, dictum chaos ab illis, aut hyle. De nudatione terræ, creatione animalium, & hominis ad imaginem Dei creati. Hanc Theologiam uidisse Ouidium apud Græcos, Latineq; expressisse. Deos eorum esse sidera, factos ex aqua. Secutos esse priscos Græcos hanc Theologiam. exempla ex Platone.

X Orpheum adorasse, secutumq; esse Theologiam Trismegisti de constitutione mundi. Minores affirmasse quæ prior Orpheus prodidisset. Primam Theologiæ partem apud Orpheum, esse laudes Creatoris æterni, sapientissimi, fœcundissimi. Omnia nata esse ex fœcunda sapientia Verbi diuini secundum Orpheum. Secundam Theologiæ partem esse de Chao, nempe terræ & aquę creatione, post quas ex eis creatę sint formæ rerum. Similem

esse

esse Mosi Orpheum in hac creationis assignatione. Phaneta esse Solem, apud Orpheum, Amorem ipsam diuinam sapientiam creandi cupidam. Ex Chao & Oceano natos esse Deos, nempe sidera cœlestia.

XI Homerum atque Hesiodum ueneratos hanc Theologiã, similiter atq; priores de mundi origine,& eius principijs ceciniſſe. Terram & aquam Homerum primas res creatas dixisse. Hesiodum primum fuisse Chaos, id est,terram & aquam,totamq; creationem affirmasse ac decantasse.

XII Parmenidem, Thaletemq; creationem esse confessos. Amorem esse Deum sempiternum apud eos.Solum Deum æternum dixisse Thaletem. Mundum opificium diuinum appellasse.Noctẽ antecessisse diem,dixisse Thaletem, ut Moses tenebras ante lucem. Aquas illas primordiales Mosaicas eum principium dixisse, Mentem autem creatricem.

XIII Physicos autore Plutarcho confessos creationem mundi,cuius initium fuerit à terra: Ab aquis segregatam ætheriam substantiam primam.

XIIII Aratum fateri Deum summum posuisse stellas in firmamento cœli, quemadmodum Moses. Idem cantasse Ouidium.

XV Aristotelem,rationem fateri coëgisse creationem mundi. In æternitate, uel animos esse mortales,uel ascendere in cœlum non posse, corpora semper animantes.Sequi ex his in Philosophia grauissimos errores.Aristotelem à maioribus in creatione mundi dissentire non debuisse. Verba Aristotelis quæ diuersis locis posita probant eum creationem prudentem uel imprudentem esse confessum.

XVI Ex dictis oratorum & poëtarum,artium,sermonis, & humani generis probatur exordium.

XVII Plotinum apertè fateri,contrà quàm Proclus contendat, tempus creatum, cum cuius conditione consequitur etiam cœli, mundiq; creatio.

XVIII Apertè,perspicueq; Porphyrium de temporis exordio scripsisse.Iamblichũ multis rationibus omnia nata esse,confiteri: Qui consentaneè cum Mose prædicet hominẽ diuinitus factum.Itemq; ordines cœlestes à diuinissimo Verbo repertos.Et quòd cõdẽnat hũc mũdũ, asserẽs ab eo fugiẽdũ esse.

XIX Crantorem Platonicum, uitam præsentem condemnasse, eiq; non esse & mortem antepositisse. Quo sequitur improbatio Aeternitatis mundi. Idem ex Aristotele infertur.

XX Epictetum & Arrianum homines à Deo creatos, inq; mundum, operum diuinorum spectatores introductos fateri.

XXI Ex sententijs Plutarchi de mundo,Principijsq; eius. Ea in quibus nonnulli peccauerunt,de materia prima, de anima malefica. Responsiones contra calumnias Lucretij, quas contra prouidentiam, temeritatem, & casum defendens, effudit.

XXII Dissoluuntur uanæ Lucretij contra mundi creationem, rerumq; ordinem, calumniæ. Coarguitur necessariò sensisse prouidentiam rebus inesse, Omnia causa nostri feciſſe Deum: quæ putasset Epicurus noxia, uel superuacanea, summam prouidentiam habuisse.

LIBRO OCTAVO.

CAP.I De Angelis, & ea natura, quæ inter Deum supremum, atque homines intercedit, & quòd de his etiam prisci Philosophi sunt locuti: Et de ueris

Dijs, fabulosis exclusis.

II In sermone Platonis, Aristotelisq́, apparere Deos alios, quàm qui moueant orbes cœlestes. Nec alios esse posse, quàm Angelos supercœlestes.

III Quòd Plato de Dijs siue Angelis uera sensit, & scripsit. Et quòd eorum sedes in cœlo constituit, quibus Deus gubernationem humani generis tradiderit: & de eorum natura.

IIII Ex Aristotele de Dijs siue Angelis, quos similiter ac Plato in cœlo supra motus ætherios locauit, & beatos eos, rerumq́ humanarũ custodes dixit.

V Ex cæteris locis probatio, Deos Angelosq́ Aristotelem sensisse supra sidera motusq́ cœlestes, eumq́ de beatitudine eorum uera scripsisse.

VI Quòd uitam, naturamq́ Angelorum, & felicitatem Poëtæ sicut & Theologi descripserunt.

VII Considerationes ex Marco Tullio, apud quem est Deus supremus, & item alij Dij nominantur, qui præterquam Angeli esse non possunt.

VIII Ex alijs autoribus de Angelis siue Dijs, post summum Deum.

IX Ex oraculis Chaldaicis de potestatibus, siue mentibus summis: & quòd has rectores mundi Chaldæi dixerint.

X De triplici ordine Deorum, siue Angelorum ex Platonicis, præcipuè Proclo, in quo uidetur nostros secutus, ubi à ueritate dissentiat: & de primo Deorum ordine.

XI Generatim de Dijs, & eorum prima acie, quid'ue Proclus commentitium affixerit.

XII De triplici Hierarchia Deorum, & quid uerí, aut à uero dissentiens de ea scripserit Proclus.

XIII De secundo Deorum siue Angelorum ordine, quem ex Dionysio deducat Proclus.

XIIII De tertia Hierarchia, uel ordine Deorum, ex Proclo, & quòd in eo secutus est Areopagitam.

XV Quòd Hermias item, quemadmodum & Proclus, secutus est Dionysium in definiendis Hierarchijs cœlestibus, & quid non ueri addiderit.

XVI De alijs generibus, & nominibus Deorum apud Proclum ex Dionysio, & quid in his dissentiat à uero.

XVII De esca Deorum, uel Ambrosia, & Nectare: quæ cum uere à Platone, & Aristotele fuerit assignata, Proclus parumper infecerit.

XVIII Ex Theologia Damascij de Dijs, siue Angelis & uno supersubstantiali Deo, & quòd is etiam imitatus est Dionysium.

DE DAEMONIBVS.

XIX Priscis Dæmonum naturam innotuisse. Profanas literas similia sacris de Dæmonibus perhibere. Nomen Dæmonum, Græcum, Hebraicumq́ esse posse. Esse hoc nomen commune bonorum, ac malorum.

XX Exempla quibus monstratur hoc nomen, diuinam potentiam, numenq́ designare, & usurpari pro Deo, Dijsq́ à Poëtis, & Philosophis. Demum quòd malorum potestatum sit proprium nomen. Essecq́ apud eos bonos & malos Dæmones.

XXI De uario genere Dæmonum apud Philosophos: & quòd non semper physicè nomen hoc usurpent, transferentes nomen, naturamq́ Dæmonum ad alios

alios. De Dęmonibus ueris & fabulosis ex Platone,& Poëtis.Et quòd ueri Dæmones sint aërij. Correctio eius, quòd situm aërium dicunt naturaliter Dæmonibus attributum.

XXII Declaratur sentẽtia Platonis de Dæmonibus, qua tribuit eis legationes, intercessionemq; inter hominem,atq; Deum. Et quòd hi sunt Angeli cœlestes.

XXIII Separantur ea,quæ promiscuè de Dæmonibus aërijs & Angelis cœlestibus locutus est Plato.Et,quod mirè cum sacris literis consentit,de principibus humano generi datis.

XXIIII De Dæmonibus eligendis, eorumq; præsidio, custodiaq; hominum in uita,& post,à Platone tradita, in Deos, uel Angelos congruere. Quis sensus,cum aiunt iustos post mortem fieri Dæmones.

XXV Separantur ueri Dæmones à fabulosis,quos celebrant poëtæ. Veros Dęmonas aërios illos esse.

XXVI Veri Dæmones ostenduntur esse aërij, natura malefici,ingenio praui,boni nunquam ipsismet Philosophis autoribus. Et quòd etiam Aristoteles de Dæmonibus est locutus.

XXVII Dæmones esse gentem aëriam. Hoc sacram & profanam sentire Theologiam.Idem Platonem,Pythagoram,Aristotelem prodidisse. Testimonium etiam diui Pauli.

XXVIII Ex prisca Magorũ Theologia, naturæ Dæmonũ clara definitio. Eos esse maleficos incãtationibus prędidẽtes,quod Plato asseruit:esse feras agrestes,Stygios canes, Vltores,carnifices malorum: affectibus malis delectari,domicilijsq; impiorum: Transferre sese in Angelos lucis.

XXIX Ex Theologia Aegyptiorũ uetustissima apud Trismegistũ Dęmonas esse, & esse malos,malorum inspirationum autores. His esse omnia plena. Vltores impiorum esse.Eos esse ex alijs aërios, uagos, per phantasias, & illusiones decipientes.In quibus cum nostra Theologia concordia.

XXX Dæmones nidoribus oblectari, ob id materiales appellari.

XXXI Quæ Dæmonibus nonnulli Philosophi attribuerunt, eos omni mundo præficientes, Angelis congruere,idq; ab eis deprædicari.

XXXII De Dæmonibus qui dicuntur se mulierũ cõmercio contaminasse, aliosq; Dæmones genuisse: Hos esse Dæmonas fabulosos, & quasi poëticos, non ueros: & quòd is fuit multorum error.

XXXIII Apud Orpheum cum sint Dæmones boni & mali,hoc nomen denicq; malorum potius esse,quàm bonorum,sicut in sacris literis.

XXXIIII Dæmonas ab antiquis Philosophis proditum, dare pœnas toto mundo persecutionem patientes. Nullum eos elementum admittere cœlo cadentes,ab Empedocle dictos. Pherecydem de eis scripsisse. Zoroastrẽ principem malorum quendam prodidisse. Nomen Dæmonis eis proprie malorum esse.

XXXV Dæmonis nomen apud priscos malorum esse. Vera eorũ descriptio apud Philosophos ueraq; cognitio: Eos esse aërios,uagari per omnem mundum, Deo persequente dare pœnas.

XXXVI Diuinationem,uaticiniaq; & oracula ab halitu terrestri fieri non potuisse. Aristotelem,Plutarchum,Ciceronem ista suspicatos, se ipsos declarare, contrarias rationes opponentes.

XXXVII An oraculum Apollinis à bono uel malo Dæmone funderetur. Quod à malo, signaq; eius. Quòd sæpe Deus spiritibus, hominibusq; improbis usus est ad prædictionem futurorum.

XXXVIII Dæmones nunquam in consortio beatorum fuisse, nõ ex cœlestibus gaudijs, quæ possiderent, sed possessuri essent, si rectè operarent, cecidisse. Peccatum eorum fuisse superbiam, inuidiamq;.

XXXIX De Dæmonibus è cœlo ruẽtibus, priscos quædã cognouisse, & prodidisse, Pherecidẽ, Empedoclẽ, Homerũ, Plutarchũ ruinã hanc designasse.

XL De Genijs, siue Angelis, singulo cuique custodibus datis, inter eos & nostros mirus consensus. Testes horum Menander, Empedocles, Plutarchus, Arianus.

XLI Calcidij de Dæmonibus sententiæ, Dæmones ætherios, quibus serena, puraue corpora tribuat idem, potius Angelos appellandos. Definitio Dæmonis iuxta eundem.

LIBRO NONO, DE CREATIONE HOMINIS, *& immortalitate animorum.*

CAP. I Quòd omnes consenserunt hominem à Deo creatum: animos uenire diuinitus: & quomodo fuit hæc fama manans à priscis, temporum longinquitate apud nonnullos denigrata.

II Vt Pythagoras, & Archytas cõsentiant hominem à Deo creatũ, eiq; super oẽs animantes imperiũ datũ. Et quòd hæc fuit etiã totius scholæ sentẽtia.

III Quòd hæc Pythagoreorũ, de homine diuinitus creato Theologia ducit ab Aegyptijs: Et quòd Mercurius Trismegistus eam latius expressit.

IIII Poëtas antiquos, quos secutus est Ouidius, Mosaicam de homine diuinitus creato, sententiam confirmasse, idq; etiam Cornutum asserere.

V Quòd etiam Chaldaica Theologia cõfirmat hominem à Deo creatum, animamq; exterius infusam in corpus. Et quòd idem asserunt Aegyptij Philosophi, & item oraculum Apollinis.

VI Sententia Platonis de homine diuinitus creato, & quòd in Timæo formationem corporis attribuens minoribus Dijs, poëticè potius dixit, in alijs locis tribuens totum opificium summo Deo.

VII Quòd Aristoteles mirificè consentit cum Theologia Mosaica, hominem à Deo conditum, formatumq; corpus, datamq; sexus uarietatem, animam autem exterius inspiratam.

VIII Quòd Aristoteles de animi immortalitate, ac diuinitate sensit, ac dixit, quæ superiores, Chaldæi, Pythagoras, Aratus, Mercurius Trismegistus, exinde Philo, & Marcus Tullius.

IX Quòd confirmauit Aristoteles eandem sententiam alijs locis, quibus sensit aperteq; pronuntiauit animum à corpore segregatum, idemq; testantur Peripatetici eum sensisse.

X Ex his quæ scripsit in libris de Anima & de partibus animalium similis probatio: & quòd hoc ipsum interpretes Græci contendunt Aristotelem sensisse.

XI Quòd Marcus Tullius pro cunctis Romanis animum & corpus affirmat à Deo supremo creatum, ipsumq; animum esse ad imaginem, & similitudinem Dei: & quòd cum Mose mire consentit.

Variæ

XII Variæ,multiplicesq; Senecæ ſententiæ de immortalitate,originéq; animorum.Fateri eũ delibatos, aut fuſos eos à ſpiritu diuino. Futuros in æterna requie inter beatorum choros poſt à corpore diſceſſum. De eorum cum Dijs cognatione,de ſempiterna luce,fortunatorum ſedibus.

XIII De ſempiternis animis hauſtis ex origine diuina, ex eodem Seneca. De eorum diuina ſtirpe, atq; natura. De natali die, quo peruolabunt ad ſuperos.De uita beata poſt mortem,eiusq; diuina deſcriptio.

XIIII De ſimilitudine, & imagine animorum cum Deo,ex Platone, qui tota ſua Philoſophia hoc idem perhibuerit: Et quòd hanc cauſam immortalitatis eorum aſſeruit.

XV De Phocylide uetuſtiſsimo Poëta, qui dixit animam immortalem, digreſſamq; à corpore fieri Deum. Et quòd ſimilia confeſſa eſt antiquiſsima Theologia Magorum.

XVI Epictetum in Philoſophia cunctis admirabilem, creatum animum à Deo ad ſimilitudinẽ ſuam fuiſſe confeſſum: & quòd membra corporis idem diſpoſuerit,animo libertatem dederit.

XVII Aliæ ſuper eodem, Epicteti ſententiæ, quòd animus abſciſſus, ſiue radiauit à Deo:& quid abſciſsio aut radiatio animorum.

XVIII Quòd factus eſt homo,in mundumq; introductus à Deo, ut contemplaretur, quòd membra corporis ad operationes diſpoſita: & quòd is eſt omnium conſenſus.

XIX Quòd Philoſophi duplicem hominem aſsignauerint:ſed uerum ipſum animum,hunc immortalem,& ſimilem Dei.

XX Quòd ob hanc cauſam dixerunt animum è cœlo cecidiſſe in corpus,in quo uiuat in pœnam: & quòd hæc ſuſpicio non ſit uera: & quòd alio ſenſu intelligendum, quod priſci prodiderant: Et Plotini ſententia ſuper immortalitate animorum.

XXI Alexandrũ Aphrodiſeũ,animũ immortalẽ ſenſiſſe. Separare eum animam corporeã,ab anima diuiniore.Animi agentis dignitatẽ primum ſummo Deo,tum intellectui noſtro tribuere, utrũq; incorruptibilẽ, affirmantẽ. Alexandri clara uerba de intellectus humani incorruptibilitate.

XXII Quòd idem Alexander Aphrodiſeus animum immortalem aſſeruit,& dubitationem de mortalitate reſoluit. Et quòd Plato prior & Ariſtoteles hoc ipſum docuerunt, oſtendentes organa labefactari poſſe, animo incorrupto & inuiolato.

XXIII Rationes Plotini de immortalitate: & quòd idem iterum Ariſtoteles & Plato ſunt confeſsi,animam eſſe incorpoream, quemadmodum Deum: Et epilogus eorum, in quibus mirè cuncti ferme Philoſophi cõueniunt, ſuper immortalitate animorum.

XXIIII Epilogus rationum,quibus uiſus eſt ſapientibus animus immortalis.

XXV Contra rationem, qua putarunt animos retro ſempiternos: & quòd errarunt, omnipotentiam, maieſtatemq; ſummi Dei, qui ſolus ſit præditus motu ſempiterno, imbecillis animis tribuentes: & quòd animi humani non ſunt per ſe principium omnis motus, ſed ſolus Deus.

XXVI Quòd ratio, qua ſibi perſuaſerunt animos ingenerabiles, non eſt uera: & quòd errauit Panætius transferẽs ad animos, legem rerum corporearũ. Et quòd etiam Philoſophi conſentiunt non omnia nata occidere, è quibus

bus Plato censuit mundum factum non interiturũ. Tum ex ratione decretum hoc Philosophorũ neq; uerum esse, neq; animis congruere. Resoluunturq; rationes Aristotelis, quibus probat omnia nata interire.

XXVII Quòd lex illa in Philosophia, omnia orta occidere, etiam à Philosophis aliquando contemnitur: quòd eorum sententia, non modò incorporea, & simplicia, sed etiam corporea possint incorruptibilia fieri: Et quòd non est semper usitatis exemplis insistendum: & de duabus naturis.

XXVIII Quomodo sibi ipsis contradixerũt, animos è cœlo cadere dicẽtes, iterumq; reuerti, & quę fuerit erroris causa. Et quòd perperam intellexerunt, quæ de regeneratione fuerant uaticinatæ Sibyllæ.

XXIX Quòd Plato dicens in Timæo seri animos in astris, & inde demitti, non uidetur id penitus existimasse: & quòd alijs libris ueriora scripsit, quibus hæc in Timæo refelluntur.

XXX Quomodo uera sit sententia, ad animũ uniuersi, particulares reuerti. Quòd hoc mysterium Philosophi recentiores peruersè intellexerint. Quòd ea sit sacrarum literarum sententia. Quòd Plato, & Pythagoras dicunt animos ad Deum reuerti. Et super hoc errores Themistij.

XXXI Errores Themistij, aliam esse animam uniuersalem asserentis, alium ipsum Deum summum. Si foret unus illuminans omnes mentes, intellectus Deum fore. Rationes cur non sit unus.

LIBRO DECIMO.

CAP. I In religionem ueram cunctos Philosophos consensisse: Pietatem, Philosophiamq; Christianam, quæ sola cunctas ambages resoluit, omnes tacitè collaudasse: Rerum humanarum finem esse, Philosophorum consensu, pietatem: Hanc autem esse solam Christianam.

II Philosophos perhibere pietatem esse uirtutum principem: probari hanc solam esse Christianam. Finem à Philosophis consentaneè religioni Christianæ constitui, ut Deum sequamur. Huc omnem uitam dirigendam. Hoc illos dicentes, apertè religionem, quæ sequitur Deum, respexisse, probasse. Philosophis ueram scientiam esse, Deum noscere.

III Definiẽte Platone ueram sapientiã fugam ex hoc mundo, assimilationemq; diuinam tum sanctitatem, ac iustitiam, unam duntaxat religionem Christianã hac definitione concluisse. Probari Platonis hoc testimonio, necessariò uenturum in terras Deum fuisse, quem imitari genus humanũ posset. Iamblicho apertè fatente diuinam similitudinẽ comparari, Deiq; præcepta cognosci non posse, nisi Deus ipse audiatur: palàm hodiernã religionem necessariam mundo ostendisse.

IIII Beatos Aristotele & Platone prędicantibus, qui diuinam iustitiam sequuntur, hodiernam religionem cunctis laudibus comprobasse, solam magistram ueram diuinæ iustitiæ.

V Platone præferente cunctis obedientiam diuinam, apertè assensum esse hodiernæ religioni; ut homines scirent iussa superna, in terras necessariò uenturum fuisse Deum.

VI Definitionem sapientiæ ueræ, quæ assignatur à Iamblicho, uni Christianæ congruere. Philosophos in humana sapientia nullam spem habendã asserentes, solam diuinam hodiernam, ueram esse iudicasse. Ex his quæ facere

facere Philoſophiam contendunt,& quæ in humana Philoſophia repre hendunt,probari duntaxat Chriſtianam ueram Philoſophiam eſſe.

VII Philoſophos mundi uoluptates improbantes, omnemq; continentiam admirantes,collaudaſſe,comprobaſſe Chriſtianam religionem,ueram continentiæ magiſtram. Mirabile Plutarchi dictum ad uirtutem, & probitatem, opem Dei eſſe neceſſariam.

VIII Philoſophos eam laudantes Philoſophiam, qua uiuitur purè, à corporeis illecebris ſegregamur,apertè religionem Chriſtianam ſpectaſſe.Eos,uoluptates corporeas impedimento eſſe ad cœleſte iter aſſerentes,unam nobiſcum religionem aſſeruiſſe.

IX Philoſophię finem,cognitionem Dei,maieſtatisq; eius admirationem Philoſophos aſſerentes, religionem Chriſtianam, cuius finis eſt Dei notio, omnibus ſuffragijs confirmaſſe: Archytam,Plutarchum,Iamblichum, Simplicium hæc dicere.

X Philoſophos præſentem uitam contemnendam,& ad ſolum Deum uertendos animos,odioq; habendum corpus affirmantes, hodiernam religionem comprobaſſe. Mercurij Triſmegiſti, Platonis, Ariſtotelis,Syriani ſuper eo teſtimonia.

XI Philoſophos affirmantes finem omnis Philoſophię eſſe contemplationem, & felicitatem ueram, ſolum intuitum Dei, & regnum cœlorum ſentire potuiſſe. In terris nullam eſſe beatos reddentem contemplationem. Ex his cum religione Chriſtiana palàm eos ſentire.

XII Veram ſapientiam,& omnium quæ fieri poſsint optimum,teſtibus Philoſophis eſſe pietatem: hanc autem eſſe ſimilitudinem cum Deo,eamq; felicitatem ueram. Hoc cum à Philoſophia fieri dicant, nullam aliam eos ſpectare potuiſſe Philoſophiam,quàm hodiernam.

XIII Miris laudibus extuliſſe Philoſophos charitatem non fictam: Eo Chriſtianam religionem, cuius fundamentum eſt charitas, comprobaſſe. De præcepto Pythagoreorum.

XIIII In cultu Dei & pietate Philoſophos, eximias uoluptates ſtatuentes, affirmare, quæ ſemper concinunt ſacræ literæ. Deſiderantes eoſdem perfectam, mirificamq; pietatem, hodiernam deſideraſſe.

XV Philoſophos diuitias contemnendas docentes, malisq; malas & perniciosas aſſerentes, paupertatem admirantes,curam carnis abijciendam, ſtudiumq; ad pietatem, & cultum Dei transferendum contendentes, præſentem religionem unicè comprobaſſe.Hanc unam eos uoluiſſe.

XVI Philoſophos aſſerere religionem purè exercendam eſſe, quærendumq; acceptiſsimũ Deo cultum,cuncta humana contemnenda. His probari,ea, quę habentur in religione Chriſtiana,auidiſsimis animis eos acceptaſſe.

XVII Philoſophos arbitrio libertatem tribuentes, ſed opem diuinam ad opera recta neceſſariam prædicantes, mirificè cum religione hodierna congruere. Mala ex nobis ipſis eſſe,autoribus eis.

XVIII Hieroclem,Syrianum,eximios Philoſophos,ueram iudicare ſapientiã,uirtutumq; principem pietatem,& aſsimilationẽ cum Deo, & imitationem bonitatis,iuſtitiæq; eius.Eumq; eſſe Philoſophiæ finem.Hanc eſſe beatitudinem,quam Marcus Tullius dicit à Philoſophia donari.

XIX Priſcos à maioribus audiſſe de præmijs æternis.Famam ſemper inter mortales

tales crebuisse futuræ felicitatis post hanc uitam. Platonis, & Socratis, & Marci Tull. testimonia.

XX Plato & Socrates & Marcus Tullius testes, fidem antiquã esse de præmijs iustitiæ, ac probitatis. Eos cum nostris prædicare, fugiendas corporeas illecebras, uitam cœlestem in corporibus agitandam. Qui hoc egissent, in concilio Deorum futuros.

XXI Probos post uitam Deos declarandos, quemadmodum sacræ literæ, prædicare Platonem: Improbos, iniustos, sceleratos cum similibus habituros, Tenebras appellare Platonem, pœnas malorum.

XXII Ex Platone de bonorum, malorumq; futura sorte. Testimonium eius hanc Theologiam priscam esse.

XXIII Platonis de præmijs & supplicijs post uitam, de regno Sacrosancto Beatorum, de teterrimo carcere malorum, de carnificibus infernis, sententiæ. Quòd boni bonos, mali malos adeunt. Quòd hæc religio, Fidesq;, non fuit nisi cœlitus antiquis reuelata.

XXIIII Platonem fateri, reddituros quosque de factis propriis rationem, bonos cum fiducia: malos, cum summa trepidatione. Non illic affore propinquorũ cateruas, qui reos ante Tribunal iudicis defendãt. Labores quos pij fortiter exantlassent in uita, meritis præmijs afficiendos. Descriptio patriæ cœlestis, nominibus rerum sensibus expositarum.

XXV Descriptio regionis beatæ, Platonis, diuiq; Ioannis. Vt pulchritudo uenustasq; terrestris, exprimit eis pulchritudinem cœlestem.

XXVI De pœnis ad inferos, ex Plutarcho. De Dæmonibus carnificibus. De præmijs æternis. Hanc Theologiam esse priscam.

XXVII Ex uetustissimis Poëtis, de pœnis & præmijs bonorum ac malorum. Philosophorum ac Poëtarum autore Plutarcho esse testimonium, manere bonos maxima præmia post uitæ cursum.

XXVIII Testimonium Plutarchi, Iamblichi, Marci Tullij, Pythagoræ, de præmijs ac supplicijs post uitam.

De Mundi exitio.

FINIS.

Augustini Steuchi Eugubini

DE PERENNI PHILOSOPHIA LIBER PRIMVS.

PRAEFATIO.

De successione Doctrinæ ab exordio mundi.

CAP. I.

VNVM est omnium rerum principium, sic unam atque eandem de eo scientiam semper apud omnes fuisse, ratio multarumq; gentium ac literarum monimenta testantur. Hæc partim nata à prima hominũ origine, per omnes ætates deuoluta est ad posteros: Partim ex multiplici rerum consideratione parta, Philosophiæ nomine semper celebris fuit. Hanc quidem scientiã in primis hominibus cumulatã, absolutamq; fuisse, ea res clarissimè probat, quòd dum nascerentur, à Deo se creari cernerent: & ab eo paulo antè omnia condita perspicerent: Cœlum, ac Terras, &
B Mare è nihilo parta: Animalia, Sydera, Camporumq; uiriditates. Nati autem colloquio Dei, & præsentia fruebantur: & quicquid temporis à creatione ad eos pulsos è Paradiso exactum est, mirabilium rerum fuit cognitio: fas autem non est, tantarum rerum memoriam posteris eos non reliquisse. Neque uerò probabile est, primum hominem, suum, mundiq; ortum ignorasse, scienterq; filijs suis exerta uoce nõ prædicasse: totaq; uita casum, resq; priores suas non commemorasse. Ac magnus ille sator, & parens generis humani à creatione sua ad mortem, mille annos, demptis septuaginta, uixit: quo temporis spatio innumerabiles (licet pauci commemorentur) necesse est fuisse procreatos, qui primum illũ generis sui ducem, diuinitus creatum contemplati, & cum eo locuti fuerint, totamq; creati mundi rationem ab eo didicerint. Plura quoque quorum in eo fuisse perspicuam, exactamq; scientiam, mirabilis animi, & corporis ueniens à Deo arguit creatio. Nos enim ab eo nati sumus. Eum uerò, quem Deus præsens, astansq; creauit, multis de causis necesse est animo, & corpore fuisse nobilissimum. Quę igitur ab illo referebantur, ab innumerabilibus quidem audita, paucorum animis (quos scilicet terrenæ cupiditates curæq; mortales minus occuparant) retenta sunt. Qui & ea ipsa & alia, quæ sæculorum ordo, ætatisq; successio afferebant, cognoscentes, posteris, quorum mentes tantarum rerum scientia ad cultum Dei inflammare cupiebant, prodiderunt. Quippe Noë cuius post diluuium plus trecentis annis uita processit, plus quingentis antecesserit, & sæcula diluuio superiora, & interitum generis humani, cum filijs non conticuisse, sed maximè prædicasse, omniumq; aures hac fama repleuisse, & probitas eorum, & humanus instinctus ostendit. Atque is ipse optimus iustissimusq; uir, cuius ante magnam alluuionem sexcentos annos uita dicitur obiuisse, uidit eos qui primum parentem uidisse potuerunt: (si quidem diluuium millesimo, & quingentesimo plus minus anno ab

origine generis humani inundauit) uita uerò primi hominis ad millenos annos, C
demptis ſeptuaginta, progreſſa eſt: proxime quam ſexcenti illi Noë ante diluuium anni, palàm attigerunt. Ac præter alios fortaſſe (quorum nec memoriam, nec numerum annorum Theologiæ uiſum ſit referre: quod una tantum ſeries præſtantiorum hominum, ad texendam principij, omniumq; deinceps naſcentium ſæculorum hiſtoriam ſatis eſſet) fuit is, qui dictus eſt Mathuſalem, quem inter Adam & Noë poſitum utrunque uidiſſe, familiariterq; cum utroque uixiſſe, primo quidem ſeruientem, ac ſumma cum pietate, obſequium præſtantem, ab altero ueluti minore obſequium accipientem, ad rationis conſenſum, etiam antiquæ Hebræorum traditiones prodiderunt: Illumq; ipſum ueriſsima temporum ſupputatio probat, anno ante diluuium deceſsiſſe, natum agente Adam uitæ ſuæ ſexcenteſimum octogeſimumſeptimum annum, ut ducentos quadraginta tres annos Mathuſalem uiuere, uerſariq; cum Adam, eumq; uidere potuerit. Cum Mathuſalem autem cõmertium, conſuetudinemq; Noë potuit habuiſſe, plus quingentis annis ante diluuium. Omnia igitur ante diluuiũ uel uidit, uel audiuit Noë, tum in medio quaſi temporꝝ cõſtitutus, & diluuium aſpexit, & prędicare trecẽtos annos poſt, omnibus oĩa potuit: pręcipuè filijs, à quibus, ceu tribus fontibus, natũ omne humanũ genus fecit diuortia. Atq; antea q̃ deceſsiſſet Noë, natus Abrahã eſt, ante eius obitũ plus qnquaginta annis. Nec uerò pijſsimũ hominẽ patrisq; ſimillimos filios, par eſt, ſub ſilẽtio res tãtas, tamq; memoratu dignas preſsiſſe, & ad pietatẽ, iuſtitiamq; homines tum originẽ eorꝝ à Deo docẽtes, tum pœnã, quæ ſæculũ flagitioſum deleuiſſet, commemorantes non inflãmaſſe, præcipueq; ipſum Abraham, quem ſanctiſsimum, piæq; nationis principem fore proſpicerent. Ab hac igitur ueriſsima cauſa, magnam rerum diuinarum, humanarumq; ſcientiam deductam par eſt, ſæculis, poſtea & barbarie, ſolitudineq; primo- D
rum hominum plurimum labefactatã, factamq; ſemper uetuſtate deteriorem. ſiquidem cum poſt ſparſum, ac diffuſum in omnes terras genus humanum, priores illi & pauci fuiſſent, & longius à ſe receſsiſſent, tum uitæ neceſſarijs excogitandis eſſent intenti, neceſſe fuit rerum præteritarum memoriam neglectam, apud paucos omnino remanſiſſe. Et forte necdum literarum repertus erat uſus, aut diluuio penitus extinctus, aut ne tum quidem repertus. Maioribus igitur hęc ore, non ſcripta poſteris tradentibus, facilior fuit obliuio. Et ueritas quidem apud paucos reſtitit: falſa uerò quædam, obſcuraq; eius imago, & fabuloſis uulgi rumoribus ſimilis, per omnes dimanauit. Hinc nationes hæ, quæ priores ſunt ſatæ, & in quorum terris natæ, & geſtæ res antiquorum ſunt, earum rerum clariora ac plura, quàm cæteræ, monimenta retinuerunt: dico Chaldæos, Armenios, Babylonios, Aſsyrios, Aegyptios, Phœnices, penes quos partim aperta, & detecta, partim fabuloſa, & ſcyrpis & latebris abſconſa, & diſsimulata, partim impijs figmentis uiolata, Theologia maiorum reſedit. Factum non tam ſtudio, & induſtria, quàm caſu, dum ueritas à ſuo fonte recedens, fit per omnes diſsipata deterior, affigente unoquoque aliquid, aut quod traditum eſſet non recordante. Eandemq; par eſt fuiſſe cauſſam deprauandæ ueritatis, quæ rerũ ſolet eſſe cæterarum. Nullus eſt enim rumor ac fama, quin fiat, quanto magis ſpargitur, & ab autore diſiungitur, fabuloſior. Idemq; caſus antiquiſsimam ſapientiam, doctrinamq;, tanquam rapidus torrens euertit, atque ſermonem & dialecton, quæ cùm una eſſet, & apud priſcos, uelut in fonte ſuo, eſſet puriſsima, eaque tota poſteritas uteretur, facta omnium ab inuicem in omnes terras deductione, ſermonem quidem eundem omnes ſecum detulerunt, ſed non longo temporum interuallo ita fecere diuerſum, ut plurimum à primo, natiuoque illo

differret

A differret. Multum tamen habuit ſimilitudinis cum primo, ut facile riui, de quo fonte profluxerint, agnoſcas. Hinc ſermo Chaldeorum, Aſsyriorum, Arabum, Aethiopum, totiuſq; ferme orientis, ſic appropinquat Hebraico, ut adulterina germanis, corrupta ſynceris reſpondent. Perinde igitur, ut ſermo, eſt diſsipata, & contaminata ſapientia; & tempora ſub quibus omnia ſeneſcunt, tum cætera quæ mortalitatem comitantur, fuerunt eis exitio. Apparent tamen quædam ueteris ſapientiæ ueſtigia, ut tametſi nominibus falſis, corruptisq; circuntegitur, porrigere certè aliquam ſolertibus de ſe coniecturam poſsit. Vt igitur omnes ab uno principe Deo, ab uno generis autore, qui Deum, & Angelos eius in uiſibili forma uidit, & cum eis familiariter aliquando uixit, progeniti ſunt, ſic communem quandam de Deo, rebusq; diuinis ſapientiam oportet fuiſſe. Alterum fuit ſcientiæ primordium nõ à ſucceſsione, & reuelatione natum, ſed contemplatione rerum, ſanisq; iudicijs exceptum, primò quidem incertius & obſcurius, eaſdem tamen habens cauſas. Nam Deus naturæ pater et repertor, ſicut ex eo commertio & reuelatione maieſtatem, diuinitatemq; ſuam homini declarauit: ſic item cum ordine & decore, & numeris, omniumq; pulcherrimarum rerum formis mundum compleuit, oblata etiam ignaris diuinitatis ſuæ uaria, certaq; occaſione, ſeipſum oſtendit. Veri quidem eſt ſimile, maiorum illorum & perfectiorem longe & clariorem fuiſſe, iſta quæ poſtea ex contemplatione nata eſt Philoſophia. Sed nouiſsimis ſæculis, omnis & illa & hæc, clariore exorta luce (ueluti oriente ſole, ſolent ſtellæ obſcurari) abſconſa, uel hebetata eſt, ut quaſi radij fuerint eius, & uenturum ſolem præcedens aurora. Sic autem tres Philoſophiæ fuiſſe dicemus ætates, priorem quaſi iuuentam, uegetam, robuſtam, quæ cum ad ſenectutem peruenisſet, cœperit, philoſophorum tempore, ſed ſui longe diſsimilis, renaſci, ac
B reparari, nouiſsime non renaſci ſolùm, ſed maior, luculentiorq; quàm unquam fuiſſet, oriri, lucemq;, quantam poſſent capere mentes, ubique diffundere. Eôdem uidelicet, quò proles humana labentes, quæ principio quidem beata fuit, futura immortalis ſi ſtetiſſet, tum in omne malum peſtemq; delapſæ, poſt reſtitutæ creuit multis gradibus prior dignitas. Omnem igitur quæ ſemper in hominibus fuit, ſapientiam, non rationibus his ſolum perſuademur, eandem apud omnes fuiſſe, ſed multis quidem illis ac maximis exemplis, cùm ſparſa per omnes gentes ueritatis eius ueſtigia intuemur, quàm libris ſuis Moſes olim, quaſi procul è remotiſsima ſpecula inſpiciẽdam oſtendit: poſtea luce clariſsima eadem refulgens, omnium oculos, animosq; cõpleuit. Digniſsimum autem eſt oſtẽdere, idem ſemper omnes gentes credidiſſe, quod nunc credunt, retinentq; omnes: idq; duabus rationibus: tum iudicio, rationeq; docente, ac ueritate ad ſui confeſsionẽ omnes attrahente: tum ex uetuſtiſsima Theologia, quæ à primis hominibus peruenies, qui Armeni, Chaldæiq; fuerunt, perpetuis ſucceſsionibus deſcendit ad cæteros barbaros, ab his ad Græcos, ut Plato quoq; teſtatur. Inſignes autem ante omnes in ſcrutanda, perſequẽdaq; omni doctrina, fuerũt Græci: è quibus qui ſe Philoſophandi cauſa ad exteras nationes contuliſſent, multas ab eis diuitias auexerunt, ſed minimam ut par eſt, earum partem, quæ literis earum cælarentur. Apparet & peruerſe quædam eos intellexiſſe, ſiue errore ſuo, ſiue iam etiã apud eos, à quibus ea traderẽtur, ueritate ueterẽ dignitatẽ non retinente. Nam & nomina immutarunt Græci: quædã quidem nõ adeo multũ, alia tantopere, ut ueræ, antiquæq; appellationis nullũ remanſerit ueſtigium. Græcos igitur ac Romanos, qui à barbaris & genus duxere quondã, & eorũ ſapientia longo pòſt tempore ad eos deflu xit, multa latuerũt, quæ uel tunc, uel multis retro ſæculis apud eos haberentur. Eodẽ enim progreſſu, quanquã nõ eodẽ tempore, & genus humanũ, & ſapiẽtia, eſt propa-

gata. Fuit enim generis humani primordium in Armenia, Mesopotamia, Chaldæa, C
Assyria, ibiq; ante diluuium duntaxat homines uixerunt: Post diluuiū, hæ ipsæ primum terræ, quas ante diluuium tenuerāt, habitatæ sunt, Assyriæq; gentis, & Medæ, Arameniæ, nepotes Noë conditores fuerunt: ab his diffusi paulatim sunt in omnes terras et distributi coloni, quod quodā temporis spatio factum necesse est. Sapientia quoq; præter eam quā secum detulissent ueteres coloni, à Chaldæis peruenit ad Hebræos, excipio quæ scripsit Moses, ab Hebræis ad Aegyptios, ab his ad Græcos, à Græcis ad Romanos. Siquidē Abrahā Chaldęus fuit, in cuius domo ueterē Theologiam, patrias q; traditiones, par est remānisse, quarū ille hæres fuerit. Nam & temporū exactissima supputatio, & Hebræorū literæ, assentiūtur, uitam Noë usq; in tempora Abrahæ peruenisse: uixit em̄ Noë post diluuiū trecētis, quinquaginta annis, Abrahā ducentesimo nonagesimotertio natus est: quocirca quinquaginta, & eo amplius, annos cum illo uixit. Optimi enim cum optimis uiuere gaudēt. Ecce autē tota series ut hominum, sic sapientiæ inter se deinceps implicata usq; ad Mosen. Princeps humani generis creari se uidit à Deo, suis eum oculis aspexit, pulchritudinē mundi nascentis ac nati uidit, nomina bestijs fecit, cæteraq; percepit, quorū in eo fuisse certissimā sciētiam, multiplex & irrefragabilis ratio demonstrat. Nepotes eius, qui diu cum annoso patre uixerant, uidit Noë: &, ut credere fas est, formosum parentis corpus, formosiorem animam referentes audiuit. Et quæ diuiniora sunt, audiuit eos Theologiam diuini parentis recensentes, ut in Paradiso creatus, ut moratus, ut pulsus fuisset. Qua cœlum ac terræ, animalia, ratione creata: quid primum, quid postremum conditum: quam arbores illæ, altera uitæ, altera sciendi boni & mali, uim haberet. Omnem enim magni genitoris illius, ac magnæ genitricis sermonem, Theologiam fuisse credendum est, ut perpetui de rebus ante casum suis, de ortu, habitu, D
formis Angelorum & dæmonum loquerētur: quid enim possumus aliud suspicari? Hæc omnia Noë, filiosq; eius retinētes, uidit & audiuit Abrahā: Is filio & nepoti narrauit: à Iacob, in omne genus defluxerūt. Præter hāc autē gentis Hebraicæ seriē, plures alias fuisse credendū, per quas pari progressu & pietas, & rerū antiquarū scientia ierit. Nobiliorē quidē ac syncериorē hanc Hebræorū. Nec uerò solus Noë ante diluuium multos annos cum patribus illis diuinis uixit, nec solus eos audiuit: nec solus item Abraham pius fuit, & antiquas res memoratu dignas à Noë & à filio eius Shem, audiuit, & se ministrū eius fuisse quindecim annos, si traditionibus Hebræorū credimus, confessus est: unde enim pietas, & sapientia Iob, nulla in re cedens sapientiæ, pietatiq; Hebræorum, manauit? An censes & hunc, cùm sit uetustissimus, uidelicet Abrahæ tempestate, ipsum Noë non uidisse, loquentemq; non audisse? cùm non multum inter se distarent, ille in Armenia, is in terra Hus, quæ est pars Arabiæ desertæ, adiacens Mesopotamiæ, siue Armeniæ minori. Quid Sibyllæ, præsertim Sambethe, quæ etiam in his ipsis locis, id est Perside, uel Chaldęa, nata, fertur de genere Noë fuisse, cuius extabant uigintiquatuor libri, ubi plurima de Christo, plurima item de origine suæ gentis, de creatione scripsit? Sola igitur ex tam multis Hebræorum familia, ut præstantior, numeratur: & sola ad texendam, cōtinuandamq; historiam necessaria. A barbaris igitur & genus & sapientia peruenit ad Græcos, nō tam eo tempore, quo philosophari gens illa cœpit: sed multis ante sæculis. quod ut non sit scriptum, possit tamen ex coniecturis rationeq; innotescere. Quandoquidem ante Homerum & Hesiodum multos floruisse præstantes uiros sit necesse, à quibus ipsi & carminum rationem, numerumq; syllabarum, cum modulatu, & tot, tamq; mirabiles res didicerint. Neque uerò fas est, primum Homerum autorem poëtis

fuisse

A fuisse, quem tametsi Orpheus, Musæus, Linus, antecessisse dicantur, plures tamen extiterunt, qui possent Theologi certè, si non absoluti poëtæ uocari. Vnde enim illam Homeri grandiloquentiam, tot cultus, cerimonias, sacrificia, in quibus manifestam inuenies cum sacris literis concordiam, manasse putes? Fuerunt ad scribẽdum ueteres tardi, & segnes, siue quia literarum usus non esset ubique receptus, siue quòd consuetudo scribendi, & per literas ad posteritatem res mandandi, nondum esset usitata: Deinde omnia fert secum inuidiosa uetustas, magnaq; facta sunt omnibus seculis ueterum monimentorum naufragia. Non est opus exemplis, quot cum imperio Romano nobilissimi scriptores interciderunt, quot desiderantur è Græcis, quorum nomina uix audiuimus. Eadem ergo hæc tempestas antiquissima sæcula depopulata, abstulit rerum præteritarum memoriam. Nullaq; est lingua, quæ non bonorum autorum deploret interitum. Vt mittã apud Hebræos multa, quæ solent ab eis proferri, ubi sunt libri Natan prophetæ, & Achiæ Salonitæ, & uisio Addo uidentis, qui citantur in libris Paralipomenon? Vbi tot libri Mercurij Trismegisti, uetustissimi hominis, quem Iamblichus ad centum & decem millia biblorum, id est chartarũ è papyro de rebus diuinis, & naturalibus conscripsisse memorat? cuius est quicquid de mundi creatione, de rebus diuinis in Platone admiramur. Equidem sic statuo, ut innumerabiles è lingua Latina & Græca scriptores ad posteritatem non peruenerunt, sic plurima uetustiorum sæculorum, quæ de creatione rerum, de rebus à regibus gestis nos docerent, monimenta interijsse. Seruata tamen est pars melior; sicut multis minoribus ~~multis~~ scriptoribus cadentibus, incolume semper fuit Euangelium. Hinc igitur nihil habent Græci quod ante Homerum, atque Hesiodum, citare
B possint: nam Musæus ferè nihil scripsit: Orpheus, cuius extant hymni, alius uidetur à uetere illo, quanquam prisci illius à Græcis multa citentur: & certè aliquem docuisse Hesiodum necesse est, ante omnia chaos fuisse, postea terras apparuisse. Soli igitur Homerus & Hesiodus, aut scribere cœperunt, aut istorum, uti nobiliorum tantum, ex multis ad posteros monumenta peruenerunt. Et ut de chao ea dixit Hesiodus ab antiquis audita, sic alia per populos solita uagari, aut penes sapientiores solita recondi sentire debemus plura longe, ac meliora. Igitur apud Græcos & Romanos, tribus modis periclitata est sapientia: Primùm linguæ diuersitas, locorumq; distantia fecit, ut Græcos multa effugerent, quæ apud exteras nationes, Græcis antiquiores, & cum cœlo & terra penè fatas, haberentur: Tum quæ secum ueteres filij ac nepotes Noë, Iauan, Cittin, Rodanim, à quibus Græca natio est condita, Iones, Cyprij, Rodij, detulissent, primo illo sæculo, cùm propter inopiam rerum, uitæ necessariarum, artiumq; nondum repertarum, imperitiam, alia sequerentur, nec literis uacare possent, facilis fuit obliuio. Postremo quòd ea quæ apud priscos Græcos illos circumferebantur, tametsi à nonnullis meliore ingenio uiris perscripta fuissent, multis tamen casibus intercepta perierunt, ut peruenire omnia ad posteros non potuerint. Multæ tamen reliquiæ remanserunt, multaq; ex tot, tantisq; diuitijs naufragia iactari per undas uidimus, quæ nos impulerunt, ut qua possemus ope, ea colligeremus: quanquam & hoc peius habet Romanos quàm Græcos, quòd eorum omnia attingere monumenta non potuerunt: Vt qui genere posteriores sunt, sapientia quoque sint inferiores. Huius operis autem duplex erit ratio, ut quoniam ostensum est, unam necessario fuisse semper sapientiam, siue successione proditam, siue coniecturis & iudicijs exceptam, utranque reuocare & conferre cum uera. propterea conformationes, aut de perenni Philosophia sunt appellatę. Nam cum una sit religio cœlestis, constans eximia pietate & doctrina, eandem fuisse ex quo genus ho-

minum cœpit esse, aut indicante natura, aut reuelatione succurrente, obscuriorem C
quidem quondam & penes paucos, postea radiantissimam, totoq; in mundo flagrãtem, qui uoluerit, intelliget. Hæc uestigia, has reliquias sapientiæ nos uidentes, credidimus maioris cuiusdam priscis sæculis, postea maximæ lucis fuisse quasi radios: sicq; in unam omnia spectare ueritatem.

De tribus modis, quibus cognita est Sapientia, sed posteriore præstantissimo.

CAP. II.

SEGITVR ut à Sapientia inchoëmus, superiorem rationem strictius repetentes, dicimus, Sapientiam, siue Veritatem uenientem ad homines, uel offerentem se de cœlo, tribus gradibus esse progressam. In primis hominibus uberiorem, largam, & tradente Deo perfectam: posteà crescentibus annis dissipatam, dissectam, euersam, magnisq; temporum, atque hominum iniurijs affectam, ad posteros tanquam fabulam & somnium, uilem, laceramq; peruenisse. Ex his est ortus mundi, Deus autor, principia, chaos, aqua, animalia, Mens opifex, diluuium, gigantes, turris, rerum diuinarum certior cum rebus humanis affinitas, notissima priscis sæculis, posteris aut penitus ignorata, aut ita obscura & incerta, ut tantum non pro fabulis habita fuerint. Exorti Philosophi partim eam uti fabulosam reiecerunt, partim suis monimentis, ut acceperant, obscuram, & contaminatam tradiderunt, Repulsæ, quam suis se reperisse iudicijs persuaderent, prætulerunt. Sic ueritas pro fabulis, obscura uel falsa, pro ueris & certis haberi cœperũt. Tres igitur Philosophię partes, & genera contigit esse: Primũ fuit illud totum, quod ab origine mundi, quasi per manus, & famam, succedente fama, in multas gentes se D
diffudit; quod nisi uiolatum postea fuisset, magna rebus humanis ea lux extitisset. Alterũ genus à Philosophis, naturas causasq; rerũ speculantibus habuit ortũ, quod à primo quidem plurimum recessit, iudicijs humanis sæpenumero labẽtibus, & quã quærunt ueritatem, non inuenientibus. Tertia demum Philosophia illuxit, omnes claritate sui, prioris tenebras depellens, non uno se loco continens, sed radijs replens uniuersa. Hæc errores Philosophiæ, & plagas ac uulnera, quæ temporibus fuerant illata, prioris illius sanauit: mediæ præpostera iudicia retexit. Ab omnibus expetita, omnium hominum iudicio, uel ipsorum Philosophorum, mundo necessaria, sola digna Sapientiæ nomine: ut in omni lingua & doctrina fraudes, & fabulæ multæ: sic solùm hîc dulcis & optata requies animorum, per incertas hominum coniecturas ante uagantium. Hæc, quæ fuit uera scientia rerum humanarum, semper aliqua luce refulsit in mundo, semper eundem mundi principem, eundem ortum, eandem animorum immortalitatem, easdem culparum pœnas & eadem præmia, peccatorum eandem expiationem, atque postea demonstrans, quod erit ex ipsis testimonijs inter se collatis perspicuum. Igitur quoniam diximus probabile esse, quandam fuisse ab orbe condito Sapientiæ traditionem, principium habentem à Deo, qui primo homini magnitudinem, diuinitatem, arcanaq; sublimia sua reuelarit, & is in Deo filium ac genitorem esse didicerit: hinc claret fuisse profectum, quòd omnes ferè gentes aliqua monumenta de Patre ac Filio, & Spiritu, de Angelis bonis & malis, de creatione eorum, & mundi, recondita suis literis habuerint. Quę sunt erroribus absersis in suum locum restituenda. Multa item quæ consona ueritati, ratione duce repererunt homines, demonstranda. Nec nouas res auribus apportabo, sed longè uetustissimas: ut appareat necessariò unam totius humani generis esse religionem.

Quòd

A

Quod Patris ac Filij diuinitas & potestas fuerit apud antiquos celebris.

CAP. III.

NIHIL habet altius ac maius mysterium Theologia, & ante quod aliud arcanum antecedat, quàm Patris ac Filij diuinitatem, ac notionem. Idq; est in omni rerum diuinarum scientia primum mysterium, quod quidem propter magnitudinem, ac necessitatem, nullis unquam sæculis fuit obscurum. Quoniam autem non omnibus, sed omnino paucis, in omni sæculo speculationes, & cognoscendæ ueritatis gratia est concessa; & ueritas quæ libris committitur, perinde casibus patet humanis, ut cęteræ res; labefactariq; eam & intercidere ob hanc causam contingit; debemus hîc paucorum esse contenti testimonijs, & ex his deduci in considerationem cæterorum. Ac pro omni sæculo & ætate, pauca in unaquaque probatione testimonia sufficient: cùm clarum sit, non apud multitudinem, sed longè paucisśimos, ueritatem quasi à cæteris non receptam, sed spretam potius diuerti, ac morari. Quoniamq; uetustisśimorum sæculorum neq; extant, neq; extare à casibus seruata monimenta potuerunt, hoc iudicio nos esse conuenit, ut credamus ad subsecuta sæcula, priorum sæculorum scientiam, quasi hęreditatem deuolutam, & à maioribus accepisse, quæcunq; de magnis rebus locuti sunt posteriores, donec ad primum usque hominem tota successio redigatur. Quæ res prudentisśimo cuique uidebitur necessaria: idq; etiam Plotinus testatus est. Reliquias autem quasdam ueritatis, etiam Aristotele cõfitente, posteritas à uetustate descendentes accepit, quas à uasto quodam corpore, quasi lacera membra uenisśe credendum est. Vtemur ergo, quorum per tempora licebit uti testimonijs. Sed de successione doctrinæ, ubicunq; opus erit, differe-

B tur. Primi igitur omnium sunt Chaldæi, proxime quos & Paradisus fuit: & primi homines, qui ad partem orientalem paradisi dicuntur habitasse, hanc potisśimum regionem tenuerunt. Illud saltem est certum, hîc post diluuium primos homines habitasse. Iure ergo antiquisśimos se iactabant, sed, quod sæpe fit, insolentius mendacisśimum suis annis cumulum addentes. Primi igitur omnium sunt Chaldæi, ab his Hebræi, Aegyptij, Phœnices, nouisśimi Græci, pòst Romani sunt nati. omnes autem hos è quibus quidam clariores extiterunt, constat tum per illam à primo homine descendentem Theologiam, tum toto mundo resonantibus oraculis, notum habuisse, Deum immensam, immutabilemq; naturam, alteram ab æterno Mentem genuisse, eisdem eam etiam nominibus, quibus extrema postea maiorq; theologia, uocantes, nunc Filium Dei, nunc Vocem Dei, nunc Verbum, nunc Mentem, Sapientiamq;: eamq; omnium fuisse rerum creatricem asseruerunt. In quorum dictis recitandis, & recensentis, & interpretis utar officio. Hoc omne antiquisśima Chaldæorum, tum Aegyptiorum, demum Theologia Græcorum cognouit. Principes Chaldaicæ Theologiæ fuerunt, quos patria lingua Magos, quasi sapientes, siue Philosophos & Sacerdotes appellabant. Antesignanus ac princeps Aegyptiæ Theologiæ extra controuersiam fuit Mercurius Trismegistus. Græcam Theologiam ex antiquis rexit ac celebrauit, quorum nomen peruenerit ad posteros, præcipue Orpheus, deinceps Homerus & Hesiodus, quos Theologos dixerunt: è philosophis Thales, Pythagoras, Anaxagoras, Empedocles, Parmenides, & Plato. Nouisśimi, sed superioribus nonnihil disp ares, Aristoteles & Theophrastus. Superiorum igitur pari & uoce & consensu dictum, ac traditum posteris fuit, & literis mandatum, Vnum esse rerum fontem, alterius Mentis, creatricis mundi genitorem. Ipsum quidem genitorem genuisse quandam Mentem ab æterno, Mentem mundum aliquando creasse; seorsumq; sin-

gula pro omni natione Sapientum aderunt teſtimonia. Certum eſt enim teſtimoniũ C
ſapientum eſſe pro tota natione, ut quod meliores, doctioresq; teſtentur, id ſit placitum ac ſenſus totius gentis. Referunt enim omnes ad peritiores. Magi Perſarum, & Chaldæorum (nam priores ſunt Perſis Chaldæi, & regno & ortu, eoq; doctrina potius erat Chaldæorum) Sapientes ac Sacerdotes, ut ſuperius monſtratum eſt, eius nationis fuerunt, qui res regum geſtas ſcriberent, ſecretiores quaſdam ſcientias ſoli cognitas habentes. Hos conſtat non ſolùm res diuinas plurimum tenuiſſe, ſed etiam dæmonum naturas, & euocationes, adeo cognouiſſe, ut mira portenta eos euocatos cogerent in conſpectu edere. Hinc Balaham horum è numero Magorum, ſua tempeſtate celeberrimus, creditus eſt poſſe ueneficijs & incantationibus obeſſe populo Hebræorum, aſcitus à rege Arabum ob hanc cauſam. Habitabat autem is, ut teſtatur
Moſes, ſuper fluuium filiorum Amon, id eſt, Euphraten. quo fit perſpicuum, eum fuiſſe Aramæum, ſiue Chaldæum, unum nempe ex his Magis. Hæc fuit cauſa, ut Magica uel ars, uel uanitas ac ludibrium, his in locis, antiquis illis temporibus eſſet potentiſsima, quòd maxima à primis hominibus, horum locorum habitatoribus tradita eſſet cognitio rerum diuinarum, naturalium, ipſorumq; dæmonum, quorum ruinam, & priorem, poſterioremq; naturam par eſt antiquis illis notiorem fuiſſe. Euanuiſſe autem ſæculorum uetuſtate & hanc, & omnem aliam maiorem cognitionem. Hinc Sibylla Erythrea, quæ fertur Chaldæa fuiſſe, filia Beroſi Chaldæi, tum & Sambethe, clara & aperta, peneq; innumerabilia, cum de omnibus diuinis rebus, tum uerò, de ſummi Dei filio edidit oracula, ut quorum ſimilia ac longè plura in arcanis ſuæ gentis, ſapientumq; myſterijs latitarent. Dupliciaq; ſunt Theologiæ Chaldaicæ, de filio Dei, & ab æterno genita Mente, teſtimonia, Magorum & Sibyllarum, literis D
Græcorũ fideliſsimè comprenſa: ut non ſolùm in ſuo fonte uideri poſsint, ſed etiam à grauiſsimis & priſcis ſcriptoribus prolata. In dictis igitur Magorum, à Zoroaſtre deſcendentium (etſi, quod fieri ſolet, ad ſuperſtitiones, uaniſsimumq; dæmonum, & elementorum cultum nonnunquam deflexerint) hæc ad alia habentur: πάντα ἐξετέλεσε πατὴρ, ⟨καὶ⟩ νῷ παρέδωκε δευτέρῳ, ὃν πρῶτον κεκλήκασι πᾶν γένος ἀνθρώπων. Hoc eſt: Omnia perfecit Pater, ac Menti tradidit ſecundæ, quam uocat primam omne hominum genus. Sic ait Theologia Magorum. Declarauit autem nouiſsima Theologia, creatorem omnium quæ cernũtur, & quæ fugiunt oculorum obtutum, eſſe Patrem, creantem hæc per mediam illam intelligentiam ac Mentem: quæ ſecunda quidem eſt, ſi Patrem reſpicias: prima, ſi res uiſibiles, & inuiſibiles creatas, quarum hæc ipſa Mens fuit principium. Eoq; eam dicit uocari ab omnibus hominibus primam, id eſt, principium, fontemq; omnium rerum. Quantum ſubeſt hîc myſterium? ſiquidem, ut ait Numenius, & poſtea uidebimus, non erat Pater hominibus notus, eum ſolùm cognoſcentibus, qui mundum creaſſet. At is Filius eſt, inquit, Mensq; ſecunda, quam homines neſciebant habere Patrem, eoq; dicebant eam eſſe primam. Siquidem ille ipſe qui mundum creauit, qui ferebatur ſuper aquas, molem extendens deſuper cœleſtem, qui hominem ad imaginem ſuam finxit, ad præmium immortalitatis uocauit, tranſgreſſum è Paradiſo eiecit, erat ille idem qui poſtea redemit mundum, quem quondam creaſſet, pietate, iuſtitia, cultuq; Dei repleuit. Hunc ergo ſolum homines cognoſcentes, Primum appellabant; alterum Genitorem, qui eum hoc genitoris gradu præcederet, minimè cognoſcentes: ne Hebræi quidem, niſi ſapientiores. Solùm ergo hunc filium Dei notum habent Hebræi; & cæci neſciunt, ſe blaſphemare poſt hominum redemptorem, qui prius legem Moſi in monte tuliſſet. Atque illud celeberrimum ac ſanctiſsimum nomen Iehouah, ſemper ferè eſt filij Dei.

Is unus

A Is unus cognoſcebatur, primus ab omnibus habebatur: totaq; eſt his Magorum uerbis comprenſa maxima, primaq; Theologia: comprenditur enim diuinitas ac præceſsio, qua pater ac genitor præcedit genitum. Quippe quem & priorem Mentem uocarit, & quaſi dominum ac principem, dediſſe ſecundæ menti, res creatas dixerit. Apparet generatio, uocat enim eum Patrem: comprenditur etiam creatio rerum per Patrem, tanquam Dictatorem ſupremum, per Filium tanquam miſſum, ac deſtinatū ad rerum creationem. Tum dicit, Patrem ei tradidiſſe res creatas: id eſt, eadem qua creaſſet autoritate regendas. Poſtremo Filium oſtendit eſſe & uocari primam omniū mentium. Totus ergo mundus cognoſcebat, prædicabat, adorabat Filium Dei: & qui ſe nouiſsimis ſæculis uiſibiliter omnibus declarauit, erat ille ipſe, quem olim obſcurè cuncti uenerabantur, Iouem, Creatorem regentemq; omnia Poteſtatem uocantes: Philoſophis, religionibus, ſæculis omnibus notum, ut melius declarabitur. Qui nequa ſupereſſet amoris ineffabilis expreſsio, ut hominem faceret Deum, fecit ipſe ſeipſum hominem. Fuit autem horum Magorum Theologia apud ueteres magno in pretio, atq; etiam Ariſtoteles in libris de prima Philoſophia, eorum meminit.

Eorum quæ prolata ſunt, comprobatio, ex Theologia Græcorum & Hebræorum.

CAP. IIII.

VERISSIMVM autem eſſe, Magos hæc de Patre ac Genitore Deo, & omnium rerum creatrice Intelligentia cognouiſſe, credidiſſe, prædicaſſe, eo maximè fit perſpicuum, quòd poſteriores, qui ſunt apud Græcos philoſophati, duces, atq; autores ſequentes Chaldæos, & Aegyptios, ad quos
B ſeſe diſcendi cauſa Græci recipiebant, principia rerum eodem atque illi ordine collocauerunt, Bonum primo in loco, deinceps Mentem conſtituentes. Siquidem ijdem ipſi Chaldæi, Genitorem Deum non ſolùm Patrem, ſed etiam Bonum, ut apparet eodem loco, appellant: quod & Plato, & cæteri omnes uſurparunt. Mentem quoq;, Græcè νοῦν, ſecundo loco ſtatuerunt. Mentem dico illam ab æterno à Patre primogenitam, & unigenitam, rerumq; principium ab eo conſtitutam. Anaxagoras igitur ex antiquioribus idem imitatus, pronunciauit omnium rerum principium νοῦν, id eſt, Mentem. quam ne credas eum aliam, atq; Chaldæorum illam, dixiſſe, apparet eo uel maximè, quòd hanc ipſam & ſapientiſsimam cenſuit, & eam uocauit, teſte Ariſtotele, ἀμιγῆ καὶ ἀπαθῆ, ſine complexu, ſine alterius rei commiſtione: quod proprium ac ſolum Dei eſt. Eidem Menti omnia dabat Anaxagoras, atque Moſes apud Hebræos, Mercurius apud Aegyptios, prædicans eam aggreſſam Chaos modificaſſe, digerendoq; res creaſſe, & cùm immota, quieſcentiaq; cuncta eſſent, motum & ordinem dediſſe. Nec Ariſtoteles amicè ac beneuole mentem eius interpretatus eſt, eum ſtatuiſſe, æternum Chaos, creationem Mentis anteceſsiſſe, ut à Chaos ad creationem tempus infinitum interceſſerit. Non eſt credendum, Anaxagoram, cuius ſententias antiquã Theologiã ſpirantes inuenias, id ſenſiſſe: Nec ſi anteceſsiſſe Chaos dicat, eò æternitatẽ confuſionis illius aſſeruit: ſiquidem & Moſes & Heſiodus prædicant, antea uacuam terram inuiſibilemq; fuiſſe, deinceps terram, cœlum, lucem apparuiſſe: quos nemo putabit tamen interieciſſe tempus æternum ab illis exordijs, ad res creatas. Didicit ergo Anaxagoras hanc à ueteribus creationem. Siquidem & Euripides, quem ferunt diſcipulum eius fuiſſe, cum præceptore, ut poſtea demonſtrabitur, conſentit. Tum non mundum ſolùm didicit creatum, ſed rationem quoq; creandi: ut Mens informe & immobile Chaos formauerit, motumq; dederit. πάντων ἀρεμόντων κίνησιν ἐμποιῆσαι

τὸν νοῦν

τὸν νῦν, καὶ διαλῦναι, Omnibus quondam quiescentibus, motum Mentem dedisse, ab C
inuicemq; separasse, ait Aristoteles dixisse Anaxagoram. Eadem hæc canit & Moses de Deo, asserens prius tenebras fuisse, & aquam cum terra commistam: Deum autem lucem, tenebris disiectis, intulisse, aquasq; à terra separasse. Quis autem is fuerit, disce ab Anaxagora, uidelicet νοῦς, Mens, Intelligentia, Sapientia, Spiritus. Quæ sit hæc Mens, consule Chaldæos, & Mercurium, qui præcipuo nomine uocant filium Dei, creatoremq; mundi, νοῦν Mentem, Intelligentiam. Cui præferebant τὸ ἀγαθὸν, ipsum Bonum, Bonitatem ipsam: & hæc, declarantes rerum principia. Platonici quoque, quorum libri sunt uetustissimis oraculis ac sententijs Magorum, & Aegyptiorum referti, eodem ordine, Bonum, postea Mentem ponunt: Illam uidelicet Mentem, quam primam ab omnibus mortalibus haberi dixit Chaldæus. Aristoteles igitur audiens priscos Menti rerum principatum, creationemq; attribuisse, alacri uoce pronunciauit eam esse τῶν φαινομένων θειοτάτον, omnium, quæ possint cogitari, diuinissimũ: subscribens uidelicet ueteri theologiæ, Mentem principium uocanti. Huius Mentis diuinitatem alibi differens, eius infinitam uoluptatem asseruit in intelligẽdo seipsam, & in amore diuinitatis suæ. Nesciebat enim eam habere Patrem. uerissima tamen dixit. Nam Mens intelligendo Patrem, intelligit etiam seipsam. Aeternam, synceram, incorruptamq; uoluptatem hanc ei dat Aristoteles, quòd seipsam (nihil enim habet seipsa maius) contemplatur, & agnoscit. Quam quidem uocem cœlesti, non humano instinctu uidetur protulisse. Sed audi & Platonem: qui cum audisset, ab Anaxagora datam Menti rerum creationem, eo se maximè dixit acquieuisse, cæterorũ quorumcunq; repudians sententiam. Nullamq; censet rei cuiusq; reddi posse probabilem rationem, nisi Mentem ad omnia accersas: qua rerum principe constituta, nihil non pulchrè positum & inuentum possis affirmare. Nam si summa Sapientia, Intelligentia, D
Mensq; fecit, utique meliora, lectiora fecit. Si Mens creauit, certè creata sunt ea, quibus nõ possint meliora fieri. optimè igitur omnia. Et quod Moses etiam simile quid, Valde bona: in Phædone igitur, ὡς ἄρα νοῦς ἐστὶ ὁ διακοσμῶν τε καὶ πάντων αἴτιος, ταύτην δὲ αὐτίαν ἐπῄνουν τε, καὶ ἔδοξέ μοι πρόσωπον τίνα εὖ ἔχειν τὸν τοῦ νοῦν εἶναι πάντων αἴτιον: Audiens, inquit ex libro Anaxagoræ, Mentem esse mundi ædificatricem, omniumq; rerum causam, hac sum mirificè lætatus: & nescio qua ratione uidebatur mihi optimè habere, Mentem esse omnium causam, dare Intelligentiæ omnium rerum principatum. Hæc illi asserebãt, non tam Anaxagoræ sententiæ subscribentes, ut quæ mirificè placeret, quàm apud Chaldæos & Aegyptios reperta confirmantes, dictisq; ea suis inferentes. Siquidem & Macrobius, Platonicorum de principijs sentẽtiã proponens, duo hæc prima principia cõstituit, τὸ ἀγαθὸν, τὸν νοῦν, Bonitatem, Intelligentiam. Quorũ primum est nomẽ Patris, alterum Filij. Filius enim dixit de Patre, Nemo bonus, nisi solus Deus. De se autem, Ego principium, qui & loquor uobis. His constat Magorum superius oraculum, illius antiquæ gentis uerum esse testimonium; nullamq; hîc esse debere suspitionem mendacij, ut à posterioribus sint conficta. Supereſt autem ueteris Theologiæ Hebræorum testimonium, quod mecum reputans, soleo uehementer demirari. Ex illo enim Chaldaicæ Theologiæ testimonio, probatur antiquam Græcorum Theologiam sensisse, per Filium Dei, mundum fuisse creatum. Nam Chaldæus Filium Dei uocat Mentem: Græcus autem fatetur Mentem creatricem, ornatricemq; rerum: Hebraica autem Theologia, quem Chaldæus & Græcus Mentem, Aegyptius λόγον, uerbum, rationem, ipsa uocans Spiritum & Intelligentiam, eandem etiam mundi declarat creatricem: Quemq; Anaxagoras uocans Mentem, dicit Chaos ordinasse, eundem Hebræus uocans Spiritum, super aquas & Chaos ait operatum. Ea autem erat

operatio,

A operatio,quòd mundum,id eſt,cœlum,omnium rerum aliarum condebat principiũ. Eadem quoque eſt apud omnes nominum ratio. Intelligentia dicitur à Chaldæo & Græco,ab Aegyptio (ut oſtendã) Ratio:quæ ſi conferas,idem ſunt atq; Spiritus: Spiritus enim eſt Sapientia,eſt Intelligentia:huic datur ab omnibus rerũ creatio. Oſtendo etiam alia ratione Hebræos cum Græcis eſſe concordes in hoc Principio. Siquidem nomen iſtud νοῦς, Nun, eſt Hebraicum. Accidit autem ſæpenumero, ut nomina,quæ à linguis ad linguas transferuntur,uel numeris ſyllabarum augeantur,uel diminuantur,uel aliquæ literæ peruertantur: ueluti quod erat Hebraicè Rapa, id eſt, mederi,Græci qui & naſci & loqui ab Hebræorum maioribus habuerunt,addita una ſyllaba,dixerunt therapeno.Eodem exemplo,ſed ex aduerſo,quod erat Hebraicè Banun,Intelligere,Sapere,fecerunt Græci Nun,Mentem,Intelligentiam. Hoc declarato, claret Theologiam Hebraicam fateri,mundum creatum per eandem rem, atque Theologia Græcorum. Vates Hebræus canens opera diuina ait, Qui fecit cœlos in intellectu:Hebraicè Thebuna,in quo prima ſyllaba iuxta idioma Hebraicum,eſt adiectitia:eſtq; ea uox, unde deduxit ſermo Græcus ſuam νοῦς, Nun: confitetur Vates Hebræus, Deum creaſſe cœlos per Nun, per Intelligentiam, per Mentem. Apparet enim tam ex ſignificatione,quàm ſono,eandem hîc eſſe rem, quam Græcus Theologus celebrauit, Principiumq; rerum dixit, atque eam, quam confeſſa eſt Theologia Hebraica. Ac Cœlos præcipuè nominauit Hebræus, ueluti rem in omni illa creatione præcipuam. Sic liquet Chaldæos, Græcos, Hebræos, cognouiſſe, prædicaſſe Filium Dei,eumq; omnium rerum Principium laudaſſe.Quod repetens his rationibus probatur: Theologia Chaldaica,Patrem & Mentem ſecundam,creatricem confitetur. Hanc Mentem collaudant, ſuſpiciunt, uenerantur Anaxagoras, Plato, Ariſto-
B teles,cuncta Platonicorum familia. omnes igitur hi celebrarunt progeniem Dei, licet ignari.Nituntur enim illa Chaldaica ſententia cuncti.Quoniam autem eadem loquitur Theologia Hebraica ac Chaldaica,& Græca: hæ autem loquuntur & prædicant Filium Dei: neceſſariò Filium Dei loquitur etiam Hebraica Theologia. Ecce quæ ſecretò, & quaſi uelata facie illa ſecula loquebantur, nouiſsima clara & illuſtri uoce prædicauerunt,cognouerunt,adorant,uenerantur.

Greca ſingula, ut Hebræa eſtn.

De eadem Mente, Progenie, Sapientiaq; diuina, ex Platone, regina, moderatrice omnium rerum, omnium maiorum conſenſu.Et quòd Ariſtoteles eam laudarit, ſuſpexerit, qui de ea locuti eſſent, admiratus fuerit.

CAP. V.

MVLTA quoque ſunt admiratione digna, de Mente apud Platonem altiſsimæ Theologiæ noſtræ myſteria. Hanc enim Mentem, quam ſecundum Principium,ac poſt ſummum Bonum cæteri ſtatuerũt, non in Phædone ſolum, ſed alijs multis locis, miris extulit laudibus Plato, dans ei principatum,inuentionem omnium rerum,imperium cœli & terræ, uocans eam creatricem,imperatricem,reginam, ſapientiam: nihilq; non inuenies de ea apud Platonem, quod in ſacris literis habeatur. Ex omni autem apud eum deſcriptione, ſicut item ex alijs Theologis,claret hanc eſſe prolem Dei æternam,omnipotentem ſapientiam Patris ſui. In Cratylo, ἔστιν δὲ τὸ δίκαιον ὃ λέγει ἀναξαγόρας νοῦν εἶναι τοῦτο. αὐτοκράτορα γὰρ ὄντα αὐτὸν διὰ πάντων μεμιγμένον πάντα φησὶν αὐτὸν κοσμεῖν τὰ πράγματα διὰ πάντων ἰόντα: Eſſe,inquit, Iuſtitiam, quam Anaxagoras Mentem dixit, aſſerit Cratylus: quæ cum ſit imperatrix, & regina ac princeps, nulliq; cõmiſta,eam tradit omnia creare, per omnia commeantem.ſic Plato.Audis Mentem illam,quam Chaldæus memorabat, nunc imperatricem,

ratricem,cunctarum rerum creatricem,ipsum ius,ipsam iustitiam: quod etiam Laër- C
tius perhibet sensisse Platonem, τὴν δικαιοσύνην θεῶν νόμον ὑπολάμβανον: Iustitiã Dei legem suspicatum esse Platonem. Et quod Marcus noster apertius, Orta autem simul est, inquit, cum Mente diuina. quamobrem lex uera, atq; princeps apta ad iubendum, & ad uetandum,ratio est recta summi Iouis. Quid de Mente diuina poterat diuinius loqui Plato? ut iustitia,moderamen,temperantia cunctorum sit,ut dispositor, ornator,creator, præsens ubiq; tanquã lex,tanquam sempiternus ordo,cuncta ordinans, quia data est ei potestas omnis in cœlo & in terra,ipsiusq; erit iudicare omnem carnẽ, ipse Deus iustus noster. Eodem libro Socrates rogat Hermogenem, τί δὲ καὶ τὸν ἄλλων ἁπάντων φύσιν, ὃν πιστεύεις ἀναξαγόρᾳ νοῦν καὶ ψυχὴν εἶναι διακοσμοῦσαν καὶ ἔχουσαν, Quid, inquit,non ne credis Anaxagoræ,Mentem & Animam esse quæ naturam omnium rerum exornet,& contineat? Hîc Plato rursum Mentem ornantem omnia,sustinentẽ, ut uides,fatetur,inuentricem omnis ordinis,omnis naturę,quæ ordo est,& æquitas, moderatricem,ordines rerum certos,certosq; situs,Mentis opus esse,quæ Chaos digessit,formas deprompsit,ordinem,& temperamentum ubique adhibuit. Et, ut Aristoteles perhibuit, confessus est eam Anaxagoras, ὀδενὶ μεμιγμένον, nulli rei admistam, nempe non corpoream,sed purè diuinam,ab omni corporis cõtagio absolutam. Nihil aliud de creatore illo mundi,sacræ literæ loquuntur. Hæc apud eos est αὐτοκράτωρ, Domínatrix,Regina omnipotens. Est διὰ πάντων ἰών, per omnia intenta,præsens ubique, totam naturã aptans, sustinens, mouens cœlum,terris perpetuos ordines adhibens.In Philebo autem longè maiora: πάντες συμφωνοῦσιν οἱ σοφοὶ ἑαυτοὺς οὕτω σεμνύνοντες, ὡς νοῦς ἐσὶ βασιλεὺς ἡμῖν, ἀέρων καὶ γῆς, καὶ ἴσως εὖ λέγουσι: Consentiunt omnes, inquit, sapientes, seipsos in eo iactantes, quòd Mens sit regina nobis cœli & terræ. & forte rectè loquũtur. Nihil Plato magnificentius, altæq; Theologiæ nostræ uenerabilius loqui potuit.Is est apud eum Rex cœli,& terræ,qui apud diuum Paulum Rex seculorum immortalis,inuisibilis. In eo Plato fatetur sapientes omnes consentire, hunc esse regem cœli & terræ. Qui sunt igitur hi sapientes? non uidelicet Anaxagoras solus, sed & Chaldæi,ut apparuit,Mercurius Trismegistus,Orpheus,pluresq; alij, quos legerat Plato.sed ante omnes fuit Moses,qui hunc,quem sua lingua Græci Intelligentiã,siue Mentem appellarent,uocauit ipse sua,Spiritum,qui ferebatur super aquas, id est,cœlum moliebatur,ornatumq; cœlestẽ,qui propriè dicitur κόσμος, statuebat. ideo Mens dicitur διακοσμοῦσα, exornans. Audi igitur & suspice quæ Plato loquitur de consensu sapientum,& perpende qui sint isti sapientes,quos ait in eo gloriari,ceu rem magnam diuinamq; loquantur. Nam & Aristotelem cernes pòst eandem Mentem mundi fateri principem.Prosequitur in Philebo Plato: Num, inquit, ò Protarche uniuersa, & hoc quod uocamus uniuersitatem,gubernare dicemus uim quandam irrationabilem ac temerariam,an contrà, καθάπερ οἱ πρόσθεν ἡμῶν ἔλεγον, νοῦν καὶ φρόνησίν τινα θαυμασιὼ σωτάτην εἶναι κυβερνᾶν: quemadmodum hi,qui nos antecesserunt, locuti sunt, Mentem & Sapientiam quandam admirabilem ea componentem, regere ac moderari? Ad hæc respondet Protarchus, ne sanctum quidem uideri, quod prius positum fuisset: ὁ δὲ νοῦν πάντα διακοσμεῖν αὐτὰ φάναι, καὶ τὴν ὄψεως τοῦ κόσμου καὶ ἡλίου, σελήνης, τὴν ἄστρων, καὶ πάσης τὴν περιφορᾶς, ἄξιον, καὶ οὐκ ἄλλως, ἐγὼ γ' ἄν ποτε περὶ αὐτῶν εἴποι μι δόξαιμι: Mentem autem asserere cuncta dispositisse, aspectum mundi, solem, lunam, astra, omnemq; cœli conuersionem: id uerò dignissimum esse, nec secus unquam ego, ait, de his statuerim,Cernis hîc, quid maiores tradidissent; cernis antiquam Theologiam de Mente, quæ non solùm crearit, aptauerit, ut Anaxagoras dixit, sed ordinet, componat, regat ad omne tempus omnia. Huic ordinem cœlestem creatum adiudicat, solis,lunæ, D
stellarum.

A ſtellarum. Id enim etiam prodidit Iob & Moſes, hanc ipſam mentem, & Spiritum, ornaſſe cœlos, lucem creaſſe, lunam, ſidera accendiſſe, & ut facerent diem ac noctem, lucerentq; ſuper terram, in conuerſiones & reuolutiones poſuiſſe. Attendéque hæc maiores aſſeruiſſe, uidelicet Chaldæos, Aegyptios, antiquiſsimos Græcorum, Orpheum, Heſiodum & Pythagoram, Timæum, pluréſque alios, quos ipſe legit Plato. quo fit clara diuinitas priſcæ Philoſophiæ. Proſequens Plato, Scimus, inquit, in uniuerſo infinitum quiddam, & aliquem terminum eſſe, quibus præſit cauſa κοσμοῦσα τε καὶ συναρμόσασα γνώμονας τε, καὶ ὥρας, καὶ μῆνας, Σοφία καὶ νοῦς λεγομένη δικαιότατα ἄν. exornans, & coordinans annos, & tempeſtates, & menſes, quæ Sapientia & Mens uocetur iuſtiſsimè. O ſacroſancta, cœlóque miſſa myſteria. Sentis illam Sapientiam, quam perhibent etiam Hebræi fuiſſe mundi creatricem, quamq; aſſerunt eſſe, de qua Salomon ſcribat, Dominus ſapientia fundauit terram, ſtabiliuit cœlos prudentia. Et de qua Salomon idem, ſimiliter prorſus atque Plato: τὴ Σοφίας πλουσιώτερον τῆς τὰ πάντα ἐργαζομένης, τίς αὐτῆς σοῦ ὄντος μᾶλλον ἐστὶ τεχνίτης, ὃ ποιήσας τὰ πάντα ἐν λόγῳ σου καὶ Σοφίᾳ σου κατασκευάσας τὸν ἄνθρωπον: quid ſapientia opulentius, quæ operatur omnia, quis rerum magis artifex ipſa? qui creaſti omnia uerbo, ſiue ratione tua, & ſapientia tua hominem molitus es? Hæc illa quoque eſt Sapientia, quæ apud Cabaliſtas Theologos Hebræorum, eſt ſecundo loco, poſt coronam altiſsimi, obtinens ſecundum gradum diuinitatis, cui dant omnium rerum principatum. Sed audi hæc eadem narrantem afferentémque Platonem. Teſte enim Laërtio, qui ſcribit duo mundi creati principia ſtatuiſſe Platonem, Materiam, ac Deum, ὃν καὶ νοῦν προσαγορεύει τὸν αἴτιον, quem & Mentem appellat, & Autorem ſiue Cauſam. Plato Creatorem, Imperatorémque mundi declarat, conſalutátque ipſam Mentem, quam eandem & Deum, &
B Cauſam uocet. Claruit igitur quæ ſit Mens, nempe Diuina progenies, id eſt, Filia Dei, ut Chaldæus loquebatur, quæ in noſtra Theologia ſimiliter atque apud Platonem nuncupatur Sapientia. quis item ſit iſte αἴτιος, cui dat mundi autoritatem (teſte Laërtio) Plato, diſce ex ſecunda epiſtola Platonis, in qua uidebis hunc αἴτιον, & Cauſam mundi, habere Patrem. Imperat enim tribus amicis, ut in amicitia adiurent dominum ac principem & cauſam omnium rerum, & cauſæ patrem. Si cauſa igitur ipſi Platoni eſt Mens, teſte Laërtio, Cauſa autem habet patrem, Mens ergo Patrem habet. De qua re poſtea. Eſt igitur apud Platonem Mens, Sapientia, Cauſa, filius Dei, quia hæc cauſa habet patrem, ut mirabiliter aſſeratur illud oraculum Chaldaicum. Hanc item Mentem, quæ fuit cauſa mundi, agnouit, exoſculatúſque eſt multis in locis, honorificéque de ea ſenſit Ariſtoteles: è quibus eſt admirabile teſtimonium primo de Philoſophia libro. quærens enim de principijs rerum, quæ apud maiores ſuos reperiſſet, cúmque multos offendiſſet, quos in aſsignandis principijs non approbaret, nouiſsimè dixit, νοῦν δέ τις εἰπὼν εἶναι καθάπερ ἐν τοῖς ζῳοῖς καὶ ἐν τῇ φύσει τὸν αἴτιον καὶ τὸν κόσμον ἁπάσης τῆς τάξεως, οἷον νήφων ἐφάνη παρ' εἰκῆ λέγοντας τοὺς πρότερον. οἱ μὲν οὕτως ὑπολαμβάνοντες, ἅμα τῷ καλῶς τὴν αἰτίαν, ἀρχὴν εἶναι τῶν ὄντων ἔθεσαν, καὶ τῇ διανοίᾳ ὅθεν ἡ κίνησις ὑπάρχειν τοῖς οὖσιν. quod eſt, Mentem quidam qui dixit, quemadmodum in animalibus, omníq; natura, ſic Cauſam fuiſſe mundi, totiúsque ordinis, is certè uiſus eſt reſipuiſſe præ ijs, qui prius temerariè loquerentur. Itaque huiuſmodi qui ſunt hoc arbitrati, non ſolùm bene & congruè hanc cauſam, principium rerum ſtatuerunt, ſed etiam talem Cauſam attulerunt, unde motus extiterit, uel exiſtat rebus. In his Ariſtoteles, tametſi obſcurè loquatur, ſentit ea, quæ prior Plato docuerat, Mentem ſicut inueniſſet rerum ordines omnes, quantámque oculis aſpicimus pulchritudinem, ſic darè rebus moderamen in præſens, uinculum eſſe quibus uni-

uersa sustineantur, legem rerum cunctarum, mundi nauclerum: utq; sit rerum moderator, & sapientissimus in omne tempus artifex, sic fuisse in primordio rerum: ut animalia, ut naturam, nunc regat, agatque in lucem; sic huiuscemodi quondam ordines sua sapientia reperisse. Qui talia locuti essent, collaudat Aristoteles, asserit fuisse sapientes, euigilasse inter errores cæterorum cæteris dormientibus. καὶ γὰρ ὧν φ ἀναξαγόρας, ὅς φησι δικαίᾳ, καθευδόντων τῶν ἄλλων, τὸν νοῦν πρῶτον αἴτιον τῶν γινομένων ἰδεῖν: Mentem primum uidisse fuisse causam rerum Anaxagoram, inquit Proclus ex ipso Aristotele; optimam rerum Causam, à qua principium fuerit omnibus, reperisse: Veram originem, unde moueri cœperint cœlum, & astra, totusque inde mundus, deprehendisse. O quanta uerbis his subest diuinitas. Necessariò enim Aristoteles, qui de Mente mundi inuentrice, talia prædicat, prædicat de ea Mente, quam Chaldæus antea inuulgauerat, & quam Plato, quod & ipse Aristoteles, uocat Causam, & uocans dat ei patrem in epistola, sicut & Chaldæus in oraculis. Hanc ipsam in libris post res naturales uocat Diuinissimam, eam seipsam contemplari dicens. In Moralibus quærens de eius contemplatione, uocat Deum. Sic ex Platone, Chaldæo, Aristotele, Mens est Deus, est Proles Dei, est Regina mundi.

Mentem ex Macrobio esse Filiam summi Boni, summum Bonum ipsum supremum Genitorem.

CAP. VI.

VT AVTEM hæc esse uerissima constet, Mentemq; secundam esse ab ipso Patre, ut Chaldæus dicebat, Filiam autem ac Progeniem diuinam, ut Plato in epistola (ob quam causam Chaldæus uocauit eum Patrem) audienda sunt, admirandaq;, quæ locutus est, ut paulò antè dixi, noster Macrobius, decerpta ex ipsis Platonicis. Proferamq; totum locũ in Somnio Scipionis: Cæterum, inquit, cum ad summum, & principem omnium Deum, qui apud Græcos τὸ ἀγαθὸν πρῶτον ἁπάντων nuncupatur, tractatus se audet attollere, uel ad Mentem, quàm Græci νοῦν appellant, originales rerum species, quæ ἰδέαι sunt, continentem, ex summo natam & profectam Deo: cum de his, inquam, loquuntur, summo Deo & Mente, nihil fabulosum penitus attingunt, sed siquid de his assignare conantur, quæ non sermonem tantummodo, sed cogitationem quoque humanam superant, ad similitudines & exempla confugiunt. Sic Plato cum περὶ ἀγαθοῦ loqui esset animatus, dicere quid sit non est ausus, hoc solùm de eo sciens, quòd sciri quale sit, ab homine non possit. Solum uerò ei similimum de uisibilibus Solem reperit, & per eius similitudinem, uiam sermoni suo attollendi se ad comprehensibilia patefecit. Ideo & cum nullum ei simulachrum cum Dijs alijs constitueret, finxit antiquitas, quia summus Deus, nataque ex eo Mens, sicut ultra animam, ita supra naturam sunt: quò nihil est de fabulis peruenire. Ecce audisti & uidisti apud Macrobium, non Christianum, duo diuinissima ac maxima: ipsum summum Bonum, principatum omnium rerum, ut clarebit etiam apud Platonem, Mentem ex eo natam, & profectam, natam inquam à summo Deo, qui dicitur à Philosophis ipsum Bonum, ipsa Bonitas per excellentiam; de quo Mens ipsa, filius eius, perhibuit in hoc mundo, Nemo bonus nisi solus Deus: illa scilicet fontali, præcipua, supereminentique bonitate. Vidisti quoque Mentem continere species rerum: quo designatur creatio, designatur (quod uidebis etiam Philonem perhibentem)

creator

A creator mundi, inuentor cunctarum rerum, quæ in ſuis originibus continerentur. Vt enim ipſe Philon dicit, ſiquis nudius & expeditius uelit loqui, nil aliud dicat Mundum archetypum, ſiue originarium, quàm ipſum Verbum, Creatorem mundi. Videbis etiam Mercurium Triſmegiſtum, dantem Verbo Dei, ſpecies, aut ideas, originesq; rerum. Hac igitur attributione ſpecierum, perſpicuum ſit, deſignari Sapientiam creandi, & inueniendi è nihilo, ut ſuperius omnes prædicauerunt. Deſignatur hanc Mentem eſſe mundi creatricem, adornatricem rerum, formarum matrem uaſtam, ineſtimabilem ſapientiam. Ecce Plato uocauit eam, ob eandem cauſam, αἴτιον, Autorem: apud quem teſte Laërtio, idem eſt Mens, & Autor, id eſt, Autor mundi, Conditor, per quem omnia facta ſunt. De quo prorſus ſimilia, noſtræ Theologiæ princeps diuus Paulus, ut utranque philoſophiam conferam: ὅς ἐστιν εἰκὼν τοῦ θεοῦ ἀοράτου πρωτότοκος πάσης κτίσεως, ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς τὰ ὁρατά, καὶ τὰ ἀόρατα. εἴτε θρόνοι, εἴτε κυριότητες, εἴτε ἀρχαὶ, εἴτε ἐξουσίαι, τὰ πάντα δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται, καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων, καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκε: Qui eſt imago Dei inuiſibilis, primogenitus omnis creaturæ: quoniam in ipſo condita ſunt omnia cœleſtia & terreſtria, uiſibilia & inuiſibilia, ſiue throni, ſiue dominationes, ſiue principatus, ſiue poteſtates, omnia per ipſum & in ipſum creata ſunt, & ipſe eſt ante omnia, & omnia in ipſo conſiſtunt. Hæc diuiniſsima tuba Theologiæ noſtræ. Confer igitur omnia, & gratias age æternæ menti: cuius tanta clementia fuit, ut ſeſe mundo ſemper declarauerit, & ne gentibus quidem ſe abſconderit. Quem diuus Paulus uocat Deum inuiſibilem, Macrobius ex Philoſophis ſummum Bonum, Primatum omniũ rerum, Principem rerum cunctarum, eum per excellẽtiam appellans Deum, ut magnus Theologus noſter. Quem Macrobius Mentẽ, ſiue Intelligẽ-
B tiam, aut Sapientiam, natam ex ſummo Deo, quæ contineat ſpecies, Paulus Imaginem Dei, quoniam Filius eſt imago Patris, Primogenitum omnis creaturæ, id eſt, aut genitum ante omnia creata, aut principalem inter omnia, ad cuius magnitudinem cætera nihil attingant: ſupra omnia creata. Quem ſuperare cogitationem & ſermonem dixit Macrobius, & quòd ſciri non poſſet, & incomprenſibilem, & quòd ſit ſupra naturam, hunc Paulus & inuiſibilem, nempe Patrem ipſum, tum & Primogenitum, id eſt, antecedentem omnes creaturas Mentem. Et cui ſpecies tribuere, ſiue ideas, originéſque rerum dixit antiquitatem Macrobius, hunc Paulus prædicauit fuiſſe, per quem uiſibilia & inuiſibilia ſint creata, ſiue Dij ipſi cœleſtes, quorum nec nomina norunt, nec naturas homines, ſiue homines, omniáque terreſtria: & quòd ipſe ſit ante omnia, id eſt, ſupra naturam, ut Macrobius: & quòd per ipſum omnia ſubſiſtant. Veritas igitur clara, aperta, cognita etiam gentibus. Retulit item Macrobius, cum de maximis hiſce rebus ſermonem & cogitationem ſuperantibus, Philoſophi loqui inſtituerint, amandare eos, proculq; iubere faceſſere fabulas: uti autem fabulis, cum uel de anima, uel aërẽis, aut æthereis poteſtatibus, uel cæteris Dijs loquantur. Dixit etiam nullam eſſe cæteris Dijs (nempe quos diuus Paulus citauit ſuperius) ſimilitudinem cum ipſo ſummo Bono & Mente: quia ſunt ante omnia, ſupra omnia. Vidimus etiam teſtari Macrobium, hanc omnem, quam narrauimus Sapientiam, ſtupendámque Theologiam, antiquitatem cognitam habuiſſe. Ergo quod Chaldæus, à Zoroaſtre, ſapientibúsque Perſarum. Sic undique ueris coniecturis, relucet iſtam quam nunc totus colit mundus, Sapientiam omnibus ſæculis & gentibus irradiaſſe, ſed occultiorem quàm nunc, poſteaquam Mens ipſa, bonitate ſua, Patriſq; ſui, qui eſt ſummum Bonum, clementia impellente, deſcendit de cœlo, hominisq; ueſtita figura ſolidáque natu-

ra, uerſata nobiſcum, locutaq; eſt ſuam propria uoce Sapientiam. C

Ex eiſdem Chaldæorum oraculis de Mente, diuina Progenie, cuius imago ſit animus humanus, & ex Philone.

CAP. VII.

CVR admiraris autem Græcos & Latinos, Mentis æternæ diuinitatem prædicaſſe rerum cunctarum rationem, inuentionemq; ordinemq; illi dediſſe, Patrem ei eſſe perſpexiſſe, aſſeruiſſe, cum ſit hæc omnis Sapientia uetuſtiſsima, ab antiquiſsimis gentibus prodita, ad quas diſcendi cauſa Græci adeuntes ex eorum uberrimis fontibus riuulos in Græciam deduxerunt? Ecce igitur eadem Chaldaica Theologia, ut habetur in ſententijs Zoroaſtræorum, tradit hanc ipſam diuinam, æternamq; Mentem, creaſſe ad imaginem ſuam iuxta Moſen, σύμβολα πατρικὸς νοὸς ἔσπειρε ταῖς ψυχαῖς: Signa, uel indicia paterna Mens inſeruit animis. Hoc oracuło declaratur, à paterna Mente, id eſt, ab ea quæ Patris eſt Mens, Patris Sapientia & Intellectus, inuſtum animis noſtris ſymbolum ſuæ diuinitatis: quemadmodum tot locis fatetur Philon Iudæus, aſſerens ipſum Verbum eſſe archetypum, exemplárque animi noſtri: nos ſimulachrum eius, ſicut ipſe ſit imago patris ſui. Haud aliter oracuło, appellans ſymbolum, quod Philon ſimulachrum, imaginem, & quod Moſes imaginem & ſimilitudinem, Hebraicè Zalmenu, Demuthenu. Eadem hæc ſenſit & expoſuit Pſellus Philoſophus Chriſtianus declarans ſupradictum locum, ὥσπερ ἡ μωσαϊκὴ βίβλος κατ' εἰκόνα θεοῦ πλάττει τὸν ἄνθρωπον, οὕτω δὴ καὶ χαλδαῖος τὸν ποιητὴν, καὶ πατέρα τοῦ κόσμου φησὶν σύμβολα γνησίως ἐνσπεῖραι ταῖς ψυχαῖς τῆς ἑαυτοῦ ἰδιότητος. οὐ γὰρ ἀπὸ τῶν πατρικῶν σπερμάτων, οὐ ψυχαὶ μόνον, ἀλλὰ οὐ ὑπερκείμεναι πᾶσαι τάξεις ἐβλάστησαν. οὐ ἀλλὰ μὴν τὰ μὲν ἐν αὐτοῖς ἀσωμάτοις ὑποστάσεσι σωθήματα ἀσωμάτως ὄντα καὶ γνοεισθῶς: ἄλλα δὲ ἐν τοῖς κόσμοις σωθήματα καὶ συμβολα ὄντα, αἱ ἄῤῥητοι τοῦ θεοῦ ἰδιότητες, αἱ καὶ τῶν ἀρετῶν ὑπερκείμεναι. Sicut, inquit, liber Moſaicus ad imaginẽ Dei fingit hominẽ, ſic plane Chaldæus Creatorẽ ac Patrẽ mundi dicit ſymbola inſeruiſſe animis, proprietatis ſuæ: ſiquidẽ à paternis ſeminibus, nõ animæ ſolùm, ſed & ſuperni omnes ordines pullularunt. Atq; alia quidẽ ſigna, quæ ſunt in ipſis incorporeis ſubſtantijs, incorporaliter & unificè exiſtunt: alia uerò in mundo ſigna & ſymbola, ſunt ſecretæ Dei proprietates, quæ & uirtutes ſupereminent. Hæc Pſellus. Apud quẽ aſpicis à ſeminibus paternis, id eſt, Creatoris mundi, quem Patrem dixit ſuperius, natos eſſe non animos modò noſtros, ſed ſupernos omnes ordines. Id diuus Paulus antè eſt confeſſus, Imaginem illam, progeniémque diuinam, creaſſe thronos, poteſtates, dominationes, uirtutes. propterea potes Symbola ſentire origines ipſas rerum, ac primordia. Hîc etiam Pſellum conſtat eodem loqui modo atque Solomonem de creatione hominis, quòd inſeruerit Deus ſymbola, uel ſimilitudinem proprietatis ſuæ: Solomon autem, ὅτι ὁ θεὸς ἔκτισεν τὸν ἄνθρωπον, καὶ εἰκόνα τῆς ἰδιότητος ἐποίησεν αὐτόν: Quoniam Deus condidit hominem, & imaginem ſuæ proprietatis fecit eum. Pſellus etiam uſus eſt uerbo, quo Empedocles, Ab uno, id eſt, ueritate, ἐβλάστησε, pullularunt omnia, homines, beſtiæ, piſces, uolucres, arbores. Deniq; δολιχαίωνες θεοί, Dij longæui. Sicut Paulus, throni, dominationes, poteſtates, Pſellus autem ordines ſuperni. Idem refert, hæc ſymbola in æternis, intelligibilibus ſubſtantijs, eſſe incorporaliter, ac diuina quadam, ſupereminentiq; ratione, & per unitatem, aut aggregationem ſimplicem. Eadem in hoc mundo eſſe ſecretas Dei uirtutes, creationem ſcilicet innuit ſupernam, ac inferiorẽ, uiſibilẽ, & inuiſibilẽ. Claret ergo, ſicut & ſuperius, à Mente, id eſt, Sapientia Patris, nata eſſe uiſibilia & inuiſibilia, mirabiliter ſecũ cõſentiente cõgruenteq; Theologia,

A logia, radios undequaque iactante ſuos: Ecce omnis lingua confitetur dominum. Similia cernentur apud Philonem de Verbo diuino, atque de Mente apud Chaldæum, de quo dicit, ἀόρατον καὶ σπερματικὸς τεχνικὸς θεῖος λόγος: Inuiſibile, ſeminale, artifex diuinum Verbum. Sunt ergo ſemina rerum apud Philonem in Verbo diuino, ſicut apud Chaldæum de Mente, qua ſeminauerit ſua ſymbola in animis. Idem Philon explicabit hanc Chaldaicam Theologiam: πᾶς ἄνθρωπος κατὰ μὲν τὴν διάνοιαν, ὠκείωται θείῳ λόγῳ, ἢ μακαρίας φύσεως ἐκμαγεῖον, ἢ ἀπόσασμα, ἢ ἀπαύγασμα γέγονος: Omnis homo ſecundum rationem habet cum Verbo diuino ſocietatem, factus naturę beatæ ſimulachrum, aut abſciſsio, aut radius. Quibus uerbis Philon explicat illa ſymbola à Chaldæo propoſita, ſunt enim numero multo ſymbola: quod tribus nominibus Philon declarauit, Imago uel Simulachrum, Abſciſsio, aut Eradiatio, Moſes diceret Afflatus. Ac numerus multus apud Chaldæum, & pro ſingulari ſymbolum. Eruntq; omnia eadem, & illa tria apud Philonem, & ſymbolum apud Chaldæum, & apud Solomonem proprietas, apud Moſem imago, ſimilitudo, apud Marcum Tulliũ delibatio, hauſtus: cum ait animos noſtros hauſtos & delibatos ex diuinitate: & in Tuſculanis, eodem prorſus modo atque Chaldæus, ut ſit mirum: Humanus, inquit, animus decerptus ex mente diuina: Mentem diuinam faciens animi noſtri originem, ut Chaldæus nobilis apud omnes, implens omnes, ſed ſapientum præcipuè mentes claritate ſua. Agnoſcéq; hîc Mentem ut ſuperius mundi Creatricem, ſic nunc hominis: quod utrunque proditum eſt à Moſe, qui cætera quoque apud eoſdem Chaldæos, antiquiſsimamq; eorum Theologiam uiderit, tam magis obſtupeſcet, quod mihi ſæpe numero fateor accidiſſe. Alio præclaro, diuinoq; ora-
B culo de eadem paterna Mente Magus ille, aut totus Magorum chorus ſic locutus: ἀλλ' οὐκ εἰσδέχεται, κείνης τὸ θέλημ πατρικὸς νόος, μέχρις ἂμ ἐξέλθῃ λήθης. καὶ ῥῆμα λαλήσῃ μνήμῃ ἐνθεμένη πατρικῷ σωθήματος. Quæ ſunt, Sed non admittit illius, nempe animæ, uoluntatem paterna Mens, donec diſcedat ab obliuione, uerbumq; loquatur, memoria paterni ſigni adhibita. Hoc illud, cuius etiam meminit Proclus. Eſtq; ſenſus regius, diuinaq; pronuntiatio, non placere quicquam creatori noſtro, quod anima conetur ſtudeatq;, niſi prius deiecerit, repulerit, excuſſerit obliuionem, & in orationem, laudemq; eruperit, memoriamq; exercuerit, recordataq; ſemper fuerit quòd ad imaginem Dei ſit facta, quòd paternum ſymbolum acceperit. Hancq; ſententiam declarans Pſellus hæc loquitur ad uerbum: Non ſuſtinet Mens paterna, cupiditates, impetusq; uoluntatis animæ, dum permanſerit in obliuione eorum, quibus ditiſsimè locupletata fuit à πανάγαθε πατρὸς, patre omnium bonorum, & donec peruenerit ad recordationem ſacrorum ſignorum, quæ accepit ab eo, ediderităq; uocem gratificantem, gratias agentem, adhibita recordatione ſymbolorum patris, qui eam creauit. conſtat enim anima ex ſacris rationibus & diuinis ſymbolis, quæ ſunt ab intelligibilibus formis, ſymbola uerò à diuinis & unitatibus: ac ſumus imagines quidem intelligibilium ſubſtantiarum, ſimulachra uerò incognitorum σωθημάτων ſignorum aut ordinum. Oportet autem & hoc noſſe, quòd omnis anima, ab omni anima ſecundum ſpeciem differt, & quòd quot ſunt animæ, tot ſpecies animarum. Hæc Pſellus. cæteraq; ſunt perſpicua. Quas autem intelligibiles ſubſtantias, ac diuinas unitates dixit, arbitror eum iuxta cæteros Platonicos & Dionyſium Areopagitam, ſentire, Deos ſiue Angelos, quos uocant priores νοητοὺς, ſecundos νοεροὺς: prioresq; item Platonici uocant θείας ἑνάδας, putantes has eſſe ideas, ad quas uelut ſimplices unitates, omnia reuocentur. Quod an uerum ſit, poſtea diſquiretur. Horum imaginem eſſe docet animam noſtram. Similis eſt enim Angelus & homo, uterque imago Dei.

Cætera quoque quæ de anima Philoſophatur Pſellus, quoniam non ſunt huius lo- C
ci, prætereo: tantùm oſtendo, nunc oraculum loqui de Mente Dei, uel Patris, quæ
ſæpe Mens ipſa, cùm nobiſcum eſſet, eſt locuta, cohortans ad memoriam, & amo-
rem Patris ſui, & quòd oporteat eum diligere, eius meminiſſe, collaudare. quale ua-
tes hortabatur animam ſuam, Benedic anima dominum, & noli obliuiſci omnes re-
tributiones eius. Oraculum nunc loquitur ad ipſam animam, ut ſit Patris ac Crea-
toris ſui memor, alioqui nihil fore gratum quicquid ſtuduerit. Hæc uerò eadem
apud Mercurium Triſmegiſtum reperta, magis ſtuporem incutient, erumperéq; co-
gent in laudes ſanctiſsimæ, clementiſsimæ, ſempiternæ Mentis: quæ ſicut Chaldæis
ſeipſam reuelauit, ſic ab Aegyptijs ſe non abſcondit.

De Mente, Prole diuina, ex Mercurio Triſmegiſto: Eademq; Creatrice animi humani, ſicut ex Chaldæo Philone.

CAP. VIII.

VT AGNOSCAS, omnia undequaque ad ueritatem prædicandam ſæcula, gentes omnes facere concurſum, audiẽda ſunt quę de Mente hac loquitur Mercurius Triſmegiſtus. Vbi dixerat, quòd cũ Pater ſit Mens, genuit alteram Mentem opificem, ut declarabitur poſtea: hanc ipſam mentem opificem ſibi ipſi Mercurio, cui apparuerat, ſicut apparuit Adæ, Abraham, Moſi, multisq; alijs diuinis patribus, ſic inducit loquentem in Pimandro, qui liber eſt notiſsimus, neminiq; cordato dubium quin ſit Mercurij: παραγίνομαι ἐγὼ ὁ νοῦς πρὸς ὁσίους ⁊ ἀγαθοὺς καὶ καθαροὺς, καὶ ἐλεήμοσι, πρὸς εὐσεβοῦσι, καὶ ἡ παρουσία μου γίνεται βοήθεια, καὶ εὐθὺς τὰ πάντα γνωρίζει, καὶ τὸν πατέρα ἐλάσκονται ἀγαπητικῶς, καὶ ἐυχαριστοῦσιν εὐλογοῦντες καὶ ὑμνοῦντες, πεγαμένοι πρὸς αὐτὸν τῇ σοργῇ: Quæ ſunt, Accedo ego Mens ad ſanctos, & bonos, & pu- D
ros, & miſericordes, & Pios, & præſentia mea eſt auxilium, & ſtatim omnia cogno-
ſcunt, & Patrem inuocant propitium cum dilectione, & gratias agunt benedicentes
& laudantes coniuncti cum ipſo in charitate. Hæc & alia multa, quæ longum eſſet
referre, Mercurius. Habes Mentem de Patre, ac Genitore loquentem, ad quem ait
ſe adducere bonos & pios, ſe ducem eſſe ad Patrem, ad paternam charitatem. Nil
aliud prorſus, quàm quod loquitur eadem Mens ſumpta humana figura apud
Theologum noſtrum Ioannem: Et quodcunque petieritis Patrem in nomine meo,
hoc faciam, ut glorificetur pater in filio. Et, Si præcepta mea ſeruaueritis, manebi-
tis in dilectione mea, ſicut & ego Patris mei præcepta ſeruaui, & maneo in eius dile-
ctione. Et, Hæc autem uita æterna, ut cognoſcant te ſolum Deum uerum, & quem
miſiſti Ieſum Chriſtum. Ecce apud utrunque dilectio erga Patrem, collaudatio, be-
nedictio, ad quam inuitabat olim, pòſt noſtra imagine ſumpta Mens ipſa, & de
qua dixit Chaldæus, quòd non eſt ei grata ulla actio, quæ ſine recordatione Dei fiat:
& quòd ea polluta, & impura ſit anima, cui nulla Dei ſit memoria. Inuitamur ergo
à tribus maximis Theologis, duobus antiquiſsimis, altero iuniore, ad cultum, cha-
ritatem, memoriamq; Dei. Apud ſecundum & tertium loquitur Mens ipſa: apud
primum loquitur alius de ipſa. Apud omnes eſt nomen Patris, & ipſa Mens loqui-
tur de Patre. Chaldæus eum uocat Mentem paternam. Nouiſsimè autem ubi mul-
ta apud Mercurium dixiſſet, reſpondit Mercurius, εὖ μοὶ πάντα, ὡς ἐβουλόμην ἐδίδαξας ὁ νοῦς: Bene me cuncta, ut uolui, docuiſti ò Mens. Nulla igitur ſupereſt dubitatio, &
admiratio, unde Platonici, & ante Platonem multi alij, unde Anaxagoras, & quos
Plato dixit, Mentem extulerint laudibus, celebrauerint, nominauerint. Omnes
item ante Platonem Theologi, pòſt ipſe Plato & Ariſtoteles cum tota familia, crea-

tionem

A tionem, ordinemq; rerum Menti dabant. Chaldæus autem propius accedens, creatum hominem à Mente confessus est, ut antè monstratum est. Philo item hanc Mentem declarauit animi nostri creatricem. Similia igitur audies apud Mercurium, clara, aperta, expositа, luculenta, ut præ gaudio ne lacrymas quidem continere queam: ὅδε πάντων πατὴρ ὁ νοῦς, ὅπερ ζωὴ, καὶ φύσις, ἀπεκύησε τὸν ἄνθρωπον αὐτῷ ἴσον, ὃν ἠράσθη ὡς ἴδιόν τόκον. Paulò pòst, ἐγὼ ὁ ἀνασήσας αὐτὸς, μαθοδιδάσκαλος ἐγενόμην τῶν γένους, τοὺς λόγους διδάσκων πῶς, καὶ τίνι τρόπῳ σωθήσονται, καὶ ἔσπειρα αὐτοῖς τοὺς τῆς σοφίας λόγους, καὶ ἐτρόφησα ἐκ τοῦ ἀμβροσίου ὕδατος. Mens autem omnium Pater, cum sit uita, & natura, peperit hominem sibi similem, quem dilexit tanquam propriam prolem. Ego, inquit eadem Mens, excitatis eis dux sum generis, docens uerba quo modo, & qua ratione seruentur, & inserui eis rationes sapientiæ, & nutriui ex immortali aqua. Quanta similitudo eorum, quæ nunc Mercurius, cum his, quæ paulò antè Chaldæus? Symbola dixit ille Mentem animis inseruisse, σύμβολα πατρικὸς νοῦς ἔσπειρεν ταῖς ψυχαῖς: Mercurius autem eodem uerbo, ἔσπειρα αὐτοῖς τοὺς τῆς σοφίας λόγους: Chaldæus, cæteriq; omnes creationē, rerumq; cunctarum dispositionem Menti attribuerunt. Haud secus Mercurius apertè clareq;, omnia Mosi similis: ἀὴρ δὲ πετεινὰ ἤνεγκε, καὶ τὸ ὕδωρ νηκτά. ἀπεχωρίσθη δὲ ἀπ' ἀλλήλων ἥπειρος καὶ τὸ ὕδωρ, καθὼς ἠθέλησεν ὁ νοῦς. Aër, inquit, extulit uolucres, aqua natantes. Factaq; est separatio abinuicem terræ, & aquæ, quemadmodum uoluit Mens. Quem ergo Moses dixit aridam ab aquis separasse, iubentem dicentemq;, ut congregarentur aquæ in unum locum, & arida appareret, & qui iussit aquas producere genus omne animantum, ecce fuit Mens, rerum creatrix: quod Anaxagoras, Plato constanter asseruerunt: apud Mercurium enim cæterosq; barbaros hæc legerunt Græci. Ecce quàm diuinè conformat sese Philoni Mercurius, imò tota sibiipsi uetustas
B respondet. Duas Mentes inducit Philon, alteram suprà nos, alteram nostram; quæ supra nos, nostrum dicit esse archetypum, nos ad similitudinem eius esse creatos. Idq; deducit ex libro Mosis: quam Mentem Mercurius, ipse λόγον, Verbum appellans, quod idem est, ut postea uidebimus.

De eadem Mente ex oraculis item Chaldaicis, quòd sit creatrix, quòd spectaculum Deorum.

CAP. IX.

DE HAC ipsa Mente extat apud Chaldæos mirabile mysterium, & oraculum, quod profertur à Proclo, licet ab eo non tam propriè explicatū: πολύ γὰρ μόνον ἐκ πατρὸς ἀλκῆς ἀρυσάμενον νόος ἄνθος ἔχει τὸ νοεῖν, πατρικὸν νοῦν ἐν ἅπασι ναι πάσαις πηγαῖς τε καὶ ἀρχαῖς, καὶ τὸ νοεῖν, ἀεῖτε μένειν, ἀόκνῳ προφάλυγι. Quæ sunt, Solus decerpens ex uirtute paterna, Flos Mentis, possidet ipsum intelligere, paternamq; Mentem indere omnibus fontibus, & principijs aut principatibus, & ipsum intelligere, secq; manere impigra conuersione. Hoc oraculum, licet obscurius, qui oraculorum, mysteriorumq; mos est, sciendum, Florem Mentis uocare principem, egregiam, eximiam, præcellentem Mentem. Quemadmodum Græci & nostri, florem, & decus, eminentissimum quemque nuncupant, sic præcipua, eminentissima, reginaq; Mens, flos Mentis. Eadem hîc, & superius paterna Mens. Hæc ex uirtute paterna dicitur habere sapientiam, sensum, ipsum intelligere. Est enim sapientia Patris sui. Philo perhibet repleuisse eam Patrem ideis æternis, Originibusq; rerum, & gignere eum sapientissimam. Eandem hanc reginam, paternamq; Mentem, ait, accepta paterna uirtute, in cæteros diffundere sapientiam, quos ipse uocat fon-

tes

tes & principatus, aut principia, nimirum diuinos ordines Angelorum, qui & in no C
ſtris literis Principatus appellantur, fontes quidem, quod ſciam, nunquam: Niſi
fontes dictos uelis quemadmodum ἀρχαὶ, principia, principatus, capita, non origi-
nes rerum, ut malè creditur à nonnullis Platonicis, niſi quantum habuerint à Deo
facultatis. Ab ipſa igitur paterna, reginaq; Mente, dicit dari Angelis (quod ſapien-
tiſsimus Paulus teſtatus eſt, & Plato) ipſum intelligere, ipſum eſſe, & permanere,
ſemperq; flecti ſeſe ad ipſum Deum, diuinam, ſempiternamq; eius uenuſtatem: Cir-
cunſtant animi, dextra, læuaq; frequentes: Nec uidiſſe ſemel ſatis eſt, iuuat uſque
morari: Expleri nequeunt: Certatim properant illum ſine fine tueri. Hoc appellat
Chaldæus ἄοκνον ſροφάλιγγα, impigram conuerſionem, conuerſionem uehementem,
accenſam, ardentem. Proinde dicuntur etiam Seraphim ardentes, amore flagrantes.
Explicanturq; hoc oraculo, quæ prædicauit ſublimis Paulus, quòd per ipſum con-
dita ſunt omnia uiſibilia, & inuiſibilia, omne Deorum genus, Throni, dominatio-
nes, principatus, quos etiam Chaldæus appellat πηγὰς, ἀρχὰς. Mercurius aſſerit ab
eo creata animalia, terram ab aqua, ut ipſe optaſſet, ſeparatam, creatum hominem
ſui ſimilem, inſertas animo noſtro ſapientiæ rationes, uocari nos ab illo, adducíq;
ad Patrem. Chaldæus autem & ſatorem mundi, ſatorem animarum, & Angelorum,
Deorumq;. Cæteri Aegyptij Solis, aut lucis creatorem: Theologia profectò per
omnia ſæcula luminoſiſsima: ut qui putet, hanc mundi nunc, aliquando non fuiſſe
religionem, ac ſapientiam, miretur q; Patris, ac Filij traditam terris uti nouam reli-
gionem, non ſit admiraturus, cognita diligenter, probeq; explorata uetuſtiſsima
Theologia. In cuius apud omnes gentes mirabili, ſtupendaq; concordia, nemo erit
modò ſolers, modò non peruicacia, aduerſorumq; dogmatũ dura perſuaſione irro-
boratus, qui non miretur, Deum æternum collaudet, fateatur, noſcatq; parentem D
beneficum, qui ſe totum nobis oſtenſurus, qui uarias prius apud homines ſui, obſcu-
rasq; uiſiones feciſſet, uenit ipſe, uerſatusq; eſt aliquandiu nobiſcum, ut nos in æter-
num cum eo lætaremur. Eoq; in die iudicij nulla ſupererit excuſatio. Semper enim
qualicunque ratione cognitus eſt: uoluntasq; eius, ut rectè uiuamus: poteſtas, quòd
per eum creata ſint omnia, quòd ipſe fuerit origo noſtra, ſemper celebris ac nota fuit.
De hac item Mente, audire operæpretium mirabile profundiſsimumq; myſterium,
cuius omnis noſtra poſtea Theologia, quæ melius & aptius uetuſtam Theologiam
declarauit, fuit explicatio. Adducitur hoc oraculum à Platonicis. νοήσας γὰρ πατρικὸς νόος
αὐτογενέθλῳ, πᾶσίν γ' ἐπαφέρεν δεσμὸν πυριβριθῆ ἐρωτος ὄφρα τὰ πάντα μένῃ χρόνον εἰς ἀπόρανον, ἐρῶντα. Co-
gitando paterna Mens, quæ eſt per ſe generatrix, & intelligendo, omnibus inſeruit
uinculum igne graue, amoris, ut cuncta permaneant tempus in immenſum, amantia.
Hæc uerè diuina, cœlitusq; miſſa uox, primum nominat, ſibi conſtans, Mentem pa-
ternam, Mentem Patris, cui Pater eſt. Eum appellat per ſe Genitricem: quod ſcilicet
concorditer omnis et indefeſsè clamat Philoſophia, Mentem rerum principiũ fuiſſe,
cuncta de nihilo, tantum ex originibus illis æternis, quarum ſimplex unitas eſt ipſa-
met, produxiſſe. proinde dicitur ab aljs αὐτόσοφος, per ſe ſapiens: αὐτοτελὴς, per ſe per-
fecta: πρωτόγονος, primogenita, id eſt, tum ante omnia ab æterno generata, tum ipſa
prima rerum generatrix, origo prima. Eandem dicit ſola cogitatione (quod dogma
noſtrum, & Platonicorum eſt) produxiſſe, procreaſſe, inſeruiſſe rebus uinculum
amoris, uinculum igneum, quo ſe cuncta amantia, inuicemq; adhærentia, in omne
tempus perdurarent. Hoc uinculum eſt primum in animantibus miſcendorum cor-
porum mira libido, ut Philoſophus Græcus, & Latinus tradit: ex quo perennis exi-
ſtit generatio, nullo unquam tempore amore deferbente, ſeſe in cunctis animanti-
bus

A bus fœmina, mareq; appetentibus. Quod Aristoteles confitens à Deo repertum, profecto confitetur, ab illo, quo Chaldæus, id est, Mente filia Dei, rerum inuentrice. Id enim ipse dixit in Politicis: Ἅμα ἣ καὶ ἡ φύσις ἀναπληροῖ ταύτην τὴν περιόδῳ τὸ ἀεὶ εἶναι, ἐπεὶ κατ' ἀριθμὸν ὅ γ' ὡς ἔτυχε, ἀλλὰ κατὰ τὸ εἶδος. ὅτω προωκονόμηται καὶ ὑπὸ τοῦ θείου, ἑκατέρα ἡ φύσις τοῦτο αὐξηθεῖσα, καὶ τὸ γυναικεῖον, πρὸς τὴν κοινωνίαν, Quod est, Simul autem & natura replet hac circuitione, & reditu, ut sit sempiterna: quando non secundum numerum, sed secundum speciem tantum id fieri poterat. Sic prouisa fuit à Deo natura maris & fœminæ ad coniunctionem. Eadem hæc in libris de Generatione & interitu, Cum cuncta, inquit, corruptibilia essent, quoniam plurimum ab eo, quod primum est, aberant, τῷ λοιπομένῳ τρόπῳ συνεπλήρωσε τὸ ὅλον ὁ θεὸς, ἐντελεχῆ ποιήσας τὴν γένεσιν: reliquo, qui supererat, modo repleuit uniuersum Deus, faciens generationem perennem. Hæc ille, scilicet ut generarent omnia mutuis amoribus, sese inuicem ardenter amantia. Quod à Mente diuina factum Chaldæus prædicat, uocans id uinculum πυρεμβριθῆ, igne graue, inflammatum. Eoq;, ut apud Philonem uidebis in libro de Mundo, Verbum Dei est δεσμὸς ἄῤῥηκτος, uinculum indissolubile totius mundi: quoniam non animãtis solùm, sed etiam inanimis inseruit amorem æternum, quo sese mutuo deperirent. Is amor tam mirabilis est in arboribus, & herbis, in elementis, aqua, igni, terra, aëre, quàm in animalibus. Nec fuit aliud quod Moses factum prodidit à Deo, Producat unumquodque iuxta genus suum. Idcirco & Theologus noster, Manus tuæ fecerunt me: &, Sicut lac me coagulasti, &, Antè & retrò formasti me, cæteraq; multa, quoniam ille & formas aptas inuenit, & amorem addidit ambobus. Videsq; ut mirabiliter consentiant, qui religionem Christianam plusquam annorum duo penè mil
B lia antecesserint.

De eadem Mente, ex Mercurio, & Platonicis, omniq; eius diuinitate: & quòd sit mundi creatrix, & Idea mundi, ipseq; mundus archetypus.

CAP. X.

DVO QVOQVE extant alia diuina, & sapientissimo cuique admiranda testimonia de Mente: alterum apud Mercurium Trismegistum, alterum apud Platonicos. Primus Trismegistus, eam illam Mentem Anaxagoræ & Platonis, quam teste Aristotele dixit Anaxagoras ἀπαθῆ, impassibilem, Plato ἀδενὶ μεμιγμένον, nulli rei admistam, docuit Græcos, ut nomina & proprietates eas ei attribuerent, in eo qui inscribitur Asclepius: τὸ οὖν ἀσώματον τί ἐστι; νοῦς καὶ λόγος ἀφ' ὅλου ἑαυτὸν ἐκπερίεχων ἐλεύθερον σώματος πάντος, ἀπλανὴς, ἀπαθὴς σώματι, καὶ ἀναφὴς: αὐτὸς ἐν σαυτῷ ἐσῶν, χωριστικὸς τῶν πάντων καὶ σωτήριος ὄντων, ὃ ἀκτῖνός ἐστι τὸ ἀγαθὸν, ἡ ἀλήθεια, τὸ ἀρχέτυπον φῶς, τὸ ἀρχέτυπον ψυχῆς. Quæ sunt, Quid igitur est incorporeum? Mens, inquit, & Verbum, quæ seipsam ex uniuerso ab omni corpore liberam sustinet, & continet: Inerrabilis, impassibilis à corpore, & intangibilis: ipsa seipsâ stans, capax omnium, seruatrixq; rerum: cuius radij sunt bonitas, ueritas, lux exemplaris, exemplar animæ. Hæc Trismegistus: quibus clariora, diuinioraq;, ne si Angelus quidem loqueretur, enarraret. Is ut apparet, fuit fons Græcæ Philosophiæ, inde Theologiam hauserunt, hinc asciuere uulgatam celebrémque Mentem illam, rerum originem, & causam, cui dabant sapientiam, inuentionemq; omnium rerum, eam perinde, ut merita esset describentes, prædicantesq; inerrabilem, ut quæ plena esset scientiæ, solertiæ, prudentiæ, cuius omnis inuentio, ut in Phæ-

done dicit Socrates, non potuerit esse, nisi bona, solertissima. Est enim, inquit C
Trismegistus, infallibilis, non potest falli, & decipi. Deinde nullis corporeis adiumentis sustinetur, nulla corporea ui uiuit, agitatq; æuum, non indiget corpore, quod corruptibile est, sed ab omni corpore libera, & expedita, sustinetur seipsa, sua sapientia, incredibili potestate naturæ suæ. Neque potest ullum à corporibus accipere detrimentū, ut quam corpora nequeant attingere. est enim intacta. Cumq; sit huiuscemodi natura, est capax omnium rerum, & conseruatrix omnium: In ea enim uiuunt, & subsistunt omnia: secretum, arcanumq; uinculum; & conseruatio est cunctarum rerum. Nec potest tuendis rebus fatigari: quoniam tam uasta est, non quidem corporea mole, & uastitate, sed sapientiæ & solertiæ, ut omnia capiat, ubique adsit. Ab hac, inquit, Mente, tanquam luce immensa, fulsere radij bonitatis & sapientiæ; ac ueritatis omnes. Hinc emicuit quidquid rerum ubique est, quidquid boni, quidquid ueri. Propterea fuit archetypa lux: ea nempe lux, quæ tanquam regina, materq;, omnia creauit. Ab ea accensa sunt lumina cœlestia. Hoc uocatur à Philone Iudæo παναύγεια, dicas licet omniluminis, ingens omnis lucis regio, sedes, ipsamet origo lucis, à qua lux omnis corporea, & incorporea, manauerit. Eoq; etiam Archetypum animæ, ut superius omnes confitebantur. Ipsamet creauit hominem, eiq; fuit uelut archetypum, formans eum ad imaginem suam. Hanc ob causam autore Philone sunt duo λόγοι, duæ rationes, duæ Mentes: altera supra nos, exemplar rationis nostræ: altera nostra ipsa. Ibiq; apertè Philo confessus est, credo ab his libris Trismegisti imbutus, Verbum archetypum, creatorem uerbi nostri, id est, rationis nostræ, mentis, animæ. Descripsit igitur nobis Mentem Mercurius, eam ex profundissima sapientia appellans etiam λόγον, Verbum, cuius uocis plena est Theologia Philonis & Platonicorum, ut uidebis, descendens, oriensq; à D
priscis sæculis, reuelata ab ipsomet Verbo, qui se Mercurio, multisq; alijs priscorum detexit. Constatq; hæc uerè priscum illum Mercurium locutum: quoniam sunt etiam à Platone, Platonicisq; omnibus usurpata, libriscq; eorum celebria. Idem Mercurius in eo qui inscribitur ἱερὸς λόγος, loquens de creatione, exordienscq; quasi genesim, hæc ait: Ἀρχὴ τῶν ὄντων ὁ θεὸς, καὶ ὁ νοῦς, καὶ φύσις καὶ ὕλη. Principium rerū Deus, & Mens, natura & materia. Ecce quod perhibet Laërtius Platonem dixisse, mundum creatum à Deo, appellassecq; Deum νοῦν καὶ αἴτιον, Mentem & causam, acceptum ex Trismegisto. Deus igitur & Mens idem sunt. Hęc fuit principium omnium, quod tot alij fatebantur superius. Hunc omnes una uoce hominis creatricem, Mentē, nunc mundi declarantes, consultantes. Duo igitur principia rerū ueteres statuerunt, alterū agens Mentem, Deumq;, alterū admittens, & patiens naturā, uel materiā. Priscorum Theologia, ut ubiq; uidisti. Platonici quoq; iuxta uetustam hanc Theologiā dicunt, τὸ πᾶν ἐκ νοῦ καὶ ἀνάγκης εἶναι, πείθοντος τοῦ ἀνάγκην, τῆς δὲ ἀνάγκης πρὸς τὸν νοῦν ἐπιστροφήν, Vniuersum ex Mente, & necessitate esse, Mente persuadente, & cogente obedire necessitatem, necessitate autem obsequente & ad Mentem se conuertente, eamq; sequente. Hæc prior Plato in Timæo, in hunc modum loquens, paucis exceptis: Sed & quæ à necessitate, inquit, fuerunt, adhibere oportet. Mista enim mundi huius creatio ex necessitatis, ac Mentis constitutione fuit: sed Mente imperante necessitati, ut sibi parerēt, quæ fierent, haberentq; optimè. Sic igitur necessitate uicta, & coacta ab Intelligentia, & imperijs Dei, hoc omne conditum est. Obseruandum quoq;, perspicaciterq; animaduertendū, quod refert Proclus, Theodorum Platonicum apud Porphyriū inuenisse opinionē, quasi allatā ex Perside: δύο νόας πρὸ αὐτῆς θέντας, τὸν μὲν τῶν ὅλων τὰς ἰδέας ἔχοντα, τὸν δὲ τῶν μερικῶν: Duas mētes ante animā eos statuisse, quarū altera

contineat

A contineat ideas uniuerſorum, altera particulariũ. Sunt enim hæc ea, quæ dixit aper-
tius Philo eſſe δύο λόγους, duo uerba, duas rationes, alteram archetypam, alteram no-
ſtram. Dabant autem magnæ Menti, ut creatrici, ideas uniuerſales, quod Plato in
Timæo & Mercurius in Pœmandro, & Timæus Locrenſis: minorem autem Men-
tem, quæ noſtra eſt, particularium rerum dicebant tenere ideas. Hæc Theologia ue-
nerat à barbaris. Quanquam fieri poſsit, ut duas Mentes potius ſentirent eas, quas
in primo oraculo demonſtrauimus. Omnia, inquit, perfecit pater, & tradidit Menti
ſecundæ; quam uocant primam omne hominum genus. Longè autẽ clarius, & uer-
bis plenioribus, aureaq; prorſus, & cœleſti oratione, locutus eſt in ſermone tertio ad
Aſclepium Mercurius de hac Mente: uidebis claram Theologiæ Græcæ, & omnium
Platonicorum originem. Profertur etiã à Diuo Cyrillo: οὐ γὰρ ἐφικτὸν ὄντι εἰς ἀμυήτους διαῤῥῆ-
μυήσεια παρέχεσθαι, ἀλλὰ τῷ νοΐ ἀκάσατε. ἓν μόνον ἦν φῶς νοερὸν πρὸς φωτὸς νοερόν. καὶ ὄντι ἀεὶ νοῦς φωτιὸς, καὶ οὐδὲν
ἕτερον ἦν ἢ ἑαυτοῦ ἕνωσις, ἀεὶ ὢν ἑαυτῷ ὤν, ἀεὶ τῷ ἑαυτοῦ νοΐ καὶ φωτὶ, καὶ πνεύματι, πάντα περιέχει. ἐκτὸς τούτου ὁ
θεὸς, οὐκ ἄγγελος, οὐ δαίμων, οὐκ οὐσία τις ἄλλη. πάντων γὰρ ὄντι κύριος, καὶ πατὴρ, καὶ θεὸς, καὶ πηγὴ, καὶ ζωὴ, καὶ
δύναμις, καὶ φῶς, καὶ νοῦς, καὶ πνεῦμα, καὶ πάντα ἐν αὐτῷ, καὶ ἕως αὐτοῦ ὄντι. Quæ ſunt, Neq; enim fieri
poteſt, ut eiuſmodi myſteria tradas apud profanos, necdum initiatos, ſed animo au-
dite, Vnum ſolum erat lumen mentale, ante lumen mentale: & eſt ſemper Mens illu-
minata, aut luminaris: & nihil aliud erat, quàm iſtius unitas, ſemper in ſe ipſo exiſtẽs,
ſemper ſua mente, & lumine, & ſpiritu, omnia continet. Poſt pauca addit Mercurius:
Extra hunc, nõ Deus, nõ Angelus, nõ Dæmon, nõ ſubſtantia, nulla alia. Omniũ emẽ
eſt dominus, & Pater, & Deus, & fons, & uita, & poteſtas, & lumen, & Mens, & ſpiri-
B tus, & omnia in ipſo, & ſub ipſum ſunt. In his Triſmegiſti uerbis cernitur, unde Pla-
to myſteria ſua potarit. Vt autẽ Plato in Epiſtola de myſteriis iisdem locuturus præ-
fatus eſt, ſe per ænigma loqui uelle, ne uenirent ad manus imperitorũ quæ ſcribit, &
non intellecta contemnerent: eadem præfatione uſus eſt Triſmegiſtus, & Orpheus
ſimiliter. Dicam queis fas eſt, claudatur porta profanis. Primumq; apud Triſmegi-
ſtum ſunt hæc nomina paterna, ut etiam apud reliquos omnes Theologos, Vnum
lumen mentale, ante lumen mẽtale. Sicut igitur Chaldæus duas Mentes docuit, qua-
rum ſuperior & prior genuiſſet ſecundam: ſic Mercurius duo lumina mentalia, duas
Mentes luminoſas, Mentes luminis plenas. Prima eſt ipſa Vnitas. Iam enim ſæpe
uidimus, & uidebimus, Vnum dici ipſum æternum genitorem. Hoc unum & lu-
men eſt; & non eſt lumen corporeum, ſed lumen mentale, lux alterius generis,
quàm quæ cernitur corporeis oculis. Eſt autem hoc mentale lumen ſupra, uel ante
aliud lumen mentale. Duæ luces, altera prior, altera ſecunda, uel poſterior. Fuit
ſemper hoc lumen, ſiue primum, ſiue ſecundum. Et nihil aliud fuit utrumque lu-
men, quàm una coniunctio, una aſſociatio. Nec aliud fuit ab æterno, quàm lumi-
nis huius coniunctio, & unitas, ſummaq; unio. Ante omnia ſæcula fuit ſemper in
ſe ipſo. Creato autem mundo, continet omnia non manibus, ſed diuinitate men-
tis ſuæ, & ſpiritu, ſiue ſapientia ſua. Præter hunc primum, & ſecundum, non fuit
aliud ab æterno, non Deus ullus, aut Angelus, non qui ſecundum locum obtinent,
dæmones, non ſubſtantia. Quæ neque fuerunt ab æterno; neque dici poſſunt eſſe,
quibus non ſit uerum eſſe. Eſt Deus ipſe, & hæc ſunt nomina eius. Item aliis locis
de eadem locutus eſt Triſmegiſtus, in Pœmandro, ubi uiſionem qualem uidit in
rubo Moſes expoſuiſſet, emiſſamq; uocem, cuiuſmodi item audiuit Moſes, & ut
apud Moſem ille idem dixit, Ego ſum Deus patrum tuorum, ego ſum, qui ſum:
ſic apud Triſmegiſtum, ſeipſum declarans dixit: ἐγὼ μὴ φύσις εἰμὶ ποιμάνδρης, ὁ τῆς αὐθεντίας
νοῦς. Paulo pòſt: τὸ φῶς ἐκεῖνο εἶπεν, ἐγὼ νοῦς, ὁ σὸς θεὸς, ὁ πρὸ φύσεως ὑγρᾶς τῆς ἐκ σκότους φανείσης. Ego, in-

quit, ſum Pœmander, id eſt, Paſtor humani generis. Id enim uidetur deſignare, C
Mens autoritatis. Illud lumen, inquit, ſum ego Mens, Deus Tuus, qui eram ante
humentem naturam, quæ ex tenebris, apparuit. Hæc grandia ſublimiaq; effatur
Triſmegiſtus myſteria. Primum cum Mens, ſe Mentem autoritatis appellat. Au-
toritatem enim dixit patrem, qui primus eſt, & ante omnes, maior etiam ipſa Men-
te, quatenus genuit eam, deditq; ei poteſtatem: ſed non maior, quoniam æqualem
ſibiq; coæternam genuit. Ipſe igitur eſt autoritas, primatus, principium, caput,
primum eſſe, natura bonitatis. Huius eſt Mens, ut dixit Chaldæus, toties appel-
lans eam πατρικὸν νόον, Mentem paternam: in noſtra Theologia, Sapientia Patris.
Deum quoque ſeipſam prædicat eadem Mens, ſicut apud Moſen. Etiam ſe ante hu-
midam naturam gloriatur extitiſſe. Hîc ſublime, mirabile myſterium. Eſt enim hu-
mida natura, quod apud antiquos Chaos, à fuſione, humiditate, terra, aqua, com-
miſta, hyle, id eſt, literis inuerſis ὑλὸς, limus, humus. Eſt terra inanis & uacua, uel
ἀόρατον καὶ ἀκατασκεύαστος, inuiſibilis, & incompoſita. Ante hanc, quæ fuit rerum pri-
mordium, initium, embryon, ſemen, fundamentum, inchoatio totius mundi ex
terra & aqua, gloriatur Mens ſe fuiſſe. Ergo hæc illa eſt, quam Solomon appel-
lans Sapientiam, inducit eam loquentem, ſicut loquitur apud Triſmegiſtum: Do-
minus poſſedit me in initio uiarum ſuarum, antequam æthera firmaret ſurſum, &
libraret fontes aquarum, cæteraq; de creatione. Apud Solomonem prædicat ſe
poſſeſſam à Domino: apud Triſmegiſtum, prædicat ſe eſſe Mentem autoritatis:
apud Chaldæum, Mens patria: apud noſtros, Sapientia Patris. De quo igitur
Moſes, cum rerum deſcriptionem inchoans dicit, In principio creauit Deus cœ-
lum & terram: &, Qui ferebatur ſuper aquas: &, Qui præcepit luci, ut emerge-
ret: innuit iſtam Mentem, quæ fuit antea quàm fieret cœlum, & terra, ante hu- D
midam materiam, & inchoamentum, primordiumq; totius mundi. Sic item in
eo quem uocat ὑμνῳδίαν, hymnum, cantum, gratiarum actionem, uerſus erga
creatorem ſuum loquitur: σὺ ὁ πατὴρ, σὺ ὁ κύριος, σὺ ὁ νοῦς. Tu es pater, tu Dominus, tu
Mens. Cuncti igitur Mentem nuncupantes, creationem ſentiebant: partaq; omnia
eius ſapientia monſtrabant. Eoq; eſt oraculum apud Platonicos ex antiqua Theo-
logia, νοῦ μὲν γὰρ μίμημα πέλει τόδε πᾶν. Hoc uniuerſum, inquit, eſt Mentis imitatio.
Eſt, inquit, uniuerſum, à Mente depromptum, formatum à mente, uelut opifice.
Mirabile uerò argumentum & indicium, Mercurium, Aegyptiosq; de Mente,
Verboq; Dei conditore mundi, hæc myſteria prodidiſſe, ex Plutarcho, in eo,
quẽ inſcripſit de Iſide, & Oſiride, ſiue de Theologia Aegyptiorum. Ait enim, in eo-
rum arcanis fuiſſe fabulam (mos enim priſcæ Theologiæ fuit, fabulis inuoluere
ueritatem) ὅπ παθ' ἑαυτὸν ὁ τοῦ θεοῦ νοῦς μὲν λόγος, ἐν ᾧ δὲ ἀοράτῳ, μὲν ἀφανεῖ, βεβηκὼς εἰς γένεσιν
ὑπὸ κινήσεως προῆλθεν, Quòd Mens & Verbum Dei, cum eſſet per ſe in inuiſibili, & in
abdito, proceſsit mota ad creationem, uel mouit ſe ad creandum. Agnoſcis omnes
ex uno fonte per omnem mundum ſparſos ueritatis riuos? Si ſcire cupis, quis fecit
eam, quæ dicitur Geneſis, quàm ſcripſit Moſes (Deus autem fecit) qua contine-
tur generatio cœli, & terræ, cœleſtium, ac terreſtrium, autoribus Aegyptijs,
fuit Mens, fuit Verbum Dei, inuiſibile, regnans in arcanis diuinitatis ſuæ. Ma-
nebat in ſecreta, inſcrutabili diuinitatis ſuæ caligine: &, quod ait magnus Theologus
noſter, Erat apud Deum cõiunctiſsimus illi, in ſinu eius. Proceſsit ad creandũ, ad ge-
nerandũ. Ergo is eſt, de quo Moſes, In principio creauit Deus cœlũ, & terrã. Hæc eſt
Geneſis facta teſtibus Aegyptijs, à Verbo, à Mẽte diuina. Quę ſicut Græcè dicta νοῦς,
Mens, λόγος ratio: ſic Hebraicè, ſpiritus, ſapere ipſum, ipſa ſapiẽtia, uita. Ex his fon-

tibus

A tibus arbitror manant, quæ tam præclara Philo de Verbo Dei eodẽ & Mente canit, uocãs eam similiter ἀόρατον θεοῦ λόγον, inuisibile Dei Verbũ, opifex mũdi: & ut ait Pindarus, ἀριστοτέχναν, optimum artificem: Italicus autem poëta, magistrum æternum. Is est Verbum Dei, Mens, sapientia inuisibilis, arcana, abdita, postea quasi facta uisibilis, cuius mysteria supremo tempore, ipsa propius ad nos accedente, claruerunt. De hoc ipso Aegyptiæ Theologiæ princeps, quæ cæteri sacerdotes forte super his, quæ retulit Plutarchus, respiciebant, in Pœmandro locutus est: ὁ δὲ ἐκ νοὸς φωτίζνὸς λόγος ὑὸς θεῦ: Ex Mente uerò radians Verbum Filius Dei.

De Mente ex oraculo quoque Chaldæorum, & Porphyrio, & Proclo: & quòd sit à Patre, quòd creatrix mundi: & quòd sit ea quæ dicitur ultramundana Mens.

CAP. XI.

DECLARATVR etiam à Philosophis Græcis, creditúrq; oraculum illud Chaldæorum, de Patre, & Filio fuisse locutum, quod primo loco prolatum est: è quibus est Psellus. Dicebat Chaldæus, Omnia perfecit Pater, & Menti, siue Intelligentiæ tradidit secundæ, quam uocat primam, omne humanum genus. Psellus autem Philosophus: τὼ πᾶσαν κτῖσιν δημιεργήσας ὁ τῆς τριάδ☉ πρῶτ☉ πατὴρ, παρέδωκε τάυτλω ☽ νῷ, ὅν τινα νοῶ τὸ ξύμπαν γεν☉ τῶν ἀνθρῶν, ἀγνοοῦντες τὼ πατρικὼ ὑπεροχλω, θεὸν πρῶτον καλοῦσι, πλὴν ὁ παρ' ἡμῖν δόγμα φανερῶς ἔχει, ὡς αὐτὸς ὁ πρῶτ☉ νοῦς, ὁ ὑὸς τ☉ μεγάλ☉ πατρὸς, τὼ κτῖσιν πᾶσαν ἐδημιούργησεν. ὁ μὲν γὰρ πατὴρ λέγει πρὸς τῇ μωσαϊκῇ βίβλῳ πρὸς τὸν ὑὸν, τὼ ἰδέαν ☽ παραγωγῆς τῶν κτισμάτων, ὁ δὲ ὑὸς αὐτουργὸς τ☉ ποιήματ☉ γίνεται. Hoc est, Vniuersam rerum conditionem molitus primum in trinitate Pater, tradidit Menti,
B quam Mentem, omne humanum genus, ignorantes paternam excellentiam, Deum: primum uocant. Verum nostrum dogma in contrarium habet: quoniam ipsa prima Mens, Filius magni Patris, omnem molitionem perfecit. Nam Pater in libro Mosaico, dictat Filio ideam productionis rerum: Filius autem ipse per se operatur. Hæc Psellus. Sed aduertat Psellus hoc oraculum non aduersari dogmati nostro, sed undequaque congruere, si rectè quis intelligat & enodet. Confitemur enim ipsi Patrem omnipotentem, factorem cœli, & terræ, & Filium, per quem omnia facta sunt. Hoc dogma Chaldaicum sentit, omnium autorem Patrem, primum fuisse, Filium autem secundum, iussum à Patre creare, aut qui uolente Patre, & qui eum omnipotentem genuisset, creauerit. Vtriusque creatio est, sed Patris primum, qui primus est. Idq; etiam est, quod prodidit Psellus, Patrem dictare, proponere Filio ideam creationis, Filium autem operari. Primus ergo Pater fecit, in quo primo fuit idea & uoluntas, & fœcunditas creationis: Filius autem creauit, quia non fecit, nisi quod Pater uoluisset, fœcunditatem, totamq; in idea & fœcunditate paterna molitionem accepisset. Estq; creatio, prima mundi inuentio, quæ cum in Patre primo fuisset placita, & concepta, decreta, & designata, etiam in Filio fuit, Patre donante: qui dedit ei potestatem in cœlo, & in terra, glorificauitq; Filium suum, gloria quam habuit, priusquam mundus fieret. Hoc sentit Chaldæus. Hęc ipsa item Mens est à Platonicis appellata ὁ ἐπέκεινα νοῦς, Mens ultramundana, ante omnia, & quod diuus ille, πρωτόγον☉ πάσης κτίσεως. de qua Porphyrius in Propositionibus: περὶ τ☉ ἐπέκεινα νοῦ ἤτοι μὲν νόησιν πολλὰ λέγονται, θεωρεῖται δὲ ἀγνοησία μερίπτονι νοήσεως ὡς περὶ τ☉ καθόλ☉. ἄλλα μὲν ἐπερογορούσεως πολλὰ λέγεται, ἄλλα δὲ τ☉ καθόλ☉, ἡ γνῶσις ☽ ἡ κατάληψις. ὅμ☽ γὰρ ὁμοίῳ τὸ ὅμοιον γινώσκεται. ὅτι πᾶσα γνῶσις τὸ γνωστὸ ὁμοίωσις: De Mente, inquit, ultramundana, aut superna, secundum intellectionem multa dicuntur. Cognoscitur autem & consideratur ignorantia, quæ est omni cognitione me-

lior. Sicut de dormiente. Nam per uigiliam multa dicuntur: per dormitionem uerò G
fit notio & apprehenſio. Simili enim ſimile noſcitur: quia omnis notio, rei notæ eſt ſimilitudo. His innuit Porphyrius, quæ ſæpe noſter Dionyſius de negationibus in Theologia, Meliorem ſæpe ignorantiam in altiſsimis rebus quàm ſcientiam, negationem quàm affirmationem. Sacrum item ſilentium, quo colitur ineffabilis diuinitas. Tuncq; rectè Theologiam explicamus, cum dicimus Deum inſcrutabilem, inueſtigabilem, incomprehenſibilem, ineffabilem. Hoc à Porphyrio dicitur ἀνοησία, omni notione melior inſcitia. Dixit item Porphyrius per affirmationem multa de ea prædicari, ut quòd ſit omnipotens creator, opifex omnium. Sed eſſe rurſum negationem (quæ ſi in animo ſit, dicitur ἀνοησία) omni affirmatione meliorem. Pulcherrimúmque adhibet exemplum: Qui uigilant, de eo qui dormiat, multa differere poſſe, multa ſuper eo fabulari: ſed notionem ueram dormitionis & quid ſomnus tandem ſit, quid'ue dormire, tunc fore perſpicuum, ſi tu qui dormieris aliquando, didiceris, quid ipſum dormire ſit: Sicq; melius ſciri ſomnum, per alium ſomnum, quàm per uigiliam, quia ſimile ſimili perſpiciatur. Sic de altiſsima & ultramundana Intelligentia, multa prædicari per notionem, & ſcientiam; eſſe autem inſcitiam quandam ſomni ſimilem, melius & dignius tacentem, tacendoq; intelligentem, quàm ſi loqueretur, & affirmaret. Quia ſupermundana Mens illa, mentes, & ſenſus excedit omnes. His igitur Porphyrij documentis, declaratur æternæ Mentis, ac cęterarum diſcrimen. Sæpe enim & apud Mercurium, & alios Philoſophos, de mente noſtra, & mente in commune fit ſermo: ſed ſeparat ubique ipſa ratio, principem Mentem, genitricemq; aliarum, ab omni alia. Hæc princeps præcipuè dicitur, ὁ ἐπέκεινα νοῦς. De hac item eundem Porphyrium ſiue Proclum par eſt locutum eodem libro, cum ait: Omnis proceſſus
eſt ab eo, ad quem naturalis fit conuerſio. Poſtea, quoniam à Mente, ut à principio, D
& origine cuncta naſcuntur, infert: ἐκ δὴ τούτων φανερὸν, ὅτι καὶ ὀρεκτὸν πᾶσι νοῦς, καὶ πρόεισι πάντα ἀπὸ νοῦ, καὶ πᾶς ὁ κόσμος ἀπὸ νοῦ ἔχει, κἂν ἀΐδιος ᾖ, καὶ διὸ, ὅ προεισιν ἀπὸ νοῦ, διότι ἀΐδιον. ὁ γὰρ δεῖ τοῦτο ὅπως ἐπιστραπῆναι, διότι ἀεὶ τέτακται. ἀλλὰ καὶ προεισιν ἀεὶ, καὶ ἀΐδιος κατ' οὐσίαν, ᾗ ἐπέστραπται ἀεὶ, ἄλυτος ἡ τάξις: Ex his, inquit, manifeſtum eſt, quòd ab omnibus deſideratur Mens, & omnia procedunt à Mente, & omnis ornatus eſt à Mente, etiam ſi ſit æternus. Neque propterea non procedit à Mente, quoniam ſit ſempiternus. Neque enim ob id non conuertitur, ac reflectitur, quoniam ſemper gubernetur, & ordinetur. Sed & procedit ſemper, ſempiternus ſecundum ſubſtantiam: & conuertitur ſemper, etiam indiſſolubilis ſecundum ſubſtantiam. Hæc ille ſine dubio de Mente ſiue Sapientia ultramundana. Nec moror nunc, quæ de ſempiternis ordinibus diſputat: ſuis hæc locis perpendentur. Diuinè quoq; naturam Mentis huius, ac poteſtatem explicuit, & aſsignauit Proclus in Theologia Platonica, ut ſecundo quoq; libro demõſtrabitur: de qua ſic loquitur: οἵδε αὖ, καὶ τὰ τῶν ψυχῶν πλήθη πολλάγουσι παρ' ἄλλης προβυτέρας ἀρχῆς, καὶ νοῦν ἡγεμόνα τῶν ὅλων ὑποτίθενται, τέλος μὲν τὸ ἄριστον εἶναι φασὶ, τὴν πρὸς τὸν νοῦν τῶν ψυχῆς ἕνωσιν: Qui uerò, inquit, multitudinem animarum producunt ab alio uetuſtiore principio, Mentemq; principem omnium decernunt, finem optimum eſſe dicunt, animæ cum Mente coniunctionem. Hæc Proclus, referens placita quorundam aliorum Platonicorum. Quibus nihil uenerabilius, nihil cœleſtius. Mentem eſſe fontem, originem animarum, principiumq; maius, eamq; eſſe omnium principem, & imperatorem, ut eſt in Epiſtola, & in Philebo. Eum autem eſſe finem optimum, ut uniatur, copuleturq; anima cum principe Mente. Hæc enim etiam noſtra Theologia eſt, neceſſe eſſe, ut ſociemur, unúmque efficiamur cum illo, ſi beati uolumus eſſe. Pergit etiam Proclus, hæc ipſa melius de tribus principijs, quid Platonica ſentiat Theologia, declarans:

σωμάτων

A σωμάτων μὲν, ὥσπερ εἴρηται, καὶ ψυχῶν πατέρα, τὸν νῦν ἀκριβάνει τὴν αἰτίαν, ἐν ᾧ πρὸς ἐκεῖνον πάντα, καὶ ἐν τῇ γνώρίζειν ὅσα τῶν ζωῶν αἱ διεξόδους, τὴν ἀνελίξεσι κεῖσθαι: Corporum, inquit, quemadmodum dictum eſt, & animorum patrem & cauſam Mentem pronunciat Theologia Platonis: circaq; illam eſſe omnia, & operari, quæ uitam in proceſsibus, & explicationibus poſsideãt. Sic ille. Aduerte igitur, quæ de Mente nunc ſentire dicit Theologiam Platonicam Proclus. Innuit enim Epiſtolam ad Dionyſium de tribus regibus, Mentemq; ſecundũ eſſe ex illis imperatoribus, principijsq; tribus, circa quam omnia eſſe Plato fatetur. Sicq; eſt Filia ſummi Boni: quoniã ſummũ Bonum eſt primus rex. & is primus rex & pater cauſę, & principis, in Epiſtola. Cauſa autem & princeps eſt Mens.

Tria, seu principia.

Quòd Mens ſit Deus, opifexq; mundi: & quòd ueteres Græciæ Philoſophi id agnouerint: & de Ideis.

CAP. XII.

QVOD Plato in Philebo dixit, non ſolum Anaxagoram, ſed maiores ferme omnes, præcipuè prudentiores, dediſſe Menti principatum, inuentionemq; rerum, eamq; Deum, & cauſam declaraſſe, non modò tam multa ſuperius teſtantur, ſed etiam hi, quos autor eſt Plutarchus in Philoſophia nobiles extitiſſe. Ac primum de Anaxagora. Is inquit corpora à principio conſtitiſſe: νοῦς δὲ θεοῦ αὐτὰ διεκόσμησεν, καὶ τὰς γενέσεις πάσας ἐποίησε: Mentem autem diuinam hæc exornaſſe, omniúmque ſatus naturáſque feciſſe. Quod ergo ſenſit Anaxagoras, à priore Thalete traditum fuerat. Thales, inquit, ſentit νοῦν τὸν κόσμον θεόν: Mentem ſiue Intelligentiam Mundi, Deum. Pythagoras item hanc intelligentiam, ſeu Mentem diuiniſsimam agnouit, eodem autore, ut Deum quidem appellaret Mo-
B nada, id eſt, Vnitatem: & τὸ ἀγαθὸν, ipſum Bonum, quæ ſit natura unitatis. Quod à Mercurio prius proditũ. Siquidem Triſmegiſtus in eo qui inſcribitur Crater (quod nomen, & rem imitatus eſt in Timæo Plato) dixit: ἡ μονὰς πάντων ἔστι ἀρχὴ καὶ ῥίζα: καὶ ἀρχὴ ἔστι, ἀνευ δ' ἀρχῆς οὐδὲν, ἔστι μονὰς ὃν ἀρχὴ ἐν πάντα ἀριθμὸν ἐμπεριέχει, ὑπὸ μηδενὸς ἐμπεριεχομένη: καὶ πάντα ἀριθμὸν γεννᾶ, ὑπὸ μηδενὸς γεννωμένη ἕτερος ἀριθμοῦ: Vnitas, inquit, omnium eſt principium, & radix. Cumq; ſit principium (Nam ſine principio nihil fit) omnem numerum continet, à nullo contenta: & omnem numerum gignit, à nullo alio numero genita. Hanc igitur, quam docuit Pythagoram Triſmegiſtus Theologus Aegyptius, longeq; Græcis antiquior, Monada, ſiue Vnitatem, idem Pythagoras dicebat αὐτὸς ὁ νοῦς, quòd ſit ipſa Mens. Democritus etiam, qui plurimum aliàs delyrauit, νοῦν τὸν θεὸν: ἐμπυροειδῆ τὴν τοῦ κόσμου ψυχήν: Mentem ipſum Deum, igneam mundi animam. Dicens Democritus, igneam mundi animam Deum, habuit à Chaldæis, qui Deum priores ignem dixerant in ſententijs Zoroaſtreorum: εἰσὶ πάντα πυρὸς ἑνὸς ἐκγεγαῶτα: Sunt ab igne uno omnia nata. Ignem inuiſibilem, noſtræ quoque literæ Deum uocant. Ab eo ſic nata cuncta Chaldæi, ſicut Democritus, quòd ſit anima mundi. Socratem, & Platonem Plutarchus ait ſimiliter atq; Triſmegiſtum ſenſiſſe: τὸ ἓν τὸ μονοφυὲς, καὶ αὐτοφυὲς, τὸ μονοειδὲς, τὸ ὄντως ἀγαθὸν, πάντα δὲ ταῦτα τῷ ὀνόματι, εἰς τὸν νοῦν ἀναφέρει. νοῦς δὲν ὁ θεὸς χωριστὸν εἶδος: τουτέστι τὸ ἀμιγὲς πάσης ὕλης, μηδὲν γε τῷ παθητῷ συμπεπλεγμένον: Ipſum Vnum ſingularis naturæ, per ſe natum, ſingulare, uerum bonum eſſe Deum: hæcq; nomina ſpectare ad ipſam Mentem. Mens igitur Deus, forma ſeparata: hoc eſt, nulla materia contaminata, & concreta, nulli rei paſsibili admiſta. Ecce quod Anaxagoras ſuperius, & quod de eo prodidit Ariſtoteles. Stoici quoque, qui mundum, & ſtellas Deos, ſicut Ariſtoteles & Plato, putarent, tamen τὸν αὐτάτω πάντων νοῦν, τὸν αἰθέρα, Altiſsimum, ac ſupremum omnium Deorum, ipſam dixere Mentem. Hinc

apparet

apparet,quid ſenſerint,quicunq; aſtris, aut mundo dederunt diuinitatem, non illam C
ſcilicet ineffabilem, ſupremam,principem inuentricem omnium, ſed diuinum quid-
dam, factumq; ab ipſo Deo. Ideas quoque Plutarchus perhibet Socratem & Plato-
nem ſenſiſſe, ἐν τοῖς νοήμασι, καὶ ἐν ταῖς φαντασίαις τ̃ θεοῦ, τουτέστι τοῦ νοῦ, ὑφεστῶσας, In cogitationi-
bus, ſenſisq; Dei, hoc eſt, Mentis ſubſiſtentes. Sic Deus eſt Mens, creatrix mundi,
cuius Ideam in ſe contineret. Is locus & hæc declaratio Plutarchi admirabilis & ob-
ſeruanda, ut ſcias & quid de Ideis ſenſerit Plato, & quo in loco habere deceat Ideas.
Sunt uidelicet, ſicut rectè & ſapienter diffiniuit Dionyſius, προοιμια & βουλήματα θεοῦ,
prædefinitiones & uoluntates Dei. Idq; etiam perhibet Pſellus priores Chaldæos
ſenſiſſe: cuius teſtimonio recognoſces ea, quæ ſuperiores attulerant, Chaldæorum
eſſe, ſicut item erant Triſmegiſti. μίαν ἀρχὴν τ̃ πάντων ὑπάρχουσιν, ἣν ἔνα καὶ ἀγαθὸν ἀπο-
υμνοῦσι: ἰδέας δὲ νομίζουσιν, νοῦν μὲν τὰς τ̃ πατρὸς ἐννοίας, νοῦν δὲ τὰς καθόλου λόγους, φυσικὰς καὶ ψυχικὰς
καὶ νοητὰς, νοῦν δὲ τὰς ἐξηρημένας τ̃ ὄντων ὑποστάσεις. Vnum, ait, principium omnium opi- O
nantur Chaldæi, ipſum Vnitatem, & Bonum, laudando uocantes. Ideas ſentiunt,
modò Patris cogitationes, modò rationes uniuerſales, naturæ, mentis, animæ, modò
ſeparatas à rebus ſubſiſtentias. Dico igitur ex ſententia Plutarchi, & Dionyſij, prio-
ris quidem, opinionem Platonis fuiſſe, Ideas eſſe primum illud Chaldæorum, Patris,
id eſt, opificis mundani ſenſa, & meditata: poſterioris, Ideas eſſe ipſas Dei uolunta-
tes. Si addideris ſecundum ſignificatum, ut ſint rationes naturales, & uniuerſales, in
natura, & in mentibus & anima, rectum erit, & idem ferme atque primum. Vltimas
autem Ideas ſicut Plato, & Ariſtoteles, & Dionyſius reiecerunt, delectum in Chaldai-
cis dogmatis habentes, ſic prorſus reijciendas cuiq;, perſpicuum. Ergo pro errore, &
fabula, commentoq; habendum dogma quorundam Platonicorum, τὰ νοητὰ, id eſt, D
Ideas, quæ Plato in mente opificis ſtatuit, eſſe quandam diuiniſsimam, primámque
Deorum gentem, ceu primam Angelorum Hierarchiam. Item unitates rerum, &
Ideas ſeparatas, fontes, & origines. Commentum non à ueritate modò, ſed etiam Pla
tonis animo alienum, uel Plutarchi ad rationis claritatem teſtimonio accedente. Item
ex Plutarcho obſeruari operæpretium eſt, & ſcitu digniſsimum, idem eſſe diuinam
Mentem atque ipſas Ideas, quod Philo, & Plotinus docuerunt: Sapientiamq; eius
eſſe Idearum cunctarum naturam, ac ſubſtantiam: idemq; totam Idearum ſeriem, atq;
ipſam immenſam Dei ſapientiam. Obſeruandum item, hanc Mentem eò fuiſſe cun-
ctis Philoſophis creatorem, quòd ei tribuerent Ideas rerum origines. Ex quibus cla-
ret eos ſenſiſſe, locutosq; eſſe, quæ à barbaris didiciſſent. Priores Barbari Chaldæi,
Aegyptij, & quos priore loco ſtatuere fas erat, Hebræi, hanc Mentem rerum creatri-
cem prædicauerant, anteponentes ei quendam alium genitorem ſuum. Cuius rei pro
Chaldæis teſtis eſt cum Sibyllis ſecta Zoroaſtreorum & Magorum: pro Aegyptijs
Triſmegiſtus: pro Hebræis ad alios multos, Philo: pro Græcis maxime Plato, o-
mnisq; Platonicorum familia: prior autem Orpheus. Apud quos uno ore, Patrem
iſtius æternæ, omnipotentis, omniaq; creantis Mentis, inuenies. Quod partim oſten-
di, partim oſtendam.

Ex Proclo, & Porphyrio, de Mente, & eam antecedente Genitore.

CAP. XIII.

DE HAC item Mente, non ſolùm rerum opifice, ſed etiam ſecundo princi-
pio, habente ante ſe priorem, multa loquuntur alia concorditer Platonici,
per manus inuicem tradentes Theologiam. Nam Proclus in præmonſtrato
libro, ubi de Theologia Platonis, quæ traditur in Parmenide, multa dubitat, hæc
dicit:

A dicit: ἀλλ' οἱ μὲν παλαιοὶ, καὶ ὅσοι πλωτίνου φιλοσοφίας μετέχοντες, τὴν νοερὰν φύσιν ἐνταῦθα πεφυλάχθαι λέγουσιν, ἀπὸ τῆς ὑπερουσίου τῶν ὄντων ἀρχῆς ὑφεστηκυῖαν, καὶ πάνθ' ὅσα δι' αὐτῆς συμπεράσματα προτείνεται, τῇ τοῦ νοῦ μιᾷ καὶ πανσθενεῖ δυνάμει, συναγομόζειν ἐπιχειροῦσι: Sed ueteres, inquit, & qui Plotini Philosophia sunt initiati, naturam intelligibilem in Parmenide dicunt ab uno supersubstantiali rerum principio subsistentem, & omnes, quæ per hanc præponuntur conclusiones, Mentis uni, atque perfectissimæ potestati coniungere nituntur. Ecce Proclus testatur Philosophiam Plotini id maximè studuisse, ut ostenderet naturam intelligibilem, & inuisibiles substantias, Angelorúmque choros, ab uno substantiali procedere principio. Quòd autem sit principium tantum ac tale, paulò pòst docet: Mens uidelicet, ad cuius ineffabilem potestatem, omnes, quæ sunt in Parmenide Platonis, & de quibus tam multa cuncti differunt, conclusiones, conentur reuocare: ut quidquid ibi locutus sit Plato, pertineat ad Mentem, ordinésque intelligibiles, à supersubstantiali principio Mente nascentes. Hocq; est, quod in nostra Theologia, per eum creata uisibilia, & inuisibilia, siue thronos, siue potestates, siue uirtutes, siue dominationes. Hæc à Platonicis dicitur νοερὰ φύσις, & dicitur nata à supersubstantiali principio, ab ineffabili, & omnipotenti Mentis autoritate. Perhibet idem Proclus, apud uetustiores Platonicos (ut eorum diuinitatem agnoscas) καὶ παρ' αὐτοῖς εἰωθέναι θρυλλεῖσθαι, τὸ μὲν πρῶτον ἓν εἶναι θεμιστίους, τὴν δὲ νῦν ἓν πολλὰ, τὴν δὲ ψυχὴν ἓν καὶ πολλά: Apud eos iactari solere, primatum omnium rerum Vnitatem, ipsam autem Mentem unum multa: Animam uerò Vnum & multa. Sunt igitur hæc nomina symbolica, & mathematica, quibus significabant res diuiniores, Tria numina, & qui in Epistola sunt tres reges, nominibus mathematicis designantes. Primus est unitas Pater, qui est ante omnia, eoq; est Vnitas, & Prin-
B cipium. Mens autem nascens ab illo, est Vnum multa: Vnum quia retinet naturam paternam: Multa, quia facit secundum numerum. Est enim secunda. Ab ea incipit numerus. Tertio loco est tertius rex, aut tertiò, uocatus Vnum & multa, addita copula, ut magis eum à primo distare, secundum numerum, designarent: Quia secundo loco, Copula quidem, uerum non significaret in eo, quia faceret tertium, aut numerum. Separatis autem duobus, unum ab utraque parte est. Tertius est unum, & multa: Quia tum procedit à primo, eoq; retinet naturam eius & nomen: tum tertio loco existens est, & multa: quia si tria separes, ab altera parte remanet unitas, ab altera multitudo, nempe duo. Sed relinquamus nomina nimium mathematica. Illud perspicuum est, secundo loco Mentem eos statuisse, post Patrem suum: idq; uetustiores Platonicos tradidisse. Proclúsque adducit ex Porphyrio ἐν τῇ πατριαρχῶν πραγματείᾳ, τὸν νοῦν εἶναι μὲν ἀϊδιον ἐν πολλοῖς καὶ καλοῖς ἀποδείκνυσι λόγοις, ἔχειν δὲ ὅμως ἐν ἑαυτῷ καὶ πρὸ αἰώνιον τοῦ νοῦ, ᾧ ἐνίσταται. ἐκεῖνο μὲν ἦν ἐπέκεινα πάντος: τὸ δὲ αἰώνιον δευτέραν ἔχειν, μᾶλλον δὲ τελείαν ἐκείνου τάξιν, δεῖ γὰρ οἶμαι, τὸ προαιωνίου καὶ αἰωνίου μέσον ἱδρῦσθαι: Porphyrius, inquit, in libro quo agit de Patriarchis, id est, primis rerum autoribus, Mentem esse æternam, multis, ac præclaris probat rationibus: habere tamen in se quod sit Menti prææternum (ut sic uertamus uerbum) Vnitati connectere. Illud quidem erat ultra omne æuum: æternum autem secundum habere, imò uerò tertium ordinem ab illo. Oportet enim, ut reor, præterni, & æterni, mediam ipsam collocare æternitatem. Tum addit Proclus (sed de hoc, sermo nobis ne sit) τοσόνδε δὲ ὅμως ἐκ τῶν εἰρημένων λάβωμεν, ὅτι καὶ ὁ νοῦς ἔχει τι κρεῖττον ἐν ἑαυτῷ τοῦ αἰωνίου: Tantum, inquit, ex dictis accipiamus, quòd etiam Mens habet aliquid melius in se ipsa, quàm æternitatem. Ex his, etsi dicuntur obscurè, & more Platonicorum, is tamen efficitur sensus, Mentem esse sempiternam,

habere autem quod eam antecedat, non tempore, aut æternitate (nam æterna C
sunt æqualia) sed natura: ut cum sint duo æterna, sed alterum alterius genitor, necessariò gignens uerè sit æternum, & aliud magis, quàm alterum. Nam Primus ipse est ante omnem æternitatem, non tempore, sed natura: æternus autem ipse Filius habet secundum locum, imò uerò, quoniam inter æternum & prææternum, interiacet æuum, uel æternitas, necessariò tertio in loco est æternum. Sed scias ista dici de summa Patris excellentia: quia cum Mentem æternam genuerit, non potest esse prææternus ipse, id est, ipsam æternitatem antecedens. Et ipse Porphyrius testatus est, Mentem habere quid æternitate melius. Ergo ea dicuntur, ut ostendatur id, quo Genitor præcedit Genitum, ut ipse docuit, cum Patrem suum maiorem se prædicabat, referebátque illi accepta cuncta bona. Hoc Platonici explicare melius non ualentes, usi sunt nominibus Aeterni, & Prææterni, quorum primum est Mentis, secundum eius qui Mentem natura præcedit. Quorum conformitatem, & summam naturæ coniunctionem declarantes, dicunt Aeternum, ipsam nempe Mentem, habere quid æternitate melius, attingere scilicet, ad naturam Primi. Dicunt etiam ipsam Mentem habere in se Prææternum, id est, naturam ante æuum, ante secula, quo copuletur cum Vnitate, quæ Pater ipse est, primum esse, primatus, fons omnium rerum, unde numeri cuncti prodiere, ante omnia ipse filius. Totáque tandem hæc Theologia est, quam nos quotidie celebramus, quòd Mens & proles Dei sit Patri suo coæterna.

Ex eodem Proclo, de Genitore, summo Bono, progenie diuina, Mente: item de tertio Anima, seu spiritu: & de diuinitate ipsius Mentis. D

CAP. XIIII.

DIVINITVS etiam est de ea locutus Proclus, declarans & Platonis Theologiam, & aliorum placita Platonicorum: cuius testimonio, & quantum Menti præcellat Vnitas ipsa, noscitur, & quanta rursum inter eam ipsamq; Vnitatem coniunctio intercedat: in eo ipso libro de Platonica Theologia: ἡ οὐσία καὶ ὁ νοῦς, ἀπὸ τοῦ ἀγαθοῦ πρώτως ὑφεσᾶναι λέγεται, ἐπὶ πολὺ τὸ ἀγαθὸν ὑπάρξιν ἔχειν, καὶ πληροῦσθαι τοῦ ἀληθείας φωτὸς ἐκεῖθεν προϊόντος, καὶ τῆ ἀμβαλλόσης αὐτῆς μεθέξεως ἐκ τῆς γνώσεως τοῦ φωτὸς τούτου τυγχάνειν, ὅλη μὲ αὐτοῦ τοῦ νοῦ, ἐπὶ τῆ οὐσίας δὲ θειότερον, ὡς τοῦ ἀγαθοῦ πρώτως ἐξηρτημένον. Quæ sunt: Substantia, & Mens, à Bono & principaliter, & primò dicitur subsistere, & circa Bonum, existentiam habere, & repleri lumine ueritatis illinc promanantis, & accipere participationem seu dependentiam ex coniunctione, & unione luminis, quod & ipsa Mente & substantia est diuinius, ut quod primò dependet à Bono. Hæc ille: quibus nihil profundius, grãdius, sublimius effari potest omnis Theologia. Est autem apud Platonicos altissimum dogma, idem esse, substantiam, siue Ens, atque ipsam Mentem: idem quoque Bonum, & Vnitatem. Iure autem Mens, & substantia, siue Ens, sunt idem: quippe & ipsa Mens apud uetustissimum Theologorum Mosen dixit, Ego sum, qui sum, Græcè, ὁ ὤν: Philosophis, τὸ ὄν. & Dionysius Iesum uocat τὸ ὄν. Est autem Iesus filius Dei, Mens ipsa. Ea est primum, excellentissimúmque Ens, primò principalitérque nascens à Patre summo Bono, & Vnitate. Vt ergo substantia & Mens sunt nomina secundi principij à Patre procedentis: sic ipsum Bonum, aut summum Bonum, atque item Vnitas, sunt nomina primi principij. Vnitas quidem, quòd ab eo nascuntur omnia, uel ipsa Mens, caput, & fons omnium. Dicitur, inquit Proclus

Lumen, Diuinius mente.

A clus, & conſtantiſsima fama eſt inter omnes Theologos, ab ipſo ſummo Bono, primitus, primò, ante omnia ſubſiſtere Mentem, & ab eo, & circa ipſum habere exiſtentiam, circa ipſum reuolui: quia niſi eſſet illud, ipſa non eſſet. Inde naſcitur, dependet, ſicut ipſa fatebatur in mundo. Inde repleri quoque inquit lumine ueritatis manantis inde. Eſt enim diuina progenies lumen æternum, lumen de lumine, eſt ſapientia patris ſui. Eóque clamabat, Doctrina mea, non eſt mea, ſed eius, qui miſit me. & cum diceret ſe glorificatum à Patre ſuo gloria æterna, anteaquam mundus fieret. Hoc omne multis nominibus ſignificant Platonici, dependentiæ, participationis, exiſtentiæ ex illo, & circa illum, luminis ex illo. Ac quod ait, hoc lumen quod Patris eſt, eſſe Mente diuinius, noris eum ſentire, Patris præexcellentiam, & primum eſſe, fontalémque lucis æternæ (quæ natiuitas ipſa eſt prolis ſuæ, imò proles ipſa) exiſtentiam. Non poteſt enim aliter excellentia paterna deſignari. Sed audi mirabiliora, ut cœlos eis patefactos poſsis dicere, uidéque eos gloriam ſempiterni Dei. Omnis enim hæc Theologia Procli, eſt ſuperiorum, & ante eum Platonicorum, ut ſtupeam noſtram radiantem apud eos miratus theologiam. τὴν τοῦ νοῦ τάξιν δευτέραν ἀποφαίνει ἡ ἀκρωμένης τοῦ ἑνὸς ὑπεροχῆς. εἰ τοίνυν καὶ ὁ ἐν ἡμῖν νοῦς εἰκὼν τοῦ πρώτου νοῦ, καὶ κατὰ τοῦτο μόνον τὸ ἀγαθὸν, καὶ ἡμῖν καῖτὰ τὴν τοῦ νοῦ μετουσίαν, αὐτάρκεια, καὶ τὸ οἰκεῖον ἀγαθὸν, παρῇ: ἀλλὰ ὁ μὲν ἡμέτερος νοῦς, τοῦ ἀγαθοῦ διέζευκται, καὶ δεῖται γνώσεως, καὶ διὰ τοῦτο λιπαρὴς καὶ τῆς ἡδονῆς δεῖται. ὁ δὲ γε θεῖος νοῦς, ἀεὶ τοῦ ἀγαθοῦ μετέχει, καὶ συνήνωται πρὸς αὐτὸ, καὶ διὰ τοῦτο θεῖος ὅτι, ἀγαθοειδὴς μὲν ὢν κατὰ τὴν τοῦ ἀγαθοῦ μετουσίαν, θεῖος δὲ ὡς ἡ πρώτης θεότητος ἀκρωμένος: Secundum, inquit, ordinem, poſt Vnitatis ſeparatam excellentiam, dicere Platonicam Theologiam habere Mentem. Si igitur & mens noſtra eſt imago primæ Mentis, etiam ſecundum hoc tantum bonum, & nobis
B ſecundum Mentis participationem, ſufficientia; & proprium bonum adſit. Sed mens noſtra à bono diſiuncta eſt, eſtq; indiga; eóque etiam uoluptatis indiga ad humanam perfectionem. At diuina Mens ſemper bonum participat, & unita eſt cum ipſo, & propter hoc diuina eſt. Similis quidem ipſi ſummo Bono, ſecundum Boni participationem: diuina uerò, ceu quæ ſit cum prima Deitate connexa. Hæc Proclus. Ecce ſecundus ordo locuſque Mentis poſt altiſsimam eminentiſsimámque Vnitatis excellentiam, ac ſupereminentiam. En item mens noſtra, imago diuinæ Mentis. Fecit enim nos ad imaginem, & ſimilitudinem ſuam. Ecce nobis non aditus ad Patrem, non Boni communicatio, niſi per Mentem primogenitam, noſtra mente ab ipſo ſummo Bono longè diſiuncta. Ecce quoque Mens diuina, Mens Dei, Mens paterna, ut Chaldæus dicebat, ἀγαθοειδὴς, ſimilis ſummo Bono, gerens ſimilitudinem; formamq; ſummi Boni Patris ſui. Propterea dicebat, Qui uidet me, uidet & Patrem meum. Ecce Deus ipſe Pater, ipſa prima Diuinitas. Denique ecce quod ait diuus Ioannes, Et Verbum erat apud Deum. qui quidem ſermo ſonat, quod Proclus, συνήνωται πρὸς αὐτὸ, Coniunctus erat cum ipſo Bono. Ioannes, ἦν πρὸς τὸν θεὸν: Proclus, πρὸς αὐτὸ ἀγαθόν. & Ioannes, Erat apud Deum: Proclus, Coniunctus, unitus cum ipſo. Cum Ioannes ait, Erat apud Deum, deſignat, coniunctus erat, cohærebat cum Deo, erat à Deo inſeparabilis, coæternus. Quem Ioannes uocat Deum, Proclus ipſum Bonum, etiam Deum. Quod Ioannes item λόγον, Rationem, Verbum: Proclus νοῦν, Mentem. Idem eſt autem Ratio & Mens. Ratio, ſapientia ſummi Dei. Nota obſecro, inure menti, infige uerbum illud συνήνωται, coniuncta eſt, unifacta, ut ſic loquar, erumpens uerbum Philoſophis contra Arianos, & alios, qui diſiungebant Mentem à ſummo Bono. Coniuncta eſt, ait, unita cum ſummo Bono Mens. Hoc Proclus ex Platone, hoc omnes.

Quòd si Proclus dicat excellentiam summi Boni etiam à Mente ἀχωρισμένην, separatã: C.
scias eum maiestatem illam, altissimamq; diuinitatis arcem eo, non disiunctionem innuere. Quòd si secus sentiat, ecce se ipso refellitur, συνημμένα, unita, unifacta, copulata, cõnexa Mens cum summo Bono: Nec recte explanaret Platonem. De Mente quoq; considerandum, quòd ex sententia cæteroꝝ Platonicoꝝ idem Proclus pronunciat: νοῦς δὲ ἐν αἰῶνι τὸ ζῆν ἔχων ἐν τῇ οὐσίᾳ αἰὼν ἐνέργεια καὶ πᾶσαν ὁμοῦ τὴν νόησιν ἐν τῷ νῦν ἐσῶσαν πακτωμένον, ἐνθεός ἐστι διὰ τὸ πρὸς αὐτὸ πάντως αἰτίαν, διπλᾶς γὰρ ἔχει τὰς ἐνεργείας, ὡς φησὶν ὁ πλωτῖνος, τὰς μὲν ὡς νοῦς, τὰς δὲ ὡς μεθύων ἐκ νέκταρος, καὶ ἐν ἄλλοις, ὅτι καὶ ὁ νοῦς ἕτερος ἐν τῷ πρὸς ἑαυτὸν ὡς θεὸς, ὥσπερ ἡ ψυχὴ, τῇ ἑαυτῆς ὑπὲρ ψυχὴν ἀκροτήτι, νοῦς, καὶ τὸ σῶμα, τῇ πρὸς τὸν σώματος δυνάμει ψυχὴ. πάντα δὲ δι' ἕν, ὥσπερ εἴπομεν, ἀνήρτηται τοῦ ἑνὸς, ἀπὸ νοῦ μὲν ἡ ψυχῆς. καὶ ὁ μὲν νοῦς ἑνοειδὴς ὑπάρχει, ἡ δὲ ψυχὴ νοερὰ. καὶ ὁ μὴ θεὸς πρὸς τὸν νοῦν, τῇ νοερᾷ φύσει πρώτως ἐποχούμενον. ὁ δὲ νοῦς, θεότατος, ὡς πρὸς τὸν ἄλλων ἐνθεούμενον. ἡ δὲ ψυχὴ, θεία, καθ' ὅσον μέτεστι τῆς νοερᾶς μεσότητος. Quæ sunt, Mens in æternitate habet uitam, & substantia; operationeq; intelligendi est ipsa æternitas, simulq; omnem intellectionem in præsenti habens defixam, Deifica est, id est, Deo similis, diuina propter causam uniuersi, quæ ante se est. Duas enim, ut Plotinus testis est, habet operationes: primas, ut Mens: secundas, ut nectare ebria. & in cæteris quidem est ut Mens: in eo autem, quod ante ipsam, ut Deus: sicut anima super omnem animam sua excellentia, est Mens: corpus autem uirtute, quæ est ante corpus, fit anima. Omnia igitur, ut diximus pendent ab Vno, per Mentem quidem, & Animam. Et Mens quidem, Vniformis est; Anima uerò Mentiformis, ut sic loquar. Atque Deus qui est ante Mentem, naturæ mentali primum superuehitur: Mens autem est diuinissima, ut quæ ante omnia Deifica. Anima uerò diuina, quatenus indiget media Mente. Hæc apud Proclum, similia atque superius admiranda mysteria, ut mirabile sit, quonam instinctu ad hæc peruenerint. Tria dicuntur esse apud eos principia, D
Deus aut Bonum uel Vnitas, Mens, Anima: tres imperatores, primus Bonum, secundus Mens, tertius Anima. Mens, inquit, est sempiterna, æterna sapientia, æternum intelligere, sempiternum sapere. Hæc fit, aut gignitur Deus ab antecedente causa Genitore suo, qui propriè & primò dicitur apud nos & illos, Deus. Benedictus Deus, & pater domini nostri Iesu Christi. Glorificauit Deus Filium suum. Deus misit Filium suum in similitudinem carnis peccati. Quem proposuit Deus propiciationem per fidem in sanguine ipsius. Nemo nos separabit à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu. Innumeraq; exempla. Habet igitur Mens ab antecedente causa eam diuinitatem, æternamq; sapientiam. Est quidem & ipsa Deus, sed ab illo Genitore suo. Quidquid autem est, æternitaliter est. Habet duas operationes: alteras, ut Mens, ut rerum principium, ut intelligens, moderans, producens omnia quæ creauit, ut spectans post se: alteras, ut respiciens supra se Genitorem suum, fruensq; ex eo æterna uoluptate, nectare diuino ebria, beata ex amore, & dulci charitate, quem suspicit, admiraturq; semper, Patris sui: ex quo deificatur, fit, estq; Deus, sicut est, quia genita ab eo, ut Macrobius dicebat. Anima uerò tertium principium est ut Mens, propter coniunctionem substantiæ, eoq; etiam Deus, quia & ipsa à primo per secundum, & à secundo: Corpora uerò, ut effectus trium principiorum. Omnia denique sunt ab Vnitate. Nam Mens ab Vnitate gignitur, inde uoluptas est, & diuinitas eius: eoq; diuinissima, quoniam sola gignitur à Deo, & genita est Deus. Cætera participant diuinitatem, propterea non sunt diuinissima. Nomen autem Diuinissimi est apud Platonem, & Aristotelem. Plato uocat Verbum Dei diuinissimum: Aristoteles, Mentem diuinissimam, ut uidebis. Anima autem etiam Deus, per utrunq;, maximè per secundum. Ac Pater, ut ait Dionysius, quoniam est pater luminum, irradiat in omnem naturam

A turam Angelicam. Hæc illi dixere, partim ex Platone, partim ex noſtra Theologia hauſta. Siquidem hæc ſunt ea, quæ Græci, Latiniq; definiere, Spiritum, id eſt, Animam, tertiumq; principium, eſſe æternaliter à primo, & ſecundo. Primus dicitur à noſtris, & ab illis Pater: præcipuè uerò ab illis Vnitas, & bonum. A' noſtris item fons, & principium totius Deitatis. Ipſam inquam dixere Animam, ſeu Spiritum, eſſentiam ſuam, ſuumq; eſſe ſubſiſtens habere ex Patre ſimul, & Filio, & ſimul ab utroque æternaliter tanquam ab uno principio procedere. Filium cauſam eſſe Animæ, Græci, principium Latini, ſicut & priorem. Omnia enim, quæ Patris, ſeu Boni ſint, dediſſe Patrem ipſum unigenito Filio ſuo gignendo, præter eſſe Patrem. Et quòd Anima uel Spiritus procedat ex Mente uel Filio, ipſam Mentem à Patre æternaliter habuiſſe, à quo æternaliter ſit genita, Patremq; eſſe fontem & principium totius Deitatis. Ecce enim ipſi dicunt omnia pendere ab Vno, ſed per mediam Mentem & Animam. Quippe Pater cum ſit fons, & principium totius Deitatis, primò efficit eſſe Deum Filium, & Animam, alterum gignendo, alterum producendo. Eſt enim, Proclo teſte, etiam Anima Deus, non fontaliter, ſicut primus, propriè Deus, ſed ut ab illo producta: eoq; uocat eam magis diuinam, quàm Deum: & quod procedit à primo, uel datur per medium ſecũdum. Gratias igitur agamus ſummo Deo, qui coëgit etiam ſuæ religionis imperitos, rapido mentis exceſſu abſtractos, pro ea loqui, eaq; perhibere de ipſa teſtimonia, quæ nemo ſit, qui non miretur, obſtupeſcat, lacrymas etiam qui pius eſt, præ gaudio profundat.

Mirabile teſtimonium Porphyrij de eadem Mente ab æterno genita.

CAP. XV.

B EADEM lacrymæ manabunt ei, eadem eum gaudia arripient, qui leget ea, quæ ſcripſit Porphyrius. Quippe quæ Proclus, perinde acſi de cœlo cœleſtis Angelus eum docuiſſet, nunc locutus eſt, & propoſuit, ſuperiores Platonici, & quidem diuinius & auguſtius tradiderunt. Porphyrius igitur in quarto de hiſtoria Philoſophi (quem locum totum Cyrillus contra Iulianum Imperatorem, quem cæca dementia, & odium ueritatis non ſinebat cernere uerum, nec quam contemneret, religionem, illam eſſe, perſpicere, quam ſæcula Philoſophiaq; omnis arcana coluiſſet, quamq; ipſe neſcius inſectaretur, profert) de ſummo bono ex opinione Platonis, ſtupenda miracula ſcripſit: ἀπὸ δὲ τούτου, πρόπομπήν τινα ἀνθρώποις ἀνεπινόητον νοῦν γνώεσθαι, τὸ ὄλον, καθ' ἑαυτὸν ὑφεστῶτα: ἐν ᾧ δὴ τὰ ὄντως ὄντα, καὶ ἡ πᾶσα οὐσία τῶν ὄντων, ὃ δὴ καὶ πρώτως καλὸν, καὶ αὐτοκάλον παρ' ἑαυτοῦ τῆς καλλονῆς ἔχον τὸ εἶδος, προῆλθε δὲ προαιώνιος, ἀπ' αἰτίου τοῦ θεοῦ ὡρμημένος, αὐτογνώστου ὤν, καὶ αὐτοπάτωρ, ὁ γὰρ ἐκείνου κινησάντος πρὸς γνῶσιν τοῦ τότου, καὶ προόδου γέγονεν, ἀλλὰ τοῦτο προελθόντος αὐτογόνως ἐκ θεοῦ, προελθόντος ὃ δὴ ἀπ' ἀρχῆς ἦν ὑπὸ χρονικῆς. ἔστιν γὰρ χρόνος οὐκ ἦν, ἀλλὰ ὁ δὲ χρόνος γνωσθὲν πρὸς αὐτὸν ὄντα ἦν ὁ χρόνος. ἄχρονος γὰρ ἀεὶ, καὶ μόνος αἰώνιος ὁ νοῦς, ὅσπερ ὁ θεὸς ὁ πρῶτος, εἰ καὶ μόνος ἀεὶ, καὶ ἀπ' αὐτοῦ γνωσθέντα πάντα, ὡς μὴ τοῖς σωαριθμεῖσθαι, μὴ ὁ τῆς ἄξιαν αὐτῷ συγκαταθήσεσθαι δύνασθαι τὴν ἐκείνου ὑπαρξιν. ὅτι καὶ ὁ νοῦς αἰώνιος μόνος, καὶ ἀχρόνως ὑποστὰς καὶ τὰ ἐν χρόνῳ αὐτὸς χρόνος ὤν, ἐν ταυτότητι μένων τῆς ἑαυτοῦ ὑποστάσεως. Quæ ſunt, Ab hoc autem ſummo bono ratione quadam hominibus incognita genitam Mentem tradit Plato, quę prorſus per ſe ipſam exiſtat: in qua uidelicet ſint ueræ res, & omnis rerum ſubſtantia: quod & primò pulchrum, & per ſe pulchrum ſit, habeatq; ſpeciem pulchritudinis. Proceſſit autem ante ſæcula, uel æternitatem, ab autore Deo promanans, per ſe genita exiſtens, & per ſe Pater. Neque enim illo mouente ſe ad generationem huius, proceſſus fuit: ſed iſto progrediente per ſe generabiliter, uel ex ſua generatione à Deo: & progrediente, nõ à principio aliquo temporali: necdum

enim tempus erat: ſed neque creato tempore, præ illa eſt aliquid tempus. Semper C
enim eſt carens tempore, & ſola æterna Mens. Sicut autem Deus ille primus, unus, & ſingularis ſemper eſt, licet ab ipſo facta fuerint omnia, eò quòd cum his connumerari, & in eodem loco, quem habet ſubſtantia ſua, ea poni non poſſunt: ſic & Mens ſempiterna ſola, & ſine tempore: & creatis his, quæ ſunt in tempore, ipſum tempus eſt, permanens in unitate ſuæ ſubſtantiæ. Hæc teſtatur Porphyrius ſenſiſſe Platonem ex antro diuinitatis miſſa oracula, myſteriaq; ineffabilia, ut admirando expleri nequeam, quibus tandem diuinis (ut ſic loquar) Aquilonibus portati in cœlum altiſsima ſacramenta introſpexerint: Niſi quòd iam Euangelio coruſcante, melius ea, quæ Plato, Triſmegiſtus, Sibyllæ, Magi, tot per omnem mundum oracula locuta fuerant, explicare poterant. Principiò igitur ingreſſus uaſtum Theologiæ pelagus, refert ab hoc ſummo bono, quod eſſe ſempiterni Genitoris nomen, ſæpe iam claruit, naſci Mentem, ineffabili, inexplicabili cunctis mortalibus modo. Vt & noſter Vates ſimiliter dixit, Generationem eius quis enarrabit? Cuius enim mens capiat unquam ineffabilem Mentis natiuitatem? ut miraculum ſit, uel hoc ipſum eos agnouiſſe, quòd naſcatur, quòd ſint duo, Genitor, & Genitus. Hoc primum decus huius teſtimonij, quòd ineffabilem fateatur hanc natiuitatem. Secundum, quòd naſcens Mens per ſe ſubſiſtat, Deus ſcilicet & ipſa, omnipotens & ipſa. Tertium, quòd ſit omnium rerum domicilium, ſedes, & origo, fons, & principium, rerum uniuerſalis eſſentia, uerarum rerum regnum, & Idearum, quæ ſunt eſſentiæ ueræ, uaſta mater. Sic prima pulchritudo, & omnis pulchritudinis origo, pulchritudo primordialis, exemplar omnis pulchritudinis, mundum mente gerens pulchrum pulcherrimus ipſe. Eoq; fuerunt omnia pulchra & bona, quæ fecit. Hanc pulchritudinem, & ſpeciem, ideamq; uenuſtatis, tanquam principium, & origo habet ipſe à ſe ipſo. Ad hæc, quòd nata ſit ab ipſo Deo æternaliter, & ante ſæcula, ante æuum, per ſe genita, per ſe Pater, quippe quæ nata, uelut ſui principium, & ſibi pater eſt, quia genita à Patre, ipſa gigni, & naſci uolens. Proinde etſi naſcatur à Patre ſuo Deo, naſcitur tamen ineffabiliter, uolens ipſa naſci, quaſi natiuitatis ſuæ etiam ipſa principium, non ſe ipſam generando, ſed naſcendo coniunctim, æternaliterq; ab illo. Deſignatur enim ineffabilis quædam Genitoris, & Geniti coniunctio, genus naſcendi inauditum, incomprehenſibilisq; modus. Diuerſa, quàm noſtra, naſcendi ratio, qui non ſumus, antequam naſcamur, nec à nobis habemus quidquam, differentes ſubſtantia à genitoribus noſtris. Ibi quoniam ineffabilis, & admirabilis, alteriusq; omnino generis natiuitas, & ut naſcatur, tamen eſt patri coæqualis, coæternus, dicitur naſci ipſe, uolens à Patre generari, ut uolendo naſci, ineffabiliterq; exultando ex ea natiuitate, & inſeparabiliter à patre naſcendo, ferme ſit & ipſe ſibi genitor. Myſterium quidem altiſsimum, ualidiſsimaq; in eos uociferatio, qui detrahunt diuinitati Filij. Hîc non modo non detrahitur, ut nimium propemodum tribuatur. Repetit deinde hanc generationem non eſſe ſempiternam, ante tempora, ante ſæcula, cum nullum tempus eſſet: ut etiam tempus poſtea creatum nihil ſit præ ipſa Mente, ut quæ ſola ſit ſempiterna, & ante omnia tempora, nullum habens cum tempore conſortium, aut dependentiam. & ut Pater ſit ſempiternus, & unus etiam creator omnium, & autor: quia cum nullis commiſcetur, & cenſetur, omnibus retro longiſsimè remanentibus: ſic Mentem quoque æternam eſſe ſolam omnium: quæ etiam ſit ipſum tempus, cum res ſub tempore creauit, & ad ipſum tempus, mundi menſuram, uenit, ipſum tempus, quo menſurarentur omnia, conditura. Nihil dici, aut cogitari poterat altius, grandius, ſublimius, profundius. D

O Pla

A O Platonici igitur, qui nesciebatis huius admirandæ Sapientiæ religionem Christianam patronam esse ueram, nec aliud hanc religionem esse, quàm cultum, & notionem summi Boni, & æternæ mentis, eorumq; inter se sempiternæ coniunctionis scientiam, quæ nihil loquatur, clamet, uociferetur aliud: qua reprehensione tandem digni, qua cæcitate capti, qui eam insectabamini, cuius uos admiranda, stupendaq; mysteria, cum summa admiratione explicatis, & principem uestrum Platonem putatis, & asseritis ea tenuisse, scripta reliquisse? Misereri quoq; oportet miserrimos Hebræos, quibus ob inauditam cæcitatem, ob profundam animi caliginem, eadem dominatur calamitas: qui quæ iam inde ab exorto mundo per omnia sæcula innotuit Sapientia, quam gentes omnes cœlitus reuelatam coluerunt, tradiderunt, & suæ gentis doctissimi monimentis literarum mandauerunt, apud omnes suæ gentis eruditos sub secretis mysterijs abscondebatur, non uideant nunc adorari, coli, agnosci à toto terrarum orbe. Ideo nunquam deficiet hæc religio, & uera illa Sapientia, & antiquissima sæculorum omnium, in arcanis abstrusa Theologia.

Ex Plotino de eadem ipsa mente, & Genitore eius, & eius cum Patre coniunctione: &, quòd post Patrem sit maxima omnium Mens.

CAP. XVI.

PLOTINVS item inter Platonicos maximus, & ubiq; celeberrimus, mirabiliter omnia, quæ superius ab antiquis tradebantur, approbauit, differuitq; copiosius, ut hæc ueræ Sapientiæ mysteria perfectissimè uideatur tenuisse: ut instar miraculi sit, totus is hominum, ac sæculorum concursus, ac consensus. Audiant igitur Philosophi patefactum nouissimis sæculis,
B quod antea foret etiam notum, atque animis multorum hominum comprehensum, declaratum autem postea, atque ita diffusum, ut quod angustis locis prius contineretur, in totum mundum euaserit, nunćq; Numen istud adoretur, omnesq; de eo philosophentur, de quo soli sapientissimi quondam, & hi omnino pauci philosopharentur. Hæc est enim scientia Domini, qua repleta est omnis terra, quòd omnes nunc philosophantur, Patrem & Filium cognoscentes, adorantes, semper loquentes: quæ scientia prius erat paucorum. Ac Plotinus, qui nec Christianus fuit, nec fortasse norat Christianos, si scisset eos hanc adorare Sapientiam, quam maiores sui tantopere coluissent, ac ueluti de profundissimis mysterijs de ea loquerentur, quorum scripta & ipse ueneratus est, & approbauit, certè ipse cum cæteris Platonicis religionem nostram, quam nonnulli eorum propter inscitiam, uelut superstitionem contemnebant, adorasset, retinuisset, ueramq; esse sapientiam prædicasset. Plotinus igitur ad alia, hæc diuina, sublimiaq; in libro de Tribus principalibus hypostasibus loquitur, quæ postea imitati sunt, & secuti Porphyrius, & Proclus, pluresq; alij Platonicorum: τί οὖν χρὴ περὶ τὸ τελειοτάτου λέγειν; μηδὲν ἀπ' αὐτοῦ, ἢ τὰ μέγιστα μετ' αὐτό; μεγιστον δὲ μετ' αὐτὸ νοῦς, ἡ δεύτερον. ἡ γὰρ ὁρᾷ ὁ νοῦς ἐκεῖνον, ἡ δεῖται αὐτοῦ μόνος. ἐκεῖνος δὲ τούτου οὐδέν. ἡ γὰρ γεννωμένον ἀπὸ κρείττονος νοῦ, νοῦν εἶναι, ἡ κρείττων ἁπάντων νοῦς, ὅτι τ' ἄλλα μετ' αὐτόν. Quæ sunt, Quid igitur de perfectissimo dicere conuenit? Nihil'ne ab ipso, an maxima post ipsum? Maximum autem post ipsum Mens, & secundum. Etenim aspicit Mens ipsum, & eius tantùm indiget: ipsum autem, Mentis nihil prorsus. & quod à Mente maiore generatur, Mentem esse: & omnibus maior est Mens: quia post eam sunt cætera. Hæc intimæ Philosophiæ mysteria proloquitur Plotinus, ut si Christianus esset, apertius loqui non potuerit. Principio Patrem dicit esse perfectissimum, principium scilicet, maximum, eminentissimum, excellentissimum,

præcedens

præcedens etiam Mentem. Hoc enim est quod Filius dicebat toties, Pater maior me C
est. Non id quidem tantùm propter corpus assumptum: sed quia ille Pater sit principium, fons totius Deitatis: Filius autem genitus, nascens, & proles. A' maximo, ac perfectissimo Plotinus ait nihil generari præter Mentem: Maximã autẽ post perfectissimum, siue Patrem, esse Mentem, siue Filium: & quod ante omnia mirabilissimum est, ait Mentem suspicere, & intueri Patrem, & indigere eo solo; Patrem autem eo minimè. Aperit enim abditissimum mysterium, Patrem scilicet gignere Filium, tanquam ipse sit maior autoritas, quanta scilicet est inter Genitum, ac Genitorem. Quoniamq; Pater genitor est, primaq; omnium origo, non indigere, aut dependere à Filio, Mente scilicet: contrà, filium indigere eius solùm, quòd ab eo diuinitatem, substantiamq; habeat, discatq; ab eo omnia. Nec aliud dicitur hic à Plotino, quàm quòd eadem Mens sæpe locuta est apud nos mortales, docens se à Patre missum, unicam se, amantissimamq; eius esse prolem: nihil habere se, nisi quod Pater ei dedisset: quidquid haberet traditum sibi à Patre. Ecce Plotinus ait, Filium intueri Patrem, tanquam in eum, à quo tota sua pendeat beatitudo, tanquam in bonum suum, felicitatem suam. & iure quidem. Nam si ab eo, qui maximus, qui perfectissimus est, habet tantam diuinitatem, tantam naturæ magnitudinem, ut potuerit mundum uisibilem, & inuisibilem creare, necesse est beatitudinem esse tantam, quanta beatum maximum filium suum efficiat: id est, tantam esse beatitudinem, quanta est rerum suarum magnitudo, quanta diuinitas, quanta potestas. Intuetur Filius in Patrem, sinuq; paterno continetur; nec alia est beatitudo eius, quàm ex bonis, & cognitione paterna, maximarum uoluptatũ thesauro. Ideoq; optauit omnes ad hæc paterna bona sublimare. Præter hæc autem addit Plotinus: πόθεν δὲ πᾶν τὸ γεννῆσαν, τὸ γεννώμενον καὶ τοῦτο ἀγαπᾷ, καὶ μάλιστα ὅταν ὦσι μόνοι τὸ γεννῆσαν, καὶ τὸ γεννηθέν· ὅταν δὲ καὶ D
ἄλλον ἢ τὸ γεννῆσαν, σύνεσιν αὐτῷ, ὡς τῇ ἑτερότητι μόνον κεχωρίσθαι. εἰκόνα δ' ἐλέγομεν εἶναι τὸν νοῦν. δεῖ γὰρ σαφέστερον λέγειν, καὶ δι' ὃ τοῦτο καὶ τὰ πλάτωνος τριττὰ τὰ πάντα: Desiderat omne quod gignit; id quod gignitur, & hoc amat: maximè uerò, cum soli fuerint gignens, & genitum: cum autem optimum est quod gignit, necessariò est cum eo coniunctum quod gignitur, ut sola alteritate separentur. Dicimus autem imaginem eius esse Mẽtem. oportet enim loqui clarius. Eoq; apud Platonem terna sunt omnia. Sunt, inquit, penes omnium regem omnia, & penes secundum secunda, & penes tertium tertia. Dicit quoque causam habere Patrem, causam quidem appellans Mentem ipsam. Opifex enim illi est Mens. Hunc autem dicit creare animam in cratere illo. Cum igitur causa sit ipsa Mens, Patrem eius dicit Bonum, & quod ultra Mentem est, ultraq; substantiam. Multis autem locis appellat ipsum Ens, & Mentem, & Ideam: ut Plato cognouerit, ex Bono quidem Mentem existere, ex Mente Animam, & esse uerba ista, minimè noua, neque nunc cœpta dici, sed olim, licet obscurè. Verba autem, quæ nunc super hac re habeantur, esse quasi earum interpretatores, quæ attestentur dictis Platonis, esse ea uerba uetusta. Talia dicens ad uerbum Plotinus, innuit quicquid prædicatur nunc de Patre, & Filio, de Mente, de Bono, à quo ueteres fluere, aut gigni Mentem dixere, prisca theologia: Tum quòd Bonum sit ultra substantiam, ultra omnia: in quo excellentiam summi, ac Genitoris Dei oportet agnoscere. Neque enim est excellentius, ac maius quicquam. Idem Bonum uocat Genitorem, Mentem Genitam, eaq; fatetur esse coniunctissima, quia sit optimum quod gignit, & quia Genitor, ac Genitum, sint soli. Ex quo uult effici, ut inter eos sit indissolubilis coniunctio. Maximam enim esse coniunctionem ex maxima perfectione. Aduerte igitur diuinam, profundissimamq; apud Plotinũ Theologiam

A logiam, de ſempiterna Filij generatione ex Patre, & cum eo coniunctione, de beatitudine eiuſdem, ex intuitu in Patrem. Poſtremò ait, eos ſola alteritate ſeparari. Rem inauditã, ac ſtupendã. Sola, inquit, alteritate Bonũ, ac Mens ſeparãtur, Grẹce ἑτερότητι, ſolis perſonis dicerent Chriſtiani. Alter enim eſt Pater, alter Filius, non aliud, uel alterum. Tanta eſt enim inter duos illos perfectio, perfectaq; coniunctio, quanta deceat eorum diuinitatem. Tum reſpice quẹſo attentius, quid Plotinus tradat. Ait hæc myſteria, hos ipſos ſermones, ultramundana hæc ſacramẽta, eſſe uetuſta: & nunc quẹ dicantur, non eſſe noua, ſed his explicari à ueteribus tradita. Audi quæſo, referq; animum ad ea, quæ tum in præfatione, tum toto progreſſu locuti ſumus, quam nos habemus nunc Philoſophiam, fuiſſe etiam apud ueteres. Ipſum Plotinum audis confitentem totam hanc Philoſophiam à priſcis deſcendere. Quo teſtimonio probatur, confirmatur, quicquid Chaldæi, Mercurius Triſmegiſtus, Orpheus, Sibyllæ, cæteriq; omnes de Patris, ac Filij diuinitate tradidiſſent. Ipſi hoc teſtantur, non poſſunt à Chriſtianis poſt natum Chriſtum, eſſe conficta. Plura ſunt alia apud Plotinum mirãda de Patre, & Filio teſtimonia. Quos appellat noſtra Theologia expreſsius, ac notius Patrem, & Filium, illi Bonum, & Mentem, Generans, & Genitum, Patris, ac Boni imaginem, ipſam Mentem, Bonum & Vltraſubſtantiam, ipſum Patrem. Quis hẹc cognouiſſet, niſi Philoſophia cœleſtis illuxiſſet? Benedictus igitur primogenitus, unicus, ſummi Boni filius, per quem & creati ſumus, & redempti, & eouſq; amati, ut non celauerit unquã profundiſsimã diuinitatẽ ſuã, cuius humanitatẽ, affabilitatẽ, clementiam, benignitatem, familiaritatem ſenſit in omni ætate omnis terra.

B *Ex eodem Plotino, q. Mens ſit poſt ſummum Bonũ, q. per eam ad ſummũ peruẽniatur, q. ſit locus, & Idea omnis pulchritudinis, q. creauerit mundum.*

CAP. XVII.

PLATONICORVM item præcipuus Plotinus, cuius à cunctis prẹdicatur admirabile ingenium, etſi floruit ante Porphyrium, & Proclum, ut teſtimonia eius debuerint antecedere, tamen ordinem quẽdam de ea, quam dixere Mentem, Prolemq; ſummi Boni, nos ſequentes auidos reddit, ut ea proponamus. Varia uerò, & multiplex, præter ſuperiora de duobus illis, Genitore, Prolemq; ab æterno genita extat apud eum Theologia. E quibus in libro de Pulchro, hæc ex intimo quaſi Philoſophiæ antro profatur: γρυτέον δὴ πρῶτον θεοφιλὴς πᾶς ὴ καλὸς πᾶς, εἰ μέλλοι θεάσασθαι θεόντα καὶ καλόν. ἥξει γὰρ πρῶτον ἀναβαίνων ἐπὶ τὸν νοῦν, κἀκεῖ πάντα εἴδεται καλὰ τὰ εἴδη, ὴ φήσει, τὸ κάλλος τοῦτο εἶναι τὰς ἰδέας. πάντα γὰρ ταῦτα καλὰ τοῖς νοῦ γεννήμασι ὴ οὐσία. τὸ δὲ ἐπέκεινα τόπου, τῷ τοῦ ἀγαθοῦ λέγομεν φύσιν, προβεβλημένον τὸ καλὸν πρὸ αὐτῆς ἔχουσαν, ὥστε ὁλοχερεῖ μὲν λόγῳ, τὸ πρῶτον καλόν: διαιρῶν δὲ τὰ νοητὰ, τὸ μὲν νοητὸν καλὸν ὄν, τῶν εἰδῶν φύσει τόπον, τὸ δὲ ἀγαθὸν τὸ ἐπέκεινα, ὴ πηγὴ, ὴ ἀρχὴ τοῦ καλοῦ, ἢ ἐν τῷ αὐτῷ τὸ ἀγαθὸν ὴ καλὸν πρῶτον θήσεται, πλὴν ἐκεῖ τὸ καλόν. Quæ ſunt, Sit igitur quiſq; primùm Deiformis, & pulcher quiſq;, ſi Deum, & ipſam pulchritudinẽ ſit contemplaturus. Veniet enim primũ aſcendens ad Mentem, ibiq; omnes ſpecies pulcherrimas noſcet, & dicet hanc pulchritudinẽ Ideas eſſe. Omnia enim hæc, ſunt pulchra genituris, & ſubſtantia Mentis. Vltra uerò & ſupra hanc, naturam Boni dicimus, quæ propoſitũ ſibi pulchrum habet. Quocirca perfecta ratione eſt prima pulchritudo: Diuidens autem intellectualia, quod quidem eſt intellectuale pulchrum, formarũ dicet locũ. Bonum autẽ quod eſt ultra, fontem & principium pulchritudinis, uel in eodẽ Bonũ, & pulchrum, primum ſtatuet, uerùm ibi pulchrum. Hucuſq; ille. Quæ etſi abſtruſa Plotinicisq; uſitata ratione proferuntur, hunc tamen habent ſenſum: Vides primum ſanctiſsima illa duo,

e altiſsimaq;

altíſsimaq́ꝫ numina,quorum primū in omni uetuſta Philoſophia uocatur Bonum, C ſecundum Mens? Ac loquitur de eo,qui cupiat uidere ueram pulchritudinem,oportere eum primum fieri Deiformem, aſsimiliari Deo,quòd nunquam ad uerū uenuſtatis intuitum ſit admittendus, niſi diuinam ſibi ſimilitudinē aſſumat. Eſt autē ſimilitudo, Platone ipſo teſte,ſanctitas,iuſtitia.Hæc habeat neceſſe eſt, quem tenet ueræ pulchritudinis aſpiciendæ ardor. Atqꝫ is qui beatitudinem hanc affectat, aſcendens animo ad faſtigium rerum,primum gradū faciet ad Mentem:hæc enim eſt poſt ſummum Bonū.Et ipſa dicebat hominibus,ſe ducem eſſe,& portam ad ſummū Bonū : et quòd nemo poteſt uidere Patrē,niſi Filius adduxerit,ac reuelarit. In hac igitur Mēte,quæ fuit mundi melioris origo,omniumq́ꝫ rerum,quæ ſuis originibus,& rationibus æternis (quas Ideas Philoſophi dicunt) continebātur,principium,cernet omnē Idearum uenuſtiſsimā uarietatem.Habent enim , ut ſuperius uidimus,omnes fateri, Ideę locum,ſedemq́ꝫ in ipſa Mente.Mens,ac Verbum,ut ait Philo, eſt Idearū locus. Progreſſus igitur ad Mentem,cernet hic omnes Ideas,earumq́ꝫ uenuſtatē: quæ quoniam Mente continentur (Mens enim habet exemplar omnis pulchritudinis) iure omnia ſunt pulchra,Mente creatrice,genitriceq́ꝫ, & ſubſtantia,ſiue exiſtentia rerum. Vbi autem Mentem attigerit,ſuperabit quoq́ꝫ altius ad alium ſublimiorem , qui dicitur Bonum,ſeu Natura bonitatis,quæ & ipſa pulchritudinem eximiam , & eandē, atque Mens,ſed principalius complectitur. Eoq́ꝫ fit, ut qui uelit perfectè loqui , ſtatuat primùm pulchritudinem,ipſum Genitorem,uidelicet pulchritudinem,omniaq́ꝫ bona dantem Secundo,neceſſe eſt.Quocirca dirimens ſingula, locum quidem Idearum,uel formarum dicet ipſum intellectuale pulchrum, id eſt , Mentem. Summum autem,& ulterius Bonum,fontem uocabit, & principium pulchri. Quoniam etiam Mens,quidquid habet pulchri,habet ab illo principio: Aut in eodem gradu ſtatuet D Bonum,& Pulchrum,ut non aliud fontem dicat,aliud ipſum Pulchrum, ſed unum, & idem.Ibiq́ꝫ primum hæc ſtatuet.Oſtendit etiam Plotinus cum ſuperioribus Philoſophis,& prædicat hanc Mentem,mundi principium , inuentorem , & cauſam, ut hinc ſumma maieſtas,diuinitasq́ꝫ Mentis eniteſcat.Multaq́ꝫ ſcitu digna,uelutq́ꝫ ineffabilia myſteria prodit de ea,in libro de Prouidentia. Quæ mihi non modò proponenda ſunt,ſed etiam declaranda,& explicanda,ut ſi quid obſcuritatis habeant, aperiantur,ut ueritas nuda,claraq́ꝫ remaneat. τὼ πρόνοιαν ὀρθῶς ἂν τὴ ἀκολούθως λέγοιμεν τῷ παντὶ εἶναι, τὸ μὲν νοῦν αὐτὸν εἶναι, τὴ νοῦν πρὸ αὐτὸ εἶναι, ὀχ ὡς χρόνῳ πρότερον ὄντα, ἀλλ' ὅτι πρὸι νοῦ ὄντι, τὴ φύσι πρότερον ἐκεῖνον, τὴ αἴτιον τούτου ἀρχέτυπον οἷον τὴ παράδειγμα εἰκόνον τούτου ὄντον . ἐ οὖν φαμὲν ἐκ νοῦ, τὸ δὲ πᾶν ἠρτῆσθαι, τὴ ἐς ἅπαντα ἐληλυθέναι τὼ δύναμιν αὐτὸ, πρᾶσθαι δύκνεῖσθαι ὅλα ἔκασαν τούτων καλῶς ἔχειν . Quæ ſunt,Prouidentiam rectè, & conſentaneè in Vniuerſo dixerimus, ꝙ ipſum Vniuerſum ſit ſecundū Mentem,& Mens ante ipſum, nō quaſi tempore priorē,ſed quia à Mente eſt.& Mens ipſa naturâ prior,& cauſa huius,uelut archetypū & exemplar huius,qui ſit imago.Si igitur ex Mente dicimus pendere uniuerſum,& in oīa uim eius pertinere,ſic conabimur oſtendere cuncta bene poſita.Hęc Plotinus,Mentem aſſerens à maioribus confeſſam cauſam mundi,cuius quaſi ſit (ut Plato tradidit in Timæo) exemplar : mundus autē,uelut imago,factus ad eam uim & formam , quam Mens animo complecteretur : quæ quidem forma , & conceptus mundanus,ut Philo dixit , erat Mens ipſa. Sicq́ꝫ apparet Mens mundi principium, & cauſa. Apparet hanc eam eſſe , à quo ſuſtineatur uniuerſitas , per quam omnem pertinet Mentis diuinitas . Hanc ait Plotinus rationem eſſe prouidentiæ ueram: quoniā cuncta fecit, poſuit , conſtituit , ordinibusq́ꝫ diſtinxit Mens & poteſtas eius per omnia cōmeans : ut hac una pulcherrima cauſa,poſsis in omnē rationē prouidē-

tiæ

A tiæ latiſsimè tendere, oſtendens bene unicuiq; rei eſſe conſultũ, quia Mens fuit, eſtq; ſemper moderatrix. Quòd autem Plotinus hoc loco, Mentem antecedere mundum, non tempore, ſed ut cauſam, & autorem, & à quo ſuſtineatur ſemper mundus, aſſerit, ut uideatur (quod Proclus affirmat) æternitatem mũdi credere: dico eum, quod plurimis Philoſophorum accidit, diuerſa ſenſiſſe, & quod ſæpe fit, à ueritate ab illo ſuo ſenſu, reuocatum. Nec longis ambagibus opus eſt: ipſe in ſe ipſum ſtet teſtis. Eodem enim libro hæc proſequutus eſt. Quoniam igitur mundus omnis eſt id, quod factum eſt, hunc tu aſpiciens, audire hæc fatẽtem fortaſſe poſsis: ὡς ἐμὲ ποιήσας θεὸς, κἀγὼ ἐκεῖθεν ἐγενόμην, τέλεος ἐκ πάντων ζώων, οὐκ ἐνδεὴς ἐμαυτῷ, οὐκ αὐτάρκης, ἀλλὰ πλήρης: Quòd me creauit Deus. Et ego inde extiti, abſolutio omnium animantium, ſufficiens, contentusq; meipſo, nullius indigens, quoniam in me ſunt omnia, & plantæ, & animalia, & omnis generabiliũ rerũ natura, & Dij multi, & Dæmonum populi. Neq; enim γῆ μὲν κεκόσμηται, terra quidem plantis omnibus, & animalibus omne genus eſt ornata, & ad mare uſque peruenit animæ poteſtas: aër autem omnis, & æther, & cœlum omne, eſt animæ expers. Nouiſsimè concludit: νοῦς ποίνων δὲ ἐξ ἑαυτοῦ, εἰς ὕλην, ἀτρεμὴς, οὐκ ἄψυχος τὰ πάντα ἐργάζετο. Mens igitur cum dediſſet aliquid ex ſe ipſa, in materiam ſtabilis ipſa, & quieta, & immota, cuncta moliebatur. Quibus teſtimoniis, ſiue ultro, ſponteq; pronuntiatis, ſiue quòd non admittit alium natura ſermonem, & uult nos ad hanc rationem loqui, claret, eum locutum, qua ratione loquuntur omnes, qui principium habuiſſe mundum fatentur. Et quo uerbo Moſes dixit, In principio ἐποίησε, fecit, creauit Deus cœlum, & terram: eodem uſus eſt Plotinus. Sic etiam, operabatur, aut operatus eſt. Sic, ornata eſt terra, pertinuit, extenditq; ſeſe animæ poteſtas. Sic,
B inde ego extiti, uel ſum effectus: & quòd Mens ſine labore, ſine commotione ſui, ſed quieſcens, immittensq; uim ſuam in materiam, molita eſt. Quæ quidem oſtendũt, ac præ ſe ferunt quoddam tempus, quo ſunt omnia creata. Neque enim, qui ſempiternam dependentiam deſignaret, præteritis, ſed præſentibus uerbis uteretur: aut ſi interdum præteritis, certè non ſemper. Diceretq; non fecit Deus, operatus eſt, ſed, operatur, producit. Quid, quòd idem definit Prouidentiam? προόρασις τις καὶ λογισμὸς θεῦ, ὡς ἂν γένοιτο τὸ δὲ τὸ πᾶν, καὶ ὡς ἂν ἄριστα εἴη τῷ δυνατὸν εἶναι: Proſpectio quædam, & conſideratio Dei, ut fieret hoc uniuerſum, & ut optimè, quoad fas eſſet, haberet. Non ne hæc eum proſpexiſſe, cogitaſſe de re facienda, demonſtrant? Non ne eſt Theologia Moſaica, quòd Deus fecit bene omnia, quę fecit, & uidit bene facta? His etiam Plotini dictis conſtat, eundem eſſe Deum, atq; Mentem: eamq; rationem eſſe manifeſtæ Prouidentiæ, quòd ſunt omnia facta diuinitus, ſapientiſsimisq; Mentis, Intelligentiæq; conſilijs conſtituta. Vt ſit hoc illud Moſis, Et uidit Deus lucẽ, quòd eſſet bona. Sicq; ad unam quamq; rem creatam. Poſtremo, Et ecce omnia erãt ualde bona, uidelicet à Sapientia ſumma, perfectaq; Intelligentia creata. Tum eſt illud apud eum pulcherrimum, quòd Mens eſt alius, & primus mundus, à quo mundus iſte habuit principiũ.

Quòd creatio ſit Mentis, Genitore iubente, ipſa operante, & de duobus his, ex eodem Plotino.

CAP. XVIII.

AD INTELLIGENDVM quod Plotinus dixit, Mentem quietam, ſine motu, concitationeq; ſui, cuncta feciſſe, eſt operæpretiũ animaduertere, quæ Euſebius, & Cyrillus contra Iulianum Imperatorem referunt Numenium locutum, Primum Deum (ſic enim locuti ſunt Platonici, primum Deum, Patrem, ſecundum, ipſam eius Progeniem uocantes) quietum & im-

mobilem esse, Secundo dedisse ipsum, actionem, autoritatemq; creandi, quod quidem est ineffabile mysterium. C

ἐσὶ δὲ οὗτοι βιοι, ὁ μὲν πρώτος, ὁ δὲ δευτέρος θεὸς, πλὴν ὅτι ὁ μὲν πρῶτος θεὸς ἕσαι ἐσὼς, ὁ δὲ δεύτερος ἐμπαλιν ὀσὶ κινούμενος. ὁ μὲν οὖν πρῶτος περὶ τὰ νοητὰ, ὁ δὲ δεύτερος περὶ τὰ νοητὰ, καὶ αἰσθητά. καὶ μὴ θαυμάσῃς δὲ πάλιν, εἰ τοῦτο ἔφην, πολὺ γὰρ ἔτι θαυμασώτερον ἀκούσῃ, ἀντὶ γὰρ τῆς προύσης τοῦ δευτέρου, κινήσεως, τὴν προσοῦσαν πρώτῳ ἱάσιν εἶναι φημὶ κίνησιν σύμφυτον, ἀφ' ἧς ἥτε τάξις τοῦ κόσμου, καὶ ἡ μονὴ ἀΐδιος καὶ σωτήριος ἀναχέεται εἰς τὰ ὅλα.

Sunt, inquit, hæ duæ uitæ, altera quidem primi Dei, altera secundi: uidelicet quòd primus quidem Deus erit stans, quiescens: Secundus uerò rursum erit qui se moueat. Itaque Primus est circa intelligibilia, seu spiritualia: Secundus circa intelligibilia, & sensibilia. Neque uerò mireris, quòd hoc dixerim: Multò enim mirabilius audies. Nam pro motione, quæ præexistit in Secũdo, præexistentem Primo missionem esse dico, motionemq; cõiunctã, à qua & ordo mundi, & sempiterna, salutarisq; stabilitas permanet in omnia. Hæc Numenius: quæ & postea necessariò proferentur. Hic ego obstupesco, attonitus hæreo, nec capio, nec explicare queo, unde tanta Theologiæ profunditas, horæ mentes inundauerit. Hoc mysterium altissimũ est nostræ Theologiæ sacramentum, Patrem qui primò est Deus, mittere Filiũ ad agendũ, illum esse Angelum Patris. Et apud Philonem est ὑπαρχος, magistratus Dei: ἑρμηνεὺς, declarator, interpres, quo Pater est ad omnia, tanquam suarum uoluntatum executore usus. Ideo sicut uenit in mundum missus à Patre, sic creauerat mundum & hominem: Prophetis apparuit, legem Mosi dedit, Legationibus paternis est functus. Sic dedit ei iudicium Pater, & ipse iudicabit omnem carnem. Deniq; non primus Deus unquam, sed secundus (Dico autem Primum, & Secundũ, unum eundemq; Deum) monstratur, prædicatur uenisse. Non admiraberis igitur hæc apud Plotinum. Hausta sunt è superioribus Platonicis, Philone, Numenio, cuius lectioni perpetuã dedit operã, centumq; libros scholiorum, autore Porphyrio, in eum scripsit. Is prior etiam hæc prodiderat: D

Numenius

τὸν μὲν πρῶτον θεὸν ἀργὸν εἶναι συμπάντων, καὶ βασιλέα· τὸν δὲ δημιουργὸν δὲ θεὸν, ἡγεμονεύειν δὲ ἑρμανεῦ ἰόντα:

Primum quidem Deum uacare ab omni opere, uti regem: opificem autẽ Deum imperare, per cœlum euntem. Philo quoq; in optima diuinitatis Idea, Primũ florentẽ, nefas putat, ut ad hominis molitionẽ descenderet, misisse nuntiũ, legatumq; unigenitam prolem suam, quę uias documẽtaq; Patris, cuius est Sapientia, secuta, nõ hominẽ modò produxerit, sed omnẽ mundũ decoris formis, ordinibusq; instruxerit. Hanc quoq; fuisse præceptoris Platonis sententiam refert, uti à Platonicis relatũ & proditum, diuus Cyrillus:

ὁ γοῦν πλάτων, θεὸν μὲν τὸν αὐτάτω φησὶ τὸ ἀγάθον, ὃς δὴ καὶ μὲν ἀναλάμψαι νοῦν, καὶ νοῦτον εἶναι τὸν πεποιηκῆ τὸ κόσμε δημιουργὸν, ὄντος ἐν ἀκινησίᾳ τοῦ πρώτου, καὶ τρίτῳ εἰς φέρε ψυχὴν, ἀφ' ἧς τὰ πάντα κινεῖσθαι φασὶ.

Itaque Plato, inquit, supremum quidẽ, altissimumq; Deum fatetur ipsum summũ Bonum. Cæterũ ex eo emicuisse Mentem, & hanc esse proximũ mundi opificem, Primo manente in quiete, & uacatione. Tertiam inducit Animã, à qua cuncta cieri, agitariq; censet. Apparet igitur (ut loquar ipse) quodã admirabili, & cœlesti beneficio (Nõ enim humana cõsideratione eò peruenire potuerũt) eos audisse, legisseq;, in uetustissimis oraculis duos Deos, in unã substãtiã diuinitatẽq; cõiũctos: quorum Primus admirãdæ, suspiciẽdæ, augustæ maiestatis, mitteret Secundũ ab se genitũ ab æterno, ad oĩa. Et hæc est illa toties ab ipsa diuina Mẽte prædicata Theologia: Doctrinã suam, non esse suam, sed eius, qui mississet eum. & Quòd sic Deus dilexit mundũ, ut unigenitũ filiũ suũ daret, ut omnis qui credit in eũ, non pereat, sed habeat uitã æternã. & Sicut misit me uiuens Pater, & ego mitto uos. Et, quòd Pater nõ iudicat quẽquã, sed omne iudiciũ dedit Filio. Deniq;, ꝙ eum semꝑ prędicabat genitorem maioremq; suũ, prędceptorẽ, mittentẽ: Illi cunctos honores, uti

maiori

A maiori, ac patri, deferebat. Nec alia propè fuit ab eo reuelata Theologia, quàm quòd à Patre missus, rediturus ad eum, certo tempore circumacto, ueniſſet, faciens omnia, ſumpta humana figura, quæ Pater non fecit, ſed uoluit, & iuſsit Filium, Deumq; ſecundum facere, ſicut & opificem mundi eum miſerat. Eadémque ratione, ſecundus Deus, mundum, & hominem creauit, qua prædicatur: ueriſsimumq; fuit, in mundū eum ueniſſe, ea exequentem, quæ Primus non quidem fecit, ſed uoluit iuſsitq; ut magnus genitor, facere Secundum. Cuius eſt clariſsima ratio, quòd è duobus, quorum alter Genitor, alter Genitus eſſet, Genitus debuit parêre, & facere, quod non decuiſſet facere Priorem, præſente Secundo. Cuius rei tota humana progenies fuit imago, ubi maieſtas & præcellentia genitorum (ſi parua licet componere magnis) ſuper genitis apparet. Atq; ubi iuſtitia regnat, iubentibus genitoribus, parent piè, reuerēterq; nati. Id, ut dixi, fuit imago eius, quod ab æterno præceſsit in Deo. De qua re mirabile eſt, & ſtupendum, Platonicos tam profundè philoſophari: & dicunt, id ſenſiſſe Platonem, qui Chriſtum natum plus ducentis, & quinquaginta annis anteceſsit. & Plotinus teſtatur hos ſermones non nouos eſſe, ſed uetuſtam quandam, neſcio quibus à locis manantem ad Græcos, Theologiam. Atque iterum tradit Plotinus, etiam diuo Cyrillo teſte: τὸ δὲ αὐτὸς νοῦ ὄντ᾽ ⊙ πατέρα φησὶ τ᾽ ἀγαθὸν, καὶ τὸ ἐπέκεινα νοῦ, ⓒ οὐσίας, πολλαχοῦ δὲ τὸ ὄν καὶ τὸν νοῦν, τὴν ἰδέαν λέγει. ὥστε πλάτωνα εἰδέναι ἐκ μὲν τ᾽ ἀγαθοῦ νοῦν, ἐκ δὲ τ᾽ νοῦ τ᾽ ψυχὴν, ⓒ εἶναι τοὺς λόγους τούτους, μὴ καινοὺς, μὴ ὄντ νῦν, ἀλλὰ πάλαι μὲν εἰρῆσθαι μὴ ἀναπεπταμένως, τοὺς δὲ νῦν λόγους ἐξηγητὰς ἐκείνων γεγονότας, μαρτυρίοις πεπωλυμένους τὰς δόξας ταύτας παλαιὰς εἶναι, τοῖς αὐτ᾽ πλάτωνος γράμμασι. Cumq;, inquit, autorem, & cauſam dicat ipſam Mentem Plato, eius quoque Patrem dicit ipſum Bonum, & id, quod eſt ultra Mentem, & ſubſtantiam, Multisq; in locis ipſum ens, & ſubſtantiam, Ideam appellat. Quocirca Platonem nouiſſe, ex Bono quí-
B dem Mentem, ex Mente Animam exiſtere: & hos ſermones, non nunc natos, ac nouos eſſe, ſed cùm omnia ſuperioribus ſeculis obſcurè dicta eſſent, his uerbis eſſe declarata, & uelut ab interpretibus explanata, has eſſe uetuſtas ſententias ipſius Platonis, libris eius pro teſtimonio nobis utentibus. Sic Plotinus, quibus non eſt mirabilius quicquam, non ipſos tantum, qui Chriſtianam religionem non colebant, ſed etiam, uelut ineptam, ac ſuperſtitioſam, ad cuius profundiſsima ſacramenta non attigerant, ſed uulgi opinionem, contemptúmque ſequentes, aſpernabantur, confeſſos eſſe, ſed longè antiquiores, hæc myſteria. De quo ſuperius. ſed nequeo mihi moderari, quin repetam, & inculcem, quæ mihi ſuauia, iucundaq; ſunt.

De eadem Mente ex Plotino mirabilis Theologia, ut à Patre generetur, omnibus bonis ditetur.

CAP. XIX.

IDEM in libro de Prouidentia, & ſpeculatione, multa differit ueneratione, & cultu digniſsima, ſed explicanda, declarandaq; nobis. Mens, inquit, indiget ipſo Bono, Bonum eius non indiget. Vnde fit compos ipſius Boni, efficiturq; ἀγαθοειδὴς, ipſi Bono ſimilis, & perficitur à ſummo Bono, Specie quidem, ſiue Idea, quæ eſt in ipſa Mente, quæ uenit ab ipſo Bono, eam efficiente ἀγαθοειδῆ, Boniformem. Ac quaſi cernitur in ipſa Mente ueſtigium ſummi Boni. Eiuſmodi archetypum cogitare conuenit reputando, quod uerum eſt in eo, ex ueſtigio quod ad Mentem peruenit. Itaque ueſtigium eius, quod eſt in ipſa Mente, dedit ipſi Menti aſpicienti, ut in ipſa ſit cupiditas, & ſemper cupiens ſemper aſſequatur. Illic autem neq; cupiens eſt (quid enim cupiat?) neq; qui aſſequatur: neque enim cupiebat. Non igitur neque Mens cupit: Nanque cupiditas eſt in ipſa, & intellectus ad ſpeciem

eius. Cum igitur Mens sit pulchra, imò omnium pulcherrima in lumine puro, & cla- C
ritate pura: καὶ πάντων καλλίστη ἐν φωτὶ καθαρῷ, καὶ αὐτῇ καθαρᾷ, καὶ τὴν ὄντων προλαμβάνουσα φύσιν, ἣ καὶ ὁ κάλλος ἕπεται κόσμου, σκιὰ καὶ εἰκὼν, καὶ ἐν πᾶσι ἀγλαΐᾳ κρύπτει, ὅτι μηδὲν ἀνόητον, καὶ σκοτεινὸν, μή δὲ ἄμετρον ἐν αὐτῷ ζωῆς ζωὴ μακαρίας, θάμβος μὲν ἂν ἔχοι τὸν ἰδόντα, καὶ δεῖν, καὶ ὡς χρὴ αὐτὸν εἰς ὀφθαλμὸν, καὶ αὐτὸν γεγονότα ἐνὰ: Et cum omnium naturam complectatur: cuius & iste pulcher mundus est umbra & imago, & in omni claritate ea refulgente, quoniam nihil incognitum, & obscurum, neque immensuratum est in ipsa, uiuente uitam beatam: stupor quidem subiret aspicientem, & istum, &, ut oportet, penetrantem, ibiq; unitum, factumq; unum & idem. Vt autem, inquit, qui suspexit cœlum, uideritq; claritatem astrorum, cogitat & quærit τὸν ποιητὴν, creatorem: sic oportet, & qui mundum intelligibilem contemplatus, & intuitus, admiratusq; est, eius opificem, qui eum constituerit, inquirere, aut ubi, uel qui, ὁ θιὸν παῖδα γεννήσας νεὸν κόρον καλὸν, καὶ παρ' αὐτοῦ γεγονότα κόρον, πανταχοῦ τοι, ὅτε νοῦς ἐκεῖνος, ὅτε κόρος, ἀλλὰ καὶ πρὸ νοῦ καὶ κόρου, μετὰ γὰρ αὐτὸν νοῦς καὶ κόρος, δεηθέντα καὶ κορέσθαι, καὶ πεπληρῶσθαι, ἄπληστον μὲν ὄν, τοῦ αὐτάρκους, καὶ τοῦ ποιεῖν δεόμενον, πλήρωσιν δὲ ἀληθινὴν, καὶ νόησιν ἔχον, ὅτι πρώτως ἔχει, τὸ δὲ πρὸ αὐτῶν, ὅτε δεῖται, ὅτε ἔχει, ἢ ὅτι ἂν τὸ ἀγαθὸν ᾖ, Talem genuit filium, & puerum pulchrum, & ab ipso genitum filium. Omnino autem neque Mens ille, neque coros, id est, filius, uel ubertas est, sed & ante Mentem, & filium, uel satietatem. Post ipsum enim Mens & filius, aut satietas est, quem oportuit satiari, & intelligere. Quæ proxima quidem sunt ei, Qui non indiget, neque habet opus intelligere. Plenitudinem autem ueram, & intellectionem habet, quia primò habet. Quod uerò antecedit hæc, neque indiget, neque habet: alioquin non esset summum, uel ipsum Bonum. In his Plotini uerbis est omnis hæc Theologia. Bonum, quoniam primò Deus est, Genitor, ac Pater omnis substantiæ, bonorumq; suorum, Menti largitor, non indigere Mentis: contrà autem, quoniam sit proles, & genita, lumen de lumine ipsa Mens, indigere ipsius boni: quippe quæ à Patre suo generetur, nec possit non generari, nec lucens lucere aliunde possit, quàm ab illo. Dat Bonum omnia ipsi Menti, totam substantiam, uidelicet gignendo dat diuinitatem: Pater autem à Mente nihil accipit. Et quoniam cuncta, quæ Pater, aut ipsum Bonum possidet, habet etiam Mens, inde fit, ut Mens sit ἀγαθοειδὴς, imago summi Boni, speculum diuinitatis, ut qui uideat Mentem adamussim, uideat ipsum Patrem, ac Bonum. Peruenit autem à summo Bono, ad Mentem Idea, & uestigium, siue creati mundi, siue ipsa bonitatis species, totaq; substantia, & diuinitas: ac tanquam à primo Sole, Sol alter eluxit. Quo fit, ut si uideas hunc secundum, putes te uidisse primum Solem. Quoniámque Pater est pulcherrimus, pulchritudo item est, & uenustas, à Mente cernitur, & consideratur, & desideratur, concupiscitúrque semper: nec Mens frustratur concupiscendo, sed simul cupit, simul assequitur. Nec quisquam est, siue Angelus, siue quouis alio gaudeat nomine, qui fructum capiat tantum ex summo Bono, ut Mens. Est enim filius in sinu Patris. Suspectus ergo & consideratio est Mentis ad Primum: Primi non suspectus, sed amor. Nec bonum habet, cum sit eminentissimum, quod aspiciat, ut maius, sicut Mens aspicit eum. Est autem Mens pulcherrima, in luce claritatis suæ, complectiturq; omnem rerum naturam. Est omnium principiũ, & fons, cuius est pulcher is mundus umbra, & imago, ut dictum est à Platone. Apparetq;, quod etiam tradit Philo, Plotinum, nunc mundum νοητὸν, de quo scribit in Timæo Plato, interpretari ipsam Mentem: ut nihil sit aliud mundus archetypus ille, quàm ipsa Mens. Cùm inquam ipsa Mens sit in summa claritate, & pulchritudine (Erat enim, ut ait noster, quem Plotinus hoc loco sequutus uidetur, in eo lux uera, quæ illuminat omnem mundum, & in eo tenebræ non sunt ullæ). Tum cum sit (ut D

idem

A idem etiam ait noſter) in ipſo uita beata, ſi quis & iſtum uideret coniunctus cum eo, idemq; effectus, obſtupeſceret, attonitus hæreret, eueniretq; ei, quod illis, qui dixerunt, uiſa hac pulchritudine & claritate, Bonum eſt nos hîc eſſe. Vt autem, inquit, qui ſuſpicit cœlum, attollitur in conſiderationem opificis: ſic qui uiderit hanc Mentem, & mundum intelligibilem, neceſſe eſt inquirat, quis eum genuerit, quis & hunc filium genuerit, & ſatiauerit, impleueritq; ſapientia, dederitq; pelagus ſapiẽtiæ. Nam Primus, ipſumq; Bonum, ſapientiſsimus eſt, nec indiget, qui eum compleat ubertate ſapientiæ, & intelligentiæ. Eſt enim eminentiſsimus, iureq; uocatur αὐτάρκης, non indigens. Habet autem Mens πλήρωσιν, plenitudinem, ueramq; ſapientiam: quoniã prior ipſa habet, & fruitur. At uerò, quod Mentem antecedit, non quòd ſine ſapientia ſit (nam Chaldæus, & Mercurius dixerunt utrunq; Mentem ſiue Intelligentiam, priorem q; Mentem genuiſſe ſecundam) ſed quia à nemine accepit, dicitur non habere. Nam ſi acciperet ab ullo, non eſſet ſummum Bonum. Proxima autem, imò coniunctiſsima, eſt Mens, ſeu ſatietas, cum ſummo Bono, ut ſuperius monuit, cum dixit, καὶ μάλιστα ὅταν ὦσι μόνοι, τὸ γεννῆσαν, & τὸ γεγεννημένον: Et maximè cum ſunt unum Genitor, & Genitum. Hæc eſt tota Theologia Plotini, eam non à maioribus modò, Platone, omnibusq; eius, & ſuperioris ætatis Philoſophis, deducentis, ſed uidetur prorſus noſtrum expreſsiſſe Ioannem. Nam quod ille dixit, Verbũ fuiſſe in principio, id eſt, ab æterno apud Deum: eſt quod Plotinus inquit, Diligit Genitor Genitum, maximè cum ſunt unum utrunq;. Erat apud Deum, uidelicet erat coniuncta, unita cum Deo, & cohærebat Mens inſeparabiliter. Sic, Quòd ſine ipſo factum eſt nihil; eſt, quòd ipſe plenitudinem habet, & ſcientiam omnium rerum, atque exemplum à Patre. Ecce item, uita illa beata, claritas, gloriaq; filij, quam habuit priuſquam mundus fieret.

B Ecce ſtupor, & extaſis intuentium gloriam filij Dei, & ſumma uoluptas: circunſtant animæ, dextra, læuaq; frequentes: Nec uidiſſe ſemel ſatis eſt, iuuat uſque morari. Denique ecce Genitor, & Filius apud Plotinum, qui Chriſtianus non fuit. Veritas igitur, quoniam eſt Solis claritate luculentior, nunquam latuit.

Summa eorum, quæ diuinitus Plotinus de Primo & Secundo eſt locutus, De Bono & Mente ab eo genita, Idearum plena, ſapientiſsima origine Mundi.

CAP. XX.

SED quoniam tanta eſt apud Plotinum, támque ineffabilis Theologia, quem profani Philoſophi adeò admirantur, diuinumq; iure merito uocant: Chriſtianam autem ſapientiam, ut ſuperſtitionem inſectabantur: quo quidem apparet eos Andabatarum more contra ueritatem depugnaſſe, quaſi cæca uulnera offerentes ei, quam traditam à ſuis uenerarentur, adorarent, ſuſpicerent, diuinos qui de ea loquerentur, prædicarent: proponenda ſunt pauca ex his, quæ ſcripſit ad alia preſsius in libro de Tribus hypoſtaſibus, inſcribens eum, περὶ τῶν τριῶν ἀρχικῶν ὑποστάσεων, De tribus principalibus hypoſtaſibus, uel, tribus imperatricibus ſubſiſtentijs, illis ſcilicet tribus regibus, de quibus egerat in Epiſtola Plato. In eo libro aſſerit, Mentem à ſummo Bono generari, à Mente Animam mundi, id eſt, Spiritum ipſum. Ac Primum appellat ſupremum, Vnum dicens, aſcendendum eſſe μεχρὶ τοῦ ἀκροτάτου, καὶ ἑνὸς, & πρώτου, Vſque ad altiſsimum, & Primum. Ab Anima dicit omnes animas natas, ut poſtea latius oſtendemus. De ipſa uerò Mente loquens, in omnem mundum, magnitudine, & pulchritudine, & ordine, motuq; perenni inſignem hortatur reſpicias. Tum Deos in ipſo perſpicuos, alios obſcuros Dæmonas,

animalia

animalia quoque & plantas. Ad eius item archetypum, uerioremq; mundum aſcen- C
dens, omnia ibi cernas intelligibilia, & in ipſo ſempiterna, ut in propria ſapientia, &
uita, exponens, ut reor, & uſurpans illud Ioannis, Quod factum eſt, in ipſo uita erat.
Plotinus autem ea fuiſſe ἐν οἰκείᾳ σωὐσι, καὶ ζωῇ, in ſapientia ſua domeſtica, & uita. Tum
proſequitur, καὶ τούτων τὴν ἀκήρατον νοῦν προστάτιν καὶ σοφίαν ἀμήχανον: Et horum omnium prin
cipem, ac præfectam Mentem, & incomprehenſibilem ſapientiam, uidelicet illius
intelligibilis mundi, & Idearum. Quod idem ſonat, atq; quod alibi ſæpe locutus eſt,
Eſſe mundum intelligibilem, & Ideam mundi, ipſam Mentem. Audiſti ſapientiam
ineffabilem. Proſequitur hunc Deum & Mentem eſſe magnum, cui cum contempla-
tor appropiauerit, ζητεῖ τις οὖν ὁ ζῶντων γεννήσας, ὁ ἁπλοῦς, καὶ ὁ πρὸ τοιούτου πλήθους, ὁ ἄπειρος, καὶ
τὸ εἶναι, καὶ πολλὰ εἶναι πάντων ὁ τὴν ἀριθμὸν ποιῶν: Quærit, quis hunc genuerit, reſpondetq;
ſimplex, & ante talem multitudinem, Autor & eſſendi, & ut magnus eſſet is, qui & nu
merum faciat. Pater ſcilicet & principium Filij, ut noſtri & Græci: ſimpliciſsimus,
ipſa Vnitas, & quòd cum eo Pater omnia genuerit, fœcunditatem ſcilicet omnium
formarum, ac ſpecierum, & quòd omnia complectatur, cuncta continens, in ample-
xu ſuo, ſapientiæq; pelago. Hanc eſſe priſcorum Theologiam, è quibus Parmenides
tres illas hypoſtaſes exquiſitius ab inuicem ſeparauerit, Primum appellantem, ipſam
principalem Vnitatem: Secundũ Vnum multa, ut poſtea dicemus: Tertium, Vnum
& multa. quorum rationes libro ſecundo reddentur. ſicq; conſentire Parmenidem
φύσεσι ταῖς τρισίν, Tribus naturis (ſic enim loqui conſueuerant) Anaxagoram autem
Mentem puram, & intemeratam ſtatuentem, primatum rerum poſuiſſe ſimplex, &
ſeparabile, ipſum Vnum: Heraclitum quoq; ipſum Vnum agnouiſſe ſempiternum,
& intellectuale: Empedocli materiã fuiſſe quatuor elementa, amicitiã ipſum Vnum,
incorporeum quidem, quoniam elementa corporea. Denique ueteres præcipuè, qui D
Pythagoræ, & Pherecydi ſucceſsiſſent, huic ſupremæ, ſimpliciſsimæq; naturæ, cum
primis incubuiſſe, ſed alios ſenſa ſua ſcripta reliquiſſe, alios non ſcribẽdo, ſed in com-
muni ſermone tradidiſſe, eſſe uidelicet ultra ipſum Ens, τὸ ἕν, ipſam Vnitatem, ſequi
deinceps τὸ ὄν, καὶ νοῦς, id quod uocatur Ens, & Mens. Tertia iam animi natura. Ac
quemadmodum ea terna inueniantur in natura, ſic arbitrandum eſſe apud nos. In li-
bro quoq; de Generatione, & ordine eorum, quæ poſt Primum, dicit, ipſum Vnum,
uidelicet Patrem, genitorem eſſe τοῦ ὄντος, ipſius Entis, nimirum Mentis, hancq; eſſe
primam generationem. Nam cum ſit perfectiſsimus ipſe Genitor, qui neq; quærat,
neq; habeat, neq; indigeat, uti ſuperius monebat, ſummaq; eius ubertas genuerit al-
terum, Genitum quidem, in ipſum conuerti Genitorem, ac repleri, Genitumq; eſſe in
eum reſpicientem: καὶ νοῦς ἔστιν, huncq; eſſe Mentẽ. Hæc & id genus præclara multa,
eo & ſequentibus libris Plotinus, docens ipſum Primum eſſe ſibi copioſiſsimũ, uber-
rimum ſuæ bonitatis fontem: etiam ſimplex, & primum omnium, appellatum τὸ ἐπέ-
κεινα οὐσίας, ultra ſubſtantiam, ſcilicet ultra Mentem, quæ dicitur Subſtantia, & Ens:
Quòd ſit principium ingenitum, & perfectiſsimum omnium, prima uirtus, & poten-
tiſsima, quam omnes aliæ uirtutes imitentur: & quòd δεῖ δὴ καὶ τιμιώτατον εἶναι τὸ γεννῶν
τὰ ἐφεξῆς, δεῖ δὴ καὶ τιμιώτατον εἶναι τὸ γεννώμενον, καὶ δεύτερον ἐκεῖνον τῶν ἄλλων ἄμεινον εἶναι, Opor-
tet pretioſiſsimum eſſe quod gignit poſteriora, oportet pretioſiſsimum eſſe genitum,
& ſecundum ab illo, omnibus rebus melius, proles ſcilicet prima omnium, meliorq;,
ut Chaldæus dicebat: idem eſſe Mentem & ipſum Ens: & quod ait in libro de Bo-
no, intelligibilia non eſſe extra Mentem: Hanc unam naturam nempe Mentem eſſe
omnes res: Eſſe ζωὴν ἀλήθειαν, ueritatem, quemadmodum ipſe locutus eſt in mundo:
Eſſe Deum magnum, eam naturam, καὶ θεὸς δεύτερος, & ſecundũ Deum, proferentem,

& oſtend

A & oſtendentem ſeipſum, anteaquam uideat illum: Eſſe regem, non rerum à ſe exterarum, ſed iuſtiſsimo, naturaliq; imperio, & uero regno. ἅτε τῆ ἀληθείας βασιλεύς, utpote rex ueritatis, Vt in noſtris literis extat, & Dominus uniuerſi, ſecundū naturam γεννήματος, & θείας τάγματος, prolis & diuini ordinis, Rex regum, & Pater Deorū iuſtè appellatus. In libro autē de Pulchritudine intelligibili, Sapientiæ, inquit, magnitudinē, & poteſtatem quis perſpiciat? quoniā ſecum habet, & fecit entia, ſeu res, & omnia conſecuta ſunt cum ea, & ipſa eſt, quæ ſunt & fuerūt cum eo, & ſubſtantia illic eſt ſapientia. Pluraq; alia diuiniſsima, in quibus (etſi poſſunt eſſe (neq; enim eſt, cur abſolutam inuiolatamq; Theologiam, quemadmodū à noſtris, ab illis expectes) quæ limam non reſpuant, eò tamen ſcopus intendit, ut omnium ſeculorū ſapiētia, quæ nouiſsimis diebus, ruptis omnibus clauſtris inundauit in orbem terrarum, eorum teſtimonijs appareat. Ecce enim Plotinus, maiores Græciæ Philoſophos, ipſam Vnitatem, primum principiū, altiſsimumq;, Diuinitatem fatetur ſenſiſſe, deinceps Mentem. Sic apparet, Chriſtianā religionē uetuſtiſsimā eſſe, reuelatā poſtea, exhibitamq; paſsim omnibus, uel pueris, & fœminis, quæ quondā apud ſolos Philoſophos, nec perfectè intellecta, latitaret. Præclara uerò ſunt & illa, quæ in libro de Ideis, An ſiſtendū ſit, ubi Mens: an ad id, quod eſt ultra Mentem, ſit procedendum. Mens, inquit, præfuit principio primo, tanquam in ueſtibulis ipſius Boni, annuntians in ipſo omnia, tanquam τύπος, forma, aut imago illius, magis in multitudine, quàm ipſum quod manet in Vnitate. Conſiderandamq; Mentis huius naturam, quam ratio pronunciet eſſe τὸ ὄν ὄντως, τῆ ἀληθῆ οὐσίαν, uerum Ens, & ueram Subſtantiam. Eandem eſſe χορηγὸν τῶν λόγων, quaſi dixeris, fontem rationum, & quòd uerè intelligat ea, quæ ſunt, & intelligendo creet. Eſſe igitur eam τὰ ὄντα, ipſa entia. Hæcq; eſſe ante mundum, Ideas nempe, non figuras, aut
B imagines ab alijs rebus naſcentes, ſed ἀρχέτυπας, & πρώτας, & νοῦ οὐσίας, Archetypa, & prima, & Mentis ſubſtantiam. Eoq; infert, νοῦς ἂν οὖν ἔστω τὰ ὄντα, Mens igitur eſto ea, quæ ſunt. Eandem Mentem pronuntiat, non ſimul, ac aliquid cogitauerit, aut intellexerit, continuò creare, neq; enim cum Deum cogitaſſet, factum eſt uidelicet aliquod aſtrū, neq; ſtatim, ut motum cogitaſſet, creatus eſt. Quo declaratur, non omnem eius intellectionem, eſſe creationem, ſed duntaxat cum uult. De eadem in libro de Generibus entis loquens, Aſpice, inquit, in hac magna Mente, & incōprehenſibili, non πολυλάλῳ, multa loquente, & uerbis creante, ſed πολλῶν, multa intelligente, id eſt, ſapientiſsima, quomodo omnia ſunt ex ea. Eſtq; γὰρ τὰ πολλὰ, Vnum & multa. Hæcq; multa, inquit, ſunt uires admirandæ eius, non debiles illæ quidem, ſed puræ, maximæ, conglobatæ uirtutes, aut uires ueræ. Neq; hæ uſq; ad certum modum procedentes, ἄπειρον ποιοῦσι, & ἀπειρίαν, καὶ τὸ μέγα, Infinitas igitur ipſa, & immēſitas, & magnitudo. Hæc magnitudo cum pulchritudine ſubſtātiæ, quæ eſt in ipſa, & ſplendore, & lumine. Ex quibus Plotini uerbis, ipſo auro pretioſioribus, fit perſpicuum, Mentem eſſe ipſam rerum uniuerſalem, ſpiritualiter, formaliterq; ſubſtantiam: eſſe ſapientiā infinitam, eſſe omnia, ſed formaliter, uirtualiter, originaliter, diuino, & ineffabili modo. Eſſe imaginem, & ſpeculum Bonitatis, ut eſt apud Sapientem, eſſe ueram ſubſtantiam. Res noſtras præ illa eſſe uti ſimulachrum, ſicut mens noſtra, eſt eius imago. Et quod maximè obſeruādum, figendumq; in pectore, colliges ex Plotino, Ideas nil aliud eſſe, niſi uires illius ſapientiæ infinitas, immenſas, admirandas, quibus in omnia tendit eius ineffabilis inuentio, & molitio, ut his uiribus, omnia creata, & creanda contineantur. Ea cauſa eſt, quòd cum multa ſint Hebræis nomina diuina, illud in creatione Moſes uſurpauit, quod deſignat fortitudinem, potentiam, Elohim. Illa igitur multa, quæ ſunt in eo, ſunt Ideæ. Ideæ autem ſunt uires eius ineffabiles, immenſæ, fontes fœcundiſsimi, for-

Hæc uires diuinæ ſapientiæ.

Elohim nomen fortitudinis & potentiæ

mæ primæuæ, in unam diuinitatem consentientes. Non enim, etsi multitudinis no- C
mine nuncupantur, sunt multæ: sed multæ sunt, & Vnum. Is est uerissimus, opti-
mussque Idearum sensus, dignus qui recipiatur, & inter principia rerum primo loco
habeatur. Quanquam non erunt duo principia Deus, & Idea, nisi quadam consi-
deratione.

Ex Theologia Chaldæorum apud Sibyllas, de Prole diuina, quòd sit Regina mundi uisibilis, & inuisibilis: & q. à Patre princeps constituta. Ex quibus est conformatio & comprobatio eorum, quæ superius Platonici dixerunt.

CAP. XXI.

EX CHALDAEORVM Theologia sunt etiam Erythreæ Sibyllæ testi-
monia, quæ Chaldæa fuit, filia, ut fama est, Berosi Chaldæi, appellata for-
tasse Erythrea, non ab Erythris Ioniæ urbe, sed à sinu Persico, & mari ru-
bro, quod usq; in Persas & Indiam pertinens, Erythreum, siue rubrum uo
catur. Potius autem ab Erythro rege, ut duces Alexandri testabantur: cuius sepul-
chrum eo in littore ad ueteris regis memoriam conspiceretur. Hæc præclara edidit
oracula, ut & claritate, & numero carminum cæteras omnes tum Sibyllas, tum Pro-
phetas, anteceſſerit. Nullus enim prophetarum tam clarè & apertè de Filio, & Genitore,
de creatrice Mente, de rebus ab ea gerendis, humana natura, diuinitati cõiuncta, scri-
psit. Cuius cum ad manus Romanorum carmina peruenissent (neq; uerò omnia perue-
nerunt, sed uix minima pars) non intellecta, ut quæ ad res eorum non pertinerent,
sæpe peruersè interpretabantur. Eadem igitur ea, pluribus eius oraculis omissis, ceci-
nit de Mente, atq; Magi: ut omnibus è locis fiat perspicuũ, Mentem à Græcis usur-
patam, ascitamq; ad rerum creationem, non fuisse, nisi eundem, quem posteriora se- D
cula confessa sunt creatorem: cuius laus & gloria, & diuinitas, ac maiestas semper cele
bris, semper nota terris fuit, sed ut Dei, non ut filij Dei, nisi longè paucis. Oraculum
Magorum dicebat, Patrem omnia patrasse, & Menti, quæ prima celebretur à mortali-
bus, tradidisse, scilicet Patrem per suam hanc prolem esse creatorẽ, tradentẽ ei totam
potestatẽ, autoritatemq; creandi, altero dante, altero recipiẽte. Sic & principiũ rerum
à Genitore Mentem constitutã. Peculiareq; est eius oraculi testimoniũ, imperatorem
mundi esse Filium, esse Mentem: sed imperio accepto ab alio, nempe à Genitore: ob
quam causam eum dicebat omnia perfeciſſe. In eo igitur est filij diuinitas, ut tum sit à
Patre genitus, tum omniũ rerum creandarum ab eo quondã, postea conditarum, imperiũ
acceperit. Hoc clamant nostræ literæ, docẽtes per hunc creatas esse res: hunc iudicem
uiuorum, ac mortuorum à Patre constitutum. De seq; ille ipse, Data est mihi omnis po-
testas in cœlo, & in terra. omnia concordia, mirabilesq; omnium seculorum consensus.
Quod diuinum Magorum prædicabat oraculum, quod Plato, Platonicique omnes,
non ita fortasse cognitum ante Christum fuisset, donec præsentia eius fecit clarissi-
mum. Sibyllam igitur Chaldæam eadem prædicantem, & totam hanc Diuinitatem
duobus carminibus exprimentem, audire iucundum est. Nam cum de Patre Deo, à
quo principium carminis fuerat auspicata, plura dixisset, sicut Magi, adiungens eius
ad Filium maiestatem, protulit,

Ῥαῦτρόφον κτίσιν, ὅσις γλυκὺ πνεῦμα ἅπασι
Κάτθετο, ἡ γενέτειρα θεῶν πάντων ἐποίησε. Id est,

Diuorúmque ducem, & qui cuncta alerétque, creárétque,
Instituit, dulcem qui uitam homini dedit omni.

Duo sunt in hoc carmine, quæ Christiani, id est, patefactæ, & notæ Mentis adorato-
res cogn

A res cognoſcentes, mira lætitia exiliant, omnibus gaudijs inceſſant. Clamat Sibylla Patrem, dulcem omnibus uitam dediſſe. Oraculum Magorum, omnia Patrem perfeciſſe: Theologia Hebræorum, Qui fecit cœlos per intellectum: Theologia Chriſtiana, Patrem uocat creatorem cœli, & terræ. Multa id genus Platonici. Proſequitur uates, Conſtituit eum παντότροφον κτίσλω, Creatorem, fouentem, ſuſtinentemq; omnia, alentem cuncta. Eundem dicit à Patre datum principem, & imperatorem Deorum, quaſiq; regem corporearum, incorporearumq; rerum. Quod & Hebraica Theologia ſemper reſpiciens, uocat eundem Dominum exercituum, quaſi regem, ac principem, ductoremq; Deorũ, quos Angelos, & Deos appellat. Chaldæus igitur, Omnia perfecit Pater, traditq; Menti ſecundæ, quam credũt, dicuntq; primam omnes homines. Græca Theologia, autorem & creatorem, & omnis ordinis inuentorẽ, terram informem, formis decorantem, Mentem ſiue Intelligentiam prædicabant. Hebræa Theologia, præter alia, hunc uocat Spiritum, ſuper Chaos operantem: tum ait eadẽ, Qui fecit cœlos in intellectu, quod ſonat, per Intelligentiam. Nam apud Hebræos In, eſt Per. Idemq; dicit Græcus, atq; Hebræus. Idem apud Græcum νοῦς, Intelligẽtia, atq; Hebræum, Spiritus ſuper aquas, & Intelligẽtia creans cœlos. Nouiſsima Theologia, totum uulgata per orbem, quoties hæc prædicat? Conſidera, & confer hoc oraculũ cũ magni Pauli dicto. Cui enim, inquit, Angelorũ aliquando dixit, Filius meus es tu, ſede à dextris meis? Sibylla uerò, Conſtituit eum pater ἡγητῆρα, principem, regem, ducem Angelorũ, id eſt, Deorum. Dij enim apud Hebræos & noſtros Angeli uocantur: Vt illud, Minuiſti eum paulominus ab Angelis: Hebraicè ab Elohim, id eſt, Dijs. & illud, In conſpectu Angelorũ. in Hebræo, In conſpectu Deorũ. Aſpice diuinitatẽ, maieſtatemq; Filij à diuinitate Genitoris non ſeparatam. Duos hi omnes fatẽtur, unum
B tamen oſtendũt. Vt niſi ſit in dictis eorum altiſsimũ myſteriũ, ſit neceſſariò contradictio. Chaldæus omnia perfeciſſe Patrem, ac Filio, qui Mens prima ſit, dediſſe. Vates autem, Patrẽ, dulcem ſpiritũ, dulcẽ animã omnibus infudiſſe. Poſt, omniũ creatorẽ, & alumnũ illum, Secundũ uocat. Duos ergo, & unum. Nam utriq; dant rerum creationẽ. Planè igitur, omnem filij diuinitatẽ, autoritatẽ, ac facultatẽ uenire à Patre tradiderunt. Quoniamq; utrunq; uocant uitarũ datorẽ, eorum apertè cõiungunt diuinitatẽ, coniunctamq; uociferãtur, & adeò coniunctã, ut omnia habuerint duo principia, ueluti unum, duos creatores, quos ob id coniunctiſsimos, uniſsimosq; aſſerunt, quia nõ poſſunt eſſe duo mũdi creatores. Si enim dat cunctis dulcem ſpiritũ ipſe Pater, iuxta Sibyllã: & ſi Pater omnia perfecit, iuxta Magos: quid reſtat Menti ſecũdæ? Atqui ijdem Mentẽ declarant creatricẽ. Videbant igitur, aut auditam prædicabant coniunctiſsimã ſubſtantiã & diuinitatẽ, Confeſsiq; ſunt filium Regem Deorũ, creationis Principem, ſed eius à Patre genitam ſubſtantiã, & autoritatẽ. Totaq; deducitur Theologia ex hoc oraculo. Magi nomẽ Patris uſurpãt, eo primã illã dictatricẽ, genitricemq; Mentem nuncupãtes. Quæ, ſi Pater eſt eorũ teſtimonio, certè propter eum, quem genuit. Sic æterna generatio. Tum autoritatẽ quandã maiorẽ, gradumq; inter illos oſtendũt, dum alter dicitur Pater, dicitur Primus, dicitur tradere creationẽ alteri, cõſtituit eum omniũ creatorẽ. Iungũt autẽ diuinitatẽ, & ſubſtãtiã, quia iungũt creatorẽ. Si enim eſſet ſeiuncta ſubſtãtia, etiã autoritas, & facultas: aliudq; fieret ab uno, aliud ab altero. Sed cum rerum creatio ſit opus eminentiſsimũ, ſi tantũ à Patre id fit, quàm à Filio, neceſſariò ſunt una ſubſtãtia, una autoritas, poteſtas una, unũ imperiũ, una diuinitas. Quidquid enim fit ab uno, fit item ab altero. Quod fieri nõ poſſet, niſi eſſet unũ. Sic erãt in antiquiſsima Chaldeorũ Theologia Pater, & Filius. Et lumen, quod poſtea in immenſas excreuit flammas, tunc quaſi in crepuſculo ſcintillabat.

Fidele esse Magorum, Sibyllarumq; testimonium. C

CAP. XXII.

SI QVIS autem esset, cui forsan incredibile uideretur, hæc à Magis, & Chaldæa Sibylla dicta, & cognita fuisse: is si libros Platonicorum, dictis, ac Theologia istorum Magorum refertos legerit, considerarítq; ea, quæ superius ex eis adduximus, certè non dubitabit. Tum solos Chaldæos, & Hebræos Apollo testatus est fuisse sapientes: μόνοι χαλδαῖοι σοφίαν λάχον, ἠδ' ἄρα ἑβραῖοι: Solis nosse datum Chaldæis, atque Hebræis. Nec aliunde euenisse putes, ut hi potissimum cognouerint ortum istius magnæ Mentis, diuinæque prolis, creatricisque Intelligentiæ, quàm ex antiqua eorum Theologia; quæ prædicabat apertè, fore, ut filius ille Dei, omnium rerum creator, uenturus esset aliquando in mundum, ostendendumq; ipsis Magis super hac re signum de cœlo. Itaq; in eorum Theologia, quæ referta esset oraculis de Filio Dei, & tempus aduentus declarabatur, & signum, quod locum indicaret ostendendum cœlitus. Propterea uigilantissimè obseruabant, totumq; ea fama Orientem repleuerant, ut Suetonius in Vespasiano, & Tito testatur. Præceperatq; Sibylla, ut in cœlo signum conspicati, ducem stellam sequerentur, regemq; magnum adorarent. More autem gentis suæ adorarent. Nemo autem apud Persas salutabat Regem, nisi muneribus allatis. Munera erant, quorum regio esset ferax. Itaque & illi, quoniam auro propter uicinam Arabiam, & thure, ac myrrha abundant Chaldæi, & Persæ, his oblatis, regem illum Deorum, creatorem mundi, filium Dei, primam Mentem, adorauerunt. Sed testimonium Theologiaq; Magorꝝ, etiam nostris literis & Platonicorum est clarissimum. De quibus satis erat superiore loco dixisse: sed ideo repetere rationem super eorum Theologia placuit, quòd de Sibylla, quæ & ipsa Chaldaicæ Theologię est uates, esset dicendum. Vera igitur esse, ac D fidelia testimonia istius uatis, clarissimum est. Nam Romani, gens scilicet nondum Christi religione imbuta, earum libros Romam deportatos, in Capitolium collocarunt. Quorum inspiciendorum potestas facta est postea Lactantio propter Constantini Imperatoris familiaritatem, ut quòd præceptor esset Crispi filij. Ea testimonia à doctissimo, eloquentissimoq; uiro fidelissimè referri, credendum est, propter summã eius probitatem, & doctrinam, quam utranq; & libri eius locupletissimè testantur, & quòd filij Imperatoris ascitus esset præceptor. Sed luculentissimũ est apud Marcum Tullium super hac re testimonium, primùm de ordine carminum istius uatis, tum eo ipso, quod his comprehenderetur. Attestaturq; Tullius dictis, & oraculis Sibyllæ, scribens de eo diuinationis genere, quod afflatu diuino fieret, quem illi Insaniam appellant: uolensq; morem Academiæ secutus id destruere, plura dedit nobis indicia, & argumenta super his carminibus. Primum testatur ea carmina fuisse contexta per ἀκροστιχίδα, id est, cum deinceps ex primis cuiusq; uersus literis connectitur, ac dissultat aliquid. Asseritq; idem, in uersibus Sibyllinis ex primis literis cuiusque uersus, omne carmen prætexi. Confer igitur hoc eloquentissimi uiri testimonium cum carmine Erythreæ Sibyllæ, quod cecinit de extremo iudicio, rebusq; nouissimis, quod est nunc ferè notissimum, & ab Augustino in libris de Ciuitate Dei refertur. Ibi uidebis ex primis literis cuiusq; uersus totius carminis, colligi Græce, ἰησοῦς χριστὸς, σωτὴρ, θεοῦ υἱὸς, σταυρὸς. Iesus, Christus, Seruator, Dei filius, Crux. Sed audi, quid idem in dictis Sibyllarum deprenderit. Quorum, inquit, carminum interpres, nuper falsa quædam, hominum fama dicturus in Senatu putatur, eum, quem reuera Regem habebamus, appellandum quoque Regem, si salui esse uellemus. Audite inquam quid Sibylla uaticinata Romanis esset: Eum, qui reuera, qui solidè, eorum Rex esset, appellandum quoque,

A quoque, adorandumq; uti Regem, si uellent esse salui. Idq; Sibylla prædixerat futurum paulò post ea tempora, cum Marcus Cicero hæc scriberet. Erat autem eius oraculi publica fama. Etenim ait, Hominum fama est, interpretem carminum Sibyllinorum, necessariò dicturum falsa in Senatu, uidelicet de Rege Romanorum, quem appellare Regem, Romanos oporteret, si uellent esse salui. Hæc erat fama hominum; oraculumq; multis erat notum; falsum autem ab eisdem putabatur, quia nunquam fore credebant, ut esset Rex ullus Romanorum, quorum res esset publica, à quo salui Romani fierent. Hæc autem scribebat Marcus post mortem Caij Cęsaris, paulo ante Triumuiratum. Hoc tempore scribens dicebat, Quorum interpres, nuper falsa quædam dicturus in Senatu putatur de Rege Romanorum. Obserua tempus. Dixit enim, Nuper dicturus putatur, indicans proximum esse tempus, cum lectis carminibus Sibyllinis in Senatu, ab interprete ostendetur ex illis quidã Romanorum Rex, quem appellare, & fateri Regem Romanis necesse esset, si uellent esse salui, id est, à Seruatore redimi. Et quanquam erat certa temporum sublata definitio, id tamen tempus istius Regis, Sibylla constituerat, ut Romani & ipse Tullius intelligere potuerint, sub ea tempora eum oriturum. Vnde enim hominum fama ex carminibus manasset, nuper ex his Regem proferendum? Legebantur enim ea iuxta tempora, & olympiadas, quas describebat etiã Sibylla. Et forte talem olympiadem Sibylla istius Regis declarauerat, ut non multò post tempus suum, Marcus, cæteriq; cognoscerent, hunc Regem ex carminibus illis proferendum, ac monstrandum, non illum quidem multo pòst futurum, sed iam ferè præsentem. Itaque idem concludens, & detestans Regem, quippe qui reipublicæ partes tueretur, ait, Cum
B Antistitibus agamus, ut quiduis potius ex his libris, quam Regem proferant, quem Romæ posthac nec Dij, nec homines esse patientur. Non intelligens uidelicet, quem Regem Sibylla dixisset. Prædixerat autem Regem, non per quem euertenda Respublica esset, quod Cæsar, & Augustus fecerunt, sub quibus crudelissimę proscriptiones, & ciuium Romanorum miserabiles cædes extiterunt: sed per quem salus esset Romanis pręstanda. Eoq; Seruator, & Salus, à Sibylla uocabatur: præstanda autem, si eum Regem cognoscerent, & appellarent. Tale oraculum etiam Magi, quo ferè tempore Marcus hæc scribebat, cognoscentes, hunc ipsum Regem, & appellarunt Regem, & adorauerunt. Dixit autem Marcus, Nuper. Ab eo autem tempore, quo hæc scripsit, ad Christum natum, uiginti plus minus anni interfuerunt. Propterea dixit, Posthac. Prædixerat ergo Sibylla Regem Romanorum, qui Reges ipsi cæterorum essent, non multò post ea tempora oriturum, post scilicet bella ciuilia, post pacatam rem publicam, & pacem usquequaque partam, & omnes gentes à Romanis subactas. Romæ fama increbuerat, quendam Regem ex carminibus Sibyllinis esse monstrandum: Cerneq;, ut concordes fuerint, & Magi in agnoscendo eo, & Sibyllæ in prædicendo. Et forte idem oraculum eiusdem Sibyllæ erat apud Chaldæos. Babyloniam nanque Sibyllam Erythream fuisse multi autores sunt. Vnaq; & prior Sambethe è decem Sibyllis, de Perside dicitur fuisse. Sed clarius, ut in suo fonte habebatur apud Chaldæos. Propterea toto Oriente, sicut & Romæ & in Iudæa, ut Iosephus est autor, hæc fama de magno quodam Rege uulgata fuerat. Non solùm autem de Rege plura fuerat uaticinata Sibylla: sed etiam easdem circunstantias adscripserat, quas & Esaias, Reditura aurea sæcula, pacem ubique futuram. Quæ cum Vergilius quoq; in carminibus Sibyllinis legisset, eadem qua Tullius inscitia ascripsit homini, quæ de Deo canebantur. Sic & Tullius suspicatus hominem fore hunc Regem, in eum destomachatus est, & in carmina Sibyllina, quæ de eo uaticinaren-

Sambethe, prima Sibylla

 tur. Ex

tur. Ex his igitur, & Theologia Magorum & oracula Sibyllæ sunt probata, & fide- C
lia, omniaq; mirabiliter consentiunt. Ex Sibylla quoque ratio succedentis ab anti-
quissimis patribus in posteros doctrinæ maximè confirmatur. Vna enim Sibylla
Chaldæa, uel de Perside, innumerabilia de Christo & eius aduentu uaticinata dici-
tur, ex successione Noë uocata, ut dixi, Sambethe. Viginti quatuor libros fertur
scripsisse. Suidas autor. Et Constantinus Imperator, cum apud Vergilium carmina
Sibyllina deprehendisset, obstupuit, eoq; testimonio comprobauit, quæ de Chri-
sto Sibyllæ uaticinentur, à Christianis non fuisse conficta. Atque in hunc modum
loquitur: Sibylla igitur Erythrea, quæ se sexta ætate post diluuium fuisse dicit (hoc
est, sexcentesimo anno) Sacerdos Apollinis erat, ferens diadema æquè, atq; is Deus,
quem ea coleret, & tripoda custodiens, circa quem anguis erat obuolutus, respon-
debatq; sciscitantibus, huic cultui & dementiæ à parentibus addicta, in qua præter
furores incompositos, nihil præterea uenerandum cerneres, iuxta ea quę de Daphne
feruntur. Ea igitur intra adyta ineptæ superstitionis ingressa aliquando, diuinoq;
afflatu, mysteria Christi, expressione literarum ἅτις ἀκροστιχὶς λέγεται, quæ dicitur
Acrostichis expressit. Productisq; carminibus illis, quæ superius dixi, prosequitur
Constantinus: Et hæc utpote uirgini diuinitus datum fuit uaticinari. Beatam ego
censeo, quam Seruator suæ de nobis prouidentiæ uatem elegerit. Sed plerique fidem
abrogant, Sibyllam quidem Erythream fatentes fuisse, hæc autem carmina ab ali-
quo è nostris fuisse conficta, qui poëticæ non esset ignarus, adulterinaq; esse, inscri-
pta Sibyllæ, quòd utiles ad uitam sententias contineant, à uoluptatibus ad mode-
stiam auocantes. Sed in propatulo ueritas est, collectis diligenter temporibus, à no-
stris hoc poëma post aduentum Christi, & mortem non fuisse scriptum: falsoq; ei D
detrahi, quando tot annis antè editum est à Sibylla. In confesso enim est, Ciceronem
hoc poëma uidisse, & transtulisse in linguam Romanam, scriptisq; suis adnumeras-
se. Hunc autem ab Antonio occisum: Augustum Antonio superstitem fuisse, qui sex
& quinquaginta annis imperauit. Huic successit Tiberius, cuius tempore, Christi
illuxit aduentus, id est, religionis eius fuit incrementum, ἅτε νέα τὸ λοιπὸ διαθήκη συνίστη,
nouaq; populi extitit successio. De qua eminentissimum Latinorum uatum arbitror
locutum: Iam noua progenies cœlo demittitur alto. Hæc omnia Constantinus Im-
perator in oratione, de Religione Christiana. Examinatq; totum carmen Vergi-
lianum è sexta Aegloga. Obseruareq; operæpretium, quòd in ultimo carmine, quod
per præpositionem de Christo contexuit Sibylla, nouissimè sunt hi duo uersus:

οὗτος ὁ νῦν προγραφεὶς ἐν ἀκροστιχίοις θεὸς ἡμῶν,
Σωτὴρ ἀθάνατος, βασιλεύς, ὁ παθὼν εἵνεκα ἡμῶν. Id est,

Is nunc præscriptus per singula carmina noster,
Est Deus, est seruans Rex, passus pro crimine nostro.

De Verbo diuino, & quo modo sit Lumen de lumine, ex Mercurio.

CAP. XXIII.

THEOLOGIA quoque Aegyptiorum complura continet de æterna Mente, ipsoq; Patre ingenito testimonia. Nam Mercurius non Mentem modò, iuxta uniuersam Platonicorum, priscorumq; Theologiam, pro-
geniem illam diuinam nuncupat, sed etiam eo ipso nomine, quod cele-
bre est, ac tritum in nostra Theologia, Verbo. Scripsitq; de eo antequam ipsum
Verbum uenisset in mundum, stupenda: ut apud eum omnem ferè reperias reli-
gionem. Mirabiliter cum Chaldæis congruit, uerbis humanis explicans rem æter-

nam

A nam, & incomprehenſibilem: ὁ δὲ νοῦς ὁ θεὸς ἀῤῥενοθήλυς ὢν, ζωὴ καὶ φῶς, ἀπετέκνωσε λόγον ἕτερον νοῦν δημιουργόν. Hoc eſt, Intelligentia illa Deus, cum maris, ac fœminæ uim haberet, & uita, & lumen eſſet, genuit Verbum, alteram, ſcilicet Mentem opificem. Hæc enuntiat antiquiſsima Aegyptiorum Theologia. Ex multis autem uetuſtiſsimi Theologi dictis, pauca nunc cito, unde liceat de tota re diiudicare. Audis eum commemorare ſimiliter, atque Chaldæum, duas Mentes, quaſi duas Chriſtianorum perſonas. Et ut rudes doceret, quomodo potuerit Pater generare, teſtatus eſt, eum eadem ui præditum ad gignendum, qua ſunt mas, & fœmina ſeparatim. Quod quidem uocibus humanis, remq; corpoream ſonantibus abuſus, dixit, ut erat ueteris Theologiæ mos. Neque enim poteſt in ſenſus humanos cadere, ut Mens gignat Mentem, cum in omnibus animantibus procreandis, utraq; uis ſit neceſſaria. Aeternæ autem generationi, & incomprehenſibili, remotiſsimæq; ab oculis natiuitati, potius congruunt exempla naſcentium, rerum inanimatarum, quæ, ut altera ex alteris naſcuntur, in pleriſque tamen ſola, & una res eſt generans. Nullum eſt autem aptius, clariusq; exemplum, quàm uitæ, & luminis. Contemplare igitur, & ſuſpice altiſsimum myſterium, profundiſsimumq; ſacramentum, quo omnia de æterna generatione declarantur. atque in nouiſsima hac, redditaq; mundo cœlitus Theologia prædicat cœleſtis Sapientia, quomodo à Patre æterno, Filius æternus generetur, dicens, Lumen de lumine. Mercurius autem ait, Patrem, quia lumen ſit, genuiſſe, & peperiſſe Filium. Ergo talem generationem, & ortum nobis illius æternæ Mentis oſtendunt, qualis eſt immenſæ lucis ex immenſa luce, puriſsimi luminis ex lumine puriſsimo, diuerſiſsima noſtra; atque illius æternæ Mentis procreatione. Ac quoad ex uiſibilibus exemplis licet res æternas capere cogitando, ſola propemodum quaB drat generatio lucis ex lumine, ad æternam illam intelligendam. Diuinus Apoſtolus, & is qui Sapientiam tantopere celebrauit, uocauit Filium Dei ἀπαύγασμα αἰωνίς φωτὸς, candorem, ſiue radium lucis æternæ. Sic Mercurius, ut uides, uolens explicare, quomodo Pater generet, lumen dicit eum eſſe. Agnoſcis ueterem Theologiam, non aliam fuiſſe, atque hanc noſtrorum ſæculorum? Semper enim eſt ueritas, nullo non tempore aliquo modo clareſcens. Mercurius etiam eam cauſam cur gignat Mens mentem, proponit, quòd Pater ſit uita. In quo latet profundiſsimum myſterium. Simul enim lux eſt Pater, ſimul uita. Non enim eſt iſta lux, quæ noſtris oculis præfulget, ſed lux uiuens, maxima lux, lux lucens, & uiuens, lux cum maxima uita, & aut uita luculentiſsima, aut uiuaciſsima lux. Noſtra lux, eſt lux tacens, & quaſi mortua lux. At neque lumen uiuit, neque de lumine manans lux. At in illa luce eſt uita. Imo ipſa uita eſt amicta lumine, ſicut ueſtimento. Quod igitur altiſsima lux, & lucidiſsima uita eſt Pater, hoc gignit alteram Mentem, uelut alteram lucem. Quoniamq; hæc generatio luci comparatur, indicatur etiam eam eſſe generantis & geniti connexionem, qualis inter lumen, & lucem. Nunquam autem lux à lumine, ſiue radius à luce ſeparatur: ſe ſemper comitantia ſunt. Vbique alterum gignit, alterum gignitur. Nec radius ſine luce eſſe poteſt genitrice, uel genitore, & cauſa ſua; neque lux ſine radio: quia nunquam poteſt lux non generare lumen. Quam enim dabis lucem, non ſemper fundentem totum lumen? Hæc prædicauit antiqua Theologia. Verba clarent, & exempla. Tum Mercurius tribus nominibus uocat rem generatam, ſicut ſuis item nominibus Patrem nuncupauerat. Patrem appellauerat Intelligentiam ſeu Mentem: quanquam hoc ſit proprium Secundi, ut uidimus. Item Deum cum articulo, & emphaſi, quòd principaliter conueniat in Patrem nomen diuinitatis, qui totius diuinitatis eſt autor. Tum uim gignendi, nomine fictitio, &

humanæ

humanæ consuetudinis expressit: deinde Lumen, tum Vitam, eum esse dixit. Quæ C etsi in Filium quoque conueniant, propria tamen sunt ipsius Genitoris. Nam & Filius est Deus. Sed cum hæc diuinitas generetur à Patre, ille principalius est Deus. Vita quoque & Lumen est Filius, sed proprie Pater, ut pateat causa, & uita, & fons diuinitatis. Nomen autem Mentis propriè congruit Filio, utpote Sapientiæ. Quod autem totum mysterium complectitur, omnemq; uim, & potestatem filij exprimit, est nomen Verbi, & Opificis. Sunt apud Mercurium paternæ proprietates, est generatio prolis sempiterna. Postremò creatio mundi per eundem Filium. Nam cum eum appellat λόγον δημιουργὸν, id est, Verbum opifex, noris his nominibus significari autoritatem creandi, atque originem, quam omnis Theologia noua & uetus, summo consensu decernit Filio Dei. Si æternam igitur generationem aspicias, dicitur Filius, dicitur Proles: sin autoritatem, principiumq; creandi, quod accepit à Patre, uocatur Verbum, & Opifex. Dicitur Verbum siue locutio, quasi locutor, & interpres Dei, quasi Dei ad omnia internuntius, aut ratio, & forma, origo rerum creatarum. Hoc & potestas Dei, & autoritas, & missio, & sapientia: Omniaq; respiciunt creationem, rerumq; omnium administrationem à Patre traditam Filio. Hoc illud Verbum est, per quod cœli firmati sunt, & per quod cœlum stat inæternum. Sic enim canit Vates, Inæternum Domine Verbo tuo stat cœlum. Mirabilis profectò omnium temporum omnis Theologiæ concordia. Quoniam igitur affirmat Vates Hebræus per Verbum Dei factos esse cœlos: Verbum autem Dei clamat Mercurius natum, ac generatum à Deo: claret Hebræum prædicasse per generatum à Deo, creatum esse cœlum. Et cum hunc Psalmum & ueteres olim Hebræi, & nunc quotidie canunt in synagogis, certè canunt per Filium Dei cœlos creatos. Sic est profectò, uelint, nolint, huc ueniunt. Magna enim uis est ueritatis, quasi quidam rapi- D dus æstus, etiam resistentia ad se rapiens. Potest etiam Verbum Græcè λόγος, interpretari, autore Aristotele, rei cuiusque ratio, & forma, & essentia. Filius autem Dei omnium rerum ratio est, & principium: Forma communis, & ratio, & principium: Forma formarum, omnium essentiarum, & formarum inuentio, Idearum regnum, ut Plotinus antè dixit: Forma uastissima comprehensas habens omnium rerum perfectissimo modo rationes, et formas: ut ita ab ea reperiãtur, sicut ab equo equus nasci potest, à leone leo, ab igni ignis, & sicut à particularibus rationibus omnia. Omnis res habet particularem λόγον, qua unumquodq; est quod est, alterumq; potest gignere simile sui. Vna est autem maxima, & omnipotentissima ratio, potens sola quicquid, & quantum particulares omnes, potens sic omnem producere rem, ac si forma particularis esset eius. Ab hac non minus potest homo creari, & ignis accendi, quàm ab homine, & igne: Eoq; est λόγος, & forma formarum. Prima ratio, qua filius Dei dicitur Verbum scripturis, unde nata est hæc locutio, congruentior. Est enim Verbum Dei, quasi locutio eius, & sermo, missio, interpres, legatus. & solet hebraismus pro denominatis abuti denominationibus, ut Seruatorem appellant salutem, & redemptorem redemptionem. Hac ratione eum, qui loquitur pro Deo, Verbum Dei appellat, & locutionem dicunt, quasi locutorem, & interpretem. Secunda magis apta philosophantibus, rerumq; ueritatem indagantibus, locutiones autem humanas in Deo non recipientibus.

De diuino Verbo, ex eodem Trismegisto, & de uirtute eius, quòd sit opifex mundi, & quòd nascatur à Patre.

CAP. XXIIII.

Plura

A PLVRA sunt inclyta, augusta nomina eius, quæ semper cognita, & adorata sæculis omnibus fuit diuina progenies. E quibus duo cumprimis, quorum in omni arcana Philosophia, sacrosancta semper est mentio. Ea sunt Mens, & Verbum. In Theologia, quæ postea cunctis latebris apertis, incognita mysteria cunctis hominibus patefecit, Verbum est frequentius. Apud Philosophos utrunq; tritum, sed Mens usitatior. Multa igitur præclara, suspiciendaq; tradita sunt ab eis, sicut de Mente, sic de Verbo. Est autem eadem utriusq; nomenclaturæ ratio. Mens diuinam illam, sempiternamq; designat Sapientiam. Verbum Græcè λόγος, est ratio, notio, uis sentiendi. Potuit λόγος quoque uocata esse, ut dixi, perinde quasi forma, Idea. Primus igitur è quibus ad notionem nostram peruenire potuerunt, Trismegistus, locupletissimus testis, & ingens præco fuit eius quod dicitur Verbum: quem secuta tota Græcorum Philosophorum classis, quos & quæ Mercurius scripsit, & alia nobis incognita legisse, uerisimile fit, ceu priscorum mysteriorum interpretes, (libenter enim grandia, paucisq; nota, referimus) sæpenumero ipsum illud Verbum suspexerunt, eximijsq; laudibus extulerunt. E multis igitur, ut audito principe, unde manarint ea, quæ apud posteriores admiramur, noscas, Trismegistus de Verbo hæc dixit: ὁ γὰρ λόγος αὐτοῦ πρὸς ἐλθὼν παντέλειος ὤν, τὴ γόνιμος, τὴ δημιουργὸς, ἐν γονίμη φύσει πρὸς ὕδατι, ἔγγυον τὸ ὕδωρ ἐποίησε. Quod est, Verbum eius procedens undequaq; perfectum, & fœcundum, & opifex, lapsum in naturam fœcundam, & fœcundas aquas, fecit eas prolificas. Hæc admiranda Mercurij Theologia. Primum procedens Verbum dixit, à suo nempe genitore: perfectum autem & fœcundum & opifex, quia fœcundissimus creator, ditissimus Sapientiæ, copiosissi-
B mus rerum thesaurus, infinitæ diuitiæ. Sine enim ipso, nihil factum est, quodcunque factum est. Ipse origo, inuentio, generatio. Cum quæsieris, unde facta sint omnia, hoc assignato Verbo, siste gradum, originem rerum ueram deprendisti. Nomen Opificis etiam Platonicæ Theologiæ est tritum. Is Opifex mundum creat Platoni. Apud Mosen, & Trismegistum, est Spiritus super aquis, eas fœcundans, ex quibus omnia, Verbi diuini uirtute progenita. prosequitur Mercurius: ἡ οὖν πυραμὶς ὑποκείμενον φύσει, τὴ θεῷ νοερῷ κόσμῳ, ἔχει γὰρ ἄρχοντα ἐπικείμενον τὸν δημιουργὸν λόγον τοῦ παντὸς δεσπότου, ὃς μετ' ἐκεῖνον πρώτη δύναμις, ἀγήννητος, ἀπέραντος, ὧν ἐκεῖνα προκόψασα, τὴ ἐπίκειται, τὴ ἄρχει, τῶν ἅμα αὐτῷ δημιουργηθέντων, ὧν δὲ τοῦ παντέλειος πρόγονος, τὴ τέλειος, τὴ γόνιμος, γνήσιος υἱὸς. Quibus nihil clarius, euidentius de Filio Dei. Latineq; sunt: Pyramis subiacet naturæ, mundoq; intelligibili. Habet enim principem incumbentẽ, opifex Verbũ eius, qui est omnium dominus. Qui post illum, est prima uirtus, increata, infinita, ex illo promanãs. Et incumbit, atq; imperat his, quæ ab ipso facta sunt. Est autẽ perfectissimi primogenitus, & perfectus, & fœcundus, legitimus filius. Vidisti mirabilem hominis antiquissimi Theologiam? Pyramidem uocat elementa rerum, naturæ quidem subiacentia, sed longè magis mundo intelligenti. Est autem mundus intelligens, siue mentalis, cum primis opifex Verbum, qui mens dicitur, imperator, & astans mundo. Hoc Verbũ est eius, quo omnium dominus est, qui post ipsum uniuersalem dominum est prima uirtus, increata, infinita, ex illo procedens. Hæc regit omnia creata. Estq; primogenitus eius, qui uocatur παντέλειος, perfectissimus, absolutissimus. Huius perfectissimi ipse perfectus, & fœcundus ob res creatas, & legitimus filius. O diuinam Theologiã. coarguit autem uerè Mercurium uetustissimum illum hæc dixisse, non ab aliquo nostrorum, siquis forte addubitaret, conficta, tota Platonicorum Theologia, non hæc nomina modò, sed totam ad amussim rem cõtinens: præcipueq; uidebis totum hunc

Mundus intelligens

fermè locum usurpasse Philonem, apud quem est, Verbum primogenitũ, legitimus C
filius: Verbum gubernare mundum, uinculum uniuersi esse. Probaturq; hæc antiqua esse Sapientia. Nihil dici potest diuinius, quòd post Patrem Verbum sit prima uirtus, increata, infinita, manans ab illo, tenens imperiũ, & gubernacula mundi. Prosequitur Mercurius, loquens cum alio Aegyptio sacerdote ex eo querenti, quid hæc, quæ dixisset, significarent. σὺ δὲ ὁ σύνηκας, φύσις τοῦ νοερῶ αὐτὸ λόγου, φύσις δὲ γονιμικὴ, καὶ δημιουργική. τοῦτο ὥσπερ αὐτῶ ἡ γόνιμος, ἡ φύσις, ἢ ἔθελ, ἢ ὃ θέλῃς αὐτὸ καλεῖν, κάλει. τὸ μόνον νοῶν, ὅτι τέλειος δὲ ἐν τελείῳ, καὶ ἀπὸ τελείου τέλεια ἀγαθὰ ἐργάζεται, καὶ δημιουργεῖ καὶ ζωοποιεῖ, ἐπειδὴ οὖν τοιαύτης ἔχεται φύσεως, καλῶς τοῦτο προσηγόρευται. Tu, inquit, non intellexisti. Natura mentalis ipsius Verbi, natura est generatrix, & opifex. Hoc ueluti eius generatio, siue natura, siue mos, aut quidquid libet uocare, uoca: id unum sentiens, quòd perfectus sit in perfecto, & à perfecto perfecta bona operatur, & molitur, & uiuificat. Quando igitur hac maximè natura præditus est, iure id appellatũ est. Ecce, & nunc Trismegistus, sicut superius, de generatione sempiterna, diuinitate, substãtia, potestate diuinæ prolis, de Genitore eius meminerat, sic nunc explanat quare sit appellatum Verbũ prolificum, quaue dignitate, & autoritate præcellat. Est, inquit, natura Verbi huius prolifica, generatrix, producens, creans omnia de nihilo, quia fœcundissima per se, plena formarum, & originum, nec indiget præeunte materia. Etenim materia, & forma omnium rerum ipse est, quia talis est natura eius, ea uis, ut generationes, formasq; genitales, & principia in se contineat omnium rerum. Sicut in semine animalium latent inuisibiliter formæ ipsorum, nactæq; calorem, & tempus, aperiuntur, & darescunt: sic inuisibiliter, in illo Verbo latitant omnes formæ, & rerum principia. Nec opus est, ut dixi, alio præcedente principio, alia materia, & forma. Talis est natura eius, D
eoq; dicitur prolificus, fertilis, opulentissimus, ditissimus. Quemadmodum in palatio regio sunt uariæ diuitiæ, in terra sunt uariæ formę, ut fertilis aqua parit tot monstra: sic (si parua licet componere magnis, & à corporeis ad inuisibilia) ea est urbs, & palatium omnium, quæ cœlo, terris, mari, æthere sint, fieriq; possint formarum. Eo creat, molitur, inuentor omnium bonorum. Eo perfectus est: nihil illius inuentionem, ac potestatem subterfugit. Hac Theologia nihil ineffabilius, nihil quod possit magis animos quietare nostros, cum nequeunt adduci, ut capiant, E' nihilo facta omnia. Esset scilicet mirum, si Deus sterilis esset, & infœcundus: nunc autem cum sit ars omnium formarum, non cadet nisi in imperitam mentem, & corporeis assuetam, huiuscemodi cogitatio. Hæc ego in prisca illa Philosophia reperiens, admirando expleri nequeo, attonitus obstupesco, lætusq; gratias ago redemptori nostro summo, qui diuinitatis suæ, paucis quondam reuelatæ, nouissimè ueniens ipse declarator, impleuit omnes terras notione sua. Addit Mercurius ad Tat filium, quem suo nomine uocauit. Dicitur enim ab Aegyptijs Mercurius, autore Platone, Tohyth, uel Theuth, arbitror ego Tat. ὁ τοῦ δημιουργοῦ λόγος ὦ τέκνον, ἀΐδιος, αὐτοκίνητος, αὐξήσεως, ἀμείωτος, ἀμεταβλητος, ἄφθαρτος, μόνος ἀεὶ ἑαυτῷ ὅμοιος ὤν, ἴσος δὲ καὶ ὁμαλὴς, ἀγαθὸς, εὔτακτος, εἷς ὤν, ὁ μετὰ τὸν προγνωσθέντα θεόν. Verbũ Opificis, ò fili, sempiternum, per se mouens, inaugumentabile, indiminuibile, immutabile, incorruptibile, singulare, semper sui simile, æquale, concors, stabile, bene instructum, Vnum existens, est post Deum; qui prior intelligitur. In his quoque quanta possit de Verbo diuino, uocibus humanis efferri Theologia, quantum uires animi cogitando ualent, imò non animis uires, sed quanta potuit cœlitus illabi in humana pectora ueritatis irradiatio, tanta paucis uerbis effusa?

Vbi

A Vbi igitur (ut hoc primum, ueritate dante, arripiam) ubi inquam dementiam illam ſuam potauere Ariani,& Valentiniani, quam uidentur è profanæ Theologiæ libris hauſiſſe,cum Prolem,& Verbum Dei factum,ſolum autẽ Patrem Deum ſempiternum pugnarent? Scilicet perinde malè in Philoſophia,& in qua gloriabantur,iactabantq; ſeſe,profana ſapiẽtia cæcutiebant,ſicut in literis ſacris. Non ne uides Triſmegiſtum, Verbum ſempiternum prędicantem,eiq; eas conditiones,eas dotes dantem, eam uitam,eam ſubſtantiam,eum locum,quem ſola diuinitas admittat? Eſt ſempiternus,nempe Deo coæternus. Omnes motus,omnem uitam , omnẽ ſiue ad creandum impulſum,ſiue ad cogitandam,ſpeculandamq; diuinitatem ſuam habet à ſe ipſe. Ipſe motus ſui principiũ. Non mouetur,uel exterius ab obiectis rebus , ut ſenſus noſtri: aut habet uſquã cœlo,& terra,quod eam impellat: ſed ipſe ſibi motus,ſibi origo,fons uitæ ſuę. Cumq; ſit æternus,cum nihil ſit melius,cum infinitus,hoc quoq; neceſſariò poſsidet,ut nõ poſsit augeri,nulla fieri ad eam poſsit acceſsio. Quid enim acceſſerit, quod nõ poſsideat? quantũuis per uaſtũ bonorũ omnium campum diuageris,quantumuis curioſus explores,an quid ſit uſquã,quod illic nõ offendas,certè nihil occurret,quod non exuberet in regnis illis. Illudq; in eo mirabile,& ſolitarium,ac ſingulare,quòd hæc bona minui, aut labefactari,felicitasq; tanta interpellari nõ poteſt, perinde ut augeri non poteſt. Eadem enim ratio minuendi,atq; augendi. Cui poteſt detrahi,poteſt addi. Vbi tanta perfectio , ut aduentus rerum exterarum , non habeat hoſpitium: quid dico exterarum,cum ipſe ſit omnia? ne migrare quidẽ à ſedibus ſuis poſsit. Eſt enim immutabilis,incorruptibilis,ſingularis,prædítus natura non modò rara, ſed ſingulari,ſemper eadem permanente,& ſui ſimilis ſemper,non quemadmo-
B dum nos,quorũ animi & corpora aſsiduis ceu fluctibus huc illuc deportãtur , & tanquam ſcena demutant facies. Eoq; eſt æqualis,planus,nõ modò hac, modò illa mente,uarioq; ſenſu. Ipſe enim dixit, Ego Deus, & non mutor. Et is eſt poſt Deum gradu: Pater enim dicitur propriè Deus. Sed cum & ipſe dotes omnes diuinitatis obtineat, eſt etiam ipſe Deus, ſed Deus ab illo. In ſermone autem,qui dicitur πλάτων, Filium Dei alloquens ait : Filius benedicti, ac bonæ uoluntatis,cuius nomen nõ poteſt humano ore nominari. Quem locum citat Auguſtinus ex ſuperioribus,quædam Cyrillus,uterque doctiſsimus, & ſanctiſsimus. Videmus in his ſapientiam , Theologiamq; Chriſtianam,æternam quidem apud Deum,ſemper autem in mundo aliquo ſplendore radiantem : declaratam affatim nouiſsimis ſæculis , ut omnes recognoſcerent,quæ Genitor noſter principio ſenſit , uidit , cognouit , guſtauit: ut ſciretur ab omnibus,ſuam diuinitatem manifeſtante Deo,quod penes paucos olim per oracula, ſucceſsiones q; exiſteret. Sed de ipſo Mercurio, Sibyllis, Zoroaſtre , Magisq; , quædam teſtimonia proponamus,ut ſit eorum Theologia probatior.

De Mercurio Triſmegiſto, Theologiamq; eius eſſe ueram, id eſt , ab antiquiſsimo illo Mercurio perſcriptam : de Magis, & Sibyllis.

CAP. XXV.

POTEST dubitari,hæc non quidem à Mercurio Triſmegiſto dicta , ſed ficta à poſterioribus fuiſſe. Sed nullis antiquis Theologis , ac Philoſophis,non perſpectiſsima diuini uiri huius doctrina fuit , ut eum propter inauditum ingenium,propter mirabilem,multiplicemq; omnium rerum ſcientiam Ter maximum uocarent. Græcorum loquendi mos eſt,ut ſummum quid, ac perfectum dicturi, Ter iſtud ipſum eſſe dicant. Homerus τρισμάκαρας, appellat ter beatos,undequaq; beatiſsimos. Vndequaq; nequiſsimũ dicũt τρισκατάρατον, ter exe-

crandum. Sic eum quem undequaq; maximum, ac mirabiliſsimum perſpicerẽt, Ter C
maximum appellarunt. Antiquorumq; Græcorum fuit appellatio, quòd ad Aegyptum profecti, diuq; cum ſacerdotibus uerſati, copiam magnitudinemq; ingenij tanti uiri cognoſcerent. Quocirca, qui putant eum Ter Maximum uocari propter tria munera, quòd ſacerdos, quòd rex, quòd propheta eſſet, eaq; omnia maximè, non rectè, mea quidem ſententia, ſuſpicantur, nec norunt, aut non animaduerterunt uim ſermonis Græci. Hunc Plato perſpectũ habuit, totumq; hauſit, & in ſuos libros fontes eius deduxit, ut quicquid diuinius, ac cœleſtius in eo admiramur, nõ à Moſe, uel prophetis, ſed à Mercurio potius ſit profectum. Eum in Phædro ſcribit, Deum apud Aegyptios habitum, cui ſacrata eſſet auis Ibis: primum numeri, ſupputandi ſcientiæ, & item Geometriæ, & Aſtronomiæ, teſſerarum, calculorum, itemq; literarum repertorem fuiſſe. In Philebo proſequitur, quo artificio elementa ſermonis, ac literarũ diſtinxerit, artemq; legendi cõfecerit. Hunc ipſum Philo Phœnix, autore Euſebio, ſcribit, Sanchuniatum, qui Theologiæ Phœnicum illuſtrator fuit, dixiſſe, omniũ mortalium, quos Sol aſpiciat, ſapientiſsimum, eumq; principem, ac ducem ſecutum ſe eſſe, in repetendis uetuſtiſsimis rerum exordijs, totaq; Theologia deſcribenda, translatis è lingua Aegyptia in linguam patriam quoſcunque idem ſcripſiſſet libros: quos trãſtulit, autore Clemente, è lingua Phœnicum in Græcam Joſephus Iudæus. Idem uocat Mercurium Toautum, ab Aegyptijs ait appellatum θωύθ, Thoyth, ab Alexandrenſibus Thoth. Apud Platonem ſemper uocatur θεῦθ, Theuth. Tullius de natura Deorum Thoyth. Eundem Platonici diuino cultu uenerantur. Hinc Iamblichus inchoans opus ſuum de myſterijs, ait: θεὸς ἦν λόγων ἡγεμὼν ἑρμῆς πάλαι δεδόκται καλῶς ἅπασι τοῖς ἱερεῦσι εἶναι κοινός: Deus loquendi Princeps Mercurius omnibus olim ſacerdotibus rectè uiſus eſt. Huic omnia ſua reperta, omnia ingenij monimẽta priſcos ſacrare D
ſolitos, idem eſt autor. Quaſdam eius etiam antiquiſsimas colũnas in Aegypto fuiſſe commemorat, quas uiderint, ac legerint Pythagoras, & Plato, unde ſe ad Philoſophandum tradiderint. Plutarchus, ἑρμοῦ δὲ γραμματικῆς, καὶ μουσικῆς εὑρετοῦ νομίζοντες: Aegyptios ferre inuentorem grammatices & muſices Mercurium. Huius teſtimonijs uſi ſunt Lactantius, & Auguſtinus, doctiſsimi uiri: quod nõ feciſſent, niſi probatam doctrinam eius habuiſſent. Apuleius item Platonicus dialogum eius diuinum Latinũ fecit. Verſi fuerunt libri eius quidam in linguam Græcam ab his, qui in Aegyptum amore Philoſophiæ proficiſcebantur. Vt uerſus eſt item Orus Apollo. Athenienſem quendam quindecim eius libros refert Cyrillus tranſtuliſſe, inſcriptos Hermaicos. Ibiq; repetit primò de Mercurio, quæ ſcribit in Phædro Plato. Ad aliaq; de eo ſcribit: Τελεσὴς ὢν, καὶ τεμένεσι θεῶν πλησιάζοντας, ἀεὶ διαφερόντως εὑρίσκεται τὰ μώσεως, εἰ καὶ μὴ εἰς ἅπαν ὀρθῶς, καὶ ἀνεπιλήπτως. ἀλλ' οὖν ἐκ μέρους, ὠφέληται γὰρ καὶ αὐτὸς ἐκ τῶν μωσαϊκῶν. πεπίστευται δὲ καὶ τοῦτο μυθολογοῦσιν, ὁ συντεθηκὼς ἀθλιώτερον ἐκ ἰδίας γραφῆς τὰ ἐπίκλην ἑρμαϊκά. φέρεται καὶ δέκα βιβλία γράφει δὲ οὕτως ἐν ᾧ πρώτῳ περὶ αὐτοῦ, εἰς κεκόμικε δὲ λυὰ τῶν ἱερουργῶν λέγοντα. ἆρα ἐχὶ καὶ τὸν ἡμέτερον ἑρμῆν ἀκούεις, τήνδε αἴγυπτον εἰς λῆξιν, καὶ κλήρους ἅπασαν τεμεῖν σχοίνῳ τὰς ἀρούρας καταμετρουῦτα. Cum eſſet, inquit, ſacrificus, templiſq; Deorum aſſideret, uiſus eſt ſemper Moſaica æmulatus, tametſi haud prorſus ſyncerè, & citra culpã. At ex parte habuit, unde ex Moſe ꝓficeret. Huius quoq; meminit is, qui ſeparatim ſcripſit Athenis libros nuncupatos Hermaicos, id eſt, Mercuriales. De eo in hũc modũ inducens ſacerdotem quendam loquentem: Non ne noſtrũ Hermẽ audiſti, Aegyptũ in priuatas partes, & ſortes, diſtribuiſſe, funiculo metitũ agros? & quæ ſequuntur. His conſtat, uerè Mercuriũ illũ fuiſſe diuinũ, plenumq; doctrinæ, eximiæq; ſapiẽtiæ, et incõparabilis ingenij uirũ, ut nõ ſit mirũ ſuperiora eũ ſcripſiſſe. Colũnarũ quoq; eius, quæ in

Aegypto

A Aegypto multis myſterijs plenæ uiſerentur, præter Iamblichum, etiam Proclus me- Iamblichus
minit: μαρτυροῦσι δὲ καὶ οἱ πεφῆτου φησὶ τῶν αἰγυπτίων ἐν στήλαις ταῖς ἔτι σωζομέναις, ταῦτα γεγρα- Proclus
φθαι, Atteſtantur his, inquit, prophetæ Aegyptiorum, in columnis, quæ nunc uſque ſeruantur, ea ſcripta eſſe. Rurſumq; eodem libro: ἡ δὲ μνήμη μὲν ἦν ἐκ ἱστορίας, αὐτὰ δὲ ἀπὸ τῶν στηλῶν, ἐν αἷς ἀπεγράφοντο τὰ φαράδοξα καὶ τὰ τοῦ θαύματος ἄξια, τῶν πραγμάτων, εἴτε ἐν πράξεσιν, εἴτε ἐν εὑρέσεσιν. Memoria, inquit, ex hiſtoria erat. Ea uerò ex columnis, in quibus admirãda egregiaq;, ſiue inuenta, ſiue res geſtæ deſcriptæ erant. Magorum quoq; & Zoroaſtris Pythagoram, Platonemq; ſecutos Theologiam (ut cauſa uera innoteſcat, unde de tribus regibus, de cauſa, & Patre eius loqui potuerit Plato) Magicaq; illa eloquia uerè ipſorum eſſe, quippe quorum ſenſa extent apud Platonem, qui Magos fuerit imitatus, autor eſt eximius Platonicus Plethon, cognomẽto Gemiſto, aduerſus Scholarium: ἐφιλοσόφησεν, οὐκ ἰδίαν ἑαυτοῦ φιλοσοφίαν τιμῶν, ἀλλὰ τὴν ἀπὸ ζωροάστρου δι᾽ ὧν πυθαγορικῶν εἰς ἑαυτὸν καταληλυθυῖαν. πυθαγόραν γὰρ τοῖς ἀπὸ ζωροάστρου συγγεγονότα ἐν τῇ ἀσίᾳ μάγοις, ταύτην τὴν φιλοσοφίαν μετελθεῖν, ἣ τίνδε ζωροάστρου ἱστορεῖσιν, ἄλλοτε καὶ πλάτωνα, πεντάκις χιλίοις τῶν τρωϊκῶν γεγονέναι ἔτεσι πρεσβύτερον. εἰ δὲ μή, δὲ τοῦτο ἀ πιστόν, ἀλλ᾽ οὖν παλαιότατος ἂν εἴη τῶν ὅλως ὀνομαζομένων, σοφῶν τε καὶ νομοθετῶν. ἐπιξενοῦ δὲ καὶ οἱ τῶν αἰγυπτίων οἱ ἱερεῖς μάλιστα τὰ ζωροάστρου τότε δόγματα, καὶ εὐδοκίμουν κατάγοντα τὰ δόγματα· ὡς δὲ ταύτην πλάτων μεθῆλθε τὴν φιλοσοφίαν, τὰ ἀπὸ ζωροάστρου, ἔτι καὶ ἐς ἡμᾶς σωζόμενα λόγια δηλοῖ, σωώδε ὄντα, ταῖς πλάτωνος πάντητε, καὶ πάντως δόξαις. Et ad Beſſarionem: ὁ γὰρ τάδε λέγων μάλιστα λόγια τῶν ἀπὸ ζωροάστρου μάγων, οἷς καὶ πυθαγόρας καὶ πλάτων ἠκολούθησεν. Philoſophatus eſt, inquit, Plato, non peculiari, priuataq; ſibi Philoſophia reperta, ſed ſecutus Philoſophiam Zoroaſtris, quæ per Pythagoreos ad eum uſq; peruenit. Nam Pythagoram hanc Philoſophiã à Magis, qui à Zoroaſtre deſcenderent, in Aſia didiciſſe. Zoroaſtrem autẽ bellum Troianum quinq; annorum millia anteZoroaſtres
B ceſsiſſe, præter cæteros, Plutarchus teſtis. Quod, ſicut forte incredibile uideatur, certè antiquiſsimus eſt omnium, qui uel in philoſophia, uel legibus latis celebres ſunt. Huius Zoroaſtris dogmata, ſacerdotes Aegyptiorum ſuſceperũt, magnamq; ſibi ex his gloriam quæſierunt. Quod autem Plato hanc Philoſophiam exercuerit, indicant Magica eloquia, quæ à Zoroaſtre deſcendunt, & uſq; in noſtra tempora ſeruantur, conſona prorſus & congruentia opinionibus Platonis. Neq; uerò hæc habentur in oraculis, ſiue eloquijs magicis, quæ Pythagoras & Plato ſecuti ſunt. Hoc Plethonis magni in Philoſophia Platonis uiri teſtimonio, fit perſpicuum, ea oracula, ſiue eloquia, quæ ſuperius ubiq; adhibita ſunt, ipſorum uerè fuiſſe Magorum, quorum decreta per omnem Pythagoreor&, Platonisq; Philoſophiam internoſcantur. Nam & Pſellus Philoſophus eadem teſtatur, atq; Plethon, Pythagoram, Platonemq; Magica illa dogmata ex parte ſuſcepiſſe. Hæc origo, hæc illa concordia, quòd oraculo magico, de duabus mentibus, loquente, Plato quoque de Cauſa principe, & Genitore eius, ſcripſit. Vidit id in arcanis dogmatis Mercurij, ac Magorum. Iamblichus quoque in libro de Myſterijs, ueneratur, ſequitur, ut priſcam, ueridicamq; theologiam Aſſyriorum. De Sibyllis item, & Triſmegiſto, Hermias Platonicus ſuper Phædro Hermias
Platonis, ut clareat magnos, priſcosq; uiros fidem habuiſſe carminibus Sibyllarum, Magicis eloquijs, & Triſmegiſto, ſic loquitur (Non fuit autem Chriſtianus) περὶ δὲ τῆς σιβύλλης, ὅτως ὅτι θαύμασα τὰ λεγόμενα, ὥστε δόξαι μύθους εἶναι, πολλαὶ μὲν αἱ σίβυλλαι γεγόνασι, πᾶσαι τρισσὸν ἐλόμεναι βίον. πᾶσαι μὲν γὰρ τινα ἴσως αἰτίαν ἔλοντο σίβυλλαι προστατρεύεσθαι, ὥσπερ δὴ ὁ βρισμέγιστος ἑρμῆς λέγει πολλάκις ὠδηγήσας τῷ αἰγύπτῳ, ἑαυτὸν ἀναμνῆσαι, καὶ τρίτον ἀνελθεῖν ἑρμῆν. ἡ βρῖς δὲ ὀρφεῖς πρὸς θρᾳξὶ γενέσθαι, ἴσως οὖν, καὶ αὗται ἴδιόν τινα κοινωνίαν, καὶ ἀνάμνησιν εἴλοντο τούτους τὰς προσηγορίας, ἐπεὶ αὐτήγε ἡ σίβυλλα ἡ ἐρυθραία πολλοῖς νῦν λέγει ἐρυφύλη ἐκαλεῖτο ἐξ ἀρχῆς, λέγουσι δὲ αὐτὴν ἐνθὺς προελθόσαν προσειπεῖν ἐξ ὀνόματος ἑκάστου τὴν ἐμμελῆ φθέγγεσθαι, καὶ εἰς βραχὺν χρόνον τέλεον

ἐδίδου ἀνθρώπῳ λαβεῖν. De Sibylla uerò, inquit, adeò mira ſunt, quæ feruntur, ut penè C
pro fabulis habeãtur. Sed tamen multæ Sibyllæ fuerunt, eodem genere uitæ omnes,
omnesq; forſan rationabili de cauſa Sibyllas à ſemetipſis appellatas: ſicuti fertur
Triſmegiſtus, ſæpe in Aegypto uerſatus ſuimet mentionẽ feciſſe, tertioq; Hermetem
appellatum. Tres quoq; apud Thraces Orphei extitiſſe dicuntur. Fortaſſe igitur &
hæ ob aliquam inter eas cõmunicationem, ac commemorationem, has appellationes
delegerunt. Quandoquidem hæc ipſa Sibylla Erythræa, de qua nunc loquitur Plato,
à principio Erophile uocabatur. Ferunt autem eam continuo, ut edita eſſet, appellaſſe
unumquenq; proprio nomine, uerſusq; numeroſos elocutam, breuiq; in perfectam
hominis ſpeciem euaſiſſe. Hæc ille. Claret igitur doctiſsimos uiros, & Sibyllas credi-
diſſe, & carminibus earum fidem habuiſſe. De Triſmegiſto quoq;, & Chaldæis, eadẽ
eſt apud eruditiſsimos fides. His dictis Hermiæ, & de Sibylla teſtimonijs, mirum in
modum congruunt ea quę ſcribit Plutarchus in eo, quem, Cur deſierit Pythia metri-
ce reſpondere, inſcripſit. Ac primum de ea refert: σίβυλλα δὲ μαινομένῳ στόματι, κάθ' Ἡράκλει-
τον, ἀγέλαστα, καὶ ἀκαλλώπιστα, καὶ ἀμύητα φθεγγομένη, χιλίων ἐτῶν ἐξικνεῖται τῇ φωνῇ διὰ τὸν
θεόν. Sibylla uerò, inquit, ore furenti iuxta Heraclitum loquens, incompta, inordinata, ir-
ridenda, uoce ſua, ſuperauit annorum millia, Deo afflante. Hic Plutarchus, cum red-
deret cauſam cur oraculum Apollinis deſierit reſpondere ut quondam carmine, pri-
mum ait moris priſca tempeſtate fuiſſe, ut non oracula ſolum, ſed etiam hiſtoria, Phi-
loſophiaq;, modulatè ſcriberentur, afferens exemplum ex Orpheo, Heſiodo, Parme-
nide, Empedocle, Xenophane, Pherecyde, Thalete, qui quæ ſcripſerint, modulatè
ſcripſerint: ſic Sibyllam plura oracula, uerſibus edidiſſe, millia ſeculorum futurorum
uoce ſua complexam. Verè multos uoce ſua ſuperauit annos, ut quæ non media ſo-
lum tempora, caſus, calamitates, bellaq; multa, ſed etiam quæ ſuprema die uentura D
eſſent, cecinerit. De bellis prædictis, alijsq; calamitatibus, idem Plutarchus teſtis.
Quòd ſi, inquit, fabuloſa putas, quæ de Sibyllarum uaticinijs prædicantur: ἀλλὰ ταῦτα
μαντείαις ἐπιμαρτυροῦσιν πολλαὶ μὲν ἀναστάσεις καὶ μετοικισμοὶ πόλεων ἑλληνίδων. πολλαὶ δὲ βαρβαρικῶν
στρατειῶν ἐπιφάνειαι, καὶ αὐαιρέσεις ἡγεμονικῶν, ταυτὶ δὲ τὰ πρὸς φατὰ, καὶ νέα πάθη περί τε κύμην, καὶ
θάλασσαν, οὐχ ὑμνήμενα πάλαι, καὶ ἀδόμενα διὰ τῶν σιβυλλείων, ὁ χρόνος ὥσπερ ὁ φίλων ἀπαιτήσας ἐκρήξεις
πυρὸς ὀρέων, καὶ ζέσεις θαλασσίας: At, uaticinijs, inquit, atteſtantur urbium Græcarum plu-
rimæ euerſiones, aut migrationes: plurimi barbarorum exercituum aduentus, cæ-
desq; clarorum uirorum. Sed enim nouas iſtas, recentesq; calamitates circa Cumam,
& Puteolos, prædictas, decantatasq; carminibus Sibyllarum, non ne tempus uelut
debitor, reddidit? Sciſsiones montani ignis, marinasq; ebullitiones ſcopulorũ, flam-
marumq; à uentis incendia, interitus tot, tantarumq; urbium, ut qui interdiu ſuper-
uenirent, tota regione confuſa, quo in loco urbes hæ fuiſſent habitatę, ſcire non poſ-
ſent. Hæc Plutarchus, addens ſine diuinitate hæc prædici non potuiſſe. Eaſdem Sibyl
las bella Romanorum contra Carthaginienſes, & quòd in omnes gentes arma illa-
turi eſſent, teſtatur quingentos annos antè prædixiſſe: ἀλλ' ἡ τάξις ἐμφαίνει τῇ πρόγνωσιν,
καὶ τὸ ῥωμαίους πρὸ ἐτῶν ὁ μὲν τοι πεντακοσίων προειπεῖν τὸν χρόνον, ἐν ᾧ ἅπαντα τὰ ἔθνη πολεμήσουσιν ἅμα.
Sed, inquit, tum ſeculorum ordo declarat, eas hæc proſpexiſſe, tum prædixerunt
quingentorum annorum tempus, in quo Romani contra omnes nationes eſſent præ-
liaturi. Idem Plutarchus, quemadmodum Hermias, teſtatur, Sibyllam Erythręam uo
catam Herophilem: ἡροφίλῃ δὲ τὴν ἐρυθραίαν μαντικὴν γενομένην σίβυλλαν προσηγόρευσαν. Hero-
philem autem Erythræã uatem, quæ Sibylla fuit, appellarunt. De prima quoque Si-
bylla refert: ἐπὶ δὴ γὰρ ἕσμεν τῇ τὴν πέτραν. & quæ ſequuntur. Poſtquam ſedimus in
petra, quæ in foro, ſuper qua fertur prima Sibylla ſediſſe, ab Helicone deſcendens, à

Muſis

A Musis educata. Quidam uerò ferunt eam in Meleona uenisse, filiam lamiæ, ex Neptuno natæ. Serapion quidem meminit carminũ, in quibus se ipsam laudauit, quòd ne mortua quidem sit sorte uaticinandi, aut ne mortua quidem uaticinari desisset. Sic Plutarchus. Iustinus autẽ Martyr, & Philosophus, inuitat gentes, ut credant Sibyllę: πείσθητε ὡς ἔφην τῇ ἀρχαιοτάτῃ & σοφοῖρα παλαιᾷ σιβύλλῃ ἥς τὰς βίβλους ἐν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ σώζεσθαι συμβαίνῃ. Credite, inquit, ut dixi, uetustissimæ, longeq; antiquissimæ Sibyllæ, cuius libros toto terrarum orbe seruari contigit. Lactantius quoq; in libro de Ira Dei, plurimos, & maximos autores Græcorum ait de Sibyllis scripsisse. Dicit etiam, Cumeæ quidem uolumina, quibus Romanorum fata conscripta sunt, in arcanis habentur: cæterarum tamen ferè omnium libelli, quo minus in usu sint omnibus, non uetantur. Sic Lactantius. Vides quanta sit omnium doctissimorum, super Sibyllis & carminibus earum, concordia.

De Verbo diuino, ex Philone Iudæo, cuius dictis probetur, uerè priscum illum Mercurium de ipso Verbo superiora scripsisse. Multiplexq; de eo apud Philonem Theologia, quòd sit creator Mundi, & origo, quòd Filius Dei, quòd hominis archetypum.

CAP. XXVI.

SED DE uerbo diuino superiora sensisse, prodidisse uetustissimum illum Mercurium, omnis admiranda Platonicorum, Hebræorumq; Theologia clamat. Neq; est alium reperire eorum mysteriorum fontem, quæ Platonicorum libris continẽtur, quàm uetustam Aegyptiorum, Hebræorumq;
B Theologiam. Ex Hebræis Theologis Philo, quem Platoni coæquat Græcum prouerbium, qui & Aegyptiam, & Græcam, præcipuè Platonicam cum Mosaica temperauit Philosophiam, mira, & uelut oraculum, de Verbo diuino canit, & eadem prorsus, atq; Trismegistus, nosterq; Ioannes. Sæpe quidem sum arbitratus ex eadem Hebræorum secretiore Theologia, tot, tamq; clara, Philonem de Verbo diuino locutũ, atque Ioannem eundem etiam Hebræum: ut præterquam quòd potarit Ioannes de Christi pectore Theologiam, scripserit etiam, quæ penes arcanarum rerum scriptores Hebræos prius haberẽtur: qualia multa sublimia mysteria, melius postea ab Apostolis explicata, apud ueteres Hebręos licet deprehendere. Quod igitur Ioannes Apostolus, Hebræus, dixit, In principio erat λόγος, Verbum, & Verbũ erat apud Deum, omnia per ipsum facta sunt. idq; dixit, ut doceret, Verbum rerum fuisse creatorem, eumq; ante mundum extitisse, ut per quem creatus sit mundus: eiusdem generis multa per omnes libros suos eloquitur Philo, non Christianus, sed Iudæus: in libro de Allegoria legum: βιβλίον δὲ εἴρηκε τὸν τοῦ θεοῦ λόγον, ᾧ συμβέβηκεν ἐγγράφεσθαι, καὶ ἐγχαράττεσθαι τὰς τῶν ὅλων συστάσεις. Librum, inquit, uocat Moses allegoricè, Verbum Dei, in quo descriptæ, & impressæ sunt uniuersarum rerum existentiæ. Hoc testimonio eandem declarat Philo Theologiam, atq; Ioannes, & Platonici superius de Mente. Vt enim ille dixit, Omnia per ipsum facta sunt: sic is in Verbo Dei, quod creatorem semper appellat, tanquam libro, perhibet existere rationes, & essentias omnium rerum, tanquam forma maxima, omnium rerum creandarum capacissima, origine uasta, Mente infinita, latissima maiestate, rerum creandarum copiosissima potestate, fœta rebus omnibus ratione. In libro quoq; de his, quæ post sex dies, hæc scribit: ὁ δὲ γεννικώτατον ὄντων ὁ θεὸς, & δεύτερος ὁ θεοῦ λόγος: Generandi potentissima, maximeq; genitalis res, est Deus, & Secundus, Verbum Dei. Hæc quoque est Theologia Ioannis, Omnia per

ipsum

ipſum facta ſunt. Quia maximè genitale,& fœcundiſsimum eſt Verbum Dei,ſecun- C
dus,ut ſuperius Platonici dicebant,poſt Deum. Theologia quoque noſtra dicit, Pa-
trem omnipotentem, creatorem cœli & terræ, de Filio per quem omnia facta ſunt.
Tale quid Philo appellans Filium,Secundum. Quia ſunt à Patre per Filium cuncta,
quo coniunctio demonſtratur diuinitatis. Vterq; enim creat, uterque eſt genitaliſsi-
mus. Secundumq; dicit Verbum, id eſt, gradu, non natura, aut diuinitate poſt Pa-
trem. Vterq; eſt Deus,quia creat uterq; mundum. Non poſſunt autem eſſe duo mun
di creatores, & non poſſunt eſſe duo Dij, quia Deus eſt ſumma Natura. Summum
autem niſi unum eſſe non poteſt. In libro autem, quòd inſomnia ſint à Deo: κατὰ
δὲ τὸν δεύτερον δὲ τόπον, ὁ θεῖος λόγος, τόπος ὅτι, ὃν ἐκπεπλήρωκεν ὅλων, δι' ὅλων, ἀσωμάτοις δυνάμεσιν αὐτὸς ὁ θεός:
Secundũ alium modũ, diuinũ Verbũ,locus eſt,quem repleuit totũ per omnia incor-
poreis poteſtatibus ipſe Deus. Hoc itẽ teſtimonio explicat Theologiã, quæ eſt apud
Ioannẽ de Verbo diuino,Philo: quæ appellatio ob creationẽ mundi, non natiuitatẽ
ſpiritualẽ,ut nonnullis poſtea uiſum, ab antiquis Philoſophis eſt indita. Idemq; dicit
de hoc Verbo,quod Ioãnes,Omnia per ipſum facta ſunt: Philo,eum repleuiſſe Deũ,
incorporeis uirtutibus,id eſt,Ideis æternis,prolificis uirtutibus,rationibus ſempiter-
nis,quarum copiam habuit à Patre ſuo Deo,teſte etiã Plotino de Mente. Vtq; Ioan-
nes dicens,Erat apud Deum,appellans Deum peculiariter ipſum Patrem: ſic Philo,
Deum repleuiſſe Verbum uirtutibus incorporeis, nimirum à Patre creandi mundi
poteſtatem Verbum accepiſſe,genitum,miſſumq; ab eo ad creandum mundum. Di-
co autem miſſum, humano more loquens, declaransq; rem diuinam nomine corpo-
reo. Hunc appellat locum Idearum incorporearum,quaſi uaſtam Mentem, amplíſsi-
mum Idearum,& originum,rationum,formarumq; regnum, fertiliſsimum, feraciſ-
ſimumq; rerum creandarum mundum,infinitam originem. Totum autem ait à Deo D
repletum,quaſi undequaq; prolificum genitum. Hæcq; omnis Theologia ſpectat ad
creationem mundi, cuius principium fatentur omnes Verbum Dei, maximum for-
matorem,latiſsimam ſapientiam, habentem uirtutes omnes, quibus tanquam origi-
nibus ſuis,omnes res produceret. In eodem quoq; de duobus Primis: ὧν ὁ μὲν ἕτερον,
θεῖος ὅτι λόγος: τὸ δὲ ἕτερον ὁ πρὸ τοῦ λόγου θεός. ὁ δὴ ἐξαναγωγεὺς ἐπὶ τὸ ἀφίας, εἰς τὸν πρότερον ἀφικνεῖ-
ται τόπον, ἐνταῦθα δὲ ἀρετῆς κεφαλαίῳ, καὶ τέλος τὸν θείου λόγου, ἐν ᾧ γηθόμενος ὁ φθάνει πρὸς τὸν ὄντ
ὁ ἔστιν θεὸν, ἐλθεῖν, ἀλλ' αὐτὸν ὁρᾶν μακρόθεν: Quorum alterum quidem, eſt diuinum Verbum:
alterum autem Deus,ante Verbum. Is uerò,id eſt, Intellectus, homoq; ipſe, ductus
à Sapientia in primum peruenit locum,inuento lubentiæ capite,& fine, Verbo diui-
no. In quo poſitus, non attingit ut perueniat, ut ſit Deus, ſed ipſum procul aſpicit.
Hoc quoq; loco Philo,& Verbum diuinum & Deum, qui ſit ante uerbum, comme-
morat, appellans Deum ipſum Patrem, ſicut Ioannes, Verbum erat apud Deum.
Deinde dicit, Verbum diuinum, eſſe principium, & finem uoluptatis, felicitatis, fi-
nem contemplandi,amorem,& deſiderium,gaudiumq;,ut canunt noſtrę literæ. Hoc
omne Græcè dicitur ἀρίστευσις. Per hoc ipſum uerbum,ait,homines Deum procul aſpi-
cere; Ducem ad perueniendum ad Deum, eſſe Verbum eius: ſicut ille in mundo ſe
oſtium uocabat, quo perueniatur ad patrem. priuſque ait, per ſapientiam attingi
ad Filium: inde uideri Deum procul. Eſtq; profundiſsima Theologia, quam puto
Philonem in antiquorum ſuorum monumentis reperiſſe; celebrem item apud Chal-
dæos,Aegyptiosq;. Eodem libro ſcribit: ὁ μὴ πρόσφατμα ὁ πληρέστατος τὴν αὐτοῦ λόγου. Ex-
emplar, inquit, erat, pleniſsimum Verbum eius. Sic & iſto loco denotat originem
mundi Philo eſſe Filium Dei. Exemplar autem propter res creatas: pleniſsimum,
propter fœcunditatem, infinitamq; rerum creandarum poteſtatem, formam rerum
infinitam

A infinitam, genitricem omnium rerum Sapientiam. Eodem libro, ſub quibus ſignificatis ſit Sol: ἢ τὸ δεύτερον συμαινόμενον, ἥλιον καλεῖ τὸν θεῖον λόγον, τὸν τῶ κατ' ὀφανῶ περιπολοῦντα: Secundũ tertium ſignificatũ, Solem uocat diuinum Verbum, eius, qui per cœlum circumambulat. Quid admirabilius dicere Philo poterat de Verbo Dei? appellari eum Solem, qui de ſe dicebat, Ego ſum lux mundi. & Eccleſia canit, Ex te enim ortus eſt ſol iuſtitiæ Chriſtus Deus noſter. Hæc nuncupatio ad magnam Verbi diuinitatem, uniuerſalemq; & incorporeum nitorem, inuiſibilemq; oculis humanis claritatem reſpicit: quæ claritas non poſsit, quàm Solis nomine uerius deſignari. Eodem ſignificatu Ioannes dixit de cœleſti ciuitate, Et ciuitas non eget Sole, neq; Luna, ut luceant in ea. Nam gloria Dei illuminat eam, & lucerna eius eſt agnus, & non egent lumine lucernæ, neq; lumine Solis: quoniã Deus illuminat illos. Sic & idem Ioannes, Erat lux uera, quæ illuminat omnem mundum. Inambulantem autem per cœlum dicit, aut ipſum Patrem, cuius maieſtas ſit in cœlo, totum implens intrà & extrà mundum, aut certè Solem ipſum eius, qui per omnem inambulet cœlum. Quod Plato de Ioue, Pſalmus quoque, Qui aſcendit cœlum cœli ad Orientem, Quod Hebraicè, Qui æquitat Araboth, orbes cœleſtes, aut cœlum ſupremum. Eodem quoq; libro: Δύο γάρ ὡς ἔοικεν, ἱερὰ θεοῦ, ἓν μὲν, ὁ δὲ κόσμος, ἐν ᾧ ὁ ἀρχιερεὺς ὁ πρωτόγονος αὐτοῦ θεῖος λόγος. ἕτερον δὲ, λογικὴ ψυχὴ, ἧς ἱερεὺς, ὁ πῶς ἀληθῶς ἄνθρωπος: Duo ſunt, ut apparet, templa Dei. Vnum quidem mundus iſte: in quo, & Pontifex primogenitus eius, diuinum Verbum. Alterum uerò, rationalis anima: cuius ſacerdos eſt, uerus homo. Quid apertius, diuinius, mirabilius? Pontificem templi, qui eſt totus mundus, eſſe diuinum uerbum, primogenitũ? Mundum templum Dei. Huius templi, diuinũ ſummumq; ſacerdotem, primogenitũ Dei, Verbum eius. Quia ſcilicet ille Rex eſt, & Dominus mundi, omnia regens, ac ſuſti-
B nens, creator, altor. Pontificem quoque uocat eum Paulus, qui pro peccatis hoſtiam obtulerit, inter homines, Deumq; ſequeſter, & mediator. Qua ratione Dionyſius itẽ uocat eum τελέταρχον, μυσάγωγον, initiationum, myſteriorumq; principem. Primus ipſe initiator, & ſacrator, qui ſuis myſteriis, præcipuè cognitione, & cultu patris ſui, nos initiauit. Hoc maximus ipſe in toto mundo ſacerdos egit, & agit. Triaq; ſunt hic diuina nomina filij Dei apud Philonem, Verbum diuinum, Summus ſacerdos, Primogenitus. Altiſsima Theologia Apoſtolorũ. Quàm eſt etiam diuinum, quòd mundum uocat templũ Dei, in quo colitur, adoratur, cognoſcitur, laudatur Deus inuiſibilis? Sic & animum eſſe templum Dei, noſtra Theologia eſt: Templum Dei, inquit Paulus, eſtis uos, Dei ædificatio. Philo quoque eodem libro loquens de hoc ipſo: τὼ τοῦ θεοῦ εἰκόνα, τὸν ἄγγελον αὐτοῦ, λόγον: Imaginem Dei, Angelum ipſius Verbum. Hic quoque tria ſunt nomina Filij Dei diuiniſsima, Theologiæ ueræ frequentia. Imago Dei. id enim etiam uocat eum Paulus, & Characterem. Angelus item eſt, ſicut in Eſaia, Magni conſilij Angelus. Eoq; etiam dicitur λόγος, ſermo Dei, locutio Dei, nuntius Dei, loquens & agens omnia pro Deo, tanquam ſequeſter inter nos, & illum. In quibus eſt omnis Theologia. In libro quoq; de Agricultura: Hæc omnia, inquit, ποιμὴν καὶ βασιλεὺς θεὸς ἄγει ἢ δίκῃ, καὶ νόμῳ, προστάγματος, τὸν ὀρθὸν αὐτοῦ λόγον πρωτόγονον υἱὸν, ὃς τῶν ἐπιμέλειαν τῆς ἱερᾶς ταύτης ἀγέλης, οἷα τις μεγάλου βασιλέως ὕπαρχος, διαδέξεται. Hoc eſt, Paſtor, & Rex Deus, ducit rectè, & legitimè, præfecto lege recta Verbo ſuo, primogenito Filio, qui curam ſacri iſtius gregis, tanquam magni Regis quidam magiſtratus ſuſcipit. In his quoq; Philo apertè primogenitum Filium Verbum nominat, eum proſpicere gregi ſuo, omni mundo, præcipuè generi humano. Idem etiam Filius dixit, appellans homines, ouile ſuum, ouesq; homines à patre ſibi creditas. Denique omnem generis humani adminiſtrationem, redemptionem, curam, traditam ſibi à Patre dicebat: ſeq; ab eo

missum in hunc mundum, agentem quæ Pater suus imperasset. Eamq; ob causam uo C
cat eum Philo ὕπαρχον magistratum, ministrum, subimperantem, ut sic loquar, alte-
rius imperio parentem: imperantem quidem, sed sub altero imperatore, & Patre qui
mittat eum ad omnia. Eaq; est ratio appellationis λόγου, quod rectius uertitur, sermo,
Locutio, quàm Verbum. Sonat enim id nomen locutorem, internuntium, non nati-
uitatem, ut reor, spiritualem. In libro quoq;, Quòd diuinitas sit immutabilis: χωρεῖ
γὰρ γε κύκλῳ λόγου ὁ θεῖος, ὃν οἱ παλαιοὶ τῶν ἀνθρώπων, ὀνομάζουσιν τύχην, εἶτα ἀεὶ ῥεῦν ἤδη πόλεις, καὶ
ἔθνη, καὶ χώρας, τῶν ἄλλων, ἄλλοις, καὶ πᾶσι τὰ πάντων ἀδιαλείπτως. χρόνοις αὐτομόλοις ἀλλάττων, τὰ τῶν ἑκάστοις·
Inambulat enim circum, Verbum, quod appellant plerique Fortunam. Deinde sem-
per per urbes commeans, & gentes, ac regiones, quæ sunt aliorum, alijs, & omnibus,
res omnium distribuit, temporibus liberis, mutans quæ singuli habent. Hîc quoque
Philo ostendit, Filium Dei, Verbum, esse rectorem, gubernatorem, moderatoremq;
Vniuersi, sicut superius, datam curam gregis à Patre, Filio dixit. Quę quidem omnia
indefessè concinunt sacræ literæ. Eum dicit inuisibiliter perambulare mundum. Ea-
dem causa superius uocabat eum hyparchum, magistratum. Eum ait, omnia distri-
buere, uertere, uersareq; regna, commutare diuitias, opes, quod totum est mun-
dum moderantis. Portans omnia, inquit ille, uerbo uirtutis suæ. Et in quo omnia,
ex quo omnia, per quem omnia. Idem in libro de Flammeo gladio: μετέλθωμεν οὖν ἀπὸ τῶν
μερῶν κατασκευήν, ἴδωμεν τὴν μεγίστην οἰκείαν, τὴν πόλιν, τόνδε τὸν κόσμον, εὑρήσομεν γὰρ αὐτὸν
τὸν θεὸν, ὑφ' οὗ γέγονεν. ὕλην δὲ τὰ τέσσαρα στοιχεῖα, ἐξ ὧν συνεκράθη. ὄργανον δὲ λόγον θεοῦ, δι' οὗ κατε-
σκεύασται, τὸ δὲ κατασκευῆς αἴτιον, τὴν ἀγαθότητα τοῦ δημιουργοῦ: Digressus igitur à particula-
ribus opificijs, aspice maximã domum, aut urbem, hunc mundũ. Inuenies enim eius
causam Deum, à quo factus est: materiam, quatuor elementa, è quibus constitit: Or-
ganum autem Verbum Dei, per quod constructus est: constructionis autem causam, D
bonitatem opificis. Quanta hoc quoq; loco Theologia? Vrbem dicit, aut domũ, to-
tum mundum: eius opificem, & causam, Deum: materiam, quatuor elementa: Orga-
num, id est, causam mediam, Verbum Dei. Quatuorq; nominat causas: efficientem,
Deum ipsum: materialem, quatuor elementa: Organicam, siue motricem, seruientem
primo: finalem, bonitatem, uel etiam efficientem. Nostræ Theologiæ mysteria, præ-
dicantis Deum creatorem cœli, & terræ, uti causam principalem. Filium autem, per
quem omnia facta sunt, Græcè sicut & Philo, δι' οὗ, Præpositio enim Græca διὰ, de-
signat medium. Et quod expresit Philo Organum, id est, motorem eum, qui ab
alio mouebatur: mouebatur à Patre Filius ad creationem, eo uti artifice utebatur:
eum imperauit creare, dederat potestatem creandi. Itaque mundus à Patre, & Filio
est creatus: à Patre, uti prima causa, uolente, dictante, iubente: à Filio, parente,
iusso, motoq; à Patre. Sicq; fuit creator unus, & quia creauit uterque, uterque
Deus. Sed quoniam bonus, nisi unus, necessariò una diuinitas: quod ipsa ratio
declarat, Theologiaq; demonstrat. Non enim tanquam à duobus diuersis autori-
bus creatus est mundus, sed à duobus, uelut uno, à principali causa Deo, à causa mo-
ta ab ipso Deo Filio. Neque enim Filius creasset, si Pater noluisset, & si potestatem
non dedisset. Paruit igitur Patri, accepta ab eo æterna potestate. Quæ res exemplis
humanis est clara. Ergo dicit Philo nunc, quod Ioannes, utens simili præpositione,
Omnia per ipsum facta sunt. Philo autem, δι' οὗ κατασκεύασται. Eaq; est ratio cur appel-
lauerit ipsum, Organũ. Vides igitur & hîc profundissimũ mysteriũ: quod etiam inue
nies apud Platonẽ, Orpheũ, Mercuriũ Trismegistũ: diuinissimeq; secũ omnes cõsen
tiunt, reuelatã nouissimis seculis radiantissimè theologiam prædicãtes. In libro quo-
que in quo differit, quòd apparuit Dominus Abrahæ, dicit, ὁ ἀποφήνας αὐτὸν λόγου,

Internunt

A Internuntius, denunciator, interpres eius, Verbum. Eadem est ratio, ut appelletur ὑποφήτης, interpres, atq; hyparchus, magistratus, & logos, id est, locutor, locutio, sermo, & superius Angelus. In secundo quoque Allegoriarum legum, hæc scribit: σκιὰ δὲ θεοῦ, ὁ λόγος αὐτοῦ ἐστί, ᾧ καθάπερ ὀργάνῳ προσχρησάμενος ἐκοσμοποίει. αὕτη δὲ ἡ σκιὰ, ὡς ἔοικεν ἀπεικόνισμα, ἑτέρων ἔσται ἀρχέτυπον, ὥσπερ ὁ θεὸς παράδειγμα τῆς εἰκόνος, ἣν σκίαν νυνὶ λελήκαμεν, ἔστως ἡ εἰκὼν, ἄλλου γίνεται παράδειγμα, ὡς καὶ γεγράφομεν τῆς νομοθεσίας, ἐδήλωσεν ἐνταῦθα, ὡς ἐπύησεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα θεοῦ, ὡς τῆς μὲν εἰκόνος ὄντος τοῦ θείου ἀποσπουδάσματος, τὸν δὲ ἀνθρώπου κατὰ τὴν εἰκόνα, λαβόντα δύναμιν παραδείγματος. Quæ sunt, Vmbra Dei, est Verbum eius, quo tanquam organo usus, creabat mundum. Hæc autem umbra, & quasi assimilatio, aliorum est exemplar. Sicut Deus exemplar imaginis, quam umbram nunc uocauimus: sic imago alteri fit & exemplar. Sicut inchoans libros legis expressit Moses, dicens, Et creauit Deus hominem ad imaginem Dei. quasi ipsa quidem imago secundum Deum similita sit, homo autem secundum imaginem, quæ acceperit uim exemplaris. Hic quoq; Philo maxima fatur altissimaq; mysteria, esse Verbum quasi umbram Dei (non poterat enim alio commodiore nomine uti) Sed se ipsum quoq; declarat, hanc umbram esse uelut assimilationem. Nostræ quoque, ut diximus literæ, imaginem Dei, Filium uocant. Nam Paulus ad Colossæos: ὃς ἔστιν εἰκὼν τοῦ θεοῦ, τοῦ ἀοράτου, πρωτότοκος πάσης κτίσεως. Et Solomon, Imago bonitatis eius. Hinc ipse dicebat, Qui uidet me, uidet & Patrem meum. Iterumq; eum Philo nominat Organum, quo Deus sit ad creationem usus, innuens medium, sequestrum, autorem, quo Paulus eum omnis conditionis, & creationis primogenitum dicit, id est, anteeuntem, præcedentem omnes res creatas. Quia (ut ibidem fatetur) in ipso facta sunt omnia, cœlestia, terrestria, uisibilia, & inuisibilia, Angeli, potestates, dominationes, throni, omnia per ipsum, & in ipsum facta, & ipse
B est ante omnia, & omnia in ipso consistunt. Hæc Paulus. Non alia Philo, etiam Iudæus. De eo quoq; diuinam eminentissimamq; canit Theologiam: Sicut ipse sit imago Patris, ut Pater illi tanquam exemplar sit: sic ipsum esse exemplar hominis: idq; ait à Mose declaratũ, cum de homine creato scriberet, Ad imaginem Dei fecit illum. Quo Philo significari putat, hominem factum ad illum, qui est imago Dei. Is autem est Filius: ut in eo Mosis dicto, sint duo exemplaria, duæq; imagines: primum cum ait, Ad imaginem Dei: is autem est Filius. Ergo Pater exemplar Filij. Cum uerò ad similitudinẽ istius imaginis sit homo creatus, erit Filius ipsi homini exemplar. Sicq; Filius respectu Patris sui, est imago, respectu hominis exemplar. Audiuitq; ex altissima Sapientia Philo, Filium creasse mundum, tanq; organum Dei: creasse hominem, tanquam exemplar. Quanquam & exemplar, & Idea mundi dicitur à Platonicis: ut quandocunque Moses loquatur de mundo, uel homine à Deo creato, illum innuat Deum, qui est Organum, & Imago Patris sui: organum respectu creationis: imago, respectu naturæ, quam Patri habet coæqualem. Ideo necesse est, ipsum quoque esse Deum: si Deum, æternũ quoq;. Sed sicut in sacris literis propriè Deus dicitur Pater: ut sæpe ostendimus, quia principaliter, & genitor: sic apud Philonẽ, Deus propriè Pater ipse est. Et quoniã petit testimoniũ Mosis super hoc, Moses autẽ dixit, Et creauit Deus hominẽ, ad imaginem Dei creauit illum, hunc autem creatorem, Philo, uult esse Filium, qui etiam mundũ, tanquã iussus à Patre, & ut organum, crearit. Claret etiam, ipsum assertione Philonis esse Deum. Itaq; cũ dicit, In principio creauit Deus cœlũ, & terram: si Philonẽ Iudæum audias, Patrem, & Filium creasse dicit: Patrẽ, ut Autorem primũ: Filium, ut Sapientiã, & Organũ Patris. Ideò ueteres Hebræi, quod apud Mosen est, In principio, Interpretabãtur, In Sapientia. Si consulas autẽ ueteres illos, & ipsum Philonẽ, Sapiẽtia est ipsum Organũ, est primogenitus filius, Verbũ, plenus

Idearum Deus, archetypum hominis. Hanc eandem prædicabant Apostoli in toto C.
orbe Theologiam: cuius, ut arbitror, plenæ erant secretæ, & synceræ traditiones Hebræorꝝ. Hinc ipse dicebat, Scrutamini scripturas, & inuenietis ibi de me. &, Incipiens à Mose, & Prophetis omnibus, interpretabatur eis in omnibus scripturis, quæ de ipso erant. Nec fieri poterat, quin hanc de Patre, & Filio Sapientiam Philo ex aliqua profunda, & oraculis reuelata Theologia hauserit. Eodem quoqꝫ libro: ὁ θεῖος λόγος ὀξυδερκέσταθος ἐστιν, ὡς ἐφορᾶν ἱκανὸς: Dei Verbum acerrimi oculi est, ut conspicere queat omnia. Hoc testimonio sentit, quod superius, esse Prouidentiam Filij Dei, quem dicebat totum inambulare mundum. In libro quoqꝫ, Quis sit hæres rerum diuinarum: ἀόρατος καὶ σπερματικὸς τεχνικὸς θεῖος λόγος: Inuisibile, seminale, opifex, diuinum Verbum. His quoqꝫ nominibus potentiam creandi, qua præditus sit Filius, declarat, plenum artis, seminum, rationum, formarum, eum dicens. Eodem libro: ἔτι τοίνυν τῆ ἀρίστῃ τροφῇ ψυχῶν, ἣν καλεῖ μάννα, δαπανᾷ πᾶσι τοῖς χρῃζομένοις, λόγος θεῖος, ἀφ' ἑστῶς πεφροντικὼς διαφερόντως ἰσότητος. Manna, ofra animi.
Quod est, Adhuc igitur, cœlestem escam animi, quam uocat Manna, distribuit uniuersis, qui utentur, Verbum diuinum, ex æquo præcipuè prospiciens æqualitati. Sentit Philo Sapientiam, quæ dicitur Manna, à Verbo, quem prospectorem, prouidentemqꝫ superius uocauerat, donari. Collectis autem omnibus inuenies apud eum, Filium, aut Verbum, esse creatorẽ mundi, esse maximam mundi creandi Sapientiã, Idearum, id est, originum, seminum, formarꝝ, fontem, ac regnum, hominis creatorẽ, mundi gubernatorem, moderatorem generis humani, mutantem, transferentemqꝫ regna, dantem sapientiam. Quanquam hoc Manna, cuius nunc meminit, potest intelligi, beatitudo cœlestis, quæ donetur à Filio Dei. Eodẽ quoqꝫ libro: Inuenies, inquit, δύο λόγους, ἑνὰ μὲν ἀρχέτυπον ὡσεὶ ἡμᾶς, ἕτερον δὲ μίμημα, τὸν καθ' ἡμᾶς ὑπάρχοντα. καλεῖ δὲ μώσῆς τὸν μὲν ὡσεὶ ἡμᾶς εἰκόνα θεοῦ, τὸν ἢ καθ' ἡμᾶς ἢ εἰκόνος ἐκμαγεῖον. ἐπίσησε γὰρ φησίν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον, D
οὐκ εἰκόνα, ἀλλὰ κατ' εἰκόνα. ὥστε τὸν καθ' ἕκαστον ἡμῶν, νοῦν, ὃς μὲν καὶ πρὸς ἀλήθειαν, κυρίως ἄνθρωπος ἐστὶν, τρίτον ἐστὶν τύπον, ἀπὸ τοῦ πεποιηκότος. τὸν δὲ μέσον παράδειγμα μὲν τοῦτο, ἀπομίμησμα δὲ ἐκεῖνο: Duo Verba esse, uel, Rationes: unam quidem exemplarem, supra nos: alteram imitationem, quę nostra est. Vocat autẽ Moses, eam quidẽ quę supra nos est, Imaginẽ Dei: quæ autem nostra, imaginis simulachrum. Fecit enim, inquit, Deus hominẽ, non imaginem, sed secundũ imaginẽ. Quo fit, ut singuli cuiusqꝫ nostri mens, quæ scilicet uerè & propriè est homo, tertia sit expressio, ab eo, qui fecit. Medius autem, exemplar quidem nostræ huius, assimilatio autem illius. Hæc Philo. Audisti igitur, duas siue Mentes, siue Rationes: alteram supra nos, archetypum, & exemplar ad nostram, ad quam nostra creata sit, sicut Moses declarauit, quem Philo etiam Iudæus sentit de Filio, de Verbo fuisse locutũ: huncqꝫ fuisse, qui creauit hominẽ, ad similitudinẽ suã, quia fuit illi exemplar, qui se respiciens, hominem crearit. Vt quemadmodũ Filius ipse est imago Patris, sic nos simus imago eius. Itaqꝫ si Philonẽ audias, Moses de Filio, & Verbo Dei, diuinè prædicauit, & scripsit: ut iure merito Græci uocent, Dei filium πρωτότυπον, prototypum, primum exemplum ad ipsum hominem creatum ab eo: ut ille fuerit uerus homo, ab eo alter homo, mens nostra ad similitudinẽ eius. Sanctissimũ, eminentissimumqꝫ nostræ Theologiæ mysteriũ. Hinc ipsi Filio canimus, Qui mundi in primordio Adam plasmasti hominẽ, cui tuæ imagini uultum dedisti similem. Itaqꝫ Philone magno Theologo teste, qui mundũ creauit, qui spiritũ, mentemqꝫ humanã afflauit, cæteraqꝫ fecit, quæ tam multa in ueteri testamẽto Deo adscribũtur, fuit Verbum Dei, medius, interpres, nuncius, legatus summi Patris ad hominem. Sic gerens uices prouidentiæ, sicut gessit creationis. Eodem quoqꝫ libro: ὁ μὲν θεῖος λόγος τὰ μὲν τῇ φύσει διεῖλε, καὶ διένειμε τὰ πάντα: Verbum Dei omnia, quæ natura continẽtur, diuisit, ac distribuit.

Hîc

A Hîc quoque Philo repetit, Verbum fuisse creatorem, moderatorem, qui digessit, distinxit, distribuit omnia. Vt sit illa Anaxagoræ Mens, quæ Chaos digessit, inq; ordinem redegit. Refertur item hoc ad Prouidentiam. Eodem item libro: ἄτμητοι μὲν οὖν αἱ δύο φύσεις, ἥτε ἐν ἡμῖν τὸ λογισμὸν, καὶ ἐπάνω ἡμᾶς τὸ θεῖον λόγου. Paulò pòst: νοῦς τε ὁ ἐν ἡμῖν, καὶ ὁ ἐπάνω ἡμᾶς. Id est, Indiuisibiles igitur sunt duæ naturæ, ea quæ in nobis rationis, & ea quæ supra nos diuini Verbi, Mens, quæ in nobis, & quæ supra nos. Ecce semper recitat eadem, clarioráq; reddit, commemorans, celebrans Verbum diuinum, appellans ipsum Mentem, quæ supra nos, superius autem ad quam nostra sit formata. Indiuisibilis naturæ dicit utranque esse, sicut sunt incorporeæ. Nam cum nostra censetur etiam Mens Angelorum, quam & ipse creauit, ut posterius erit manifestū. Eodem item libro scribit: πᾶς ἄνθρωπος νῦν μὲν τῇ διανοίᾳ οἰκείωται θείῳ λόγῳ, τῆς μακαρίας φύσεως ἐκμαγεῖον, ἢ ἀπόσπασμα, ἢ ἀπαύγασμα γεγονὼς. Omnis homo, inquit, secundum Mentem similatur; communicatq; cum Verbo diuino, factus beatæ naturæ expressio, aut abscissio, aut radius. Quid his altius, mirabilius? Ecce iterum creatio animi nostri, Verbum diuinum; cum eo nos habere societatem, affinitatem, communicationem; animum nostrum illius beatæ naturæ aut simulachrum esse, aut abscissionem quandam ex ea, aut radiationem. Nec enim explicare melius licet, quod traditur à Mose, cum insufflauit Deus in hominem. Hunc afflatum, quem animum nostrum uult à Deo manantem fuisse, uocat aut expresionem, ut cum in cera reddimus imaginem sigilli, ut talis homo fuerit ad Verbum diuinum; ipsum sigillum, homo cera; aut radium, aut abscisionem; quibus rationibus immortalitas animi declaratur. Ac cum Aristoteles & ipse confiteatur animum nostrum esse Deo συγγενέστα-
B τον, similimum, finitimum, eiusdem generis, ecce quomodo debeat intelligi, scilicet diuino Verbo simile. Et cum dicit animum uenire in corpus θύραθεν, exterius; à Filio Dei, à Verbo diuino, ab Archetypo nostro, intelligendum est, ipso Philone non Christiano, sed Iudæo, eminentissimoq; Platonico declarante. Item in libro, Quòd mulieres nō decet indecorè agere: ψυχὴ γὰρ ἀνθρώπου σημεῖον, ἧς μεθισταμένης, καὶ μετοικιζομένης, τὰ ἀπολειφθεισόμενα πάντα μαίνεται, σεσόμενα θείας εἰκόνος. ἐπεὶ δὲ θεοειδὴς ἀνθρώπινος, πρὸς ἀρχέτυπον ἰδέαν τὸν ἀνωτάτω λόγον τυπωθείς: Anima enim hominis sigillum est, qua discedente, & migrante, quæ remanebunt omnia fœdantur, priuata diuina imagine. Quoniam diuinæ similis est mens humana, ad archetypum, id est, exemplarem Ideā, altissimum Verbum formata. Quid his item diuinius, excellentius, in omni Theologia profundius, de creatione animi nostri, & quòd oporteat retinere imaginem, qua discedēte, cuncta fœdentur, & polluantur? Tota igitur hæc Theologia est apud Philonem, nec aliam apud scriptores sacros reperias, ut mirabile sit ab homine Iudæo, à Philosopho, tam clara, tam minimè ambigua testimonia proferri, nisi uideremus Theologos omnium gentium eadem cognouisse, prædicasse; nouissimisq; seculis inclaruisse, quod olim fuisset celebre apud sapientes omnium nationum. Verbum igitur apud Philonem est Primogenitus, est Filius, est Organum Dei, est fœcundissimus, & Idea Idearum, est mundus archetypus, est hominis item exemplar, & archetypum. Est imago Dei, est distributor, moderator, est is per quem uenitur ad Deum, est Sol, est Pontifex in templo Dei hoc mundo, est rector, moderator omnium, est magistratus Dei, est humanarum rerum, regnorumq; dispensator, est prouidentissimus, oculatissimus, est Mens supra nos, ad quam nostra est creata, eius similis est homo. Quòd item iste Logos sit Deus, & æternus apud Philonem, non sicut plerique dementissimi, naturæq; ignari suspicati sunt, non Deum, sed Mentem quandam uelut Angelum maximum, ut Valentiani, declarant tum omnia,

quæ nunc protulimus, tum locus in libro de Mundo, cum de creatione hominis C
loqueretur. Nam cum in his locis productis, Verbum diuinum dixerit fuisse archetypum, exemplarq; animi nostri: in libro de Mundo scribit, cæteros, affinitatem esse homini cum æthera dixisse. At magnum Mosen, nulli rei creatæ, speciem animæ rationalis similem tradidisse: ἄλλα αὐτὸν εἶπεν τοῦ θείου λόγου, τὴν ἀοράτου θεοῦ εἰκόνα, δόκιμον εἶναι νομίζας, ἧς εἴωθε, τὴν τυπωθεῖσαν σφραγῖδα θεοῦ, ἧς ὁ χαρακτὴρ ἔστιν ὁ ἀΐδιος λόγος, ἐνέπνευσε γὰρ φησὶν ὁ θεὸς εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς, ὥστε ἀνάγκη, πρὸς τὸν ἐκπεμπόντα τὸν δεχόμενον, ἀπεικονίζεσθαι, διὸ καὶ τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα φασὶ θεοῦ γεγονέναι: Sed eam dixit diuini Verbi, & inuisibilis illius Dei imaginem, probabile arbitratus, etiam quod formatum fuit, sigillum esse Dei, cuius character est Verbum sempiternum. Inspirauit enim, inquit, Deus in faciem eius, spiraculum uitæ. Quocirca necesse est, eum qui accepit, ad eum, qui emisit, assimilari. Ideo etiam hominem dicunt factum ad imaginem Dei, non ad imaginem alicuius rei creatæ. Ecce fatetur Philo ipsum Verbum sempiternum, fatetur Deum, fatetur nos ad imaginem eius, fatetur Mosen de eo fuisse locutum.

Ex Platone, Filium habere Patrem: Verbum esse diuinissimum, Principem præsentium, & futurorum.

CAP. XXVII.

PLATO quoque, cuius omnis Theologia fluxit à Trismegisto, cuius tredecim annos in Aegypto uersatus omnem introspexit sapientiam, eaq; amplitudinem suam ditauit, expressis, nullaq; ambage obuolutis uerbis, confessus est in Epinomide, creasse mundum Verbum diuinissimum. Mercurius ergo, & Philo, λόγον, id est, Verbum, non solum Filium Dei dicebant D esse, sed etiam opificem. Verbumq; est opifex, propter mundanum opificium, in quo opificium cœli est præcipuum. Plato autem in Epinomide sic ait: Quælibet stella proprium cursum conficit, συναπτελῶν κόσμον ὃν ἔταξε λόγος, ὁ πάντων θειότατος, ὁρᾶν, Absoluens, inquit, ac peragens eum ordinem, & decorem, quem, ut uideri posset, fecit diuinissimum Verbum. Audierat ergo Plato ex Mercurio, Mentem, Verbum opificem, condidisse mundum. Quocirca in Phædone clamat, & affirmat, Mentem omnium creatricem, in Timæo uocat creatorem mundi opificem, in Epinomide Verbum diuinissimum cœlestes ordines excogitasse. Hinc necessariò sequitur, eadem ut sentiant Aristoteles, & Plato: Aristoteles uocat Mentem θειότατον diuinissimam in libris diuinæ Philosophiæ: Plato uerbum dicit esse diuinissimum. Profectò non possunt esse duo diuinissima. Sunt igitur omnia nomina Filij Dei, quibus eadem res apud duos inclytos Philosophos, totamq; priscorum Theologiam significatur. Quoniam igitur & nomina, & res apud Platonem reperiuntur, quæ superius in Theologia Mercurij habebantur, perspicua ratio est, ea quæ sunt ex illo prolata, illius esse euidentissimè, nec fuisse uel à Christianis, uel aliquo alio commenta. Sed audi aliud luculentum testimonium super & Theologia Mercurij, & ipsa ueritate, de Patre inquam & Filio apud Platonem, ac uide quantum ex Christiana Theologia priscis innotuerit, tum ex eo intellige, quæ de Magis, Sibyllis, Aegyptijsq; prolata sunt, sine controuersia non esse adulterina, & commentitia. Filius non solùm à Christianis, sed his etiam omnibus, quorum usi sumus testimonijs, uocatur totius orbis, cœli, ac terræ princeps, ut Sibylla canebat. Princeps, ait noster, regum terræ, Dominus dominantium. Vocatur etiam Opifex & Causa. Vbique enim nunc scimus celebrari, ac commemorari, quòd omnium rerum causa sit

Filius

A Filius Dei. Idem etiam ualet Opifex, ac Cauſa: ut qui dicat opificium, neceſſariò id deſignet, quod fit à cauſa. His ergo nominibus clariſsimè uſus eſt Plato pro ipſo Filio. Tum eodem loco, ubi hoc dixerat, Patrem iſtius Cauſæ, & Principis, commemorat, eamq; commemorationem myſticam, arcanam, ſacerrimamq; aſſerit. In epiſtola ad tres amicos, Hermiam, Eraſtum, Coriſcum, de amicitia, & charitate locutus, poſtea epiſtolam claudens hæc adiecit: Hanc epiſtolam uos tres ſimul oportet legere; ſin minus, duos certè in commune; idq; quoad eius fieri poſsit, creberrimè, fœdere, & lege firma, ac ſancta, quæ iuſtitia eſt, adiuuantes omni animi contentione diſciplinam, quæ ſoror, & comes eſt ſtudiorum: κὴ τὸν πᾶν πάντων θεὸν ἡγεμόνα, πᾶν τε ὄντων κὴ πᾶν μελλόντων, τοῦ τε ἡγεμόνος καὶ αἰτίου πατέρα λύσιον ἐπόμνυντες, ὃν ἄν ὄντως φιλοσοφῶμεν, ἐσόμεθα πάντες ἀφῶς εἰς δυνάμιν ἀνθρώπων εὐδαιμόνων. Hoc eſt, Adiurantes etiam, omnium rerum Principem Deum, rerum inquam præſentium, ac futurarum, tum Principis huius & Cauſæ Patrem. De quo ſi uerè fuerimus philoſophati, dilucidè, ac clarè cognoſcemus, quantum poteſt concedi hominibus beatis. Hæc Plato de fontibus Mercurij, ut reor. Quæ mecum reputans, modo non lacrymas profundo præ gaudio. Video enim generis humani Seruatorem ſemper cognitum, nunquam ſe ab aſpectu humano adeò ſubduxiſſe, ut eo ueniente, prorſus noua res Diuinitas eius, & auguſtiſsima, quæ dicitur Trinitas, uideretur. Videtur enim ignaris admirabile, in Deo eſſe Patrem, ac filium, idq; præcipuè cæcutientibus diſplicet Hebræis, quorum ſunt animi ſemper ineptiſsimarum cogitationum pleni, nec ſinit eos unquam imperitia uidere ueritatem. Habes apud Platonem, Philoſophiæ profanæ antiſtitem, hominem ante Chriſtum multos annos natum, nudam, atq; apertam Patris, ac Filij commemorationem. Filium dicit eſſe Principem omnium re-
B rum præſentium, ac futurarum. Quæ ſunt autem res futuræ, niſi futurum ſæculum? Si quidem & Paulus Regem ſæculorum, & præſentis, ac futuri ſæculi Principem eum appellat. Vtriuſque Principem dicit eum Plato, cuius paulò pòſt nominat Patrem. Tum Plato uocat eundem Cauſam, eam uidelicet, quæ creauit omnia, omniũ cauſarum princeps, ac magiſtra. Ideoq; per excellentiam uocatur Cauſa, ut Pater per excellentiam uocatur ipſum Bonum. Eam Cauſam ſcilicet Plato innuit, quam in Epinomide uocat Verbum diuiniſsimum, ordinem cœleſtium repertorem, in Phædone Mentem, in Timæo opificem. Hæc inquam in epiſtola uocatur ab eo Cauſa. Quod & Laertius teſtatur, aſſerens Platonem duo creati mundi ſtatuiſſe principia, Deum, ac Materiam, ὅν καὶ νοῦν προσαγορεύει, κὴ ἄϋπον, quem Deum, inquit, & Mentem Appellat, & Cauſam. Cuncta igitur hæc ſunt nomina Filij Dei, Cauſa, Mens, Opifex, Verbum. O rem mirabiliſsimam. Vide etiam generationem iſtius Cauſæ. Nominat enim eius Patrem: uides creationem mundi per Filium, dum nominat Cauſam, nominat Regem, uel Principem rerum præſentium, & futurarum, quemadmodum uidelicet Sibylla Regem, ſeu ἡγητῆρα, Principem Deorum. Sunt autem Dij, res futuræ reſpectu noſtri. Nam Paulus, Omne, inquit, nomen, quod nominatur in hoc ſæculo & in futuro. Horum Sibylla Principem Filium dicebat à Patre conſtitutum. Similiter & Plato. Nomina quoque ſunt ſimilia: Sibylla ἡγητῆρα, Plato ἡγεμόνα. Tum appellat Plato hanc ipſam Cauſam Deum. Ergo hæc omnia euidentiſsimè locutus eſt in Epiſtola Plato, Filium eſſe, & Patrem: Filiumq; eſſe Cauſam, eſſe Regem uiſibilium, & inuiſibilium, eſſe Deum. Quid ſupereſt in Theologia? Poſtremò, quod omnibus modis eſt mirandum, ſuſpiciendum, exoſculandum, & in quo nequeo ipſe lacrymis & gaudijs moderari meis, & admirando ſatiari, dicitur à Platone, de Patre eſſe uerè philoſophandum. Fore enim ut hæc ſcientia nos efficiat

beatos

beatos. Certè diuine Plato magnum quid innuebas: ideoq; cautè & abſconditè more Prophetarum es locutus. Quid enim uerè eſt de Patre philoſophari? Cur id de Patre potiſsimum? Nempe ea de cauſa, quoniam, ut ſuperius dicebamus, & ut oſtẽdemus in ſequentibus, ex ſententia Philonis, Numenij, & Plotini, non erat hominibus notus Pater, ſed Filius tantum, creator ſcilicet mundi. Sciebant omnes, & prædicabant mundum à Deo creatum. Solum ergo norant creatorem, Patrem non norant. Ergo bene admonet, oportere de Patre uerè philoſophari. Quid eſt uerè, Græcè ὄντως, id eſt, realiter, eſſentialiter? Digna ſcilicet de eo philoſophari, cogitare, ac loqui, quæ illius ſunt: & facere, quod faciebat Filius eius, qui reuelauit hanc de Patre ſuo Philoſophiam, omnia illi aſcribens, diuinitatem, eſſentiam, poteſtatemq; ſuam, dicens ſe ab eo miſſum, ab eo conſtitutum iudicem uiuorum ac mortuorum, omnia ſibi ab eo tradita, appellans eum Patrem ſuum, Deum ſuum, affirmans eum eſſe ſe maiorem; nunquam Patrem agnoſcendum, & ad conſpectum eius iucundiſsimum ueniendum, niſi filio reuelante, & perducente. Hæc inquam eſt Philoſophia de Patre reuelata à Filio, faciens homines beatos, imò beatiſsimos: reuelata inquam à Filio, non nouiſsimis ſæculis modò, ſed etiam, ut apparet, iam inde ab origine mundi. Filius eam reuelauit, redditurus hac cognitione nos beatos, & ad uoluptates paternas, paternum regnum adducturus. Hîc eſſe beatitudinem, prædicante Platone, quis erit tam tardus, ac ſaxeus, quem non hæc commoueant in admirationem, ſemper hodiernam ſapientiam, quæ nunc eſt ubique uulgatiſsima, fuiſſe prioribus ſæculis notam, prædicatam, licet paucis? Quòd autem Plato in hac epiſtola de Filio Dei ſit locutus, & quòd non mihi primo ueritas hæc affulſerit, ſunt doctiſsimi Græcorum Theologi, ijdemq; maximi Philoſophi teſtes, Clemens Alexandrinus, Origenes, Euſebius, Cyrillus, qui fatẽtur hac Epiſtola, de Filio Dei ſcripſiſſe Platonem, idq; contra Philoſophos profanos differentes, & eos ſcriptis ſuorum reuincentes. E` quibus Origenes contra Celſum, libro ſexto: ὁ δὲ πάντα ἐπαγγελλόμενος εἰδέναι κέλσος, καὶ πολλὰ ὧν τὸ πλάτωνος παραπιθέμενος, ἐκὼν οἶμαι σιωπᾷ τὸν περὶ ἡμῶν θεῖον λόγον, τὸν παρὰ πλάτωνι λεγόμενον ἐν τῇ πρὸς ἑρμείαν καὶ κορίσκον ἐπιστολῇ, ἅτινα δὲ ἔχει ἡ τοῦ πλάτωνος λέξις: Celſus autem, qui ſe omnia ſcire profitetur, multaq; ex Platone profert teſtimonia, ultro, ut quidem ipſe arbitror, reticet, quæ de Filio Dei loquitur Plato, in Epiſtola ad Hermiam, & Coriſcum. Sic enim ſcribit ibi. Hæc Origenes. Eadem Euſebius, & Cyrillus, & Clemẽs in Stromatis. Sed unus Origenes ſufficit. Nam Platonicos ipſos uidebimus in progreſſu ſimilia confitentes, hacq; Epiſtola pro teſtimonio duarum hypoſtaſeon utentes. Hoc idem uidit, & protulit Vgo ſenior, ualde bonus Theologus.

Vgo ſenior, Theologus

Ex Theologia Orphei, de Verbo diuino, & quòd ſit uox diuina, & quòd formator mundi.

CAP. XXVIII.

PRINCIPEM Græcæ Theologiæ diximus Orpheum. Nam nemo ferè ante hunc apud Græcos memoratur. Siquidem ante Poëtas, quos appellant Theologos, & ante Philoſophos floruit. Conſtatq; eum in Aegypto diu peregrinatum, ab Aegyptijs Sacerdotibus Theologiam didiciſſe. Hunc Ioannes Grammaticus in uita Homeri uocat Σοφώτατον. Eius Iuſtinus Martyr, & Cyrillus egregiè meminerunt. In huius Theologia multa ueritatis antiquæ uiſuntur ueſtigia, quæ etſi ſunt quibuſdam fabulis à ſuperſtitioſis poſtea temerata, ſepoſita tamen, ac dirempta, & expurgata, ſuam recipient uenuſtatem. Nam cum & ſuperſti

A perſtitionibus falſis,& cultui dæmonum,omnicꝫ idololatriæ deditus antea fuiſſet, & hymnos,& odas Dijs fictitijs ceciniſſet (ſi tamẽ eius ſunt hymni, non potius alterius Orphei ætate multo poſterioris) poſtea rerum uerarum ſcientia adiutus, cecinit antè actæ uitæ palinodiam,& in unum uerumcꝫ Deum acie defixa,maieſtatem, diuinitatemcꝫ eius,quam apud Aegyptios didiciſſet,miris laudibus celebrauit. Hunc igitur, cum omnes uetuſtiſsimum confiteantur, quidamcꝫ aſſeuerẽt eum diſcipulum Moſis fuiſſe,id eſt,Muſæi,è quibus eſt Polyhiſtor (quod ipſe non affirmo) ex illa Aegyptia ſapientia,aliacꝫ per orbem ſparſa Theologia,multa ſcripſit uera, & his ſæculis admiranda.Altiſsimumcꝫ Dei Verbum ſequeus celebrem famam,uocat Vocem,per quã aſſerit Patrem oĩa creaſſe.Scripturuscꝫ hæc altiſsima myſteria,ſic carmen inchoauit:

φθέγξομαι οἷς θέμις ἐστί, θύρας δὲ ἀπίθεσθε βεβήλοις.

Dicam queis fas eſt, claudatur porta profanis.

Proponentur igitur quædã tantùm carmina ad fidem, ut conſenſum omnium ſæculorum agnoſcas. Apparent enim eadem apud hunc de Filio atque Platonem, Mercurium, Chaldæos, cæteroscꝫ omnes. Ad Filium:

Εἰς δὲ λόγον θεῖον ἐλέψας, τούτῳ προσέλεσθαι,
ἰθυὼν καρδίης νοερὸν κύτος, εὖ δ' ἐπίβαινε
Ἀτρεκτῦ, μᾶνον δ' ἐξόρα κόσμοιο τυπωτῆ,
Ἀθάνατον, παλαιὸς δὲ λόγος περὶ τοῦδε φαείνει,
Ὡς ὅτι αὐτοτελής, αὐτῷ δ' ἔπετο πάντα τελεῖται,
Ἐν δὲ αὐτοῖς αὐτὸς περινίσσεται, ἀθλέτις αὐτὸν
Εἰσοράᾳ ψυχῶν θνητῶν, νόῳ δ' ἐσορᾶται.

B Inꝫ Dei Verbum aſpiciens, huic ſemper adeſto,
Defigens animi altas luces, perge uiamcꝫ
Rectam, factoremcꝫ unum nate aſpice mundi,
Immortalem, quem patrum fert fama priorum
Vnum, perfectumcꝫ ſibi, tum perfici ab illo
Cætera, cumcꝫ illis uerſari, non tamen ullis
Cerni animis hominum, ſed ſola mente uideri.

His carminibus nõ ſolùm declaratur noſtrę nouiſsimorꝫ ſæculorꝫ Theologiæ dignitas,quę omni mundo illuxit,ſed cõfirmantur dicta Mercurij,Chaldæorꝫ,Sibyllarũ, Anaxagoræ,Platonis:cum quibus Orpheus,ipſicꝫ omnes inter ſe,diuino quodã inſtinctu cõſentiẽtes,Filio Dei decernũt ſummã diuinitatẽ,rerũ creationẽ,hunc adorãdum,ſuſpiciendũ prędicãtes.Chaldæus rerũ cunctarũ dicebat Patrẽ dediſſe Filio autoritatẽ,& creationẽ.Is appellat ab Anaxagora,& Platonicis Mens.Cõfirmat à Platone,& Ariſtotele. Vocat à Mercurio nõ ſolùm Mens,ſed etiã Verbũ, genitũ à Patre.Ecce igit & apud Orpheũ hæc uniuerſa.Nuncupat em eum Verbũ diuinũ: Verbum declarat autoritatẽ,rationemcꝫ creãdi:diuinũ oſtendit eum alterius eſſe Verbũ, eius ſcilicet qui propriè,ac principaliter eſt Deus.Quẽ,& idẽ Filius,Deum ſuũ uocabat.Non eripitur tamen ab ullis diuinitas Filij,ſed prædicatur,prouehitur, hortant omnes,ut hunc agnoſcamus,ac ueneremur.Deinde Orpheus appellat eũ ipm κόσμοιο τυπωτῆ, formatorẽ mundi.O cõſenſum oĩum mirabilẽ. Is em eſt ſenſus uocis illorꝫ priorꝫ,qui Filiũ dicebãt Mentẽ:dicebãt ſcilicet propter formas mundi, propter decorẽ,ac uenuſtatẽ, ꝓpter ordines repertos.Sola ratio dare poteſt ornatũ, ſola Mens, ſola intelligẽtia,maxima aũt,& ſapiẽtiſsima,Omnipotẽscꝫ Mẽs, ſummos & uniuerſales ordines.Intelligẽtia igit dicebat ab illis ꝓpter creationẽ,propter Chaos, è quo Mens omnipotẽs,tancꝫ origine,rudicꝫ inchoamẽto,ordines oẽs ſapiẽtiſsimè expreſ-

sit. Quem sensum Orpheus alio sono notiore exhibens, appellat eum τυπωτὴν, For- C
matorẽ. Idẽ ergo est Mens, atq; Formator. Cuius est enim formare, nisi Intelligẽtiæ, & Mentis? Hæc oĩa audiẽs, & respiciẽs, ac celebrãs Poëta noster, cõmemorato Chao, hunc ipsum, quẽ Orpheus Formatorẽ, eadẽ prorsus scientia, mundi melioris Origi- nem uocauit. Ille inquã formator, mundi melioris fuit Origo. Mundus melior, for- ma cœli, & terræ, omniumq; cœlestiũ, ac terrestriũ. Et apud Platonẽ Verbũ diuinis- simũ, apud Orpheum, Verbũ diuinũ, apud Mercuriũ Mens prima, generat Mentẽ, Verbũ. Est apud Anaxagorã Mens digerẽs Chaos, & creans. confirmat lætaturq; ea Plato. Est apud eũndem Causa, excellenterq; Causa. Apud Orpheũ mundi Forma- tor. Nihil ergo discrepat. Postea & hoc expressius carmen intonuit Orpheus:

Οὐρανὸν ὀρκίζω σε θεὸν μεγάλα σοφὸν ἔργον,
Αὐδὴν ὀρκίζω σε πατρὸς, ἣν ἐφθέγξατο πρώτην.

Te cœlum obtestor sapiens opus omnipotentis,
Vocem te Patris adiuro, quam protulit ipse,
Primum, consilijs eius cum constitit orbis.

Verbum, & Vox, nomina Filij, eademq; utriusq; ratio. Iussus est, & dictus, missusq; ad creandũ. Hîc quoq; patet Theologia nouissimorũ sæculorũ, quæ confitetur creatorẽ omniũ Patrẽ, sed per Filiũ. Quibus uerbis is subest sensus, quẽ sæpenumero declara- uimus, Patrẽ esse tanq; iubentẽ, tanq; dictatorẽ, mittentẽq; Filiũ ad creationẽ, cui non solùm autoritatẽ, sed & naturã, ac diuinitatẽ suã dedit, id est, genuit. Vt aũt scimus, & prædicamus, nõ Patrẽ uenisse ad redimendũ genus humanũ, fecisse res humanas, fun ctum mortaliũ muneribus, sed Filiũ: sicidẽ missus est ad creãdũ, quẽ redemisset, pro- pter quẽ cœlũ, ac terras creasset: quẽadmodũ dicebat ipse, & scimus oẽs, hanc redem- ptionẽ iussam à Patre, peractã à Filio. Res autẽ eorũ principaliter esse dicunt, q primi D
mouẽt, à quibus cõsiliũ nascit rerũ gerendarũ: qui autẽ faciũt, secũdæ causæ sunt. Sic creatio mundi, Patris est, tanq; principalis causæ. Itẽ redẽptio dicit ab eo facta, mittẽ- te Filiũ suum unigenitũ ad hoc ipsum. Hoc igitur mirabile est, fuisse quoq; prisc̃is il- lis cognitum, rem scilicet obscurissimã, quã mortales se ipsis agnoscere non possunt. Verè enim ille dixit, Nemo nouit Patrem, nisi Filius, & cui uoluerit Filius reuelare. Cognoscere quidem, cogitareq; possimus, aliquem fuisse creatorẽ mundi: sed hunc habere Patrem, & esse diuinitatem Patrẽ, & Filium, nõ solùm non cognoscimus, sed propemodũ negamus, nõ capiẽtes, nõ credentes, unquã fieri posse, ut apud Deum sit qui generet, et qui generet. Quod Hebræi uel maximè irridẽtes, hi potissimũ fuerũt, q nõ nouerũt Patrẽ. Nam noscũt, ac celebrãt creatorẽ mundi, huncin Synagogis ue- nerant: uerũ is est Filius Dei, quẽ postea corpore, magnitudinẽ diuinitatis suæ abscõ- dẽtẽ, cruci affixerũt, factũ similẽ nostri tũc, ut nos similes sui postea efficeret. Ergo nisi Filius reuelasset, & nos simili in errore uersaremur. Ac certè credendũ est, eundẽ ipm antiquis sæculis Patrẽ suũ manifestasse, unde Chaldæus, Sibylla, Mercurius, Plato, Orpheus, hãc cognitionẽ hauserint, q postea copiosissimè reuelauit, ostẽdẽs hanc esse felicitatẽ uerã, ut hoies intelligerẽt Patrẽ, cũ filio. Supiores Patrẽ cognouerũt: oẽs em patris meminerũt, credo, tã ex antiqua traditione, q; reuelatione cœlesti. Nã Platonẽ quæ scripsit de Patre, à maioribus, uel Mercurio, uel Orpheo credẽdũ est accepisse: Mercurio quidẽ & Sibyllis, & Chaldæis, tũ ex oraculo cœlesti, tũ antiqssimis succes- sionibus innotuisse. Siquidẽ is idem Orpheus meminit antiquæ famæ, ferentis perfe ctissimum esse, nulliusq; indigentem hunc mundi creatorẽ, omnia circumeuntem, re- gentẽ, sustinẽtemq;, qui sola mente, cogitationeq; purissima uideat. Ergo à fama pri sca hęc descendentia referebat, affirmabatq; Orpheus. Videmusq; hîc nõ solũ ipsam Theologiã, sed clarum etiã Orphei testimonium de ea à maioribus descẽdẽte. Fama

igitur

A igitur erat antiqua de eo, qui cum esset ipse perfectissimus, ab eo perfecta omnia fuerint. Ea enim fuit causa, cur cætera ipse absoluerit, perfectissimeq; creauerit: quia perfectissimus ipse, & omni potestate, uiribusq; instructissimus. Triaq; sunt nomina Filij apud Orpheum, totam Theologiam continentia, θεῖον λόγον, τυπωτὴς, αὐτοτελὴς, Diuinũ Verbum, Formator mundi, per se uel à se perfectus. Quibus & summa diuinitas eius, & mundi creatio apertissimè designatur. Deinde Orpheus tria de eodẽ dicit ad profundam Philosophiam spectantia. Primum, quòd idem per conditas à se res uersatur, regens scilicet, & gubernans eas, ut Philo declarabat: tum quòd eius per omnia conuersio, & assistentia est inuisibilis, quæ nostris oculis uideri nequeat: postremò quòd sola mente, sola ratione intelligatur. Nunc enim, etsi oculi corporei non cernunt, at mens eò peruenire debet. Plura enim animis cernimus, quàm oculis corporeis. Videre per animos partim ratio dicitur, partim fides. Hæc Orpheus, & alia complura, de diuinitate Filij. Sciendumq; nomen αὐτοτελῆ, esse idem atque quod habetur apud Mosen, αὐτὼν, per se existens, primus existens, & à nullo existens. Id eñ est, quod indicauit Mosi, Ego sum, qui sum, quod Græce ὁ ὤν, Ille qui præstanter est. Articuloq; indicatur excellentia, polletq; idẽ αὐτὸς, atque articulus ὁ. Pronomen indicat principium, originem: articulus excellentiam. Idem uerò est, & is qui per se existit, & qui habet hoc ipsum absolutissimè, præcipuè, primò. Porrò autem idem sunt αὐτοτελὴς, αὐτοὼν, per se perfectus, per se existens. Idem enim sunt, perfectio, & ipsum esse. Quare qui à se existit, à seipso est perfectus. Quocirca idem dicit Orpheus, atq; Moses. Illum quoq; euidentissimè sequitur. Appellat hoc nomen αὐτοτελῆ, Orpheus Filium Dei, ut clarum est. Cum autem idem sint, per se perfectus, atq; per se existens,
B efficitur, ut quem Moses uocauit per se existentem ὁ ὤν, sit is, quem Orpheus per se perfectum. Is autẽ est Filius Dei apud Orpheum: idem ergo apud Mosen, cum ait, Ego sum, qui sum. Dionysius quoq; Areopagites Filium Dei uocat τὸ ὄν. Id quoq; sciendum est, nomen quatuor literarũ apud Hebræos Iehouah, sonare hunc ipsum, quem Orpheus Græce dixit αὐτοτελῆ. Etenim illud nomen designat eum, qui est: eaq; est omnis uetus Philosophia, ut uidebitur: ac prorsus, quod ipsi Græciæ Philosophi τὸ ὄν, quod est, uocabant. Siquidem est uerbũ substãtiale, apud Hebræos haïah, à quo fit nomen quatuor literarum, sonatq; existentem. Quem sensum autẽ id habeat, Orpheus pulcherrimè Græcè significauit. Apud omnes igitur est celebris Filius Dei. Testatur aũt Iustinus Martyr idẽ & Philosophus, in Apologetico, Verbũ Dei, cœli, & terræ creatorem Orpheum cognouisse, sicut nos, inquit, prophetiæ sanctorum docuerunt: ἃις ἐν μέρει καὶ ἀστὸς ἐν τῇ ἀιγύπτῳ προσχὼν, ἔγνω, ὅτι διὰ τὸν λόγον τὸ θεῦ, πάσα ἐγένετο φύσις: Quibus cum idem ex parte se tradidisset in Aegypto, cognouit quòd per Verbum Dei omnis extitit creatio.

Tetragrammaton

Alia quædam ex Philone Iudæo, de Patre, & primogenito Filio, qui sit uerbũ eius, creator mundi, hominis archetypum: & quòd Pater sit eminentissimus, Filius lex, & moderamen mundi, princeps Angelorum, coæternus Patri.

CAP. XXIX.

QVAE hucusq; locutos maiores uidimus, ita se inuicem corroborant, facemq; præbẽt, & lucem, ut qui uelit aliquod eorum dimouere loco, totam necesse sit ei consecutionem rescindere. Certa enim sunt scripta Platonis, & Aristotelis, qui & sua, & maiorum dicta confirmant. Sed arbitror neminem fore cui minus fidelia, & credibilia hæc uideantur, clarissima luce, omniumq; scriptorum indissolubili concordia se offerente. Referam igitur quædam alia ex eo-

dem insigni Philosopho Philone Iudæo, ut totus inter se sit aptus narrationis ordo. C
Nam magnis semper uiris hæc admirationi fuere. Is igitur in opere, cuius inscriptio est, Quæstiones, & solutiones, in hunc modum quærit super illum scripturæ locum Gen. cap. ij. Ad imaginem Dei fecit illum: ἀλλ᾽ τί ὡς περὶ ἑτέρου θεοῦ φησὶν ὁ, ἐν εἰκόνι θεοῦ ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ οὐχὶ τῆς ἑαυτοῦ; παγκάλως γ᾽ Σοφῶς τοῦτο κεχρησμώδηται, θνητὸν γὰρ ἂν ἐδείκνυτο ἀπεικονιζόμενον πρὸς τὸν ἀνωτάτω, γ᾽ πατέρα τῶν ὅλων ἐσώματο, ἀλλὰ πρὸς τὸν δευτέρον θεὸν, ὡς ἂν ἐκεῖνος λόγος, ἐπεὶ γὰρ ὁ λογικὸν ἐν ἀνθρώπου ψυχῇ τύπον ἔσω θεῖος λόγος χαράκτειν, ἐπειδὴ ὁ πρὸς τοῦ λόγου θεὸς κρείττων ἂν εἴη, ἢ πᾶσα λογικὴ φύσις, ὃν δὲ ἔσω τῶν πάντων ἐν τῇ βελτίστῃ, καὶ τινι ἐξαιρέτῳ καθεστῶτι ἰδέᾳ ἔδει θεμὶς ἦν γενητὸν ἀγομοιοῦσθαι. Quæ sunt, Quamobrem tanquam de altero Deo dicit, Ad imaginẽ Dei fecit hominem, non potius ad imaginem sui? Præclarè, & sapienter id dixit oraculum. Neq; enim fieri potuit, ut ulla res creata ad similitudinem altissimi, omniumq; Patris, effigiaretur. Ergo ad secundũ Deum, qui est Verbum eius. Debuit enim forma rationalis in animo hominis, à Verbo diuino formari. Quandoquidẽ Deus, qui est ante Verbũ, melior, ac celsior est omni creatura rationali. Nam cum in optima, ac separata sit Idea cõstitutus, nõ erat fas quicquã creatũ ei assimilari. Hæc Philo. Quibus nihil de Patris, ac Filij diuinitate clarius, aptius, nihil magis Theologicũ, pfundius: ut à Christianis expectare meliora, ppemodũ nõ liceat. Audite Hebræi gens ferrea, et tandẽ caligine graues oculos attollite: audite inquã doctissimũ, ac disertissimũ gẽtis uestræ ex Genesi, ex uestris inquã literis colligentẽ demonstrantẽq; Patrẽ, ac Filiũ, quẽ iuxta Christianorũ Theologiã, & superiorũ omniũ, quos adduximus, uocat Verbũ: Ad cuius imaginẽ, ut Chaldæus, & Mercurius dixerant, asserit hominẽ creatũ: Tum ipsum Verbũ imaginẽ altissimi Patris. Quid Paulus aliud? qui, cũ sit, inquit, imago, radius, & character subsũtiæ Dei. Audiant inquã Hebræi uirũ maximũ, & inter eos nemini, uel Rabbenis illis, quos adorãt, secũdũ, testantẽ, hominẽ à Filio, & Verbo Dei creatũ: ut ueríssimã rationẽ intelligãt, cur sit ab eodẽ redẽptus. Doceret enim eos Philo, nefas fuisse, ut Pater ueniret in mundũ, sicut nefas esse cõuincit, ut ad Patrẽ homo crearet. Filiũ autẽ eo munere perfunctũ, tanq; minorẽ, & quo Pater tanq; ministro, & nuntio suo utat, sicut perhibet alibi idẽ Philo. Proh Deũ immortalẽ, quis hæc homini reuelauit? quis ad hæc Theologiæ adyta eum intromisit? Qua nauí ad pelagus istud penetrauit? An quia Platonicus erat, uiderat q; copiosissimas quasdã apud Mercuriũ, reliquosq; antiquissimos Theologos diuitias, unde Platonis illa fuerãt decerpta? Deinde eo tẽpore floruit quo iam p totũ orbẽ corruscabat Euãgeliũ. Sunt aũt in his uerbis altissima, profundissima mysteria. Non potest altiorẽ Theologiã loqui os humanũ. Cõsidera emq; intimè causam introspexit, cur per Filiũ, Verbumq; diuinum, sint omnia creata. Id enim obstupesco, quonam duce perceperit, Filiũ ad creationẽ, administrationemq; rerũ fuisse missum, & ut consentiat cum Euangelio, dicente eodem Filio de se ad Patrem, Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis. Intellexerunt omnes Patrem esse primam causam, alterius Sapientiæ genitricem, causam altissimam, à rebus creatis remotissimam, inter eam, & res creatas filio intercedente: quam nefas sit ipsam per se ad res ingredientem agere, seseq; immiscere, habentem medium per quem operetur. Nam quod de creatione dictum est à Philone, etiam de toto mundo est uerum: ut quemadmodum non debuit ad Patrem homo creari, Filiiq; creatio est: sic totius mundi creatio eiusdem est. Quapropter altissimè, & ex pfundissima Theologia idẽ Philo in libris de Agricultura, uerba diuina, aureis literis describẽda, ut supius uisum, effatus: D
ταῦτα δὲ πάντα ὁ ποιμὴν γ᾽ βασιλεὺς θεὸς ἀγαθὴ φύσει, νόμον προστασσόμενον ἂν ὀρθὸν, ἂν αὐτὸν λόγον, γ᾽ πρωτόγονον υἱὸν, ὡς τῶν ἐπιμέλειαν τῆς ἱερᾶς ταύτης τάξεως, οἷα τις μεγάλα βασιλέως ὕπαρχον, διαδέξεται.

Quæ

A Quæ ſunt, Hæc omnia ducit ac gubernat aptiſsimè Paſtor, & Rex Deus, Præfecto, tanquam lege recta, Verbo ſuo, & primogenito Filio, qui hanc ordinis ſacri adminiſtrationem, tanquam ſummi Regis magiſtratus ſuſtinet. Hæc item maxima myſteria religionis Chriſtianæ. Audire propemodum eſt ipſum Paulum. Magna quippe uis ueritatis, ſempérque magnorum uirorum ſententiæ ſunt inter ſe concordes. Audiſti Filium Dei primogenitum, audiſti Verbum, audiſti rectorẽ, legemq; mundi à Patre conſtitutum. Illi rerum gubernandarum prouinciam creditam, eum eſſe tanquam Dei magiſtratum, nuntium, exequutorem uoluntatum paternarum. Mundum quoq; audiſti regi à Patre, Primogenitum ſuum huic gubernaculo adhibente. Regitur ergo mundus à Patre per Filium ſuum, ſicut regnum à rege per magiſtratus. Pater autem, qui Filium ſuum amat unicè, et ſingulariter, imò omnipotenter, ſicut omnipotens eſt, non inuidet filio ſuos honores: ſed ei dedit omne regnum uiſibile, & inuiſibile, eumq; præfecit uniuerſis: Filium inquam ſuas delitias, in quo amãdo, uiciſsimq; Filius amando Patrem, æterna uoluptate, gaudijsq; incomprehenſibilibus perfruuntur. Audiant deſperatiſsimi Hebræi, & cognoſcant ex ſuis literis, ex autore ſuo grauiſsimo, nunc toto terrarum orbe adorari, & coli eum, qui ſe unicum Dei Filium, et Verbum, & Miſſum, & Nuntium prędicabat, Omnia Patri, tanquam genitori, ac maiori ſemper aſcribens, domino, ac fonti ſuo, ſuæ origini, & cauſæ diuinitatis ſuæ. Nam quanquam omnia, quæ habet Pater, Filius item habet: tamen Pater à nemine largita, à nemine accepta habet: Filius eadem, ſed à Patre. Fons ille & largitor, & lux, primaq; cauſa: Filius radians ex illa luce, lux æterna, ex æterna luce. Hæc dicuntur à Philone, genere Iudæo, profeſsione Platonico, id eſt, Platoni, Platonicisq; ſimili, nato ſub Tiberio, ſub Claudio Philoſophante, Apoſtolorum tempo-
B re, ante Plotinum, Amelium, Porphyrium, Proclum, Damaſcium, ęquali ferme Numenio, apud quos ſimilia inueniũtur. Is ſi nunc uideret gentis ſuæ cæcitatem, ac pertinaciam, eam, credo, ut plericq; ex illa gente probatiſsimi uiri, defleret, & coargueret. Extant apud ſuperiores Theologos, quibus tota Theologia comprenditur, hæc nomina Filij, Verbum, Mens, Opifex, cauſa: addidit ad hæc Philo, Primogenitus, Filius, lux mundi, Gubernator: Græce hæc omnia, λόγος, νῦς, δημιουργὸς, αἴτιον, πρωτόγονος, υἱὸς, ὕπαρχος. Quæ cum apud ueteres, ac nouos omnes Philoſophos habeantur, Platonem, Ariſtotelem, Anaxagoram, Chaldæos, Sibyllas, Mercurium, Orpheum, omnem Platonicam gentem, apparet totam de Filio, quæ nunc colitur, ac celebratur, Theologiam cognitam, confeſſam, adoratam, prædicatam, antequam ipſe fieret homo. Perhibet item Philo, nihil eſſe, quod mundum ſuſtineat, ne diſſoluatur, niſi Verbum Dei æternum: hoc eſſe omnium rerum uinculum firmiſsimum, ac ſtabiliſsimũ: quod à medijs ad extrema, & ab extremis ad media pertinens, æternum, indefatigabilemq; regat naturæ curſum. Eum enim genitorem conſtituiſſe uinculum indiſſolubile Vniuerſi. Iure igitur, inquit, neq; terra ab omni aqua alluetur unquam, quæ ſinu continetur eius, neq; ab aëre extinguetur ignis, neq; ab igne inflãmabitur aër, Verbo diuino omnia dirimente, quaſiq; elementis in animis imperante. Vt uniuerſum, ex diuerſis partibus, ſuauem efficiat harmoniam. Hæc in ſecũdo de Agricultura. Eadem item in libro de Mundo. Quo loco obſeruandum eſt perperam legi in impreſsis codicibus νόμος, pro λόγος. Nam liber ille multis in locis mendoſus eſt. Eandem præterea ſententiam repetit in libro de Agricultura, quo loco eſt, λόγος. Eſt locuples teſtimonium, eum locum eſſe deprauatum, quòd ibidem ſcribit: δίδυμόν γὰρ ἀῤῥηκτον τὸ παντὸς ὁ γεννήσας ἐποίει πατὴρ. Vinculum enim uniuerſi indiſſolubile genitor eius Pater fecit. Quod de lege non quadrat, ſed Verbo, quod à Patre generatur. Rurſus in opere,

Numenius
Plotinus
Amelius
Porphyrius
Proclus
Damascius

quod inſcribit, Quòd malum ſoleat inſidiari bono, hæc ait: Decet, inquit, eos, qui C
cum ſcientia fœdus inierunt, affici deſiderio uidendi, τὸ ὄν, Id quod eſt. Quòd ſi non
detur, ſaltem imaginem eius ſacerrimam, Verbum. Tum ſi quis nondum dignus ha-
bitus ſit, ut Filius Dei appelletur, ſtudeat ſaltem aſsimilari primogenito eius Verbo,
qui eſt ante omnes Angelos, Angelorumq; tenet principatum, multisq; nominibus
appellatur. Etenim uocatur Principium, & Id quod eſt (Nomen ſcilicet tetragammũ,
ut reor ſentire Philonem) & Verbum; & Homo ad imaginem, & Videns, & Iſraël.
Eoq; prouectus ſum paulò antè, ut laudarẽ uirtutes eorum, qui dicunt, quòd omnes
ſumus filij unius hominis. Etenim ſi nondum eò peruenimus, ut ſimus filij Dei, ſal-
tem æternæ ſimus Imaginis eius. Dei enim imago eſt Verbum æternum. Audiui au-
tem quendam ex amicis Moſis efferentem tale oraculum, Ecce homo, cui nomen eſt
Oriens. Noua quidem nuncupatio, ſi uidelicet de eo dici putes, qui conſtet ex ani-
mo, & corpore. Verum ſi de incorporeo illo, diuinam Ideam ferente, tum uera fate-
beris, rectiſsimum, ac ſignificantiſsimũ illi nomẽ inditum Oriens, uel Ortus, ἀνατολήν.
Hunc enim æternum Pater omnium genuit, quem alibi Primogenitum appellauit.
Ipſe autem, qui genitus eſt, uias paternas imitans, & ad exemplaria eius originaria
reſpiciens, ſpecies formauit. Quòd ſi quis uelit nudius, atque expeditius uti nomini-
bus, nihil aliud dicat mundum intelligibilem, quàm Verbum Dei, iam mundum
creantis. Nam ſi homo, qui eſt pars mundi, ad imaginem eius factus eſt, multo magis
totus mundus. Eſt ergo Deus, Verbum, Idea, Idearum Archetypa, hoc eſt, origi-
naria. Ac Moſes cum dixit, In principio creauit Deus: non ut plerique arbitrantur
temporis principium reſpexit: neque enim erat tempus ante mundum, ſed aut cum
ipſo fuit, aut poſt ipſum. Quòd ſi principium temporis Moſes illic non reſpexit, ne-
ceſſe eſt dicere principium ſecundum numerum: ut In principio creauit, ſit perinde ac D
ſi dixiſſet, primum creauit cœlum. Primum igitur, inquit Philo, ipſe creator, creauit
cœlum incorporeum, & terram inuiſibilem, & Ideam aëriam, & uacuum. E quibus
aliud quidem appellauit Tenebras, quando quidem magnus eſt aër natura: hanc au-
tem id eſt Ideam aëriam, Abyſſum: profundum enim eſt uacuum, & propè infinitum.
Deinde aquæ incorporeæ ſubſtantia eſt, & ſpiritus. Tum ſeptimi ſuper omnes lumi-
nis. Quod & ipſum erat incorporeum, & intellectuale Solis exemplar, omniáque in
cœlo aſtra luminoſa erat facturum. Priuilegium autem ſpiritus, & lumen ſunt ſortiti.
Spiritum enim dixit eſſe Dei, quia uitaliſsimus ſit ſpiritus: uitæ autem Deus autor.
Porrò lumen, quia excellens pulchritudo, tanto intellectualis ipſa, uiſibili clarior, &
lucentior, quanto ſol tenebris, dies nocte, mentis iudicium, quæ eſt totius animæ prin
cipatus, oculis corporeis. Illud ergo inuiſibile, & intelligibile lumen Verbi diuini
fuit imago, generationem eius interpretantis. Et eſt ſupercœleſtis ſtella, fons uiſibi-
lium ſtellarum: quam non ab re appellaueris παναύγειαν, id eſt, cunctiluminem, uel
luminoſitatem, à qua Sol, & Luna, cæteriq; errones, & ſtellæ fixæ, accenduntur, qua-
tenus cuiq; potuit ex puriſsimo, ac ſyncero lumine largiri, ubi ſe uertere cœpit ſecun-
dum lumen intelligibile, ad uiſibilis mutationem, id eſt, fieri lumen uiſibile ex inuiſi-
bili. Nihil eſt enim eorum quæ ſunt in ſenſu, purum. Igitur incorporeus mundus iam
finem habuit, ſtabilitus, ac firmatus in Verbo diuino. Hæc Philo: quę nos fideliſsimè
uertimus è Græco. Eadem & ab Euſebio proferuntur, ſed à nobis præteriri non de-
buerant; nec erubeſcendum nobis putauimus, in unum corpus reuocare, quæ ſparſa
locis multis eſſent. In his igitur mirabiliſsimè prædicat, agnoſcit Verbum diuinum,
ſcit quam uim habeat, ut meliora uix apud Theologos Chriſtianos reperias. Omnes
ſunt præcones Verbi diuini, ueteres, & noui: ſed hîc apud Philonem, ſtupenda: eoq;
magis

A magis miramur, quòd non facilè attigimus, unde hæc proficiſcantur : an ab antiqua Theologia, an quòd florente noua, is quoq; floruerit, quem ſcribunt cum beato Petro Romæ locutum. Agnoſcit ergo Verbum diuinum, uocat primogenitum, creatorem, æmulum, uel imitatorem paternæ Sapientiæ. Siquidem & idem Filius: Doctrina mea non eſt mea, ſed eius, qui miſit me. Vocat orientem, totamq; hanc Theologiã colligit, uel illuſtrat ex Moſe, & Prophetis, oſtendit per Filium omnia creata, Patris imaginem, exemplar autem & Ideam rerum creatarum, ut Pater ſit exemplar, & Idea originaria Filij: Filius autem Idea & λόγος, id eſt, ratio rerum creatarum. Inter Patrem & res creatas maximũ Verbum intercedat. Fontem autem omnium rerum, & omnis lucis eundem dicit, uias paternas imitantem. Nanq; & idem in Euangelio: Filius nihil facit, niſi quod uiderit Patrem facientem. Nihil ſublimius poteſt memorari, non ualet ulterius cogitatio penetrare. Dictum eſt à Philone, quicquid apud Mortales de diuinitate Patris, ac Filij dici potuiſſet. Sola ſupereſt gratiarum actio, ut laudemus Ieſum Chriſtum, Deum noſtrum, Verbum Dei æternum, Sapientiã, Creatorem, qui ſuam oculis humanis ignotam ueritatem reuelauit, eamq; ita patefecit, ut poſſet cognoſci, & adorari, quem agnoſcentes, ſimul agnouimus fontem diuinitatis ſuæ Patrem, eumq; cum ipſo ſapientia eius adorauimus.

Teſtimonium de Patre, ac Filio, ex Numenio Pythagoreo : & quòd Pater ſit primus, Filius ſecundus: & quòd Filius agat omnia, Pater iubeat: & quòd Pater ſit ipſum Bonum.

CAP. XXX.

B NVMENIVS, ut dixi, inter Pythagoreos Philoſophos inſignis, cuius Porphyrio teſte ſtudioſè legebat Plotinus libros, quiq; apud Platonẽ Philoſophiam Moſis credidit eſſe, dicens non aliud eſſe Platonem, niſi Moſen Attica lingua loquentem, is inquam, ſiue quòd priſcorum ſententias teneret, præcipuè omnium, quos produximus, ſiue quòd in Moſe, uel Platone, uel certè Philone aliquid eiuſmodi uidiſſet, ſiue quòd poſt Chriſtum natum floruerit, multa dixit de Patre, ac filio, duas eos Cauſas, duosq; Deos appellans : Primum ſcilicet, ac ſecundum, ut Philo, ut Plotinus, ſed Deum Patrem cauſam filij, Filium autem cauſam mundi aſſerens: eodem uidelicet ordine, atq; ſuperiores omnes. Afferentur in medium aliquot uerba Græca, reliqua fideliſsimè Latina reddentur : ὁ θεὸς ὁ μὲν πρῶτος, ἐν ἑαυτῷ ὢν, ἁπλοῦς ἐστι, διὰ τὸ ἑαυτῷ συγγινόμενος ἀδιάστατος εἶναι. ὁ δὲ τρίτος, ἕνα εἶναι· καὶ γὰρ ὅτε δημιουργεῖν δεῖ χρεὼν τὸν πρῶτον, καὶ τὸν δημιουργοῦντα δὲ περὶ σκοπὸν, καὶ ἑνὶ χρὴ εἶναι νομίζεσθαι πατέρα τὸν πρῶτον θεόν. Deus Primus, inquit, in ſe ipſo quidem exiſtens, eſt ſimplex, propterea quòd ſemper ſecum eſt, nunquamq; eſt diuiduus: Secundus & Tertius, eſt unus. Etenim neq; operari oportet Primum : & de opifice Patre, ac Filio oportet arbitrari, Patrem primum Deum. Quid ſentiat Numenius, multis alijs locis indicat. Sic enim addit: Si igitur de Opifice quæſierimus, dicentes eum oportere priorem exiſtentem, ſic facere, habet præclarè. Isq; rationis aditus. Si autem de Opifice non ſit ſermo, ſed de Primo quæratur, ea quæ dicta ſunt conſecro, & ſancta ſtatuo. Ac ſint ea quaſi arcana, & non pandenda. Tranſeo igitur, ad capiendam rationem, aliunde eam uenatus. Anteaquam tamen ſermonem ingrediamur, confitendũ nobis eſt rem haud ambiguam : Primum ſcilicet Deum, ac Regem, uacare ab omni opere. Deum autem opificem, imperare per cœlum euntem. Sunt autem hæ uitæ, alia quidem primi, alia ſecundi Dei. Nam primus Deus erit ſic. Secundus autem è conuerſo mouetur. Primus inquam circa intelligibilia, Secundus circa intelligibilia, & ſenſibilia.

Numenius poſt Chriſtũ.

lia. Neq; uerò admireris ea, quę dixi. Multo enim audies mirabiliora. Nam pro mo- C
tu, qui ineſt Secundo, dico quietem ineſſe primo, motum cognatum, propinquum, à quo & ordo mundi, & perſeuerantia æterna, & ſalus in omnia refunditur. In ſexto au tem libro Numenius ſic ſcribit: Quoniam autem ſciebat Plato, apud homines, ſolum Opificem eſſe notum, primam autem Mentem, quæ uocatur Pater, omnino ignora ri; ob id eo modo eſt locutus, ac ſi quis diceret, O homines quem uos arbitramini Mentem, non eſt prima, ſed altera eſt ante hanc prior, ac diuinior. Et rurſum: Guber nator quidem in medio pelago uectus, ſuper gubernacula ſtans celſa in puppi, temo nesq; tenens, nauim flectit, ac regit: oculi autē eius, & mens, uerſus æthera, ad ſubli mia reſpiciunt. Idem Numenius in libro de Bono, Etenim, inquit, ſi opifex Deus, eſt generationis principium, bonum neceſſe eſt ex proportione eſſe principium eſſentiæ. Huius autem ex proportione imitator eſt Deus opifex. Subſtantiæ uerò reſpōdet ge neratio, tanquam imago eius, & imitatio. Si igitur Mens ſecunda, eſt opifex genera tionis, bonum erit ipſius eſſentiæ opifex, per ſe bonum eſſentiæ innatum. Nam Secū dus duplex exiſtens per ſe facit & Ideam ſuam, & mundum, cum ſit Opifex. Primus igitur Deus eſt per ſe bonum: huius autem imitator Opifex bonus. Hæc omnia dicit Numenius, obſcurius quidem propter res obſcuras, & modum loquendi Philoſo phorum. Vidimus præclara multa, Patrem, ac Filium, primam & ſecundam Mentē, quo Chaldæorum dicta confirmantur, clareſcunt: primam Mentem procreatricem, genitricemq; ſecundæ: ſecundam opificem, & creatricem mundi, imitantem primā. Vidimus Patrem appellari per ſe bonum, Filium autem Mentem mundi opificem, imitatoremq; Patris: Patrem uacare ab omni opere, Opificem, ac Regem per omnia tendere. In Euangelio Ioannis eadem Mens dicit: Pater non iudicat quenquam, ſed D
omne iudicium dedit Filio. Platonem dicere, homines credere hunc Opificem, Pa trem autem ignorare. Crediderunt ſcilicet, & ſenſerūt homines, Platone teſte, Filium Dei, id eſt, Opificem mundi: Pater autem erat ignotus. Apparet igitur omnibus ſe culis noſtram uiguiſſe Theologiam. Siquidem Numenij teſtimonio perſpicitur ue riſsimum eſſe, antiquos ſcripſiſſe, & tradidiſſe, quæ ſuperius admirati ſumus. Sunt enim eadem hæc, atq; illa. Ex his enim Numenij dictis panditur quoddam ſacramē tum, quod in noſtra quoque Theologia ſæpiſsimè refertur, eum, qui apud Moſen ac Prophetas, creator cœli, ac terræ, ſator hominis, legis lator, generis humani guber nator, & rector memoratur, quiq; cum patribus olim loquebatur, apparebat, Ange los ad eos mittebat, fuiſſe Filiū. Nam Pater, ait Plato, & Numenius, erat obſcurior. Fallebantq; mortales, credētes mundi, & humani generis autorem eſſe primum illud, eminentiſsimumq; principium. Erat, inquiunt, is Filius, & Mens ſecunda, cui Pater contulit omnem diuinitatem. Eoq; uocat Verbum eius, id eſt, locutio, autoritas, miſ ſio, magiſtratus. Pater erat obſcurior, ac niſi Filius reuelaſſet, ſiue per oracula & pro phetas, ſiue per ſucceſsionem, ſiue nouiſsimè præſentia ſua, nunquam eum mortales in animum inducere potuiſſent. Pater, ut ſupremus eſt uacans, Filius operans. Hinc omnes animaduertent eandem eſſe Philonis, Numenij, Plotini, Theologiam, ut alter ab altero didicerit.

Ex Amelio, de Verbo diuino æterno, poſt homine facto: Et quòd Ame lius teſtimonium Ioannis protulerit: Heraclitumq; etiam de Verbo fuiſſe locutum.

CAP. XXXI.

Amelius

A AMELIVS nec ipſe inter Platonicos non illuſtris, omnium, quæ præceſſerunt, præcipuus, ac nobiliſsimus eſt teſtis. Ac ueritas harum rerum, quas hoc opere differimus, eo eſt irrefragabilior, quòd per ſucceſsionẽ hominum, ac ſeculorum eſt roborata, ab omni ætate prædicata, confirmata. Nam præter id, quod ſuperius dixerant omnes, etiam cum teſtimonio Amelij, ſequitur teſtimonium Heraclíti de Verbo Dei. Sic autem ait: ἡ οὖν ἀρ ἦν ὁ λόγος, καθ' ὃν ἀεὶ ὄντα, τὰ γινόμενα ἐγίνετο, ὡς ἂν καὶ Ἡράκλειτος ἀξιώσειε, καὶ νῆσα ὃν ὁ βάρβαρος ἀξιοῖ, ἐν τῇ ἀρχῆς τάξει τε, καὶ ἀταξίᾳ καθεστηκότα πρὸς θεὸν εἶναι, καὶ θεὸν εἶναι, δι' ὃ πάντα ἁπλῶς γεγονέναι, ἐν ᾧ τὸ γεγονὸς ζῶν, καὶ ζωὴ καὶ ὄν, προφυλάξαι, ἡ εἰς τὰ σώματα πίπτειν, καὶ σάρκα γεγυμνασμένον, φανταζεσθαι ἄνθρωπον, μετὰ τὸ καὶ τεθνηκότα δηκνῦναι τὴ φύσεως μεγαλεῖον, ἀμέλει καὶ ἀναλυθέντα, πάλιν ἀποθεοῦσθαι, καὶ θεὸν εἶναι, οἷος ἦν πρὸ ὅ, εἰς τὸ σῶμα καὶ τὴ σάρκα ἡ τὸν ἄνθρωπον καταχθῆναι: Atq; hoc certè, inquit Amelius, erat Verbum, per quod ſemper exiſtẽs, ea quæ ſunt, facta fuerunt, ſicut Heraclitus cenſet. & per Iouem, quod Verbũ Barbarus ille exiſtimat, in ordine, & confuſione principij ſtans, apud Deum fuiſſe, & Deum fuiſſe, per quẽ in uniuerſum cuncta ſunt facta: in quo quod factũ ſit, fuerit uiuẽs, & uita, & Ens: tum in corpora lapſum, carnemq; indutum, hominem apparuiſſe, oſtendens etiam tunc naturæ ſuæ magnitudinem, Omninoq; reſolutum, rurſum deificatum, Deumq; extitiſſe, qualis item fuiſſet, anteaquam in corpus, & carnem, & hominem deſcendiſſet. Hæc ait Amelius, uir à Chriſtiana quidem religione alienus, ſed qui principia Chriſtianæ ſapientiæ & nota habuit, & approbauit. Non ſolum in eo maiores ſuos, Græcosq; Philoſophos ſecutus, ſed noſtros item, præcipuè Diuum Ioannem, quem Barbarum appellat, quòd eſſet Hebræus. Cuius totum aſſerit Euangelium, quo de Verbi æternitate, & rerum creatione per ipſum, eiusq; in carnem deſcenſu philoſo-
B phatur. In carne ait eum magnitudinem diuinitatis ſuæ demonſtraſſe, nihilq; de ſua maieſtate amiſiſſe: creaſſe omnia in ordine, & confuſione: ordinem dicit ipſum mundum creatum: ἀταξίαν, id eſt, inordinationem, ipſum Chaos, quod ordinem anteceſſit, ut eſt apud Platonem. Aderat, inquit Amelius, hoc Verbum, quando ex inordinatione factus eſt ordo. Ipſe enim fuit cauſa, ipſe moderator. Erat in illo exordio: eratq; ſequeſter inter ordinem, & confuſionem: tuncq; etiam fuit cum Deo, eratque etiam ipſe Deus. Hæc omnia reperta apud Barbarum Amelius miratur, laudat, probat, exclamans, & deierans per Iouem, hoc illud eſſe Verbum, per quod omnia facta fuerint. Audite quæſo omnes: non enim leui de re eſt ſermo. Autore, & teſte Amelio, illud Verbum de quo Plato, & ante eum Heraclitus locuti fuerãt, eſt illud Verbum, per quod omnia ſunt creata. & de quo ſcripſit in principio Euangelij ſui Ioannes, quem Barbarum Amelius uocat, id eſt, non Græcum, ſed quaſi Aegyptium, Chaldæum, uel Hebræum. Quemadmodum Plato dicit philoſophiam à Barbaris ueniſſe ad Græcos. Omnes enim, qui non eſſent Græci, Barbaros uocare ſolebant. Videte concordiam totius ueteris, ac nouæ Philoſophiæ, non me, ſed ipſis Philoſophis ſequeſtris, & arbitris, aſſerentibus Verbum à Chaldæis, Mercurio, Orpheo, Heraclito, Platone celebratum, illud eſſe per quod ſint omnia creata, & quod poſtea carne aſſumpta homo uiſus fuerit: Nec imminuta in eo diuinitas eius fuerit, ſed mirabilis in eo apparuerit, & qualis, quantusq; quondam. Coniungunt igitur dexteram, ſeſeq; exoſculantur, uetus, & noua Theologia, & ſeculorum interuallis diſiunctæ, redeunt, ipſis philoſophis autoribus, ad amplexum, mutuoq; copulantur, & per manus philoſophorum ducitur in ſacrarium, domiciliúmque ſuum ueritas: cuius certum, uerumq; domicilium, eſt nouiſsimus is aduentus eius, ad quem omnia reſpondent. O beata palàm tempora, quibus ueritas hæc, hæc Theologia manifeſtiſsima de cœlo

refulsit, quam Philosophi uidebant, & non uidebãt. Occurrebat oculis, sed quia non erat, quantum postea, luminosa, totaq; lucis suæ flumine prorumpens, rursum oculos eorum delusos, in quadam caligine relinquebat. Eadem igitur est uetus, ac noua Theologia: nec alium adoramus Deum autorem, principemq; generis humani, atq; illi. Siquidem & Plotinus affirmat sermones hos, nunc de magnis his principijs habitos, de Verbo, de Imagine summi Boni, de prima Causa, de Opifice, non esse nouos, sed longè antiquissimos: quæ nunc à nobis dicantur, esse quasi interpretationes eorum. Verissima profecto dixit. Hæc enim nouissima Theologia, rescidit uelum, omniaq; quæ laterent, patefecit, omnem caliginem distulit. Quocirca cum sint hæc non nostra solùm prædicatione, & professione manifesta, sed ipsorum quoq; Philosophorum testimonio probata, non uideo, quid Philosophiam à Theologia disiungat. Nam neque Aristotelem, quem suorum maiorum Theologiam admirantem sæpe reperies, possumus ab istorum consortio, si iudices æqui uoluerimus esse, seiungere. Quod iudicium uiris doctissimis relinquam. C

Declarabo ipse ex parte, ubicunq; res & usus postulabit. Constat, quàm fallantur, hallucinentur miserissimi Hebræi: quos equidem ad hæc aspicienda inuitarem, nisi scirem eos dare operam, ut perpetuò cum ratione insaniant: & quibus imperitia, malitiáque, reddat incognitam, & ingratam omnem ueritatem.

FINIS.

A

Augustini Steuchi Eugubini

DE PERENNI PHILOSOPHIA LIBER SECVNDVS.

De Theologia antiquorum testimonium Aristotelis, exemplaq; ex alijs quàm sit ueneranda, ac suspicienda.

CAP. I.

SCRIPTVRVS sum hoc secundo libro de Numinibus tribus, siue hypostasibus, totaq; Diuinitate, sequens præteritarum demonstrationum rationem. Quod antequam faciam, uisum est prius Aristotelem audire loquentem super Philosophia maiorum, ut antecedentia, & sequentia confirmentur, & illucescant. Qui etsi uiderit, aut uidisse dissimularit eos libros, quos Plato: uidelicet Mercurij, Sibyllarum (nam in Phædro meminit Sibyllæ Plato) Orphei quoq;, cæterorumq; item quos Plato cognouit, & doctrinam eorum adeò est admiratus, ut fuerit secutus: dico Anaxagoræ, Heraclíti, Pythagoræ, Empedoclis & Parmenidis, cæterorumq;: eius tamen testimonio possit apparere, antiquos illos præclara multa, mirabiliaq; dixisse, ut siue
B in numerum Theologorum, siue Philosophorũ ascribantur, plurima ab eis manauerint, quæ magnam quandam priorum seculorum sapientiam testarentur. Aristoteles ergo de Rerum principijs in libris de prima Philosophia differens, hæc scripsit, Traditum esse sub fabularum inuolucro ab antiquissimis illis, priscisq; uiris posteritati, hos ipsos, quos diximus, esse Deos, & naturam diuinam regere, ac continere totam ipsam rerum naturam: cætera fabulis, ut probabilia essent, & legum obseruandarum causa, ad utilitatem ab his fuisse obuoluta, qui finxerint Deos similes hominum, cæterorumq; quorundam animantium, multaq; id genus eis addiderint. De quibus si quis meliora separet, id uidelicet quod tradiderunt, Deos esse primas principalesq; substantias, diuinè locutos eos arbitretur. Atq; uerisimile esse, sæpe unamquamq; artem, Philosophiamq; perfectè repertam, rursum extinctam & deletam. & has opiniones placitaq; eorum, usque ad hæc tempora tanquam reliquias peruenisse. Patriam igitur opinionem de primis substantijs hucusq; nobis claram fuisse. Hæc Aristoteles in libris de prima Philosophia, de descendente usq; ad sua tempora maiorum sapientia, sed lacera, & cuius uelut reliquiæ usq; ad sua secula permanarint. Vnamquamq; item artem, & disciplinam priscis seculis floruisse, sed extinctam temporum iniurijs, ad posteros non peruenisse, nisi laceram: magnum autem ac diuinum corpus eius apud maiores extitisse. Priscos illos credidisse & asseruisse, Deum, id est, τὸ θεῖον, ipsam diuinitatem, numenq;, naturam complexum omnem cõtinere, idq; afflatu quodam diuino eos dixisse. Hæc affirmat Aristoteles, quem si possem, orarem, ut secum sua dicta perpenderet, diligenterq; consideraret, quæ de Deo maiores tradidissent. Quos si laudat, quòd crediderint omnem naturam Deum complexum sustinere, admiretur etiam necesse est, quæ tam mira, sublimia, profunda de eo prædicauerunt. Et si putat Aristoteles integram olim perfectamq; uiguisse Philosophiam, cuius tantum reli-

quiæ ad posteros peruenerint, illum etiam, atque etiam rogatum uelim, ut me colli- C
gentem has reliquias, & asserentem ex his, sicut & ipse, maiorem quandã diuinamq́
Sapientiam apud priscos floruisse, ne spernat, ne contemnat. Quod certè non faciat, nisi secum ipse dissideat. Admiror enim & affirmo iuxtà cum ipso, diuinam quandam, perfectamq́ penes antiquos Philosophiam, idq́ similiter atque ipse per quasdam quasi coniecturas, & reliquias ad nos usque deuectas, incedens. Quòd si Aristoteles qua parte hæc maiorum Philosophia Deum rectorem rerum fatebatur, laudat, & admiratur, admirabitur etiam quædã alia, quæ ipse aut uiderat, aut suspicatus fuerat. Nullus autem supereſt aduersarius, si Aristoteles quoq́ maiores admiratur, commendat, quorum affirmat fabulis sapientiam obuolutam. Videat igitur, atq́ cõsideret, quid eum ueritas fateri coëgerit. Nam cum Deum, rerumq́ principia quæreret, & ad summum iam ratio peruenisset, impegit tãquam in scopulũ, quem tota fortasse Philosophia uitare decreuerat, Theologiam antiquorum, nec habuit de Deo quid amplius diceret, quàm quod illi statuissent. Nihil enim aliud uidebat posse dici. Ergo si prima principia eadem atque ueteres constituit, necessariò sunt ei illa quoque suscipienda, quę de principijs, totaq́ Philosophia disseruerunt, immortalitas animorum, rerum creatio, & prouidentia. Plurima præterea, quæ sunt ei quoque asserenda, qui priorum Philosophiam probandam, admirationeq́ dignam intelligit, & confitetur. In maioribus autem illis hæc minora continentur. Ecce sua uoce, & mundi creationem cogitur, & alia, quæ in Theologia maiorum canebantur, Aristoteles asserere. Omnes enim superius rerum creationem sunt confessi: Eaq́ est antiqua Theologia, tantopere ab Aristotele commendata. Reddidit autem causam Ioannes Philoponus, cur cum sit triplex Philosophiæ genus, diuinum, mathematicũ, physicum, postremũ maximè secutus Aristoteles copiosè à superioribus tractata dimiserit, physicũ autem D
in quo pauci ad id usq́ tempus elaborassent, delegerit, in quo uires ingenij sui ostentaret. Quo fit perspicuum, non contempsisse maiorum Theologiam Aristotelẽ, quòd non eadem, atq́ ipse tractauerint, sed quoad licet diuinare, plurimi etiam fecisse. Deprensum quoque ab eruditissimis uiris, & patefactum, eum pleraſq́ priscorum sententias aut dissimulasse se intelligere, aut perperam interpretando deprauasse, nec eo sensu eas protulisse, quo fuissent ab autoribus pronuntiatæ. Flectebat enim omnia, ad quam moliebatur primus Philosophiam, cuius principia cum uellet inconcussa firmaq́ ponere, in quibus præcipuè est æternitas cœli, pleraq́ ab antiquis deprompta, suis inuentis accommodauit. E quibus duo tantum exempla proponam. Nam cum maiores appellassent cœlum æthera, ab αἴθω, ardeo, quòd igneum corpus cœlum opinarentur: sic ad suum dogma, id est, æternitatem, detorsit, ut ueteres hoc nomen cœlo indidisse dixerit, quia semper torqueatur, ab ἀεὶ θέειν. Rursum, cum ijdem æuum & tempus apertè, ac manifesto discrimine diremissent, æuum uitam æternam Dei dicentes, tempus particulam siue imaginem æternitatis, Aristoteles ita tempus cum æuo contaminauit, ut diceret, æuum, esse spatium motus cœlestis, ambiens tempus infinitum. Quámque maiores ætatem Dei, ipse cœli fecit ætatem; cum illi neque æuum cum motu cœli commemorauerint, neque cum commemoratione æui, tempus asciuerint, ut suo loco est ostensum. Et ipse Deo tribuit æuum sempiternum in Metaphysicis. Sed nos uniuersam eius Philosophiam euoluentes, multas diuinæ lucis scintillas deprendimus, è quibus probari possit, & hominibus non prorsus duris, ac feris, pertinacibusq́, in decretis eius ostendi, eandem Philosophiam esse eius, atque maiorum suorum, dico de rebus diuinis. Quem nunc sepositum habeamus, reijcientes in aliud aptius tempus colloquium cum eo.

Tantum

A Tantum proponam exemplum ex antiqua Philosophia, quid sibi uelit hoc nomen, & quomodo ab illis inducatur, & quantum ei cuncti Philosophi detulerint. Nam quoties inuenies priscæ Sapientiæ testimonijs Philosophos uti, sublime est & diuinum mysterium, ut bonitatem integritatemq; doctrinæ apud uetustiores agnoscas. Aristoteles in libro de Mundo, si modo Aristotelis est, licet Platonici, id est, Plutarchus, Proclus, Philoponus, testimonijs ex eo libro utantur, fuitq; etiam sui temporis dubitatio, an esset Aristotelis, proferens (quod prior Plato) quòd Deus sit principium, medium, finis, ὁ μὲν θεὸς, ὥσπερ ὁ παλαιὸς λόγος. Deus, ait, sicut antiqua fama est, principium, medium, finis est omnium. Ab antiqua Philosophia uides quid proditum esset. Philo autem Iudæus, παλαιὸς λόγος ὅτι τὸ θεῖον, ἀνθρώποις ἐοικόμενον, ἄλλοτε ἄλλοις περιιοσεῖ τὰς πόλεις ἐν κύκλῳ, τάς τε εὐδικίας, καὶ παρανομίας ἐξετάζων. Vetusta fama est, quòd diuinitas, sub humana imagine, modò his, modò illis similis, circumambulat urbes bene & male facta examinans. Hoc quoque quàm diuinum est? Idem in libro de Mundo, παλαιὸς λόγος, hominem plantam cœlestem esse, non terrestrem, quod Plato in Timæo. In tertio quoque de Republica apud Platonem sunt παλαιοὶ λόγοι, ueteres sermones de cataclysmis, quibus affirmatur, proditurq; posteris, cataclysmum fuisse. In Phædone est in arcanis à maioribus proditum, quòd in quodam carcere sumus omnes homines in hoc corpore, & hoc mundo. In decimo de Legibus, est uetustissima Theologia, de Dijs, quòd prima fuit generatio cœli, cæterorumq; omnium. Apud nos, inquit, sunt λόγοι λέγοντες περὶ θεῶν, οἱ μὲν παλαιότατοι, ὡς γένεσις ἦν πρώτη φύσις ὀρανοῦ, ἤδη ἄλλων. In duodecimo est antiquissima relatio, cui oporteat credere, remanere animos post mortem: πιστέυειν ταῖς ἄλλαις φήμαις χρεὼν περὶ τὰ τοιαῦτα, ὅτω πολλαῖσι καὶ σφόδρα παλαιοῖς ἔστιν. Ecce Plato uult adhiberi fidem uene-
B randæ uetustati, constanter asserens, animos immortales: quod etiam Marcus Tullius de animorum immortalitate loquens in Tusculanis: Autoribus, inquit, ad istam scientiam, quam uis obtineri, uti optimis possumus, quod in omnibus causis, & debet & solet ualere plurimum. Et primum quidem omni antiquitate, quæ quo propius aberat ab ortu, & diuina progenie, hoc melius ea fortasse quæ erant uera, cernebat. Itaque unum illud erat insitum priscis illis, esse in morte sensum, neque excessu uitæ sic deleri hominem, ut funditus interiret. Vides quanti faciat uir grauissimus uterque, & apud suos uterque eminentissimus, testimonium uetustatis, afferentes etiam causam, quòd erant principio mundi, & diuinæ progeniei, id est, ei, quem creauit astans & præsens suis manibus Deus, qui uerè fuit diuina progenies, à quo audire poterant omnia, propiores? Diuina progenies item est, cœli, terrarumq; satus à Deo proditus in lucem. Dij præterea, id est Angeli, cœlum, astra, quæ sunt omnia, ut Plato postea fatebitur in Sophista, γεννὴ κατὰ θεῶν. Quodq; magis admiraberis, hanc ipsam causam fidei ueteribus habendæ, uetustatisq; colendæ, didicit, ut par est, à Platone Marcus. Similia enim locutus est in Phœbo Plato, οἱ παλαιοὶ κρείττονες ἡμῶν, καὶ ἐγγυτέρω θεῶν οἰκοῦντες. Prisci, inquit, nobis fuere meliores, propius Dijs degentes. Quid diuinius Plato loqui poterat? Id enim nostræ literæ demonstrant, priscos illos longè optimos fuisse, iustitiam & pietatem maximè coluisse, fuisse simplices, integerrimisq; moribus. Eandemq; causam (quod miror, in quo præ gaudio exilio) audimus à Philosophis, de maiorum longè quàm minorum excellentiore probitate, atque à sacris literis, quòd erant Dijs propiores. Nostræ literæ testantur, crebro uisibiles Angelos in habitu uirorum priscis illis apparuisse, allocutos eos esse: plenaq; uetustas erat prophetarum uisionibus Angelorum, cum se darent in conspectu conspicabiles: ob id proditum posteritati, ut superius Philo

asseruit, à maioribus illis, Deos, id est, Angelos humanis assumptis figuris, circum- C
ire urbes, contemplantes humana facta. Quod fecerunt duo illi profecti Sodomam Angeli. Stabant enim in platea, sceleratæ ciuitatis flagitia contemplantes, mox ea supplicio formidabili animaduersuri. Plotinus autem ait: δῆλ γὰρ ὡς ὁ παλαιὸς λόγος, ἡ μὲν σωφροσύνη, καὶ ἡ ἀνδρεία, καὶ πᾶσα ἀρετὴ, κάθαρσις καὶ ἡ φρόνησις αὐτὴ: Est enim, ut prisca fama habet, temperantia, & fortitudo, omnisq; uirtus, expiatio, & sapientia ipsa. Fit igitur his rationibus clarum, colendum esse ac uenerandum, quidquid proditum fuit à uetustate, quæ sciebat cœlum, & terram, homines, Deosq; à Deo creatos, gubernari, considerari ab eo cuncta. Quare etiam atque etiam considerandum, quod Aristoteles primo de Cœlo & mundo libro refert, priscos homines cœlum pro habitaculo Dijs attribuisse: quippe quod solum sit immortale, & incorruptibile, τὸν δὲ οὐρανὸν, καὶ τὸν ἄνω τόπον, οἱ μὲν ἀρχαῖοι τοῖς θεοῖς ἀπένειμαν ὡς ὄντα μόνον ἀθάνατον. Considerandum inquam diligentius. Non enim efficitur quod ipse uult. Vult enim, quoniam cœlum est immortale, & incorruptibile, maiorum consensu, nullum habuisse principium, quòd omnia orta occidant: sic incontrarium cuncta, quæ non occidant, nullum ortum habuisse. Dico non sequi, quod cupit. Verè enim maiores cœlum Deo, Diuisq; ut locum diuinum, sacrosanctum tribuerunt: Verum non hoc cœlum, istaq; uisibilia lumina, eorumq; orbes: sed quod eodem libro dixit idem, quod est extra uertiginem cœli, extra flammantia mœnia mundi. Hoc tribuitur à priscis, (ut tu quoque testaris Aristoteles) habitandum Dijs immortalibus, nempè Deo & Angelis, non tribuitur orbis Solis, Lunæ. Illud quidem quod fertur habitaculum Deorum, si diuina claritas, si sempiternus Dei fulgor est, utique immortale est, incorruptibile regnum Dei, sine principio, sine fine. Sin corpus aliquod (prisci dixerunt totum cœlum creatum) uidebimus omnium ueterum consensu, cœlum tem- D
poris exordium habuisse: Platoq; sequens dogmata maiorum & Timæus Locrensis est confessus. Quare non ea gratia cœlum Dijs ueteres tribuerunt, quòd immortale cœlum cum Dijs esset: sed perhibuerunt, cœlum creatum cum Dijs, quoscunq; eos interpreteris, siue præsides orbium cœlestium, siue quos alios à mouendi munere absolutos. Nihil igitur quod conabatur, efficitur. Et recidit in eum, planeq; dogmata eius destruit, quod eius libri eodem loco dixit: δὸ περικαλῶς ἔχει συμπέθειν ἑαυτὸν, τοὺς ἀρχαίους, καὶ μάλιστα τοὺς πατρίους ἡμῶν ἀληθεῖς εἶναι λόγους. Quod est: Rectum esse, sibi quẽlibet persuadere, priscam Theologiam aut sermones, maximè autem patrios nostros, ueros esse. Considera quò te ueritas traxit ò Aristoteles. Si debent, laudabileq; ducis, omnes sibi persuadere, à priscis tradita, præcipuè maioribus Græcis, uera esse: maiores & Barbari, & Græci, uno ore fatentur, mundum à Deo creatum. Cœlum si sit ulla prædituꝫ immortalitate, eam esse (ut Plato dixit in Sophista), ἐπισκευασὴν, fabricatam, repertam. Maiores ergo Græciæ mirabili consensu creationem mundi prodiderunt. Nam Empedocles unitatem asserit omnia creasse, Pythagoras retulit Vnitatem omnium rerum esse principium. Anaxagoras Menti tribuit cunctorum inuentionem, Architas hominem à Deo creatum, dixit, ut ostendam. Timæus Locrensis clarè, perspicuè, asserit à Deo mundum habuisse principium, quem secutus Plato, eisdemq; insistens uestigijs, tradidit, & scripsit similia. Omnium antiquissimi Orpheus & Hesiodus, maiore; & apertiore testimonio hæc perhibuerunt: Orpheus appellans Deum κόσμοιο τυπωτὴν, Formatorem mundi: Hesiodus teste ipso Aristotele in primo post res naturales, scripsit, aliquod rerum fuisse principium. omnes denique mundum, ut ipse in eisdem libris confirmat, creauerunt. Quare si pulchrum, si bonum est, si bene habet omnes sibi persuadere, quæ maiores, præci-

puè

A puè Græci posteris prodidissent, esse uera; certè credendum est, quæ de Deo, de diuina Prouidentia, de mundo creato narrauerunt, cuius causa est, quòd erant, ut Plato ait, Diis propiores, eoq; meliores, ut Marcus Tullius, quòd minus aberant à progenie diuina, à satu cœli, & terræ, Angelorum, Dæmonum, hominum. Audiebant maiorum uoces, de Deo, de rerum conditione unanimiter prædicantes. Videbant frequentes Deos inter homines. Noscuntur autem melius, quæ propius audiuntur, spectantur.

Quòd à Barbaris Græci didicerunt, & quòd ingenuè discipulos eorum se Græci fatentur, quo constet Barbarorum Theologiam priorem, ac meliorem esse, & quòd à Græcis, nihil debuit, uel potuit innouari super Theologia.

CAP. II.

ILLVD quoque deducendum, aperiendumq; est, attenteq; considerandum, si Græci, scientias, Theologiamq; à Barbaris, ut & ipsi fatẽtur, didicerunt, eandẽ fore eorũ necessariò Sapientiã Theologiamq;. Et si sunt Barbari Græcis antiquiores, & ab his natio Græca, sermonẽ, literas, ipsum genus, & esse, quod ostendam, deduxit, quibus Græci sint omnino iuniores, necessariò ueriorem esse Theologiã Barbarorum, quàm Græcorum: aut Theologiam Græcorum, si rectè cuncta perpendantur, Barbarorum illam esse, quam uetustissimi Græcæ gentis parentes, qui Barbari fuerunt, scilicet Iauan, à quo Ionia dicta, & Cittim, à quo, nomine deprauato, uocata Cypros, & Rodanim, à quo Rodos, in
B Græciam detulissent. Hos inquam uerisimile fit, diluuio, diuinisq; hominibus propiores, Theologiam in eas regiones, in quas à patribus distribuerentur, importasse, ortum mundi, scientiã unius omnipotentis Dei, cæterasq; res diuinas, quas partim conscripsere Barbari, partim ut notissimas non conscripsere, quòd in ore omniũ uersabantur. In sequenti autem tempore, ipsi Græci ad Barbaros uti maiores suos, longeq; antiquiores se recipientes, in Græciam, eorum Theologiam, sacráque deportabant. Quo fit necessario, ut debeat, sicut est, eadem esse Theologia Græcorum, atque Barbarorum. Vt si quid postea nonnulli Philosophi, mentis errore, insciticq; peccauerint, secusq; statuerint, tum repudietur, tum ea pro uerioribus habeantur, quæ maiores siue barbari, siue Græci tradidissent (quod Aristoteles etiam concedit) non quæ cæco iudicio, temerariaq; mentis hallucinatione quidam recenter inuexissent. Testantur autem non modò sacræ literæ Græcos à Barbaris natos, ut superius ostensum, sed ipsimet Græci, se iuniores Barbaris esse, & doctrinam, sermonemq; ab illis acceptum. Omniumq; est testimonium, Pythagorã in Aegyptum, Solonem, Eudoxum, Platonem accessisse, ut audirent eorum sacerdotes. Ostendi suo tempore eorum ambulacra illic à sacerdotibus, scribit Strabo: Symbola illa sua Pythagoras ab eis detulisse, & se Aegyptiorum more circuncidisse fertur. Fuisse eum in Iudæa, & in monte Carmelo habitasse, perhibet Iamblichus; in Aegypto quoque annos duos & uiginti eum peregrinatum, de quo Xantiphonem scripsisse prodidit Porphyrius, amplexum mores, institutaq; Aegyptiorum sacerdotum, rogassecq; Polycratem tyrannum, ut ad Amasim Regem Aegypti, amicum & hospitem scriberet, ut fieret disciplinæ eorum particeps. Venit, inquit, & ad Aegyptios Pythagoras, & Arabas, & Chaldæos, à quibus rationem insomniorum edidicit, uaticinioq;, quod fit thure, primus usus est, & in Aegypto cum sacerdotibus est uersatus, sapientiamq; Aegyptiorum, & sermonem didicit. Sic Porphyrius. Tullius item noster, Cur, inquit

quit, ipſe Pythagoras & Aegyptum luſtrauit, & Perſarum Magos adiit, cur tantas C
regiones Barbarorum pedibus obiuit, tot maria tranſmiſit? Proclus autem ſuper
Timeum, ſcribit Pythagoricum eſſe, ſequi Orphicas genealogias. Superius enim ab
Orphica traditione, per Pythagoram ad Græcos ſcientiam de Diis peruenisſe, ut ipſe
Pythagoras referat in ſermonem ſacro. Dixit etiam ab Aegyptiis Orpheum didi-
ciſſe: Omnis item, ait, Græcorum Theologia, eſt Orphicæ initiationis alumna. Nam
cum primus Orpheus ab Aglaophemo res diuinas fuiſſet edoctus, deinceps ex Py-
thagoricis, & Orphicis literis, excepit Plato, Orpheum nemo eſt, qui neſciat in Aegy
ptum ueniſſe, indeq; ſacra, Theologiamq; aſportaſſe. Qui de ſe ipſo in Argonautica:

Ἠ δ' ὅσ' αἰγυπτίων ἱερὸν λόχον, ἐξελόχευσε
Μέμφιν ἐς ἠγαθέην τελέσας, ἱερᾶς τε πολῆας
Ἄπιδος ἃς πολὺ νεῖλος ἀγάρροος ἐσεφάνωται.

Aegyptiq; ſacra omni ſum regione uagatus.
Illuſtrem Memphin, ſacrasq; acceſsimus urbes
Apidis, has ingens Nili præterfluit amnis.

Homerum tota poëſis eius teſtatur Aegyptias diſciplinas, Theologiamq; coluiſſe.
Literas legendi, ſcribendiq; ſcientiã teſtatur Plato in Philebo & Phædro, ab homi-
ne Aegyptio repertam, quem illi uocent Theuth. Soloni dixit ſacerdos Aegyptius,
Vos Græci pueri ſemper, non eſt apud uos ſenex quisq;, res antiquas ignoratis, ne-
ſcientes diluuium, & conflagrationes, quæ melius Aegyptij norant à progenitori-
bus ſuis audita, & locis his, quibus hæc acciderunt, propinquiores. Nam dilu-
uium in Chaldæa, Meſopotamiaq;, in qua regione tantùm homines tum degebant,
inundauit. Incendium autem, cuius meminit etiam Strabo, Paleſtinæ urbes, quæ D
adiacet Aegypto, populatum eſt. Refertq; Proclus, Solonem apud Aegyptios in
Sai audiſſe ſacerdotem nomine Patanit, in Heliopoli eum qui dicebatur Oclapi, in
Sebemyto Ethimon, ut hiſtoriæ Aegyptiorum atteſtentur. Quæ prior, Plutarchus.
Teſtatur Plato Græcos à Barbaris didiciſſe in Epinomide, ſed ab eis accepta melio-
ra feciſſe: λαβωμεν δὲ ὅπερ ἕλληνες βαρβάρων παραλαβωμεν, κάλλιον τοῦτο εἰς τέλος ἀπεργάζονται.
Veniſſeq; famam, & cultum Deorum, ad Græcos, eodem libro. In Cratylo ſuſpi-
catur multa nomina, maioremq; ſermonis partem, à Barbaris ad Græcos allatam,
præcipuè ad eos qui ſub Barbaris degerent, παρὰ τῶν βαρβάρων εἰλήφασι. Ibidem ſapien-
tiſsimè putat, prima nomina rebus à Diis indita: ut Moſes à Deo, cœlo, ac terræ,
multisq; aliis primis rebus. Platoq; neſcio quibus à Barbaris nomina rerum manaſ-
ſe, quodam inſtinctu diuino ſentiens, linguam Hebraicam omnium linguarum,
præcipuè Orientalium, matrem (Nam & cæteras linguas aſperſas omnes inuenies
uocibus Hebraicis) innuit: παρὰ βαρβάρων τινῶν αὐτὰ παρειλήφαμεν. Ibi fatetur clariſsi-
mè Plato, Barbaros, Græcis uetuſtiores: ὃσοι δὲ ἡμῶν ἀρχαιότεροι βάρβαροι. Vide igitur,
& ſapienter agnoſce, quid ex his ſequatur, nempe ueritatem duntaxat apud Barba-
ros eſſe, ut Deo propiores, ut idem in Philebo: & noſter Marcus, Eſſe ueriora à ue-
tuſtioribus tradita. Omnibus autem Barbaris antiquiores ſunt Hebræi, id eſt, He-
braica lingua, qua uſus eſt Adam, natiq; ab eo omnes, uſque ad diluuium. Diſſipa-
tis autem omnibus, uetuſtiſsimus ſermo corruptus eſt in Chaldaicum, Aramæum,
Arabicum, aliosq; ſermones Orientis. Quoniam igitur teſte Platone, ſunt antiquio-
res Græcis Barbari, efficitur, ut ſit uerius traditum à Barbaris, quod poſtea Græci
didicerunt, diſcipuli ſemper Barbarorum. E' Barbaris autem omnium conſenſu ue-
tuſtiſsimus eſt Moſes, ante quem neminem alium inuenies ſcriptorem, neque apud
Græcos, neque Chaldæos, neque Phœnices, cæterosq; Barbaros: poſt quem flo-

ruit

Lingua Hebraea, per se lingua, diſperſa

A ruit Mercurius Triſmegiſtus in Aegypto. Credenda igitur ſunt, Græciſq; præferenda tradita ab illis, utpote qui magis ea tenerent, Deo, diuiniſq; hominibus propiores & meliores, ut Plato in Philebo. Adeoq; Moſes omnium eſt antiquiſsimus, ut Iuſtinus, quoties apud Platonem, Philoſophoſq; inuenies παλαιὸς λόγος, antiquã famam, eos de Moſe ſuſpicetur ſenſiſſe. Quoniam igitur ab omnibus Barbaris, conſtantiſsimè traditur creatio mundi (fuerunt enim mundo creato propiores, potueruntq; uidiſſe & audiſſe, eos qui primos homines uidiſſent, eosq; de ſatu mundi rerumq; cunctarum ortu differentes audiſſent) hæc erunt ueriora, quàm quæ poſtea rerum magnarum homines imperiti ſuſpicati ſunt. Tota enim Oriente fama uagabatur, mundũ ab omnipotenti Deo creatum, cui ſapientiores uetuſtioresq; Græciæ, utpote minores, diſcipuliq; ſubſcripſere. De quibus poſtea. Nunc tantum uenerandę uetuſtatis offeratur imago, & quæ ab ea tradantur, ad ueritatẽ reuocentur, & eorum teſtimonio mendacia iuniorum arguantur. Quippe & ipſe Ariſtoteles putat teſtimonium uetuſtatis fidiſsimum: ὡς ἔοικε προσέχειν τὸν ἐμπείρων καὶ πρεσβυτέρων ἢ φρονίμων τοῖς ἀναποδείκτοις φάσεσι καὶ δόξαις, οὐκ ἄνευ τοῦ ἀποδείξεως. διὰ γὰρ τὸ ἔχειν ἐκ τῆς ἐμπειρίας τὸ ὅμμα, ὁρῶσιν ἀρχὰς. Quæ ſunt, Quocirca attendenda, quæ periti, & uetuſtiores aut prudentes ſine demonſtratione proferunt, opinanturq;, non minus, quàm ſi demonſtrationibus uterentur. Vident enim principia, quoniam acumen habent ex experientia. Si igitur putat Ariſtoteles uetuſtiorum teſtimonia, eodem loco habenda, atque ea quæ demonſtrationibus comprobantur: certè quæ uetuſtiſsimi hominum Hebræi, Chaldæi, à longæuis, uiuaciſsimisq; progenitoribus audierunt, credenda, amplectendaq;, etiam ſine demonſtrationibus. Eademq; dixerat prior Plato, In ſenectam differendum iudicium de Diis. Illud item magnopere conſiderandum, quod Plutarchus de priſcis perhibet, ſolitos eos in aſsignatione cauſarum, nullam aliam nominare cauſam, niſi principalem, ac meliorem, dicentes quale ſemper eſt in ſacris literis, ζεὺς ἀρχή, ζεὺς μέσα, διὸς δὲ ἐκ πάντα τέλονται, Principium, medium, ipſe eſt Iupiter, à Ioue cuncta. οἱ μὲν σφόδρα παλαιοὶ θεολόγοιτε καὶ ποιηταί, τῇ πρώτῃ μόνῃ τὸν νῶν προσέχειν εἴλοντο, τοῦτο δὲ κοινὸν ἐπιφθεγγόμενοι πᾶσι πράγμασι. Hos Plutarchus ait uehemẽter antiquos: Antiquiſsimi, inquit, omnia meliori cauſæ, præteritis aliis neceſſariis, & naturalibus, aſsignabant, cum iuniores ab optima, & diuina cauſa declinantes, omnia in affectionibus corporis ſtatuerint. Vides priſcorum pietatem, religionem, ſapientiã? Hoc in ſacris literis eſt perpetuum, ut omnia alia cauſa præterita, unam diuinam illam perenniter memorent. Hinc apud Moſen quæ facta à ſecundis cauſis cæteri dicerent, in primam cuncta referuntur. Hinc Deus è terra producit arbores & herbas, ex aquis piſces, plãtat paradiſum, uolare per æthera uolucres iubet. Idem cæteri Prophetæ. Idem igitur, teſte Plutarcho, uetuſtiſsimorũ Theologorũ Poëtarumq; Græcorum mos, eadem religio. Quare non potuit ſine impudentia quicunque fuit, ſi quis fuit, à tanta maiorum religione deficere.

De tribus gradibus diuinis, ſiue Numine trino, uel tribus Regibus, ternaq; poteſtate: & de Spiritus ſancti apud antiquos cõmemoratione, ex Mercurio, Plotino, Pythagora: & quòd procedat à Mente.

CAP. III.

PRIMVM arcanumq; myſterium, in excelſa Diuinitate, eſt, illic eſſe Genitorem, ac Genitum, principem quendam & fontem totius Diuinitatis, ſublimiſsimamq; cauſam; tum genitam ab ea Mentem, potentiſsimam rerum cæterarum creatricem. Noua res ignaris fortaſſe & abſurda, in Deo perinde atque

mortalibus animantibus, & omni re terrestri, patrem & prolem esse. Verum diui- C
nis ingenijs, & aliqua cœlesti luce irradiatis, nihil probatius, nihil rationabilius, omnium sæculorum & sapientum pari uoce, atque consensu, proditum. Hebræos autẽ, & qui ad hæc cogitanda nequeunt animum instituere, debemus ita cõtemnere, ut quorum feras mentes, neque rationes, neque flamma multorum inter se collatorum testium, splendorq́; commoueat. Hoc igitur primum maximumq́; mysterium est, in quo tota ferè Theologia continetur. Nam cum Verbum, & prolem Dei cognoscimus, simul & creationẽ rerum cognoscimus. Constituta creatione, constituitur idem gubernator, qui creauit: Tunc & adoratio eius, qui creauit, & gubernat, in quo super omnia principatus eius demonstratur. Adoratio autem est primi. A' quo si regimur, certè non in hac uita solùm, sed etiam futura. Hæc omnia non solùm necessaria, ac naturali consecutione ueniunt ex illo primo, sed ab his ipsis etiam traduntur posteriora hæc, qui priora illa, obscuriora tradiderunt. Deuenio igitur ad alia de tribus Numinibus consideranda, uocoq́; Platonem testem. Platonem inquã hæredem maiore ex parte priscę Sapientiæ, ad quem tanquam legitimum filium, aut cuius ex alijs multis superstint monumenta, doctrina priorum est deuoluta. Is erit instar multorum de triplici imperio testis, quod nunc cœlitus reuelatum, totus mundus adorat. Nam quod est à Platone dictum, credendum est, ab alijs ante eum, à quibus ipse didicisset, fuisse perscriptum, ab his uidelicet, ut ipse reor, quos superius audiuimus. At, quod apud eos nõ possumus, in Platone ueluti eorum legato legemus, & osculabimur. De Spiritu diuino primùm, postea tota Diuinitate. Platonis autem interpres erit Porphyrius, alijq́; Platonici, quorum approbatione res confirmetur. Plato igitur in Epistola ad Dionysium, qui eum de natura Dei percunctatus fuerat, D
Cur de Deo, p. enigmata lo quendum. respondet, hæc quæ prorsus diuina sint, esse per ænigmata declaranda, ut si quo casu epistola ad aliquem peruenerit, legens non intelligat: περὶ τῆς τοῦ πρώτου φύσεως, φράσεσθαι μὴ σοὶ μὶ ἀνιγμάτων, ἵνα ἄν τι ἡ θάλαττος ἢ πόντος ἢ γῆς ἐν πτυχαῖς πάθῃ, ὁ ἀναγνὸς μὴ γνῶ. ὧδε γὰρ ἔχει. περὶ μὲν πάντων βασιλέα, πάντα ἕνεκα, ἐκεῖνο ἕνεκα πάντα, καὶ ἐκεῖνο αἴτιον ἁπάντων τῶν καλῶν. δεύτερον δὲ περὶ τὰ δεύτερα, καὶ τρίτον περὶ τὰ τρίτα: De natura Primi, inquit, loquendum est tecum per ænigmata, ut si quid epistola ponto, uel terra perpessa fuerit, qui legerit, non intelligat. Sic habet res, circa omnium Regem omnia sunt, & illius gratia existunt omnia, illeq́; est causa omnium bonorum. Secundum autem circa secunda, & tertium circa tertia, &c. Igitur uerba Platonis, quem habeant sensum, Porphyrius explicans refert, quod producitur etiam à diuo Cyrillo aduersus Iulianum Imperatorem: ἀχρὶ τριῶν ὑποστάσεων τὴν θείαν προελθεῖν οὐσίαν. εἶναι δὲ τὸν μὲν ἀνωτάτω θεὸν, τὸ ἀγαθὸν, μετ' αὐτὸν δὲ τὸν δεύτερον, τὸν δημιουργὸν, τρίτην δὲ τὴν τοῦ κόσμου ψυχήν. ἀχρὶ γὰρ ψυχῆς, τοῦ θεότητα προελθεῖν: Vsque ad tres subsistentias, siue hypostases, seu personas progredi: id est, habere diuinam substantiam tres descensus, uel in triplicem numerum se propagare. Esse enim supremum, altissimumq́; Deum, ipsum per se bonum; post eum & secundum opificem; deinceps animam mundi; usque enim ad animam procedere Deitatem. Diximus autem in ueteri Theologia, Patrem appellatum summum Bonum; Filium Mentem, & Opificem; Spiritum uidemus dici Animam mundi. Nam Anima & Spiritus idem sonant. Spiritus est Latinè quod Græcè anima, id est, ἄνεμος, uentus. Idem spiritus & uentus: uentus autem Græcè anemos. Et apud Latinos anima, spirationem, uentumq́; designat: Animas, & olentia Medi Ora fouent illo. Et, Quantum ignes, animęq́; ualent. Quibus locis idem est anima atque spiritus. Quem igitur scripturæ diuinæ Spiritum dicunt, ueteres Theologi dixere modò Animam mundi, modò etiam Spiritum. Nam & Poëta loquens de anima mundi, quam apud

Anima, spiritus, ventus

Platonem

A Platonem uetuſtioresq; Theologos audierat, ait,

Spiritus intus alit, totamq; infuſa per artus
Mens, agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.

Appellabant igitur Spiritum diuinum Animam mundi, ab ea cuncta naſci, ac uiuificari dicentes, ſimiliter atque Chriſtiana poſtea ſapientia. Quod ut intelligas, idem Poëta, qui uetuſtam Theologiam ſequebatur, ſententiasq; ex Platone & ſuperioribus decerptas carminibus ſuis inſerebat, teſtis eſt. Conferamus Poëtam profanum, atque alterum Poëtam ſacrum, & alloquijs diuinis aſſuetum. Dauid, Emitte ſpiritum tuum, & creabuntur, & renouabis faciem terræ. Vergilius autem pro cæteris de eodem ſpiritu,

Vnde hominum, pecudumq; genus, uitæq; uolantum,
Et quæ marmoreo fert monſtra ſub æquore pontus.

Dauid uerò per Spiritum miſſum à Deo, cuncta uiuificari, cuncta naſci ac fieri. Eundem Spiritum idem Poëta, Deum alibi dixit, ſubſcribens Platoni, alijsq; Theologis,

-Deum nanque ire per omnes
Terrasq; tractusq; maris, cœlumq; profundum.
Hinc pecudes, armenta, uiros, genus omne ferarum,
Quemque ſibi tenues naſcentem arceſſere uitas.

Si conferas igitur omnia, eundem hoc loco dixit Deum, quem ſuperius Spiritum, quemq; Dauid Spiritum Dei, Plato cum multis, Animam mundi. Ideo uerò Animã mundi, quòd ut & Dauid cecinit, & alter Poëta, omnia ab eo naſcantur, ac uiuificentur. Id beneficium Spiritus eſſe diuini, tota uetuſtas confeſſa eſt, & ſacræ literæ con-
B ſentiunt. Ac Mercurius teſtimonium pro priſcis illis feret, quem uidebis ad amuſſim uim iſtam diuinam, altricem, ac uiuificatricem, cognouiſſe & deſcripſiſſe, idq; in media illa antiquitate, ac ſæculorum propemodum exordio. In ſermone ad Aſclepium hæc ait: Spiritu agitatur, & uiuificatur omnis in mundo ſpecies. Deinde, Spiritus implet omnia. Ibidem, Mundus nutrit corpora, Spiritus animas. Ibidem, Spiritu miniſtrantur omnia & uegetantur in mundo, & quaſi organum, uel machina, ſummi Dei uoluntati ſubiectus eſt. In ſermone autem tertio abſolutiſsimè de Spiritu hæc dixit: ὁ μὲν πρόνοια τις ἦν τοῦ πάντων κυρίου, ὥστε μηδὲν λόγον τοῦτον ἀποκαλύψαι, οὐδὲ ὑμᾶς νῦν ἔρως τοσοῦτος κατεῖχεν ἵνα περὶ τούτου ζητήσητε, νῦν δὲ τὰ λοιπὰ τοῦ λόγου ἀκούετε. τοῦτο τὸ πνεύματος, ὃ πολλάκις προεῖπον, πάντα χρῄζει. τὰ πάντα γὰρ βασάζων κατ' ἀξιάν, ζωοποιεῖ τὴν τροφὴν, καὶ ἀπὸ τῆς ἁγίας πηγῆς ἐξήρτηται, ἐπίκουρον πνεύμασι καὶ ζώοις ἅπασιν ἀεὶ ὑπάρχον. Niſi, inquit, prouidentia quædam eſſet Dominatoris omnium, ut hanc ego Theologiam reuelarem, neque uos nunc talis amor tenuiſſet, ut de eo quæreretis. nunc reliqua audite. Huius Spiritus, de quo ſæpenumero dixi, omnia indigent: omnia portat ſecundum dignitatem, omnia uiuificat, & nutrit: & à ſancto fonte dependet, omnibus ſpiritibus, & uiuentibus ſemper eſt auxiliator. Hæc Mercurius. Quibus tota ſpiritus diuini natura, uis, & proprietas exprimitur. Primum dicit, eum à fonte ſancto produci, Patre ſcilicet, ac Mente. Plotinus autem dicebat ſuperius, à Mente produci Animam, quod eſt, à Filio Spiritum. Nam Anima mundi eſt Spiritus diuinus. Fontem ſanctum Patrem cum Filio uocat Mercurius. Fontem propter exuberantem ex eo ſpiritum: Sanctum autem, quia Spiritus ſanctus à ſancto mânet neceſſe eſt. Deinde audiſti hunc Spiritum eſſe uita fœcundiſsimum, ab eo cuncta bona proficiſci: Nec ſolùm proficiſci bona, ac uiuificari, ſed etiam portari, ac regi. Homines autem & uiuificari, & inflammari ad bona, optimamquamque

aſpirationem ab eo exiſtere. Hæc de Spiritu ſancto Mercurius, undequaque ueræ C
Theologiæ conſona. Apertè autem imitatus eſt, propoſuitq; ea Plotinus in libro de
Tribus imperatricibus ſubſiſtentijs, loquens de tertia ſubſiſtentia, quæ eſt eis Ani-
matio mundi, nobis Spiritus Dei, hæc ad uerbũ: Illud primũ, inquit, quiſq; cogitet,
ὡς αὐτὴ μὲν ζῶα ἐποίησε πάντα, ἐμπνεύσασα αὐτοῖς ζωὴν, ἅττα γῆ τρέφει, ἅττα θάλασσα, ἅττα ἐν ἀέρι, ἅττα
ἐν οὐρανῷ, ἄστρα θεῖα, αὕτη δὲ ἥλιον, αὕτη δὲ τὸν μέγαν τόνδε οὐρανὸν, καὶ αὕτη ἐκόσμησεν, αὐτὴ δὲ ἐν τάξει
περιάγει, φύσις ὅσα ἑτέρα ὧν κοσμεῖ, καὶ ὧν κινεῖ, καὶ ζῆν ποιεῖ. Quæ ſunt, Quòd hęc quidẽ cuncta
animalia creauit, inſpirata eis uita, quæq; alit tellus, quæ mare, quæ uolant in aëre,
quæ ſunt in cœlo aſtra diuina. Hæc item Solẽ, hæc magnum hoc cœlum exornauit.
Hæc ordine ducit, exiſtens altera uis, & natura ab his quæ temperat, & mouet, & quę
uiuere facit. Sic Plotinus. Eodẽ libro docet ut hæc Anima magna, cœlũ animarit: In-
greſſa, inquit, hæc Anima cœleſte corpus, ἔδωκε τὴν ζωὴν, dedit uitam, dedit immorta-
litatem, excitauit ipſum proſtratum, iacensq;. Quod circum rotatum motum ſempi-
ternum, ab Anima ſapienter agente, animal beatũ effectum eſt. Habuitq; decus cœ-
lum, Anima inducta; ante Animam cadauer mortuum. Terra & aqua, imò uerò te-
nebræ ipſius materiæ, & non exiſtens, & quod execrantur Dij, ut inquit ille. Hæc
Plotinus ad uerbum, in quibus tum perſpicua tertiæ ſubſiſtentiæ eſt confeſsio, tum
quam uim habeat, qua ſit natura, declaratur. Illud fortaſſe incorruptius & melius
Triſmegiſtus, quàm Plato, & Plotinus, quòd nuſquam inſeruit hanc diuinam Ani-
mam orbi cœleſti Triſmegiſtus. Illud quoque melius à maioribus traditum, quòd ut
rectè Platoni producit hanc Animã Mens opifex mundi, ſic nõ rectè producit cum
mole cœleſti. Præceptor enim Triſmegiſtus, naſcentem quidẽ ab opifice mundi, non
quo tempore cœlum, corpus eius produxerit, ſed cum duobus alijs, ſempiternam ta-
men à Mente naſcentem, & à fonte ſancto Genitore: quod illi clarè nõ intelligentes, D
audientesq; eam eſſe uiuificationem uniuerſi, cum uniuerſo ab eodem opifice con-
ditam putauerunt: præcipueq; cœli totius Animam Plato eam exiſtimauit. Quæ
dupliciter redarguuntur: priſcorum autoritate, nil tale aſſerentium, ut appareat à
Platone affictum commentum: & ipſorummet uerbis, quibus hanc Animam de-
finientes, tribuunt ei partes omnes, ac munera diuinitatis. Autor quoque Calci-
dius ſuper Timæum, Platonem Poëtasq; Spiritum ſanctum nominaſſe Animam
mundi, & eum eſſe quem noſtri uocant Spiritum ſanctum, his uerbis: Plato, in-
quit, dicit eſſe Animam mundi, & Animam mundi uocat illum Spiritum quo ue-
getatur, & regitur mundus. De quo Poëta dicit: Principio cœlum, ac terras. Vſq;,
Spiritus intus alit. De eo etiam Apoſtolus ait, In quo uiuimus, mouemur, & ſu-
mus. Hæc ille. Vult igitur Spiritum ſanctum priſcos agnouiſſe; uim, proprieta-
temq; eius deſcripſiſſe, ut uegetet, ut regat, ut animet mundum; & uult congruere
noſtrorum, atque Philoſophiæ profanæ ſuper Spiritus diuini natura, ſententiam.
Pythagoras autem, quem plures ſecuti ſunt, cum audiſſet hunc Spiritum, ut alia ple-
raq; diuina ab Aegyptijs, cenſuit eſſe Animã, per omnẽ rerũ naturã intentam, & cõ-
meantem, ex quo noſtri animi carperentur. Hoc Marcus de natura Deorum. Inter-
pretatus eſt autem ψυχήν, id eſt, Animum, quem cæteri dicerent Animam. Itaque &
Animus mundi, & Anima & Animatio poteſt, & ſoletappellari. Spiritum au-
tem ipſum diuinum idem Marcus & cognouit, & uim, proprietatemq; eius, quam
in rebus habeat, audiuit, eamq; ſuo nomine appellauit. Nam cum de ordine,
ac conſtantia mundi loqueretur, hanc ſapientiſsimam uocem tulit: Hæc ita fie-
ri omnibus concinentibus inter ſe mundi partibus, profecto non poſſent, niſi

ea uno

A ea uno diuino & continuato Spiritu continerentur. En Tullius dicit, Spiritum diuinum diffusum per omnia, sine quo tantus ordo uitæ, quæ est in omni mundo, existere non potuerit. Quid amplius de Spiritu prædicari, quid planius, & apertius poterat? Didicerat id reor ab antiquis. Qui nobis pro omnibus Romanis est testis, sicut pro Græcis omnibus Plato. Intellexit ergo quendam Spiritum diuinum, diffusum, continuatumq; per omnia, uiuificatorem, uitarum datorem, & conseruatorem. Tanta est uis ueri. De hac ipsa Plotinus item sic locutus est. Qui locus etiam à Diuo Cyrillo profertur: γένοιτο δὲ ἂν φανερώτερα, καὶ ἐνεργέστερα αὐτὴ ἡ δύναμις ⸗ ἡ φύσις, ἅντις ἐνθυμηθείη ὅπως περιέχει ταῖς αὑτῆς βολήσεσι τὸν οὐρανόν. παντὶ μὲν γὰρ τῷ μεγέθει τόπῳ, ὅσος ὁτί, δι' ὅλου κεν ἑαυτὴν· ἢ πᾶν διάστημα, ⸗ μέγα ἢ μικρὸν, ἐψύχωται, ἄλλα μὲν καὶ ἄλλα κινοῦντα, τὸ σώματος, ⸗ τὸ μὲν ὠκέι, τὸ δὲ ὠκέι ὄντος. καὶ τὰ μὲν ἀφ' ἑαυτῶν, τὰ δὲ ἄλλην ἀπάρτησιν ἀπ' ἀλλήλων ἐχόντων, ἀλλ' οὐχὶ ψυχὴ ὅτως ἐν δὲ μέρει ἑαυτῆς ἑκάστῳ καταπερμαθεῖσα μορίῳ ψυχῆς, ζῆν ποιεῖ. ἀλλὰ πάντα ζῇ τῇ ὅλῃ, καὶ πάρεστιν πανταχοῦ ὡς γιγνόσκοντι, πατρὶ ὁμοιομερὴς, ⸗ ἡνίκα τὸ ἐν, καὶ κατὰ τὸ πάντη. Fiat, inquit, clarior, & euidentior hæc uis, ac natura, si quis cogitet quomodo suis cœlum continet uoluntatibus. In omnem enim, quanta quanta sit, cœli magnitudinem se dedit. Et omne spatium uel ingens, uel exiguum, animauit, alijs alia corporibus motione concitatis, quorum uarius esset situs: quæ uel contra se incitentur, uel ab inuicem aliam habeãt dependentiam. Sed ipsa Anima secus, nec se ipsam ubique distribuens, uiuere facit, sed uiuunt omnia ipsa uniuersali. Atq; adest ubiq;, similis tum unitate, tum uniuersali illa assistentia Genitori, ac parenti suo. Hæc Plotinus. Quæ constat eadem esse, atq; ea, quæ noster Sapiens, Spiritus, inquit, Domini repleuit orbem terrarum. Sic,

—Totamq; infusa per artus,
Mens agitat molem, & magno se corpore miscet.

B Quæ si paulùm modò expolieris, nostra erunt liquidò. Item Plotinus eandem Spiritus diuini uim uerbis his descripsit: λάμβανε τὸ θεῖα τότε θειότερον τὸ ψυχῆς πρὸς τὸ ἄνω γεννόημα, μεθ' ὅ, καὶ ἀφ' ὃ ἡ ψυχὴ, ⸗ περ ἐν ἔστι χρῆμα, οἷον ἔθαξεν ὁ λόγος, εἰκών τις νοῦ, οἷον λόγος ἐν προφορᾷ λόγου, τὸ ἐν ψυχῇ ὅτῳ καὶ αὐτὴ λόγος νοῦ, ⸗ ἡ πᾶσα ἐνέργεια ἣν ποιεῖται ζωὴν, εἰς ἄλλου ὑπόστασιν. οἷον πυρὸς τὸ μὲν καὶ σωῦσα θερμότης, ἡ δὲ ἣν παρέχει: Accipe diuina hac re, diuiniorem Animæ ad superius uicinitatem, postquam & aqua, Anima, & si una res sit, ut ratio demonstrauit, imago quædam Mentis, ceu uerbum in prolatione uerbi, quod est in Anima: Sic & ipsa est uerbum Mentis, & omnis operatio, quam effundit uitam in alterius subsistentiam: ut ignis, alius quidem caliditas assistens, alia quam præbet. Ecce Plotinus ostendit, Animam hanc uniuersalem à Mente produci, eamq; unam atque eandem esse cum ipsa Mente: cuius sit quædam quasi imago, ut uerbum prolatum, nuntius, & imago mentis. Sic enim & Mens ipsa magna, effudit per afflatum exterius eam. Pulcherrimumq; est exemplum de calore, & eo, qui inest igni, & eo, qui funditur exterius. Haud aliter à Mente diuina, & à fonte sancto, procedere Animam, unam eandemq; rem, & substantiam, sola alteritate differentem. Suntq; hîc de productione Animæ, duo clara, aptaq; exempla: quòd producitur sicut uerbum ab animo: & sicut calor exterius se diffundens, à calore, qui est in igne, cui inseparabiliter exterior est coniunctus, quanquam est alter. Nam non existeret calor circumeffusus, si discederet calor in igne, siue ignis ipse. Sunt igitur, quanquam duo manifestò intelliguntur, tamen inseparabiles ab inuicem, alterq; manat, effunditurq; ab altero. Fons enim caloris exterioris, est calor in igne. Simile exemplum est de Sole & radijs, quibus nobis notis, ignota illa redduntur clariora. Cum igitur hæc uis cognita, ac spectata Philosophis fuerit (nam hæc item est, quam calcodeam ineptè quidam dixere, Calcodea
intelligentiam scilicet uniuersi) apparet Spiritum sanctum æquè atq; Genitorem, ac

Mentem, ſub aliqua ſcientia fuiſſe. Hanc Animam non rectè antiquorum ſenſa accipientes, dixerunt, è qua animi noſtri tanquam ſcintillæ lucerent, poſt uitam in eandẽ redeuntes. Quod Poëta quoq; maiorum inuenta referens expreſsit: C

Scilicet huc reddi, deinde, ac reſoluta referri
Omnia, nec morti eſſe locum, ſed uiua uolare
Sideris in numerum, atque alto ſuccedere cœlo.

Quare non fuit poſterorum inuentum de unica Anima, & redeuntibus ad eam animis noſtris. Nec uerò de Spiritu illo uniuerſi, & Anima mundi, ea ſenſerat antiqua Theologia, reſolui in eam noſtros animos. Additæ ſunt hæ fabulæ à poſterioribus Poëtis. Dico igitur omnibus ſeculis tres hypoſtaſes, aut tria numina, ſeu tria principia, ſub aliqua ſcintilla micuiſſe. Nam apud Platonicos tria principia commemorantur ab antiqua Theologia deſcendentia, Bonum, Mens, Anima. Ea dicuntur in nouiſsima Theologia, Pater, Verbum, Spiritus. Sed uiciſsim tum ueteris Theologiæ nomina perſonant in nouiſsima, tum nomina iſtius in illa.

Examinatur oraculum Platonis de tribus numinibus, aut hypoſtaſibus, circa quas ſint omnia: ſed principaliter circa Primum, qui ſit omnium finis.

CAP. IIII.

IGITVR Plato circa omnium Regem omnia dicit exiſtere, Secundum circa ſecunda, & Tertium circa tertium: illiusq; Regis cauſa omnia extitiſſe, ipſum omnium bonorum cauſam fuiſſe. Hæc quidem obſcurius, id promittente autore, & ſe per ænigmata loqui uelle pollicente. Quo conſtat eum maximis de rebus ſermonẽ inſtituiſſe. Idq; ipſe ſtatim confeſſus eſt, cum ait, De natura Primi. Hæc igitur de natura eius, quod dicitur Primum, à Platone diſſeruntur, & à Porphyrio Platonis interprete, ad treis hypoſtaſes applicantur, in quas ſe natura diuina diffundat quæ dicitur iure τὸ πρῶτον. Ac Patrem & Bonum prius nominauit, appellans omnium regem. Triaq; dixit de eo, oſtẽdens eum triplicis cauſæ ad omnia habere rationem. Primum eſſe autorem omnium bonorum, quæ cauſa efficiens eſt. Tum circa ipſum ea conſiſtere, quæ cauſa rectrix eſt & moderatrix. Tum gratia eius omnia extitiſſe. Paulus igitur loquens de Patre, de quo Plato iſto loco, ſic inquit: Ex quo omnia, in quo omnia, per quem omnia. Quo tres cauſæ comprenduntur: Deus creator & imperator, rector quoque rerum creatarum, demum finis omnium. Atq; obſerua, idem eſſe apud Platonem, Circa omniũ Regem, ſunt omnia, atq; Paulum, In quo omnia: Significatur enim apud utrunq; imperium & ſuſtentatio rerum à Deo: ſed ſuſtentatrix non quidem qualis hominum imperantium, & exterius regentium, ſed maior interiorq; moderatio, quam facilè ipſe eſſentialem dixerim: Suſtineri ſcilicet à Deo, non per exteriorem modò prouidentiam, ſed quadam diuiniore, ac ſecretiore ratione, qua cuncta exiſtunt, exiſtente Deo; collapſura, & in nihilum abitura, non exiſtente. Nihil enim eſſet, ſi ipſe non eſſet, neque decor, neque deformitas, neque Chaos, neq; ordo. Illa lux omnium rerum, ac ſeculorum, illa uis, ſtabile, firmumq; uinculum Vniuerſi, ſicut docuit ſuperius Philo: Pater omnium, robur, gratia, lætitia, fœcũditas. Hoc apud Platonem præpoſitio Circa, ſignificat; apud Paulum clarius, In. Idemq; Platoni, Circa omnium Regem omnia, atque Paulo, In quo omnia. Dixi clarius apud Paulum, quòd apud Platonem, Circa, deſignat exterius quiddam, paulò interiorem, naturalemq; complexum, quo cum Deo tanquam origine, & capite, coniuncta ſunt uniuerſa. Id ipſum illuſtri teſtimonio aſſeruit Ariſto teles in libro de Mundo. Sic ad Verbum: Vetus ait & patria fama eſt, omnia ex Deo, D

& per

A & per Deum nobis extitisse. Nulla quidem natura ipsa sibi sufficit, illius salute destituta. Ideo quidam ex antiquis eò progressi sunt, ut dicerent, omnia esse plena Dei, qui ob oculos, ob aures, omnem denicꝫ sensum, sese nobis offerat. Quæ quidem de potestate diuina iure merito prædicentur, de substantia non item. Planè enim seruatorem, ac genitorem quarumlibet rerum esse Deum fatendum, non tamen uelut animal, laborem in eo sustinentem, sed quadam indefessa potestate, contingente etiam longissima. Sic Aristoteles. Apparetꝫ magna ingenia in similes sententias incurrisse, uel quod magis crediderim, Aristotelem exposuisse Platonem. Quo loco fatetur eximius Philosophus, ueterem esse famam, omnia genita & conseruari à Deo, cui sententiæ ipse quoꝫ subscribit. Præterea Plato, hunc Regem omnium bonorum dicit causam. Animos quæso intende. Non enim cum dixit Deum causam τῶν καλῶν, bonorꝫ, siue pulchrorũ, aliquid exclusit quod non esset bonum, nec à Deo profectum, bona & omnia promiscuè commemorans. Nam qui dicit omnia, dicit etiam bona. Audi igitur Mosen ad singulam quamꝫ rem creatam clamãtem, Et uidit Deus quòd esset bonum. Hoc dicit de luce, de cœlo, aquis, terris, plantis, animalibus. Demumꝫ, Et uidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant ualde bona. Agnoscis idem esse, Omnia, atꝫ Bona. Nam si omnia erant bona, palàm nomine omnis rei, omne bonum item designatur. Da enim quòd non cadat sub earum rerum numerum, quas creauit Deus, bonasꝫ uidit & iudicauit. Quapropter Plato dixit omnium bonorum causam, omnium Regem, omnia bona, omnes res significans, quas omnes bonas Deus uidit & asseruit: Paulus autem ait, Ex quo omnia. Aristoteles Deum omnium γενετῶρα, genitorem. Deinde Plato ait, Et ipsius causa sunt omnia: Paulus autem, Per quẽ omnia. Hæc causa finalis. Nemo autem fuit Philosophorum quin confiteretur, omnium re-
B rum finem esse Deum. Quod hac ratione clarum fiet, res sensibiles sunt propter homines. Nam maria & terræ exercentur & coluntur ab hominibus solis, & his homines soli fruuntur. Cœlum quoꝫ duas habet res solis hominibus utiles, ac necessarias, lumen & calorem. Nam motus tertia res in cœlo, propter illa duo est adhibitus, omnibus terris, lucem, caloremꝫ distribuens. Vniuersa igitur oculis subiecta, hominum uitæ, commodisꝫ deseruiunt. Ex quo necessariò finis earum est homo. Hominem autem aliquem habere finem, clarum est. Qui quoniam nisi Deus esse non potest, propter Deum erit homo & res humanę: & propter omnium Regem, uniuersa. Hæc quidem pronuntiatio propriè in Deum Patrem, de quo loquitur Plato, conuenit. Nam cum dicat Plotinus, Filium intueri in Patrem, indeꝫ beatum effici, certè ipsius prolis genitor finis est, ut quam non solum gignat, sed etiam felicitet. Nec possumus aliter decernere: totaꝫ posterior Theologia uociferatur omne bonum, felicitatemꝫ prolis, esse Patrem, à quo diuinitatem, id est, naturam suam, cum diuinitate omnem beatitudinem habet. Cum autem finis & bonum & felicitas Mentis, sit Genitor, multo magis erit cæterarum mentium, quarum creator fuit Mens & inuentor. Vt liceat sic colligere, & causas cum causis sic connectere: Res sensibiles propter hominem, homo propter creatorem suum, Mentem opificem, Mens propter Genitorem, & ipsum Primum. Rursum, cœlum propter res sensibiles, res sensibiles propter hominem. Totus igitur uisibilis, & sensibilis mundus, sursum, ac deorsum, propter hominem. Hominem autem ita flecti ad aliquem, & id perinde quasi bonum suum desiderare, in quo cupiditates suas usquequaꝫ satiet, multis de causis est necessarium. Nusquam enim est certa quies; semper ad absentem quandam suspiramus naturæ nostræ tranquillitatem. Quam ideo necesse est esse supra hominem, quòd nusquam tantum in rebus humanis bonũ inuenitur, quod plenam illam, optatamꝫ requiem, tribuat. Solus igi-

tur

tur Deus. Ille ſolus occurrentem ſæpe, deiȝcientemq́ animum ægritudinem poteſt tol C
lere, & eiecto mœrore, eam tranquillitatem, dulcedinemq́ inducere, quæ cogitari po-
teſt, intelligi non poteſt, longè ab omnibus hiſce gaudiȝs, quæ ſoliti ſumus in hac uita
percipere, remota magnitudine, & perpetuitate incommemorabilis. Omnia igitur,
cauſa eius extiterunt, ut ad beatam, indeſinentemq́ lætitiam ac bonum perueniant.
Et Mens ipſa in mundo prolocuta eſt, ueniſſe ſe, ut ad regna paterna, patriosq́ aſpe-
ctus tanquam uerum finem homines adduceret: Qui non ſolùm hominum omni-
umq́ aliarum mentium eſt beatitudo, ſed etiam Filiȝ ſui: quod & ipſe demonſtra-
uit, & Philoſophi obſcurè cognouerunt. Ergo propter eum cuncta. Ipſe finis Men-
tis unigeniti, Mens finis hominum & Angelorum, homo finis mundi corporei: ten-
duntq́ omnia in Patrem, iure Patrem & ὁ πρῶτον, ipſum Primum, ipſum Caput:
Siquidem etiam Mentis. Atq́ ἕνεκα, propter, ſiue cauſa, non Dei, ſed rerum neceſ-
ſitatem reſpicit. Illius quoque cauſa omnia extiterunt, quia ſceptris eius ſeruiunt uni-
uerſa, & ab omnibus animatis, exanimisq́ rebus prædicatur, collaudatur. Factáque
ſunt omnia, ut fieret maieſtas eius manifeſta. Venire, ac flecti ad illum cuncta neceſſe
eſt: omnes uelint, nolint, eum confitentur, neceſsitatis æſtu. Longè in hominibus cla-
riſsimum. Nam res naturales eundem ſemper tenent curſum. Videbis igitur homi-
nes deuios & à pietate, ipſóque Deo longius uagantes, tandem ſupplices, demen-
tiamq́ ſuam accuſantes. Quod quidem faciunt & hi, quos arbitramur pertinaces,
contemptoresq́ decedere, qui multo forte miſerabilius præteritos errores deplo-
rant. Sed ad Platonem reuertor. Propriè igitur hæc de Patre, tanquam prima cau-
ſa dicuntur, quòd Rex omnium ſit, quòd ab eo ſint omnia creata, quòd ſuſtineantur, quòd eius cauſa extiterint. In quibus eſt maxima, multipléxque Theologia.
Deinde Plato, Secundum circa, ſecunda, Tertium circa, tertia ait exiſtere. Declarare D
igitur hæc, obſcura quidem, nos oportet. Quo loco primum poſſumus ſuſpicari,
more ſuo, cæterorúmque Græcorum locutum eſſe Platonem, cum præpoſitiones,
quæ debuiſſent nominibus præponi, poſtponunt. Quale eſt apud Homerum: φίλῳ
ἦτορ: καὶ πατρόθεν αὖτις. Et apud Romanos, Quamobrem, Quibus de cauſis. Sic apud
Platonem, Circa omnium Regem, omnia ſunt: δεύτερον περὶ, τὰ δεύτερα: τρίτον περὶ, τὰ
τρίτα. ut ſit punctum δεύτερον περὶ, ſenſúsque habeat, circa Secundum, ſecunda: cir-
ca Tertium, tertia. Quæ rationes diſponendi crebræ ſunt Platoni. Eritq́ idem ora-
tionis tenor, ut quemadmodum dixerat, circa omnium Regem, ſic circa Secundum,
circa Tertium. Tres autem uir diuinus audierat aut apud Chaldæos, aut apud Ae-
gyptios, in ſumma diuinitate Reges, qui numero, & effectu diſtinguerentur. Primus
maxima cauſa, maximus Rex, de quo in Epiſtola, qui uerè philoſophentur, fore be-
atos, prædicat. Secundus, creator: Tertius, altor & uiuificator. Nam cum ait, circa
Secundum, ſecunda, intelligit munus, uel numen quoddam ſecundum: ſic, cum circa
Tertium, tertia, quoddam diſtinctum munus innuit. Ex eo autem quod dixerat de
Primo, intelligitur ſenſus ſequentium. Declarauimus enim præpoſitionem Circum,
deſignare uim ſuſtinendi, ac regendi. Primus omnibus in rebus gradus eſt, ut ſit au-
tor & cauſa: tum eorum creatio: deinde uiuificatio, & ſuſtentatio. Autor & cauſa
prima Pater, cui principaliter, & ut Platonici loquuntur, fontaliter aſcribuntur o-
mnia, quia genitor eſt Mentis opificis, creatricis, & quia prima eſt origo, prima di-
gnitas, primum eſſe. Secundum eſſe, uel ſecundum exiſtens, eſt proles eius, à qua
eſt ſecunda rerum exiſtentia, ſecunda origo. Tertia eſt anima mundi, tertiam rerum
exiſtentiam ſuſtinens. Tres igitur ſunt origines, tanquam una, tres habentes, ac ſu-
ſtinentes rerum exiſtentias, tanquam unam. Primæ origini tria hæc ſimul attribuun-
tur,

A tur, quòd ſit cauſa, regat, finis ſit. Eſt enim Pater cauſa Mentis, & Spiritus. Itaque etiam uirtutis & poteſtatis eorum. In Patre tanquam prima cauſa omnis eſt uirtus Secundi & Tertij, id eſt, Mentis, & Spiritus. In Patre & Rege omnium ſunt ea tria: in Prole autem & Anima ſic explicantur, quòd Proles creat, Spiritus uiuificat, & regit. Sicq; circa Secundum, ſecunda, id eſt, circa Mentem, & Prolem creatricem, eſt ſecunda rerum origo; circa Tertium ſunt tertia, id eſt, tertia origo, tertium eſſe. Voluit enim Plato, quod apud Mercurium didicerat, tres omnium rerum eſſe origines, à quibus tripliciter res dependerent: Fontaliter, & originaliter, & primo à Patre; ſecundum creationem à Filio, ſecundum uitam, ac uiuificationem, à Spiritu. Spiritus enim, (ait Proles Dei) eſt qui uiuificat. Pater eſt fons, & primum: Filius creator: Spiritus uiuificator. Quod quidem in ipſa redemptione apparuit. Pater miſit, Filius uenit, Spiritus aluit, afflauit, uiuificauit. Primus autor tanti boni fuit Pater, qui miſit & iuſsit. Secundus Filius, qui egit & paruit. Tertius Spiritus, qui afflauit. Sicq; circa omnium Regem fuerunt ea principaliter, ac fontaliter. Nam miſit ipſe Filium redempturum, miſit Spiritum afflaturum. circa Secundum fuerunt hæc ipſa, ſed ſecunda quadam ratione: tertia quadam, circa tertium. Hoc quod nos de redemptione uidimus, audierant illi de creatione: & Plato tradidit tanquam priſcum myſterium: Noſque expoſuimus Platonem: nec ferè ſecus Plotinus, & Porphyrius, cuius hæc pauca uerba ſunt: ὡς γὰρ πάντων μὲν πρὲι τὸς πρῶτς ὄντων θεὸς, ἀλλ' ἤδη πρώτως μὲν πρὲι τὸν πάντων βασιλέα, δ' δὐτερον δὲ πρὶ τὸν ἀπ' ἐκείνε θεὸν, καὶ τρίτως πρὶ τὸν ἀπὸ τότε. Platonem ſic locutum, ut diceret, omnia eſſe circa tres Deos, ſed Principaliter circa Regem omnium: ſecundò circa Deum, qui eſt uel naſcitur ex illo: tertiò, circa Deum qui procedit ab iſto. En Porphyrius ſecundum à primo
B naſci, tertium à ſecundo, docet, ex Platone.

Quomodo Animam ſeu ſpiritum ex illis duobus produci tradiderint.

CAP. V.

PLOTINVS igitur pro tota Theologia Platonica, omnibuſque Platonicis, in quibus tenet principatum, erit interpres, & aſſentiens ei Porphyrius. Hinc quantum de noſtra Theologia ueteres cognouerint, intelliges. Tota eſt enim concatenata, mutuiſq; nexibus implicata. Vt enim ſcribimus, quæ ſupra millenos annos, hi prodiderunt: ſic ijdem ſcribebant, & loquebantur multis retro annis tradita. Plato inquam, Anaxagoras, Parmenides, ſecuti maiores illos, hos ſecuti recentiores. Plotinus igitur, ut eſt paulò antè demonſtratum, tres has rerum origines, triaq; numina aſſumens, & de eorum inter ſe ratione diſſerens, ſic perhibet. Bonum, id eſt, Pater gignit Mentem, Mens gignit Animam. Porphyrius autem exponens quaſi Platonem, & Plotinum, dicit eſſe omnia, circa omniũ Regem: ſecundò, circa Deum ex illo: tertiò, circa Deum ex iſto. Tres ergo quaſi Deos, uel tria numina demonſtrant, quæ deinceps alterum ex altero naſcantur. A' Bono Mens, à Mente anima. Omniaq; ſunt conformia cum Theologia uera, eo excepto (quod quidem exiguum eſt diſcrimen) quòd Anima, id eſt, Spiritus, non à Mente ſolùm procedat, neque is tanquam certus generationis ordo debeat conſtitui. Sed enim certus ordo eſt ipſorum numinum, ut Anima ſit tertio loco, quia cauſa eſt poſt effectus: Anima autem ſiue Spiritus producitur à ſuperioribus. Hunc ordinem crediderunt eſſe etiam in gignendo. Sed etiam certè eſt: ſolum reticuerunt Bonum, à quo Spiritus produceretur. Non negatur autem, quod reticetur. ſicut non negat Euangelium Spiritum etiam à Filio manare, quia Filius dicat, Spiritus qui à

Patre procedit. Ac ſi uelis munera, non ſubſtantiam diuinorum numinum ſpeculari, C
hæret magis ad Prolem Spiritus, quàm ad Supremum. Producitur enim à Bono, à
Mente producitur & donatur, & effunditur. Ob hanc cauſam in productione eius,
Prolem tantùm commemorarunt: nec par eſt tamen Bonum eos excluſiſſe, præcipuè
uetuſtiores. Nam Mercurius dixit à fonte ſancto Spiritum produci. Fontem autem
Patrem eſſe cõſtat. Vt ergo ex Euangelio colligimus modò Spiritũ à Patre procede-
re, modò à Filio, non ſequimur autem errores eorum, qui tantùm ea probãt teſtimo-
nia, quæ Spiritum aſſerũt à Patre produci: ſic ex diuerſis huius Theologiæ locis col-
ligimus eum à Bono, & Mente exiſtere. A' Bono Mercurius, à Mente iuniores Pla-
tonici, Plotinus, Porphyrius. Bonumq; oſtenſum eſt, ipſum Genitorem appellari. Fi-
lius in Euangelio de Patre ſuo, Nemo bonus, niſi ſolus Deus. Sed diligentius ad Plo
tinum inſiſte. Si enim dicebat ſola alteritate Bonum ac Mentẽ ſeparari, ut ne ſit ſeiun-
cta ſubſtantia, efficitur eundẽ produci à Bono, atq; Mente. A' ſubſtantia enim diuina
producitur. Eadem autem, Plotino teſte, eſt ſubſtantia Genitoris, ac Geniti, ut eos à
ueritate aut nihil, aut non multum decidiſſe clarum ſit. Non ſeparaſſe autem eos ſub-
ſtantiam horum trium, ſæpe probatũ. Adeò uerò non eſt is error apud eos, ut in con-
trariũ potius deflexerint. Nam coniunctionẽ ſubſtantiæ eorum quidam etiam inter
cæteras diuinas ſubſtantias eſſe uoluerunt, ut altera cum altera eſſet connexa, Deus
cum Deo, uel Angelus cum Angelo. Quod quidem in ſubſtãtijs, excepta diuina, fieri
non poteſt. Nuſquam eſt tanta coniunctio, nunquã, excepto Deo, æternitas. De quo
poſtea. Nominant autem treis Deos, alteritatẽ tantum, non numerum ſubſtantiarum
innuentes. Difficile enim eſt habere in promptu locutiones & nomina, quibus cõiun-
ctio ſubſtantiæ, atq; diſiunctio numerorũ deſignetur. Nam nomen perſonæ non fuit
apud eos, prorſus hac in re apud antiquos inuſitatum. Ad uitandum autem errores, D
caſtigatius poſteriores locuti ſunt. Agnoſcimus igitur totam Theologiam, non ſo-
lumq; dependentiã, creationemq; rerum ex Deo, ſed etiam & gradum illorũ trium,
& ortum, ac productionem, & quid muneris, ac numinis exiſtat in unoquoq;: Credo
diuinis oraculis, non uiribus humanis, priſcis cognita.

*Quòd Aegyptij ter acclamabant, trinam Deitatem deſignantes. & quòd di-
uinam ſapientiam, omnia eſſe apud eos, inſcriptio demonſtrabat.*

CAP. VI.

Damaſcius

CONSIDERANDVM quoque, quod traditur à Damaſcio Platonico haud ignobili, qui de Aegyptijs perhibet: πρώτην ἀρχὴν σκότος ὑπὲρ πᾶσαν νόη-
σιν, σκότῳ ἄγνωστον, ἧς τοῦτο ἐπιφθεγγόμενοι. Quæ ſunt: Primum principium appel
lant tenebras, ſuper omnem cognitionem, tenebras incognitas, Ter iſtud
acclamantes. His intelligimus, claruiſſe priſcis ſeculis magnam de tribus illis lucem.
Omnium enim rerum principium ter acclamantes, appellantesq; tenebras, omnem
humanam cognitionem ſupereminentes, triplicem Deitatem deſignabãt. Hinc etiam
Dionyſius ex ſanctis, ac diuinis fontibus, caliginem hanc uocat, Qui poſuit tenebras
latibulum ſuum. Et de eodem diuinus Orpheus,

Αὐτὴν δὲ ἐχ ὁρόω, πολὺ γὰρ νέφος ἐστεφάνωται.

Illum non uideo: eſt etenim caligine ſeptus.

Sic Aegyptij ſanctiſsimam Trinitatem, primúmque omnium rerum principium, tenebras ignotas dixere, nulla potes humana cogitatione contingi, ſub altiſsi-
ma diuinitatis ſuæ caligine latitantem diuinitatem, pelagus altiſsimum, quod intueri, penetraréque ſummas ad uſque ſedes, nulla ne Deorum quidem ua-

leat

A leat cogitatio. Térque iſtud acclamabant, tria illa principia innuentes, Bonum, Mentem, Animam ſeu Spiritum, Platonicis & multisq; alijs Philoſophis notiſsima. Triplex apud illos acclamatio, ſicut Angeli clamarunt ter, Sanctus, Sanctus, Sanctus. Item illud conſiderandum, quòd Plutarchus, in Aegypto in templo Mineruæ, quæ eſt diuina Sapientia, filia ſummi Dei, fuiſſe hanc inſcriptionem dicit, ἐγὼ εἰμὶ πᾶν τὸ γεγονὸς, καὶ ὄν, καὶ ἐσόμενον, καὶ τὸν ἐμὸν πέπλον οὐδεὶς πωθνητὸς ἀπεκάλυψεν: Ego ſum omne quod fuit, quod eſt, quod futurum eſt: uelum meum nemo mortalium hactenus reuelauit. Hæc inſcriptio. Scito igitur & attende, quòd hæc inſcriptio erat ea, quæ eſt apud Moſen, Ego ſum qui ſum. Quod Hebraicè dicitur, Ero qui ero, Græcè, ὁ ὤν, ille qui eſt. Scitoq; hoc eſſe nomen tetragrammū, quod apud Hebræos eſt nomen à uerbo ſubſtantiuo à uoce futura יִהְיֶה Ihieh, id eſt, erit: uocatur יְהוָה tantum una litera Iod, mutata in Vau, quod fit apud eos uſitatiſsimè. Hoc nomen etiam eſt, quod uocatur à Philoſophis τὸ ὄν, quod eſt, ipſum eſſe. Vt igitur dixit ipſe apud Moſen, Ego ſum qui ſum: & apud Philoſophos & Hebræos, Ille qui eſt, uel, Illud quod eſt: ſic illa inſcriptione teſtabatur ſe eſſe, quod fuit, eſt, erit, omnia uidelicet, quæ continentur nomine, Ille qui eſt. Quoniam apud Deum, ut inquit Plato, neq; præteritum eſt, neque futurum, ſed ſola æterna præſentia. Præterea ut dicitur in ſacris literis, Hoc nomen meum non indicaui eis: ſic ait inſcriptio, Velum meum nemo reuelauit. Nouimus item appellaſſe ſe Ille qui eſt: quia deſignet æternitatem, deſignet creatorem, & per ſe exiſtentem: illum qui ſemper fuit, etiam anteaquam res crearentur: illum item qui non ſit ab alio: deinde illum qui maximè ſit, ens item uniuerſale, magis quàm totus mundus, & uniuerſum. Et ut apud Ioannem, Quod factum eſt, in ipſo uita erat. aut, Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo
B factum eſt nihil quod factum eſt, ſic iſta inſcriptione, oſtendit ſe eſſe omnia, eſſe ſe cauſam uniuerſalem omnium rerum, ſine ſe nihil eſſe poſſe, nihil fuiſſe, & eſſe, futurumq; eſſe ſine ſe, qui ſit omnia, ens maximum, ens uniuerſale. Vt autem nouimus nomen illud, Qui eſt, eſſe Filij Dei, qui crearit, qui ſit cauſa uniuerſalis, ens uniuerſum: ſic inſcriptio iſtum ipſum denotabat. Sed Græci fallebantur, inuenientes templum illud in Aegypto diuinæ Sapientiæ, filiæ Dei dicatum, putabant hanc eſſe Mineruam. Quod uerum erit, ſi ſordes fabularum abſterſeris, detraxeriſq; uile pallium, quod ex parte fecit Proclus, dicens hanc Mineruam eſſe, δημιουργικὴν τὸς ἡ θεὸς, Opificem Deam. Siquidem & idem Plutarchus perhibet: Rex, inquit, quicunq; apud eos eligebatur, ſtatim fiebat ἐκ τῶν ἱερέων, καὶ μετεῖχε τῆ φιλοσοφίας ἐπικεκρυμμένης τὰ πολλὰ, μύθοις καὶ λόγοις, ἀμυδροὰς ἐμφάσεις τῆ ἀληθείας ἐν διαφάσεις ἔχοσιν. ὥσπερ ἀμέλει καὶ παραδήλωσιν αὐτοὶ, πρὸ τῶν ἱερῶν τὰς σφίγγας ἐπιφκῶς ἱστάντες εἰς αἰνιγματώδη σοφίαν, τῆ θεολογίας αὐτῶν ἐχόσης: Ex ſacerdotibus, erátque particeps Philoſophiæ, quæ magna ex parte, fabulis, narrationibúsque, quæ obſcuras ueritatis declarationes haberent, abſcondebatur. Quod ipſi apertè præ ſe ferebant, ponentes pro templis Sphingas, innuentes adumbratam ſapientiam eorum Theologiam habere. Hæc cum teſtetur Plutarchus, non mirum eſt, ſi ter acclamantes tenebras, trinitatem, aut tria numina deſignabant. Et diuinam Sapientiam, à Deo natam, de ſe loqui obſcurè, ſeq; uelatam eſſe fatentem introducebant. Nec item tantam apud eos Theologiam fuiſſe mirabere, ex his quæ leges apud Mercurium, Orpheum, qui didicit ab Aegyptijs, Platonem, itemq; Chaldæos, apud quos omnes erant duo, Genitor, & Proles, ut tria ſemper ſunt apud cæteros. Sed peculiaris ſermo de duobus, ſicut item in noſtra Theologia. In eo porrò quod Plutarchus protulit oraculo, Proclus addit hoc quod deeſt apud Plutarchum. Vbi dixiſſet, Velum meum reuelauit nemo, ſequitur, οὐ ἔτεκον καρπὸν,

ἥλιον ἐγένετο, Quem ego fructum peperi, fuit Sol. Prædicat igitur se Solis creatri- C
cem. Mirabile mysterium. Hoc enim est quod Moses, Dixit Deus, fiat lux. Et, Creauit Deus duo luminaria magna. Et quod Plato in Republ. Sol filius summi Boni. Et quod Homerus in hymno de Sole, διὸς τέκνον, Proles Iouis. Et eadem Sapientia apud Solomonem idem mirabiliter gloriatur: Ego feci ut oriretur lumen in cœlis. Et, Ante Solem permanet nomen eius. O' miseri mortales, cur Solem adorabatis; non, ut nunc totus mundus, eum qui Solem peperisset? Nominauitq; præcipuè Solem oraculum, quòd sit in omni creatione præcipuus, admirabile Dei opus, præpositum etiam à Mose ante omnes res creatas: Et de quo Propheta, qui cœlum contemplatus, admiratúsque inuentorem, tot cæteris omissis, prædicauit, In Sole posuit tabernaculum suum. Quod secus, In cœlo posuit Solem, prosequitúrque ortum, & occasum, lucem, calorem per omnem mundum intentum. Hunc ergo in oraculo gloriabatur Sapientia se fecisse, quo nomine debuerat adorari, coli, à cunctis gentibus, non ipsum opus. Verè igitur illa Sapientia, erat Filia Dei, cui concorditer à cunctis datur creatio, uocata summi Boni Filia. Non erat illa fabulosa Minerua, quæ cum homo fuerit, Solem creare non potuit. Habes ergo ternam illam apud Aegyptios acclamationem non iniuria trinitatem, tria numina, tres reges designasse, ut quæ de Prole tam mira, certáque tradiderit. Ac uerè oraculum illud apud Aegyptios fuisse declarat Mercurius Trismegistus, qui similiter de Deo locutus est, in eo quòd Deus inuisibilis, sit uisibilis ex operibus: σὺ γὰρ πάντα εἶ, καὶ ἄλλο οὐδὲν ὃν ὁ μὴ σὺ εἶ, σὺ πᾶν τὸ γινόμενον, σὺ τὸ μὴ γινόμενον: Tu enim omnia es; & nihil aliud est, quod tu non sis. Tu es omne quod fuit, & quod non fuit. Hæc ille de Deo, cum Deo loquens, quod Deus de se ipso in templo. Designat autem illud Ioannis, Sine ipso factum est nihil. D

De tribus Regibus, siue tribus Intelligentijs, triplicique Diuinitate, ex Numenio, Amelio, Plotino, Theodoro, Iamblicho, Proclo.

CAP. VII.

CONSIDERANDA quoque, quæ cæteri Platonici, tum dicta Platonis, tum Orphicam & Aegyptiam Theologiam sequentes, & ut solent aliquo in abdito apud priscos loco reperta proponentes ut ænigmata, prodiderunt. Proclus igitur hæc ait super Timæum: Νουμήνιος τρεῖς ἀνυμνήσας θεὸς, πατέρα μὲν καλεῖ τὸν πρῶτον, ποιητὴν δὲ τὸν δεύτερον, πόιημα δὲ τὸν τρίτον, ὥστε ὁ κατ' αὐτὸν δημιουργὸς διπλοῦς, ὅτε πρῶτος καὶ ὁ δεύτερος θεός: Numenius celebrat, & laudat tres Deos, primúmque uocat Patrem, secundum Creatorem, ipsum opificium, id est, Animam mundi, tertium. Quocirca Opifex secundum illum est geminus, & primus scilicet, & secundus Deus. Hæc Numenius à Proclo recitata. Vides apud Numenium, duos creatores, duos Deos. Eo enim modo tunc loquebantur. Vides primum Patrem, secundum Opificem, uel Creatorem, quod nomen, ut sæpius claruit, proprium est diuinæ Prolis. En quod nostra canit Theologia, confitens Patrem creatorem cœli & terræ, confitens item Filium creatorem, ut per quem omnia facta sunt. Nec te turbet quòd tertio loco diuinitatis, dicat Proclus ponere Numenium ipsum opus. Non enim ita nominat tertium, ut æquale prioribus duobus, sed ut factum, & opus quoddam diuinum: sicut & Plato in Timæo, statuens Mundum aut Animam, esse Deum, creatum à Deo, id est, rem diuinam, opus Dei. solum autem geminum Creatorem fatetur, solis duobus ascribit creationem, de quibus ut in primo

A primo libro uiſum, tam præclara ſcripſit Numenius. Vera quidē diuinitas eſt duorum opificum,& duorum non diſtinctorum, ſed ut ipſi quoque docent, unius operis mundani, duo creatores uelut unus, quia opus unum. De duobus autem numinibus, & de duobus quibus rerum creationem attribuunt Philoſophi, nunc ego loquor. Excludoq; tertium illud à uera diuinitate. Quanquam ſit mihi ueriſimile tertio loco, non id quod Proclus dixit, poſuiſſe Numenium, ſed quod Pythagoras, Plato, Plotinus, Amelius, ut poſtea docebitur. Plato enim, ut ſuperius audiſti, tres nominauit. Duos autem qui crearent, ut idem Proclus perhibet, Plotinus adhibuit: διττὸν μὲν ὑποτίθεται τὸν δημιουργὸν, τὸν μὲν ἐν τῷ νοητῷ, τὸν δὲ ἡγεμονικὸν οὖν τοῦ παντὸς: Duplicem quidem proponit Opificem Plotinus, alterum in intellectuali, alterum imperantem uniuerſo. Hæc dicta Plotini eò ſpectant, Patrem eſſe, primum intellectualem dantem ſapientiam, & Ideas Proli ſuæ, quas appellant Platonici, νοητὰ: eum eſſe ſummum, eminentiſsimumq; in mundo, qui dicitur νοητός: Prolem autem, ut omnes ſuperius uidimus confitentes, eſſe reginam uniuerſi, creatricemq; Mentem. Amelius autem melius & clarius explicuit tres illos. De quo idem Proclus: ἀμέλιος δὲ τριττὸν ποιεῖ δημιουργὸν, καὶ νοῦς τρεῖς, βασιλέας τρεῖς, τὸν ὄντα, τὸν ἔχοντα, τὸν ὁρῶντα. διαφέρουσι δέ φησι, διότι ὁ μὲν πρῶτος νοῦς ὄντως ὄντι, ὁ δὲ δεύτερος ὅτι μὲν τὸ ἐν αὐτῷ νοητόν. ἔχει δὲ πρὸς αὐτὸ, καὶ μετέχει πάντως, καὶ διὰ τοῦτο δεύτερος. ὁ δὲ τρίτος, ὅτι μὲν τὸ ἐν αὐτῷ, καὶ ὅτι νοητόν. πᾶς γὰρ νοῦς, ὁ συζυγοῦσι νοητῷ ὁ αὐτός. ἔχει δὲ τὸ ἐν ᾧ δευτέρῳ, τῷ ὁρᾷ τὸ πρῶτον. ὅσῳ γὰρ πλείων ἡ ἀπόστασις, τοσοῦτῳ τὸ ἔχον ἀμυδρότερον. Quæ ſunt, Amelius, inquit, triplicē facit Opificem, & Mentes tres, & Reges tres, eum qui eſt, eum qui habet, eum qui aſpicit. Differunt autem hi: quoniā prima Mens uerè eſt: Secunda eſt quidē intellectuale, quod eſt in ipſo: habet autem ante ſe, & participat omnino ipſum: & propter hoc, eſt ſecunda: Tertia uerò, B eſt quidem & ipſa, quod in eo intellectuale. Omnis enim mens conſociato intellectuali eadem eſt. Habet autem quod eſt in ſecundo, & uidet primum. Quanto enim ſit maior diſceſſus, tanto id quod habet eſt obſcurius. Hæc ubi recitaſſet, Proclus addit, τούτους δὴ τοὺς τρεῖς νόας, καὶ δημιουργοὺς ὑποτίθεται, καὶ τοὺς παρὰ πλάτωνι τρεῖς βασιλέας, καὶ τοὺς τρεῖς παρ' ὀρφεῖ τρεῖς. Videlicet: Has igitur tres Mentes & Opifices ſtatuit Amelius, & qui ſunt apud Platonem tres Reges, & qui apud Orpheum tres, Phanes, Vranos, Cronos. Hæc Proclus. Ex his fit clariſsimum etiam Platonem, & Orpheum antiquiſsimum, de tribus numinibus locutos: incorruptius quidem, diuinius, & cœleſtius Platonem, nominantem tres illos, tres Reges, uelut unum. Sunt ergo tres Reges apud Platonem, teſte Proclo, non Chriſtiano, imò Chriſtianis inimico, ſunt tres Mentes, tres Intelligentiæ, tres Reges uelut unus. Vt noſtræ literæ canunt, Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus ſanctus: Non tamen tres Dij, ſed unus eſt Deus: ſic dicere poſsis ex Platone, Rex eſt Pater, Rex eſt Filius, Rex Spiritus ſanctus. Non tamen tres Reges, ſed unus Rex. Quoniamq; mens eſt una hypoſtaſis, aut perſona, crediderim rectè ſic prædicari, Mens eſt Pater, Mens Filius, Mens Spiritus ſanctus. Non rectè autem, ſi dicas, Non tamen tres Mentes, ſed una eſt Mens. Quia Mens eſt hypoſtaſis. Sed ſit quod uerius, ac melius Theologis uidebitur. Quis autem reuelauit Platoni, qui Mentis æternæ aduentum in mundum, plus trecentis annis anteceſſit, tres illos Reges, circa quos omnia eſſe prædicauit? quis item Orpheo, licet, ut moris, eius, poëticis nominibus tria illa nomina deſcripſerit? Sed ſit obſcurius quod ab Orpheo poſitum eſt: uera, luculenta, clareſcentia, quæ Plato de tribus Regibus, Plotinus, Numenius, Amelius de duobus Opificibus. Nam tertius ſemper fuit obſcurior, etiam apud noſtrates. Hoc miraculum, tres omnium rerum Imperatores Platonem nominaſſe, cæteros autem Philoſophos, duos Opifices, ut eſt in noſtra cœleſti

Theologia. Hoc indicio est, semper in prisca Theologia, apud Chaldæos, Phœnices, C
Aegyptios, gentes uetustissimas, quæ nunc penitus apparuit, abditam fuisse sapientiam, sed non cognitam, adulteratam nominibus & sensibus, donec præco cœlestis ipse, uisibilem, qui esset antè inuisibilis, se reddens, eam efficeret rutilantem, doceretq; omnes, oportere adorare Deum, in spiritu & ueritate. De quibus tribus, Deo, Veritate, Spiritu, notionem priora sæcula, ab initio generis humani descendentem, tenuerunt. Nam sicut Amelius secutus est Platonem, sic necessariò Plato didicit ab antecessoribus, credo ego, Aegyptijs & Chaldæis, quemadmodum item in Epistola nominat Causam mundi, & Patrem eius, certè ab aliquo oraculo, ab aliqua uetusta Theologia, quale canebat Aegyptia, tria numina, ea tenebras appellans, & ut tam multa Mercurius, Chaldæusq; decantauit. Verisimum est item legisse Platonicos multa quæ peruenire ad nostra sæcula non potuerunt, ex quibus illi libris suis quædam largiti sunt. Sed reuertor, declaroq; Amelium. Patrem, primamq; Mentem, dicit existentem, secundam habentem, tertiam uidentem. Quorum ratio est, quòd primo ac principaliter, fontaliterq;, est ipse Pater, quin dicitur etiam ὁ πρῶτος, Primatus, Principatus, Primum esse, à quo reliqua duo. Secundus dicitur habere, quia participat priorem, nascitur à priore, est filius eius, habet ab illo bona sua, diuinitatem, sapientiam, autoritatem, idq; ipse prædicabat in mundo, eoq; est secundus, participansq;, quod dixit de eo Ioannes, eum esse & fuisse semper apud Deum. Tertius autem, inquit, habet quidem quod in Secundo est, respicit autem Primum. Hoc nos clarius diceremus, manare à duobus, quia Primum uelut fontem suum aspicit: habet autem quod in Secundo est. Fluit enim ab ipso: habet ab ipso, & à præcedente, quod est: & datur, mittitur, fluitq; ab ipso Secundo. Aspectus in Primum est, ut D
in fontem suum, habere quod in Secundo: est item accipere, quod ipse sit, à Secundo. Dat enim ei Secundus, quod est. Quòd si hæc ad creationem, Ideasq; referas, & ut tres rerum imperatores, triaq; principia uelut unum, eadem est sententia. Primus, uerè, principaliter, fontaliter est. Secundus, est Idea quæ in se est, quæ dicitur ab eis ὁ νοητὸς. Ob id autem est Idea, quia nihil est in Deo alienum à Deo. Et quia Mens, aut Intelligentia, est idem cum re intellecta: sic etiam Tertius, quia & ipse Mens est, est ipsum intellectuale siue intelligibilitas, ut sic dixerim. Id scilicet quod est in Secundo, & quia Mentes sunt, intelligendo operantur. Quia uerò sunt unus Deus, quod intelligitur, & intelligendo creatur à Secundo, intelligitur item, fitq; à Tertio, si uelis ista ad creationem referre, cuius principalem causam assignant Platonici uelut originem, Ideam in mente Opificis, quæ ab eis nuncupatur ὁ νοητὸς. Hæc Idea, inquit Amelius, est in Secundo, est item in Tertio: sed Secundus, & Tertius est item cum ista Idea. Sunt enim uelut duo opifices mundi, uterque mundi origo, utrique inest Idea mundi, & uterque est ipsa Idea. Non est diuinitas eorum disiuncta, quia uterque est eiusdem rei summus opifex, uterque principium. Pater autem & primus est, quem & Secundus participat, & Tertius aspicit, eoq; Primus à duobus participatur. Quæ quidem nostra Theologia clarius loqueretur. Sed nobis satis est ostendere, cœlesti nunc reuelatam testimonio ueritatem, semper in aliqua luce apparuisse: religionem hanc, quam colit mundus, antiquissimam illam omnium sæculorum esse: uerum ut nunc radiantissimam, omnibusq; perspectissimam, sic tunc obscuriorem, inter abdita mysteria latitantem, uix paucis introspectam, nec ab illis etiam forte intellectam, donec apparuit tota. Ecce tot autores, tot testes, de duobus Opificibus, de tribus quibus canitur nobis æterna gloria, testes inq;, quibus cum aut incognita prorsus nostra religio, aut uix cognita esset, loquebantur tamẽ eadem, apud

maiores

A maiores Theologos reperta. Nam quod Plato de tribus Imperatoribus ſcripſit, extabat etiam apud priores Pythagoreos. Nec tibi referam hoc loco, quod ſuperſtitioſi quidam è noſtris, ex libris Ariſtotelis, qui teſtetur Pythagoreos uſos numero ternario in ſacris, quo deſignabant principium, medium, finem in cunctis rebus: ſed quod euidentiſsimè monuit Proclus à Iamblicho traditum: τρεῖς εἶναι θεὸς τότος, καὶ παρὰ τοῖς πυθαγορείοις ὑμνεμένος: Celebrari, laudari tres iſtos Deos apud Pythagoreos. Videlicet quod nos, perpetuò, & indefeſsè, noctésque diésque, nunquam ſanctiſſimas uoces has interpollantes, ut ſit gloria Patri, Filio, Spiritui ſancto, qui fuerit ſemper, & ſicut fuit, ſic ſit, futurusq; ſit in æternum. Eadem extant apud Numenium Pythagoreum. Mirificè quoque conſenſere cæteri Platonici, uenerantes, adorantesq; cum cæteris tres hos Imperatores, & Reges, tresq; Deos, ut unum. Nam Theodorus Platonicus inſignis, ſecutus Amelium, hæc Proclo teſte ad uerbum poſt Iamblichum inquit: τρεῖς μὲν ἀμελίῳ συνεπόμενος εἶναι φησὶ δημιργὸς. τάτ͂ει δὲ αὐτὸς, ὐκ ἐνθὺς μετὰ τὸ ἓν, ἀλλ' ἐπέκεινα τῶν νοητῶν τε καὶ νοερῶν θεῶν. ἀπονεμεῖ δὲ τὸν μὲν ὐσιώδη νῶν, τὸν δὲ νοερὸν ὐσίαν, τὸν δὲ πηγὴν ψυχῶν. καὶ τὸν μὲν ἀδιάιρετον, τὸν δὲ εἰς ὅλα διηρημένον, τὸν δὲ καὶ τὰ εἰς τὰ καθ' ἕκαστα διαίρεσιν πεποιημένον. Nimirum, Tres, inquit, ſecutus Amelium, dicit eſſe Opifices Theodorus. Nec eos ordinat mox poſt unum, ſed ante Deos intellectos, & intelligentes. Aliumq; uocat Mentem ſubſtantialem, alium ſubſtantiam mentalem, tertium Fontem animarum. Ac primum indiuiduum, ſecundum per omnia diſtributum, tertium facientem per ſingula diſtributionem. Hæc Theodorus, ſecutus Amelium, Amelius ſecutus Platonem, Plato ueteres Aegyptios, hi maiores, primosq; homines, & oracula cœleſtia, ubique reſonantia. Conſidera obſecro ordinem, quem dat his Theodorus. Non enim locat eos poſt Vnitatem, quæ tribuitur ab eis tum ſum-
B mo Bono, tum Ideis, ſed locat ante Deos intellectos, & intelligentes. Noris, ut ſuo loco uidebitur, apud Platonicos, & noſtros eſſe duo genera Deorum, ſiue Angelorum: priores dicuntur νοητοὶ, Intellecti: poſteriores νοεροὶ, Intelligentes. Dionyſius dictos priores Intellectos, quia intelliguntur ab his qui dicuntur νοεροὶ: quo & illi Intellecti, ut ſuperiores, & hi Intelligentes uocantur: irradiare enim maiores in inferiores intelligentiam ſapientiamq;. Hos in illos reſpicere, uelut intelligentes, & cognoſcentes. Nonnulli Platonici ingeſſere noua, Intellectos, & Priores, Ideas ſentientes, quæ ab inferioribus intelliguntur. Sed ordo, & ſenſus ſyncerus prior. Tres igitur illos Opifices, id eſt, Trinitatem, ſtatuebat Theodorus ante omnes ordines Angelorum, prioremq; uocabat Mentem ſubſtantialem, id eſt, cuius ſubſtantia ſit Mens, ſit primum ſapere, primū noſſe, prior ſapientia, cuius ſubſtantia non ſit aliud quàm Mens, Mens plena ſubſtantiæ, quo deſignatur primatus totius eſſe, omniumq; mētium. Secundum uocabat Subſtantiam mentalem, hoc eſt, eam mentem, & ſapientiã, quæ hoc ipſum habuerit à primo, & quæ non primò Mens ſit, ſed ab eo qui primò Mens: idcirco etiam primò ſubſtantia, quia mens ſubſtantialis primò. Tertium uocabat Fontem animorum, quo nihil diuinius & profundius: Quippe & noſtra Theologia uocat eum Creatorem ſpirituum, ut paulò antè uidiſti: & hæc eſt Anima mundi uiuificatrix, mater animarum. Non ne etiam noſtri eum appellant Fontē uiuum? rogamusq; ut per eum ſciamus Patrem, primum ſcilicet illum? Priorem autem Indiuiduum dicit, quia Filio datur creatio, datur executio rerum paternarum, iſte facit omnia, & per omnia cõmeat creator, princeps, iuſſus à Patre. Nam Indiuiduus, deſignat eum non fungi his officijs, Filium autem fungi, eſſe eum, ut Philo perhibet, Patris ſui ὑπαρχον, ſubditum magiſtratum, ſubminiſtrum, facientem omnia pro eo, ius eius, ac poteſtatem. Hæc igitur Platonici eo ſpiritu, ex ea Theologia locuti ſunt

cuti ſunt, quæ peruenit ad eos à ſæculis prioribus, inuentaq; eſt apud Chaldæos, & C
Aegyptios, Sibyllas, & in oraculis. Quos libros ſi ſic nobis uidere datum fuiſſet, ſicut quædam fruſta, propemodumq; naufragia uidimus, certè myſteria penitus noſtra uideremus. Sentiremus toto in mundo, beneficio diuino, prius obſcurè reuelatam hanc religionem; ac Philoſophiam nouiſsimorum ſæculorum: donec ueniens princeps eius, in cuius morte uelum templi ſciſſum eſt, remotis tenebris totam aperiret. Quo factum, ut eo ueniente repleta ſit omnis terra, ut prædixerant oracula, ſcientia Domini. Hæc autem quæ producta ſunt, etſi non rectè Proclus interpretetur in Timæo, uidebis tamen paulò poſt hominem reſipiſcentem. Neque ego contendo, quanta poſtea Trinitatis refulſit notio, eos tenuiſſe; ſed eum audiſſe, ex parte uidiſſe, In Theologia Platonicorum, ea potiſsimum ſequenda, quæ maiores tradidiſſent. Nam Proclus ferme poſterior omnibus floruit. Sed enim etiam noſtri ſenſerunt, prodideruntq; mirabili, propemodumq; diuino ſenſu: uerum manabat ab Aegyptijs, & Chaldeis, Platonem de tribus numinibus, præcipuè duobus prioribus locutum, è quibus præter Cyrillum, & Euſebium, eſt Conſtantinus Imperator in oratione de religione Chriſtiana, in qua mirificis laudibus collaudato Platone, ſubdit: πρῶτον μὲν θεὸν ἀφηγήσατο τὸν ὑπὲρ τὴν οὐσίαν, καλῶς ποιῶν. ὑπέταξε δὲ τούτῳ τὸν δεύτερον. τὴν δύο οὐσίας τῷ ἀριθμῷ διεῖλεν. μιᾶς ὄσης τῆς ἀμφοτέρων τελειότητος, τῆς τε οὐσίας τὸ δευτέρα θεὸς τὴν ὕπαρξιν ἐχούσης, ἐκ τοῦ πρώτου. αὐτὸς γὰρ ἔστιν ὁ δημιουργὸς, καὶ διοικητὴς τῶν ὅλων. Primum, inquit, Deum docuit rectè ſupra ſubſtantiam eum collocans. Huic etiam ſubiecit ſecundum: duasq; ſubſtantias numero partitus eſt, una exiſtente utriuſque perfectione; & ſubſtantia ſecundi Dei exiſtentiam habente ex primo. Ipſe enim eſt opifex, & gubernator omnium. Hæc quidem ille, docens Platonem duos quidem Deos, ut eſt in Epiſtolis, nominaſſe, ſed unam utrique perfectionem attribuiſſe, habente Secundo ex D
Primo ipſum eſſe, ipſum exiſtere. Duas autem ſubſtantias eum numero fuiſſe partitum, eſt duas hypoſtaſes, duos numero gradus in diuinitate ſtatuiſſe. ſic enim, eo ſæculo, & religione loquebantur. Aſsignans autem unam ambobus perfectionem Plato, certè ſubſtantiam, Diuinitatemq; eorum unam aſsignabat. Vna enim eſt Diuinitas, una perfectio, unum cunctarum rerum faſtigium. Sic unum amborum culmen, una maieſtas, utique, & diuinitas una, quæ eſt ſuprema perfectio.

Proclus, paene ultimus Platonicorum.

De tribus principijs, ex Proclo, Platonis Theologia contentis, quæ dicuntur Bonum, Mens, Anima: alijsq; nominibus appellantur. Et quòd hæc tria principia, non ſubſtantia tria ſunt, ſed alia ratione.

CAP. VIII.

NEC VERO noſtri ſolum, ſed ipſimet Platonici, clariſsimè confitentur, tres illos Reges, triaq; numina rerum, decreuiſſe, declaraſſe Platonem, idq; eſſe ſupremum Theologiæ eius cacumen, in quo ſita ſit eminentiſsima Trinitas, ad quod ſapientiſsimũ quemq; oporteat aſpirare. Conſiderent igitur omnes, ſuſpiciantq; ueritatem omnipotentem, quę ſæpe uelut ignis in anguſtijs clauſa, impatiensq; tenebrarum uiolenter erumpit. Nulla eſt reliqua controuerſia, quando tot teſtes aſpicis, paribus teſtimonijs aſſerentes, concorditerq; acclamantes triplici imperio, ternæ, aut triplici uel trinæ Diuinitati, ac maieſtati. Proclus ille, qui ſuper Timæum, cæterorum Platonicorum de tribus Regibus ſententiam propoſuerat, in libro de Theologia Platonica, in quo latè de dogmatis Platonicis diſſerit, ſimilia atque priores, Numenius, Porphyrius, & Plotinus, Amelius, confitetur ſenſiſſe

A tur ſenſiſſe Platonem: cuius ſermo etſi prolixior eſt, allectus tamen declarandæ ueritatis amore, totum proponam, & edíſſeram: σωμάτων μὲν ὥσπερ εἴρηται καὶ ψυχῶν πατέρα τὸν νοῦν ἀποφαίνει, καὶ αἴτιον, καὶ περὶ ἐκεῖνον πάντα καὶ εἶναι, καὶ ἐνεργεῖν ὅσα τῇ ζωῇ ἐμ διεξόδοις, καὶ ἀνελίξεσι κέκτηται. πρόεισι δ' ἐπ' ἄλλην ἀρχήν, τὸ νῷ παντελῶς ἐξηρημένην, καὶ ἀσωματωτέραν, καὶ ἄῤῥητον, ἀφ' ἧς πάντα, καὶμ τὰ ἔσχατα τῶν ὄντων, λέγης τῇ ὑπάρξαι ἔχειν ἀναγκαῖον. ψυχῆς μὲν γὰρ, ὃ πάντα μετέχειν ἀναγκαίως πέφυκεμ. ἀλλ' ὅσα ζωὴν ἔσχε τραχυτέραν, ἢ ἀμυδροτέραν ἐμ αὐτοῖς. ὃ δὲ νῷ πάντα, καὶ τὸ ὂντως ἀπολάυειν ἀδυνατόν, ἀλλ' ὅσα κατ' εἶδος ὑφέστηκε. δεῖ δὲ αὖ τῇ ἀρχῇ τῶν πάντων, ὑπὸ πάντων μετέχεσθαι τῶν ὄντων, εἰπερ μηδενὸς ἀπορατήσει, πάντων αἰτίας τῶν ὅπως δεῖ ὑφεστάναι τῶν λεγομένων ὄντα. ταύτην δὲ πρωτίστην τῶν ὅλων, ἣ νῷ πρεσβυτέραν ἀρχὴν ἐμ ἀβάτοις ἀποκεκρυμμένην, ἐνθέως ἀνευρόντα, καὶ τρεῖς ταύτας αἰτίας, καὶ μοναδίδας ἐπέκεινα σωμάτων ἀναφαίνει, ψυχὴν λέγω, καὶ νοῦν τὸν πρώτιστον. καὶ τῇ ὑπερ νοῦν ἕνωσιν, παράγειν μὲν ἐκ τούτων ὡς μοναδίδων τὰς οἰκείας ἀριθμούς, τὸν μὲν ἑνοειδῆ, τὸν δὲ νοερὸν, τὸν δὲ ψυχικόν. πᾶσα γὰρ μονὰς ἡγεῖται πλήθους ἐμ αὐτῇ συνοίκου. συνυφίστησι δὲ ὥσπερ τὰ σώματα ταῖς ψυχαῖς, ὅτῳ δή πῃ καὶ ψυχὰς μὲν τοῖς νοεροῖς εἴδεσι, ταῦτα δὲ ταῖς ἑνάσι τῶν ὄντων. πάντα δὲ εἰς μίαν ἀρχὴν ἐπιστρέφει τῇ ἀμεθέκτοι ἑνάδι καὶ μεχρὶ τούτου ἀναβαμοῦσα, πέρας ἴσται τὸ ἀκρότατον ἔχειν, ἢ τῶν ὅλων, θεωρίας, καὶ ταύτην τῇ περὶ θεῶν, ἀλήθειαν, καὶ περὶ τὰς ἑνάδας τῶν ὄντων. Quæ ſunt Latinè: Corporum quidem, quemadmodum dictum eſt, & animarum patrem, Mentem pronuntiat, & cauſam, & circa eam cuncta eſſe, & operari quæcunque uitam in proceſsibus, & explicationibus poſſederunt. Progreditur autem ad aliud principium, à Mente penitus abſolutum, magiſq; incorporeum, & ineffabile, à quo omnia etiam extrema rerum dicas habere ſubſtantiam, neceſſe eſt. Animam enim non omnia participare neceſſariò nata ſunt, ſed quæcunque uitam habuere puriorem, aut obſcuriorem in ſeipſis. Neque Mente omnia frui, &
B ea, quæ uerè eſt, fas eſt, ſed quæcunque ſecundum ſpeciem ſubſiſtunt. Oportet principium omnium ab omnibus rebus participari: ſiquidem à nullo deficit ea, quæ eſt cauſa rerum, quæ quomodocunque ſubſiſtant. Hoc igitur primo, ac ſupremo cunctarum rerum, etiam ipſa Mente antiquiore principio, quod in abditis, & inacceſſis eſſet abſconditum, cum Platonis Theologia reperiſſet, & tres has cauſas, & unitates, ultra corpora demonſtraſſet, dico Animam & mentem ſupremã, & ſupra Mentẽ Vnitatem, procedere quidẽ ex his, uti unitatibus, aut ſingularitatibus proprios numeros, alterum quidem uniformem, alterum mentalem, tertium animalem, docuit. omnis enim ſingularitas antecedit multitudinẽ, ſibi coëlementarẽ. Coniungit autem ſicut corpora animis, ſic ſanè animas quidem mentalibus ſpeciebus, aut formis, has autem unitatibus rerum. omnia uerò in unam uertuntur incommunicabilẽ Vnitatem: & uſq; ad hanc progreſſa Theologia Platonis, finem putat ſupremum ſe tenere totius rerum ſpeculationis, & hanc de Dijs ueritatẽ, & circa unitates rerum. Hæc & alia multa Proclus aſſerens hanc eſſe Platonicã theologiã. Totus autem is ſermo eſt declaratio eius, quod in illa inclyta ad Dionyſium Epiſtola, quæ eſt ſecunda, locutus eſt Plato, Circa omnium Regem eſſe omnia, & illius cauſa omnia, & illum eſſe cauſam omnium bonarum rerum, Secundum autem circa ſecunda, Tertium circa tertia. Vel, ut ſuperius fuit expoſitum, circa Secundum ſecunda, circa Tertium tertia. Tria hæc principia, & tres cauſas aſſerit Proclus in Theologia Platonica celebrari, Primumq; ac Supremum appellari Vnitatem abditam, arcanam, maximam, Secundum Mentem, Tertium Animam: Mentemq; eſſe cauſam animarum, & corporum omnium. Huc uſque rectè ac diuinè explicat Theologiam Platonicam Proclus. Atque ait, ut ſtupore digna res ſit, Platonem omnes quidem animas & corpora à Mente ſuprema & prima producere, quam, ut teſtatur etiam Laërtius, Cauſam appellet. ſed rurſum altius eum aſcendiſſe, & ad aliud principium, arcanum, ineffabile

peruenisse, à quo procedant omnia, etiam extrema rerum. Sed Proclus dicens, hoc C
altissimum, & ineffabile principium, quod est ante Mentem, Platonem dixisse παντελῶς ἐξηρημένον τοῦ νοῦ, penitus & undequaque à Mente absolutum, separatum, extractū: sciat nihil tale dixisse Platonicam Theologiam: quod & ratione, & Platonis autoritate probabo. Ratione quidem, quoniam Platonem producere ab altissima, primaq; Mente dicit animas omnes, & corpora, circaq; eam asserere, uersari, quæ quomodocunque uitam participent. altius autem illud, & ineffabile principium, quod antecedit Mentem, dicit item omnium rerum, etiam extremarum, asseruisse esse causam. Ergo quorum Mens est causa, eorundem quoque ineffabile principium. Quæro igitur quid causæ sit, quòd eorundem utrūq; est causa, ut quot fiant ab uno, totidem ab altero. Non ne quia una autoritas, una potestas? Si enim Mens creat Platoni corpora & animas, omnemq; uitam: ineffabile uero Principium omnium est causa, etiam minimarum rerum: profectò & Mens quoque potentissima est, & facit omnia quæ Principium ineffabile. Ergo una est autoritas utriusque. Neque enim bis potest mundus creari, ut partim creetur ab ineffabili Principio, rursum accedat Mens, quæ & ipsa creet. Sed unam necesse est esse autoritatem, unam uoluntatem, par cōsiliū, quod simul conspirās crearit mundum. Neq; potest ulla alia reddi ratio, si fit idē ab utroq;, quin sit eadem uoluntas, & autoritas. Quod utiq; non esset, si ineffabile Principium esset à Mente undequaq; separatum. Neq; enim uoluntas conspiraret, longè lateq; his à se distantibus. Adde quòd si Mens est Deus omnipotens, ut apparet, creat enim omnia, quod est Diuinitatis: ineffabile quoq; Principium est Deus: utercq; necessariò est Deus, & æternus utercq;, omnipotēs, & sapiētissimus utercq;. Hæ rationes sunt naturales, & ueræ. Verba autē Platonis, apertè Proclo cōtradicentia sunt in sexta Epistola, ubi Plato cōmemorat principē & causam omniū præsentiū, & futurarū rerū, & D
deinde patrē istius principis, & causæ. Princeps & Causa, omniū Platonicorū consensu, & ut tam multis exemplis probatū est superius, est Mens illa secūdum principiū. Ergo si Mens habet Patrē (Pater autē est is, quē ineffabilē Vnitatē, & summū Bonū dixere; quod Macrobius testabatur, addens ueterē Philosophiā dixisse Mentem esse filiā summi Boni) efficitur, ut eiusdem naturæ sint Pater & Proles. Nam qui nascitur ab homine est homo, qui à leone, est leo: sic qui nascitur à Deo, & ineffabili Bono, etiā ipse est Deus, est ineffabilis, est Bonum summū. Igitur Plato tria decreuit principia, ut Proclus inquit, tres causas, tres Reges: modus autem, quo sint principia, quem posuit Proclus, forsan non est Platonicus omnino: ut à Primo uniformes, à Secundo mentales, à Tertio animales ordines existant: quia Primus Vnitas: Secundus Mens: Tertius Anima. Dico ex Platone, omnes æqualiter esse eorundem causam. Tres causæ tanq; una: quod ipse quoq; suis probat uerbis. Quod quidē fieri à summo Bono pronuntiat: quorum ue ipsum esse principium, etiā à Mente, etiam ab Anima fieri fatetur. A Mente & Causa factus est totus mūdus, corpora & animæ. Summum autē Bonū cunctorū est principiū, etiam minimorū. Mens creat animas: ab Anima quæ tertiū est principiū, animarū nascitur ordo. In mūdo nihil est prēter hęc ipsa, nec aliud est mūdus, quàm hæc ipsa: ergo quidquid fit ab uno, fit ab altero. quoniāq; non cōuenit eiusdem rei duos, uel tres ascīscere creatores, naturali deductione efficitur, ut trium principiorum, & causarum, sit una eademq; potestas, autoritas, consilium, imperium. Et ordo ille Procli, ut à Primo sint uniformes, à Secundo νοεροί, intelligentes, à Tertio animæ. Vniformes autem, ut reor, uocat primam Angelorum Hierarchiam, quam illi conficiunt ex Ideis, eoq; uocant eas Vniformes, id est, similes ineffabili Vnitati. Secundos sentit, secundum ordinem Angelorum, qui creentur à

Mente

A Mente. Tertius est ordo animarum, qui ab Anima prima ſerantur, creentur. Is inq; ordo non eſt Platonicus, etſi ex parte uerus. Et ratio clamat ex dictis eor, ordinem non eſſe ita præfixum, ut hoc fiat à Mente, hoc ab ineffabili Vnitate, illud ab Anima: quippe quot fiunt ab uno, totidem fiunt ab altero: totaq; creatio à cunctis uetuſtiſsimis theologis, uiſibilium & inuiſibilium, aſcribitur Menti. Hoc etiã Proclus fatetur; in primis uerbis, Animarum & corporum, totius ſcilicet ſenſibilis mũdi aſsignabat Menti creationem. In ultimis, dicit à Mente procedere νοερὸς, nimirum cunctos ordines Angelorum. Sic etiam diuus Paulus, ut ſæpe uidemus, docuit, hunc eſſe primogenitum, principium omnis creaturæ; per ipſum extitiſſe uiſibilia & inuiſibilia, ſiue thronos, ſiue poteſtates, ſiue dominationes, ſiue uirtutes. Hæ ſunt Angelicæ gentes, tota cœleſtis Reſpublica creata à Mente, ſumma Sapientia, & intellectu, omnium intelligentiarum creatrice, ipſa prima Sapientia arce & faſtigio intelligentiæ. Quocirca nullus ſupereſt Angelorum ordo, & eorum, qui dicuntur νοεροὶ, quin creentur à Mente. Sed aperiam huius ſermonis apud Platonicos cauſam, cur ab ineffabili Vnitate producant primas unitates, primam Hierarchiam. Ea uidelicet eſt, quoniam conficiunt ex Ideis hanc Hierarchiam. Ideas autem ferunt à ſummo Bono habere principium, easq; dari Menti creatrici. Sed norint poſteriores Platonici, nihil tale dixiſſe Platonem, qui rectà; & expeditè principatum, autoritatemq; cunctarum rerum aſsignat Menti in Timæo: in Epiſtola uocat principem præſentium, & futurorum: rurſum in ſecunda Epiſtola, tres omnium rerum declarat, adorat, conſalutat imperatores. Verus autem iſtorum Regum im-
B peratorumq; ordo, iuxta Platonem, & ueritatem, & ut ipſi Platonici ſponte ſua fatentur, eſt, quòd omnes ſunt Reges, & Principes uiſibilium, & inuiſibilium, omnium, tres cauſæ, tria principia, tres fontes, ſed ut unus, ut una Diuinitas, unus conſenſus. Gradus autem eſt inter eos, quòd primus eſt, ineffabile Bonum, Vnitas eminentiſsima, cui Filius etiam in hoc mundo omnes honores acceptos referebat, eumq; uocabat Patrem, & Glorificatorem ſuum: ab illo data ſibi omnia: nihil habere ſe, quod non accepiſſet ab eo: ſe eſſe lumen ex illo lumine: omnia quidem habere ſe, ſed ab eo, non eum à ſe. Attulit pulcherrimum, quoad licet ex mortalibus noſſe immortalia, Athenagoras exemplum, in oratione ad duos Imperatores, patrem & filium. Pater erat Antoninus Pius, erat ei filius Auguſtus, genitus ab eo, & declaratus Auguſtus, Imperatorq; totius orbis. Omnis terra; gentes omnes uenerabantur utrunque, ut unum Imperatorem. Quidquid iubebat filius, factum erat: quidquid item pater, fiebat extemplò: procedebat filius, uenerabantur, adorabant omnes, idq; cupido; & uolente patre: ſimiliter procedebat Imperator uerus, omnes uenerabantur, etiam filius. Filius uenerabatur patrem, non pater filium, ſed tanta charitate filium diligebat pater, ut ille ſuæ delitiæ eſſent, ſua uoluptas & gaudium, ut dederit ei quidquid ipſe eſſet. Genuerat eum, tum Imperatorem declarauerat, totius orbis poteſtatem tradiderat, omnes illi parere iubebat: quidquid honoris impenderetur filio, ſibi collatum prædicabat, præ ſe ferebat: nihil erat reliquum, quod filio non tradidiſſet. Eſt igitur, ut docui, & ut declarem Platonem, & Platonicos, gradus in illis, quod principatus; & ſummum, eſt ipſum Bonum, ipſa ineffabilis Vnitas, principium, fonsq; omnium, etiam Mentis, tum Mens ab illo generata, tum anima. Propterea ſunt omnia circa tres Reges, ſed principaliter circa Primum, ſecundò circa Secundum, tertiò circa Tertium. Hunc ordinẽ uerum uiderunt propemodum, oſtenderuntq; Platonici, quoniam à Primo gignunt omnia, etiam ipſam Mentẽ, à Secundo quoq; præcipuè uitas, animas, corpora. Nam

Athenagoras

etiam apud nos maximè datur Filio cunctarum uisibilium & inuisibilium rerũ crea- C
tio, raroq́ audimus creatorem mundi Spiritum sanctum, etsi audimus Deum. Hunc igitur Tertium quasi faciunt (quod nostra tantopere uociferatur Theologia) fontẽ animarum. Est enim Anima illa, Spiritus sanctus, ut apparet & ut docuimus ubique. Spiritum autem nos uiuificatorem, creatorem, satoremq́ animarum dicimus: Tu Paracletus diceris, donum Dei altissimi, fons uiuus, ignis, charitas, & spiritalis unctio. Ecce igitur, quanto miraculo, quo stupore digna res sit. ante Christi aduentum, antequam Mens maxima ueniſſet in mundum, audiebantur, noscebantur illa tria principia, triplex illa maiestas, trina Diuinitas. Quin etiã gradus inter eos habuere notos, primum altissimum, uenerabilissimum, ἄῤῥητον, ineffabilem, & quòd in ἀβάτοις, inaccessis, in caligine habitaret, dicentes. Eoq́ non erat hominibus notus, ut dixit Chaldæus, & Plotinus, & diuus Ioannes, Deum nemo uidit unquam. credebantq́ ut credit cæca semper, & infelix semper Hebræorum natio, Creatorem esse primum illum, non habentem ante se quenq́. Ecce diuino munere, & ut uerè ille inquit, allata de cœlo Philosophia, sapientiores audierunt Mentem creatricem, esse secundam ab illo primo, genitum ab eo, ab æterno, genitum Deum, & ipsum omnipotentem. Triaq́ principia uelut nunc, quo tempore claruit arcana illa, paucisq́ olim nota Sapientia, norant sapientes. & Plato non fuit prior huius Sapientiæ repertor, sed eam didicit ab Aegyptijs, à Chaldæis, ab oraculis, quæ & hæc & alia innumera cecinerunt. O cæcas igitur mentes Hebræorum, super quibus nemo cordatus lacrymas continere possit unquam. Hæc enim Mens est, quæ creat mundum apud Mosen, loquitur cum Adam, uisibilem se reddit Abrahæ, apparet Mosi in rubo, dat ei leges, cæteraq́ exequitur apud Prophetas. Idcirco uocatur à Philone etiam Iudæo ὑπαρχος, minister, nuntius, legatus, ut uocat Lactantius. D
Mittebatur enim ab illa ineffabili, & arcana Vnitate, à summo Bono Patre suo, qui habitat ἐν ἀβάτοις, in abditis, inaccessis, arcanis, & quem ait Philo non decuisse uenire ad homines. Is autem erat, estq́, ut Paulus uocat, μεσίτης, mediator, internuntius inter nos & ineffabile Principium. O sanctissima, diuinissima, prima Mens, generis humani creatrix & redemptrix, quæ fuit clementia, bonitasq́ tua, ut uenires in mundum, ut nos efficeres Deos, facta ipsa homo, & quæ te semper mundo declarasti, ea miserata peccata nostra, reuoces nos ad te, efficiasq́ ut te in tua claritate ac diuinitate uideamus.

Quòd Proclus testatur, Platonem de tribus Regibus in Epistola sensisse: & de nominibus, quibus describitur ineffabile Principium, nempe Deus Pater.

CAP. IX.

ITESTATVR item eodem libro Proclus explicans Theologiam Platonicam, dogmataq́ Platonis proponens, eum in Epistola de tribus Regibus, siue Imperatoribus fuisse locutum, εἰ δὲ βόλει καὶ τρίτῳ τάξιν καὶ τὰς ἐπιστολὰς πίθει, παρ' ὅσων δυνατὸν εἰς τὸ περὶ τὸ θεῖον ἐποπτεύμην ἀναπέμπεσθαι, καὶ γὰρ περὶ τῶν τριῶν βασιλέων ἐν ταύταις εἴρηται: Iuxta tertium ordinem, si uelis, etiam Epistolas, ex quibus fas est ad scientiam Diuinitatis ascendere, adhibe. Etenim de tribus Regibus, in his locutus est. Ecce Proclus consentit cum cæteris Platonicis, Plotino, Porphyrio, Theodoro, Amelio, super trina maiestate, ac Diuinitate, super tribus omnium rerũ imperatoribus, de quibus asserit sensisse Platonem: Platonem autem eo ipso libro fatetur à Pythagoricis, Pythagoram ab Aglaophemo, & Orpheo didicisse. ἅπασα γὰρ ἡ παρ' ἕλλησι θεολογία, ἡ ὀρφικὴς ὅτι μυσταγωγία, ἔκγονος, πρώτου μὲν πυθαγόρου, παρ' ἀγλαοφήμου τε καὶ πρὸς

Aglaophemus Orpheus

A τὰ περὶ θεῶν ὄργια δεδαχθέντος, δεύτερον ἢ πλάτωνος ὑποδεξαμένου ἐκ τῶν πυθαγορείων καὶ τῶν ὀρφικῶν γραμμάτων. Omnis enim, inquit, Græcorum Theologia, nata est ab Orphei mysteriis. Primo enim Pythagora ab Aglaophemo sacra Deorum edocto, secundus Plato secutus est, hauriēs hæc è libris Pythagoreorum, & Orphei. Nō primus igitur de tribus Regibus est locutus Plato, sed priores Aegyptij, Orpheus, Pythagoras. Idemq; Proclus è sententia Platonicorum, omniumq; ante eum Philosophorum ex Parmenide Platonis & omni alia Philosophia eius, elicit duo summi Patris genitorisq; Dei peculiaria nomina, ab omnibus seculis, à Chaldæis, Aegyptijs celebrata, nouissimè Græcorum sermonibus trita. Sunt autem Vnitas, Bonum: de quibus ipse: διττὸς ὁ λόγος τῆς τοῦ ἑνὸς ἐκφάνσεως, διττὰ ὀνόματα παραδίδωσιν ἡμῖν ὁ πλάτων τῆς ἀῤῥήτου ταύτης ἀρχῆς. ἐν πολιτείᾳ τὸ ἀγαθὸν καλεῖ, καὶ τῆς ἀληθείας τῆς ἐνιζούσης τῷ νοητῷ, καὶ τὰ νοητὰ, πάντα ἀφορίσαντα, ἐν παρμενίδῃ ἓν ὀνομάζει. ᾧ τῶν ἑνάδων ἀφανὴς ἡ θείων ὑποστατικὴ: Duo modi sunt, quibus Vnitas ipsa demonstratur. Duo nomina tradit nobis Plato, huius ineffabilis Principij. In Republica Bonum uocat, & ueritatis, quæ Mentem unit, & intellectualia, fontem demonstrat. In Parmenide uocat Vnitatem, ostendens eam creatricem diuinarum unitatum. Sic ille. Diuinæ autem unitates sunt Angelici chori, quos in nouem distinguit Proclus, secutus, ut arbitror, & ut Græci suspicantur, Dionysium: deducit eos tamen ex Platone. De quibus aliâs. In his apparuit eum præferre Vnitatem ipsi Menti, quam sibi uniat, & copulet Vnitas ipsa. Sicq; apparēt duo Pater & Filius, Vnitas, & Mens. Latissimè uerò, & pulcherrimè disputat de Vnitate, probans eam esse Principium, sine qua nihil possit existere, applicans uniuersalem omnium rerum de Vnitate considerationem, ad illud ineffabile Principium. Pulcherrimeq; addit duo hæc nomina: alterum esse productionis manationisq; Vniuersalis, Bonum: alterum conuersionis
B ad ipsum, & uti caput & fontem, Vnitatē. Sic Genitor, & Pater, est Bonū producens omnia, origo, fons omniū, est item Vnitas, coniunctio, cōnexio, ad quod omnia pendent, tendunt, aspiciunt, uniuntur, diuulsa uiuere non possent; prima, sempiternaq; coniunctio, est ipsius Mentis; cæterorum alio modo, uti ad creatorem, autorémque suum. Mirabilis, digna cultu, & adoratione Philosophia. Et hanc Proclus non Christianus, imò Christianis inimicus, proponit ex Platone, antiquisq;. Igitur eorum insscitia, qui Christianam religionem omnium sapientissimam, uelut anilem superstitionem irridētes, nesciebantq; eam uenerari, cum primis hanc Philosophiam, solamq; eam ueram eius esse possessionem & alumnam, in cuius unius thesauris perfecta tantorum mysteriorum contineretur sapientia, coarguitur. Sed ea quæ de primo illo rerumq; omnium supremo, ac supermundano principio, cuius tanta sit maiestas, ut ab omnibus distet in infinitum, dignissima Theologia nostra, & de fontibus eius quædam hausta ab eodem Proclo, audire pulchrum est: Nulla, inquit, res est ex omnibus, quoniam ab illa procedunt omnia. Principium enim est omnium, & eorum quæ sunt simul, & eorum quæ non sunt. Omnia procedunt ab illo, & ad illum conuertuntur. Hæc Proclus, quæ sine dubio sunt ea, quæ prior Dionysius, à quo Græci suspicantur Proclum Theologiam suam deduxisse. Dionysius in principio sui libri: παροιμνύτω φωτοφανείας πρόοδος ἐκ ἡμᾶς ἀγαθοδότως φοιτῶσα, πάλιν ὡς ἑνοποιὸς δυνάμις ἀναγωγοὺς ἡμᾶς ἀναπλοῖ, καὶ ἐπιστρέφει πρὸς τὴν τοῦ συναγωγοῦ πατρὸς ἑνότητα καὶ θεοποιὸν ἁπλότητα, ἐκ γὰρ αὐτοῦ τὰ πάντα, καὶ εἰς αὐτόν. Quod est, Processus à Patre manantis luminis, perueniens in nos ex bonitate, rursum unifica uirtus, extentè uos replicat, & conuertit ad Vnitatem Patris unificí, & Deificam simplicitatem. Etenim, ut ait sacra Theologia, Ex ipso, & in ipsum. Proclus autem: δεῖ τῶν πάντων, ὅτι πάντα ἀπ' αὐτοῦ, προελήλυθεν. ἀρχὴ γὰρ δεῖ τῶν ἁπάντων, καὶ τῶν ὄντων ὁμοῦ, καὶ τῶν μὴ ὄντων, κατὰ δ' οὖν τὸν ἕτερον, τῶν πρὸς αὐτὸ τῶν προελθόντων

ἐπιστροφὴ ἀπφηνίζεται: Nihil est omnium, quoniam ab illo omnia, principium omnium, C
quæ sunt, quæ non sunt. Alia rursum ratione conuersionem ad ipsum, eorum quæ
processerunt, ponit Plato. Ecce processus, & reditus ad suum caput, & initium. Nam
subdit: ταῦτα δὴ καὶ πρόεισιν ἐκεῖθεν, καὶ ἐπιστρεπτέα πρὸς ἐκεῖνο: Hæc, ait, & procedunt illinc,
& reflectuntur ad ipsum. Nimirum igitur quod Paulus, Ex ipso omnia, & in ipsum.
Postea subdit Proclus: Qui igitur modi sint docendi de primo, & quibus ipsum no-
minibus Plato significauerit, & unde nomina, & modos hos, ineffabilis & incognitæ
omnibus demonstrationis acceperit, ex his arbitror perspicuum. Ostendit in alijs
admirabilem ad omnes res & capita eorum excellentiam Plato. Omnes Deos, id est,
Angelos, ad unam Vnitatem congregari, pendere ex Vnitate. Hæc etiam dixit Dio-
nysius: ὁ τῶν καλῶν ἅπάντων αἴτιος, εἰς πάντα καταλάμπων τῷ θείῳ φωτί: Bonorum autor o-
mnium, in omnia irradians lumine diuino. Sciendum autem hæc duo nomina sum-
mi Dei apud Platonem, Vnum & Bonum, à Chaldæis primò tradita, quod Psellus
testatur: μίαν ἀρχὴν τῶν πάντων δοξάζουσι, ἣν ἓν αὐτὸν, καὶ ἀγαθὸν ἀποῤῥηνδην: Vnum princi-
pium omnium opinantur, uocantes Vnitatem, & Bonum. Idem Mercurius, quòd
μονὰς sit radix, cuius excellentiam inenarrabilem dicunt, sicut & nostri ἀπερινόητος ἡ
πρωτίστης ἀρχῆς ὑπερβολή. Hæc igitur sunt ea quæ sæpe nostri dicunt, Patrem esse fontem,
& principium totius Deitatis, duorum scilicet Imperatorum, Mentis & Animæ.

Psellus περὶ τῆς Χαλδαίων θεολογίας

*De tribus item illis, altissima Procli Theologia, mysteria Platonis inter-
pretantis: & quòd Platonici faciunt tria principia, quorum primum
gignat secundum, tertium sit habitus amborum.*

CAP. X. D

EODEM libro de Theologia Platonis Proclus diuinè de tribus hisce
principijs loquens, de Platone & ueris amicis eius: τρεῖς ποιοῦσι τὰς ἀρχὰς πολ-
λαχοῦ, ἀγαθὸν, νοῦν, ψυχὴν, πᾶν τὸ ὂν νοῦν προσαγορεύοντες. τὸ μὲν δὴ πρώτιστον, καὶ ἀμε-
θεκτον ἓν, ἐπέκεινα τῶν ὅλων πᾶσιν ὑπάρχον, οὐ τῶν μετεχόντων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν μετεχομένων
ἐνάδων, ὕμνηται διὰ τῆς πρώτης ὑποθέσεως, ἀπάντων μὲν ἀῤῥήτως αἴτιον ἀποφασμένον, αὐτὸ δὲ οὐ-
δενὶ δὴ τῶν πάντων ἀφωρισμένον, οὐδέ τινα δύναμιν ἔχον, οὐδὲ ἰδιότητα συγχωρῆ πρὸς τοὺς ἄλλους θεούς. μετὰ
δὲ τοῦτο μόνως ὑπερέχοντα καὶ ὑπάρχον, καὶ ἄμικτον πρὸς πάσας τὰς ὑπαρξεις, ἑνὰς οὖσι μετεχομένη μὴ ὑπὸ
τοῦ ὄντος, καὶ πρὸ αὐτῶν ὑποστᾶσα τῶν πρώτην οὐσίαν, καὶ πλεονάσασα τῇ πρωτίστῃ καὶ μεθεκτῆς πάντης
τοῦ πρώτως ἑνὸς. αὐτὴ δὲ ὑπερέχον ὕπαρξις, καὶ ἡ πρωτίστως νοητὴς τελειότης. δυὸ δὴ τούτων ὄντων, ἡνωτῆ
πρώτῃ τριάδι, τοῦ ἑνὸς, καὶ τοῦ ὄντος, καὶ τοῦ μὲν γεννῶντος, τοῦδε γεννωμένου, καὶ τοῦ τελειοῦντος, τοῦδὲ
τελειωμένου, δι' ἃς δὴ καὶ τῶν μέσων ἀμφοῖν ὑπάρχει δυάμιν, δι' ἧς τε καὶ μεθ' ἧς, τὸ ἓν ὑποσταλικὸν ὄν, καὶ
τελεωτικὸν τοῦ ὄντος. ἥτε γὰρ πρόοδος ἀπὸ τοῦ ἑνὸς, καὶ ἡ πρὸς τὸ ἓν ἐπιστροφὴ τῷ ὄντι διὰ τῆς δυάμεως.
τὸ γὰρ συνὼν ἑαυτῷ ἑνὶ τὸ ὄν, ἢ μετεχόμενον ποιεῖ τὸ ἓν ὑπὸ τοῦ ὄντος, πλὴν διὰ δυάμεως. πρόοδος γὰρ ὅτι
τοῦ ἑνὸς, καὶ ἔκτασις ὡδὶ τὸ ὄν. τριὰς δὲ ὅτιν αὕτη, τῶν νοητῶν ἀκρότης, τὸ ἓν, ἡ δυάμις, τὸ ὄν, τὸ μὲν
πρῶτον, τὸ δὲ παραγόμενον, ἡ δὲ ἀφωρισμένη μὲν τοῦ ἑνὸς, συμφερομένη δὲ τῷ ὄντι. τριὰς δὲ αὐτὴ πρώτη
νοητὴ, τὸ ἓν, τὸ ὄν, καὶ σχέσις ἀμφοῖν, δι' ἣν καὶ τὸ ἓν, τοῦ ὄντος ὄτι, καὶ τὸ ὄν, τοῦ ἑνὸς. πάνυ θαυμα-
στῶς, καὶ διὰ τούτων ἐνδηλουμένου τοῦ πλάτωνος, ὅτι καὶ ὁ πατὴρ τοῦ νοῦ πατήρ ὅτι, καὶ ὁ νοῦς τοῦ πατρὸς,
καὶ ὡς ἡ δυάμις κέκρυπται μεταξὺ τῶν ἄκρων. Tria, inquit, principia multis in locis faciunt,
Bonum, Mentem, Animam, omne quod est, Mentem appellantes. Primum, ac præ-
cipuum & imparticipabile, Vnum, ultra omnia præexistens, non modò unitates
eas quæ participant, sed etiam quæ participantur, laudatur per primam suppositio-
nem. Quod omnium quidem ineffabiliter causa demonstratur: ipsum autem in nul-
la re existens, & ab omnibus segregatū: nullam uirtutem habens, neq; proprietatem

propinq

A propinquam cum cæteris Dijs. Post hoc autem, singulariter supersubstantiale, & supereminens, & imparticipabile ad omnes substantias, Vnitas est, participata quidem ab eo quod est, & circa ipsam primam substantiam subsistens, abundansq; adiectione participationis huius, quod primo Vnum est. Hæc autem est supersubstantialis existentia, & primæ intelligibilis Trinitatis. Duobus igitur his existentibus in prima Trinitate, nimirum Vnitate, & Ente, primaq; gignente, secundo generato: & illa quidem perficiente, hoc autem perfecto: oportet sanè mediam amborum existere potentiam, per quam, & cum qua, Vnum substantificum est, & perfectiuum ipsius Entis. Nam & processus est ab Vno, & ad Vnum ipsius Entis conuersio per potentiam. Quid enim aliud cum Vnitate Ens, aut participatum facit Vnum ab Ente, quàm potestas? Processus enim est Vnitatis, & extensio ad Ens. Trinitas igitur est hæc, intellectualium fastigium. Vnitas, potentia, ens. Alterum producens, alterum productum: Potentia uerò pendens ab uno, coniuncta cum Ente. Trinitas igitur hæc prima intellectualis Vnitas, Ens, & habitus amborum, per quem & Vnitas Entis est, & Ens Vnitatis. In his stupendè demonstrante Platone, quòd & Pater Mentis est Pater, & Mens Patris, & quòd Potentia occultata est inter suprema. Hucusque Proclus. Quæ facilè patebunt, si totius dogmatis, quod superius ab omnibus Platonicis assereba-
tur, ordinem meminerimus. Nomen Patris æterni, primæq; originis & fontis totius deitatis est Vnitas. Nomen coæternæ Prolis, est, Ens, substantia, Mens. Nam etiam Proclus affirmat Platonem ostendisse, Mentem Patris esse, Patrem autem Mentis genitorem, ceu correlatiua sint Pater & Mens, inter quæ sit potentia, quæ dicitur à nostris Amor utriusq;, Processus ab utroq;. Duobus nominibus appellat Spiritum sanctum, Animam, Potentiã. Hæcq; tria, coæterna, ineffabilia principia dicuntur, Bo
B num, Mens, Anima. Dicuntur Vnitas, Ens, Potentia. Dicuntur tres Imperatores, tria Numina, tria Principia. Dicitur Secundum à Primo Patre, & Genitore suo nasci: Tertium dicitur Potestas, Habitus amborũ. A nostris Amor, Processus ab ambobus. Dicitur ipse Genitor, Fonsq; totius Diuinitatis, segregatus ab omnibus, altissimus, ultramundanus, ineffabilis, à cæteris Dijs disiunctissimus, supra omnia incommunicabilis, imparticipabilis. Dicitur item Vnitas aut Pater gignere. Ens autẽ, uel ipsa Mens, & Substantia, gigni. Vocatur enim, ut sæpenumero dixi, secundum principium τὸ ὄν, ipsum Ens. Et Proclus ipse declarat appellari à Platonicis Mentem πᾶν τὸ ὄν, uniuersalem existentiam. Est autem Vnitas participata Mens ipsa, quia Filius est imago Patris, character substãtiæ, splẽdor claritatis eius. Proles ergo est Vnitas, est eadem atq; Genitor substãtia, sed genita tamen, & manans ab illo. Ob id Vnitas participata. Dicerent nostri, Vnitas genita, non ingenita, quemadmodũ prior, sed Vnitas tamen, quòd substãtia sua est substãtia Vnitatis. Perficitur item Secundum à Primo, & substantialiter manat, quòd omnia bona Secundi sunt à Primo. Repetit eadem tria principia, quorũ Primũ generet, Secundũ generetur, Tertium uerò à Primo, & Secundo est, amor utriusq; potentia. Hæc illi constanter asseuerant, & Platonẽ ea mirabiliter docuisse prædicant. Admiranda profectò mysteria.

De tribus subsistentijs, siue principijs, ex Plotino: & quòd non sint plura, neq; pauciora. Et quòd hæc cognitio potius diuina est, q; ratione demõstrabilis.

CAP. XI.

SED quoniam Plotinus, præter ea, quæ paulò antè posita sunt, multa diuinitus de tribus hisce Principijs, aut Numinibus, ex Theologia Platonis, aliorumq; qui ante eum floruerunt Platonicorum, scripsit; è quibus, Porphyrio

rio teſte, fuerunt, quorum ſcripta aſsiduus legeret Seuerus, Cronius, Numenius, C
Gaius, Atticus, Longinus, Philarchæus, qui, ſicut ante hos omnes clariſsimus Philo, mira, & inaudita quædam de Verbo diuino, ac Progenie diuina tradidit, ſic prodidere iſtius modi plurima: examinanda ſunt ea, & proponenda, ut totius ueritatis concentus, perpetuaq; ab initio generis humani ueræ theologiæ ſucceſsio audiatur. In libro contra prognoſticos: ἐπειδὴ πρώτην ἐφάνη ἡμῖν ἡ τοῦ ἀγαθοῦ ἁπλῆ φύσις καὶ πρώτη. πᾶν γὰρ τὸ μὴ πρῶτον, οὐχ ἁπλοῦν, οὐδὲν ἔχον ἐν ἑαυτῷ, ἀλλ' ἕν τι, καὶ τοῦ ἑνὸς λεγομένου ἡ φύσις ἡ αὐτή, οὐ γὰρ αὐτὴ ἐκ ἄλλου, εἶτα ἕν, οὐδὲ τόνε ἄλλο, εἶτα ἀγαθὸν, ὅταν λέγωμεν τὸ ἕν, καὶ ὅταν λέγωμεν τὸ ἀγαθὸν, ταύτην δεῖ νομίζειν τὴν φύσιν, καὶ μίαν λέγειν, ὁ καταγορεύοντας ἐκείνης οὐδὲν, δηλοῦντας δὲ ἡμῖν αὐτοῖς ὡς οἷόντε. οὐ τὸ πρῶτον δὲ ὅτως, ὅτι ἁπλόσεσθαι, οὐ τὸ αὐτάρκες, ὅτι ἐκ πλειόνων. ὅτω γὰρ αὐαρτηθήσετ') εἰς τὰ, ἐξ ὧν, καὶ ἐκ ἐν ἄλλῳ. ὅτι πᾶν ἐν ἄλλῳ καὶ παρ' ἄλλα. εἰ δὲν μὴ παρ' ἄλλα, μηδὲ ἐν ἄλλῳ. μηδὲ συνθέσις μηδὲ μία. ὁ τοίνυν δεῖ ἐφ' ἑτέρας ἀρχὰς ἰέναι, ἀλλὰ τοῦτο προσκαμόντας, εἶτα νοῦν, μετ' αὐτὸν, οὐ τὸ νοῦν πρώτως. εἶτα ψυχὴν, μετὰ νοῦν. αὕτη γὰρ τάξις κατὰ φύσιν, μήτε πλείω τούτων πίθεσθαι ἐν τῷ νοητῷ, μήτε ἐλάττω. εἴτε γὰρ ἐλάττω, ἢ ψυχῇ καὶ νῷ ταυτὸν φήσουσι, ἢ νῷ οὐ τὸ πρῶτον. ἀλλ' ὅτι ἕτερα ἀλλήλων, ἐδείχθη πολλαχῆ. Quæ ſunt: Quoniam apparuit nobis Boni natura ſimplex & prima. Omne enim quod non eſt primum, non eſt ſimplex: Et nihil habens in ſe ipſo alia, Vnum eſt quid. Et eius quod dicitur Vnum, natura eadem. Etenim hęc ipſa non eſt aliud, deinde Vnum. Neq; hoc aliud eſt, deinde Bonum, cum dixerimus Vnum. Et cum dixerimus Bonum, oportet eandẽ ſentire naturã, & Vnum dicere, non prædicantes de ea quicquam: ſed declarantes nobis ipſis, ut poſsibile eſt. Ac primum hoc modò, quod ſit ſimpliciſsimũ, & ſufficiens per ſe, quod non ſit ex pluribus. Sic enim attolletur in ea, ex quibus, & non erit in alio. Quoniam quidquid in alio eſt, etiam ab alio. Si igitur non ab alio, neque in alio quidem ſit. Neq; compoſitio ulla. Neceſseq; eſt ſuper ipſum nihil eſſe. Non eſt igitur cur ad alia principia eatur: ſed hoc præpoſito, deinceps Mens ſtatuenda, & id quod primo intelligit. Deinde Anima poſt Mentem. Is enim ordo eſt ſecundum naturam: neq; plura hic, in intellectuali, neq; pauciora. Si enim pauciora, aut Animam, & Mentem idem dicent, aut Mentem & ipſum Primum. Sed quòd alia ſint ab inuicem, oſtenſum ſæpenumero. Si plura, & cætera, quæ ſequuntur, Plotinus ex priſca Platonis, Platonicorumq; omnium Philoſophia, in qua peruenitur ad unum ſingulare, ſimpliciſsimumq; Principium, Bonum & Vnum: Bonum, quia fons omnium rerum, & principium: Vnum, quia ſolitarium, ſimpliciſsimum, ab omni externa re ſegregatum, totum ipſummet, non uaria natura. Tota una Bonitas, & una bona, ſimplexq; Vnitas. Hæc omnis ratio clara, cui uel ipſa natura facem ac lucem præbeat, ut ab ea ipſa penè declaretur. Huic cum ſit ſumma ſimplicitas, cui etiam adiunctum quoque eſt id quod à Philoſophis & ab Ariſtotele inducitur, quod dicitur ab illis αὐταρκες, per ſe ſufficiens, ſibi ſuppetens, ſe ipſo contentus: conſequitur, ut nihil habeat aliunde, habens omnia ex quibus poſsit eſſe contentus: contentus autem ex ſeipſo, non ex alienis bonis. Sicq; aſcendit, ſupérque greditur ea, quæ faciunt aliquam compoſitionem, & farraginem, ac quaſi corpus, effugiens eam, imò ſupergrediens infinita bonitate, & affluentia proprio- D
rum bonorum. Efficitúrque ut nec in alio ſit, à quo contineatur, nec ab alio procedat. Hoc erit nobis, inquit, primum, ac ſingulare Principium: poſt hunc ſequetur Mens, quæ uocatur à ſacra Philoſophia Sapientia. Hæc dicitur primò ſapere, primò & principaliter intelligere, quia ut Chaldæus dicebat, uocatur à cunctis hominibus prima Sapientia, prima Intelligentia. Vocatur autem, quia neſcieban eam habere, qui eum antecedat. Iſtud igitur primum Intelligens, non dicitur reſpectu Boni ac prioris, in quo eſt exquiſita ſapientia, & quem Chaldæus & Triſmegiſtus

A giſtus dixerant, cum eſſet prima Mens, Intelligentia, genuiſſe ſecundam. Dicitur ergo primum Intelligens, ratione noſtri, ſicut habuit peculiare apud uetuſtiſsimos nomen Mentis. Subſequitur tertium principium Anima. Hi ſunt igitur tres illi Reges, tria Numina, tria Principia, circa quæ cuncta docuit eſſe Plato. Illud autem in Plotino obſeruare operæpretium eſt: primum quòd hæc ait eſſe altera ab inuicem: deinde quòd quaſi naturalibus rationibus probat neceſſariò neque plura eſſe, neque pauciora principia. De primo dicendum: Cùm altera fatetur eſſe ab inuicem, ſciendum eſt, eum non ſentire tantam alteritatem, ac diuiſionem, quanta diuidat ſubſtantiam, duoq; ſeparata numina conſtituat. Quod ne cogitari quidem poteſt. Nec fuit ferè Philoſophorum quiſquam, modò Philoſophi nomen mereatur, cui non placuerit unum caput, una origo. Cum autem ſuperiores tribuant Menti quanta poteſt tribui diuinitas, ut quam ſuperius ex ſententia Platonis Porphyrius dixerat coæternam, natam ante omnia tempora & ſecula ex ſummo Bono, eamq; dixerat per ſe Patrem, Principium omnis pulchritudinis, Totq; ei dotes tribuerat, quot concurrant ad declarationem primæ, ac ſempiternæ Diuinitatis: ad hæc cum Triſmegiſtus, hoc ſecundum principium, quod & Mens, & Verbum à priſcis dicitur, undique perfectum, opificem mundi, primam uirtutem, increatam, ἀπεράντου, infinitam, perfectiſsimi Patris perfectiſsimam Prolem, legitimum Filium, ſempiternam originem uitæ, inaugmentabilem, incorruptibilem, ſui ſemper ſimilem, æqualem, qui de naturæ ſuæ ſtatu nunquam decedat: cùm his inquam nominibus appellauerint Mentem, ſecundum Principium, & cum hæc declarent eandem atque ſummi Boni Diuinitatem (Nam ſi ſummum Bonum deſcribas, non habueris aliud, quod de eo prædices, cogeriſq; repetere hæc omnia,
B quæ Menti tribuiſti, eo excepto, quòd Bonum à nemine habet, à nemine oritur) profectò fiet, ut æquè ſit Deus Mens atque ſummum Bonum. Sed cum neque poſſint eſſe, neque natura ferat, duas ſeparatas Diuinitates, duo capita, duos creatores, certè non poſſunt ſeparata dici duo hæc Principia. Huc adde quòd Triſmegiſtus, Porphyrius ex Platone, Philo Iudæus nobiliſsimus Platonicus, hanc Mentem, & ſecundum Principium uocant, declarant, conſalutant γνήσιον υἱὸν, legitimum Filium, ſummi Boni. Non poſſunt igitur eſſe ſeparati Pater & Filius, cum in utroque ſit eadem Diuinitas, & Pater æterno deuictus amore, genuerit, gignatq; Prolem, & Proles eodem amore ardens, uelit naſci. Quæ ſunt illi ingenuè confeſsi. Quare quod Plotinus dixit ἕτερα εἶναι, altera eſſe ab inuicem: aut intelligendum eſt, quòd ſint duo Principia, ſicq; fiat ut ſint altera: noſtraq; Theologia dixiſſet emendatius, alteros, quæ nominum diſtinctio inuenta nondum fuerat. aut ſi ſeparet eorum ſubſtantiam, quæ eſt Diuinitas, dicam Ariſtoteli tritum, apage ἀφιλόσοφον, caret Philoſophia, non ſapit naturam, non redolet rationem. Diſcedit non à conſideratione modò, ſed etiam à Philoſophia maiorum: cum & Triſmegiſtus & Plato, Mentem, & τὸν αἴτιον, autorem, cauſam, principem, declarent legitimam Dei, & coæternam progeniem, in quo eſt coniunctio Diuinitatis. Denique clarus eſt Plotinus, quid ſenſerit. Nam in libro de Tribus principalibus ſubſtantijs expreſſè confeſſus, ipſum Bonum, & Mentem, unum, idemq; eſſe, ut apparuit in primo libro. Alterum quod aduertendum eſt in Plotino, quibus utitur rationibus, quibus probet nec plura, nec pauciora eſſe Principia, non eſſe omnino, ut Græcis nonnullis item uidetur, ſynceras, uetuſtámque Philoſophiam redolentes, ſed habere aliquid commentitium. Reuelata eſt, & prædicata ineffabili modo Diuinitas trium Numinum, tres Reges, aut Imperatores: quomodo autem ſint, & quæ cauſa faciat

Legitimus filius ſummi Boni

ciat ut sint tria, non plura, aut pauciora, non credo mortalem scire posse, fortasse C
nec Angelum. Minus item fas est, deducere prorsus ex consideratione & creatione rerum nostratium, hoc triplex imperium: quia uideretur æterna principiorum, & causatorum connexio. Quare fatendum est supergredi mentem humanam ratione trium Numinum: datam autem diuino munere terris hanc lucem, ut Deum suum noscerent. Ad hæc, huius sententiæ Plotinum fuisse, non esse duo illa, substantia separata, probabo ex uerbis eius, quibus in primo libro eximijs laudibus eam quæ uocatur Mens, extulerat. Atque ibi uocauerat secundum, & primum Numen, quod hic ἑτέρα. Necnon genitam Mentem à primo dixerat, sed primum non indigere secundo, secundum autem primo, quia nascitur ab eo. Quibus apparet, eum non separationem quasi duorum hominum, sic duorum Deorum induxisse: sed uti duorum, quorum cum sit eadem omnipotentia, maiestásque, sit item necessariò Diuinitas, uoluntas, consiliúmq; idem. Quod quoniam difficile ab hominibus intelligitur, desunt uerba, quibus exprimatur, sicut nec perfectè cõtingit cogitatio. Quocirca nominibus, & modis usitatis utentes, dixerunt eos duos Deos.

Profunda Theologia Plotini de tribus subsistentijs: & quòd à Primo sit omnis sapientia Diuinitasq; Secundi.

CAP. XII.

PLOTINVS item scripsit librum πρὸι τριῶν ἀρχικῶν ὑποστάσεων, de Tribus principalibus subsistentijs, in quo summum Bonum, ipsamq; excellentissimam Vnitatem, ex priscorum Philosophia facit primam hypostasin, secundam ipsam Mentem, tertiam Animam mundi, ut superius ostensum: Animámque uiuificatricem, animatricem omnis uitæ; nullum toto mundo esse animal, quod non acceperit ab ea uitam; ab hac omnem uim substantiámque omnem suppetere: sine ea cœlum nec uim habere potuisse uiuificantem, nec motum, quòd ea sit omnis mundi concitatio, cuncta complexa, similis genitori suo Menti: præcipuè enim prædicat Mentem genitricem Animæ: eámque uocat Imaginem Mentis, ut uerbum simulachrum animi, innuens sic propè produci animam à Mente, sicut ab animo producitur oratio: nostrarúmque literarum est, imaginem utriusque esse Spiritum. Item Plotinus, esse ipsam operationem, opus ipsius Mentis, substantiámque ei à Mente esse. Illud, ut dixi, non est uerum, nec clarè comprehensum à Plotino, Opificem Mentem, cuncta, etiam Animam creasse. Quasi satus unus fuerit rerum atque Animæ. Nam si Principium, si Rex est tertius, si Deus, utique sempiternus. Etsi Plotinus longè differre naturam istius Tertij à cunctis rebus creatis contendit, certè differt, quia Deus. Et si dat uitam, dat motum, fecit moueri cœlum, quo modo feciſſet, nisi Deus esset? Quis enim largiri potest, & inspirare uitam, præterquam Deus? Et quis potest omnium animalium esse animatio, nisi Deus? Cuius est omnium rerum continuatus motus, nisi Dei? Et si is est, ut Marcus Tullius ait, Spiritus diuinus, num Deus unquam sine Spiritu suo potuit esse? De Mente quoque loquitur ea, quæ superius, ipsam à bono nasci, perfectum à perfecto, magnum à magno, secundum à primo, numerum ab unitate simplicissima, Mentem gignere τὸ ὄν, ipsum Ens cogitando, insidere ei speciem, formam, essentiam cunctarum rerum. Perfectissimum esse Bonum, maximum autem & secundum post Bonum, esse Mentem, Mentemq; eum aspicere, & indigere eius, Bonum Mentis minimè. Quod ab optima Intelligentia, uel Mente generetur, Intelligentiam uel Mentem esse, Patrem scilicet, ut dicebat Chaldæus, esse optimã Mentem, siue Intelligentiã, D

quæ

A quæ optimum tantundem genuerit ſecundam. Meliorem eſſe omnibus Mentem, ſicut poſt Mentem ſit Anima, uti Verbum eius, quaſiq; ſimulachrum, quæ & in ipſam Mentem reſpiciat, eamq; deſideret. Eſſe autem unum, idemq;, ſolaq; alteritate differre, Genitorem ac Genitum. In libro autem, quem inſcripſit, Quo modo conſtitit Idearum multitudo, & de Bono, hæc ad alia inquit: Veſtigium uitæ eſt etiam ueſtigium Mentis. Illic autem archetypum boniforme: quoniam in ſpeciebus bonum habet. Alterum enim eſt Bonum, alter autem Bonus, in ſpeculando uitam habens: ſpeculatur autem Boni boniforma exiſtentia, quæ conſiderantur & ipſa, quæ poſſedit, quando ſpeculabatur Boni naturam. Venit autem ad ipſum, non tanquam illic eſſet, ſed ut ipſe habuiſſet. Principium ille eſt, & ex illo in iſto: & iſte qui fecit hæc ex illo. Neque enim fas erat reſpicientem in illum, nihil intelligere, neque rurſum ea erant in illo. Neque enim ipſe generabat. Vim igitur ad generandum habuit ab illo, quæ non habebat ipſe: ſed ex uno ipſo, multa huic. Hæc Plotinus. quorum eſt ſenſus, omnem ſapientiam, omnem creandarum rerum ſcientiam, & potentiam, omnem prolificationem, fœcunditatem, plenitudinem bonitatis Mentem habere à Genitore ſuo, quem reſpiciens fiat ſapiens, à quo perueniat in ſe tota bonitas eius & ſapientia. Ille Principium. In Mente eſt archetypum boniforme, quoniam archetypum eſt uniuerſalis rerum ſubſtantia, contenta in æterna Mentis ſapientia, eaq; à Patre eſt in Filio, quem pater genuit ſapientiſsimum. & quia non eſt aliud archetypum, niſi ipſum Verbum, & Mens: Verbum autem eſt boniforme, hoc eſt, ſimilimum Patri ſuo Bono, ea de cauſa archetypum etiam eſt boniforme. Nec aliud eſt archetypum, quàm ipſa Mens boniformis. Eſt igitur hoc archetypum formarum plenitudo, & ipſa Mens. Primus quidem & ſummus Genitor eſt ipſum
B Bonum: Filius autem eſt bonus: nempe neſcio quid plenius ipſum Bonum, quàm bonus; quod eſt accepta bonitas, à bonitate illa prima. Bonus qui eſt ipſa Mens, uitam habet in ſpeculando, ut Ariſtoteles etiam dixit, ſpeculando inquam Patrem ſuum, ſeq; ipſum. Speculatur autem, uel contemplatur ſeipſum, quando plenitudinem Diuinitatis ſuæ, & omnem ſcientiam contemplatur, quam à Patre, & ipſo Bono habuit, per generationem, & contemplationem. Itaque & ſe ipſum, & Genitorem ipſum contemplatur. Omnis autem doctrina Filij uenit à Patre, qui Principium eſt, à quo in Secundo ſunt omnia, creauitq; Mens omnia, ex Patre nacta uim & ſapientiam, ac facultatem. Accepit igitur à Patre cunctam generandi, ſiue creandi uim, & potentiam, quam ſine illo non habuiſſet, ut rectè poſsit dici, ex genituris, & uiribus Dei, id eſt, à Deo, ſapientiſsimam Mentem, quam genuit Deus, mundum feciſſe. Hæcq; fuit ueriſsima cauſa mundi, & hæc duo principia, uelut unum: quoniam non ſunt duo Dij ſeparati, ſed Secundus à Primo natus, & cum eo bonis ſempiternis locupletatus. Paulo inferius ſimilia refert Plotinus: Repletus quidem, ut habeat, quod aſpiciat. Reſpiciens autem ipſa cum lumine, ab eo, qui dedit illa, & hoc reportans. Ob hoc non ſolum dicitur ſubſtantiæ, ſed & ut uideatur ipſa, cauſa ille. Sicut Sol, ut uideatur à ſimilibus, & ut naſcantur, cauſa cum ſit, cauſa quoque eſt uiſionis, qui neque uiſio ſit, neque res ipſæ. Sic & Boni natura, cauſa ſubſtantiæ, & Mentis exiſtens, & lumen, ex proportione his, quæ illic ſunt uiſibilia, & uidenti neque entia, neque Mens eſt, ſed cauſa horum, & ut intelligantur, lumine ſuo præbens & ipſi Menti, & ipſis entibus. Paulo pòſt inquit: Mens generata, ipſa apparuerunt. Venit autem ad Mentem, & uitam, ab illo. Ex efficacia enim ab illo, ſubſiſtit. Mens quoque per illum, & Idearum pulchritudo illinc: omniaque ipſa Deiformia, & Vita, & Mens, & Idea. Non procul inde Plotinus: & Mentem

quidem ſupergreditur. Non poteſt ſupra Bonum excedere, quoniam nihil eſt ſupergrediens. Deinde: Si enim ex hoc omnia, nihil eſt illo melius: inferiora autem omnia. Optimum autem omnium, quo modo non Bonum eſt? Et quidem neceſſe eſt Boni naturam per ſe ſufficientiſsimam, & non indigam alterius cuiuſquam. Plotinus repletam uocat Mentem, quam prolificis formis à Patre repleri contendunt, affirmatq; Mentem aſpicientem, contemplantemq; ſuperiorem, non modò diuina ſapientia repleri, ſed lucem item inenarrabilem referre. Quocirca Genitorem non modò ſubſtantiæ, nempe Ideæ, cauſam iure uocari, ſed etiam autorem; ut ea ipſa uideatur, cum nec Idea ſit ipſe, nec Secundus, proles nempe ipſa ſua. Quemadmodum Sol infundens largam rebus uiſionem, nec uiſio eſt, nec res ipſæ: ita patrem cum nec uiſio, nec res uiſa ſit, nec ſecundum Mens, præbere tamen ut ea ipſa ſint, & uideantur. Denique & uita, uidelicet fons ipſe uitæ proles Dei, Mensq;, uenit à Primo, per illum & Mens, & Idearum pulchritudo. Proinde Genitori ſuo Bono aſsimilantur, ſuntq; ἀγαθοειδῆ, Boniformia: tria ſcilicet, ſed unum, Vita, Mens, Idea. Quocirca ſupereminet omnia ſummum Bonum, cuius eſt, rerum prima & perennis ubertas, ipſe nullius indigus. Poſt multa Plotinus, eodem libro, de pulchritudine ſummi Boni loquens, quod Plato cauſam omnium pulchrorum dixit: Quod deſiderabile eſt, inquit, carens forma & figura, omnium eſt deſiderabiliſsimum, & amabiliſsimum. Hic enim non amori finis, quoniam nec finem habet amatum. Itaque & amor infinitus, & pulchritudo eius alterius generis, & uenuſtas ante omnem uenuſtatem. Flos & uirtus omnis pulchritudinis, pulchritudo καλοποιὸς, pulchrifica, principium, & finis omnis pulchritudinis, id pulchrum reddens, cuius eſt principium. innuit autem Mentem à Genitore æterna pulchritudine clarificatam. Effecit autem eum pulchrum, non in figura, & forma, quippe & ipſum clarificatum, figura caret. Itaque ſine figura oportet eſſe φύσιν τὴν πρώτην, primam naturam, ut non ſit mirum, ſi uehementiſsimis inflammat amoribus. Quippe & anima cum ualidum concepit amorem, omnem, quam habet, abijcit formam. Itaque Mens contemplatur, quaſi Mens effecta, uerſatúrque in loco eximiæ uenuſtatis. Sed cum uiderit τὸν θεὸν, Deum, omnia dimittit, amplectitúrque illum ſolum, & contemplatur: Vt qui regium intuens palatium pulcherrimum, ſi prodeat rex, dimiſsis ſpectaculis illis, in hunc unum ora conuertat. Eſſétque uera ſimilitudo, niſi quòd is, qui ibi contemplatur, eſt homo, innuens, qui contemplatur ſupernè, Deum eſſe. Denique de tribus Numinibus concludit Plotinus, declarans quæ de tribus Regibus in Epiſtola prodiderat Plato. Neque, inquit, ſecunda addideris primo, neque tertia ſecundis: Sed ſecunda circa primum ſtatuas, tertia circa ſecundum. Sic enim dabis unicuique ſuum locum, poſterioráque illis applicabis, ceu illa circum currant in ſe ipſis exiſtentia. Quocirca rectè circa omnium Regem cuncta dicuntur eſſe, & illius nomine omnia, quippe qui cauſa ſit illis exiſtendi, eúmque appetant alium ab eis exiſtentem. Itaque Anima ad Mentem, Mente ad Bonum applicata, ſic omnia in illum deſinunt per media, alia quidem propius, alia poſterius, ad extremam reuocatis ſenſibilibus ipſam Animam. In libro quoque de Bono, & Vno, de Mente hæc ait: Mentem quietam, & inagitatam motionem dicendum, omnia habentem in ſeipſa, & omnia exiſtentem, multitudinem inſeparabilem, rurſúmque diſcretam. Sentit autem Plotinus principium, fontémque rerum, quas ſinu & ſapientia ſua complectatur, Mentem eſſe. In quibus, & id genus omnibus (paucos enim quaſi flores, ex amœnis campis decerpſi) etſi haud aſſeram puriſsimum ueritatis fontem fluere, erit

A re erit tamen ex his intelligere hodiernam rerum diuinarum Philosophiam, abstrusum, arcanumq; priscorum temporum mysterium, nouissimis sæculis cœlesti beneficio penitus patuisse: & quæ antea mundus non cognouisset, aperta melius, & enarrata à Filio Dei claruisse.

De trina Diuinitate, ex Numenio: & quòd super his sanctè, castèq; loquendum est: & de eorum mutua indiuisibiliq; substantia.

CAP. XIII.

Numenius, tamq; Plotini præceptor

DIXI Plotinum, Numenium, cui perpetuum studium impenderet, facile persuaderi posse, in omni Theologia fuisse, ceu præceptorem imitatum. Is igitur ante Plotinum, Porphyrium, Amelium, Proclum, hæc de tribus Hypostasibus, aut Numinibus scripserat: τὸν μέλλοντα συνήσειν περὶ θεοῦ πρώτου καὶ δευτέρου, χρὴ πρότερον διειλέσθαι ἕκαστα ἐν τάξει, καὶ ἐν εὐθυμοσύνῃ τινί. κἄπειτα, ἐπὰν δοκῇ, ἤδη εὖ ἔχειν τότε ἐπιχειρεῖν εἰπεῖν κοσμίως. ἄλλως δὲ μή. θεὸν δὲ προσκαλεσάμενον αὐτὸν γνώμονα γενόμενον, ὡς λόγῳ δεῖξαι θησαυρὸν φροντίδων. ἀρχώμεθα δὲ ὅτου. ὁ θεὸς ὁ μὲν πρῶτος ἐν ἑαυτῷ ὤν, ἁπλοῦς, διὰ τὸ ἑαυτῷ συγγινόμενος ἀεὶ ὅλος, μηδέποτε εἶναι διαιρετός. ὁ θεὸς μέντοι ὁ δεύτερος, καὶ ὁ τρίτος, ἕνεκα εἷς. καὶ τὸ δημιουργοῦντος δὲ θεοῦ, χρὴ, εἶναι νομίζεσθαι πατέρα τὸν πρώτον θεόν. Latine autem: Qui cogniturus est de primo Deo, & secundo, oportet prius distinguat singula in ordine, & quadam animi tranquillitate. Tum si bene habere uideatur, aggredi ad dicendum decorè. Aliter absistendum. Inuocato igitur Deo sibi conscio, uerbis aperire thesaurum cogitationum. Incipiamus autem sic: Deus primus quidem in se ipso existens est simplex, quòd ipse sibi ubique coniunctus est, nec usquam diuiduus. At & secundus Deus, & tertius, est unus. Verum oportet nosse, Patrem primum Deum
B esse, præ Opifice Deo. Hæc Numenius. In quibus primum est, quòd quemadmodum Plato in Epistola, de tribus Numinibus, & in alia, de Causa, & Patre locuturus, præfatus est, & quemadmodum de eisdem dicturus Orpheus, præmonuit,

φθέγξομαι οἷς θέμις ἐστὶ, θύρας ἐπίθεσθε βεβήλοις.

Dicam quæis fas est, claudatur porta profanis.

Sic præfatus est Numenius, grandia mysteria traditurus. Præfatus autem est, oportere cum de his narraturus accedas, esse te animo hilari, composito; tum separare quæque seorsum, ne primum cum secundo commisceas, & confundas: quoniam plerique hæc duo Numina non dignoscentes (Deum enim nemo uidit unquam: sed Filius qui est in sinu Patris enarrauit) non crediderunt alterum esse primum ac genitorem, supremã mũdi, rerumq; æternarũ arcem, alterum genitũ atq; opificem, secundum ab illo, ut Sabelliani. Hæc oportere disiungere præmonet, & scire quid Primi, quid Secundi sit, prius noscentem esse Primum & Secundum. Quod quidem non facilè assequaris, nisi ope diuina implorata. Hanc autem reconditam, eminentissimamq; sapientiam appellat Thesaurum arcanæ meditationis, in qua pretiosissimi thesauri abscondantur. Sic & diuus Paulus, in Deo thesauros absconditos dicit. Atque Deum primum, iuxta Pythagoram, Empedoclem, omnemq; Platonicam familiam, narrat esse simplicem, indiuiduum, qua de causa per totam maiorum Theologiam dictus est ipsum Vnum, quod propriè nomen Primi est. Verum ab hac eadem simplicitate, quoniam eadem est diuinitas, ne Secundus etiam ac Tertius absunt. Sunt igitur & ipsi Vnum. Primus est simplex, Secundus & Tertius, Vnus, quibus nominibus eadem natura subest. Sed illud cumprimis noris, inquit, etsi Pater, atque Opifex idem sint, eadem substantia, parq; & inseparata Diuinitas, Patrem tamen iure uocari priorem, quoniam Mens ab ipso, non ipse à Mente. Nec ta-

lis inter eos ordo, qualis duorum, alterius ab altero nihil habentium: sed qualis, si C
fas est mortalibus exemplis abuti, patris alicuius, ac prolis: uel quod in omni Theologia celebre est exemplum, qualis Solis, ac lucis, à Sole nascente luce ac radiante, non à luce Sole quicquam accipiente: Sic Proles Opifex, etsi tantus sit, quantus Genitor, nihilq; sibi desit paternorum bonorum, à Patre tamen iubar Diuinitatis suæ relucet. Et is patrijs imperijs obsequitur, cuius sub pedibus omnia subiecit. Et quãquam est Opifex etiam Deus, est tamen ab illo, qui eum genuit Deum. Similia quædam dixerunt illi; narrata melius, & declarata aduentu Filij Dei. Quamquam hæc lux, quæ uenit in mundum, & ad propria, palatiumq; ab se quondam creatum, non fuit agnita ab his, quorum excæcauit oculos malitia: & dilexerunt quondam homines, sicut diligunt, magis tenebras, quàm lucem.

De trino Deo, ternaq; Diuinitate ex Calcidio, quo sensa superiorum Platonicorum declarantur. Et quòd Primus est summum Bonum, Secundus Mens, Prouidentia, Sapiẽtia æterna, Tertius Intimator et Anima mundi. Et quòd tres has personas, & hypostases apertè & distinctè fateãtur.

CAP. XIIII.

HANC admirabilem Platonicorum, priscorumq; Theologorum, atque oraculorum, & per successionem omnium ætatum traditam de triplici Deo Philosophiam legit & agnouit, produxitq; in medium Calcidius Platonicus super Timæum. Cuius hæc uerba sunt: Vt igitur breui multa complectar, istius rei dispositio talis mente concipienda est: Originem quidem rerum, ex qua cæteris omnibus quæ sunt, substantia ministratur, esse summum & D
ineffabilem Deum. Post quem Prouidentiam eius, secundum Deum, latorem legis, & utriusque uitæ, tam æternæ, quàm temporariæ. Tertiam esse porro Subst antiam, quæ secunda Mens Intellectusq; dicitur, quasi quædam custos legis æternæ. His subiectas fore rationabiles animas, legi obsequentes. Ministras uerò potestates, naturam, fortunam, casum, & Dæmones inspectores speculatoresq; meritorum. Ergo summus Deus iubet, Secundus ordinat, Tertius intimat. Animæ uerò legem agunt. Lex porrò ipsum fatum est. Hæc ille. Paulò autem superius Plato ueritatis instinctu locutus est, Principio, cuncta quæ sunt, & ipsum mundum contineri, regiq; principaliter quidem à summo Deo, qui est summum Bonum, ultra omnem substantiam, omnemq; naturam extimatione, intellectuq; melior, quem cuncta expetunt, cum ipse sit plenæ perfectionis, & nullius societatis indigus: de quo nunc plura dici, exorbitare est. Deinde à Prouidentia, quæ est post illum Summum secundæ eminentiæ, quam νοῦν Græci uocant. Est autem intelligibilis essentia, æmula bonitatis, propter indefessam ad summum Bonum conuersionem. Estq; ei ex illo bonitatis haustus, quo tam ipse ornatur, quàm cætera, quæ ipso autore honestantur. Hanc igitur Dei uoluntatem, tanquam sapientem tutelam rerum omnium, Prouidentiam homines uocant, non, ut plerique existimant, quia præcurrit in uidendo, atque intelligendo, prouentus futuros, sed quia proprium est diuinæ mentis, intelligere, qui est proprius mentis actus. Et est Mens Dei æterna. Est igitur Mens Dei de intelligẽdo æternus actus. Sequitur hanc Prouidentia, Fatum, lex diuina promulgata intelligentiæ sapienti, modulamine ad rerum omnium gubernationem. Huic obsequitur ea, quæ secunda Mens dicitur, id est, Anima mundi. Hic fatum. Hæc quidem Calcidius, quibus profunda Platonicæ Theologiæ mysteria, cæterorumq; item Platonicorum,

& omnium

A & omnium, qui de rebus diuinis locuti sunt, enodauit. Hic igitur expressè nominantur, recoluntur illa tria Numina, tres Imperatores, trinus Deus, terna Diuinitas. Quorum primum iuxta superiores omnes, quos uidimus, summum Bonum, summus & ineffabilis Deus appellatur. Alter uocatur Deus secundus, uocatur Prouidentia, quemadmodum superius locuti sunt omnes. Nam Philo, prouidentem, gubernatorem, præfectumq; mundi, dicit, hunc Secundum, primogenitum Dei Filium. Qui etiam de seipso dicit apud Ioannem, Pater non iudicat quenq;, sed omne iudicium dedit Filio. Et, Potestatem dedit ei iudicium facere, quia Filius hominis est. Paulus autem, Qui constitutus est iudex uiuorum, & mortuorum. En igitur Prouidentia, en generis humani, omnis carnis iudicium. Ea enim est Prouidentia. Rectumq; naturæ cursum dicebat superius Philo, quia constituit Deus primogenitum Filium, rectam legem. Eandem prouidentiæ causam, sicut ostendimus, proposuit Plotinus. Hinc etiam declaratur mysterium, quo Calcidius dixit, Ergo summus Deus iubet, Secundus ordinat, Tertius intimat. Declarantur item dicta Numenij, quibus dixit, Patrem uacare ab omni opere: & quæ dixit Philo, Quòd Patrem in excelsa, longeq; optima Diuinitatis arce positum, nefas erat hominem ad suam imaginem creare, delegasse Filio, & Secundo tanquam minori, hanc prouinciam. Etiam declarantur quæ idem Deus dixit, Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio. Scilicet iussit, dictauit Pater, Filius iussus paruit, creauit mundum, creauit hominem ad imaginem suam. Iudicat item mundum. Hinc dictus à Philone organum, minister, legatus. Nomina igitur Patris apud Calcidium, quemadmodũ cæteros omnes, sunt ut in sacris literis: item, quòd is propriè dicitur Deus, dicitur summum Bonum, dicitur Origo prima rerum cunctarum, quia primum Genitor Fi
B lij sui, Filius autem Creator omnium: dicitur ineffabilis: dicuntur omnia principaliter ab eo manare, sustineri, regi. Idem summus Deus, & summum Bonum nuncupatur, ultra omnem substantiam, omnemq; naturam, superans omnem cogitationem omni consideratione maior, non minus incogitabilis, quàm ineffabilis, nullius societatis indigus. Dicitur item Iussor, Imperator, Dictator Secundo, imperans iubensq; Secundo. Nomina autem Secundi sunt, principio appellatur Deus, & dicitur Lator legis, Iudex scilicet, dicitur Autor æternæ & temporariæ uitæ, dicitur Prouidentia, dicitur secundi gradus, secundæ eminentiæ post Primum. dicit Calcidius eum à Græcis appellari νοῦν, Mentem. Audis Mentem (de qua primus liber) secundam esse à Primo. Dicitur Essentia νοητὴ, intellectualis: est enim Idea rerum, est perfecta Substantia, est Ipsum esse, quemadmodum uocat eum Dionysius, τὸ ὄν. Et ipse de se, Ego sum qui sum: propter rerum plenissimam fœcunditatem, originem uberrimam, aulam formarum ditissimam. Dicitur item æmula Bonitatis, & quod indefessè conuertitur ad summum Bonum: quia dixit ipse apud Ioannem, declarans hoc mysterium, Filius nihil agit nisi quod uiderit Patrem facientem. Et, Doctrina mea, non est mea, sed eius qui misit me. Obserua quoque contra Arianos, & Valentinianos, quòd hæc Mens est æterna: Non, quemadmodum illi dicebant, Fuit tempus quando Filius non erat. Non ne audis Mentem æternam, quemadmodum apud superiores? Item obserua, quòd beatitudo Filij, & Bonitatis haustus, est ex Patre. Filius enim est in sinu Patris. Aeterno Pater deuictus amore, Filium amplectitur. Hic profundum, ineffabile mysterium, quòd eo haustu Bonitatis Filius ornatur, & Filius ornat, & honestat omnia. Vt Pater bonum filij, sic Filius bonum reliquarum rerum. Hæc uocatur ab hominibus, sapientia, tutela, salus omnium rerum, robur, sustentaculum, ut Philo δεσμὸς ἄῤῥηκτος, uinculum non dissoluendum. Nomina porrò Tertij, primum

τῇ, primum dicitur Sustentatio hypostasis, quemadmodum Primus & Secundus: C
dicitur Intimator, quia funditur, mittiturq́, datur à secundo: Ipse enim (inquit Mens) quæcunque dixero, annunciabit uobis. Ipse prophetas afflauit. Ecce igitur uerè intimator, declarator, Paracletus, consolator. Dicitur etiam secunda Mens, quia nomen Mentis est propriè Secundi: Isq́ est Mens in omni Philosophia celebris. Quapropter Tertius dicitur secunda Mens, uel Intellectus. Agnoscis distinctas personas, distinctas hypostases? Non confusas, quemadmodum apud Sabellianos. Omnes enim sunt Mentes, Intellectus. Dicitur item Tertius, quemadmodum apud superiores omnes, Anima mundi, nimirum uniuersalis afflatus, uita. Postremum tribus his dicuntur subiacere ministræ potestates omnes, casus, fortuna, Angeli, Dæmones. Habes hic profundissima mysteria, quæ Calcidius iuxtà atque Platonici cuncti, dicit, Platonem ueritatis instinctu uidisse, asseruisse. Ego uerò dico, non ueritatis instinctu modò, sed etiam quia didicerat ab Aegyptῐ̃s, Chaldæis, oraculis, Sibyllis, & quia per manus tradita, per omnes ætates descendit hæc Theologia, tunc latens apud paucos, nouissimis diebus apertissima, toto terrarū orbe radiantissima.

De secunda Hypostasi, id est, Mente creatrice mundi, ex Anaxagora diuina naturæ eius descriptio, & quòd ab hac creat uisibilia, & inuisibilia Anaxagoras, quemadmodum hodierna religio.

CAP. XV.

Simplicius de dictis Anaxagoræ

DE MENTE creatrice mundi, hæc scripsit Anaxagoras, autore Simplicio Philosopho: Νοῦς δὲ ὅσος ἄπειρος, καὶ αὐτοκρατὴς, καὶ μέμικται οὐδενὶ χρήματι. ἀλλὰ μόνος αὐτὸς ἀφ' ἑαυτοῦ ἐστιν, εἰ μὴ γὰρ ἀφ' ἑαυτοῦ ἦν, ἀλλὰ τέῳ ἐμέμικτο ἄλλῳ, μετεῖχεν ἂν ἀπάντων χρημάτων, εἰ ἐμέμικτο τέῳ. ἐν παντὶ γὰρ παντὸς μοῖρα ἔνεστιν. ὥσπερ ἐν τοῖς πρόσθεν ἐμοὶ λέλεκται, καὶ ἀνεκώλυεν αὐτὸν τὰ συμμεμιγμένα, ὥστε μηδενὸς χρήματος κρατεῖν ὁμοίως, ὡς καὶ μόνος ἐὼν ἀφ' ἑαυτοῦ. ἔστι γὰρ λεπτότατόν τε πάντων χρημάτων, καὶ καθαρώτατον. καὶ γνώμην γε περὶ παντὸς πᾶσαν ἴσχει. καὶ ἰσχύει μέγιστον, ὅσα γε ψυχὴν ἔχει, καὶ μείζω καὶ ἐλάττω, πάντων νοῦς κρατεῖ. καὶ ᾗ περιχωρήσιος ᾗ συμπάσης νοῦς ἐκράτησεν. ὡς περιχωρῆσαι τοῦ ἀρχῆς. καὶ πρῶτον ἀπὸ τοῦ σμικροῦ ἤρξατο περιχωρῆσαι. ἔπειδὲ πλεῖον περιχωρεῖ καὶ περιχωρήσει ἔτι πλέον. καὶ τὰ συμμεμιγμένα καὶ ἀποκρινόμενα, καὶ διακρινόμενα, πάντα ἔγνω νοῦς, καὶ ὁποῖα ἔμελλε ἔσεσθαι, καὶ ὁποῖα ἦν, καὶ ὅσα νῦν ἔστιν, καὶ ὁποῖα ἔσται. πάντα διεκόσμησε νοῦς. καὶ τοῦ περιχώρησις ταύτης ἣν νῦν περιχωρέει, τάδε ἄστρα, καὶ ὁ ἥλιος καὶ ἡ σελήνη, καὶ ὁ ἀήρ, καὶ ὁ αἰθὴρ οἱ ἀποκρινόμενοι. ἡ δὲ περιχώρησις αὕτη ἐποίησεν ἀποκρίνεσθαι, καὶ ἀποκρίνεται ἀπότε ἀραιοῦ τὸ πυκνὸν, καὶ ἀπὸ τοῦ ψυχροῦ τὸ θερμὸν, καὶ ἀπὸ τοῦ ζοφεροῦ τὸ λαμπρὸν, καὶ ἀπὸ τοῦ ὑγροῦ τὸ ξηρόν. μοῖραι δὲ πολλαὶ πολλῶν εἰσιν. παντὰ πασί δὲ οὐδὲν ἀποκρίνεται ἕτερον ἀπὸ τοῦ ἑτέρου, πλὴν νοῦς, νοῦς δὲ πᾶς ὅμοιός ἐστι. καὶ ὁ μείζων, καὶ ὁ ἐλάσσων. ἕτερον δὲ οὐδὲν ἔστιν ὅμοιον ἄλλῳ. Mens autem est immensitas, absoluta potestas. Nulli rei est admista, sed sola ipsa à seipsa existit. Si enim à se ipsa non esset, sed alteri alicui admista esset, omnes res participaret, si cuiusquam contagio infecta esset (In omni enim re inest omnis rei particula, quemadmodum in antecedentibus mihi scriptum est) Prohibuissentq́ ipsam & implicatam tenuissent res commistæ, ut nulli dominari posset, æquè, ut ipsa à se ipsa esset. Est enim omnium rerum tenuissima, ac purissima; & scientiam de unaquaq́ re uniuersam continet, ualetq́ maximè. Quæcunque quidem animam habent, maiorem uel minorem, his omnibus dominatur potiturq́ Mens. Omnem locum, complexumq́ Mens comprehendit, unde & ipsum principium comprehendit. Et primū orsa est à paruo complecti. Postea uerò maius complectitur, & complectetur magis. Quin & quę mista essent, & segregata cūcta nouerat Mens, & qualia futura essent, &

cuius

A cuius modi forent, & quot nunc ſunt,& cuius modi ſunt futura, cuncta exornauit, compoſuitq; Mens,& hunc complexum,quẽ nunc complectitur,aſtra, & ſol, & luna,& aër,& æther,quæ ſunt ſegregata.Is autem complexus fecit ſecernere. Secernitur q; à raro denſum,à frigido calidum,à tenebroſo lucidum,ab humido ſiccũ. Particulæ autem multorum multæ ſunt. Omnino autem nihil eſt ab alio ſegregatũ præterquam Mens.Mens autem omnis ſimilis eſt maior & minor.Nihil autem alterum ulli alij eſt ſimile.Hæc,ut ait Simplicius, ſcripſit Anaxagoras in primo ſuorum Phyſicorum. Duplicem quinetiam uidetur, ut teſtatur idem, ponere creationem,ſenſibilem & intelligibilem: Vt appareat manifeſtò eum ante tot ſæcula ceciniſſe, quod canitur hodie ab omni lingua: Viſibilium omnium & inuiſibilium. Hoc ergo teſtatur de eo Simplicius his uerbis: Quòd duplicem creationem ſtatuat, alteram intelligibilem,alteram ſenſibilem ab illa,manifeſtum quidem & ex his quę dicta ſunt,& ex his: Mens,ait,quæcunq; ſunt omnino,& quæ nunc ſunt,ut & alia omnia in eo, qui continet multa,& in aggregatis & ſegregatis.Atque cum dixit,ineſſe multa & uaria omnibus in rebus aggregatis,& ſemina rerum cunctarum, & formas omnimodas, colores,& uoluptates habentia, & hominibus compacta eſſe & alia animalia, quæcunq; animam habent,ſubijcit,Et hominibus eſſe tum urbes congregatas,tum opera conſtructa, quemadmodum apud nos,& ſolem eis eſſe, & Iunam & alia ſicut apud nos,& terram eis producere multa & uaria,quorum illi utilia congregantes,in habitationem utuntur.Hæc Anaxagoras.Simplicius ſubijcit: Et quòd alium quendam mundum à noſtro innuat,manifeſtat cum dicit non ſemel, Quemadmodum apud nos. Vult etiã eum non ſenſibilem illam χρόνῳ δὲ ταύτης προκηπαμένην: ſed tempore præcedentem iſtam noſtram ſpectaſſe.

B

Comprobatio ex Plethone Gemiſto, quòd Magicæ ſententiæ de Trinitate loquantur,de primo,& ſecundo Creatore, ſiue Deo: & quòd Beſſarion etiam uidit hæc,& confirmauit:quòd Auicenna Arabs hunc Trinitatis ordinem uidit apud Platonicos,ſed non uſquequaq; rectè percepit:& quòd Intelligentia primi orbis,eſt eadem & Anima mundi.

CAP. XVI.

MAGICA quoque logia,id eſt,ſiue ſententiæ, ſiue oracula, apertè de Trinitate ante Chriſti aduentum locuta fuerant, de duobus primis Patre, & Filio,ut primus liber oſtendit,clarè prædicantia. E' quibus illud oraculũ, quo dixerant Magi, ἀλλ' ὃκ εἰσδίεχεται, κείνης τὸ θέλειν πατρικὸς νόος, μεχρὶς ἂν ἐξέλθῃ λήθης, καὶ ῥῆμα λαλήσῃ μνήμην ἐν θεμένη πατρικῷ συνθήματος ἀγνοῦ. Hoc oraculum declarans Plethо,ſecutus Pſellum,& quæ ſit paterna Mens oſtendens,ait: ὁ πατρικὸς νόος, ὁ δεύτερος δηλαδὴ θεὸς, καὶ τῆς ψυχῆς προσεχὴς δημιουργὸς ὃκ εἰσδίεχεται ἐκείνης τὸ ἰδίου θέλημα μεχρὶς ἂν ἐξέλθῃ τῆς λήθης. ἢν ἐκ τῆς πρὸς τόδε τὸ σῶμα ἐπιπλοκῆς ἔπεθε, καὶ λαλήσῃ τι ῥῆμα, ἤτοι λόγον φρονήσει τινὰ, μνήμης ἐχόμενον τοῦ πατρικοῦ θείου συνθήματος τοῦτ' εἶναι τύντε τοῦ καλοῦ δημιουργοῦ ἐντολήν. ἣς τὸ ψυχὴν ἀναμνησθεῖσαν ὅτως ἥδηται καὶ τῷ ἑαυτῆς δημιουργῷ μάλιστα ἀρέσκει. Paterna, inquit, Mens, ſecundus uidelicet Deus, & animæ immediatè Opifex, non admittit illius uoluntatẽ,uſquequo egreſſa fuerit ex obliuione,quã ex cõplexu ad hoc corpus paſſa eſt, & locuta fuerit uerbum aliquod,ſiue ſermonẽ ſenſerit aliquẽ,memoria pendentẽ paterni diuini ſigni,hoc eſſe & pulchri executionis mandatũ.Cuius animã memorẽ ſic iam, & ſuo ipſius Opifici maxime placere.Hæc Pletho,cõſentiẽs Mentẽ paternã dictã ab oraculo, ſecundum Deum Filium Dei.Secundo quoq; oraculo,cum ait,Omnia perfecit Pater,& Menti

p tradidit

tradidit ſecundæ,quam primam uocat omne hominum genus : ὁ γὰρ πατὴρ ἅπαντα ἐξε- C
τέλεσε τὰ νοητὰ ἁπλαδὴ εἰδη. ταῦτα γὰρ ὄντα τὰ ἐκτετελεσμένατε καὶ τέλεια. καὶ τῷ μετ' ἑαυτὸν δευτέρῳ θεῷ παρέ-
δωκεν ἄρχειν ἁπλαδὴ καὶ ἡγεῖσθαι αὐτῶν. ὥσε ἤντινὴ ἀξ τοῦτο παράγνται τοῦ θεοῦ πρὸς παράδειγμα ἑαυτόν τε καὶ τῆς
ἄλλης νοητῆς οὐσίας, καὶ τοῦτο ἐκ τοῦ ἀνωτάτω πατρὸς ἔχειν τὸν γένεσιν, τοῦτον γὰρ δεύτερον θεὸν πρῶτον φησὶν ἑαυ-
τοῖς τίθεσθαι τὰ τῶν ἀνθρώπων ἔθνη. ὁπόσα ἁπλαδὴ τὸ μὲν κόσμε τοῦ δὲ προσεχῆ τινα δημιεργὸν νομίζει, τοῦτο δὲ
ἐκ ἐπ ἀνωτέρα οὐδένα. Nam Pater,inquit,omnia perfecit, nempe intellectuales formas: Hæ enim ſunt perfectæ,& abſolutæ:& ei qui poſt ſe eſt Deo ſecundo tradidit, ut imperaret ſcilicet,& præeſſet eis.Quapropter ſi quid et per hunc producatur Deum,ad exemplū ſuipſius & alterius intellectualis ſubſtantiæ, & hoc à ſupremo Patre habere generationē dicit.Hunc deum ſecundum ait humanas gentes ſibi feciſſe primū,quæ ſcilicet aliquem mundi creatorē immediatè arbitrantur,eo autē ſuperiorē neminem. Hæc Pletho,iuxta ea quæ prior Pſellus expoſuerat. Eſt igitur hoc oraculū diuiniſſimū, uetuſtiſsimum,quod legiſſe ueteres Platonicos, præcipuè Numeniū,ac Plotinum apparet ex eo,quòd Plotinus exclamat ad omnes (ut uiſum ſuperius) inducēs Platonē loquentē,O homines,quē uos arbitramini primū Deū,mundi creatorē, nō eſt primus,ſed eſt eo ſuperior.& hoc ait quaſi dixiſſe Platonē. Numenius autē dicit, Patrē uacantē ab omni opere,dediſſe ſecūdo totā mundi molitionē,& adminiſtrationem.Legerunt igitur id in his oraculis, & uolunt eadē ſenſiſſe Platonē. Doctiſsimus etiā Beſſarion,nullis priſcis Platonicis inferior,uidit hoc dogma Chaldaicū, Platonicumq́,& cōprobauit,exponēs Platonica dogmata aduerſus calūniatorē, libro ſecundo:Seruat quidē,inquit,hoc propoſitū Plato ſemper,ut nō primū per ſe Principium exiſtimet creatorē ſenſibiliū rerū,propinquū,ſed eum qui poſt Primū illū, quē Vnum uocat.Secūdo loco cōſtitutus eſt,cui cùm materia,tum Ideæ à Primo tributę ſunt,quas reſpiciēs Creator ſecūdus,formas materiales, atq; ſenſibiles materiæ im- D
primit iam pręuiæ,altero mētis cōceptu,& à Primo pendēte,ſiue enim ſignis,ſiue relationibus iſta diſtinguant, nihil refert.Hæc Beſſario.Ecce igitur quod eſt in dogmatis Magorū,uult etiā eſſe dogma Platonis,quod ab illis utiq; manauit uti prioribus. Vides igitur Deū primū,& ſecundū. Vides Creatores duos, uelut unū. Primū,qui det uim,ſapientiā,ingeniū,fœcunditatē,theſauros abſcōditos Secūdo: hæ enim ſunt Ideæ,ſiue ſpecies:Secundū, qui creet doctus iuſſuſq; à Primo. En quod canit Eccleſia,Patrē omnipotentē,creatorē cœli & terræ,uiſibiliū omniū,& inuiſibiliū. Deinde inducēs creatorē ſecundū,Filiū Dei unigenitū,p quē omnia facta ſunt. Vides Supremum,Primumq́, à Platone uocari Vnitatē.Hoc uetuſtiſsimū, & cū primis ſanctiſsimum dogma cū Arabs Auicēna legiſſet in libris Græcor̄ tralatis in Arabicā linguā, & nō intellexiſſet,quod accidit ei in alijs pleriſq;,affirmauit, Primā Mentē ſiue Intelligentiā, pduxiſſe,ſiue procreaſſe duntaxat Mentē ſecundā (quas duas Mentes memorauerat Chaldęus)Secundā uerò producere Tertiā.Eſt enim hoc dogma Plotini, Platonicorumq́, qui præcipuè tradiderūt à ſecūda Mente naſci Tertiā, id eſt, à Filio produci Spiritū.Primā uerò genuiſſe dūtaxat Filiū ſuū unigenitū, & primogenitū: qui deinde uiſibilia & inuiſibilia creauerit,à quo prodeat Anima mundi, qui idē Spiritus dicitur ſanctus,autore Calcidio.Hucusq; legerat,& rectè intellexerat Platonicorū,uetuſtiſsimorūq́ dogma Auicenna.Sed modū,quo putat Secundā cū ſe ad Primā cōuerterit,producere Tertiā,cū uerò ſeipſam reſpexerit, pducere Animā primi orbis,fuit inane cōmentum adiectū à ſe,nō extans uſquā neq; apud Platonē, neque Platonicos,quos ille ſequebatur.Eſt enim ineffabilis modus, & omni mente incomprehenſibilis, quo uel Secundus à Primo naſcitur, uel à Secundo procedit Tertius. Animam uerò primi orbis probarem ex Platone, & Plotino, uiſumq́ eſt ſuperius,

eſſe

A esse eandem Animam mundi, hanc autem esse tertiam Intelligentiam, seu Mentem, & Hypostasin. Idcirco enim uocatur Anima mundi, quia mouet, animatq; principio cœlum, dein uniuersum terrarum orbem. Spiritus enim Domini replet orbem terrarum, continens omnia. Hæc illa Intelligentia, quæ producitur funditurq; à Secunda, quæ sola generatur à Primo, eoq; unica proles eius. Superfluo igitur in hoc ordine addidit Auicenna Intelligentiam primi orbis. Modus etiam producendi à secundo per conuersionem, uel ad Primum, uel ad seipsam, suus est, non priscorum. Dicunt etiam quidam alij Græciæ Philosophi, de Theologia Magorum, quòd apud eos ὁ πρῶτος θεὸς, ἀρχετυπῶ τῷ ἐλαφηβόλῳ.

Quòd autore Suida, Trismegistus de trina Diuinitate, sempiternaq; Trinitate scripsit, quam solã dixit æternã, inseparabilemq; substantiã. & quòd creationem per Verbum Dei, quemadmodum & Moses, extitisse dicit.

CAP. XVII.

QVICVNQVE qualis ante Platonicos, quos produximus testes, & ante Platonem Philosophia celebris esset, habuerit exploratum, desinet anxius quærere & admirari è quibus fontibus superiores mysteria tãta hauRientes, digna Spiritu Dei locuti, cœlesti numine afflati uideantur. Figentes igitur uelut uestigia per omnes retro ætates usque ad primæuos, diuisq; familiares Theologos, ad ipsam originem ueniemus. Ecce enim Suidas autor ualde bonus testatur, Trismegistum appellatum, quia de Trinitate, quodam diuini Spiri-
B tus instinctu locutus sit: cuius autoritate multa super Theologia eius confirmantur: ἑρμῆς ὁ τρισμέγιστος, ὅτος ἦν αἰγύπτιος σοφὸς, ἤκμαζε δὲ πρὸ τοῦ φαραώ. ἐκέκλητο δὲ τρισμέγιστος διότι περὶ τριάδος ἐφθέγξατο εἰπὼν ἐν τριάδι μίαν εἶναι θεότητα, ὅτως. ἦν φῶς νοερὸν πρὸ φωτὸς νοεροῦ, καὶ ἦν ἀεί νὸς νοὸς φωτεινός. καὶ οὐδὲν ἕτερον ἦν ἢ τότε ἑνότης, καὶ πνεῦμα πάντα περιέχων. ἐκτὸς τότε ὁ θεὸς, ὐκ ἄγγελος, ὐκ οὐσία τις ἄλλη. πάντων γὰρ κύριος, καὶ πατὴρ καὶ θεὸς, καὶ πάντα ὑπ' αὐτὸν, καὶ ἐν αὐτῷ ὄντα. ὁ γὰρ λόγος αὐτοῦ παντέλειος ὢν καὶ γόνιμος καὶ δημιουργικὸς ἐν γονίμῳ φύσει περιὼν, καὶ γονίμῳ ὕδατι, ἐγκύονα ὕδωρ ἐποίησε. Quæ sunt, Mercurius Termaximus, is fuit sapiẽs Aegyptius. Floruit autem ante Pharaonem. Appellatus est autem Termaximus, quoniam de Trinitate edidit oracul um, dicens in Trinitate unam esse diuinitatem, his uerbis: Erat lumen intellectuale, ante lumen intellectuale. Et erat semper Mens Mentis luminosa. Et nihil aliud erat, quàm horum Vnitas, & Spiritus omnia continens. Extra hunc non Deus, non Angelus, non substantia ulla alia. Omnium enim dominus, & Pater, & Deus, & omnia sub ipsum, & in ipso sunt. Nam Verbum eius perfectũ existens, & fœcundum, & opifex, lapsum, in fœcunda natura, & aqua fœcunda, prolificam fecit aquam. Hæc affert Suidas ex Trismegisto. Ac quanquam ipse Ter maximum eum uocatum puto propter ingenij, sapientiæq; magnitudinem, hoc sum duntaxat contentus, apparere & hoc testimonio Trismegistum de Trinitate ante Platonem, Platonicosq; natos scripsisse. Ecce enim tres personas distinctè suis nominibus appellat, appellans Patrem & Filium, lumen, lucem intellectualem: duas intelligibiles luces, quarum altera sit ante alteram, non tempore, sed qua Genitor antecedit gradu Genitum. Nempe quod idem Filius eius dixit, Pater maior me est. Horum substantiam lucem esse dicit, non lucem corpoream, sed lucem intelligentem. Et cecinit antiquissimus ille, quemadmodum hodierna religio, Deum de Deo, lumen de lumine. Sicut autem dicit diuinus Ioannes, In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum: sic Trismegistus, Erat lux intelligibilis (siqui-

dem etiam ipsum idem Verbum Lucem Ioannes appellat) ante lucem intelligibilem, C
& erat Mens Mentis luminosa. Id est, Deus de Deo, Mens à Mente nascens. Desi-
gnat enim quod ait Ioannes, Et Verbum erat apud Deum, quia nascebatur æterna-
liter ab eo, lucens ab æterna altera luce, lux ipse intelligens, ex luce intelligenti. Lo-
quituŕq; de eorum Vnitate inseparabilíq; Diuinitate. Exin inducit Spiritum san-
ctum, quo cuncta contineantur, uiuificentur: qua potestate celebratur in sanctis li-
teris: Spiritus enim Domini, inquit liber Sapientiæ, repleuit orbem terrarũ, & hoc
quod continet omnia, scientiam habet uocis. Ecce etiam fatetur hunc Trinum solũ,
Deum fuisse semper, solum hunc uiguisse: Præter hunc non fuisse Angelum, nõ Dæ-
monem, nullam aliam substantiam. Est enim hoc dictum Trismegisti, id quod quoti-
die canit Ecclesia de tribus illis, Sicut erat in principio, & nũc, & semper. Erat in prin-
cipio, uidelicet ab æterno. Ecce etiam uociferatio ualida contra ignaros ueritatis, ra-
tionis expertes Arianos, qui dicebant fuisse quando Filius non erat: non reputantes
quantum nõ impietate modò, sed insciția, & imperitia naturæ peccarẽt, partim quòd
hunc errorẽ à Platonicis, & scriptoribus profanis, quos nõ intellexerunt, uidebantur
suscepisse, partim quòd nõ uiderũt quàm esset impossibile, ut qui erat Filius Dei ue-
rus, Deus & ipse ex Dei substantia, nõ fuerit semper. Consequũtur enim se diuinitas,
& æternitas. Si filius Dei uerus est, etiã Deus est: Si Deus, etiam æternus. Adest igitur
Trismegistus dicens, Fuit semper Mens Mentis luminosa. Mens Mentis Filius est,
Mens ex altera Mente. De quibus Chaldæus in primo libro dicebat, Omnia perfe-
cit Pater, & Menti tradidit secundæ, quam uocat Primã omne humanũ genus. Hæc
igitur tria duntaxat fuerũt semper & ab æterno. Nõ Angelus, nõ Dæmon, nulla alia
substãtia fuit, sed sola triũ æterna in una substantia cõiunctio. Hoc sentit & loquitur D
diuinissimus Trismegistus, nõ solùm cõfirmans hodiernã sapiẽtiã, sed cõtra omnes
obtestans, qui Mentẽ secundã à prima putarunt priscos separasse. E' quibus Ioannes
Picus, & Marsilius, dicta Procli uidẽtes, qui hoc loco nõ recte Platonẽ, maioresq; in-
terpretatur, asseruerũt secundã illã Mentẽ, quasi creaturã quandã in tẽpore conditã
priscos sensisse. Nos autẽ probauimus, & probamus, nec Platonicos, qui talia prodi-
derunt, priscã Philosophiã syncere exposuisse, nec Platonicos illos Latinos Græcos
rectè secutos esse, quos si sine iudicio nec uetustate cunctáq; Philosophia bene cõsulta
temere sequaris, tam in hoc, quàm in alijs multis haud leuiter cecideris. Expositа igi-
tur & decãtata Trismegistus triũ numinũ trináq; Deitatis, quæ sola fuit ab æterno,
sempiternitate, accedit ad creationẽ, dicẽs fœcundũ illud Verbũ Dei, quod esset per-
fectissimũ, fœcundissimũ, opifex, aquas illas quibus superferebat, amplexũ, fœcun-
dasse, & fecisse ut ex his omnia nascerẽtur, principio lux cœlestis, tum aër, inde plãtæ,
stirpes, animalia. Ac quod ait Iapsum Verbũ fœcundũ sup aquas, est quod ait Mo-
ses, Et Spiritus Domini ferebat sup aquas. Ferebatur aũt ut opifex, ut operans, maxi-
mè cœlestes orbes, quos primos eodẽ Trismegisto teste, ex aquis secreuit, & in his pri
mum Solẽ. Quòd aũt hæc scripserit, locutuśq; fuerit Trismegistus, ex eo liquidò no-
scet prudẽtissimus quisque, quòd apud omnes Platonicos, q post Platonẽ floruerũt,
extãt, ut nõ aliũ habuerint sup his mysterijs præceptorẽ, q̃ Trismegistũ. Suidas igit̃,
ubi dicta Trismegisti protulisset, adiecit: καὶ ταῦτα εἰρηκὼς ηὔξατο λέγων, ὀρκίζω σὲ ὀρανὲ θεῦ
μεγάλε Σοφὸν ἔργων, ὀρκίζω σὲ φωνὴν πατρὸς, ἣν ἐφθέγξατο πρώτην, ἥνίκα γὰρ πάντα κόσμον ἐξειργάζατο.
ὀρκίζω σὲ τὴν τοῦ μονογενοῦς λόγε, καὶ τὸ πατρὸς τὸ περιέχοντος πάντα. ἵλεως ἴσθι: Et hæc locutus ora-
uit dicẽs, Adiuro te cœlũ Dei magni sapiens opus. Adiuro te uocẽ Patris, quã ꝓtulit
ipse primã, cũ omnẽ mundũ stabiliuit. Obtestor te per unigenitũ Verbũ, & Patrem,
qui continet omnia, esto propitius. Hæc igitur carmina, quæ Suidas tribuit Trisme-

gisto

A gisto, cæteri tribuunt Orpheo. Insuper quæ postremò citauit, quoniam in libris uulgatis non habentur, credendum est, eum in alijs eius de Trismegisti legisse: Quemadmodum & Lactantius, Augustinus, Cyrillus, aduersus Iulianum Imperatorem proferunt, quæ nos in libris eius, qui pauci ex innumerabilibus ad nos peruenerunt, non uidemus.

Diuum Augustinum apertè testari Platonicos de tribus personis scripsisse.

CAP. XVIII.

CAETERVM etiam diuus Augustinus, in libris de Ciuitate Dei apertè testatur, quod etiam librorum illorum interpretes asseuerant, Porphyrium, quem uocat doctissimum Philosophorum, iuxta Platonicorum sententiam, tria Principia statuere, sed eos more suo loquentes tria Principia dicere, quę Christiani ad certam regulam loquẽtes, unum Principium, tres Personas appellant. Eius hæc uerba sunt: Dicit enim, inquit, Deum Patrem, & Deum Filium, quem Græcè appellat paternum Intellectum, uel paternam Mentem, πατρικὸν νοῦν. De Spiritu autẽ sancto aut nihil, aut non apertè aliquid dicit: quamuis quem alium dicat horum medium, non intelligo. Si enim tertiam, sicut Plotinus ubi de tribus principalibus substantijs disputat, animæ naturam etiam iste uellet intelligi, non utique diceret, Horum medium, id est, Patris, & Filij medium. postponit quippe Plotinus animæ naturam paterno Intellectui: iste autem cum dicit medium, non postponit, sed interponit. & nimirum hoc dixit, ut potuit, siue ut uoluit, quoniam nos Spiritum sanctum nec Patris tantum, nec Filij tantum, sed utriusque Spiritum
B dicimus. Hæc quidem Augustinus. Ecce testatur à Platonicis, uidelicet Porphyrio, & Plotino, claram, apertamq; habitam de Patre ac Filio commemorationem. Filium in primis appellatum, quemadmodum à principio in oraculis Chaldaicis uidimus, paternam mentem, quod sonat paternam Sapientiam. Tertium autem dictum ψυχὼ, Animam: Videlicet Animam mundi, qui dicitur à nostris & ab illis Spiritus sanctus. Hunc etiam Proclus medium amborum uocauit. Filium igitur Patris summi, uocatum à Platonicis ait, patriam Mentem, de qua totus primus liber differebat. Quibus fit perspicuum, magnos in nostra Theologia uiros, eiusq; suspiciendos antistites, non ignorasse profanæ Philosophiæ primates de Patre, Filio, Spiritu sancto scripsisse. Quæ Philosophi, ut idem ait Augustinus, liberis uerbis loquentes, nec in rebus ad intelligendum difficilissimis, offensionem religiosarum aurium pertimescẽtes, soleant uocare, uel tria Principia, uel tres Deos. Eiusq; loci explanatores afferũt, quod nos quoque fecimus, testimonium Macrobij, de Mente Ideas continente, & Trismegisti dicta de Verbo perfecto.

De tribus Hypostasibus, ex Apollinis oraculo: & quòd apud priscos, omnia metricè scribebantur: & quòd ab his oraculis mysteria ueterum Philosophorum manare potuerunt.

CAP. XIX.

SIT postremo loco, quod sub Christi decessum, Oraculum Apollinis de tribus Numinibus diuinè pronuntiauit. Rogatus de uera religione, cui maximè genus humanum initiandum, consecrandumq; esset, quaq; uti uera sapientia cunctæ nationes essent decorãdæ, & quæ foret omnibus superstes, quod Daniel uaticinatus fuerat, ad hunc modum fertur dixisse:

Μὴ ὄφελες πύματον μὲ καὶ ὔσκιον αὐτὸς ἐρεῦσαι, C
Δύσλιτε προπόλων, πολὺ θεσπεσίου γενετῆρος.
Ἀμφίτε πιλυγέτοιο πανομφαίου βασιλῆος.
Καὶ πνοιῆς, ἣ πάντα περιῤῥεῖ βοῤῥυσόμ εἴχει.
Οὔρεα, γαῖ, ποταμοὺς, ἅλα, τάρταρον, ἤέρα, πῦρτε,
Ἦ με καὶ ὀκ ἐθέλοιντο, δόμων ἀπὸ τῶνδε λιώξει.
Αὐτίκα ἐρημαῖον δὲ λελείψεται ἕδλος ἀφήτως.

Ne me utinam ſupremum, infelix ipſe ſacerdos,
Sciteris de ſancto, ac diuino Genitore,
Et ſobole chara, rebus magni Induperantis,
Et Flatu, qui mundum aſtrictum continet omnem,
Montes, tellurem, fluuios, mare, tartara, & ignem.
Aëraq́. heu templis is me diſcedere ab iſtis
Coget, linquetur quo edebam oracula, limen.

Hoc oraculum excerptum cum multis alijs, ab his qui audierunt, traditumq́ memoriæ, cuius modi carminibus Sibylla, quæ & ipſa Apollinis oraculo præfuit, multa decantata reperiuntur, philoſophis etiam atteſtantibus, Sibyllas diuinas fuiſſe, & oraculum illud diuina ſæpenumero myſteria aperuiſſe. Decantabantur autem, autore Plutarcho, ferme cuncta, ſcribebanturq́ à priſcis numeroſè, Philoſophiq́ priſci ferè omnes, ſiue de creatione mundi, ſiue de reliquis Philoſophiæ partibus, poëticè, non oratione ſoluta ſcripſerunt. Quid mirum igitur, ſi cecinit oraculum de tribus numinibus, quando Plato quoq́, & Triſmegiſtus, Chaldæi, & Magi, homines ſcilicet, & minoris quàm Dæmones ſapientiæ, tam multa de his ipſis prodiderunt? Ab his arbitror oraculis, quibus miranda myſteria Deus aperuit hominibus, manarunt Phi D loſophorum illa de ſummo Bono, de creatrice Intelligentia, priſcorum hominum nonnullis, quemadmodum & Sibyllis, cœlitus reuelata non æquè tempeſtate illa, atque poſtea cognita: Vt quod uiderat Vergilius apud Sibyllam,

Iam noua progenies cœlo dimittitur alto:

cecinerat ſimili modo Sibylla, Græcè,

Καὶ τότ' ἀφ' ἡλίου πέμψει θεὸς βασιλῆα, Et,
Ὃς πᾶσαν γαῖαν πάυσει πολέμοιο κακοῖο.
Ἀνέρ σοὶ γίγνωσκε θεὸν, θεὸς ἐὸν περ ἐόντα.

Tum Deus excelſo demittet ab æthere Regem,
Qui bella è tota pellat tellure, nefanda.
Atque tuum cognoſce Deum, qui natus ab ipſo.

Hæc qui legebant, quò pertineret, neſciebant. Philoſophi uerò libris ſuis excepta, quæ quidem naſcebantur etiam ab antiquiſsimis Theologis, ac Prophetis, quando nationes ferè omnes, Prophetis abundare dederat Deus, qui de magno illo in mundum uenturo Rege, uelut anteambulones, ubique concinerent, ſpeculationibus, egregijſq́ ſermonibus decorarunt.

FINIS.

Augustini Steuchi Eugubini

DE PERENNI PHILOSOPHIA LIBER TERTIVS.

De tota Diuinitate: & quòd omnes instinctu naturæ Deum singulariter in omni ætate nominarint: exemplaq; ex Platone, & Aristotele, & Homero, & Demosthene.

CAP. I.

POST hæc naturalis est ordo, ut qui de tribus Numinibus executi sumus, nunc de Deo, totaq; simul Diuinitate nobis sit sermo. Conuenit enim in treis illos, quicquid de Deo per uniuersam Theologiã ab omnibus linguis, nationibusq; prædicatur. Primumq; erit de singulari Diuinitate mysterium, omnes ferè homines tum animo intento, tum natura duce, ac magistra, rapidoq; ueritatis æstu, semper unum, singularémque Deum fuisse confessos. Vt quanquam corruptissima inoleuit nominandi, adorandiq; plures Deos consuetudo, propter insitam tamen, altissimeq; impressam à
B Natura Dei notionem, & ad eum inclinationem, cum seriò loquerentur, & se ab impetu Naturæ rapi paterentur, unum modò Deum prædicarint, appellarint, habuerint in ore, cunctasq; ei ueræ Theologiæ laudes attribuerint. Omnesq; quos sub falsis religionibus, Deorumq; multorum cultricibus ortos constat, cum de creatione rerum, de mirabili cœli, terrarumq; ordine, siue magna alia de re loqui cogerẽtur, nunquam Deos, sed ut Naturæ fert instinctus, uerum Deum appellasse, ei prouidentiam, maximam, incommunicabilemq; bonitatem, cunctasq; Diuinitatis laudes tribuentes. Ac quanquam Platonis, Aristotelisq; Theologia, differtur in posterum examinanda, ad exemplum tamen perspicuitatemq; dicendorum, præcedat eorum testimonium, quo fiat omnium Philosophorum, uetustissimorumq; hominum singularis & unius Dei è Natura manifesta confessio. Nam Plato non modò nescius, & eo quem dixi ueritatis æstu raptus, sed sciens & prudens confessus est, & ostendit, quid inter Deos, Deumq; maximum ac singularem putarent ea secula interesse, se cum seriò loqueretur, Deum nominaturum: cum minus seriò, plures Deos. In Epistola ad Dionysium, De signo, inquit, Epistolarum, quas studiosè, & quas minus scribam, arbitror te meminisse. Verum cognosce, animumq; intende. Multi enim sunt, qui me iubeant scribere, quos non sit facilè reijcere. Φοβοῦμαι γὰρ τοῦ τῆς ἐπιστολῆς θεὸς ἄρχειν, θεοὶ δὲ μᾶλλον. Nam seriæ Epistolæ Deus præest, Dij autem minus seriè. Hæc igitur erit uniuersalis admonitio, ac naturalis instinctus consideratio, cunctos ferme mortales ea ratione locutos esse, cuius dedit documẽtum Plato. Et quod etiam Lactantius animaduertit. Cum uerò, inquit, ipsos Deorum cultores sæpe uideamus Deum summum, & confiteri & prædicare, quam sibi ueniã sperare possint impietatis suæ, qui non agnoscant cultum eius, quem prorsus ignorari ab homine, nefas est. Nam & cum iurant, & cum optant, & cum gratias agunt, non Iouem aut multos Deos, sed Deum nominant: adeò ipsa ueritas cogente Natura, etiam ab inuitis pectoribus erumpit. Videre

igitur

igitur licet, quod Lactantius monuit, ubiq; Naturam ad hoc homines impulisse, ut C
Deum Patrem suum recognoscerent, nominarent, appellarent, uenerarentur, eumq;
meritis præconijs, qualia sacræ literæ cecinerunt, efferrent, nunc autorem generis hu
mani, fabricatoremq; mundi, nunc prouidentem uniuersis, oculosq; Diuinitatis suæ
per omnes terras latè de sublimi sede sua tendentem, cæteras item Diuinas attributi-
ones decantantes, quas indefessè resonat Philosophia cœlestis. Quas quidem laudes
& Theologiam, partim ex fonte Naturæ, partim illa prisca, cum solus uerusq; Deus
colebatur, Theologia, manare compertum. Ad hanc igitur rationem reuocabitur,
omissis multis, quæ pòst examinabuntur; hoc autem ut exemplum multorum, quòd
Aristoteles, qui uidetur cœlo, stellisq; Intelligentias diuinas adiungere, uenaturq; ex
motu cœlesti Diuinitatem in libris de prima Philosophia, naturæ quodam impulsu
definit Naturam diuinam: φαμὲν δὲ θεὸν, ζῷον ἀΐδιον, ἄριστον: Dicimus Deum animal aut
uiuens sempiternum, optimum. Ecce Deus optima uita, Deus ille naturalis, uerusq;,
nulla cœlestis, aut quæuis alia Intelligentia, quarum nulla optima est, quòd Vnum
duntaxat necesse sit esse optimum. ecce item singularis & unius Dei nuncupatio.
cumq; multos Deos soleant Philosophi, poëtæq;, nominare, unus tamen singularis
instinctu Naturæ nominatur. Cuius est solius, naturaliterq; hoc nomen Dei, & qui
ut singulariter Deus, sic singulariter sempiternus & singulariter optimus. Apparet
enim uel cogitur Aristoteles id ex ipsa locutione sensisse, quia sicut per eminentiam
hæc Dei nominatio cadit in uerum illum, ac naturalem, haud minus cadere debet re-
liqua definitio, quòd solus sempiternus, solus optimus. Vt habet singulariter quòd
sit Deus, & quòd sit optimus, quod nemo negat, sic quòd singulariter sempiternus.
Hæc illa ueritas ex inuitis pectoribus erumpens. Eundem innuit, & eum Natura du- D
ce respexit, cum negans indiuidua fieri potuisse sempiterna: διὰ τὸ πόῤῥω εἶ ἀρχῆς ἀφε-
στάθαι, τῷ λειπομένῳ σωτεπλήρωσεν τὸ ὅλον ὁ θεὸς, γενεᾶς ποιήσας τὴν γένεσιν: Quia longe dista-
rent à Principio, altera, quæ sola supereesset ratio, absoluit, repleuitq; Deus Vniuer-
sum, facta generatione perenni. Ecce, Deus Naturæ, Deus maximus, ordinum, mun
daniq; concentus moderator. Certè igitur neq; Solis, neq; Lunæ, ulliusq; sideris in-
telligentia: minus etiam illi fabulosi Dij, Minerua, Diana, Mercurius, Apollo. Deus
ille, uerè Deus, qui ne rerum deficeret ordo, perpetuis generationum successionibus
repleuit Vniuersum. Singulariter unus Deus inducitur, eiq; singulariter nomen hoc
tribuitur. Naturæ moderator, ordinum cœlestium, à quibus dependent terrestres,
inuentor prædicatur. Quantum scilicet audimus in Theologia Mosis, si quis altè
spectet, prædicari. Aliud exemplum est ex Platone, cum ei structæ in Sicilia insidiæ
fuissent, ex hisq; euasisset: καὶ τούτων δὲ μετὰ θεὸν, Διονυσίῳ χάριν ἐιδέναι χρεών: Et pro his,
post Deum Dionysio gratias habere par est. Quis is Deus, custos, prospector, libera-
tor hominum, qui singulariter à Platone, sub religionibus superstitiosis, Dianæ, So-
lisq; cultricibus orto, Deus nominatur? Quid ponderis habet hæc nomenclatio?
Naturalis uidelicet est, spectans unicum illum, singularem, eundemq; uniuersalem
Deum. Sed his exemplis ex Platone, Aristoteleque quorum posterius declarabitur
Theologia, dimissis, ingrediamur hunc campum, flores ex omni uetustate, quæ ma-
ximè singularem Deum coluit, & ubique singulariter nominauit, decerpentes. Hoc
Theologos, hoc Poëtas etiam superstitiosos, & fictitiorum Deorum laudatores in-
uenies fecisse. Homerus igitur, qui pater fabularum uisus est, poëticosq; illos Deos
nunquam non habet in ore, Naturæ tamen instinctu, sæpe Deum uniuersalẽ, quem-
admodum Philosophi, & præsens hæc ætas, cui singularis innotuit Diuinitas, nomi-
nauit. E quibus est, quod etiam adducitur à Iustino Philosopho eodem & martyre,

quod

A quod ubi Phœnix affatur Vlyxem, inducit loquentem:

οὐδὲ ἐ κἄμ μοι ὑποστάιη θεὸς αὐτὸς
γῆρας ἀπεξύσας θήσειν νέον ἡβῶνθα.

Non mihi ſi Deus hinc etiam promitteret ipſe,
Mutato ſenio, uiridem inſtaurare iuuentam.

En Deus ſingularis, potens auferre ſenectam, reſtaurare iuuentam. Iuſtinúsque ipſe inquit: ἀλλὰ τῇ ἀντωνομασίας τὸν ὄντως θεὸν σημαίνων: Significãs per Antonomaſiam, uerum Deum. Hoc ſcilicet perpetuum eſt in omni natura, inſtinctúque humano, quoties Deum nominant, deſignatur uerus, unicus Deus, & cuius eſt uerè Diuinitas, qui uerè, ſingulariterq; Deus nuncupatur. Non eſt is Homeri Deus ex his ullus, quos bellaces inducit, humanisq; affectibus deturpat. Eſt Deus magnus uniuerſitatis, dictus ſimpliciter Deus, quia ſolus uerus ſemper Deus. Homerus item hunc ipſum innuit cum dixit:

Αἰεὶ τὸν ὅμοιον ἄγει θεὸς, ὡς τὸν ὅμοιον.

Semper agit ſimilem Deus ad ſimilem, aſſociatq;.

Quis is Deus, niſi magnus, uerus, præpotens, naturalis, & naturaliter occurrens ori, offerens ſeſe menti, dans ſeſe obuiam ubique nobis, cogens ut eum cogitemus, ſentiamus, loquamur, nominemus, eiq; poteſtatem uniuerſalem tribuamus? Superius Homerus, quòd poſsit abradere ſenium, reparare iuuentam: nunc quòd agat ſimiles ad ſimiles. Quo decreto Dei impij ſceleſtiq; cum impijs, & coinquinatis ſpiritibus aſſociabuntur. De ſupremo Deo, cuncta proſpiciente, moderante cum primis res humanas, hoc dictum ab Homero. Quod & Plato in eo qui inſcribitur Lyſis, declarauit, afferens hoc carmen: ἀλλὰ τὸν θεὸν αὐτὸν φασι ποιεῖν τὸς φίλους αὐτὸς ἄγοντα πρὸς
B ἀλλήλους: Sed Deum ipſum aſſerunt amicos facere adducentem eos ad inuicem. Ille igitur facit amicos ad amicos accedere, ſuáque hac lege, ſibi pios, & iuſtos, gratos, amicósque aſſociabit, qui paſsim ſparſit in humana pectora, ut Plutarchus inquit, charitatem. Eundem ſingulariter nominauit Deum, quod etiam affertur à Plutarcho: ὀχ ὁγὶ ἀνὲν θεῦ τάδε μαίνεται: Haud ſine Deo is inſanit. Eundem quoq; confeſſus eſt omnipotentem, largitoremq; bonorum, cum in quartodecimo Odyſſeæ:

Θεὸς δὲ τὸ μὲν δώσει, τὸ δ' ἐάσει.
Ὅππως οἱ θυμῷ ἐθέλει, δώσατα γὰρ ἅπαντα.

Largitur Deus hæc: aſt altera linquit.
Quicquid mente ſedet, cunctorum nanque potens eſt.

Indicauit, ſignificauitq; hunc ipſum Demoſthenes, etiam ſuperſtitioſorum Deorum cultor, ſed actus impetu Naturæ, cum dixit, Conandum eſſe, ut omnia bona cum bona ſpe conſectemur: φέρειν δὲ τὰ ἄν ὁ θεὸς δίδῳ, γενναίως: Ferre autem quæ Deus dederit, generoſè & fortiter. Is etſi Dianæ Palladisq; cum Athenienſibus uenerator eſſet, luce tamen Naturæ, uniuerſalem magnumq; Deum uidit, ſingulariterq; appellauit.

Quòd ſimili ratione locuti ſunt, & quidem diuinius poëtæ, qui Homero ſucceſſerunt, de ſingulari Deo & his quæ uerè de eo prædicantur.

CAP. II.

EADEM ratione locuti ſunt ueteres celebresq; poëtæ. E quibus Pindarus, propter pulchritudinem, ordinemq; rerum cœleſtium, & omnium rerum bonarum inuentionem, appellat θεὸν ἀειτέκτονα, Deum, optimum, ſolertiſsimumq; opificem. Quod adducit admiratúrque ſæpe ſæpius Plutarchus. Hîc & quòd opifex mundi ſit, & omnia iuxta Theologiam Moſis fecerit optiq ma, &

ma, & quòd ſit unus, ſingularis, oſtenditur. Crede mihi, quo ſunt homines rerum exordio propiores, hoc meliores, & ſingularis optimiq; Dei colentiores. Idololatria fuit error poſteriorum ſeculorum, contráque impetum Naturæ. Similiter locutus eſt Aeſchylus, quod adducitur etiam à Platone: θεὸς αἰτίαν φύει βροτοῖς, ὅταν κακῶσαι δῶμα παμπήδην θέλῃ. Nimirum, Deus cauſam creat, cum domum funditus labefactare decreuit. Ecce Deus is Aeſchylo, Deus Moſis, Deus Prophetarum, apud quos prædicat ſe creare malum, uidelicet quod Aeſchylus, euertere, labefactare domos impiorum, quod toties in libris Regum refertur feciſſe, & facit quotidie, etiam Prophetis non denuntiantibus. Vides eum fatentem, ſingularem illum iuxta ſuperiores Regem moderatorémque humanarum rerum, ultorem impiorum, quorum domos euerſurus, cauſam ipſe reperiat, nos autem unde ueniat, neſciamus. Callimachus autem, ut eſt etiam apud Plutarchum, ſic locutus eſt: ἐὰ θεὸν οἶδα, ἴσθι, ὅτι καὶ δαίμονι ῥέξαι πᾶν, ἄνακτόν: Si Deum noſti, noris, quòd diuinitati ſunt omnia poſſibilia. Quid diuinius hoc teſtimonio? Eſt hic eadem ſingularis Dei nuncupatio, eſt uniuerſalis poteſtatis attributio, ſacrarum literarum Theologia, quòd non ſit abbreuiata manus Domini, quòd ſit omnipotens: ſic pectoris humani naturalis confeſsio, ſicut cœleſtis oraculi reuelatio, conſpirante utraque Theologia, & ea quæ de cœlo, & quæ de natura manauit. Simonides autem non modò ſingularem Deum nominauit, ſed item de ſapientia bonitatéque eius ſingulari, & incommunicabili, altiſsimè philoſophatur. Teſtimonium ſapientiæ adducitur ab Ariſtotele, bonitatis à Platone. Quo nomine ſuſpicitur ab utroque. Ariſtoteles in libro de prima Philoſophia, Sola, inquit, ſapientia quæritur cauſa ſui. Quocirca iure non humana poſſeſsio dicatur. Multis enim modis ſeruа eſt humana natura. ὥστε κατὰ σιμωνίδην, θεὸς ἂν μόνος, τοῦτο ἔχοι τὸ γέρας: Quapropter iuxta Simonidem, ſolus Deus habeat hanc dignitatem. Quanta eſt, quàm profunda Theologia Simonidis, quòd ſolus Deus ſit ſapiens? Eadem cauſa per excellentiam dicitur in ſacris literis, Sapientia, per quam fundata eſt terra. Et Pindarus eum dicebat optimum artificem. Hæc ſapientia Dei. Teſtimonium autem ſummæ, & incommunicabilis bonitatis, apud Platonem in Protagora, quod prior Chilon: ὅτι γενέσθαι μὲν ἄνδρα ἀγαθὸν χαλεπὸν ἀληθέως. οἷόντε μέντοι ἐπί γε χρόνον τινά. γενόμενον δὲ διαμένειν ἐν τούτῳ ἕξει, καὶ εἶναι ἄνδρα ἀγαθόν, ἀδύνατον καὶ ἀνθρώπινον, ἀλλὰ θεὸς ἂν τοῦτο ἔχοι τὸ γέρας: Bonum quidem uirum fieri uerè difficile eſſe: licet tamen ad aliquod tempus eſſe. Sed cum fueris, in hoc habitu permanere, uirúmque bonum eſſe, impoſsibile, & non humanum: ſed Deus hoc habeat decus. Non'ne ſapientia Simonidis hæc, naturali bonitate profuſa, ea eſt, quam Seruator homines erudiuit dicens, Nemo bonus niſi ſolus Deus? Hic igitur Simonides, etſi Græcus erat, multisq; ante coruſcans Euangelium natus annis, deduxit eum Natura tamen ad inclytæ Theologiæ confeſsionem. Necdum enim couſque peruaſerat ſuperſtitio ut bonitatem ſuperioris ætatis, ſcientiámque illam Dei à primis hominibus uenientem, obfuſcarit. Quódque mirabilius eſt, hanc ſapientiam uel à Simonide natam, uel antiquiorem putat Plato: ἢ ἀπὸ σιμωνίδου ἀρξαμένη, ἢ καὶ ἔτι παλαιοτέρα: uel à Simonide cœpiſſe, uel etiam uenuſtiorem eſſe. Hic eſt ille Simonides, qui non ſolum ſummam ſapientiam, Deo, bonitatémque ſupremam adiudicauit, ſed etiam dixit eum inſcrutabilem. De quo, Marco Tullio autore, cum quæſiſſet Hiero tyrannus, quid aut qualis ſit Deus, deliberandi cauſa ſibi unum diem poſtulauit: cum idem ex eo poſtridie quæreret, bi duum petiuit: cum ſæpius duplicaret numerum dierum, admiranſq; Hiero quæreret,

A reret, cur ita faceret, Quia quanto, inquit, diutius considero, tanto mihi uidetur res obscurior. Vnum igitur singularemq; spectabat, maximum, uniuersalem, naturalemq;, inscrutabilem, innominabilem, ut Mercurius dixit, non fabulosos illos, aut ullam cœli Intelligentiam. Ad hanc Theologiam, atque ad has laudes, Diuinitatisq; semper impulit homines Natura confessionem. Is ante oculos obuersabatur, sese tum mirandis operibus suis exhibens animis, tum quibusdam primæ Theologiæ scintillis superstitibus, quibus mentes hominum excitabantur, multitudine fabulosos illos, nuperq; delatos colente Deos. Audi igitur mirabiliora canentem Sophoclem, & cum sacris oraculis mirificè congruentem in appellatione singularis Diuinitatis, & prædicatione operum diuinorum superstitionumq; detestatione. Is autore Cyrillo aduersus Iulianum Imperatorem, hæc scripsit:

Εἷς ταῖς ἀληθείαισιν, εἷς ὅτι θεὸς,
Ὃς οὐρανὸν τέτυχε, καὶ γαῖαν μακράν.
Πόντου τε χάροπον οἶδμα, καὶ ἀνέμων βίας.
Θνητοὶ δὲ πολλοὶ, καρδία πλανώμενοι,
Ἰδωλοσάμεθα πημάτων πρὸι ψυχλιὼ
Θεῶν ἀγάλματα ἐκ λίθωντε καὶ ξύλων,
Ἢ χρυσοτεύκτων, ἢ ἐλεφαντίνων
Θυσίασίτε τούτων, καὶ καλὰς πανηγύρεις
Τύχοντες, ὅτως εὐσεβεῖν νομίζομεν.

Vnus uerò duntaxat, unus est Deus,
Qui polum creauit, & latum solum.
Pontiq; lætos fluctus, uentorumq; impetus.
B Mortales autem multi, animo uagi,
Ereximus erroris & cladis, animi
Deorum simulachra, è lapidibus, materieq;
Siue constructa auro, uel ebore.
His sacrificia, festosq; celebrauimus dies.
Sic pietatem retinere credimus.

Hæc reddidi, non moratus nunc numerum, temporaq; syllabarum. Ex his clarescit magis, eandem, unamq; semper fuisse religionem, clariorem primis seculis, medijs obscuriorẽ, hominum erroribus inquinatã, nouissimis clarissimã, quam nulla deinceps corrumpat superstitio. Agnoscebant igitur illi suorum tempore, ac fatebantur errores, ad genitorẽ suum redeunte Natura, & quos superstitiones delirare cogebãt, ad ueritatem machinis suis reuocante. Quid posteri Philosophi dicent, cum maiores, à quibus per successionẽ, uitam, mores, opes, sermonem, literas, iure hæreditario acceperunt, uideant piè confitentes unum, singularem, eundemq; iuxta Theologiam Mosis, Vniuersi conditorem? Omnia igitur secula hunc cognouerunt, meritis laudibus extulerunt. Modò Vnitatem, & inæstimabilem Bonitatem, Sapientiamq;, interdum Omnipotentiam ei tribuentes, nunc Conditorem Vniuersi cum Mose, nunc Inscrutabilem afferentes. Eundem quoque singulariter nominauit Euripides, etiam sub his religionibus ortus, quæ uanos illos, ineptosq; Deos colerent, eiusq; misericordem naturam indulgentémque fatetur. Affertúrque etiam à Plutarcho:

Μέλλει τὸ θεῖον, ὅτι δὲ τοιοῦτον φύσει.

Cunctatur Diuinitas, talisq; est ingenio.

Hæc de clementia, misericordiaq; diuina dicuntur, cuius, Propheta simili ratione dixit esse plenam terram. Quo uocatur in sacris literis μακροθυμὸς, nostri dicunt longani-

mis, ſed melius, ſero iraſcens, differens ulciſci. Ideo ſubdit quidam apud Plutar- C
chum, minime decere aduerſus malos, ῥᾳθυμοῦ εἶναι τὸν θεὸν, ſegnem eſſe Deum. Corri-
gitur autem à Plutarcho. Hic igitur Euripides, nullum è fabuloſis illis Dijs, quos illa
ſecula colerent, ſed unum præpotentem, uniuerſalem, ſemper animis occurrentem
ſpectauit Deum. Multo autem diuinius Phocylides, è priſcis illis ante Platonem
poëtis (fuit enim autore Suida æqualis Theognidi) de ſingulari Deo ſcripſit, ut penè
Prophetarum quis uideatur extitiſſe. Fuit tamen Mileſius, his temporibus ortus,
quibus Deorum multitudo ab ignaris adorabatur, ſuperſtitionibuſq; uanis ſcatebat
Græcia. At is multa tamen diuinitus ſcripſit. E᾽ quibus ſunt illa, quæ locutus eſt in
his quæ uocantur παραινέσεις:

Εἷς θεὸς ὄβ᾽ ὅβιος δυνατός γ᾽ ἅμα καὶ πολύολβος:

Eſt unus, ſapienſq; potens Deus, atque beatus.

Hinc non mirum ſuperiora ceciniſſe Sophoclem de ſingulari Deo. Putat autem Sui-
das, qui autor eſt, uerè Phocylidem ſcripſiſſe uerſus illos, uitæq; degendæ præcepta,
quæ hodie circunferuntur, inſcripta, ut ipſe inquit, κεφάλαια, ex uerſibus Sibyllinis
fuiſſe decerpta, εἰσὶ δὲ ἐκ τῶν σιβυλλιακῶν κεκλεμμένα. Facile igitur potuit Phocylides de ſin-
gulari Deo, ſapientia, potentia, beatitudineq; eius, laudes has uel ſub falſis religioni-
bus ortas edidiſſe: quippe qui cum reliquis poëtis, hæc apud Sibyllas legeret. Vide-
bis igitur in uerſibus Sibyllinis ſimilia. E᾽ quibus:

Εἷς θεὸς, ὃς μόνος ἐστὶν, ὑπερμεγέθης, ἀγένητος.

Ἀλλὰ θεὸς, μόνος, εἷς, πανυπέρτατος.

Vnus ſolusq; eſt Deus, maximus, ingenitusq;.

At Deus eſt unus, cunctis altiſsimus idem.

Ex his carminibus, quemadmodū ſuſpicatur Suidas ſumpſiſſe Phocylidem de ſum- D
mo, ſingulari, ſapienteq; Deo loquentem, ſic forte ſumpſerunt Sophocles, & Simo-
nides. Is loquens, Ariſtotele teſte, de ſapientia eius, quam ab eo ſolo poſſideri, ut ap-
paret nunc Sibyllam ceciniſſe, dicebat. Ille ſuperius cantabat unum, ſummum, ſingu-
larem, qui creauerit cœlum, terras, maria. Sibylla uerò totidem uerbis:

Ἀλλὰ θεὸς, μόνος, εἷς, πανυπέρτατος, ὃς πεποίηκεν
Οὐρανὸν, ἠέλιόντε, καὶ ἀστέρας, ἠδὲ σελήνην,
Καρποφόρον γαῖαν τε, καὶ ὕδατος οἴδματα πόντου.

Sed Deus eſt unus, ſummus, qui ſidera fecit,
Cœlum, Phœbeiumq; iubar, Iunæq; nitorem,
Frugiferam & terram, ponti fluctusq; tumentes.

Vidiſti ſuperius in Sophocle, non eandem modò ſententiam, ſed eadem prorſus uer-
ba, de unitate Dei, de cœli, latæq; terræ, æquoreiq; fluctus creatione. Eadem igitur
priſcorum Philoſophorum, quorum tempore, autore Plutarcho, metricè Philoſophiā,
Theologiam, & hiſtoriam ſolitum erat decantari, fuit de Deo atq; Sibyllarum ſenten
tia, religio, par Theologia. Nam Thales Mileſius, quemadmodum & Sibylla, dixit
autore Laërtio, Deum ingenitum. Hoc ergo pro comperto, perſpectoq; habeamus,
tam magis fuiſſe Diuinitatē ſuis laudibus decoratā, creationem mundi cunctis uoci-
bus hominum atq; Dæmonum, in eam relatam, quàm magis ulterius ad priſcas æta-
tes exordiumq; mundi quis aſpiciat. Proſequitur Phocylides, quem Plato quoque
nominat & admiratur, ſingularem Deum appellans, omnemq; ei prouidentiam tri-
buens, & ante omnes res, operasq; colendum docens: πρῶτα θεὸν τίμα: In primis ue-
nerare Deum. Vides eum non dixiſſe quemadmodum poëta, uenerare Deos. Spe-
ctabat enim uerum illum, & ſingularem. Item:

εἰ σὺ

A Εἰ σὺ κακῶς δικάσης, σὲ θεὸς μετέπειτα δικάσει.

Si malus es iudex, Deus & te iudicat ipſe.

Hæc Theologia eſt ſacrarum literarum: Deus iudex iuſtus. Qui iudicas omnem terram. Viduam & pupillum ſuſcipiet. Item Phocylides:

Ὧν σοι ἔδωκε θεὸς, τούτων χρήζουσι παρᾴδου.

Quæ tibi largitus Deus eſt, des tu quid egenis.

His illa Moſaicæ Theologiæ pars aſſeritur, qua docuit Deum, fructus, holera, beſtias, mare, terras, in hominum poteſtatem tradidiſſe. Quæ cùm tanta copia, uberta-teq; donauerit, uelit item nos eius imitari clementiam, manus egenis aperientes, quemadmodum bonitatis ſuæ theſauros aperuit ipſe nobis. Eundem fatetur Phocylides, omnibus animantibus arma ſua dediſſe, uolucribus pennas, leonibus robur, tauris cornua, apibus aculeos, uerum pro cunctis his, hominem armaſſe ratione, ualido aduerſus omnia propugnaculo:

Ὅπλον ἑκάστῳ νεῖμε θεός.–

Armauit nam cuncta Deus.–

Aſſerit etiam mirificè cum Moſe, hominibus eſſe ſpiritum, & imaginem à Deo, quēadmodum uidelicet Sibyllæ ceciniſſent.

Πνεῦμα γάρ ὅσσι θεῶ, χρῆσις θνητοῖσι καὶ εἰκών. Quod eſt,

Spiritus ipſe Dei eſt mortalibus atque imago.

Et cum ait, omnes æquè mortales eſſe, Deum autem animis imperare. Non imperat autem mortuis, quemadmodum ipſe dixit. Si eſt Deus Abraham, Iſaac, non eſt Deus eorum, qui non ſunt.

Πάντες ἴσοι νέκυες, ψυχῶν δὲ θεὸς βασιλεύσει.

B Nominatur igitur Deus ubique ſingulariter: qualiſq; fuit Phocylidis Philoſophia, talem arbitrandum eſt fuiſſe omnium eius tempeſtatis ſapientium. Semper igitur Deus unus cognitus eſt & prædicatus, quem ſic exhibuit animis Natura, quemadmodum ſunt animantibus inſtinctus cuique ſui.

Eadem probatio ex priſcis Philoſophis, de laudibus diuinis, ab eis celebratis, quòd ſit unus Deus, quòd Mens, Animatioq; Vniuerſi, principium, medium, finis, ex Pythagora, & Archyta, Philolao, & Aſclepio, Acmone, Mercurio.

CAP. III.

POST poëtas, ſimilem pietatem tenuiſſe Philoſophos, præſertim uetuſtiores illos ante Platonem, unanimi religione ſummi ac ſingularis Dei memoriam ſingulariter celebrantes, ac nominantes, ſi quis eorum dicta conſideret, quæ partim nunc in libris eorum leguntur, partim ab ſubſecutis Philoſophis, qui libros eorum legerunt, referuntur, facilè cognoſcet. Ex his ſunt Triſmegiſtus, Orpheus, Sibylla, Empedocles, Pythagoras, Meliſſus, Anaxagoras, Philolaus, Pherecydes, pluresq; alij, qui ſuperiorum ſæculorum ſapientiam, cuius à Deo fuit origo, quam primis hominibus tradidiſſet, uenerantes, de maieſtate, ſingulariq; eius Diuinitate cunctisq; bonis, quæ poſſidentur ab eo, diuinas laudes, cuiuſmodi reſonant in ſacris literis, decantauerunt. Ex his primum, quàm mirabilis, quàm diuinus fuit uetuſtiſsimus Triſmegiſtus in confeſsione ſummæ Diuinitatis? quos hymnos ei decantauit, quibus nominibus appellauit? Cum in Pœmandro deprecans ut rationale ſacrificium ſuſcipiat, ſic eum uocat, ἀνεκλάλητε, ἄῤῥητε, σιωπῇ φων Rationale ſacrificium

ἀμενε. Ineffabilis, indicibilis, silentio uocatus. Qui scilicet silendo uocaris, audiens C. etiam silentes, orationemq; diuinam exordiens: ἅγιος ὁ θεὸς, ὃς ἡ βουλῇ τελεῖται ἀπὸ τῶν ἰδίων δυνάμεων, ἅγιος ὁ θεὸς, ὃς γνωσθῆναι βούλεται, καὶ γινώσκεται τοῖς ἰδίοις. ἅγιος εἶ ὁ λόγῳ συστησάμενος τὰ ὄντα. ἅγιος εἶ ὃ πᾶσα φύσις εἰκὼν ἦφυ. ἅγιος εἶ ὃν ἡ φύσις οὐκ ἐμόρφωσεν. ἅγιος εἶ ὁ πάσης δυνάμεως ἰσχυρότερος, ἅγιος εἶ ὁ πάσης ὑπεροχῆς μείζων. ἅγιος εἶ ὁ κρείττων τῶν ἐπαίνων: Sanctus Deus, cuius uoluntas peragitur à proprijs uiribus, & potestate. Sanctus Deus, qui uult cognosci, & cognoscitur à suis. Sanctus es, qui solo uerbo cuncta fecisti. Sanctus, cuius omnis natura fuit imago. Sanctus es, quem non formauit natura. Nimirum cuius forma nusquam in natura est. Sanctus es, qui superior & fortior es omni potestate. Sanctus es, qui omni magnitudine maior, & excellentia excellentior. Sanctus es, qui es omni laude superior. Sic ille. Agnoscis Psalmos, & hymnos diuinos à cunctis, non ab Hebræis solis decantari. Sumus enim omnes filij Dei, omnes ab illo. Eoq; spiritus omnis laudat creatorem suum. Sibylla uerò, quam Iustinus Philosophus uocat uetustissimam, eodem ipso autore scripsit (multis omissis, quæ reperies apud alios.)

Εἷς θεός ὅστι μόνος καὶ ὑπερμεγέθης, ἀγένητος.
Παντοκράτωρ, ἀόρατος, ὁρώμενος αὐτὸς ἅπαντα
Αὐτὸς δὲ ὁ βλέπεται θνητῆς ὑπὸ σαρκὸς ἁπάσης.

Vnus Deus solus est supra omnem maiestatem, ingeneratus, omnipotens, inuisibilis, uidens ipse omnia, ab omni mortali corpore non uisus. Hæc illa cum sacrosanctis Prophetis, & Apostolis uetustissima decantauit. Eodem Iustino autore dixit eadem:

Ὄλβιοι αὖθρωποι κεῖνοι ὑπὸ γαῖαν ἔασιν,
Ὅσσοι πρὶν σπεῦσαι μέγαν θεὸν ἐυλογέοντες,
Πρίν φαγέειν, πιέειν τε, πεπιθόντες ἐυσεβίῃσι.
Οἱ νηὸς μὲν ἅπαντας ἀπαρνέονται ἰδόντες,
καὶ βωμοὺς, εἰκαῖα λίθων ἀφιδρύματα κάφων
Ὀπάσσιν ἐμψύχων μεμιάσμενα, καὶ θυσίαισι
Τετραπόδων, ἐλέψασι δὲ. ἑνὸς θεοῦ ἐς μέγα κῦδος.

Sunt homines illi uerè in tellure beati,
Qui magnum coluere Deum, & cecinere priusquam
Ad potumq; cibumq; adeant pietate decori.
Qui delubra oculis mox auferre uidentes
Atque aras, lapides, uita & ratione carentes,
Sanguine pollutos animantum, pecudumq;
Cæsorum, uniusq; Dei aspiciunt decus ingens.

Ecce igitur omnes cum sacris literis, id est, cum ueritate pura consentiunt. Ecce quo magis uetustiores ætates respicias, tam magis cognitum, prædicatumq; Deum singularem agnoscas. Cuius clarior scientia, cunctis ambagibus amotis, à filio suo nouissimis sæculis fuit patefacta. Orpheus igitur etiam uetustissimus, ante omnes celebratos in Græcia Philosophos & poëtas, multis carminibus de singulari Deo, non secus atque Prophetarum quis, mira exprompsit, nemini non suspicienda. Hæcq; carmina partim apud Platonicos, partim Theologos nostros, Iustinum, Eusebium, Cyrillum, Clementem Alexandrinum habentur, ne putes non uetustissimi, quemq; uocat diuinissimum Ioannes Philoponus, esse. Is ad filium Musæum de Deo scripsit, quorum nonnulla minores postea desumpserunt:

Μῆνον δὲ ἑσπέρα κόσμοιο ἄνακτα

D

Εἷς

A Εἷς δ' ὁδὶ αὐτογενῆς, ἑνὸς ἔκγονα πάντα τέτυκται,
Ἐν δ' αὐτοῖς αὐτὸς πολυείνεται, ὀδ' ἐπὶς αὐτόν
Εἰσοράᾳ θνητῶν, αὐτὸς δ' ἐγὼ πάντας ὁρᾶται.
Οὗτος δ' ἐξ ἀγάθοιο κακὸν θνητοῖσι δίδωσι
Καὶ πόλεμον κρυόεντα, καὶ ἄλγεα δακρυόεντα.
Οὐδέπις ἄλλ' ἕτερος, χωρὶς μεγάλοιο Βασιλῆος.
Αὐτὸν δ' οὐχ ὁρόω, πολὺ γὰρ νέφος ἐσέρυκται
Πᾶσιν γὰρ θνητοῖς, θυνταὶ κόραι εἰσὶν ἐν ὄσσοις.
Ἀθέσφατος δὲ ἰδέειν δία πὰρ πάντων μεδέοντα.
Οὗτος γὰρ χαλκεῖον ἐς οὐρανὸν ἐσήρικται
Χρυσέῳ ἐν θρόνῳ, γαίης δὲ ὦν ποσὶ βεβηκώς
Χεῖρα δὲ δεξιτεραὴν ὦν τέρματος ὠκεάνοιο,
Πάντοθεν ἐκτετάκεν, πολὺ γὰρ τρέμει ὄρεα μακρὰ,
Καὶ ποταμοὶ, πολιῆς τε βάθος χαρόποιο θαλάσσης.

Solum Regem aſpice mundi.
Vnicus ex ſe natus, ſunt atque omnia ab Vno.
In his ingreditur, nec quiſquam reſpicit illum
Mortalis, uerum ipſe immenſus reſpicit omnes.
Iſq; bonis demptis mala dat mortalibus atra,
Et ſæuum bellum, & lacrymas, ſæuoſq; dolores.
Nec quiſquam eſt alius, niſi Rex is maximus, illum
Non uideo: circum eſt etenim caligine ſeptus.
Non ſunt mortales acies mortalibus, atque
B Cernere non poſſunt Regem, qui cuncta gubernat.
Is cœlo ærato, robuſto & præſidet axe,
Inq; throno ſidet aurato, pedibusq; per ipſam
Ingreditur terram, oceaniq; ad ultima, dextram
Porrigit undique, montes ingentesq; tremiſcunt,
Fluminaq;, & cani fluctus, æquorq; profundum.

Caligo, & imminutus

Primusq; Pythagoras autoribus Theologis Græcis, Plutarcho quoque & Ciceroне, fertur uelut unus è Prophetis, dixiſſe: ὁ μὲν θεὸς εἷς, αὐτὸς δὲ οὐχ ὡς τινες ὑπονοοῦσιν, ἐκτὸς τῆ διακοσμήσεως, ἀλλ' ἐν αὐτῇ ὅλος ἐν ὅλῳ, τῷ κύκλῳ πάσας ἐπισκοπῶν γενεάς. ἔστι κράσις τῶν ὅλων αἰώνων, καὶ φῶς, τῶν αὐτοῦ δυνάμεων καὶ ἔργων, ἀρχὰ πάντων ἐν οὐρανῷ φωσὴρ, καὶ πάντων πατὴρ, νοῦς, καὶ ψύχωσις τῶν ὅλων ἁπάντων κίνησις. Quæ ſunt, Deus quidem unus eſt. Ipſe uerò non, ut nonnulli ſuſpicantur, extra mundum, ſed in ipſo eſt, totus in toto, omnes circunquaque conſiderans generationes. Eſt Temperies omnium ſæculorum, Opifex, ſeu Lumen ſuarum facultatum, & operum. In cœlo Lumen, omnium Pater, Mens & Animatio cunctarum rerum & Motus. Hæc dixit Pythagoras, autore Cyrillo aduerſus Iulianum Imperatorem, etiam Euſebio, multisq; alijs: Etiam Cicerone, & Plutarcho. Nam quoniam dixit Deum rerum cunctarum Animationem, mentium, animarum Genitorem, hinc Cicero referens eius ſententiam, Nam Pythagoras, inquit, qui cenſuit animum eſſe per Naturam rerum omnem intentum, & commeantem, ex quo noſtri animi carperentur, nõ uidit diſtractione humanorum animorum diſcerpi, ac dilacerari Deum. Et cum miſeri animi eſſent, quod pleriſque contingeret, tum Dei partem eſſe miſeram, quod fieri non poteſt. Cur autẽ quicquam ignoraret animus hominis, ſi eſſet Deus? Quomodo porrò Deus iſte, ſi nihil eſſet in mundo? Vides Ciceronem, ſub Epicurei perſona, omnem hanc ſententiam interpretantem

pretantem, qua Pythagoras dixerat, Deum non extra, ſed per omnem mundum C
intendi, & commeare. Et quoniam uocat eum Pythagoras ψύχωσιν, Animationem, hoc Latinus Philoſophus interpretans animum, declarat quam ob cauſam, eum Pythagoras Animationem ſiue Animum uocaſſet: quia ſcilicet inde noſtri animi carperentur. Plutarchus item referens placitum Pythagoræ de Anima, quod uerbis Græcis ſuperius poſitis continetur: Pythagoras inquit, & Plato ἄφθαρτον εἶναι τὴν ψυχήν. ἐξιόσαν γὰρ εἰς τὴν τοῦ παντὸς ψυχὴν, ἀναχωρεῖν πρὸς τὸ ὁμογενές: Incorruptibilem eſſe Animam. Exeuntem enim, ad animam Vniuerſi, ut ad ſuum genus reuerti. Verè igitur illa ſuperiora ſenſit, poſterisq; reliquit Pythagoras. Primaq; Theologia de Vnitate diuina, tum de Maieſtate, mundum uniuerſum complectente, nulla, quam non totus in toto cernat, amplectaturq; parte uacante: exin de prouidentia, quo præſente generationes ordinesq; omnes concinant, ipſo uelut corypheo, ducecq; choreæ, rerumq; temperie. Quorum cum ſit ipſe moderator, & effector, iure Principiũ, Opifexq; uocatur, ſuaq; opera dicuntur, quæ circunſpicimus: Luminum cœleſtium temperator, & ad uitam uniuerſi, quacunque diffunditur mundus, luminis donator, imò uero lux ipſe ſempiterna, cœleſtis repertor: Genitor, Mens Vniuerſitatis, qua uiuit ſentitq; plenus ordinum uenuſtiſsimus mundus. Hæc tempeſtatis illius ſacra, ueneranda Theologia, nunquam ſopita, uel extincta, quam primus homo manifeſtam uidiſſet, luce ueritatis. Philolaus igitur diſcipulus Pythagoræ, hæres huius ſacroſanctæ ſapientiæ, autore Philone Iudæo: ὁ ἡγεμὼν καὶ ἄρχων ἁπάντων θεὸς εἷς, ἀεὶ ὢν, μόνιμος, ἀκίνητος, αὐτὸς αὑτῷ ὅμοιος, ἕτερος τῶν ἄλλων: Princeps & Dux omnium Deus, unus, ſemper exiſtens, ſingularis, immotus, ipſe ſui ſimilis, alius ab aliis. Quantum hic Diuinitatis? quàm claret nunquam non mundi, generisq; humani patrem, perſpectum fuiſſe, & errante multitudine, Deosq; illos commentitios colente, ſapientes D
aliud ſenſiſſe, uanitate uulgaribus conceſſa, ueritatem ſibi reſeruaſſe? Quid aliud extat Theologiæ apud Prophetas? Quòd ſit unus, non plures, quòd in ſempiternum, quo uocauit ſeipſum in libro Moſis ὁ ὤν, Ille qui eſt, ſignificatus nominis tetragrammi, exiſtentis ſcilicet æterna ſubſtantia, uita, luce florentis. Immobilis autem, deſignat eius incommutabilem naturam, nullam in omni æternitate mutationem, alterationemq; recipientem. Eoq; ſui ſimilis ſemper, quantum cæteris rebus diſsimilis, quæ ſemper uariantur: & tum fuit tempus cum non eſſent, tum deinde creatæ, iugibus huc illuc fluctibus ſemper deportantur: nihil uſquam ſtabile, tam uariantibus animis, quàm corpora nunquam in eodem habitu perſeuerant. Ille autem idem ſemper, cuius eſt perfecta beatitudo, ſempiterna poſſeſsio. Talis erat eius temporis Theologia. Nunquam abfuit à mundo Deus, nunquam ſe ſe abdidit, abſtruſitq;, ne quis eum agnoſceret. Hanc ſanctiſsimam Sapientiam, par eſt totius tempeſtatis, & ſuperiorum ſæculorum, ad diluuium uſque floruiſſe, tametſi ſuperſtitiones inualeſcebant ubique, Barbaris cœlum ſideraq; colentibus, Græcis homines illuſtres. Sed, ut dixi, is erat magis multitudinis error, luce ueritatis quaſi in crepuſculo, & aurora, apud paucos niteſcente. Omnis igitur Pythagoreorum ſchola, quæ ex nobiliſsimis Italiæ Græcisq; uiris conſtabat, hæc ipſa de ſummo ac ſingulari Deo ſentiebat, ac prædicabat. Audi enim Archytam, Pythagoræ cum Philolao diſcipulum (Is autore Iamblicho de ſecta Pythagoreorum, quorum libri ad manus eorum peruenerunt, nobis temporum iniuria, incogniti) ut altiſsimè philoſophatus ſit de Deo: ὅσις οὖν ἀναλῦσαι οἷόσε δεῖ πάντα τὰ γένεα, ἓν μίαντι τᾷ τάξει αὐτάν, ἀρχάν, καὶ πάλιν συνθεῖναι τε καὶ συναρμόσασθαι, ὅτῳ δοκεῖ μοι καὶ σοφώτατος ἦμεν, καὶ παναληθέστατος. ἔτι δὲ καὶ καλὰν σκοπιὰν εὑρηκέναι, ἀφ' ἃς δυνατὸς ἐσεῖται τὸν θεὸν καταψεῖδαι, καὶ πάντα τὰ ἐν συσοιχείᾳ, καὶ τάξει τὰ ἐκείνα

A τὰ ἐκείνα κεχωρισμένα. ἢ ταύταν ἁρματύλατον ὁδὸν ἐκπερισάμενον, τῷ νοῷ, κατ' ἐνθεῖαν ὁρμαθήμεν, καὶ τελεσθραμῆσαι τὰς ἀρχὰς τοῖς πέρασι συνάψαντα, καὶ ἐπιγνῶντα ὅτι ὁ θεὸς ἀρχάτε, ἢ τέλο, καὶ μέσον δὴ πάντων, τῷν ἢ δίκαντε, ἢ τὸν ὀρθὸν λόγον περαινομένων. Quicunque, inquit, posit omnia genera rerum, ad unum, & idem principium resoluere, & rursum componere, & connumerare, is mihi sapientissimus, maximeq; ueridicus esse uidetur. Insuper pulchram speculam reperisse, ex qua possit contemplari Deum, & omnia, quæ in coordinatione, & serie eius separata sunt. Hacq; regia uia aperta menti, rectà pergere, cursumq; conficere, principia finibus connectens, cognoscensq; quòd Deus est principium, & finis, & medium omnium, quæ secundum ius rectamq; rationẽ peraguntur. Hęc Archytas. Quanta Dij boni Theologia? quàm multiplex sapientia? quę Philosophia? quæ laudes? quæ cognitio Diuinitatis? Quòd sit principium, mediũ, finis omnium; quòd is sit sapientissimus, in numerum uerorum Philosophorum ponendus, qui cuncta reuocet ad creatorem, principiumq; suum, duabus incedens Philosophando uijs, primam per resolutionẽ, alteram per compositionem, connumerationemq;. Principio respiciens fontem illum, cunctorum bonorum, ab eoq; deducẽs uisibilium, & inuisibiliũ molitionẽ: ab hac origine cœlum, terras, mare, solem, lunã, genus hominum, usq; ad minima quæq;. Altera, rediens à nouissimis hisce ad illum, quasiq; ascendens in cœlũ. Vt qui fontibus Nili repertis, per totũ flumẽ usq; ad ostia descendat, cernens omnẽ hanc uberrimã aquã à fontibus illis nasci, citra originẽ illã, tantũ flumẽ manare nõ posse. Aut si spectans ostia, flumenq; perenne miratus, nesciẽs unde tanta uis aquarũ scaturiat, per flumẽ usq; ad fontes scrutaturus accedat. Eiusmodi philosophãdo rationem quicũq; teneat, Archytas admiratur, sapiẽtissimus ab eo, maximeq; ueridicus iudicat. Quia hæc ueritas est quòd Deus est principiũ, finis, me-
B diũ: sic in medio manãtibus omnibus ab eo, sustẽtatisq;, sicut autor fuit ut nascerent. Hæc pulcherrima philosophãdi specula, unde latè diuina lustrare, fontẽ rerũ prospectare queas. Hoc iter quo ducimur ad originẽ mundi, & innumerabiles ordines, seriesq; rerum longissimas ab illo fluentes circunspectamus. Hac animus incedens, cõficit cursum rectũ, regiũ, cuius est supremus anhelitus, Deũ principiũ, mediũ, finẽ nosse rerum cunctarũ. Nam pulchritudo mundi, ut Marcus Tullius iuxta Philosophiã hanc ait, ordoq; rerũ cœlestiũ, cogit cõfiteri, esse præstantẽ aliquã, admirandãq; hominũ generi naturã. Aspicis igitur uerã philosophandi uiã. Sed Archytas non modo in uniuersum Deũ esse principiũ, mediũ, finẽ, uerũ etiã cõfitetur apertè, hominẽ sapiẽtiæ capacẽ fecisse. Ad aliaq; quæ proferentur in libris de Anima cõcludens sermonẽ, super humana creatione: τὸν δὲ κεῖ μοι μῦθον πόθ', ὅπερ ἢ γέγονε, ἢ συνέστε ὁ ἄνθρωπο, ἢ ὄργανα δὲ, ἢ δυνάμεις, ἔλαφεν παρὰ τῷ θεῷ. Hoc, inquit, uidetur mihi aliquãdo fuisse, quod etiam fuit. Creatus est homo, & instrumenta, atque facultates accepit à Deo. Quid aliud locutus est Moses, ut fuerit olim, quod uerè fuisse suspicatur Archytas? Deum manus ad opificium hominis admouisse suas, instrumenta corporis calidissimo artificio fecisse, facultates addidisse, quibus intelligentia contineretur, capax omnium rerum, sed in primis autoris sui. Cum igitur eandem Philosophiam in omni Pythagoreorum schola, quoniam is præ cæteris nobilissimus fuit, pauciq; alij æquè docti, uiguisse par sit, apparet utique Mosaicam illam sapientiam, quam non modò conscripsit oraculis diuinis eruditus, sed tradebatur etiam per omnes ætates, fama manante semper in posteros, in Græcia quoq; priscis illis sæculis claruisse, singularem q; Deum inter tot superstitiones præsertim sapientibus innotuisse: Hanc ultimorum sæculorum Sapientiam cunctos esse confessos, siue natura documenta præbente, siue patrum uoce fatorem æternum semper resonante.

Quod priſci Philoſophi ſuper uno, ac ſingulari Deo, mirabiliter cum ſacris literis conſenſerunt. C

CAP. IIII.

ASCLEPIVS ad Ammonem Regem, de Deo profundè philoſophatus eſt, eum ſingulariter nominãs, & ei maieſtatis laudes eas concinens, quas canunt indefeſsè literæ ſacræ, quasq; ſuperiores audiuimus decantaſſe, ut cõſtet unã eandemq; tempeſtatis eius fuiſſe ſapiẽtiſsimã pietatẽ, & pnſsimã ſapiẽtiã, pares laudes diuinas, omnibus animis cõſonãtibus: ἀκάματον μὲν ὅτι πνεῦμα ὁ θεὸς, ἀεὶ καὶ ὡσαύτως ἔχων ταῖς οἰκείαις ἐπιστήμαις, ἀπενεκὴς δὲ ταῖς εὐδαιμονίαις, ἐνεργείαις δὲ ταῖς αὐταῖς πρὸς πάντας κεχρημένων, ὕπατον βασιλεὺς τῶν ὅλων, ἀγαθὸς θεός. Nimirum, Indefatigabilis, ait, Spiritus eſt Deus, ſemper & eodẽ modo habens ſua ſciẽtia. Perennis felicitate, operationibus eiſdem utens ad omne tẽpus. Supremus omniũ rex, bonus Deus. Principio definit eum Spiritũ ſeu Mentẽ, tum indefatigabilẽ, quod Philoſophi dicerẽt, uirtutis infinitæ, facultatis inexhauſtæ, tum ſapiẽtiæ, ſcientiæq; perpetuæ, immutabilis, ad quã nulla fiat unquã acceſsio, nulla ſit ei diminutio, aut quę ſit quẽadmodũ noſtra uaria, nunc hac, nunc illa ſentẽtia diuino animo ſurgẽte: Eadẽ perinde luce, Sole illo ſemper niteſcẽte, atque ſole corporeo, cuius lumẽ nemo uidit unquã, uel largius creuiſſe, uel ſolitũ iubar ei caligaſſe. Aequè ſapiens, ſemper itẽ æquè beatus. Tria ſempiterna poſsidens, ſempiternã poteſtatẽ, ſempiternã ſapientiã, & ſempiternã beatitudinẽ. Regiam quoq; ſublimitatẽ, & illã ſæpe in ſacris literis prædicatã, inſuperabilẽ, nullaq; mẽte cogitãdã bonitatẽ. Multorũ igit uocibus cõcurrẽtibus, exploratũ nobis erit, Deũ, quẽ nouiſsima coluit, uidit, declarauit religio, Natura quoq;, & crebra quondã oracula, ſemper hominibus obtuliſſe, religione, Natura, cœlo, inter ſe ſemper cõgruẽte. Et quas Prophetę, diuinitusq; afflati uiri laudes ediderint, eaſdẽ multos alios, quos ſola Natura, ſparſæq; per omnẽ mundũ rationes cõmouerẽt, celebraſſe, ut uerũ ſit qd' Deus per prophetã: Viuo ego, dicit Dominus, quia mihi curuabit omne genu, et omnis lingua cõfitebit Domino. Itaq; etiã Thales Mileſius è priſcis illis, tum Deũ ſingulariter appellauit, tum eum dixit autore Laërtio πρεσβύτατον, antiquiſsimũ: & ἀγένητον, ingeneratũ: declarans uidelicet cur eſſet antiquiſsimus. Eundẽ, autore Cicerone, dixit, eam Mentẽ, quæ cuncta ex aquis finxiſſet, nimirũ Sapiẽtiã æternã, ſolertiſsimam, omnis pulchri, boniq; repertricẽ, quæ & Chaos, nempe aquã cum terra, ad ædificiũ mundi pręparauit, & ipſum mũdũ ſuper extruxit. Duos quoq; uetuſtiſsimos Philoſophos, quos prius memorare debuerã, teſtatur Iuſtinus Martyr, & Philoſophus in Apologetico, de Maieſtate diuina uera prodidiſſe: Teſtimonia, inquit, πρεσβυτάτων φιλοσόφων, ἄκμονος, τοῦ ἑρμοῦ, ἄκμονος πάγκρυφον θεὸν ὀνομάζοντος, ἑρμοῦ δὲ φανερῶς λέγοντος θεὸν νοῆσαι μὲν ὅτι χαλεπὸν, φράσαι δὲ ἀδύνατον: Vetuſtiſsimorũ Philoſophorũ extant, Acmonis, & Mercurij: Acmonis appellantis Deum undiq; abſconditũ, Mercurij autẽ apertè dicentis, Deũ cogitare difficile, eloqui uerò impoſsibile. Quàm ueneranda uetus Theologia? Quæ Diuinitatis laudes nõ ſunt apud priſcos illos? nũc creationis, nũc oĩpotẽtiæ, interdũ inexhauſtæ ſapiẽtiæ, nõnũq; puidẽtiæ, interim bonitatis, aliàs q; ſit abſcõditus, dignus quẽ ſilẽdo ueneremur, ſobriè de eo loquamur. Is forte eſt Acmon, ad quẽ ſuperiora ſcripſit eiuſdẽ tẽpeſtatis Philoſophus Aſclepius. Quãq; ille dicit in libris Mercurij Ammon, is Acmon. Sed mihi eũdẽ fuiſſe pſuadeo. Habes hic quoq; teſtimoniũ Iuſtini, de Mercurio Triſmegiſto, quẽ Plato, pculdubio ſecutus pronũtiauit & ipe in Timæo: τὸν μὲν οὖν ποιητὴν καὶ πατέρα τόνδε τοῦ παντὸς, εὑρεῖν τε ἔργον, καὶ εὑρόντα εἰς πάντας ἀδύνατον λέγειν. Creator & Pater uniuerſitatis huius, & inuentu difficilis, & cum inueneris, in uulgus efferre, impoſsibile. Vides admirantẽ, ſequentemq; priſcã Philoſophiã Platonẽ. D

Vides

A Vides omnibus ſæculis cum hominibus uerſatam, nunquam caligaſſe, aufugiſſéq; penitus à terris cœleſtem lucem, donec à Sole deuecta ſuo rediret tota. Pherecydes quoque Syrus, qui fuiſſe dicitur Pythagoræ præceptor, & Deum ſingularem, quẽadmodum philoſophi tempeſtatis illius omnes, nominauit, & creatorem, optimum dixit. Autor Ariſtoteles in libris de Philoſophia: φερεκύδης καὶ ἕτεροί τινες, τὸ γεννῆσαν πρῶτον, ἄριστον πιθεάσι. Pherecydes, & alij nonnulli, quod primum genuit ſiue creauit, optimum ſtatuunt. Item Euclides autore Laërtio, Numen unum, Naturamq; Bonitatis unam, quæ multis nominibus appelletur, modò Deus, modò Sapientia, interdum Mens, agnouit, prædicauit, nihil aduerſum eſſe bono, cum magnis Philoſophis; & noſtris contra inſaniam Manichæorum conſentiens: ὅτι ἓν τὸ ἀγαθὸν ἀπεφαίνετο πολλοῖς ὀνόμασι καλούμενον. ὅ τε μὲν γὰρ φρόνησιν, ὅτε δὲ θεὸν, καὶ ἄλλοτε νοῦν. καὶ τὰ λοιπά. τοῦτο ἀντικείμενα τοῦ ἀγαθῷ, ἀνδρεῖ, μὴ εἶναι φάσκων. Xenophon autem ille, cuius melle dulcior fluxit oratio, eadem atque Plato tempeſtate, declarat, diuinam illam, admirandamq; Philoſophiam, non unum Platonem detinuiſſe in admiratione, ſed illius ſæculi fuiſſe firmam de uero Deo ſententiam. Is autore Cyrillo, aduerſus Iulianum, ſic de Deo philoſophatus eſt: ὁ γὰρ πάντα σείων, καὶ ἀτρεμίζων, ὥσπερ μέγας τις καὶ δυνατὸς, φανερὸς, ὁπτῆ δὲ τῆς μορφῆν, ἀφανὴς, ὅτι μὴ παμφανὴς δοκῶν εἶναι ἥλιος, ὃν δὲ ὅτι ἔοικεν ὁρᾶν ἑαυτὸν ἐπιτρέπειν, ἀλλ' ἄν τις ἀναιδῶς αὐτὸν θεάσηται, τῷ ὄντι ἀφαιρεῖται. Qui igitur, inquit, cuncta commouet, iubetq; quieſcere, ceu magnus quidam & præpotens, manifeſtus quidem eſt, ſed qua forma ſit, obſcurus eſt. Neque uerò etiam qui ſuſpicitur lucidiſsimus Sol, apparet ſeipſum ab ullo aſpici ſinere, ſed ſi temere quis eum contueatur, uiſione multatur. Quo potuit clariore Diuinitas exemplo deſignari? quid ea dignius prædicari? quòd ſit Sol, quòd appareat, luceat ubique, cunctis ſæculis, nationibusq; ſemper
B manifeſtus, ſed non ita tamen, ut eum ſe quiſquam gloriari poſsit uidiſſe, penitusq; oculos in naturam eius defixiſſe. Caligabit, qui uoluerit eum uidere quis ſit. Deum enim nemo uidit unquam, dicunt noſtræ literæ. Et, Nemo me uidebit, & uiuet in æternum. Similia dixerunt illi ab ipſa natura, ſuppetente luce. Eoq; Triſmegiſtus cum aliàs Deum ineffabilem innominabilemq; dixiſſet, docuit eum ex operibus clarere nobis. Et Moſi oſtendit poſteriora, non faciem. Obſcurus igitur & clarus: operibus clarus, obſcurus natura, quam nemo uidit unquam. Et multi uidere uolentes, propiusq; oculos admouentes, cæci redierunt. Hoc exemplum, collatioq; Solis, & Dei, cum etiam extet apud Platonem, fit ueriſimile, fuiſſe temporis eius Philoſophiam, Deum quidem nullo alio nomine ſapientibus nuncupantibus, ſed Soli ſimilem arbitrantibus, qui partim ſit omnibus nationibus clariſsimus, partim tanta caligine ſeptus, ut ab exordio mundi nemo potuerit eum cognoſcere. Quid uerò Cleãthes Stoicus de ſummo, ac ſingulari Deo, antequam Filius eius conceſsiſſet in terras, perhibuit? de quo Simplicius ſuper Epictetum: εὔχεται δὲ ὅτι ἐν τοῖς ἰαμβείοις τούτοις, ἄγεσθαι ὑπὸ θεοῦ, καὶ ἓν ἀπ' αὐτοῦ δηλ. πάντων ἐν τάξει φοιτώσης αἰτίας, ποιητικῆς τε, καὶ κινητικῆς, ἧν πεπρωμένην, καὶ εἱμαρμένην ἐκάλει. ἐπαγγελλόμενος ἀόκνως καὶ ἑκὼν ἕψεσθαι. ἂν γὰρ ἀντιτάνω φησὶ μόνον ὅτι κακὸς ἔσομαι, καὶ οἰμώζων, καὶ στένων ἀκολουθήσω. ἀνάγκη γὰρ ἀκολουθεῖν τὸ ἀδυνατέρῳ, τῷ ἰσχυροτέρῳ, καὶ τὸ αἰτιατὸν αἰτίῳ. Quæ ſunt, Precatur, inquit is, in Iambis iſtis, agi à Deo, & à Cauſa eius quę per omnia ordinatè tendit, operans, & mouens, quam Fatum uocat & Decretum, promittẽs intrepidè libẽterq; ſe ſecuturũ. Neq; enim, inquit, reſiſto. Nam alioqui malus ſim, & gemens ac lugens ſequar. Neceſſe em̃ eſt ſequi, quod debilius eſt, fortiorem, & cauſarum cauſam. Hæc ab his dicebantur, quorũ terras etſi uana ſuperſtitio, ueteriſq; ignara Dei, occupaſſet, aderat tamen primæua lux, quam maieſtatis æternæ iubar in ſenſibus humanis accendiſſet, qua ſæpe tetræ ſæculorum tenebræ diſcuſſæ ſunt.

Quòd appellata sit in ueteri Theologia Natura diuina, prima excellentissimaq; Vnitas: & quòd omnia ex ea dixerint esse nata, ex Empedocle & Parmenide & Zenone, & Aristotele, Melisso, Damascio: & quòd hanc Vnitatem uocarint immobile Principium. C

CAP. V.

SEMPER humanum genus unũ Deum cognouisse,& prędicasse, in hanc animos inclinationẽ perenniter pependisse, utq; uera pietas naturalis est, sic superstitiones,& omnes à ueri Dei cultu deuios ritus uiolẽtos fuisse,nõ his modò claret,sed alijs etiam longè perspectioribus. Priscos appellasse Deum,perfectissimã,primã,præcipuã,& in omni unitate tenentẽ principatũ Vnitatem,Primũ& unitissimũ simplicissimumq; Vnũ,quod Græcè per articulũ Emphaseos τὸ ἕν, id est,ipsam Vnitatẽ,& ab ea cuncta produxisse;idq; profundissimũ apud eos mysteriũ fuisse constat.In hac autẽ probatione primũ ac præcipuum est testimonium Empedoclis,penes quem antiqua Philosophia resedit. Fuit enim discipulus ac successor Pythagoræ.Eum autem potissimũ audire operæpretium est, quòd perperam Aristoteles mentem eius interpretetur, modò amicitiam ac discordiam, modò materiã asseuerans eum nomine Vnitatis appellasse. Quid igitur per unitatem antiquus Philosophus intellexerit,abunde docent eius carmina,è quibus hæc potissimũ in libro de Mundo,quæ etiam ab Aristotele in prima Philosophia,& in compendio de Mundo proferuntur: ἐκ τοῦ ἑνὸς

Πάντ' ὅσα τ' ἦν, ὅσα τ' ἔστι, ὅσα τ' ἔσται ὀπίσω
Δένδρα δὲ βεβλάστηκε, καὶ ἄνδρες, καὶ δὲ γυναῖκες,
Θῆρές τ' ἰωνοί τε, καὶ ὕδατα θρέμμονες ἰχθύς,
Καί τε θεοὶ δολιχαίωνες, τίμιοι φέρτατοι. D

Ab ipso uno, inquit,
Quæ fuerint, quæ sint, quæ post uentura sequentur,
Et plantæ uiruere, mares & fœmina quæque,
Atque feræ, uolucresq;, habitantesq; æquora pisces,
Longæuiq; Dei, quorum est ueneranda potestas.

Quam igitur Vnitatem solitus esset celebrare Empedocles, à qua dicat uisibilia, & inuisibilia profecta, nataq; præsentia, præterita, & futura, quicquid mari, terraq; nascitur, feras, aues, pisces, demum & Deos ipsos, facilè constat. Audierat enim à superioribus, omniq; priscorum Philosophia, Deum uocatum Vnitatem, & totam incipientẽ à Dijs, id est Angelis, creationẽ, in unũ eũ altissimũ fuisse relatã. Ac quasi hoc loco est alter Moses Empedocles. Quicqd emm Moses à Deo creatũ prædicauit, Empedocles prædicauit creatum ab Vnitate. Adiecit Empedocles etiã Deos, quos omisit Moses. Quasiq; ingressus est Empedocles, sicut & Dauid: Domine Deus meus magnificatus es uehementer, confessionẽ & decorem induisti, amictus lumine sicut uestimentũ: Extendens cœlũ tanquã cœnaculũ, qui tegis aquis superiora. Et quæ sequuntur de rerũ creatione, ob quã dicit Deũ ostendi glorioſum, omnipotentẽ, magnificũ. Siquidem, & idẽ ipse Dauid in tota quã refert creatione, adnumerat Angelos, quos Deos appellat Empedocles. Qui facit, inquit, Angelos spiritus, & ministros suos ignem urentem. Quod ergo Dauid Deum dicit fecisse, id Empedocles fecisse dicit Vnitatem. Hanc sententiã uidetur etiã Plato in Timæo secutus, cum Deos factos à creatore mundi, dissolubiles autẽ natura, indissolubiles diuina uoluntate confitetur. Deus igit̃ autore & assertore Empedocle, nõ solũ est Vnus, sed ipsa princeps, & præstantissima Vnitas, rerũ omniũ est creatrix, etiã ipsorũ Deorũ. Quos si creauit, ipsa quidem æterna, hi nõ æterni. Tum si creati, utiq; nec cum unius Diuinitate substantialiter

A tialiter coniuncti. Postremò quod maxime considerandum est, si primum, præcipuumq; nomen naturæ diuinæ est Vnitas, & si in omni unitate, hæc illa est Vnitas, quæ per excellentiam dicitur Vnitas, necesse est Deum naturaliter esse Vnum, magis quàm omnem rem, quæ una est, natura simplicissimum, ut nunquam sit maior rei secum coniunctio. Illud item magnopere considerandum, ut ex Empedocle cæterorũ dicta intelligantur, quòd tametsi multos Deos appellent, eosq; ab uno dixerunt esse progenitos, sensisse quidem eos esse, & appellari Deos, sicut & sacra doctrina uocat, sed eos tamen à summo Deo condidisse. Deum igitur uerum, Vnitatem, Deos autem tanquam germina, & propagines eius dixerunt; idemq; asseruit in Timæo Plato, & Aristoteles in libro de Mundo; & ubique in sua poësi demonstrauit Homerus. Constat igitur Empedoclem non tam afflatu quodam diuino, hæc de Vnitate protulisse, quam quòd à maioribus ea suis acceperat, præcipuè Mercurio, patre & fonte omniũ Græciæ ueterum Theologorum. Is non uno in loco uocalissimè Vnitatem diuinam decãtauit, celebreq; est dictum eius apud Platonicos, ἡ μονὰς ῥίζα πᾶν ἀπάντων: Omniũ rerum radix & principium Vnitas. Eiusdem quoque est, ὁ δὲ θεὸς εἷς, ὁ δὲ εἷς, ὀνόματος ὰ προσδεῖται. Deus, inquit, unus est: qui uerò Vnus est, nomine non indiget. Ecce Mercurius confitetur, Vnum alterius nominis non indigere, cuius proprium sit nomen, quem alio nomine nefas sit appellari. Aristoteles igitur ueterum illorum sæpe ineptè irrisor, quasi Parmenidem irridet, quod ipsum Vnum uel Vnitatem Deum diceret, in primo de Philosophia libro: παρμενίδης οὐδὲν ἐσαφήνισεν, οὐδὲ ἥψατο φύσεως τούτων, οὐδ' ἑτέρας ἔοικε θίγειν, ἀλλ' εἰς ὅλον οὐρανὸν ἀποβλέψας, τὸ ἓν εἶν φησὶ, τὸν θεὸν: Parmenides, inquit, nihil clarum proposuit, neq; harum rerum uidetur usquam attigisse naturam, sed in omne cœlum suspiciens, ipsum unum dicit esse Deum. En testimonium Parmenidis con-
B firmat Theologiam Empedoclis, ut nulla obscuritas relinquatur, quin sit apud utrũque Deus ipsa Vnitas. Quodq; longè mirabilius est, idem Aristoteles quasi ex altissimo somno euigilans, aut ceu pœniteret eum occultatæ ab se ueritatis, profert hæc ipsa carmina Empedoclis, in libro de Mundo, asserens exerta uoce eum de Deo fuisse locutum, & commendans. Omnia, inquit, quæ uel terra uel aëre, uel aqua generantur, iure Deo uendicantur, qui totum continet & regit mundum. A' quo, ut ait physicus Empedocles,

Quæ sint, quæ fuerint, quæ post uentura sequentur,
Et plantæ uiruere, uiriq;, & fœmina quæq;,
Atque feræ, & uolucres, habitantesq; æquora pisces,
Longæuiq; Dei. Hæc Aristoteles in libro de Mundo, dicens Empedoclem de Deo prędicasse: in libris autẽ de Philosophia, de Vno. Sic clara ueritas est, ut ne possit etiã ab ipso, qui conatus est, obscurari. Extat etiã in libris Aristotelis de Philosophia, antiquiorẽ Zenonẽ irrefragabili argumẽto cõprobasse, Deum necessariò esse unũ, ut nisi sit unus, ne Deus quidẽ esse possit. Cum autẽ omniũ optimum, inquit, ac potentissimũ esse Deum, uinceret; eundẽ etiã esse unũ oportere demonstrabat. Nam si duo uel plures fuissent; optimũ ac præstãtissimũ eum amplius esse nõ posse. Singulum enim quenq; eorũ, quia similes inter se omnes essent, fore optimum. Idem, esse Deum, diuinamq; potentiã cõstare asserens, quòd ubiq; & in omnibus teneat principatũ. Quapropter eadẽ fieri ratione, ut ne esset Deus, qua neq; optimus esset. Quòd si & plures, & alij alijs potentiores ac meliores essent; ne deos quidẽ esse. Nunquã emi posse uinci ac superari Deum. Etenim æqualia neq; maiora, neq; minora inter se esse. Quocirca si cõuincit, & Deũ esse, & eundẽ esse optimũ, unũ necessario eum esse. Neque enim posset omnia quæ uellet, neq; posset unus, multis existentibus. Hæc Zeno.

Sic & Parmenides, & Empedocles, & Aristoteles, Deo necessariam Vnitatem attri- C
buerunt. Fuitq; id uetustissimæ Philosophiæ sacramentum. Nam & in dogmatis Chaldæorum inter alias proprietates Dei est nomen Vnitatis. Quod in oraculis Magorum uisum est. Et Sibylla eiusdem Theologiæ uates:

Ἀλλὰ θεὸς μόνος, εἷς πανυπερτατος
Εἷς θεὸς, ὃς μόνος ἦεν ὑπερμεγέθης, ἀγένητος.

At Deus unus, solusq; & celsissimus ipse,
Est Deus, unus solus, maximus, ingenitusq;.

Cum quibus carminibus est adiuncta ratio Zenonis, ideo Deum esse unum, quia sit celsissimus, maximus, summus. Summũ autem nisi unum esse non potest. Non enim esset summus, si pares haberet, aut multos, aut alterum. Eadem sententia Pythagoras ex Mercurio, ἡ μονὰς ῥίζα πάντων: Vnitas radix omnium, fons, & origo scilicet. Diuineq; Damascius Platonicus de Vnitate, ὃ ἓν ὥσπερ ἥλιος πόῤῥωθεν ἀμυδρῶς πῶς ὁρᾶται, ἐγγὺς δὲ ἀμυδρώτερον, ἔπεσθαι καὶ τὴν ἄλλων ἀφαιρεῖ τὴν ἀντίληψιν. Vnitas, inquit, tanquam Sol, procul obscurè, quasi uidetur. Si propius accesseris, obscurius, demum cæterarum rerum tollit apprehensionem. Verè igitur est lux incomprehensibilis, inaccessibilis. Et profundè Soli comparatur, in quem quo magis intuearis, eo magis cęcutias, & caliges, oculosq; stupentes reportes. Idem Damascius de eadem Vnitate, considerata eius excellentia, ὃ ἓν σιγᾶσθαι σιγῇ: Vnitas, ait, honoretur silentio. Sic est sanctum silentium apud Dionysium, quo temeritate exclusa, Deus adorandus, & colendus est. sobriè de eo loquendum. Item Damascius, ὃ ἓν, πάμφορον: Vnitas omnia producit. Ferax omnium rerum Vnitas. Sed alia in sequentibus libris differenda reijciuntur.

Eadem probatio ex his quæ senserunt Parmenides, & Melissus, Empedocles, & Plato. D

CAP. VI.

TESTATVR quoque Aristoteles Parmenidem & Melissum, unum & immobile decreuisse Principium. In quo testimonio hoc inclusum est, eos ipsum Vnum uocasse Deum, & id dixisse omnium rerum Principium. Nam Parmenides ipsum Vnum dixit esse Deum: Melissus ergo eodem Philosopho attestante, sentit quod Parmenides. Quare constat etiam istud omnium rerum singulare Principium, eos nuncupasse Deum. Quoniam igitur sentit Melissus de uno Principio, quod & Parmenides: Parmenides autem uocat Deum Vnitatem: palam fit unam esse utriusq; Philosophiam. Considerare autem operæpretium est, quod aiunt, hoc Principium esse immobile. Docebit enim te Aristoteles ipse causam, qui quos insectatur secutus, sententiam in octauo naturalis Philosophiæ principiorum libro, pronunciat, affirmatq; hoc ipsum mouens non motum. Antiquiores autem μίαν ἀρχὴν καὶ ἀκίνητον, Vnum & immobile Principium asserebant. Vt autem hoc immobile Principium est Deus apud Aristotelem, sic eundem esse necesse est, quem Parmenides & Melissus prædicabant. Empedocles autem & Parmenides, autore Aristotele, appellabant Deum nomine Vnitatis: ergo idem est apud eos τὸ ἓν, τὴν μίαν ἀρχήν, ipsa Vnitas, & unum Principium. Rursum cum & Empedocles ipsam Vnitatem affirmet omnium rerum creatricem, colligitur etiam id ipsum dixisse Parmenidem ac Melissum. Quo loco non æquanimiter interpretatur eorum Theologiam Aristoteles. Quos, cum de rebus diuinis loquerentur, asseruit de Principijs rerum naturaliũ fuisse locutos, ut dicerent Vnum esse ipsum Ens. At quis adeo deliraſſet? Non uidebant illi tot species, tot formas? Oculisne & auribus, cæterisq; sensibus carebant, ut

omne

A omne quod esset, unum esse dicerent? Eodem autem autore discimus, Theologiam esse uetustam, quòd Vnitas sit omnium rerum autor: ἔοικε παλαιὰ εἶναι αὕτη ἡ δόξα, ὅτι τὸ ἓν ἀρχή. Videtur, ait, antiqua opinio, Vnitatem esse Principium. Si igitur Principium & Deus sunt idem, & Vnitas ac Principium idem, necessariò Vnitas illa apud ueteres, est Deus. Omnes enim confitẽtur Deum esse Principium. Deus ergo est Vnitas. Et hanc ait ueterem esse Theologiam Aristoteles. Refer igitur animum ad ea quæ superius de antiqua sapientia idem prædicabat, cuius quasdam asserebat quasi naufragas reliquias ad posteros peruenisse. Hæ sunt pretiosæ reliquiæ. Videbis ergo etiam apud Philonem Platonicum ueteris Philosophiæ conscium, sæpe Deum appellari τὸ ἓν, ipsum Vnum. Aspice dicta eius in libro de Mundo. Nam ad alia cum de oculis animi loqueretur, eorum dixit mirabilem uidendi facultatem: ἄνθρ ὑπὸ πολλῆ πθ, τὸ ἓν καθορᾶν πιλαυγῶς ἱμέρᾳ πεφερόμενοι: Qui cupiditate uidendi ipsum Vnum perspicuè & clarè explicati, non solùm ad supremum æthera tendunt, sed inferioris omnis mundi regionibus relictis, ad ipsum ingenitum applicant. Hæc Philo. Nulla superest igitur dubitatio, quin ipsum Vnum, aut ipsa summa Vnitas, sit Deus apud antiquos: ut Sophocles, Phocylides eadem tempestate decantabant, & Xenophanes eiusdem tempestatis Philosophus, apertè confessus est, autore Marco Tullio in Academicis. Xenophanes, inquit, paulò etiam quàm Anaxagoras antiquior, Vnum esse omnia, neq; id esse mutabile, & id esse Deum, neq; natum unquam, & sempiternum, & conglobata figura. Descisit quidem à uero Xenophanes, ut ego corrigam, tribuens Deo figuram, sed incorrupta ueritas non omnium fuit gentium.

Xenophanes

Sic alij. Sed Augustinus ne nihil, sic Tranquillus. Vbique et manifestissima mihi sic ei fo. 147

B *Priscam Philosophiam, Deum appellasse ipsum esse: consensusq; eius cum Theologia uera.*

CAP. VII.

ALIVD mirabile ueteris Theologię sacramentum, ut fiat exploratum, horum seculorum Theologiam; & Religionem, fuisse omnium seculorum Religionem, naturalemq; Deo scientiam, quam à Natura sentimus animis nostris offerri, pectoribusq; clàm inspirari. Vetus Theologia uocat Deum celsissimam, pretiosissimam, primamq; Vnitatem: clamat item eandem Vnitatem omnium rerum Principium. Audi mirabiliora. Dico eandem rem ab eis fuisse nuncupatam τὸ ὄν, τὸ ἄπειρον, ipsum Ens, ipsam Infinitatem: Vt qui uocabatur ipsa Vnitas, idem dictus sit, ipsum Esse, & Infinitum. Et quoniam superius nomen Diuinitatis apparuit esse ipsum Vnum, hoc loco probamus eandem Diuinitatem apud eos duo alia nomina habuisse, Ens & Infinitum. Principio sciendum est, antiquam Theologiam, & quæ cum Theologia finitima est, Poësin, ab hominibus Barbaris ad Græcos peruenisse. Ratio autem qua peruenit, duplex fuit. Prior, quòd homines priſci, primi terrarum coloni, ab una stirpe orti, in quo copiosissima uiguit rerum diuinarum magnarumq; scientia, eam cum alijs multis secum in omnes terras detulerunt. Ex quo fama quædam à ueterum illorum successoribus per omnes latissimè manauit, semper, quo antiquior, longinquiorq; à primis, hoc deterior, & quasi decoloratior. Secunda fuit ratio, cum post multa secula, quos sciendi cupiditas tenuisset, terris suis relictis, ad exteras nationes, & ubi nomen sapientiæ celebrius ferretur, accedebant: Illiq; aut audiebant ab eis res antiquas, penes eos incorruptiores, aut in libris eorum introspiciebant. Tertia postea ratio accessit, non per famam antiquam, & successionem, sed lumen Naturæ fuit, quæ cum prioribus rationibus coniuncta, deduxit quosdam ad naturalem quandam, ueriſsimamq; Dei scientiam. Igitur qua ratione

mus, quasi quædam turba, atque concio: ἀλλὰ ἓν δεῖ εἶναι τὸ ὄν, ὥσπερ ὂν τὸ ἕν: sed C
unum necesse est esse ipsum Ens, sicut Ens ipsum Vnum. Igitur ipsam Vnitatem, atque synceritatem, necesse est inesse ei, qui semper est incorruptibilis, & undequaque purus. Hæc ratio & testimonium Plutarchi, nullam relinquit latebram obscuritatis; & nemini potest esse dubium, apud priscos cognitam, & prædicatam Diuinitatem ueram, quam nunc totus mundus unam, uerèque existentem ueneratur, ac confitetur. Salomon quoque in sua sapientia, reprehendens uanos homines, ignaros Dei, qui eum ex aspectu rerum nosse recusassent, καὶ ἐκ τῶν ὁρωμένων ἀγαθῶν οὐκ ἴσχυσαν τὸν ὄντα γνῶναι. Non poterant scire eum qui est. Dionysiusq; Filium Dei uocat τὸ ὄν. Hoc Hebraicè est, Iehouah.

Quòd Deus in ueteri Theologia appellatus sit ipsum Vniuersum.

CAP. VIII.

PROSEQVENS dico Diuinitatem, id est, illum ipsum, qui apud priscos diceretur ipsum Vnum, ipsumq; Ens, appellatum quoque magno quodam, altissimoq; mysterio τὸ πᾶν, ipsum Vniuersum. Quod non obscuris, fictitijsq; testimonijs comprobabo. Aristoteles in primo de principijs Philosophiæ libro, prodit ueteres illos dixisse ἓν εἶναι τὸ πᾶν: Vnum esse Vniuersum. Si probamus igitur, & hoc, & alijs multis, eadem eos de Vniuerso prædicasse, atque Ente & Vno, claret utique, Vniuersum, fuisse eis ipsum Deum. Vnitas est Dei, Vnitatem dicunt Vniuersitatem. Deum ergo dixerunt Vniuersitatem. Dixerunt ergo de Vniuerso quæcunq; de Vno. Immobile Vnum & omnium Principium dicebant. Autore autem Aristotele, ijdem prodiderunt τὸ πᾶν ἀκίνητον, Vniuersum immobile. Et quod est euidentius, idem Aristoteles primæ maioris Philosophiæ libro: D
εἰσὶ δέ τινες οἱ περὶ τοῦ παντὸς, ὡς ἓν μιᾶς ὄσης φύσεως ἀπεφήναντο: Sunt, qui de Vniuerso tanquam una Natura pronuntiarunt. Ecce unam Naturam dicunt Vniuersum. Vnitas autem Naturæ, dabatur concorditer Deo à cunctis. Eandem sententiam repetit in libro de Principijs. Sed omnium super hac re nobilissimum est testimonium Plutarchi, qui ueteris sapientiæ omnium sui temporis fuit prudentissimus. Etenim hæc placita de Vnitate, & Existentia, Vniuersitate, ab antiquis profecta, ad Empedoclem, Melissum, Parmenidem, aliosq; complures deuenerunt. Declarat igitur Empedocles quid crediderit esse ipsum Vniuersum, cuius Plutarchus citans in placitis Philosophorum de Mundo, & Vniuerso sententiam, hæc ad uerbum: Ἐμπεδοκλῆς δὲ κόσμον μὲν ἕνα, ὁ μέντοι τὸ πᾶν εἶναι τοῦ κόσμου, ἀλλ' ὀλίγου τι τοῦ παντὸς μέρος. Empedocles autem, inquit, Mundum quidem unum dicit, non tamen ipsum Vniuersum esse Mundum, sed exiguam quandam partem Vniuersi. Ex quibus uerbis & aliud esse Mundum constat, quàm Vniuersum: & magnũ item mysterium considerationisq; plenissimũ aperitur. Primum fatetur Mundũ esse unum. Quòd si Mundus est unus, certè nihil est extra Mundũ. Nã si quid esset extra, esset aut alius Mũdus, aut pars aliqua Mũdi. Si autẽ est uacuũ infinitũ extra Mundũ, quomodo Mũdus erit, pars uacui, cum uacuũ nihil sit, Mundus ipsa substantia? Necesse igitur est, eum, qui uerbis expressis asserit unũ Mundũ, nihil eum aliud corporeũ cõstituere. Cũ uerò dicat tantũ interesse inter Vniuersum, ac Mundũ, quantũ inter immensum quiddã ac breuem particulã, palàm fit, hoc Vniuersum, aliquid à Mundo diuersum, eum sensisse. Nam si res ulla esset corporea præter Mundum, iam unus Mundus non esset. Ergo superiorũ Philosophorũ uestigia sequutus Empedocles, ipsum Vniuersum dicebat Deum, cuius quasi particula esset iste Mũdus. Est autẽ Theologia Empedoclis, Deum esse Vnũ, esse Immobile,

esse

A esse ipsum Ens. Ergo de Deo dicit, quod Aristoteles testatur, Vniuersum esse unum: ut sint duo interpretes Theologiæ Empedoclis, Aristoteles & Plutarchus. Homo igitur paruus Mundus, quoniam in eo sint omnia breuitate, quæ magnitudine quadam in hoc mundo corporeo, ac uisibili. Simili ergo ratione Deus est maximus Mundus, quia possidet infinita magnitudine cuncta, quæ paucitate homo. Paulo amplius, ac latius ipse uisibilis Mundus. Vt autem mos inoleuit, ut homo appellaretur paruus Mundus, paruusque Deus: sic Deus est maximus, infinitusque Deus, & maximus quidam Mundus: tanto nomine Mundi dignior, quanto non est usquam rerum perfectio, comprensioque maior: in quo ueri sint, inexplicabilesque thesauri, omnes infinitæ, innumerabilesque diuitiæ, tanto plures, ac maiores, quàm in hoc Mundo, quantum nequeat neque cogitatione neque sermone comprendi. Habetque non solum omnia quæ Mundus iste, Deus, sed tum ea ipsa perfectissimo modo, tum infinities plura, thesauris suis immensis latentia. Iure igitur solus Deus appellatur ὁ πᾶν, ipsa Vniuersitas. Non enim Mundus iste est uera Vniuersitas, cum desint ei plura: solo Deo comprenduntur omnia, quæ sunt, quæque esse possint, idque beatissimo, excellentissimoque modo. Mundus autem noster, huius Vniuersi quasi particula. Nulla igitur est uox mortalis resonare potis excedentem omnia Maiestatem. Cumque nihil sit Vniuerso maius, hæc erit aptissima Naturæ diuinæ nuncupatio. Habet fontes & origines omnium rerum: quicquid hic est inops, mancum, debile, caducum, fragile, est in eo opulentissimum, perfectissimum. Apud nos, est uita, est sensus, est tempus. In illo Vniuerso, pro tempore æternitas; pro fragili, debilique uita, nobilissima, potentissimaque uita; pro breui particula sapientiæ, ac sensus, ipse thesaurus, fonsque sapientiæ, consilij, prudentiæ. Illa maxima, longe, lateque manans,
B & omnes amplectens causas causa. Igitur omnia quæ sunt in hoc Mundo, sunt etiam in illo, plura quoque; & hæc & illa incredibiliter nostris meliora. Deum autem nefas est intercipere cum isto Mundo, extra quem, sicut fuit, antequam eum condidisset, sic non est cum eo, nunc commiscendus, nec est in numerum rerum mundanarum referendus. Deus est extra Mundum, omnium penes se causas, omnes origines tenens, solus uerus, ac maximus, opulentissimusque Mundus, plusque inter magnitudinem eius, atque istius nostri distat Mundi, quàm inter microcosmum, ipsumque magnum, sensibilemque Mundum. Quo fit ut iste Mundus sit quasi breuissima quædam particula, respectum eius, mirabilibus modis, nobisque incomprensibilibus ab eo generatus, uel factus. Hocque, recitans ueteris Theologiæ placita, sentiebat Empedocles, acceptum, ut arbitror, ab Aegyptijs, qui τὸν πρῶτον θεὸν, τὸν παντὶ τὸν αὐτὸν νομίζοσι ὡς ἀφανῆ, καὶ κεκρυμμένον: primum Deum, eundem cum Vniuerso opinãtur, ut obscurũ, & abditum, autore Plutarcho in eo, qui est de Isíde, & Osíride.

Deum in antiqua Theologia appellatum ipsam Infinitatem.

CAP. VIIII.

EXPONENDVM aliud altissimum sacramentum, quo melius etiam antedicta intelligentur. Eandem enim causam fuisse constat, ut nomen Infinitatis, antiquis significauerit ipsam Diuinitatem, & quòd imaginem Dei dicerent hunc Mundum. Quibus impenetrabile pelagus mysteriorum, uastaque Theologia subest. Erit igitur certissimus testis Aristoteles, ad quem antiquæ Sapientiæ quædam quasi ab remotissimo colle spirantes odores peruenerunt. Nostrum autem est ostendere, quæ magnus uir operi non apta suo dissimulauit, efferre in lucem. Pono autem ea, ex quibus intelligas, quid illis esset Infinitum. Non enim

mus, quasi quædam turba, atque concio: ἀλλὰ ἓν δεῖ εἶναι τὸ ὄν, ὥσπερ ὄν τὸ ἕν: sed C unum necesse est esse ipsum Ens, sicut Ens ipsum Vnum. Igitur ipsam Vnitatem, atque synceritatem, necesse est inesse ei, qui semper est incorruptibilis, & undequaque purus. Hæc ratio & testimonium Plutarchi, nullam relinquit latebram obscuritatis; & nemini potest esse dubium, apud priscos cognitam, & prædicatam Diuinitatem ueram, quam nunc totus mundus unam, ueréque existentem ueneratur, ac confitetur. Salomon quoque in sua sapientia, reprehendens uanos homines, ignaros Dei, qui eum ex aspectu rerum nosse recusassent, καὶ ἐκ τῶν ὁρωμένων ἀγαθῶν οὐκ ἴσχυσαν τὸν ὄντα γνῶναι. Non poterant scire eum qui est. Dionysiusq; Filium Dei uocat τὸ ὄν. Hoc Hebraicè est, Iehouah.

Quòd Deus in ueteri Theologia appellatus sit ipsum Vniuersum.

CAP. VIII.

PROSEQVENS dico Diuinitatem, id est, illum ipsum, qui apud priscos diceretur ipsum Vnum, ipsumq; Ens, appellatum quoque magno quodam, altissimoq; mysterio τὸ πᾶν, ipsum Vniuersum. Quod non obscuris, fictitijsq; testimonijs comprobabo. Aristoteles in primo de principijs Philosophiæ libro, prodit ueteres illos dixisse ἓν εἶναι τὸ πᾶν: Vnum esse Vniuersum. Si probamus igitur, & hoc, & alijs multis, eadem eos de Vniuerso prædicasse, atque Ente & Vno, claret utique, Vniuersum, fuisse eis ipsum Deum. Vnitas est Dei, Vnitatem dicunt Vniuersitatem. Deum ergo dixerunt Vniuersitatem. Dixerunt ergo de Vniuerso quæcunq; de Vno. Immobile Vnum & omnium Principium dicebant. Autore autem Aristotele, ijdem prodiderunt τὸ πᾶν ἀκίνητον, Vniuersum immobile. Et quod est euidentius, idem Aristoteles primæ maioris Philosophiæ libro: D εἰσὶ δέ τινες οἱ περὶ τοῦ παντὸς, ὡς ἓν μιᾶς ὄσης φύσεως ἀποφαίνοντο: Sunt, qui de Vniuerso tanquam una Natura pronuntiarunt. Ecce unam Naturam dicunt Vniuersum. Vnitas autem Naturæ, dabatur concorditer Deo à cunctis. Eandem sententiam repetit in libro de Principijs. Sed omnium super hac re nobilissimum est testimonium Plutarchi, qui ueteris sapientiæ omnium sui temporis fuit prudentissimus. Etenim hæc placita de Vnitate, & Existentia, Vniuersitate, ab antiquis profecta, ad Empedoclem, Melissum, Parmenidem, aliosq; complures deuenerunt. Declarat igitur Empedocles quid crediderit esse ipsum Vniuersum, cuius Plutarchus citans in placitis Philosophorum de Mundo, & Vniuerso sententiam, hæc ad uerbum: ἐμπεδοκλῆς δὲ κόσμον μὲν ἕνα, οὐ μέντοι τὸ πᾶν εἶναι τὸν κόσμον, ἀλλ' ὀλίγον τι τοῦ παντὸς μέρος. Empedocles autem, inquit, Mundum quidem unum dicit, non tamen ipsum Vniuersum esse Mundum, sed exiguam quandam partem Vniuersi. Ex quibus uerbis & aliud esse Mundum constat, quàm Vniuersum: & magnũ item mysterium considerationisq; pleniſsimũ aperitur. Primum fatetur Mundũ esse unum. Quòd si Mundus est unus, certè nihil est extra Mundũ. Nã si quid esset extra, esset aut alius Mũdus, aut pars aliqua Mũdi. Si autẽ est uacuũ infinitũ extra Mundũ, quomodo Mũdus erit, pars uacui, cum uacuũ nihil sit, Mundus ipsa substantia? Necesse igitur est, eum, qui uerbis expressis asserit unũ Mundũ, nihil eum aliud corporeũ cõstituere. Cũ uerò dicat tantũ interesse inter Vniuersum, ac Mundũ, quantũ inter immensum quiddã ac breuem particulã, palàm fit, hoc Vniuersum, aliquid à Mundo diuersum, eum sensisse. Nam si res ulla esset corporea præter Mundum, iam unus Mundus non esset. Ergo superiorũ Philosophorũ uestigia sequutus Empedocles, ipsum Vniuersum dicebat Deum, cuius quasi particula esset iste Mũdus. Est autẽ Theologia Empedoclis, Deum esse Vnũ, esse Immobile,

esse

A esse ipsum Ens. Ergo de Deo dicit, quod Aristoteles testatur, Vniuersum esse unum: ut sint duo interpretes Theologiæ Empedoclis, Aristoteles & Plutarchus. Homo igitur paruus Mundus, quoniam in eo sint omnia breuitate, quæ magnitudine quadam in hoc mundo corporeo, ac uisibili. Simili ergo ratione Deus est maximus Mundus, quia possidet infinita magnitudine cuncta, quæ paucitate homo. Paulo amplius, ac latius ipse uisibilis Mundus. Vt autem mos inoleuit, ut homo appellaretur paruus Mundus, paruusq; Deus: sic Deus est maximus, infinitusq; Deus, & maximus quidam Mundus: tanto nomine Mundi dignior, quanto non est usquam rerum perfectio, comprensioque maior: in quo ueri sint, inexplicabilesq; thesauri, omnes infinitæ, innumerabilesq; diuitiæ, tanto plures, ac maiores, quàm in hoc Mundo, quantum nequeat neque cogitatione neque sermone comprendi. Habetq; non solum omnia quæ Mundus iste, Deus, sed tum ea ipsa perfectissimo modo, tum infinities plura, thesauris suis immensis latentia. Iure igitur solus Deus appellatur ὁ πᾶν, ipsa Vniuersitas. Non enim Mundus iste est uera Vniuersitas, cum desint ei plura: solo Deo comprenduntur omnia, quæ sunt, quæq; esse possint, idq; beatissimo, excellentissimoque modo. Mundus autem noster, huius Vniuersi quasi particula. Nulla igitur est uox mortalis resonare potis excedentem omnia Maiestatem. Cumq; nihil sit Vniuerso maius, hæc erit aptissima Naturæ diuinæ nuncupatio. Habet fontes & origines omnium rerum: quicquid hic est inops, mancum, debile, caducum, fragile, est in eo opulentissimum, perfectissimum. Apud nos, est uita, est sensus, est tempus. In illo Vniuerso, pro tempore æternitas; pro fragili, debiliq; uita, nobilissima, potentissimaq; uita; pro breui particula sapientiæ, ac sensus, ipse thesaurus, fonsq; sapientiæ, consilij, prudentiæ. Illa maxima, longe, lateq; manans,
B & omnes amplectens causas causa. Igitur omnia quæ sunt in hoc Mundo, sunt etiam in illo, plura quoque; & hæc & illa incredibiliter nostris meliora. Deum autem nefas est intercipere cum isto Mundo, extra quem, sicut fuit, antequam eum condidisset, sic non est cum eo, nunc commiscendus, nec est in numerum rerum mundanarum referendus. Deus est extra Mundum, omnium penes se causas, omnes origines tenens, solus uerus, ac maximus, opulentissimusque Mundus, plusq; inter magnitudinem eius, atque istius nostri distat Mundi, quàm inter microcosmum, ipsumq; magnum, sensibilemq; Mundum. Quo fit ut iste Mundus sit quasi breuissima quædam particula, respectum eius, mirabilibus modis, nobisq; incomprensibilibus ab eo generatus, uel factus. Hocq;, recitans ueteris Theologiæ placita, sentiebat Empedocles, acceptum, ut arbitror, ab Aegyptijs, qui τὸν πρῶτον θεὸν, ὃν πανὶ τὸν αὐτὸν νομίζουσι ὡς ἀφανῆ, καὶ κεκρυμμένον: primum Deum, eundem cum Vniuerso opinãtur, ut obscurũ, & abditum, autore Plutarcho in eo, qui est de Isíde, & Osiride.

Homo, parvus mundus
Deus magnus mundus

Deum in antiqua Theologia appellatum ipsam Infinitatem.

CAP. VIIII.

EXPONENDVM aliud altissimum sacramentum, quo melius etiam antedicta intelligentur. Eandem enim causam fuisse constat, ut nomen Infinitatis, antiquis significauerit ipsam Diuinitatem, & quòd imaginem Dei dicerent hunc Mundum. Quibus impenetrabile pelagus mysteriorum, uastaq; Theologia subest. Erit igitur certissimus testis Aristoteles, ad quem antiquæ Sapientiæ quædam quasi ab remotissimo colle spirantes odores peruenerunt. Nostrum autem est ostendere, quæ magnus uir operi non apta suo dissimulauit, efferre in lucem. Pono autem ea, ex quibus intelligas, quid illis esset Infinitum. Non enim

materia prima. Nam quem Vnum, quem Ens appellabant, hunc etiam ipsam Infini- G.
tatem, ipsamq; Immensitatem. Aristoteles ergo primo suæ Philosophiæ maioris hæc
ait: ὁ δὲ μέλισσός φησιν εἶναι τὸ ἓν, ἄπειρον. Melissus, inquit, affirmat, ipsam Vnitatem, esse
ipsam Immensitatem. Deinde alio loco μέλισσος τὸ ὂν ἄπειρον εἶναι φησί: Melissus affirmat
ipsum Ens infinitum. Si igitur constat, ut negari nequeat, eos dixisse Naturam diui-
nam Vnitatem, ipsumq; esse, eandem autem rem uocat Melissus infinitum, certè pa-
làm est, eandem eis fuisse Immensitatẽ, qui erat Vnitas, ipsumq; Esse. Est autem testis
Melissus pro cunctis temporis sui Philosophis, sed & pro omni antiquitate. Descen-
dit enim ab altioribus principijs hæc Sapientia. Quî fieri autem potest, ut materiam
uocarint Infinitatem, cum materia sit principium multiplicitatis, infinitum autem di-
cebant Vnitatem? Cæterum longè clarissimũ est ac nobilissimum testimonium apud
eundem Aristotelem alio loco. Nam cum de Infinito differeret, ait, καὶ πάντες ὡς ἀρχήν
τινα τιθέασι τῶν ὄντων: Et omnes, inquit, antiqui, decernũt quasi quoddam rerum prin-
cipium ipsum Infinitũ. Paulo autem pòst longè clarius: πάντα ἔχειν ἄπειρα καὶ κυβερνᾶν ὡς φα-
σιν ὅσοι μὴ ποιοῦσι παρὰ τὸ ἄπειρον, ἄλλας αἰτίας, οἷον νοῦν, ἢ φιλίαν, καὶ τοῦτο εἶναι τὸ θεῖον, ἀθάνατον, καὶ
ἀνώλεθρον, ὥσπερ φασὶν ὁ ἀναξίμανδρος καὶ οἱ πλεῖστοι, τῶν φυσιολόγων. Infiniti, inquit, nullũ est prin
cipium. Haberet enim terminum. Ingenerabile quoque est, & incorruptibile, utpote
principium. Siquidem quod genitum est, necesse est habere finem: finis autem ad cor-
ruptionem spectat. Ideo quemadmodum diximus, principium eius est nullum, sed
ipsum omnium cernitur esse principium, & omnia complecti, ac regere, sicut dicunt,
qui faciunt præter infinitum alias causas, ut Mentem uel amicitiam. Hancq; esse diui-
nitatem ueram, immortalem, & incorruptibilem, quod fertur dixisse Anaximander,
pluresq; è naturalibus Philosophis. Ecce Aristoteles expresse confitetur, ueteres di- D
xisse, omnia complecti & regere ipsum Infinitum. In libro autem de Mundo, omnia
regere & continere Deum fatebatur. Idem ergo, eo interprete, est Infinitum ac Deus.
Denicq; nullus relinquitur dubitationi locus, cum ait, hoc esse ipsam incorruptibilem
Diuinitatem. Triáque de infinito dicit maiores statuisse, quæ soli Deo conueniunt.
Esse Principium, esse Incorruptibile & Immortale, omnia continere, ac regere. Te-
stémque unum uocat antiquorum Anaximandrum, in quorum numero necesse est
etiam fuisse Melissum, Empedoclem, qui mundum dicebat esse particulam Vniuer-
sitatis & Infinitatis. Necesse est fuisse Melissum, qui pronuntiauit Vnum, & Infini-
tum idem esse. Necesse item est fuisse Anaxagoram, quem Aristoteles ait de Infini-
to dixisse, Stabilire, ac firmare seipsum, ipsúmque in seipso existere: quicq; decla-
rauit causam, ipsam νοῦν, Mentem. Quæ de solo Deo dici iure merito possunt.
Apparet autem eos hanc Infinitatem, non corporeæ magnitudini dedisse, sed Di-
uinitati. Siquidem Aristoteles naturalissimis rationibus colligit, Infinitatem esse
ipsam Diuinitatem: idq; ait creditum & assertum ab antiquis. Nec uerò melius
quisquam naturam Infinitatis, atque ipse, declaret. Dicit enim eam necessariò ca-
rere principio, & fine, & esse omnium rerum principium. Quæso, quid ex his
Aristotelis uerbis sequatur, agnosce. Sequitur enim, solam Infinitatem, id est, so-
lum Deum, carere principio & fine, natura. Sequitur eundem necessariò esse
Deum, atque infinitum. Sequitur item ab eo omnia proficisci, & gubernari,
eúmque omnia continere. Id est, tria sequuntur Deum, ut omnium generator,
& autor, & principium, & constitutor; ut omnia contineat, complectatúrque,
ut Græca uox ostendit; postremò ut gubernet, alat, foueat, sustineátque.
Hæc uerò illius afflatu dicta, in quo uiuimus, ac mouemur animis, & senti-
mus. Atque Aristoteles referens eorum placita, semper addit, Videtur, Pro-
babile

A babile eſt, ut ſibi idem atque patribus uideri & placere, præſeferat. Non ſunt autem diſsimilia, quæ & ab eo, & ab antiquis, de Infinito dicuntur, his quæ Plato dicit de omnium Rege, circa quem omnia dicebat exiſtere, quod regere, & continere deſignat. Infinitatem autem illam corpoream ueteres ne ſomniauere quidem. Ariſtotelesq; colligit iſto loco eum qui principio, & fine careat, eſſe neceſſariò infinitum. Deus caret principio, & fine: infinitus eſt igitur. Itaque ſiue prudens ſiue imprudens, cum maioribus ſentit. Quod apertioribus expreſsit uerbis, in libris Philoſophiæ, cùm primum motorem probat infinitum, quia niſi infinitus eſſet, infinitam mouendi uim non haberet. Si non habeat, non poſſet infinito tempore mouere. οὐδὲν ἔχει δύναμιν ἄπειρον, πεπερασμένην: Nihil enim habere uim infinitam, quod ſit finitum, ac terminatum. Neque uerò de temporis Infinitate poſtremo loco dixit: Imò etiam dixit, Nam Infinitas temporis efficitur ex Infinitate Naturæ. poſſe infinito tempore mouere, eſt indefatigabilis, & indeficientis naturæ indicium. Ratiocinaturq; Ariſtoteles ex æternitate motus, æternam, & indefatigabilem uim ipſius motoris. Aſt ego, ſi Ariſtoteles, ex motu infinito, quæ quidem ratio non patet quantum decuiſſet, ex longè potioribus argumentarer uim infinitam Dei. Vt ſi ei uiſum eſt primum motorem, ex infinitate motus, eſſe infinitæ potentiæ; neceſſariò ſit eius indefatigabilis poteſtas, infinita ſapientia, quia regit, ſuſtinetq; mundum, quia prouidet, omniaq; habet tempora in numerato. Hoc arguit eum eſſe infinitæ uirtutis, infinitæ naturæ. Leuate, inquit, oculos ueſtros in cœlum, & uidete, quis hæc creauit. Si motus æternus, Ariſtoteli placuit eſſe infinitæ potentiæ Dei teſtimonium, cur non ipſa pulchritudo, conſtantia, uſus? Qui eduxit, inquit Propheta, de cœlo militiam eorum, & omnes ex nomine uocat, præ multitudine fortitudinis,
B & roboris, uirtutisq; eius, neque unum reliquum fuit. Vides quàm locupletius Propheta, uirtutis infinitæ teſtimonia proferat, non recedens etiam à cœlo cum Ariſtotele? Ariſtoteles ſolum motum, Propheta creationem, multitudinem ſtellarum, ſcientiam earum creandarum, & creatarum. Vt ſi habet in numerato, ſingulam quamque ſtellam, ut poſsit nominatim appellare unam quamque, id immenſæ ſcientiæ eius, & ſapientiæ ſit indicium inueniendi, creandi, ſcientiæ, quòd teneat omnia earum nomina. Quæ eſt enim alia cauſa, niſi quam ueteres de Infinito dixerunt, περιέχειν ἅπαντα, continere omnia? Propheta clamat multitudinem fortitudinis, roboris, uirtutisq; diuinæ, efficere, ut ne una quidem ſit ſtella reſidua, quam Deus non uideat, noſcat, teneat; pluraq; alia inuenies in ſacris literis produci teſtimonia ſuper incomprenſibili infinitaq; potentia Dei, ut hæc Ariſtotelis ratio ſit omnium minima, & tamen effici uult ex ea, ut Deus ſit infinitæ uirtutis. Conſidera enim, quò uelit, nolit, trahitur Ariſtoteles. Nam quod de infinitate uirtutis dicit, de primo motore dicit. At niſi ex alio colligas hanc immenſam uirtutem, nihil unicum, ac præcipuum motoris illius colliges. Nam & cæteræ Intelligentiæ (ex Ariſtotele loquor) mouent in ſempiternum. At tu argumentaris, Ideo motor eſt infinitæ uirtutis, quia in omne tempus mouet. At Sol, at Luna, non ne mouent æternos motus? Cur ergo de ſolo Primo prædicas infinitam uirtutem, cum & iſti proprios motus habeant æternos? Videbas igitur aliquid peculiare, ex quo ad confeſsionem uirtutis infinitæ illius Primi deueniſti, cæterorum uim æternam conticuiſti. Tota autem ratio, eo loco tendit in Primum. Nam proſequens ait, Nobis autem ex his, quæ propoſita ſunt, & definita, dicendum eſt, Ipſum Principium & Primum omnium quæ ſunt, per ſe & per accidens eſſe immobile, mouens primum & æternum & unicum motum. Sed ad antiquos reuertor. Dicentibus igitur illis, ab Infinito omnia

contineri, & regi, & gubernari, & esse Principium, autore Aristotele, profectò de C
Mente & Intelligentia necesse est, eos dixisse, non aliquo Infinito uel corporeo, uel inani. Neque enim uel corpus, uel inane, habent uim continendi, & regendi. Sola ratio gubernat, solius Mentis hoc officium. Si igitur Infinitum gubernat, & adeò gubernat, ut etiam contineat; utique & sensu, & intelligentia, & sapientia pollet, sapit, uidet, cognoscit. Cui autem potest merito infinitum sapere ascribere, nisi Deo? Cum igitur principatus, ac gubernaculum Vniuersi sit solius Dei, hæc autem data sunt ab eis ipsi Infinito, certè clarissimum est, eos immensitatem, ac Diuinitatem, copulasse. Quod apertè Philosophus ipse confessus est, asserens eos dixisse Infinitum, τὸ θεῖον ἀθάνατον, ἀνώλεθρον, ipsam Diuinitatem immortalem, & incorruptibilem.

Comprobatio eorum, quæ sunt antè demonstrata de sententia priscorum, nominibusq́; , quibus appellarunt summam Diuinitatem, ex Simplicio, qui libros eorum legit, quod retulit etiam doctissimus Bessarion.

CAP. X.

SED operæpretium est audire Simplicium, antiquorum Theologiam explicantem, ut omnes eorum super uera, supremaq́; Diuinitate sententiæ noscantur, quas Prophetarum, Apostolorumq́; Theologiæ congruentes effuderunt; hinćq; sit perspicuum, eundem semper Dominum, ac Deum mundi cunctis innotuisse, ab uniuersis adoratum, mundi creatorem prædicatum. Is super primo de Naturalibus principijs Aristotelis ait: Necessariò inquit uel unum est principium, uel plura. Si autem unum, aut immotum, aut cum motu semper. Et si immotum, uel infinitum, ut Melissus Samius dicere uidetur, aut finitum, ut Parmenides Eleates uidetur dixisse, D
ὁ περὶ φυσικῶν στοιχείων λέγοντες ὅτοι, ἀλλὰ περὶ τοῦ ὄντως ὄντος: Non de naturali elemento dicentes hi, sed de eo, quod uere est, μίαν δὲ τιὼ ἀρχὴν ἤτοι ἓν τὸ ὂν ἢ πᾶν, ἢ ὅτε πεπερασμένον, ὅτε ἄπειρον, ὅτε κινούμενον, ὅτε ἠρεμοῦν Ξενοφάνην τὸν Κολοφώνιον, τὸν παρμενίδου διδάσκαλον, ὑποτίθεσθαι φησὶν ὁ θεόφραστος ὁμολογῶν ἑτέρας εἶναι κάλλον, ἢ ἢ περὶ φύσεως ἱστορίας, τιὼ μνήμην ἢ τότε δόξης. τὸ γὰρ ἓν τοῦτο, ἢ πᾶν, τὸν θεὸν ἔλεγεν. ὁ ξενοφάνης, ὅν, ἕνα μὲν δείκνυσιν ἐκ τοῦ πάντων κράτιστον εἶναι. πλειόνων γὰρ φησιν ὄντων ὁμοίως ἀνάγκη ὑπάρχειν πᾶσι τὸ κρατεῖν, τὸ δὲ πάντων κράτιστον, καὶ ἄριστον, θεὸς, ἀγένητον δὲ ἐδείκνυεν ἐκ τοῦ δεῖν, τὸ γιγνόμενον ἢ ἐκ τοῦ ὁμοίου, ἢ ἀνομοίου γίγνεται. Vnum autem Principium, siue Vnum quod est & Vniuersum, neque terminatum, neque infinitum, neque motum, neq́; quiescens, Xenophanem Colophonium, Parmenidis præceptorem statuere dicit Theophrastus, confitens alterius esse potius, quàm historiæ naturalis, memoriam opinionis uiri huius. Siquidem Vnitatem hanc, & Vniuersitatem, dicebat Deum Xenophanes. Quem unum quidem demonstrabat, ex eo quòd omnium rerum est optimum: Nam multis, inquit, existentibus, necessariò in cunctis est supremum. Optimum autem omnium, & præstantissimum, Deus est. Aeternum autem uel sine exordio demonstrabat, ex eo quòd oporteat id quod fit, uel ex simili, uel dissimili fieri. Sed simile, inquit, impassibile est à simili. Nihil enim magis generare, quàm generari conuenit simile ex simili. Si autem ex dissimili fieret, erit ens ex non ente. Et sic ingeneratum & æternum demonstrabat, & neque finitum, neque infinitum esse, quia infinitum quidem, id quod non est, ut neque principium habens, neque medium, neque finem. Hæc, & alia quædam Simplicius; in quibus apertè confitetur retulisse Theophrastum, Aristotelis discipulum, non fuisse faciendam mentionem de opinione Xenophanis in libris de Rebus naturalibus. Quippe qui non de

Xenophanes, Parmenidis præceptor

rebus

A rebus corporeis, ex forma, & materia conſtantibus loqueretur, ſed de ſupremo ac ſingulari Deo, ut potius Theologus fuerit illic Xenophanes, quàm phyſicus Philoſophus. Quo quidem iure coarguitur à diſcipulo præceptor, qui ineptè Theologiam antiquorum cum rebus naturalibus coinquinauerit, nec intellexerit, uel intelligere diſsimularit, uetuſtæ Theologiæ bonitatem. Hic etiam cernis, ut Simplicius affirmet, Xenophani præceptori Parmenidis Vnitatem, & Vniuerſitatem, fuiſſe nomina ſummi Dei. Refert item Simplicius, Nicolaum Damaſcenum dixiſſe, Parmenidem infinitum, & immobile appellaſſe Principium in libro de Dijs. quo probatur infinitatem, & immobilitatem Deo dediſſe. Alexander item uult Parmenidem, Deum appellaſſe Terminatum, & σφαιροειδῆ, Sphæricum: ἀλλ᾽ ὁ πανταχόθεν ὅμοιον: quia undique ſimile. Eúmque omnia dicit intelligere ac ſentire:

Nicolaus Damaſcenus

Alexander

Gr. ut ſ. ra: 6. 61. 1. fine.

Ἀλλ᾽ ἀπαλάνευθε πόνοιο νόος, φρενὶ πάντα κραδαίνει.

Sed ſine cura animi, res omnes mente mouere.

Quid hac Theologia diuinius, Deum ſolis nutibus cuncta mouere, omnis curæ, laboris expertem? De Xenophane quoque dicit idem Simplicius. Verum Xenophanes inquit, ὡς πάντων ἄϊτιον καὶ πάντων ὑπερανέχον, καὶ κινήσεως αὐτὸ μὴ μεμίας, μὴ πάσης ἀντιστοιχείας ἐπέκεινα τίθησιν: Vt omnium autor, & omnia ſupereminens, extra motum, & quietem, omnemq; contrariam elementationem. Parmenides autem inquit, quod ſimiliter, & eodem modo habet, & extra omnem mutationem, fortè & operationem & poteſtatem. Θεασάμενος ἀκίνητον αὐτὸ ἀνυμνεῖ, καὶ μόνον ὡς πάντων ἐξῃρημένον, οἷον ἀκίνητον, τελέθει, ᾧπερ πᾶν ὄνομα εἶναι: Speculatus, immutabile ipſum laudat, & ſolum, ut ab omnibus ſegregatum immutabile exiſtit. Huicq; nomen eſſe Vniuerſitatem. Meliſſus uerò, inquit, immutabile quidem ipſum ſimiliter conſiderabat. περὶ δὲ τὸ ἀνέκλειπτον

B πᾶν μὲν οὐσίας, καὶ τὸ ἄπειρον μὲν δυνάμεως, ἄπειρον αὐτὸ ἀπεφήνατο, ὥσπερ καὶ ἀγέννητον: Secundum autem ſubſtantiæ indeficientiam, & infinitatem uirtutis, ipſum infinitum, quemadmodum & ingenerabilem, pronuntiabat. Quoniam igitur non eſt factus, ὅτι τε καὶ ἀεὶ ἦν, καὶ ἔσται, καὶ ἀρχὴν οὐκ ἔχει, οὐδὲ τελευτᾷ, ἀλλ᾽ ἄπειρον ἐστι: Eſt, & fuit ſemper, & erit, & neque principium, neque finem habet, ſed eſt infinitum. Nam ſi factus, inquit, fuiſſet, principium utique habuiſſet, & finem. cœpiſſet enim aliquando factus, finiſſet etiam aliquando. Cum uerò neque cœperit, neque deſierit, ſemper erat, non habens principium, neque finem, ἀλλ᾽ ἄπειρον, ſed infinitum eſt. Atque ita inquit eum ſecundum tempus ſine principio, & fine, μὴ ἀεὶ ὄν, & ſemper exiſtens oſtendebat. Et Parmenides atteſtans eiſdem propè uerbis:

Deus ſempiternus infinitus

–ὡς ἀγένητον ἐὸν καὶ ἀνώλεθρόν ἐστι.
Οὔλον μουνογενὲς, καὶ ἀτρεμὲς, ἠδ᾽ ἀτέλεστον.
Οὐδέ ποτ᾽ ἦν, οὐδ᾽ ἔσται, ἐπεὶ νῦν ἔστιν ὁμοῦ πᾶν.
Ταὐτόν τε ὄν, ἐν ταὐτῷ τε μένον, καθ᾽ ἑαυτό τε κεῖται.
Οὕτως ἐμπεδὸν αὖθι μένει, κρατερὴ γὰρ ἀνάγκη,
Πείρατος ἐν δεσμοισιν ἔχειτε μιν, ἀμφὶς ἐέργει.
Οὕνεκεν οὐκ ἀτελεύτητον, τὸ ἐὸν θέμις εἶναι.
Ἐσὶ γὰρ οὐκ ἐπιδεύες. Quæ ſunt,
Ingeneratus erat, ſemper ſine morte futurus,
Vnicus & totus, ſtabilis, ſine fine perennis.
Nec fuit ipſe unquam, neque erit, quia nunc ſimul omne eſt.
Idemq; exiſtens, eademq; in ſorte moratur.
Sic ſtabilisq; manet, nanque illum magna neceſsi
Vis habet, aſtringens uinclis, clauſtrisq; coërcens.

Vnde

Vnde nefas is qui eſt, includi finibus ullis, C
Quem nulla unquam rerum ſollicitauit egeſtas.

Hæc & id genus alia Simplicius adduxit ex illis, quæ etiam producuntur à doctiſſimo Beſſarione. Dixerat autem à principio Simplicius, quod Xenophanes, & Parmenides, & Meliſſus περὶ τῆ νοητῆς καὶ πρώτης ἀρχῆς διελέχησαν, de intelligibili & primo Principio locuti fuerant. Non ſcilicet principio corporeo, ſenſibili: ſed intellectuali, inuiſibili, nempe Deo ſummo. Eumq; appellaſſe Philoſophos hos Vnum & determinatum, quia ſit infinitus, determinans omnia, perficiens: μᾶλλον δὲ τέλος τῶν πάντων, ὡς καὶ ἀρχὴ: Imò uerò finis omnium, quemadmodum & principium. Hunc item appellaſſe Parmenidem Dæmonem, id eſt, Deum. τὸν ἐν μέσῳ πάντων ἱδρυμένην καὶ πάσης γενέσεως αἰτίαν δαίμονα τί θησι: Qui ſit in medio omnium omnis generationis cauſa, cuius eſt carmen

Ἐν δὲ μέσῳ τοῦτων δαίμων, ὃς πάντα κυβερνᾷ.
ταυτὸν καὶ θεῶν αἰτίαν εἶναι φησί.

In medioq; horum Dæmon, qui cuncta gubernat,
Hanc & Deorum cauſam fuiſſe dixit. Quia,

Eq; Deis primum cunctorum fecit amorem.

Eudorus etiam referens placita uetuſtæ Theologiæ, præcipuè Pythagoreorum, ait, eodem Simplicio autore: καὶ κατ' ἄλλον τρόπον, ἀρχὴν ἔφασαν εἶναι τὴν πάντων, τὸ ἕν, ὡς αὖ καὶ τὴν ὕλην, καὶ τῶν ὄντων πάντων, ἐξ αὐτοῦ γεγενημένων, τοῦτον δὲ εἶναι τὸν ὑπεράνω θεὸν. Quod eſt, Et ſecundum alium modum, Principium dixerant omnium rerum ipſam Vnitatem, quòd ab eo nata ſint omnia, etiam materia prima. Hunc autem eſſe ſupremum Deum. Syrianus quoque, qui fuit præceptor Simplicij, ſuper libris Metaphyſicorum, collaudans, defendens ſententias Pythagoræ & Platonis, ſic perhibet: Archænetus & Brotinus, οἷς ἐπηκολούθησεν ὁ θεῖος πλάτων, οἱ θεῖοι ἐκεῖνοι ἄνδρες, τὸ ἕν, θεὸν ἔλεγον, ὡς ἑνώσεως τοῖς ὅλοις αἴτιον, καὶ πάντος τοῦ ὄντος, καὶ πάσης ζωῆς: Quos ſecutus eſt diuinus Plato, diuini illi uiri, Vnitatem dicebant Deum, ut unitatis rebus omnibus cauſam, omnisq; rei, uitęq; autorẽ. Ex his igitur omnibus claret, quãta fuerit apud priſcos ueri, ſummiq; Dei cognitio, quàm ſit uera, ſuſpiciẽdaq; omnibus hominibus hodierna religio, quæ tanquam magna, largaq; lux exorta mundo, aperuit, poſuit ante oculos omnem quæ per omnes ætates proceſsit ab exordio mundi, ſapientiam. Fecitq; ut noſcerentur, omnium in ore conſonarent, pueri, fœminæ callerent, quæ uix à paucis quondam ſapientiſsimis tenerentur. Sic apparet una cunctarum gentium religio, à qua nemo ſe debeat auellere, quoniam hæc ueritas ſola.

Eadem ratione dixiſſe priſcos Mundum imaginem Dei.

CAP. XI.

IMAGINEM autem Dei eſſe hunc Mundum ſæpe prædicauerunt, habetq; profundiſsimum myſterium. Non poteſt enim iſto Mundo maius præter Deum cogitari. Immenſitas autem Dei, quæ nequeat intelligi, & percipi, rerum noſtrarum indicijs ſignificatur. Quòd ſi Deus eſt maximus, imò uerò infinitus, certè non habet niſi Mundum ſui magis ſimile. Erit autem Mundus aptè imago Dei, ſi prius conſideres naturam rerum uerarum, atque imaginum ipſarum. Si conſideremus, quid inter exemplaria interſit, primasq; ipſas res, atque earum ſimulachra. Ecce enim cum uaria multiplicia q; ſunt ſimulachra, referentia ſcilicet res ipſas totas, uel earum aliquam partem, interiorem, uel exteriorem ſubſtantiam, & qualitatem, ut filij parentes ſuos. Referunt enim cum primis humani

A humanitatem, quam ab eis acceperunt, nonnunquam ingenia, ſæpe colores, ac lineamenta, geſtus item, cæteraq; id genus. Sunt alia rurſum ſimulachra, ſimilitudinem tantum eorum quæ repreſentant, reddentia; interuallumq; eſt à ſimulatis ad uera maximum; ſic Mundus eſt imago Dei, reiecta quidem natura corporea: ſicut ex imagine humana in lapide, reijcis naturam lapidis, accepta tantum humana effigie. Vt in lapide cognoſcis hominem; ſic in Mundo Deus tibi repræſentatur. Nihil enim cogitabit homo, toto Mundo maius. ſic cum magnitudinem Dei nullis uiſibilibus exemplis (quoniam infima ſunt, exiguaq; omnia) poſsis colligere, apparet tibi in toto Mundo. Cogites igitur Deum ita maximam, uniuerſalemq; Naturam ubique præſentem, omnia uidentem, audientemq;, cuncta continentem, nulla re complexum notionemq; eius aufugiente, ſicut in mundo cuncta continentur, nihilq; non eſt in eo, per omnia circuneunte, ſeſeq; extendente. Quid autem cogitabis de Deo uerius? quando ſi non humana mediocritas, minus item cætera animalia, terreſtres, aquaticæ, aëriæq; res, ullatenus, propter non modo mediocritatem, ſed cætera diſsimilima, poterunt animis eum exhibere noſtris, ut indigniſsima ſit cogitatio, perinde ſi neſcienti leonem, quis muſcam aut formicam oſtenderet, ſimile quiddam leonem eſſe dicens. Sic quicunque Deum alicui mundanæ rei aſsimilet, plurimum de maxima Natura detrahat: ut ſi Mundum ipſum, quis non maiorem, quàm pingi ſolet, aſſerat? Eſt igitur Deus maximus Mundus, ſicut diuerſa ratione, homo paruus. Eſt Mundus ſapientiæ, Mundus ſanctitatis, Mundus intelligentiæ, Mundus uitæ, rationum, formarum. ſed quoniam hæc inuiſibilia, & ipſe inuiſibilis Mundus, conſtans, ſi dicere fas eſt, ſed conſtans tamen ex inuiſibilibus rebus: ita quidem conſtans, ut non ex alienis, ſed ſuis, eoq; maximus
B unus Mundus. Proin qui prouidentiam (pauci tamen) ſuſtulerunt, Deum non putantes ſentire, noſſeq; mortalia, non uiderunt huius Mundi magnitudinem, nec ſenſerunt eum ita ubique præſentem; ſicut aufugere non potes, quin ſemper à Mundo uidearis, contineariſ. Hac ratione, Iouis omnia plena dixerunt. Et Aratus, omnes ſemitas, ubicunque concilia ſint hominum, omne mare, portus omnes, eſſe Ioue plenos, tanquam Mundo inuiſibili omnia inuiſibiliter amplectente. Prædicauit hoc ille, qui per cœlum, liquidumq; elementum, ſidera, atque aſtra, totamq; molẽ, ac magnum mundanum corpus immiſcere eum ſeſe dixit, aſpectans et ipſe inuiſibilis iſtius Mundi uaſtitatem, per omnia ſic inuiſibiliter pertinentem, ſicut per omnia uiſibiliter diffunditur uiſibilis Mundus. Eadem ratione, Deum dixerunt animum per omnes Mundi partes intentum, & commeantem, ex quo noſtri animi carperentur. Vtique per omnes Mundi partes intentus æquat neceſſariò totum Mundum magnitudine ſua. Mundanæ autem partes uſquequaque diffuſæ uidentur; intentus per omnes partes non uidetur. eſt ergo Mundus inuiſibilis, tendens per totum Mundum uiſibilem inuiſibiliter. Hoc dixit Pythagoras, maiorum Theologiam imitatus, eamq; prædicans poſteris. Hinc quoniam Mundus eſt imago Dei, dixerunt Pythagorei; & Plato eſt eos ſecutus, Deum, qui Mundus ipſe intelligibilis eſſet, creaſſe Mundum ipſum, ut quaſi Mundus ex Mundo ſit natus, uiſibilis ex inuiſibili, minimus ex maximo, temporeus ex æterno, corruptibilis ex incorruptibili, uiſibilis ex inuiſibili. Et Plato, ſicut in iſto Mundo cuncta animalia uiſibiliter, ſic τὰ γὰρ νοητὰ ζῶα πάντα, ἐκεῖνο ἐν ἑαυτῷ περιλαβὸν ἔχει, καθάπερ ὁ κόσμος, ἡμᾶς, ὅσα τε ἄλλα θρέμματα συνέσηκεν ὁρατά: Intelligibilia uel inuiſibilia, Mundum illum in ſe eſſe cõplexum: quemadmodum ipſi, cæteraq; animalia, contineamur ab iſto. Sentiens reor, inuiſibilia animalia, quæ Mundo diuino continẽtur, eſſe fontes illos, originesq; rerum, qui-

t bus

Timæus Pythagoricus

Deus, mundum exemplaris

bus infinitus ſapientiæ diuinæ exuberat theſaurus, maximuſq; eſt Mundus ille, ple- C
nus ordinum, ac rationum, plenus formarum νοητῶν, non uiſibilium, ſed ſola cogita-
tione, licet debiliter apprenſibilium more diuino. Et Timæus Pythagoræus, ipſum
item Deum uocat ἐνδιαλλικὸν κόσμον, Mundum exemplarẽ, quaſi is cum illo gerat ſimi-
litudinem. ſed continẽs iſte cuncta uiſibiliter: ille, ut illi loqui ſolebãt, diuinè, menta-
liter, ſapienter, intellectualiter: non ad morẽ iſtius, qui corporaliter, corruptibiliter,
uiſibiliter continet, & diffunditur, ſed modo quodam ſuperiore, qui dicitur νοητῶς,
per modum mentis, ſapientiæ, ratione à corporibus uaria. Hancq; illi diuiniſsimam
creati Mundi rationem aſsignauerunt, quòd corporeus, paruuſq; mundus, profe-
ctus eſt ex maximo, in quo rationes, formæ, principia, cauſæ, erunt & ſunt, origi-
nesq; innumerabiles. Neque enim ex nihilo factus eſt iſte Mundus, ſed factus ex ori-
ginibus in maximo Mundo contentis, ex quibus ita tanquam ſeminibus ſuis cun-
cta in iſto naſci potuerunt, ſicut ſecreto, arcano, naturaliq; modo, in ſeminibus re-
rum, ſunt formæ earum.

Deum apud ueteres, Deorum eſſe creatorem.

CAP. XII.

POSITIS his, quibus diuinæ Naturæ maieſtas, unitas, principatusq; cognoſcitur, eo quoque ab antiquis confeſſo, rerum omnium eum eſſe creatorem, non uiſibilium ſolum, ſed etiam inuiſibilium, id eſt, animo-
rum, ac Deorum: neceſſariò unicam eius Diuinitatem, uniusq; ueram, & ex omni parte immortalitatem, apparebit eos etiam eſſe confeſſos. Nam quod ſapientiſsima, cœlitusq; miſſa Theologia, diuino beneficio clariſsimè cognouit, Deum ſolum ab æterno fuiſſe, Deos autem, id eſt, diuiniores animos, eum ali- D
quando creaſſe, ut qui reperit tantam animorum Diuinitatem, teneat neceſſariò re-
rum cunctarum principatum, quoniam anteſtat Dijs, eorumq; eſt, ſicut & noſter, Deus, & creator, Dijs autem atque animis nihil eſt in omni mundo melius, eadem illis audita, & confeſſa, præcipuè melioribus eorum probatur. A' quibus ſenten-
tia dependet cæterorum. Referunt enim omnes ad ſapientiores. Sunt autem ſine du-
bio ſapientiſsimi, Orpheus, Heſiodus, Empedocles, Plato. Orpheus clariſsimè te-
ſtatur, ab eodem ſimul, eodem tempore generata ſiue creata omnia, nulla re, quæ de
Mente eius non profecta ſit, excluſa. Nam ad filium, quem creatorem mundi, for-
matoremq; orbis ſuſpiceret, hortabatur, hanc ueluti ex oraculo profudit uocem:

Μῦνον δ' ἐξόρα κόσμοιο ἄνακτα τυποτλῶ,
Εἷς δ' ὅδε αὐτοτελὴς, ἑνὸς ἔκγονα πάντα τέτυκται.

Et ſolum regem formatorem aſpice mundi.
Vnicus ac ſibi perfectus, ſunt omnia ab uno.

Ecce Orpheus, & ſingularem uocat eum mundi Regem, & unum dicit eum eſſe; quo ſuperiora omnia comprobantur. Deinde uocat per ſe perfectum, à ſe perfe-
ctionem, complementumq; habentem. Denique dicit, ab uno cuncta eſſe progenita, nihil non eſſe prolem eius, tanquam omnium rerum matris, ac genitricis ſapientiæ. Connumerari autem in hac ab Orpheo prolata uniuerſitate non terreſtria ſolum, quorum Vnitas fuerit autor, ſed etiã cœleſtia, id eſt, Deos ipſos, aut Angelos, ſi quis forte dubitet, liquido theologorum, qui ſunt Orpheũ ſecuti, teſtimonio cognoſcet. Nam etſi Orpheus ab uno cuncta nata dicens, Deos ipſos non expreſſerit, Empedo-
cles tamen & Heſiodus expreſſerunt. Sed etiam expreſsit ab illo ſummo Deo, Deos omnes creatos. dicit enim de eo Proclus, ἀπὸ τοῦ κρυφίως ὄντος θεοῦ τὰ πάντα, οὐ ἀπὸ τούτου, πάσας

A πάσας ὑφίσησι τὰς δευτέρας τάξεις τῶν θεῶν: Ab arcano,& ſecreto Deo cuncta;& ab iſto producit ſecundos omnes ordines Deorum. Vidiſti igitur Empedoclem, interpretantem carmen Orphei, quo breuiter dixerat πάντα ἔκγονα ἑνὸς: Omnia ſata ab uno. Quænam enim ſunt illa omnia? Nempe, ut ait Empedocles, ἐξ ἑνὸς, ut ſuperius productum eſt,

Quæ fuerint, quæ ſint, quæ pòſt uentura trahantur,
Et plantæ uiruere, mares & fœmina quæque,
Atque feræ, uolucresq́, habitantesq́ æquora piſces.

Longæuiq́ Diῆ. Ab uno hæc omnia parta dicit Empedocles, includens in hoc catalogo etiam Deos nominatim. Ecce quàm ſimiles ſunt Empedocles & Orpheus, imò ſuperioris Orphei, tempore poſterior, interpres Empedocles. Ille dixit, Omnia ab uno generata, Empedocles quaſi per inductionem, præterita, præſentia, futura, plantas, homines, feras, uolucres, piſces, poſtremo Deos etiam. ut clarius quiddam, quàm Moſes, locutus ſit Empedocles de creatione. Nam Moſes cœlum & terram, plantas, hominem, maſculum & fœminam, ſicut Empedocles, beſtias item, ferasq́, tum uolucres, & piſces, ait Deum creaſſe, de Diῆs ne uerbum quidem. Non enim omnia ſcripſit Moſes. Et ab eiſdem tamen parentibus ſparſa eſt in omnes cognitio rerum diuinarum, à quibus accepit Moſes, & Hebræi, licet etiam Spiritu diuino doctore ſit uſus. Hæc profectò mira, eandem totius humani generis fuiſſe ſemper pietatem teſtantia, ſi quis eam contaminare dogmatis impῆs noluiſſet. Cum igitur Empedocles eodem modo, eodem uerbo, dixerit Deos ab uno pullulaſſe, atque omnia terreſtria, uidelicet, ἐβλάστησε, apparet eandem creationis rationem, idem tempus cunctis eum attribuere. Ne-
B que enim poſſunt (ſi forte quis deprauare, quod facere ſoliti ſunt nonnulli Peripateticorum, dicta eius conetur) Deos ab eo dictos naſci à Deo, quaſi per continuam dependentiam. Nam dixit de cunctis, ἐβλάστησε. Et dixit in præterito quodam tempore, includens ſub eadem ratione, ac tempore, terreſtria, ac Deos ipſos. Ecce igitur, quod diuiniſsima uociferatur Theologia noſtra, omnis Theologiæ, ſeſe per terras diffundens latiſsimè, pelagus, Creatorem uiſibilium & inuiſibilium. Eadem uero hæc apertè confeſſus eſt Heſiodus, quaſi ſecutus Orpheum, totamq́ illius temporis Theologiam. Quippe clariſsimè ſcripſit ad fratrem, ut omnino perſuaderet ſibi:

ὡς ὁμόθεν γεγάασι θεοὶ, θνητοί τε ἄνθρωποι.

Sunt homines, Diῆq́, una ab radice creati.

Nam Græci interpretantur illud ὁμόθεν, ex una radice, ex eodem principio, origine, eodem fonte Deo. Nihilq́ prorſus diſſentit Heſiodus cum Orpheo, & ex utroque locutus eſt Empedocles. Ecce & ab ipſo datur eadem origo Diῆs, atque mortalibus. Quòd ſi interpreteris ὁμόθεν, Simul, ut dicat ſimul, eodemq́ tempore natos Deos, atque mortales, eadem erit, clarior etiam confeſsio, ut mirabilis ſit eorum Theologia, quæ perſpicuè fateatur, quæ Moſes aut tacuit, aut diſsimulauit de generatione Deorum. Hæc tria teſtimonia diuina prorſus, & admiranda, ſacram priſcorum ſæculorum Theologiam ſpirantia, reuelata ſiue cœleſtibus oraculis, ſiue diuinorum hominum, Deoq́ amiciſsimorum traditione ad poſteros: Tres antiſtites ueteris ſapientiæ, quos cætera multitudo loquentes audiebat, dictisq́ ſtabat eorum, uociferantur, ab Vno cuncta nata, uiſibilia & inuiſibilia, Deos & homines, cœleſtia & terreſtria, eandem originem, idem naſcendi tempus omnibus fuiſſe. Igitur etiam Plato ſecutus hæc ipſa, quibus ſemper fauit, pectusq́ ex

his ditissimè suum locupletauit, de rerum terrestrium creatione locutus: postremo C
transiens ad ipsos Deos, quos, patrium morem sequutus, non ex suo, ut postea docebo, pectore nominibus poëticis appellat, nihilq; altius de his, præter uulgata apud plebem differit, omnes eos docet à creatore mundi creatos. Ac sunt apud eum, patrio more, populoq; grata loquentem, duo genera Deorum, primum Intelligentiæ cœlestes, de quibus differit in Timæo, & in Epinomide: secundum, quos appellat obscuros, non ita uidelicet apparentes, sicut sidera. Hos secundos etiam Dæmonas dicit, de quibus eisdem locis agit. Vtrunque igitur, fatetur creatum ab illo suo mundano opifice, idq; non obscurè. Nam primum Deorum genus clarè scribit ab opifice illo creatos, millies idem diuersis uerbis repetens, asserens totum ordinem cœlestem, eius opificis esse repertum, qui corpora diuina crearit, eisq; diuinas animas inseruerit. Eoq; dicit: Vt inquit, uisu esset clarissimum, ac pulcherrimum ætherium corpus, reddens id uniuerso simile, circulare fecit, & ex igne ferme totum. Idq; genus uerbis utitur Plato sæpissimè. Ac paulò antè, de generibus animantium loquens, μιὰ μὲν ὁράτον θεῶν γένος. Vna, inquit, species est cœleste Deorum genus. Concludensq; super his orationem, περὶ θεῶν ὁρατῶν καὶ γεννητῶν εἰρημένα φύσεως, ἐχέτω τέλος. Quæ, inquit, de uisibilium, ac genitorum Deorum natura dicta sunt, finem habeant. Ecce eos genitos, id est, creatos dicit, sicut loqui solent Philosophi. Alterum autem genus quomodo factum, siue genitum sit, difficile explicatu asserit. Genitos eos tamen ab eodem opifice clarè confitetur. Nam prosequens inquit: De Dæmonibus dicere, & eorum nosse natales, maius est, quàm facultatis nostræ. Credendum est autem eorum filijs, qui se ab eis natos dixerunt. Sic igitur habeat nostra opinio, de ortu istorum Deorum. Paulò pòst, Posteaquam D
igitur, inquit, omnes, qui circunuagantur urbes, & qui perspicuè cernuntur, utcunque uelint, ortum habuere Dij, hæc, qui creauit hoc Vniuersum, ad eos affatus est, Dij Deorum, quarum ego rerum opifex & pater extiti, quoniam à me factæ sunt, certè me uolente, dissolui non possunt. At omne, quod est ligatum, est dissolubile. Verum quod pulchrè compactum est, beneq; habet, destruere, non est probi. Ob quam causam, quoniam facti estis, immortales uos quidem non estis, prorsusq; indissolubiles. Attamen non dissoluemini, neque mortalem conditionem subibitis. Quoniam uoluntatem meam, uinculumq; maius, & fortius assecuti estis, quàm erant ea, quibus ligabamini, quando creabamini. Paulò pòst: Transite igitur ad animalia creanda, μιμήμενοι τὴν ἐμὴν δύναμιν περὶ τὴν ὑμῶν γένεσιν, Meam imitantes potentiam, qua sum usus in creandis uobis. Hæc apertissimè Plato, sæpe, & clarè confitens, ortum utriusque generis Deorum, natos omnes asserens à creatore mundi. Vocat autem hoc secundum genus, Deos Deorum, filios scilicet Deorum, quoniam prædixerat eos natos ex cœlo & terra: quasi Deos ex Dijs. In quorum numero censet Tethyn & Oceanum natos ex cœlo & terra, ex his Phorcyn, Saturnum, Rheam, cæterosq; omnes: Ex Saturno, & Rhea, Iouẽ, Iunonẽ, aliosq;. Apparet eũ omne Deor genus, siue illos è Philosophia, siue poëticos, à creatore mundi cõfiteri fatos: Et fatos eodẽ atq; uisibilia, reliquumq; mundum, tempore. Nam simul omnium tradit creationem. Sic extant quatuor grauissimorum priscorumq; hominum testimonia, de creatione Deorum ab opifice mundano. Et obserua, quòd quem Orpheus, & Empedocles, dixerunt Vnum, Plato uocat δημιουργὸν, Opificem, Creatorem: Anaxagoras Mentẽ: Idem Plato αἴτιον, Autorem, Causam. Quibus cõstat eundem creasse inuisibilia, atq; uisibilia. Hunc autem fuisse Filiũ Dei, nomina ipsa, ut sæpe docui, declarant. Nam Mens est post summum

Bonum

A Bonum, Secundum Principium, eadem Opifex, & Autor ab eisdem appellata. Reuertor igitur ad initium, ex his inclarescere, creatorem Deorum solum esse sempiternum, solum immortalem, solum omnipotentem, ut qui Deos ipsos crearit, quorum tanta est potestas. Et principatus, maiestas illius unius ostẽditur. Tum claret, quę fuerit hominum sapientum illius temporis religio. Apparet eandem fuisse, paucis demptis, atque posterorum sæculorum; sed à uulgaribus, nonnullisq; nimium poëticè loquentibus de Deo, deprauatam. Apparet eos uni duntaxat darè principatum, æternitatem, cætera omnia creata confiteri.

Quòd unus tantum maximus Deus, ideoq; solus æternus.

CAP. XIII.

EX HIS etiam cõstat, non fuisse apud eos plures Deos, sed uerum Deum, & in quem unum competat uerum Diuinitatis nomen, unum modò: Quidquid aliud inoleuisset, corruptam uulgi consuetudinem fuisse. Tribus autẽ hoc probo rationibus: una ex Platone, altera ex Platone & Iamblicho, Demum ex Stoicis. Siquidem Plato luculentissimè, ut superius claruit in Timæo, Deos illos, quos multitudo coleret, Dæmones esse, id est, Deos minores, infimumq; Deorum genus ostendit, quibus Deus, nempe creator mundi, eodem ipso teste supereminet. In his autem minoribus Dijs, est ad alios Iupiter, quem etiam necesse est, & docuit ipse, ab Opifice mundi fuisse creatum. Cum autem Iupiter sit maximus Deorum, docente Platone, id perinde est, acsi diceres, maximũ Dæmonem, primum è Dæmonibus, quos omnes à creatore mundi condidit Plato. Ecce igitur Iupiter ille
B nominatissimus, ex infimo genere Deorum, creatus à creatore mundi: itemq; Saturnus, Iuno, cæteraq; Deorum illius temporis familia, ut solus creator & opifex Platoni sit Deus maximus, uerus, & singularis, iuxta superiores. Quòd si, ut ego quidem arbitror, Iupiter est maximus Deorum, id est, non Dæmonum solùm, sed totius mundi creator (quod cum esset nomen summi & singularis Dei, attributum est postea homini nefario filio Saturni, quem ueluti Dæmonem, id est, mistum ex humanitate, & diuinitate introduxit Plato, eumq; uulgus hominem fecit, & uocauit ob quædam beneficia, Deum, nomine scilicet diuinissimo, Iehoua, (quo passim apud antiquissimos uocabatur Deus, sicut Dios, & ζεὺς apud Græcos) etiam hac ratione docemus, unum singularem Deum eos confiteri, cæteros autem quos Deos dicerent, ita dixisse, sicut in nostra religione dicuntur Angeli Dij, quasi Dij minores, Dij facti, creati, ueram, omnipotentémque Diuinitatem non habentes. Nam quod Homerus uocat Iouem ὕπατον κρειόντων, Deorum supremum, imperatorem Deorum, ab Aristotele, naturaliter, & à Platone, à Iamblicho, & à Plutarcho exponitur, quòd sit maximus Deorum, idq; naturaliter, non poëticè. Hunc ipsum enim hypaton, Aristoteles affirmat mundi rectorem, uiuificatorem: deq; eo dicit, τὸ μὲν ἔσχατον καὶ πρώτου ἔσχαν, αὐτὸς ἔλαχεν, ὕπατον δὲ διὰ τοῦτο, ὠνόμασται: Supremam, inquit, mundi partem, primamq; regionem, obtinet ipse Deus, eamq; ob causam uocatus est hypatos. Hæc de quodam naturali uerissimoq; Deo dicuntur, quem necessariò sentiebat Homerus, cum diceret ὕπατον κρειόντων, summũ dominantiũ: Quasi, quod apud nos de eodem, Rex regũ, Dominus dominantiũ: & Deus sabaoth, id est, exercituum cœlestium. Qua ratione sicut nobis Rex eorũ dicitur, quia creator, nõ quia sempiternis eis, maior ipse præsidet (Nam in æternitate non est maius, & minus) necessariò & illi eadem sensere. De qua re clarè locutus est Plutarchus: τὸ γὰρ ἄνω καὶ πρῶτον, ὕπατον οἱ παλαιοὶ προσηγόρευον. πρότερον δὲ ὄμηρος τὸν θεῶν ἀρχόντων ἄρχοντα θεὸν, ὕπατον κρειόντων προεῖπε. Quæ sunt: Supremum & primum, Hy-

paton uocarunt priſci. Prior autem Homerus Principem principum, ſiue Imperatorem imperantium Deum, uocauit Hypaton regnantium. Principes Plutarchus uocat Deos ipſos, qui in noſtris literis Angeli, δυνάμεις, ἐξουσίαι, Poteſtates, Dominationes. His omnibus, quod & noſtri dicunt, eſt Deus. Itaq; Plato in libris de Republica: ἐὰν δ' ὃν θεὸς, φήσει, τόν γε μέγιστον τῶν θεῶν τολμᾶν ὅτως ἀνομοίως μιμήσασθαι. Quod ſi, inquit, abſurdum ſtatuimus, Deos apud poëtas audire lugentes, multo minus maximum Deorum. Maximum Deorum Iouem uocat. Et Iamblichus: μιὰ μὲν οὖν εἰσὶν παράκλησις εἰς τὴν θείαν εὐδαιμονίαν, ἡ μεμιγμένη ταῖς εὐχαῖς, καὶ ἀνακλήσεσι τῶν θεῶν, καὶ μάλιστα τοῦ βασιλέως αὐτῶν διός. Vna, inquit, conſolatio ad diuinam felicitatem, quæ miſta eſt in uocationibus Deorum, maximè regis eorum Iouis. Quoniam igitur eſt Deus maximus, cæteri minores, profecto ſi bene conſideres, illius maximi eſt æternitas. Eò enim eſt maximus, quòd ipſe ſolus æternus. Si cunctorum æternitas eſſet, alter altero maior non eſſet. Eademq; poteſtas faceret omnes maximos, & omnipotentes, quæ feciſſet æternos. Non enim ſi Naturam inſpicias, à ſumma Diuinitate ſeparata eſt æternitas. Cui fuit æternum eſſe, fuit etiam ut poſſet uocari Ioues, quod eſt ab eſſendo perpetuo. Et unus tamen eſt Ioues, uel Iupiter. Hæcq; ratio ducitur ex fontibus Naturæ: ut ſi unus eſt maximus, ille certè ſolus æternus. Vnus eſt igitur maximus Deorum, eorumq; creator. Cui rei etiam Dæmon ipſe, quem ſcire plurima nomen indicat, perhibet teſtimonium. Igitur & Stoici ſimilia prodiderunt, aſſeruerunтq;. De quibus in cõtradictionibus Plutarchus: ἥλιόν γ' οὖν καὶ σελήνην, καὶ οἱ ἄλλοι θεοὶ παραπλήσιον ἔχοντες λόγον, γένητοί εἰσιν, ὁ δὲ Ζεὺς ἀΐδιός ἐστι: Sol, inquit Antipater Stoicus, & Luna, cæteriq; Dij huiuſmodi rationem habentes, creati ſunt omnes, ſolus autem Iupiter æternus. Claret igitur Philoſophorum opinio de Ioue ſummo, ſolo ſempiterno. Plato quoq; in Cratylo, declarat, quid ualeat nomen Iouis. Alij, inquit, uocant eum ζῆνα, Alij δία. Quæ ſi componas, δηλοῖ τὴν φύσιν τοῦ θεοῦ: declarant naturam Dei. ὃ γάρ ἐστιν ἡμῖν, καὶ τοῖς ἄλλοις πᾶσιν, ὅσοις ἔστιν αἰτιώτερον μᾶλλον τοῦ ζῆν, ἢ ἄρχοντα καὶ βασιλεύς τῶν πάντων; Non enim, inquit, eſt nobis cæteris ue cunctis, qui magis ſit cauſa uitæ, quàm Princeps, & Rex omnium. Vult igitur Plato Iouem dictum Zena, à Græco Zen, uiuere. Quemadmodum ſcimus ab eſſendo uocatum Hebraicè, Iehouah, qui forte eſt Ioues. Agnoſcunt igitur eundem eſſe Iouem, atque Deum. Qui dictus eſt ab Aethruſcis, quorum ſermo, & literæ fuerunt Hebraicæ, nomine Hebraico Ioues, cum priſci paulo poſt diluuium, per omnes terras diffunderentur, probaturq; ex tribus linguis eundem eſſe Iouem, atque Deum. Dicitur Hebraicè Iehouah, Græcè Dios, Dios Græcum, Deus Latinum, Iehouah Hebraicum, Iouis Latinũ, illud Latinum Deus. Declarat item uel id Iouem eſſe Deum. Diuus Paulus uocat teſtẽ Aratum apud Athenienſes: In quo, inquit, uiuimus, & ſumus, quemadmodum, quidam è poëtis ueſtris dixit, τοῦ γὰρ καὶ γένος ἐσμέν: Huius enim genus ſumus. Subijcitq; Paulus: Genus igitur cum ſimus Dei. At illud Aratus de Ioue dixerat, ſic opus exordiens,

Ἐκ Διὸς ἀρχώμεθα, τὸν οὐδέποτ' ἄνδρες ἐῶμεν
Ἄρρητον, μεσταὶ δὲ Διὸς πᾶσαι μὲν ἀγυιαὶ
Πᾶσαι δ' ἀνθρώπων ἀγοραὶ, μεστὴ δὲ θάλασσα.
Καὶ λιμένες, πάντη δὲ Διὸς κεχρήμεθα πάντες.
Τοῦ γὰρ γένος ἐσμέν.

Ab Ioue principium facimus, quem dicere nunquam
Ceſſant ore uiri: Ioue nam ſunt omnia plena.
Atque hominum cœtus implet, ſimul æquora ponti,
Et portus: Ioue mortalis nanque indiget omnis.

Eius

A Eius enim genus extitimus.

Est igitur Iupiter ac Deus idem, & is solus æternus, cæteri Dij creati. Homerus item quantum & antiquitate, & scientia cęteros Deos Iupiter antecedat, illo carmine ostendit, quod à Platonicis etiam affertur:

Ἀλλὰ ζεὺς πρότερός γε γενόνει, καὶ πλείονα ἤδη.

Iuppiter anter alios, & longe plurima cernens.

Declarat etiam Proclus Iouem iuxta priores, esse principium & finem Vniuersi: ὅτι μὲν ὂν ὁ ζεὺς μονὰς δὲ πάντως, καὶ πλῆθος ἐγκοσμίων θεῶν, ὅτι δὲ πάντας καὶ παράγειν ἀφ' ἑαυτοῦ δύναται, καὶ ἐπιστρέφειν εἰς ἑαυτὸν, εἴρηται πολλάκις. Quòd Iupiter, ait, Vnitas sit Vniuersi, etiam multitudinis mundanorum Deorum, & quòd omnes & à se producere, & ad se conuertere potest, dictum sæpius. Plato uerò: αὐτοὶ δὲ οἱ ἄνθρωποι τυγχάνοντες νομίζοντες τὸν δία, τῶν θεῶν ἄριστον, καὶ δικαιότατον. Hierocles quoque Pythagoreus sic scribit: τὸν ποιητὴν καὶ πατέρα τῶνδε τοῦ παντὸς, ἐθέμην τοῖς πυθαγορείοις ἐφ' ἑνὸς τοῦ διὸς, καὶ ζωὸς ὀνόμασι σεμνύνειν, δι' ὃν τὸ ζῆν, καὶ τὸ εἶναι πᾶσι.

Oracula Apollinis de Deo, & de creatione Deorum.

CAP. XIIII.

POST Philosophos igitur non ab re fortasse sit, audire Dæmonum quoque Theologiam, & arcanas quasdam Diuinitatis laudes. Nullus erit cui uel summis labris latices sapientiæ Natura potandos dedisset, qui non miretur Dæmonum præclaram Diuinitatis, potestatisq; diuinæ confessionem: Vt à Dæmone Mortalis, si quis esset tam profundè durus & peruicax, ad cultum Dei, uel inuitus trahatur. Adducitur hoc oraculum non à Christianis, sed à Porphyrio Christianorum hoste, decimo libro εὐλογίων φιλοσοφίας. Rogatus Dæmon quomodo Deus colendus & rogandus esset, cum negare non posset, hæc diuina carmina profudit:

B Ἀθάνατε, ἄῤῥητε πατὴρ αἰώνιε, μῦσε,
Κόσμων ἀμφιλόμων ἐποχῆμεν, δίεσσα νόησις
Αἰθερίοις, ἀλκῆς ἵνα σοι μύθων ἐσήρικται
Παντ' ἐπιδερχομένῳ, καὶ ἀκόσμῳ ἔασι καλεῖς,
Κλῦθι τέων παίδων, ὃς ἥρωας αὐτὸς γὺ ὤρας,
Σὴ γὰρ ἔσωθε κόσμος τε καὶ οὐρανὸν ἀστερόεντα
Χρυσῆ ἔσωθεν κεῖται πολλὴ αἰώνος ἀλκή,
Ἧς ἔσωθεν κώρησας, ὀρίνων φωτὶ σεαυτὸν,
Ἀενάοις ὀχετοῖς τι θήνων νᾶμ ἀτάλαντον,
Ὃς ῥακύει τόδε πᾶν, τεχνώμενος ἄφθιτον ὕλην,
Ἣν γρύσις δεδόκηται, ὅτι σφε τύπωσιν ἔδηκας
Ἔνθεν ἐπιστρέψασι γενὰ ἁγίων μὲν ἀνάκτων,
Ἀμφίσε παντόπαλος, βασιλεύτε, καὶ μόνε θνητῶν.
Ἀθανάτων τε πάτερ μακάρων, αἵδε εἰσὶν ἀτέρβεν
Ἐκ σέο μὲν γεγαῶσαι, τὸ ἀγγελίησι δὲ ἔκαστα
Πρόβυγενεῖ διάγουσι νόῳ, καὶ κάρτεϊ ἔρδ σῷ.
Πρὸς δέ τι καὶ πρίσσον ἄλλο γρύσ ποιήσας ἀνάκτων,
Οἵ σε καθ' ἕκαρ ἄδασιν ἀνυμνέοντες ἀοιδαῖς
Βελόμενον ῥα ἐθέλοντες ἀοιδιάασι δ' ἐς ὧδε.
Τύνη δ' ἐσσὶ πατήρ, καὶ μητέρ ἀγλαὸν εἶδος,
Καὶ τελέων πέρι αὖθ γὺ εἴδεσιν εἶδος ὑπάρχων,
Καὶ ψυχὴ, καὶ πνεῦμα, καὶ ἁρμονία, νὴ ἀριθμὸς.

Hæc carmina quoniam difficilia sunt, & ipsa dogmata facilius oratione soluta intelligentur,

ligentur, non reddam, quod alibi feci, totidem carminibus, ſed oratione ſoluta. Im- C
mortalis, ineffabilis, Pater æterne, ſacer, ſuper mundis circunuertentibus inuectus, dominator in campis ætherijs, ubi poteſtatis tuæ robur eſt defixum: indeq; omnia deſpicis, pulchris & auribus audis: exaudi filios tuos, quos dilexiſti ad omne tempus. Tua enim ſupra mundum, & cœlum ſidereum, aurea ſupereminet, magna, æterna poteſtas. Super qua eleuaris, ſplendore te ipſum excitans, perennibus riuis, nutriens animum infinitum. Qui producit hæc omnia, formans materiam indeficientem, quam generatio circumuagatur, quoniam illam formis obligaſti. Ex eodem animo fluxerunt genituræ ſanctorum regum, qui te circunſtant Pater uniuerſalis, & Rex, & ſingularis, mortalium, immortaliumq; beatorum Pater. Quæ quidem ſeorſum ſunt ex te natæ, nuntijs autem ſingulæ præfectæ, æternæ Menti referunt, tuæq; potentiæ. Præterea tertium quoddam genus Regum creaſti, qui te ſemper canunt, carminibusq; laudant uolentem te, ipſi cupidi, prædicantq; nunc & ſemper. Tu es pater, & matris præclarum exemplum, & filiorum tener flos, exiſtens forma in omnibus formis, & anima, & ſpiritus, & concentus, & numerus. Hæc oraculum, altiſsimæ Theologiæ myſteria. Quanta cum ſuperioribus concordia? Vocat eum Patrem, Regem, Motoremq; cœli, Mundos circumuertentes, orbes cœleſtes appellans. Eius eſt de motu cœleſti uerior, quàm Philoſophorum ſententia, Deum Patrem hominum atque Deorum, uitam, ſalutem, non unum tantum primum mobile, ſed uniuerſos orbes incitare. Non ab homine dicitur, ſed à Dæmone, quos à ſciendo uocatos autor Plato, multo maiora, longeq; plura cognoſcentes, quàm mortales. Ecce Dæmon ait. Deum ſuperuehi, ſuperferri, ac portari, mundis ἀμαξιδρόμοις, circumrotantibus. Mundos appellans omnes cœleſtes orbes, quorum quiſq; ſit inſtar mundi. Quòd ſi ſuper- D
uehi, non refertur ad motum, & impulſum cœleſtem, ſed ad ſedem, ſtationemq; Dei ſupra cœlo in altiſsimis cœli regionibus: ſentiet tamen oraculum quædam diuina gubernacula, quaſdam habenas, quibus ut equus à quadriga, cœleſtes orbes agãtur, inſidẽte deſuper Deo, ſub pedibus omni cœleſti ſe machina uertẽte. Ac cœleſtes orbes rotatos gyrãtesq; memorauit, ut rectorẽ, moderatoremq; agnoſceres. Eſt in noſtris literis, Dominũ eſſe in cœlo, ſedẽ eius ibi cõſiſtere. Oraculũ autẽ in campis ætherijs regnare, ac dominari, præcipuè cœleſti regno cõmemorato, quòd illa ſit optima mundi pars. Et nos paternæ Sapiẽtiæ, magnorũq; myſteriorũ nũtius orare docuit, Pater noſter qui es in cœlis. Ecce & Dæmon ueritatem abſcõdere non potens, Patrem hic eum cœleſtem uocat, ſicut & ſuperiores omnes. Pater æternus, primũ Filij ſui, tum rerum creatarum. In cœlo pulcherrimum, ampliſsimum, fortiſsimumq; eius regnum florere canit. Inde mortalia cernere, diſtet licet longiſsimè. Dæmones fatentur, uſque in terras, oculos eius tendere, omnia diuinis auribus eum exaudire. Quæ ſanctis oraculis noſtris, infinities prædicantur. Quod uerò ſequitur, quàm diuinum? homines introducens tanquam filios eius orantes. quod ipſe quoque docuit, Pater noſter. Nos uti filios introducit oraculum: Filius Dei iubet nos eum appellare Patrem noſtrum. Fatetur item Dæmon amari nos ab ipſo omni hora, nullam eſſe beneuolentiæ, paternæq; charitatis interpollationem. Nunquam illum nos amando defatigari. Rurſum iterat poteſtatem eius auream, & pretioſam florere ſupra cœli uertigine, ubi ſit eius æterna, immenſaq; maieſtas, qua ſublimatus ipſe ſit ſupra omnia, luminis in pelago, lucemq; habitans inacceſsibilem. Riuos autem æternos, quibus immenſum, ſuum nutrire animum dicit, ſentiendum eſt, tum ſapientiam eius infinitam, gaudiaq; magna mentis ſuæ, tum quod dicebat Ariſtoteles, cognitionem Dei de ſeipſo, cognoſcentis bona ſua, & ex eo uoluptatem infinitam capientis: innumerabiles item rerum

ſpecies

A ſpecies, & Ideas continentis, quibus natus eſt, & naſci potuit iſte mundus. Idcirco ſtatim adiecit, infinitam Mentem iſtam produxiſſe. Quo loco, quæſo, ſublatis animis, arrectaq; mente ſimus. Vt enim ſuperiores diuino quodam, & quaſi ex aula cœleſti allato conſenſu prædicant, ſimul, ex eodémque fonte natos Deos, atque mortales, cæteráque quibus mundi uaſtitas efficitur: ſic Dæmon diuinè, ex illa infinita Mente parta uniuerſa, nominatim Deos ipſos, eorúmque genera appellans. Laudat igitur eum primum Vniuerſi opificem, formas materiæ perenniter affigentem, eámque renouantem aſsiduis figuris, circum quam uerſetur ſemper generatio. Quod ſæpe proditur à Philoſophis, materiam ſubiacere formis, nunc uni, nunc alteri, inuicem ſuccedentibus. Deinde tradit ex hac eadem Mente, fluxiſſe Prolem regum ſanctorum. Reges ſanctos angelos uocat. Sanctos, quoniam ab omni terreno contagio ſegregati. Reges autem, quoniam his maxima poteſtas, ciues, Heroëſq; regni cœleſtis, exercitus Filij Dei, duces, & principes omnes, poteſtates etiam, autoritatésque noſtris in literis, rectores item hominum, ac prouinciarum uocati. Mirabiliter item docet, quid faciant in cœlo, totóque mundo. Aſsiſtunt, inquit, tibi ſemper, circunſtant dextra, læuáque frequentes thronum Dei. Eſaiásque uidit Dominum ſuper ſolium excelſum & eleuatum, & Seraphin: non duo, cum ſit ibi numerus multus, ſed innumerabilem Seraphinorum, ſolium Dei circunſtantium, multitudinem. Et ſæpe fatentur illi ſe conſpectibus Dei aſsiſtere. Et Raphaël dixit Tobiæ, Ego enim ſum Raphaël unus ex ſeptem, qui aſtamus ante Dominum. Ob hanc cauſam, cum in hac commemoratione Dæmon eſſet, iterato confitetur eum Patrem omnipotentem, non eorum tantum, qui terras, ſed etiam qui cœlum incolunt, in immenſum genus humanum multitudine ſuperantes.
B Horum omnium Patrem eum & Regem dicit. Iteratóque confitetur eos natos, id eſt, creatos à Deo, eodem uſus atq; Orpheus, Heſiodus, Empedocles, uerbo, γεγαῶσαι. Et quod diuinius eſt, declarat munus eorum, qui ſunt præfecti, nimirum nuntijs, quo primò fuere apud antiquiſsimos Hebræorum uocati Malachim, miſsi, nuntij: & Græcos hæc ſecutos, Angeli. Quia, inquit Dæmon, præfecti ſunt ἀγγελίαις, Angelijs, nuntijs: referuntq; omnia, inquit, Menti πρωτογενεᾶ, æternæ, magnæ, uenerandæ. Tum tertium genus eorum nominat: quaſi qui ſunt nuntijs præfecti, ſint duo genera, Angeli ſcilicet, & Archangeli: tertij autem aſsiſtunt, quanquam etiam omnes, laudantes, clamantes, Sanctus ſanctus, idq; cupidè, libenter, ſicut ille uoces eorum libenter audiat. Mireq; cõcordant hæc cum Theologia Dionyſij, ſuper tribus Hierarchijs Angelorum, Dæmonibus ipſis, qui ſæpe abſtruſa multa confeſsi ſunt, prædicata. Repetit iterum eum eſſe Patrem, eſſe inſtar optimæ matris. Sic enim etiam Græci locum intelligunt, quòd patris, ac matris charitatem oſtendat erga nos Deus, & quòd condeſcendat per humanitatem, dulcedinemq; paternam, ac maternam, quam tenerum florem dixit. Deinde cum cæteris omnibus ſuperius nominatis Theologis, appellat Animam Vniuerſi, & Spiritum, ſicut & ille, Spiritus intus alit. Eoq; etiam eſt Anima mundi apud Philoſophos. Appellat Harmoniam, & Numerum, perinde ut Pythagoras κρᾶσιν, Temperamentum, quaſi moderamen, gubernaculumq; totius. Et ſicut Pythagoras eum ψύχωσιν, ſic Dæmon ψυχὴν, unde omnia uiuunt, & intelligunt, intelligentiarum, ac uitarum fons. Hæc qui preſsius conſideret, mirabitur Dæmonibus etiam confeſſam cum priſcis Theologiam.

Aliud ex eodem, de Deo, diuiniſq; rebus, teſtimonium.

CAP. XV.

ALIVD eiusdem oraculi præclarum, admirabilecp de summa Diuini- C
tate testimonium, quo maxima declaratur altissimæ Theologiæ pars. Rogatus à quodam Theophilo, an ipse Deus esset, Respondit ad hunc modum:

Ἐσθ' ὑπὲρ οὐρανίου κήτους, καθύπερθε λεοντχώς,
φλογμὸς ἀπροφάτου ἰωκύμονος ἄπλετος αἰών.
Ἐσσὶ δ' ἐνὶ μακάρεσσι ἀμήχανος, εἰμὴ ἑαυτόν
βουλὰς βουλεύσῃ πατὴρ μέγας, ὡς ἐσιδέσθαι,
Ἐνθάκε δὲ αἰθὴρ φέρεται ἀστέρας ἀγλαοφεγγεῖς,
οὔτε σελήνειαι λιγυφεγγέες αὐγάζονται.
Οὐ θεὸς αὐτιάει κατ' ἀπείριτον, ἀλλ' ἐγὼ αὐτὸς
Ἀκτέσι σωέχων ἐπικίδναμαι, αἰθερολύνης.
Ἀλλὰ τέλει πυρσοῖο θεοῦ πολυμήκεος αὐλὼς,
Ἕρπων εἰλιρυεῖ ῥηγνύμενος, ἁμὰ δ' ἐκεῖνος,
Ἀθάμβου, πυρὸς αἰθερίου δαιόμενος ἧτορ.
Οὐ γὰρ ἔχει δάπεδον, ἀζηχὲς δ' ὁ μελισθμὸς,
Ἀΐδιον αἰῶσι ἐπιμίγνυται ἐκ θεοῦ αὐτοῦ,
Αὐτοφυὴς, ἀδάλακτος, ἀμήτωρ, ἀσυφέλικτος,
Οὔνομα, μηδὲ λόγῳ χωρούμενον, ἐν πυρὶ ναίων.
Τοῦτο θεὸς, μικρὴ δὲ μερὶς θεοῦ ἄγγελοι ἡμεῖς.

Hæc cum & ipsa perobscura sint, soluta oratione reddam. Est supra cœlesti uastitate, desuper fulgor, motus, immensum æuum. Est autem inter beatos inæstimabilis, incomprehensibilis, nisi seipsum, consilia, consiliet Pater magnus, ut uideatur. Hic neque æther fert sidera nitentia, neq; luna obscuræ lucis attollitur. Non Deus occurrit B per semitam, neq; ego ipse, radijs continens, amplectens spargor, per æthera uolutus. Sed est flammæ Dei immẽsa profunditas, repens uoluitur rapidè cum strepitu. Non tamen qui illum tetigit ignem ætherium, timidus cor. Non enim habet ardorem, sed placida combustione, seculum seculi miscetur ex Deo ipso. Per se genitus, indocibilis, sine matre, incõcussus, cuius nomen sermone non capitur, in igni habitãs. Hoc Deus, exigua uerò pars Dei, nos Angeli. Hæc oraculum Apollinis, quo tota ferè traditur in aures hominum Theologia. Primum describit locum sanctissimę Diuinitatis, ut Aristoteles etiam cœlum dicit esse οὐρανὸν τοῦ θεοῦ, in libro de Mundo. Hunc locum supra cœlesti locat immensitate, supra cœlestes orbes, extra anni, Solisq; uias. Hic esse largissimam lucis copiam, mundum lucis uiuentis, uegetæq; semper. Hic æuum infinitum, id scilicet quod est supra tempus. Supra tempus, quod ex cœlesti motu colligitur, est ipsa æternitas, dicta Græce αἰὼν, quia semper fuit. Illic æternitas, illius infinitæ lucis ætas. Nec dubium est, quin hæc immensa flamma, ardorq; sempiternus, sit, quod apud priscos Theologos, quos postea nostri sunt secuti, dicitur Cœlum empyrion, id est, igneum. Nam & ipse Dæmon appellat eum φλογμὸν, ardorem, & πυρσὸν, facem. Dicit item, Deum habitare ἐν πυρὶ, in igne, unde ἐμπύριον. Hoc Cœlum empyrion, est claritas æterna, flagrãs à Diuinitate. Ea quoq; descriptio Cœli empyrij, Illic neq; Solem esse, neq; Lunã, neq; astra, genus cœli diuersum, alia lumina, alia lux. Ad eam nostra hæc ne lucerna quidẽ uideri posse. Ioãnes illo in regno, diuinaq; regione, neq; Solem esse, neq; sidera, esse autẽ Christũ Solẽ eius. Similia mirabili cõsensu locutus est Homerus, approbaturq; uehementer ab Aristotele Olympum dictum, quasi ὁλολαμπῆ, totum ardentem, nomen scilicet Empyrij, de quo scribat Homerus,

Οὔλυμπόνδ' ὅθι φασὶ θεῶν ἕδος ἀσφαλὲς αἰεί,

Ἔμμεναι,

A Ἔμμεναι, ὅτ' ἀνέμοισι πνάσσεται, ὅτέ ποτ' ὄμβρῳ
Δεύεται, ὅτέ χιὼν ἐπιπίλναται, ἀλλὰ μαλ' αἴθρη
Πέπταται ἀνέφελος, λευκὴ δ' ἀναδέδρομε αἴγλη.

Venit Olympum, ubi ſedes diuûm dicitur eſſe
Immota, hæc uento haud quatitur, nec ſpargitur hymbre,
Non nix decidit, aſt ſplendor puriſsimus albet,
Et ſine nube nitor, campos hic occupat omnes.

Lucem, ignemq; illum non eſſe, qualis noſter abſumens, ſplendorem eſſe tranquillum, lætum, puriſsimum, per terras latè micantem. Hunc ſplendorem ſi quis ex Homero, & Ariſtotele, qui dicta probat eius percunctetur, unde nam emanet, dicent non à Sole. Nam Sol exurit, nec ſupra cœleſtes orbes. Ergo genus aliud luminis. Ergo ueriſsimum eſt, quod cõſentaneè noſtræ quoq; Theologiæ dixit oraculum, lucem illam infinitam, camporumq; admirabilem, lætamq; ſerenitatem, manare ab ipſa Diuinitate, Solis ipſius creatricem immenſam. Hunc igitur locum, ubi tanta lux apertè cernitur, appellat ardorem, facem, flammam, ignem, dicens eam eſſe αὐλῶνα πθυμήκετον, uallem immenſam luminis, regionem lucis uaſtam: Eſſe æternam hanc lucem in mediis beatis. circunſtant enim dextra, læuaq; frequentes. Nec uidiſſe ſemel ſatis eſt, iuuat uſque morari. Hæc beatitudo, θεωρία, contemplatio diuinitatis, quam Dæmon tanquam unus è ſupernis Angelis hic prædicat, dicens Deum uideri non poſſe, appellansq; eum Patrem, niſi ipſe uoluerit. Nam & Filius apud nos, Nemo, inquit, uidet Patrem niſi Filius, & cui uoluerit Filius reuelare. Deinde hanc lucem eſſe ſuauiſsimam, manantem à Deo ſemper. Deſcriptaq; habitatione, & loco ſummi Dei, deinB eloquitur eum, declarans quæ de Natura diuina fas ſit ab hominibus noſci. Eum primò uocat αὐτοφυῆ, per ſe ortum, à ſe natum. In quo latitat ſublime myſterium. Vt enim ad unam primam cauſam omnium rerum ortus reuocatur, ibiq; deſinit, ut non ſit progreſſus ad infinitũ, ſic naturæ eius, bonorumq; ſuorum cauſa deſinit in ipſum, quoniam non habuit aliunde, quod habet, qui maior eſt omnibus. Eſt autem, ne fallamur, ortus eius ex ipſo æternus, quod iſto nomine declaratur. Si enim nulla terrena creata res, fieri ex nihilo, id eſt, à nulla cauſa potuit, multo certè minus ipſe Deus. Quòd ſi Deus aliquando non exiſtens, natus eſſet ex ſeipſo, fuiſſet Deus, antequam eſſet: efficiturq; ſi Deus natus eſt ex ſeipſo, ut hæc natiuitas, ſit æterna, ut & ſemper fuerit à quo naſceretur Deus. Semper enim oportuit id antecedere, à quo natiuitas diuina ex ſe ipſa proficiſceretur. Nam quod nõ erat, nihil poterat producere. Aſſeris autem eum, à quo natus eſt Deus, anteceſsiſſe, quia dicis ab eo Deum pullulaſſe. Duæ igitur ſunt cauſæ, cur hoc nomen, αὐτοφυὴς, altiſsimè deſignet æternitatem: quia cum non poſsit naſci, nec tu confitearis Deum ex nihilo natum, ſemper habuit à quo naſceretur Deus. Iam ſi quando fuiſſet tempus, cum Deus non eſſet, ſed poſtea ex ſe ipſo natus, neceſſariò fuiſſet Deus quando non eſſet. Ex quo efficitur, ut quoniam cætera dicimus à Deo nata, Deum autem natum à ſe ipſo, cæteræ quidem res, quibus aliena à ſe ipſis cauſa fuit, eſſe quidem ſine cauſa non potuiſſe, cauſam autem ſine eis, à quibus nihil dependeret, potuiſſe. Vt autem res ſine cauſa ſua Deo, naſci non potuerunt, ſic Deus ſine cauſa Deo, nunquam potuit eſſe. Nunquam igitur poterat Deus naſci, niſi Deus prius affuiſſet. Hoc autem in æternum. Inæternum igitur natus eſt ex Deo Deus. Hanc neceſſariam, naturaliſsimamq; conſecutionem, non uidit ille, qui cum de natiuitate Dei loqueretur, Verum quia, inquit, fieri non poteſt, quin id, quod ſit, aliquando eſſe cœperit, natus eſt ex ſe ipſo. Error quidem euidentiſsimus. Significauit igitur & æternitatem, & maieſtatem ſupra omnes, quia

Accipiend, puto, intelligo?

nullius indiget Deus, potens à se ipso cuncta bona petere Dæmon. Siquidem si à se C
ipso habet seipsum. Deo autem nihil est melius, utique uniuersa ex se ipso habet. Hinc efficitur etiam illud Aristotelis, eum in cognoscendo se ipso, esse beatum. Nam si ex se habet esse, utique etiam beatitudinem uitæ suæ, omniaq; naturæ suæ bona. Vt autem dixit, uitam eius ex se ipso proficisci, sic etiam sapientiam, cum eum appellat ἀδίδακτον, non edoctum, quasi uidelicet αὐτόσοφον. Nam cum sit sapientissimus, & Paulus μόνος σοφός, eius autem sapientia non sit aliunde: oritur certè à fonte naturæ suæ. Sic eum dicens ἀμήτωρ, sine matre, declarat tum æternitatem; tum quoniam prædicat eum ex seipso natum, non eo modo natum, quo solent ea, quæ apud nos nascuntur, & quæ causam, in alijs cur nascerentur, habuerunt, sed diuino, & ineffabili modo, quoniamq; ei dedit æternitatem, æternamq; bonitatis ex seipso dependentiã, efficitur, ut sit incorruptibilis, & immutabilis. Quia qui fuit semper, altissimam, optimam, eminentissimamq; naturam sibi suppetens, non habet à quo oppugnetur, corrumpatur. Quapropter uocat eum ἀσυφέλικτον, inconcussum, immobilem, incorruptibilem. Hoc, inquit, est Deus, hæc natura diuina. Habitat lucem inaccessibilem, ut ait Apostolus, est æternus, per se genitus, non more nostro, est incorruptibilis. Nos autem Angeli (omnes enim sunt Angeli, boni scilicet & mali, Philoq; Iudæus confitetur, quos Moses Angelos uocet, Dæmones à Philosophis appellari) sumus exigua Dei portio: non uidelicet per transfusionẽ suæ in nos Diuinitatis, sed quasi quædam scintillæ, quæ ex luce Diuinitatis suæ micuerunt. Ille maximus, solus, solus æternus. Intelligentiæ uerò quædam quasi particulæ diuinæ, quędam scintillulæ, natæ ex illo, uel productæ (Nam nasci Philosophis est creari) spirituali quodam modo, soli Deo, nescio an & illis noto. Et ut ait Philo, νοῦς ἀπόσπασμοι θεῖοι, Mens quædam diuina abscisio. Ex his constat, tum quid sit Natura diuina, tum apparet Dæmones confiteri, D
creatos etiam Deos ab illo. Demonstratur etiam cœlum empyrium, locusq; supra sideribus: quem etiam Aristoteles duobus in locis, in libro de Mundo, & primo de Cœlo, est confessus, his uerbis: Extra cœlum ostensum est, neq; esse, neque esse posse corpus. claret igitur quòd neq; locus, neq; uacuum, neq; tempus, est extra. Ideo neq; in loco, quæ illic sunt, existunt, neque tempus ea facit senescere. Neque est ullius ulla mutatio eorum, quæ supra extremam uertiginem consistunt. Sed immutabilia, & indolentia, optimam agunt, opulentissimamq; uitam, omne æuum. Ecce Aristoteles per numerum multitudinis, res nescio quas extra cœlum collocat, sed præcipuum id Diuinitatis est regnum, cuius fecit, clemẽtia ductus, alios animos participes. Latiusq; explicuit Dæmon illum locum, & melius quàm Aristoteles, uterque tamen diuinè. Vterq; florere ibi uitam, optimam beatitudinem ac supremam. Nam quod Aristoteles per neutrum genus dixit, nolens explicare τὰ ἐκεῖ, quæ ibi, Dæmon expresse dixit, μάκαρας, beatos. Et ipse paulo superius Aristoteles ab eo loco πᾶν τὸ θεῖον. Vtq; Dæmon ἄπλετον αἰῶνα, sic Aristoteles ibi locat æuum immensum.

Aliud oraculum de Deo, locisq; cœlestibus, quòd Deus fons, principium, creator omnium, inscrutabilis: quòd nemo peccans eum lateat: quòd omnia prospiciat.

CAP. XVI.

ALTISSIMÈ quoq; Philosophatus est uelut cœlestis præco, Dæmon, de Natura diuina rogatus, afferens eadem atque superius.

Ἐσθ' ὑπὲρ ἀρανίης πυρὸς ἀφθίτου, αἰθομένη φλὸξ,
ζωογόνος, πάντων πηγὴ, πάντων δὲ καὶ ἀρχὴ.

ἠπ φύσ

A Ἠτε φύει μάλα πάντα, φύσασα πάντ' ἀναλίσκει.
Ἀυτοφανὴς, ἀλόχευτος, ἀσώματος, ὑλίστ' ἄϋλος,
Κεῖθεν δ' ἐξελάμψασ' περίξ σφαῖραν ὅλυμπον,
Ἔνθενδ' αὖ τυτθὴ διαείδεται αἰθέρος αὐγὴ,
Ἠέλιος, μήνη, καὶ τείρεα φωτίζουσα.
Ταυτ' ἐλάην, ἔμαθόντε νόῳ, τὰ δὲ λοιπὰ σιωπῶ
Φοῖβος ἐών, σύδε πάνυ, ὃν μὴ θέμις ἐξερεείνων.
Ἡίνεκα σῆς φυσικῆς Σοφίης τάδ' ὑπέρτερα νωμᾷν.

Quæ & ipſa non carmine, ſed ad uerbum reddam.

Eſt ſupra cœleſti igni, incorruptibilis, ardens flamma, uitalis, omnium fons, omnium quoque principium, Quæ & producit omnia, & producens omnia abſumit, Ex ſe apparens, inlocabilis, incorporeus, immaterialis. Illinc circum olympum diffunditur in orbem. Hinc rurſum paruus promicat ætheris ſplendor, Sol, Luna, & aſtra accendens. Hæc noui, didiciq; mente, cætera uero taceo, Phœbus exiſtens. Tu uerò deſine, quos nefas ſit ſcrutari, propter tuam naturalem ſapientiam, ſuperiora ueſtigare. Ecce iterũ meminit illius immenſæ lucis, quam ſuperius ignem, facem, flammamq; uocarat, nunc etiam flammam, à diuo quoque Paulo nuncupatam lucem inacceſsibilem. Ab omni Philoſophia Cœlum empyrion, flammeum, ardens. Hanc flammam, quæ quemadmodum à Sole manat à Diuinitate, ſupra cœleſtem nitorem, ut paulò antè, & ut Homerus, & Ariſtoteles, ſupra ſidera, ſupra motus cœleſtes locat. Duo diuina myſteria, primo de nitore illo ſempiterno, tum de loco, ſi locum eum dicere fas eſt. Hanc quoque lucem, ſeu flammam, uocat uitalem, omniũ rerum fontem, & principium. Deum uidelicet ipſum extra cœlum, motusq; cœle-
B ſtes. Hoc rerum Principium dicit omnia producere, atque abſumere, fortaſſe, quod ait Dauid, Dante te illis, colligent, aperiente te manum tuam, omnia implebuntur bonitate. Auferes ſpiritum eorum, & deficient, & in puluerem ſuum reuertentur. Dominus necis & uitæ, auferens quæ dediſſet, ſi uoluerit: In eandem cum placuerit, omnia potens redigere uanitatem, quæ fuerunt antequam conderentur. Hoc ſentit oraculum, clamans eum ſicut uitarum repertorem omnipotentem, ſic omnipotentem mundi, rerumq; omnium euerſorem, ſi uellet. Ad cuius conſpectum omnia contremiſcunt. Qui tangit montes & fumigant, nutu tremefacit olympum. Hæcq; multo de ſumma Dei Omnipotentia maior prædicatio, quàm motorem eum dicere cœleſtem. Multo enim potentius eſt, omnium uitarum, omnisq; mundi euertendi habere poteſtatem, quàm machinam cœleſtem, leuem illam quidem, & ui ſua incitatam mouere poſſe. Ingreſſus deinde de natura eius dicere Dæmon, prædicat eum αὐτοφανῆ, per ſe apparentem, ſpectans infinitam illam immenſamq; lucem. Eſt enim per ſe apparens, per ſe lucens, à ſe, à fonte ſuo, è theſauris Diuinitatis, maieſtatis ſuæ lucem diffundens. Radians à ſe ipſo, non aliena lucerna, habens inſitam magnam maieſtatis ſuæ claritatem. Eoq; ſemper ardet, tanquam Sol cœleſtis, illius magnæ Diuinitatis imago. Item, eum uocat ſine loco, incircunſcriptum, quia uidelicet infinitus, immenſæ maieſtatis, nullo loco potens intercipi. Inlocabilem item, quia incorporeus, & immaterialis, extra mundum, omnemq; locum & tempus. Vaſtitas igitur immenſitasq; eius incorporea, nullo loco capienda. Non eſt infinitus corpore, ſed mente, ſapiẽtia. Secundò, tribuit ei motum per totum olympum: idq; ad illam flammam, diuiniſsimumq; ſplendorem referas, pandentem ſeſe circunquaque, cunctaq; complectentem, per totam olympi uaſtitatem. Quantus eſt enim olympus, cum terræ, quæ centri in toto Vniuerſo habent rationem, ſint uaſtæ, ingentes? At

olympum cunctis orbibus ſublatum, in immenſum terra latioribus, quantum eſſe C par eſt? Hunc circum ſancta, amœna luce complet Deus, nullusq; eſt locus, ſi locum illic eſſe fas eſt, quin à ſplendore ſacro contingatur. Ex hac largiſſima luce, aſſerit accenſa lumina cœleſtia, Solem, Lunamq;. Teſtatur idem Iudæus Philo, Platonicorum eximius, Ideam omnis lucis, & fontem, theſaurumq; nitoris Deum, παναύγειαν, omniluminem, luminoſitatem dicens, deducens ab ea, corporum cœleſtium, omniumq; rerum lucem. Hæc diuiniſsima lux fecit corpora cœleſtia, & præ qua Sol tenebræ ſunt, & caligo, facile potuit cæteris rebus dare nitorem. Prædicat oraculum, hanc ætheriam, Solis, Lunæ, aſtrorumq; lucem, eſſe τυτθὴν, exiguam, paruam, minimam, obſcuram. Reputa igitur, quanta ſit illa diuina claritas, cui ſcintilla quædam eſt lux ſolaris, omniumq; ſiderum collata. Hæc, inquit, ſunt, quæ de Deo mihi ſcire datum. Hæc uidi & noui. Et fortaſſe dicat ad hunc modum. Cum ad illam claritatem uenturus eſſem (utinam mea ſcelera non obſtitiſſent) oblata mihi fuerat, & ut præmium propoſita. Vidi eam aliquando, ſed procul, uidi animo. Cætera taceo, non licet homini loqui. Sunt enim arcana uerba, id eſt, arcanæ res, quas tu quoque abſiſte ſcrutari, quas te ſcire nefas. Noſter Theologus, Non licet: Dæmon, ὁ θέμις, Nefas eſt, Deſine ſcrutari, amorem compeſce quærendi. Nec fas eſt, quo tibi compares ſcientiam, quam uti naturalem poſsideas, arcana rimari cœleſtia. Tenes quæ teneri de Deo, potuiſſent. Rogatus item an quis peccans, Deum latere poſſet, reſpondit:

ὀυδ'εἰς ἂν λήθοι τοῖσδε θεὸν, οὐδὲ σοφοῖσι
Κέρδεσιν, οὐδὲ λόγοις ὑπεκφύγοι ἄλκιμον ὄμμα.
Πάντα θεῶν πλήρη, πάντη θεὸς ἐσεφάνωται.
Πάντα ζωογονῶν, ὁπόσα πνείεται ἠὲ ἕρπει. D

Quæ ſunt, Nemo profecto, qui talis eſt, Deum latere poſsit. Neque ſagacibus dolis, aut uerbis acerrimum oculum ſubterfugiat. Omnia plena Deo, Deus ubique uagatur, omnia uiuificat, producitq; quæcunque ſpirant, & inambulant. Ecce quæ de uno ſingulariq; Deo prædicat Dæmon, ſunt ea, quæ de Anima mundi, Poëta diuinus:

Spiritus intus alit, totamq; infuſa per artus,
Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.

Is Deus ubique eſt, omnia uiuificans, dans omnibus quæ uiuunt, & mouentur, uitam, & motum, portans omnia uerbo uirtutis ſuæ. Eiusq; ſunt omnia plena. Eoq; is eſt quem dixit Aratus, & eum ſecutus Poëta, Iouis omnia plena. Non alicuius uidelicet fictitij, ſed ueriſsimi, naturaliſsimi Dei, de quo, uelut diuinus Theologus hæc edit oracula Dæmon, prouidentiæ diuinæ magna confeſsio, quam nulli peccantes poſsint effugere. Idem atque illud in ſacris literis: Si aſcendero in cœlum, tu illic es: ſi deſcendero in infernum, ades. Quanta inter utrunque oraculum concordia? Dæmon oculum Dei ἄλκιμον, Fortiſsimum, robuſtiſsimum, acerrimum, omnia contuentem, terras, cœlum, mare colluſtrantẽ. Quantumuis item artificioſa malitia, dolisq; te circuntegas, quantumuis abſcondas, oculos eius non poteris effugere: Quidquid loquaris; dicta, factaq; omnium ſunt in conſpectu eius. Illud Philonis ἀκοιμήτῳ ὀφθαλμῷ βλέπει πάντα, peruigili oculo cuncta cernit. Quî enim fieri poteſt, quin illi ſint cuncta nota, qui uitas omnes, mentesq; cogitatrices finxit prior? En illa Pythagoræ ψύχωσις: Et Pauli, Genus cum ſimus Dei, in illo mouemur, & ſumus. Vniuerſa, inquit oraculum, complectitur. Oraculum uerè mirabile, omnipotente ueritate, claros ex omni loco radios iactante. Omnis enim lingua confitetur, cœleſtium, terreſtrium

Astrium, & infernorum, quia dominus Iesus Christus in gloria est Dei Patris. Rogante quoque sacerdote, quænam religio plurimum maximeq; foret superstes, iniecit miranda de Diuinitate, ut uisum superius. Vtinam ne me nunc supremò, ac nouissimè interroges, infelix sacerdos, de diuino Genitore, déque chara, & unica prole Panomphæi regis. Et Spiritu, Qui continuatim continet omnia, Montes, terram, flumina, mare, tartarum, aërem, ignem. Qui me nolentem, domibus ab his repellet, Moxq; linquetur desertum limen istud oraculorum fundendorum. Pomphæum regem cœlestem dicit, quòd ei cuncta oracula concinant. Panomphæus est, cui πᾶσα φήμη: omnis fama, siue oraculum canit. Huius, quem etiam diuinum Genitorem dixit, nominat unicam Prolem. Sonat enim Græcè μονογενὴς, aut dilectum, aut unicum Filium. Spiritum quoque nominat diffusum per omnia, de quo Marcus etiam Tullius, cum per omnia pertinere, perinde ut oraculum, & per omnia continuatum, sicut hic βοτρυδὸν affirmat. ex fontibus antiquæ Theologiæ hæc ad uerbum de rerum pulchritudine, concentuq; loquens: Hæc, inquit, fieri, omnibus concinentibus inter se mundi partibus, profectò non possent, nisi ea uno diuino, & continuato spiritu continentur. Bene igitur etiam Dæmon locutus.

Deus Pater omnia

Quòd Iupiter sit Deus ille uerus, magnus, Dæmonis oraculo: quòd eius potestas, omnibus ueneranda: quòd solus ille sapiẽs, largitorq; sapiẽtiæ: & quòd hæc oracula, uerè sunt à Dæmone edita Philosophorum testimonio.

CAP. XVII.

(1) B IVNDEM esse quoque Iouem, ac uerissimum, naturalemq; Deum, quæq; de Ioue dixit Aratus, & Homerus, esse de singulari Deo; Dæmonis etiam testimonio probatur. Rogatus de æterno Deo, respondit, addens de interitu suo:

ἦν Ζεύς, ἐσσί τε νῦν Ζεύς, καὶ ἔσσεται, ὦ μεγάλε Ζεῦ,
οἷ ὄι μοι χρησμῶν ὑπολείπεται ἠελίοιο.

Alio in loco, uehementer ingemiscens:

Οἵ οἵμοι τρίποδες σοναχήσετε, οἴχεται Ἀπόλλων
οἴχεται, ἐπεὶ φλογοειν με βιάζεται ἠέριον φῶς.

Erat Iupiter, est nunc, & erit, ò magne Iupiter, Hei mihi deficit oraculorum claritas. Hoc illud in sacris literis, Sicut erat in principio & nunc, & semper, & in sæcula. Heu heu Tripodes plangite, obit Apollo. Obit, quoniam flammans cœlestis lux, uim adhibet. Lucem supra cœlo mirabilem, uocat Deum. Et de suo uaticinatur interitu. De Byzanto quoque qui condidit Byzantium, contra eum, qui eum æmulabatur, cuidam pro eo scitanti respondit:

Ἔγρεο καὶ παλίνορμος ἐπείγεο, καὶ λέγε ταῦτα,
Ὅυνεκά σε φοῖβος ἄνωγεν ἀμείνονι φωτὶ μάχεσθαι
Κείνῳ γὰρ θεὸς αὐτὸς, ἑὴν ὑπερέσχετο χεῖρα.
Ὅν καὶ γῆ τρομέει, καὶ ἠέρος εὐρὺς ὑπερθεν,
πόντος τ', ἠ ἠλίοιο, ἰδὲ νέκυος χάος αὐτό.

Quæ sunt, Excitare, & reuersus festina, & dicas ista, Non te Phœbus ipse iubet fortiori uiro depugnare. Illi enim Deus ipse suam porrexit manum, Quem & terra tremit, & cœlum desuper patens, pontusq;, solq;, & tenebrosum Chaos ipsum. Nihil abscondit de Deo: prius regionem, claritatem, creationem etiam Deorum prædicauerat, nunc uniuersalem præsentiam. Nostris igitur in literis etiam extat, Tremunt potestates, tremunt uidentes Angeli. Ecce nunc omnia tremunt ad nutum

eius

eius, uastitas olympi, terra, pontus, Sol insuper, & ipsa tartara. Tremunt autem C omnipotentem, tremunt, cum uoluerit, uenientem. Nam mons Sina tremebat, & fumigabat, & horror erat maximus in castris Hebræorum. Talis ubique terror foret, si ipse uellet, & sese quantus est ostenderet, quantum eum cœlicolæ cernunt. Meritoq; uident, & obstupescunt, horrent, & lætantur ad tantum numen. Serapis quoque in oracolo de sapientia eius in cœlo florente, prædicans eius largitatem:

Τόσση ἀπείρητος σοφίη βασιλῆος ἐπὶ ὅλῳ
Ἀθανάτοις, κεῖνος δὲ δίδοι, καὶ δῶρον ὀπάζει.

Infinita, inquit, sapientia uersatur in limine Regis immortalis, Ille dat, & munus largitur. Vocibus igitur humanis & uocibus Dæmonum decantata, apertaq; est Theologia. Quæ ne quenquã è nostris confinxisse suspiceris, adsunt ipsi Philosophi testes. Nam præterquam quòd superiora oracula produxit in libris suis Porphyrius, in eo quoque, quem Plutarchus inscripsit, Cur Pythia desierit oracula fundere metrice, & Plotinus, Proclus, alijq; Platonici, qui passim Apollinis oracula proferre solent, declarant his oracu lis fidem se habuisse, & Dæmonem ueluti declaratorem rerum abstrusarum hominibusq; ignotarum, eis fuisse. Affert igitur eo libro Plutarchus oracu lum quo Dæmon singularem Deum est confessus, & prædicauit eum moderatè, & iustè indulgentem. Rogatus à quodam, qui peccauerat, an ulla sceleris esset indulgentia, respondit: ἅπαντα ἀναγκαῖα συγχωρεῖ θεὸς, τὰ μὲν ἀλλὰ λίαν, ἄν τις, ὡς ὀλέῃ ἄνευ μέτρου: omnia necessaria concedit Deus, ueruntamen ita largiens, ut nihil immodicè. His Dæmon & Deum unum nominat, & clementem prædicat, usque quò iustitia postulet. Oraculum autem, quod affert Proclus, est altissimæ Theologiæ declaratio, simile Propheticis oraculis. Dicit ergo Proclus super Timæum: D
ὅτωδὲ καὶ τὰ λόγια τὸν μέγιστον τοῦτον θεὸν, πηγὴν πηγῶν προσαγορεύει, καὶ μόνον ἀποφαίνεσθαι τὰ πάντα.

Ἔνθεν, ἄλλη θρώσκει γένεσις πολυποικίλου ὕλης,
Ἔνθεν συρόμενος πρηστὴρ ἀμύδρου πυρὸς αὖθις,
Κόσμων ἐνθρώσκουσι, καὶ εἰλώματα, πάντα γὰρ ἔνθεν,
Ἄρχηται, εἰς ὃ κάτω τείνειν ἀκτῖνας ἀγῆται.

Itaque, inquit, etiam oracula, maximum Deum, fontem fontium hunc appellant, & solum eum uniuersa genuisse. Dicit enim de potestate eius:

Exilit hinc rapide uariantis materiæ ortus,
Hinc rumpit iubar, & flos omnis debilis, ignis.
Mundorumq; globi, nanque hinc sunt omnia nata,
Hincq; micant radij, & mundo mirabile lumen.

Audis oraculum, cuncta ab altissimo Deo profecta canere, repetens quasi Genesim Mosaicam. Vt Moses è primis operibus eius prodidit fuisse terram, & aquam, nempe materiam totius futuri mundi, congeriem, & sementem omnium rerum, non secus Dæmon primùm affirmat ab eo profectam generationem materiæ multiformis, cui uariæ species uicissim inhærent, propterea multiformis. Post hanc materiem, sementemq; rerum, & massam, quemadmodum ad res gignendas eam præparauerat sapiens opifex, sic ex eis præcipuam, principem cunctarum uisibilium rerum, produxit lucem. Hoc memorans Moses, post terram, aquamq; creatam, ait, subitò apparuisse lucem. Dæmon similiter ab eodem præpotenti Deo, flumen lucis erupisse: lucis inquam, præ qua lux omnis, & ignis debilis sit. Ipsa uerò flos omnis lucis. Ea enim est lux solis, Lux mundi corporei. Post lucem, sicut Moses, qui siluerat creationem orbium cœlestium, eam postea repetiturus, dixit, ab eo omnia cœlestia perfecta: sic uno complectitur uerbo Dæmon, mundorum globos omnes, &

concauas

A concauas illas, orbicularesq; cœli machinas, eum feciſſe. Denique ut Moſes repetens ait, In die, qua creauit Deus cœlum & terram, ſic per Epilogum repetit Dæmon, ab eo micare & in terras fundi radios omnes bonitatis. Omnis ergo lingua confitetur, cœleſtium, terreſtrium & infernorum, quia dominus Ieſus Chriſtus in gloria eſt Dei Patris. Iuſtinus igitur Martyr & Philoſophus ad gentes, ait oraculum fuiſſe quoddam, hymnum gloriæ diuinæ: ὅτι τὸ παρ' ὑμῖν χρυσήλατον ἀξιωθὲν ὑποπτον, ὑμνὸν τῷ παντοκράτορι ἐκδῦναι, ὅτως ἐν μέσῳ τῷ ὑμνῷ ἔφη, ὅτι πρῶτος πλάσας μερόπων, ἄδαμόν τε καλέσας. καὶ τοῦτον σώζεσθαι τὸν ὕμνον παρὰ πολλοῖς ὧν ἴσμεν συνέβη. Nimirum, Oraculum ueſtrum rogatum à quodam, ut hymnum funderet Omnipotenti, ſic in medio hymni dixit: Quod primus hominum formator, Adamq; uocauit. Et hunc hymnum apud multos, quos ipſi ſcimus, contigit aſſeruari. Vides Dæmonem hymnos, cuiuſmodi ſunt, quos oſtendimus, edidiſſe, ſingularem Vniuerſi creatorem Deum ingenuè confeſſum. Vidit item Lactantius oraculum illud, quo Dæmon dixit, μικρὰ δὲ μοῖρα ἄγγελοι ἡμεῖς: Exigua Dei portio nos Angeli. Profert enim hoc carmen in ſuis Inſtitutionibus: Quærenti, inquit, cuidam quis eſſet, aut quid eſſet omnino Deus, reſpondit uiginti & uno uerſibus: quorum hoc principium eſt. Sic Lactantius. Nec refert quòd carmina ſint tranſpoſita, ut quod Lactantius principium, nos finem carminis eſſe ſcriptum referimus. Facile enim potuerunt uerſus transferri. Satis eſt, oraculum reuera Dæmonis eſſe, id eſt Apollinis, editum non Delphis, ſed Colophonæ. Idem in libro de Ira Dei, aliud oraculum, & quaſi unum ex ſuperioribus ait Apollinem Mileſium effudiſſe, conſultum de religione Iudæorum.

Apollo Delphicus Colophonius de Deo

ἥδε θεὸν βασιλῆα, τὴν γεννητῆρα πάντων
ὃν τρέμετα καὶ γαῖα, τὴν οὐρανὸς, ἠδὲ θάλασσα
B ταρτάρειοίτε μυχοὶ, τὴν δαίμονες ἐκφρίσσουσι.

Fortaſſe præcedit hæc carmina quod affertur à Iuſtino, Euſebio, aliisq; multis, quod eundem Apollinem reſpondiſſe ferunt:

Μῶνοι χαλδαῖοι σοφίην λάχον, ἠδ' ἄρ' Ἑβραῖοι
Αὐτογένητον ἄνακτα σεβαζόμενοι θεὸν ἁγνῶς.

FINIS.

Augustini Steuchi Eugubini

DE PERENNI PHILOSOPHIA LIBER QVARTVS.

IN QVO PLATONIS ET ARISTOTELIS THEOLOGIA DISCVTITVR.

Aristotelem singularem Deum esse confessum: Non solis motibus cœlestibus, sed omni item mundo eum præfecisse: Eandem fuisse Academicorum Philosophiam: Eandem & Senecæ: Non solas intelligentias, quæ cœlum moueant, eum agnoscere.

CAP. I.

POST PRISCOS Philosophos, qui magis Theologi dicebantur, & post ea sæcula, quæ à Mose, Trismegistoq; , ad Platonem, Aristotelemq; usque decurrerunt, in quibus adorata & cognita fuit, prædicataq; singularis Diuinitas, partim lucem hanc afferente natura, partim ab exordio generis humani, quo solùm Deus uerus colebatur, ea scientia manante, quippe quam per omnes terras secum patres antiqui deferebant, successerunt duo multorum Philosophorum, Academiarumq; principes, ad quos uelut in portum ueteris Sapientiæ naufragia deuenerunt; sed pro uarietate ingeniorum magis Platonem, quàm Aristotelem, qui rerum infimarum, sensibusq; notarum studio magis delectatus, obscuras illas, ingeniumq; humanum excedentes, Platoni, cæterisq; uestigandas reliquit, ueterum mysteria, secretaq; Dei, silendo ueneratus, quorum difficilis esset, nec procul à temeritate confirmatio. Sed quoniam nullus sermo, citra Dei appellationem haberi potest, nec ullius Philosophiæ fundamenta stabiliri, nisi origine reperta; multa de fontibus Theologiæ naturalis (naturalem dico, non fictitiam, fabulosam, quam ratio, naturaq; docet omnes homines) similiter atque alij loqui coactus est. Quibus consideratis, id iudicium colligitur, aut ueritatem inuito imprudentiq; excidisse, aut non habentem quid pro uero assereret, diuersa ratione loquutum. Quam animorum inconstantiam, in omnibus Philosophis ferè deprehendas. Nondum enim fulgor ueritatis terras impleuerat, quo pulsa omnis densa caligo, unam duntaxat ueritatem homines sequerentur. Erant autem cuncta crassis occultata, & circunfusa tenebris. Hac caligine effectum est, ut Aristoteles & Plato in asserenda Diuinitate modò cœlum, motusq; cœlestes admirati, illic Deum se reperisse crediderint, modò resipiscentes, implentem omnem mundum, quemadmodum superiores, magnum illum, inscrutabilemq; Deum, non cœlum duntaxat mouentem, sed præsentẽ ubique prædicauerint: longè quidem clarius Plato, quàm Aristoteles. Delectis igitur uerioribus, primum ex Aristotele, dein Platone, ut cuius uberior affluentiorq; Theologia diligentius examinanda est, eandem atque apud superiores pietatem reperiemus. Ac primum instinctus illos, quibus ad appellationem singularis Dei compellimur à Natura, uideamus.

Sæpe

A Sæpe extat apud eum, Deus & Natura nihil agunt fruſtra. Hic & Deus ſingulariter excellenterq; nominatur, & opus ei magnum, mirabile, uarium tribuitur: tum uero cum Natura ſociatur: ſed ipſe prior, pòſt Natura nominatur. Quicunque igitur hæc conſiderando dilatet, quid aliud reperiet, quàm Deum autorem naturæ & principem, quemadmodum ſcribit Moſes, appellari? Quidquid enim tradidit Moſes Deum feciſſe, primum terram cum aqua, poſtea Solem, orbesq; cœleſtes, tum plantas & animalia, eaq; mirabili ordine poſuiſſe, hoc omne, Natura eſt: quæ idcirco nihil exorbitant, nec curſus ſuos deprauant, quia facta ſunt optima ab optimo magiſtro. Eoq; uocatur prima Sapientia, & à Pindaro, ἀριστοτέχνης, optimus artifex. Et Ariſtoteles dixit Pherecydem, multosq; alios, primum autorem, creatorem, optimum declaraſſe. Theophraſtus omnia uolentem optima. Itaque non agit fruſtra Natura, quia Deus eam fecit optimam. Hæcq; conſociatio Dei, ac Naturæ, non eſt duorum, uel diuerſorum: neque enim ſociarentur ad unum idemq; opus, neque duorum æqualium, quòd & Deus præfertur, & Natura ſine Deo nomen inane eſt. Sociantur igitur uelut artifex, & artificium. Quidquid enim fit à Natura, eo teſte, fit item à Deo. Si enim loquens de rebus in uniuerſum, quæ ſinu Naturæ continentur, eas nec à Deo fruſtra fieri, nec à Natura dicit, certè quidquid fit ab uno, fit item ab altero. Nihil enim ſupereſt alteri, ſi cuncta fiunt ab alterutro. Sed cur duo rerum autores declarantur, ſi ſufficit unus, uel Deus, uel Natura ſeorſum? Imò non ſufficit, neque uult, quemadmodum Democritus, & Epicurus, ſine Deo operari Naturam, nec Deum à Natura ſegregatum, ceu gubernatorem à naui. Sociat igitur utrunque, alterum uelut autorem, artificem, alterum uelut artificium, ut gubernatorem, ac nauim. Iam uerò ſi Deus agit Naturam,
B princeps eius, ac moderator, certè non motus cœli ſolos moderatur, nec per unum motum gubernat Naturam, ſed eſſe eum præſentem ubique, quemadmodum dixerat Pythagoras, neceſſe eſt: & quemadmodum ille cecinit:

Spiritus intus alit, totamq; infuſa per artus,
Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.

Non ſolos igitur orbes cœli mouet, non in cœlo duntaxat, ſed ubique uerſatur, infuſus, non infixus mundo. Quam fuiſſe Platonicorum, Peripateticorumq; ſententiam, teſtatur Tullius in Academicis. Partes, inquit, autem eſſe mundi omnia, quæ inſint in eo, quæ Natura ſentiente teneantur, in qua ratio perfecta inſit, quæ ſit eadem ſempiterna. Nihil enim ualentius eſſe, à quo intereat. Quam uim Animum eſſe mundi dicunt, eandemq; eſſe Mentem, Sapientiamq; perfectam, quem Deum appellant, omniumq; rerum, quæ ſunt ei ſubiectæ, quaſi Prudentiam quandam procurantem, cœleſtia maximè, deinde in terris ea quæ pertinent ad hominem. Hæc Tullius. Similia igitur Ariſtoteles ſentiebat, cum Deum, ac Naturam nihil agere fruſtra, ſæpenumero clamat. Sentiebat Deum eſſe Mentem uniuerſi, Sapientiamq; perfectam, cui ſubiectæ mundi partes omnes eſſent, procurantem omnia, ſed maximè motus cœleſtes, quibus regitur aliturq; omnis mundus. Hanc eius, & omnium Peripateticorum de Deo ſententiam etiam Seneca declarat in Quæſtionibus naturalibus: Quid eſt Deus? inquit. Mens Vniuerſi. Quid eſt Deus? Quod uides totum, & quod non uides. Sic demum magnitudo illi ſua redditur, qua nihil maius excogitari poteſt. Si ſolus eſt omnia, opus ſuum & extrà, & intrà, tenet. Quid ergo intereſt inter naturam Dei & noſtram? Noſtri melior pars, animus eſt: in illo nulla pars extra animum. Totus ratio eſt. Hæc Seneca. Huiuſmodi fuit igitur etiam Ariſtotelis opinio, de Deo & Natura, Natura quidem, uelut

opere eius, cui præsideat uniuersaliter, extrà, & intrà commeans, sesecꝫ intendens, C alensꝯ omnia. Seneca dicit eum esse Animum, cuius nulla pars non sit animus, non ratio, magnus non corporali magnitudine, sed magnitudine rationis, sapientiæ. Quare non affixit eam primo mobili duntaxat Aristoteles, qui solo motu primi orbis regeret mundum, præterea nihil ageret; sed præfecit uniuersæ Naturæ, tam cœlesti, quàm terrestri, motibus cœli, & terræ: Et, ut ait Tullius declarans eorum sententiam, procurantem omnia in terris maximè, quæ pertinent ad homines. Hæc illo sæpe à se repetito sermone sentit Aristoteles. In libris autem de prima Philosophia, ut productum fuit superius, singularem Deum nominauit, & definiuit, Dicimus Deum uiuens, immortale, sempiternum. Quid sequatur ex his, palàm est. Vnus appellatur, unus immortalis, sempiternusꝯ definitur. Soli igitur congruit hæc definitio. Eisdem in libris uocauit eum, iuxta cæteros Philosophos omnes, Mentem, diuinas de beatitudine eius, omniꝯ uita differens sententias: Vt se ipsum contempletur, contemplando sit beatus: Vnica beatitudo eius sit, quòd seipso fruatur, fons ipse sibi felicitatis suæ, inenarrabili gaudio perfusus semper ex intuitu pulchritudinis suæ. Quæ latius in sequentibus differentur. Volo igitur omnibus esse clarum, ac perspicuum, Aristotelem, etsi genus diuinum, in libris de prima Philosophia uideatur agnoscere, duntaxat quod mouet orbes cœlestes, quoniam hæc Barbara fuit superstitio, qui Deos appellarunt lumina cœlestia semper labentia, quemadmodum Plato testatur in Cratylo, respuisse tamen ab hac sententia, Deumꝯ uerum asseruisse, magnum, uniuersalem, non qui solum primum orbem conuertat. Alterumꝯ è duobus de omni eius Philosophia dicendum: Aut quas suspicatus est cœlestes Intelligentias orbium uersatrices, non eas solas posuisse in genere diuinorum animorum, sed sensisse Diuinitatis etiam aliud D genus, cuius princeps Deus summus, tametsi moueat primum orbem, agat etiam alia per omnes mundi partes intrà, extràꝯ intentus: Aut eum inconstantem fuisse, nec in ea sententia permansisse. Quod ne cuiquam mirum uideatur, possumus uidere Platonem simili uertigine correptum, cum in Epinomide, nullas laudes præterijsset, quas non in cœlum effunderet, dans ei Diuinitatem, adoransꝯ uti Deum, agnoscere tamen eum, uerum, unicumꝯ Deum ipsius cœli motorem, & creatorem: Genus item animorum, quod supra Solem & Lunam degit, confiteri. Quemnam, inquit illic Plato, adorans ò Megille & Clinia, fatebor eum esse Deum? certè ipsum cœlum. Multaꝯ alia plurimùm tantum uirum infamant, nisi quòd mos eius temporis fuit, ut etiam flumina, terram, mundum, fontes, Deos dicerent. Tali Diuinitate cœlum est Deus. Alioqui uerum Deum agnouit, inscrutabilem, rerumꝯ artificem uocauit. Eandem constat fuisse Mentem Aristotelis, ut si cœlo, cœlestibusꝯ Intelligentijs, tribuat Diuinitatem; aliud tamen de uero, ac singulari Deo senserit, quàm ut moueat orbem cœlestem; eas item Intelligentias confessus sit, quos Plato, ueteresꝯ, supra cœlo uiuere dixissent. Quo paulum considerato, ad singularem Deum reuertemur.

Aristotelem aliud Intelligentiarum genus, quàm cœlestes orbes mouentes, sensisse: supra motus cœlestes, Deos beatos locasse: Eorum ueram felicitatem descripsisse: Antiquos qui hæc docuerant, collaudasse.

CAP. II.

In libro

A IN LIBRO de cœlo, loquens de significatione eius quod dicitur Cœlum, Postremo, inquit, dicitur cœlum corpus naturale, τὸ ἐν ἐσχάτῃ περιφορᾷ τοῦ παντός, ἐνθα μὲν γὰρ τὸ ἔσχατον, καὶ τὸ ἄνω, μάλιστα καλεῖν οὐρανὸν, ἐν ᾧ τὸ θεῖον πᾶν ἱδρῦσθαι φαμέν: Quod est in extrema circũferentia Vniuersi. Solemus enim extremum, & quod supremum est, præcipuè uocare cœlum, in quo totam Diuinitatem dicimus habitare. Hæc ille. Apparet hîc Diuinitatis aliud omnino genus, quàm eorum qui moueant orbes & lumina cœlestia. Nam Platonem præceptorem secutus, supra sideribus, in extrema uertigine mundi, id est, ut clarum est, supra primo mobili, collocat hos Deos. Deos autem in Metaphysica censuit Intelligentias orbium cœlestium, Solis, Lunæ, astrorum, epicyclorum, planetarum, qui sunt omnes infra primum mobile, & extremam circunferentiam. Porrò quod hoc loco ad consuetudinem temporis, communemq; omnium mortalium sententiã, dixerat Deos habitare supra mundum, postea pluribus uerbis, & ex Philosophia explicans, differit præclara, latius uelut in ipsam Theologiam ingressus. Cuius hæc uerba sunt: ἔξω δὲ τοῦ οὐρανοῦ δεδεῖκται, ὅτι οὐτ' ὄγκος, οὔτε ἐνδέχεται γίνεσθαι σῶμα. φανερὸν ἄρα, ὅτι οὔτε τόπος, οὔτε κενὸν, οὐτε χρόνος ὄγκος ἔξωθεν. διόπερ οὐτ' ἐν τόπῳ διὰ τοῦτο πέφυκεν, οὔτε χρόνος αὐτὰ ποιεῖ γηράσκειν. οὐτ' ὄγκος σθένος σθένει μεταβολὴ, τῶν ἐσωτέρω τῶν ἐξωτάτω τεταγμένων φορὰν, ἀλλ' ἀναλλοίωτα, καὶ ἀπαθῆ, τὸν ἀρίστον ἔχοντα ζωὴν, καὶ τὸν αὐταρκεστάτην διατελεῖ τὸν ἅπαντα αἰῶνα. Quæ sunt, Ostensum est autem extra nullum esse, neq; esse posse corpus. Manifestum igitur, quòd neq; locus, neque uacuum, neque tempus est extrà. Quocirca, quæ ibi sunt, neque in loco sunt, neque tempus ea facit senescere. Neque ullius est ulla mutatio eorum, quæ supra nouissimã, supremámque uertiginem posita sunt, sed immutabilia, & impassibilia, optimam agunt uitam semper, & opulentissimam, omne æuum. Sic ille. Considera igitur sin-
B gula. Prius dixerat, Cœlum dicimus extremam circunferentiam, ubi totam dicimus habitare Diuinitatem. Nunc dat quiddam clarius. Illic in cœlo, nunc supra cœlo, supra ultima circunferentia. Nam dicit etiam extra cœlum nullum esse corpus. Igitur multo magis semouet eas res à toto mundo, dicens eas esse extra locum, extra tempus, quæ cum cœlo sunt: Deinde eas res non esse mutabiles. Ex quibus omnibus clarissimè constat, eum non sentire de Intelligentia Solis, Lunę, planetarum, epicyclorũ, quæ sunt omnia infra extremam circunferentiam, & corporaliter sunt in loco & tempore. Tum loquitur de his, quæ non sunt corpora, ideo negat ea habere locum. Tota q; descriptio est pulcherrima, diuinaq;, ut à Theologo nihil expectem amplius, de his, qui habitant in cœlo, id est, desuper. Describit enim beatitudinem, immortalitatem, felicitatem æternam, æternamq; eorum requiem: quia neque senescunt, neque subiacent tempori, non sunt in loco, nulla districti, & præscripti sede. Vita non deficit eos omnibus bonis copiosissima. Appellat enim eorũ uitam, optimã, αὐταρκεστάτην, copiosissimam. Nec Aristoteles nunc dicit quid ea sint, sed per neutrum genus τὰ ἐκεῖ, ea quæ ibi. Superius autem declarauerat, & declarat alibi, eos esse Deos. Et in secundo libro eiusdem operis, τὸν μὲν οὐρανὸν, καὶ τὸν ἄνω τόπον, οἱ μὲν ἀρχαῖοι, τοῖς θεοῖς ἀπένεμον, ὡς ὄντα μόνον ἀθάνατον: Cœlum autem, & supremum locum, ueteres quidem Dijs attribuerunt, quippe qui solus sit immortalis. Horum igitur est illud, quod supra cœlo dixit esse. Eorum est regio habitaculum, ut in compendio suæ Philosophiæ quoque magis declarat. Veterumq; maiorum suorum Theologiam declarauit in primo libro, reducens eam ad considerationem Philosophiæ. Sunt igitur Dij, Aristotele etiam teste, supra sideribus. Audi etiam quid de hoc ipso, quod antiqui tradidissent, loquatur: διόπερ καλῶς ἔχει συμπείθειν ἑαυτὸν, τοὺς ἀρχαίους καὶ μάλιστα τοὺς πατρίους ἡμῶν, ἀληθεῖς εἶναι λόγους Quocirca, inquit, præclarè habet, ut quisque sibi ipsi persuadeat, ueteres traditio-

nes, præcipuè maiorum noſtrorum, ueras eſſe. O Ariſtoteles, ſi rectum eſt inducere C
in animum unumquenque, ut credat uera eſſe quæ crediderunt antiqui, uide quæſo,
quid retro omnes antiqui tradidiſſent, quid Chaldæi, quid Sibyllæ, quid Mercu-
rius, quid Græci ipſi, quibus fidem maximam putas tribuendam. Orpheus, Pytha-
goras, Anaxagoras, Archytas, Philolaus, Parmenides, cæteriq; omnes unanimiter,
non illos fictitios orbium cœleſtium motores Deos, ſed unum ſingularem, omnipo-
tentemq; ſunt confeſsi, qui non corpus quidem cœleſte moueat, aliud non agat, ſed
Deum per omnia penetrantem, totum mundum implentem, omnia conſiderantem.
Tum Deos quoſdam minores miniſtros eius induxerunt, qui res humanas ei paren-
tes adminiſtrent. Sic illi cenſuerunt, & tu aliquando aſſeruiſti, ſi quis dicta tua bene
conſideret. Recordare quæ dicis undecimo de Philoſophia diuina libro, de eiſdem
antiquis. Traditum eſt, inquit, ab antiquis de Diis, per fabulas interdum: ὧν εἴπις χω-
ρίσας αὐτὸ, λάβοι μόνον τὸ πρῶτον, ὅτι θεοὺς ὤοντο τὰς πρώτας οὐσίας εἶναι, θείως ἂν εἰρῆσθαι νομίσειε:
A quibus ſi quis id ſeparet, id eſt, fabulam, ſolumq; accipiat, quod eſt præcipuum,
quòd Deos crediderunt primas ſubſtantias, diuinè locutos eos arbitretur. Bene igi-
tur habet ò Ariſtoteles: aſſeris maiores diuinè locutos, Deos eſſe primas ſubſtantias.
At antiqui, ſi bene meminiſti dicta tua, non dixerunt Deos illos orbium cœleſtium
motores, ſed ſicut ſuperius in libris de cœlo monſtraſti, ſupremum altiſsimumq; lo-
cum, extra cœlum, & locum & tempus, eis attribuerint. Aſſeris autem diuinè eos lo-
cutos. Si diuinè igitur locuti ſunt, non ſunt Dij cœleſtes Intelligentiæ, nec prima In-
telligentia mouet cœlum duntaxat, aliud non agens. Hæc igitur conſideratio ueriſ-
ſima eſt, & incontradicibilis, niſi quis furioſorum Peripateticorum uaniſsimis qui-
buſdam artificijs eam conetur ſubuertere. Deniq; ſupradictum locum teſtatur Sim-
plicius quoſdam interpretum ſenſiſſe de immobilibus cauſis cœleſtibus, & immobi- D
libus principijs, qui moueant ſphæras cœleſtes. In quo quidem cum rectè ſenſerint,
quod Ariſtoteles de cauſis ſupermundanis ſit ibi locutus; in uno tantum error fuit,
quòd eas cauſas dixerunt, quæ moueant orbes cœleſtes. Quo modo enim mouent, ſi
ſunt, ut ait Ariſtoteles, ἐξωτάτω, longiſsimè, remotiſsimè, ſupra motus cœleſtes? Si
motrices cauſas has Ariſtoteles ſenſiſſet, non longiſsimè ab eo, quod mouent, ſepa-
raſſet. Cur enim cauſa mouens Solem, debuit ſupra Solem; ſphærasq; omnes longiſ-
ſimè locari? Clarum igitur, Ariſtotelem Deos quidem illic eſſe ſupra cœleſtes motus
longinquiſsimos, ſed non eos Deos, qui moueant orbes: quos ſi mouerent, unuſ-
quiſque ſphæræ ſuæ uel ineſſet, uel aſsiſteret.

*Compendium Philoſophiæ Ariſtotelis, unum ſingularem, moderatorem ſo-
lum ordinum cœleſtium, uitæq; omnis confiteri. Collatio aliorum quorun-
dam locorum, de priſca Philoſophia, quæ ſingularem Deum prædicat:
Deum inuiſibiliter omnia mouere, & regere.*

CAP. III.

Liber de mundo Ariſtotelis philoſophiæ rempe. Dñi

ARISTOTELES in libro de Mundo, quem olim appellabant, ut Iuſti-
nus Martyr, Philoſophiæ eius compendium, quod ipſe ſcripſit ad Ale-
xandrum, Latinis Peripateticis obſcurum, diuinè iuxta maiores, quos
uidebat ſentiebatq; eſſe ſequendos, locutus eſt de Deo, longè quidem alia,
atque ea quæ in libris de Cœlo, & Metaphyſices, non amplius motus illos cœleſtes,
ad quos affixæ Intelligentiæ, id eſt, Dij aſsideant mouentes, introducens, ſed uniuer-
ſale dans ſummo, ac ſingulari Deo rerum gubernaculum. Et ut decet Philoſophum,

errores

A errores uulgi expoliens, detrahensq; fabulositatem,& impietatem. Audiamus igitur eum loquentem: Mundus, inquit, item dicitur alio modo, omnium rerum coordinatio ac dispositio, ὑπὸ θεῶν τε καὶ διὰ θεὸν φυλαττομένη: Quæ & Deo,& per Deum conseruantur: Paulò pòst, ἧς τὸ ἀνωτάτω, θεῶν οἰκητήριον: Cuius supremum, inquit, est habitatio Dei. Quàm sui similis hic & in libris illis? Multo quidem hic religiosius. A Deo, inquit, conseruatur is, qui dicitur Mundus: conseruatio autem esse non posset, si tantum supremum moueret orbem. Iam nomen Diuinitatis uim tantum tribuit, quod certè mirum. Nam si de cœlesti motu, ob quem Diuinitatem Dijs dedisset, hic sermo esset, non unum tantum nominasset, sed Intelligentias multas, sicut in libris Metaphysices. Alterum igitur è duobus dicendum est: aut ipsum sibi contradicere, mutante sententias hominum tempore,quod sæpe fit, cum multa reuocamus in posterum, quæ prius constanter asseruimus, Sæpeq; accessit grauius iudicium. Et Hippocrates suos errores confessus est,similiter & Augustinus,alijq; multi boni uiri, apud quos ueritas, gloriæ inani præponderaret. aut dicendum,in illis libris eum quandam astrorum à Platone acceptam posuisse Diuinitatem, reseruantem sibi genus aliud Deorum, de quibus alijs in libris diceret: & de quibus quædam in libris de Cœlo innuisset, cum diceret ueteres de Dijs diuinè locutos: & cum eis tribuit supremum cœlum,& ultramundanas regiones habitandas. Nam ea quæ sint,quæ non expressit,quæq; in supremo cœlo,imò extra,dixit existere,appellans ea neutro genere, quia fortè nesciret, aut nollet fateri Deos, hoc loco clarissimè docuit, uidelicet altissimam cœli partem esse οἰκητήριον τοῦ θεοῦ, Habitaculum summi Dei. Hæc igitur sunt illa τὰ ἐκεῖ, quæ dicebat in libris de cœlo, Deus scilicet ipse princeps maximus, Deorumq; supremus, qui Deos alios minores admittit illuc: non quòd propius etiam
B eorum sit locus,sed quòd clementissimus princeps donat eis sedem in regnis suis. Et cum Aristoteles supremam mundi partem habitaculum Dei prædicat, innuit, quod ipsi clamamus,Pater noster,qui es in cœlis. Aristoteles θεὸν uocat illum,nos Patrem. Sed & Patrem dicet Aristoteles,ut postea probabitur. Nos, Qui es in cœlis: Aristoteles, ἧς τὸ ἀνώτατον οἰκητήριον τοῦ θεοῦ. Deinde eodem loco refert Aristoteles ipsum idem cœlum,quod habitaculum dixerat,esse plenum θείων σωμάτων, diuinorum corporum. Non ergo diuinorum animorum,aut diuinarum Intelligentiarum. Semperq; in prædicto libro appellat diuina corpora,ut eis corpoream Diuinitatem,non intelligibilem, uel intelligentem attribuat. Deinde diuinius multo, totamq; animi sui prorsus declarans sententiam, adiecit in eodem libro: Superest, inquit, ut de causa, quæ continet omnia,breuiter dicamus, sicut de cæteris diximus. Error enim est,qui loquuntur de mundo, tametsi, non diligenter, & exquisitè, sed saltem quod ad doctrinæ exemplum sufficiat, τὸ τοῦ κόσμου κυριώτατον, παραλιπεῖν, quod in mundo optimum, potissimumq; sit, dimittere. Hæc ille. Deinde quanta concordia, quàm mirabili consensu cum his, quæ in libris de Cœlo,& Metaphysices dixerat? Nam in utroque opere, maiorum de Dijs opiniones addiderat, eas diuinas appellans, & collaudans. Nunc autem iuxta id quod dixerat Orpheus, Mercurius, Acmon, Pythagoras, cæteriq; multi: ἀρχαῖον μὲν τὸ λόγον, καὶ πάτριος δὲ πᾶσιν αὐθρώποις, ὡς ἐκ θεοῦ τὰ πάντα, καὶ διὰ θεὸν, ἡμῖν συνέστηκεν: Antiqua quædam fama & patria est, omnibus hominibus, quòd ex Deo, & per Deum, fuerunt nobis omnia. Audis igitur antiquam famam & patriam, cuius meminit ut superius uidisti,in libris Metaphysices,& de Cœlo, sæpe eodem loquens modo? In libris de Cœlo: ἀρχαίους καὶ πατρίους λόγους: Antiquos, & patrios sermones de Dijs. In libris Metaphysices: παραδέδοται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων, καὶ παλαιῶν: Traditum est ab antiquis,& priscis. Et illic de multis Dijs est sermo,hic de uno tantum. hæcq; declarant

rant illa. Et cuius animi tunc esset, nunc in compendio totius Philosophiæ melius C
explanat. Ibi ferebat, Deos ab antiquis traditum, uniuersam continere Naturam: hic & in libris de Republica Deum unum duntaxat. In compendio repetentes, quæ multis retro annis dixissemus, si quid erroris ignaris excidisset, solemus corrigere, solemus emendatius loqui. Sic fecit Aristoteles: quod antea retulerat de multis Diis, ab antiquis; nunc corrigit, sentiens id de singulari Deo. Hanc famam ait esse de Deo cunctis hominibus, eamq; esse antiquam & patriam. Ergo omnium hominum antiquissimi genitores tradiderant, unum uitæ cunctarumq; quæ ab hominibus possidentur rerum, autorem. Non Hebræi soli à genitoribus, maioribusq; id didicere suis, sed omnium etiam genitores nationum, posteris ea tradiderant. Ideo per totum mundum manauerant, apud omnes circunferebantur, Hebræos, Chaldæos, Aegyptios, Græcos ipsos, qui didicerunt, autore Platone, à Barbaris cuncta. Omnibus hominibus inuulgata fama fuit à maioribus, quòd à Deo σωτῆσιλεγ, extiterunt, nata sunt, facta, data hominibus omnia. Prædicatur, inquit, hoc apud omnes gentes, acceptum ab antiquissimis, & per traditionem ab exordio mundi ad posteros deuolutũ. Hocq; est quod apud Aegyptios, Chaldæos, Phœnices, totumq; Orientem, inuenimus eandem atque apud Mosen de Mundo creato Philosophiam. Nascitur enim hæc fama, sicut alia pleraq; mysteria, ab exordio mũdi, ab antiquissimis hominibus, qui Deum uiderunt creantem, audieruntq; loquentem, alterq; referebat alteri. A' Deo, inquit, & per Deum. Duo genera causarum: altera inuentrix, altera conseruatrix: Sicut superius à Deo & per Deum seruari Naturæ ordinem. Deinde melius hæc omnia, & explicatius declarans, addit: Nulla uerò, inquit, Natura ipsa per seipsam sufficiens est, huius destituta salute. Nulla, inquit, Natura, à Deo non conseruata uiuere posset. D
Hoc quidem non in motum cœlestem tantum, sed uniuersalem conseruationem, & rerum tenacia uincula referendum perspicuum est, & sapientissimi quiq; senserunt. Addit autem: ideo & priscorum nonnulli, eò usq; fando progressi sunt, ut dicerent hæc omnia Diis esse plena, & per oculos nobis, & aures, omnemq; sensum offerri. Quod diuinæ quidem potestati congruenter dicitur, substantiæ non item. Seruator enim reuera est, καὶ γενέτωρ, & genitor, quaruncunq;, quæ mundum hunc conficiant rerum, Deus: non tamen in eo laborantis, & per se operantis animalis laborem sustinens, sed utens potestate indeficiente, per quam etiam quæ remotissima uideantur, exuperat. Altissimam igitur, primamq; regionem, sortitus est ipse. Hypatosque ob hanc causam à Poëtis est dictus: qui, ut Poëtarum princeps inquit, in summo totius cœli uertice præsidet. Cuius potestate maximè fruitur proximum ei corpus, deinceps per ordinem, usque in nostras regiones uniuersa. Terrestriaq; omnia, quoniam plurimum distant à bono, quod à Deo diffunditur; debilia sunt, & corruptibilia, plenaq; tumultu. Non est autem uerum, quoniam per omnia penetret Diuinitas, inde fieri, ut nostra, & quæ supra nos longius aut propius à Deo distent, magisq; uel minus utilitate fruantur. Præstat igitur arbitrari, quod quidem & ipsi Deo decorum maximè sit, potestatem eius in cœlo præsidentem, omnibus etiam remotissimis rebus, causam esse salutis, potius, quàm ut penetrans, quò neque decorum, honestumq; sit, ipsa suo labore terrestria operetur. Nam id ne humanis quidem Principibus conueniat, ut uilissimo cuique operi ipsi adsint: ut in exercitu, aut urbe, aut domo, si sarcinæ colligendæ essent, aut contemptibile quid agendum, quod sub magno Imperatore uile mancipium exequetur, Imperatorem adesse oporteret. Sed quale fertur de Cambyse, aut Xerxe, uel Dario, qui ad summam magnificentiæ pompam ac fastum, ut dictatrix ratio, uel, ut fama est, Susis aut Ecbatanis inuisibilis omnibus,

sedebat,

A ſedebat, regiam domum admirabilem, cuius ambitus auro, & electro, eboréque refulgeret, obtinens. Veſtibula multa, perpetuáque inuicem atria; & continuis diſtantia ſtadijs ab inuicem, foribus aureis, & altiſsimis parietibus muniebantur: Extra quas proceres, ac ſpectatiſsimi ſtabant ordine uiri. Alij cuſtodes, & famuli, & Regem ipſum circunſtantes ſtipatores, cæteri cuiuſque ambitus cuſtodes, foribus item aſsidentes, excipientésque auribus omnia, ut ipſe Imperator, quem & Dominum & Deum uocabant, omnia quidem aſpiceret, nihilq; non exaudiret. Præter hos item præerant alij ærario, reditus accipientes: erant duces item exercitus, ac uenationum: muneribus accipiendis alij præerant, cunctiq; officijs ſuis ordine fungebantur. Totum autem imperium, quod uniuerſam amplectens Aſiam, ab occaſu Heleſponto, ab ortu India claudebatur, diſtributi Præſides, ac Satrapæ, & Reges per prouincias gubernabant, omnes ſerui magni Regis. Item ueredarij, & exploratores, nuntij, & cuſtodes, facúmque, quæ de ſummis turribus noctu oſtendebantur, obſeruatores. Tantus autem erat ordo, maximè facum è ſummis turribus continuatim per prouincias ardentium, inuicémque à finibus imperij uſque ad Suſa, uel Ecbatana, ſibi ſuccedentium, ut rex eadem die omnia, quæ in Aſia noua accendiſſent, cognoſceret. Comparanda eſt igitur magni Regis potentia, cum poteſtate Dei, qui continet mundum; eo quidem debilior, ac inferior Regis illius; quo hæc Dei ſit, illa animalis uiliſsimi, ac tenuiſsimi. Quocirca, ſi indecorum erat illi, ipſum Xerxem uidere propriſs manibus uniuerſa operari, & perficere quæcunque uellet, præſentémque agere, longè certè id minus Deo fas ſit. Sed congruentius erit, ac uenerabilius, eius in altiſsima regione præſidentis poteſtatem per
B omnem mundum uagari ac pertinere, Solémque mouere, & Lunam, totúmque cœlum circumagere, autorémque eſſe ſalutis rerum terreſtrium. Neque enim illi aut arte, aut aliorum miniſterio opus eſt, quemadmodum noſtratibus Principibus, quibus propter imbecillitatem, multorum manus ſint neceſſariæ: Sed ea eſt ſumma Diuinitas, ut cum facilitate & uno ſimplici motu, omnes generatim formas rerum producat. Quemadmodum architecti, qui unici inſtrumenti machina, multas & uarias operationes exequantur: Similiter qui neuroſpaſtæ dicuntur, id eſt, qui circulatorum inſtar aliquod animal ſimulate mouent. Vno enim filo contracto, mouent collum, manus, & humeros, & oculos, nonnunquam omnes partes numeroſè, eius animalis, quod ſimulant: Sic profectò Natura diuina ſimplici motu primi cœli dat uirtutem in ſuccedentia, & ab illis rurſum in longinquiora, donec in omnia peruenerit. Nam aliud ab alio impulſum, rurſum id mouet aliud ordinatè, cunctis tamen ſua opera exequentibus. Non omnibus eadem uia eſt, ſed uaria, ac priuata cuique. Nonnullis etiam contraria, tametſi prima ſe incitatio ad unicum motum impellat. Velut ſi quis ex uaſe ſimul pilam, cubum, & conum, & cylindrum iaceret, quodcunque enim in ſuæ figuræ motum ſe daret. Vel ſi quis ſimul animal aquaticum, & terreſtre, & uolucre, in ſinu tenens, abijceret. Perſpicuum enim eſt, natatile elapſum in ſuas ſedes nataturum, terreſtre ad mores, ritúmque ſuum inambulaturum, aërium à terra ſublatum, ſublime uolans abiturum, quibus unica prima cauſa propriam facilitatem dediſſet. Sic habet in Vniuerſo. per unicum enim totius cœli circumactum, die, & noctu expletum, diuerſi omnium orbium motus, tametſi ab uno orbe contenti, alij quidem citius, alij tardius peraguntur. Et ex ſpatijs longitudines, & propria cuique opera fiunt. Nam Luna quidem, menſe aucta, & diminuta, deficiensq;, ſuum conficit orbem: Sol anno, æqualesq; illi Venus, & Mercurius: Mars duplo temporis ſpatio: Iupiter ſex iſtius tantum: ſupremus Saturnus

duplo, & dimidio, quàm inferior. Vna autem harmonia ex omnibus per cœlum concinentibus. Quæ & fit ab uno, & desinit in unum. Mundumq; uel ordinem rectè dixeris Vniuersum, non Inordinationem. Quemadmodum in choro, præsidente choraula, & priore concinente, consonat totus chorus uirorum, interdum etiam mulierum, qui diuersis uocibus, acutis aut grauibus unum dulcem, temperatumq; miscent concentum. Sic habet in Vniuerso, moderante Deo. Nam desuper, ubi initium est, ab ipso qui iure merito dictus est Coryphæus, id est, princeps, mouentur astra semper & totum cœlum. Ingreditur autem duas uias clarissimus Sol: quorum altera diem, ac noctem definit ortu & occasu: altera quatuor anni tempora peragit, citro, & ultro ad Boream, & Meridiem progrediens. Hinc hymbres, uenti, rores, affectionesque, omnia continẽtis aëris, ex principali causa omnia, sequuntur manationes fluminum, tumor maris, arborum productiones, frugum maturitates, procreationes animalium, nutrimenta, uigores, ætates, defectus, concurrente ad hæc, ut dixi, propria cuiusq; natura. Quando igitur omnium Princeps ac Genitor, qui præterquam quòd animo inuisibilis est, signum dederit omni naturæ, quæ inter cœlum, & terrã existit, mouetur omnis continuatim, motibus finibusq; suis, interdũ obscurè, interdũ clarè, producens innumeras formas, rursumq; occultans, ex uno principio. Videturq; res uehemẽter similis his quæ fiunt tempore pugnæ. Vbi tuba signũ ex castris dederit, ea exaudita, cõcurrunt omnes, alius clypeũ capit, alius induit loricã, pars ocreas implicat, aut galeã, aut balteũ accingitur, Fræna equo alius addit, conscendit alius bigam, alius ad signũ se adiungit: statimq; centuriones, ductoresq; ordinũ aciem instruunt, equites in cornu disponũtur, uelites currũt in suum locũ: Omniaq; ad unius Principis signũ aguntur, penes quem tota potestas: Sic de Vniuerso sentire necesse est. Vno enim motu, eoq; inuisibili & abscondito, impulsis omnibus, fiunt cunctis propria. Nam quòd inuisibiliter id fiat, neq; illi ad faciendum, neq; nobis ad credendum impedimento est. Nam etiam animus, per quem uiuimus, urbes, & domos habemus, cum sit inuisibilis, operibus ipsis cognoscitur. omnis enim uitæ ordo ab isto repertus, & dispositus est, & tenetur. Agrorq; cultus & consitiones, inuẽtiones artium, usus legum, res publicæ, actiones urbanæ, finitimis illatũ bellum, pax item, ab illo omnia. Eadem hæc de Deo oportet cogitare, qui potestate sit fortissimus, pulchritudine formosissimus, uita immortalis, uirtute optimus, qui omni mortali Naturæ inuisibilis ex ipsis operibus uideatur. Nã affectiones aut aëris, aut terrarq;, aquarũq;, opera Dei dicenda, qui ipsum continet mundum. A' quo, ut ait Physicus Empedocles,

Quæ sint, quæ fuerint, quæ pòst uentura sequentur,
Et plantæ uiruere, mares, & fœmina quæq;,
Atq; feræ, uolucresq;, habitantesq; æquora pisces.

Videtur autem profectò, tametsi exiguũ sit, mundus comparari posse umbelicis, qui sunt exiguis lapillis inclusi. Qui in medio existentes, & ad utranq; partẽ æquè inclinantes, uenustè & ordinatè seruant totam figurã ipsius ordinis & immotam. Ferunt etiam Phidiam statuariũ, cum Mineruã in arce fabricaretur, in medio eius scuto imaginem suam ita impressisse, & quodã occulto artificio statuæ alligasse, ut necessariò, si quis uellet eam conuellere, uniuersam statuam dissolueret, & destrueret. Hanc igitur in mundo rationem habet Deus, continens omnium rerum concentum & salutẽ. Verum neq; in medio est, ubi est terra, & turbulentus iste locus, sed desuper, purus in pura regione, quam appropriatè uocamus Cœlum, Vranon, quia honos est, id est, finis rerum supernarq: Olympum quoq;, quasi Hololampem, totum lucentẽ, ab omni caligine incomposito motu segregatum: qualia fiunt in terris, propter tempestatum,

A peſtatum, uentorumq́ uiolentias: Sicut ait & Poëta Homerus:

Venit Olympum,ubi ſedes dicitur eſſe Deorum
Inconcuſſa, hæc haud uentis agitatur, & hymbre
Alluitur, niue nec tegitur: ſed purior aura
Et ſine nube micat, paſsim lux alba uagatur.

Atteſtatur & uita omnis, quæ ſupernas Deo regiones adiudicat. Omnes enim homines tendimus in cœlum manus, ſupplicantes. Qua ratione non male & illud dictum eſt:

Iuppiter accepit latum cœlum in æthere, & nubibus.

Quocirca & ſenſibilium corporum pretioſiſsima, eundem obtinent locum, aſtra, Sol, Luna, ſolaq́ue cœleſtia ob hanc cauſam ſemper eundem ordinem tuentur, nec unquam uariantia curſus, mota ſunt. Quod patiuntur terreſtria, expoſita mutationibus & uariationibus. Terræmotúsque olim uiolenti, multas terrarum partes abruperunt. Hymbres item immanes rupti alluerunt, fluctuúmque impetus in terras, & regreſſus, ſæpenumero continentem mare reddiderunt, maria fecerunt continentem. Violentiaq́ue uentorum, & quos Typhones dicunt, interdum integras urbes euerterunt. Incendia quoque & flammæ, partim è cœlo ruptæ, ut ſub Phaëtonte ferunt olim, partes Orientales concremarunt: partim ad occaſum è terra emergentes, eructantésque quemadmodum in locis,qui Crateres dicuntur apud Aetnam aperte, pérque terram torrentis inſtar deuoluti. Vbi & pios, præcipuè honore Deus affecit. Deprehenſos enim à fluuio flammæ, quoniam in humeris parentes ſenio confectos portabant, filios ſeruauit. Nam cum fluuius ignis inſtaret iam propinquus, ſciſſus eſt, & hinc atque hinc diuertit, ſeruauitq́ue intactos cum patribus
B adoleſcentes. Omnino autem quod in naui eſt gubernator, in curru auriga, in choro choraula uel coryphæus, in urbe lex, in exercitu princeps, hoc Deus in mundo: Excepto quòd his laborioſum eſt imperare, multarumq́ ſolicitudinum agitationumq́ imperium eſt plenum: Deo autem lætum, ab omni labore, & corporea imbecillitate ſepoſitum. Nam cum habitet in loco immobili, omnia mouet & circunducit quocunque uoluerit, & quomodo, In diuerſis formis & naturis, ſicut prorſus & lex urbis: quæ in animis eorum, qui ea utuntur, immota manens, omnem moderatur rempublicam. Exeunt enim magiſtratus ad munera, ſequentes eam, ius dicturi ad forum quiſque ſuum, conſultores, & oratores ad conciones. Altérque in Prytaneum tendit, accepturus annonam; alius ad Iudices, ſe expurgaturus; alius ad carceres. Fiunt item epulæ legitimè, Panagyres, ſacrificia Deorum, cultus Heroum, iuſta defunctis ſoluuntur. Dúmque alia ab alijs ad unum imperium, autoritatémque legis fiunt, ſeruant rationem creantis, & facientis. Vrbes autem ſimul odoribus fragrant, ſimul pæaniſmis & cantibus perſonant. Sic de maiore urbe hoc mundo cogitare debemus. Lex enim nobis æquiſsima eſt Deus, quæ nullam admittat correctionem, aut mutationem: melior, firmiórque, ut reor, his quæ in columnis deſcribuntur. Præſidente autem eo immobiliter, & moderatè, ſemper uniuerſus ordo cœli, & terræ peragitur, diuiſus ſecundum naturas omnes, per propria ſemina in plantas, & animalia, in generaq́ue & ſpecies. Nam uites quidem & palmæ & perſica, ficusq́, dulces oliuæ, ut ait Poëta: quæq́ fructu carent, alios autem uſus exhibent, platani, pinus, buxi, Populus atque alnus pariter & odora Cypreſſus: & quæ fructum dulcem, ſed qui difficilè recondi poſsint, Meſpilaq́ & mali, præclaro & punica fructu: Animalia quoque agreſtia, & cicuria quæ in aëre, terra, aqua nutriuntur, naſcuntur, & augentur, & intereunt, Dei ſtatutis obtemperantia. Omne enim quod

reptile eſt, in terra paſcitur, ut ait Heraclitus. Qui cum unus ſit, multis nominibus C
appellatur, omnibus affectionibus, quas ipſe nouat. Vocant autem eum Iouem, id eſt, Zena & Dia, appoſitè his nominibus utentes, perinde ſi diceremus, Dia Zo-men, id eſt, per quem uiuimus. Dicitur itē Filius chroni ; uel temporis, quia ab omni æuo, in omne æuum eſt ſempiternus. Fulgurator quoq; & Tonans, Serenator, Aetherius, Fulminator, Hymbrificus, ab hymbribus, fulminibus, cæteriſq;. Item Frugifer à frugibus, Gentilis ab urbibus, Natalis, Patrius, Domeſticus, quia cum his communicet. Amicabilis item & Socialis, Hoſpitalis, Militaris, Trophęifer, Expurgator, Depulſor, Supplicabilis, Dulcis, ſicut Poëtæ dicunt. Seruator item, ac Soſpes uerè. Vt autem in uniuerſum dicam, Cœleſtis, Terreſtris, ex omni natura, & ſorte nomen accipiens, utpote omnium ipſe autor. Eoq; apud Orpheum non malè appellatur tot illis nominibus. Neceſsitatē quoq; alium, niſi iſtum dici non credo, quaſi ſit ſubſtantia immobilis. Fatum quoq;, quia fatur, & ambulat citra impedimentum. Sors item, quia definit omnia, nihilq; eſt in rebus infinitum. Pars item, quia partitur. Nemeſis, quia unicuique diſtribuit. Adraſtia, quia operatrix cauſa, ſecundum naturam. Aeſa quoq;, quaſi Aiuſa, id eſt, ſemper exiſtens. Et quę de Parcis, ac fuſo dicuntur, in iſtum etiam ſpectant. Tres enim ſunt Parcæ, pro tempore diſtributæ, ſtamen autem aliud factum, aliud nendum, aliud quod ducitur. Ac præteritum tempus deſignat, quæ dicitur Atropos : quoniam præterita ſunt immutabilia. Futurum Lachelis : in omnia enim naturalis manat ſors. Præſens Clotho, complens, & ducens cuiq; ſua. Terminatur etiam fabula non inconcinnè. Hæc autem omnia, nihil ſunt aliud, niſi Deus, quemadmodū egregius Plato inquit : Deus, ut eſt antiqua fama, principium, finem, mediumq; omnium habens rerum, rectà tendit ſecundum naturam incedens. Hunc autem ſequitur Iuſtitia, ultrix eorum, qui legem diuinam deſerunt. Cuius, qui uelit D
eſſe beatus, & fortunatus, ab ipſo mox exordio ſit particeps.

De hoc Philoſophiæ compendio quædam probationes, quòd Ariſtoteles prouectioris ætatis, & ad Alexandrum ſcripſerit, ſæpe magnos uiros ſententiam mutaſſe : Multa ex priſcis Ariſtotelem in contrarium retuliſſe: Multa ſcripſiſſe Ariſtotelem, quæ non extent.

CAP. IIII.

HAEC tot, tamq; præclara attulit de Deo Ariſtoteles teſtimonia, ut plura ferme, clarioraq;, ab his qui cœleſte nectar ebibiſſent, roreq; diuino pectora imbuiſſent, dici non poſsint. Hunc autem librum illius eſſe, probat maiorum, ut ſuperius dixi, autoritas, qui eum appellabant Philoſophiæ ſuæ ἐπιτομήν, Compendium, quod poſt omnia, quæ nunc habentur paſsim, cum iam prouectæ ætatis, iam grauis annis, ad Alexandrū ſcripſit. Totamq; in hoc libro breuiter, & dilucidè, ad Imperatorē uidelicet, cui nō eſſet in obſcuriſsimis Philoſophorū ſententijs tempus inſumendū, explicauit traditā alijs in libris, additis nonnullis, Philoſophiā. Propterea locutus eſt explicatius & apertius, quàm alijs in libris. Loquuntur enim ſenes dulcius, cū poſito iuuenili calore, & inanis gloriæ, quā ſæpe ex ſermonis obſcuritate captamus, cupiditatē, ueriora loquimur & clariora. Nam qua cæteros ſparſit Philoſophię ſuæ libros obſcuritate, non caſu, talemq; phraſin ei ſuggerēte natura, ſed dedita opera eum adhibuiſſe, declarat ipſius teſtimoniū, cum quæreretur Alexander, quòd libros Philoſophię in uulgus edidiſſet: reſpōdit, ſciret eos editos & nō editos. Nunc autem ad maiorē totius Philoſophiæ, quam difficilē cęteris in locis,

& obſc

A & obſcuram tradidiſſet, claritatem,& quòd tali principi ſcriberet,amplexus omnia, & additis nonnullis, luculenter expreſsit. Eoq́; , ut dixi, omnia hoc in libro ferme dogmata eius reperias. Quæ uerò addita ſunt, ſunt ea quæ uel ſuppreſſerat propter obſcuritatem, uel tempus nondum perfectè reuelauerat. Neque uerò mirum eſt, aliquid eum hic uel diuerſum ab alijs Philoſophiæ libris tradidiſſe, uel explicatius, & melius de Deo docuiſſe. Nam omnes propemodum Philoſophos, omnes item ſcriptores, aliquid in dogmatis ſuis inuenies, ſi diu uixiſſent, poſtea demutaſſe. Sæpe diuerſæ ſententiæ fuerunt in ſenectute, atque in iuuenta. Quin à ſexennio uariari animos magnorum philoſophorum deprehendes. Vidi ego claros quoſdam uiros, quas profeſsiones quondam conſtanter tuerentur, poſtea eouſque deſeruiſſe,ut exe-crarentur prorſus, auerterentq́; mentem. Et quæ pro ueris decretis habuiſſent,poſt-ea fuiſſe deteſtatos, aut omnibus modis contempſiſſe. Hæc, qui ſcriptores item habet Græcos & Latinos perſpectos, facilè cognoſcet: & omnis ætas abunde teſtatur. Semper enim ad meliora proficimus. Sine dubio autem ſunt meliora poſteriora, ut eſt in prouerbio, δευτέραι φρονίδες. Cuiusuis enim, ut ille inquit, eſt hominis errare: nullius, niſi inſipientis, perſeuerare in errore: poſteriores cogitationes ſapientiores eſſe ſolere. Quòd ſi tempus eſſet, oſtenderem in unoquoque grauiſsimo ſcriptore huiuſmodi multa. Quæ quidem non habuerim pro inconſtantia, ſed potius in naturam humanam, ſemperq́; elucentem magis ueritatem retulerim. Quæ,ut Heraclitus inquit, cum latitet in profundo demerſa, tempus, quod, ut dicitur, πάντων βασανιστὴς, elicit in lucem. Sed tamen hæc, quæ dixit Ariſtoteles hoc in libro, non ſunt his aduerſa, quæ cæteris in libris tradidiſſet, ſed magis aperta & explicata. Nam apparet eum eius mentis alibi fuiſſe, licet ſuppreſsè, & tacitè. Ac contulimus ſupe-
B rius quædam loca. Veriſsimè quoque deprehenſum eſt, Ariſtotelem in libris Philoſophiæ naturalis & diuinæ, maiorum ſententias ſæpe peruerſè, ut ſuis reprehenſionibus eſſet locus, retuliſſe, poſtea uero modo propoſuiſſe: cuius unum nunc, uel alterum duntaxat afferam exemplum. Cum in ſecundo maioris Philoſophiæ, irriſiſſet Empedoclem, qui quandam Vnitatem, principium faceret omnium rerum, diſsimulans ſe quãnam Vnitatem ille ſenſiſſet intelligere, in libro de Mundo apertè confeſſus eſt, eadem eius adducens & collaudans carmina, eum de Deo fuiſſe locutum, qui rerum omnium fuerit Principium. Ecce igitur quod illic occultabat, expreſsit in Compendio. Item eodem libro ferme reprendit Heſiodum, qui cum Deos principia rerum dixiſſet, quæ quidem Nectar & Ambroſiam non guſtaſſent, aſſerit mortalia remanſiſſe. Ipſe uerò inquit, Certum eſt, quòd hæc nomina ſolis illis nota ſunt. Et de ipſa nominum prolatione, ſupra nos dixerunt. Nam ſi uoluptatis cauſa ea propoſuerunt, nihil cauſæ ſubſiſtendi habent Nectar, & Ambroſia. Quòd ſi habent; quo modo ſunt æterni, qui alimento indigeant? Sed de his, qui per fabulas ſapientiam oſtentarunt, indignum eſt attentius loqui. Hæc ille. In quo non ſolùm ineptè facit, quòd reijcit quæ ad uerum ſenſum facilè & expeditè poterat traducere, ſed etiam ſibimet contradicit. Recita enim ei uerba ipſius, in undecimo, cum maiores aſſerit, id eſt, Heſiodum, alioſq́; diuinè locutos, quòd Deos principia rerum dixiſſent: Clarum autem erat, cur Heſiodus diceret mortalia, quæ Nectar & Ambroſiam non guſtaſſent. Vtrunque nomen ſonat immortalitatem. A' Deo non facta immortalia, nec naturæ diuinæ participia, Ambroſiam non bibiſſe. Et ipſe ait de nectare Deorum in ſecundo magnorum Moralium, cum reprehenderet eos, qui uoluptates, uelut generationes damnarent. Accidit, inquit, his, qui uoluptates improbant, οἷον οἱ μὴ ἐσθίοντες τὸ νέκταρ, οἴονται τοὺς θεοὺς οἶνον πίνειν, καὶ ὃκ εἶναι τότε ἥδιον ὀσμὴν:

Sicut illis, qui nesciunt Nectar, putant Deos bibere uinum, neque esse eo suauius C
quidquam: hoc autem patiuntur propter inscitiam. Se ipsum igitur condemnat Aristoteles: ibi fingebat se nescire quid Nectar esset, hic apertè ignaros, & uulgares uocat, qui nesciant. Et confitetur Nectar aliud esse, quàm uinum. Multa sunt alia huiusmodi, quibus intelligas non esse uerba eius, quasi Deus quis sit locutus, tanti facienda, ut alia ueritas esse non possit. Scias eum hominem fuisse, eruditum quidem, sed non æquè fortasse bonum, quod in Philosophia plurimi refert. Ea sequimur enim, approbamus, opinamurq; magis, quibus plurimum fauemus. Illud item constare debet, multa Aristotelem scripsisse, è quibus minima ad nos pars peruenerit. Ac ut mittam innumera, quæ scribit Diogenes Laërtius, adducit ipsemet autor librum de bono, in quo, ut Græci testantur, uendicat sibi τὰς ἀγράφους πλάτωνος δόξας, opiniones Platonis non scriptas. Eius in prima de Anima, & Philosophia meminit. Quid illud quod Marcus Tullius, qui & orator magnus, ut inquit Lactantius, & Philosophus fuit, in primo de Natura Deorum? Aristoteles quoque, inquit, in tertio de Philosophia libro multa turbat, à magistro Platone dissentiens. Modò enim Menti tribuit omnem Diuinitatem: modò Mundum ipsum, Deum dicit esse: modò quendam alium præficit mundo, eiq; eas partes tribuit, ut replicatione mundi quadam, motum regat, atque tueatur. Tum cœli ardorem Deum dicit esse, non intelligens cœlum mundi esse partem, quam alio loco ipse designarit Deum. Hæc Marcus. Iste autem tertius liber nusquam est nunc. Apparent autem uera, quæ dicit Marcus. Et in hac inconstantia ex rei obscuritate eum fuisse, ex his, quæ habentur in Philosophia eius. Nam Mentem in libris, post naturales res, appellat diuinissimam, ea dicens nihil esse melius. Ardorem autem cœli, & cœlum ipsum in eisdem libris deificat, appellans corpora diuina stellas. In hoc autem de mundo Compendio, D
præficit, ut uidisti, Deum omni mundo. Obscuritas igitur Diuinitatis fecit ut prius diuersa sentiret, nunc hic, nunc illic statuens Diuinitatem. Itaque non mirum, quòd tantam etiam nos in dictis eius inconstantiam deprehendamus. Quam quidem conabuntur minores Peripatetici dissoluere, sed, ut mihi semper uisum est, quoties eos audiui, impudenter. Hunc enim sibi finem proposuerunt, ut quem solum sequuntur, non solùm Stentoreis contentionibus & clamoribus, sed usque, si quidem opus esset, ad sanguinis effusionem tueantur. Accessit ea calamitas, quòd cum cœptum est abhinc trecentis annis in Gallia & Italia philosophari, unum Aueroën, quòd non extaret alius, sunt secuti. Qui cum Arabicè scripsisset, ab Hebræis in suam linguam tralatus, ab alijs in Latinum uersus, solus tantæ apud eos celebritatis fuit, ut hunc unum admirarentur, eumq; & præceptorem supra cæteros efferrent. Scilicet & illam linguæ imperitiam, malaq; tralationis uerba usurparunt, & hominis parum rerum periti placita ebiberunt, ut utraque barbarie degenerarint. Sed hæc nos omittentes, quædam ex his quæ sunt in Compendio declaremus.

Examinatur Philosophia, quæ est in Compendio: Vbi unum duntaxat cœli motorem, dominumq; totius uitæ uidetur Aristoteles agnoscere. Quòd minores isto supremo Deos quosdam confessus est: Quòd eius potestatem omnia inuisibiliter operari dicit.

CAP. V.

Obseruare

A OBSERVARE primum nos conuenit, cum passim eo ipso libro dixerit, Deum è cœlo, totum gubernare mundum, ipse tamen & Plato sæpe dicunt, Deos habitare in cœlo, eos rebus humanis præsidere. Huc scilicet spectat, cœlum, rerumq; moderamen, natura illius esse unius, horum autem munere eius. Nam principio de mundo loquens: ἧς τὸ ἀνώτατον, θεῶν οἰκητήριον: Cuius altissimæ partes, sunt habitatio Dei. Paulò pòst: καὶ τὸ μὲν ἄνω, θεῶν ἀπέδειξεν οἰκητήριον, τὸ κάτωδε ἐφημέρων ζώων: Cuius summum, Deorum habitaculum esse uoluit, inferius animalium corruptibilium. Quis hoc uoluit? Ille scilicet, de quo tam mira superius. Ille igitur statuit supremam mundi partem, urbem esse Deorum. De quo etiam ibidem: τὸν κόσμον ὅλον, συνεστήσατο: Totum mundum creauit. Factum est igitur, eo confitente, hoc omne aliquando. Et cum dicunt Deos, sentiunt eos esse minores, non æquales primo, ut è toto opere, quo toties, totq; exemplis singularis unius principatus probatur, apparet. Totaq; eius collecta uarijs argumentis de Deo probatio, singularem, non multorum spectat Diuinitatem. Ac illud exemplum, quod de Rege Persarum, omniq; regni, ministrorumq; ordine proposuit, pulcherrimum est, maximeq; ueridicum, si quis sanè de sede Dei præsentiaq; cœlesti, quæ maximè in cœlo conspicua sit, senserit. Nam esse Deum ubique, superioribus, ut uidimus, Theologis est apertè prædicatum, cum Iouis omnia plena, cum portus & urbes, & semitas eum implere, animationem Vniuersi per omnes mundi partes intentam & commeantem esse prædicarent. Nunc autem Aristoteles, cum de omni terreno opere, uitaq; corporea, quæ sub cœlo agitatur, loquatur, fatetur, indignum esse Deo, eum uilissimis quibusq;, exiguisq; Naturæ operationibus, tanquam architectum interesse. Aliter autem per omnem mundum eum uersari, præsentem, explorantemq;
B omnia, & conseruantem, quorum primum ad Naturæ prouidentiam, alterum ad res humanas pertinet, euidenter est confessus, in fine libri, dicens, Prouidentiam res humanas contemplantem, Iustitiam illi ire comitem, prauè uiuentes insectantem. Principio autem tradiderat conseruari machinam mundi, uariosq; rerum ordines à Deo. quod etsi possit in primum motum referri, perfecta tamen gubernatio, & conseruatio, nisi præsidente Deo, non est. Denique quod ait τῇ δυνάμει, per potestatem eum præsentem esse, idem est atque per præsentiam, si consideres, Deum non indigentem opera ministerioq; cuiusquam, omnia, ut ipse fatetur, operari sine labore, & defatigatione. Si enim potestate sua operatur, ubi sit potestas sua, affore quoque ipsum: si non ope alterius, sed sua in creandis, & conseruandis rebus utitur, palàm est. Illud sanè uerissimum est, omniumq; mortalium consensu prædicatum, Deum esse in cœlo. Et de cœlo descendisse sæpe dicitur, in cœlumq;, functum muneribus, quorum gratia uenisset in terras, redijsse. Quomodo autem qui dicitur in cœlo uideri, per totum mundum inuisibiliter sit diffusus, intelligi quidem à nobis non potest. Quia, ut inquit Mercurius, cogitare eum difficile, loqui impossibile: & si motus cœli, sit causa generationum, supersunt tamen alia, quæ nihil illum motum spectent. Tantundem igitur est, eum potestate inuisibili, & sua, non functione ministrorum, ubique esse, atque substantia. Spectat quoque illud exemplum, etsi de causis terrenis est maximè locutus, quæ sint tanquam eius obsequentes imperio ministri, ad Angelos; quos per omnem mundum habeat distributos, imperium suum, uelut Reges & Satrapæ, Ducesq; administrantes. Nam & ipse Philosophus eorum penè nomine est usus, cum de Rege Persarum loqueretur, ἀγγελιοφόροι, nuntios ferentes. Sic & custodes, cæteraq; officia. Iam quod ait, Omnium rerum Princeps, καὶ γενέτωρ, Genitor inuisibilis, quid aliud sonat, quàm generationes

nes omnes eum feciſſe ac facere, non ſolum per motum luminis & caloris cœleſtis, C
ſed per alias item particulares cauſas, quæ ad generationem concurrunt? Etenim
ſpecies ipſæ, formæq; rerum, non ſunt à motu cœli, etſi à calore Solis creſcant. In-
nuit igitur totum exemplum, Deum per naturales cauſas, quarum inuentor ipſe
fuit, ut hoc facerent, quod facere uidentur, rerum naturalium omnem agere cater-
uam. Quod ipſe ſapienter in poteſtatẽ eius, quæ primo cieat molem cœleſtem, ut per
unam principalem cauſam, multa cooriantur, retulit. Ideo enim Solem primum
omnium corporearum rerum fecit, & fecit ab ortu in occaſum euntem, rurſumq;
redeuntem, nunc ad Boream, nunc ad Meridiem accedentem, ut fieret, quid-
quid nunc per unam hanc à Deo repertam cauſam fieri uidemus. Quodq; ad opera-
tiones cœli ac terræ naturales ſpectat, diceret Ariſtoteles, non ad unamquamque
aſsidente Deo fieri, ſed per maiores cauſas, ut qui poſuit maiores illas facturas, quæ
poſtea conſtantiſsimè imperijs eius obſequentes fecerunt, utique cunctarum rerum
autor ipſe fuerit. Iureq; in ſacris literis, omnes Naturæ operationes, in eum refe-
runtur, eum uentos impellere, arbores producere, animalia creare dicentes. Quod
etſi per naturales, maioresq; cauſas, non per præſentiam eius, id eſt, manibus ſuis
animalium corpora formantis, fieret, eadem tamen ratio eſſet. Nam quod manibus
faceret ſuis, facit per cœlum, per Solem, cæterasq; cauſas, quas iuſsit & diſpoſuit,
hæc operari, tanquam manibus ſuis eis uſus. In Theologia quoque eſt, eum poſt
creatam lucem, & iuſſam ut circum cœlum ſeſe rotaret, creaſſe cœlum, hoc eſt, aërem,
factum à Deo per Solem: inde terram iuſsiſſe nudari, quod item per Solem factum
eſt: nudatam plantas, animaliaq; producere. Sic aquis imperaſſe, proles aqua-
ticorum uarias in lucem efferrent. Omnia ab omnipotente uno facta, quorum fa-
ciendorum diuiniſsimè cauſas excogitauit. Quod & Ariſtoteles referens, in hac D
omni eius operatione, rerumq; procreatione, unam tantùm principalem, cæterisq;
maiorem memorat cauſam, Solem: Sacræ autem literæ, tacitè Solem innuentes,
particulares item in terra cauſas, quibus imperaret Deus, aſciſcunt. Non igitur
Deus, cum animalia terreſtria aquaticaq;, cum arbores & herbas crearet, manibus
ſuis lutulentam illam terram capiebat, ſed reperit, ordinauitq; cauſas, ut hæc ipſa
operarentur. Adeſt tamen ipſe præſens opificijs ſuis, non potens (qui tantus ſit)
non adeſſe. Hoc ſentit Ariſtoteles. Atque obſerua quæſo, quod cæteris in libris tra-
didiſſet, ad unumquemq; orbem aſsidere motorem mouentem, diuinam Intelli-
gentiam, ut nunc emendet. Non enim ullam aliam memorat nunc in cœlo Intelli-
gentiam, torquentem cœleſtes orbes, ſed Deum unicum, cuius potentia moueat
Solem, Lunam, totumq; circumagat cœlum: αὐτὸν μὲν ἐπὶ τῆς ἀνωτάτω χώρας ἱδρῦσθαι τὴν δυνάμιν ἥτις διὰ τοῦ σύμπαντος κόσμου διήκουσαν ἥλιόν τε κινεῖν, καὶ σελήνην, καὶ τὸν πάντα οὐρανὸν περιάγειν: Ipſo quidem, inquit, in altiſsima regione præſidente, poteſtatem eius, quæ per uniuerſum mundum penetret, mouere Solem & Lunam. Excluſit igitur cæteras omnes nunc, & toto illo opere Intelligentias, uelut ſcilicet ſuperuacaneas. Si enim fieri potentia eius, quam fatetur ἄτρυτον, indefatigabilem, totius cœli poteſt conuer-
ſio. Et ſi mouet primum, utique poterit minores orbes mouere. Caſtigauit igitur, expoliuitq;, quod alijs in libris tradiderat. Atque item obſerua, quòd & ipſum prouectior emendauit ætas. Non enim includit Deum in orbem cœleſtem, ipſum animantem, aut incluſum mouentem: ſed ait eum præſidentem in altiſsima cœli re-
gione, ut dicit in libro de Cœlo, ἐξω τὰ τῶν τῆς φορᾶς, extra omnes motus cœleſtes, poteſtate ſua, quæ ſit uſquequaque diffuſa, mouere, non primum ſolum, ſed item omnes orbes: adhibens pulcherrimum exemplum, ut qui ſinu contineat diuerſa

animalia

A animalia,uolucria,reptilia,natantia,detq; libertatẽ,motumq; omnibus,alia cœlũ petent,alia terris inambulabũt,alia natabũt aquis:Sic ad unũ Dei motũ, fieri diuersam luminũ cœlestiũ motionẽ.Dei dico,nõ inclusi in orbe,sed uelut Imperatoris, Dictatorisq; magni præsidẽtis in cœlo,sua uera potestate,nutuq; cœlum mouentis.Repete igitur,ut totius Philosophiæ sentias cõcentũ,quæ superius dixerat oraculũ Apollinis, κόσμῳ ἀμφιδρόμῳ ἐποχέμενος, Mundis circunrotantibus inuectus. Et sacræ literæ, Psallite ei,qui ascẽdit super occasum.Hebraicè,Qui equitat super Araboth, sphæras cœlestes,aut præsidet in altissimis cœli regionibus. Hoc sæpissimè loquitur Aristoteles,dicẽs ad unius Dei inuisibilẽ cõcitationẽ,totũ mundũ moueri: nihil citra opem eius fieri posse,omnia uel in aëre,uel in terra & aqua opera,illius esse, qui totũ contineat mundũ,à quo per simplicẽ cœli motum,quo cuncta lumina cõtorqueãtur, Sol, Luna,alijq; planetæ,omnes rerũ formæ in lucẽ edãtur:appellãs Deum inuisibilẽ,motumq; istũ eius itẽ inuisibilẽ,inuisibilẽq; præsentiã & potestatẽ,sicut noster animus sit inuisibilis.Quo exẽplo etiam Marcus Tullius est usus pro Milone,his uerbis: Et est profectò illa uis,neq; in his corporibus,atq; in hac imbecillitate nostra inest quiddã, quod uigeat & sentiat,& nõ inest in hoc tãto Naturæ tam præclaro motu? Nisi forte iccirco nõ putãt,quia nõ apparet,nec cernit.Perinde quasi nostrã ipsam mentẽ, qua sapimus,qua prouidemus,qua hæc ipsa agimus,ac dicimus,uidere,aut planè qualis, aut ubi sit,sentire possimus.Ea uis,ea est igit̃,quę sæpe incredibiles huic urbi felicitates,atq; opes attulit.Hæc Marcus.In quo & ipse diuinæ Prouidẽtiæ est assertor,et eã cõparãs menti nostræ,nõ iccirco negandã dicit,quia nõ uideatur.Nam & animũ nostrum,quo hæc omnia dicimus,cogitamus,intelligimus,uideri nõ posse.Erit ergo in hac fragilitate nostra,quod regat,gubernet,uigeat,sentiat,& nõ erit in toto mundo?

B Ac Marcus paulò antè,& ipse cœlestis motus usus est exemplo.

Aristotelẽ fateri,à summo Deo factos Deos minores:interpretari Deũ,quã Vnitatẽ Empedocles dixisset:confiteri diuinam Prouidentiã, quæ naturam excedentia aliquando inoperetur. Compendium uerè eius esse. Loqui nunc emendatius eum de Vno singulari,quod alibi de pluribus.

CAP. VI.

ILLVD itẽ in Aristotele obseruãdũ est,quòd referẽs,ut sępe dixi,carmina illa Empedoclis,in quibus cuncta ab uno deducebat, Vnius Dei singularẽ maiestatẽ est cõfessus,licet Vnitatẽ ipse hoc in libro nõ expresserit, sicut in Metaphysica. Nã quod illic Vnitatẽ dixerat, in Epitome Deũ interpretatur.Itẽ,etsi nõ adduxerit in isto libro,dimidiũ carminis eiusdẽ Empedoclis, in quo dixerat ab uno natos τὴν ὁλιχαιώνου θεούς, etiã Deos longæuos,subest tamẽ hæc sententia, creatos etiã à Deo Deos eum cõfiteri.Nã si probat ea carmina Empedoclis(in his aũt dixerat ille,nata omnia ab Vno,etiam Deos)profectò sentit eadem Aristoteles.Sicq; apertè cuncta fatetur,ab Vnitate,singulariq; Deo,pfecta. Nam in libris itẽ illis post res naturales,affirmat Empedoclẽ tradidisse nata ab Vno cuncta, πλὴν θεῶν, præter Deum,innuentẽ propemodũ,ipsum esse illã Vnitatẽ quæ produxerit omnia. Iam in hoc Compẽdio perspicuè diuinam super rebus humanis cõfessus est Prouidentiam. Quod postea ex alijs libris eius demonstrabitur.Quippe dicit hic, cum fluuius ignis ex Aetna prorumpens,omnẽ circùm regionem inuaderet,fugientibus ex oppidis, & agris omnibus,sed senioribus affectæ iam ætatis,fugere non ualentibus,adolescentes filios, parentes in humeros sustulisse, ac flammã euadentes, fluuium ignis in eos superuenisse: Sed diuinã Prouidentiã,quæ rebus benefactis delectatur,perspicuam hîc

fuiſſe. Scindens enim ſeſe rapidus ignis in duas partes, reliquit intactos parentes & C
filios, quaſi pietatem tantam ueritus. Hic ergo nominat Ariſtoteles τὸ δαιμόνιον, Diuinitatem, eamq; dicit præcipuo honore affeciſſe genus pior̃, pium genus. Quo duo conſequuntur, diuinam præſidere rebus humanis Prouidentiã, tum ei res omnes eſſe ſubiectas, & poſſe curſum naturaliũ rerum ſiſtere, ſi uelit. Confitetur item miracula. Nam ingens fuit miraculum, ut cum eſſet propinquus ignis, furens rapidiſsimè, ſeſe in duas partes diuiſerit, relictis in medio pr̃s. Poſſetq; hæc aſſertio ad alia innumera transferri. Quis autem negabit librum eius eſſe, ſi forte quiſquã eiuſmodi eſt, quem apud ueteres paſsim comperies, & cuius ubique exemplaria ſint apud Græcos? Ex quo item exemplum contra Epicurum affert Plutarchus, & cuius meminit Proclus, Iuſtinus appellat Philoſophiæ eius Epitomen. Certè qui ſapit, non negabit. Nam ſimilia locutus eſt, licet obſcurius in his, qui nunc habentur libri. Proponam nunc euidentiſsimum exemplum. Hoc loco dicit Ariſtoteles, numen diuinum, quod eorũ pietatem gratam habuiſſent, eximio eos honore proſecutum. Audi igitur & agnoſce ſimilia in decimo Moralium. Qui, inquit, ſecundum mentẽ operatur, & hanc excolit, optimeq; affectus eſt, is uidetur Deo acceptiſsimus. Si qua enim cura rerum humanarum eſt à Dr̃s, ſicut apparet, uticq; rationabile eſt delectari eos re optima, ſibiq; proxima. Hæc autem mens eſt: quam qui diligant, maximè & colent, redamari eos à Dr̃s, tanquam rerum ſibi acceptarum curatores, & rectè, ac probe agentes, fas eſt. Quid his luculentius? Eſt, inquit, rationi conſentaneum, eſt euidens, Deos curare res humanas, diligere probos, ac ſapientes, & eis beneficia præſtare. In illa igitur deflagratione, quoniam Deus pietate delectatur, mens excolitur, & eſt ſimilima Deo, quæ colit pietatem, remuneratus eſt pios. Adhibuit eis cuſtodiam. In Compendio dicit, Deum feciſſe, quod in Ethicis dixerat à Dr̃s fieri, eſſe probabile: quòd ſcilicet D
bonos & honeſtos remunerentur. Hoc igitur Dr̃ feceruut. Honorauit eos Numen, oſtendit eos eſſe ſibi curæ, propter pios filios ſeruauit parentes. Simul obſerua, quàm ſeſe emendet. In Ethicis Deos, in Compendio τὸ δαιμόνιον, ipſam Diuinitatem, ipſum Deum, de quo ſingulari, toties loquitur. obſerua quoque ut agnoſcit Prouidentiam, quæ mortalia curet, ſine qua opinione, certaq; fide, nihil uſquam poſſumus loqui. Item in eo ipſo Compendio audiſtis Iouem eſſe Deum, per quem uiuimus: audiſti eum eſſe, cui cuncta obtemperent, qui ſeruet regatq; omnia, qui ſit Neceſsitas & Fatum, quem ultrix Iuſtitia ſequatur comes, uindex ſceleratorum, leges diuinas tranſgredientium. Affirmat etiam quæ Plato diuinus ab Archyta, Pythagoreisq; audita, aſſeruerat, Deum eſſe principiũ, mediũ, finẽ omniũ rerum. Affirmat item quod in ethicis dixerat, eum eſſe beatiſsimum, qui & ſapientiſsimus: Sapientem autem Deo gratum, hancq; eius eſſe felicitatem, quòd placeat Deo. Nunc autem beatum dicit, qui ſimul natus cœpit obtemperare legi diuinæ, ut qui uelit eſſe beatus, & felix, legem diuinam, continuò ut editus eſt in lucem, ſequatur.

De uno ſingulari ac ſupremo Deo, ex eodem Ariſtotele, quẽ à motu cœli abſoluerit, cuius ſit immenſa ſapientia, qua reſpicit etiam res humanas.

CAP. VII.

SED PROPONAM alia ex hiſce, qui nunc in propatulo ſunt, libris indicia, mentis eius Ariſtotelẽ fuiſſe, quam Philoſophiæ ſuæ teſtatur Compendium. Erunt autem uelut quædam indicia, è quibus ſapientes, nõ ſultè pertinaces, poſsint intelligere ſingularem Diuinitatem ei placuiſſe, non multis eam, niſi per affinitatem quandã cum primo dediſſe: Non orbi cœleſti, quem torquens

A torquens in ſempiternum, actione, moderamineq; cæterarum rerum ſuperſederet, affixiſſe: ſed potius Deum quendam uniuerſalem, tam in cœlo ſupra ſiderum concitatione, quàm per uniuerſum mundum regnantem, cui res humanę ſeparatim, ac naturales, curæ ſint, ſenſiſſe: Non aſtrorum, Intelligentiarumq; cœleſtiũ, ei diuinas eſſe, ſed unius, qui & cœlum circunuertat, & omnia, quæ bona ſentit de Deo Theologia, faciat Numen eſſe. Nam primò, quid illud eſt, quod in libris poſt res naturales, cum de ſapientia quæreret, ſolamq; eam ſui cauſam eſſe diceret, idcirco diuinam potius, quàm humanam cenſuit poſſeſsionem, quæq; à ſolo Deo poſsideatur? Si Sapiẽtia eſt rerum omnium humanarum, diuinarumq; cognitio, & ſi in ſolo Deo eſt perfecta, ueraq; eius poſſeſsio, ille multo magis res naturales, humanasq; cognoſcet, quàm omnes homines, qui ſapientes, cum res humanas, ac diuinas habent exploratas, appellãtur. Quas cum ſine collatione præ illis Deus habeat perſpectiſsimas, uticq; quod debiliter, & obſcurè ſcitur ab hominibus, ſcietur à Deo clariſsimè. Sciunt autẽ res ſuperiores obſcurè, inferiores eodem ferme modo mortales: quarũ cognitio cum ſit in Deo radiantiſsima, neceſſe eſt, quod unanimiter antiquiſsimi Philoſophi aſſeruere, Deum ubiq; adeſſe, omniumq; ante oculos eius, rerum uerſari abſolutiſsimã notitiam, nullam uel tenuiſsimam rem non perſpectiſsimam ei eſſe, uel in tartara ſuis oculis, ut oraculum dicebat, penetrare. Hinc oculũ eius dixit ἄλκιμον ὄμμα, fortiſsimũ, robuſtiſsimum. Si res humanas neſciret, ut dementiſsimi, erroribus ſuis, quos procedere, nulloq; impediri metu Dei cupiunt, fauentes cõtendunt, aut ſi in uniuerſali tantum ſciret, eo ſapientiores longè homines eſſent. Contulit autem Ariſtoteles ſapientiam Dei, cum humana, dicens, quoniam ſerua & imbecilla ſit humana natura, à ſolo Deo ſapientiam poſsideri dicẽdum. Et ut dicat Simonides, quem Plato in primo de
B Repub. diuinum uirum & ſapientem uocat: θεὸς ἂν μόνῳ τοῦτο ἔχοι τὸ γέρας: Solus Deus habeat hoc Decus. Quis igitur erit ille Deus, cuius unius iure ſit ſapientia? Profecto qui ſolus in omnibus nominatur. Et uide quàm clarè & quod perhibuit Simonides affirmet Ariſtoteles, & qđ ſuperius oraculũ, cum Deum appellabat ἀδίδακτον, nõ edoctum, ſe ipſo modò ſapientẽ, nimirũ ſapientiſsimũ, fontemq; ſapientiæ. In Theologia eſt, Sapientiã fuiſſe omniũ rerum inuentricẽ. Itemq; eum clamauerũt ueteres omnes αὐτόσοφον, per ſe, à ſeipſo ſapientẽ. Hæc omnia uidẽs & ſciẽs Ariſtoteles, tribuit & ipſe Deo admirabilẽ, & pluſquã humanã ſapientiã. Noſtra enim, inquit, natura ſerua eſt. Sumus præ Deo, tanquã mancipia: ille dominus uerus, Pater hominũ atq; Deorũ, ſolus hoc nomine decoratus, ut unus uerè poſsit dici ſapiẽs, nõ ut nos mortales. Scit igitur Deus omnia melius, quàm nos ipſi. Quæcũq; ab homine noſcũtur, multò magis à Deo, in quo ſolo eſt uera ſapiẽtiæ poſſeſsio. Hæc Ariſtoteles, dicẽs, Prouidẽtiam Dei maximã, luminoſiſsimã, oculũ mentemq; perſpicaciſsimã ſentit. Affirmãs etiam quæ in Ethicis, Si qua, inquit, cura eſt Diis rerũ humanarũ, ut uidetur, & eſt rationi cõſentaneũ. Eadem affirmat hoc loco, corrigens, quod ibi de multis, hîc de uno Deo. Sed illi à maximo facti ſapiẽtes, & proſpectores rerũ humanarum, ut Plato docuit in Legibus, & Sympoſio. Clara igitur eſt ratio, ueraq; deductio. Deinde reprehẽdit Ariſtoteles Poëtas, qui, quoniã ſolius eſt Dei ſapientia, poſſeſsio, dixerunt eam inuidiſſe mortalibus. Reprehendit Poëtas, mendaces, ut in prouerbio ſit, appellãs: Non enim in Deum inuidiã cadere poſſe. Ecce igitur Deus nõ inuidit mortalibus ſapiẽtiã: Si nõ inuidit, dedit: Si dedit, ut etiã ait Marcus, excepta ſapiẽtia nihil à Diis immortalibus dari amicitia melius potuiſſe. Excepit ſapientiã munus Dei. Si dedit igitur, dedit qđ eſt diuiniſsimũ, ut ipſe inquit, & pretioſiſsimũ. qui autẽ dat, & dat quod optimũ eſt, tum noſcit eum cui dat, tum amat eum uehemẽter. Nõ inuidit autẽ Deus mortalibus

ſapientiam. Amat igitur. Recordare nunc, quę dicit in Ethicis, eundē appellās beatū, C
ac ſapientē, ſapientē autē θεοφιλέστατον, Deo acceptiſsimū. Et paulò inferius, tria deducere homines ad probitatē, naturā, conſuetudinē, documēta. Naturā, inquit, certū eſt non eſſe in nobis: ἀλλὰ δι᾽ ἄ τινὸς θείας αἰτίας ἀληθῶς ἐυτυχέσιν ὑπάρχειν: Sed per quandā diuinā cauſam, his qui uerè fortunati ſunt, exiſtit. Exprimit igitur hoc loco, donari alterā ſapientiæ uerā partē à Deo, uidelicet naturæ bonitatē. Duplex enim ſapiētia: altera cōtemplās, altera operās, mutuo cōnexa. Qui donat unā, donat alterā. Probitas ex notione rerū diuinarū & humanarum: quibus bene perceptis, inſtituitur optimus uitæ curſus. Deinde duplicē tradit Ariſtoteles eſſe ſapientiā: ἴσμεν γὰρ μαλισ᾽ ἅπ ὁ θεὸς ἔχοι, θεία τ ἐπιστημῶν ἂν, κἂν ἓ τις τῶν θείων εἴη, μόνη δ᾽ αὐτὴ τούτων ἀμφοτέρων τετύχηκεν. ὅτι γὰρ θεὸς δοκεῖ τῶν αἰτίων πᾶσιν εἶναι ἡ ἀρχή τις, ἢ τῶν τοιούτων ἢ μόνος, ἢ μάλισ᾽ ἅπ ἔχοι θεός. Hoc eſt, Quā maximè poſsideat Deus, diuina præ cæteris ſcientia eſt, & quā, ſi quis maximè diuinus. Sola autē ipſa, utraq; hæc aſſecuta eſt. Nam & Deus uidetur cauſarū omnibus eſſe principiū. Et talē uel ſolus uel maximè poſsideat Deus. Repetit Sapientiā eſſe ſingularē Dei poſſeſsionē: Et Sapientiā eſſe diuinā quandam, mirabilemq; ſcientiā, tum eam à Deo maximè poſsideri, id eſſe decus eius, poſsideri etiā ab aliquo diuino homine. Quomodo autē diuino? nempe ex eo, quòd primā ſedē & originē habet in Deo. Erūt ergo diuini, quibus Deus dedit ſapiētiā, quaſi participes eius, quod largiſsimū eſt & naturale in Deo. Deinde proſequitur: Iccirco, inquit, eſt in Deo ſumma ſapiētia, & ſapientia eius eſt prima, nobiliſsima. Quoniā nemo eſt cui nō uideatur Deus eſſe principiū & origo omniū cauſarū. Aut hoc modo intelligas, Quia uidet in oībus rebus Deus principiū cauſarū: Videtur earū origo cauſarū, quæ res produxerūt, & producunt: Videtur Deus cauſa cauſarū. Quoties apud Ariſtotelē inuenies, δοκεῖ, uidetur, ſcito nō leuē, ſed euidētē apparētiā denotari. Videtur, id eſt, apparet, oſtēditur, claret, cognoſcitur Deus eſſe principiū cauſarū omnibus rebus. Si cauſas igitur omnes Deus ordītur, tāquā principiū, ſcit omnia, moderat, regit, quia ſuperiores cauſas fecit, propter res particulares. Vt exiſterēt particularia, fecit uniuerſalia. Et ſi cauſas omnibus rebus dedit, dedit etiā hominū, id eſt, ſingularē unū (ut Archytas dicebat & Pythagoras) hominē, à quo tota humana ꝓpago naſceret. Ex hac igit omni Ariſtotelis cōfeſsione, ſequtur, unū ſingularē eſſe Deū, quē ſingulariter nominat, nō alias Intelligentias. Deinde ſequitur, nō ſolū motū cœli ciere Deū, ſed etiā alia multa facere, gubernare res humanas, uerſari ꝑ mundū, ſcire omnia. Itē, fit hinc perſpicuū, cū dicit Principiū cauſarū oībus rebus, eū ſentire totū illū ordinē, quē dixit in Compēdio. Nā ſi deducas omnia, orſus ab ipſo Deo, ad omnes uſq; cauſas & res ipſas, erit totius ordinis illius explicatio. Princeps & origo cauſarū Deus. Prima cauſa cœlum, cœliq; motus. Qui mouet cœlū, reperit cœlū, ut ipſum moueret. Si datur enim origo cauſarū Deo, certè datur nō motus modò, ſed etiā corporis eius, in quo futurus eſſet motus. Quomodo em̄ eſſet origo cauſarū, ſi motus ſolius, nō corporis moti fuiſſet inuentor? Duę enim ſunt cauſæ: corpus ipſum quod mouetur, & motus ipſius. Motus ſine corpore eſſe non poterat. Multo igitur magis eſt corpus ipſum una maxima cauſa, quàm motus ipſius, qui ſine eo eſſe non potuiſſet. Hæc igitur eſt uera deductio. Si datur Deo cauſarum principatus, datur omniū eorū inuentio, & excogitatio. Non debet eſſe mouendi potēs Deus, inueniēdi nō potēs. Nam nō eſſet principiū cauſarū. Aliquas cauſas feciſſet, alias facere nō potuiſſet: Sicq; non eſſet principiū, & origo. Qui poteſt indefatigabiliter mouere, & ex motu tam mirabilem, tamq; uariū rerū ordinem conficere, tot formas generare, multo magis inuenire potuit, unde talia fierent. Illud item obſeruandum eſt, duplex eſſe rerum genus, naturales, & humanas. Naturales ſunt D

corporeæ

A corporeæ, quibus uiuitur corporaliter: Humanæ ſpirituales, multo fortaſſe quàm naturales maiores, quia naturales propter humanas. Si Deus igitur omnibus rebus & cauſis earum eſt principium, non ſolum naturalium erit, ſed etiam humanarum maioris ponderis. In quem enim earum principia, ſi non in Deum, referes? Iam uerò quomodo unam tantum cauſarum partem amplexus Deus, alteram tenere non potuit? Qui igitur inuenit cauſas ut res eſſent, inuenitq; res naturales propter humanas, utiq; fuit etiam autor humanarum, eadem eas regens poteſtate, qua creauit, cauſis earum excogitatis. Eo enim conſilio reperit res naturales, ut homines eſſent, & uiuerent. Quibus ſi prouidit hac parte, multo magis prouidebit ea, quæ pertinet ad animos, ad præmia, & pœnas, ad merita in hac uita, & in alia. Quod & Ariſtoteles eſt confeſſus, dicens Deos redamare, & remunerari probos. Si remuneratur, non utique his quibus corpus uiuit, paratis æque bonis & malis, ſed alio genere præmiorum: Et ut illic, & hic dixit, largitione probitatis & ſapientiæ: multisq; alijs, quæ Marcus ſuperius eſt confeſſus, cum felicitates, & opes, uim illam Dei inuiſibilem attuliſſe imperio dixit. Conſentiunt igitur ſapientes, ſuper re clariſsima, cuius confeſſionem natura extorquet ipſa nobis, impellitq; animum ad has uoces, ut niſi uelis ei reſiſtere, impetumq; eius retardare, non aliud ſis dicturus.

Ariſtotelem miris laudibus efferre, qui Menti rerum creationem tribuiſſent, in quo ſit incluſa confeſsio creati mundi. De Mente dixiſſe eum quæ prior præceptor Plato. In his unius Dei confeſsionem eſſe.

CAP. VIII.

B VT APPARVIT, Ariſtotelis illa confeſsione, Deum cunctarum cauſarum eſſe principium, quæ res quàm latè pateat, uidebunt ſapientes, ſic alio ſimili quodam teſtimonio fit perſpicuum, creatricem illam Mentem, rerumq; principium, ſicut Platoni, ut ſuperius eſt oſtenſum, ſic item ipſi, mirificè placuiſſe. Nam cum maiorum, & anteceſſorum ſuorum de rerum principijs proponeret opiniones, uariasq; ſententias protuliſſet, hæc demũ intulit. Cogor enim rememorare, quo ſit ſermonis aptus ordo. Mentem autem qui dixit eſſe, ſicut in animalibus, & in Natura cauſam mundi, item & totius ordinis, quaſi euigilaſſe uidetur, ad comparationem eorum, qui antea temerariè loquerentur. Qui igitur hoc modo ſuſpicantur, ſimul quod bene cauſam, principium eſſe rerum ſtatuerunt, etiam talem conſtituerunt, unde motus rebus exiſteret. Sic Ariſtoteles. Viſum igitur ſuperius ex Laërtio quæ ſit Mens, quis Autor, uel Cauſa: nimirum opifex mundi, cuiin ſecunda Epiſtola Patrem dat Plato. Duobusq; uerbis comprobat Ariſtoteles quod de Mente rerum Principio dictum fuiſſet ab Anaxagora, alijsq; multis. Primùm, quòd ait eos quaſi νήφοντας, ſobrie, prudenter, uigilanterque locutos. Deinde quòd καλῶς, benè, rectè conſtituerunt Mentem, unde motus fuiſſet omnibus rebus. Recolas igitur, quæ dixerat ſuperius, Deum eſſe τὴν αἰτίων πᾶσιν ἀρχήν, cauſarum omnibus rebus principium. Illic Deum, hic Mentem, Cauſam. Illic omnibus rebus: hic animalium, Naturæ, mundi, ordinis omnis. Illic apparet, claret: hic καλῶς, bene, ſobriè dicitur Mens eſſe Principium rerum cunctarum. Recordare quoq; quæ Plato in Phædone loqui Socratem facit: ὡς ἄρα ὄντως ὁ διακοσμῶν τε, καὶ πάντων αἴτιος, ταύτης τὴν αἰτίαν ἔλαχεν, καὶ ἔδειξε μοι πρόπαν τίνα εὖ ἔχειν, καὶ ὑπὸ τοῦ ἐὰν πάντων αἴτιον. Hæc ex libris Anaxagoræ, quos de natura ſcripſit: Quòd ſcilicet Mens exornauerit, & omnium cauſa extiterit. Hac ego cauſa lætatus ſum, uiſumq; eſt mihi modo quodam bene habere, Mentem fuiſſe omnium cauſam. Vides mirum in modum cunctis placuiſſe inuentionem omnium rerum, &

ſapientiam. Amat igitur. Recordare nunc, quę dicit in Ethicis, eundē appellās beatū, C
ac ſapientē, ſapientē autē θεοφιλέστατον, Deo acceptiſsimū. Et paulò inferius, tria deducere homines ad probitatē, naturā, conſuetudinē, documēta. Naturā, inquit, certū eſt non eſſe in nobis: ἀλλὰ δι' τινὸς θείας αἰτίας ἀληθῶς εὐτυχέσιν ὑπάρχειν: Sed per quandā diuinā cauſam, his qui uerè fortunati ſunt, exiſtit. Exprimit igitur hoc loco, donari alterā ſapientiæ uerā partē à Deo, uidelicet naturæ bonitatē. Duplex enim ſapiētia: altera cōtemplās, altera operās, mutuo cōnexa. Qui donat unā, donat alterā. Probitas ex notione rerū diuinarū & humanarum: quibus bene perceptis, inſtituitur optimus uitæ curſus. Deinde duplicē tradit Ariſtoteles eſſe ſapientiā: ἴσμεν γὰρ μάλιστ' ἂν ὁ θεὸς ἔχοι, θεία τ' ἐπιστημῶν δεῖ, καὶ ἐὰν τις τῶν θείων εἴη, μόνη δ' αὐτὴ τούτων ἀμφοτέρων τετύχηκεν. ὅτι γὰρ θεὸς δοκεῖ τῶν αἰτίων πᾶσιν εἶναι καὶ ἀρχή τις, καὶ τῶν τοιούτων ἢ μόνος, ἢ μάλιστ' ἔχοι θεός. Hoc eſt, Quā maximè poſsideat Deus, diuina præ cæteris ſcientia eſt, & quā, ſi quis maximè diuinus. Sola autē ipſa, utraq; hæc aſſecuta eſt. Nam & Deus uidetur cauſarū omnibus eſſe principiū. Et talē uel ſolus uel maximè poſsideat Deus. Repetit Sapientiā eſſe ſingularē Dei poſſeſsionē: Et Sapientiā eſſe diuinā quandam, mirabilemq; ſcientiā, tum eam à Deo maximè poſsideri, id eſſe decus eius, poſsideri etiā ab aliquo diuino homine. Quomodo autē diuino? nempe ex eo, quòd primā ſedē & originē habet in Deo. Erūt ergo diuini, quibus Deus dedit ſapiētiā, quaſi participes eius, quod largiſsimū eſt & naturale in Deo. Deinde proſequitur: Iccirco, inquit, eſt in Deo ſumma ſapiētia, & ſapientia eius eſt prima, nobiliſsima. Quoniā nemo eſt cui nō uideatur Deus eſſe principiū & origo omniū cauſarū. Aut hoc modo intelligas, Quia uidet in oībus rebus Deus principiū cauſarū: Videtur earū origo cauſarū, quæ res produxerūt, & producunt: Videtur Deus cauſa cauſarū. Quoties apud Ariſtotelē inuenies, δοκεῖ, uidetur, ſcito nō leuē, ſed euidētē apparētiā denotari. Videtur, id eſt, apparet, oſtēditur, claret, cognoſcitur Deus eſſe principiū cauſarū omnibus rebus. Si cauſas igitur omnes Deus orditur, tāquā principiū, ſcit omnia, moderat, regit, quia ſuperiores cauſas fecit, propter res particulares. Vt exiſterēt particularia, fecit uniuerſalia. Et ſi cauſas omnibus rebus dedit, dedit etiā hominū, id eſt, ſingularē unū (ut Archytas dicebat & Pythagoras) hominē, à quo tota humana ꝓpago naſceret. Ex hac igit omni Ariſtotelis cōfeſsione, ſequitur, unū ſingularē eſſe Deū, quē ſingulariter nominat, nō alias Intelligentias. Deinde ſequitur, nō ſolū motū cœli ciere Deū, ſed etiā alia multa facere, gubernare res humanas, uerſari ꝑ mundū, ſcire omnia. Itē, fit hinc perſpicuū, cū dicit, Principiū cauſarū oībus rebus, eū ſentire totū illū ordinē, quē dixit in Compēdio. Nā ſi deducas omnia, orſus ab ipſo Deo, ad omnes uſq; cauſas & res ipſas, erit totius ordinis illius explicatio. Princeps & origo cauſarū Deus. Prima cauſa cœlum, cœliq; motus. Qui mouet cœlū, reperit cœlū, ut ipſum moueret. Si datur enim origo cauſarū Deo, certè datur nō motus modò, ſed etiā corporis eius, in quo futurus eſſet motus. Quomodo em̄ eſſet origo cauſarū, ſi motus ſolius, nō corporis moti fuiſſet inuentor? Duę enim ſunt cauſæ: corpus ipſum quod mouetur, & motus ipſius. Motus ſine corpore eſſe non poterat. Multo igitur magis eſt corpus ipſum una maxima cauſa, quàm motus ipſius, qui ſine eo eſſe non potuiſſet. Hæc igitur eſt uera deductio. Si datur Deo cauſarum principatus, datur omniū eorū inuentio, & excogitatio. Non debet eſſe mouendi potēs Deus, inueniēdi nō potēs. Nam nō eſſet principiū cauſarū. Aliquas cauſas feciſſet, alias facere nō potuiſſet: Sicq; non eſſet principiū, & origo. Qui poteſt indefatigabiliter mouere, & ex motu tam mirabilem, tamq; uariū rerū ordinem conficere, tot formas generare, multo magis inuenire potuit, unde talia fierent. Illud item obſeruandum eſt, duplex eſſe rerum genus, naturales, & humanas. Naturales ſunt D

corporeæ

A pienter omnia posuerit: sed cum displiceat, quòd non ubique Mentem, quod facit Moses, adhibuerit causam, etiam palàm est, multo magis hanc eis causam placuisse. Moses eadem semper dicit Deum fecisse, creasse cœlum & terram, animalia, plantas, hominem, ubique Mentem rebus creandis præficiens. Quam Theologiam si Plato & Aristoteles uidere potuissent, quam approbassent? Quorũ hoc loco eadem est atq; Mosis certè confessio, à Deo cuncta generata, & facta, & disposita: dispositáque ut melius fuisset; cum dicat ad unum quodq;, Et uidit Deus quòd esset bonum. Qua assignatione Plato fatetur se esse contentum, ut dicas bonum, quod Mens excogitasset. Sic quod audis apud Mosen, Fecisse, deinde bonum ipsi uisum esse, mirificè Plato approbasset. Quia si Deus, si Mens, sapientia, consilium, solertia, fuit autor, & si ei bene posita uidebantur, certè nihil esse melius poterat. Declarauit etiam Plato in Cratylo, illam Anaxagoræ Mentem, mirificè illi placuisse. Vbi Socrates rogat Hermogenem, Non ne, inquit, credis, Anaxagoræ Mentem, & Animam esse, quæ exornet, & contineat omnium aliarum rerum naturam? Nil aliud, inquit, τηδὲ καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων φύσιν, ὃ πείθεις ἀναξαγόρα, νοῦν ἢ ψυχὴν εἶναι, τῆς διακόσμησιν, καὶ ἕξιν. Eandem, ut in primo libro uidisti, uocat imperatricem, exornantem omnium, impermistam, ius uniuersale, segregatam ab omni concretione mortali. Quàm autem hæc Mens, quam Anaxagoras celebrauit, placuerit Aristoteli, collaudauerit, adorauerit, suspexerit, potes intelligere ex his, quæ scribit in undecimo post res naturales. De qua hæc ad uerbum: Quæ de Mente dicuntur, habẽt quasdam dubitationes. Videtur enim omnium quæ cogitari possit diuinissima. Quomodo autem se habens talis existat, habet quasdam difficultates. Nam si nihil intelligit; quæ maiestas eius esset? Esset enim sicut dormiens. Si autem intelligit; hoc autem esset aliud peculiare, non esset
B hoc, quod est eius substantia, intellectio, sed facultas, Certè non esset optima substantia. Nam quia intelligit, dignitas ei existit. Insuper uerò, siue mens sit substantia eius, siue intellectio, quid intelligit? Aut enim ipsa se ipsam, aut aliquid aliud. Et si aliquid aliud, aut idem semper, aut aliud. Vtrum igitur differt, aliquid, uel nihil, intelligere ipsum bonum, uel quiduis: uel & absurdum est cogitare de nonnullis. Certum igitur quod diuinissima res, & pretiosissima, intelligit, & non mutatur. In peius enim fit mutatio. Et motus quidam iam, talis res est. Primum igitur si non est intellectio, sed facultas; rationi est consentaneum, laboriosum esse ei continuam intellectionem. Postea manifestum, quòd aliud quid esset pretiosius, quàm Mens, res scilicet intellecta. Etenim intelligere, & intellectio existent, & pessimum intelligenti. Quocirca, id uitandum est. Quædam enim non uidere melius quàm uidere. Non esset certè res optima, intellectio. Se ipsum igitur intelligit. Siquidem est, quod optimum. Hæc dicit Aristoteles, non de omni mente, humana, uel Angelica, aut Sphærarũ cœlestium, sed optima, & pretiosissima, & qua nihil sit maius, quod ab ea intelligatur. Quia si quid præter se intelligeret, in quo cognoscendo delectaretur, maius esset ipsa. Constat autem quàm latè pateat hæc Aristotelis confessio. Videmus hinc eundem esse Deum atque Mentem, & hanc Mentem uidemus Aristotelem fatentem esse rerum Principium. Nam si dat Deo, ut claruit, omnium causarum principium, utique dat etiam Menti, quia Mens est ipse Deus. Quod non solum ex his, quæ dixit nunc de ea Philosophus, constat, sed his etiam, quæ in libris de Republica, & quæ in secundo magnorum Moralium. Etenim dubitationem dissoluit in libris post res naturales de Deo, quæ oborta in libris moralibus fuerat. Oborta autem fuerat de intellectione, uel cogitatione Dei. Vbi dicit hæc ad uerbum: Ea igitur quæ inter loquendum similitudo solet assumi de Deo, neq; ibi rectè, neque hic esset utilis. Non enim si Deus est

sibi

sibi sufficiens, & nullius indiget, ob id neq; nos ullius indigebimus. Est enim & talis C
quidam sermo, qui dicitur de Deo. Nam quoniam, inquiunt, omnia bona possidet Deus, & est sibi sufficiens, quid faciet? Non enim dormiet: speculabitur igitur, inquiunt. Hoc enim est pulcherrimum maximeq; proprium. Quid igitur speculabitur? Si enim aliquid aliud; melius certè aliquid se ipso speculabitur. Sed absurdum est, esse Deo quidquam melius: ipse igitur seipsum contemplatur. Sed & hoc absurdum. Etenim hominem, qui se ipsum contemplatur, solemus tanquam insensibilem reprehendere. Absurdum igitur est, si Deus, inquiunt, erit ipse se ipsum speculans. Quid igitur Deus speculetur, nunc dimittatur. Hęc Aristoteles. Videmus igitur eum hanc dubitationem dissoluere, eandemq; rem repetere, in libris Philosophiæ primæ. In quibus affirmat, Deum contemplari se ipsum, non consequi autem ut sit insensibilis: Neq; enim easdem esse res diuinas, atq; humanas. His igitur locis considerare licet, eandem esse Mentem atq; Deum. Nam quam Mentem uocat in Philosophia, in Moralibus & in libris de Republica, Deum. Sic apparet illam Anaxagoræ Mentem esse Deum, esse Creatorem mundi, omnium ordinum Inuentorem. Is per excellentiam dicitur Deus, huic datur uni Diuinitas. Nam intelligere seipsum, de Supremo solum, & qui uerè Deus sit, dictum apparet. Non sunt hic ullæ aliæ planetarum Intelligentiæ, neq; possunt esse. Hanc Mentem, quam in Timæo Plato uocat Opificem mundi, tum in eo ipso libro; tum in Phędone dicit esse Inscrutabilem, ut difficile possit inueniri: In Cratylo, αὐτοκράτορα, Imperatricem.

Quòd etiam in Moralibus unum singularem Deum est confessus, rerum humanarum prospectorem: Et quòd ad aliam, quàm præsentem uitam, prouidentia eius & quæ largiri bonis eum ait Aristoteles, referantur. D

CAP. VIIII.

SVNT item alia plurima hinc inde sese offerentia indicia, non solas illas cœlestes Intelligentias Aristotelem Deorum nomine, & excellentia dignatum, sed iuxta maiorum suorum religionem, meliorem quandam, absolutamq; ab incitatione cœlesti Diuinitatem, eum asseruisse. Illamq; astrorum diuinitatem ascititiam, peregrinamq; illi esse, & ad tempus prędicatam, cum non haberet quid de Deo clarius, & probatius tunc diceret. Cum autem alijs in locis humanæ naturæ ueros instinctus super confessione Diuinitatis sequatur, confitens Diuinitatem, quæ regit mundum, non solùm machinam cœlestem mouens, sed etiam per omnem mundum inambulans, præcipueq; res humanas, propter quas sunt naturales, moderans, dicemus eum astrorum Diuinitatem, aut partem quandam Deorum statuisse, ut si quis aliquos Angelorum cœlo uoluēdo præficeret: aut inconstantē fuisse, & ubi contra Naturæ impetū uiolenter locutus esset, postea relatum, ab eodem Naturæ, cui resistere non posset, æstu, ueram Diuinitatem fuisse confessum. Nunquid inquit, in Moralibus, Fortuna, quasi Prouidentia quædam, est Deorum? An potius id non est probabile? Quippe Deum cum dominus sit huiuscemodi rerum, arbitramur tribuere merentibus bona, & mala. Fortuna, uerò, & quæ à Fortuna sunt, uerè fortuito eueniunt. Quam rem si Deo tribuamus, iudicem improbum eum faciemus, aut inuitum: quod Deo non conuenit. Itaq; neq; bonam Fortunam, Prouidentiam, aut Beneuolentiam Dei esse, probabile est: quia improbis etiam datur. Deum autem curare improbos, non est probabile. Primum iuxta uulgares, plures Deos loquitur: deinde sese ad Philosophiam recipiens, unicum semper Deum, qui dominus, ac patronus sit omnium, quæ possident homines rerum. Ad hæc negat quæ Fortunæ

bona

A bona dicuntur, ab eo proficiſci, id eſt, dari certa quadam cura eius, & prouidentia, ac beneuolentia. Diuites, improbos; Deiſq; contemptores eſſe. Præclaréque ſecum agi putare, quòd aliquem trucidarint, opes auexerint. Quorum à Deo nihil eſt. Non enim malarum rerum Deus eſt largitor, ſed bonarum. A' quo tametſi proficiſcuntur omnia, uera tamen eius beneuolentia, ut Ariſtoteles ait, erga bonos duntaxat. Nec ſi Solem ſuum oriri facit ſuper bonos, & malos, & pluit ſuper iuſtos, & iniuſtos, nullo diſcrimine id facit, ſed propter bonos benefacit malis. Omninoq; Ariſtoteles ſentit caducarum rerum, temerariamq; iſtam felicitatem, neminem debere diuinæ erga ſe beneuolentiæ aſcribere: quia datur æquè malis, atq; bonis: ſæpius etiam malis. Quoniam, inquit, quæ uulgo putantur bona, & quibus apud plebem ſolent homines fortunati uocari, eueniunt ſine diſcrimine bonis & malis, non ſunt quibus ea contigerunt, amici; gratiq; Deo dicendi, ut ſit eadem ratio conciliandæ charitatis diuinæ, atque conſequendorum terrenorum bonorum. Ipſe enim etiam dicit, Si mundus uos odit, ſcitote quia me priorem uobis odio habuit. Et, Odiſti obſeruantes uanitatem. Non amantur igitur improbi à Deo, inquit Ariſtoteles. Si non amantur; bona quæ ſunt conſecuti, non omnino eius beneuolentia ſunt aſſecuti, ſed ipſo conniuente, & ſinente. Multo enim largitur amicis ſuis meliora. Quos igitur fortunatos aſpexeris, non continuo amicos Dei, & quibus Deus faueat, arbitreris, ſed ſcito hæc accidere, fieriq; eo conniuente. Subijcit Ariſtoteles, Bona & mala meritis à Deo dari. Hunc ordinem eſſe Prouidentiæ, ut dentur bonis bona, mala malis. Quòd ſi terrena bona, quæ dicuntur ἐυτυχίαι, temerariè contingunt, id eſt, caſu quodam, & fortuito, quid ſupereſt quod detur à Deo, certo diſcrimine bonis & malis?

B Nam largitio, inquit, rerum fortuitarum non eſt recta à Deo. Ergo quod dat Deus, maius ſit quàm quæ ſint in poteſtate Fortunæ, neceſſe eſt. In poteſtate Fortunæ ſunt uires corporis, forma, opes, à bonis, & à malis æquè poſſeſſæ. Igitur quid mali dabitur à Deo malis, boni bonis, ſi ſunt ea fortuita, & in poteſtate Fortunæ? Et tamen Ariſtoteles fatetur: τὸν γὰρ θεὸν ἀξιῶμεν κύριον τῶν τοιούτων, τοῖς ἀξίοις ἀπονέμειν, καὶ τὰ ἀγαθὰ, καὶ τὰ καλά: Exiſtimamus enim Deum, penes quem ſint iſta, meritis tribuere bona & mala. Nulla igitur ſuperſunt mala & bona, quæ dentur à Deo. Eadem ſiquidem ratione cum uideam bonis eſſe mala, dicam fortuito id fieri. Et cum dicas bene fieri bonis à Deo, uerum miſeriis & incommodis æquè atque improbi, ſæpe magis, ſubiaceant boni; quid ſupereſt quod detur utriſque pro meritis? Cogimur ergo hæc ad alia bona & mala, quàm præſentia, quæ fortuito dantur, referre, maiora uidelicet, & æterna, quod Ariſtoteles quadam mentis diuinitate fortaſſe perſpexit. Obſerua etiam, quòd nefas eſſe dicit, ut Deum faciamus iniuſtum, aut improbum iudicem. Itémque obſerua, quòd ait, non eſſe ueriſimile, Deum curare improbos: ergo ex aduerſo eſt ueriſimile, eum diligere bonos: quod ipſe euidentiſsimè confeſſus eſt in decimo, ut ſuperius oſtendi. Hic inquit, non eſt ueriſimile, improbis Deum conſulere. Deinde putamus eum tribuere malis mala. In decimo autem Moralium dicebat, Si Dij mortalia curant, ut probabile eſt, & euidens, ueriſimile eſt bonos, benéque & probè uiuentes eos redamare. Aperta igitur eſt ratio Prouidentiæ, claráque confeſsio, Deum cuiuſque merita reſpicere, dantem bona bonis, mala malis, reijcienda in aliud tempus, diligentiúsque iudicanda, quoniam præſentia ferè ſine diſcrimine. Atque hoc loco, clariſsimè non eſt Deus ille Motor cœli, aut ulla Planetarum Intelligentia, ſed quidam uniuerſalis Deus, non cœlum tantum mouens, uerumetiam reſpiciens, & intuens res humanas, ponderansq; merita cuiuſq;. Conſidera enim, Si negat Ariſtoteles, fortuita bona de-

bere referri in Deum, quoniam malis & bonis accidant, à motu autem cœli nõ datur C
niſi uita corporea, qua mali, & boni æquè fruuntur: certè ſi Deus, cœli motor, non alia bona largitur, quàm corporea, & uniuerſalia, non diſtinguens merita cuiuſquã, ſed uitam æquè ſuppetens omnibus, meritorum pondera non attendat. Datur igitur aliud autore Ariſtotele, in quo Prouidentia eius diſtinguatur, diſtinguantur mali à bonis. Super quibus æquè Sol lucet, pluit æquè. Motor igitur ille Deus, curat etiam alia longè maioris ſapientiæ. Nam mouere Solem, & ſidera, ſolum ad uitam corpoream pertinet. At in nobis non eſt ſolum corporaliter uiuere. Eoq; neceſſe eſt, non illam cœli Intelligentiam hunc Deum eſſe, quem nunc dicit: aut illum quidem, ſed non cœlum duntaxat mouentem, uerum etiam humana gubernantem.

Ex eo quod Ariſtoteles de Nectare Deorum ſcripſit, probari & unius ſummi Diuinitatem, qui ſibi & cunctis ſit cauſa felicitatis: & Deos illos non eſſe uertentes orbes cœleſtes. Virtutes, quæ poſſidentur à mortalibus, multo magis à Deo poſſideri.

CAP. X.

QVOD ſuperius de Nectare Deorum in Moralibus dixerat Ariſtoteles, Duo præclara, & Theologiam fatentia in eo deprehendes: Illam dico Theologiam, quam Ariſtoteles, præterquàm de Intelligentijs cœleſtes orbes mouentibus, apertè propoſuit. Primum Deos eos nominat, qui non moueant orbes cœleſtes, deq; his ita loquitur, ut eandem de his, atque mortales omnes religionem prædicaſſe apertè conuincatur. Ad hæc nominat Nectar, ut Philoſophus, non ut uulgares, ſentiens uinum ſuauiſsimum, ſed uerè ex Phi- D
loſophia diuinius, & incorporeum quiddam, quod perſpicuo exemplo demonſtrauit. Dicit enim eſſe nonnullos, quibus uoluptates omnes, generationes uiderentur, negantes uoluptatem eſſe bonum. Hoc autem accidit eis, inquit, quia ſolas corporeas uoluptates habent exploratas, haud alias eſſe putantes: ceu qui neſciunt Nectar, putantes Deos bibere uinum, quia non putant dulcius eſſe quicquam. At Nectar eſt incorporea ſuauitas. Cum igitur incorpoream uoluptatem, aut ſuauitatẽ ſentiat Ariſtoteles, qua Dij fruantur; ea profectò non eſt alia, quàm celebris illa apud Poetas, quos Ariſtoteles ediſſerit, & quã dixit ipſe Deus, Flumina de uentre eius fluent aquæ uiuæ. Et, Amplius non bibam de genimine hoc uitis, niſi cum uobiſcum illud bibam in regno Patris mei. Qui bibunt igitur hoc Nectar, non ſunt planetæ, nulla cœleſtis Intelligentia rotando cœlo præfecta: ſed certè Dij illi, quos beatos in omne tempus cenſuit triumphare ſupra cœli uertigine corporibus liberatos, ſufficientiſsimam, copioſiſsimamq; bonis omnibus uitam agentes. Hi ſunt Dij, non Intelligentia Solis, Lunæ. Illud item conſiderandum eſt, quod ſecundo Moralium ſcripſit, cum de Heroicis, & ſupra hominem uirtutibus loquerctur. Eſt, inquit, quædam uirtus oppoſita feritati, quæ nullũ habet nomen, quia ἐπὶ θεῦ ἀρετὴ. ὁ γὰρ θεὸς βελτίωι ἢ ἀρετῆς, καὶ ὁ κατ' ἀρετὴν θεῖ κακοδαίμων. ὅτω γὰρ βελτίων ἔσται ἡ ἀρετὴ τοῦ θεοῦ: Non eſt Dei uirtus. Etenim Deus eſt uirtute ſuperior & melior. Et non ſecundum uirtutem eſt bonus. Hoc enim modo uirtus eſſet Deo melior. Is igitur Deus, uirtute ſuperior quis eſt, & quid deſignat eum habere uirtute præſtantius? Si enim non uirtutes ipſas, quæ conſuetudine, documentisq; acquiruntur, ſed excellentius, & naturalius quiddã poſsidet, utiq; cuncta bona, & omnẽ laudem, quam poſsidet homo, longè magis Deus poſsidebit. Hominũ uirtutes ſunt fortitudo, modeſtia, temperãtia, iuſtitia, liberalitas, charitas, hæc omnia

Deus

A Deus longè excellentius posſidebit. Ergo ſi ſolent homines, cum proſpiciunt reipu-
blicæ, cum humanè, iuſtè, moderatè, ſapienter, liberaliter, & clementer agunt, lauda-
ri, extolli, præferri, prædicari, non ne laudibus his Deus erit excellentior, magiſq;
eas uſurpabit? Si enim eſt uirtute ſuperior, is ſit neceſſe eſt quo beneuolentius, libe-
ralius, clementius nihil poſsit eſſe: præ cuius æquitate, liberalitate, charitate, humana
charitas ſit penè uitium, nedum uirtus. Hinc igitur fit, ut Deus, quod omnis anti-
qua Theologia teſtatur, ſit bonorum effuſiſsimus largitor, eximia charitate & bene-
uolentia præditus, indulgentiſsimus, prouidentiſsimus, omnesq; item laudes, o-
mnem gloriam, abſolutiſsima quadam ratione poſsidens. Hæc autem omnia in
unum competunt ſolum. Recordare hoc loco, quòd ait, eſſe uirtutes quaſdam Heroi-
cas nomine carentes, id eſt, diuinas quaſdam & eminentiſsimas, quas Heroicas di-
xit, quaſi ſimiles earum, quæ à Diis, uel Heroibus poſsidentur. Heroës autem hoc
loco ſunt Dij. Nam & ipſe Ariſtoteles dixit ibidem, hanc uirtutem Heroicam eſſe
quandam, ac diuinam, ut feritas immane quoddam prodigioſumq; uitium. Ergo ſi
quanto melius, laudabilius, rectius, modeſtiusq; agunt homines, Deo magis aſsimi-
lantur, profectò neceſſe eſt eandem uirtutem eſſe in Deo, cuius in homine quædam
ſit imago. Cum uerò nihil ſit liberalitate & clementia, charitateque apud homines
commendabilius, & quod magis prædicetur, extollatur; certè neceſſe eſt, hæc eſſe in
Deo præſtantiſsima, abſolutiſsima. Qui, ſi careret Prouidentia rerum humanarum,
ſi negligens eſſet ſalutis cuiuſquam, ſi non audiret cum inclamatur, ſi Patrem tan-
tum ex motu Solis ſuppeteret, multi mortales eo meliores eſſent. Nec hi cum emi-
nentiſsimis factis inclareſcerent, Dei ſimiles dicendi eſſent, ſed Deus ſimilis eorum.
Fatetur ergo Ariſtoteles in Deo quandam eſſe mirabilem uirtutem, eximiamq; pro-
B uidentiam, benignitatem, charitatem, uſq; eò præſtantem, ut intelligi quidem poſsit,
nominari non poſsit. Incurruntq; omnia ad confeſsionem unius Dei. Memineris
item quæ Marcus ille Tullius ob ingenij diuinitatem ut diceret, prouectus eſt: Ve-
rum animum uincere, iracundiam cohibere, uictoriam temperare, aduerſarium no-
bilitate, ingenio, uirtute præſtãtem non modò extollere iacentem, ſed etiam amplifi-
care eius priſtinam dignitatem: hæc qui faciat, non ego eum ſummis uiris comparo,
ſed ſimilimum Deo iudico. Intelligebat ſapientiſsimus orator, eminẽtiſsimas in Deo
quaſdam eſſe uirtutes, quarum mortales aliquando eſſent participes. Vbi clementia,
liberalitas, ſi res humanas negligeret? quæ ſunt materia clementiæ. clementia autem
ſine prouidentia non poteſt eſſe. Nam qui neſciat, quibus parcendum eſt, & ſi nul-
lum cum eis intercedit ei commercium; nec offenditur, nec parcit, nec clementia præ-
ditus eſt. Rem igitur, quam Natura faciebat clariſsimam, Philoſophus eſt confeſ-
ſus, eamq; celare non potuit. Cuius ſi uocem audirent, ſi dicta ponderarent ruſtici Peripatetici peripateticam
tempeſtatis noſtræ Peripatetici, non tam pertinaciter ei confeſsionem Prouidentiæ,
aut Diuinitatis, quæ non cœlum duntaxat, ſed alia agat pleraque digna maieſtate
ſua, detraherent.

*Admiranda Ariſtotelis Theologia de beatitate diuina: quæ ſit contempla-
tio: Eandem eſſe minorum Deorum felicitatem, Deum ſummum contem-
plantium. Ex quo ſumma unius maieſtas comprobatur.*

CAP. XI.

ARISTOTELES decimo Moralium, perfectam felicitatem probat actio-
nem eſſe contemplandi ſemper, idq; ea ratione probat: Deos, ait, arbitra-
mur beatos & felices. Sed cum nullas eis humanas actiones tribuere poſsi-

mus,uiuere autem eos dicimus.Necꝙ enim fas eſt eos dormire,ut Endymion. Viuenti cui ſit omnis actio detracta,nihil ſupereſt,niſi θεωρία, ſpeculatio : inde fieri, ὥστε ἡ τοῦ θεοῦ ἐνέργεια, μακαριότητι διαφέρουσα θεωρητικὴ ἂν εἴη : Vt actio Dei quæ beatitudine eſt præcipua, ſpeculatrix ſit. Omnis enim, inquit, uita Diis eſt beata. Ex his eius uerbis, quæ quidem & alijs in locis, & in libris poſt res naturales eſt locutus, efficitur hoc omne. Principio totam hanc contemplandi,in quo beatitudinem uult eſſe, rationem, habere caput,ubi ſiſtat,ne procedat ad infinitum. Et primum quod dixerat de Mente, cuius ferebat felicitatem in contemplanda ſe ipſa;quod hoc loco aſſerit, prꝛcipuè eſt uerum. Hæcꝙ erit Ariſtotelis Theologia : Deus cognoſcit, contemplaturꝙ ſe ipſum, ipſe ſibi felicitatis obiectum. Cæteri ergo Dij contemplabuntur eum , inde beati. Nam ſi Deus aut Mens, quam diuiniſsimam, optimam, pretioſiſsimamꝙ prædicauerat, eximia in cognitione ſui fruitur felicitate , tantundem beata , quanta maieſtas ſua , quam ſemper cognoſcens efficitur beata , etiam minores Intelligentiæ Deum intuentes felicitabuntur. Scilicet fit ex his neceſſariò, Deos minores fieri beatos in cognitione Dei:quoniam ratio quæ cogebat ne confiteremur,Deum præter ſe in quo beatus ſit aliud contemplari, erat, quia quod contemplaretur, ex eo beatus exiſtens, eſſet maius ipſo Deo. Sed quoniam nihil Deo melius, & maius , neceſſariò ſe ipſum contemplatur. Hæc inquam ratio non habet in Dijs minoribus locum, ſed in contrarium, quoniam Dijs eſt ſupremus quis, neceſſariò fiunt eo contemplando beati. Vt ſit ratio,Deus,quo non eſt melius, ſe ipſum contemplatur, ſe ipſum contemplando eſt beatus : Dij minores,quibus eſt melius, & ſuperius, illud ipſum contemplantur, & in eo contemplando ſunt beati. Hæc igitur neceſſariò ſunt in hoc ordine , ut ſi Dij nihil aliud agentes, duntaxat contemplantur; eos neceſſariò Deum contemplari : Deum autem contemplari ſe ipſum. Vt qui dat ſibi, qui maximus eſt, felicitatem in contemplatione ſui , longè facilius daturus ſit minoribus. Ex quo clariſsimè efficitur , quod Ariſtoteles in fine totius rationis poſuit : ὥστε εἴη ἂν ἡ εὐδαιμονία θεωρία τις, Quocirca felicitas erit quædã theoria, ideſt, contẽplatio Dei. Græcè theos , Deus, oria, uiſio. Totaꝙ beatitudo erit contemplatio Dei : ut nec Dij minores , nec maximus ipſe Deus, in alio ſint beati,quàm in contemplatione Dei : Ex eodemꝙ cæteri Dij beati , quo maximus Deus . Quanta igitur hic cum religione concordia? Felices nos futuros oracula , cum uidebimus eum ſicuti eſt. Cum is igitur ſit contemplationis ordo , ut felicitas omnis ſit contemplatio Dei , eáque non cuiuſcunque Dei, ſed maximi, & eminentiſsimi tantum, & qui uerè Deus ſit; hæc deinde ſequuntur , Huiuſmodi contemplationem non fieri in abſentia , Et Deos contemplantes oportere propius aſsiſtere , eodem in loco eſſe , in quo quem contemplentur : Haud aliter perfecta futura contemplatione. Ex hoc item ſequitur , hos Deos, quorum beatitudinem dixit eſſe theoriam , uiſionem Dei , eſſe non poſſe Intelligentias cœleſtes, Solis, Lunæ, planetarum, nimium à primo diſtantium, è cuius contemplatione exuberat beata uita. Ex primo autem ſequebatur , ut ſi ex unius contemplatione omnis manat felicitas, illum eſſe optimum, maximum,omnibus his,quos ſua præſentia efficit beatos, incommemorabiliter maiorem. Sic rationibus altera ex altera conſequentibus , Dijs eſt beatitudo contemplatio : Non ſui , quoniam eſt excellentior, qui poſsit eis eſſe obiectum cõtemplandi. Nam dicebat Ariſtoteles, Deus ſiue Mens eſt beata cognoſcendo : Aut ergo ſe , aut aliud. Non alium, quia maior eſſet qui cognitus & inſpectus eum bearet. Non admittit autem ratio Deo quidquã præſtãtius. Ergo ex aduerſo,ſi Dij minores habent ſupremũ,quia neceſſe eſt, ad unum caput uenire,quod & ipſe Philoſophus fatetur,in eo cognoſcendo ſunt beati.Hunc ergo contemplantes

C

D

templantes, propius adesse, intuentes eum necesse est. Quod si uerum est, assistentes non erunt motores orbium cœlestium, sed aliud Deorum genus: Illi scilicet, quos in libris de Cœlo dixit extra cœli motus uiuere beatos. Hæc est autem eorum beatitudo, quòd contemplantur. Ratio autem docet, eos unum primum contemplari, qui sit etiam sibi causa felicitatis. Ex his igitur, ut omnes rationes ad epilogum reuocem, efficitur, ut hac parte sapientissimè sit Aristoteles locutus, proponens similem nostræ, quam suggerebat ei ratio, philosophiam. Est hic clara primi Dei confessio, cuius contemplatio felicitat Deos contemplantes, coramq; assistentes: Hos orbium cœlestium motores non esse. Cumq; hic de cœlesti motu, & animatione orbium nihil loquatur, constet eum non semper in eo sensu fuisse, esse Deos, qui moueant orbes. Est demum contemplatio Deorum ipsum Nectar. Nam contemplatio, & εὐδαιμονία, id est, felicitas, sunt idem. Nectar est pabulum Deorum: Dij non bibunt, non comedunt, non negotiantur, sed speculantur tantùm: Ergo Nectar est contemplatio, contemplatio beatitas. Hinc Poëtæ cecinerunt, ad mensas, ab Hebe Nectaris huius plena pocula ministrari Dijs. Est enim Hebe iuuentus. Perpetuò iuuenes sunt Dij, Deum æternum contemplantes. Merito Dij uocati, quia felicitas est & Diuinitas uidere Deum. Vt cui datum sit uenire ad conspectum illum, iam uerè sit Deus beatus.

De beatitudine Deorum: de unica, simpliciq; uoluptate, quam Deo tribuit Aristoteles. Consensus eius cum sacris literis, beatitudinem esse diuinam contemplationem.

CAP. XII.

ITEM Aristoteles septimo Moralium ad Eudemum, alijsq; in locis, asserit, non eadem nobis esse dulcia, iucundaq;, ut quod nonnunquam efficit hilaritatem, aliàs generet molestiam, quoniam non una simplexq; sit natura nobis. Alioqui foret semper actio iucundissima. tum concludit, διὸ ὁ θεὸς ἀεὶ μιᾷ καὶ ἁπλῇ χαίρει ἡδονῇ: Quamobrem Deus semper una & simplici lætatur uoluptate. De quo'nam Deo hoc dictum suspicemur, quem singulari appellatione Deum appellat, natura in hanc nuncupationem rapiente, tum ei tribuit unam immobilem, æternamq; uoluptatem? Certè de unico illo singulariq; Deo, quem posteres naturales, iuxta maiores, appellat Mentem, in Moralibus Deum; cuius ferebat sui, non alterius, esse contemplationem. Nunc eandem contemplationem dicit esse unicam, stabilemq; ipsius uoluptatem, beatitudinemq; Diuinitatis suæ, quam habuit ab æterno, in qua nulla fuit unquam mutatio, aut scilicet in deterius, aut melius, quippe quo nil melius. In deterius autem mutari, qui sit omnipotens, incorruptibilis, simplex, unaq; natura, non potest. Hæc mirabilis, diuinaq; confessio, in unum duntaxat spectat altissimum, naturalem, uniuersalemq; Deum: Quod & appellatio designat, & quòd simplicem, unamq; tribuit ei uoluptatem, ex una, simpliciq; natura nascentem. Quæ si minoribus item Dijs adest, eatenus aderit, quo sunt illi primo similes: ut quemadmodum non natura, sed affinitate & assimilatione sunt Dij, sic una simplexq; uoluptas eis ex illo primo. Nam quoniam hæc uoluptas est contemplatio, Dij autem contemplantur, contemplantes sunt beati: ratio autem docebat eos contemplari maximum, qui sibi quoque se contemplanti sit causa felicitatis: efficitur necessariò, ut simplex illa, unaq; uoluptas sit illius primi, cuius intuitus, & ex intuitu uoluptas, in ipsum, & in minores Deos redundat. Vna est ergo, simplexq; Dei, Deorumq; uoluptas ac delectatio, contemplatio maximi Dei: quæ

quidem ideo ſimplex eſt, & una, quia Deus eſt ſimplex, ſcilicet maximus ille. Ob C
id de ſolo Deo, cui ſoli uera Philoſophia dat ſimplicem, ſingularemq; naturam, hæc prædicatio præcipuè uera eſt. Non eſt item Dijs ipſis ab hac uoluptate digreſſus, qui facti ſunt immortales & immutabiles ab illo primo. Colligentes igitur Ariſtotelis hinc inde dicta, deprehendemus unum idemq; eſſe, quatuor hæc, Contemplationem, Beatitudinem, Nectar, Voluptatem. Nam ſuperius probauerat, Deos, quos communi conſenſu fateamur beatos, cum nihil eos aliud agere fas ſit, quàm contemplari, neceſſariò ſemper ſpeculari. Ecce beatitudo, ecce ſpeculatio. Iam dixerat Nectar eſſe ſuauitatem, uulgaribus incognitam ſuauitatem, non uini, ut illi crederent, qua Dij fruantur bibentes. Cum autem probauerit eos nihil aliud agere, quàm ſpeculari (bibunt autem Nectar. Nectar non eſt uinum, ſed eſt æterna immutabilisq; uoluptas) Nunc autem tribuit Deo uoluptatem unicam, & ſimplicem, & immutabilem. Ergo eſt illa contemplatio. Vt rationes ſic coaceruentur: Deorum eſt beatitudo: Dij nihil agunt, nec eos agere par eſt: intelligunt autem: Sola igitur ſupereſt ſpeculatio, quæ ſit eadem beatitudo. Bibunt Dij Nectar: Deos dictum eſt ſolum ſpeculari: Nectar bibere, eſt ſpeculari: hoc autem, eſſe beatum. Deus item capit immutabilem uoluptatem: ergo uoluptas eſt Nectar, Nectar ſpeculatio, ſpeculatio beatitudo. Ex his igitur efficitur, ut ſint ueriſsima in ueteri Philoſophia tradita, non poſtea ex ſuperſtitione Chaldæorum, & Aegyptiorum inuecta, à Philoſophis quibuſdam approbata. Tradiderat priſca Philoſophia, quod dixit Angelus Raphaël Tobiæ: Videbar quidem uobiſcum manducare & bibere: ſed ego cibo inuiſibili, & potu, qui ab hominibus uideri non poteſt, utor. Is potus eſt Nectar, quod potant Dij, maximo Deo, ut idem Angelus eſt confeſſus, aſsiſtentes. Hunc potum inuiſibilem dixit Angelus. Ariſtoteles autem uulgare, ait, credere, Deos bibere uinum, D
quòd neſciunt Nectar. Hoc Nectar, hunc potum inuiſibilem, & panem, uel Ambroſiam, priſca Philoſophia prodidit Deos in cœlo edere, & bibere. Ariſtoteles ut Philoſophus perpendit, quis is ſit cibus, & potus inuiſibilis. Eſt, inquit, contemplatio Dei, ipſummet primum efficiens beatum, eoq; habet ſimplicem, unicam, æternam, immutabilem, de cognitione & aſpectu naturæ ſuæ, felicitatem. Eadem cognita ab aſtantibus Dijs, efficit eos gaudijs ineffabilibus lætos. Hæc uoluptas & lætitia tanto maior & uberior eſt in Deo, quanto magis ipſe ſeipſum cognoſcit. Et quoniam nemo eſt, qui quoniam eſt infinitus, poſsit eum perfectè noſcere, ſolus ipſe perfectè, infiniteq; de ſe ipſo beatus. Cæteri, quoad capax eorum natura eſt. Hæc omnia ſequuntur ex dictis Ariſtotelis. Hucq; ei deueniendum fuiſſet, ſi rationes nectere & perſequi totam rem uoluiſſet. Hoc uetus Philoſophia confeſſa. Aſtrorum autem Diuinitas Chaldæorum & Aegyptiorum fuit ſuperſtitio.

Ariſtotelem ſummum Deum affirmare cum Homero Patrem eſſe Deorum, hominumq;: eiuſdem eſſe generis cum illis. Hinc creationem Deorum, & ſolum Primum æternum demonſtrari.

CAP. XIII.

DVAS IN Ariſtotele & Platone Mentes de Dijs ac ſummo Deo fuiſſe, aut non quidem duas, ſed unam tantùm, reſipiſcentem, ab erroreq; euigilantem, quem prius natura pulſans ſemper conſcientiam, ab erroreq; ad ueritatem reuocans, ferre non poſſet, qui mentem ad ſcripta eorum legenda ſagacem, æquam, prudentem attulerit, agnoſcet. Accipimus autem, quæ mens euigilans, naturæq; ſtimulis & rationis exagitata profudit. Quid enim illud item

A item est, quod in primo Politicorum dicit: Filiorum autem dominatus, regius est. Nam quod genuit, & secundum charitatem, & secundum dignitatem imperans est. Quæ species est regij principatus. διὸ καλῶς ὅμηρος τὸν δία προσηγόρευσεν εἰπὼν. πατὴρ ἀνδρῶν τε, θεῶν τε, τὴν βασιλείαν τούτων ἁπάντων. φύσει γὰρ τὴν βασιλείαν διαφέρειν μὲν δεῖ, τῷ γένει δὲ εἶναι τὴν αὐτὴν, ὅπερ πέπονθε τὸ πρεσβύτερον πρὸς τὸ νεώτερον, καὶ ὁ γεννήσας πρὸς τὸ τέκνον. Videlicet, Quocirca bene Homerus Iouem appellauit, cum dixit, Pater hominum, atq; Deorum, Regem istorum omnium. Natura enim uel ingenio Regem differre quidem oportet, genere autem eundem esse. Quod habet antiquius erga recentius, & genitor erga filium. Hæc Aristoteles dicens, & quæ locutus esset Homerus collaudans, approbansq;, non ne declarat sibi quæ mens ineesset, probatq; omnia antedicta? Appellat autem Homerus Iouem Patrem hominum, atque Deorum, qui sit idem Rex eorum. Eò igitur spectat dictum Aristotelis, Iouem patrem hominum, atque Deorum, iure etiam Regem esse, quoniam pater erga filios regiam gerat excellentiam: Regem oportere eiusdem generis esse, licet ingenio & prudentia differentem. Bene igitur Homerus Iouem, qui sit idem Rex Deorum hominumq;, dixit eorum esse Patrem. Aut bene qui sit pater hominumq; Deumq;, Regem etiam eorum appellare. Quoniam pater erga prolem, regiam obtinet potentiam, quia & natura idem cum filijs, & antiquior, ac uenerabilior. Pater igitur Deorum & hominum, est eorum merito Rex appellatus. Et merito dictus Pater eorum, qui & Rex sit. Quòd si Homerus bene est locutus, & si uerum est Patrem, Regem eorum esse, quos genuisset: aut Patrem eorum quibus imperet: certè colligitur, Iouem, qui Græcè duo habet
B nomina, ut Aristoteles ipse dicebat in Compendio, ζεὺς δίος, quæ copulata designãt eum, per quem uita est, genuisse Deos & homines. Est autem generare apud Philosophos, creare, facere, ut Plato gignit tempus, aliaq; exempla innumera. Genuisse inquam autoremq; fuisse Deorum & hominum: & quia genuit, non solum esse genitis antiquiorem, sed etiam excellentiorem, & Regem: Deinde eiusdem esse generis genitorem, ac genitos. Ergo est, quod dixit idem in Moralibus, Mentem esse Deo συγγενέστατον: Plato in legibus, οἰκειότατον: Moses, ad imaginem, & similitudinem suã fecit illum. Ex eodem genere sunt Pater & Filij, Deus & Dij, hominesq;, scilicet affinitas est cognatio, Aequalesq; sunt homines Dijs in cognatione: quoniam Pater idem utrisque pariter satis, & simul, sub filiorum nuncupatione cum Dijs adscriptis. Ipse Deus omnium Imperator, inquit, est. Antecedit autem tempore & dignitate, paternam retinens autoritatem. Ex his igitur omnibus hæc sequuntur, bene, teste Aristotele, Iouem esse Regem Deorum, qui Pater sit: aut bene Patrem appellatum, qui idem Rex sit, ut siue propter imperium nomen Patris sit sortitus, siue propter generationem nomen Regis, utrunque sit uerum. Sequiturq; Iouem, apud antiquissimos Græcos, & Latinos, fuisse nomen sempiterni Dei, sæpius ostensum, Patrem, & Regem esse Deorum & hominum, præcedentem eos antiquitate, id est, anterioritatè, ut fingam nomen æquipollens: Est enim Antiquus, ab Ante, sicut à post, Postiquus; præcedens item regia autoritate. Sequiturq; dictorum superioribus libris confirmatio, etiam Aristotele suffragium ferente. Est enim Deus Pater & Rex, non hominum tantum, sed etiam Deorum. Si Pater, utique autoritate, & tempore: cui paternitas dat regium principatum. Si Deorum & hominum, non solum humani generis, & generis diuini sator & creator, sed etiam eodem modo, eodem tempore ipse antiquus, & æternus. Vt homines ab illo geniti aliquando, sic Dij. Itaq; apparet, Aristotelem nunc sentire, quod dixerat in Compendio, cum dixit, Iouem esse nomen summi Dei, hunc autem esse supremum, altissimum, regentem omnia. Ibiq;

de Dijs

de Dijs nihil, ſed de rebus naturalibus tantum: hic apertius de dijs. Apparet eum C confirmare, quæ dixit in libris de Cœlo, de Dijs extra cœli motiones uiuentibus. Item eum nec primum, nec alios minores Deos orbibus affigere. Item Diuinitatis eum ſtatuere ordinem, quem & natura, & ratio, reuelataq; deſuper Theologia docet. Sicq; etiam nuſquam illæ planetarum Intelligentiæ, ſed Dij, quos creauit Deus æternus. Aeternus autem, non illi; quia Pater ille. Nam ſuper æternitate paribus nulla paternitas, nullum imperium. Hæc ex Homeri, & Ariſtotelis, qui dicta probat eius, teſtimonio irrefragabiliter ſequuntur.

Deum ab Ariſtotele, ueluti generis humani Regem declarari, omni genere ſapientiæ maiorem, cui libenter omnes obtemperare oporteat.

CAP. XIIII.

QVIS item erit è ſapientibus, qui non conſideret, admireturq; illud, quod Ariſtoteles item tertio Politicorum prudens & ſciens de ſingulari Deo eſt locutus? Nam cum de Republica, ciuibusq; quæreret, an quem uirtute præſtantem cæteris perſpicuum eſſet, præferri reliquis ciuibus oporteret: an æqualem locum, atque cæteros obtinere: reſpondet huiuſmodi uiros iniquè laturos, ſe ad æquales conditiones redigi, qui uirtute & ſcientia Reipublicæ inæquales ſint: ὥσπερ γὰρ θεὸν ἐν ἀνθρώποις, εἰκὸς εἶναι τὸν τοιοῦτον: Huiuſmodi enim uirum, ſi quis ſit, ueriſimile eſt eſſe tanquam Deum in hominibus. Quod quidem duobus poteſt ſenſibus intelligi: Aut talem uirum, uirtute præcellentem, fore inter cæteros, ut inter homines Deus: aut eum futurum ueluti Deum cæterorum. Quocunque ſenſu concipiatur, primum ſingularis Dei clara nuncupatio: Exin munus eius præcellentiaq; ante omnes mortales. Talem, inquit, exiſtimandum eſt hominem ſapientem, cæteriſq; longè eminentem, reiq; publicæ gubernandæ prudentem, eſſe, qualis inter homines Deus. Deus igitur qui præfertur hominibus, qui prudentiæ dicitur poſſeſſione nobiliſsimus, quis eſt alius, niſi Deus uniuerſalis, gubernator humanæ Reipublicæ, ac moderator, cuius uirtus, & ſcientia, cæteros anteſtat uniuerſos, quos longo interuallo dicitur ſuperare. Quæ eſſet autem eius cum homine prudente comparatio, ſi non proſpiceret, ſi ſcientia reipublicæ moderandæ careret, ſi procul à gubernaculis mundanæ nauiculæ ſederet? Videbat igitur quodam mentis acumine, & ſuperiorum ſæculorum Theologia duce, ſingularem quendam Deum, qui perinde eſſet eminens, & omnes gubernans: ut (ſi parua licet componere magnis) uidemus interdum quoſdam mortales alios ingenio, dexteritate, prudentiaq; antecellere. Hunc in natura eſſe confeſſus eſt, longe humanam prudentiam præcedentem. Quòd ſi ſentis, talem uirum eſſe ueluti cæterorum hominum Deum, id item eò ſpectat, ut comparatio cernat cognationem gubernandi, reiq; publicæ moderandæ communitionem. Quomodo enim eſt ut cæterorum Deus, niſi ſentias Deum, Naturam, uimq; rectricem, gubernatricemq; & quaſi regiam, ſic hominibus omnibus antecellentem, ſicut omnibus ille ſuis ciuibus? Vt ſit totus mundus quædam Reſpublica, ciues eius omne hominum genus, præſtans omnibus ciuibus ſuis, cui diſsimiles atque cæteris honores propter infinitam prudentiam, uirtutemq; debeantur, Deus. Ideoque paulò poſt adiecit Ariſtoteles, non debere grauari cæteros, ſi quem ſapientiorem agnouerint, eum ſibi præficere, eiq; ueluti Regi parere: λείπεται τοίνυν, ὅπερ ἔοικε πεφυκέναι, πείθεσθαι τῷ τοιούτῳ πάντας ἀσμένως, ὥστε βασιλέας εἶναι τοὺς τοιούτους ἀϊδίους, ἐν ταῖς πόλεσι. Supereſt igitur, quod uidetur natura comparatum, parendum eſſe huic ab omnibus libenter, ut hi Reges ſint perpetui in urbibus. Eiuſmodi Deum in homi

A in hominibus decernit esse, qualis Rex in hominibus, decernit iudicatq; Dum esse Regem, huic esse parendum, quia sic natura sit comparatum, ut melioribus pareatur, honos deferatur, eorum consiliis stetur. Nulla autem esset inter homines & Deos comparatio, si cœlestes tantùm uerteret orbes Deus, humanarum rerum maioris, quàm naturales, ponderis, gubernaculis aut spretis, aut ea capere non potens. Nam qui moles cœlestes indefatigabiliter & æternis motibus cient, ideo cum humana prudentia comparari non debent, aut quasi Reges nuncupari, quia nec habent rerum humanarum prouidentiam, naturaliter facientes quod faciunt, nec cognationem, affinitatemq;. Dixit igitur, quam suadebat instinctus, confirmataq; omnium mortalium consensu sententia de Deo: Qui rex humani generis sit, prudentissimus, æquissimusq; rector, habitans nobiscum, similis atque nos naturæ, si rationem, prudentiam, consilium, benefaciendiq; cupiditatem respicias, eminens inter nos omni genere sapientiæ, quem nos appellare Regem conueniat, si naturæ ueros instinctus, si rationem, & quod ipse dixit, ἐοικὸς, ueri similitudinem, decorum sequi uelimus.

Mentem, quam exterius uenire scribit Aristoteles, non nisi ab uno singulari Deo uenire posse. Quem Theophrastus eius discipulus, confessus est omnium rerum originem.

CAP. XV.

B NEO quoque latitat admiranda suspiciendaq; unius Dei, Patris Vniuersitatis, autorisq; apud Aristotelem confessio. Quam duobus uerbis expressisset, si uoluisset: sed cæteri expresserunt, explicato eo, quod ipse propter obscuritatem, reticuisset. Nam in libris de Generatione animalium, cum cæteras omnes animas à corporeis elementis esse, nasciq; cum corporibus, atque immori statuisset, quia cum ex materia cooriantur, non possint sine corpore consistere, sicut nec ambulatio sine pedibus fieri, nec per seipsas possint ingredi in corpora, ueluti inseparabiles, esse enim semen uentris excrementum, concludit: λείπεται δὲ τὸν νοῦν μόνον θύραθεν ἐπεισιέναι, καὶ θεῖον εἶναι μόνον: Superest, solam mentem exterius aduenire, solamq; diuinam esse. Hic igitur latitat unius Diuinitatis, quam superius Orpheus & Pythagoras, Archytas, cæteriq; omnes exclamauerant, aperta & claraq; confessio. Nam si ingreditur extrinsecus anima, cum elementis & corporibusq; non habens commercium, præter elementum & mundumq; corporeum non est nisi natura diuina, ab hac sola certè poterit animus aduenire. Si quis enim Aristotelem rogasset: Dicis exterius animam uenire, à quibus locis? neque enim ab aliqua corporei mundi parte. Igitur à Deo solum. Atque Aristotelem sensisse clarum est, quale dixit Marcus Tullius grauissimus orator & Philosophus: Neque inuenietur, inquit, unquam, unde uenire possint, nisi à Deo. Et quale apertè Moses, hominem terrenum & luteumq; hominis figmentum, exterius animatum à Deo, exterius à Deo animum infusum, & datum. Et quod dixit Lactantius proferens dicta Ciceronis: Marcus autem dixerat quæ prior Aristoteles. Qui si latius explicare ipsimet dicta sua uoluissent, eò tandem deueniendum eis fuisset, quò Lactantius resoluta ratione tota peruenit. Sed & Marcus quidem expressè confessus est: Animal, inquit, hoc prouidum, sagax, quem hominem appellamus, præclara quadam conditione à supremo Deo generatum. Igitur non aliud loquitur Aristoteles tacendo, quàm quod cæteri exprimendo, Moses, & Marcus, & Lactantius: Sed maximè quod Pythagoras, qui Deum uocans ψύχωσιν, Animationem

tionem, ut ſuperius uidimus, uitalem ſenſum cunctis animalibus eum tribuere con- C
feſſus eſt. Et idem Marcus aſſeruit, Pythagoram cenſere, Deum eſſe animum per omnes mundi partes intentum & commeantem, ex quo noſtri animi carperentur. Ab iſto igitur Deo neceſſariò confeſſus eſt Ariſtoteles, qui fatetur exterius accedere mentem, animum noſtrum infuſum. Ideoq; eum appellat, θεῖον, diuinum, id eſt, à Deo creatum. Cum igitur declarauerint ſuperiores omnes, quod Ariſtoteles ſubti-cuerat, nec poſsit aliud dici, certè confeſſus eſt tacitè uniuerſalem, naturalemq; Deum, noſtrorum animorum ſatorem. Dixitq; quod Marcus, Animorum in terris nullam originem inueniri poſſe: Et quod prior Pythagoras, Ab uniuerſali Deo animos decerpi: ut Philo, ἀπόσπασμα θείου, νοῦς: Abſciſsionem quandam diuinam eſſe mentem, quaſi particulam: Et quod antiquiſsimus Moſes, afflatum: Et quod oraculum Apollinis, μικραὶ μοῖραι θεοῦ, ἄγγελοι ἡμεῖς: Particula quædam Dei nos Angeli: Hoc Ariſtoteles inſtinctu Diuinitatis ſenſit. In quo eſt euidentiſsima Dei ſummi, generisq; humani creatoris confeſsio. Elabiturq; Ariſtoteli creati hominis cæterarumq; rerum confeſsio. Iſte quoque Deus, nec Intelligentia Solis eſt, nec Lunæ, ulliusq; planetæ, nec motor orbis primi, ſed eſt uniuerſalis Deus, potentiſsimus, maximus, non tam primi motor orbis, quàm præſidens ubique, ſupernum mundum, depreſſumq; gubernans. Qui igitur erat, eſtq; optimus, omnia uult bona. Quanta igitur eſt apud omnes ſapientes concordia? Cum autem omnia dicat Theophraſtus uelle optima: illud primum, quid aut quomodo uoluiſſet, niſi creaſſet? niſi feciſſet, quod Moſes prodidit? Quod quidē etiam idem Theophraſtus eodē libro eſt elocutus: θεία γὰρ πάντων ἀρχὴ, διὰ ἧς ἅπαντα καὶ ὄντα, καὶ διαμένει: Diuina omnium rerum eſt origo, à qua uniuerſa ſunt & permanent. Hoc igitur omne cum de uno Deo ſit Theophraſtus locutus, cui tantam maieſtatem tribuat, ut eum fateatur omnia exce- D
dere, fateatur inſcrutabilem, eiq; omnium rerum tribuat principium, profectò is eſt, à quo uenire, & dari noſtros animos, neceſſe eſt Ariſtotelem dixiſſe. Quia dicit Theophraſtus Ariſtotelis diſcipulus, eum eſſe omnium rerum principium, per eum eſſe cuncta, & cōſeruari. Quòd ſi Ariſtoteles uenire exterius mentē, ſiue intelligētiā, qui eſt uerus homo, fatetur, profectò quoniā ab aliqua origine eam uenire oportet, non niſi ab iſta, cui tribuit omnium rerum autoritatē Theophraſtus. Sic apparet, Solēq; ipſo clarius perſpicitur, quid Ariſtoteles ſenſerit, aut ſentire coactus fuerit, præſertim cum diſcipulus, quem ſenſa pręceptoris tenuiſſe par eſt, perhibeat teſtimoniū.

Appellari legem Deum, ab Ariſtotele: imperium legis eſſe imperium Dei. Ex his ſequi, ut tacitè fateatur, legem hodiernam diuinam eſſe, cui maximè parendum ſit: in his eſſe Dei ſingularis confeſsionem.

CAP. XVI.

ILLVD item quàm mirabile, ſuſpiciendūq; apud Ariſtotelē, quàm clara de ſummo Deo, Prouidētiaq; eius cōfeſsio, eaq; duobus uerbis, Politicorū tertio. Nā cū leges laudaret, multaq; de earū bonitate diſſeruiſſet, præſtare dicēs, leges magis īperare, quàm homines, adiecit: ὁ μὴ ἔθος νόμου κελεύων ἄρχειν δοκᾶ κελεύειν ἄρχειν τὸν θεὸν, καὶ τοὺς νόμους, ὁδὲ ἄνθρωπον κελεύων, πρόσκειται καὶ θηρίον, ἔστι γὰρ ἐπιθυμία τοιοῦτον, καὶ ὁ θυμὸς ἄρχοντας διαστρέφει, καὶ τοὺς ἀρίστους ἄνδρας: Quicunque igitur legem iubet imperare, uidetur iubere imperare Deum, & leges: quicunq; iubet hominē, addit & ferā, quæ eſt ipſa cupiditas. furor quoq; principes peruertit, optimosq; ſæpe uiros. In his Ariſtoteles clariſsimè confitetur Deum quendam ſingularem, Deum ſimpliciter appellans. Deinde fatetur, Deum eſſe legē: Et quicunq; uelint leges, id eſt, rectā rationem

A nem imperare, uelle imperare Deum. Esse enim Deum ipsam legem. Si igitur Deus est lex, quia quicunque uult imperium legis, uult Dei: lex autem est gubernaculum, est consilium, prouidentia, rerumq; humanarum dispositio: talis certè est etiam Deus. Est Deus moderamen, est lex Vniuersi, est ordo, princeps omnium rationum. Perspicuumq; Aristotelem hic sensisse, locutumq; esse, qualia à maioribus, & his ipsis Philosophis accepta locupletauit, aperuitq; Marcus Tullius philosophus insignis. Qui, cum de legibus scriberet, Erat, inquit, ratio perfecta, rerum Natura, & ad rectè faciendum impellens, & à delicto auocans, quæ non tum denique incipit lex esse, cum scripta est, sed tum, cum orta est. Orta autem simul est cum Mente diuina. Quamobrem lex uera, atque princeps apta ad iubendum, & ad uetandum, ratio est recta summi Iouis. Ergo ut illa diuina Mens summa lex est: item cum in homine est perfecta, est in mente sapientis. Hæc Marcus Tullius, diuinè dilatans, aperiensq; breue Aristotelis dictum, dicentis eandem esse legem atque Deum, ut qui uelit legem imperare, uelit imperare Deum. Marcus autem clarè confessus est rationem summi Iouis esse legem illam, diuinam Mentem legem esse. Patet etiam summum Iouem apud Marcum esse, quem Aristoteles dixit τὸν θεὸν, ipsum Deum, dictus à ueteribus Ioues, aut Iupiter, nomine præcellenti maiestatis, æternæq; Diuinitatis suæ. Is amplissima lex, fons, origo legum omnium. Ab amplissima, uastaq; lege, ratione, Menteq; diuina, nati sunt omnes ordines, natæ mentes hominum sapientum, qui similes artificis sui leges confecerunt, deducentes eas ex illa ratione ad imaginem Dei creata. Deus maxima lex hominem creauit legis inuentorem, imitantem & ipsum rationem, æquitatem, prouidentiam'que suam. Lex est ipse Deus, imperium'que legis est imperium Dei: omnis ratio pro-
B uidentiæ, gubernandi, regendi, est similis magnæ rationi, à qua ratio, ordo'que omnis est profectus. Si gubernant homines Rempublicam, si iustè agere compellunt, multo facilius gubernat Deus Rempublicam suam, totum mundum, cum minor omnis ordo, minorq; ratio contineatur in maxima. Sparsaque est per omnia æquitas diuina, cui leges, rectaq; rerum gerendarum omnes rationes obsequuntur, & ad eam referuntur. Si quis igitur prudenter dijudicet, omniaque conferat, nec se à pertinacia, aut imbecillitate iudicij agi decipi'que sinat, uidebit hic apud Aristotelem sublimem quandam, eminentissimam'que Theologiam: Cognoscetq;, quoniam legem esse Deum confessus est, multo magis ei confitendum fuisse, illam legem esse Deum, aut à Deo profectam, & fuisse diuinam, quæ & optima omnium sit, & homines maximè doceat iustè, & sapienter uiuere. Illud item ei confitendum erit, ut si lege imperante, Deus imperet, eò autem optimum sit imperare leges, id est, ad præscriptum, præceptumq; legis nihil non fieri in ciuitate, quia tunc Deus adsit Imperator, necessariò legi parendum esse, standumq; mandatis & dictis eius. Dicta autem legis diuinissimæ, & uniuersalis, ac sapientissimæ sunt, mundum & genus humanum esse à Deo creatum, mandatis eius parendum, quoniam non in hac uita quietius, beatiusq; agemus solum, sed ad meliorem uitæ conditionem perueniemus. Hæc dicit lex, hæc iubet credi, ut ad fidem actiones sequantur. Iubes autem tu ò Aristoteles, & censes in ciuitate omnem legibus honorem deferendum, Deiq; loco eas habendas: lex autem præstans imperat, quia uerum est credere creatum à Deo mundum, qua fide sublata, nec legibus honos erit, nec ipsi Deo: Sicq; destruentur decreta tua, quibus omnem honorem legibus decernis. Eoq; censes eas uenerabiles, quia sint ipse Deus. Neque uerò imperarent ipsæ, si mendaces crederentur, si fidem apud auditores non promererentur. In contrarium autem tum

maximè leges imperant, cum ueraces habentur, & incorrupti teſtes eorum, quæ C decernunt. Cætera igitur quæ ſequantur, luce clariora ſunt. In his igitur confeſſionem Prouidentiæ, & alia multa bona, uniuerſalemq; Diuinitatem, tacitè deprehendes.

Quòd Ariſtoteles dicens diuiniſsimum Reipublicæ genus Monarchiam, uiſus eſt unum Deum ſingularem, qui ſingulariter omnem mundum gubernat, confiteri.

CAP. XVII.

ARISTOTELES item diuiniſsimum Reipublicæ genus fatetur eſſe βασιλείαν, Regnum, Monarchiam, πρώτην καὶ θειοτάτην, primum, & diuiniſsimum. Quid autem ex his ſequatur, ſapientes perpendent. Si enim Monarchia eſt prima Reipublicæ ſpecies, ac diuiniſsima, efficitur, ut diuiniſsima ſit, quia ſimilis, & concors cum imperio diuino. Diuina enim dicuntur, quæ aut ſunt à Deo, aut ſimilia Deo. Si autem ſingularis principatus primus eſt, & diuinus maximè, ſanè eſt, quòd ei eſt cum diuino ſimilitudo. Et id imperij genus in mundo maximè uigere par eſt, quod in Republica, & apud homines, eſt primum & diuiniſsimum. Id autem eſt cum imperat unus. Sic maximè Deus unus in toto mundo debet eſſe. Et quoniam ideo Monarchia primum ac diuiniſsimum genus eſt Reipublicæ, quia melior & ſanctior huiuſmodi, certè credendum eſt eſſe in omni mundo. Aut ideo apud mortales Monarchia eſt diuiniſsima, quia diuino, ac ſummi Dei imperio maximè ſimilis, habens bonitatem, ac diuinitatem ex ſimilitudine cum imperio diuino, quo ſolebant dicere~~nt~~ Regem eſſe imaginem Dei uiuam. Hæc D Ariſtoteles, etſi clarè, & apertè non dicit, dicenda tamen ei fuiſſent, ſi fuiſſet ulterius progreſſus, reſolutaq; omni oratione ad calcem peruenisſet: confeſſus item eſt in metaphyſicis. Ex his autem efficitur hunc mundanæ Reipublicæ ordinem, non in ſolis uertendis luminibus cœleſtibus eſſe, quorum motus, ad corpoream duntaxat uitam ſpectat: ſed in gubernandis, & naturalibus, & humanis rebus. Neque enim aliter humana Reſpublica ſimilis eſſet diuinæ, niſi cuncta gubernacula, rationesq; amplexa proſpiceret ubique, & conſuleret. Si igitur eſt una Monarchia in toto mundo, totum utique mundum gubernat gubernans: per ſolum cœli motum non gubernat, quia motus cœli ſolùm ad corpoream uitam ſpectat. Superſunt alia innumerabilia, ad quæ neceſſe ſit prouidentiam ſe extendere. Itaque uniuerſalis rerum cunctarum gubernatio per ſolum cœli motum, quia particularis eſt, ſola terrena mouens, animansq; & augens corpora, cauſis particularibus cuiuſque rei comitibus fieri non poteſt. Cœli motus eſt particularis: gubernatio Dei quia maxima, & prima Reipublicæ regendæ ratio, & quia ſimilis eſt ei humana, uniuerſalis: non igitur qui mundum gubernat, tantum cœleſtes orbes concitat. Nam ſi quis Rex in aula regia proſpiceret tantum, unde annona aduecheretur, quibus ex locis carnes, piſcesq;, & uectes importarentur, cætera, quæ uis humanæ ſocietatis reſpiciunt, non curaret, uerus Imperator, aut Rex non eſſet, Tota ratione iuris & æquitatis; quæ maxima rerum pars eſt, neglecta, aut eo capere non ualente. Sed ut fieri non poteſt, cuius iuſſu fit earum rerum importatio, quin habeat poteſtatem iuris & æquitatis moderandæ, moderandorum morum, caſtigandorum ſcelerum, uirtutum prouehendarũ: ſic fieri non poteſt, qui mouet orbes cœleſtes cõſtantiſsimis & indefatigabilibus motibus, quin hominum facta reſpiciat, ac moderetur, omnemq;

guber

A gubernandæ prouinciæ moderationem amplectatur. Sed hæc quidem nobis clariſſima, non ideo diſputantur, ut fiant clariora, ſed quia & ſuper his loqui, ac meditari, pulcherrimum eſt: & ueris rationibus deducuntur ex Ariſtotele, cui, poſitis illis, neceſſariò ſunt & hæc confitenda, quæ naturaliter ſequuntur ex illis.

Ariſtotelem pietatem collaudare, utilemq; eſſe fateri. Ex his deduci, ut pietatem, quæ uerè Deum colit, creatorem mundi credit & fatetur, collaudarit.

CAP. XVIII.

ILLVD item, cui prudentia, iudiciumq; ineſſet, & qui ſtatuiſſet exactè cuncta ponderare, & perpendere quæ apud magnos uiros reperiuntur, Ariſtotelem præcipuè, quem uera de Deo ſententia caruiſſe contendunt, perſpiciet, uigilanterq; conſiderabit: Reſolutaq; tota ſententia, cernet, quò neceſſe ſit deuenire ei, qui primum aliquid ſtatuiſſet. Nam Politicorum quinto, cum de Imperatore aut Rege ageret, quibus moribus in republica moderanda eum eſſe oporteret, numeratisq; nonnullis aliis, adiecit: ἐπιδὴ τὰ πρὸς τὸς θεὸς φάνεσθαι ἀεὶ ἀσφαλέστατα διαφερόντως. ἧττον γὰρ φοβῶνται τὸ παθεῖν τι παράνομον ὑπὸ τῶν τοιούτων, ἐάν δόξι δαίμονα νομίζωσιν εἶν τὸν ἄρχοντα, ⓒ φροντίζειν τῶν θεῶν, ⓒ ἐπιβουλεύσιν ἧττον, ὡς συμμάχους ἔχοντι τὸς θεός: Inſuper, inquit, præſtat eum uideri ſemper & præcipuè ſtudere ea quæ pertinent ad Deos. Minus enim timent aliquid ſubire, & perpeti præter legem ab eis, ſi putauerunt principem eſſe religioni deditum, & curare Deos. Minusq; ei molientur inſidias, quippe Deos habenti adiutores. Ex his igitur quid conſequatur, uidebunt ſapientes. Laudat, probatq; uideri, noſci, intelligi Imperatorem colere Deos immor-
B tales, quòd hæc publica cognitio multa commoda pariet populo. Nam ſi quid illatum fuerit à Principe ſupplicij, præterquam quod à lege fuerit proſcriptum, magis uerebuntur, arbitrantes Dei conſilio eum egiſſe, caſtigaſſeq; ſceleratos nutu diuino: & minus ei inſidias intendent, quem Deos habere cuſtodes & præſides arbitrabuntur. Si bonum eſt igitur uideri, melius eſt eſſe. Quidquid enim apparẽtia utile, multo magis eſſentia. Vt ſi utile eſt, & fructuoſum, hoſtibus uideri fortem, & inexpugnabilem, longè præſtet talem eſſe. Et ſi conducit aliquem uideri probum, uirtutisq; colentem, quia diligetur, honores conſequetur, cæteriſq; bonis locupletabitur; multo magis hæc ipſa conſequetur, uerè probus. Similiter igitur ſi ficta uel apparens pietas eſt utilis principibus & omni populo, multo magis uera, & ſolida. Argumentum ab apparentibus ad uera. Deinde à contrarijs: Si pietas apparens eſt utilis, multo melior & utilior uera. Impietas igitur primo apparens noxia, ſolida uerò peſtilentiſsima. Ad hæc, Omnia, quæ proſunt apparenter, aut uerè, non ſolum apparentes cauſas bonitatis habent, ſed etiam ſolidas. Igitur pietas quoniam uel apparenter uel uerè prodeſt, ſemper ſolidas habet cauſas bonitatis. Pietas autem cum ſit, ut Mercu- / pietas cognitio Dei.
rius Triſmegiſtus ait, cognitio Dei: qui poſsidere eam uelit, Deum noſcat neceſſe eſt. prodeſt autem omni genere utilitatis pietas: proderit igitur noſſe Deum. Cognitio autem Dei, & pietas non conſiſtit, niſi putes & credas eum creaſſe homines, & regere. Non poteſt igitur Princeps uideri colere Deum, niſi credat eum uniuerſa condidiſſe, & proſpicere. Eſt autem utile uideri & eſſe pium: utile igitur erit credere Deũ omnia cõdidiſſe & regere. In contrarium, Vt noxium erit, & peſtilens, neq; eſſe, neq; uideri pium, ſic neque Deum noſcere. Quoniam autem quæ non apparentia ſolum, ſed multo magis eſſentia bona & ſalutaria, ſunt maximè naturalia, & uera, quia bonum, & ens conuertuntur, & ipſe Ariſtoteles ait, ὀδὲν δὲ τῶν παρὰ φύσιν, καλὸν, Nulla

res præter naturam est bona. Ergo Deum nosse, & colere, est maximè naturale. In con C
trarium, maximè non naturale, eum ignorare, & non colere. O' Aristoteles igitur, uide & considera. Si enim præstat, Principes uideri pietatis studiosos, uideri autem non possent, nisi præ se ferrent credere, Deum super hominibus habere potestatem: Ideo enim populi timebunt, quia putabunt Deum cultori suo fauentem esse, & hoc bonũ est: habere autem potestatem non posset, nisi creasset: cui etiam est adiunctum, quia nisi creasset, non faueret, & prospiceret: neque enim rei non suæ prospiceret. melior est igitur & utilior, eoq; uerior, & naturalior Philosophia, quæ putat, Deum creasse genus humanum & regere, quàm quæ negat. Contra igitur Philosophiã tuam nunc apertè pronuntiasti, si negas, ut perhibent, mundum, & genus humanum conditum: cum quo est adiunctum, nulla erga genus hominum Deum affici charitate. Quam opinionem tu dicis esse pestilentem, quia contrariam eius, dicis Principi & populo utilem. Quæ autem sunt noxia, & pestilentia, sunt minus naturalia, sunt deprauata etiam tuo testimonio, eoq; uitia. Græcè dicuntur κακίαι, nocentia, labefactantia. Vitanda, quia noxia. Noxia, quia non naturalia. Quidquid enim corrumpit, tollit esse, & nasci. Impietas tollit bonum, & utile. Tollit igitur naturam, tollit ipsum esse, tollit bene esse. Minimè igitur naturalis. Si non naturalis, non uera: quia uerum, & esse, sunt eadem. Credere autem, Deum non creasse mundum, humanumq; genus, perficit ut neq; credatur hominibus prospicere, neq; super eis habere potestatem. Hoc autem impietas, inutilis impietas, imò noxia, quia pietas utilis: execrecanda ergo & fugienda, tanquam inutilis & pestilens Philosophia tollens pietatem, ingerens impietatem. Hoc tu dicis, hoc tu apertè testaris. Nascuntur enim altera ex alteris. Ergo aut obliuiosus es, nec uidisti quid tandem ex dictis tuis deduci posset, aut animo diuerso sæpe fuisti. Recordare etiam quæ in libris de Cœlo dixisti, δεῖ δὲ ἕκαστον λέγειν τοιοῦτον εἶναι, D
ὃ φύσει βέλτιον εἶναι καὶ ὃ ὑπάρχει, ἀλλὰ μὴ ὃ βίᾳ, ᾧ πρὸς φύσιν, Oportere unumquenque id dicere, quod è natura uelit esse, non quod præter naturam, & uiolenter est. Illud item perpendendum est, & deducendum, Si non decipit homo iustus, multo minus Deus. Iustus credenti sibi, fidemq; imploranti suam, aut in se speranti, non deerit. Multominus igitur Deus fallere non poterit eum, qui se colat, & populorum fidem, uniuersalemq; omnium hominum consensum deludere, qui credunt, Principes Deum colentes Deo esse curæ. Et id etiam Aristoteles superius est confessus. Laudauit igitur Aristoteles religionem, eamq; principes dixit colere oportere, utilemq; esse. Et quod dixit, præstare eum τὸ δοκεῖν, uideri, apparere, designat cerni, cognosci, intelligi, sentiri, ut denotent religionem perspicuam, exploratam, quam populus cernat, habeatq; perceptam, cuius exemplo fiat Princeps uenerabilior. Hoc enim est, quod superius dicebat, Deos curare res humanas.

De singularis Dei beatitudine, quam Aristoteles uidit, uereq; definiuit. Quod omnes Ordines mundanos confessus est à Deo factos, dicens ab eo contineri naturam: & quod is est Verbum Dei, ex Philone.

CAP. XIX.

QVAM diuina quoq;, quàm suspicienda, manifestaq; singularis & unius Dei duobus locis, Aristotelis confessio, qua nihil à nostra Theologia clarius, ac melius expectes, octauo Politicorum confirmans ea, quæ de Mente in libris post res naturales fuerat locutus, ut seipsam cogitet, contempleturq; ; quæ retulit quoq; in Moralibus, uocans ibi Deum, quem Mentem in libris illis. In octauo Politicorum hæc sui similis dicit; ὅτι μὲν οὖν ἕκαστος τῆς εὐδαιμονίας ἐπι-

ἐάλει

A Βάλλει ποσάκις, ὅσον πρὸς ἀρετῆς, καὶ φρονήσεως, ἐπὶ τοῦ πράττειν ἤδη ταύτας ἔστω σωωμολωγημένον ἡμῖν, μάρτυρι τῷ θεῷ χρωμένοις, ὃς εὐδαίμων μὲν ὄντι, καὶ μακάριος, οὐ διὰ τἄλλα δὲ τὰ ἐξωτερικῶν ἀγαθῶν ἀλλὰ διὰ αὐτὸν αὐτὸς, ἐπεὶ τοῦτο ποιός τις ἐστὶν τὴν φύσιν: Quòd igitur tantum cuique felicitatis adsit, quantum uirtutis, & prudentiæ, & quantum secundum has uirtutes agat, sit nobis in confesso, utentibus teste ipso Deo, qui felix est, & beatus, non ob ullum exterius bonum, sed per ipsum ipsemet, & quia talis est natura. Quantum hic eminentissimæ, profundissimæq; Theologiæ? Primum dicitur hoc de summo, & uno, ac singulari Deo, quem uero naturæ instinctu, Deum simpliciter uocat: non conuenit ulli cœlesti Intelligentiæ, quarum nulla est beata per seipsam, sed per ipsum illum, qui sibi quoq; est beatus. Huic ergo tribuit magnam infinitamq; beatitudinem, cui comes it omnium corona bonorum. Id enim est beatus per se. Audias quæ pòst eloquitur, similima prorsus his, quæ sensit, & scripsit, in Compendio. Nam cum ordinem, legemq; in moderatione, non excessu consistere probaret, dixit, ὁ δὲ λίαν ὑπερβάλλων ἀεὶ θεμὸς ἀδυνατεῖ μετέχειν τάξεως, θείας γὰρ δὴ τοῦτο δυνάμεως ἔργον, ἥτις καὶ τὸ δὲ συνέχει τὸ πᾶν: Numerus, qui nimium excedit, non potest ordinis esse particeps. Is enim fuit diuinæ potestatis inuentum, quæ continet hoc Vniuersum. Duo admirãda, Numerum, quemadmodum Plato in Epinomide, esse diuinum opus, opus Dei, rem diuinam, rem repertam à Deo. Appellans numerum ordinem, concentum, harmoniam rerum, quæ tota in numero est & proportione, omnem hunc ordinem, hanc harmoniam, rerumq; mirabiles situs ac concentus, fatetur esse diuinæ potestatis opus. Et quid aliud ei numerus, quàm quod Moses in creatione mundi, lux, cœlum, maria, terræ, herbæ, animalia? Deinde non inuenisse solum hunc ipsum ordinem dicit, sed conseruare, continere Vniuersum ordinibus, legibusq; numerosis à se repertis. Si Deus igitur
B continet Vniuersum, primum hunc esse singularem quendam Deum, qualem ipse uidetur describere, cui referat ordines, & situs omnes acceptos, oportet. Tum si continet Vniuersum, si numerus est opus eius, testatur id infinitam eius potestatem. Qui enim potest continere totum mundum, quoniam in mundo est, quidquid potest esse, necessariò potestate sempiterna præditus est. Nihil enim deest mundo, quod natura capere potuerit. Si qua igitur est potentia, quæ continet, sustinetq; Vniuersum, eam infinitam esse necesse est: quia sustinet quidquid esse potest: ut si hæc continet, possit etiam alia, si darentur. Verisimile enim est, si tribuas Deo cunctarum rerum sustinentiam, in quo maxima potestas cernitur; nefasq; ducis alterius quàm Dei, hanc esse potestatem; Deum, si adessent plura, continere posse. Eadem enim ratio faceret, ut ad ea sese Deus extenderet, qua facilè continet hæc ipsa, quæ nunc sunt in mundo. Quoniam quæ ea facilè, & sine defatigatione continet, claret, quòd multo plura continere posset. Nam qui facit aliquid sine labore, faceret etiam plura. Itaque efficitur, quod ipse dixit in Compendio, uirtutem diuinam esse indefatigabilem. Deinde si tantæ potestatis est, ut efficiat numerum, contineat Vniuersum, facilius potuit ipsum creare. Imò nisi creasset, continere non posset; quia mundus non subijceretur ei, nec pareret, ut res æterna, ut nullum habens ab ea principium. Qui continet ergo, moderatur rerum concentus, efficit & ordinem, oportuit eum res ita moderasse, ut imperijs eius obtemperarent. Si conuincitur autem potestas eius immensa, quoniam sustinet Vniuersum, quo neq; est, neq; potest esse maius, arguitq; id potestatẽ infinitam, certè potuit & creasse, & creandi quoq; habuisse potestatem. Quomodo enim cœlos mouisset, nisi potestatem creandorum habuisset? Nisi ad motum corpora ipsa aptasset? Ad hæc, qui facit, creatq; numerum, cur non semel creauit? Si perpetua quædam huiusmodi creatio est, cur adimis ei non aliquando potuisse? Quandoquidem hoc aut

æquale,

æquale,aut maius illo. Non minor est uirtus, quàm quærere, parta tueri. Illa quoq; C
euidentissima consecutio, Si diuina potestas continet regitq; Vniuersum: in hoc Vniuerso sunt res humanæ. Nam Vniuersum constat è rebus naturalibus & humanis. Est autem significatus continendi, quod amplectitur undequaq;, & sustinet, astringit, alligat, regit. Quo declaratur potestatem diuinam, uniuersum amplecti mundum, sustinere,conseruare, sicut dicebat in Compendio.Qui hoc facit,etiam res humanas in omni mundo meliores contineat necesse est. Igitur & has sic continebit, & reget,ut dirigat,dispenset,quod est officij & potestatis suæ. Quòd si eas non continet,non cõtinet uniuersum. Aut etiã non potest,aut non uult,utrunq;absurdissimũ. Probatur autem hoc testimonio, librum illum; aut sententias illas in libro de Mundo, esse eius: quia similia hic,atq; illic de potestate Dei, qua contineantur omnia, loquitur. In eo autem libro prædicat Deum gubernare res humanas: in Moralibus, præcipuè bonos. Si conferas igitur omnia, uidebis ei ueritatem,confessionem sui luculenter extorsisse. Post hæc omnia sequitur,quoniam Philo Iudæus,omnesq; quos antea uocauimus testes, Verbum Dei dixere concorditer, id est, creatricem illam Mentem, cuncta continere, necessariò & istum tacitè Aristotelem innuere. Audi igitur Philonem, similia in libro de Mundo atq; hic Aristoteles de Prouidentia, & rerum continentia requirentem, quid dixerit tandem continere hunc mundum: τὰς ἀυσωπίας δ' ἔστις ἀποδιδράσκειν βάλοιτο τὰς γ' ὑπὸ τῶν διαπεπραγθέντων, λεγέτω μετὰ παῤῥησίας, ὅτι ἀδεὲς τῶν γ' ὑλικῶν ἰσχυρότερόν ἐστιν, ὡς τὸν κόσμον ἀχθοφορεῖν ἰσχύσαι. λόγος δὲ ὁ ἀΐδιος θεοῦ αἰωνίου τὸ ἀνυπόστατον, καὶ βεβαιότατον: Quicunq; igitur, inquit, uellet ruborem euadere, qui solet in his, de quibus addubitatur,accidere, is intrepidè dicat,nullam rem corpoream adeò robustam esse, ut possit sustinere mundum. Verbum autem sempiternum Dei æterni, firmissimam; ac stabilissimam sustentationem esse. Quod à medijs ad extrema, & ab extremis ad media pertinens, & stipans,deducit inuictum Naturæ cursum. Vinculũ enim indissolubile Vniuersi, qui genuit ipsum Pater fecit. Iure igitur neq; omnis terra aluetur ab aquis, quæ finibus eius continetur, neq; ab aëre extinguetur ignis, neq; uicissim ab igne inflammabitur aër, Verbo diuino sese medium interponente. Hæc Philo. Dixi autem alibi, locum esse mendosum in impressis codicibus, ut legendum sit non νόμος, sed λόγος. Quid igitur diuinius his, & mirabilius, & pro quibus magis Deo gratias habere debeamus? Aristoteles censet diuinam potestatem continere Vniuersum. Philon declarat hanc potestatem diuinum Verbum, uinculum, & sustentaculum Vniuersi. Et Paulus similiter diuinè, & cum his omnibus maximè consonè, Portans omnia Verbo uirtutis suæ. Paulus,& Philo,Verbum: Aristoteles,& Paulus, δυνάμιν, Virtus. Est ipse quoq; Potestas, ac Virtus Dei.

Aristotelem fateri,Deum masculum & fœminam creasse ad generis humani perennitatem,cum Mose mirificè consentientem.

CAP. XX.

COLLECTIS igitur hinc inde multis, conflabitur ex Aristotele mirabile, pulcherrimumq; Theologiæ corpus: quam cum Deus postea præsens ipse docuisset,prius per oracula reuelabat: docebat item & suggerebat Natura.Nam cum in Oeconomicis de coniugio,quàm bonum esset, ac necessarium, differeret, dixit: ἅμα δὲ καὶ ἡ φύσις ἀναπληροῖ ταύτῃ τῇ περιόδῳ τὸ ἀεὶ εἶναι, ἐπεὶ κατ' ἀριθμὸν ὂ δύναται, ἀλλὰ καὶ ἡ εἶδος. ὅτω προωκονόμηται ὑπὸ τοῦ θείου ἑκατέρου ἡ φύσις τότε ἄῤῥηνος, καὶ θῆλυ γυναικὸς πρὸς τὴν κοινωνίαν. Quod est, Simul autem & Natura supplet hoc circuitu, ut sit res semper, quia secundum numerum fieri non potest, sed secundum

A dum ſpeciem. Sic prouiſa fuit ab ipſa Diuinitate, uel Deo, natura utriuſque, maſculi ſcilicet & fœminæ, ad coniunctionem. Hæc Ariſtoteles, dignus, qui nunc inter primates Theologos teneat primum locum: quandoquidem Naturæ locutus eſt inſtinctu, quæ magnus Moſes ex oraculo cœleſti, & antiquiſsimæ doctrinæ ſucceſsione ſcripſit. Vt igitur Moſes dicit, Maſculum & fœminam creauit eos: ſic audis dicentem hoc loco (ut mirabile ſit) Ariſtotelem, à Diuinitate prouiſum fuiſſe, ut eſſet maſculus & fœmina ad coniunctionem, ut repararetur propago per continuam ſpeciem, quæ per unum indiuiduũ ſubſiſtere non poſſet. Quo loco multa conſideranda. Primùm quòd hoc factum in præterito dicit, ſicut Moſes, ut det huius rei aliquod principium, in quo de utroq; ſexu fuerit prouiſum. Et quid aliud dicere poſsis, quàm quod ſemper Moſes, Fecit, Creauit in principio? Si fuit autem iſtius rei principium, fuit etiam cæterarũ. Et qui proſpexit, & ordinauit, ut eſſet maſculus & fœmina, certè totos eos etiam creauit: ut qui dedit eis ſexus uarietatem, dederit etiam ſubſtantiam. Sic fuit is ſator, & autor generis humani. Si item creauit, ſexumq; amborum diſtinxit; cætera quoq; non minus neceſſaria prouidebit. Si enim eouſq; ſe extendit Prouidentia, ut corpora ad generandum apta formaret, ut eſſet æterna ſucceſsio, certè reliquas officij ſui, prouidentiæq; partes non relinquet. Apparuit enim eam poſſe, quia potuit formare corpus, dare ſexus uarietatem, maximæ potentiæ res. Qua charitate autem, & clementia, duos ſexus ad æternitatem excogitauit, eadem uolet alia ad genus humanum attinentia cernere, ac tueri. Quod autem opus ſit prouidentia, nemo eſt qui non intelligat, nemo eſt qui non ſit confeſſus. Deducitur etiam ex his, hunc Deum, quem generis humani confeſſus eſt Ariſtoteles creatorem, non eſſe Deum illum affixum uoluendo primo mobili, ſed Deum, qui & cœlum uertat, & cætera in
B mundo neceſſaria agat. Neq; enim ſi affixus erat orbi ſupremo, in terris eſſe poterat, diſtinguens duos ad perpetuam procreationem ſexus. Deinde ubi ſunt illi, qui negant, Ariſtotelem Deo prouidentiam rerum terreſtrium dediſſe, ne uileſceret? Quid enim his clarius, minusq; amphibologiæ, deprauationiq; expoſitum? Videbis igitur apud Ariſtotelem, admiraberisq; eandem, atq; apud Moſem de homine creato Theologiam, ut animum, & corpus cum Moſe dicat expreſſè à Deo creata. Eiſdem uerbis, eadem ſentẽtia, de animo & corpore. De corpore, ſicut Moſes, Maſculum & fœminam creauit eos, totidem & ipſe uerbis. De animo, ut Moſes dixit, Deum exterius afflaſſe, mentemq; dediſſe, ſic ipſe in libris de Generatione animalium, mentem eſſe diuinam, ac uenire θύραθεν, exterius, à foribus, à porta. Itaque ſibi etiam probè conſentiens, eadem aſſerit alijs in locis, quæ nunc de propagatione iuxta Theologiam Moſaicam ſcripſit. In libris de Generatione, & interitu: Nam cum, inquit, in omnibus Naturam appetere melius dicamus, melius autem ſit eſſe, quàm non eſſe: hoc autem in omnibus fieri non poſsit, quoniam à principio recedunt; ὃσ λειπομένῳ πρόσω σωιεπλήρωσε τὸ ὅλον ὁ θεὸς, ἐντελεχῆ ποιήσας τὴν γένεσιν: Reliquo qui ſuperat modo, cõpleuit Vniuerſum Deus, facta perpetua generatione. Moſes autem, Vnumquodq; iuxta genus ſuum. Ecce quod in particulari de maſculo & fœmina dixerat in Oeconomicis, hic de indiuiduis omnium ſpecierum. Loquitur item hic per præteritũ, σωιεπλήρωσε, ποιήσας, compleuit, fecit. In Oeconomicis autem προοικονόμηται. Et Deum facit huius rei autorem illic, & hic, omnia Moſi ſimilis. Eadem, quadam ingenij diuinitate uidit & confeſſus eſt Marcus Tullius: Quid loquar, ait, quanta ratio in beſtijs ad perpetuam conſeruationem earum generis appareat? Nam primum aliæ mares, aliæ fœminæ ſunt, quod perpetuitatis cauſa machinata Natura eſt. Deinde partes corporis & ad procreandum & concipiendum aptiſsimæ. Et in mare, & in fœmina, commiſcendorũ

C corpo

corporum miræ libidines. Sic ille dicens in uniuersum de animalibus, quod particulariter Moses & Aristoteles de homine. Quòd autem quæ refert in Naturam, referat in Deum, qui talem Naturam fecerit, apparet, ubi concludit. Sic undiq; omni ratione concluditur, mente, consilioq; diuino omnia in hoc mundo ad salutem omnium conseruationemq; mirabiliter administrari. C

Aristotelem cunctis in republica rebus præferre pietatem. Quæ causa iustissima, cur sit pietas potior. Super hoc, Aristotelem præceptoris Platonis sententiam fuisse secutum.

CAP. XXI.

QVIS non mirabitur item Aristotelem cum priscis Philosophis, cum sapientibus omnibus tam mirificè, tam unanimiter, manibus, pedibúsque tendere in eum sensum, ac sapientiã, quam nostra semper ingerit religio? Deum oportere colere, primumq; regnum cœlorum esse quærendum. Hoc Aristotele asseuerante, quid aliud sentire cogemur, & interpretari, quàm eum cogitasse, ac sensisse, pietatem omnium rerum optimam? cui multa alia necessaria cohærent. In libris igitur de Republica, cum de his ageret, quæ sint in ciuitate & republica necessaria, primumq; alimentum numerasset, tum artes, tertio arma, quarto copiam aliquam pecuniarum, subiicit, πέμπτον δὲ καὶ πρῶτον, τὴν περὶ τὸ θεῖον ἐπιμέλειαν, ἣν καλοῦσιν ἱεράτταν: Quintum & primum cultus Dei, quam religionem uocant. Paulò pòst, ὑπὸ γὰρ πολίτου πρέπει λιμᾶσθαι τοὺς θεούς. πρέπει δὲ τὴν τε θεραπείαν ἀπονέμειν τοῖς θεοῖς: A' ciuibus enim conuenit coli Deos. Et, Conuenit cultum reddere Dijs. Primum, inquit, locum habeat in ciuitate cultus Dei. Nam τὸ θεῖον, est numen: quod etsi in multos competat, ut sanctitas, est tamen præcipuum singularis Dei nomen, sicut Deus, & quemadmodum sæpissimè locutus est idem. Quæro igitur ex eo primum, cur cultus numinis sit ex his, quæ sunt in ciuitate necessaria, aut sine quibus, ut ipse loquitur, res publica non possit consistere. Iam quid sit illud Numen, cuius in ciuitate cultus sit necessarius. Certum igitur Aristotelem dicturum, cum primum in republica fateatur esse cultum Dei, quod Christus dixit, Primum quærite regnum Dei. Siquidẽ & ipse cum de his loqueretur, quæ fiunt in omni uita humana, præposuit omnibus, ut quæreremus regnum Dei. Id omnes cõmuni consensu pietatem sentiunt, & interpretantur. Hanc autem cum sentiant omnes regnum Dei appellatam, palàm est ideo pietatẽ primum exercendam esse, quia per eam ad præmium cœleste peruenitur. Aut si non tam altè suspexit Aristoteles, superest, ut primum in ciuitate locum dederit pietati, ob maximam aliquam æquitatem, ac iustitiam. Si colendus est enim, & qui eum colunt, operantur iustissimè, faciuntq; id quod est præcipuum in ciuitate: Iustitia autem posita est in dando & accipiendo: ciues iubentur reddere, reddentesq; dicuntur agere iustissimè: necesse est pietatem siue cultum Dei, maximo debito respondere, ob maxima beneficia. Quænam igitur alia hæc esse possunt, quàm ea, quæ superius dixit Aristoteles? quòd continet Vniuersum, regitq; Deus, quòd humana corpora creauit, inq; sexus uarietatem, ut nasceremur, distinxit, quòd animos exterius immisit. Qui enim utrunq; sexum, ut nascerentur, qui postea nati sunt, aptauit, distinxit, is utique fuit autor, ut nati sint omnes, quicunq; postea nati sunt. Eiq; tanquam autori, & qui parauerit, ut nasceremur, omnes debemus perpetuas grates. Triaq; maxima beneficia doceo ipso autore nobis à Deo largiri: Quòd ab eo nati sumus, id est, prouidentia eius corpus effictum: Quòd animi nostri exterius ab eo donati: Quòd alimur semper, & uegetamur: Id enim cœli motus præstat, quem à Deo esse sæpius ipse testatur. D

A tur: Denicꝙ quòd prouidemur ab eo; ut multis apparet locis Aristotelem fuisse confessum. Hæc illa maxima iustitia, ipsa Philosopho asserente, ob quam fit, ut primum cultus Dei habeat in ciuitate locum. Si negligat Deus res humanas, ut pertinaciter nonnulli Aristotelem suspicatum contendunt, nullus deberetur ei cultus. Efficiturꝙ necessariò quod Marcus latius aperuit: Sin autem, inquit, Dij neꝙ possunt nos iuuare, nec uolunt, nec curant omnino, nec quid agamus animaduertunt, nec est quod ab his ad hominum uitam permanare possit, quid est, quod ullos Dijs immortalibus cultus, honores, preces adhibeamus? In specie autem fictæ simulationis, sicut reliquæ uirtutes, ita pietas inesse non potest, cum qua simul & sanctitatem, & religionem tolli necesse est. Hæc ille. Nullus igitur ei cultus deberetur, si cum precamur, & colimus eum, nec animaduertit honores, religionemꝙ nostram, nec preces exaudit. Cum autem nulla uirtus non maximè naturalis, ac solida, minimeꝙ fucata sit, nec possit esse laudabile, quod fucatum est: pietas cum non solum uirtus sit, sed omnium uirtutum excellentissima: fieri non potest, ut sit simulata, sit de eo quod non est, falsa, mendax. Sed sicut fortitudini subest materia à qua uera laus fortitudinis existat, cæterisꝙ similiter uirtutibus: sic necesse est, circa quod pietas uersatur, & quo uirtus est eminentissima, maximè naturale, maximè uerum esse. Id autem est firmissima persuasio, à Deo cuncta bona homines accepisse, iugiterꝙ præstari, quod aliquando dedisset. Quæ persuasio si falsa est, pietas ipsa uirtus inclyta, uirtutumꝙ princeps, uana, falsa, inanis esset, uanissimoꝙ fundamento niteretur. Sed nulla uirtus est falsa, quia naturalis est potius, & communi consensu laudatur, possidentesꝙ celebres facit & beatos, ut necessariò sit res ingens, ac Solida, quod laudem gignit & beatitudinem: sic pietas multo maximè habebit hæc omnia. Tum si nullum decorum, & honestum est falsum,
B contrà omne falsum, aut fictitium, est inhonestum. Et si decorum censet coli Deos Aristoteles, certè hoc decorum est maximè uerum, habetꝙ uerum fundamentum, ueras causas. Vt si decorum esset filium uenerari parentes, aliqua maxima causa id efficiat: sic si decorum est homines uenerari Deum, ab aliqua ingenti causa dependeat necesse est. Hæcꝙ ab ipsa Natura cõprobantur. Apertè igitur, ut in plerisque alijs, sic nunc secutus est præceptorem Platonem Aristoteles, qui in Epinomide dicit: μεῖζον μὲν γὰρ ἀρετῆς μηδεὶς ἡμᾶς πότε πείθῃ ἡ θυσεβείας εἶν ὡς θνητῷ γένει: Nemo unquam nobis persuadeat, esse humano generi quicquam maius uirtute, quæ dicitur Pietas.

FINIS.

Augustini Steuchi Eugubini

DE PERENNI PHILOSOPHIA LIBER QVINTVS.

IN QVO DE SINGVLARI AC SVPREMO DEO PHILOSOPHIA PLATONIS PERPENDITVR.

Platonem unum singularem Deum asserere. quam cœlo perinde atq; Aristoteles tribuat Diuinitatem, non ueram, supremamq; illi Diuinitatem, sed creatam esse, factamq; ab illo supremo. Deum illum magnum ac supremum appellare Platonem ineffabilem, ex Theologia Trismegisti. Hunc ipsum, non corporis modo cœlestis, sed etiam animi affirmare Platonem creatorem. Vehementer eos errare, qui dicunt Platonem sentire creationem perpetuò manantem. Secutum esse Platonem Aegyptios & Chaldæos in describenda creatione mundi.

CAP. I.

QVOD in Aristotele fecimus, ut eius uel inconstantiam, uel necessariam mentis mutationem ab ea sententia, quam contra naturam uiolenter super maiestate singularis Dei, fictitiáque illa tantum luminum cœlestium, quam in libris post res naturales confinxit, Diuinitate protulisset, conuinceremus; eadem, & multo quidem luculentior, occurrit ex Platone comprobatio. Quem eodem genere rationum uerbis illis suis recitatis eò deducemus, ut quando corpora, Intelligentiasq; cœlestes deificat, uel inuitum, & Chaldæorum, Aegyptiorúmque receptæ apud Græcos persuasioni subscribentem fecisse monstremus, aut non ueram, & solam, ut in Aristotele, illam cœli Diuinitatem, sed ascititiam, ac diuinum quiddam potius, quàm uerum, & uniuersale Numen confessum ostendemus, productis his, quæ naturæ uel instinctu, uel iuxta maiorum Philosophiam, super uero Deo, summaq;, & naturali Diuinitate sensit, perspicuéq; prædicauit. Incipiam igitur ex Timæo, quo in libro mirabili consensu ex Theologia uidelicet Mosis, & Aegyptiorum, creatorem omnium rerum inscrutabilem, ineffabilemq; Deum, non uisibilium solùm, sed etiam ipsorum animorum, ac Deorum, maximè uerò Animæ mundi, id est, eius, qua cœlum animatum putauit, confitetur. Nec reliquum est quicquam, quod ille non referat in illum omnium rerum creatorem. Vt si quibus alijs locis, cœlum & sidera deificat, aut inconstantem eum confiteri oporteat, aut ita deificasse, proq; Dijs habuisse, sicut item Deos appellat ab ipsomet Deo maximo creatos. Vt non quidem uera æternaq; præditos eos, sed quadam donata, factaq; diuinitate, senserit: quale nostris in literis non Angeli modò, sed etiam uiri iusti, ac Principes, Dij dicuntur, haud protinus suspicantibus nobis eos ueros esse Deos, & non à summo, ac singulari Deo creatos. Hanc Theologiam clarum est extare apud Platonem, totius item Theologiæ sacratioris, quæ magnis

A gnis mysterijs constat, recessus: quos qui scrutatus fuerit, fabulis, & his, quæ ceu sordes adhæserunt (quia nox atra terris adhuc incubabat) sepositis, cernet claram, uel instinctu Naturæ, uel prisca successione editam Theologiam. Exordiens igitur creationem rerum, hoc diuino principio auspicatus est, Marco Tullio interprete. Atque illum quidem quasi Parentem huius Vniuersitatis inuenire difficile: & cum iam inueneris, indicare in uulgus, nefas. Hæc Tullius. Plato autem, τὸν μὲν οὖν ποιητὴν καὶ πατέρα τόνδε τοῦ παντὸς εὑρεῖν ἔργον, καὶ εὑρόντα εἰς πάντας ἀδύνατον λέγειν. Hoc præclarum Platonis exordium, diuinum, consonumq; nostræ cœlitus reuelatæ sapientiæ. Quandoquidem & Moses scribens de creatione mundi, nihil de creatore mundi, requisiuit, scripsit, indicauit. Nimirum ea de causa, quam memorauit, quia sit eum cogitare quidem difficile, in uulgus efferre, & pronuntiare, impossibile, & nefas. His de causis expeditè pronuntiauit uterque, eum fuisse Patrem, aut Parentem Vniuersitatis. Apud Mosem, Creauit cœlum, & terram: Quod parentis est, & quasi gignentis. Et quia non propriè genuit, Marcus eum, quasi Parentem dixit. Vbi autem Hebraicè est Creauit, Sept. interpretes uerterunt ἐποίησε, Fecit. Ecce igitur Creator, siue Parens, ecce Factor. De quo ergo Moses scripsit, In principio creauit Deus cœlum & terram, de eodem Plato dixit, quòd eum, qui fuerit Creator, & quasi Parens Vniuersitatis, id est, cœli & terræ, difficile sit cogitare, multo difficilius effari in uulgus. Progressus ulterius Marcus pro Platone: Rursus igitur, inquit, uidendum ille fabricator tanti operis. Paulò pòst, Atqui si pulcher est hic mundus, si probus eius artifex. Quandoquidem neque mundo quidquam pulchrius, neque eius ædificatore præstantius. Ostendens item unà cum mundo à supremo Deo natos esse Deos, Quo circa, inquit, si fortè de Deorum natura, ortuq; mundi differentes, mi-
B nus id, quod habemus animo consequimur, ut tota dilucidè, & planè oratio exornata sibi constet, & ex omni parte secum ipsa consentiat, haud sanè erit mirum. Progressus inde, Quæramus, inquit, igitur causam, quæ eum impulerit, qui hæc machinatus sit, ut originem rerum, & molitionem nouam quæreret: probitate uidelicet præstabat. Probus autem inuidet nemini. Itaq; omnia sui similia generauit. Hæc nimirum gignendi mundi causa iustissima. Nam cum constituisset Deus bonis omnibus explere mundum, mali nihil admiscere, & cætera. Eadem totidem uerbis apud Platonem, paucis interiectis: Quamobrem efficere moliens Deus, terram primum, ignemq; iungebat. Subijcit item: Deus autem, ait, & ortu, & uirtute antiquiorem genuit animum, eumq; ut Dominum, atque Imperantem obedienti præfecit corpori. Paulo autem inferius de hoc ipso: Animum igitur cum ille procreator mundi Deus ex sua Mente, & Diuinitate genuisset, tum denique omne quod erat concretum, atque corporeum, substernebat animo, interiusq; faciebat. Hæc Plato, interprete Marco. Est autem is Animus, ut dixi, Anima cœlestis orbis, est Deus ille, qui animat orbem cœlestem, id non Platonicis modò perhibentibus, sed ipso indicante Platone, his uerbis: Sic animus à medio profectus, extremitatem cœli à suprema regione rotundo ambitu circuniecit, sese ipse uersans, diuinæ, sempiternæ, sapientisq; uitæ induxit exordium. & corpus quidem cœli spectabile effectum est, animus autem oculorum effugit obtutū. In his omnis ambiguitas dissoluitur, quam cœlo tribuat Diuinitatem Plato, cuius & animum & corpus fatetur à Deo creatum. Creatus est igitur animus cœlestis, siue anima cœli, à Deo, corpus uisibile, anima inuisibilis. Si det igitur Plato Diuinitatem cœlesti aut corpori, aut animo; cernis hic nec æternam Diuinitatem, nec ueram, ac primam. Vt qui adoret animam cœli summo cultu, maximum apud Platonem faciat flagitium. Talisq; est animus ille cœle-

ſtis, de cuius creatione tam multa differit Plato, qualis maximus quis Angelorum, C
uoluendo cœlo à Deo præfectus. Si creatus eſt igitur cœli totius animus à Deo,
utique etiam particulares animæ ſtellarum. Ecce igitur quomodo ſit intelligendus
in Epinomide Plato, cum cœlum Deificat, ita uidelicet, ut intelligas eum non ue-
ram, ac primam Diuinitatem illi dediſſe, ſed factam, creatamq; aliquando à ſum-
mo Deo. Eodem modo conſtat intelligendum eſſe Ariſtotelem, qui præceptorem
Platonem danda cœlo Diuinitate fuerat ſecutus: ut, quemadmodum exempla do-
cuerunt, principalem ſempiternamq; Diuinitatem alibi ſtatuerit, aut oblitus ſuo-
rum decretorum ſtatuere ſe non perſpexit, cum eam confitetur continere totum
mundum; cum ſexus uarietatem feciſſe; cum regnare ſupra uertigine cœli, extra an-
ni Solisq; uias, non uidelicet incluſum orbi cœleſti, ipſumq; animantem, prædicat.
Illum igitur, qui cœleſte corpus impellit animator eius, non eſſe maximum, ſu-
premumq; Deum, ſed Intelligentiam quandam à Deo creatam, cum qua corpus
etiam creauit, aptauit arte mirifica, ut ſemper uerſaretur rotundo motu: unde uita
eſſe perpetua, dogma Platonis eſt. Quare cœli ac Solis motum non Animæ illi de-
beremus, ſed conditori magno, qui eam creauit. An autem ſit Animus is, nunc non
diſputo. Tantum contendo Platonem ingenuè confiteri cuncta à ſupremo Deo
creata, uel cœli uniuerſalem Intelligentiam, ſi qua ea ſit. Nam quemadmodum item
Moſes aſſerit, Deum creaſſe lucem, aut quarta die Solem & Lunam: ſic eiſdem pene
uerbis Plato: Atque, inquit, ut eſſet menſura quædam euidens, quæ in iſtis octo
curſibus celeritates, tarditatesq; declaret, Deus ipſe Solem, quaſi lumen accendit
ad ſecundum ſupra terra ambitū, ut quàmmaximè cœlum colluceret. Ecce igitur
Solis creator Deus, nihil eſt autem apud profanos Sole uenerabilius, cuius Intelli-
gentiam Dei filiam dicat Iulianus. Sed quoniam totus liber eſt clariſsimus, quo & D
mundi exordium prædicatur, & omnia uiſibilia, & inuiſibilia ab uno Deo condita
ſæpe referuntur, aliud ex eo libro ſuper hac ratione non addam. Nam Platonici illi,
ut Proclus, & Alcinous, & Simplicius, qui deprauare conati ſunt ſenſa Platonis,
quòd creationem non aliquo temporis exordio cœpiſſe, ſed fluere manareq; in ſem-
piternum cenſuerit, ideo contemnendi ſunt, & irridendi, quia tum manifeſta, &
ipſo Sole clariora obſcurare nituntur, tum id ſunt conati, ut idololatriæ, profa-
næq; Philoſophiæ ſuæ labenti ferrent opem, in qua nefas putabant, cœlum, quod
adorabant, aliquando creatum, aliquando non fuiſſe. Sed cum totus liber ſit pla-
nus, perſpicuumq; ſit Platonem in Timæo ſecutum fuiſſe Pythagoreos, hos autem
Aegyptios, & Chaldæos, apud quos conſtanter traditur creatio mundi. Extat enim
liber Timæi Locrenſis de Creatione mundi, in quo ad alia ipſe hæc: ἐποίησεν οὖν τὸν δὲ
τὸν κόσμον ἐξ ἁπάσας τὰς ὕλας, ὅρον αὐτὸν κατασκευάσας τὰς τῶν ὄντων φύσιος: Creauit igitur
hunc mundum ex uniuerſa materia, terminum ipſum efficiens omnium Naturæ
rerum. Multaq; eiuſdem generis ibi Timæus, ut conſtet eum, creationem uni Deo
tribuere, materiam fateri ſempiternam, de quo poſtea. Igitur quidquid Plato in
Epinomide & in Legibus de aſtrorum Diuinitate loquitur, perſpectum eſt qua ra-
tione ſit intelligendum. Nam quod paulò antè de Sole creato loquebatur, transfe-
ras licet, ad id quod de Legibus: Solis, inquit, corpus nemo eſt, qui non cernat,
animam autem minimè. Neque enim etiam cuiuſquam corporis anima cernitur aut
uiuentis, aut cum moritur. Sed magna ſpes prorſus, hoc quod non ſentitur ullis
ſenſibus, inſeruiſſe genus nobis, eſſe autem ſola mente intelligibile, quæ ſola cogita-
tione capiamus. Hæc, quæ de Sole Plato loquitur, habent eum ſenſum, ut ſi qua
Soli ſit, ut perhibet, anima, eam fatearis, ut in Timæo uidiſti, à ſummo Deo crea-
tam

A tam. Similiter quod paulò antè de Anima totius cœli eodem libro dixit: ὡς τῷ ἀείσῃ ψυχῇ φατέον ἐπιμελεῖσθαι τοῦ κόσμου παντὸς, καὶ ἄγειν αὐτὸν τὴν παιδιὰν ὁδὸν ἐκείνην: Optimum animum præesse omni mundo, ipsumq; agere ea uia. Ostendam autem eum inconstantem, sibiq; contradicentem, & commentitia ponentem, de fatu nostrorum animorum à Sole, nec quæram alium, à quo refellatur, nisi ipsummet testem. Sicut item commentitium est, de anima illa cœli. Quomodo enim totum cœlum erit animatum, si cuique sideri sit anima? Esset ergo anima in anima, omninoq; aliqua superuacanea. Sed hoc non sit nunc considerationis nostræ, nec magni referat. Quod item eodem libro scribit: De astris omnibus, Luna, annis, mensibus, temporibusq; anni, quid aliud dicemus, quàm hoc ipsum, uidelicet, quòd quoniam anima quidem, uel animæ, horum omnium causæ fuisse noscuntur, bonæq; sunt omni genere uirtutis, Deos ipsos esse dicemus, siue in corporibus habitantes, cum uti animalia exornant omne cœlum, siue quouis alio modo. Deinde ut quispiam hæc confessus fuerit, num continere se poterit, quin fateatur omnia plena Deorum? Hæc Plato de stellarum Diuinitate, animisq; eas inhabitantibus, quibus uti rerum terrestrium autoribus tribuit Diuinitatem. Vidisti igitur in Timæo quam diuinitatem, nempe factam, datam à supremo Deo, ut ob id ueneration em cultumq; minimè promereantur, sed animæ illæ habeantur quasi promentibus Angelicis. De quibus fortasse Deus apud Iob, Cum me laudarent simul astra matutina, & iubilarent omnes filij Dei. Disseretur autem aliàs de anima cœli. Cum igitur semper sint duo genera Deorum apud Platonem, sidera, corpusq; cœleste, tum Dæmones, constat utrunq; à supremo, ac singulari Deo confiteri eum fuisse creatos. Vnum autem duntaxat Deum ineffabilem, inexplicabilem, omnium rerum creatorem, cui subiecta sint
B uniuersa, solumq; sempiternum agnoscere. Ineptias autem recentium Platonicorum, Deos æternos prædicantium, autoritas ipsa præceptoris manifesta refellit. De qua re nihil nunc attingendum.

Non solum in Timæo, sed alijs item locis, Platonem de Deo supremo egregiè loqui: Eum cunctarum rerum, etiam Deorum, affirmare creatorem. Exemplum in libris de Republica, de facili Dei rerum omnium creandarum potestate. Platonem dicentem, Deum etiam seipsum gignere, quis sensus.

CAP. II.

HVIVS item Platonem mentis fuisse, asseruisseq; unum omnipotentem uniuersa creasse, etiam Deos, ut in illum unum eminentissimum, sicut in nostra est Theologia, cuncta uisibilia & inuisibilia creata referantur, qui fuerit autor, ut non modò terrestria & cœlestia, sed etiam ipsi Dij extiterint, quemadmodum uidelicet tradidit in Timæo, alijs ex locis euidentissimè constat, præcipuè decimo & sexto de Republica, quo nihil de suprema Diuinitate disserere potuit excellentius, ueræq; Theologiæ congruentius. In decimo igitur, cum de opificijs cuiuscunque opificij loqueretur, hæc dixit: Aspice uerò quemnam dicas δημιουργὸν, Opificem istum. Quemnam inquit? Illum, ait, qui facit omnia, quæcunq; singulus quisque opificum. Sapientem, inquit, dicis quendam, dignumq; admiratione uirum. Nondum istud, inquit. At forte potius dices, ait. Idem enim iste artifex non modò omnia potest facere opificia, sed etiam facit omnia, quæ è terra nascuntur: & item animalia machinatur, cæteraq; omnia, etiam seipsum, γῆν, οὐρανὸν, καὶ θεοὺς

καὶ θεὸς, καὶ πάντα τὰ ἐν οὐρανῷ, καὶ τὰ ἐν ἅιδου ὑπὸ γῆς ἅπαντα ἐργάζεται: Terram, cœlum, & C
Deos: Tum quæcunque ſunt in cœlo, & quæ in inferis ſub terra, hæc, inquam, uniuerſa efficit ille. Admirabilem quendam, inquit, dicis ſapientem. Forte non credis, inquam ego. Dic mihi, uidetur'ne omnino tibi eiuſmodi opifex, aut aliquo quidem modo horum omnium ποιητὴν, creatorem fuiſſe, aliquo non? An non percipis, quòd etiam tu poſsis ratione quadam hæc cuncta facere? Et quæ, inquit, hæc erit ratio? Non difficile eſt, inquam ego, ſed uaria celeriter efficies. Celerrimè profectò, ſi uoles. ſpeculo accepto, eoq; circunacto in omnes partes, extemplo facies Solem & cœleſtia, mox etiam terram, mox etiam te ipſum, cæteraq; animalia, uaſa, arma, artificia, plantas, omnia denique, quæ paulò antè dicebantur. Ita, inquit, ſed apparentia, non ad uerum exiſtentia. Bene, inquam ego, & ut res poſtulat, loqueris. In hiſce enim huiuſmodi opificibus etiam pictor eſt, an'ne? Quî non? inquit. At dices, reor, eum non uera facere, quæ facit. Atqui, inquit, ratione quadam etiam pictor facit lectum, non'ne? Ita, inquit, & is apparentem facit. Quid ipſe lecti faber? Non'ne modò dicebas, non ipſam formam facere quam dicimus eſſe, id quod eſt lectus, ſed lectum quendam? Dicebam, inquit. Igitur, ſi facit quod non eſt, certè non faciat rem exiſtentem, ſed ſimile quid, ut exiſtens, exiſtens autem nequaquam. Perfectè autem eſſe rem, opificium fabri lectum fabricantis, aut aliud id genus artificium, quiſquis dicat, apparet eum dicturum non uera. Non certè, inquit, ut cenſebunt hi, qui circa hæc uerſantur. Nihil igitur mirum, ſi & hęc obſcura quædam res eſt reſpectu ueritatis. Non'ne? Vis igitur, inquit, in his ipſis quæramus imitatorem huius, quinam ſit? Sí placet, inquit. Igitur tres lecti iſti ſunt, unus eſt in Natura, ἣν φαίμεν ἂν, ὡς ἐγὼ μαι, θεὸν ἐργάσασθαι, ἢ τίνα ἄλλον. ἀδύνατον, οἶμαι: Quam dicere nos oporteat, ut ipſe arbitror, Deũ feciſſe, aut ullum'ne alium? Nullum, inquit, alium, arbitror. Alter erit lectus, quem D
facit architectus. Ita, inquit. Tertius quem facit pictor. Non'ne? In confeſto ſit. Pictor igitur, lectiq; faber, & Deus, hi tres præſunt tribus generibus lectorum. Tres inquit. Igitur Deus quidem, ſiue nolebat, ſiue aliqua neceſsitas aderat, ne pluſquam una in natura efficeret lectum, Sic fecit unum ſolum lectum, ipſam naturam, qui eſt lectus. Duo autem tales, aut plures, neque plantati ſunt à Deo, neq; naſcuntur. Quomodo? inquit. Quoniam, inquam ego, ſi duos ſolos feciſſet, rurſus unus apparuiſſet, cuius illi rurſus utrique formam haberent. Et eſſet ſanè, quod eſt lectus ille, ſed non duo. Rectè, inquit. Hæc igitur arbitror explorata habens Deus, uolens eſſe ueri lecti factor, uerè exiſtentis, ſed non lecti cuiuſdam, neque quidam faber lecti, unum natura duntaxat ἔφυσε, produxit. Vis igitur hunc item uitium conſitorem uocemus, an quid aliud? Iuſtum planè, ait. Quandoquidem ex natura, & productione, & iſtud, & cætera omnia fecit. Et quæ ſequuntur in eo libro, quæ uerba magis ad uerbum tranſtuli, ut eſſet, quod ſentit, clarius, ac manifeſtius, quàm nitorem, elegantiamq; ſermonis attendens. Perſpicuum igitur eſt, hoc loco dogma Platonis, ſecum conſtantiſsimè ſentientis in Timæo, & iſto libro. Ecce enim nunc citra omnem ambiguitatem prædicat Deum omnium rerum artificem, rerum cœleſtium & terreſtrium, omnium quæ è terra naſcuntur animalium, plantarum, omnium item quæ ſub terra, denique etiam Deorum. Aſſumitq; pulcherrimum exemplum ſpeculi: quo in omnes partes conuerſo, ſicut omnia ab eo, qui circunuertit, naſcuntur ſimulatè, & apparenter, ſic à Deo uniuerſa creari uerè, & naturaliter, imò momento. Nullum eſt certè diuinius, luculentius diuinæ poteſtatis exemplum, quæ tam facilè poſsit cuncta extemplo producere, quàm facilè producuntur in ſpeculo ſimulatè, & apparenter omnia. Hoc exemplo utitur ad probandũ ei, cui tarda mens

eſſet

A eſſet, facilitatem omnium creandarum rerum à Deo, ſi forte quis eſſet, cui non uideretur fuiſſe, ab uno omnia condita. Deinde proponit exemplum domeſticum de tribus lectis, quorum unus in natura ſit, alter in ſpeculo, alter in pictura. Non eo quidē conſilio, ut affirmet lectum, quod artis eſt, in natura eſſe: ſed naturam nunc appellat ipſam rerum ueram exiſtentiā. Lectus ergo, ſicut omnis alia res, tres habet locos, aut gradus: Primus eſt uerū eſſe, ueritas ipſa: alij duo ſunt apparētiæ, ſimulationes illius ueri, alter in ſpeculo, alter in pictura: Vterque ſimilitudo ueri. Sic Soles ſunt tres: primus uerus ipſe, & in natura Sol: alius in ſpeculo: alius in pictura. Similiter fluuius, aut lucus, alius uerus, alius expreſſus in ſpeculo, alius in pictura. Vt autem per ſpeculum, aut picturam fingere poteſt homo Solem ſimulatum, repræſentatum: ſic Deus fingat Solem uerum, cuius eſt opus ueritas. Ac Plato reſpicit nūc, ac proponit dogma Philoſophiæ cœleſtis, quæ prædicat creationem, ueramq; rerum productionem eſſe ſolius Dei, ſicut ſimulationes, imitationesq; mortalium. Quoniamq; tota natura, ueritasq; ipſa eſt ſolius Dei, conſentanea ratione eum uocat φυτουργὸν, arborum conſitorem: Sic omnium rerum uerarum artificem uniuerſalem. Ecce igitur ut in Timæo uocauerat eum δημιουργὸν, artificem mundi, cœli, & terræ, quorum complexu cuncta continentur, ſic ſui nunc ſimilimus, uniuerſæ ueritatis architectum, rerum cœleſtium, & terreſtrium, & ſubterranearum. Quidquid uel in cœlo, uel in terra, uel ſub terra ſit, etiam Deorum clamat eum creatorem. Deos autem illos nominans cum cœlo, ſentit, ut arbitror, Intelligentias illas cœleſtes, de quibus in Timæo, in Epinomide, in Legibus. In Timæo, animam uniuerſalem totius cœli, particulares item aſtrorum creatos à ſupremo Deo fatebatur. Sunt, ut dixi, duo genera Deorum apud Platonem lumina cœleſtia, id eſt, Intelligentiæ,
B lumina illa circunrotantes, & Dæmones, id eſt, Dij, ſiue Angeli corporibus aërijs, per urbes, totumq; mundum uagantes, duces, & principes rerum humanarum, ut ipſe & in Sympoſio, & in Legibus confeſſus eſt. Vtrunque genus produci Platoni magnus Parens Vniuerſitatis. Hoc item in Critia ſiue Atlantico retulit. Quoties enim eo in libro, θεῶν γένεσιν, ortum & fatum Deorum nominat? Si quis autem Ariſtotelem, totamq; ipſam aſpiciat Philoſophiam, tria ſunt genera Deorum, Dæmones, Intelligentiæ ſiderum, Dij cœlicolæ cum ſummo Deo, extra cœli, Solisq; uias habitantes. de quibus magis locutus eſt Ariſtoteles, quàm de Dæmonibus. Sed de his ſuo loco. Conſentiente igitur Platone, & Ariſtotele, ſed clarius Platone, eſt unius magni Dei rerum inuentio, eas nō modò in præſens ueluti à ſe manantes producentis, ſed qui ut prędicant clariſsimis in præterito uerbis, ἔφυσε, produxerit, Sicq; nunc creare ſemper, ſicut quondam dedit exordium. quod clarius explicat in Timæo. Illud item hoc loco mirabile eſt apud Platonē, quòd dicit, Deum creare ſe ipſum. Recordare enim nomina illa apud uetuſtiſsimos Philoſophos αὐτόγονον, αὐτοτελὴς, αὐτάρκης, αὐτογενὴς, αὐτοφυὴς, per ſe, uel à ſe genitus, à ſe abſolutus, à ſe ditiſsimus, à ſe natus. Quibus nominibus, ut ſuperius oſtēſum, deſignat̄ ęternitas. Quia ſi Deus naſcitur à ſe ipſo, nec uel à nihilo, uel ab alio naſci poteſt, neceſſariò ſemper fuit Deus, à quo Deus ipſe naſceret̄. Si Deus eſt, nō eſt natus ex nihilo, nō ex aliquo alio: in æternū igit̄ fuit ipſe ſui cauſa. Oſtēdit̄ igit̄ hoc dicto, ipſum ſuimet eſſe principium æternū, à ſe habere quod eſt. Quæ res in ſeipſam reciprocās, æternitatē demōſtrat, & omnino genus aliud rei, ac ſubſtātiæ, quàm ſimus ipſi, qui pendemus ab illo, quē formarū naturaliū potētiſsimū creatorē fatet̄ Plato: ut qui ſe ipſum gignit, qui eſt omnipotens, maior toto mundo, longe facilius poſsit cætera ſe ipſo in immenſum minora producere. Eò uocat eum θαυμασὸν σοφιστὴν, mirabilem artificem, admirandæ ſapien-

Deus, qui se ipsum creat

D tiæ

tiæ architectum. Vocat naturæ ἐργάτην, opificem. Et hæc sunt nomina diuina mysterijs, Theologiáq; fœcundissima apud Platonem, Cœli & terræ, Deorum, rerum cœlestium, terrestrium, infernarum Creator, καὶ φύσεως ἐργάτης, naturæ Opifex, αὐτοφυὴς sui ipsius Genitor, sibi ipsi Autor, sibimet Principium, Verus rerum Procreator, Producens unam naturam tantum, non plures, quia quidquid produxisset, ueritas ipsa, ipsa natura uera fuisset. Sicáq; eodem reuoluitur res, unam tantum futuram ueritatem fuisse, ad quam omnia à Deo creata, reuocarentur. Simulatio autem, & mendacium, duobus aut pluribus modis, fieri posset ab hominibus, naturam opificium Dei imitantibus. Sicut autem apud Mosem cœlum, & terram, animalia, plantas, sidera, sic Plato clarè confitetur à Deo cuncta hæc creata, eumq; quoniam uniuersalem naturam produxit, putat appellandum φυτουργὸν, plantarum consitorem, sicut Moses dat ei plantationem Paradisi, productionem omnium stirpium, plantarum, arborum, herbarum. Quo mirabili, & diuino testimonio, ipsas sacras literas intelligimus explicatas, cum Deo dant plantationem Paradisi, ut non cogamur auxilio accire fictitias illas quorundam Ideas, pro Paradiso uero, naturali, è ueris arboribus à Deo plantatis, qui ipsam naturam produxit, uanas allegorias, ubi non opus est, introducentium. Hunc locum apparet Platonem sumpsisse ex Mercurio Trismegisto, è cuius ubertim fontibus potauit. Is ad Asclepium hæc loquitur: ἔξεστι γὰρ ζωγράφῳ, καὶ οὐρανὸν ποιῆσαι, καὶ θεοὺς καὶ γῆν, καὶ τὴν θάλασσαν, καὶ ἀνθρώπους, καὶ τὰ ἄλογα πάντα, καὶ τὰ ἄψυχα. τῷ δὲ θεῷ ἀδύνατον αὐτὰ ποιεῖν. ὦ τῆς πολλῆς ἀνοίας, καὶ ἀγνωσίας τῆς περὶ τὸν θεόν. τὸ γὰρ πάντων καινότατον παύχασιν οἱ τοιοῦτοι. τὸν γὰρ θεὸν φάσκοντες εὐλογεῖν, γὰρ μὴ τὴν τῶν πάντων ποίησιν αὐτῷ ἀναπιθέναι, ὅτε τὸν θεὸν οἴλασι, πρὸς δὲ γὰρ μὴ εἰδέναι, καὶ τὰ μέγιστα εἰς αὐτὸν ἀσεβοῦσι πάθη αὐτῷ περιτιθέντες ὑπερηφίαν ἢ ἀδυναμίαν. εἰ μὲν γὰρ πάντα ποιεῖ, ὑπερήφανός ἐστι, μὴ δυνάμενον, ὅπερ ἐστὶν ἀσεβές. ὁ γὰρ θεὸς ἓν μόνον πάθος, τὸ ἀγαθόν. ὁ δὲ ἀγαθὸς, ὅτε ὑπερήφανος, ὅτε ἀδύνατος. τοῦτο γάρ ἐστι θεός. τὸ γὰρ ἀγαθὸν ἡ πάσης δύναμις τοῦ ποιεῖν τὰ πάντα. πᾶν δὲ τὸ γενητὸν, τοῦτο τοῦ θεοῦ γέγονεν, ὅπερ ἐστὶ τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ τοῦ τὰ πάντα δυναμένου ποιεῖν. ἰδὲ πῶς αὐτὸς μὲν ποιεῖ, πῶς δὲ τὰ γινόμενα γίνεται, καὶ εἰ βούλει μαθεῖν ἔξεστί σοι ἰδεῖν εἰκόνα καλλίστην, καὶ ὁμοιοτάτην, ἰδὲ γεωργὸν σπέρμα καταβάλοντα εἰς τὴν γῆν, ὅτου μὲν πυρὸν, ὅτου κρίθην, ὅτου δὲ ἄλλου τῶν σπερμάτων. ἰδὲ γὰρ αὐτὴν ἄμπελον φυτεύοντα καὶ μηλέαν, καὶ τἄλλα τῶν δένδρων. ὅτως ὁ θεὸς γὰρ μὲν τοῦ οὐρανῷ ἀθανασίαν σπείρει ἐνδὲ τῇ γῇ μεταβολὴν, ἐνδὲ τοῦ παντὶ ζωὴν, καὶ κίνησιν. Quæ sunt, Licebit pictori cœlũ facere, & Deos, & terram, & mare, & homines, brutaq; omnia, & inanimata, Deo autem erit impossibile. O dementiam, imperitiamq; incredibilem erga Deum. Tales enim patiuntur rem nouam, & inusitatam. Nam cum asserant, se Deum benedicere, quòd ei non ascribant omnium creationem, neque Deum norunt; & præterquam quòd ignorant, etiam in eum peccant grauissimè, ei uel superbiam, uel imbecillitatem tribuentes. Si enim non creat omnia, aut superbus est, aut imbecillus, quod impium est. Deus enim unam solam habet affectionem bonitatis. Bonus autem neq; superbus est, neq; imbecillus. Hoc autem est Deus. Nam Bonum est uniuersalis potestas cunctorum creandorum. Omnis autem res creata, & generabilis, à Deo creata est. Quod est Boni, & omnia creare ualentis. Aspice uerò & quomodo ipse creat; & quæ creantur, quomodo fiant. Quòd si uelis, licet tibi pulcherrimum, similimumq; cernere exemplum. Aspice agricolam semen iacientem in terram, alibi quidem frumentum, alibi uerò hordeum, alibi sementem alterius generis. Eundem aspice uitem plantantem, & malum punicum, cæterasq; arbores: Sic Deus, in cœlo quidem seminat immortalitatem, in terram uicissitudinem, in uniuerso uitam & motum. Hæc Trismegistus. Apud quem recognoscimus dogmata Platonica. Alterum in Timæo, de Bonitate creatoris mundi, quæ fuerit eius creati causa. Alte

A ſa. Alterum in libris de Republica. Dogma de Bonitate creberrimum apud Mercurium, etiam uerò Platonem. Nunc ergo manifeſtò cernimus, Platonem ſecutum Theologiam, rationeſq; ſermonis Triſmegiſti. Eſt apud Platonem exemplum ſpeculi, rurſum exemplum de tribus lectis, & de pictura. Apud Triſmegiſtum eſt exemplum pictoris cœlum, terras, mare, Deoſq; creantis: Eſt item de agricola, uariam ſementem in terram iacientis, eiuſdem item omne genus plantas conſerentis. Platoni ob eam cauſam Deus uocatur φυτουργὸς, plantarum conſitor, quia naturæ repertor, quem Moſes & Paradiſum è terra, & omnes generatim plantas, & herbas produci iuſsiſſe, refert. Eſt item Mercurio, quòd pictor creat Deos, aſtra ſcilicet cœleſtia, quæ Deos, ut Plato refert in Cratylo, conſtat Barbaros uocaſſe, eos à curſu, concitationeq; ſic uocantes. Sic etiam Deum, inquit, creare Deos, cui, qui detrahat hanc facultatem, grauiſsimè, planeq; impiè peccet. Similiter Platoni, Deus creat Deos. Eſt item apud Mercurium diuinum dogma, quòd omnis res generabilis, generationi ſubiecta, facta eſt, fitq; à Deo iugiter. Eſt item, quòd niſi tribuas ei rerum cunctarum molitionem, aut ſuperbiam, inſolentiamq;, quippe qui res uti uiles aſpernatus, ſuaq; diuinitate delectatus refugiat, aut imbecillitatem neceſſariò tribuas, qui uelit quidem, ſed non poſsit. Arguitq; hoc ſuo teſtimonio uetuſtiſsimus Theologus eos, qui ne gerendis eis Deus uileſcat, curam ei rerum humanarum abnegant: Eos falli aſſerit, aduerſaq; uia pergere, ueluti neſcios ueritatis ruere: Neſcire eos naturam Bonitatis, ac Diuinitatis. Item immortalitatem in cœlo fieri dicens Mercurius à Deo, ſenſit lumina cœleſtia non corrumpi: & quod Plato, noſtriq;, cœlum eſſe ἀγήρω, ἀθάνατον, citra ſenium, citra interitū, corpus incorruptibile: Niſi, ut idē ait, qui fecit, reſcindat. Ex his igitur conſtat, Theologiam Græcorum à Barbaris fluxiſſe, neceſſarioq;, niſi
B uelit à fonte diſsidere, eandem & apud Platonem & Ariſtotelem eam ſemper fore. Quod ubique monſtrabitur.

Cur Plato in libris de Legibus magis aſtrorum Diuinitatem, quàm ſupremi Dei obtulerit. Quòd ſupremum Deum ſentit ac dicit ineffabilem, de quo cautè ſit loquendum.

CAP. III.

EX HIS item luce clarius conſtat, conſtabitq; magis, quidquid de Deo, uel Diis, ſtatuerit ſecus Plato, præcipuè in Legibus, Epinomide, ubi miris laudibus tollit cœlū, aſtraq; cœleſtia, eaq; in numero Deorū putat habēda, quomodo debeat intelligi: ſcilicet uel ſibi ipſi eum apertè contradicere: aut minorem quandā Diuinitatē eis attribuiſſe: aut quoniā ciues ſuos aliqua manifeſtiore pietate uellet imbuere, oſtendiſſe eis manifeſtiora numina, à quibus inferiora gubernentur. Illum autē maximū, ineffabilemq; Deum idcirco nō tam clarè adorādum propoſuiſſe, quòd nō poſſet enarrari, & deſcribi, qualis eſſet, & quomodo colendus. Cōfeſſus eſt enim eum tribus locis inenarrabilē, in Timæo cogitatu difficilem, dictu ineffabilē: Philo etiā cogitari, & intelligi nō poſſe, nedū proferri. Quoniā igitur hunc ineffabilē, inexplicabilē, quenq; ſuperiores omnes Theologi, alij innominabilē, alij inuiſibilē, alij ſilētio colendū, alij ἀζήτητον inueſtigabilē dixerāt, nō eſt de eo in Legibus locutus, cuius de cultu quicquā ſtatuere, quia nec nomē noſſet, nec naturā eius haberet exploratā, nō poſſet. Sic etiā in Phædone, appellās eum Mentē, clamat, ἐγὼ μὲν τοιαύτης αἰτίας ὁ τυχόντως ἔχει μαθητὴς ὅτου ἥδιστ' ἂν γνοίμην, ἐπειδὴ δὲ ταύτης ἐστερήθην, οὐκ οἶδ' ἂν αὐτὸς εὑρεῖν, οὔτε παρ' ἄλλου μαθεῖν οἷός τε γενόμην: Ego quidem eiuſmodi cauſæ, id eſt, Mentis, quænam natura ſit, libentiſsimè omniū didicerim. Sed quoniā ea priuatus ſum, neq;

ipſe per me inuenire, neq; ab alio diſcere poteram, uerti me ad alia. Ecce nec ſe inuenire poſſe, quænam ſit ea Mens creatrix mundi, fatetur, nec ab alio diſcere potuiſſe. In Epiſtolis ad Dionyſiũ cum de natura Primi idẽ dubitaſſet, nec ſibi ſatis antè explicatum dixiſſet, reſpondit ei, ut ſuperius oſtẽſum, per Epiſtolã miſſam per Archedemũ: φρασέον δήσοι δ' αἰνιγμῶν ἵν' ἄντι ἤ κέλτος, ἢ πόντος ἢ γῆς ἐν πτυχαῖς πάθη, ὁ ἀναγνὸς μὴ γνῶ: Loquendum eſt tibi per ænigmata, ut ſi quid tabella ponto, uel terra fuerit perpeſſa, qui legerit nõ intelligat. Paulo autẽ inferius, cur hæc putet uitanda: ἐυλαβῆ μήπου μήποτε ἐκπέσωσι ταῦτα εἰς ἀνθρώπους ἀπαιδεύτους. σχεδὸν γὰρ ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, ὅτι ὅτῳ πρὸς τοὺς πολλοὺς καταγελασότερα ἀκούσματα οὐδὲ αὖ πρὸς τοὺς εὐφυεῖς θαυμασότερά τε, καὶ ἐνθουσιαστικώτερα: Caue, inquit, nequãdo excidant hæc in homines imperitos. Siquidẽ, ut ego cenſeo, nihil propè eſt quod magis irrideatur apud plebẽ: ſicut nihil apud eruditos, rectiq; iudicij, mirabilius, ac diuinius. Habes igitur à Platone cauſam uerã, cur oporteat de primo ſilere apud uulgus, cur efferre nefas in uulgus Parentẽ Vniuerſi. Irridẽt enim nõ intelligẽtes, ueluti à populari cõſuetudine, craſsisq; auribus remota, quæ de eo dicũtur. Eoq; cum de legibus loqueretur, quas populo publicare oporteret, magnũ illũ, & inſcrutabilẽ Deũ, à quo nata omnia retulit in Timæo, & in Republica: in Epiſtola principiũ, medium, finẽ uocat, & circũ quẽ & per quẽ, & propter quẽ ſint omnia: nihil eſt locutus, propoſito tantũ cœli cultu, ut cui de certa religione loquendum eſſet. Totaq; illa cœli apud eum Diuinitas eſt, qualis fluminũ, fontiũ, Hamadryadũ apud Poëtas. In alia quoque Epiſtola ad tres amicos, Hermiã, Eraſtũ, Coriſcum, ut primo libro oſtẽſum eſt, longe aliũ Deũ propoſuit quàm illã cœli fictitiã, poëticãq; Diuinitatẽ. Adiurãtes, inquit, in amicitia τὸν τῶν πάντων θεὸν ἡγεμόνα τῶντε ὄντων, καὶ τῶν μελλόντων, τόνδε ἡγεμόνα καὶ αἴτιον πατέρα, Omnium rerũ Deum, Principẽ, præſentium & futurorũ, & principis ac cauſæ Patrẽ & Dominũ. En Deus is magnus ille, quẽ dixit ineffabilẽ in Timæo, & in Phædone. De hoc admirãdo Deo tam ſtupenda, mirabiliaq; locutus eſt in ea Epiſtola, iam longæuus, iam ſenex, ut ipſe in eadẽ teſtatur, κἀιτως γέρων ὤν: Etſi ſenex ſim. Credendum autẽ ſenibus Ariſtoteles ipſe teſtis: Quocirca, inquit, oportet ſeniorũ, & expertorum, prudentiumq; etiã ſine demonſtratione pronuntiatis ſententijs & opinionibus adhibere fidẽ, non minus quàm ipſis demonſtrationibus. Vident enim principia, quoniã habent acumẽ & intuitum experientia. Hæc omnia, quæ nunc ait Ariſtoteles, habuit Plato, ut ſumma fides ei ſit habenda. Erat ſenex, erat prudens, erat peritus. Grauiſsimas igitur, & prudentiſsimas opiniones, & ſententias eius, quas in extrema ſenecta protulit de Deo, ſeueriores, ac meliores omnibus, quas in omni uita retinuit, putandum. Ac credendum eſt, eum quòd nunc tam magnificè, ac diuinè de Deo pronunciauit, è fontibus Aegyptiorum præcipuè Mercurij Triſmegiſti hauſiſſe. A' Barbaris enim, ut idem perhibet, ad Græcos, uenit Philoſophia. Eiuſcemodiq; multa apud Mercurium inuenies. Fuiſſe autem illam cœli Diuinitatem, quam apud eum & Ariſtotelem cernimus, non naturali ratione, ſed ſuperſtitione potius inuectam, hauſtamq; ex erroribus Chaldæorum, & Aegyptiorum, quæ ab ipſo Deo, per Prophetas ſuos coarguitur, idem ipſe eſt teſtis in eodem libro, in quo fatetur primos Aſtrologiæ contemplatores fuiſſe Barbaros, loco peruetuſto, ſemperq; ſereno innutritos, quod Aegyptus in primis Syriaq; habeat, ob id claras ſemper ſtellas eos in apertis, & ſerenis campis ſpectare ſolitos, ὅθεν καὶ παντεχόσε, καὶ δεῦρ' ἐξήκει βεβασανισμένα χρόνῳ μυρίῳτε καὶ ἀπείρῳ: Vnde per omnem mundum, & in Græciam peruenerint, infinito tempore conſiderata, & expenſa. Paulò pòſt, Quoniam, inquit, Natura ſitũ dedit nobis, non adeo clarũ, & lucidũ. ὕστερον αὐτοῖς παρασκεδώκε τὸ τῶν θεῶν τὸ κόσμο κατανόημα: Effectũ eſt, ut poſterius nobis ipſis horũ Deorũ, qui in mundo, id eſt cœlo, ſunt, ſcientiam

A tiam tradiderit. Sed quæ, inquit, Græci à Barbaris acceperunt, fecerunt meliora. πολλὴ δὲ ἐλπὶς ἅμα καὶ καλὴ κάλλιον καὶ δικαιότερον ὄντως, εἰ ἐκ τῶν βαρβάρων ἐλθόσης φήμης τε ἅμα καὶ θεραπείας πάντων τούτων ζῴων θεῶν ἐπιμελήσεσθαι τοὺς ἕλληνας. Magna ſpes & pulchra, melius & iuſtius eam famã & cultũ, qui de his Diis uenit à Barbaris Græcos curaturos. Ecce fatetur apertè famam, & cultum ſiderum à Barbaris ad Græcos peruenisſe. Hæc illa ſuperſtitio, quæ damnatur, infamaturq; apud ſacras literas, tanquã Aegyptiorũ, Aſſyriorumq; error. Hæc à Barbaris tranſijt ad Græcos. Philo idem confeſſus eſt de Abraam, qui genere Chaldæus fuerit, ex patre Aſtronomico, & ex his τοὺς ἀστέρας θεοὺς νομίζοσι, καὶ τὸν σύμπαντα οὐρανόν τε καὶ κόσμον, παρ' οὓς τότε εὖ ἢ τὸ χεῖρον φασιν ἀποβαίνειν: Qui aſtra Deos putant, & totum mundum, ac cœlum, à quibus bene, & male putant euenire. Clarius item Plato id confeſſus in Cratylo: Videntur, inquit, mihi priores Græci, ſolos Deos putaſſe, οἷς νῦν πολλοὶ τῶν βαρβάρων, ἥλιον καὶ σελήνην, καὶ γῆν, καὶ ἄστρα, καὶ οὐρανόν: Quos nunc multi è Barbaris, Solem, & Lunam, & terram, & aſtra & cœlum. Vt autem à Barbaris meliorem quandam ſapientiam Græci hauſerunt: in omni autem profeſsione ſunt adulterina, & uera: ſic ſuperſtitiones erant repudiandæ, ſola meliore ſcientia recepta. Quare quæ poſt res naturales diſſeruit Ariſtoteles de cœli, ſtellarumq; Diuinitate, ſcito non naturali ratione dicta, ſed ex ſuperſtitione Barbarorum, apud quos etiam erat bona Theologia, à ſuperſtitioſis, Zoroaſtre, Magisq; uitiata, & adulterata. Vt autem tametſi Aſſyrij & Aegyptij cœleſtibus luminibus tribuebant Diuinitatem, militiamq; cœli adorabant, non tamen uerum Deum ignorabant, ut in primis libris apparuit, item non dederunt æternitatem mundo ob eam cauſam: ſic Græci Philoſophi errare in eo non debuerunt. Et Ariſtoteles, qui ſecutus eſt Platonem in deificatione cœleſtium ſiderum, debuerat item in eo ſequi, ut ea confiteretur à ſupremo Deo creata. Nihil igitur amplius dicam de his, quæ uel in Legibus, uel Epinomide de Siderum Diuinitate diſſeruit, cum cœleſtem ordinem, perennemq; conſtantiam, ait ordinis Diuinitatem indicare Plato. Totus enim is ordo inuentum eſt maximi Dei, ipſo teſte: qui ſiue dederit animam diuinam cœlo, ſiue citra animam motum æternum, & conſtantem, quemadmodum cordibus animalium, rerumq; ſeminibus, ipſe ſolus Deus, ſolus adorandus eſt. Quod igitur eſt in definitionibus eius de Sole, quòd ſit ζῶον ἀίδιον, ἔμψυχον, animal ſempiternum, animatum, palàm eſt ex Timæo, non de priore æternitate, ſed poſteriore dictum. de qua dubius etiam Plato fuit. Nam priorem ſine controuerſia cœlo non tribuit. De poſteriore ſic in Epinomide, De cœlo, inquit, & ſtellis, alterum de duobus neceſſe eſt ſtatuere. Aut enim unamquanq; incorruptibilem eſſe, & immortalem, prorſusq; diuinam: aut aliquam uitam, quanta fas ſit unicuiq;, & cui nihil amplius deſit, uiuere. Huiuſcemodi tribuit Soli æternitatem Plato. Quorum alterum etiam Theologia uera confitetur: uel prorſus interitura ea lumina, ſublatis hominibus è terra, quibus aſtra refulgent: uel uſq; in ſuprema ſecula futura, tunc uel remouenda, uel renouanda, uel uno in loco ſtabiliter figenda. Hæc autem opinatus & confeſſus eſt Plato hoc loco, & in Timæo, ubi magnus ille mundi architectus alloquitur Deos creatos, id eſt, animos cœleſtes, & dæmones, prænuntiatq; eos eſſe natura corruptibiles, niſi uoluntas ſua reſiſtat, quia principium aliquãdo habuiſſent. Idemq; Timæus Locrenſis in ſua Geneſi: idem tot locis, quos oſtendam, Plato. Nam eos natos aliquando eum arbitratum apparet, quod in Epinomide dicit: καὶ τῷ μεγίστῳ σοφίας περὶ θεῶν γενέσεως ὀρθότατα ἐμβαίνῃ ἡμᾶς: Maxima, inquit, ſapientia rectiſsimè nos de ortu Deorum cognoſcere. Hic ſuccurrit expreſſa apud Platonem contradictio, ut ſentias, ea quæ eo in libro locutus eſt, inuitum, &, quaſi iocantem dixiſſe. In Timæo dicit, Deum illum, maximum creatorem

B

 torem

torem Vniuerſitatis iuſsiſſe ſideribus,& Dæmonibus,quos appellat Deos Deorum, D
id eſt, ut interpretatur Cicero, eos qui Deorum ſatu orti eſſent, ut partem mortalem attexerent immortali, hoc eſt, animo humano, cuius initium, & ſtatus eſſet ab ipſo ſummo Deo, adiungerent corpus: quaſi magnus ille parens fuerit animi creator, corpus autem iuſſerit minoribus Diis effingere: Cæteraq; item animalia iubet formare Deos minores. At in Legibus, à Sole dari genus nobis, ut ſuperius uidiſti, eſt confeſſus. In Epinomide perhibet, animam mundi, uel cœli creaſſe animalia ignea, aëria, aquatilia, forte etiam homines. Animalia autem aëria appellat Dæmones. Quomodo igitur creant Dæmones, & ſtellæ corpus humanum, cæterorumq; animalium, quæ cum cæteris unà creantur ab anima illa? Ex quo licet dogmatis incertitudinem cernere. Et, ut Ariſtoteles inquit, ueluti qui feriunt, imperiti pugnandi, & feriendi, dant ſæpe oportunas plagas: aut qui dubij partes uerſantur in omnes: tale quid perpeſſus eſt Plato. Sed ſine dubio meliora, quæ grauior ætas, quæ de Naturæ ſinu, non ſuperſtitionum felle, protulit.

Platonem de ſummo ac ſingulari Deo ſenſiſſe, quæ à maioribus audiſſet. Timæum Pythagoreum fateri, Deum autorem mundi, itemq; temporis, & omnis cœleſtis ordinis inuentorem: quæ ſecutus ſit, maximeq; approbauerit Plato.

CAP. IIII.

DE SINGVLARI Deo diuinè ueridiceq; ſenſiſſe Platonem, tum ſuperius allata loca demonſtrant, tum uerò multa alia, quibus aſperſa paſsim C
eſt Philoſophia eius. Habuit enim ante ſe præceptores diuinos, præcipuè Pythagoreos, Timæum Locrenſem, Empedoclem, Triſmegiſtum. Eos norat Plato, totamq; eorum Philoſophiam indidit libris ſuis. Timæus igitur Locrenſis in ſua quaſi Geneſi, aut Coſmopœia dicit: τοτέων δὲ τὰν μὲν τᾶς τ' ἀγαθῶ φύσιος ἔμεν, θεόντε ὀνομάναισθαι, ἀρχάντε τῶν ἀρίστων. Ex his, inquit, cauſis, quæ mundum condiderunt, alterum fuiſſe dicit Timæus Locrenſis ipſius boni naturam, appellariq; Deum, principium rerum optimarum: Cæteras autem ſocias cauſas ad neceſsitatem adductas ab eo. Sic Timæus mundi præcipuam cauſam Deum confitetur, eumq; eſſe naturam bonitatis, quæ eum impulerit ad creandum, formasq; rebus addendum, acceptа materia informi, & inordinata. ἀγαθὸς ὢν ὁ θεὸς, ὁρῶντα τὰν ὕλαν ἀρχομένᾳ τὰν ἰδέαν, & ἀλογιαμένᾳ. Eumq; fatetur expreſſe mundum hunc creaſſe, tota illa aſſumpta, diſtributaq; materia, ſtatuiſſeq; corpus, & locum omnium rerum, in quo res omnes continerentur, ipſum mundum. ἐποίησεν ὧν τόνδε τὸν κόσμον ἐξ ἁπάσας τὰς ὕλας, ὅλον αὐτὸν κατασκευάσας τᾶς ὅλος φύσιος. Deinde Deum uolentem facere prolem optimam, feciſſe hunc genitum, ſiue factum, ſiue generabilem Deum, ἀκλόνητον ὧν ἄρισον γένναμα ποιεῖν τὸν ἐπίαν θεὸν γένναν. In quo uides, quo genere Diuinitatis mundus ſit Deus, factitio ſcilicet, & ab illo ineffabili, & ſupremo Deo, qualis aſtrorum item, effecto. Eò quoq; pulcherrimè faſſus eſt à Deo mundũ creatum, quia ab omni cauſa ſit incorruptibilis, niſi uelit eum Deus ipſe diſſoluere, qui fecit, & inſtruxit eum. ἐπόνα φθαρησόμενον ὑπ' ἄλλω αἰτίω, ἔξω τοῦ αὐτὸν συντεταγμένω θεῶ ἐπόνα θέλητο αὐτὸν διαλύειν. Sed quoniam non ſit improbi uertere ſe in perniciem rei pulcherrimæ, ob id eum incorruptibilem, immortalemq; permanſurum. Effeq; optimam omnium genitarum rerum mundum, quoniã ſit ab optima cauſa creatus. Animam quoque mundi eundem admirabilem Deum, procreatam, à medio ad extremas partes duxiſſe, diffuſam per ipſum totum, temperatamq;

A ratamq; ex forma indiuidua, & diuidua ſubſtantia, quæ eſt tota cœli compago, ex anima ſcilicet, & corpore perfecta, ut illi putabãt, eiq; unam temperiem ex hiſce duobus, duasq; mouendi facultates ei adhibuiſſe. Pluraq; alia narrat de Anima cœli, à qua cœli motus eſt, à ſummo Deo creata, & ordinata, cui corpus etiam aptarit, corpus inquam diſſolubile, cum uelit ipſe. Temporis item partes, & tempus, circuitusq; cœli Deum conſtituiſſe unà cum mundo, ſicut etiam Moſes, fatetur. Neq; enim aſtra fuiſſe ante mundum, ideo neq; annum, neq; circuitus horarum, & tempeſtatum, quibus menſuretur mundus iſte creatus. χρόνῳ δὲ τὰ μέρεα, τὰς δὲ τὰς περιόδους λέγουσι, ἅς ἐπόσμησεν ὁ θεὸς σὺν κόσμῳ. ὁ γὰρ ἦν πρὸ κόσμου, ἄστρα. διόπερ οὐδ' ἐνιαυτὸς, οὐδὲ ὡρῶν περίοδοι, οἷς μετρέεται ὁ χρόνος κόσμου ἔστιν. Poſt mundi uerò conſtitutionem, Deum animalium mortalium generationem exorſum, animam humanam, ex ſubſtantia diuiniore, quam ipſi uocant ταυτὸ, inſecabilem, indiuiduam, inalterabilem, immutabilem, eandem ſemper, creatam tradidiſſe alteri Naturæ, quæ corpus eſt. Nimirum ut Moſes ait, ſpiritum à ſe formatum in corpus inſeruiſſe. Nouiſsimè concludit, mundi gubernaculum, qui plenus ſit Deorum, & hominum, traditum à principe Deo Dæmonibus, quos Angelos eſſe in ſacris literis, teſtis eſt Philo: οἷς ἅπάντων ἀγεμὼν θεὸς ἐπέτρεψε διοικεῖν κόσμου συμπεπληρωμένου, ἐκ θεῶντε & ἀνθρώπων. Ecce principem omnium Deum fatetur, cui ſubiecti quoq; ſint Dæmones, id eſt, Angeli, qui mundum gubernent, præfecti ab ipſo, qui ſit omnium rerum princeps. Sicq; perſpicua eſt altiſsima Philoſophia Platonis; claret, quo loco mundi, cœli, aſtrorumq; Diuinitas haberi debeat. Quibus etſi attribuerint Deificationem hi omnes, exerta tamen uoce fatentur ab uno ineffabili, ac præpotenti Deo, ſatos. Vt potius pro ſuperſtitione barbarica, Diuinitas illa cœli ſit habenda, quàm ex uera Philoſophia profecta.

B

Exempla, quibus probatur Dei ſingularis & unius confeſsio apud Platonem, in cuius potentiam & autoritatem cuncta bona referat idem, confitens eum cunctorum quæ poſsidemus autorem.

CAP. V.

SED ſunt etiam perſpicua, & per totam Philoſophiam eius quaſi ſtellæ radiantia, teſtimonia, de ſummo, ac naturali Deo, ad cuius appellationem mens inſtinctu naturæ corripit omnes: quæ ſi diſperſa congregaueris, & ſub oculos poſueris, uidebis diuinam Theologiam. Principiumq; ab ipſa Epinomide, ubi cœlum deificatur, facias. Ibi quærens quænam ars faciat homines ſapientes, peruagansq; & examinans omnes, accedensq; ad agriculturam, ne hac quidem inquit nos fieri, quia non arte aliqua ſapienti, ſed natura, & ſecundum Deum, id eſt, impulſu Dei, qui nos ad hoc inſtigauit, agriculturam exerceamus. ὁ γὰρ τέχνῃ, ἀλλὰ φύσει ἢ θεῷ πάντες φαινόμεθα γῆν μεταχειριζόμενοι. Quid enim hoc aliud eſt, quàm quod Moſes perhibet? Deum miſiſſe hominem in terram, ut laboraret, ſudore uultus ſui pane ueſceretur: Et cum terræ male dixit, ut homini ſpinas, tribulosq; produceret. Qui hoc iuſsit, & ſtatuit, ut omnes homines terra colenda uictitarent, non ne fuit ille qui creauit omnia, protulitq; omnes è terra ſtirpes, & herbas, quibus homo ueſceretur, uiueret, nutriretur? Vniuerſalis ſcilicet Deus, omnium rerum, ordinumq; reperator. Et hoc Plato dixit, ubi de cœli Diuinitate loqui inſtituerat. Progreſſus, datam confitetur nobis cognitionem, & ſolertiam, rationemq; à Deo, qua poſſemus præter cæteras animantes diſcere à patribus, quæ nobis illi tradidiſſent. Hoc primum Dei beneficium. Nullum autem animal eſſe cui data ſit hæc facultas & ſolertia, ut eſſet capax eorum quæ traderentur, præter hominem. πρὸς δὲ ἡμῖν τοῦτο αὖτο πρῶτον ἐνώκισεν ὁ θεὸς, ὥστε

ὥστε ἱκανοῖς διανύμενον ξυνοεῖν. Nońne iſte Deus, eſt is qui apud Moſen ad imaginem C
ſuam fecit hominem, eiq; à ſe ipſo ſpiritum, mentemq; dedit, qua poſſet diſcere? Et ſicut perpetua ſerie, à patribus filij generantur, ſic ab eis, ab ipſo Deo inchoato hoc ordine, diſcant loqui, & ſentire, & numerare, multaq; alia. Ille dedit ingenium primus, & hoc inſeruit nobis, etiam primarum uocum, nominumq;, quibus res appellarentur, inſtitutor. Omnis igitur is ordo, à quo uniuerſa pependit ætas, principium habuit à ſummo Deo. Deinde eodem libro, ſicut Moſes docuit ſupremum, eminentiſsimumq; Deum fuiſſe cœli, luminumq; cœleſtium inuentorem, præcipueq; Lunæ, ad quam modò maiorem, modò minorem, modò apparentem, modò occultantem ſeſe, fierent tempora, dies, & anni: ſic Plato teſtatur hoc ipſum factum à Deo magno, ut ex Lunæ hac uarietate uſque ad quindecim dies numeraremus, quod etiam perhibet de eo Laërtius: Vt enim, inquit, numerare poſſemus tria, quatuor, multaq; alia, ex quibus unum numerũ faceremus, Deus fecit Lunam, ὡς γὰρ ἂν τρία καὶ τέτταρα. Nońne hoc quod Plato hic loquitur, eſt quod Vates diuinus? Fecit Lunam in tempora. Paulóq; inferius iterum Plato fatetur datam nobis naturam percipiendi, cognoſcendi; cum quo conuenit dies & annos, & tempus, ~~Timæus~~, à ſummo Deo repertos: Timæus. Temporis, inquit, partes, quas periodos, id eſt, reuolutiones reditusq; dicunt, Deus ipſe unà cum mundo conſtituit. Neq; enim erant aſtra ante mundum, eóq; neq; annus, neq; horarum, ſiue tempeſtatum reditus, quibus menſuratur genitus iſte mundus. Hæc ille, prædicans ab eo neceſſariò tempora, dies & annos, & horas effectos, annuasq; reuolutiones, qui ipſum creauit cœlum. Non ergo cœli Diuinitas erit, ut ob id à Platone, uel Ariſtotele, debuerit deificari, ſed eius, qui cœlum molitus, ei talem ordinẽ dedit, quem à ſe cœlum habere ipſiſmet teſtibus nõ potuit. Neq; enim antequam Deus crearet mundum, inquit Timæus, erant anni, dies, ho- D
ræ, conuerſionesq; temporum. Plato quoque in legibus ſcribit: ὅτι δὲ θεῷ μὲν γεννητῷ περίοδος ἦν ἀριθμὸς περιλαμβάνει τέλεος: Eſt, ait, Diuinitati creatæ, aut rei diuinæ creatæ, conuerſio, quam numerus perfectus complectitur. Ecce nihil clarius, cœlum habere Diuinitatem genitam, factam, creatam. Talem aut debuit Ariſtoteles tribuere cœlo, aut ueriſimile eſt tribuiſſe. Quare ſi de cœlo diceret ea Plato, profectò dignus eſſet, quem omnes, poſthabita ſolita erga eum reuerentia, irriderent uelut inconſtantem. Ordinem enim illum Lunæ, Solis, dierum, noctiumq;, ob quem putat cœlum deificandum, probarem ex ore ipſius, & Timæi, quem expreſsit, non eſſe cœli, ſed eius, qui inuenit cœlum, cum cœlo tempus item, totumq; ordinem cœleſtem. Audi enim ipſum Platonem: Vt fieret, inquit, tempus, Sol, & Luna, & quinq; alia aſtra, quæ Planetæ, ſiue Errones cognominantur, ad diuiſionem, & cuſtodiam numerorum temporis facta ſunt. Quorum cum uniuſcuiusq; corpora Deus creaſſet, poſuit inuertigines. Nońne ita loquit̃ Plato? Ita certè, nihil addo ipſe, nihil cõcinno. ἵνα γένηται χρόνος, ἥλιός τε καὶ σελήνη, καὶ πέντε ἄλλα ἄστρα, ἐπίκλην ἔχοντα πλάνητες, εἰς διορισμὸν καὶ φυλακὴν ἀριθμῶν χρόνου γέγονε. σώματα δὲ αὐτῶν ἑκάστων ποιήσας ὁ θεὸς ἔθηκεν εἰς τὰς περιφοράς. Cur igitur ò grauiſsime Plato, quaſi oblitus tui, in Legibus, & Appendice legum, cœlum & aſtra, quia doceant nos numerare, docuerunt rationes temporum, ſine quibus omnia confuſa & perturbata futura eſſent. Et quia beneficio nos afficiunt, faciunt nos uiuere, alunt, ſuſtinent, in Deos referre uoluiſti? Cur ò uir grauiſsime non hunc cultum ad illum tranſtuliſti, qui te teſte, reperit admirabilem omnem hunc ordinem, Aſtrorum periodos excogitauit? Ea ſic poſita, ordinata, inſtituta, peragunt curſus ſuos æternos, quouſq; autor ipſe uoluerit. Hæc enim omnia tu dixiſti. Quare cœlum deificare non debuiſti, cuius, te teſte, te iudice, non eſt Diuinitas illa, quam ei in Legibus dediſti,

ſed

A ſed eius,qui reperit eam.Huic acceptam referre debemus uitam,quę ſuppetit à cœlo, ſcientiamq́ numerandi,temporum definitiones.Adorabo igitur horologium,ſiue ſolarium, quod mirabiliter motis machinis eius omnibus numeroſè, diſtinguit nobis horas, dat rerum agendarum tempora; autorem, & inuentorem non adorabo? Et Laërtius aſſerit,Platonem tradidiſſe, ad horas efficiẽdas, & ut animalia numeris agerent omnia, accenſum Solem à Deo. Nolo igitur alium teſtem, non aſciſco Moſen, qui Platonem coarguat,Platonem Platoni oppono. Sed pergo ad alia ex Epinomide teſtimonia. Cum de Diis, & Deabus loqueretur, quòd difficile de his foret definire, Perge modo,inquit, ſupplicaq́ Diis, dicq́ de Diis, & Deabus, quæ tibi ſuccurrunt. Faciam,inquit,ſi Deus ipſe nobis uiam aperuerit ἂν αὐτὸς ὁ θεὸς ἡμῖν ἡφηγῆται. Quis iſte eſt Deus, quem cupit de Diis locuturus, fauentem, ac propitium? Certè præpotens ille autor & opifex toties apud Platonem Deorum. Hunc tanquam communẽ præceptorem, largitoremq́ ſapientiæ inuocat,de Diis locuturus. Sunt enim oculis Dii, ut ipſe dixit, obſcuri.Progreſſus inde dicit,fieri non potuiſſe, ut tanta cœli uaſtitas, tantus orbis ſemper moueretur, niſi Deus ipſe autor eſſet, neq; futurum unquã aliter. Nam animatum quidem præterquam διὰ θεὸν, per Deum, ut nos oſtenderimus, nunquam futurum fuiſſe. Hoc teſtimonio indicat ea Plato,quæ dixit in Timæo,animam datam cœlo à Deo,animam potentem, diuinam, ipſum ſemper uertentẽ. Ritus item,quibus colendi ſint Dii,& de ſacrificiis,pręcipuos in republica,ac primates,niſi Deus ipſe dux ſit, neminem fore qui doceat. ἀλλ' ὁδὸν διδάξειεν ἡμὴ θεὸς ὑφηγοῖτο. Quis Deus iſte dux hominibus ad pietatem? Vera autem dixit, diuiniſsimeq́ eſt locutus. Nam niſi Deus docuiſſet, quem colere homines oporteret, quæ religio, quæ pietas eſſe deberet,nullus unquam homo dicturus erat.Hoc Plato appellat μέγιστον κυριώτατον.
B Maximum,pręcipuum:ad quod cognoſcendũ,& cõmonſtrandũ,pureq́ exercendũ, opem Dei putauit neceſſariã:ſine qua,magna mortalium pars peccauit in eo. Poſtremo cenſet Plato tendendũ ad diuinam pulcherrimamq́ ſpectandã uiſibilium generationem, ὅσην ἀνθρώποις θεὸς ἔδωκε καθορᾶν: quantam dedit hominibus Deus aſpicere. Generationem uiſibilium dicit de luminibus cœleſtibus, quæ & generata fatetur, & perſpicua,claraq́ hominibus,ad quorum generationẽ eundum ſit oculis animi, conſideranda,cognoſcenda,perſpicienda eorum pulchritudo. Id enim Pythagoras monebat, φιλοσόφει, τὸν οὐρανὸν ὁρῶν, Philoſophare,cœlum contemplans.Et noſter id contemplatus, Cœli enarrant gloriã Dei.Hocq́ teſtimonio,& cœlum genitum,ſiue factum, profitetur,& factum,ut ipſum homines contẽplarentur.Quis enim alius Deus is,niſi uniuerſalis ille,cuius magnitudo capiens omnia non recipit plures, & quem naturali conſenſu adiuramus,teſtemq́ uocamus,tanquam exaudientẽ, accipientemq́ omnia, & ubique præſentem?

Apud Platonem multa, nomine diuino appellari, ſed unum eſſe ſingularem, & ineffabilem creatorem omnium, atque moderatorem.

CAP. VI.

EX HIS omnibus licet in hunc definire modum,ſicut in ſacris literis eſt uerus Deus omnibus adorandus,ſuſpiciendus,colendus, pater, inuentorq́ omnium: ſunt Dii minores,id eſt, Angeli,& uiri ſancti, qui & iidem Dii dicuntur: ſunt Dii falſi,id eſt,nihil diuinum habentes, ſed nomen tantum Diuinitatis, inane,ſicut idola,quæ Dii dicebantur; & Dæmones uocantur shadaim,quod eſt nomen Dei:etiam apud Platonem,cæteroſq́ Philoſophos tale quid inueniri: Primus, ac uerus,æternus,ac ſempiternus Deus,Deus ante mundum,mundi,& cœli, & tem-

E poris

poris potentiſsimus conditor: minores deinde Dij, ſiue natura diuinum quiddam, ſi- C
milęq; Dei habentes, ſiue opinione humana, & conſuetudine, licentiaq; Poëtarum, quorum interdum Philoſophi teſtimonijs abutuntur. Prima Diuinitas ſola ſempiterna apud Platonem, & ſola uera. Eaq; eſt, quam ineffabilē in Timæo, creatricemq; mundi, ibi & in Republica, multisq; alijs locis pronunciauit. Principiū, medium, finē in Epiſtolis: Summū Bonum in Republica. Secundū Diuinitatis genus ei multiplex, & adeò multiplex, ut nihil non ſit ei Deus. Tribuit enim cœlo, terræ, ſtellis, mundo, terræ, dæmonibus, animæ, menti, hominis, diuinitatis nomen. Nam in Timæo, ubi caput, præcipuusq; ſermo de creatore mundi, ſummo Deo, nominantur alij Dij, ab illo magno Deo ſati. Quin etiam ſunt ibi Dij Deorum, id eſt, Deorum ſatu orti. Ibi Terra, Oceanus, eſt Deus, Deus etiam ipſe ſenſibilis Mundus. Sunt alij multi Dij. In Philebo Dea uoluptatis Venus. In Charmide Zamolſis rex Thracū, idem eſt Deus. In Phædro Mercurius Triſmegiſtus, qui ab Aegyptijs dicebatur Theuth, eſt Deus ex antiquis Dijs. Eſt Deus Dæmoniū Socratis in Alcibiade. In Legibus tota penè Diuinitas, aſtrorꝝ eſt. Ibidem parentes à filijs pro Dijs haberi iubentur. Illic mens humana eſt Deus, aſſociata animæ, quæ & ipſa Deus ſit, omninoq; uaria, ac multiplex Diuinitas apud Platonē, ut nulli fermè rei inuideat hoc nomē. Sic Marcus dixit, Deum te eſſe ſcito. Et ueteri prouerbio, Homo homini Deus. In ſeptimo itē de Republica, ciuibus iuſtis, qui ad inſulas beatas abijſſent, iubet Plato monimēta erigi, et publicè ſacrificari tanq; Dęmonibus; ſi minus, tanq; beatis & diuinis. quod in religione noſtra iuſtiſsimè fit ſanctis & diuis. In ſexto de Republica, Sol eſt Deus, natus tamē & factus à ſummo Bono, & datus ad illuminādos oculos, uiſionēq; faciēdā, quēadmodū ipſum Bonū ſummū illuminet mundū intelligibilē. Socrates iurat in Gorgia, per iocū, νὴ τὸν κύνα, τὸν αἰγυπτίων θεὸν: Per Canē, Deū Aegyptiorꝝ. Et in Phædone, Eſculapio Deo gallus ſacrificatur. In Sympoſio, nō Dionyſius ſolū, ſed etiā amor eſt Deus: τῷ ἐρῶτι πηλικούτῳ ὄντι, καὶ τοσούτῳ θεῷ: Amori tanto, ac tali Deo, nullū Poëtā hymnū feciſſe. Ibiq; paſſim Amor ut Deus prędicatur, prędicatur antiquiſsimus, pretioſiſsimusq; Deorꝝ. Ibi quoq; ex Homero mōſtratur Ate, id eſt, noxa, Dea. Vtq; omnia bona accepta referunt Amori, uti Deo, in Sympoſio, ſic Cœlū deificatur, ut bonorꝝ autor, in Legibus. Amor aūt nō eſt Deus, ſed cupiditas uniuerſalis naturalis, ut cœlū, īanimatū utrūq;. Eodē libro Amor, nō Deus, ſed Dęmō eſt, medius ſcilicet īter humanā, diuināq; naturā. In Timæo quoq; terra eſt Deorꝝ antiqſsima. In Cratylo ſunt iuxta Gręcos & Barbaros, Sol, Luna, Aſtra, Terra, Cœlū, Dij. Ibidē ſunt alij pręter hæc, quidā Dij. Ibidē oīs uir bonus, ſeu uiuēs, ſeu mortuus, eſt Dæmō. In Apologia, Socrates Solē, & Lunā Deos putat, ne à uulgari pietate diſſentiret. In quarto de Republica Apollo eſt Deus īterpres, in medio terrę, in umbilico. In Timęo ſunt tres Dij, mūdus iſte uiſibilis, mūdus iuiſibilis, quē ipſe uocat νοητὸν: Timæus Locrēſis, ἰνδιανιλὸν, mundū exemplarē, aut archetypū, id eſt, Ideā mūdi, quā ab æterno Deus ipſe cōcepiſſet; tū ipſe opifex Deus. Quāq; diceret Philo illā mūdi Ideā, mūdūq; ipſum archetypū, nō aliud eſſe, q; ipſum Verbū opifex mūdi. In Critia, q liber mox ſeqtur Timæū, orat Timęus Deū illū, qui olim re factus eſſet, nūc aūt uerbo, id eſt, ipſum mūdū, quē olim re uera Deus feciſſet, nūc autē uerbis creationē eius deſcripſiſſent, quaſiq; eū, loquēdo feciſſent. Eodē libro ſunt Dij, qui olim inter ſe partiti eſſent omnē terrā, nō ex cōtētione, & ambitu, ſed, ut fas eſt, Deos ſcire decorꝝ ſibi quenq; & hoīes uelut gregē ſuum duxiſſe, aluiſſe. Ex his autē Dijs ſunt Vulcanus & Minerua. Ibiq; eſt, quòd ἡ τοῦ θεοῦ φύσις εἰς πολλὰς γενεὰς ἐξήρκει, in multa ſęcula Natura, uel Stirps Dei pdurauit. Ad poſtremū ibi eſt, θεὸς θεῶν Ζεύς, Deus Deorꝝ Iupiter, Noſtræ literæ de ſupremo Deo. Deus Deorum dñs locutus eſt. Agnoſcūt igitur & ipſæ quēdā Deū Deorꝝ, id eſt, cōditorē, ſatorēq; Deorꝝ, & regē, ut

ibidem

A ibidē etiã asserit Plato. Is Deus Platone teste, qui prisca ab Aegyptijs audita, sed æui longinquitate deprauata, sæpenumero memorat, Deus Deorꝝ, conuocatis omnibus Dijs in cœlo differit in medio multa, de genere illo diuino corrupto, diluuio eos perdere decernens. Quod nostræ quoque literæ testantur, sed incorruptius, & apertius. Loquutus est etiam Latinus Poëta à Græcis audita, qui ea à Barbaris accepissent. In nostrisq; literis inducitur, quòd Deus quasi cum alijs Dijs sit locutus: Venite igitur descendamus, & confundamus ibi linguam eorum. Est igitur apud eos Deus Deorum is, quem in Timæo ineffabilem, & inexplicabilem confessus est, nominatq; eum, non habens hactenus aliud nomen, Iouem, ut sæpe dictum, antiquissimum Dei ueri, ac summi nomen. De quo etiam Homerus inducens unum è Dijs eum affantem:

ὦ πάτερ ἡμέτερε Κρονίδη ὕπατε κρειόντων.

O genitor noster Saturnie, rexq; supreme.

Supremum imperantium uocat, quod Theologia, Rex regum, Dominus dominantium: Et Dominus Deus Sabaoth, id est, exercituũ cœlestium, ordinum, legionũ cœlestiũ. Quos illi promiscuè Deos uocant, nostræ literæ promiscuè quidē Angelos. sed & κυριότητας, ἐξουσίας, θρόνους, dominationes, potestates, thronos: quod repræsentat illud Homeri à uetustissimis seculis ueniẽs, κρείοντας. Id enim est κυριότης, dominatio, κρείων, dominator. De hoc ipso etiã clarius locutus alibi Homerus, inducẽs ipsum Patrẽ dicẽtẽ:

ὅσσον ἐγὼ πρὸ τ' ἐμεῖο θεῶν, πρόσθε τ' ἐμεῖο καὶ ἀνθρώπων.

Quantum ego, præcedo diuos, præcedo homines q;.

Sic fit perspicuum, tametsi Plato diffundat nomen Diuinitatis in multos, eum tamen id sæpe iocando fecisse, & quasi poëticè. Nam Platonem perhibẽt medium inter poëtas, & oratores incedere, tum eum apertè fateri non poëticè solum, sed naturaliter
B unum supremum, maximum, Deorum hominumq; satorem, ac Regem. Et huic opera grauissima tribuere, creationem mundi, omniaq; maxima ponderis opera. Nam Iouem esse illum uerum Deum etiam Paulus demonstrat ex Arato, qui dixerat, Iouis omnia plena. Et quòd genus eius sumus: Huius enim genus sumus. Hæc dixerat Aratus de Ioue, quem uerum Deum, à quo genus ducamus, & in quo uiuamus, Paulus interpretatur. Errabant quidem attribuẽdo sacrosanctum Dei nomen tam uarijs, & indignis rebus, sed apud Philosophos, saltem Platonem (Nam de uetustioribus clarum est) est uerior sensus. Eadem peccat Aristoteles, dum cœlo, stellisq; tribuit Diuinitatẽ, etiam æternitatem, adeoq; cœleste corpus deificat, ut omne genus laudis in ipsum effundat. Et ut eum arguit Marcus Tullius, licet in persona Epicuri, quòd in tertio de Philosophia libro (qui nunc non extat) multa turbet, modò menti tribuens omnẽ Diuinitatem, modò quendam alium præficiens mundo, eiq; eas partes tribuens, ut replicatione mundi quadam motum regat, atq; tueatur, Tum cœli ardorẽ Deum dicat esse, non intelligentẽ, cœlum esse mundi partem, quã alio loco ipse desi-
gnarit Deum: Hoc ergo cogit eos incõstantes fuisse, & in re certa nihil habuisse, quod proferrẽt. Aut si boni cõsulamus, & fortasse melius mentẽ eorum interpretemur, dicemus eos ultro de uero, ac naturali Deo multa locutos, multa naturã ignaris extorsisse. Ac tametsi uaga sit Diuinitas apud illos, esse tamen etiam ueram illam, ac singularem, quam & antiquitas suggerebat, & natura. Nam Iouem, ut superius, uerũ illũ, ac naturalem Deum, non fabulosè, & poëticè Platonẽ & Aristotelẽ cum multis alijs sensisse, apparet, quòd eum Aristoteles, ut nostræ literæ, locat in uertice mundi, cuius per omnes mũdi partes tendat immẽsa, & indefatigabilis potestas. Plato autem de eo dicit in Cratylo, quòd duo nomina, quibus eum uocant Ζῆνα καὶ Δία, coniuncta, declarant Naturã Dei, qua putamus omnia fieri, & peragi. Necq; enim esse nobis, & cæteris

omnibus, qui magis autor sit uitæ, quàm is, qui Princeps & Rex est omnium. Hæc C
Plato, dicens de Ioue, certè sentit illum uerum Naturæ Deum, Principem, Regemq; omnium, Causamq; uitæ, ut est in nostris literis. Quodq; magis admirabere, quod in fabularum inuolucris dicitur, Iouem filium esse Saturni, audi quomodo id interpretetur. Hunc, inquit, filium fuisse Saturni, contumeliosum statim uideatur audienti: εὔλογον δὲ μεγάλης τινὸς διανοίας ἔκγονον εἶναι τὸν δία: Rationabile autem est, magnæ cuiusdam Mentis filiũ esse Iouem. Nam, inquit, cronos designat quasi purissimã, incorruptãq; mentem, cuius filiã dicunt Iouem. Hęc ille. Declarauimus autem superius prolem Dei uocatum Iouem, qui dictus est ab essendo: ipse item Rex & opifex mundi, ipse omnibus imperãs, ipse uita omniũ, ipse rex hominumq; Deûmq;, sicut apud nostros. Aspice etiam, an Iupiter, & Mens illa apud Anaxagorã sint idem. Mentem autem probatum est sæpe, esse secundum è tribus, esse post summum Bonum, esse eam, quã literæ Hebræorũ Sapientiam, Aegyptiorũ & Hebræorũ λόγῳ, Interpretationẽ, aut Rationẽ uocant, nomina ob creationem mundi. Iouem testatus est in Cratylo, quòd sit Causa uitæ, Princeps & Rex omniũ. In eodem autẽ libro de Mente, quòd sit αὐτοκράτωρ πάντα κοσμῶν, διὰ πάντων ἰών, Imperatrix, omnia exornãs, per omnia pertinens. Eadem paulò antè tradit. Item Laërtio teste uocat creatorẽ mundi Plato νοῦν, αἴτιον, Mentẽ, Causam. Vnus igitur, ut uides, est atq; idem, Iupiter atq; Mens, ille Rex, Princepsq; omniũ, Autor, Imperator, exornans omnia: sicut ille Causa uitæ, sic ista per omnia cõmeans, & pertinens, quod Pythagoras de Deo, per omnes mundi partes intẽto dixit, ex quo nostri animi carperẽtur. Ecce idem hæc omnia, Iupiter, Mens, Deus, Causa, quia tendunt per omnia, regnãt per omnia, regũt omnia. Superius item uidisti, πάντων αἴτιον τὸν θεὸν, omnium autorẽ Deum. Confer Iouem in Cratylo αἴτιον τὸ ζῆν, ἄρχοντα, βασιλέα τῶν πάντων: Causam uitæ, Principem, Regem omnium. Item Mentẽ, quòd sit αὐτοκράτωρ διὰ πάντων ἰών, Imperatrix, per omnia cõmeans. Ecce sunt idem Deus, Iupiter, Mens, Autor, qui in Epistola secũda extat, habet patrẽ, ergo est filius: & is autor, teste Laërtio, est Platoni mundanus opifex. Ex quo efficitur, ut quicquid illi de Ioue loquerẽtur, de summo Deo sit dictũ, licet indigna Deo multa, ut poëtarũ fuit error, ad suum arbitriũ de Diuinitate fingentiũ. A Platone repudiata, ab aliis allegoricè interpretata, quibus nisi allegoria subsit, ut ait Palephatus, omniũ mortaliũ impiissimũ confiteri Homerũ necesse sit. Sed & apud hunc, & alios omnes, Trismegistũ, Sibyllas, Orpheum, deprehendas fabulosa mista ueris. Nam & populari cõsuetudini nonnulla dabant, ut apud Platonem uisum, & sibi, ac sapientiæ, de rebus grauissimis differentes, item satisfaciebant. Itaq; & ueram, naturalemq; deprehendas apud eos sapientiam, & rursum populares, aut poëticos errores. Nos autem dicimus ab initio mundi natam ueritatẽ, quæ ex certa Dei conspecta præsentia habuisset initium, per omnes deinceps ætates descendentem, fuisse magis deprauatam, remanente semper aliqua luce: Solas autem apud sacras literas incorruptam esse ueritatem.

De summo Deo, quem summum Bonum uocat Plato, affirmãs eum rerum cunctarum cœlo ac terris autorem, à quo rebus omnibus adsit esse.

CAP. VII.

SED omnium nobilissimum, ac præclarissimum est testimonium de summo Bono, de quo mira, & ex intimis Theologiæ mysteriis eloquitur in libris de Republica Plato, cuiusmodi apud Theologos, præcipuè Paulum, multa deprehendas. Hic Plato supra mortalitatis conditione sublatus, tranauit cœlos mente, & ad ipsam summi Boni regiam progressus, uidit arcana Dei: uidit

A dit ineffabilem ſummi Boni Diuinitatem : uidit luce & claritate maieſtatis ſuæ, totum illuminari ſupernum mundum : uidit eum Solem creaſſe, omnium rerum uiſibilium & inuiſibilium autorem fuiſſe: in eo omnem ueritatem eſſe, omnia bona: Nos autem reſpectu Diuorum, qui propius eum intueantur, tanquam in carcere eſſe, inter umbras, & ſimulachra. De hoc ipſo igitur ſummo Bono, & Idea Boni, hæc loquitur in ſexto de Republica. Hoc igitur, quod ueritatem præbet rebus, quæ cognoſcuntur, & ipſi cognoſcenti dat uirtutem, Ideam Boni dicito eſſe, etiam ſcientiæ, & ueritatis cauſam, ut quæ cognoſcantur per mentem. Vtraque autem, quæ uſque adeò pulchra ſunt, id eſt, notione & ueritate, ſi quid aliud pulchrius exiſtimaueris, rectè exiſtimaueris. Scientiam autem & ueritatem ſicut rectè lumen & uiſionem Solarem, non autem ipſum Solem credere rectum eſt: ſic iſto quoque loco, utraque eſſe ἀγαθοειδῆ, id eſt, ſimilia ipſi Bono, rectum eſt: Bonum autem arbitrari utrum eorum, non rectum, ſed, ἔτι μειζόνως τιμητέον τῷ τὸ ἀγαθὸ ἕξιν, adhuc habitus Boni magis honorandus eſt. Inauditam, inquit, dicis pulchritudinem, ſi ſcientiam quidem & ueritatem præbet, ipſum autem eſt ſupra has pulchritudines. Neque enim dicis, eſſe ipſum uoluptatem. Bona uerba, inquam ego. Sed ſic magis imaginem eius contemplare. Quomodo? inquit, Solem his, quæ uidentur, non ſolùm præbere facultatem ut uideantur, reor, fateberis, ſed & ortum, & incrementum, & alimentum, qui tamen res ipſa nata ipſe non ſit. Quî fieri poteſt? inquit. Itaque etiam his, quæ noſcuntur, non ſolum adeſſe à ſummo Bono, ut cognoſcantur: ἀλλὰ τὸ καὶ τὸ εἶναι τε καὶ τὴν οὐσίαν ὑπ' ἐκείνου αὐτοῖς προεῖναι, ὄντος τοῦ ἀγαθοῦ, ἀλλ' ἔτι ἐπέκεινα τῆς οὐσίας πρεσβείᾳ καὶ δυνάμει ὑπερέχοντος: Sed etiam & eſſe, & ſubſtantiam ab illo eis adeſſe, cum ipſum Bonum non ſit ſubſtantia, ſed etiam excedens ſupra ſubſtantiam, dignitate & uirtute.

B Hui, inquit cum riſu Glaucon, Hercules diuina excellentia. Tu inquã ego cauſa es, qui me cogis fari, quæ de ipſo mihi uideantur. Nequaquam abſiſtas niſi quid, ſed ſimilitudinem de Sole reliquiſti. Relinquo, inquit, ſæpe. At ne minimum quidem relinquas. Etſi multum feci, inquit, ueruntamen quoad fieri poterit, in præſens non relinquam. Cogita igitur, inquam ego, ſicut dicimus, ea duo exiſtere, & imperare, alterum quidem τοῦ νοητοῦ γένους τε καὶ τόπου, τὸν δὲ αὖ ὁρατοῦ, ἵνα μὴ οὐρανοῦ εἰπὼν, δόξωσί σου φιλοτεχνεῖσθαι περὶ τὸ ὄνομα. ἀλλ' ὅμως ἔχεις ταυτὰ δύο εἴδη, ὁρατοῦ, νοητοῦ, Generi, & loco intelligibili, alterum uiſibili, ne dicens cœlo, uidear tibi circa nomen cauillari. Saltem habes has duas ſpecies, uiſibile, intelligibile. Hæc & id genus Plato. Nouiſsimeq; quam Ideam Boni dixerat, uocat τὸν τοῦ παντὸς ἀρχὴν, Principium Vniuerſi. In ſeptimoq;, qui ſtatim attexitur ſexto, deq; eadem re eſt ſermo, hæc infert. Hæc igitur ſic mihi uidentur. In intelligibili nouiſsima eſt Idea Boni, uixq; ea uidetur. Viſa uerò conſiderandum eſt, quòd ſcilicet hæc ſit omnibus omnium rectorum, & honeſtorum cauſa: & quæ in hoc uiſibili lucem & dominum Ens pepererit. In intelligibili autem, hæc domina eſt, quæ etiam ueritatem, & mentem præbet: & quòd oportet hanc uidere, qui prudenter aut priuatè, aut publicè uelit agere. Hæc Plato de Idea Boni, quæ quidem magis ad uerbum, oratione Græcanica, non Latina protuli, ut dogma ipſum magis eluceret. Hic ergo effudit cœleſtem, aureamq; orationem, adyta Diuinitatis aperuit. Confert Solem, & ipſum Bonum, proponit duo regna, duo genera rerum. Collatio prima Solis, & Boni, quòd quemadmodum Sol efficit, ut omnia uideantur corporaliter, & in hoc corporeo uiſibiliq; mundo, ſic ſummum Bonum, in regno intelligibili, ſiue inuiſibili, largiſsimam ſuæ claritatis ſpargit lucem. Hæc autem lux, non corporea, inquit, eſt, ſed intellectualis, ſcientiæ, ſapientiæ, cognitionis. Quia Idea Boni, uel ipſum Bonum, eſt pelagus, & locus ſapien-

 tiæ, eſt

tiæ, eſt aſylum, arx totius ſapientiæ, eſt ratio uniuerſalis. Qui hanc uidet, uidet C
omnia. Ab hac autem uaſta ſapientia, omnem mentem intelligentem manaſſe, tum
omne lumen mentis, id eſt, & ipſam facultatem, uirtutemq; intelligendi, quæ eſt
ipſa mens, ab eo infuſam, tum donari ſapientiam, notionemq; omnium rerum di-
cit. Id enim clamant noſtræ literæ, Sine illo nihil nos ſcire poſſe: &, Lignum uitæ
his, qui apprehenderint eum: &, Flumina de uentre eius fluent aquæ uiuæ. Et ipſe
uocatus eſt ſapientia, ratio, forma. Hic omnia tanquam in ſua Idea coniuncta bona.
Duobus igitur modis poteſt intelligi quod det his, quæ cognoſcuntur, & cogno-
ſcenti, uim poteſtatemq; intelligendi: aut ſcilicet ſpiritualiter, & mentaliter, quòd
ipſe mentem crearit, & eam illuminet: aut refert ad mundum ſupernum, in quo re-
gnet ſummum Bonum, immenſa claritate ſua, dans illic ſe magis conſpicabilem in-
tuentibus, qui fecit eos, ut intueri, & cognoſcere eum poſſent. Secunda, quòd
quemadmodum Sol dat lucem, facit uiſionem, non tamen eſt aut uiſio, aut ſparſa
lux, ſic ſummum Bonum, non eſt ipſa cognitio, radius, aut mens cognoſcens, ſed
maius. Tertia, quòd quemadmodum Sol dat ortum, augumentum, alimentum ui-
ſibilibus, ipſe autem non eſt γένεσις, generatio, res facta, ſic Bonum, non ſolum præ-
bet rebus, quæ intelliguntur, ut intelligantur, ſed & ipſum eſſe, & ſubſtantiam.
Ipſum autem non eſt ſubſtantia, ſed maius & melius, dignitate & poteſtate ultra
ſubſtantiam. Quarta, de imperio, quòd quemadmodum præeſt huic mundo Sol,
& imperat, ſic imperat ipſum Bonum mundo intelligibili. Quo loco cum Plato ſta-
tuat duo regna, duo genera rerum νοητὸν, ὁρατὸν, apertè noſcitur ſentire, & innuere
ea, quæ ſummus Paulus: τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ γῆς, τὰ ὁρατὰ, καὶ τὰ ἀόρατα: Quę ſunt
in cœlis, & quæ in terra, Viſibilia, & inuiſibilia. Itaque quæ Philoſophi appellant
νοητὰ, intelligibilia, id eſt, ſola ratione & mente comprehenſibilia, noſtri inuiſibilia D
dicunt, tum quia corporeis oculis, corpore carentia, uideri non poſſunt, tum quia
ſunt in loco, de quo cogitari poteſt, uideri non poteſt: Etiam quia intellectus ſunt
& mentes. Quæ autem ſint iſta inuiſibilia, Paulus ipſe docet, ſtatim ſubdens: καὶ τὰ
ἀόρατα εἴτε θρόνοι, εἴτε κυριότητες, εἴτε ἀρχαὶ, εἴτε ἐξουσίαι. Inuiſibilia, inquit, ſiue throni,
ſiue dominationes, ſiue principatus, ſiue poteſtates. In hoc etiam primum adnume-
rauerat ipſum Bonum Deum, dicens, Chriſtum eſſe imaginem τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου, Dei
inuiſibilis. Quare cum τὰ νοητὰ, id eſt, intelligibilia, ſint inuiſibilia, hæc erunt ipſe
Deus, & omnia genera Angelorum. Vtq; Paulus de his ait, τὰ πάντα δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς
αὐτὸν ἔκτισται, Omnia hæc per ipſum Verbum facta ſunt: ſic Plato dicit, Bonum fe-
ciſſe hæc ipſa inuiſibilia, intelligibilia, quibus dederit ipſum intelligere, & intelligi,
ipſum tamen eſſe longè præcellentius illis. Sic & Paulus innuit, ipſum anteſtare crea-
ta illa. Aitq; Plato, ueritatem & notionem, qua illi cognoſcunt, eſſe pulchras; ſed
longè pulchrius, qui dedit hæc ipſa. Sic conferens ipſum cum duabus rebus pul-
chris, ſcientia & ueritate, dicensq; ipſum eſſe uenerabilius, fatetur eſſe ἀμήχανον κάλλος,
Inæſtimabilem pulchritudinem: Sic ſupra ſubſtantiam. Item affirmat eum creaſſe
Solem, eſſe omnium rerum principium, creaſſe Dominum lucis. Sunt item apud
Platonem duo regna, uiſibile, & νοητὸν, intelligibile, ſiue ſpirituale, uel inuiſibile.
Duo genera rerum, ὁρατὸν, νοητὸν. Sic etiam νοητὸν γένος, καὶ πόλος, Gens inuiſibilis,
locus intelligibilis. Videbis autem hunc locum intelligibilem apud eum, eſſe pa-
triam cœleſtem, regna beata, ut declarat exemplum in ſeptimo de Republica, quo
fingit habitantes in terra, quaſi in ſubterraneo Specu eſſe, qui à pueris aſſuerint illic
uidere in pariete ſola rerum ſimulachra ab aliquo lumine repræſentata: Sic nos in-
ter umbras eſſe, ueritatis autem campum, uerasq; res, uera bona, apud ſuperos eſſe,

ubi

A ubi est Idea Boni. Eodem libro dicit, τὸν δὲ ἄνω ἀναβασιν καὶ θεὰν τῶν ἄνω, τὸν εἰς τὸν νοητὸν τόπον, καὶ ψυχῆς ἄνοδον, Ascensum ad supera, rerumq; supernarum contemplationem, esse animi ascensum ad locum intelligibilem. Quòd si quis contendat, Platonem, Ideam summi Boni, aut ipsius Boni in uniuersum sensisse non Deum quidem, sed uniuersale totius Bonitatis, quasi uniuersalem speciem, sicut humanitas, multaq; id genus uniuersalia: Ecce tota oratio refellet eum. Nam uniuersalia neque generant neque generantur: at Idea summi Boni, genuit Solem: Tum ipsa est dominatrix in mundo intelligibili, in mundo mentali, uel inuisibili, sicut Sol in hoc mundo, qui sic det nasci, esse, augeri, ali, uideri sensibilibus, sicut inuisibilibus ipsa Bonitas. Denique si Sol causa est rerum uisibilium, partus autem, uel creatus est à summo Bono, ipsum autem summum Bonum, peperit alia non indigentia Sole, & ad quæ non se extendit eius potentia, utique fatetur Plato quod diuus Paulus, per ipsum facta uisibilia, & inuisibilia: quia fecit Solem causam uisibilium, inuisibilia quoque ipse creauit: fecit luces quasdam, quædam lumina, dedit eis sentire, nosse. Eoq; luces in nostris literis uocantur. Et per Allegoriam, non proprietatem, creatio lucis, fuit creatio ipsorum. Deinde Idea bonarum rerum non est nisi Deus ipse, exemplar, ut Philo ait, & Idea omnium Idearum, Idea maxima, id est, maxima ratio, maximus logos, uerbum, forma, ratio, exemplum, Mundus, ut idem Philo perhibet, νοητὸς, intelligibilis, plenus rationum, formarum sapientiæ, scientiæ. Hæc omnia sensit Plato. Suntq; hæc nomina summi Dei apud eum plena Theologiæ, τὸ ἀγαθὸν, ἰδέα τοῦ ἀγαθοῦ, βασιλεὺς τοῦ νοητοῦ γένους καὶ τόπου, τὸν ἥλιον γεννήσας, ἐπέκεινα καὶ οὐσίας, τοῦ παντὸς ἀρχὴ, ἀφ' ἧς εἶναι δεῖ καὶ ἡ οὐσία τοῖς γιγνωσκομένοις, Ipsum Bonum, Idea Boni, Rex generis & loci inuisibilis, Genitor Solis, Vltra substantiam, Principium uniuersitatis, A' quo
B est esse & substantia his quæ noscuntur. Denique qui genuit siue creauit Solem, sibi ἀνάλογον, proportionatum, ut sic loquar, quia & ipse Sol est mundi inuisibilis. In quibus est tota Theologia, omnis sapientia.

Platonem fateri Deum omnium bonorum nullius autem mali autorem, optimum, pulcherrimum, ueridicum. Prodesse dare pœnas, & castigari. Dogma de Bonitate, sumptum esse ex Trismegisto.

CAP. VIII.

DIVINE' quoque locutus est de summo, ac singulari Deo, in secundo de Republica. In quo agnosces ea, quæ proponit in Timæo, de Creatore mundi, ac Bonitate eius, & item quod superius in sexto. Ibi apertè fatetur in Deo solam bonitatem, autoritatemq; bonorum esse. In illum mala ulla accepta referri nec debere homines, nec posse, loquens in hunc modum: ἀγαθὸς γε θεὸς ὢν δή ποτε, καὶ λεκτέον ἦν τοῦτο: Bonus profectò est Deus, idq; confitendum est. Nihil item quod bonum est, est noxium. Ergo quod non est noxium, non nocet. Sic quod non nocet, non afficit malo, ne mali quidem sit autor. Est item ipsum Bonum, utile: αἴτιον ἄρα εὐπραγίας: causa igitur est felicitatis, rerumq; bonarum. Non ergo omnium rerum, causa est ipsum Bonum, sed bonarum tantùm, beneq; habentium. Malorum autem autor minimè. Non ergo Deus cum sit bonus, omnium causa sit, ut plerique loquuntur: sed cum quædam det hominibus, aliorum nullam ipse affert causam. Longe enim pauciora nobis bona, quàm mala sunt. Ac bonorum quidem neminem alium fatendum est autorem: malorum autem alias quasdam quærere causas oportet, ἀλλ' οὐ τὸν θεὸν, nō Deum ipsum. Nouissimeq; addit: Mala, inquit, Troianis illata, aut Pelopidis, aut omittendum ea referre in Deum uti autorem, aut si à

Deo

Deo profecta ſint, inuenienda eſt his, qui hæc dicunt, ea ratio, quam nos item ue- C
ſtigamus; & dicendum, quòd Deus iuſta & bona fecit: his autem profuit ſic caſtiga-
ri, ſed quòd uel miſeri ſint, qui luunt pœnas, aut quòd Deus hæc fecerit, poëtæ di-
cere non eſt concedendum. Sed ſi diceret, eis caſtigatione opus fuiſſe, uelut miſeris,
quia mali eſſent, dantes autem pœnam, ὠφελῆσθαι ὑπὸ τοῦ θεοῦ, beneficio affecti ſint à
Deo, permitti debet. Malorum autem alicui autorem fuiſſe Deum dicere, qui bo-
nus ſit, omnino prohibendum eſt. Igitur, inquit, omnium dicemus Deum auto-
rem, ſed bonorum. Sic neque præſtigiatorem, ſimulantemq; uarias figuras Deum,
dicemus. Nam mutare formam ſuam in peius eum nefas eſt. ἀλλὰ μὴν ὁ θεόστε, καὶ τὰ τοῦ
θεοῦ πάντα ἄριστα ἔχει. ταύτην μὲν τοι ἥκιστα ἂν πολλὰς μορφὰς ἴσχοι ὁ θεός. Atqui & Deus, & omnia,
quæ ſunt Dei, ſunt undequaque optima. Itaq; minime uarias figuras ſubeat Deus.
Itaque cum Deus ſit ὡς ἔοικε κάλλιστος καὶ ἄριστος, ut apparet, pulcherrimus, & optimus,
nefas eſt, eum ad peiorem conditionem deſcendere. Denique concludit, in Deo nul-
lum eſſe mendacium: κομιδῇ ἄρα ὁ θεὸς ἁπλοῦς, καὶ ἀληθὴς, ἔστε ἔργῳ καὶ ἐν λόγῳ: omnino
igitur Deus ſimplex & uerus uerbo & re. Hæc igitur omnis prædicatio, etſi in omnes
Deos æqualiter, ut Plato fortaſſe ſenſit, tendit, ex dogmatis tamen eius apparet,
propriè, ac primo in illum congruere, quem Ideam Bonitatis in ipſis de Republica
libris dixit: & cuius bonitatem genitricem mundi fuiſſe confitetur: quæq; cum ſum-
ma eſſet, fecerit mundum pulcherrimum: cuius pulchritudo non aliam habue-
rit cauſam, quàm ipſius opificis pulchritudinem, ac bonitatem, ut cui non pla-
ceant niſi pulchra, & optima, eoq; omnia crearit formoſa, pulchra, utilia. proinde
dicit eum Moſes ad unamquamq; rem creatam, uidiſſe eam eſſe bonam. Ad poſtre-
mumq; uidiſſe cuncta, & ecce erant ualde bona. Excluditur enim, & exploditur etiã
ab ipſiſmet Philoſophis, turpiſsima Manichæorum inſania, aliquid mali eſſe in hoc D
mundo, quod ab autore mundi habuerit principium. Quod illi uitare uolentes, in
aliud abſurdius ceciderunt, in duas partes ſecantes autoritatem mundi creati, ut
aliud à Bono, aliud à malo principe ſit factum. Sed quoniam confitentur omnes, ab
uno factam totam rerum Naturam, dicenda eſt undequaque bona: Mala autem ab
ingenio humano, quæ propriè mala dicantur, habere originem. Ac diuinitus etiam
Plato, ſicut item in Gorgia, clamat, ſi quid cui acciderit mali, profuiſſe dare pœnas
eum, fatendum eſſe. Nam in eodem libro ſæpe affirmat, τὸ ἀδικεῖν τοῦ ἀδικεῖσθαι κάκιον:
Peius eſſe inferre iniuriam, quàm pati. Et, τὸ δίκην διδόναι, μεγίστα κακοῦ ἀπαλλαγὴ πονηρίας:
Dare pœnas, eſſe liberari à maximo malo, nempe à ſcelere. ſic nunc eadem afferens
ueluti diuinus Theologus, ſi quid cui mali eueniat, quod à Deo fatearis accidiſſe,
reuocandum eſſe ad bonum, quia melius ſit caſtigari, quàm permanere in ſcelere:
Poſsis, inquit, etiam ſi iuſtus interficitur, ſi patrimonio multatur, ſi ueſtalis uirgo
uitiatur, non referre hæc mala in uoluntatem diuinam, ſed in illorum, qui faciunt,
prauitatem, qui pœnas tamen dantes, uel in hoc mundo, quod Troianis ob adul-
terium accidit), uel alibi, proderit eis, & omni mundo, dum ſcelus expiatur, quod
bonum eſt, cum iuſtitia redit in ſuum locum. Quæ etſi nocent caſtigato, prodeſt ta-
men alibi, quia labes eluí, de medio tolli, pulcherrimum eſt. Hæc ferme Plato, aſſe-
rens tum miſeros appellandos non eſſe, qui dent pœnas, quia ſcelus eorum expiatur:
tum hanc uoluntatem non eſſe rectà in Deum referendum, ut eueniant mala, quæ di-
luantur, uel quæ debeant coronare iuſtos, quibus melius ſit pati quàm inferre iniu-
riam. Neque enim Deus quenquã beneficio affecturus noceret, alteri decernens ca-
ſtigari uel flagellari, iuſtum ab iniuſto, ut is aſcendat ad triumphos, ille deſcendat in
Tartarum: ſed in Deum non ſunt referenda, tanquam ea nolentem, ſed conniuen-

tem

A tem. Interim tamen melius est pati, quàm inferre iniuriam: & beatius est dare, quàm accipere beneficium, ut dixit Dominus Iesus. Sicq; tria diuina dogmata sunt hic apud Platonem, πάντων ἄπιον τὸν θεὸν, ἀλλ' ἀγαθῶν, Omnium Deum esse autorem, omnium rerum bonarum. Bonum autem & Ens conuertuntur. Item omnium malorum ἀναίπιον, non autorem. Tertium, si malorum autorem dicas, id est, non scelerum, non uitiorum, sed pœnarum, castigationum: Prodesse pœnas has perpeti. Et quòd hoc fuit diuinum beneficium, effectum te meliorem, expiato piaculo tuo prodesse tibi & omni humano generi, detrahi superbis supercilium, quoniã nimia felicitas corrumpit, reddit ad uoluptates alacriorem: Virtus autem infirmitate perficitur. Hæc Plato sensit eo instinctu, quo creatus est homo ad imaginem Dei, eoq; sentit eadem atque Deus. Nostra autem religio est sensus Dei, est locutio Dei, Locutiq; sunt homines sæpe similia, præcipuè sapientes, quia sunt imago Dei. Neq; adeò potuit unquam tenebris obrui mens humana, quin eluceret, quod diuus Paulus prædicauit, ueritas in terris. Denique infert Plato, ut nec malorum sit autor Deus, sic nec eum esse mendacem aut uersipellem, sed esse ἁπλοῦν, καὶ ἀληθῆ rem simplicem, ueram. Itaque hæc nomina supremi Dei, nunc apud Platonem sunt ἀγαθῶν αἴπιον, κακῶν ἀναίπιον, αἴπιον εὐπραγίας, κάλλιστον, ἄριστον, ἁπλοῦν, ἀληθῆ, Bonorum autor, malorum non autor, felicitatis, prosperitatis autor, pulcherrimus, optimus, simplex, uerus.

Hoc de Bonitate diuina sumpsisse Platonem ex Trismegisto.

CAP. IX.

B HVNC locum haud dubiè sumpsit Plato ex Mercurio Trismegisto, à quo tota ferme Platonica Philosophia, ubi mysteria attingit, defluxit. Nec potuit ab Angelo cœlesti dici de summo Bono quidquam diuinius, & excellentius. Duas censet ueras summi Dei appellationes, Patris, ac Boni, sed eam, quæ est Boni, ueriorem: ἔοικεν τὸν θεὸν διχοῦ ταύτας ταῖς προσηγορίαις σέβεσθαι δεῖ, ταῖς μόνῳ αὐτῷ προσωκειωμέναις, καὶ ἄλλῳ οὐδενί. ὅτε γὰρ τῶν ἄλλων λεγομένων θεῶν, ὅτε ἀνθρώπων, ὅτε δαιμόνων τις δύναται, κἂν ὁπωσοῦν ἀγαθὸς εἶναι, ἢ μόνος ὁ θεὸς καὶ τοῦτ' ὄντι μόνος, καὶ οὐδὲν ἄλλο. τὰ δὲ ἄλλα πάντα χωρητικὰ εἰσὶ τῆ τοῦ ἀγαθοῦ φύσεως. σῶμα γάρ εἰσι καὶ ψυχή, τόπον οὐκ ἔχοντα χωρῆσαι δυνάμενον τὸ ἀγαθόν. ποσοῦτο γάρ ὄντι τὸ ἀγαθὸν τὸ μέγεθος, ὅσον ὄντιν ὕπαρξις πάντων τῶν ὄντων, καὶ σωμάτων, καὶ ἀσωμάτων, καὶ αἰσθητῶν, καὶ νοητῶν, τοῦτ' ὄντι τὸ ἀγαθόν, τοῦτ' ὄντιν ὁ θεός. μὴ οὖν εἰπὲ ἄλλό τι ἀγαθόν, ἐπεὶ ἀσεβεῖς, ἢ ἄλλό τί ποτε τὸν θεόν, ἢ μόνον τὸ ἀγαθόν, ἐπεὶ πάλιν ἀσεβεῖς. λόγῳ μὲν ὑπὸ πάντων, λέγεται τὸ ἀγαθόν, ὃ νοεῖται δὲ τί ποτ' ὄντι, ὑπὸ πάντων. διὰ τοῦτο δὲ καὶ ὁ θεὸς νοεῖται ὑπὸ πάντων, ἀλλ' ἀγνοίᾳ καὶ τοὺς θεούς, καί τινας τῶν ἀνθρώπων ἀγαθοὺς ὀνομάζουσιν, μηδέποτε δυναμένους, μηδὲ εἶναι, μήτε γενέσθαι ἄν. ἀλλοτριώτατον γάρ ὄντι τῶν ἄλλων, καὶ τὸ θεοῦ ἀχώριστον: ὡς αὐτὸς ὁ θεὸς ὤν. θεοὶ μὲν οἱ ἄλλοι πάντες ἀθάνατοι τετιμημένοι τῇ τοῦ θεοῦ προσηγορίᾳ, ὁ δὲ θεὸς τὸ ἀγαθὸν ὁ κυρίᾳ τιμῇ, ἀλλὰ κατὰ φύσιν. μία γὰρ ἡ φύσις τοῦ θεοῦ τὸ ἀγαθὸν καὶ ἓν γένος ἀμφοτέρων, ἐξ οὗ τὰ γένη πάντα, ὁ γὰρ ἀγαθὸς ἅπαντα ὄντι δίδωσι, καὶ οὐδὲν λαμβάνων, ὁ ὢν θεός, τὰ πάντα δίδωσι, καὶ οὐδὲν λαμβάνει. ὁ ὢν θεὸς ἀγαθὸν, καὶ τὸ ἀγαθὸν, ὁ θεός. Quæ sunt, Proinde duabus hisce Deum appellationibus colere conuenit, quæ ei soli congruunt, alteri præterea nemini. Neq; enim ulli ex his, qui dicuntur Dij, aut homines, aut Dæmones, possunt ullatenus boni esse, nisi solus Deus. Et hoc est solum, & nihil aliud. Cætera uerò omnia sunt capacia naturæ Bonitatis. Corpus enim sunt & anima, locum non habentia, qui possit bonum capere. Tanta enim est boni magnitudo, quanta substãtia omnium corporum, & incorporearum rerum, sensibilium & intelligibilium. Hoc est Bonum, hoc est Deus. Ne igitur dicas aliud Bonum, quoniam peccas impiè, aut aliud quid Deum, nisi solum ipsum Bonum, Quia rursum peccas impiè. Verbo quidem ab omnibus dicitur

Bonum,nõ cognoſcitur autem ab omnibus quid ſit. Propter hoc neq; Deus cognoſcitur ab omnibus,ſed per inſcitiã & Deos,& quoſdã homines bonos appellant, qui neq; ſint,neq; potuerint eſſe. Alieniſſimũ enim eſt ab alijs,& à Deo inſeparabile,cum Deus ipſe ſit. Cæteri igiẽ Dij,omnes quidẽ immortales,hoc honore affecti,ut Dij appellentur. Deus aũt eſt Bonũ,non ſecundũ pretiũ,aut honorẽ,ſed ſecundũ naturã. Vna eñ eſt natura Dei,ipſa Bonitas,& unũ genus utriuſq; :Ex quo cætera genera. Nã bonus oĩa dat,nihil accipiẽs. Deus igiẽ omnia dat,& nihil accipit. Ergo Deus eſt ipſum Bonũ,& ipſum Bonũ eſt Deus. Hæc Theologus Aegyptius. Quibus nihil diuinius, ad refellendã ueterẽ omnẽ idololatriã,Philoſophorũ, Poëtarũq; errores, ſi qui ſunt, aptius dici poteſt. Ex his,& à Chaldaicis oraculis, Platonẽ apparet, quæ de ſummo Bono in ſecundo,& ſexto de Republica diſſeruit, accepiſſe. Definiuit ergo, præſcripſitq; Mercurius de Bono ſentẽtiã uerã,excellẽtemq; Bonitatẽ, & quæ à Platonicis uocatur τὸ ἀγαθόν, ipſum Bonũ,ſiue αὐτ' ἀγαθὸν, per ſe Bonũ,ſoli ei cõgruere,quod ipſi etiã ſolẽt appellare ἐπέκεινα τῆς οὐσίας, Quod ſit ultra ſubſtãtiã. Quod tãquã fontẽ omniũ rerũ,etiã Mentis,& animæ,præferũt,anteponũtq; omnibus. Eoq; nomẽ Dei & Boni declarat Mercurius in illũ dũtaxat unũ cõgruere: ut ſit impietas,ſiue Dei nomẽ, ſiue Boni,cæteris aut hominibus,aut qui dicunt Dij,attribuas. Eſtq; apud eũ,ut maieſtatem priſcæ Theologiæ noſcas,ea quæ crebro ſolet à Theologis uſurpari differentia, quòd ſit unus uerus,ſingularisq; Deus,cuius ſubſtãtia,ac natura,ſit ipſa Bonitas,cæteros aũt,quos uſus obtinuit ut Dij uocarent,eſſe nõ natura Bonos,ſed τιμῇ honore, opinione,opinata quadã bonitate,& ab hominibus honoris cauſa tributa, non uera ſubſtãtia Bonitatis. Atq; in hoc non homines modò,ſed Deos etiã recenſet, qui uerè neq; nomẽ Bonitatis,neq; Dei mereãtur. Ipſe igitur Mercurius ſe ipſum uel refellit, uel declarat,oẽsq; alios cuiuſuis diſciplinę Philoſophos,ſiue Platonicos,ſiue Peripateticos,in appellatione Deorũ. Vt eñ ex ipſo Mercurio refellit, uel declarat Mercurius,cũ dicit,in eo qui inſcribit,Quòd Deus inuiſibilis ſit ex factis manifeſtus: ὁ ἥλιος, θεὸς μέγιστος τῶν κατ' οὐρανὸν θεῶν, ᾧ πάντες εἴκουσι οἱ οὐράνιοι θεοί, ὡσανεὶ βασιλεῖ καὶ δυνάστῃ. Quod eſt, Sol Deus maximus cœleſtiũ Deorũ,cui cedunt omnes cœleſtes Dij, ueluti Regi, ac Principi. Et quod alio loco, χοροὶ δὲ δυὸ θεῶν, ὁ μὲν τῶν πλανωμένων, ὁ δὲ τῶν ἀπλανῶν: Duos eſſe choros Deorum,alterum errantium, alterum non errantiũ. Et quod alio loco,quòd mundus ſit θεὸς ὑλικὸς, mundus materialis. Refellitur inquam Mercurius aut declaratur,ſuis illi uerbis recitatis,quibus dixit,impietatem eſſe & inſcitiam, uel Bonitatem,uel Diuinitatem cæteris,ſiue hominibus,ſiue quos uſus obtinuit, ut Dij uocarentur, tribuere. Declaratur autem,quòd tametſi Solem, aſtraq;, & mundum Deos uocet, aut ſequitur uulgi conſuetudinem,relinquens ſibi retinensq; ſenſum uerum, ac pietatem, aut quòd tametſi dixerit eos Deos, dixit quadam Diuinitate, quam ipſe uocat τετιμωμένην, appretiata,honorata, affecta hoc honore, non ex natura: affecta autem uel ab hominibus,uel ab ipſo Principe Deo, Qui dedit nobis poteſtatem filios Dei fieri, & ut dedit aſtris Diuinitatem, id eſt, fecit nobiliſsima, immortalia corpora, niſi uelit ipſe abolere, ſic dedit hominibus, ut in numerum Deorum poſſent euadere, factis etiam alijs ac declaratis Dijs cœleſtibus. Ad hunc ergo modum Platonem,cuius Theologia prorſus ab hac Mercurij defluxit, eiq; ſimillima eſt, decet intelligere. Vt enim apud Mercurium audis,unius eſſe ueram Bonitatem,ac Diuinitatem,rurſus audis aſtra,Solem,cœlum,mundum, Deos eſſe: Similem ſcito Platonem expreſsiſſe Theologiam. In ſexto de Republica agnoſcit,confiteturq; uerã Diuinitatẽ,in ſecũdoq; Deos ait ſatos cum omnibus ab ipſo Deo. In eiſdẽ libris uocat cœlũ θεὸν γεγενημένον, Diuinitatẽ factã. In Timæo mũdanus Deus creat oĩa,etiã

Deos

A Deos, aitq; omnia posse ab eo, qui ligauit, dissolui. Rursus audis in libris de Legibus, cœlum, astraq; Deos, quin ipsum Solem iuxta ea, quæ Mercurius prior, maximum Deum esse. Hæc igitur eo modo interpretaberis, quo Trismegistus totius Philosophiæ princeps, præcipuè Platonicę, docuit. Nec opus est confutationibus, cũ ipsimet seipsos declarẽt, augustè fatẽtes, ac sanctè, Deũ, Bonũq;, æternũ, cõditorẽ oĩm, unicũ, singularẽq;, imparticipabile, Bonitatis ineffabilis, cæterã facticiã, & uel noĩe tantũ, uel simulatã quandã, & honore affectã Bonitatẽ uel Diuinitatẽ. Eodẽ sensu oportebit intelligere Aristotelẽ: quandoquidẽ omnis apud eũ Theologia, à maioribus Græcis, & Barbaris manauit: Vt cœli Diuinitatẽ, necessariò eo loco habeat, quo habuere, à quibus ipse didicit, retinẽs sibi uerã pietatẽ, uerioremq; Diuinitatẽ, à qua Diuinitas uenerit cœli, eo quo barbari docuere modo, nõ in æternũ pendẽs, generataq;, sed facta à magna Bonitate, ac Diuinitate, rerũ cæterarũ creatrice, cuius sit tanta magnitudo, ut sola potuerit, sola meruerit esse sempiterna. Cætera quoniã distant in immẽsum ab ea, noua Diuinitate, Bonitateq; fuisse donata. Hæc Aristoteles certè fateri cogetur, & quidẽ cõfessus est, siue illũ huc rapiente natura, siue animo suo ueriora cernẽte, respicienteq; ad eos, à quibus manabãt ea, quæ scribebat ipse. Eiusdẽ etiã alibi confessus est Trismegistus tantã esse, tam differentẽ ab omnibus maiestatẽ, ut dicat potentiæ eius ὅτε τὰ ἀνθρώπεια, ὅτε τὰ θεῖα προβάλλοι ἄν τις, μηδέποτε τῷ κάτω, μηδὲ τῷ ἄνω, ὁμοίοντι ἢ γήσῃ τῷ θεῷ. ἀδὲν ὅμοιον τῷ ἀνομοίῳ τῇ μόνῳ, τῇ ἑνί, Neq; humana, neq; diuina esse comparanda. Neq; quæ deorsum, neq; quæ sursum, Deo similia arbitreris. Nihil simile dissimili, & soli, & uni. Ex quibus probant ea, quæ nostra Theologia clamat: Vnũ eũ esse sempiternũ, uerè immortalẽ, omnibus dissimilẽ: factos aũt ab eo Deos, & homines, quoniã ille solus debet esse sempiternus. Hæc eadẽ, de Bonitate Dei retulit item diuinè in
B Protagora Plato. Quo libro ex sentẽtia Simonidis asserit, hoĩem bonũ inueniri perdifficile esse: fieri aũt posse, ut ad aliquod tẽpus. Sed cum bonus fuerit, perseuerare in bonitatis habitu, uirũq; bonum esse, ut dixit Pittacus, impossibile esse, minimeq; humanũ. Sed solũ Deũ hoc honore prędituũ esse, hominẽ aũt fieri nõ posse, qn sit malus.

Deum creatorem omnium rerum dicere Platonem. Testimonia, quibus appareat eum Vniuersi conditorem nuncupasse. Prolem diuinam autorem mundi esse Platoni, cui det Patrem in Epistola.

CAP. X.

TAM MENTEM in Platone fuisse, Deum sicut à maioribus audierat, cœli & terræ, cunctarũq; rerũ cœlestiũ & terrestrium, quæ prius nõ essent, fuisse Creatorẽ, quod in Timæo tam clarè, & in decimo de Republica confessus fuerat, declarãt alia, per omnẽ Philosophiã eius tanquã sidera internitentia testimonia. Similia enim in libro, qui dicit Sophista, locutus est de Deo creatore, atq; in decimo de Republica. Ibi cum de ueris rebus, ac fictis, simulatisq; differeret, hęc ait: Animalia quidẽ omnia mortalia, & plãtas, quęq; in terra ex seminibus, & radicibus producũtur, & quæcunq; inanimata terræ cõplexu tenẽtur, corpora liquentia, & nõ liquẽtia, num altero, quàm creãte, & opifice Deo, dicemus postea extitisse, cum prius nõ essent, μῶν ἄλλο τινὸς ἢ θεὸ δημιουργοῦντος φήσομεν ὕστερον γίγνεσθαι, πρότερον ὀκ ὄντα: aut multorũ dogma, assertionemq; sequemur, naturã ex quadã fortuita causa, & sine cõsilio, producente, hæc ipsa genuisse? An cum ratione & scientia diuina à Deo extitisse? Hæc Plato. Huic autẽ altissimæ quæstioni Theætetus, quòd adolescẽs esset, nõ respondet, sed uertit oculos ad Zenon, siue hospitẽ, expectans quid ille pronuntiet: Quanq; arbitror, inquit, te dicturũ hæc ex Deo extitisse, idq; ipse arbitror, καὶ

ὑπολαμβάνω οἴεσθαι σε ἡμᾶς δὲ θεοῦ αὐτὰ γίγνεσθαι, τάυτη καὶ αὐτὸς νενόμικα: Tum uerò pronuntiat C
ipſe:Sed ſtatuo,inquit,res quidē naturales factas,ſiue fieri arte diuina: quæ autē ſunt
ex his,fieri ab hominibus.Innuit ſcilicet artē.Deinde multo magis idē hoſpes: ἡμεῖς μὲν
πᾶ καὶ τ' ἄλλα ζῶα, καὶ ἐξ ὧν τὰ πεφυκότα ὄσα, πῦρ, καὶ ὕδωρ, καὶ τὰ τούτων ἀδελφὰ θεᾶ γεννήματα πάντα
ἴσμεν αὐτὰ ἀπειργασμένα ἔναττε: Nos quidem,tum cætera animalia,tum ea è quibus exi-
ſtunt,quæ nata ſunt,ignē,& aquā,cæteraq; id genus,Dei ſcimus eſſe opera.Hæc Pla
to diuinus,eadē atq; in libris de Republica,loquēs de arte, & inuentione diuina, cu-
ius ſint res ueræ,ac naturales,quas humana ars imitetur. Sicut Moſes incipiēs à cœ-
lo,& terra,ſcribit plātas,herbas,arbores,animalia diuinitus effecta,tribuēs unicuiq;
operi diē certā,gradusq; naſcēdi.Sic Plato perſequit unāquāq; rem, uniuerſales pri-
mū res,tum particulares,quas Sapiētia diuina pfecerit, elaborarit. Ac quāquā nunc
potius loquat in præſens,ut innuat,præſentē,ac continuatā rerū productionē diuina
Sapiētia ſuſcitari,ſuſtineriq; natura perēniter generāte:claret tamē eum oſtēdere nūc
diuinitus fieri,cp aliquādo diuinitus habuerit principiū,ſicut declarauit in Timęo,et
ſicut teſtatur Diogenes Laërtius Platonē ſenſiſſe,poſuiſſe eū duo principia θεὸν, καὶ ὕλην.
ὃν καὶ νοῦν προσαγορεύει, καὶ αἴτιον, Deū & Materiā,quē & Mentē appellet,& Cauſam.Ecce em
quēadmodū idē eſt Deus,Mēs,Cauſa,Opifex apud Platonē,ſic apud Moſem,Deus
Creator,Spiritus,id eſt,Sapiētia. Vides enim hic artificē diuinū, cuius ſapiētia ueras
res eduxerit. Vt autē eſt in Theologia,p Sapientiā diuinā creata omnia: ſic affirmāte
Laërtio apud Platonē idē eſſe Deū Opificē mundi,atq; νοῦν, αἴτιον, Mentē,Intelligētiā,
ac Cauſam.intelligimus hunc eſſe prolē Dei,magnāq; illā,infinitāq; Sapiētiā. Accipe
enim & cōfer loca inter ſe diuulſa,& iunge ea adinuicē.Appellatur teſte Laërtio mū-
danus Opifex ille à Platone νοῦς, αἴτιος, Mens,Cauſa:ipſe tibi declarabit Plato, ſi ca-
pias ſecundā Epiſtolā ad tres amicos,Hermiā,Eraſtū,Coriſcū. In cuius calce eſt,ut in D
amicitia uera & ſtabili adiurēt τὸν τῶν πάντων θεὸν, ἡγεμόνα τῶντε ὄντων, καὶ τῶν μελλόντων, τοῦτε
ἡγεμόνος, καὶ αἴτιον πατέρα νόμιον: Deū omniū rerū præſentiū, ac futurarū Principē, tum
principis & cauſæ ſiue autoris Patrē Dominū. Si igit Plato memorat Patrē τὸ αἴτιον,
eumq; Dominū appellat:iſtū autē αἴτιον Laërtius fatetur à Platone dictū mundanum
illū Opificē:profectò cognoſcimus hūc autorē,creatorēq;,ut noſtra, ac Aegyptio-
Chaldæorꝝ quoq; prædicabat Theologia,Filiū eſſe,ac Prolē Dei.Eſt enim αἴτιος is,
qui habet Patrē,in Epiſtola:& is Platoni eſt Opifex mūdi teſte Laërtio. Clarū igitur
apud Platonē ab altiſsimis generis humani initijs & per oēs ætates delabens dogma,
θεᾶ γεννήματα πάντα, cuncta eſſe creaturas Dei,non ſolū in principio temporis, ſed etiā
ſemp & perpetuò,nō ſolū ppetuò,& ſemp,ſed etiā aliquo tēporis primordio,nata cū
prius nō eſſent,diuina arte reperta,& reperiri ſemper (reiecto Democriti, Leucippi,
quos ſecutus eſt Epicurus,dogmate) ex fortuita cauſa cuncta cōſtitiſſe. Nā quod iſti
ingeſſerūt,ab antiqs ſæculis nō eſt profectū,ex eorꝝ capite,qd' & Atomos ſomniauit)
ortū.Sicq; claret ſentētia Platonis de ſummo Deo,Opifice mūdi, cui tot locis uoca-
liſsimè dat creationē,dat cunctarū rerū natarū,ac naſcētiū ſapiētiā, ac cauſam appel-
lans Naturā,Artē diuinā,Inuentionē ingenij diuini.Is eſt Deus,quē,ut phibet Laër-
tius dixiſſe Platonē, ὅπως διάδηλον τὸν ὡρῶν ἐνιαυτὸν, καὶ μετάσχῃ τὰ ζῶα ἀριθμοῦ, τὸ τὸ ἡλίου φῶς ἀνά-
ψαι τὸν θεόν: Vt manifeſtus eſſet horarū,tempeſtatūq; numerus,caperētq; numerū ani-
malia,Solis lumē accendit.Eoq; ſunt omnia creaturę Dei.ſic enim bene uideor inter-
pretari γεννήματα, quoniā creauit rerū formarūq; corporearū autorē Solē.Eoq; Mo-
ſes teſtat eū poſt inuentā maſſam,& chaos, extuliſſe lucē,p quā naſcunt omnia corpo
rea.Ac in eius creatione aſsignāda mirabiliter cū Moſe cōſentit Plato. Neq; em etiā
Moſes alias,quas affert lux utilitates aſsignat,ſed tēporꝝ tantū,horarū,dierū, noctiū

diſtin

A distinguẽdorꝝ. Posuit, inquit, ea in firmamẽto cœli, ut lucerẽt sup terrã, & ut essent in signa, & tẽpora, dies, & annos. Plato autẽ ad distinguẽda tẽpora, numeroq; certo res separandas, accẽsum esse solis à Deo iubar in cœlo. Cæteras autẽ utilitates tacitè demonstrat Moses, dum primam cunctarũ rerum lucem scribit à Deo creatã, nimirum ut eius auspicijs cætera coorirentur. Horum igitur omnium Plato, sanctissimè distinctè, separatim, clarè refert inuentionem in unum singularem, unicumq; Deum, quem clamat iubar Solis inflammasse, ingenio suo, omnes rerum species extulisse. Hunc appellat Deum, Mentem, id est, Sapientiam, Intelligentiam, appellat Causam, in Cratylo αὐτολεράτειρα νῶν, regiam, imperatricem Mentem. Etiam Regem, Principem, uniuersalem, per omnia commeantem, naturam rerum, ut superius uidisti, producentem. Is autem est diuina proles, diuina sapientia, cui Patrem tribuit in Epistola.

Alijs locis creatorem cœli, ordinumq; cœlestium moderatorem, Platonem dicere Deum, qui distribuerit ad gubernacula mundi Angelos suos, creator mundi, bonorum omnium repertor.

CAP. XI.

IADEM affirmat in eo, qui inscribitur Politicus, in quo Regem descripturus, qualem eum esse deceat, repetit fabulam ex Atreo, & Thyeste, qua dicitur antea Solem diuersa ratione atq; nunc oriri solitũ, fuisse enim Solis occasum, ubi nunc sit ortus. Hæc autem etsi fabula sit, ut idem fatetur, posita tamen est, ut ex ea uerior quædam descriptio depromatur. Ibi igitur sæpenumero repetit cœlum à Deo creatum: concitationem, conuersionemq; eius, Dei opus esse: regi ab eo, & circumuerti: potestatis eius esse, flectere in quam uelit ipsum partem: in hunc ortum, & occasum, & in hanc formam, qua nunc sit, positum à Deo. Ac
B dicit: τότε δὲ δὴ μαρτυρήσας ἄρα ὁ θεὸς ἀτρεῖ, μετέβαλεν αὐτὸν ἐς τὸ νῦν σχῆμα: Tum uerò contestatus Deus Atreo, mutauit ipsum scilicet Solem, in præsentẽ figuram. Paulò pòst: Vniuersum hoc, aliquando Deus ipse regit circumactum, flectitq; circum, aliquando dimittit, cum reuolutiones numerum temporis ei congruũ iam habuerunt. Hoc autẽ iterũ sponte sua in contrarium flectitur, utpote animal, & rationem, ac prudentiã sortitum ab eo qui à principio ipsum construxisset. Hæc Plato. In quibus Deum gubernatorem cœli, motusq; eius præsidem fatetur, cuius maxima, & uniuersalis incitatio possit flecti, circumagi, sisti à Deo. Qui possit cœlo sic imperare, ac quasi dicere, Siste gradum, aut, Flectere in aduersum, motusq; tuus, qui nunc tendit in occasum, flectatur in ortum. Deinde dicit, cœlum rationem accepisse ab eo à quo à principio factum fuisset. In quo sunt tria dogmata, quæ etiam in Timæo proposuit, quòd cœlum est à Deo constructum, compositum, coaptatum, quòd id factum sit κατ' ἀρχὰς, ab initio, in principio, sicut est apud Mosen, In principio creauit Deus cœlum & terram. Tertio, quòd tametsi rationem, intelligentiamq; cœlum habeat, habuit tamen ab eodem, atq; homo conditore suo. Homo mentem, rationemq; sortitus ab eo, qui creauit rationem: ab eodem, Platone teste, cœlum, factum est rationale. Quocirca sicut non meretur homo Diuinitatem, id est, diuinos honores, ob rationem & sapientiam, tanquã ipse rationis & mentis suæ sit autor: sic non meretur, nec mereri debuit apud Philosophos cœlum, ob rationem, certamq; sapientiam, ordinisq; Diuinitatem. Sed exclamandum fuerat, quod ille longe sapientior, Cœli enarrant gloriam Dei. Huic honores diuini, huic laudes, hymnique, non cœlo debebantur. Quod autem de reuolutione loquitur Plato, & quid ueri habeat, quandoquidem toto illo loco differit de reditu ad alteram uitam, declarabitur alio opportuniore loco. Prosequitur Plato, qui totis

suis libris ab Heraclito duo genera rerũ semper memorat, quod semper est; & quod C
nunquam, fitq; semper, cœlum dicit esse ex primo genere: ὃν δὴ οὐρανὸν καὶ κόσμον ἐπωνομάκαμεν, πολλῶν μὲν & μακαρίων παρὰ τοῦ γεννήσαντος μετείληφεν: Quod, inquit, cœlum, & mundũ nuncupauimus, multa quidem, & beata ab eo qui eum creauit accepit. Factũ dicit cœlum beatum à Deo genitore siue creatore suo, factũ incorruptibile, insenescibile, ut dixit in Timæo, eoq; eodem ipso loco accepisse fatetur immortalitatem ἐπισκευαστὴν παρὰ τοῦ δημιουργοῦ, aduentitiam, factitiamq; à conditore, ab opifice. Id est, non ueram immortalitatem, qualis ipsius opificis, sed factam quandam, excogitatamq; ab ipso, qualis animorum ab ipso repertorum, qui potuit creare res æternas, & corruptibiles, ut uellet. Hic Plato quoq; perhibet in illa παλιγγενεσίᾳ, reuiuiscentia, renasci terrigenas & ex terra, ex humo consurgere, eos duntaxat, ὅσους μὴ θεὸς αὐτῶν εἰς ἄλλην μοῖραν ἐνώσμησε, Quos non Deus ipse in aliam sortem disposuerit. Quo docet, & cœli conuersionem, & illam regenerationem, diuino nutu administrari. De quo postea diligẽtius. Prosequitur loquens de seculo illo aureo, cum sponte sua tellus ferret omnia, nec rastros patiebatur humus, non uinea falcem, eam seculi felicitatem non fuisse sub hac cœli conuersione, motuq; hodierno, sed alia. τότε γὰρ αὐτῆς πρῶτον ἦ λυκλήσεως ἦρχεν ὅλης ἐπιμελούμενος θεὸς: Tunc enim eius conuersionis primum Deus præses erat, & princeps. Autor, inquit, ipse fuit felicitatis eius, cœlum uertebat ipse, præerat ipse cœli reuolutioni ille. Eodem loco tantam huius Dei maiestatem fatetur, quemadmodũ Timæus Locrensis tradidit in sua Genesi, ut affirmet eum uniuerso mundo præfecisse Dæmones, id est, Angelos, ut Philo interpretatur, qui regant tanquam ductores gregum, totum genus humanum, iuxta distributiones suas, quas assignarit eis Deus, θεὸς ἔνεμεν αὐτός. Paulò inferius, τοῦ παντὸς κυβερνήτης, Vniuersi gubernator. Ibidem, θεὸς ὁ κοσμοποιήσας, Deus creator mundi. Et quod paulò superius, mundum siue chaos inordinatio- D
nis, confusionisq;, antè plenum fuisse, quàm in hodiernum ordinem redigeretur. πρὸς μὲν γὰρ τοῦ συνθέντος πάντα καλά: Ab eo enim, qui composuit, omnia bona, aut pulchra. Id scilicet quod Moses: Et uidit Deus lucem, quòd esset bona. Sicq; ad omnia opera sex dierum, Quòd essent bona. Tandem, Vidit Deus cuncta, quæ fecerat, quòd erãt ualde bona. Nam cum Ideam Boni, uniuersalem, magnamq; Bonitatem attribuit Deo, ut uidisti, tum eum uerè Bonum duntaxat esse iuxta sacras literas affirmat. Siquidem in Protagora quod à Simonide didicerat, perpetuam, aut ueram bonitatem homines possidere non posse, sed soli Deo hoc decus esse. In quo & uetustæ Theologiæ, quæ in Simonide apparet, dignitatem admirari licet. Quippe & diuinam hanc Sapientiam Plato dicit, & eam, uel à Simonide cœpisse, uel esse etiam uetustiorem. Agnoscis inquam uetustæ Sapientiæ, ac Theologiæ maiestatem, quæ soli Deo perfectam adiudicat Bonitatem. Est enim hoc quod ipsa Progenies Dei apud nos, Nemo bonus nisi solus Deus. Et, Omnis homo mendax.

Varia testimonia, quibus singularis Dei apud Platonem probatur confessio: quem & creatorem mundi fatetur, & ei bona cuncta accepta refert.

CAP. XII.

SVNT aliæ per totam Platonis Theologiã, de summo, ac singulari Deo, mundi, rerumq; omnium autore clarissimæ uoces: quas qui consideret, uidebit eandem semper apud sapientes fuisse magni Dei, quem Natura docuit ipsa, confessionem. Eas si quasi per epilogum sub oculos posueris, uerissima, quæ dico probabis. Laërtius Diogenes creatorem mundi Platonẽ asserit Deum sensisse, quod Marcus noster perhibet; Qui in Timæo, inquit, mundum ædificauit

A ficauit Platonis Deus. Idemq; paulò pòst, Si hæc nata sunt, ut Platoni uidetur. Et Aristoteles in libris de cœlo: καὶ γενόμενον, ἄφθαρτον διατελεῖν ὥσπερ γε τῷ τιμαίῳ. ἐκεῖ γάρ φησι τὸν οὐρανὸν γεγενῆσθαι μέν, ὁ μὲν φθαρτόν. Et Laërtius à Deo factum mundum sensibilem, & chaos indigestum, reuocatum ad ordinem à Deo, Platonem dixisse, Deumq; ei uideri incorporeum: Iustitiamq; esse legem Dei. In Apologia, adeo Deum colendum obseruandumq;, & ob amorem eius, nunquam iustitiam uiolandam, ut fateatur Socrates ab antiquis Philosophis acceptum, se Deo potius obsecuturū, quàm hominibus omnibus: πείσομαι δὲ τῷ θεῷ μᾶλλον, ἢ ὑμῖν. Id est, nempe quod ueri, ac sancti Theologi, Obedire oportet Deo magis quàm hominibus. Ibidem se datum à Deo suæ ciuitati gloriatur, qui mores eorum corrigeret, ostenderétque solam uirtutem esse colendam: ὅτι δὲ ἐγὼ τυγχάνω ὢν τοιοῦτος, οἷος ὑπὸ τοῦ θεοῦ τῇ πόλει δεδόσθαι. Is Deus est, qui per omnes ætates dedit aliquos meliores, misit Prophetas, & Sapientes, & Scribas, singularis, prouidus, humanus, creator, prospector rerum humanarum. In eo, qui inscribitur Phædon, apertè prædicat eum curare res nostras, εὐλόγως ἔχει, θεόντε εἶναι ἐπιμελούμενον ἡμῶν, καὶ ἡμᾶς ἐκείνου κτήματα εἶναι. Id est: Rationabile esse, & Deum curare, ac prouidere nobis, & nos esse possessiones, aut peculium eius. Hoc Aristoteles est in moribus secutus. Ibidem se cogniturum paulò pòst, quæ post hanc uitam sequantur, si Deo placuerit, ait Socrates. In Cratylo, eum per quem uiuamus, esse naturam τοῦ θεοῦ, Dei. In Theæteto quid dicturus, more piorum loquitur σὺν θεῷ, cum Deo, cum Dei adiutorio, si Deo placuerit. Eodem libro statuit ab hoc mundo quamocyssimè fugiendum: φυγὴ δὲ ὁμοίωσις θεῷ κατὰ δυνατόν: Fugam autem esse fieri Deo similem pro uiribus: innuens quod Moses, Ad imaginem Dei fecit illum. Similitudinemq; esse, sanctum, ac iustum esse cum ratione, & prudentia. In Politico præter superiora, uocat Deum ποιμένα ἀν-
B θρωπίνης ἀγέλης, Pastorem gregis humani. In Parmenide, solum Deum possidere absolutissimam scientiam, qua possit etiam res humanas cognoscere: ὃν ἄν τινα μᾶλλον θεὸν ἐχθρὸν τῶν ἀκριβεστάτην ἐπιστήμην, διόσε ἔσται ὁ θεὸς τὰ παρ' ἡμῖν γιγνώσκειν, αὐτὴν ἐπιστήμην ἔχων. Et quòd apud Deum sit hæc dominatio omnia noscendi. Quod Aristoteles in Metaphysicis. In Philebo, posuisse in mundo infinitum, & definitionem τὸν θεὸν τοῦ τὸ μὲν ἄπειρον δεῖξαι τῶν ὄντων, τὸ δὲ πέρας. Ibidem præter alia superius ostensa, Veras esse uoluptates, quæ uirtute pendentes, Deo sint comites. In Phædro, Deum esse θεὸν ἀθάνατόν τι ζῷον, Animal immortale. Ibiq; optat, ut ea, quæ differit, sint Deo placita, ταῦτα μὴ δὴ ὅπῃ θεῷ φίλον. Ibidem, Iupiter est magnus Dux ac Princeps, ut apud nos, Rex exercituum, quem sequatur exercitus Deorum, & Dæmonum, ut est in nostris literis, Currus Dei multiplex millia lætantium. pro quo Græce, Currus Dei μυριοπλάσιον, multarum myriadum. Et pro Lætantium, sunt Angeli. Sic Plato: ὁ μὲν δὴ μέγας ἡγεμὼν ἐν οὐρανῷ Ζεὺς πτηνὸν ἅρμα ἐλαύνων, τῷ δὲ ἕπεται στρατιὰ θεῶν καὶ δαιμόνων: Magnus princeps in cœlo Iupiter currum alatum inagitat, sequiturq; eum Deorum, ac Dæmonum exercitus. Et quod ait, an possint inueniri, qui intueantur in ipsum Vnum, aut multa, θεὸς οἶδε, Deus nouit. Et cum rogat ibidem, an noscat quomodo Deo rem gratam possit facere, de oratione agens, uel loquens, ὅπως θεῷ μάλιστα χαριῆ. Et in Alcibiade, cum quid dicturus ait, ἐὰν θεὸς ἐθέλῃ, Si Deus uoluerit. Similiter, ὅ, τι ἂν θεὸς ἐθέλῃ, Quodcunq; Deus uoluerit. Et cum ibidem testatur, quòd cognoscens quis Deum & sapientiam, sic etiam noscet se ipsum, θεόντε καὶ φρόνησιν, ὅτω τις ἑαυτὸν ἂν γνοίη μάλιστα. Et cum in Theage Socrates fatetur, Theagem multum augendum, ἐὰν μὲν τοῦ θεῷ φίλον, Si Deo gratum fuerit. In eo qui inscribitur Laches, postridie promittit se uenturum Socrates, Deo uolente. Simile in eo qui dicitur Hippias maior, ἐὰν θεὸς ἐθέλῃ. In eo autem qui appellatur Lysis, Deum amicos facere, quos, iuxta Homerum, associet adinuicem. Quid uerò illud in Gorgia,

Gorgia, Quantum temporis uiuendum nobis ſit, non debere uos ſollicitos eſſe, neq; C
uitæ nimio amore detineri, ſed ſuper eo Deo relinquendam curam, credendúmque
mulieribus, neminem eſſe qui diem conſtitutam ſubterfugiat. Itaque conſiderandum
diligenter, ut hoc quidquid temporis eſt, iuſtè, & laudabiliter tranſigatur. Et illud
quod eſt in ſeptimo de Legibus, Deum quidem eſſe omni beato ſtudio dignum, ho-
minem autem eſſe opus eius. Et cum in decimo, de anima locuturus affirmat, Deum
inuocare oportere. Et in quinto, quòd Deus dedit eis, ut nouam conderent rempu-
blicam. Socrates item in Phædone, Deum, inquit, arbitror, & ipſam uitæ ſpeciem,
& ſi quid aliud eſt immortale, omnes confitentur nunquam interire. Omnes per Io-
uem, inquit, homines, & longè magis, ut ipſe arbitror, Dij. Hic Plato monſtrat o-
mnium hominum, ac Deorum, eſſe confeſsionem, Deum eſſe ſempiternum, ſeparans
Deum à Dijs, quorum confeſsione Deus ſit immortalis. In eo autem qui dicitur Ion,
ait, Deum ablata uatibus mente, eis uti miniſtris, poſitis ſcilicet in exceſſu: Quale no-
ſtris Prophetis uſu ueniebat. Sunt alia plurima, quæ ſi quis ſapienter conſideret, cer-
net profectò ualidos naturæ, & ueritatis impulſus in omni actione, cogitatio-
neq; uitæ ad inuocationem ſingularis Dei. Atq; hanc Platonis uariam, na
turalemq; Theologiam, quam Natura formabat ipſa, apud omnes,
ſed præcipuè uetuſtiores inueniet, qui libros eorum dili-
genter dictáque perſpiciet. Similiter enim locuti
ſunt, ut uidimus, Pythagorei, Thales, Em-
pedocles, Parmenides, Anaxago-
ras, Euripides, Aeſchylus,
Theognis, Phocyli-
des, Pindarus,
Heſiodus,
De-
moſthenes, Homerus. D

FINIS.

A

Augustini Steuchi Eugubini

DE PERENNI PHILOSOPHIA LIBER SEXTVS.

Quòd recentiores Philosophi, qui post Platonem & Aristotelem floruerunt, Theologiam maiorum uenerati imitatiq́; , mirificè cum Theologia cœlesti consenserint, unum singularemq́; Deum appellantes, omniaq́; de eo prædicantes, quæ sunt in Libris sacris. Testimoniumq́; Theophrasti, & Alexandri de Deo.

CAP. I.

OMNIVM sæculorum consensus, & omnis per universa tempora linguis humanis consonè celebrata diuinitatis confessio declarat uel illam à rerum exordio lucem ueritatis, per omnes ætates progressam, nunquam penitus caligasse, uel ipsam sese attollentem naturam, semper ad notionem, confessionemq́; Dei iter hominibus aperuisse, instigasseq́; eos, ut eum non modò singularem ubique nominarent, sed eas quoq́; uoces ederent, quibus in ueris literis, cœleste Numen à B Prophetis exaltatur. Vt appareat unam eandemq́; esse sapientiam, uel quam Natura, uel quam oraculum cœleste reuelauit. Ita demum fieri, ut lux postremis sæculis allata terris, ea sit, quæ fuit semper, quamq́; uelut naturalem, ueramq́; & unam, multorum ratio, præcipuè sapientum, consentiens uidit, asseruit. Nullamq́; esse, si quis cunctas ad unum fontem, ex quo fluunt omnes, reuocet hominum sententias, in uita degenda, in asserendis principijs ac finibus inter omnes discordiam. Nisi quòd obscuritate priorum sæculorum fulgore magnæ lucis illustrata, iter quod erat tenebrosum, & ambiguum, ad ueram sapientiam apertum est. Factumq́;, ut audacius de rebus diuinis posteriores Philosophi, & maiore nobiscum consensu disseruerint. Sed unde fulgor ille ueniret, eorum plericq́; fateri noluerunt. Ordiamur igitur à Theophrasto, & quid de summo, & incomprehensibili Deo senserit, audiamus, ut ex discipulo præceptorem Aristotelem, omnemq́; scholam agnoscas. Is in libris de Metaphysica scribit de primo principio: τὸ γὰρ πρῶτον, καὶ θειότατον, πάντα τὰ ἄριστα βούλεται. τάχα δ' τοῦτο ἦν, οἷον ὑπερβαίνειν καὶ ἀζήτητον: Nam id quod est primum, & diuinissimum, omnia optima uult esse. Fortasseq́; id est exuperans omnem scientiam, & inscrutabile. Quid altius dici & ueræ Theologię congruentius potuit? Hæc Theologia illa magnorum Philosophiæ nostræ principum: O altitudo diuitiarum sapientiæ, & scientię Dei, quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles uiæ eius? Quis enim cognouit sensum Domini? Dicitur idem à Theophrasto, dicitur excedens, supergrediens, nempe mentes humanas, omnem cogitationem, cui non liceat unquam ad supremam illam aspirare Naturam. Sic quoq́; uocatur à Dionysio ὑπερουσίας, supersubstãtialis. Vocat Paulus ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ, inuestigabiles uias eius. Theophrastus ἀζήτητον, inscrutabilem, inuentu impossibilem naturam eius. Est item in Theophrasti Philosophia hac, illa Mosaica, quæ per omnia

ſex dierum opera declaratur, ad quorũ unumquodq; dicitur Deus uidiſſe quòd eſſet C
bonum. Vidit bona, quæ conſilio uoluntateq; ſua bona, imò uero optima naſcebantur. Sic Theophraſtus cõfirmat eum uoluiſſe, uelleq; optima cuncta, nuſquã ut uitio, malitiæ, detrimento ſit locus. Hæc in mundo formoſa, uenuſta, teſtari, artificem, optima uoluiſſe. Definitur igitur, & uocatur à Theophraſto prima Natura θειότατον, diuiniſsima, ὑπερβατὸν, tranſcendens, ſupereminens. Quod Plato in Republica ἐπέκεινα τῆς οὐσίας, Vltraſubſtantia. Noſtræ literæ, ὕψιστον, altiſsimum. Mercurius & Acmon, uel Ammon, & Plato, ut uiſum ſuperius, παγκρυφον, obſcurum, clauſum undiq;, cogitatu difficilem, dictu ineffabilem. Tria nomina Naturæ diuinæ apud Theophraſtum, θειότατον, ὑπερβατον, ἀζήτητον, diuiniſsimum, ſupergrediens, inſcrutabilis. Adde, cuncta uolens optima. Eodem libro Theophraſtus hæc ex intimis Philoſophiæ myſterijs: θεία γὰρ πάντων ἀρχὴ, δι' ἧς ἅπαντα καὶ ὄντα, καὶ διαμένει: Diuinum Principium, per quod omnia ſunt, & permanent. Quo Moſes ore loquitur alio? quid clamat aliud Philoſophia cœleſtis? Ex ipſo, per ipſum ſunt omnia, diuus Paulus ait. Sentitur idem ab utroq;, altero cœlitus inſtructo, alterum erudiente natura & ratione, quæ nonnunquam relicta regione terreſtri, nubes & ſidera tranat. Eruit item in lucem demerſam in profundo ueritatem. Non aſſero, quanquã fortaſſe poſsim, latitare ſub hoc Theophraſti de diuino Principio ſermone, creationẽ mundi, Si per ipſum ſunt & permanent omnia, Sunt, referri ad originem, cum nata ſunt: Permanent, ad conſeruationẽ iam rerum conditarum. Sed hæc ſapientiſsimo cuiq; cogitanda relinquo. Poſt hanc Theophraſti, qualis ac quanta manat Alexãdri Aphrodiſei ab ore Theologia? quod etiam Theologis Græcis mirum in modum placuit. Is de diuina prouidentia ad Antoninum Pium Imperatorem ſcribens, & ſingularem illum, magnumq; Deum nominauit, & adeſſe præſentem rebus humanis, uidentem, luſtrantemq; mundum, cõſtanter aſſeruit, nihil à noſtris diſſentiens: τὸ δὲ λέγειν, μὴ βούλεσθαι τὸν θεὸν, τῶν ὑπ' αὐτὸν φροντεῖν, παντελῶς ἀλλότριον θεοῦ, φθόνου γάρ ἐστιν, καὶ παντάπασιν ἀπόπτου φύσεως, τὸ τὰ βελτίω μὴ ποιεῖν, δυνάμενον, ἐπιδὴ ἡ ἑκάτερον τούτων ἀλλότριον θεοῦ, ὅτι ἂν ἄμφω εἴη πρὸς αὐτὸν, ὅτε θάτερον. εἰ δὲ βούλεται μὴ δύναται, δῆλον ὡς καὶ προνοεῖ: Dicere, inquit, nolle Deũ, rebus quę ſunt hic, proſpicere, omnino eſt à Deo alienũ. Inuidię etenim, & prorſus iniquæ naturę eſt, meliora, cum poſsis, facere nolle. Et quoniã utrunq; alienũ eſt à Deo, neq; utrunq; ſit in eo, neq; alterum. Quòd ſi uult & poteſt, utiq; etiam proſpicit. In his non modò ſingularis ille Deus nominatur, uerum etiam is Deus, qui non ſolùm moueat cœleſtes orbes, aut primũ Mobile, quod Ariſtoteles ſentire uidetur, uerum etiam per omnem mundũ diffuſus, cuncta proſpiciat, præcipuè res hominum, quas æternis regit imperijs. Abſoluitq; eum Alexander (quanquam Peripateticus) ab orbe primo, cuius concitatione fit totius cœli conuerſio. Neq; dedit ei, quemadmodum ſentire Peripatetici hodierni aſſeuerant Ariſtotelem, duntaxat machinæ cœleſtis motũ. Neq; enim ſi Deus proſpicit, (quod neceſſarijs rationibus colligitur ab Alexandro), prouidentia eius ſolo cœli motu conſtabit, reliquis alijs multis, quibus nulla cũ cœleſti motu ſit cognatio. Neq; ſolùm corporaliter more beſtiarũ uiuitur, neq; frugibus legẽdis, carpẽdis fructibus motu cœleſti maturatis cõſtat hominũ uita. Sunt aliæ actiones, ad quas oculos ſuos intendere prouidẽtiã oporteat, alioqui non efficiatur quod colligitur ab Alexandro. Ecce igitur Deum uerum, uniuerſalem, totam mundi regionem complentem, uſq; in intimas cogitationes penetrantẽ propoſuit Alexander nobis, non Deum mouentem duntaxat primũ orbem, aliud præterea nihil agentem. Cui ſi gubernaculum, ſi prouidentia, rerumq; adminiſtratio tribuitur, non ſolus cœli motus profectò tribuitur, qui corporeus eſt omnis, animans mundum corporaliter, ſed tribuitur item cura rerum meliorum,

Alexander Aphrodiſeus, ad Anto-
ninum Pium

D

ſpirit

A ſpiritualium, actionum humanarꝝ, diſpoſitio regnorꝝ, animaduerſio malorum, proꝛuectio bonorꝝ, quibus conſtat prouidentia. Hoc teſtimonium Alexandri ſufficit pro cunctis Peripateticis, quorum poſt Theophraſtum nemo æquè nobilis. Fremat licet Auerroës, reſpiciam meliores uetuſtioresq́, quorum autoritas ſubſecutos pudefaciat. Sed ego qui poſt Theophraſtum, ſeculorum ordinem reſpectans, è noſtris eos, qui non longius ab eo ſecuti ſunt, accerſire debuerã, qui luces quoq́ ſuas, muneraq́ Naturæ nobis oſtenderent, Alexandrum inieci propter familiæ cognationem. Hinc iuxta Theophraſtum duos ex his nobiliſsimos ſtatuamus, Marcum Tullium, & Vergilium, & alios nonnullos, qui de Deo præbebunt eadem teſtimonia.

Theologiam Romanorũ agnoſcere, fateri, nominare, Deum unum ſingularem, proſpicientẽ omnibus, ubiq́ præſentẽ, mundũ omnem implentẽ, immenſæ ſapientiæ, rerum creatorem, animorũ largitorẽ, Mentem Vniuerſi, inuiſibilem, ex operibus agnoſcendum. Variaq́ de eo Marci Tullij Philoſophia.

CAP. II.

SIMILIS igitur horum quoq́ atq́ Græcorum Theologia eſt, ſi quis uoces eas capiat, quas ex illo inſtinctu protulerunt, quo non ſuperſtitioſi, ſed homines & ſapientes erant, ex illa progenie nati, quam Deum creaſſe, eumq́ creantem & loquentem, uidiſſe, audiſſeq́, doctrina cœleſtis declarauit. Iam primũ audi Vergilium, qui & ſingularem, uniuerſalemq́ Deum iuxta Homerum, omneq́ genus hominũ nominauit, exinde quædã propius è Theologię fontibus manãtia deſcripſit: ut illud, Dabit Deus his quoq́ finẽ. Is Deus, qui finem labo-
B ribus imponit, recreat afflictos, quis alius, niſi is, de quo Pſalmus, Dominus erigit eliſos, ſoluit cõpeditos? Non utiq́ quiſquã ex illius tempeſtatis poëticis Dijs. Nominatur enim per excellẽtiã Deus, qui res humanas attẽdat, Deus Vniuerſitatis. Naturalis, non natus è Saturno, aut fictitius quiſquã. Is ille quẽ Prophetæ ſemper celebrant, & nouiſsimis ſeculis omniũ per ora uerſatur, oblatus à Natura prius, dein manifeſtè reuelatus: quẽ ratio, Naturaq́ ſuggerit animis, & ad eum nominãdũ linguã impellit. Eundẽ poëta reſpexit, Numero Deus impare gaudet. Reſpicit enim hic harmoniã, rationemq́ mũdanorꝝ numerorꝝ, quos repertos à Deo, factosq́ ut inuicẽ cõcinerẽt, in quo imparitas eſt, eaq́ harmonia, id eſt, cõſonantia, cõgruentia, etiã Ariſtoteles teſtis, ut ſuperius claruit. De eodem ſcripſit apertius ex ſententia Pythagoreorum:

—Deum nanque ire per omnes
Terrasq́ tractusq́ maris, cœlumq́ profundum.
Hinc pecudes, armenta, uiros, genus omne ferarum,
Quemq́ ſibi tenues naſcentem arceſſere uitas.

Is Deus Vniuerſi, fons animorum, quia creator, origo, unde petunt animas omnia naſcentia, uitam hominum gubernans, finemq́ laboribus, & incommodis imponẽs, omnia faciens numeris imparibus conſonare. Eundem deſcripſit, Naturamq́ magnam, per omnem mundum diffuſam, fundentem uitas omnes, mundum animantem, alentemq́ omnia nominauit:

Principio cœlum ac terras, camposq́ liquentes,
Lucentemq́ globum Lunæ, Titaniaq́ aſtra,
Spiritus intus alit, totamq́ infuſa per artus
Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet.

Hæc de magno Deo, quem Pythagoras ψύχωσιν τοῦ παντός, animationem Vniuerſi

dixit,imitatusq; est eum Poëta. Hunc item Ouidius singulariter uocat, & mundanæ C
creationis autorem confitetur. Qui chaos inuolutum, confusum expedierit, elementorumq; litem composuerit,

Hanc Deus & melior litem Natura diremit.

En quod Aristoteles, Philosophiq;, solent in differendis, explicandisq; Naturæ rebus,associare semper Deum ac Naturam. Videlicet quia Naturę princeps,autor,moderator,quo si uacaret, in cineres Natura, nihilumq; abiret, omniaq; in chaos reuerterentur,chaos in nihilum,tenebrasq; priores: Hanc ob causam Deus & Natura coniunctim nominãtur, ut nauis & gubernator, ut hortus & consitor, ut currus & auriga,opifex & opificiũ, Rex & regnum. Eundẽ pulcherrimè Philosophiæq; ex thesauris nominauit,descripsit,aperuit alius Latinus Philosophus Seneca. Quid est,inquit, Deus? Mens Vniuersi. Quid est Deus? Quod uides totũ,& quod non uides totum. Sic demũ magnitudo illi sua redditur,qua nihil maius excogitari potest. Sic solus est omnia,opus suum,& extra,& intra tenet. Quid ergo interest inter Naturã Dei & nostram? Nostri melior pars,animus est; in illo nulla pars extra animũ, totus ratio est. Hæc definitio Dei apud Senecam , ostendit eandem omnium gentium cum Theologia cœlesti super appellatione,scientiaq; summi Dei,concordiam. Hebræi,Græci,Latini conclamant,unicum,omnipotens,magnumq; Numen,cuius magnitudo superet omnia. Quid enim aliud hoc Philosophi Latini , atq; quod apud Hebræum Vatem de se prædicat Deus ? Cœlum & terram ego impleo. Ecce Latinus quoque affirmat, tunc illi magnitudinem suam reddi , maiestatemq; eius uero exemplo demonstrari, cum circunspiciens cœlum ac terram, talem ac tantum cogites eum , qui fecit hæc omnia ; maiorem quoq;, quoniam est quod uides,& quod non uides. Non modò uidelicet æquè atq; uisibilis mundus, ingens, sed ingentior item, inuisibili nostris ocu- D
lis magnitudine. Quæ si uideri posset , uideremus eum non modò cœlum ac terras æquantem, sed inæstimabili interuallo superantem. Est igitur Deus , quod uides, & quod non uides. Est scilicet quasi mundus,sed mundus inuisibilis,mundus sapientię, scientiæ,rationis, uniuersitas incomprehensibilis, animi uastitas. Nihil illic non animus,non ratio,tam unicus,quàm magnus. Immensitas uniformis, non corporis autem,non elementi,non ignis,aquæ,uel aëris immensitas,sed sapientiæ,rationis, consilij, prudentiæ, bonitatis. Cernitur autem in hoc mundo uelut opifex in opere suo, cum iudicamus ex opificijs opifices. Sic magnitudo diuina æstimatur ex operis sui magnitudine, cuius quidem mens esse dicitur,non quòd corpus Dei sit mundus, sed quòd opificium regitur, aliturq; ab opifice suo, perinde si dicas , mentem nauis esse gubernatorem. Item,omnia dicitur esse, quoniam per ipsum facta sunt omnia , deq; thesauris suis proruperunt, nec sine ipso fieri quicquam potuisset. Item,de immatura morte differens,Non intelligis, inquit, autoritatem, ac maiestatem iudicis tui rectoris orbis terrarum,cœliq; & Deorum omnium Dei, à quo ista numina, quæ singula adoramus, & colimus, suspensa sunt. Item,in exhortationibus : Hic cum prima fundamenta molis pulcherrimæ iaceret, & hoc ordiretur , quo neque maius quicquam nouit Natura , nec melius, ut omnia sub ducibus suis irent , quamuis ipse per totum corpus se intenderat , tamen ministros regni sui Deos genuit . Hæc Seneca , quæ etiam à Lactantio proferuntur . Omnis ergo lingua confitetur Dominum . Incisa enim fuit ea lex in Natura , quam nulla peruersitas unquam oblíteret , qua sursum rapitur ignis , aqua labitur deorsum . Sed ad Philosophiæ Romanæ inter omnes facile principem reuertor , huc usque uolens utroque prolapsus . Apud hunc , magnam Naturæ facibus illustratam lucem ueritatis de-

prehen

A prehendas, haud ei diſsimilem, quam cœleſtes in terris uoces intonuerunt. Modóque eum uim immortalem, inuiſibilémque appellat, modò creatorem mundi, ſæpe quoque ſingulariter, quemadmodum ſuperiores, nominat. Ac quanquam erat cum cæteris Romanis, ſub uanis natus & educatus ſuperſtitionibus, quæ non ingentem modò Deorum plebem colerent ac nominarent, ſed eorum etiam Deorum, quos ubique Natura repudiaret, ſæpe tamen ad unicum illum Naturæ totius Deum conuerſa mente, ſingularem Diuinitatis appellationem ei uendicat. In Quæſtionibus Academicis primum referens ſententiam Philoſophorum, Nam cum dicatis, inquiunt, uiſa quædam mitti à Deo. Item, Quærunt quonam modo falſa uiſa quæ ſint, ea Deus efficere poſsit probabilia. Et, Si tale uiſum obiectum eſt à Deo dormienti, ut probabile ſit. Et ſub perſona contradicentium, Quis enim tibi dederit, aut omnia Deum poſſe, aut ita facturum eſſe, ſi poſsit? Et, Neque tam quererer cum Deo, quod parum longè, quàm quod falſum uiderem. Item, Plato ex materia in ſe omnia recipiente, mundum eſſe cenſet à Deo factum ſempiternum. Item, Cur Deus omnia noſtri cauſa cum faceret, (ſic enim uultis) tantam uim natricum uiperarumq; fecerit? Et ex Epicuro, Sic ille & Deum opere magno liberat, & metimore. Quis enim poteſt, cum exiſtimet à Deo ſe curari, non & dies, & noctes diuinum Numen horrere? Et in Legibus, Ad Deos adeunto caſtè, opes amouento: qui ſecus faxit, Deus ipſe uindex erit. His conſtat Philoſophos, uti caput, ſummamq; omnium conſiderationem & ſcopum, ad quem totus de Natura ſermo dirigatur, autoremq; rerum omnium, de quibus dicendum eſt, Deum proponere, cui & factionem mundi, & rerum humanarum procurationem, uniuerſalemq; autoritatem, decernunt. Eadem eſt Philoſophorum nuncupatio Dei, omniumq; rerum attribu-

B tio in libris de Natura Deorum. Ac quamquam Marcus iuxta uulgi conſuetudinem nonnunquam plures Deos de rebus diſſerens aſciſcat, errore tamen abiecto, mens, linguaq; redit ad unum. Et in ſecundo de Natura Deorum, Non eſt igitur natura Deorum præpotens, neque excellens. ſiquidem ea ſubiecta eſt ei uel Neceſſitati, uel Naturæ, qua cœlum, maria, terraq; regantur. Nihil autem eſt præſtantius Deo. Ab eo igitur neceſſe eſt mundum regi. Nulli igitur eſt Naturæ obediens, aut ſubiectus Deus. Omnem ergo regit ipſe Naturam. In his Marcus cum Deos ac Deum appellet, cum ſummum aut ſupremum Deum, ſæpe cæteris in libris nominauerit, ut oſtendam, & cum hic nihil Deo præſtantius affirmat: qui præſtat autem cæteris, unum ſit neceſſe eſt: neque enim præſtaret, ſi multos æquales haberet: certè coarguitur uanitas eſſe, Deum non ſemper, ut nonnunquam, aſciſcere. De eodem cum Philoſophi res admirati, cœpiſſent philoſophari, Sic Philoſophi, inquit, debuerunt, ſi forte eos primus aſpectus mundi conturbauerat, poſtea cum uidiſſent motus eius finitos & æquabiles, omniaq; ratis ordinibus moderata, immutabiliq; conſtantia; intelligere, ineſſe aliquem non ſolùm habitatorem in hac cœleſti ac diuina domo, ſed etiam rectorem & moderatorem, & tanquam Architectum tanti operis, tantiq; muneris. Hæc conſideratio reſpicit unum ſingularem, iuxta ea quæ tradiderat Plato, quem libenter ſequitur Marcus. Nam Architectus operis tanti, quem Græcè Plato uocat Δημιουργὸν, unus ſit neceſſe eſt, & unus à Platone nominatur. Habitatorem quoque mundi, ſi bene reſpicias, appellat, quem maiores animum mundi, mentem Vniuerſitatis, animationemq; dixerunt. Quam uim, inquit in Academicis, animum eſſe mundi dicunt, eandemq; eſſe Mentem, ſapientiamq; perfectam, quem Deum appellant. Vnus igitur mundi Architectus ò Tulli, non plures eſſe poſſunt: ſic una Mens, non plures, unus animus, una ſapientia. Cur ergo dicis non-

nunquam Deos, non ſemper unum? cuius magnitudo impleat cœlum & terram, C
Deos habens uti miniſtros. Eundem de Natura Deorum innuit, cum ait, Quam, inquit, ideſt, rerum per omnem mundum uarietatem, ſi ut animis, ſic oculis uidere poſſemus, nemo cunctam intuens terram, de diuina ratione dubitaret. Appellat diuinam rationem, quam in Academicis dixerat à Philoſophis appellatam Mentem, ſapientiamq; perfectam, eamq; eſſe Deum. Eundem quoque reſpicit, autoremq; generis humani, quemadmodum Moſes, omniumq; ad uitam degendam commodorum largitorem, prædicat in ſecundo. Ad hanc, inquit, prouidentiam naturæ tam diligentem, tamq; ſolertem, adiungi multa poſſunt, è quibus intelligatur quantæ res hominibus à Deo, quamq; eximiæ tributæ ſint, qui primum eos humo excitatos, celſos & erectos conſtituit, ut Deorum cognitionem, cœlum intuentes, capere poſſent. Et Cotta referens eadem in tertio, Sed à Deo, inquit, tantum rationem habemus. Quid amplius eſt in Theologia cœleſti? quòd hominem ad ſimilitudinem ſuam fecerit, præeſſe cunctis animantibus uoluerit. Id enim eſt, celſos eos & rectos fuiſſe conſtitutos, ut cognitionem capere poſſent, non Deorum. quorum enim Deorum? ſed eiuſdem, qui celſos eos & erectos conſtituit. Ex quo, cœlum intuentes, exclamarent, quod ille diuinus, Cœli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius nuntiat firmamentum. Quem enim alium decet homines agnoſcere, & fateri, colere, & uenerari, admirari & ſuſpicere, quàm eum, de quo Marcus idem ſic locutus eſt, ut ſi uates quis Hebræus eſſet, in ſecundo de Diuinitate: Et eſſe, inquit, præſtantem aliquam, æternamq; Naturam, & eam ſuſpiciendam, admirandamq; hominum generi, pulchritudo mundi, ordoq; rerum cœleſtium cogit confiteri. Hæc ille. Vna igitur præſtans, æternaq; Natura, cuius pulchritudo mundi, ordoq; rerum cœleſtium fuit inuentum, ſuſpicienda & cognoſcenda ex intuitu cœli, non Diij. D
Quos enim Deos ſentiam, ſi una eſt præſtans, admiranda q; nobis Natura? Innuit ergo ſingulare unicumq; Numen; de quo quaſi diuinum fudit oraculum in tertio de Legibus, de lege & imperio loquens: Sine quo, inquit, nec domus ulla, nec ciuitas, nec gens, nec hominum uniuerſum genus ſtare, nec rerum natura omnis, nec ipſe mundus poteſt. Nam & hic Deo paret, & huic obediunt maria, terræq;, & hominum uita iuſſis ſupremæ legis obtemperat. Ecce igitur, ut ipſe loquar, Deus ille uerus, uniuerſalis, unicus: quem terra, pontus, æthera colunt, adorant, prædicant: cui parent motus cœleſtes, cuius poteſtati nihil reſiſtit: Sic ab his prædicatus, quos in eius admirationem natura, conſideratioq; trahebant, ſicut ab his, quos paterna traditio uſque ab origine mundi, famaq; cœleſtis commouebat: Eumq; ſenſit, maieſtatemq; eius inuiſibiliter in omni mundo præſidentem, quæ Romanas opes auxerit, confeſſus eſt pro Milone, uelut Theologus: Nec uerò, inquit, quiſquam aliter arbitrari poteſt, niſi qui nullam uim cœleſtem exiſtimat, Numen ue diuinum. Quem neque imperij ueſtri magnitudo, neque ſol ille, nec cœli, & ſignorum motus, nec uiciſſitudines rerum, atque ordines mouent, neq;, id quod maximum eſt, maiorum ſapientia, qui ſacra, qui cerimonias, qui auſpicia & ipſi ſanctiſsimè coluerunt, & nobis ſuis poſteris prodiderunt. Et eſt profectò illa uis, neque in his corporibus atque hac imbecillitate noſtra ineſt quiddam quod uigeat & ſentiat, & non ineſt in hoc tanto Naturæ tam præclaro motu. Niſi forte idcirco non putant, quia non apparet, nec cernitur; perinde quaſi noſtram ipſam mentem, qua ſapimus, qua prouidemus, qua hæc ipſa agimus ac dicimus, uidere, aut planè qualis, aut ubi ſit, ſentire poſsimus. Ea uis, ea eſt igitur, quæ ſæpe incredibiles huic urbi felicitates, atque opes attulit. Et de Aruſpicum reſponſis Latinæ Philoſophiæ facilè princeps, ex

ea Natura

A ea Natura, quæ, ut idem ait, ſine doctrina notitias paruas ingenuit rerum maximarum: Nulla maior res atque Deus, cuius ingenuit ſine doctrina, notitias ingentes Natura nobis. Vt minimè mirum fieri debeat, eos de Deo ſenſiſſe, locutosq; eſſe talia, quos Philoſophia nunc magnum ſparſa per orbem, non erudiſſet. Præſtò enim erat alia minor quidem Philoſophia, quam non didicimus, accepimus, legimus, uerùm ex natura ipſa arripuimus, hauſimus, expreſsimus. Ad quam non docti, ſed facti, non inſtructi, ſed imbuti ſumus. Hæc aperit os nobis ad confeſsionem magni Dei. Eoq; dux fuit eidem Ciceroni, ut item ſingularem Diuinitatem nominaret, eamq; ueriſsimè definiret in Tuſculanis: Nec uerò, inquit, Deus ipſe, qui intelligitur à nobis, alio modo intelligi poteſt, niſi Mens ſoluta quædam & libera, ſegregataq; ab omni concretione mortali, omnia ſentiens & mouens, ipſaq; prædita motu ſempiterno. Agnoſcis quod noſter Vates introducens eum loquentem, Cœlum & terras ego impleo. Et, Leuate in excelſum oculos ueſtros, & uidete quis creauit hæc. Deus ſempiternus, Dominus qui creauit terminos terræ, & non deficiet, neque laborabit, nec eſt inueſtigatio ſapientiæ eius. Et, Verè tu es Deus abſconditus, Deus Iſraël, ſaluator. In hac igitur Marci definitione, omnia ſunt, quæ literis ſacris continentur, nomina diuina. Primum, Mens immortalis, incorruptibilis ſapientia, perennis, incorporea, omnia ſentiens. Spiritus enim, id eſt, Sapientia Domini, repleuit orbem terrarum. Per omnes ſpiritus penetrans, ut idem Salomon ait. Quem quodam mirabili conſenſu uidetur Marcus expreſsiſſe. Vt enim Marcus aſſerit, Deum eſſe Mentem omnia ſentientem & mouentem, ſegregatam ab omni concretione mortali: ſic ſapiens ille, quiſquis fuit: πάσης γὰρ κινήσεως κινητικώτερόν σοφία, διήκει δὲ καὶ χωρεῖ διὰ πάντων, διὰ καθαριότητα: Omni motu uelocior eſt Sapientia, penetrans
B per omnia, & commeans ob puritatem. Vides puritatem, quod ille ſuis uerbis, ſegregatam ab omni concretione mortali. Et quem dixit omnia ſentire, ſapiens ille πανεπίσκοπον, omnia circunſpicientem. Et ἐυκίνητον, τρανὸν ἀμόλυντον, mobilitate uigentem, penetrabilem, incoinquinatum. Is igitur ſi mouet omnia, ſolus etiam mouet orbes cœleſtes, non aliæ Intelligentiæ. En igitur eandem exhibet Natura Theologiam, atque reuelatio diuina. Eundem ſingulariter Marcus appellauit, rectiſsimeq; ſenſit, eum inuiſibilem ex operibus ſuis agnoſcendum. Vt, inquit, Deum non uides, tamen ut Deum agnoſcis ex operibus eius. Et, Illud modò uideto, ut Deum noris, etſi eius ignores & locum, & faciem, ſic animum tibi tuum notum eſſe oportere. Et, Certè & Deum ipſum & diuinum animum corpore liberatum, cogitatione complecti non poſsimus. Eundem affirmat creatorem animorum. Nec inuenietur, inquit, unquam unde ad hominem uenire poſsint, niſi à Deo. Ab eodem ait denunciari exceſſum è uita, ſicut animi creatorem aſſeruerat. Nos uero, inquit, ſi quid tale acciderit, ut à Deo denuntiatum uideatur, ut exeamus è uita, læti & agentes gratias pareamus. Et, Vetat enim dominans ille in nobis Deus, iniuſſu hinc nos ſuo demigrare. Et, Nec tamen illa uincula carceris ruperit (Leges enim uetant) ſed tanquam à magiſtratu, aut ab aliqua poteſtate legitima, ſic à Deo euocatus, atque emiſſus exierit. Eundem ſingulariter reſpexit & nominauit, cum ait in Legibus de eo, qui cœlum, terras, maria, omnemq; rerum naturam perſpexerit, ipſumq; ea moderantem, regentemq; penè prehenderit. En moderatorem, regemq; cœli ac terræ, naturæq; eum conſalutat. Eundem creatorem hominis in legibus ſentit & nominat: Nunc quoniam, inquit, hominem, quod principium reliquarum rerum eſſe noluit, generauit, exornauit Deus. Et paulò antè, animi ſatorem: Animum, inquit, eſſe ingeneratum à Deo. Agnoſcis Theologiam Moſaicam: Faciamus homi-

nem

nem ad imaginem & similitudinem nostram, & præsit omni terræ. principium sci- C
licet reliquarum rerum. Et de afflatu animi: Est, inquit, quoniam nihil est ratione melius, eaq; & in homine & in Deo, prima homini cum Deo rationis societas. Et, Parent huic cœlesti descriptioni, Mentiq; diuinæ & præpotenti Deo. Et, Itaque ex tot generibus nullum est animans præter hominem, quod habeat notitiam aliquam Dei. Decq; ipsis hominibus nulla gens est, neque tam immansueta, neque tam fera, quæ non, etiam si ignoret qualem habere Deum deceat, tamen habendum sciat. Et in Tusculanis: Sic mentem hominis, quamuis eam ut Deum, non tamen ut Deum, agnoscis ex operibus eius: sic ex memoria rerum, & inuentione, & celeritate motus, omniq; pulchritudine uirtutis, uim diuinæ Mentis agnoscito. Hic & unum Deum fatetur, & per ea quæ facta sunt, quæ opera eius dicit, putat eum agnoscere oportere. His omnibus igitur constat, uera esse, quæ Theologi nostri, primi religionis præcones, prodiderunt ex omni Natura cunctas nationes discere Deum potuisse, nisi superstitionum agmen terras occupasset. Sed enim multos tibi segregauit Deus, qui non incuruassent genua coram Baal. Hi ex operibus eius, & per ea quæ facta sunt, inuisibilem eum agnouerunt, & asseruerunt. Videre autem ex his licet, quantum ab hac Latinorum grauissima Theologia desciuerit Plinius, quem laudes Diuinitatis, quas inuisibili Deo cæteri decantarunt, corporeo mundo non puduit uendicare: Quòd sit Numen æternum, immensum, nec genitum unquam, neque interiturum: Aeternus, immensus, totus in toto. Sed eum mundi, cuius omnes decreuerat explicare partes, longius extra decorum prouexit amor, in numerum Philosophorum planè non ponendus, uerùm eorum duntaxat, qui promiscuè alioq; placita referentes, iudicium suum adhibere uel noluerunt, uel non potuerunt. D

Error Plinij, de Deo

Senecam unum singularemq; Deum ore pleno nominare Autorem mundi, & rerum humanarum Præsidem sæpius prædicare: Ei cuncta in terris bona accepta referre.

CAP. III.

SED CVM me necessitas abstraxerit, ut in declarationem Spiritus eius, siue Mentis, quam sublimis Vates per omnes mundani corporis artus infusam dixit, duobus Senecæ testimonijs Tullianam Theologiam præueniens uterer, nunc à Tullio digrediens, ad Stoicum Romanæ Theologiæ maximum, eminentissimumq; antistitem reuertor. Huic Spiritus ipse, qui per ætates & gentes omnes inambulans, sæpe multorum pectus impleuit, dedit, ut singularem Deum (quanquam Philosophus, quanquam Romana idololatria florente natus) sæpe nominaret, rerum creatorem moderatoremq; agnosceret, fateretur, omnia tribuens ei, quæ literæ cœlestes indefessè clamant. Vt hinc sit perspicuum, uerissima esse, quæ nostri dixerunt: Vnus Dominus, unus Deus, una tandem fides, una religio. Is igitur primum in libro de Vita beata, alijsq; libris, sic unum singularemq; Deum ueneratur, appellat. Hæc, inquit, qui contemplatur, quid Deo præstat? Ne tanta eius opera sine teste sint. En fatetur in mundum uenisse homines, ut opera diuina contemplarentur, appellans opera eius, cuncta quæ sub contemplationem nostram cadunt. Et testes operum diuinorum Philosophos appellato sermonem aureum. Eodem libro: In regno nati sumus, Deo parere libertas est. Vides quid dicat. Nunquid aliud in religione uera? Libertate qua nos Iesus Christus liberauit, inquit diuus Paulus. Et ipse Deus, Iugum meum suaue est, & onus meum leue. Regnum uocat Seneca, diuinis parere mandatis. Eadem retulit in Epistolis:

Philosophia

A Philoſophia, inquit, adhortabitur, ut Deo libenter pareamus, ut fortunæ contumaciter reſiſtamus: hæc docebit, ut Deum ſequaris, feras caſum. Hic ſingularem Deum toties appellat, felicitatem appellat, huic uni parere. In libro autem de Prouidentia, Ipſis inquam, Deus conſulit, quos eſſe quàm honeſtiſsimos cupit, quoties illis materiam præbet, aliquid animoſè, fortiterq; faciendi. Hos itaque Deus, quos probat, quos amat, indurat, recognoſcit, exercet. Eos autem, quibus indulgere uidetur, quibus parcere, molles uenturis malis ſeruat. Hæc non'ne eſt Philoſophia Chriſtiana? quam quidem non quòd libros noſtros legerit, licet legiſſe potuerit, arbitror Senecam effudiſſe, ſed ex animi, & rationis bonitate. Audis, ſingularem Deum. Tum quæ Deus ipſe in Apocalypſi: Ego, inquit, quos amo, corrigo, & caſtigo. Ibidem: Quid mirum, ſi durè generoſos ſpiritus tentat Deus? Digni uiſi ſumus Deo in quibus experiretur, quantum humana natura poſſet pati. Et hoc, eſt propoſitum Deo, quòd ſapienti uiro oſtenderet hæc quæ uulgus appetit, quæ reformidat, nec bona eſſe, nec mala. Hæc ab illo dicuntur, quem par eſt, cum cæteris Romanis ad templa Deorum adire ſolitum, quanquam iam fulgor Euangelij Romam afflauerat. Sed mihi crede, dicebantur ab eo tanquam ethnico, tanquam Philoſopho, non plebeio, non uulgarium errores attendente, natura duce, diuino Spiritu duce, quo ducimur omnes. Proſequitur: Quare tamen bonis patiatur aliquid mali Deus fieri? Ille uerò non patitur, omnia mala ab illis remouit, ſcelera, & flagitia, & cogitationes improbas, auida conſilia, & libidinem cæcam, & alieno imminentem auaritiam. Ipſos tuetur, aut uindicat. Nunquid hæc quoque à Deo aliquis exigit, ut etiam ſarcinas ſeruet? Remittunt ipſi hanc Deo curam. Democritus diuitias proiecit, & onus, illas bonæ mentis exiſtimans. Quid ergo miraris, ſi id
B Deus bono accidere patitur, quod uir bonus aliquando uult ſibi accidere? Puta itaque Deum dicere, Quid habetis quod de me queri poſſitis, uos quibus recta placuerunt? Alijs bona falſa circundedi, & animos inanes ueluti longo, fallaciq; inſomnio luſi: auro illos, argento, & ebore, adornaui. In his boni nihil eſt. Iſti quos pro felicibus aſpicitis, ſi non quà currunt, ſed quà latent uideretis, miſeri ſunt, ſordidi, turpes, ad ſimilitudinem parietum ſuorum extrinſecus culti. Non eſt iſta ſolida, & ſyncera felicitas, cruſta eſt equidem tenuis. Vobis dedi bona certa, manſura. Quanto magis uerſaueritis, & undique inſpexeritis, meliora maioraq; permiſi uobis, metuenda contemnere, cupiditates faſtidire. Non fulgetis extrinſecus. Hæc ille in confeſsionẽ ſingularis uniciq; Dei, qui ſolus ſit, qui res aſpiciat humanas, bonis, & malis cõſulat, ſed malis tribuat quod in literis ſacris eſt, Recepiſti mercedẽ tuã. Eiuſmodi mercedẽ Deum clamat Stoicus improbis dediſſe, quos auro fulgere, diuitijs affluere dederit: probis autem dediſſe longè maiora, ſi quis rectè decernat, bona, ſanum, prudentem, fortemq; animum, caducorum contemptorem, ſcelera ab eis flagitiaq; auertiſſe. Hæc eſt omnis ſacrarum literarum doctrina. In Epiſtolis autem de eodem dicit, quod noſter Theologus Ioannes, Deum nemo uidit unquam. Seneca uerò ad Lucillium, Nemo nouit Deum, multi de illo malè exiſtimant, & impune. Et ad eundem, Nemo alius eſt Deo dignus, quàm qui opes contempſit. Et, Craſtinum ſi adiecerit Deus, læti recipiemus. Ibidem, Agamus Deo gratias, quòd nemo nos in uita tenere poteſt. Et, Bonus uir ſine Deo, eſſe nemo poteſt. An poteſt quiſquam ſupra fortunam, niſi ab illo adiutus, exurgere? Ille dat conſilia magnifica, & recta. Audi etiam quæ decima epiſtola: Audacter, ait, Deum roga, nil illum de alieno rogaturus. Quibus omnibus, qui Deos Romanorum cum multitu-

dine coleret, apparet, dum philoſopharetur, dum mentem in rerum obſeruatio- C
nem immitteret, unum nominaſſe operum mundanorum autorem, humanæ uitæ cuſtodem ſenſiſſe, grauiter & ſæpe cum ſuperioribus ſæculis, cum origine mundi, cum religione ſancta, quæ totum mundum feliciter occupauit, aſſeruiſſe.

Senecam exordium mundi fateri à Deo fuiſſe, qui ſingula diſtinxerit, loca rebus, ſitusq́; aſsignauerit. Antiquior mundo, lucis creator, operis ſui ſpectator, per Vniuerſum diffuſus. Ventorum moderator, largitor, proſpector, cuius decreto cuncta fiant, qui mare diffuderit ad beneficium noſtrum, benignus Pater, bonorum amantiſsimus.

CAP. IIII.

PROPIVS autem ad Theologiam diuini uiri, ſub profanis cultibus Deorum nati accedens, uidebis uera eſſe quæ libris his oſtendere conamur, nullos unquam errores, nullas ſuperſtitiones, nullam tam ſæuam fraudem efficere potuiſſe, ut uerus Deus, uera Philoſophia eius, qua ſenſerunt homines eum patrem generis humani, cœli, terræq́; artificem, moderatoremq́; omnium, caligaret, aboleretur ex hoc mundo. Audi igitur profundiſsimam eiuſdem de ſummo ſingulariq́; Deo, tum qua ſempiternus eſt ante mundum, tum qua condidit mundum, autorq́; eſt; ut omnia uigeant, nullo caſu ſuccumbant, Theologiam. Qualem Ariſtoteles, qualem Plato ratione pandente uiam, deprehendit Deum, talem Seneca naturam ſecutus, indicauit, expreſsit. Principioq́; ait de uita beata: Vt inquiſitio tranſeat ex apertis in obſcura, & aliquid ipſo mundo D
inueniat antiquius, unde iſta ſidera exierint, quis fuerit Vniuerſi ſtatus antequam ſingula deſcenderint, quæ ratio merſa & confuſa diſiunxerit, quis loca rebus aſsignarit. Hæc quidem ille, per ſpeculationes, & argumenta, ad eum perueniens, qui fuit ante mundum à quo exierunt ſidera. Non quem quaſi per tranſennam reſpicit nunc Seneca, is eſt, de quo Dauid canit, Ante Solem permanet nomen eius. Et Moſes ſcripturus de mundo, clarè locutus eſt, tribuens ei cuncta, quæ Seneca philoſophatus. Mundo enim antiquior eſt is, de quo Moſes, In principio creauit Deus cœlum & terram. creauit, quia prior fuit. Neque enim creaſſet, niſi præfuiſſet. Exiſſe autem ſidera ab ipſo iſto, Moſes apertè in ipſo operis ſui ueſtibulo monſtrauit: Et dixit Deus, fiat lux, Et facta eſt lux. Exijt igitur ab eo lux aurea mundi, Sol lucis omnis pater. Hunc ipſum cum mundo antiquiorem Moſes oſtendiſſet, merſa, & confuſa ſeparaſſe probauit, cum terra permiſta aquis, in quarum congerie, rerum confuſarum multitudo latebat, facta eſt imperante Deo ſeparatio, natæq́; ſunt è terra terreſtria, ex aquis aquatica, rebusq́; cunctis aſsignata loca. Inde eſt, quod addidit eodem libro Seneca: Hæc qui contemplatur, quid Deo præſtat? Ne tanta eius opera ſine teſte ſint. Opera Dei, quæ teſtibus nobis, & ſpectatoribus oſtendit, mundanos ordines cum Moſe uocat. Eodemq́; libro uocat mundum opus Dei. An multa, inquit, Deus corpora eiuſmodi ſparſerit, continua ſit omnis, & plena materia, ex qua cuncta gignuntur, & ſolidis inane permiſtum ſit, Deus ſedens opus ſuum ſpectet an tractet, utrum extrinſecus illi circunfuſus ſit, an toti inditus. Audis iterum mundum opus Dei, qui ſit uel per eum omnem intentus, quemadmodum Pythagoras, ipſis Philoſophis teſtibus, cantabat, aut extrinſecus

circun

A circunfusus, uelut celsa in puppi, mundi gubernacula torquens. Aequè bene Natura hæc docente, quàm cœlestibus oraculis. Alio autem loco, Nam mundus, inquit, quoque complectens, rectorq; mundi Deus, in exteriora quidem tendit, & redit. Ecce rector mundi, quale canitur in sacris literis, Trinam regentem machinam. In Quæstionibus naturalibus perstat in eadem confessione: Non ad hoc Prouidentia, ac dispositor ille mundi Deus, aëra uentis exercendum dedit, & illos ab omni parte nequid esset situ squalidum, effudit, ut nos classes partem freti occupaturas compleremus milite, hostem in mari, aut post mare inquireremus. In his dispositor mundi, superius creator, rector, Ventorum largitor, illud quod in sacris literis, Qui producit uentos de thesauris suis, & omnibus eis nomina uocat. Qui apud Mosen creat, quod Hebraice dicitur, chamaim, nempe aërem, qui per omnes mundi partes diffusus, aleret omnes quiescens, motus autem nauigijs cursus dirigeret. Ibidem: Non tantum, ut paulò antè dicebam, queri possumus de autore nostri Deo, si beneficia eius corrumpimus, & ut essent efficiamus. Dedit ille uentos ad custodiam cœli, terrarumq; temperiem, ad euocandas, supprimendas aquas, ad alendos satorum, atque arborum fructus, quos ad maturitatem cum alijs causis adducit ista iactatio. En gloriosa Philosophorum cum sacris literis confessio, de autore nostri Deo singulari, qui non crearit modò genus humanum, sed uentos dederit, quibus excitæ cœlestes aquæ, terras grauidarent. Quid amplius est in Psalmis, Prophetis, & Mose, quod ad hoc attinet? Res naturales, ipsumq; omnem mundum docuit, asseruit, inuentum, dispositum, regiq; à Deo; humanas autem docuit, & docet similiter ab eodem administrari. Tertio eiusdem operis de rebus Naturæ: Nunc cum maximè Deus alia exaltat, alia sub-
B mittit, ac molliter ponit, aut ex fastigio suo nullas habituras reliquias iactat. Fatetur moderatorem rerum humanarum Deum summum, confitens eum facere, quod prophetæ indefessè conclamant: Vidi impium superexaltatum & eleuatum sicut cedros Dei, & transiui, & ecce non erat. Et, Dominus pauperem facit, & ditat, humiliat, & subleuat. Et, Suscitans à terra inopem, & de stercore erigens pauperem. Vnde hæc concordia, nisi quia ueritas nullo loco non adest? Eodem loco Seneca: Quidquid acciderit, sic ferre, quasi tibi uolueris accidere. Debuisses enim uelle, si sciuisses omnia ex decreto Dei fieri. Sic denique nihil est, cuius non fateatur Deum autorem, cuius consilio fieri cuncta refert. Nam in Suasorijs: Non in hanc, inquit, conditionem Deus fudit æquora, quàm ne omnis ex uoto iret dies. Quidquid fuit extra iussum Dei, tutum fuit adultero mare. Superius: Qui mundum condiderit, disposuerit. De Prouidentia quoque sic, Cum præesset, inquit, Vniuersis, Prouidentiam probauerimus, & interesse nobis Deum. Ibidem, Inter bonos uiros ac Deum amicitia est conciliante uirtute. Amicitiam dico, imò etiam necessitudo, & similitudo: quoniam quidem bonus tempore tantùm à Deo differt: discipulus eius, æmulatorq; ex natura proueniet, quem parens ille magnificus uirtutum, non lenis exactor, sicut seueri patres, durius educat. Bonum uirum in delitijs non habet, experitur, indurat, sibi illum præparat. Eodemq; libro, Paternum Deus habet aduersus bonos uiros animum, & illos fortius armat, & operibus, doloribus, ac damnis exagitat, ut uerum colligant robur. Paulo infrà, Miraris tu, si Deus ille bonorum amantissimus, qui illos quàm optimos, atque excellentissimos uult, fortunam illis, cum qua exercentur, assignat. Ecce spectaculum dignum ad quod respiciat intentus operi suo. In quibus omnibus qualis in literis diuinitus scriptis consonat Theologia, siue qua cum Deo nobis est simi-

litudo, siue qua patrio nos ille complectitur amore. Aut quòd nos eum oporteat æmulari, ad quod ipse nos inuitat: Discite, ait, à me, quia mitis sum, & humilis corde. Audimus etiam parentem magnificum uirtutum, amantissimum bonorum. Non'ne Stoicus item confessus est, quòd ipse generis humani magister, nos docendo declarauit, ut precaremur, Pater noster? Seneca uerò, Paternum Deus habet aduersus bonos uiros animum. Quibus probatur omnium gentium, quas ex uno fonte natas sensus, rationisq; similitudo sociauit, fuisse semper in unius ueri, singularisq; Dei maiestatem, laudesq; omnes eius, ora propensa. Denique de moribus Seneca dicit: Optimus ergo animus, & pulcherrimus, cultor Dei est. Et, Quid est dare beneficium? Deum imitari. Et, Post Deum, ueritatem colendam, quæ sola homines Dijs proximos facit. Quid illud item quod in libris de beneficijs? Euntq;, inquit, tua causa, etiam si maior illis alia, ac prior causa est. Quanto satius est, gratum aduersus perceptas uoluptates, non aliorum annos computare, sed suos benignè æstimare, & in lucro ponere? Hoc me dignum indicauit Deus. Hoc satis est. Potuit plus, sed hoc quoque beneficium est. Nihil igitur relinquit, ut ipse loquar, sapientissimus, & grauissimus Philosophus, quod altitudinem Theologiæ ueræ ante oculos ponat. Nihil illi ratio, & Natura negauit, quod benignitas diuina, melius oraculis suis declarauit.

Designatio diuinæ Naturæ apud Senecam: quòd sit ratio incorporea, rerum magnarum opifex: per omnia diffusa, custos, rector uniuersi, Dominus, & artifex: causa causarum: Natura rerum, ex qua nata sunt omnia. Quomodo sit ipse mundus, aut pars maxima mundi. Qui sit plenus Ideis æternis, ad quas formauit mundum. Fundator mundi: & quòd ipsa Natura.

CAP. V.

DE SVBSTANTIA uerò diuina, quoniam præclara quædam Philosophorumq; digna penetralibus mirabili cum nostris similitudine scripsit Seneca, ea libens, uolensq;, cunctis ostendam, ut fiat perspectũ unum fuisse Romanorum, uel cum idola colerentur, cunctarumq; gentium atq; Hebræorum Deum. In libro de Consolatione: Quocunq; nos mouerimus, sequetur natura communis, et propria uirtus. Id actum est, mihi crede, ab illo, quisquis formator Vniuersi fuit, siue ille Deus est potens omnium, siue incorporalis ratio, ingẽtium operum artifex, siue diuinus Spiritus, per omnia maxima, ac minima, æquali intentione diffusus, siue fatum, & immutabilis causarum inter se cohærentium series. Id inquam actum est, ut in alienum arbitrium nisi uilissima quæq; non caderent. Hæc ille. Principio fuisse mundi formatorem confessus, quem quidem tribus appellationibus, sed in eundem congruentibus appellat: Nam si percuncteris, quid sit Deus, optima erit & ueræ Philosophiæ apta definitio, Ratio nempe intellectus, ingenium, mens, sapientia incorporalis, ingentium operum artifex. Item, diuinus Spiritus per omnia maxima, ac minima diffusus: Nusquam scilicet non præsens. quod in sacris literis pariter dicitur, Spiritus Domini repleuit orbem terrarũ. Quartam uerò nuncupationem Fatum, non alium quàm hunc ipsum designare ipsiusmet Senecæ sermone docemur. Nam cum in confesso apud grauissimos Philosophos sit, idem esse Fatum, atque Naturam, ut quod ait Poëta:

Nam quia nec fato, merita nec morte peribat.

Is idem

A Is idem confitetur apertè, idem esse Deum atq; Naturam. Si Natura igitur & Fatum idem: Deus autem & Natura idem, Idem ergo Deus & Fatum. In Quæstionibus igitur libro secundo, Eundem, inquit, Ethrusci, quem nos, Iouem intelligunt, custodem, rectoremq; Vniuersi, animum, ac spiritum mundi, huius operis Dominum, & artificem, cui nomen esse conuenit. Vis illum Fatum uocare? non errabis. Hic est ex quo suspensa sunt omnia, ex quo sunt omnes causæ causarum. Vis illum Prouidentiam dicere? rectè dicis. Est enim cuius consilio, huic mundo prouidetur, ut inconcussus exeat, & actus suos explicet. Vis illum Naturam uocare? non peccabis. Est enim ex quo nata sunt omnia, cuius spiritu uiuimus. Vis illum uocare mundum? non falleris. Ipse est totum quod uides, totus suis partibus inditus, & se sustinens, & sua. Et sui similis ubiq;, uocans rectorem mundi, & artificem, Spiritum similiter, atque in libro de Consolatione, Eundemq; ait appellari Iouem, qui non modò fuerit operis huius artifex, sed nunc quoque Dominus, & custos. Hunc ipsum dicit appellari Fatum, quia causa causarum, ab eo pendentium princeps, à quo totus ordo causarum dependet. Ex cuius decreto dicebat superius omnia fieri. Mirabilis quoq; est, & è Philosophiæ deprompta thesauris Naturæ nuncupatio. Magna ueritatis explicatio. Declarantur enim quæ sæpe cum multis, ac magnis alijs Philosophis Aristoteles usurpat, cum philosophantes, & per rerum uastos campos contemplando delati, sociant Deum, atq; Naturam, Nihil agere frustra Deum ac Naturam dicentes, omnia opera, mirabilesq; rerum ordines utrique ex æquo tribuentes, sed priorem Deum nominantes. Declarant enim Naturam esse motum, artemq; Dei, quòd à Deo moderatè, solerter agitur, excitatos ordines, circumq; actos, & in hoc spiritu, uitaq; conseruatos à Deo. Quòd autem ait, illum appellari posse Mundum, idem est atque Naturæ
B nomen. Non scilicet hoc mundanum corpus. Quomodo enim, si superius Deum dicebat, rationem incorpoream? Primo quoque Quæstionum naturalium, Quid est Deus? Mens Vniuersi. Quid est Deus? quod uides totum, & quod non uides. Vult igitur Deum appellari posse Mundum, quemadmodum Naturam. Est enim Natura mundus omnis, cunctæ res, quibus conficitur mundus, quarum mirabilem uitam perennesq; motus, uocamus Deum, uelut opus diuinum, diuinam sapientiam, solertiam. Nam, quòd non sentiat Deum hæc corpora, perspicuum inde est, quòd appellat eam Mentem, Rationemq; Vniuersi. Ratio uerò, ac mens, incorporeæ. Seuocat igitur eum à corporibus, superaddens, uocari posse Animationem Vniuersi, sapientissimeq; stantes ordines nomine rerum ab se repertarum. Rectorem igitur, artificemq; mundi uocauit nomine operis sui, propter sapientiam in ipso opere apparentem. Non scilicet opus ipsum corporeum. Nam superius quærebat mundo antiquiorem, à quo ista sidera exierint. Erat igitur ille anteaquam esset opus suum. Non est igitur ipsum opus. Nec id uult Philosophus. Rationes ergo, ingenium, sapientiamq; apparentem in opere mundano, Deum clamauit. Eodem sensu intelligendus est, totaq; Philosophia declaratur, cum ait in Quæstionibus, Neq; enim omnia Deus humanis oculis nota fecit. Quota oculis pars tanti operis committitur? Ipse qui ipsa tractat, qui condidit, qui totum hoc fundauit, deditq; circa se, maiorq; est pars operis, ac melior, effugit oculos, cogitatione uisendus est. Multa præterea cognata Numini summo, & uicinam sortita potentiam, obscura sunt. Paulo infrà, Cum maxima pars mundi Deus lateat. Hæc Philosophus. Vides ut primum fatetur Deum inuisibilem, effugientem oculos. Si inuisibilis, si fugiens obtutum, certè ne corpus quidem mundanum, quod uidetur & tangitur. Sicq; declaratur quod posuit superius. Quid est Deus? quod uides totum, & quod non uides. Si Deus inuisibilis, non est quod uides

totum. Ergo ſolertiam operis, ac Diuinitatem,deſignauit. Quòd autem dicit, Deum C
maximam mundi partem,tenes quo modo ſit intelligendum. Maximam ſcilicet rem
in mundo,inter omnes res,inter omnes animos principem. In ipſo enim exordio do-
cebit: Qui, inquit, condidit, qui totum hoc fundauit. Si condidit igitur, & ſi totum
fundauit, certè fuit ante fundamentum. Fuit totus ipſe. quo modo igitur pars eius
quod condidit & fundauit? Imò toto opere ſuo, ſed alia magnitudine, maior. Nam
ſuperius dixit, Deus eſt ratio incorporalis, ingentium operum artifex. Ergo cum di-
cit, Deus eſt maxima pars mundi, ſentit, Deus eſt maxima res in mundo, omnibus
ſubſtantijs, ſimul aggregatis maior. Vna res in mundo, ipſo mundo maior, mundi
nunc appellatione ſignando,quicquid ubiq; eſt.Quod autẽ dubitans,& inquirens lo
quitur in Quæſtionibus naturalibus,Quis autor ſit,aut cuſtos: quid ſit Deus: totus
in ſe intendat, an ad nos aliquando reſpiciat: Faciat quotidie aliquid, an ſemel fece-
rit: pars mundi ſit,an mundus: Liceat illi aliquid ex lege Fatorum derogare,an ma-
ieſtatis diminutio ſit, & confeſsio erroris, mutanda feciſſe. Neceſſe enim eadem pla-
cere, cui niſi optima placere non poſſunt. Nec ob hoc minus liber & potens eſt. Ipſe
enim neceſsitas ſua. Hæc omnia,quæ nunc diſiungendo,inquirendoq; proferuntur,
habent ſuas alijs locis reſolutiones, aſſeuerando probatas. Quis enim autor ſit & cu-
ſtos,& an ſemel fecerit. Et an bonis ſuis delectatus,à nobis oculos auertat, ſæpe con-
feſſus eſt, autorem eſſe Deum, nec autorem modo, ſed nunc quoq; cuſtodem. Hunc
ipſum ſuperius fatebatur, ſemel hæc omnia feciſſe: Qui condidit, inquit, qui totum
hoc fundauit. Fundatio autem exordium machinæ deſignat. Mille locis autem uidi-
mus eum ſuperius fatentem, Deum res humanas attendere. An autem ſit uel pars
mundi, uel mundus, ſuperius declarauit, mundum, rationes appellans, rectos ordi-
nes, leges æternas in mundo: Et has Deum largiſsimè appellatione diffuſa, nuncu- D
pauit,deſignans ea eſſe ſolertiam,inuentionemq; diuinam. Declaratum quoque non
poſſe Deum uocari ab eo mundum, ſi mundum corpus mundanum ſentis: quia di-
cit, Deum nunc Mentem Vniuerſi, nunc Rationem incorporalem, ingentium ope-
rum Artificem. Oſtenſum quoq; quomodo Deus ſit pars mundi,ſcilicet res in omni
numero rerum,qui dicitur mundus, maxima, eminentiſsima. Maior ſcilicet, quàm
omnes homines,cœlo, & terra quoq; maior. Sentit autem Seneca, cum Deum uocat
partem mundi,rationem, mundum gubernantem, à corpore mundano ſegregatam,
uelut animum à corpore. Non uult autem ut cuipiam fortaſſe uideretur, mundum
eſſe quaſi corpus Dei, Deum autem animum ipſius mundi. Scit enim & fatetur arti-
ficem mundi,mundo longe antiquiorem, condidiſſe, & fundaſſe hoc omne, ſegrega-
tum ab ipſo ſemper. Sed cum Deus ſit inuiſibilis,à quo mundus uiſibiliter regitur,di
xerunt Deum eam rationem, qua regitur, agiturq; mundus, uelut à ratione corpus.
Quod autem inquirit, an ex lege fatorum ei liceat aliquid demutare, ipſe declarat,
ubiq; confitens in manu Dei eſſe Fata,quia ipſe Fatum eſt,ipſe princeps Cauſa. Facit
quod uult, & non uult niſi optima. Non poteſt ab hac uoluntate mutari, ut uelit ali-
quando non optima, nec tamen minus ob id liber, & potens. Impotentia eſt, poſſe
uelle non optima. Ea uerò pulcherrima, ſacraq; Philoſophia apud eum de creatione
mundi,de cauſis,de toto ordine creandi,explicantem quam probabat Philoſophiam
Platonis. Hæc, inquit ad Lucillum, exemplaria rerum omnium Deus intra ſe habet,
numeros uniuerſorum,quæ agenda ſunt, & modos mente complexus eſt. Plenus his
figuris eſt,quas Plato Ideas appellat immortales,immutabiles,indefatigabiles,innu-
merabiles. Non procul inde,Cauſa efficiens Deus eſt. Forma hæc eſt habitus, & or-
do,quem uidemus,exemplar ſcilicet,ad quod Deus hanc magnitudinem operis pul-

cherrimi

A cherrimi fecit. Propositum, propter quod fecit. Quæris quid sit propositum Dei? bonitas est. Ita certè Plato ait, quę faciendi mundi sit causa. Bonus est, bona fecit. Bono nulla cuiquam inuidia est. Fecit itaq; quàm optima potuit. Paulo inferius, Quærimus, inquit, quæ sit causa: ratio scilicet faciendi, id est, Deus. Ita non sunt multæ & singulæ causæ, sed ex una pendent ea quæ faciunt. Progressus inde, Et non quęram, ait, quę sint initia uniuersorum, quis rerum formator, qui omnia in uno mersa, & materia inerti conuoluta discreuerit. Non quæram quis sit istius artifex mundi: Qua ratione tanta magnitudo in ordinem, & legem uenerit: Qui sparsa collegerit, confusa distinxerit: In una deformitate iacentibus faciem diuiserit: Vnde lux tanta fundatur, ignis sit, an aliquid igne lucidius. Ego ista non quæram. Ego nesciam unde descendemus. In fine autem, Nempe uniuersa ex materia & Deo constant. Deus ista temperat, quæ circunfusa rectorem sequuntur & ducem. potentius autem est, ac pretiosius quod facit, quod est Deus, quàm materia patiens Dei. Quem locum in hoc mundo Deus obtinet, hunc in homine animus. Hæc omnis Philosophia Senecæ, maximè cõformis Mosaicæ, de mundano primùm opifice, de maiestate eius, de exordio mundi, de Ideis, rerum scilicet seminibus affluentia q; sempiterna. hæ sunt enim Ideæ, diuino Verbo, nempe opifice mundano, contentæ. Hæc rerum ubertas, diuinæq; sapientiæ fœcunditas, qua grauidus erat Deus. Ex hac magna, inenarrabili, nata sunt omnia. Secunda pars Philosophiæ eius, & ipsa Mosaicæ conformis est, qua dicitur à Mose Terra inanis, & uacua, à Græcis interpretibus inuisibilis, & incomposita. Ea erat terra & aqua conuolutæ, iactæ ad fundamentum mundi, in quibus omnes terrestres, & cœlestes formæ latebant. Ibi erant ignes ætherij, puræ cœlestium orbium
B substantiæ. Ibi aëris globus, illic animantes terrestres, & aquaticæ, plantæ quoque & herbæ. Ecce autem ut opifex, qui terras & aquas fundauerat, admouit potentes manus. primùm purissima lucis orbisq; cœlestis, qualis nubium candentium educta est & extricata substantia. Sol cœpit rotari per orbem, aquas exhausit, aërem abstraxit, siccauit terras, mari subsedente. Terræ madentes, herbas, arbores, animalia genuerunt. E terra madenti, lutulenta, sumptum corpus humanum. Hæc cum dixerint Prophetæ, Seneca ex uetusta fama apud Philosophos audita, confirmat. Vocat rerum formatorem, Deum illum Mosaicum. Hunc optima dicit fecisse, quemadmodum Moses, qui ad unamquanq; rem creatam facit Deum uidisse asseruisseq; bona. Erant omnia in uno corpore terræ & aquæ ut embryone mersa, & conuoluta. Tunc opus ex pulchris, & bonis factum, apparuit pulcherrimum. Veneruntq; omnia in ordinem, legemq;. Ab illo formatore nos descendimus. Ipse quidem inuisibilis, regnans, imperansq; in mundo, & ubiq; præsens, licet inuisibilis, quemadmodum animus in corpore. Talis est Senecæ diuina Philosophia, partim ex successione sæculorum, partim luce rationis ostensa. Nomina, quibus Deus ab eo uocatur, sunt, Formator, Opifex mundi, Ratio incorporalis, Mens Vniuersi, Animus in mundo, Fatum, Causa causarum, Vnica rerum Causa, Natura, id est, fons rerum & ordo, Spiritus per omnia diffusus, Fundator, Conditor mundi, Prouidentia, Temperator, Dux ordinis omnis. Vt autem finem faciam, audi tantùm diuinissimam eius uocem, qua docet nihil esse Naturam nisi Deum, in libris de Beneficijs: Natura, inquit, hoc mihi præstat. Non intelligis, te, cum hoc dicis, mutare nomen Deo? Quid enim aliud est Natura, quàm Deus, & diuina ratio, toti mundo, & partibus eius inserta? Ergo nihil agis ingratissimè mortalium, qui te negas Deo debere, sed Naturæ. Quia nec Natura sine Deo est, nec Deus sine Natura, sed idem est utrunque, nec distat. Si quid à Seneca accepisses, Anneo te diceres debere, uel Lucio, non

credit

creditorem mutares, ſed nomen. Sic ille.

De ſummo & ſingulari Deo, ex Plutarcho, Philoſopho inſigni, omnes fermè de eo laudes canente, quæ in ſacris literis habentur: Hunc unum adorandum eſſe, non elementa mundi huius, Solem, Lunamq; eſſe ſigna quibus diuina maieſtas innoteſcat: Ea eſſe organum, artemq; Dei. Deum eſſe creatorem mundi, qui ſit templum ſacerrimum, in quod ſpectator operum diuinorum introducatur homo. Mundum eſſe tanquam theatrum, in quo nobis ſpectatoribus Deus inſignes opes ſuas oſtentat. Deum creaſſe Solem, qui ſit quædam lucis æternæ ſuæ per mundum decurrẽs imago. Diuinam naturam eſſe ac felicitatem, uirtutis excellentiam.

CAP. VI.

NEMINI dubium erit, qui ſapientiores Philoſophos conſuluerit, quin omnes qui uanis ſuperſtitionibus populo relictis, ſe per campos totius Naturæ ferri paſsi eſſent, unum, ſingularemq; Deum, omnium rerum autorem, parentemq; didicerint, & hunc ſolum adorandum, ſuſpiciẽdumq; cõſeſsi fuerint, eiq; meritas laudes attribuerint. Audi igitur quàm diuina, excelſa, de fonte ueritatis hauſta, locutus ſit Plutarchus, in eo qui inſcribitur de Iſide & Oſiride: ἀγαπητέον ἔν, ἀ ταῦτα τιμῶντας, ἀλλὰ δι' ἅ τούτων, τὸ θεῖον, ὡς ἐναργεστέρων ἐσόπτρων, καὶ φύσει γενοτόν, ὡς ὄργανον, ἢ τέχνην ἀεὶ τὰ πάντα κοσμοῦσι θεὸν νομίζειν καλῶς: Debemus, ait, lætari, conquieſcere, non hæc elementa mundi uenerantes, ſed per hæc, ut clara exempla, & ſpecula, ipſam Diuinitatem, quæ cum natura naſcantur, tanquam inſtrumentum aut artem omnia ſemper ornantis Dei, arbitrari, præclarè habet. O uocem penè Apoſtolicam, Propheticam. Non eſt, inquit, cur Solem, Lunam, Cœlum uenerari, & adorare decere te putes, ſed per hæc uenerare ipſam Diuinitatem, & hæc tanquam exempla clara maieſtatis eius agnoſce, tecumq; reputa, nihil uniuerſam Naturam aliud eſſe, quàm inſtrumentum, aut artem ſummi Dei, omnia ſemper exornantis, & pulcherrimos hos, quos ſurſum deorſumq; cernis, concentus rerum efficiẽtis. Nimirum quod ſapientiſsimus alius, qui & ipſe populariibus ſuperſtitionibus contẽptis, ueriora quærebat: Et eſſe, inquit, præſtantem aliquam, æternamq; naturam, & eam ſuſpiciendam, admirãdamq; hominum generi, pulchritudo mundi, ordoq; rerum cœleſtium cogit confiteri. Aſpicis ad unam ueritatem mortales concurrentes, maieſtatemq; diuinam ex aſpectu rerum docentes? Cogit, inquit, fateri etiam inuitos ordo rerum cœleſtium, mundiq; pulchritudo, eſſe præſtantem æternamq; naturam, quam ſuſpicere, & admirari, colere, uenerari, non ea quæ fecit ipſa, non pulchritudinẽ ab ea effectam, mortales debeant. Idemq; in Legibus: Nam & hic mundus Deo paret, & huic obediunt maria, terræq;, & hominum uita iuſsis ſupremæ legis obtemperat. Aſſerit hic, quod illic ex argumentis colligebat. Argumenta igitur & exempla diuinæ maieſtatis, eſt ornatus mundi. Non ne & noſter Theologus? τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ, ἀπὸ κτίσεως κόσμου, τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται ἥτε ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις, καὶ θειότης. Quod eſt: Nam inuiſibilia, inquit, eius, ſcilicet maieſtas eius (qd' paulò pòſt explicat) à creatura mundi, id eſt, à re creata in mũdo, ab hominibus qui ſunt creatura mũdi, in ipſis rebus factis apparẽs cõſpicitur. Conſpicitur inquã ęterna poteſtas, diuinitasq; eius, in τοῖς ποιήμασι, rebus effectis. Hæ autem ſunt quæ Tullius dixit, pulchritudo mundi, ordoq; rerum cœleſtium: Et quòd huic obediunt, maria, terræq;. Verè igitur ipſorummet uoce refellitur, coarguitur, exibilatur omnis idololatria. Ecce ſiquid populariibus ſuperſtitionibus

A tionibus dabant, alius in pectore sensus residebat. Veritas una semper est & fuit. Sed prosequor Theologiam Plutarchi, dictis diui Pauli uehementer consonantem. In eo quem inscripsit De hilaritate animi, & quòd considerata mundi pulchritudo, nos in omni semper lætitia retinere debeat, uisibilia, exempla esse inuisibilium, opera diuina, quæ tanquam spectacula, theatraq; nobis aperuit: ἱερὸν μὲν γὰρ ἁγιώτατον ὁ κόσμος ὄντι καὶ θεοπρεπέστατον. εἰς δὲ τοῦτον ὁ ἄνθρωπος εἰσάγεται δι᾽ γενέσεως, ὀχθηρομήτων, οὐδὲ ἀκινήτων ἀγαλμάτων θεατὴς, ἀλλ᾽ οἷα νοῦς θεῖος ἀοράτα νοητῶν μιμητὰ φησιν ὁ πλάτων, ἔμψυχον ἀρχὴν ζωῆς ἔχοντα, & κινήσεως ἔφησεν. ἥλιον τε σελήνην, & ἄστρα, τε ποταμοὺς, νέον ὕδωρ ἐξιέντας ἀεὶ, & γῆν, φύσις τε & ζώοις τροφὰς ἀναπεμπούσαν. ὧν γὰρ βίον μύησιν ὄντα, τε τελετὴν τελειοτάτην εὐθυμίας δεῖ μεστὸν εἶναι, & γήθους, ὀχ ὥσπερ οἱ πολλοὶ, ἱερόνια, τε δρόνυσια, τε παναθήναια τε διαύτας ἄλλας ἡμέρας πορθμεύσιν, ἵνα ἡδῶσιν, & ἀναπνεύσωσιν ὠνητὸν γέλωτα μίμοις & ὀρχησαῖς μαθὸς τελεσαντες, εἶτα ἐκεῖ μὴ εὔφημοι καθήμεθα κοσμίως, ἀδεὶς γὰρ ὀδύρεται μυόμενον, οὐδὲ θρηνεῖ πύθια θεώμενον. ἢ πεινῶν γε ἱερονίοις. ἃς δὲ ὁ θεὸς ἑορτὰς ἡμῖν χορηγεῖ, καὶ μυσταγωγεῖ, καταισχυνόσιν οἱ ὀλυμποῖς τὰ πολλὰ, καὶ βαρυθυμίαις καὶ μελίμναις ἐπιπόνοις διατρίβοντες. Quæ sunt, Templum sanctissimum, sacerrimumq; est mundus. In hunc introducitur homo per generationẽ, non quidem imaginũ, quæ manibus fit spectator, sed quæ diuina illa Mens, ut ait Plato, sensibilia ad exemplum intelligibilium, insitum uitæ & motus principium habentia, proposuit: Solem & Lunam, & astra, & flumina noua semper aqua exuberantia: Terram quoq; plantis & animalibus alimentum suppetentẽ. Horum uita cum quædam arcana initiatio, perfectissimaq; teleta sit, decet eam plenã hilaritatis, gaudijq; semper esse. Non quemadmodum plerique Saturnalia, Dionysia, Panathenæaq;, & id genus dies expectant, ut hilarescant, respirentq; emptitium risum, mimis, saltatoribusq; mercede soluentes. Exinde sedemus ibi compositè, incomptisq; uocibus abstinentes. Nemo enim lamentatur cum initiatur, neq; deplorat qui
B Pythia spectat, aut cum esurit in Saturnalibus. At quos Deus festos dies nobis apparat, & largiter quotidie primus actor celebrat, quasi nos ad initiones suas conuocãs, deformamus lacrymis plerunque, curis operosis, mœroribusq; nos dedentes. Sic ille. Ecce igitur Deus, Solis, Lunæ, totius cœlestis ordinis autor: & quoniam à sanctissimo repertus, & compositus opifice, & plenus diuinæ pulchritudinis, supremæq; uenustatis, nihil ineptum, incompositè uagans, nihil exorbitans, & errans continet, Ecce mundus templum sanctissimum, sacerrimum, alma lux, lux sacra diei. Ecce quoque rerum tantarum inductus homo contemplator, ut cœlum suspiceret, opera magni Dei diligenter attenderet, inde coleret, suspiceret, manibus ad cœlum tensis exclamaret, O rerum creator optime, dignus quem ob infinitam sapientiam, benignitatemq; immensam ueneremur, In his hymnis noctesq; diesq; agamus. Hæc sint nostra spectacula, è terra tanquam theatro cuncta contemplantes, hinc omne lætitiæ genus animis infundamus, diuinos ordines, incredibilemq; uarietatem in Theatro totius mundi, uarijs animalibus, arboribusq;, fontibus, & fluminibus pleno, aspicientes. Hæc sunt spectacula, hi festi dies, celebritates, panagyris, ad quas Deus diuitias gloriæ suæ monstraturus, inuitat. Quarum spectacula, nisi se corrumperet, inficeretque animus, uberrima lætitia se pasceret. Tanquam diuini templi antistitem, ait Lactantius, spectatorem operum rerumque cœlestium, fecit hominem. Hæc illi prædicabant, non Christiani, non illa, quæ noua & magna mundo superuenit, attacti luce, sed illa duntaxat, quam Deus ad imaginem suam creans animum, infudit ei. Eadem memorat Plutarchus in eo quem scripsit aduersus Principem imperitum: Qualem, inquit, ἐνίδρυσε, posuit, pulcherrimum suimet in cœlo simulachrum, Solem & Lunam Deus, tale est in urbibus exemplum, & lumen, Princeps, qui Dei similis, iustitiam sequatur, nimirum cuius animo ratio insideat diuina. Hac descriptione Plu-

Mundus, templum dei.

tarchus docet, simulachrum Dei esse Solem, uelut scilicet Solem maximum, radiantissimum, sed ut is corporeus, sic incorporeus ille, incorporabiliterq; nitens. Declarat etiam & fatetur, Deum Solis, Lunæ creatorem, qui locauerit, fixerit faces illas in sublimi, congruens undequaque cum Mose, qui dixit, Et posuit Deus duo luminaria magna in firmamento cœli. Plutarchus ἐνίδρυσε, locauit: Addens hæc quasi Diuinitatis esse simulachra, per quæ, ut diuus Paulus, ipséque idem, superius, uelut imagines, peruenias ad scientiam creatoris. Prosequitur idem offerens multa, quibus intelligas, quæ sit Natura diuina, qualem nos eam cogitare deceat, uelut quis è cœlestibus Theologis eodem libro: Indignatur, inquit, Deus in eos, qui tonitrua sua, fulmina, fulgetras, radiorúmque iactationes imitantur: sed his qui uirtutem eius, & probitatem æmulantur, séque ipsos ad honestatem, humanitatémque eius componunt, delectatus auget, participésque eos æquitatis, & iustitiæ, ueritatis, mansuetudinis, qua ipse præditus est, fecit, quibus diuinior neque ignis est, neque lux, non solis rotatio, conuersio, non ortus, obitúsque astrorum, ὁ τὸ ἀίδιον, καὶ ἀθάνατον. ὁ γὰρ χρόνῳ ζωῆς ὁ θεὸς εὐδαίμων, ἀλλὰ τῇ ἀρετῇ τῆς ἀρχῆς. τοῦτο γὰρ θεῖόν ἐστι, καλὸν δὲ αὐτῆς, καὶ τὸ ἀρχόμενον: non æternitas, atque immortalitas. Neque enim diuturnitate uitæ Deus est beatus, sed excellentia uirtutis. Hoc enim est Diuinitas, hæc pulchritudo eius, & principatus. Sic Plutarchus ore diuino locutus, ubertate cœlesti completus. Ecce igitur Natura diuina, magnitudo Bonitatis eius. Ecce beatitudo, quòd inæstimabiliter bonus, uirtute, iustitia, mansuetudine, clementia ineffabili. Eoq; misericordia eius plena est terra. Hæc creationis causa, ut ait Plato. Nam cum ea natura esset Deus, nemini bonitatem suam, ac lucem, sciens etiam ac prospiciens fore malorum ingratorumq; innumerabilem in mundo, quem creabat, multitudinem, inuidit. Hinc quo mansuetiores, placidiores, benigniorésque sumus, hoc ei similiores. Ex eodem fonte & causa est, quod idem in eo qui est de Theologia Aegyptiorum: οἶμαι δὲ καὶ τὴν αἰωνίας ζωῆς, ἣν ὁ θεὸς εἴληχεν εὐδαίμονα εἶναι, τῷ τῇ γνώσει μὴ προλιπεῖν τὰ γιγνόμενα: Arbitror, inquit, & sempiternæ uitæ, qua Deus fruitur, beatitudinem esse, præoccupare scientia, ea quæ fiunt. Sic ait. Nam magnitudo sapientiæ, facit excellentem uirtutem, ac bonitatem. His constat unum eundemq; singularem Deum Naturæ luce, eos agnouisse, eumq; singulariter nominasse, summasq; dotes ei tribuisse, quæ crebrò in sacris literis canuntur. Sic apparet eadem omnium scientia, religio, idololatriæq; fictitiorumq; Deorum exibilatio.

Item ex Plutarcho, Deum in pelago sanctitatis habitantem, cuncta rectè moderari: Solem in cœlo uelut exemplum sui collocasse. Esse eum uirtutis omnis simulachrum & Ideam, quam homines oporteat imitari quoad fas est. Principes esse distributores bonorum, quæ largitur Deus. Principem esse imaginem Dei uiuam. Præcipuum, insignemq; Dei cultum, esse, imitari bonitatem eius. Ad uirtutes acquirendas opem eius esse necessariam. Res Romanas creuisse, Deo uolente. Deum esse regem mundi, Bonorum largitorem.

CAP. VII.

SIMILIA de Diuinitate scripsit Plutarchus eodem libro de Principe, sæpe & singularem, unicumq; Deum, ac naturalem, habens in ore, & Theologiam mirabilem, sacrosanctam de eo profundens, ut clareat quemadmodũ omnes

A omnes ſumus filij eius, ſic omnes Patrem ſuum duce Natura, licet oculis inuiſibilem, ratione ſibi aperiente uiam, recognouiſſe. Neque enim, inquit, ueriſimile eſt, neq; decorum, quemadmodum Philoſophi nonnulli aſſeuerant, Deum miſtum eſſe cum materia, cũcta patiẽte, neceſsitatesq; & fortunas, mutationesq; innumerabiles recipiẽte: ἀλλ' ἡμῖν αὖω πρὸ ποδὸς τῶν ἀεὶ περὶ ταὐτὰ ὡτῶ φύσιν ἔχοντα, ἱδρυμένον γὰρ βάθροις ἁγίοις ἢ φησι πλάτων, εὐθεῖα πορεύεται κατὰ φύσιν πορευόμενον. οἷον δὲ ἥλιον ἐν οὐρανῷ μίνυμα ποιήσαντες αὐτὸν, δι' ἐσόπτρου ἀναφαίνει τοῖς ἐκείνου ἐνορᾶν δι' αὐτὸν δυνατοῖς: Sed nobis deſuper defixus, ſtabilisq; ea natura, quæ ſemper eodẽ modo permanet, immutabiliter ſanctus, ſiue roboribus ſanctis, ut ait Plato, recta peragit, per omnem naturam inambulans, quaſiq; præclarum ſuæ maieſtatis indicium, Solem locauit in cœlo, per quem ut ſpeculũ apparet his qui eum per ipſum intueri poſſunt. Hic iterum Plutarchus Solem dicit à Deo uelut ſpeculum & exemplum ſuæ claritatis collocatum in cœlo. Eſt enim Deus Sol iuſtitiæ, Sol inuiſibilis, incorporeus, luminoſiſsimus, per hunc apparentẽ oculis, cerni poſſe non apparentem. Eum eſſe in natura ſtabili, uniformi ſemper, à Philoſophis appellata περὶ ταὐτὰ, robore, aut fundamẽto ſancto, cuius ſcilicet firmamentum, ac fundamentũ, ſtabilitas æterna, ſancta, Deus, inquit, fundamẽtis ſanctitatis ſubnixus, per omnem naturã inambulat: non quaſi materię miſtus, ſed in excelſo throno diuinitatis ſuæ, mirabili modo regnans in cœlo, & per omnia diffuſus, uelut Sol flammis terrarũ opera omnia luſtrans. Sol eſt exemplũ inuiſibilis claritatis eius. Quàm magis Solẽ intueaˉris, tam magis deluſus cœcatusq; diſcedas: ſic oculis temere in Solem illum defixis æternũ, periculum ſit, ne tenebris offuſis, non modò cognoſcẽdo nihil promoueas, ſed noua caligine obuoluaris. Parte alia, poſsis ex Sole uiſibili, inuiſibilẽ noſcere, ſi claritatẽ, ſi uniuerſalem præſentiã, ſi cauſam cur eo uideant & uideãtur omnia, cõferas. Pluraq; alia.

B Plutarchus item in eo, quẽ inſcripſit de his qui ſero à Deo puniũtur, ſæpe ſingularẽ, naturalemq; Deũ appellat, & ei mirabiles, ſuſpiciẽdasq; Theologiæ laudes uendicat, quas in noſtris literis audimus ſæpe cõſonare: περὶ πλάτωνα, πάντων καλῶν, ὁ θεὸς ἑαυτὸν ἐν μέσῳ παράδειγμα θέμενος, τῇ ἀνθρωπίνῃ ἀρετῇ, ἐξομοίωσιν ἀμωσγέπως πρὸς αὐτὸν ἐνδίδωσι, τοῖς ἑπεσθαι δυναμένοις. Iuxta Platonem, inquit, omnium bonorũ honeſtorumq;, Deus in medio, ſeipſum proponẽs exemplũ, uirtutẽ humanã his qui poſſunt ſequi, concedit aſsimilationẽ eſſe ſibi. Sic ille. Non ne hęc eſt Theologia noſtra? Imitamini, inquit ipſe, Patrẽ ueſtrũ, qui Solem ſuũ oriri facit ſuper bonos & malos. & idem clamabat, Diſcite à me, quia mitis ſum, & humilis corde. Et alius de eo, Omnis Chriſti actio, noſtra eſt inſtructio. Sic Plato & Plutarchus, humanã uirtutem fieri, naſci ex aſsimilatione, & imitatione bonitatis diuinæ, quoad fas eſt. Neq; enim ſentiũt nos ad infinitam bonitatẽ eius, quantumuis conemur, labores pluſquam Herculeos exantlemus, aſpirare poſſe: ſed dicũt, quantum humanæ uires procedant, uſq; quò naturę datum. Hunc igitur uirtutũ fontem reſpicias, in eum uelut ſpeculum ac ſpecimen contuitus te formes, componas. Reſpice ſi parcit hoſtibus, an ſit beneuolentiſsimus, bonorũ ſuorũ effuſiſsimus largitor. Agnoſce puritatem, candorem, cæteraq; quæ ſacris libris decantantur. Hæc imitare. In libro quoq; aduerſus Principem imperitũ, ſic ſingularem, naturalemq; Deum nominat, ut ei dicat ſeruire Principes ad curam, ſalutemq; hominum, ut ea bona, quæ largitur hominibus Deus, partim diſtribuãt, partim adſeruent: ἀληθέστερον δ' ἄν τις εἴποι, τοὺς ἄρχοντας ὑπηρετεῖν θεῷ πρὸς ἀνθρώπων ἐπιμέλειαν καὶ σωτηρίαν: ὅπως ὧν θεὸς δίδωσιν ἀνθρώποις, τὰ μὲν νέμωσι, τὰ δὲ φυλάττωσι. Hæc autem ab eo dicuntur, qui Chriſtianæ, Moſaicæq; religionis, uix nomen audiſſet, ſolo Naturæ lumine ſuperiorumq; Philoſophorũ bonorum, eodem naturali iudicio, ad ueritatis ueros fontes deuectus: Seruire Deo principes ceu diſtributores, conſeruatoresq; bonorũ, quę Deus largitor hominibus effudiſſet. Hinc

magnus Theologus noſter dixit, Qui poteſtati reſiſtit, Deo reſiſtit. Fatetur, cuncta bo C
na, quemadmodum noſtri, cœlitus deſcendere. Omne datum optimum, & omne do-
num perfectum, deſcendit ſurſum à Patre luminum, inquit ille noſter. Plutarchus au
tem, dari à Deo bona, honeſta, quæ per Principes uelut miniſtros eius, diſtribuãtur,
& conſeruentur. Idem imaginem ornantis, moderantisq; cuncta Dei, Principem di-
cit, cui non ſit opus Phidia aut Polycleto, uel Myrone ſculptoribus, ſed ipſe ſeipſum
ad ſimilitudinem eius per uirtutem componat: ἄρχων δὲ εἰκὼν θεοῦ τὰ πάντα κοσμοῦντος, ὁ
φειδέος δεόμενος πλάστου, ὁ δὲ πολυλιθότατος, ἢ μύρωνος, ἀλλ' αὐτὸς αὑτὸν εἰς ὁμοιότητα θεῷ δι' ἀρετῆς
καθιστάς. Hic toties ſingularis Dei nominatio, hic illa Theologia, quòd ab eo cuncta
moderentur, componantur, quòd omnia bona ipſo largitore contingant. Demum
quòd imago eius ſunt Principes, qua de re uocantur etiam in diuinis literis, Elohim,
Dij diuini. Illum Principem, pulcherrimam imaginem ſui uel ſtatuam erigere, qui ſe
diuinis uirtutibus reddiderit inſignem, reſpectãs archetypum ſuum. Principem qui-
dem imaginem Dei dicit, quòd imperat, dominatur, moderatur, componit. homines
item ſentit nihil maius aſſequi poſſe, quo frui Deo queant, & quaſi ex Diuinitate eius
delibare, quàm ut uenerantes perſequentesq; bona, quæ ab eo poſsidentur, ad uirtu-
tes contingant. In eo, Qui ſero à Deo puniuntur: ὁ γάρ ὅτιμ ὅτι μεῖζον ἀνθρωπος ἀπολάυμ
θεοῦ πεφυκεμ. ἢ ὑφ' πμήσει, ἢ δώξει τῶν γ' ἐκείνῳ καλῷ μὴ ἀγαθῷ, εἰς ἀρετὴμ καθίσασθαι. Sed bre-
uiter ſumma quæq; perſequar, quæ uelut uerus, naturæq; apprimè narus Theolo-
gus idem Plutarchus ſcripſit & ſenſit de ſummo Deo. In eo, Qui ſero à Deo caſtigan-
tur, patientiam ſuſtinentiamq; diuinã (ob quam uocatur in ſanctis literis μακρόθυμος)
exempla eſſe debere uirtutis noſtræ, & quos moueant dicta, factaq; magnorum uiro-
rum, iramq; nonnunquam retundant, multo magis debere θεὸν ὁρῶντας, Deum reſpi- D
cientes, quem neque metus ſolicitet, nec pœnitentia mutet, ſero & cunctanter ad pœ-
nas procedentem, fieri meliores, putantes partem diuinam eſſe manſuetudinem, ἣν ὁ
θεὸς ἐνδείκνυται, quam Deus claram oſtentat. Hic enim commendatur celeberrima illa
in ſanctis literis patientia: dicitur eſſe diuina uirtus, procedit etiam ad alias Diuini-
tatis ueræ laudes Plutarchus, non eſſe, ut ait Heſiodus, humanæ ſapientiæ animo-
rum latebras perſpicere, ἀλλὰ θεοῦ, ſed Dei. In eo autem quem inſcribit, Quomodo ſe
quis citra inuidiam laudare poſsit, uitari poſſe inuidiam, ſi bene facta referas in
Deum, nonnunquam Fortunam. Emendat etiam ſententiam Euripidis, dicentis,
Deus magna curat, parua relinquit: ἐγὼ δὲ τῇ τύχῃ δοῦναι οἶμαι ἐπιτρέπειν: Ego uerò
Fortunæ nihil arbitror permittendum. Quanquam alio loco id mulcet interpretan-
do. Siquidem & in noſtris eſt literis, Nunquid Deo curæ eſt de bobus? Magna au-
tem quæ curat Deus, ſunt res humanæ. Illud in eo quoque præclarum, quòd arbi-
tratur ad uirtutes obtinendas, opem diuinam neceſſariam. Manſuetudinémque &
æquitatem animi, quæ prius aſpera, duráque uideretur, experientiam ipſam au-
xiliante Deo docere, & oſtendere, nemini, quibus cum degas adeò dulcem, gra-
túmque eſſe, ac iucundam, atque ei qui poſsidet: ὅθεν οἶμαι καὶ θεὸν πανμακάριστον ἐ-
δείξατο ἢ πεῖρα τῶν λεγόντων ἐκείνῳ, ὅτι τὸ ἵλεων τοῦτο, καὶ πρᾶον, καὶ φιλάνθρωπον, ἅδεται μὲν συν-
όντων εὐμενὲς ὄντως, καὶ φίλον, καὶ ἄλυπον, ὡς αὐτοῖς τοῖς ἔχουσι. Sic quoque in eo, quem
inſcripſit, De fortuna Romanorũ, quemadmodũ Plato, ex igne et aqua, uelut ad mun
di conſtitutionẽ neceſſariis ac primis, ut poſſet uideri ac tangi, opus fuiſſe, ſic tempus
poſt Romam conditam inſecutum: μετὰ θεοῦ, τύχῃ καὶ ἀρετῇ ἐκέρασε, καὶ συνέξευσεν: Cum
Deo, fortunam, & uirtutem temperaſſe, & coniunxiſſe. Primis quoq; ſeculis illis, ur-
be creſcente uehementer, quòd nec fames, nec peſtilentia deſæuiſſet, non humanum

conſil

A consilium, sed fortunam diuinam fuisse, tempora illa gubernante: ὡς ὐκ ἀνθρωπίνης εὐβολίας, ἀλλὰ θείας τύχης ἐπιπροπευούσης τῶν καιρῶν ἐκείνων. In his apparet omnigena Theologia, siue qua conditionis rerum maiestas, siue qua imperium, administratioq; pertinet, omnia summæ sapientiæ consona. Idem in eo, qui est De documentis Reipublicæ gubernandæ, ait Principem ad maxima, potissimaq; debere respicere: ὡς τὸ κόσμος βασιλεὺς, τῶν ἄγαν μὲν γὰρ ἄπεστιν θεὸς, τὰ δὲ μικρὰ εἰς τύχην ἀνεὶς ἐᾷ: Quemadmodũ Rex mundi. Deus enim magna, ingentiaq; curat, parua Fortunæ relinquit. Hic Regem mundi uocat, ut cernis, Deum. Quemadmodum noster, Regi sæculorum immortali, inuisibili, soli Deo honor & gloria. Parua autem dicit ea, quæ non sunt ullius momenti. Quanquam & ea, cum uult, respicit, ut idem superius. In eo autem, qui est De non fœnerando, ostendit, nihil nobis deesse diuinitus: ὅτως ἡμῖν ὁ θεὸς δίδωσι ξυλίνην τράπεζαν, κὴ κεραμέαν λεκάνην, κὴ τραχὺ ἱμάτιον, ἐὰν ἐλεύθεροι ζῆν θέλωμεν. Sic, inquit, dat nobis Deus ligneam mensam, peluimq; testaceã, rigidamq; uestem, si liberi uiuere uoluerimus. His ostendit, nihil à Deo nobis defuturum, modo placeat libertas, nullis nos malis dedere.

Affirmare Plutarchum omnia facienda in Republica, honoris diuini causa. Deum esse Patrem hominumq; Deũmq;, creatorem autem mundi. Hunc priscos fateri totius ordinis, harmoniæq; autorem. Principium iustitiæ. Viuens æternum, optimum. Dæmones malos eum non fecisse: ex inordinatione ordinem fecisse. Optimum artificem, plenum artificij, immortalem, beatum, beneficum, uidentem uniuersa.

B

CAP. VIII.

SED EA quoque mira, peneq; de nostris cœlestibus fontibus manantia, aut uerius de fonte naturæ, qui & ipse fluxit à cœlo. Sint, inquit in eo quem De politicis documentis edidit, distributiones, largitionesq; primùm gratis. Ita enim deuinciunt, detinentq; accipientes. Tum ex occasione, ciuilem, honestumq; prætextum habente μετὰ τιμῆς θεῦ πάντως ἀγόντος πρὸς εὐσέβειαν: Cum honore Dei, ducente prorsus ad pietatem. Ingeneratur enim simul multis ualidus affectus & opinio, esse Diuinitatem magnam, & uenerabilem, cum quos ipsi honorant, magnosq; arbitrantur, sic largiter & promptè uiderint περὶ τὸ θεῖον, erga Deum profusos, accensos. Hæc Plutarchus, non Christianus quidem, sed rationem tantùm Natura suggerente, in Republica, in regno, quæ fiant, principio uertenda esse ad cultum, honoremq; Dei. Populos enim uidentes Principem, pietatis colentem, liberalemq; in omni religione, & cultu; arripere de maiestate eius, sanctitateq;, perspectiorem sententiam. Hoc religionis nostræ fundamentum: hoc principes, qui sunt pastores populorum, iubentur: hic rerum humanarum uertitur cardo. Agnoscit Plutarchus, fatetur, prædicat omnia munera, dignitates, honores, largitiones, pompas, apparatus priuatim & publicè, ad honorem Dei, quemadmodum fecit Dauid, Solomon, uertenda, unde pietas in populo nascatur. Videatur, constet, quicquid honoris, magnificentiæ impenditur in Republica, ad honorem Dei fieri à Principe, aut qui assidet gubernaculo. Hic igitur & singularis Dei est nomẽ, & uult, quod nostræ semper literæ clamant, haberi certam, firmamq; de maiestate eius ac ueneratione sententiam: Omnem largitionem referri ad honestationem eius, eamq; celebrem, magnificam, cum magnifica, liberaliq; pietate. Has trahit è pectoribus hominum Natura uoces, Si nulla etiam afforent oracula. In eo quoque, quem De

quæstionibus Platonicis prætitulauit, quærit,cur Plato uocet Deum, πατέρα πάντων, C
καὶ ποιητὴν, Patrem omnium ac creatorem: respondetq; Patrem esse θεῶν τῶν γεννητῶν, genitorum Deorum, atque hominum, ut Homerus appellat: creatorem autem ratione, uitaq; carentium. & Pater mundi Deus, quia mundus animal, plenum uitæ, motus. Hic habes & Deos genitos, nempe creatos, non æternos, & Iouem apud Homerum, ac Philosophos,esse uerum singularemq; Deum, Patrem hominum atque Deorum: Sic Deorum, sicut hominum: Hominum autem uti factor, opifex, non procreator. In eo quoque quem De primo frigido composuit, moderatorem Vniuersi Deum dicit: καὶ ὅσπερ διακοσμῶν, ἡγεῖται βραβεύων ὁ θεὸς ἁρμονικὸς καλεῖται καὶ μουσικός. Quæcunque, inquit, moderatur gubernatq; Deus, ob quæ uocatur Harmonicus, Musicus. Qui fuerint autem hi, qui Deum Musicum, harmoniæq; autorem fatentur, declarat in eo quẽ inscripsit De Musica: τὴν γὰρ τῶν ὄντων φορὰν, καὶ τὴν τῶν ἀστέρων κίνησιν οἱ περὶ τὸν Πυθαγόραν, καὶ Ἀρχύταν, καὶ Πλάτωνα, καὶ οἱ λοιποὶ τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων, ἐκ ἀνεν μουσικῆς γίγνεσθαι, καὶ συνεστάναι ἔφασκον. πάντα γὰρ κατ' ἁρμονίαν ὑπὸ τοῦ θεοῦ κατασκευάζεσθαι φασίν. Quæ sunt, Nam rerum omnes motus, siderumq; conuersiones, Pythagoras, Archytas, Plato, reliquiue priscorum Philosophorum, non citra musicam fieri, ac constare dicere solebant, omnia per harmoniam, à Deo constructa contendentes. Agnoscis uoces uetustatis? Vides priscam pietatem, naturalem de Deo Philosophiam, celebrem semper, quo magis in priora sæcula respicias? Quem dixere condidisse, fabricasse mundum, tanta harmonia, tanto ordine, concentuq; rerum, ut emerserit opus indissolubile, nullis casibus interiturum unquam, nisi solus ipse resoluat, qui solus ubi sint uincula, quibus ligauit Vniuersum, cognoscit. Hunc omnes omnipotentem, omnium bonorum fontem, ordinum, iustitiæ, ueritatis originem agnouerunt, ut mirabilis sit, quo modo persuaderi potuerit hominibus olim cultus hominum, bestiarum. Nam Chrysippus eodem autore Plutarcho (quod in Legibus imitatus est Marcus Tullius) D
οὐ γὰρ ἔστιν εὑρεῖν ἢ δικαιοσύνης ἄλλην ἀρχὴν, οὐδ' ἄλλην γένεσιν ἢ τὴν ἐκ τοῦ Διὸς, καὶ τὴν ἐκ τῆς κοινῆς φύσεως: Neque enim est inuenire aliud iustitiæ principium, atque ortum, nisi à Ioue, & à communi natura. Hanc Chrysippi sententiam Marcus sic expressit. Orta autem simul est cum Mente diuina. Quamobrem lex uera atque princeps, apta ad iubendum, & ad uetandum, ratio est recta summi Iouis. Iouem, ut uides, uocat Mentem diuinam, creatoremq;, ut usum superius, omnium: Hunc ordinis harmoniæq; cuncta repleuisse, quia fons ipse iustitiæ & æquitatis. Eum Antipater eximius Stoicorum, autore eodem Plutarcho eodem libro, quasi secutus Aristotelem definiebat: θεὸν νοοῦμεν ζῷον, μακάριον, καὶ ἄφθαρτον, καὶ εὐποιητικὸν ἀνθρώπων. Deum, inquit, sentimus rem uiuentem, beatam, & immortalem, hominumq; beneficam. Aristoteles autem in Metaphysicis: φαμὲν δὲ τὸν θεὸν εἶναι ζῷον ἀίδιον, ἄριστον, ὥστε ζωὴ καὶ αἰὼν συνεχὴς καὶ ἀίδιος ὑπάρχει τῷ θεῷ. τοῦτο γὰρ θεός: Dicimus Deum animal sempiternum, optimum. Quocirca uita, & æuum perenne, ac sempiternum, inest Deo. Hunc ipsum cum Chrysippus præfeciisse dixisset Dæmones malos ad clades & calamitates, Plutarchus redarguens Chrysippum, bonum, Regem, omnipotentemq; sic prædicat: τὸ δὲ φαύλους δαίμονας ἐκ προνοίας θεῶν τὰς τοιαύτας ἐπιστασίας καθίστασθαι πῶς ἔστι λέγειν ἄγκλημα τοῦ θεοῦ, καθάπερ βασιλέως κακοῖς καὶ ἐμπλήκτοις στρατάρχαις καὶ στρατηγοῖς, διοικήσεις ἐπιτροπεύοντος, καὶ περιορῶντος ὑπὸ τούτων ἀμελούμενος, καὶ παροινούμενος ἀρίστους: Esse autem ex prouidentia Dæmones malos, ad has prouincias delegatos, non ne crimen est Dei, ceu Regis, qui Satrapis improbis, uecordibusq; gubernacula permittat, sinatq; ab his optimos negligi, & in eos debachari? Hoc loco Plutarchus primum non Stoicos modò, id est, Chrysippum, sed etiam Platonem, seq; ipsummet reprehendit, siquando Dæmones hominibus curandis

A randis præfectos à Deo dicunt. Secundo dicitur Deus moderator Vniuerſi, qui bonos, benignoſq; præfectos, non improbos adhibuerit. Tertio dicitur Deus non permittere malos improborum Dæmonum poteſtati. In eoq; reprehenditur Chryſippus, huius dogmatis aſſertor. In eo quoque carpitur Chryſippus ab eodem, prædicatur autem diuina maieſtas, quòd cum Chryſippus diceret rebus neceſsitatem admiſtam: καὶ μὴν, εἰ πολὺ τὸ ἐξ ἀνάγκης μέμικται τοῖς πράγμασιν, ὅτε κρατεῖ πάντων ὁ θεὸς, ὅτε πάντα, οὐδὲν ἂν ἐκείνου λόγου διοικεῖται: Atqui, inquit, Si multum neceſsitatis, rebus eſt admiſtum, neque regnator omnium eſt Deus, neque cuncta ad rationem nutumq; eius gubernantur. Ex his admiranda multa, & contra nonnullorum Philoſophorum etiam ipſius Plutarchi ſententiam colliguntur, de materia prima, quam Platoſ ſecutus Timæum Locrenſem, quoſdamq; alios ſuperiores, Platonem ſecutus Plutarchus, arbitratus eſt ſempiternam ante creationem, eiq; motum quendam inordinatum affuiſſe. Stoici cauſam malorum, Deoq; reſiſtentem dixerunt. Hæc cum ratio doceat uaniſsima, pueriles q; ſuſpiciones eſſe, tum uerior autoritas eorum, meliora ſequentum, animoq; ueriora cernentum deſtruit, & refellit. Quanta enim uanitas duo principia dicere, ſi Deus ſolus æternus, ſolus omnipotens, cuius omnipotenti manu fieri cuncta poterant? Si datur huic ratione docente uniuerſale rerum gubernaculum, uniuerſalis poteſtas, etſi Deo parent cœlum, ac terræ, eiq; obediunt omnia, cunctis id unanimiter fatentibus, cur etiam ſupra materiam primam non datur ei poteſtas, ut eam quocunque uellet, duceret? Cumq; docuerit eum ratio omnipotentem, ut cui pareant omnia, cur hæc ipſa rerum uniuerſalis obedientia, non docebit eum cuncta, quæ parent, creaſſe. Si paruit materia, paruit quia talis ab eo, quæ parêret, facta fuit. Si Deus materiam non feciſſet, ſequeretur, quod inducit Plutar-
B chus, multũ neceſsitatis uiolentiæq; rebus ineſſe. Hinc Deum omnipotentem magiſtrumq; omnium, & dominum non eſſe. Verum Plutarchus in libro de ψυχογονίᾳ, non ſuam, ſed Platonis referebat ſententiam. Hic Deum fatetur omnipotentem, nullam rebus ineſſe reſiſtentiam, uiolentiam, omnia ad nutum eius fieri. Similia ſcribit in Sympoſijs, Deum magnum ex inordinata, confuſaq; rerum congerie, ordinem feciſſe, mundum edidiſſe, omnia ſuis locis diſpoſuiſſe, pulcherrimumq; mundum, ex deformiſsimo reddidiſſe: τὸν γὰρ μέγαν θεὸν ὑμεῖς τῶν φατε, τὴν ἀκοσμίαν, εὐταξίαν μεταβαλεῖν εἰς κόσμον. ὅτε ἀφελόντα τῶν ὄντων οὐδὲν, ὅτε προσθέντα. τὸ δὲ ἕκαστον ὅπου τάξιν προσήκουσαν χώραν κατασῆσαι, τὸ κάλλιστον ἐξ ἀμορφωτάτου σχῆμα περὶ τὴν φύσιν ἀπεργασάμενον. Hoc dogma, ut ſæpe monui, Moſaicum eſt, & Triſmegiſti: ſed cum Græci cauſa diſcendi in Aegyptum profecti, non penitus intellexiſſent, quod facile fieri potuit, alieno ſenſu in Græcia ſparſerunt. Moſes ante pulcherrimum mundum, ante lucem, aërem, plantas, animalia, fuiſſe terram dicit inanem & uacuam. Hoc ergo ſic tempeſtate illa Græci cum multis, forteq; etiam Aegyptijs, non rectè quid ualeret, intellexerunt, quemadmodum Chriſtianorum tempore male fuit intellectum à Manicheis, crediderunt q;, Terra erat inanis & uacua, tempus æternum, quo terra ante mundum inanis & uacua, & chaos, formis, decore, cultoribus, uacua, in creatione, ad mundanos ordines reuocata eſſet. Hoc igitur prauè intellectum eſt. Non enim Moſes dixit, in æternum uacuam terram anteceſsiſſe, ſed anteceſsiſſe ratione certa, uelut exordium, maſſam, congeriem, eodem artifice maſſæ, atque ordinum. Sed ſatis eſt eos unum ſingularem Deum, magnum, præpotentem, creatorem mundi, omnis bonitatis, pulchritudinis inuentorem nobiſcum agnouiſſe. Similia refert eiſdem libris: καὶ γὰρ θεὸν ὁρᾶς, ὃν ἀριστοτέχναν ἡμῶν ὁ πίνδαρος προσεῖπεν, ὃ παντα χῆ τὸ πῦρ, ἄνω τάττοντα, καὶ κάτω τὴν γῆν, ἀλλ' ὡς ἂν αὐ χρεῖαι τῶν σωμάτων ἀπαντῶσι. Deum quoque uides, inquit, quem optimum artificem

Materia, ſempiterna.

artificem Pindarus noſter appellat, non ubique in ſuperna regione ignem poſuiſſe, C infernaq; terram, ſed ut uſus corporum poſceret. Sic nunc diſpoſitorem, ordinatoremq; elementorum, Deum, quantum foret uſus, appellat. Hos ordines, quos cernimus in omni mundo, eius unius eſſe. Eundem in Sympoſijs ingeneratum, ſempiternumq; Deum, artificem mundi, omniumq; genitarum rerum appellat. Audio, inquit, Platonem, πατέρα τὴ ποιητὴν τόδε κόσμε, τὴ τῶν ἄλλων γεννητῶν, τὸ ἀγένητον, τὴ ἀίδιον θεὸν, ὀνομάζοντος, ὃ δι' ἀτέρματος λήθε γεννώμενον, ἀλλ' ἄλλῃ δὴ δυνάμει τὸ θεῖ, τῇ ὕλῃ γόνιμον ἀρχὴν, ὑφ' ἧς ἔπαθε, τὴ μετέβαλε, ἐντεκόντος. Patrem artificem mundi & omnium genitarum rerum, ingenerabilem, & ſempiternum Deum nominantem, non per ſemen quidem generantem, ſed alia uirtute diuina (à quo patiebatur ipſa materia, mutaturq;) ipſi genitale principium inſerentem. En Deus ſempiternus, rerum non ſempiternarum, ſed factarum opifex, & genitor. Genitor inquam non quemadmodum animalia, plantæq; per ſemen prolificum, ſed alia uirtute diuina, qua fecit omnia fœcunda, uirginem, primordialemq; terram illam fœtibus omnigenis grauidauit, fecitq; uirtute diuina ſua, cuncta quæ uoluit. Hac de cauſa ferunt à Platone dictum, eodem autore, γεωμετρεῖν τὸν θεὸν, ordinibus certis, menſurisq; ponderaſſe cuncta Deum. Quod declarans, & quo ſenſu concipi deceat, proſequitur: ὁ γὰρ τόπος τὴ θεὸς δεῖται μαθήματος, οἷον ὀργάνε τρέφοντος ἀπὸ τῶν γεννητῶν, τὴ πορίζοντος ὧν τὰ ὄντα, τῶν διάνοιαν. ἐν αὐτῷ γάρ ἐστιν ἐκείνῳ, τὴ σὺν αὐτῷ, καὶ περὶ αὐτόν: Neque enim Deus mathematica indiget, uelut organo, quod agat & conuertat mentem à genitis, factisq;, ad ea quæ ſunt. Eſt enim in illo ipſo, & cum ipſo, & circa ipſum: uel ſunt ipſa entia. Hoc magnum in Plutarcho ſacramentum, noſtrarum literarum ſacerrimum myſterium, per ipſum, & cum ipſo, & in ipſo eſſe omnia. Quia fœcundum omnium principium, &, ut ait Plato, & idem Plutarchus, πέλαγος τὸ καλὸ, pelagus bonitatis. De eodem ſapienter D omnia moderante, in pondere, & menſura diſponente, eodem loco: παύτῃ ὁ θεὸς ἐπάγει τὴ ἀναλογίαν τοῖς πράγμασι δίκην τὴ νέμεσιν προσαγορευομένην καὶ διδάσκοσαν ἡμᾶς τὸ δίκαιον ἴσον, ἀλλὰ μὴ τὸ ἴσον δεῖν πυθέσθαι δίκαιον: Hanc Deus inſerit rebus analogiam, ſiue proportionem, quæ Iuſtitia, Nemeſisq; uocatur, docetq; nos, oportere facere iuſtitiam æqualitatem, non æqualitatem iuſtitiam. Hoc eſt, quòd æquitas ſubiacet iuſtitiæ. Idem eodem loco, quomodo creauerit Deus: ὅτι θεὸν ἑτέρῳ τινὶ τρόπῳ κοσμοποιεῖν, ἢ περατοῦντα τὴν ὕλην ἄπειρον ὅσον τὸ μεγέθει τὴ πλήθει, δι' δὲ ἀταξίαν, τὴ πλημμέλειαν αὐτῆς, τὸ ἄριστον, τὴ ἀπερρώτατον ἄπειρον εἰωθότων καλεῖν, τῶν παλαιῶν: Neque Deum alio modo mundum creaſſe, quàm finientem terminantemq; materiam infinitam, non magnitudine, & multitudine, ſed propter inordinationem & errorem eius, quod erat ei optimum, ſed interminatum, infinitum ſolitis priſcis nuncupare. Hæc ille. Sed docuimus, quomodo (neque enim ueritatem prorſus agnouerunt) de materia ſentire deceat eis æterna, non creata. Fuit error, ſi fuit in priſca Philoſophia, manans ex libris Triſmegiſti, dictisq; Moſis haud ſapienter intellectis, Terra erat inanis & uacua. Non erat in æternum. Quanquam duos habet ſenſus, ut liquet ex fonte. Inanis & uacua, aut penitus nihil; priuatio non formarum modò, Sed ipſius etiam materiæ, uanitas omnimoda inæternum. Nihil enim erat ante terram, primordium, fundamentumq; rerum. Quòd ſi nihil ante primordium, ne etiam ante ea, quæ ex primordio. Alter ſenſus, ut ſuperius, fuit prius ſeminarium confuſum, congeries ex terra & aqua: Verum non inæternum, fuit ut fundamentum naturaliter antegrediens omnem ſubſecutam creationem. Sed hæc toties exagitata mittamus. Singularem quoque Deum Plutarchus nominat, & ab eo precari mortales bona dicit: τὴ ὅσα μὲν παρ' ἡμῖν ὄντα, εὐχόμεθα τὸν θεὸν διδόναι, φρόσας μαλακοὺς, τὴ εἰλήσεις ἐν πνεύματι μετρίως, ὡς ἀεὶ τὸ ἀπολείποντος ἀναπλήρωσιν

A πλήρωσιν ἡ φύσις ἔχει ἀπαιτοῦσα τὴν κρᾶσιν. Quæcunque, inquit, quæ non ſunt apud nos, precamur Deum, ut largiatur, molles rores moderatosq; turbines, ut ſemper reparet Natura, quod deficit, ſeruans temperiem. His cõſtat, mortalium uota, precesq; olim, etſi colebant portenta, ſimulachra, in unum ſingularem Deum ſpectaſſe ſemper, Natura, quo nihil eſt rapacius, ſic ad id rapiente, quemadmodum nemine docente, ad cibos, Veneremq; accurrunt animantes. A' Deo reparare fœtus Naturam, nouisq; ſemper ſeminibus fœcundari. Idem in eo, quẽ De facie quę uiſitur in Luna, inſcripſit. Τῷ δὲ θεῷ φησὶν ἡ τάξις τῶν ὄντων πρόσηκε: Deo, inquit, rerum ordinatio, diſpoſitio conuenit. Hic enim, quanquam non erat Chriſtianus Plutarchus, & Deos Græcorum colebat, unum tamen Deum appellat, & moderatorem rerum fatetur, Natura docente. De quo uult etiam Homerum ubique ſcribere: μαρτυρεῖ δέ μοι κἀμὲ ὅμηρος, αἰτίας μὲν ἀνευ θεοῦ ὀδέν, ὡς εἰπεῖν ὑποτιθέμενος περαινόμενον. ὁ μὴν πρὸς πάντα, χρώμενον ποιῶν θεὸν, ἀλλ' ἑκάστῳ, καθ' ἣν ἔχει τέχνην ἢ δύναμιν: Atteſtatur, ait, mihi etiam Homerus, nihil ſine cauſa Dei, ut ſic loquar, perfici demonſtrans. Sed non ad omnia faciens Deum uti, ſed unoquoque ſecundum quam habet artem, ac facultatem. Hæc ille. Vult etiam Homerum nomine Iouis deſignare uerum, naturalemq; Deum, quanquam etiam Fortunam, & Fatum: quæ tamen & ipſa ſunt diuinitas. In eo, Quomodo debeat adoleſcens audire poëmata: πολλῶν δ' ὄντων λεγομένων, εἰδέναι δεῖ, καὶ μνημονεύειν, ὅτι καὶ Ζεὺς τὸ δίος, καὶ ζηνὸς ὀνόματι, ποτὲ τὸν θεὸν, ποτὲ δὲ τὴν τύχην, πολλάκις δὲ τὴν εἱμαρμένην προσαγορεύουσι: Sed cũ multa dicantur, inquit, ſcire operæpretiũ eſt, & admoneri, quòd nomine Iouis, interdum Deum, nonnunquam Fortunam, ſæpe Fatũ uocãt. His conſtat, Iouẽ non hominis primã appellationẽ fuiſſe, ſed cum priſcis eſſet nomẽ æterni Dei, prauis moribus inualeſcẽtibus, ad mortalẽ corruptibilemq; hominẽ fuiſſe tralatũ. De quo ſæpe dictũ Ioves, τὸν ζῆνος, ὀνόματι, ἢ δι. ποτ'
B fuit. Fatũ quoq; & Fortuna, quæ nomine Iouis arbitratur appellata, ſunt ipſe Deus, quoties operatur occultè, Fortuna: quoties rerũ cõſequentiũ neceſsitas aſpicitur, Fatum nuncupatus. Naturam quoque diuinam Plutarchus, iudicio naturali cernens, quod oraculis patuit cœleſtibus, definit in libro contra Stoicos: ὁ γὰρ ἀθάνατον καὶ μακάριον, ἀλλὰ καὶ φιλάνθρωπον, καὶ κηδεμονικὸν, καὶ ὠφέλιμον προσλαμβάνεσθαι, καὶ νοεῖσθαι τὸν θεόν. Quod etiam apud alios: Neque enim, inquit, duntaxat immortalis ac beatus Deus credendus ſentiendusq; eſt, uerum etiam humanus, procurator, utilis. Hæc omnia, quæ Natura ſuis uocibus homines erudiuit, ſi aſpexeris, ſunt ea quæ toties reſonarunt uocibus ætheriis. Senties in ſacris literis prædicari, Miſericordia domini plena eſt terra. Nemo bonus, niſi ſolus Deus. Quantum diſtat ortus ab occidente, longè fecit à nobis iniquitates noſtras. Pupillum & uiduã reſpicit, & alta à longe cognoſcit. Nonne hoc eſt id, quod ex Platone & Ariſtotele, aliisq; Philoſophis producit idem Plutarchus cõtra Epicurũ? ὄψις δίκης ὀφθαλμὸς, ὃς τὸ πᾶν ὁρᾷ. πέλας γὰρ ἑαυτοῦ ὁ θεὸς ἐγγύθεν βλέπει: Eſt, ait, acer oculus iuſtitiæ, qui cuncta contẽplatur. Haud procul Deus cõſiſtens, proximè reſpicit. Vides eãdẽ Philoſophiã, & quã Natura docuit, & quã noua lux irradiãs terris reuelauit. De ſummo quoq; Deo, illoq; ſuperno Ioue, Plutarchus idẽ cõtra Stoicos: ὁ δὲ πατρῶος καὶ ὕστατος, καὶ θεμίστιος ζεὺς, καὶ ἀριστότεχνας καὶ πάνδαρον, ὁ δαῖμα δίκαιος μέγας, καὶ ποικίλον, καὶ πολυμαθὲς, δημιουργῶν τὸν κόσμον, ἀλλὰ θεῶν καὶ ἀνθρώπων ἅπαν κοινὸν συννομισσόμενον μετὰ δίκης, καὶ ἀρετῆς, ὁμολογούμενος, καὶ μακαρίως: At patrius, inquit, & ſupremus, iuſtiſsimusq; Iupiter, & , ut ait Pindarus, optimus artifex, nõ modò fecit hũc mundũ, opus ingẽs, uarium, artificioſum, ſed etiã uelut urbẽ cõmunẽ hominũ atq; Deorũ, qui iuſtè, beatè, cum uirtute cõſenſuq; in eo habitarẽt. Quanta, quæſo, cũ multiplex his Plutarchi dictis Theologia ſubeſt? Deus ſupnus, patrius, quia nos ut pater tuetur, optimus opifex, cõditor mũdi, Deorũ, hominũq; genitor, qui tanq; ex una ſtirpe nati, in hac ingẽti, decora, præclara ſocialiter urbe, degerẽt. Factus igitur à Deo mũdus, non ſibi, ſed Diis & hominibus:

K Cœlum

Cœlum,cœli Domino,terrã autẽ dedit filijs hominũ.Dijs,id eſt,Angelis,datũ cœlũ, C
hominibus terra.Sed Dij diligũt homines,ſæpeq; uentitant ad eos: homines eos ue-
nerant.Sic una urbs omniũ,cõſenſus unus,& pater idẽ. De quo phibet ſentire Stoi-
cos: αὐτοὶ δὲ τ καλῶν ἀρχὴν ἀγαθὸν ὄντα τὸν θεὸν ποιῆσι : Ipſi,inquit,Principiũ bonor-
,Deũ bo-
num faciũt.Et cõtra eoſdẽ,qui cenſerẽt pleraq; Deũ uolentẽ prudẽtemq; mala feciſſe:
πρῶτον μ δ τὴν κακίαν γεγονέναι μ τὴν τ θεᾶ πρόνοιαν ὥσπ τ φαῦλον ἐπίγραμμα γέγονε μ τὴν τ ποιη-
τ βέλησιν, πᾶσαν ἐπίνοιαν ἀτοπίας ὑπερβάλλα : Principio,inquit,extitiſſe ex diuina prouiden-
tia,malũ,malitiã,nequitiã:ceu ſi malũ epigrãma,poëta uolente,extitiſſet:nihil abſur-
dius poteſt cogitari.O Plutarche diuine,duæ monitiones,caſtigationesq;,in te,Phi-
loſophosq;,ex his dictis tuis colliguntur de Dæmonibus,de materia prima: Cum in
cõfeſſo ſit,Dæmones eſſe malos,autoresq; malor-
,nõ fuiſſe,cũ crearent, naturæ hu-
ius,quia ſuperat te teſte cunctas abſurditates,mali alicuius fateri Deum autorem.Se-
cunda, non eſſe malam, ſiue malificam materiam primã. Siue enim Deus eam creaſ-
ſet, non malam creaſſet; ſiue non creaſſet, quod abſurdum eſt, tanta tamen bonitas
eius fuiſſet, ut euincere malitiam eius, & abolere potuerit.

Deum feciſſe hominem animal placidum, ſociabile. Amore patrio eum hominum res attendere. Omnia circum mare & terras proſpicientẽ,omnibus conſulentem. Voluntate eius, pulcherrima quæque fieri. Animam eſſe inſtrumentum eius. In eo ſempiternam eſſe præſentiam. Hominem ad cognoſcendum feciſſe.

CAP. IX.

SVNT alia multa,quæ neq; religio,quippe qui coleret Deos Græcor-
,nec
reuelatio,ſed Natura duntaxat ſuggeſsit,de ſingulari naturaliq; Deo di- D
cta Plutarcho,è quibus eſt in eo,quẽ De diſcernẽdo adulatore inſcripſit,
de ſuauitate amicitiæ loquẽs,ſicut ſit iucũda lux, ὅτω δ βίῳ μίξας τὴν φιλίαν ὁ
θεὸς, ἅπαντα φαιδρὰ, καὶ γλυκέα, καὶ προσφιλῆ ταύτης παρούσης, καὶ συναπολαυόμενα ἐποίησε : Sic admiſta
Deus humanæ uitæ charitate,& amicitia,cuncta læta,dulcia,chara, præſente ea uer-
ſanteq; nobiſcũ,reddidit.Hic Plutarchus cur homo ſit animal placidũ, amicabile,ſo
cietatis amãs:cur amicitia,charitasq; uigeat,agnoſcit Deũ autorẽ. Taciteq; illã Mo-
ſaicæ Theologiæ partẽ cõfiteꝛ,qua retulit,hominẽ ad imaginẽ ſuã, Deũ feciſſe.Ea em
imago Dei cũ primis fuit,q; quẽadmodũ Deus eſt placidus,mitis,bonus,amoris,be-
niuolẽtiæq; cupidus,tenax,amator,amãs,& amari cupiẽs,ſic animal creare ſui ſimile
decreuit.A ratione uerò,ſenſu,cognitione,naſcit amor.Feritas em eſt nõ cognoſcen-
tiũ.Ergo fecit animal prouidũ,ſentiẽs,qui facere beneuolum,ſociabile,mite decreue-
rat.Is autore nõ Moſe ſolùm,ſed his etiã,qui nec Moſen legerũt,nec ullam Numinis
præſentiã cœlitus habuerũt,ſed unã Naturã ducentẽ ſequebaꝛ,Deus fuit:Qui charita-
te beneuolẽtiaq;,pectoribus humanis inſpirata,ingenijsq; placidis, ſimilibusq; ſui
nobis cõceſsis,humanã uitã alacritate,iucunditateq; repleuit. Eundẽ ſingularẽ Deũ
nominat,eiq; prouidẽtiã humanarũ rerũ attribuit,qui patrio genus humanũ guber-
net amore,in eo,quo cõſolatus eſt Apolloniũ: τὶς γὰρ οἶδεν εἰ ὁ θεὸς πατρικῶς προνοεῖται καὶ κηδό-
μενος τ ἀνθρωπείου γένους, προορώμενος τὰ μέλλοντα συμβήσεσθαι προεξάγει τινὰς ἐκ τ ζῆν, ἀώρους : Quis,
inquit,nouit,an Deus paternè proſpiciẽs & cõſulens humano generi, & procul aſpe-
ctans quæ poſsint accidere,ſubducit immaturos aliquos è uita? Hic & prouidentiã,
paternamq; charitatẽ erga genus humanum, & gubernaculum, rerum item futura-
rum proſpectum Deo uendicat. Optimã quoq; rationem conſolandi proponit rela-
tis omnibus ad prouidentiam diuinam, cuiuſmodi celebris eſt in ſacris literis. Ibi-
dem

A dem quoque Deum singularem nominat, de quo sæpe mortales iniustè querantur: Qui, inquit, fortunam lamentantur, posset in eos dici, θεὸς λέγοι τῷμὲ δόξῃ, ἀλλ' αὐτὸς σύ σοι: Deum iacturam tibi nullâ, sed ipse met attulisti tibi, per socordiam & imprudentiam, quia ferre nescis aduersa. In Symposio quoque referens Orionem uectum super Delphinibus incolumem, quem iniustè nautæ in mare demersissent, Cœlum stellis serenum suspicientem eum, considerasse secum, ὡς ἔκ ἄλλη εἷς ὁ τῶν ὅλων ὀφθαλμὸς, ἀλλὰ πᾶσι τόποις ἐπισκοπεῖ κύκλῳ ὁ θεὸς τὰ πραττόμενα περὶ γῆν τε καὶ θάλατταν: Quòd non unus duntaxat sit oculus iustitiæ, sed omnibus his præsidet Deus prospectans circùm, quæ terra & mari gerantur. Aduectumq; incolumem, αἰσθέσθαι θεῷ κυβερνήσει γεγενέσθαι τῆς κομιδῆς, Sensisse, Dei consilio uectionem illam Delphinum fuisse. Is Deus Plutarchi, est Deus, cuius consilio Iona Propheta præceps actus à nautis in mare, exceptusq; uentre Ceti, tertia die in littus eiectus est incolumis. Prædicatur Deus, omniũ quæ toto in mundo, mari, terrisq; gerantur, prospector, custos, cuius non unus sit oculus. Sic nullis mortalibus fuit unquã obscurum, quin unus esset singularis Deus, humanorum operum contemplator, quem nihil, quocunque loco fiat in mundo, lateat, tam cernentem maria, quàm terras. Rex item Aethiopum eodem libro dicit, ὠφελιμώτατον θεὸς, Vtilissimum omnium Deus. Cui respondit Thales, πρεσβύτατον θεὸς, ἀγέννητον γὰρ, Antiquissimam rem esse Deum: Ingeneratum enim. In his apparet confessio singularis Diuinitatis. Suæ Deo ueræ dotes tribuuntur. Dotes maximæ bonitatis, & incõmunicabilis æternitatis. Deus antiquissimus dicitur, quia solus æternus, præterea nihil. Solus ille ingeneratus: cætera genita, uel facta. Damnatur eorum imperitia, qui uel materiam sempiternam, antiquissimam, uel mundum quoque antiquissimum, id est, æternum dixerunt, plusquam unum antiquissimum in-
B ducentes. Speciosa deceptio patet eorum Philosophorum, qui unum quidem antiquissimum, sed mundum, cui dant æternitatem, idcirco non antiquissimum dicunt, quia ἀΐδιον pependit à Deo. Formosus impostura color. Sensus clarus Antiquissimi nunc est, non quòd antecedat natura, graduq; uniuersa, sed quòd tempore, æternitate. Id enim sonat Antiquissimus, & eo sensu protulit Thales priscus Theologus. Eodem libro dicitur, Haud mirum esse, εἰ τὰ κάλλιστα περαίνεται θεοῦ γνώμῃ: Si pulcherrima quæque ex Dei sententia perficiantur. Esse enim instrumentum animæ, corpus: θεοῦ δὲ ἡ ψυχὴ, Animam instrumentum Dei. Et quemadmodum corpus, multos à seipso motus habeat, plurimos ac pulcherrimos ab anima, sic rursum animam à seipsa motam, plurima operari: τὰ δὲ τοῦ θεῷ παρέχειν χρωμένῳ κατευθύνῃ τῇ προσφέρεσθαι, ἅ βέλτιστον: Multa Deo cedere utenti, ut dirigat flectatq; quocunq; uelit, quæ sit omniũ instrumentorum sibi aptissimum. Neque enim æquum esse, si ignis quidem & uentus, aqua & nubes, & hymbres instrumentum sint, δι' ὧν πολλὰ σώζεται τῇ προφῇ, πολλὰ δὲ ἀπόλλυσι, τῇ ἀναίρει, ζῴοις δὲ χρῆται πρὸς ὁτιοῦν ἁπλῶς, ὁτιοῦν ἄν τῶν ὑπ' αὐτοῦ γινομένων, ἀλλὰ μᾶλλον ἐξευρημένων τοῦ θεοῦ κινήσεσι, καὶ σκύθαις τόξα, λύραι δὲ Ἕλλησι, καὶ αὐλοὶ συμπάθοσι: Quibus multa cõseruet, & alia multa quoq; perdat, & interimat, animalibus ad nullã omnino rem utatur, quasi quæ non fiant ab eo, sed ea magis ex potestate diuina pendentia, seruire & consentire motibus Dei, quemadmodum Scythis arcus, lyræ tibiæq; Græcis obsecundent. Hæc è penetralibus Theologiæ ueræ, intimisq; Philosophiæ thesauris, in potestate Dei motus animorum esse. In sacris literis, Scrutatur renes & corda: Intellexisti cogitationes meas de longe. Quocirca Thales priscus Theologus rogatus, εἰ λήθοι θεὸς ἄνθρωπον ἁδικῶν, ἀλλ' οὐδὲ δρῶντα, ἔφη: An lateat Deos quis peccans: Sed ne cogitans quidem, inquit. Hæc etiam sunt quæ nostri, Templum Dei estis uos. Habitat in uobis Deus. Quid illi minus, pandente Natura uiam, senserunt? Idem in

eo, quem inscripsit, Ignis ne, an aqua, sit utilior: ὅλως τέτταρα μὲν στοιχεῖα, θεῷ καθάπερ τεχνίτῃ πρὸς τὴν τῶν ὅλων ἐργασίαν ὑποκείμενα: Quocirca, inquit, quatuor elementa, Deo uelut opifici subiacent ad operandum. Nullas igitur uel absente lege Mosaica, uel ante diuinum Euangelij iubar, natura uoces non dabat, inuitans omnes ad cognitionem scientiamq; creatoris sui. Quas cum clarius nonnulli, cæteri obscurius audissent, demum uenit creator Naturæ uerus, omniumq; ambagum, apertis mysteriorum abstrusissimis thesauris, resolutor. Quo ueniente, uulgata sunt omnia bona, corroborata uerarum rerum scientia. Plutarchus item in eo, quem inscripsit de eo quod erat Delphis, Tu es, de Natura diuina altissimè philosophatur, Nefas esse, ut de eo qui est, dicatur fuit uel erat, quæ mutationes quædam, declinationesq; eius sint, qui in essendo nequeat consistere: ἀλλ' ὅτι θεὸς, χρὴ φάναι, καὶ ὅτι κατ' ἀδιάλειπτον χρόνον, ἀλλὰ κατὰ τὸν αἰῶνα τὸν ἀκίνητον, καὶ ἄχρονον, καὶ ἀνέγκλιτον, καὶ ὃ πρότερον οὐδὲν ὅτι, οὐδ' ὕστερον, οὐδὲ νεώτερον. ἀλλ' εἷς ὢν ἑνὶ τῷ νῦν, τὸ ἀεὶ πεπλήρωκε. καὶ μόνον ὅτι τὸ τῶν ὄντως ὄν, ὃ γεγονὸς, οὐδ' ἐσόμενον, οὐδὲ ἀρξάμενον, οὐδὲ παυσόμενον: Sed est Deus, oportet dicere: & est, non secundum tempus, sed secundum immobilem intemporalem & indeclinabilem æternitatem: Cuius neque prius sit, neque posterius quicquam, neque recentius: sed unus existens, una præsentia, sempiternitatem repleuit. & solum est quod uerè existit, non præteritũ, aut futurũ, neq; quod cœpit, aut desinet. Hæc apud Plutarchum philosophia, mysterij totius Mosaici declaratio, quo dixit Deus de se, Ego sum qui sum. Nec possit hoc mysteriũ apertius explicari. Declarat enim Plutarchus præsens illud in Mose designare totius æternitatis præsentiã, cui neq; futurũ, neq; præteritũ sit admistũ. Est enim præteritũ tempus earũ rerũ, quæ præterierunt: futurũ earũ, quę non sunt, aut quæ non habẽt uel ætatis, uel alterius rei, quod habitura sunt. At Deus habet, quod semper est habiturus. Habuit etiam semper, idq; immobile, indeclinabile. Quocirca cum regnũ eius, cum diuinitatẽ, & beatitudinẽ, cum aliquo ætatis fluxu cogitamus, innotescat nobis, nos metiri diuina cogitationibus rerũ fluentiũ, miscere non miscenda, falli quemadmodũ febricitãtes, quibus amaror linguæ cuncta reddit amara. Illud quoq; præclarũ de Natura diuina testimoniũ, uelut è thesauris Philosophiæ cœlestis depromptũ: quo maximè probatur, nunquã non clarã lucem mortalibus obtulisse Naturã ad cognitionẽ ueri Dei. Idololatriã autẽ fuisse uulgi superstitionem. Contra Epicurum Plutarchus probans quam uiam ad uoluptates, iucundamq; uitam putaret se aperuisse, auertisse potius à magnis gaudijs: Esse autẽ magnã iucunditatem in cognitione, certaq; scientia ueri Dei, qua pijssimi quiq; fruantur. Quantis, inquit, quamq; synceris uoluptatibus fruitur genus hominum meliorum ac pijssimorum super consideratione Dei? Vt sit omnium bonorum Princeps, Pater omnium honestorum, omnis pulchritudinis: Qui nihil improbum possit facere, aut pati. Bonus enim est. Bono autem nulla de re incidit inuidia, aut metus, aut ira, uel odium. Neque enim calidi est frigefacere, sed calefacere. Sic neque boni nocere. Ira quoque à benignitate, iracundia à mansuetudine, ab humanitate & clementia perturbatio, & truculentia, longissimè naturæ lege distat. Hæc enim ut uirtutis sunt ac roboris, sic ea imbecillitatis & impotentiæ. Itaque Diuinitas neque iracundiæ, neq; gratificationibus subiecta est. Sed quod benefaciendi, auxiliandiq; naturã habet, irasci, maloq; afficere minimè potest. Magnus autem in cœlo Iupiter, inambulat per terras componens, curansq; omnia. Cæterorum autem Deorum alius est Largitor: alius Milichius, benignus: alius Alexicacus, malorum depulsor: omniaq; Deorũ sunt, iuxta Diogenẽ, amicorumq; omnia cõmunia. Amici aũt Dijs sunt boni. Itaq; amicũ Dei, uel nõ esse fortunatũ uel modestũ & iustũ, impossibile est. Hæc Plutarchus

A tarchus. Quibus intelligimus, paucis demptis, eandē esse scientiā Dei, quam capacem ueritatis hominem propter similitudinē Dei, Natura docuisset, atque eam quam suis Deus oraculis demonstrasset. Eundem singularem Deum autorem, ut homines nascerentur, & ad cognoscendum nascerentur, fatetur in eo, qui est, An rectè dictum sit Viuens latita. δοκῶ δέ ἐγὼ, καὶ τὸ ζῆν αὐτὸ, καὶ ὅλως τὸ φῦναι, καὶ μεταςχεῖν ἀνθρωπον γενέσεως εἰς γνῶσιν τοῦ θεοῦ δοθῆναι: Videor, inquit, etiam ipsam uitam, omninoq; ipsum nasci, & quòd generationis homo particeps factus sit ad cognoscendum, à Deo fuisse datum. Fatetur à Deo lucem, uitam, natales homini datos, datos autem ad noscendum: omnium autem notionū, Dei nobilissima. Hæc potior igitur, ad hanc cōditus homo.

Ex alio Philosopho, qui dicitur Epictetus, Stoicus autem fuit, non Christianus, de Natura diuina, de qua deprædicet quæ sacræ literæ concelebrant. Eandem esse naturam bonitatis ac Dei. Substantiam diuinam esse Sapientiam, perfectamq; rationem. Deum cunctis prospicere, mundum gubernare. Hominem esse opificium eius. Ad unum Deum respiciendum esse. Ei pro beneficijs gratias haberi oportere.

CAP. X.

SED dimisso Plutarcho, diuinus eiusdem tempestatis alius Philosophus audiendus Epictetus, non ille quidem Christianus, sed Philosophus, tamen & uir bonus, qualis Plutarchus. Bonus autem Philosophus, & qui oblatam ueritatis à Natura lucem, intueatur, eamq; sequatur, adeò congruet cum hodierna Theologia, quia non commentitia, sed plena rationis est, ut id
B putem, quemadmodum mihi fuit, plerisque mirum. Is igitur Arriano autore, uelut Oraculum, uelut Propheta, sic diuino pectore fatur: ὁ θεὸς ὠφέλιμος, ἀλλὰ καὶ τὸ ἀγαθὸν ὠφέλιμον. εἰκὸς δὴ ὅπου ἡ οὐσία τοῦ θεοῦ, ἐκεῖ εἶναι καὶ τὸ τοῦ ἀγαθοῦ. τίς δὲ οὐσία θεοῦ; σάρξ; μὴ γένοιτο: ἀγρὸς; μὴ γένοιτο: φήμη; μὴ γένοιτο: νοῦς, ἐπιστήμη, λόγος ὀρθός. ἐνταῦθα τοίνυν ἁπλῶς ζήτει τὴν οὐσίαν τοῦ ἀγαθοῦ. Deus est utilis. Sed & bonum est utile. Veri igitur simile, ubi sit substantia Dei, illic esse & substantiam bonitatis. Quæ igitur est substantia Dei? Caro? Absit. Ager? Absit. Fama? Absit. Mens, Scientia, Recta ratio. Hic igitur simpliciter quære substantiam Boni. Hæc quidem ille dixit, quem fortè iam toto orbe coruscans Euangelium ad hanc tam sublimem, præstantemq; pietatem prædicandam adiuuerat. Sed etiam potuit à Platone, multisq; alijs Philosophis Naturam hanc diuinam didicisse. Vides igitur quid ei, qui non Christianus esset, ueritas obtulerit. Primum, Naturam diuinam esse naturam, substantiamq; Bonitatis. Id enim etiam docuit Christus: Nemo bonus, nisi Deus. Eadem superius Philosophatus est Plutarchus. Sed ante omnes antiquissimus Trismegistus. Ad hæc, non carnem, non corpus, nihil eiusmodi esse Diuinitatem, sed mentem, sapientiam, scientiam, rectam rationem. Magnitudinem, maiestatem, regnum, opesq; eius esse sapiendo, noscendo, recta uolendo. Has eius diuitias, nobilitatem, robur esse, quòd tam incomprehensibiliter est sapiens, quàm inæstimabiliter bonus. Eoq; est inuisibilis, perinde ut nostra ratio, magnæ illius ueluti scintilla. Tanta igitur Theologia dictis hisce subest, ut stupor sit ab eo religionem ueram tantopere cognitam, qui forte eam uel nesciebat (Nisi quòd Galilæorum semel meminit) uel lucem eius procul uelut albescente Aurora aspexerat. Omnis ergo lingua confitetur Dominum. Addit idem, Monstrant ait philosophi, ὅτι μαθεῖν δεῖ πρῶτον τοῦτο, ὅτι ἔστι θεὸς, καὶ προνοεῖ τοῦ ὅλου, καὶ οὐκ ἔστι λαθεῖν αὐτὸν, οὐ μόνον ποιοῦντας, ἀλλὰ καὶ διανοουμένους, ἢ γὰρ θυμούμενον, Hoc primum discere oportere, quòd Deus sit, & prospiciat uniuersis, &

Epistolæ mentio Galilæorum

non est qui latere possit eum, non modo operans, sed ne cogitans quidem ac mente C
reuoluens. Hæc ille dixit, quem Philosophi ueritatis hostes, dico Proclus, Simplicius, Lucianus uenerabãtur, dicta eius uelut oracula suspiciebant, cœlestem Prophetam putabant locutum. Est enim grata, dulcisq; ueritas animis, nisi priuatus affectus, ut sæpe fit, gustum deprauet, oculorumq; aciem hebetet. Si dicunt igitur, Epicteto teste, præcipiuntq; ea Philosophi, quis residuus est ueritatis inimicus? Quia dicebantur à suo, gaudebant, mirabantur: si dicerentur à nostris, fortasse non æquè. Probat igitur ratio, nisi quid priuatum prohibuisset, futuros omnes tales ea tempestate, quales nunc omnes ferme gentes. Sed prosequar alia cateruatim ex Epicteto, quibus ad unam pietatem semper animos sapientum inclinasse, hoc unum pro summa sapientia summoq; Bono habuisse, uoces hic eorum demum conquieuisse, noscas. Nec Græcis ubiq;, ne sim inuisus, utar: πότε ἔν δεῖ ὁ κόσμος, τίς αὐτὸν διοικεῖ; &c. Quid, inquit, est mundus, quis eum gubernat? Nemo. At quomodo urbs, uel domus permanere ne ad exiguum quidem tempus possunt sine gubernatore & præside, fabrica uerò tam ingens, & tam pulchra, temere & ut casus tulerit, inordinatè gubernari? Est moderator, aliquis, & certa ratione gubernat, nos autem quidam sumus ἀπ' αὐτοῦ γεγόναμεν, ab ipso facti ad aliquod opus. Habemusq; coniunctionem & habitum cum eo. Hæc ille, appellans ubiq; singularem, &, ut uera religio, creatorẽ mundi, moderatoremq; creati. Habere nos cum illo societatem, affinitatem, uelut origine nostra ex eo pendentes. Eoq; iubet nos in eum respicere, cum angimur, omniumq; bonorum agnoscit autorem: κύριε ὁ θεὸς, Domine Deus, quomodo uexor. Stulte non'ne manus habes? non'ne tibi fecit eas Deus? Non'ne dedit tibi fortitudinem, non'ne magnanimitatem, non'ne uirtutem? tot manus habens, quæris etiam qui te emungat? Aude respectans D
πρὸς τὸν θεὸν, ad Deum, dicens: Vtere me ad quæcunq; uelis, tecum sentio, æquanimus sum. Nihil eorum detrecto, quæ tibi uideantur. Quocunq; uelis age. Si uis, adde uestem. Vis me imperare, in priuata uita degere, exulare, pauperem esse, diuitem? Ego tibi pro omnibus his apud homines assentiar. Totidem uerbis ab eo Græce dicũtur. Quod etiam sit homo simulachrum, Similitudo Dei, iuxta Theologiam Mosaicam, delibatio, haustus, his confitetur: σὺ ἀπόσπασμα εἶ θεοῦ, ἔχεις τι γὰρ σεαυτῷ μέρος ἐκεῖνο. τὶ δὲ ἀγνοεῖς σὸν τὴν συγγένειαν; Tu, inquit, es abscisio, delibatio Dei. Habes aliquam in te ipso partem eius. Cur igitur ignoras affinitatem tuam? Cur nescis unde ueneris? Non uis meminisse cum comedis, quis sis qui comedis, & quem nutris: cum in congressu es, quis sis, qui utaris. Cum in colloquio, in exercitatione, cum differis, nescis quòd Deum nutris, Deum exerces, Deum circumfers. Miser & ignoras. Videris me dicere argenteum quendam, uel aureum extrinsecus. In te ipso fers ipsum, ipsum coinquinans non sentis, impuris quidem cogitationibus, fœdis autẽ operationibus. Et imagine quidem Dei præsente, non audeas horum quicquam facere: ipso autem præsente Deo exterius, & aspiciente cuncta, exaudienteq;, non erubescis hæc cogitare? Hæc ad uerbum ille. Cum partem diuinam hominem appellat, designat afflatum, similitudinem, ex æterna luce scintillam. Est autem homo Deus factus à magno, uero Deo, paruus ipse, simulachrumq; ueri. Quemlibet pudere debeat fœdis aut factis, aut cogitationibus inquinare sacrum illud exemplum, partemq; diuinam. Manifesta igitur in his Mosaicæ Theologiæ confirmatio, tum de nata, diuinitusq; nobis donata mente, tum cũ creatore similitudine. Repetit eandem creati hominis à Deo prædicationem, reor ex sapientia Mosis, cuius ubertate Philosophorũ omnium aucta est doctrina: τότε τὸ δημιουργῆσαι κατασκεύασμα ὦν, κατασχύνεις αὐτόν. Huius opificis opus cum sis, dedecoras ipsum. Quid quòd non modò te fecit, sed & tibi solum te credidit, & commisit.

A misit. Neq; id modò non recordaris, uerum etiam dehonestas mandatum. Si autem Deus orphanum quem tibi commisisset, sic sanè negligẽs eius esses; tradidit te ipsum tibi, neq; possim dicere fidelius te ipso. Hunc mihi asserua οἷος πέφυκε, qualis natus est, modestum, fidelem, excelsum, sine stupore, sine morbis, sine perturbationibus. Hæc de conditione sensit prædicauitq; hominum, Philosophus bonus, ut siquis æquus, iustusq; arbiter esse uelit, uideat omnes sapientes ueræ Theologiæ reuerenter assurgentes: Hodiernam Sapientiam, non priuatam quandam, sed uniuersalem, humanam ipsam, à Naturaq; in pectoribus hominum insitam, atque inustam Sapientiam. Audi de pietate, de uirtutum origine, quàm sentiat nobiscum, & fugandorum penitusq; extirpandorum uitiorum quis sit modus: Pestes, inquit, has πάντα δ' ὅτι δεῖ ἄλλως ἐκβαλεῖν, ἐὰν μὴ πρὸς μόνον τὸν θεὸν ἀποβλέποντα, Non est aliter eijcere, nisi ad unum Deum respiciendo, uni illi cohærendo, rebus eius sanctificatum. Si, inquit, aliud uolueris, lugens & gemens, sequeris fortiorem, extrà requirens semper felicitatem, καὶ μηδέποτε εὑρεῖν δυνάμενον. ἐκεῖ γὰρ ζητεῖς αὐτήν, ὃ μὴ δεῖ, ἀφεὶς ἐκεῖ ζητεῖν ὅπου δεῖ, Et nunquam inuenire potens. Illic enim quæris eam, ubi non est, omisso inquirere, ubi esset. Quid hac uoce præclarius, magnificentius, qua uel inuiti, quanquam non inuiti, confirmant, collaudant, in cœlum ferunt Philosophi Sapientiam hodiernam, cuius est omnis cura, ad ueros felicitatis fontes, hos ipsos, quos Epictetus uidit, homines adducere? Hinc simi lis Theologi nostri exclamatio: Irrequietum est cor meum Domine, donec requiescat in te. Prosequitur idem de hoc ipso fine: Nulla, inquit, causa est, cur fortunæ deploremus unquam iniquitatem, sed beati potius haberi debemus omnibus de causis: μάλιστα δὲ διὰ τὸν θεὸν, τὸν ὑπὸ τοῦτο ἡμᾶς κατασκευάσαντα: Cum primis autem propter Deum, qui nos ad hoc creauit. O diuinam attestationem, quam nunquam reor effudisset,
B (quanquam similia Plato sæpe locutus est) nisi lux illa noua, tenebris superiorum seculorum fugatis, in mentes omnium clara illuxisset. Sed ingrati Philosophorum nonnulli, & Aristotelis decretis corrupti, quod non ita contigit Epicteto, agnoscere noluerunt. Repetit idem aduentum nostrorum animorum à Deo, cunctorumq; cum ipsis bonorum comitatum: Quapropter, inquit, optimus quisq; memor, & quisnam sit, & unde uenit, & à quo factus est: in id unum duntaxat incumbet, ut locum suum modestè καὶ εὐπειθῶς τῷ θεῷ, Deoq; parendo tueatur. Vis me esse ut liberum, ut ingenuum, sicut tibi placitũ est. Tu enim me sine impedimento creasti. Sed amplius usum mei non habes. Tibi obsequens mansi, eidem parens decedo. Hæc & id genus ille referens, omnia iuxta Theologiam ueram, in uoluntatem diuinam. Ideo prosequitur, In carcerem trudit, non odio te habens. Absit. Quis enim optimum inuisum habet famulum? Neq; negligens, ὃς οὐδὲ τῶν μιαρωτάτων τινὸς ἀμελεῖ, Qui ne minima quidem negligit, sed exercens, & teste te apud alios utens. Non ne ego totus ad Deum, καὶ τὰς ἐκείνου ἐντολὰς, καὶ προστάγματα, ταῦτα ἔχων γὰρ χερσὶν ἀεὶ, καὶ τρίβων, Et mandata eius ac præcepta hæc habens in manibus, & terens, semper intentus sum? Audis Philosophorum uoces, ueritati quam colit omnis mundus acclamantes? omnes ei mortales deferre cogentes. dum nullas omittunt, quas ei laudes non decantent, dum rerum finem eundẽ, uitæq; ordinem eundem agnoscunt, suspiciunt, summissis animis adorant, Natura monstrante uiam, scopumque hunc tantum non ostendente manu. propterea subdit Epictetus: ὁ θεὸς ἀμελεῖ τῶν ἑαυτοῦ ἐπιτηδευμάτων, τῶν διακόνων, τῶν μαρτύρων, οἷς μόνοις χρῆται παραδείγμασι, πρὸς τοὺς ἀπαιδεύτους, ὅτι καὶ δεῖ: Deus ne, inquit, negligit opera sua, ministros, testes, siue, ut Græcè dicuntur, diaconos, martyres, quibus solis utitur exemplis apud imperitos, quòd sit, & quòd bene cuncta moderetur, qui res humanas non spernit? Ex his uidere est, Epictetum lucem Euangelij iam toto orbe radiantem, non ut Christianus

ſtianus (Fuit enim Philoſophus Stoicus) ſed ut is, cui ueritas non inuiſa, ſed grata C
eſſet, & cui certum eſſet, nullius hominis autoritatem tantopere uenerari, ut iudicium
ueri obtunderet: adoraſſe eos, quibus inaudita tormenta à crudelibus infligebantur,
ceu diuinitatis teſtes credidiſſe. Commendans igitur & comprobans quod eos tem-
peſtate ſua facere audiebat, ſic clamat: τοῦτο τὸ ἔργον ἦν, ὑμνεῖν τὸν θεόν: Hoc erat operæ-
pretium, inquit, laudare Deum, & ipſum in meipſo, & apud unum & plurimos. Non
multa mihi largitur, non copioſa, non uult me luxuriari. Atque ita ἐυχαριστοῦμεν ὦ θεῷ,
ἐφ' οἷς δεῖ ἐυχαριστεῖν: Gratias agimus Deo, ob quæ decet habere gratias. Liberatus ſum à
Deo, cognoui mãdata eius. Melius eũ cenſeo, quod Deus uult, quàm qđ ego. Adhæ-
rebo ei miniſter & aſſecla. λῷστόν γὼ ἡγοῦμαι ἃ ὁ θεὸς θέλει, ἢ ἐγὼ, προσκείσομαι, διάκονος καὶ ἀκό-
λουθος ἐκείνῳ. Proſequitur ibidem diuiniora: Mihi, inquit, ſatis eſt, ſi poſsim ad Deum
tendere manus, dicens quòd quas abs te occaſiones accepi, ut moderamen tuũ agno-
ſcerem & ſequerer, has non contempſi. Egoq́ habeo, cui me placere oporteat, cui me
ſubijcere, cui obtemperare. Nempe Deo, & his qui poſt eum. Ille me mihi ipſi com-
mendauit, ſubiecit electionẽ mihi uni, traditis regulis ad uſum rectum. Addit etiam,
Pugna tecum pro libertate: τοῦ θεοῦ μέμνησο, ἐκεῖνον ἐπικαλοῦ βοηθόν: Memento Dei, illum
implora adiutorem, & aſsidentem, quemadmodum Dioſcuros, in tempeſtate. Beatos
etiam appellat, εἰς τὸν θεὸν ἀφορῶντας ὠ παντὶ, ϖ μικρῷ, καὶ μεγάλῳ: Qui Deum attendunt
in omni re, parua & magna. Quàm præterea clara totius creationis, prouidentiæq́
confeſsio, cum ait: Fruſtra igitur tibi Deus oculos dedit, incaſſum ſpiritum eis tam
acrem, artificioſum, ut procul expatians, rerum uiſarum formas apprehenderet, adie-
cit? Quis nuntius adeò uelox, & diligens? Incaſſum ne aërem in medio tam clarum,
& pellucidum dedit, tanquam artificioſum, ut per ipſum traijceret uiſio? Fruſtra lu-
cem creauit, qua non præſente, nullus erat cæterarum rerum futurus uſus. O homo D
neq́ ingratus eſto, neq́ immemor ſupremæ poteſtatis. Sed pro uiſu, & auditu, & qui-
dem mediusfidius pro ipſa uita, & quibus ea ipſa ſuſtinetur, pro fructibus maturis,
pro uino, & oleo ἐυχαρίστει τῷ θεῷ, gratias agas Deo. Memineriſq́ quòd aliud excellen
tius quàm hæc omnia tradidit tibi, nimirum quòd his ipſis uteretur, probaret quan-
tum quidq́ ualeret. Hæc Epictetus. O ſapientiam, cum uera germanaq́ eſt hominũ
ſapientia, ubiq́ ſui ſimilem, radijs ſuis omnium paſsim mentes colluſtrantem. Quid
aliud ſonat Theologia Moſaica, & hodierna, cultum, memoriamq́ Dei, ſemper in-
culcantes? Ecce uox Naturæ, uox cœleſtis. Quæ dixit oraculum ore Prophetarum,
dixit etiam Natura ore Philoſophorum. Denique ſubijcit: Coruus crocitans tibi
quid portendit. Non coruus eſt, qui portendit, ſed Deus. Quòd ſi quid ſigni datur
humana uoce, non ne fecit idem Deus loqui, quo ſcires poteſtatem diuinam aljs ſic,
aljs alio modo ſignificare? πρὸς δὲ τὸν μεγίσων καὶ κυριώτατων ἀεὶ καλλίστ ἀγγέλ σημαίνει: De
maximis autem ac potiſsimis per pulcherrimum Angelum ſignificat. Hæc ad uer-
bum ille. Ad poſtremum ait, Digreſſus hinc tecum dicito, Hæc mihi non Epictetus
dixit. Vnde enim ei? Sed Deus quis propitius, per illum. Neq́ enim ſuccurriſſet Epi
cteto, hæc effari non ſolito. Agè igitur ὦ θεῷ πειθῶμεν, ἵνα μὴ θεοχόλωτοι ὦμεν, Deo pa-
reamus, ne diuinæ iræ ſubiecti ſimus. His omnibus non modò ſingularis, uniúsque
Dei confeſsio, hominis quem Natura duceret, ore prædicatur, ſed cuncta ferme
Theologia confirmatur.

*Eadem de ſummo ac ſingulari Deo ſenſiſſe ſubſecutos Philoſophos. Iambli-
chum affirmare, Deum principium, medium, finem, in eo reſpiciendo &
ſequendo felicitatem eſſe. Eum eſſe Dominum omnium bonorum, princi-*

pium

A *pium beatitudinis, finemq; omnis Philoſophiæ. Felicitatem eſſe, ſequi mandata eius.*

CAP. XI.

EADEM fuit Philoſophorꝝ, qui ſucceſſerunt, Theologia, idem ſermo, niſi cum uel per allegorias fabularum, incerti uagarentur, & commentis aures adhibentes; à Naturæ documentis audiendis auerterentur, uel hominis unius, ei quaſi addicti & conſecrati, decreta pertinaciter tuentes, tam non æquo iudicio mortalem illum, quàm fabulas poëtarum illi admirarẽtur. Sed ſiquando ſeſe à coactis impoſturis exemiſſent, & ad ueram Philoſophiæ uiam reuerſi Naturam, cœlumq; omne conſpexiſſent, tum uerò ſenties mirabiles eis uoces excidiſſe, taciteq; ueritatẽ in eis uires exercuiſſe ſuas. Videbis eos alios, quàm prius, cum in cogitationibus ſuis euanuiſſent, & quales ſpiritus mẽdaces, qui falſis oraculis editis, ſæpius etiã miranda cecinerunt, ueramq; Theologiã aperuerunt, animos, quos ſuperſtitiones raperent, ad ſe ueritate reuocãte. Ex his Iamblichus ſæpe Platonicorum more multos Deos nominare ſolitus, poëticis item fabulis, Aegyptiorumq; ſuperſtitionibus interdũ implicitus, euigilãs, oculosq; ad ſidera tollẽs, & quaſi ſupra regione terreſtri leuatus, ex antiquioribus Philoſophis ceu flores decerpens, uelutq; è Prophetis ueris unus, ſuper uno ſingulariq; Deo, ſuper omni cœleſti Theologia uoces admirãdas edidit. De ſecta Pythagoreorum hoc primum: θεῖα αἰτία ἀρχὴ, τέλος, μέσον, ἧς δεῖ ἀνήχεσθαι τὸς μέλλοντας εὐδαιμονήσειν: Diuina cauſa, eſt principium, finis, medium, cui adhæreant neceſſe eſt, qui uolunt eſſe beati. O uocem magnam, cœleſtem, Angelicam, non hominis, ſed Naturæ uocem. Hoc prior Orpheus dixerat, confirmatũ dein à Pythagoreis, maximè uerò Archyta, & Philolao, tum Platone & Ariſtotele. Proſequitur:
B ἐπειδὴ γὰρ δεῖ θεὸς, ᾧ ἅπας πάντων κύριος, δεῖν ὁμολογεῖται πρὸς τὸ ζωὴν τὸ ἀγαθὸν αἰτεῖν. πάντες γὰρ ὅς ἂν φιλῶσιν, καὶ οἷς ἂν χαίρωσιν εὐνοϊκῶς διδόασι τὰ ἀγαθὰ, πῶς οὖν οὐκ ἐναντίως ἔχουσι, τὰ ἐναντία: Nam cum ſit Deus, & is ſit omnium Dominus, in confeſſo eſt, oportere à Domino bona petere. Nam quos quidem diligimus, quiq; iucundi nobis ſunt, eis beneficio præſtamus. contrà ſolemus in eos affici, qui non diligunt. Hæc ille. Quid igitur ſupereſt, quo minus ſit, fueritq; ſemper, una pietas, religio, ſcientiaq; Dei, unaq; ad eum ſemper animorum propenſio? Cernis à uera uia ſeductos exoptatam demum lucem reſpexiſſe: quibus autem ueritatis oppugnatio placuiſſet, tenebris obortis bellum ſuis dictis intuliſſe: Spes ſuas in una demum, quæ lucet hodie, ueritate quenque poſuiſſe. Dum finis, qui nunc oſtenditur, eſt is quem cuncti concorditer prædicauerunt, reſpexerunt. Infert enim Iamblichus eodem libro: πάσης ἀληθείας καὶ εὐδαιμονίας, οὐσίας τε καὶ τῶν ἀρχῶν, ὁ θεὸς ἡγεμόνευται: Omnis ueritatis & felicitatis, ſubſtantiæ, & principiorum, Deus eſt princeps. Vnde ſplendor iſte mentes eorum ſubijt, qui ueræ religionis exortes fuerunt? A Natura certè, à qua, ſi deſit oraculum, ueritas hauriatur. Qua duce, hæc quoque mirabiliter fudit Iamblichus idem: τέλος πάσης θεωρίας, ἡ ἑνὸς θεωρητικὴ, ἀνάγειν ἑαυτὸν ἀπὸ τῆς πλήθυος εἰς τὸ ἕν: Finis omnis contemplationis, eſt contemplatio Vnitatis, attollere ſeipſum à multitudine ad Vnitatem. Sæpe declaratum eſt, Vnitatem antiquiſsimis Philoſophis fuiſſe nomen ſummi ac ſimpliciſsimi Dei. Multitudinẽ dixerunt res omnes propagatas ab ipſa. Ecce igitur beatitudo uera noſtræ religionis, aſpirare contẽplando ad rerũ fontẽ, uidere illum ſicuti eſt. Hîc terminus hæret omnis felicitatis, totius Philoſophiæ, quemadmodũ ſacris oraculis reuelatus, ſic à Philoſophis, natura teſtimonia petentibus agnitus. propterea propius hæc explicans, & cõfitens Iamblichus: ἡ μὴν γε ἀμείνων ψυχὴ, μετὰ θεὸν οἰκεῖ, καὶ πρὸς τοῦτον πορεύεται κατ' ὀρεινὸν, Anima, inquit, melior, habitat cũ Deo, & per cœlum cum eo deſpatiatur. Teſtatur idẽ, Pythagoreos

omnem uitæ degendæ rationem direxiſſe ad confeſsionem, ἀρχὴ θεῖος, Diuinitatis: ἡ ἀρχὴ C
αὐτή ὅτι, καὶ βίος ἅπας, συντέταλται πρὸς τὸ ἀκολουθεῖν τῷ θεῷ: Et hoc eſſe principiū, omnemq; uitam coordinatā eſſe ad ſequendū Deum. Sentis philoſophorū uoces cū ſacris literis cōſonantes, eas reuerēter affirmantes? Quid eſt, quod ſeparet eorū Philoſophiā à Chriſtiana ſapiētia, quam quidē coluerūt, ſed alijs nominibus deprædicātes, animis eiſdē reſpexerūt, cum lumē pietatis noſtræ terras intrauit. Tunc enim Philoſophi os aperire cœperūt, audaciusq; aſſerere, quæ prius magnis ambagibus occultabātur. Quocirca ſubijcit Iamblichus: Certū eſt, inquit, ea ſolum agēda eſſe, οἷς τυγχάνει ὁ θεὸς χαίρων, ταῦτα δὲ ὁ ῥᾴστου εἰδέναι, εἰ μήτις ἢ θεοῦ ἀκηκοώς, ἢ θεοῦ ἀκούσας, ἢ ἀπὸ τέχνης θείας ποιεῖται, Quibus delectat Deus. Hæc autem non eſt facilè noſſe, niſi quis aut Deū audierit, aut arte diuina cōparet ipſe ſibi. Hæc cū dixerit Iamblichus, non ne pro philoſophis omnibus teſtis erit, eā denique religionē, ſolā uitæ magiſtrā, artemq; uiuēdi uerā, mortalibus apparuiſſe, quæ Deum audiuit, cognouitq; ex ore eius, quæ grata forent illi? Philoſophi proteſtātur, neminē quæ placita Deo ſint, facilè cogniturū, in quo totius Philoſophiæ uertitur cardo, niſi Deum audierit. Quis autē Philoſophorū Deum audiuit, qui partim oracula, partim indicia Naturæ ſecuti, loquebantur? Quo fit, ut illic ſolum uigeat perfecta cognitio bonorū, ubi diuinæ uoces auditæ ſunt, cognitaq; Deo placentia. Ea fuit Philoſophia Chriſtiana ſolùm, etiam uerò Hebraica, ſed ea magis, quoniā quæ præſentia ſua corporaliter Deus in ea geſsit, in Hebraica per internūtios ac legatos ſuos. His & alijs cōſtat, Iamblichum cum cæteris Philoſophis, ſingularē Diuinitatē, Principem mundi, Reginā rerum, Principiū cauſarum cognouiſſe, ſuſpexiſſeq;, creationis autorem, & à quo totius felicitatis, beatitudinis ducatur exordium, prædicaſſe.

Porphyrium, ſingularem, unicumq; Deum commemorare, cui rationabili ſacrificio, caſtisq; cogitationibus ſit litandum. Eum eſſe omnipotentem, omnis uirtutis autorem. D

CAP. XII.

Porphyrius
Damaſcius
Proclus
Simplicius
Olympiodorus

HAVD ſecus cæteri Philoſophi, Porphyrius, Damaſcius, Proclus, Simplicius, Olympiodorus, de quibus minus fortaſſe mirum, quòd Euangelio coruſcāte, cuius ad eos nitor ueniebat, licet ingratos, floruerūt. Omniū quidē horum Philoſophia ſuperſtitionibus eius temporis eſt cōtaminata, ſed ueritas tamen fulgore ſuo ſuperior emerſit. Principio Porphyrius in uita Plotini teſtatur oraculum ab Apolline non de ſe, ſed uero Deo, ſic editum:

οἶδα δ' ἐγὼ, ψάμμωνος ἀριθμὸν, καὶ μέτρα θαλάσσης,
Καὶ κάφα ξυνίημι, καὶ ὃ λαλέοντος ἀκούω.

Eſt mihi perceptus cumulus numeroſus harenæ,
Audio quid mutus loquitur, & uerba ſilentum.

Hoc oraculum ſimile Propheticis oraculis, Dæmones enim credunt & contremiſcunt. Si tanta eſt igitur diuina ſapientia, ut poſsit harenæ numerum cogitatione complecti; quæ fuit dementia, ne dicam impietas, eorum, qui prouidentiam eius intra certos limites incluſerunt? Et ſi longe & incommemorabiliter maior eſt harenarum numerus numero hominum, habet autem capillos illos omnes, licet perexiguos, in numerato, non longè facilius noſcet ſingulū quenq; hominum? Igitur uel tacentes, uel arcanū animi exaudit ſilentiū. Idem Porphyrius de ſummo ac ſingulari Deo, in ſecundo de Abſtinentia, oſtendens quo ſacrificio ſit colendus: Sacrificemus, inquit, etiam nos, ſed ſacrificemus ut decet, θεῷ μὲν δὴ ὧν πᾶσι, ὡς αὐτὸς ἔφη, μισθὲν, μήτε θυμιῶντες, μήτε ἐπονομάζοντες. ὀδὲν γὰρ ὄγκῳ ἔνυλον, ἢ μήτε τῷ ἀνωτάτῳ εὐθὺς ἀκάθαρτον. διὸ ὀδὲ λόγου τότου, ὁ ἐπὶ φωνὴν, οἰκεῖος, ὅτε ὁ ἔνδον, ὅταν πάθει ψυχῆς

ἧ μεμι

A ἢ μεμιασμένος. ἀλλὰ δὲ σιγῆς καθαρᾶς, καὶ τῶν περὶ αὐτὸ καθαρῶν γνώσεων, θρησκεύσωμεν αὐτόν: Deo quidem, qui est super omnia, quemadmodum inquit uir sapiens, nihil neq; euaporãtes, neq; acclamantes. Nihil est enim materiale, quod non mox supremo Deo sit pollutum & immundum. Quocirca neq; oratio exterior, neq; interior cum fuerit affectu animi polluta: Sed puro silẽtio, castisq; de eo cogitationibus colamus ipsum. Porphyrius uirum sapientem reor appellat Paulum, cuius est celebre dictum, Deus qui est super omnia. Deum supremum, altissimum nominat; sentit solis puris cogitationibus ei sacrificandũ, quas habet, ut oraculum dixit, exploratas; cæteris sacrificijs supersedendũ, maiestati summæ eius non congruentibus. Diceremus quidem ipsi, primum, præstans, uerumq; sacrificiũ, quo Deus, qui Mens est, pura mente colitur, si quid exterius offeratur, esse puræ mentis illius indiciũ. Quid igitur ò Platonici supererat, qui Deum supremum nominabatis, uenerabamini, pie celebrabatis, quàm ut eam ueram religionem declararetis, quæ superstitionibus, numinibusq; falsis damnatis, coleret tantùm Deum supremum, eiq; sola pietate, sapientia, castissima ueritate litaret. Tum si supremus, eminẽtissimusq; à uobis inducebatur, cur non hunc unum, inepta poëticorum Deorum turba irrisa, non approbata, toto Philosophiæ regno exturbata colebatis, non colentes amplectebamini, non hos unos sapere censebatis? Solus ille supremus rationi notus erat, seq; exorari uolebat & sinebat, cæteri non poterãt, quos ratio, & natura negabat. Sunt alia generis eiusdem apud Porphyrium: sed mihi satis est, è Philosophis ceu flores decerpens, quos mentes superstitionibus liberatæ, solamq; ad ueritatem intentæ non rapido errorum æstu longius abstractæ sparserunt, docere, semper decus hodiernę uiguisse ueritatis, cunctis philosophorũ suffragijs comprobatum. Simplicius igitur, qui se Philosophorũ in numerum, professionẽ Christia
B næ pietatis refugiens, ponebat, incredibili miraculo ea de summo sentit & docet Deo, quæ sacræ literæ, quarũ ille maiestatẽ dissimulabat agnoscere, perpetes concelebrant. È quibus est, quòd omnem refert hominum, rerumq; mundanarũ constitutionem in illum unum, quem singulariter appellat ubiq; Deum: ut quòd si peccet animus, minimè sit accusandus Deus, qui liberum, suiq; iuris eum creauerit. Et quòd libertas electionis & arbitrij ad utilitatem τοῦ θεοῦ γίνεται, fit à Deo. Et mirabilem fuisse Dei molitionem, animam inter æterna caducaq; fecisse, quæ se quocunque uellet, siue sursum, siue deorsum flecteret, & quodcũq; uellet, eligeret. Et quòd ipse fecerit eiusmodi uirtutẽ, ut maneret immotus animus, quoad ipse uellet. Eamq; esse propriè cum Deo similitudinem, qua nihil hominibus beatisq; animis sit melius. Quippe Deus habet robustissimam potentiam, omnis potestatis autor, itemq; optimam uoluntatem: ὁ γὰρ θεὸς δυνάμεων ἔχει τὴν ἰσχυροτάτην, πάσης δυνάμεως αἴτιος ὑπάρχων, ⁊ βέλησιν τὴν ἀγαθωτάτην. ἀγαθὰ μὲν πάντα, φαῦλον δὲ μηδὲν εἶναι βεληθείς: Qui bona cuncta uoluerit, prauum autem nihil, quoad fieri possit. Aequata uoluntate ac potentia, omnia bene efficiat, quatenus cuique fas sit, participem esse bonitatis eius. Et quòd animus humanus, cui non sit superna potestas, quia tamen, βέλησιν δὲ ἔσχεν ἀπὸ θεοῦ, αὐτεξούσιον, uoluntatem habuit à Deo liberam, qua posset cuncta bona uelle, cum certum id ei fuerit; iure hac parte, Deo maximè assimilatur, cum uoluntatis utitur omni iure suæ.

Simplicius asserit libertatem arbitrij.

Libertas arbitrij.

Item ex Simplicio profunda Theologia, de uno bonitatis fonte, unico rerum, singulariq; principio. à quo causæ cunctæ, cunctaq; principia dependeant. Et quòd sese ad ferendam miseris opem inclinet.

CAP. XIII.

Zoroastri, autor erroris
de bono et malo duobus

ILLA uerò è profundis hausta Philosophiæ mysteriis, quæ contra uesaniam eorum, qui duo principia, Bonum & Malum, è Zoroastris impietatibus constituebãt, Simplicius disseruit: Vnitas, inquit, necessariò præcedit multitudinem, cunctáque ex participatione Vnitatis extiterunt: ἀπὸ γὰρ τοῦ θείου, καὶ ἀρχικῶς καλοῦ, πάντα τὰ καλὰ πρόεισι. καὶ ἀπὸ τῆς πρώτης καὶ θείας ἀληθείας, πᾶσα ἀλήθεια. αὐτάρκη καὶ τὰς πολλὰς ἀρχὰς, εἰς μίαν ἀρχὴν ἀναπέμπειν. ὅτινα μερικὴν ἀρχὴν ὅλων ἐκείνων, ὥσπερ τῶν ἄλλων ἑκάστων, ἀλλ' ἀρχῶν ὑπερέχουσαν πασῶν, καὶ ἐξῃρημένην, καὶ πάσας εἰς ἑαυτὴν συναιροῦσαν: A' diuina enim & principali pulchritudine, cuncta pulchra proueniunt. Et à prima diuina ueritate, ueritas omnis. Necessarioq; omnia principia, ad unum principium rediguntur, quod quidem non sit aliquod particulare principium, quemadmodum reliqua omnia, sed principium cuncta principia supergrediens, seseq; superattollens, & omnia principia, ad se colligens. Omnibusq; principijs præbens à se ipso principalem dignitatem, ut cuiusq; naturæ congruit. Hinc igitur absurdum est, duo uel plura omnino quàm Vnũ, prima principia dicere. Cogunturq; duo principia Vniuersitatis asserentes Bonum & Malum, & Bonum qui dicitur ab eis Deus, non amplius omniũ autorem dicere, neq; uerò omnipotentem, iure laudare: neq; supremam ei potestatem uendicare, sed totius autoritatis dimidium: Quod si uerum sit, neq; omnia beneficio afficere, illuminareq;, πηγὴν λεγόμενον ἀγαθότητος καὶ φωτός, Qui dicitur fons bonitatis & lucis. Hæc ille præclara super Epictetum. In principio uero operis, longè quàm ferè cuncti Philosophi diuinius, decerpens ex illis, & lumen Christianæ religionis quod iam toto terrarum orbe relucebat, ob oculos habens, sic scribit, Omnium rerum, fons & principium est τὸ ἀγαθὸν, ipsum Bonum. Nam quod omnia concupiscunt, id omnium est principium & finis. A' seipso quoq; Bonum cuncta producit, prima, media, & extrema. Sed prima & sibi proxima, quæ sola seipso producit Vna Bonitas multas bonitates; Vna simplicitas, & Vnitas, quæ super omnes multas unitates; & unum principium, multa principia. Idem est Vnitas & Principium, & Bonum, & Deus. καὶ γὰρ θεὸς μὲν τὸ πρῶτον, καὶ πάντων αἴτιον: Etenim Deus quidem est ipsa prima, & omnium causa. Necesse uerò est, primum, simplicissimũ item esse, quoniam quod compositionem habet ullam, & multitudinem, iam non unum, sed Vnitate posterius est. Omnis autem multitudo, & omne quod non est bonum, Bonum desiderat, ut quod ipsa superemineat. Et quod non est principium, à principio sit oportet. Necesse quoq; supremam, omnemq; habere potestatem, quod omnia producit. Quocirca Vnum principium, multa principia, multasq; bonitates, simplicitatesq; proximè ex se producit, inter se distantes, ad unum cuiq; proprium principium reuocatas. Vtq; omnia pulchra in mentibus, animis, & corporibus, ad unum fontem pulchritudinis rediguntur: sic recta, ueraq; omnia principia & fontes, ad unum fontem & principium. πᾶσαι δὴ αἱ μεριναὶ ἀρχαὶ ἐννίδρυνται τῇ ὅλῃ: omnia igitur principia, in uno uniuersali sunt defixa. In Vnitate numerus, in una Bonitate, multas bonitates. Illudq; Principium non particulare est, sed principiorum Principium. Hæc Simplicius, non Christianus, sed merè Philosophus; quod ad alia uel inde cõstat, quòd Philosophorũ more, & quo discrimine distat Philosophia cœlestis à terrena, admiscuit quædã nõ uera, quasdã per se bonitates αὐταγαθότητας, numero multo cõstituens, quæ per se beatę semper, nõ indigeãt fontali Bono. Sentit autẽ Ideas æternas, ad quarũ singulas uti fontales & supremas, rerũ series redigãtur. Ad fontalẽ pulchritudinẽ, omnis pulchritudo. Ad cõcinnitatẽ supremã, quę dicitur ab eis συμμετρία, cõcinnitas oĩs. Verũ una est Idea fonsq; supremus omniũ, una per se Bonitas, cui subiacẽt bonitates omnes. Bonitates autem dico, non Ideas illas fontales, sed omnia tam in animis, mundoq; intelligibili, quàm

A quàm corporibus bona. Fuit autem ea Procli, quem secutus is est, de Ideis, uti rerum genetricibus, sententia. Nos autem meliora secuti, probamus eis ueritatem, confessionemq; singularis Dei, licet superstitiosis commentitiorumq; Deorum cultoribus, placuisse; siquid essent aduersus sententiam cœlestis sapientiæ prolocuti, resipuisse; pectoribus eorum insinuantem sese mentem meliorem, ueros sensus nescijs, cum uenit usus, suggessisse. Quorum aliquando latratibus decus ueritatis esset imminutum; retrorsum reflexis uocibus, demum ad sidera prouectum. Progressus autem Simplicius hæc quoque superaddit: Quos, ait, honores offeremus, Deus hominibus declarauit, quemadmodum historiæ testantur, ut & nos per ipsos cum eo familiaritatem assequamur. Suntq; nobis quæ sunt extrinsecus uberrima, utiliaq;, diuina irradiatione fluentia. Quemadmodum enim animam cuius autor ipse est, offerimus ei, & consecramus, expiantes eam diuinis de eo considerationibus, & cum naturaliter uiuimus: sic opus est etiam corpus ab ipso datum, offerre purgantes. Hæc Simplicius, agens de sacrificio, quo primum animum & corpus expiatum, puraq; in uestc sacrificamus, & cum primitias eorum, quæ Deus elargitus est, damus, Sanctum esse, iustumq; his qui dedissent offerre: Non quòd his indigeat Deus, sed ob gratificationem, gratiarumq; actionem. Quid, quòd ait, essendi patrem fuisse causam μετὰ θεὸν, post Deum; & essendi, beneq; essendi, quemadmodum Deum, parentes autores fuisse, referens scilicet in Deum diuinarum literarum more cuncta? Et cum dicit eum præsidijs humanis destitutos prospicientem misereri magis, ac defendere: ἔρημον γὰρ ὄντα ἐπικουρίας ἀνθρωπίνης, ὁ τὸς ξένους ἐφορῶν θεὸς, ἐλεεῖ μᾶλλον, ἢ μᾶλλον ἐκδικεῖ. Et cum ait Deum ubique esse, cum diuinis suis omnibus uirtutibus: ὁ γὰρ θεὸς ἅμα πανταχοῦ πάρεστι μετὰ πασῶν αὐτοῦ δυνάμεων. Et quòd, cum multa sunt
B à Deo producta, etiamq; humana species. Et omnia, lapides, arbores, secundum uirtutem cuiusque, ἐπιστρατῆναι πρὸς τὸν θεὸν, uertuntur ad Deum. Quin etiam separationem specierum futuram nunquam fuisse, nisi ὁ τῦ κόσμου δημιουργὸς ὁ θεός, opifex mundi Deus, secundum separatas in se causas, eas produxisset. Et quòd cuiusque formæ est priuata causa, usque ad extrema, αἱ δὲ πολλαὶ ἀρχαὶ πάντως ἀπὸ μιᾶς ἀρχῆς ἔχουσι τὸ εἶναι ἀρχῆς ἀξίωμα. οὕτω δὲ αἴτιον αἰτίων, καὶ θεὸς θεῶν, καὶ ἀγαθότης ἀγαθοτήτων: Multa porrò principia, prorsus ab uno Principio, principij dignitatem habuerunt. Sicq; Causa causarum, Deus Deorum, & Bonitas bonitatum est ipse Deus. Quodq; magnum miraculum est, quemadmodum Mosi dixit Deus, Cur quæris nomen meum, quod est mirabile? Et Trismegistus cum Sibyllis asseruit, nullum posse summo Deo nomen coaptari. Sic Simplicius: ἔτι δὲ μᾶλλον ἐπισκοπῆσαι χρὴ, ὅτι τῦ παντων αἰτίου ὑπὲρ πάντα ὄντα τὰ ὄντα, οὐδὲν ὄνομα οἰκεῖον ὄνομα. Adhuc, ait, considerare decet, quòd causæ, quæ cuncta supereminet, nullum est proprium nomen. Nam Deus, autore Platone, prisscis fuit astrorum à cursu, rotationeq; cœlesti nomen, exin ad intelligibiles substantias, sed apprimè priorem tralatum. Cætera quoque nomina, quibus Diuinitatem designamus, sunt ex his, quas notas habemus, rebus assumpta. Hæc ait Simplicius.

Ex eodem Simplicio, Deum esse absoluti boni nostrorum animorum principium finemq;, in quem unum sit respiciendum, cui quandiu cohæserit animus, sua radice hæreat, diuulsus marcescat. Quòd mundum Deus creauerit.

CAP. XIIII.

QVAM illa quoque admiranda, ſuſpiciendaq́, quibus apparet, ex quo lux magna ſuperis conceſsit ab oris, eam Philoſophos aſpicientes obſtupuiſſe, lætosq́ in laudes eius os aperuiſſe, confirmaſſe, non ut Chriſtianos, quod eis nomen propter inſcitiam inuiſum fuit, ſed ut Philoſophos. Dicit enim: Λόγος πάσης ἐυζωΐας, καὶ τελειώσεως ψυχικῆς ἀρχὴ καὶ τέλος ὄδῳ ἡ πρὸς τὸν θεὸν ἀνάτασις. διάτε τῶν ὀρθῶν περὶ αὐτὸ πολήψεων, ὅτι τε ὄδι, καὶ προνοεῖ καλῶς, καὶ δικαίως τὰ πάντα κατευθύνει: Omnis beatæ & perfectæ uitæ, inquit, in animo, principium & finis, eſt ſuſpectus ad Deum, & amplexus, & inclinatio, tum rectis de eo ſenſibus, quòd ſit, & proſpiciat rectè, tum quòd iuſtè cuncta gubernet: Tum obſequendo, obtemperandoq́ libenter his quæ fiunt ab eo, ut ab optima ſententia proficiſcentibus. Nam tametſi ſui iuris ſit, motusq́ anima ſuos in poteſtate, principiaq́ habeat bonorum & malorum, at à Deo talis creata fuit, quæ ſeipſam moueret: διὸ ἕως μὲν ἐρρίζωται τοῦ ἑαυτῆς αὐτίῳ, καὶ σώζεται, καὶ τὴν ἑαυτῆς ἔχει τελειότητα, μεθ' ἧς αὐτὴν ὑπέσκαψε ὁ θεὸς. ἀποτασάσσα δὲ ἑαυτὴν, καὶ ὅσον ἐφ' ἑαυτῇ ἀπορριζώσασα ἐκεῖθεν, μαραίνεται καὶ φθίνει. αἰσχρὰ καὶ ἀδενὴς γινομένη. ἕως ἂν πάλιν ἐπιστραφῇ, καὶ ἑνωθῇ πρὸς τὴν αἰτίαν, καὶ ὅτως ἀπολάβῃ, τὴν ἑαυτῆς τελειότητα, Quocirca, dum ſe radicibus altis cum autore ſuo tenuerit, conſeruabitur, ſuamq́ perfectionem obtinebit, cum qua creauit eam Deus. Simul uerò ut ſe diuulſerit, totamq́ illinc ſeſe abſciderit, marceſcet, & diffluet turpis, ac debilis effecta. Vſque dum rurſum conuerſa fuerit, ſeq́ cum cauſa coniunxerit, ſicq́ perfectionem ſuam receperit. O uerba cœleſtia, miraculum, Philoſophos in pectore ſenſus hos habuiſſe, tum pias uoces profudiſſe, cunctos in hodiernam ſapientiam conſenſiſſe, quæ Philoſophis, quãtum uelint, diſsimilent, aditum ad hanc ueram ſapientiam, ad hos profundos diuinosq́ ſermones apperuit. Addit idem Simplicius, ὅτι πᾶσα ἡ ἀνθρωπίνης ψυχῆς τελειότης εἰς τὸν πρὸς θεὸν ἐπιστροφὴν, καὶ τὸν πρὸς αὐτὸν σύνταξιν ἀποκορυφοῦται, Omnis animi humani perfectio, eſt ut ſeſe ad Deum couuertat, ſeq́ ad eum ſupremo coordinet. Refert item cuncta in hunc ſingularem ac ſupremum: Vt quòd non diuturnam uoluptatem, quoniam exitialis ſit, Deus fecerit. Et iudicium πάντα εἰδότος θεοῦ, cuncta ſcientis Dei. Et quòd hunc finem pœnitentiæ reſpicit, ut animus omni prorſus cogitatione ab antea factis abhorreat: λήθην καὶ ἐκ τοῦ, καὶ τοῦ θεὸν εἰς τοῦτο τέλος ὁρᾶν ἡ καθάρσεως. Et quòd à pijs munera Deus accipiat: ἀπὸ μὲν γὰρ τῶν ἐυσεβόντων δῶρα πολλάκις ὁ θεὸς ὑποδέχεται. Et quòd quales uoluerimus eſſe, in noſtra ſit à Deo poteſtate, qui cauſas uoluntatibus noſtris reliquerit, facultates eligendi permiſerit: ad minimas operationes uſq́. Et quod mirabilius, καὶ οὐκ ἄπαξ ταῦτα μηχανησάμενος ἐν ἀρχῇ τινι χρόνου ἀπέστη τοῦ προνοεῖν, Nunquam deſtitit proſpicere Deus his, quæ machinatus eſſet in aliquo temporis exordio, & in eo cunctarum rerum creationem. Clariſsima enim nunc fatetur uoce temporis exordium, & in eo cunctarum rerum creationem, quam in commentionibus Philoſophiæ ſiluiſſet. Neque enim, inquit, principium temporis habet Bonitas Diuina, à quo bene cuncta fiunt. Neque Deus aliquando adeſt, aliquando abeſt. Hæc enim corporea ſunt. Sed ipſe ſemper adeſt omnibus, ab omnibus ſegregatus. Et prouidentia eius, quia ſemper ipſe & ubique eſt, & bonus eſt, omnibus rebus infunditur, ut quodque meritum eſt. Et quemadmodum à lumine Solis omnia irradiantur: aliaq́ uident, alia uidentur, alia germinant, alia proſeminantur: aliaq́ albeſcunt, alia nigreſcunt: alia denſantur, alia diſſoluuntur; unumquodque ut aptum eſt, unius ac magnæ bonitatis ſuæ, ſine labore cunctis dante portionem, neque horum ad aliquod laborante ſole, & de ſua beatitudine detrahente: Sic multo magis, bonitatis diuinæ, quæ & τοῦ κόσμου τὸν ἥλιον ἐλαργασμένη, Solem mundo donauit, omnia participant ſine labore, beneſiuntq́ ſecundum menſuram bonitatis eorum, nihil

A nihil in eo laborante Deo, & sese distrahente. Neque enim, quemadmodum res naturales, recipit offensam. Neque aduentitiam, peregrinamq; habet bonitatem, ne forte absumpta fatiscat. Neque aliud est è natura eius operari: ut ad multa noster animus, sic is ad prouidentiam mundi fatigetur, aut ad illam boni contentionem, quod excedit omnem mundum, debilitetur. Nam si perfectus animus humanus, & εἰς θεὸν ἀναχθεῖσα, ad Deum contentus, dicitur in sublime ferri ac uagari, omnique mundo despatiari; quanto magis ὁ τῆς ψυχῆς ὑποστάτης θεὸς, animi conditor Deus, sine defatigatione rebus ab se creatis prospiciet? Hæc Simplicius de Natura diuina, de prouidentia, de animi creatione. Repetensq; rationem prouidentiæ, Haud, inquit, peior hominibus sit Deus, qui una eademq; arte partes curant, & uniuersum, & partes quidem propter ipsum totum. Neque uerò, inquit, uile peculium Dei est homo, ut eum Deus negligere debeat: ἀλλ' ἐντιλὲς ὅτι τοῦ θεοῦ κτῆμα ὁ ἄνθρωπος. Naturam quoque diuinam in eos, qui de prouidentia eius dubitant, definit. Nam cum ἡ θεότης, Diuinitas, inquit, ea natura sit, habens absolutissimam scientiam, fortissimam potestatem, optimam uoluntatem, omniaq; à se ipso producens, profectò neque suarum rerum curam nescit, quod ne tardissimis planeq; bardis & stupidis animantibus accidit, quæ prolem suam diligunt. Neque uerò propter imbecillitatem tanquam uires suas rebus excedentibus absistit. Quî enim fieri potest, ut τὸ παραχθὲν τοῦ πάραγοντος, res creata, sit creatore maior? Tum concludit, Quocirca omnibus modis est impossibile, quin à Deo cuncta prospiciantur. Hæc & id genus plurima Simplicius, quem quidem arbitror apertius & copiosius sermones religionis nostræ prolocutum, quòd iam terrarum orbem rerum diuinarum lux, quam Dei Filius è cœlo, penetrasset: quo claret, eos ueritatem quidem suspexisse, eiq; penitus assensis-

B se, sed ueros cultores eius, propter inscitiam, ac superbiam, ut eam sibi duntaxat uindicarent, eiusq; inuentores se suosq; primos gloriarentur, contempsisse. Quemadmodum uidelicet maiores eorum qui furati à Barbaris sapientiam, cuius se repertores, primosq; autores ostentare cupiebant, à quibus didicissent, siluerunt. Itaque sic à Barbaris, literis nempe sacris, didicit Theologus esse, diuiniusq;, quàm par erat profanum loqui, Simplicius; quemadmodum Plato suscepit ab Aegyptijs mysteria de tribus Regibus, de creatione, de Dæmonibus, quæ uiribus humanis comprehendi non potuissent. Omnis item hæc Theologia Simplicij, si bene cuncta reuoluas, non stat cum æternitate mundi, pro qua contra Ioannem Grammaticum Christianum fortiter dimicauit. Hocq; argumento est, quos Aristotelis dogmata corrupissent, ueritatem, rerumq; omnium profundiorem considerationem, lucemq; sacrarum literarum, meliora docuisse, eosq; secutos esse libenter & assensisse.

Ex Proclo, de singulari Deo, quòd sit Vnus, quòd Bonum, quòd prima causa, bonorum cunctorum Autor, Deorum etiam Creator. Quòd ineffabilis, incogitabilis, Virtutis infinitæ, Naturæ indeficientis.

CAP. XV.

IN PROCLO uerò (Neque enim moror ordinem, quòd ante Simplicium floruerit) quantum ueritas exercuit uires suas, eruens ex inuito pectore uelut è silice lucem? Dico pectus inuitum, quoniam inter confertissimam superstitionum turbam, quæ comes ibat ei cæteris in libris, non alio quàm ueritatis æstu ad sermones demum redijt meliores. Vnius certè uis, & impetus eius fuit, hominem, cui domicilium, certaq; sedes eius adeò displicuisset, ut insectatus esset, postremò uelut pœnitentem, uelut alium, nouumq;, pristina mente penitus

penitus exuta, uoces inclytas, uoces Angelorum edidiſſe. In libro, quo format ex C
Platone Theologiam, quanquam de ſummo Patre, quem ut ſæpe claruit, Platonici
uocant τὸ ἓν, τὸ ἀγαθόν, ipſam Vnitatem, ipſum Bonum, præclara, profundaq; diſ-
ſeruit: ego flores quoſdam, paucis contentus legam. Quis igitur, inquit, ſit Rex
omnium, uel ὁ ἑνιαῖος θεὸς, Vnificus Deus, ab omnibus ſegregatus, & omnia pro-
ducens à ſe ipſo, & per unam cauſam præcedens uniuerſos ordines. Quis item, qui
fines omnes conuertit ad ſeipſum, & circa ſe ipſum creauit. ὃ γὰρ ἕνεκα τὰ πάντα, τοῦτο
ἁπάντων τελῶν τέλος, καὶ πρώτουργον αἰτίαν: Nam cuius cauſa ſunt cuncta, hunc omnium
finium finem, metam metarum, primam operandi cauſam uocans, non errabis à
uero. Quis item omnium pulchrorum, bonorumq; autor in omnia irradians τῷ θείῳ
φωτὶ, lumine diuino, & turpe immenſuratumq; ad extremum uſque, omniumq; ob-
ſcuriſsimum includens? Si uerba Platonis attendas, eſt id, quod neque ſermonem
admittit, neque notionem: ὅτι γὰρ νοῆσαι τοῦτον ὡς ἄγνωστον, ὅτι ἀφερμηνεῦσαι δυνατὸν, ὡς
ἀπερίγραφον: Neque enim cogitare licet hunc, ut ignotum, neque effari, fandoq; de-
clarare, ut incircunſcriptum: Sed quidquid dixeris, de illo quidem dixeris, ipſum
autem non dixeris. Nam quorum ſit cauſa, poterit quidem aſsignari: ſed quidnam
ſit, dicere aut cogitare non poterimus. Detrahit enim ſemper cogitatio nos ad no-
ſtra. poſtremò concludit, Vna igitur de primo principio ueritas eſto, quæ cum pri-
mis eam laudat, appellans ἄῤῥητον, ἁπλῆν, τῶν πάντων ἐκ βεβηκώς, Ineffabilem, ſimplicem,
egredientẽ extra omnia. Cum igit adoraueris eum, uocans ineffabilẽ, ſecũdus honos
erit, omnium deſiderium ipſum eſſe. Tertius, principium omniũ, quo ſe facit omniũ
bonorum creatorem. Itaque prima ſimplicitas, Rex omnium, principatus, exceſ-
ſus, incomprenſibilis, cum nullis coordinabilis. Primus Deus, Vniformis, ſuper-
eminens omnes cauſas. Omnium Rex primus Deus à Platone declaratus, cuius cau D
ſa cuncta, autor omnium bonorum, καὶ τῶν ἀγαθοειδῆ τῶν θεῶν ὑσίαν ὑφίστησι, Creans bo
niformen Deorum ſubſtantiam, omnia poſt ipſum, adhærentia, producens, perfi-
ciensq; omnia intelligibilia, ut Sol ſenſibilia. Duos item ait eſſe Platoni modos de-
monſtrandæ Vnitatis. Duplex enim, inquit, tradit Plato nobis nomen τῆ ἀῤῥήτου
τοῦτης αἰτίας, ineffabilis cauſæ huius. In Republica, inquit, uocat, ipſum Bonum,
fontemq; ueritatis, Mentem, & intellectualia unientis. In Parminidem nominat
ἓν, θείων ἑνάδων ὑποστατὸν, Vnitatem, diuinarum unitatum creatricem. Horumq; no-
minum aliud eſt creationis, ac productionis, alterum cõuerſionis. Procedunt enim,
inquit, ſubſiſtuntq; omnia à Primo: Vnitatem ad ipſum tenentes, quæ cauſa eſt
omnis multitudinis. Appellamus autem ipſum Bonum, quoniam ab omnibus deſi-
deratur: ὅτι πάντα ἀπ' αὐτοῦ προελήλυθεν, ἀρχὴ γὰρ ὅτι τῶν πάντων, καὶ τῶν ὄντων, καὶ τῶν μὴ ὄντων:
quoniam omnia ab ipſo proceſſerunt. Eſt enim principium eorum, quæ ſunt, & quæ
non ſunt. Videlicet quod prior Empedocles,

Quæ ſint, quæ fuerint, quæ poſt uentura ſequentur.

Ea ſunt enim τὰ μὴ ὄντα, quæ nondum conſpicua ſunt. Eſt principium eorum quæ
ſunt, & eorum quæ fieri ab eo poſſunt, non exiſtentia. Denique in eiſdem libris hæc
in uniuerſum diſſerit Proclus (ne multus in eis referendis, quæ poſſunt apud auto-
res legi, ſtomachum moueam) primum oſtendit uiam, qua peruenitur ad ὑπερούσιον τῶν
πάντων ἀρχὴν, Superſtantiale cunctorum principium, ſub ratione, & allegoria Vni-
tatis & multitudinis, quorum primum eſt creator, ſecundum res creatæ. Tum pro-
bat, eſſentiam Vnitatis ab omnibus corporeis ſubſtantijs eſſe ſeparatam. Ad hæc
oſtendit nomina, quibus, ut docuimus, appellatur ineffabilis Vnitas illa à Plato-
ne. Explicat item collationem primi Principij cum Sole apud Platonem. Probat

item

A item Platonem in Epiſtola ad Dionyſium de πρωτίστῳ θεῷ, maximo, ſupremo principali Deo, quem primum Regem appellat, fuiſſe locutum, & quomodo circa eum omnia, & eius cauſa cuncta, & ut omnium cauſa ſit bonorum. Et quod de ſuprema hac & ineffabili Vnitate Plato diſſerit in Parmenide. Audi etiam diuinas quaſdam de Natura diuina eiuſdem uoces, agnoſce mirabilem, cœleſtemq; apud homines Theologiam, partim à ſacris oraculis, partim ab altioribus exordijs, poſtremo ab ipſa Natura uenientem: ἀλὸ ὀκ ἐμ χρόνῳ, ἀλλὰ παντὸς χρόνε ἔξο. τὸ μὶν γὰρ χρόνε σκιδναμένε ἀεὶ πῶς διάστασιμ τᾶδε αἰῶνο ἐμ ᾧ αὐτῷ μένοντο, μὴ κρατοῦντο, καὶ πλέονο ὄντο δυνάμει ἀϊδίῳ, τὸ ὡὶ πολλὰ δοκᾶντο ἰέχναι κρόνε. ὅτι δὲ ἐκείνη φύσις, ὁ μόνομ τῷ ἀεὶ ἄπειρο, ἀλλὰ καὶ τῇ δυνάμει. χρὴ καὶ πῶς ταύτημ ἀπειρίαμ ἢ δυνάμεως αὐτιπαραθέσαμ ἀποδῶναι φύσιμ αὐταιωρομένημ, καὶ ἐξηρτημένημ ἐκείνης. πάρεσιμ ὡς ζωὴ μία. ὁ γὰρ μεχρίτιμο ἐμ ζωῇ, ἡ ζωὴ ἀεὶ ἔχει δύναμιμ τὶὼ αὐτὴμ ξυσόγοθεμ. ἐὰμ δὴ λάβῃς, ἀένναομ ἐμ αὐτῇ ἀπειρίαμ φύσιμ, μὴ ἀκάματομ, καὶ ἄτρυτομ, καὶ ὁλαμῇ ἐλλείπουσαμ ἐμ αὐτῇ, οἷομ ὑπερζέουσαμ ζωήμ. Poſt pauca, εἰς ἐκεῖνομ δὲ αἱ πόλεις ἐπισρέφοντα, μὴ πᾶσα γῆ, καὶ πᾶς ὀρανὸς πανταχᾶ ἐπ' αὐτᾶ, καὶ ἐμ αὐτῷ μένοντα, μὴ ἔχοντα ἐξ αὐτᾶ τὸ ὄμ, μὴ τὸ ἀληθῶς ὄντα μεχρι ψυχῆς μὴ ζωῆς ἐξηρτημένα, μὴ εἰς ἓμ ἄπειρομ ἰόντα ἀμεγέθει ᾧ ἀπείρῳ. Quocirca nõ in tempore eſt, ſed extra omne tempus. Cum tempus ſemper diſcindatur, diſſipeturq; ad ſpatium, quod interiacet, æternitas in eodem ſtatu permanet, & durat, plusque eſt æterna uirtute, quàm tempus, quod in multa uidetur tendere. Eſt autem illa Natura non modo infinita, quia ſemper, ſed & uirtute. Oportetq; ad hanc infinitatem uirtutis, æqualem & correſpondentem ex ea pendentem ſtatuere Naturam. Adeſt igitur ut una uita. Neque enim uſque ad præſcriptum, & certum, in uita. Hæc uita ſemper habet uirtutem eandem, infinitam, intimè in penetralibus naturæ ſuæ, ſi acceperis perennem in ea infinitatem, naturam inconſumptibilem, & indefatiga-
B bilem, nuſquam deficientem, ceu uitam ſuperferueſcentem. In illum autem urbes reſpiciunt & omnis terra, & omne cœlum, ubique in ipſo manentia, & habentia ex ipſo eſſentiam, & ea, quæ uerè ſubſiſtunt uſque ad animam & uitam inhærentia, & in Vnitatem infinitam euntia, infinitate ſine magnitudine. Hæc grandia myſteria, quibus non poteſt mens humana cogitare maiora, Deoq; digniora. Hic primum cernimus Philoſophos uirtutem Dei infinitam, indefatigabilem fateri, uirtutem æternam, perennem, nuſquam deficientem. Deus, inquiunt noſtræ literæ, cuius poteſtati nihil reſiſtit: cuius inuentio infinita, inexhauſta creatio, manatio uirtutis æterna: Non ſolum æterna uita, ſed immenſa poteſtas æternitati reſpondens. Quæ ſi nullo unquam tempore defecit, nec defuit ipſa ſibi, ſemper habuit quo uiueret & poſſet æternam. Ab hac omnia nata pendent, quibus eſſe fuit ab illa. Immenſitas eius non corporea, ſed ſimplex, Vnitas infinita, Immenſitas incorporea, Poteſtas incognita, ſed immenſa, ſine magnitudine. Omnis terra, cœlum, mare, flectitur in illum, pendet ab illa. Idem hæc quoque ſcribit: ἡ τῶ ἀγαθῶμ πρωτίσῃ καὶ ἀρχιγικωτάτῃ, καὶ ἐνοειδεῖς ὕπαρξις. Et quæ ſequuntur, Bonorum prima, & principaliſsima & Vniformis exiſtentia, omnium ſimul bonorum cauſas, & continentias, in ſeipſas, & circa ſeipſas firmauit. Nec uſquam eſt boni quicquam, quod non ipſa poſsideat eiuſmodi uirtutem. Neque beneficium, quod non ad ipſam conuertat participationem eiuſce cauſæ. Omnia enim illinc & producuntur, & perficiuntur & ſeruantur bona, & una omnium bonorum concatenatio, & ordo in illum ut fontem. Hic appellat, ut cernis, Naturam diuinam, ſupremam, eminentiſsimam, fontalem omnium bonorum exiſtentiam, fontem omnium quot in omni natura ſunt bonorum, principium primum, originem. Quod habet beneficium, quod naturam uirtutemq; Bonitatis, ab illa habet. Illic omnium aggregatio bonorum: Si quid in orbe boni, dimittitur

inde: palatium, aula, ubi naſcuntur: theſaurus, ubi celantur cuncta bona: inde ad nos uſque promuntur Vitæ, animæ, corpora, mentes. Ex his, & id genus omnibus, quæ de ſummo Deo, Philoſophorum celebrantur ore, quorum uerus, & limpidiſsimus, uberrimuſq; fons manat in ſacris literis, docemur omnes, unum, eundemq; Deum cunctarum gentium toto terrarum orbe diffuſarum eſſe, hunc omnibus ſæculis, hominibus apprimè ſapientibus innotuiſſe: cumq; ſit omnium ore celebratus, meritis, ſingulariterq; ſuis laudibus ab omnibus prædicatus, probatur certè reuera ſapientiam cœleſtem diuinitus allatam, & ueram generis humani doctrinam apparuiſſe, quæ clarum, perſpicuumq; eum oſtendit, celebrauitq; ſemper, quem Philoſophi adorauerunt, laudesq; eius partim à maioribus acceptas, partim ab hac ipſa Sapientia, pleno ore decantarunt, ob quas à ſuis diuini dicebantur. Sicq; una ueritas eſt, ſicut Creator unus, & hominum Natura una.

FINIS.

A

Augustini Steuchi Eugubini

DE PERENNI PHILOSOPHIA LIBER SEPTIMVS.

IN QVO AGITVR DE CREATIONE MVNDI.

Omnem nationem à uetustißimis ſæculis traditione per omnes ætates deſcendente, fateri mundum creatum. Vidiſſe quædã Creati mundi priſcos ſigna. Fuiſſe famam apud priſcos Creati mundi creberrimam. Rationes, quibus nonnulli noluerunt creatum mundum.

CAP. I.

B

POST RES æternas explicatas, de Creatione mundi diſſerendum, locus huic operi longè aptiſsimus; cuius inſtitutum eſt, docere, quod quidem non magni laboris fuit, cùm ea ratione, quæ uiget in omnibus, quaꝯ ſapimus, loquimurꝯ omnes, rerum naturas ponderamus, tum communi quodam omnium gentium conſenſu, quem inuicem ſibi per omnia ſæcula nationes tradiderunt, quemꝯ ab exordio generis humani manaſſe conſtat, cunctis ritè rectèꝯ libratis, ſolam eam ſupereſſe, ueritatẽ, in quam omnium cogitationes, ſermonesꝯ tandem reſoluuntur, quamꝯ audiuimus cœlitus poſtea reuelatam. Ac de Creatione mundi, quemadmodum de Deo, mirabilis fuit omnium mortalium, ſignorum quoque coniecturarumꝯ conſenſus, ut quo anterius procedas, eo reperias conſtantius exordium cœli ac terræ prædicari, ut de mundi creatione uideatur euenisſe, quod de clariſsimis, uetuſtiſsimisꝯ quibusꝯ monimentis, de bello Troiano, poſt multa ſæcula Romanorũ triumphis, ac potentia, quorum illud quo fuerunt homines ei propiores, eo magis prædicabatur, diſtinctiusꝯ apud omnes reſonabat. Circunuolutis autem ſæculis, famaꝯ paulatim obſoleſcente, obſcurari cœpit, ut uix tenuis quædam notio ſuperauerit. Sic plurima nouerunt iactaruntꝯ ſuperiora ſæcula de Romanis, quorum nunc maxima pars obſcurata, ex humanaꝯ opinione obliterata, pars in libris, rariſꝯ quibuſdam ueſtigijs uix credibilis remanſit. Humana autem imbecillitas eſt, ut tum facile obliuione capiamur, tum uix etiam præſentia clarè intrepidaꝯ fide credamus. Sic euenit de Creatione, quã cum uetuſtiora ſæcula conſtantiſsimè prædicarent, ſignis etiã quibuſdã claris adhuc ſuperſtitibus; poſterioribus, quos diuerſæ, incertæꝯ opiniones cõflictarent, & in uarias ſentẽtias circũflecterent, probabilius, ueriꝯ ſimilius uiſum eſt, nullum habuiſſe mundum principium, ſed his omnino perpaucis. Attuleruntꝯ illi rationes, quibus maximè & credebant ipſi, nullum unquam rerum fuiſſe primordium, & cæteris perſuadere conabantur. Itaque fit, ut de conditione mundi ſermo duabus neceſſariò partibus integretur: una quæ reſpondeat ad eorum oppoſitiones, easꝯ diſſoluat, demonſtretꝯ, ſi fieri poſsit, probabilius eſſe, Naturæꝯ conformius & aptius, res habuiſſe principium, quàm fuiſſe ſempiternas: Altera qua uetuſtatis, gentiumꝯ omnium, ac religionum proponatur conſenſus. Qui per omnes

ætates ſuperiores ſenſim reſolutus, ad aliquod rerum initiũ denicꝙ reducatur. Ha- C
buit igitur mundus aliquod primordiũ, idꝙ Græci, Aegyptij, Phœnices, Chaldæi, totus Oriens, omnes literæ religionesꝙ omnes aſſeruerũt. Cui conſenſui, quoniã naturalis eſt, ueritas ipſa, rectusꝙ prouidẽtiæ, pietatis, & ueritatis ordo mirabiliter aſſentitur, nunquam utiꝙ futurus, niſi in conditione, & initio certo mundi. Ac quoniã quibus uiſus eſt æternus mundus, tribus cum primis rationibus ſunt permoti: è quibus eſt, quòd ſcelus ſit inferre potius ſempiternã priuationẽ, rerumꝙ carentiã, quàm ſempiternũ eſſe: Altera quòd nõ ſit rationi cõſentaneum, nec uideat prudẽtia, cur tot ſæculorꝝ millibus ceſſator ille Deus, quaſi de ſomno euigilans, repentè ad creandum, quod prius nõ faceret, ſe dederit: Tertia, quòd nõ ſit ueriſimile, nec appareat, cur non creauerit ante hæc tempora, ſempiternis retro ſæculis ocioſus. Quoniamꝙ his rationibus omnis ferme de conditione mundi ſermo continetur, ingrediemur ſuper his diſſerendo, paulatim, quas primus Ariſtoteles, deinde ex aliorum perſona Plutarchus, tum Proclus, cæteriꝙ de Aeternitate mundi attulerunt: quibus in dubitationem plures uenire poſſe non reor, rationibus explicatis. Ac Plutarchus, grauis ſanè autor, teſtis eſt, multos ſua tempeſtate Philoſophos nihil non conatos, ſusꝙ deꝙ detorquere, uiolentare omnia aggreſſos, ut abſconderetur, negaretur Creatio mundi, ceu graue flagitium, nefandumꝙ piaculum adirent, qui tollerent eius æternitatem. Quibus ille ex dogmatis Platonis, quæ conabantur peruertere, & in ſuas ſententias trahere, reſpondit. de quo poſtea diſſeretur. Nunc ea quæ ex fontibus ſuis ſuggeret Natura, perſequamur.

Reſoluuntur rationes de Aeternitate mundi. Nulli Aeternitatem prodeſſe, ſed uehementer obeſſe. Hunc eſſe mortalibus omnis impietatis, omnis infelicitatis fontem rerum humanarum confuſionem. Nullam reddi poſſe prouidentiæ rationem, rebus æternis. Non poſſe animos immortales eſſe rebus æternis: aut eos non aſcendere in cœlum: nullaꝙ eſſe poſt uitam præmia uirtutum. Stultos eſſe, qui deteriora uelint æterna, quæ ſint melioribus impedimento. Non eſſe malum deſtruere mundum cauſa maiorum bonorũ. D

CAP. II.

NON ENIM inexpiabile ſcelus eſt, Creatio mundi; ſed Aeternitas potius, non modò ſcelus, ſi quis altius ſpectabit, ſed omnium ſcelerũ, omniũ religionum, uirtutum, iuſtitiæ, probitatis omnis eſt interitus; ut ex omnibus flagitijs, quæ deteſtatur Natura, quoniam ueritatem, lucem, ſubſtãtiamꝙ labefactãt, hoc ſit principiũ, hoc caput, hoc profunda, uaſta, lacrymabiliſꝙ cõfuſio, in qua nullus ordo, nulla ueritas, ſed ſempiternus horror inhabitet. Sublata em̃ Creatione mundi, nemo eſt, quin noſcat ac fateatur, nec mortalitatẽ animorum, nec prouidentiæ rationem defendi poſſe, nec res humanas ceu mare fluctuantes, ullam habere ſedẽ, ſolumꝙ, quo ſtabiliantur: Vt eueniat ex hac horribili cõfuſione, ceu cũ ſublimis arbor radicitus conuulſa, aut excelſæ moli fundamẽtis ablatis, omniũ uirtutum, & cũ uirtutibus labẽtibus hominũ, rerũꝙ humanarum cõfragoſa ruina; & hoc ipſo neceſſe ſit eas in nihilũ redigi, ex quo illi plurimũ eas ſtabilire, decorareꝙ ſe putabãt. Quis eſt em̃, qui ſi ſibi ꝓponẽs (quẽadmodũ ſæpe exẽplorꝝ cauſa proponimus ante animũ quæ neꝙ ſint, neꝙ poſsint eſſe) nullũ mũdi fuiſſe prĩcipiũ, extẽdat animũ per oĩa, quæ cogitãda in Aeternitate eſſent, qui nõ uideat cuncta ex cõtrario inuehi, quæ Creatio cũctis hominibus attuliſſet? Ex Creatione rerũ nata eſt pietas; natũ eſt, ut eum admiremur, & colamus; potentiã, clementiam, bonitatemꝙ eius ſuſpiciamus, qui

A qui dedit nobis quod ipse esset. Tunc primùm potestatem eius admirantes, quòd potuerit è nihilo tam pulchras, tamq; uarias, tam multas species producere; ueneramur, incendimur amore in illum; collaudamus benignitatem, ac bonitatem; gratias referre gestimus; talem ac tantum nobis parentem gratulamur. Quis enim est, qui cum se circunspexerit, omnemq; corporis sui fabricam contemplatus fuerit, in interiores animi sedes penetrauerit, eaq; sibi quondam à supremo Deo cognouerit donata, (quod sine temporis exordio fieri non potuit) quin rapiatur in cognitionem & admirationem, cultumq; creatoris sui? Hincq; coniectet, se charum, acceptumq; illi esse, utpote qui prouidentiam, curam, charitatem, sapientissimæ mentis in eo artificio adhibuerit: Qui cum posset bonis suis sempiternis frui, quorum ante mundum copia circunflueret, plusq; unus sibi sufficeret, quàm si totius mundi ad eum fieret accessio, maluerit tamen largiri & effundere Bonitatem. Id uerò intuens animus, penitus amore incenditur & flagrat; amplectitur Parentem optimum, ueneratur, adorat. Neque enim si dependentiam attuleris, per quam à Deo conserueris, ac sustinearis, tantopere ad pietatem accesseris, tam te Deo debere credideris, quàm si te conditum cum nihil esses, regi in omne tempus ab eo, & sustineri persuaseris. A' quo cum creatus es, perinde quasi genitus, & conceptus, editusq; in lucem fuisti, ut cum genitrices, filios, quibus antea carerent, enituntur, efficiturq; incredibilis genitricis, & prolis amor. Mirabilisq; est alacritas nostra, cum nos scimus à Deo creatos, Parentem nostrum illum audimus: sicut incredibilis mœror, & quasi luctus, cum tantus honos eripitur, & per infinitatem temporum, ceu per profundissimas tenebras, inexplicabilesq; ambages, quibus nec caput sit, nec locus ubi consistas, cogitando uagamur. Nullumq; apparet in omni rerum desperatione, & quibus refertam constat humanam uitam difficultaB tibus, cladibusq;, perfugium, nisi ad eum, qui tui, totiusq; mundi autor fuerit, qui te tanquam amantissimus procreauerit, creatum amet, foueat, amplectatur. Quod totum prorsus conuellitur, cum primæua origo denegatur. Nec aliud succurrit cogitandum, rebus æternis constitutis, quàm quòd condere Deus eas non potuerit: Tum quòd exiguum maiestas eius præcellat, nihilq; habeat ferme singulare, si totus mundus æternus cum eo fuit, si Sol, & Luna tam indefatigabili, diuinaq; ui extiterunt, ut lucere in sempiternum, moueri in sempiternum potuerint. Ex omnibus enim dotibus, ac quasi priuilegijs, quibus Diuinitas supra omnia sublimatur, uel maximè est æternitas; quæ si singularis in Deo non est, efficitur, ingeneraturq; suspicio, ut supra mundum præcipuè cœlo, luminibusq; cœlestibus, non multum maiestas eius emineat. Nec ualet hic illa responsio, Regitur, conseruatur, generatur semper. Verba prorsus inania, cassaq; oratio. Aut enim, si dari potest sempiterna generatio, potuit aliquando generare ac creare Deus: Et quod perenniter facit, potuit semel fecisse: aut si ita regit, ut tamen creare efficereq; non possit, ne potest quidem regere, & generare. Vt quod non possit creare, non possit regere. Si potest semper, potuit etiam aliquando. Neq; enim perfectè regeret, nisi in potestate totam Naturam, conditionemq; haberet. Aut etiam constituuntur res æternæ, quia Deus eas creare non potuit; aut quia potuit quidem, sed Aeternitas melior fuit. Si creare non potuit, non poterit etiam in præsentia: priuaturq; maxima parte Diuinitatis Deus, quia nec creat in præsens: nec si deest facultas creandi, aderit perfecta regendi. Aeternitatem autem non esse meliorem, superiores, aliaq; multæ rationes coarguerent. Nam neq; hominibus, neq; animalibus brutis, nullis denique sub cœlo rebus prodest Aeternitas magis quàm creatio. Similiter enim in Aeternitate cuncta, atq; in Creatione corrumpuntur. Nec profuit cuiquam mundum fuisse sempiternū, qui tametsi species habuisset sempiternas,

dulcedo uitæ tamen, & utilitas, ſenſuſq́, eſt particularium: particulares autem homi- C
nes, tantundem in omni æternitate cecidiſſent, ac ſi mundus non fuiſſet æternus. Cu-
ius enim æterna fuit iſta dulcedo, cum res particulares corrumpantur, ſentire autem
bonitatem, ſit particularis unius? Hoc uel maximè de hominibus uerum, quorum
nihil interfuit an æternus, an creatus mundus: quia uel in Aeternitate nemo fuit ęter-
nus. Quid Platoni profuit mundus æternus, quid Ariſtoteli, ſi ſimiliter ceciderunt,
ac ſi creatus eſſet? Recenſe cæteros, mentęq́ euolue per omnes. Ne ipſi quidem mun-
do profuit æternitas iſta, cum omnia indiuidua ſint corrupta. Itaq́ in particulari nul
læ res capere ex Aeternitate mundi fructum potuerunt: uniuerſale autem non ſentit,
nec utile eſt particularibus, dum ea ipſa intereunt, eorum ſpecies eſſe ſempiternas.
Quinetiam dum profuit ſpeciebus, obfuit particularibus; quia non habuerunt, quò
referrentur, capite carentia: Hominesq́ in miſerrimam impietatem delabebantur.
Quod autem uni, & alteri nocet, nocet etiam uniuerſo. Ecce quod ad utilitatem æter-
narum ſpecierum aſciſcitur, ad ruinam, calamitatemq́ indiuiduorum aſcitum, non
cognoſcitur. Sic ad interitum quoq́, & dedecus ſpecierum aſſumptum non cernitur,
dum uniuerſale, quod eſt aggregatio particulariũ, tantundem infirmatur, quantum
particularia deprimuntur. Itaque quot damna dat Aeternitas mundi particularibus,
totidem uniuerſalibus det neceſſe eſt. Virtutes autem & pietatem, prouidentiam, &
quod euidens eſt, immortalitatem, aufert Aeternitas mundi, confuſionem animis,
perturbationemq́ offundit, id eſt, uniuerſis agmen afferet malorum, ut non ſit aliud
Aeternitas mundi, quàm impietas æterna, æternaq́ animorum confuſio, mœror ſem
piternus, & ſempiternus interitus animorum. Sic uaſtitas ingens particularium &
uniuerſalium. Itaq́ & hanc rationem diſcutiamus, quos Aeternitas mundi delectet, ſi
bene deſiderium iſtud ſuum euoluant, nihil agnituros eos aliud ſe cupere, quàm mor D
talitatis, corruptionis, flagitiorum, miſeriarum, luctuum, calamitatum, homicidiorꝫ
æternitatem. Quid enim aliud eſt humana uita, quàm nefariorum ſcelerum ſpectacu-
lum, fortunæ ſæuæ, niſi ſit alia ratio, ludibrium, uiuorum acerba colluctatio, uexa-
tioq́ perennis, iuſtitiæ, & pietatis uiolatio? Quid aliud fit uiuendo, quàm quòd re-
gnant, uigentq́ rapinæ, odia, ueneficia, homicidia, adulteria, proditiones, uiolẽtiæ, di
reptiones, luctus ubiq́, dolorq́, & plurima mortis imago, laſciuiæ præterea, & cor-
poris ad ſenectam uſque ludibria, ſexus, uſusq́ naturę ueræ deprauatio, peſsimarum
artium exercitatio, errores omnigeni, prauus ſemper rationis uſus? Denique nuſquã
certa quies, dulcis animorum tranquillitas, optata mentis ac placida ſecuritas. Hæc
tu uis fuiſſe ſempiterna. Ex hac miſeria effectum eſt, ut plericq́ pronuntiarint, melio-
rem eſſe ſortem, conditionemq́ mortuorum, quàm uiuentium, & bene agi cum eo,
qui ſimul natus occumberet, aut certè quàm ocyſsimè. Socrates, & eum grauis ora-
tor ſecutus, uitam hanc, quam uolunt hi ſempiternã, mortem dicere non dubitarunt;
quam lamentatus eſt idem, defleuitq́ multis lacrymis, ut qui legeret quæ ſuper eo
ſcripſit', nihil mallet, quàm res has relinquere. Hegeſias ſic copioſe de fuga uitæ hu-
ius diſputauit, ut à Rege Ptolemæo prohibitus eſſe dicatur, quòd multis his auditis
mortem ſibi ipſis conſciſcerent. Docuit Silenus Midam Regem, non naſci, homini
longè optimum eſſe: proximum autem, quàm primum mori. Euripides, lugendum
eſſe qui naſcitur, lætandum ſuper eo qui moritur. Solomon ſapiens ille, cunctis miſe-
rꝛis, ſpiritusq́ afflictionibus & erroribus humanis conſideratis, intrepidè laudauit
magis mortuos quàm uiuos, præ his eos, qui nunquam ad hæc mala ueniſſent. Non
modò igitur ſempiterna mundi, hominumq́ progreſsio ei non eſt uiſa utilis, ſed eò
uſque prouectus eſt, ut hoc qualecunq́ uiuitur, cenſuerit abolendum; exortesq́ lu-

cis,

A cis,prætulerit uiuis;priuatióque omnis uitæ, uiſa ſit ei,tota uita melior. Sic profectò priuationẽ mundi, non ſolum ſempiterno mundi ſtatui, ſed etiam temporario, reor, anteponere potuiſſet, niſi maior ratio fortaſſe, quæ pendet omnis ex creatione mundi,obſtetiſſet,forteq; iudicaſſet,aut non intereſſe,fieret mundus nec'ne,aut melius futurum , ſi nunquam apparuiſſet. Nam niſi tranquilla quies melioráq; ſeſe oſtentaret, niſi ſpes maior affulgeret, niſi portum, quo tranquille, quaſſata mundi fluctibus nauicula, conquieſceret, animus cerneret; & lacrymis redundare, luctibus reſonare neceſſe eſſet , & diem illam omnibus diris inſectari , quæ nos in hanc uitam extuliſſet. Longè autẽ paucis exceptis,quod miſerrimo illi contingeret,qui diẽ natalẽ,noctemq; cõceptus execratus, nullũ inter annos, omnemq; temporis tractum , locum eis fuiſſe deſideraſſet,maledictis proſecutus,quæcunq; in uitæ ſuæ primordio accidiſſent.Iam uerò quoniam quæ carent ex decretis Philoſophorum initio,fine quoq; nullo terminantur;ſi mundo nullum fuit exordium,minus item exitus erit.Efficit autem hæc ratio, ut nunquam ſit futurum, quod futurum maximeq; rebus humanis neceſſarium, ſapientia cœleſtis docuiſſet. Nam cum innumerabilia ſcelera in hac uita impune perpetrentur, cum multos uideas innocentes miſerabiliter patrimonio, aut imperio, uitaq; priuari : cum ratio uitæ, qua degunt homines, non multum ab ea , quam piſces in mari, procul ſit, quòd illi dentibus agunt , hi & armis , & omni fraudum genere, quas ratio mala miniſtrat, perpetrantibus, cum ſæpe iudicium , uindictámque Dei, uexati uiolenter, imploremus : denique cum maxima perturbatio in ſenſibus humanis inſidat, quòd tam malè,tam ſceleratè, tam iniquè uiuentes, nemo ſit, qui iudicet, & ulciſcatur, qui bonos à malis defendat;aut diſtinguat, dum nõ modò bonorum & malorum ęqualis,ut etiam longè deterior bonorum ſit conditio,& ſicut non prodeſt
B bonis bonitas,ſic malis malitia non noceat.Hæc inquam cum per omnem humanam uitam obambulent,quæ & Philoſophi uiderunt,& ſuper his obſtupuerunt,ignorantesq; uerum portum turbati ſunt, ut mouit multos Dionyſius , qui templis Deorum expoliatis, feliciter nauigauit, ultus eos, quos amor patriæ ad eam liberandam inſtigaſſet. Et Pœnorum crudelitati Reguli corpus eſt permiſſum. Aphricanum domeſtici parietes non texerunt , infinitaq; noſtrorum exemplorum eſt copia. Hæc cum ita ſint,cum tam multa nunc impune perpetrentur, quæ niſi animaduertantur, niſi perſuaſum ſit,meliorem aliquando ſortem futuram bonorum,maior eſſet rerum humanarum confuſio,quam cum ſusq; deq; commiſtis elementis, Chaos inhorruit, ſtatuit Deus diem rerum ſupremam, cum miſerabili hac, & cæca uita concluſa , uis ab unoquoq; in theatro totius mundi repoſcet,Satisfietq; omnibus ſuper ratione prouidentiæ, & malis male, bonis bene, cunctis ſpectantibus dabitur. Quod cum in omnium oculis totoq; humano genere præſente fieri debeat,expectatur dies ſuprema,qua, facto omnium mortalium concurſu, à iudice Deo , cuncta iudicentur. Tollitur igitur hæc rebus humanis neceſſaria præſcriptio, dum Philoſophis habet Aeternitatem in poſterum, cuius ante nullum apparuit principium. Et hæc ſi rectè cernas , eſt rerum humanarum terribilis illa,uaſtaq; confuſio,cæcaq; inuolutio, in qua iuſtitia cum iniquitate, uitium cum uirtute, prudentia cum ſtultitia, probitas cum improbitate miſcetur. Nihil eſt in quo à malis boni ſeparantur : dedecus aſcendit , decor deſcendit: ſcelus ſublimatur, probitas deprimitur. Aut in eadem ſtrage iacent bona cum malis. Eſt tamen omnium Philoſophorum, quos aliqua ratio tenuiſſet, quorum ingenium à ueritate non prorſus abhorruiſſet , firma, congruensq; ſententia immortali Deo curæ eſſe res humanas.De immortalitate quoq; animorum,& præmijs,ob uitam honeſtè aut turpiter actam, plures locuti ſunt, etiam illi ipſi, quibus Aeternitas placuiſ-

ſet.

set. Quor̃ oratio nec caput habebit, nec exitum, intricata pugnansq; secum conse- C
quetur, nisi rerũ origine cõstituta. Vt cum te ratio, pudorq; deducant ad confessionẽ prouidentiæ, alios autem ueritatis impetus admoneat, fore malis & bonis perinde ac meriti sunt, digna prȩmia; reuolui necesse sit eos, si tueri hoc uoluerint, ad creationem mundi, cuius Aeternitas facit, ut nec tota prouidentia consistat, nec ea maximè pars prouidentiæ, quæ in remuneratione bonorum ac malorum est posita. Ac quoniam non superiores modo, meliores q; Philosophi, sed uel ipse quoq; Aristoteles asseruit, Deum remunerari bonos; fortunæ autem quæ dicuntur bona, censuit idem, quippe quæ bonis & malis ex æquo dentur, indigna, quæ recta diuinitus donari prædicentur. Hæc duplex attestatio efficit, ut hæc, quam dixit, bonorum remuneratio, in hac uita fieri non possit. Remuneratur enim Deus pios; bona autem fortunæ sunt temeraria. Nam si, inquit, diuinitus darentur, solis bonis darentur. Nefas enim est Deum erga malos, & immeritos esse beneficum. Igitur, si non sunt bona fortunæ diuinitus, nec peculiaris esset hæc remuneratio, qua promiscuè fruantur boni ut mali: Donari autem peculiare, priuatumq; aliquid amicis suis à Deo necesse est, idq; in hac uita, in qua mali sunt ferè beatiores, nõ inuenitur, reuoluitur necessariò ratio ad alia præmia futura post hanc uitam. Quor̃ perfecta distinctio, rectumq; examen, omniumq; oculis satisfactio, atq; adeò mentis perturbatæ sedatio, alia nulla ratione, cunctis ritè consideratis, erit, nisi ut conueniat totus ad iudicium mundus. Quoniam igitur Philosophi confessi sunt prouidentiam, remunerationemq; bonorum: hæc autem in hac mortali uita, in qua fluctuant omnia, nec solum eisdem subiacent casibus boni ac mali, sed sæpe deterior est conditio bonorum, non cernitur; certè nemo erit, quin fateatur, ad aliam uitam ea oportere referri. Nullus autem sermo de præmijs illis, uitaque futura fieri potest, si mundus sit æternus, omniumq; eorum necessariò sequitur euer- D
sio, quæ de uirtutibus Philosophi disputauerunt. Effectumq; primò hac necessitate est, ut quibus Aeternitas placuisset, alij certum incorruptorum fine, principioq; carentium animorum, numerum fuisse semper dicerent, alij unicam cunctis animam attribuerent, alij corrumpi, euanescereq; eos assererent. Et hæc omnia dedit Aeternitas mundi. Idem tamen, quibus horum alterum uisum esset, multa rursum de probitate, & improbitate disseruerunt; de prouidentia rerum humanarum, quibus à Deo prospiciatur, non pauca. Nam Alexãder qui tertiam sententiam putatur secutus, de prouidentia diuina multa locutus, uidimusq; superius eum rationem cõficientẽ, aut non posse Deum, aut nolle res humanas attendere; cumq; alterutrum, & absurdum, & indignum Deo palàm sit, confieri ut attendat. Nulla uerò, si cæteros Philosophos audias, res humanas respicias, cernitur nunc eiusmodi prouidentia, quæ maximè in eo laborare deberet, ut boni beatè uiuerent, mali à iocundissimæ lucis aspectu submouerentur. Quod contraria ratione transigitur. Sic Simplicius, qui modò primam, modò secundam sententiam uidetur approbasse, non de prouidentia solum disseruit, sed eò usq; progressus est, ut quos oratio Epicteti, in quo libro grauissimè & pulcherrimè dixit, non permoueret, solum superesse diceret, ut à iudicibus subterraneis expectare supplicia possent. Denicq; ipse Aristoteles qui unam ex his sententijs est secutus, remunerationem non tacuit. Omnem demum Philosophum necesse est, ubi multa de natura, de cœlo, terra disputasset, uenire ad mores, quæ prima, præcipuaq; est pars Philosophiȩ. De moribus autem loquentem, nisi subdolus simulator, sæuus impostor sit, aliquod caput, aliquem finem, ad quem, & à quo tota disputatio fluat, & desinat, statuat oportet, idq; serio, non populariter, ex Philosophia. Hinc effectum est, ut qui prius in contemplatione rerum occupati, plurima, quæ non caperent, ex-

plicareq;

A plicareq́ non poſſent, aut tacere, aut contrà quàm Natura decernat, ſtatuere coacti eſſent, cum ad mores uentum eſt, mutare ſermonem, os aperire, loqui quod Natura uolebat, compulſi ſunt. Id apud Ariſtotelem, Alexandrum, Simplicium, multósque alios reperias. Caput igitur illud, & finis quis ſit, alij tacitè innuerunt, alij apertè prædicauerunt. Apertè Plato, ſuperioresq́ omnes, tacitè Ariſtoteles, apertius alij poſt eum in Philoſophia eius clari multi. Eſt autem finis, ut res humanæ ad aliam quàm præſentem conditionem referantur, ſine qua tota claudicat diſputatio de prouidentia: Caput, ut à Deo habuerint initium. Si ſtatuis mundum æternum, ſtatuis aut unã in omnibus animam, aut certum numerum ſempiternorum animorum, aut eos euaneſcere ac reſolui. Quodcunque ſtatueris, tota collabitur ratio prouidentiæ. De moribus item, & fine rerum humanarum, ratione remunerationum ſermo uaniſsimus eſt, & commentitius, præſtigioſus, ac ſimulatus. Simulata, ficta ſunt ea quæ dicis, Deum remunerari pios, ò Ariſtoteles, decimo de moribus. Non minus ſubdola, & uana quæ de iudicibus ſubterraneis loqueris ò Simplici. Nam unica anima nullas pœnas admittet: ſi reſoluuntur, minus. Si certus æternorum numerus animorum, æternus etiam ad corpora & à corporibus reditus & diſceſſus. Quòd ſi de moribus, & prouidentia, remuneratione, & præmijs ſimulatè locuti eſtis, & quaſi populo ſatis facientes, ualete Philoſophi, cum ueſtra Philoſophia ſimulata, impoſtrice. Sublatis igitur & conuulſis radicibus, quibus uirtus effloreſcit, uani ſunt omnes de uirtutibus Philoſophorum libri, uana tota ipſa Philoſophia: cuius finis eſt docere, non obtundere: augere, non minuere: condere, non deſtruere: utilitatem, non detrimentum afferre. Prima præſtantiſsimaq́ uirtus eſt Pietas. Hanc uelut reginam cunctæ uirtutes facta corona circunſtant, ducémque ſequuntur. Sublato duce,
B diſpergitur agmen, palantes, incertiq́ uagantur. Pietas non poteſt, ſi recte conſideres, conſiſtere, niſi ſtantibus his, quæ Moſaica, & Chriſtiana Philoſophia, Philoſophi quoque meliores tradiderunt, quòd creauerit hominem Deus, propter hominem mundum, quòd gubernet, quòd magna præmia uirtuti dabit in theatro totius mundi. Sic ſtat dux Pietas: Ablato duce, diſſipatur agmen: agmine uirtutum diſſipato, hominum uita, non magis hominum, quàm beſtiarum uita, deterior etiam, quòd hæ ratione carentes, ea neque ad bona, neque mala abutuntur. Exuta ratio uirtute, peſsima eſt, noxia eſt. Exuitur, ſi pietas detrahitur, cum qua fugiente, terga uertit omnis uirtus. Aeternitas mundi dat tres de anima opiniones, à quibus ſic manat pietatis & uirtutis omnis interitus, ſicut aduerſa, quòd à Deo habuerint initium, Virtus omnis cum principe pietate. Vides quanta ſtrages, quis ſonitus, quis fragor omnium bonorum, quibus prædarum eſt humanum genus, Dijsq́ immortalibus æquatur, ruentium? Deducimur hac opinione, ad naturam beſtiarum: humanitate, iuſtitia, pietate exuti in naturam beluarum tranſformamur. Illa igitur de fontibus Naturæ uberrima ratio, ſceleratam, exitialem, magnorum bonorum interemptricem eſſe iſtam Aeternitatem. Tollit enim renouationem ad meliorem conditionem, quaſiq́ deificationem omnium rerum, quam, præſenti modo & omni eius miſerrima Aeternitate, longe eſſe meliorem, nemo eſt qui neſciat. Si ſit mundus æternus; ſit, ut nunquam deſinat, qualis ad omne tempus fuit; Nec recipiet, quam & ſancta oracula promittunt, & ſummis uotis efflagitat Natura, ut penè Deum accuſet, quòd tam corruptibilem ſe eſſe uoluerit, renouationem. Promittitur, decantatur, celebratur, clamitat, efflagitat, Natura, ac Ratio, humani primum generis reparationem. Sed dicatur renouatio deinceps omnium corruptibilium, mortaliúmque rerum. Hæc omni

mundi æternitate melior, desiderabilior, optatior, qua sine nihil hominibus miserabilius esse potuisset. Volunt autem Aeternitatis amatores, nos in æternum miserrimos fuisse, æternæ corruptioni, morti sempiternæ subiacuisse. Misera, lacrymabilis est, nisi sit melior, humani generis conditio. Hanc omnes deplorarunt, ingemuerunt, huic multi æternam priuationem anteposuerunt. Deus, quæ sua est clementia, omnium statuit renouationem, & in meliorem statum, commutationem, qua discedent lacrymæ, luctus, abradetur corruptio, deformitas. Quidquid nunc turpitudinis insedit, expurgabitur. Multáque bona consequentur, quæ fando nemo audiuit, aut possit exprimere. Hæc adeò naturalis est, ut nisi futura esset, humana natura penè monstrum extiterit, cuius omnis culpa in commutatione relinquitur corrigenda. Denique ruina euersióque est beatæ uitæ, mundíque futuri, (si mentem latius extendas) Aeternitas præsentis. Nec stat quicquam eorum, quæ de futura beatitudine, quasi Philosophi somniauerunt. Quæ quidem omnis est in abolitione, & commutatione præsentis mundi. Quo sunt autem res meliores, sunt Naturæ propiores, optabiliores, magis eas à Natura desiderari par est. Naturalior beatitudo, quàm mortalitas, & corruptio. Sic naturalior mundus ille beatus, quàm corruptibilis lacrymosus iste. Solus debet esse sempiternus in posterum, non mundus is, per quem regnat latè corruptio, mors; cui si propter hominum flagitia, quibus fuerat creatus, paratus est interitus, necessariò debuit inchoari. Tam autem propter corruptionem, turpitudinémque, non dico rerum, sed hominum, non debuit olim esse sempiternus, quàm propter eadem rescindetur in posterum. Tam debet corruptibilis, flagitioruímque, dedecoris, lacrymaruímque plenus mundus cadere, aut mutari, quàm beatus ille sempiternus esse. Tamque naturale est, ut iste non diu sit, eò nec semper fuerit, quàm ut beatus ille sit perennis. Sola igitur à Natura & à Deo Naturæ principe, merentur æternitatem, in quo mirabiliter ratio conquieſcit: in quibus est perfecta beatitudo: imperfecta uerò, & tristia insuauia, & in quibus dedecus est, & turpitudo, non modò non debent esse sempiterna, sed aboleri cito debent à Natura, & à Deo. Et si ex duobus bonis, alterum altero sit melius, impediat autem status deterioris, statum melioris; profectò natura Deus & homo destruent deterius, ut melius existat. Illud ergo considerabitur, cognoscetur à prudentissimis, multíque cognouere, & confessi sunt, nihil prodesse ipsum esse absque bene esse. Nec tam dulce esse istud esse, ut ipsum mox admireris, & collaudes. Ecce tot testimonia, tot exempla. Pluris, (ait sapiens ille) fit unus homo iustus à Deo, quàm mille impij. Si decem iustos in flagitiosa urbe reperisset, pluris eos, quàm omnem ciuitatem fecisset. Deleuit igitur omnes, quòd turpissimos melius erat non esse, quàm esse. Nec curauit extingui, aboleri, uanescere tantam hominum multitudinem, præferens non esse, ipsi esse, quia non aderat bene esse. Sic cum tota mundi ciuitas plena flagitiorum sit, futuráque sit magis, non est cur raptus in admirationem ipsius esse, mundi Aeternitatem probabilem, & piam iudices. Tam non debes dare Aeternitatem mundo, quàm Deus urbem flagitiosam maluit non esse. Si diuinus, si immortalis, si sanctus fuisset mundus, fortasse præbendæ aures essent de Aeternitate eius differenti: nunc autem Natura potius suadet, ut cupiatur credatur neque fuisse, neque esse debuisse sempiternus. An scilicet ut æterna bella, sempiternas miserorum mortalium strages, tot nefanda flagitia, Sol desuper aspiceret, & sempiternum esset, quod est apud Homerum?

Non homine est animal certè infelicius ullum,

Quod

A Quod tellure ſuperſpiret,& inambulet ipſa. Noſtrum quoq;:
– Subeunt morbi, triſtiſq; ſenectus,
Et labor & diræ rapit inclementia mortis.

Illud igitur examinetur, ſi duo ſint bona, alterum longè & incomparabiliter melius altero, ſed ſtatus deterioris impediat ſtatum melioris, non'ne ſtultiſsimi fuerit, potius deteriori, quàm incomparabiliter meliori uelle locum eſſe? Vt ſi manu capiendum ſit, quantum capere manus poſsit, aut ferrum aut aurum; acceptóque ferro, non ſit locus auro; non dementis erit ferrum potius ſumpſiſſe, quàm aurum? Sic, cum ſint, ut dem iſtud, duo bona, quorum alterum ſit altero incomparabiliter melius, beatitudo, glorificatio, deificatio animorum, & corporum, Aeternitásque beatæ uitæ, alterum Aeternitas præſentis mundi; prior conſiſtere non poſsit, niſi renouato uel abolito præſenti mundo (abolitio autem uel renouatio infert, ut non fuerit ſemper, quia quæ fine terminantur, etiam principio clauduntur) certè dementiſsimi, naturæque parum gnari erit, potius iſtius mundi uanam, & inutilem Aeternitatem, quàm Beatitudinem animorum, ac Deificationem uoluiſſe, cum ex Aeternitate iſtius mundi nihil boni, nec ad eum qui faueat ei, nec ad alios redundet: Longè autem ſit optatior, ac melior, una illius beatæ uitæ hora, quàm omnis uita in hoc mundo. Hac ſtultitia, & ignoratione ueri, implicati ſunt omnes Philoſophi, quibus ſapientiæ ſummæ uiſum eſt, dare rebus corruptibilibus Aeternitatem, non uidentes hanc cum omni agmine ſcelerum, inſuper beatæ uitæ, de qua uel profani multa diſſeruerunt, ferre ſecum perniciem. Nos igitur potius Naturam quàm eos audientes, delectúmque in bonis, & malis, aut bonis, & optimis habentes, dicemus incomparabiliter meliorem beatitudinem illam, ac renouationem, qua cun-
B ctas miſerias animorum, & corporum exuti, deiformes erimus, quæ & commutationem rerum, commutatio ut non ſit æterna, inducit, quàm æternitatem corruptibilis, tumultuoſiq; iſtius mundi: eósque in ſuis delyriis cæcæque uanitatis uolutabro uerſari ſinemus. Quòd autem cauſa meliorum deſtruamus ſæpe deteriora: & quòd non omne eſſe, ſit eligendum, claris apparet exemplis. Sæpe domum præſentem, meliorem, elegantioremque refecturi deſtruimus. Agricolæ, uinitores, ramos, & pampinos etiam late florentes, quanquam pulchrum uoluptuoſumq; erat frondes uidere uirentes, amputant. Si decem catulos canis, aut feles ſuſtuliſſet, ſæpe maiorem numerum ſuffocamus. Ciuitas apud Ariſtotelem, exiguo, certoq; hominum numero conficitur; reijcitur ut inutilis immanis multitudo. Nuſquam Natura uiſa eſt infinitatem affectaſſe, moderatis, & paucis ubiq; contenta. Nec placet ei qualiſcunq; multitudo. Magis autem optimis & paucis delectatur, quàm infinitis quidem, ſed inutilibus, impeditis, incompoſitis, ſeſe inuicem euertentibus. Sic rerum corruptibilium Aeternitatem diſplicere ei par eſt; quippe quæ omnia bona, egregias primum uirtutes, rerum ad unum caput coniunctionem, beatitudinem ſempiternam deſtruat, & tollat. Nam eos quos tantopere mundi delectauit Aeternitas, dicendum eſt, animi imbecillitate, uilium, imperfectorum ſempiternam durationem affectaſſe, maiorem beatitudinem non uidiſſe (ut qui Deos bibere uinum, inter fœmineos amplexus reſolui, maiores meliorésque uoluptates neſcientes arbitrantur). Quam ſi uidiſſent, nunquam rerum imperfectarum Aeternitas eis probari potuiſſet. Itaque conſtat, eadem uanitate, miſerabiliq; hallucinatione, iſtius mundi Aeternitatem eos affectaſſe, qua deificarunt flumina, fontes, aſtra, terram, oceanum, & adorarunt elementa iſtius mundi, ipſúmque omnem mundum, quem ſicut Deum nuncupaſſent, ut eſt apud Platonem, Ariſtotelem quoque,

Marco Tullio teſte, ſic æternum uoluerunt. Eſt enim Aeternitas, quædam quaſi C
Deificatio. Diuinitatem ueram beatioremque uitam, ſtatumque rerum huma-
narum meliorem neſcientes, in gremio iſtius mundi nati, curas omnes & ſtu-
dia, in ſpeculatione rerum uiſibilium poſuerunt, quarum ut ſtudium eſſet ue-
nerabilius, & præſtantius, eas æternas, non corruptibiles uoluerunt, Ne de
rebus Aeternitate carentibus, ſed ſempiternis, libros ſcripſiſſe uiderentur. Vi-
ſum quoque eſt eis quaſi Heroicum, diſcedere à uulgari perſuaſione; nouamque
Philoſophiam, quam cæteri non adeò perſpexiſſent, condere. Sed fons totius
mali uerus, ut dixi, fuit, Glorificatio; Deificatioque luminum cœleſtium, quæ
quidem incorruptibilia diuinaque declarata, nefas ſit non fuiſſe ſempiterna. Ne-
ſcientes, nec animum ad cogitandum inſtituere ualentes, cœleſtia lumina Deum
incorrupta feciſſe, ut inferiora alerent, illuminarent. Id autem fieret non ſem-
per, quoniam non ſemper optimum eſt, ſed quoad utile eſſet. Nec illud quo-
que uiderunt, quod euidentiſsimum & in Philoſophia Moſis eſt, & in Natura
clarum, non homines propter cœlum, ſed cœlum propter homines effectum.
Nec adeò cœlum mereri Diuinitatem, & Aeternitatem, quòd ordinatè moueа-
tur; quòd & res corporea ſit, & ſimilis in motu conſtantia etiam in cordibus,
& humoribus animalium inueniatur, cœli uerò ſplendor, & claritas, perma-
nénſque Natura ab optimo artifice compacta ſit, quem Natura interdum imita-
ta, ſimilia quædam, terra, & aëre pariat. Sed his ſatis ſit oſtendiſſe, Aeterni-
tatem mundi primùm nemini profuiſſe, tum exitialem, pernicioſámque eſſe, quæ
nec Deo decus, nec homini utilitatem conciliet, tollat autem ea quibus homo no-
bilis ſit, à naturáque beſtiarum remotus, Immortalitatem animorum, uirtutes,
beatitudinem. Quod ſi nec Deo decus, homini autem dedecus, & detrimentum af- D
ferat, quid ſupereſt in natura, cui prodeſſe potuerit Aeternitas? Neque enim debes,
dum quæris gloriam, Deificationemq; luminum cœleſtium, res humanas luminibus
illis longè meliores euertere: Dum Solis & Lunæ captus amore, effundis in eos o-
mnem Diuinitatem, homines bonis ſuis exuere. Cumq; luminum cœleſtium, & mun
di Aeternitas, ac Deificatio, cum Beatitudine, Deificationeq; humana pugnet; malim
ego, Solem & Lunam conflagrare, totum mundum ruere, nullam eius ante paucos
annos uel ſcintillam extitiſſe, quàm me beatitudine, munere liberalitateq; diuina di-
gna, ſpoliari. Quæ ſi uel paucorum ſit, melior eſt quàm omnis, triſtis, infelixq; Aeter
nitas mundi, hominumq; retro mortuorum ſempiternus interitus.

*Diſſoluitur ſecunda ratio, In creando mundo non eſſe prius & poſterius tem-
pore. Quandocunq; creatus fuiſſet mundus, quæri potuiſſe, cur non prius
creatus. In æternitate non eſſe prius & poſterius. In multis hallucinari
mentes humanas perinde atq; ſenſus. Omnem infinitatem abſurdam eſſe, &
indecorã, præter diuinam. Vnius tantum eſſe naturaliter Aeternitatem.
Quòd ſuperſedẽs Deus Creatione mundi, neq; tardauit, neq; ceſſator fuit.
Neq; dici poteſt ſuperſediſſe, ac diſtuliſſe.*

CAP. III.

SECVNDAM rationem diſcutiamus, cum qua ſequitur etiã tertia, ut utra-
que ſit clara, alterutra examinata. Non eſſe ueriſimile, nec cadere in animum
poſſe, ut tanta quæ mundum anteceſsit, æternitate, creationem Deus diſtu-
lerit. Et quomodo tandem in eum cogitatio faciendi inciderit, quod in omni æter-
nitate

A nitate non feciſſet. Et ſi creare uiſum eſt ei, cur tot annorum millibus antè non con-
diderit. Primum igitur conſiderare, & animaduertere, rationeq; perpendere ope-
ræpretium eſt, noſtrorum animorum imbecillitatem, ac ludificationem, quibus
euenit ſæpe, quod oculis corporeis, cum baculum in aquam intuentes, fractum re-
ferunt animo: maiorem matutino, & ueſpertino tempore Solem dicunt, quàm me-
ridie. Eundem nuntiant maiorem non eſſe menſura bipedali. Nec ſolum in ſenſi-
bus qui tamen iudices habentur incorrupti, eſt deceptio, ſed in animo multiplex, ac
uaria, ut mirabilis ſit rerum, quæ placent, & diſplicent, bona uel mala putantur,
uarietas iudiciorum. Ac ſunt multa, quæ cùm nobis uideantur, accurrens ratio, ac
mens, & in ſeipſam conuerſa, caſtiget errorem, ſicut cum ueniam noſtrorum ſcele-
rum imploramus, aut errores noſtros, quod fecit Hippocrates & Auguſtinus, con-
fitemur, refellentes ſcilicet priorem ſententiam, in qua nos hallucinatos eſſe depre-
hendimus. Sic ſæpe fit, ut incidat in animum abſurda cogitatio, ſubitoq; accurrens
ratio corrigat errorem, dicat rem ſic habere non poſſe, ſecus ſentiendum eſſe, pro-
pter maiorem ualidioremq; rationem. Ecce occurrit animo, difficileq; eſt non aſſen-
tire, extra cœlum ſemper aliquid eſſe, ſuccedereq; res ſibi inuicem, in infinitum,
quia non capit animus illud nihilum, cui extremitatem oportet eſſe adiunctam. Is
error ea ratione corrigitur, quòd impoſsibilis ſit, & abſurda, infinitas rerum. Simi-
lis error accidit infinitate durationis mundi. Percipienda igitur primum, diligen-
terq; attendenda, rerum uniuerſalis infinitas, & omnis qui in ea uerſatur error ape-
riendus. Nam cum ſpecioſa prima fronte uideatur, quòd quo maior ſit numerus
bonorum, hoc probabilior, & optatior, naturæq; adhærentior iudicetur; ſit hac
ſpecioſa perſuaſione, ut infinitas temporum ac ſeculorum, rerumq; ſub ſeculis infi-
B nitis natarum, bona & naturalis uideatur. Vt autem errorem occultum, errore ma-
nifeſto ſæpe detegimus, oſtendentes abſurdum, ac impoſsibile, quod fieri poſſe ac
naturale uideretur, ex eo quod non tam occultum, & ab oculis remotum eſt, cu-
ius ue abſurditas eſt clarior, ſic qui uellet iſtam irrationabilem, abſurdam, & aduer-
ſam naturæ rerum ſempiternarum æternitatem cernere, animoq; ſuo declarare, re-
rum ſempiternarum cupiditatem & apparentiam eſſe præter naturam, clarioribus
exemplis uſus, eam fortaſſe coarguat. Opinantur probabiliorem, magisq; natura-
lem eſſe infinitatem ſeculorum, quàm principium ac terminum, aut numerum cer-
tum; eoq; putant naturalius ſemper mundum fuiſſe, quàm aliquãdo cœpiſſe. Opor-
tet igitur animorum, ac temporum infinitatem abſurdam agnoſcere, ex omni alia
abſurda infinitate ut mundorum, ut infinitate extra mundum. Si placet enim infini-
tas, eamq; arguis meliorem, quia infinita eſt; arguas etiam licet melius non modò
plures mundos, ſed innumerabiles eſſe, quàm unum, quia quo plures res ſunt, hoc
melius eſt. Aut ſi unum mundum concedam; melius mundum millies plures homi-
nes quàm præſentem eorum paucitatem habuiſſe. Melius ſi cœlum non potuit in
immenſum extendi, ſaltem effici centies latius aut ducenties. Melius infinitam uim
hominum ſapientum, innumerabiles item ſtellas exiſtere. Sic melius unumquemque
hominem, ſi placet multitudo, centum manus habuiſſe, cœlum uertice tetigiſſe, pro-
cerioris q; ſtaturæ eſſe. Montes item aureos, aurea flumina extitiſſe. Vagariq; poteſt
animus per omnes abſurdas infinitates, & rapi cogitandi ludibrio, uelut à uentis, ad
omnia, nuſquam ſiſtens. Simile prorſus ludibrium, errantis, & captantis ſeculorum
ceu meliorem Aeternitatem. Agnoſcas igitur abſurdam ex reliquis infinitatibus.
Non inuenit ullum extra cœlum finem cogitatio; nec adduci poteſt, quin opinetur
ubi deſinit ſupremus orbis, ſubſequatur hæreatq; aut corpus aut quiduis aliud. Pu-

De infinitate absurditate.

tes plures esse mundos, nunquam tam exiguum hunc fieri debuisse, decuisse maio- C
rem numerum hominum existere, stellarum copiam numerosiorem, latius mare, la-
tiorem terram. Perspicuum igitur sit inimicas esse naturæ, & ad conditionem eius
minimè aptas, omnes infinitates; ut quæ nec fieri possunt; & impossibilitas existen-
di profecta sit ex absurditate, quòd omnis infinitas, sine capite, sine ordine sit, con-
fusionis plena. Nec aliud est infinitas, quàm inane animi commentum, uanumq; co-
gitationis ludibrium, quæ possit non modò per omnes Naturæ conditiones tende-
re, sed extra naturam lapsa per ea quæ neque sint, neque fieri possint quasi naturæ,
fingens sibi omnia, temere in ea incurrentia, ipsorum quoque Philosophorum suf-
fragijs condemnata. Vera enim sunt, quæ Proclus refert: ἡ μὲν ὂν ἀπειρία, παντάπα-
σιν ἀγνώμων, καὶ ἄλογον. ἡ μηδεμιᾷ πεσιεμένη θεόν, ἀλλὰ χωμένη πᾶς πάντα δὴ ἐπὶ τύχην, καὶ
αὐτομάτω. ἡ δ' ἐν ὡρισμένῳ πλήθει, ἡ ἀριθμῷ κόσμων, ἐπιμέλεια, ἡ πρόνοια: Est, inquit, infi-
nitas irrationabilis, incognoscibilis, nusquàm recipiens Deum, sed ubique teme-
raria, & fortuita, procuratio autem & prouidentia in multitudine certa & numero
mundorum. O Procle, cur non uides etiam in infinitate temporum quod opinaris
in infinitate mundorum? Et quod item ait Plinius de infinitate mundi, transferatur
ad infinitatem temporis: Quasi, inquit, non eadem quæstione, semper in termino
cogitationis occursura, desiderio finis alicuius. Ac quanquam Philosophi distin-
guant infinitum in actu, & in potentia, primum negantes, secundum concedentes,
dicendum est, quod prohibet ne sit secundum, idem prohibere ne fuerit primum.
Nam cum tempus respiciat non futurum modò, sed etiam præteritum, ut illud sit
uerum tempus quod præterijt, totq; millibus annorum confectum sit, extiterit iam
hoc infinitum, suamq; substantiam, qualisqualis est, habuerit, & nunc esse ac dici
posset infinitum. Et potuerit fieri in præteritum, quod nunquam in posterum fieri D
posse dicas. Nunquam enim fore infinitum tempus in actu dices. Sed friuolas has
uanasq; subtilitates relinquamus illis: quæ suis Natura docet uocibus, execrabi-
lem esse Aeternitatem, innotescant. Perinde enim suam fert secum confusionem,
sicut illa mundorum, ac rerum infinitas suam. Meritoq; quibus infinitas ista pla-
cuisset, absurdiora confiteri compulsi, & ab illo cogitationum ludibrio, tanquam
phrenesi ad usitata, inaudita sunt raptati. Nusquam igitur Natura patitur infinita,
quæ cernitur ubique moderatis delectata. Non est pulchritudo aut utilitas in infini-
tate sed temperamento, moderatione, numero certo. Iam aufertur & interpellatur
decor, non modò si infinita, sed si plura addideris, quàm si pauciora. Vbique sunt
certæ leges, limites præscripti, & intra suas metas habitat uenustas, quam si uel ad
plura uel pauciora redegeris, labefactaris, sustuleris, uenustatis re & nomine priua-
ueris. Certis regionibus circunscriptum est cœlum, definita terra, cœlestes orbes, &
lumina, generis humani multitudo, numerus stellarum. Nec plura facta sunt ubi-
que, aut pauciora, quàm quæ uenustas, & utilitas postulasset. Nusquam temeraria
rerum immensitas & infinitas aspicitur. Vbi plura sunt, quàm deceat, confusio est,
turpitudo est. In illa seculorum ac rerum infinitate, aut æternitate, turpissima quæq;
sordescit confusio. Quàm pulcherrimum fuit, ut aliquo principio, & capite res in-
cluderentur, ab aliquo initio manarent, tam fuit turpissimum esse eas ἀκεφαλας, sine
capite, sine initio, eoq; sine ordine. Quod cogitans sapiens animus, tristatur, mœ-
ret, nec habet ubi sistat. Sicut autem modicis delectatur Natura, sic ars imitata Na-
turam, concluſit cuncta artificiosis præscriptis. Ipsi quoque non delectamur uel au-
diendo, uel uidendo, nisi modicis; ut quod ait ille, sicui sit infinitus spiritus datus,
tamen eum perpetuare uerba nolimus. Sic perpetuare mundum non patitur ratio,
ea per

A ea perpetuatione, quæ nunc usque ducta in æternum fuerit. Nam quod futurum est in posterum, habuerit initium, cui nitatur, nec unquam erit infinitum, quod aliquando habuit principium. Clarum igitur est, nisi Deum, cuius nullum debet esse principium, ipse omnium principium, æternum nihil esse debuisse. Necesse enim est, Deum fuisse sempiternum, quòd ante eum nulla sit maiestas, nec aliud initium. Qui nisi fuisset æternus, nec ipse nasci ex nihilo, nec res ex illo potuissent. Solus igitur ipse debet esse sempiternus, res autem & mundus non debent, tum quia habuerunt unde nascerentur, tum quòd nefas sit æquari Diuinitati ac maiestati eius quicquam. Aequaretur autem, si pariter sempiternum esset. Peculiaris enim est naturæ diuinæ dos, Aeternitas, qua demonstratur ipsum sibi principium, ortusq; sempiternus esse, nec à quo procederet, indiguisse. Quem gradum si res attingerent, non singulare decus id ac necessitas Diuinitatis esset. Nec ualet, si detur æterna manatio, aut dependentia. Ad Aeternitatem quouis modo res attingentes, uel in æternum à Deo nascentes, per Aeternitatem coæquarentur. Melius igitur mundo, & ad conditionem naturæ eius aptius est, habuisse principium, quàm semper fuisse, ut seruetur maneatq; Deo soli dignitas Aeternitatis. Qui nisi sempiternus esset, non solùm illi, sed etiam nobis origine & causa carentibus nocuisset. Prodest autem nobis, ut ille solus sit sempiternus, quoniam Aeternitas eius fuit causa natalis nostri. Et prodest illud caput esse præstantissimum, omniq; dignitate, & æternitate præcellens. Iamq; pulchrum est & utile nobis, habuisse principium, quàm decorum & utile uniuerso, unum illum esse sempiternum. Cuius decus, & excellentia redundat in honorem nostrum, dum habemus caput nobilissimum, originem infinitam, principem æternum. Nec nocuit, nec dedecus fuit nobis, semper non fuisse, qui nec sentire-

B mus ipsum esse; & natis postea melius fuerit habuisse caput sempiternum, qui illa Aeternitate excepta, (quod nefas, & impossibile esset) omnibus præterea bonis, uel ipsa Diuinitate nos donaturus esset: Quæ donari non potuisset, mundo isto corruptibili sempiterno; in quo eodem semper manente nulla beneuolentiæ diuinæ erga genus humanum probatio fieri potuisset. Semperq; quæsitum fuisset, cur id prius non feciſſet. Cur quandocunque beneficium contulisset, in æternum retro non contulisset. Nec uerò solum non malum est, aliud æternum esse, aliud creatum, aliud supremum, aliud infimum, sed etiam optimum, ac necessarium. Sic in homine est nobilissima pars ratio, est uenter & pedes indigniores. Sunt item genitores antecedentes prolem. Idem in omni Natura, quæ mirabili uarietate decora est, ubique uiuit. Ita fuit & in omni mundo uenustissimum, ut ipsum principium esset sempiternum, res autem haberent initium, creatore cùm omni alia dignitate res creatas præcellente, tum uerò Aeternitatis honore. Cognita igitur & animaduersa absurda infinitate temporum, informiq; æternitate rerum, ex alijs absurdis infinitatibus; & uiso pietatis ueræ, ac naturalis esse, unius tantùm fateri, & agnoscere Aeternitatem, iustitia postulante; ut cuius supra omnes præstat ineffabiliter maiestas, solus esse sempiternus, solus his debitis honoribus à nobis adorari debeat; facilis erit responsio ad ea quæ obijciebantur. Nunquam enim cessator fuit Deus; nec uita sempiterna eius, uocari debet cessatio, sed necessaria, naturalisq; Aeternitas, quam nullæ res neque potuerint, neque debuerint attingere: quæ quandocunque creatæ fuissent, semper æternus ille, ipsæ creatæ, & inchoatæ, dicendæ fuissent. Vt eadem conditio futura fuerit, si uel sexcentis millibus annorum antea mundus creatus fuisset. Tantundem enim Deus æternus, tantundem mundus non æternus erat futurus, eadem in omni Aeternitate mensura manente. Quare mentis error corrigendus, per absur-

das

das has infinitates uagantis. Nunquam enim locum, finemq; inueniet, qui quæret, C
cur non antè creatus mundus: cur tandiu Deus cessauerit. Quidquid tibi finxeris,
semper idem erit, remanente semper eadem Aeternitate. Animi ludibrium est, cæ-
caq; hallucinatio, ut qui non possunt adduci credere Antipodas, cogitatione fingen-
te sibi, si qui eiusmodi essent, ruere eos in inferius cœlum. Sic & ipsum cœlum sub
pedibus necessariò fore, mare quoque, & omnis aqua superna uidetur eis fluere in
cœlum. Qui quidem error ratione castigatur & exemplo. Adhibe similem casti-
gationem in hac uana cogitatione, stultaq; animi uanitate. Neque enim erat adhuc an-
te uel post, prius & posterius, nec tandiu. Indiuisibili quadam & incomprehensibili
ratione coniuncta fuit creatio cum Aeternitate. Ipsaq; Aeternitas non habet prius &
posterius, neque in illa Aeternitate fuit quod antegrederetur, quod subsequeretur,
quod fit in tempore. Difficileq; nobis, qui solum tempus habemus exploratum,
nunquam in Aeternitate fuimus, erit percipere, inq; animum inducere, unicum
Sempiternitatis ac simplicem actum. At agnouere & confessi sunt Philosophi, præ-
cipuè Plato. Quare quærens cur ante tot annorum millibus Deus cessauerit, falleris,
puerìliter laberis, non uides te tempora fingere, ubi nulla essent tempora. Fingis in
illa Aeternitate fuisse quod ante, quod in medio, quod pòst sequeretur; fuisse diu-
turnitatem, breuitatem, temporis conditiones, & fluentium, instarq; aquæ præte-
reuntium rerum, quæ nunc natæ, pòst crescunt, ac dilabuntur: succedunt aliæ, fitq;
idem circuitus, totaq; ratio unum quondam temporis exordium respicit. Illic nil ta-
le. Vbi nullum fuit exordium, ne fuit etiam prius & posterius, quæ maximè prin-
cipium quoddam respiciunt. Sic bellum Troianum anteceſsit Persicum: & Moses
omnium scriptorum est antiquissimus, quoniam & principium fuit, cui tota tempo- D
ris niteretur ratio, & anteceſsio. Et res, collapsis prioribus, succesſerunt, quæ prius
non essent. Illic quoniam eadem res semper est, nec aliud antè corrumpitur, aliud
surgit, ac succedit, sed idem semper status permanet, non potest nisi per errorem &
insolentiam asciri prius & posterius, quibus tempus integratur. Fluuius est tempus,
res quoque fluunt, Diuinitas eadem est. Quare qui fingat ibi prius & posterius, ac-
cidit ei, quod his, qui putant Antipodes labi in inferius cœlum: Ac, si posset intelli-
gi, quanquam periculum est ne nõ intelligatur: adeò uaria est à tempore, & eo quod
nunc uiuimus, Aeternitatis ratio, ut dicendum sit, coniunctam fuisse indiuisibiliter,
nullo spatio intercedente, Creationẽ cum Aeternitate. Nulla fuit igitur uacatio, nec
ociabatur Deus, quem etiam (tanta animi nostri obtusio est) ut non capiamus, ubi
potuerit esse antequam mundus fieret, existimantes eum perinde ac nos & nostra,
aliquo mundi loco necessario contineri, & intercipi. Atqui nemo fuit, quin fatere-
tur, omni mundo Deum esse maiorem. Quid igitur aliud, nisi stupor, obtusaq;
acies, te cogit addubitare, ac quærere, Deus ubi esset ante conditum mundum, si
mundo maior est, res autem continens est maior contenta, Deus toto mundo ma-
ior, ut mundo nequeat intercipi? Sic non egebat hoc mundo, quo contineretur,
qui nec capere quidem eum possit. Sunt alia, ut principio dixi, absurda nostrorum
imbecillium animorum simulachra, figmentaq;, quibus, rationis, prudentiæq; au-
xilio dissipatis, docemus nos ipsos, aliunde petitis exemplis, sæpeq; ab errore re-
uocamus.

Examinantur Philosophorum, primum Aristotelis de Aeternitate ratio-
nes. Aristotelem non impugnare simpliciter Creationem, sed qualem non-
nulli ante eum deprædicassent, qui Chaos æternum, Creationem in tem-

pore

A *pore fuisse asserebant. Priscos non quemadmodum calumniatur Aristoteles, tempus æternum credidisse. Priscos asseruisse tempus & cœlum creatum, creatum cœlum ex liquida aquæ substantia.*

CAP. IIII.

HAEC FVIT prima sermonis ratio, de mundi uel Aeternitate, uel Creatione. Secundo est, ut presius, ac nominatim eorum rationes apponãtur, quibus uisa est Aeternitas probabilior. Ex his fuere precipuè tres, Aristoteles quidẽ primus, pòst quidã Platonici, exinde Proclus & Simplicius, qui creationẽ euertere nõ solũ à natura, sed etiã autoritate Platonis conati. Quorum priori respondit quidem solerter Ioannes Grammaticus, nos autẽ quoad huic operi congruit, partim eadẽ, partim diuersa ratione respondebimus. Paucas igitur quasdam rationes attulit super Aeternitate Aristoteles, è quibus est in octauo de Auditione naturali, & in libris de Cœlo, ea, quòd mutuo se cõsequãtur tẽpus & motus, & res quæ mouetur. Omnes autẽ præter unũ Platonẽ, cõfessos tẽpus æternũ. Quos necessariò sequatur æternus motus. Nam sine motu cœli, nõ esse tẽpus: Sic nõ esse motũ sine re mota. Itaq; tria hæc ab inuicem esse inseparabilia, Tempus, Motum, Cœlum. Vt qui dixerunt tempus æternũ, necessariò motum & cœlũ rem motã, æternã dixerint. Sic totum mundum æternum. Argumentumq; est à consensu maiorũ ualidum certè, si sit quod ait: sed prorsus in contrariũ ostendã. Neminem priscorũ, tempus aut cœlum æternum dixisse. Altera ratio à Natura ducitur: Nullum tempus sine præsenti, & nunc esse aut cogitari posse. Ipsum autem nunc, seu præsens, medium esse quoddam inter principium & finem, principium futuri, finem præteriti: Sic necesse esse
B semper esse tempus. Extremum enim postremi accepti temporis, in aliquo nunc præsenti esse. Nihil enim in tempore accipi posse, præter præsens. Quocirca, quoniam semper est principium & finis, ipsum nunc seu præsens, necesarió semper ad utramq; partem eius esse tempus. Tempus autem sempiternum, motũ inducit sempiternum. Hæc ratio (pace tanti uiri dixerim) non modò naturalis non est, sed penè sophistica. Alias rationes proposuit alijs in libris. De Cœlo, quòd corpus illud sit diuinũ, incorruptibile, cuius nunquã fuerit, nec maiorũ memoria dicatur fuisse, labefactio: Quòd sit Deorũ domicilium ex maiorũ autoritate, ut æternorũ æternũ. Quòd sit præter quatuor elementa quintũ diuinũ corpus: Quòd dictũ sit æther, ab æterno motu: quòd si sit incorruptibile, nõ sit creatũ: Incorruptibile à Platone dictũ: Ex ordine itẽ rerũ cõstanti: Ex ipso corpore. In libris aũt post res naturales, q̃ à diuinis Intelligẽtijs regat, q̃ æterno motu moueat à Deo primus orbis, sic omnes deinceps: A substantijs æternis animatũ. Hæ ferè sunt Aristotelis rationes. Illud aũt primũ in his sciendũ, attenteq; animaduertendũ, nõ usquequaq; rationes eius cõtra dogma nostrũ, & Creationem mundi, qualẽ tradimus ipsi, tendere, sed potius aduersus ante eum de Creatione locutos. Tres eñ absurdas de Creatione mũdi producit idẽ maiorũ opiniones: Alios tẽpus æternũ, sine cœlo, & mundo statuisse: alios creatũ mundũ, sed in posterũ incorruptibilẽ: Partim modò nasci, modò corrũpi, idq; in omni Aeternitate: oẽsq; rationes eius id laborãt, ut hæc doceãt absurda, præstareq; mundũ semp fuisse, q̃; quoduis horũ triũ ostendẽtes. Nos aũt qui è tribus illis nihil asserimus, qui & tẽpus cũ cœlo, & mundo simul natũ dicimus; mundũ aũt aliquãdo creatum, non incorruptibilẽ, sed corruptibilẽ, quanquã alia sublimiore ratione q̃ Philosophorũ illa, q̃ oĩa orta occidant; nec tertiũ, q̃ mundus modò cadat, ac senescat, modò reficiat, statuimus; certè liquet, rationes oẽs eas cõtra Mosem nõ dirigi. Optimũ uerò est, absurda, & à Natura disidẽtia destruere, ueritate tamẽ integra, quã sæpe dum defendimus, labefactamus.

Prima igitur ratio & atteſtatio nõ modò nõ aduerſatur nobis, ſed ipſius etiã Ariſto- C
telis teſtimonio prorſus eſt falſa, ut nõ mea, ſed eius autoritate arguaẽ, priſcos æternũ tẽpus, poſtea cœlũ natũ, nõ credidiſſe. Cõferamus igiẽ inter ſe loca. Octauo de Audi-tu Naturę libro, prẽter unũ Platonẽ, tẽpus æternũ cunctos ſtatuiſſe refert. At uerò in libris de Cœlo, oẽs Græcos, & Barbaros attribuere Dñs cœlũ uti immortalibus, & ingenitis, immortale & ingenitũ. In libris poſt res naturales, prẽclarè maiores ſtatuiſ-ſe Deos cœleſtes, primas, æternasq; eſſe ſubſtãtias. Poſſe itẽ multis rationibus ꝓbare, fermè neminẽ è priſcis, niſi fortè unũ Democritũ, tẽpus æternũ, cœlũ creatũ dixiſſe. Nã Timęus Locrẽſis imaginẽ Aeternitatis dicẽs Tẽpus, id tũc extitiſſe dixit, cũ cœlũ factũ eſt. In qua ſentẽtia ueriſimile eſt etiã Pythagorã Pythagoreosq; oẽs fuiſſe; fuit a-ptè Triſmegiſtus, et Orpheus. Sed relinquamus hãc nihil cõtra nos, ut dixi, pugnãtẽ rationẽ, & deſtrui patiamur ab illis, quę fuiſſent à nobis euertẽda. Secũda ratio, q tps ſemp habuerit prẽteritũ; quomodo uera erit ei, q cœlũ nullo adhuc tẽpore ſentit crea-tũ? & cũ cœlo, tẽpus creatũ cõtendit? Vbi fuit præteritũ illud, cũ cœlũ creatũ eſt, ſi nõ Sol, nõ motus ullus adhuc cœleſtis eſſet? Quid cogitauit Plato, qui Ariſtotele autore creat tempus, cũ tẽpus poſt natũ cœlũ, aut cum cœlo dixit extitiſſe? Non uidit opificẽ mũdi, ſine tẽpore operatũ, maſsãq; cœleſtẽ uolubilẽ, rapidã, ſubitò à ſe creatã, moueri iuſsiſſe? Quid Mercurius, & Phœnices, q cenſent ex liquabili aquę ſubſtãtia, cœleſtes ſubſtãtias coalitas? Puerilis propè argumẽtatio, Tempus ſemp iunctũ eſt præterito: nullũ igitur habet initiũ. Verũ eſt de omni ſubſecuto & iam nato tẽpore, quod ex illo depẽdet exordio. De naſcẽte tempore nõ eſt uerũ: quod naſcens poſt cœlũ, aut pari-ter cũ cœlo, ut ait Philo, neceſſariò cum cœlo nõ erat, ſicut nõ erat cœlum pater eius. Quòd ſi fuit ſpatiũ ullũ ante cœlũ, iam illud ueſtra autoritate nõ eſt tẽpus, qui tẽpus nõ quod cũq; ſpatiũ, ſed motus cœleſtis dũtaxat aſſeritis. Sic illud ſpatiũ, in quo crea- D
tum eſt cœlũ, & cui ſubitò tẽpus, cœleſtisq; motus cõiunctus eſt, nõ fuit tẽpus, ſed uel Aeternitas, uel quiduis aliud. Quod ad me igiẽ attinet, nihil nõ modò uideo in hac ra tiocinatione neceſſariũ, ſed penè uitioſam uideo, peccantẽq; à tẽpore naſcẽte, ad tẽpus natũ. Vt ſi qs nullũ habere Tybrim ortũ, principiũq; cõtẽderet, quia ſemp aqua, quę ſit ante oculos, cũ præterlapſa, & ſuperius aduẽtante ſit iuncta; quo fiat, ut ſemp ſit ea-dẽ ſuperioris, inferiusq; fluẽtis aquæ ratio, ꝓpetuaq; manatio. Quod quidẽ arguerẽt, q fontẽ, ortũq; fluminis ſcrutari nollent. Sic cui nõ placeret explorare tẽpus ubi ortũ habuiſſet; omne tẽpus cũ præterito, & futuro cõiunctũ cõtenderet. Vt igiẽ oẽs opera-tiones aliquo initio particulari inchoãtur, aliqua fine claudunt, ſic neceſſariò tempus eaq; inchoat, & deſinit; & à particularibus, priuatisq; operationibus, eſt ad magnã il-lã cœli, terręq; opationẽ ꝓuenire, cuius inchoatio, tẽporis ortũ inchoauit, cũ neq; tẽ-pus, neq; res ipſa prius exiſteret. Quod aũt de corporis cœleſtis Diuinitate diſpu-tat, cui memoria maiorũ nulla facta ſit unquã diminutio; & quòd ſit eorũ aſsẽſu, Deo-rũ domiciliũ, ut æternorũ æternũ; & q inditum ſit nomẽ ab æterno curſu: Hæcq; oĩa ferme ex maiorũ autoritate trahuntur, cuncta potius in eum reuoluuntur. Si placet eñ aliquo in loco maiorũ autoritatẽ eſſe, clarum eſt maiores, nemine diſcrepante, prę-cipuè ſi uetuſtiſsimas gentes animo adieris, mirabili cõſenſu, Tempus, & Cœlũ crea-tum tradidiſſe. Hebræi, Aegyptij, à quibus didicere omnia Græci, Phœnices, Chal-dæi, Poëtæ, Theologiq;, & ſuperiores Gręciæ ſapientes, omnes unanimiter mundum cõdiderunt. Famaq; per omnes ætates manabat, quàm magis initijs mundi homini-bus propioribus, tam clara magis, & cõſtãs. Quod paucis teſtimonijs poſtea demon-ſtrabo. Maiores igitur nõ quidem imminutum Solis unquã, aut Lunæ iubar, obtu-ſamq; aſtrorum aciem, aut de cœli ſubſtantia defeciſſe quid, tradiderunt; ſed illud uerè ac conſtanter tradiderunt, cœlũ cum antea non eſſet, fuiſſe creatũ. Hoc Moſes,

totaq;

A totaq; Hebræorum classis. Hoc Trismegistus; quem & Aegyptij, & Phœnices ac Græci, uti Philosophiæ Deum adorauerunt. Hoc Orpheus, Hesiodus, Homerus, alijq; subsecuti. Maiores item indiderunt cœlo nomen æther, non ab æterno cursu, licet & id Plato asserat in Cratylo, sed à nitore, ardore, lumine. Cuius substantia luminosa, puraq; est, & nitens inardescit, uitalemq; terris infundit calorem, omne nomine ætheris designatum. Hinc unus è septem erronibus, Mars ardens, dicitur ab eis Aethon; & Solis equi cum sint quatuor, inditum est, uno excepto, cæteris nomen ab ardore, Pyrois, Phlegon, id est, igneus, & ardens: ratioq; nominis quòd ardeat, designat eum esse cœlestem ignem, ex elementorum puritate generatum. Tradit enim uetustissimus Trismegistus, quod apud alios quoque maiores uideas, & in quo Plutarchus multos Græciæ Philosophos consentire scribit, ex liquidissima purissimaq; aquæ substantia, factum æthera, & Solis orbem; sicut fiunt purissimæ nubes, facesq; & flammæ sublimes, & nubes aquosæ, collisæ, flammataq; longum aëris illuminant tractum. Hæc illi dixere, ut ostendam, estq; uehementer rationi consentaneum, cum uideamus eiusdem uis & substantiæ multa luminosa, ex aqua, quæ uariatur incredibiliter in pulcherrimas quasque admirandasq; species, fieri, ut aurum, crystallus, aër, nubes, ignes, colorum uarietates, nubes luminosę, uel in media nocte. Sic potuit à sapientissimo Opifice liquidissima cœli substãtia ex aquis secerni, ac seligi. Plutarchus igitur autor est, Empedoclẽ ex aëre, ab igne instar crystalli densato, in quo igneum, & aërium insit, cœlum credidisse. Aristotelẽ, ex quinto corpore, igne, uel ex calida & frigida cõtemperatione: Anaximandrum, plenũ ignis esse Solẽ: Xenophanẽ, ex igniculis collectis: Stoicos, accensionẽ intelligentẽ ex mari: Platonẽ, ex igne plurimo: Anaxagorã, petrã igneã: Philolaum, ui-
B treũ ex igne mundano sumentẽ. Quibus apparet, ueteres æthera nõ à cursu perenni, sed ab ardore & igne nũcupasse. Apparet etiã eis nõ fuisse cœlũ adeo diuinũ, quantũ Aristoteles postea deificauit, quippe quod ex elemẽtis natũ, pureq; selectũ cũcti asseruerũt: natura quidẽ elemẽtare, sed purissimè segregatũ, & cõpactũ. Triaq; clarẽt ex autoritate maiorẽ, cõtrà, quàm Aristoteles postea innouasset; cœlum ex igne, & aqua esse, aut purissimã ex aqua substantiã, quemadmodũ ex aqua fit aër, & ex aëre, æther, ætheriæ uerò sunt substãtiæ cœlestes. Sicq; claret eos ex eadẽ elementorẽ massa, cœlũ ędificasse. Ex eo claret secundũ; eos corpora cœlestia nõ deificasse, nec diuinũ corpus, nisi quo purissimũ est & incorruptibile, appellasse. Tertiũ; nõ quintã quandã substãtiã orbibus & stellis adiudicasse, sed ex eadẽ atq; nostra hæc terrestria, quibus dominatur corruptio, fecisse; puriorẽ tamẽ earũ compagẽ, sicut ex cibo fit sanguis: demũq; ex crasis, & feculentis, nascitur purissimus spiritus, quo nõ modò uiuũt, sed etiã sentiunt animãtes. Qui si in loco esset, ubi nihil labefactaret, & nisi animal deficeret, nunquam & ipse deficeret; ut cœlũ, quod in altissimis regionibus nulla aduersa re labefactatur. Mirabilis igitur est maiorẽ cõsensus, cœlũ fuisse creatũ, & ex igne, aut aqua purissimè selectũ. In qua sentẽtia cum primus fuisset Mercurius Trismegistus, cuius super hac re diuinũ est testimoniũ, fuit deinceps omnis qui ante Aristotelẽ, & Platonem floruerũt, Philosophorẽ caterua. In eandẽ grauis autor Plutarchus asserit, ipsum Aristotelẽ iuisse, his uerbis, ne putes meũ esse cõmentũ: de placitis Philosophorẽ scribens, Anaximenes, inquit, ultimã circũferentiã terrestrẽ esse. Empedocles, solidũ esse cœlũ, ex aêre cõpacto ab igne, instar crystalli, igneã, aëriamq; naturã in utroq; hemisphęrio cõplectẽs. ἀριστοτέλης, ἐκ πέμπτου σώματος, πυρὸς, ἢ ἐκ θερμοῦ καὶ ψυχροῦ μίγματος: Aristoteles, ex quinto corpore, igne, uel frigida, & calida contemperatione. Hæc tametsi Aristoteles nõ dixit in his, qui nunc passim habẽtur libris, credendũ est tamẽ in alijs,

Trismegistus phisicus deus

qui ad nos nõ peruenerũt (Siquidẽ & Tullius profert,& alij, quæ his in libris nunc C
nõ extant) Plutarchũ legisse. Trismegistus autẽ uetustissimus,è cuius fontibus bibit
uniuersa Græcia,apud quẽ omnẽ propè Mosaicã reperies Creationẽ, hæc aurea uer-
ba,ut semper mihi uisum est,scripsit de Creatione Solis,primo libro διεξοδικῶν, ad Tat
filiũ: ὁ δὲ παντων κύριος ἐνθέως ἐφώνησε. τῷ ἑαυτοῦ ἁγίῳ, καὶ νοητῷ, καὶ λογικωτάτῳ λόγῳ. ἔστω ἥλιος. καὶ
ἅμα τῷ φάναι, τὸ πῦρ τὸ φύσεως ἀνωφερεστάτης ἐχόμενον, λέγω δὴ, τὸ ἄκρατον, καὶ φωτεινότατον, καὶ δραστικώ-
τερον, καὶ γονιμώτερον ἐπεκάθαρε ἡ φύσις, τῷ ἑαυτῆς πνεύματι, καὶ ἤγειρεν εἰς ὕψος. Hoc est,Domi-
nus autẽ Verbo suo sancto,intellectuali,& opifico,inclamauit, Esto Sol, simulq; di-
cto,ignis, qui naturæ sublimi cohærebat,dico scilicet purũ,syncerũq; illud, & lumi-
nosum,efficacius,& fœcundius,natura suo ipsius spiritu,attraxit, & in altũ, ex aqua
sublimauit.Hæc Trismegistus.rogatus autẽ superius fuerat, ἡλίου γένναν θέλει ἡμᾶς καται-
λέξαι, πόθεν ἐφάνη: Vis'ne generationẽ solis aperire nobis,unde extiterit? Quid hoc te-
stimonio diuinius,naturalius,de ortu Solis,diuinis imperijs,ex aqua, quicquid esset
purius,luculẽtius,fœcundius,syncerius extractũ,subductũq; in altũ,idq; Solẽ fuisse,
accedente opere diuino.Fiunt enim etiã nũc candidissimæ,quæ surgũt altissimę, nu-
bes,ex aqua.Hæ sæpe inflãmatæ,etiã nõ à Sole,sed suapte ui (Est em etiã in aqua na-
turalis calor) illuminãt subiectas terras.Hanc etiã famã, cum apud Græcos legisset,
ad Græcos manauit à Phœnicibus,& Aegyptijs:Poëta Latinus, uersibus eam Lati-
nis decantauit, separatum dicens ex infima congerie, liquidum cœlum.

Ignea conuexi uis, & sine pondere cœli,
Emicuit, summaq; locum sibi legit in arce.

Quod ne fortuitu & temere,ut Lucretius diceret, factum fuisse, sed diuino consilio,
& uoluntate, quemadmodum docuit Moses,& Trismegistus,suspiceris,audi:

Hæc super imposuit liquidum, & grauitate carentem D
Aethera, nec quicquam terrenæ fecis habentem.

Deus igit imposuit,qui diremit litẽ,defecatamq; Solis,atq; ętheris ex aqua substãtiã,
sustulit in altũ,& descriptione cœlesti cuncta cõclusit. Quibus si fidẽ adhibere uelis,
claret,cœlũ nõ esse quintã à quatuor elemẽtis naturã,nisi putes hoc noïe nũcupari, q
sit purissimũ,liquidissimũ,incorruptibile.Quintũ aũt nõ erit,quasi nõ quod cætera
quatuor,aut nõ ex his,ut omnia terrestria.Hisq; ostẽdit,nullâ Philosophiã, nec Grę-
cam,nec uetustiores,cœlo uel Diuinitatẽ,uel separatã quãdã naturã dedisse,qd cõfes-
sæ sunt à Deo creatũ.Sequit etiã,nõ ueterũ illorũ modò, sed ipsiusmet Aristotelis te-
stimonio,istud cœlũ uelut æternũ æternis Dijs habitãdũ à maioribus nõ datũ. Nam
neq; illi,neq; ipse Aristoteles,Deos habitare censent in orbe Solis,aut Lunæ,aut stel-
larũ,& oïno in dissoluendo isto,& quod nobis suspicitur, creato ex aqua, cœlo; sed
ultra flammantia mœnia mundi,ubi neq; locus,neq; tempus sit: Extra,anni, Solisq;
uias, Lunæq; labores. Quod cœlũ,si quidem sit diuina, luminosissima claritas, sem-
piternum & increatum est, Essentiæ diuinæ fulgor sempiternus. Non est cœlum il-
lud,quo subiectæ terræ irradiantur, & cuius Aeternitas reddat mundum corrupti-
bilẽ,æternũ.Quod an corruptibile sit, uel incorruptibile,quod perhibet ipse Aristo-
teles sensisse Platonẽ;& arguit cõtra leges Naturę,Platonẽ rei,quę principiũ habuis-
set,dare perpetuitatẽ;argumẽtaturq; multis,qd principiũ habuisset, habiturũ quoq;
finẽ;dicẽdũ,Platonẽ (eaq; respõsio uera est,qd nõ syncerè,& candidè ipse reticuit, &
suppresit) prudẽter locutũ,hoc cœlum suapte quidẽ natura,quoniã inchoatum ali-
quando,incorruptibile non esse.Maiorem autem necessitatẽ, quã naturæ accersiuit,
quæ cœlum efficiat incorruptibile;suæ naturæ relictũ necessario corruptibile.Porrò
autem posse diuinã potestatẽ,quod corruptibile natura est, reddere incorruptibile;
perneget Aristoteles quãtum uelit,sufficit mihi ratio, & unus Plato. Aristoteles igi-
tur

A tur ſeipſum redarguat, Cœlum quod Dijs tribuitur à maioribus habitandum, non eſſe uiſibile iſtud, quippe qui ut ſuperius uidimus, ait habitare Deos remotiſsimè à uertigine cœleſti: & hoc dicit, ubi de cœlo differebat. Hæc ratio & atteſtatio deſtruit item, ab Intelligentijs cœleſtibus cœlum moueri. Locat enim cœleſtes Intelligentias, aut Deos, πᾶν τὸ θεῖον, totam Diuinitatem, Ariſtoteles, extra cœlum. Et uidimus Barbaricam fuiſſe ſuperſtitionem, deificare cœlum: Cui ne illi ipſi quidem, qui ipſum adorabant, Intelligentias diuinas præfecerunt, ſed ipſum merum corpus adorarunt Chaldæi, ſicut item ignem adorabant, rem inanimen. An autem tantus ordo cœli duci poſsit ſine aſsiſtente, & mouente Intelligentia: ſit ſanè non poſſe ſine ratione, & Intelligentia duci: illud certè ex omni uetuſtate conſtat, eam Intelligentiam mouere, non quòd ſit anima in corpore, ſed uelut uniuerſalis potẽtia Dei, ad cuius imperium, & nutum, per cœlum, & terras commeantis, cuncta moueantur, prima machina cœleſtis, deinceps omnia terreſtria. Hoc etiam dixit Ariſtoteles, ut uidere eſt in libro de Mundo: Hoc Pythagoras, hoc omnis priſcorum Theologia. Mouetur igitur omne cœlum à Deo, cuius uoluntas non ſolùm mouet, ſed creauit etiam omnia. Mouetur autem non tanquam anima, & ratione eius, ſed extra, & intra mundum exiſtente: ſuperuacaneæq; ſunt cæteræ Intelligentiæ. Mouetur autem ceu res corruptibilis; & ſicut naſci facit indiuidua & particularia, ſicut item mortalia regna commutat; non mouetur autem, tanquam ea ſit naturalis actio eius: ſic indigniſsimum eſt, Deum cuius eſt æterna, & infinita ſapientia, hanc cœli corpoream actionem habere naturalem, & inſeparabilem, ut quam efficiat ſolo nutu, non quadam animatione. Quod apparet maiores ſenſiſſe, omnes unanimiter cœlum, ex aqua corruptibili, creantes. Atque ut Marcus noſter, non modò mentis ſuæ bonitate, naturaliq; inſtinctu, ſed etiam quia
B ſimilia uidit apud ſuperiores: Quod, inquit, dico legem, à me dici, nihil aliud intelligi uolo, quàm imperium, ſine quo nec domus ulla, nec ciuitas, nec hominum uniuerſum genus ſtare, nec rerum Natura omnis, nec ipſe mundus, poteſt. Nam & hic Deo paret, & huic obediunt maria, terræque; & hominum uita iuſsis ſupremæ legis obtemperat. Ea dicens Marcus profectò ſentit uim, poteſtatémque diuinam cœlo ac terræ, mariq; præſidentem, mouere, gubernare cunctas non naturæ ſolùm, ſed etiam humani generis res, & actiones, idq; non tanquam animum mundano corpori infuſum, à quo diſcedere, abſoluiq; non poſsit, ſed tanquam imperatorem, ſtantem celſa in puppi, uelut nauclerum, dictatoremq; ſupernum. Quod Deo longè dignius eſt, quàm ut animet orbem cœleſtem. Duoq; ſunt ab Ariſtotele, ut male poſita, corrigenda, quod fecit in Compendio, ut Deus non ſit anima cœli, ita mouens ipſum, ut ab anima mouentur animalia: ſed nutu imperijsq;, quibus obediunt inuiſibiliter omnia, excluſa prorſus illa indecora mundani corporis animatione. Secundum, quòd cum ſit eius unius tanta poteſtas, imperiumq;, per omne cœlum & terras, & maria pertinens; ſuperuacaneum eſt, plures adhibere Intelligentias. Quod ex maioribus nemi-nem inuenies feciſſe. Sed res luce clariores inculcare, uitium fortaſſe ſit. Satis igitur conſtat, nec corpus illud tantopere diuinum eſſe, ut Diuinitatem mereatur, cum ſit eo melior ſenſus brutorum animalium. Et uilis muſca, uermisq;, ut ait Auguſtinus, Sole ſit melior, quòd hic uita, illic nulla uita; nec autoritate maiorum, orbes hoſce cœleſtes, qui portant lumina, diuorum eſſe domicilia. Nam Deum præter corpora, genúsque hominum, Deos quoque creaſſe, fuit perſpicuum. Nec æthera ab æterno curſu appellatum, nec à diuinis Intelligentijs, ſed uniuerſali Dei poteſtate cieri: quæ quidem non ſit eius naturalis actio, ſed nutus, uoluntasq; omnia concitandi potens. Et hæc omnia non ratione ſolùm conſtant, ſed maiorum cum primis autori-

tate, perennique seculorum successione, cui uidebatur Aristoteles deferre. C

Dissoluuntur rationes Procli partim è natura, partim opinione Platonis ductas. Tempus in quo conditus est mundus, non esse cœleste tempus. Plura esse posse tempora, quàm cœleste. Redundare, superuacaneamque esse animam cœli, aut eam esse Deum summum. Maioris honoris esse Deo, æternitatem suam, quàm perennem rerum factionem. Aeternitatem mundi, impiarum opinionum esse fontem. Non sequi potestatem æternam Dei, æternam mundi conditionem. Deum non esse mutatum cum creauit. Naturalem fuisse Dei æternitatem, mundi principium. Platonem non æternum, sed in tempore factum mundum scripsisse.

CAP. V.

RELICTO igitur Aristotele, ad rationes Procli ueniendum est, quas & ipsas non absurdas modò, & ineptas, sed deprauatrices etiam ueritatis & dogmatum eorum, quos sibi proposuit imitandos, reperies. Fuit autem Proclus eruditus quidem, & ubi maiores sequeretur, autor ualde bonus, ubi autem seipso contentus natare cœpit sine cortice (cunctis enim ferme posterior floruit) mirificis commentitiarum allegoriarum figmentis libros occupauit. Quem Ioannes Grammaticus, autore Suida, etiam in quibus sibi plurimum arrogaret, Platonicorum profanorumque dogmatum arguit imperitum. Cumque superstitiones mallet incolumes esse, quàm religionem Christianam, quam putaret cum cæteris ineptam superstitionem, reuolutus est ad poëticos superstitionisque Deos, elementa istius mundi, cœlum, aërem, terram, Venerem, amorem uniuersalem, Vulcanum, ignem æthe- D
rium, & cœlestem deificans. Quorum ut esset Diuinitas uenerabilior, eos cum omni mundo declarauit sempiternos. Deorumque arbitrariis genealogiis incredibiliter est delectatus. sed ubi superstitionibus, fabulisque relictis, se Philosophiæ commisit, melior est. Huius igitur præter eas quas attulit Ioannes Grammaticus, partim eò spectant rationes, ut Plato, non quemadmodum multorum sit sententia, creauerit mundum, sed asseruerit sempiternum. Partim, ut hoc ipsum è Natura comprobet. E' quibus è Natura sunt, Quia si tempus non habuisset temporale principium, quod omnium sit imposibilissimum, ut eius utar uerbo, etiam cœlum fuisset sempiternum. Semper item animam cœli fuisse, igitur & corpus. Opificem item mundi oportere non temporariorum, sed sempiternorum esse opificem. Ad hæc eum non esse mutabilem. Si semper est opifex, semper rem fuisse quæ fit. Ad hæc cur infinito tempore fuisset otiosus, num ignarus creationem esse meliorem? quod absurdum. Si non ignarus; cur non prius sit operatus? Si item mundus genitus, quod minus pulchrum sit, Deum sequi: Peccare quoque in opificem qui aliquando mundum non fuisse contendant, quia si quando mundus non fuisset, ille non creasset. Si non creabat; erat potestate operans, quod arguit imperfectionem. Si autem in Deo prius & posterius statuas, eum non fore ex his, quæ in æternum agant? Tum si secundum tempus operaretur, ad faciendum eum mutari. Deinde creationis assertores peccare in potestatem prolificam, & uoluntatem ἀγαθοειδῆ, boniformem, quæ concurrens generet mundum, in sempiternum. Denique nititur in hanc quoque sententiam uocare Platonem. Priorque ratio, quòd in Timæo, de mundo locuturus quærit, an ad imaginem alicuius æterni uel creati sit creatus, quod non quæsisset, si genitum mundum statuisset, quòd ante genituram mundi nihil esset. Tum non substulisse Aeternitatem Platonem,

A nem,ut quidam in Aristotelis testimonium consentientes,opinentur.Nam quoniam tempus sit à cœlo : tempus autem sempiternum (neque enim , ut exposui , dari posse tempus, in quo tempus sit natum, ne tempus in tempore sit factum) confieri, ut cœlum sit æternum. Iam in Republica pronunciasse, omne ortum occidere ; in Timæo mundum fore incorruptibilem,ergo etiam sine principio. Ad hæc in Legibus, docere Platonem, infinitum esse tempus præteritum, quia dicat infinities artes , & scientias, ac res publicas natas & extinctas. Præterea,quòd in Timæo affirmaret, semper hominum genus fuisse, ubi uel exustiones, aut cataclysmi immanes non accidissent. Postremo Proclus refert Porphyrium,Iamblichum,Plotinum, Crantorem, qui primus in Platonem commentarios ediderit, asseruisse esse mundum sempiternum Platoni : genitum autem non uelut in aliquo temporis exordio, sed uti semper nascens à causa superiore. Hæc & id genus quædam opposuit gignentibus mundum Proclus. Primum igitur rationes è Natura perpendantur , si quæ supersunt è tribus illis non examinatæ, aut strictim superiores responsiones retexantur. Ac primum docuimus argumentum esse præstigiosum, puerilemq; technam & argutiam: Tempus non potuit in tempore creari,ergo sempiternum. Si tempus sempiternum ; etiam cœlum , à quo nascitur tempus . Incredibilis profectò hallucinatio . Non uides multos credidisse tempus esse potuisse nondum cœlo creato? Non'ne fuere multi , ut Aristoteles perhibet,etiam illi ipsi qui creant cœlum,æternum quoddam tempus ante cœlum suspicantes? Ipse quoq; Aristoteles supra Solem & Lunam, temporis ueros parentes, locat gentem diuinam , uiuentem omne æuum beatè. Deus etiam supremus, quem locant supra motus cœlestes,uiuit, & uiuit non in tempore. Rogo te quoque Procle, An Deus, qui potest torquere lumina cœlestia, possit sistere unam diem, aut horam,

B (quod nostræ literæ prædicant, à meq; creditur constantissimè) Solem. & à te(credo) non negabitur, si non his literis credente, saltem fieri posse , ut qui moueat, potestate quoq; sistendi, si uoluerit, sit præditus. Sole igitur desidente, quod tempus erat uel esset? Tempus enim colligitur ex motu Solis, cuius diurnus ac nocturnus accessus & discessus diem efficit : è diebus fiunt menses : è mensibus annus: Anni conficiunt uniuersale tempus : Vt tempus, quod apud Philosophos est celebre , solo ex motu Solis colligatur. Nam Lunæ uarietas à Sole quoq; est. Sole igitur rapidos cursus sistente, quod fuit, uel esse possit tempus? Quod tempus item his, qui sub altissimis cauernis degentes;uel ipsis,quos in Republica teterrimo in carcere,à die natali locat Plato, qui nunquam cœlum uidissent, sed illic habitantes, & aliquid necessariò agentes, suasq; actiones,sine motu Solis, quē nunquam suspexissent, fortè ad clepsydram , ad motū aquę,ad motū pulueris,non Solis,metientes, quod inquā his tempus esset , Solē Solisq; uicissitudines, hominumq; negotia ignorantibus,quiq; Natura postulante,modò dormirent, modò uigilarent? Horrida quidē & crudelis uita, à luce iucūdissima segregata,sed quæ possit esse & cogitari. Vt igitur,qui à particulari uniuersale, aut à paucis multa colligeret, Vidi Germanum ferum,omnes ergo sunt feri: Vidi Gallum tumultuantem, omnes ergo tumultuant : Græcum leuem,omnes ergo leues : uitiosè colligeret : sic qui argumentaretur, Tempus cœleste,aut Sol non potuit sine tempore fieri, ergo sine cœlesti tempore non potuit fieri. Non cernis uitium? Do tibi tempus cœleste,aut Solem temporis cœlestis patrem,sine tempore,aut aliquo spatio,uel actione,fieri non potuisse : sed non protinus do, spatium illud, aut actionem,fuisse cœlestem tempus.Atq; apud me sunt plures species eius quod dicitur tempus. Est ipsa primum Aeternitas, quam Philosophi insigniter omnes à tempore distinguūt. Est actio illius beatæ uitæ , quæ uiuitur ultra tempus cœleste. Est item tempus, quod ex aquæ

aut

aut pulueris deſcenſu colligitur. Nam ſi fuero in thalamo undique clauſo, ad quem C
nulla lucis aſpiret ſcintilla, ſed partiendum mihi ſit negotium, ut modò hoc, modò illud agam, metiar mihi, & colligam tempus ex deſcenſu pulueris, uel aquæ, in quo cum motu ſolis, nulla ſit affinitas. Sic, quemadmodum dixi, ad cogitandum facilimum eſt, quibus perſuaſum ſit potentiam diuinam, uniuerſalem eſſe, poſſe Solem, qui Deo uolente, tribus, aut quatuor horis requieuit, menſem, uel annum, in medio cœlo conſiſtere. Quæſo hic, quod tempus eſſet, Sole quieſcente? Decurriſſet tempus, non decurriſſet Sol: ſtante cœlo non ſtetiſſet tempus. Nam & interior digeſtio, ſuis ſpatijs conficeretur, & homines agere non deſiſterent, quamdiu uiuerent. Qui autem lapſura cuncta, ſi uel horam Sol conſiſteret, contendunt; pueriliter ipſi labuntur, obſtinataq; eſt ad deificationem cœli uoluntas. Tempus igitur, aut non eſt ſolum cœleſte, aut ſi ſolum cœleſte meretur dici tempus, dico ipſum creatum non in tempore, ſed actione diuina, aut ſubita, aut quoad rerum creatarum poſtularet natura, in quibus neceſſariò ſit aliud prius, aliud poſterius. Hæc autem actio non ſolum non cogitur fuiſſe, & poteſt facilè cogitari non fuiſſe in tempore, ut apud homines etiam actiones inueniantur, quæ ſine iſto cœleſti tempore poſsint tranſigi. Fuit igitur ante cœleſte tempus Aeternitas, aut ſpatium aliud, etiam ipſorum Philoſophorum teſtimonijs. In hac Aeternitate, uel dimenſione, uel quiduis appelles, creatus eſt mundus. Ac quoniã uetuſtiſsimi Theologi Moſes, & Mercurius, quem Platonici reuerenter adorant, & colunt, libroſq; ſuos Philoſophia eius decorauerunt, docent Solem temporis genitorem, è puriſsima, liquidiſsimaq; aquæ defecatione creatum; neceſſariò ante Solem fuit aqua; aqua ſine terra eſſe non potuit. Igitur ante Solem, & tempus, fuit aqua cum terra. Certè igitur non in tempore. Nec erant igitur in tempore, nec creatæ ſunt in tempore. Et hoc dicit Mercurius Triſmegiſtus, pater & autor Platonicæ Theologię: D
Cuius ſi teſtimonium non recipiunt, infirmatur eorum Philoſophia. Egoq; facilius aſſentiar & adhærebo principi, & fonti, quàm famulis, & riuulis. Et hæc de prima ratione ſatis. Non minus ineptit, plenaq; uitiorũ eſt ſecunda, de Anima cœli. Duoq; hic ſunt reſponſa, unum ex Natura, alterum ex Philoſophia Platonis. Primum eſt, quòd aut anima illa cœli eſt Deus ille ſummus, aut alia quędam anima. Si Deus ſummus, quæ tandem dementia, eum dicere animam cœli, cum Deus, omnium Philoſophorum, uetuſtatis omnis autoritate, ſit à cœleſti, & mundana compage abſolutus, & maior omni mundo? Si non eſt Deus ſummus, redundat hæc anima in corpore cœleſti: Satis eſt, & eſſe docuit in libro de Mundo Ariſtoteles, diuina quæ per omnem mundum diffuſa ſit potentia, mouens, & uiuificans indefatigabiliter omnia. Sed hæc ratio quoniam magis eſt ex Philoſophia Platonis, audiant impudentes, & quæ luce clariora ſunt, perfricta fronte negantes, Platonem apertè fatentem creatam à ſummo Deo hanc animam. Quod Marcus Tullius interpretans, Deus, inquit, ortu, & uirtute, antiquiorem genuit animum, eumq; ut dominum, atque imperantem obedienti præfecit corpori. Paulòq; inferius, Animum igitur cum ille procreator mundi Deus, ex ſua mente, & Diuinitate genuiſſet. Hæc Plato, à ſolis impudentibus, à prudentibus nunquam neganda. Retorqueboq; in eos: Plato claris, minimeq; dubijs uerbis creat mundanum corpus, ergo & animam. Sed uera reſponſio eſt, nullam cœlo ineſſe animam, & Platonẽ non clarè percepiſſe, quæ Triſmegiſtus de hac anima docuiſſet: quam dixit non cœli eſſe, ſed uniuerſalem animationem:

Vnde, Hominum, pecudumq; genus, uitæq; uolantum,
Et quæ marmoreo fert monſtra ſub æquore pontus.

Quæ ſuperius melius claruerunt. Sed ueniamus ad tertiam rationẽ, Deum oportere

A tere ſempiternorum eſſe, non temporariorum opificem. Hæc quoque ex parum perſpecta, animaduerſaq; rerum Natura. Fit autem ſæpe quadam humanæ mentis imbecillitate, ut quos cupimus, & credimus honorare, his ipſis, quibus decus afferre putaſſemus, dehoneſtemus, & contaminemus. Quotidianaq; ſunt exempla. Sic Proclus dum uult, & putat pietatem, Deum ſempiternum rerum corporearum opificem, detrahit totum decus ei Diuinitatis ſuæ. Decus eſt, ut ſolus ipſe ſit æternus, ſola ac peculiaris dos præcellentiaque Diuinitatis, ut ſicut ſingularis eſt, ſolusque Deus, ſic ſingulariter ſit æternus, nullaq; res æquare poſsit eius Aeternitatem, & Maieſtatem. Nec indigeat ad maieſtatem ſuam, eximium, & inæſtimabile decus ſuæ Diuinitatis, creatione iſtarum rerum. Quanto igitur eſt Deo dignius, & dignius eſſe ſapiens animaduertet, ut Deus creatione & perenni factione ad honorem ſuum non indigeat? Quaſi non idem Deus futurus, non eadem Diuinitas, ſi creando ſuperſederet. Quaſi cogatur creare, ne maieſtas eius ſit diminuta. Si creſcit decus eius ex creatione corporearum rerum, cur non plures fecit mundos? aut ſi cuncta potuit uno complecti, cur non fecit, ut is eſſet latior, capaciorque, & hominum numerus eſſet maior? Cur non plagam Solis iniquam fecit temperantiorem, homines ubi degerent? aut frigidam utranque, aliquo calore temperauit, ne tanta terrarum uaſtitas cultore careret? Iam ſi ſempiternus iſtius mundi Deus operator fuiſſet, quarum quæſo rerum operator ſempiternus? Videlicet blaſphemorum, impiorum, qui & illum, & opera eius nunquam non execrarentur, maledictis inceſſerent. Cuius cum nos habeamus optimam ſolutionem ex abolitione iſtius mundi; quibus placet Aeternitas, ea carentes, neceſſariò turbabuntur, ambagibus inextricabilibus irretiti. Ecce Proclo euenit, quod in prouerbio eſt, Deuitans ignem, incidit in fumum. Dum pieta-
B tem putat, Deum æternum rerum corporearum declarare opificem, delapſus eſt in eam execrabilem impiamque ſententiam, quòd Maieſtas diuina indigeat creatione rerum. Quaſi ſi mundum aboleret, non poſsit Diuinitas eius conſiſtere. Quaſi cogendus ſit, etiam ſi plenus ſit habitatorum impiorum mundus, eos non delere, ne careat maieſtate ſua. Cur enim non uidit, nec conſiderauit, maiorem hominum partem impiam eſſe, ex quorum uita nec decus nec uoluptas Deo poſsit accedere? Quòd ſi dicas, propter bonos eum mundum feciſſe, & his ſolis eum à quibus honoretur delectari, utinam uerò dicas: neceſſariò enim te deducam, ut non ſit æternus is mundus in poſterum, ideo neque in præteritum, ut dentur bonis opulentiora bona. Quibus in hoc mundo nihil quàm malis ſit melius, ſæpe etiam deterius. Sicq; propter eos is mundus in ſempiternum duraſſe non debuit, cuius bonis neque fruantur; nec ſi fruerentur, ſyncera, ac ſine temperatione multorum dolorum conſtent, nec ſyncera, nec diuturna, ſed omnium euerſio breuiſsimè futura. Quare cum nihil ad dignitatem, decusq; diuinæ ſubſtantiæ faciat iſte mundus, cuius inuentio, cunctorum conſenſu non propter Deum, ſed homines, & Deos fuiſſe dicitur, utique nec minuitur bonitas non feciſſe, nec decus creſcit feciſſe. Quis eſt enim, qui non uideat ſingularem Dei bonitatem, à rebus in infinitum diſiunctam? Illud item non uidit Proclus, quod uidiſſet, niſi pertinax Aeternitatis obſtinataq; perſuaſio, à uero perſpiciendo eum retorſiſſet, longè decus Dei in eo præcellere, ſi ſolus ſit æternus, quàm ſi corruptibilium rerum Aeternitate ſociatus? Adde quòd ideo non modò decus maieſtasq; ei ex eo non accreſcit, ſed uehementer decreſcit, quòd cum Aeternitate mundi ſequitur, cultus ſui, pietatisq; euerſio, interitus omnium uirtutum. Ecce autem tota ratio in eum relabitur, quòd non ſolum ex Aeternitate decus augetur Deo, ſed ex hoc ipſo penitus minuitur, cum ex Aeternitate, Philone Iudæo cum ratione teſte, naſcatur

perſuaſio contra prouidentiam, contra immortalitatem animorum, contra futuræ C
beatitudinis ſuppliciorúmque expectationem, contra religionem, cuius fundamentum eſt Creatio mũdi. Quibus euerſis, quod fit ab Aeternitate mũdi, fit pietatis euerſio, tollitur, eĩcitur, fugatur ex hominum genere Deus, non eſt eius iſte mũdus. Quocirca cum ſit gloria Dei maior, ſi pios remuneretur præmĩs æternis, impios æternis deputet ſupplicĩs, ſi princeps humani generis, & autor, & fons credatur, credendo colatur, quàm ut fecerit res corruptibiles mœſtasq́; ſempiternas, ſempiternaq́; iſta, ac perpetua labentium rerum nece ſit delectatus; certè nihil conficit, ſed inficit, ſicut ſuperiores. hæc ratio Procli: & ex qua putabat gloriam opificis Dei prouehere, ea demum quicquid dedecoris eſſet, ei conciliauit. Ex his claret quartæ rationis præſtigium, Si ſemper opifex, ſemper opificium. Ratio prorſus à dialectices arte aliena. Arguat igitur Proclus, ſi tam pulchra ratiocinatione delectatur. Semper eſt ædificator, ſemper ergo ædificat. Semper belligerator, ſemper ergo belligeratur. Quamdiu quis eſt medicus, aut Philoſophus, ſemper aut medetur, aut philoſophatur. Sic Deus opifex ſemper fuit, ſemper igitur operatus eſt. Si ſtat hæc argumentandi ratio, dicam de te, & quid in te ſequatur, uide. Quamdiu Proclus potuit ſcribere, ac dictare, ſemper ſcripſit ac dictauit. Itaque nunquam hoc officium intermiſit, nec dormiuit, nec comedit, nec alĩs actionibus functus eſt. Quod ſi abſurdum eſt, & aliud agendum eſt melius, magisq́; naturæ ſuæ neceſſarium, quàm dictare ac ſcribere cum opus fuit, & tamen cum uoluit & debuit, ſcripſit, & dictauit; cur item Deum, cuius natura longè quàm corporearum rerum perenni factione, melioribus bonis, ſua Diuinitate contenta, ipſa ſuis pollens opibus, ſemperq́; beata, & opis nil indiga noſtri, fruitur, non putet ut eſt, ſic fuiſſe ſemper hac ratione beatam, habentem alia meliora bona (quod omnes Philoſophi confeſsi ſunt) quæ debuit in omni Aeterni- D
tate retinuiſſe, hicq́; inſtitiſſe? Vt quemadmodum nunc iſto mundo nihil indiget, ſic in omni Aeternitate nihil indiguerit. Vt ergo ſuperius uitioſè colligebat, argumentabatúrque à particulari ad uniuerſale, eodem hic uitio, arguit ab eo quod eſt in potentia, ad id quod in actu: ab eo quod cùm fieri poſſet, omnino factum ſit. Vt quamdiu potuit Deus operari, tamdiu operatus ſit. Et abſurditatem domeſticam, non transfert ad diuinam illam. Nec cognouit, præter hanc mundi molitionem, longè inæſtimabiliora bona poſsidere Deum, quibus potuerit in omni æternitate frui. Quo quidem fit, ut prorſus aduerſa colligantur his, quæ colligere decreuiſſet, dum commentitia tantopere eum iuuat Aeternitas, eámque Deo magis congruere, háncque fuiſſe perennem dignitatem eius putat, detraxit ei maximam Diuinitatis partem, eripiens tum maiora bona, quàm corruptibilium molitionem, tum omnipotentiam creandi è nihilo, tam ſeparatam, incommunicabilémque Aeternitatem Diuinitatis ſuæ. Quod quoniam fieri non poteſt, merito falſas, non ueras argumentationes accerſiuit. Nam & prorſus contrà eſt quàm ueritas poſtulet, quod mox ſubdit, ex hac creatione, ſequi in Deo mutationem. Eadem atque ſuperius argumenti ineptia. Scilicet & hic præſtigioſè, & per æquiuoca, & à particulari, uniuerſale colligitur. Vt ſi quis ratiocinetur, Mutatio à ſanitate ad ægritudinem, eſt mala, omnis ergo mutatio eſt mala, etiam ſi nunc ſedens, paulò poſt proficiſcar: Si ſedatus, merito iraſcar. Vt liceat arguere, Nunc cum placidus eſſes, poſt flagitium conſpicatus, iratus es: omnis autem mutatio eſt mala: mutatus igitur es, mutatus peccaſti, aut imbecillitatem indicaſti. Ne igitur hæc imbecillitas, & mutatio ſequatur, his autoribus oportet aut ſemper ſedere, aut ſemper proficiſci: ſemper aut comedere, aut non comedere: ſemper aut iraſci,

aut

A aut non irasci: manendumq; semper in eadem conditione, ne si qua fiat mutatio, nostra declaretur debilitatio. Nec uident, nec norunt, alias malas, & accusandas mutationes, alias bonas, & necessarias, quæ non aliud quàm ipsa uita sunt. Nec aliud est uiuere, quàm modò sedere, modò stare, modò inambulare, modò dormire, modò uigilare. Non aliud iustitia, quàm modò irasci, modò nihil irasci. Hic mitem esse, illic seuerum: alios præmijs afficere, alios supplicio: erga hos clementi animo esse, aduersus illos aspero. Hæc ratio prouidentiæ postulat, ea uis & natura eius, ut modò flagelles, modò placatus, sedatusq; serenes frontem, modò laxes ubertatem, modò cohibeas. Omnis hæc, optima, iustissimaq;, & naturalis mutatio, si nobis est necessaria, eaq; est natura, ea uita nostra; cur detestemur in Deo, præcipuè quod ad res humanas attinet? Nam sicut Deus his mutationibus non indiget, sic indigent res humanæ. Tantúmque abest, ut sint malæ, & uituperabiles, ut sint necessariæ, ea sit uita nostra, Id demum uiuere. Quoniámque in Deo prouidentia est, & esse probatissimi quiq; Philosophorum asseruere, prouidentia mutationibus, & uarietatibus constat, certè in Deo sunt uarietates, & mutationes. Vt autem Stoicos irrisere omnes, quos unum exemplum deprauauit, quòd irasci aliquando malum sit, concluseruntque semper malum esse irasci; absurdiúsque prouecti, omnem in animo commotionem etiam misericordem, & bonam, decreuere malam: sic irridere Philosophos hos necesse est, quibus una mala, imbecillisq; mutatio, persuasit omnem mutationem malam. Dederúntque nobis quasi quendam Stoicum Deum, immutabilem, inexorabilem, qui nec possit irasci, nec ad misericordiam commoueri. Cui si fuit turpe à necessaria Aeternitate Diuinitatis suæ, ad creationem mutatio: eadem esset etiam turpitudo, cum quotidie, ut sacræ docent literæ, mutat regna, & pectora Regum,
B modò uiuificat, attollit, modò deprimit: Et ad uindictam sui tarde procedens, demum supplicium, quod distulisset, magnitudine compensat. Id, si Stoicos audieris, in Deo nequaquam est, sicut nec in homine sapiente. Sapientem enim non irasci, nunquam gratia moueri, nunquam cuiusquã delicto ignoscere: neminem misericordem esse, nisi stultum, & leuem: uiri non esse neque exorari, neque placari. Sapientem nihil opinari, nullius rei pœnitere, sententiam mutare nunquam. Petunt aliquid homines, caue quicquam momenti habeat gratia. Supplices aliqui ueniunt miseri & calamitosi; sceleratus & nepharius, si quicquam misericordia adductus feceris. Fatetur aliquis se peccasse, & eius delicti ueniam petit; nefarium est, facinus ignoscere. Hæc & id genus, quæ grauis orator Stoicorum uerius delyria, quàm decreta recenset, à Stoicis nostris, ut Proclo, quæ propter uicinitatem, & experientiam in hominibus indecora, stultaq; habentur, in Deo nostris ab oculis remoto impune statuuntur, arguentes maiestati eius nos detrahere, si faciamus eum irascentem, pœnitentem, ignoscentem: dicens has esse mutationes, omnem autem mutationem malam. Nec uidet, eadem ineptia ac leuitate, hanc mutationum uarietatem nos à Deo summouere, qua submouetur à sapiente, quem solum Dei similem in terris censuit Plato. Vt igitur contemnimus, irridemus, humanæ uitæ noxios & inutiles iudicamus Stoicos, quorum est error exibilatus, explosusq; undiq;; sic contemnendus Proclus, qui omnem hanc iniuriam Deo faciat, ut nec eum pœnitere, nec ignoscere, nec exorabilem esse, nec gratia duci contendat. Hoc autem facit, dum putat eum, cum mundum bonitate, ut ait Plato, gratia, benignitate ductus, creare decreuisset, quasi imbecilliter mutatũ. qui cum esset in Aeternitate necessaria, solaq; possibili Diuinitati suæ, sic dedit se ad creandum, sicut contulit alicui gratiam, beneficium, quibus ille quondam careret: aut quemadmodum ignouit, exoratusq; est delinquenti. Valeat igitur speciosa diuinæ

ſtabilitatis prædicatio: ſi in homine ſapiente turpis, noxia, indecoraq́ꝫ, multo magis C
indigna Deo. Lateq́ꝫ ſub ſpecioſo nomine immutabilitatis, ut ſæpe fit, impoſtura
mirifica. Meritoq́ꝫ ea & dedecus diuinæ maieſtatis, & humanarum rerum contine-
tur euerſio. Quas ſi Deus inexorabilis, & immutabilis, ſi nunquam gratia aut mi-
ſericordia ductus negligeret, in peſſum ire, ceu q́ue nauem ſine nauclero iactari cer-
neres. Hæc omnia darentur nobis ex illa mirabili, diuinaq́ue Aeternitate mundi,
Aeternitate Solis, Lunæ, non mea, aut tua, quorum etiam in Aeternitate eſt miſe-
randa corruptio. Quod igitur arguis, Deum mutari ab Aeternitate ad Creationem,
idq́ꝫ indecorum eſſe, duplex reſponſio, Nec omnem mutationem eſſe malam, imò
neceſſariam, ac naturalem, Nec hanc propriè dicendam mutationem. Non enim ſi
optimum eſt, maximeq́ue naturale, Deum duntaxat æternum eſſe, creauit autem
poſtea; protinus mala & uituperoſa hæc mutatio fuit. Fuit neceſſaria, & naturalis.
Vt fieri non poteſt, quin Deus ſit æternus ſolus: ſic fieri non poteſt, ut mundus ſit
æternus. Nec debes, dum tollis quod tibi uidetur abſurdum, aliud abſurdius indu-
cere. Videtur abſurdum, Deum ab Aeternitate ad Creationem quaſi mutatum
tranſiſſe. at abſurdius eſt, unum eum æternum non eſſe, creatorem & creata paris
Aeternitatis eſſe. Iam, ut dixi, hæc idcirco nec eſt, nec appellari debet mutatio,
quoniam omnis mutatio fit in tempore: ante mundum creatum non fuit tempus:
non potuit ergo fieri, nondum creato tempore, mutatio. Dico ſcilicet, nullum,
quale noſtris debilibus animis cogitamus, ſpatium ante mundum fuiſſe, in quo cum
diuinum conſilium antea fuiſſet immutabile, poſtea in Creatione mutatum fuerit.
Somnia ſunt noſtra: ſicut putamus extra cœlum neceſſariò aliquid eſſe, extremamq́ꝫ
ſphæram in loco non eſſe non poſſumus cogitare. Sic ſpatium in Aeternitate opina-
mur ex errore, & uitio, quo ſolas res humanas opinamur. Quin nec ipſam probè D
nouimus Aeternitatem. Cum ergo omne ſpatium cum corporibus, & mundo, tem-
poreq́ue intelligatur: mutatio autem exigat aliquod temporis ſpatium, ut locus ſit
inter duo conſilia; certè non fuit ante mundum, aut eſſe potuit mutatio, à cuius crea-
tione ad antecedentem, qualis qualis fuerit, conditionem, nihil interfuit, quia nihil
fuit, quod ſpatium, quod relatio eſt duorum teminorum, poſſet recipere. Indiuiſibi-
lem enim, ſempérque præſentem Aeternitatem cuncti fatentur. Spatium autem,
ſi temporis eſt, neceſſariò eſt inter præteritum, ac præſens, ſiue futurum: ſi lo-
ci, inter duos terminos. Submoto loco & tempore, deſigna tu quid ſit, digitoq́ꝫ
oſtende. Vt autem ſpiritus per corpora penetrant, ut intellectio non indiget lu-
ce, ut non poteſt à corporibus mens capi, nec indiget lumine ad intelligendum
corporeo: ſic diuerſum quiddam eſt illud, quod mundum anteceſsit, ab omni ſpa-
tio, quod animis noſtris confingitur. Sic quidam Platonici diuinæ maieſtatis ab
omni re, quæ cogitari poſsit, diſcrimen oſtendentes, appellant eam Non ens.
& apud Dionyſium eſt negatoria Theologia, quòd Deus ſit non Deus, non ſub-
ſtantia, Theologia in hoc ſpatio declarando neceſſaria: Vt appelletur non ſpa-
tium, non mutatio. Ex hisq́ꝫ apparet ineptia eius quod infertur, Deum fuiſſe otio-
ſum. Quaſi Deo non ſit beatior longè, melioreq́ue actio, ſuæ Diuinitatis contempla-
tio, gaudiumq́ꝫ ex ſe ipſo, quàm creatio iſtius mundi. Quî potuit igitur otioſus eſſe,
qui beatitudine ſua, nihil iſto mundo indigens, fruebatur? Itaque miſerabilis eo-
rum error inclareſcit, adeò mundū hunc deificantiū, ut ſine eo Deū nec eſſe, nec uiue-
re potuiſſe, ſibi perſuaſiſſe uideantur. Sic & mundum, Deum appellarunt, ac declara-
runt æternum, nihil melius habente Deo, quàm eius perpetuam conſeruationem, qui
perpetuò in uoluendis orbibus cœleſtibus, in creādis bobus, aſinis, equis, uermibus,

ſit defi

A ſit defixus, qua nullam habeat maiorem uoluptatem, eaq; nunquam carere potuerit. Quid quòd omnes literæ, omnis Philoſophia nouit, prædicauit, hac corporea uita, aliam meliorem, oſtendentes uitam iſtius mundi, non eam eſſe, qua nihil melius dari poſsit? Immenſa igitur eſt beatitudo diuina, immẽſa gloria, à factione iſtius mundi longè diſiunctiſsima. Ea Deus fruebatur, id agebat ante mundum. Eſt enim, ut ait Ariſtoteles, felicitas, actio, non ocium. Hæc actio, hæc uita Dei perennis: ipſa ſuis pollens opibus, ſemperq; beata, & opis nihil indiga noſtræ: ut me pudeat, Epicureum, melius quàm Platonicum hæc uidiſſe. Etenim, Sæpe etiam eſt holitor ualde opportuna locutus. Peccat igitur argumentatio Procli, eodem quo ſuperiores uitio, ab æquiuocis, uel à particulari ad uniuerſale: Qui uacat à creatione mundi, ociatur uſquequaque. Et quaſi in hunc modum: Omnis actio diuina, eſt mundi factio. Hac ergo intermiſſa, Deus ociatur. Et quaſi ſic: Qui non ſcribit, nihil ſupereſt, quod agat: ociatur igitur. Sic abſurdum eſt, quod infert: Aut neſciebat, creare mundum, melius fore: aut ſciebat. Dico eum ſciuiſſe. Sed uideris tibi fingere tempus, & ſpatium, à creatione ad infinitatem. Sciebat, non ne tempus præteritum eſt imperfectum? Fingis igitur tempus interiectum à factione mundi, ad neſcio quem alium terminum: Et quaſi ſic cogitas, ut ſi homo qui ſub tempore, ac motu cœleſti eſt, cuius ue actiones, uitæ humanæ ſpatio decurrunt, prius aliquid non agens, agere inde cœperit: Id uerò ſi in Deo cogitas, ſcito te falli, miſcere ſacra profanis, humana transferre ad diuina, rerum corporearum ſimilitudine te ludificari. Scis tamen Platonem dixiſſe, in Deo non eſſe, erat, uel fuit, erit: ſed has eſſe noſtrarum rerum menſuras: ſemper autem in Deo præſentem eſſe Aeternitatem. Eſt & ea uera reſponſio, Si naturalis fuit, ut expoſuimus, neceſſariaq; Dei ſolius Aeter-
B nitas, qui ſolus mereatur, debeatq; eſſe ſempiternus, neceſſarioq; mundus non fuit æternus, neceſſariò quoque Deus in æternum anteceſsit, mundus in aliquo Aeternitatis puncto creatus eſt. Vanaq; prorſus, & inepta quæſtio, aut illatio, An creare mundum neſciebat melius, aut ſciebat. Et infers ex poſtremo abſurdo alteram partem uelut neceſſariam. Dico neutrum in Deo fuiſſe, nec ſciebat, nec neſciebat. Quod hoc ſenſu uolo intelligi, non habere, uel habuiſſe locum illic, Sciuit, uel Neſciuit: Aeternitatem naturæ diuinæ, neceſſariam durationem, & antecedentiam habuiſſe ad creationem mundi: Et neceſſariò mundum tanquam umbram aut ludum, præ maieſtate diuina, ſubſecutum eſſe. Quod erat maximum, ac infinitum, diuina claritas, naturaliter ac neceſſariò in æternum durauit; & res infinita, & immenſa, immenſam uixit ætatem; quod infinitum, & minimum præ ea, neceſſario & naturaliter non fuit æternum. Si quis enim cogitet quid interſit inter hunc mundum, atque creatorem eius, profectò uidebit infinitam diſtantiam, ut non ſit mirum, mundum cœpiſſe, illum unum ſempiternum eſſe, & eſſe potuiſſe. Quare nec ſciebat, nec neſciebat: ſed gloria, & claritate Diuinitatis ſuæ, omni mundo inæſtimabiliter maiore, naturaliter ac neceſſariò mundum æternaliter antecedens, fruebatur. Nec ſi Deus ſciuiſſet, melius eſſe creare mundum, mundus æternus eſſe potuiſſet: ſed quidquid Deus ſuper eo cogitaſſet, ipſe Deus ſemper æternus, mundus ſemper aliquando genitus fuiſſet. Quencunque capias Aeternitatis locum, in quo mundi ponas creationem, ſemper eadem ratio, eadem cogitatio. Eſt tanquam orbis, cui non eſt principium, Aeternitas: ubicunque punctum defixeris, eadem ratio: quia neque principium, neque finis, neque prius, neque poſterius in eo. Vbicunque punctum in orbe defixeris, prius, aut poſterius dicere non poteris: Tantundemq; erit, ſi alibi defixeris. Eſt quoque in promptu, & ex ſuperioribus facilis, naturaliſq;

reſponſio, cum ait, Deum, ſi mundus ſit cum principio, non feciſſe melius, ſed ſe- C
cutum eſſe deterius. Non cernis errorem. Mundus non ex deteriore conditione, ſed naturali, neceſſariaq́, creatus eſt. Omne autem naturale bonum eſt: optimumq́ eſt cuique, ut ait Ariſtoteles, quod ei è natura eſt. Sicut naturalis eſt Aeternitas Deo, ſic non Aeternitas mundo. Transferre mutareq́ Naturæ limites, ſceleratum eſt, quantumuis ſpecioſum. Qui regiam ad ſe, qua iure careat, rapit autoritatem, capitali ſententia damnatur. Qui uult aduerſantia Naturæ, ineptus eſt: Sic cum naturaliter ſolus Deus ſit æternus, mundus naturaliter non æternus, qui putat generationem eius, Natura deteriorem, quia non uult Naturam ſuis in ſedibus eſſe, ineptus eſt. Eamus igitur, & homines deificemus; ignem, terram, aquam, uti Deos ueneremur; cupiamus aureos montes, flumina decurrere Nectare, & Ambroſia, quòd his carere miſerum ſit. Et quia Deus hæc ad hunc modum fecerit, accuſetur, quaſi inferiora ſecutus. Specioſa igitur, ſed non naturalis Aeternitas mundi. Et quia non naturalis, deterior, ſpecie modò formoſior, in receſſu turpior. Dictum quoque, reſponſumq́ eſt, molitionem mundi non eſſe præcipuam, hærentemq́ inſeparabiliter diuinitati operationem, ut ea carens Deus, caruerit maieſtate ſua, qui longè maioribus bonis perfruatur. Nec peccatum eſt, negare eum ſemper mundum feciſſe; ſcelus potius & maieſtatis eius dehoneſtatio, non unum eum declarare ſempiternum, non exiſtimare Diuinitatem eius à mundo diſiunctam, ſine mundo eum beatum eſſe non poſſe, magnitudine ſua contentum, ſemper perenniterq́ lætum, id demum ſcelus turpiſsimum. Sic non eſt imperfectio, quod non actu, ſed potentia eſſet in omni Aeternitate. Dico in Aeternitate nullum ſpatium, in quo potentia ociaretur, fuiſſe: metienda diuina cogitationibus rerum humanarum dico non eſſe. Nego potentiam illam, quia neceſſariò Deus æternus, mundus non æternus fuit. D
Ad hæc, alia poſſedit meliora in actu, gloriam, decus, uoluptatemq́ æternam ſuam, quàm generationem iſtius mundi in potentia. Deciperis item humana cogitatione. In Aeternitate non eſt prius, & poſterius. Orbis ſi quis ſtet ante oculos (ut ab exemplo pulchro ne diſcedam) & in eo quid deſignas, hic nec ſpatium diſtantiamq́ complecti poſsis, quia non eſt principium, nec dicere appropinquare, uel abeſſe quod deſignaſti, propius eſſe, uel remotius: Sic quocunque in Aeternitatis loco, quæ uelut orbis eſt ſine principio & fine, creationem ſtatueris; non potes prius aut poſterius, propinquius aut remotius dicere, nec potentiam, quæ ſpatio actionem antecedente nititur, fingere. Sic in Deo non eſt prius & poſterius. De mutatione quoque dictum eſt. Non enim Deus in ſua Diuinitate, Aeternitateq́ eſt mutatus, ſed creare uoluit mundum æternus ipſe naturaliter, non æternum ipſum naturaliter. Si fuit mutatio, fuit in mundo, non in Deo; quem neceſſe fuit eſſe ſempiternum. Eadem eſt ſolutio, quòd non peccatur in poteſtatem prolificam, ac bonam uoluntatem. Nam potius uoluntas tunc uerè cognita eſt, cum creauit, potens deſiſtere; haud æquè cognoſcenda, mundo ſempiterno. Putatumq́ fuiſſet naturalem mundo Aeternitatem eſſe, non à Deo. Prolificam uerò uirtutem in infinitum non ire, ſed iuſtis finibus includi debere: meliusq́ eſſe, rem etiam bonam habere principium, & aliquem terminum, ſatis ſuperq́ ſuperius claruit. Hac ratione Deus non fecit plures mundos, non plures Soles, non lunas, non terras decies maiores, maioriſq́ multitudinis capaciores. Sic non infinitate Deus aut natura delectatur, ſed modicis, moderatis, paucis & bonis. Claruit etiam quàm maiora, pluraq́ bona ex creatione mundi prouenerint, quàm æternitate: ut merito mundum potius creare Deus debuerit quàm (ſi detur id eum potuiſſe) dimittere ſempiternum. Mihi tamen

A men inuictus Naturæ ordo uidetur, ut Deus æternus, mundus non æternus sit. His resolutis, superest ut pro Platone, quem eadem uanitate nititur in suos errores protrahere, præstigiosis certè rationibus, ut non minus hic quoque mira sit hominis leuitas, quàm his rationibus, quæ de Natura ducuntur, depugnemus. Ac cum Aristoteles, quem ferunt uiginti duos annos Platonem præceptorem audisse, ut eum sensa præceptoris calluisse, sit uerisimile; apertè fateatur, Platonem mundum & tempus creasse, idq; affirmet etiam Plutarchus, & Philo, ostendentes insuper opinionis Platonicæ principium, quòd secutus sit Hesiodum, cui Chaos primum, exinde tellus existit: non defuere tamen, qui ueteris Theologiæ ordinem peruertentes, delectati elementorum huius mundi Diuinitate, Solis, & Lunæ, stellarum, inepta, sceleratag; Deificatione, nullum aliud hominibus bonum q; quæ uidentur in hoc mundo, relinquerent, aut esse uellent, idq; ob gloriam luminum cœlestium, quorum semper admirantur oculis obtusis claritatem. Quæ dum fuisse semper qualia sunt, contendunt, hominis interea beatitudinem, & longè quàm eorum luminum, maiorem claritatem, labefactare se non uiderunt. Nec uiderunt nihil homine melius in hoc mundo, uel illis ipsis sideribus esse, quæ facta in ministerium, adiumentumq; cunctis gentibus, non testimonium modò diuinæ sapientiæ, sed etiam quotidianus usus ostendit. Hunc uitæ corruptibilis ordinem, qui pendet omnis à cœlo, non debere sempiternum esse, quòd imperfectus sit, in quo plus malorum insit quàm bonorum; Deo autem, ac Naturæ, placere meliora, etiam ipsi sint confessi. Quo fiat, ut quæ nostra religio prodidit, Philosophiæ sint magis consentanea, quæ, commutata præsenti uanitate in statum longe diuiniorem, promittat inæstimabilem cunctis, qui rectè uixerint, felicitatem. Quo quidem ordine respondeant ipsi,
B an quicquam melius, rationabiliusq; esse possit. Plato igitur, cuius ferme fluxit omnis ex fontibus Mercurij Theologia, qui priscæ Philosophiæ studiosissimus fuit, Pythagoræ, Philolai dogmatum apprimè gnarus, Socratis auditor assiduus, non ut inepti ipsi, sempiternam mundi factionem, sed iuxta priscos omnes, temporariam, paucis abhinc annis cœptam est confessus. Cuius rei prudentibus erit perspicua ratio, si seculorum quasi uestigia sequentes, ad primos usque fontes, unde Platonis fluxit sententia, peruenerint. Neque enim Plato ex sua quasi diuinitate, mundum creatum sensit & scripsit, sed tum publica fuit celeberrimaq; omnium gentium confessio: tum præcipuè sapientes earum nationum, ad quas discendi causa, adiere Græci, ea prodiderant. Adeoq; clarè Trismegistus de creatione scripsit, ut quod à nonnullis Græcis est obseruatum, etiam simplices Mosis dictiones Hebraicas Græcè scriptas, cuius linguæ, quippe quæ materna esset, non fuit ignarus, usurpauit. Hunc præcipuè Plato secutus est, ut paulò pòst ostendam: interim singulam quamque rationem seorsum perpendamus. Quæsiuit inquit Plato ad cuius imaginem factus esset mundus, an ad id quod nullum unquam habuerit principium, aut quod sit genitum. Qua quæstione uult Platonem innuisse, siue ad æternam rem, siue creatam factus sit mundus, necessariò ante mundum aliquid fuisse, ad cuius similitudinem mundus fieret. Hanc rationem præstigiosam, cauillosamq; planè esse, declarabunt similia exempla. Neque enim cum primum quærentes qua de re, duas partes proponimus, protinus harum aut utranque, aut alterutram ueram esse uolumus; sed sæpe ex duabus propositis rebus, quas per disiunctionem quærimus, altera possibilis, & uera est, altera nec uera, nec possibilis. Quæro an Deus sit, an non sit. Alterum uerum, & necessarium: alterum falsum, & impossibile. An plures mundi, an unus. An Deus naturam sibi associare possit humanam, nec ne. In hunc

Trismegistus, Hebraus quibusdam uerbis, usus

modum

modum quærentes, non protinus quærimus, quasi fieri posit utrunque seorsum: C
sed alterum possibile sæpe est, alterum falsum; & impossibile. Sic quærens Plato an mundus ad imaginem rei æternæ an creatæ esset factus, proposuit alterum quod esset, alterum quod nec esset, nec fieri posset. Quomodo enim potuit esse quid genitum ante mundum, ad cuius similitudinem fieret mundus, si res omnis genita est ipse mundus? Perinde igitur quæsiuit, an ad rei factæ similitudinem mundus conditus esset, ac si quæras, an Deus esse non possit. Quæris scilicet impossibile, ut inducas possibile; & uerum. Plato quæsiuit, ulla'ne res ante mundum esset genita corporea, ad quam factus sit mundus. Proposuit quod nulla ratione fieri possit, tanquam partem inanem, & impossibilem, ut induceret ueram & possibilem. Sic quærere possum, an cæcus uideat, nec'ne: surdus audiat, nec'ne: mundus aboleri possit in nihilum, nec'ne. Possunt igitur in quæstionibus partes impossibiles uersari. Hoc Proclus non uidit, nec puduit eum ex tam friuolis argumentis, extorquere Platoni exordium mundi. Quin ipsa hæc argumentatio prorsus in eum reflectitur, quòd Plato quærens ad cuius similitudinem factus sit mundus, inducensq; ad similitudinem sempiternam factum, prorsus quid senserit, expresit. Proteruis tantùm, & quos nulla ratio ab irroborata opinione flecteret, hæc non uidebuntur. Secunda ratio diluta est, ostensaq;, & patefacta subiecta fraus, aut in tempore tempus non esse creatum, aut creatum quidem, sed non eo tempore, quod generatur è cœlo, diuerso spatio, uel æternitate, uel quod uis appelles. Quod autem ait, Platonem in Republica pronuntiasse, Omne ortum occidere: In Timæo uerò mundum incorruptibilem; ut duabus rationibus inter se sociatis, Quod ortum est occidit, Quod occidit, ortum est. Ergo ex aduerso, quod non occidit, deleturq;, non habuit ortum. Plato autem in Timæo censet mundum non occidere, ergo nec habuisse principium. D
Facilis, & expedita responsio. Non enim usquequaque Plato mundum incorruptibilem pronunciat, imò uerò suapte natura corruptibilem: sed cum uideret quàm longè, lateq; pateat diuina potestas, hanc censuit efficere posse, ut qui suapte natura mundus sit occiduus; ac corruptibilis, fiat incorruptibilis, diuina maiestate eum ab interitu seruante. Hoc Plato claris & apertis uerbis expresit. Marcusq; Tullius interpretans Latinè, sic pro Platone loquitur, Opificem mundi, Deos creatos, Dæmones; & sidera inducens affantem: Quando igitur omnes, & qui mouentur, palamq; ostenduntur, & qui eatenus nobis declarantur, quo ipsi uolunt, creati sunt, tum ad eos is Deus, qui omnia genuit, fatur, Hæc uos, qui Deorum satu orti estis, attendite: Quorum operum ego parens, effectorq; sum, quæ per me facta, non sunt dissoluta omnino, quanquam omne ligatum solui potest. Sed haudquaquam boni, ratione uinctum uelle dissoluere. Sed quoniam orti estis, immortales uos quidem esse; & indissolubiles non potestis, neutiquam tamen dissoluemini; nec uos ulla mortis facta periment, nec fraus ualentior quàm consilium meum, quod maius est uinculum ad perpetuitatem uestram, illa, quibus estis tum, cum gignebamini, colligati. Hæc Plato diuinitus, non procul à sancta, cœlitusq; reuelata Theologia, quæ tradit multa hominum corpora suapte natura, longo temporis spatio alimentis carentia, morti debita, fuisse diuino consilio, ab interitu defensa. Sic in deserto, quadraginta annis non sunt attritæ uestes & calcei. Hoc consilium, hanc potestatem dicit Plato uigere in cœlo, cum debeat ortum, occidere, labefactari, obsolescere paulatim, seruari tamen ab omni fraude. Hæcq; perspicua sunt, & manifesta. Hanc suam sententiam iterat in Politico, in Republica. In Politico usus uerbo euidentissimo, de cœlo loquens: λαμβάνοντα ἀθανασίαν ἐπισκευασὴν, παρὰ τοῦ δημιουργοῦ: Accipere cœlum immor

A immortalitatem fabricatam,extructam,ab Opifice. In Republica uerò,uocat cœlum θεῖον γενητόν, rem diuinam factam, genitam. Claraq; sunt omnia, à Proclo in argumentando dissimulanter præterita. Immortalitas cœli,si qua est, inquit Plato, non naturalis est. omnia enim quæ principium habuerunt, denique dissoluuntur. Hoc fatur Plato clara uoce. Est uis,inquit,cunctis naturis imperitans,cui sunt omnia facilia,cœlum reddens insenescibile. Quin ipse Aristoteles ea potissimum ratione pugnat contra Platonem,quòd dixerit incorruptibilem rem, cui principium dedisset. Epicureus item apud Ciceronem hæc de Platone loquitur, eum irridens: Sed illa palmaris quidem, quòd qui non modò natum mundum introduxerit, sed etiam manu penè factum, is eum dixerit fore sempiternum. Hunc censes primis, ut dicitur, labris gustasse Physiologiam, id est, Naturæ rationem, qui quicquam quod ortum sit, putet æternum esse posse. Quæ est enim coagmentatio non dissolubilis? aut quid est,cuius principium aliquod sit, nihil sit extremum? Hæc Epicureus, aut Marcus pro eo. Philo autem Iudæus inter Platonicos eximius, eadem in libro de mundo perhibet. Eadem & Plutarchus, digni omnes, quibus maiorem quàm inuenibus recentioribusq; hisce, fidem habeas. Conuenit igitur inter omnes, mundum à Platone creari, sed non dissolui. Potest'ne igitur tam perfrictam habuisse frontem Proclus, ut quæ tot testimonijs confirmarentur, denegaret? Quod autem ex Legibus arguit, Platonem dixisse infinities artes natas, & abolitas, hoc item consideratione dignissimum, pugnandumq; pro ueritate, & Platone. Ostendam igitur ex alijs locis, luceq; clarius probabo, sermonem quo Plato fert artes infinitis temporibus extinctas ac renatas, non designare Aeternitatem, sed plurimum quendam temporum tractum. Accipiam igitur alia loca ex Timæo, ex Politico,
B quibus expressè fatetur mundum creatum, rursum hunc longum annorum cursum commemorat. In Timæo igitur, ut cognoscas quod in Legibus scripsit, artes infinities aboleri, ac renasci, non tollere creationem mundi, cum scribat clarè, ut Aristoteles quoque, & Marcus, & Philo, alijq; plures fatentur de creatione mundi: principio autem tradit,similia, atque in Legibus, uel eluuionibus, aut conflagrationibus immanibus, hominum interitum euenire, profectò constat eum, qui diluuijs asserat homines sæpe aut conflagrationibus extinctos, non protinus putare mundum sempiternum. Nam Timæus pariter & creationem memorat, & huiusmodi diluuia,& exustiones. Eundem igitur arbitrandū esse sensum in Legibus. Conferamus uerò loca. In tertio de Legibus hæc habentur: Arbitror,inquit Athenienſis, à temporum longitudine, & infinitate, mutationibusq; crebris, natas & creuisse res publicas. An uerò, inquit, ex quo ciuitates sunt, & homines Rempublicam tenuerunt, arbitraris te posse comprehendere quantum temporis abierit? Nequaquam inquit. Id ergo, Athenienſis ait,infinitum quoddam,& incomprehēsibile sit. Omnino sic est,inquit ille. An igitur non innumerabiles inuicē sibi succedētes fuere Respublicæ hoc tanto temporis spatio,eademq; ratione non pauciores extinctæ? Post pauca,An uidentur uobis uera,quæ priscorum nobis sermo prodidit, diluuijs, & pestilentijs, multisq; alijs casibus sæpe homines interijsse, exiguamq; partem remansisse? Hæc ibi, addens eos, qui ad mare habitassent, eluuionibus facilius perijsse, his qui montana tenerent, superstitibus, uelut quadam humani generis scintilla, referens scilicet quod ab Aegyptijs audierat, sed obscurè, seruatam in montibus Ararat arcam, qua uehebatur Noë. Hunc igitur Platonis sermonem, tametsi tempus infinitum, uariasq; generis humani clades referat, non designare tamen Aeternitatem, licet agnoscere ratione ex Timæo, & Politico. Refert autem in Timæo ea-

dem prorſus, ubi Sacerdos Aegyptius ſic cum Solone loquitur: Iuuenes eſtis ani- C
mo uos Græci, in quo nihil habetis uetuſtum, nihil tempore diuturnum. Cuius cau-
ſa eſt, quòd ſæpe genus humanum uarijs caſibus perijt & peribit, aut exuſtione, aut
eluuione, alijſq; ſeorſum innumeralibus malis. Tunc igitur qui montes, excelſaq;
loca, & arida tenuiſſent, facilius ſunt, quàm qui ad mare, & flumina habitaſſent,
concremati. Quo caſu nobis Nilus adiumento fuit, eius beneficio hac calamitate li-
beratis. Rurſum cum terram aquis Deus alluerit, montes incolentes, ut paſtores, bu-
bulci, ſeruati, ueſtræ autem urbes, quæ mari adiacerent, fluminum impetu in mare
portatæ ſunt. Hęc in Timæo Plato. Cum ergo in Timæo, & uiciſſitudinem diluuio-
rum incendiorumq; memoret, rurſum clariſsimis uerbis ſcribat de creatione mundi,
Ariſtotele cum multis id confitente, profectò liquet ex eo in Legibus ſermone, Pla-
tonem de Aeternitate mundi non cogitaſſe, ſed potius de numero quodam diuturno
ſeculorum, quia diluuia, incendiaq; audiſſet, & tempus à condito mundo ignoraret.
Sciebat tamen, audieratq; ex libris Mercurij, maiorumq; ſuorum, mundum fuiſſe
creatum. Hoc conſtat item ex his, quæ ſcribit eiuſdem generis in Politico. Ibi pri-
mùm teſtatur, Deum creaſſe cœlum, ac terram, Deosq; minores gubernaculis præfe-
ciſſe, per omnes mundi partes diſtributos. eodẽ tamẽ libro hæc ſcribit: Interitus igi-
tur, & clades maximæ animalibus acciderunt, exiguaq; hominum pars eſt ſeruata.
Quibus & aliæ calamitates admirandæ, & inauditæ, extiterunt. Hæc ibi, & alia
plura Plato, quæ mihi non eſt cura referre. Tantùm conſtet, ſermonem de cata-
clyſmis, & incendijs, & cladibus hominumq; & artium, non deſignare Platoni
mundi Aeternitatem, ſed potius diuturnitatem quandam, hominibus incogni-
tam, quibus ortus mundi non eſſet notus. Neque uerò ſemper infinitum, teſte
Ariſtotele, deſignat, cui nullum ſit principium, ſed numeroſum ſæpe, & copio- D
ſum, humanaq; mente, non natura, incomprehenſibile. Neſciebat Plato, quod no-
bis Ieſu Chriſti in terris aduentus attulit, per quem factum eſt, ut creatio mundi &
tempus à creatione ſit per totum orbem terrarum inuulgatum: neſciebat inquam
quantum ad ſua uſque tempora, ab hominum ſatu proceſsiſſet. Idcirco multa ſecu-
la ſuſpicabatur, ſed longè pauciora erant, quàm ſuſpicaretur, quamq; eum Aegyptij
docuiſſent, apud quos nouem annorum millia (ſed annorum lunarium Plutarchus
& alij tradunt) deprehendiſſet. Eſt igitur clara, & perſpicua argumenti dilutio, ipſo
ſibi Platone ſuppetias afferente. Quæ porrò uis argumentationis, ingenijq; ele-
gantia, ſi locus unus duntaxat porrigat aliquam de Aeternitate mundi ſuſpitio-
nem; longè plures de creatione teſtantes, conniuenter prætermittere? Plenus eſt
Plato ſermonis de mundo condito. Quid poterit igitur unus ille in Legibus lo-
cus? Sic claret, quo ſenſu ſit accipiendum, quod de cataclyſmis, ac diluuijs, qui-
bus ſemper hominum pars perierit, ſcripſit. Quod tam clarum eſt, ut nugax ſit
qui prolixius refellat. Diſſoluet autem Proclus poſtea, ſi ex diluuijs, aut exuſtio-
nibus, Aeternitatem aucupatur, quæ mihi quoque ex his ipſis fortaſſe ueriora oc-
currunt: Aut hæc incendia & diluuia fuiſſe uniuerſalia, aut particularia; ſi pri-
mum, delectis omnibus, nemo nunc eſſet ſuperſtes. Si particularia; cur nullis lite-
ris comprehenſa ſunt plura annorum millia, ſed totus orbis conuenit, paucis ab-
hinc annis mundum cœpiſſe, ut ſi perierint ſcriptorum maxima pars; omnia peri-
re, quæ ſunt in omni Aeternitate ſcripta, non debuerint? Ad hæc, ratio Natu-
ræ eſt, diluuia, totam aliquam obruentia prouinciam, exiſtere non poſſe, ut poſ-
ſunt his aliquæ maritimæ urbes, & caſtella, aut pars inſulæ mergi. Non poteſt,
uerbi cauſa, tanta inundare uis aquarum, ut omnem obruat uel Italiam, uel
Galliam

A Galliam, aut Germaniam, uel Hiſpaniam. Quicunq; Naturæ uires, certasq; rerum & incommutabiles uiciſsitudines elemẽtorum & reciprocationes ponderauerit, uidebit id fieri natura non poſſe. Tantundẽ eſt in elementis, & rerum cõpage, caloris, quantũ humoris: huiuſce quoq; tantũ, quantũ illius. Eadem eſt caloris, & aquæ proportio, altero ex altero naſcente, ut inuicem ſeſe delere, quoniam pernicies unius interitus eſſet alterius, non poſsint. Vt ſæpe ſqualores, ut aquæ rapidæ inundationes extiterint, tanta tamẽ fuerunt, quo ad Natura progredi potuiſſet. Nunquam tandiu pluit, ut ſapientibus, cauſarumq; peritis admirationẽ afferret. Nunquã eo uſq; ſqualluit, ut dici potuerit Naturæ limites ſquallorem tranſcendiſſe. Neq; uerò fuit unquã talis, tantaq; conflagratio (quoniã eſſe non poteſt) qualem apud Solonem iactabant Aegyptij, ut urbes, & gentes fuerint concrematæ. Quanquã de Paleſtinæ conflagratione, diuinitus facta, quod illi fortè neſcierunt, famã audierant, non erat in uniuerſum transferenda. Nec legitur uſquam tantã cœlitus conflagrationẽ extitiſſe, ut integram prouinciã incenderit. Diluuia uerò prouinciarũ nulla legimus, quibus una prouincia, genusq; ſit ſubmerſum. Nam diluuium Deucalionis, teſte Plutarcho, fuit diluuium Noë, referente ſcilicet Deucalionẽ ex arca columbã, & coruum, emiſiſſe. Diluuium autẽ Ogygis, uix particulã Græciæ alluit. Noſtra quoq; tempeſtate Hollandia in medio Rheno, qua mare Oceanum inuehitur, immanibus nimbis, quibus fluuius excreuerat, penè obruta eſt: ſed tametſi parte aliqua demerſa, nõ oppreſſa tota. Quid quòd ipſemet ſtat pro ueritate Plato, dicens eiſdẽ in locis, quos alluuio preſſiſſet, ſeruari homines in locis editioribus? Semper ergo, ubi fuit diluuiũ, aliqua pars hominũ fuit ſuperſtes, penes quã artes, & literæ, & monimenta, remanere potuerunt. Quid quòd hæc diluuia maritimis tantum urbibus accidere Plato teſtatur? ut ſi de-
B tur urbes Italiæ mari ſupero uel infero adiacentes mergi potuiſſe, montana tamen omnis mediterraneaq; regiones calamitatem euaſerint. His igitur claret, ſiue Platonis autoritatem, ſiue rationẽ ſequaris, nec fuiſſe, neq; unquam eſſe potuiſſe diluuiũ, quod totam aliquã prouinciam oppreſſerit, ut totum genus, uerbi cauſa, aut Italicũ, aut Gallicum, aut Hiſpanum, aquis perierit, quòd ubiq; montes ſunt, pluſque eſt ferme quauis orbis terrarum regione montium, quàm terræ campeſtris. Hoc autem omne efficit, ut ſi non fuit unquam, nec potuit eſſe diluuium, quo genus ullum, aut prouincia funditus rapta, mergeretur; homines maiore ex parte ſuperſtites, artes & diſciplinas, literas, & libros, memoriasq; retinere debuiſſe. Quid igitur eſt, quòd hæc monumenta nuſquam ſunt? Nuſquam inuenies memorias decem aut uiginti annorum millium? Nam ut ait Lucretius (ſæpe enim homines mali loquuntur bene)

Præterea ſi nulla fuit mundi genitalis origo,
Terrarum & cœli, ſemperq; æterna fuere,
Cur ſupra bellum Thebanum, & funera Troiæ,
Non alias alij quoque res cecinere Poëtæ?
Quo tot facta uirûm toties cecidere, nec uſquam
Aeternis famæ monumentis inclyta florent?

Nihil enim ueriſimile eſt in omni Aeternitate, quod ipſi fatentur, nouum eſſe, impreſſuram, uel Grammaticam aut ullam denique diſciplinam in omni Aeternitate defuiſſe. Putandum eſt, ſi mundus eſt æternus, literas quoque, & ſcriptores, hiſtoricos, & Poëtas innumerabiles ſemper extitiſſe: ut ſi ſcriptorum pars perierit, plura tamen cum hominibus remanſerint. Quoniam igitur diluuia aut conflagrationes, nec uniuerſum genus hominum, nec aliquam prouinciam extinguere potuerunt,

ſed ſi quid id genus calamitatum accidit, uix exiguam prouinciæ particulam ra- C
puit, & in omni Aeternitate, ſi mundus eſt æternus, innumerabiles ſcriptores flo-
rere debuerunt, quorum aliqua monumenta, de ſeculis æternis, rebus inæternum
geſtis memorarent; id autem nuſquam apparet; certè ratio de cataclyſmis, & exuſtio-
nibus, non modò nulla eſt, ſed potius confirmat mundum paucis abhinc annis exor-
tum, perindeq; homines et diſciplinas natas, paulatim adoleuiſſe, ad ſummumq; per-
ueniſſe, ſicut homines ſenſim omnes terras repleuerunt. Quod autẽ de inſula Atlan-
tide ab Aegyptijs Plato auditum ſcripſit, ingentibus nimbis fuiſſe demerſam, ſcitu
digniſsimum eſt, famæ cauſa. Audierat illud Noë diluuiũ, ut ob humana flagitia non
Natura, nec ad Naturæ leges, ſed ſummi Dei cõſilio, nõ modò pluuijs, ſed ſubterra-
neis portentoſis ſcatebris, omnes terras inundaſſet. Cumq; de loco ei non adeò li-
queret, gratificariq; Reipublicæ ſuæ uellet, cui genus ab ea gente deduceret, cætera
quidem mirificè cum ſacris literis conſenſit, locum duntaxat mutauit, quemadmo-
dum ſolitus eſt Homerus, ex Meſopotamia, aut Armenia, in inſulam Atlanti-
dem. Quòd autem terribile illud diluuium, non naturaliter, ſed Dei uoluntate, de-
lere ſceleratos decernentis, Plato accidiſſe uoluerit, & quòd adamuſsim repræſen-
tet tempeſtatem Noë, apparet ex his, quæ ſcribit in eo, qui inſcribitur Critias.
Vt enim ante diluuium, ſanctum genus creatum à Deo in terra, moribus paulatim
iniquis deprauari cœpit, donec ſummus Deus de abolitione decerneret: & uidiſſe
dicitur, omnem terram ſcelere repletam: ſic refert id genus quædam Plato in Cri-
tia, Donec progenies illa diuina Atlantica, his in locis à Deo collocata, legibus
inſtituta ſuis, ſanctam affinitatem retinuiſſet, iuri, & Deo, cui ſimilis eſſet, bene-
uolè, & piè paruiſſet, in multa ſecula duraſſe, fuiſſeq; prudentia, & manſuetudi-
ne inſignem, contemnentes aurum, omniaq; inferiora uirtute ducentes, nullis im- D
moderatis uoluptatibus à uero unquam aberraſſe. At ubi fatus ille diuinus ſimilitu-
doq; eos ſenſim defeciſſet, humaniq; mores præualuiſſent, tum uerò nihil non tur-
pitudinis apud eos uiguiſſe, in iuſtitiam, uiolentiam. Itaque Deum Deorum Iouem
genus diuinitus natum, tam miſerè affectum conſpicatum, pœnas eis importare, ut
meliores redderentur, ſtatuiſſe, deisq; omnibus in pulcherrimo cœli loco, qua me-
dia cœli regio eſt, unde deſpicit omnia, congregatis, in hunc modum uerba feciſſe.
Omnis igitur hæc hiſtoria, quam obſcurè audierat Plato, & quaſi poëtico more lo-
cum tranſtulerat, uidetur referre genus, moresq; eorum, qui ante diluuium florue-
runt. Sed ſit quidquid libet; mihi ſatis eſt, oſtendere, nihil ibi naturaliter, ſed diui-
na potentia factum docuiſſe Platonem.

Platonicos priſcos, non quemadmodum affirmat Proclus, mundum æternum dixiſſe, ſed factum. Diluuntur rationes Plutarchi ſub aliorum perſona. Deum creantem mundum, humanisq; rebus conſulentem non laboraſſe, Deum creaſſe hunc mundum non cauſa uoluptatis ſuæ, ſed propter homines, quod Stoici etiam fatentur. Vexationes bonorum, improborum ſecundas res non prohibere, quo minus mundus ſit creatus.

CAP. VI.

SVPEREST magnorum Platonicorũ autoritas, quam oppoſuit uelut ali-
quid ponderis habentem in aſſerenda Aeternitate mundi Proclus. In quo
ſic mendacem eum oſtendam, ſicut in his rationibus, quæ uel ex Platone,
uel Natura dèducebantur. Oſtendam, inquam, Plotinum apertè creationem tempo-
ris

A ris, & mundi, prædicantem, Porphyrium autem, & Iamblichum, Simplicium item oblitos erroris sui, si uera dicit Proclus, non semper in ea sententia permansisse. Quæ quoniam in ultimum locum differuntur, nunc rationes allatas à Plutarcho super Aeternitate mundi, non suam, sed aliorum sententiam recensente, in medium afferam: tum ea quæ idem obiecit his, qui trahunt Platonem in Aeternitatem mundi, proponam: quæ & ipsæ, sicut Aristotelis illæ, cum maximè pugnent aduersus eos, qui mundum antecessisse Chaos, & confusionem contendunt, non omnino nobis aduersantur. Communiter, inquit, uterq; peccat, Anaxagoras scilicet & Plato, quòd Deum faciunt rerum humanarum curantem, huiusq; rei gratia mundum molientem. At, inquit, animal beatum, & incorruptibile, omnibusq; bonis opulentum, expersq; omnis mali, in amplexu felicitatis, & immortalitatis totum, curam humanarum rerum suscipere non debet. Miser porrò esset, si uelut quidam faber statuarius, aut lignarius, solicitudine, curaq; torqueretur ad molitionẽ mundi. Iam Deus, quem dicunt creasse, aut in anteriore æternitate non fuit, cum corpora uel immota erant, uel incompositè iactabantur, aut dormiebat, aut uigilabat, uel horum neutrum. Primumq; est absurdum. Est enim Deus sempiternus. Secundum quoque nulla ratione stat, quòd æternus somnus, æterna mors, nec somnus cadit in Deum, plurimúmque dissita sunt immortalitas Dei, & in mortem inclinatio. Quòd si Deus uigilabat, aut beatitudo deficiebat eum, aut omni beatitudine fruebatur. Primum efficit, Deus ut beatus non esset: cui enim perfecta beatitudo non suppetit, beatus dici non potest. Quòd si beatus erat, & pulchrè degeret æuum; rerum nouarum molitione delectari non debuit. Quomodo uerò, si Deus est, & eius cura, res hominum gubernantur, uitia, sceleraq; locum nobiliorem ferè obtinent, indigniorem uirtutes? Agamemnonq;
B & bonus Rex, & fortis Imperator, ab adultero, & adultera dolo cæsus occubuit. Hercules ei consanguineus, qui monstris hominum uitam expiasset, à Deianira doloſè, uenenata ueste sublatus est. Hæc Plutarchus, siue sua, siue aliorum sententia. Si sua; possem suis eum testimonijs ubiq; refellere, cũ de uirtute, & pietate sit ei multus ubiq; sermo. Tanquam transfugam, & impostorem coarguam. omnis enim hæc oratio, prouidentiæ est destructio. Et tamen ipse de his, qui sero à Deo puniantur, optimis allatis, & quales à uera Theologia afferuntur, super eo, rationibus scripsit. Vidit & asseruit à Deo castigari delinquentes, rationemq; cur sero castigentur, uidit & exposuit. Satis igitur mihi est, Plutarcho contra Plutarchum. Sed pauca quædam è Naturæ, Philosophiæq; gremio, uera ad ea quæ posuit, petamus. Dico, Deum curare res humanas, idq; Philosophos omnes, uno aut altero delyris exceptis, prædicasse. Vt mittam Platonem, Aristotelem, Alexandrum Aphrodiseum, quorum toto hoc operæ uisa sunt testimonia. Ac ratio, quæ mouit eos, perspicua est. Quid est enim melius, ac dignius, quàm Deum gubernare mundum? Eadem autem ratio, quæ persuasit omnibus hominibus Deum curare res humanas, eadem ante creationem eum Dijs & hominibus prospexisse, bonitatem, felicitatemq; communicare suam uoluisse, persuadebit. Quòd uerò dicis, Deum animal beatum, laborare in attendendis rebus humanis non debere: aut uidelicet quia non potest, curaq; uelut mortalis, qui undique beatus est, angi nec debet, nec potest, eamq; ob causam quasi ferens ei suppetias, ab hac solicitudine eum eripis: aut quia uel res mortales non indigent, uel indignum Deo est hoc officium. Primum certum est, animali beato nihil quod agat, laboriosum esse. Neq; enim beatum esset, nisi perfectum esset. Perfectum autem quidquid agat, in eo sustinere laborem, solicitudineq; torqueri non potest. Quiduis agat Deus, quantum uelit cogitet, nihil potest ei laboriosum esse. Id enim est animal beatum. Quare

neq; mundo creando, neque prouidendo, Deus laborare poteſt. Indigentibus autem C
rebus humanis aliquo præſide, non ne Deus ſolus, omni mundo maior, poteſt & debet curam ſuſcipere, qui & cæteris prodeſſet, & id ei laudi eſſet? Optimi enim eſt, proſpicere, ſi poteſt, regere, moderari (Nihil eſt enim melius, aut præſtantius bonitate, & beneficẽtia) Deus autem poteſt, & eſt optimus. Ecce igitur aceruus, Deus poteſt prouidere prouidendo, neq; laborat, neq; interpellatur beatitudo eius: contrà autem, no bile eſt & glorioſum ſuaq; maieſtate digniſsimum, proſpicere, regioque hoc munere fungi: poſtulant autem, efflagitantq; humanæ res hanc prouidentiam: prouidet ergo & attendit. Ad hæc Plato, & Mercurius Triſmegiſtus docuerunt, Deum quòd bonus eſſet, molitum hoc omne: fuitq; bonitas maxima & incommemorabilis, cui ex creatione rerum fieri nulla poſſet ad felicitatem acceſsio, quæſiſſe eadem in homines effundere, quæ poſsideret ipſe, bona. Cuncta enim in hoc mundo tandem ad homines reuocantur. Hominum autem felicitas uera atque perfecta, ob quam fuerint à Deo creati (Neq; enim eis mortalibus hunc mundum condere, admodũ profuiſſet, bonaq; ſua uerè communicaſſet) eſt, regiones feliciſsimas ſubire, fortunatis ciuibus, & his qui pulcherrimum uultum eius intuẽtur, adſcribi. Hoc Deus ſciens, & uidens, perſpectumq; habens, quanta in domo ſua ſint gaudia; eſſe humaniſsimi, & qualis ipſe natura eſt, iudicauit, condere quos in hoc iucundiſsimo proſpectu collocaret. Duosq; gradus bonitatis, quaſi fontes duos, produxit: alterum iſtius mundi, lucem corpoream, qua uiderentur, ſentirentur res corporeæ, hacq; uita, res minores fruerentur, infimos rerum gradus hoc orbe comprehendens: alterum, quo diuina tantum, beata, læta, ſyncera, ſempiterna, incorrupta, perfecta, cupiditatem, animumq; explentia continerentur. Vides quanta bonitas, quanta gloria, quantum decus eius (Et nihil laboris admittebat, nihil interpellabat ſua gaudia) ex prouidentia inclaue- D
rint. Vtile fuit nobis declarari eius bonitatẽ, quanquam hoc ei non fuit nouum gaudium, cumulusq; felicitatis ſuæ. Tantum fuit, quoad ipſe uellet. Lætaturq; quotidie, aut quod in ſacris literis dicitur, triſtatur, uſque quo placitum eſt ei. Aeternus tamen ipſe, res autem creatæ, ne minor gradus, uitaq; infima, maioris ac perfectæ ſit euerſio. Nec poteſt uterque mundus ſempiternus eſſe. Debet autem melior tantum permanere in ſempiternum. Si das meliorem æternum, das inferiorem deſiturum habuiſſe principium. Conſtat igitur magis decere Deum res hominum attendere, quàm ſpernere: falſaq; eſt argumentatio, Deum ſi res humanas curet, ſuam beatitudinem labefactare, quaſiq; lætitiæ ſuæ mœrorem offundere, Cogitatio, ex humana imbecillitate diuinam naturam iudicans. Quis tibi conceſſerit? Homo prouidendo uexatur, angitur, uritur curis; ſimiliter Deus. Neque uerò Theologia uera, inducit Deum, tanquam Ideam mentis ſuæ intuentem, conſultantemq; de creatione mundi, magnisq; quaſi curis æſtuantem: ſed unico uerbo, ſolaq; cogitatione, quod & à Platonicis traditur, feciſſe: Dixit, & facta ſunt: Mandauit, & creata ſunt. Ideam illam Platonis archetypam, dicemus ipſam Dei ſapientiam, non exemplar, in quod uelut lignarius, aut ſtatuarius inſpiceret. Plato quidquid dixerit, non attendam: ſi uoluero, tuebor dictis Platonicorum, Ideam mundi, diuinam eſſe Sapientiam, Verbumq; fœcundũ, Mercurio, Philone, autore. Vt autem aliam rationem diſſoluam, non conſequitur, Fuit Deus ante mundum, non dormiebat, uigilabat in actione felicitatis ſuæ, beatiſsimus: Ergo ad rerum nouarum molitionem non potuit aggredi. Falleris, putas, creaſſe, ut aſtris tanquam ſignis, aut æde picta delectaretur, ut adderet quod ad perfectã beatitudinem deeſſet. Quaſi domo, aut familia ante molitionem mundi carentem, domos, homines ædificaſſet. Hæc ſuſpicio, nobis, qui nihil cauſa ſua, ſed noſtra, quod

placuit

A placuit etiam Stoicis, Deum feciſſe cenſemus, non obſtrepit; iudicamuſq; eam pueri-
lem & ineptam. Soluta eſt igitur ratio, nihil diuinam bonitatem, opulentiſsimam, fe-
liciſsimam, ſui cauſa, ſed noſtra feciſſe: quæ ſi ſua feciſſe dicitur, eôdem pertinet, ut
ad ſe ſcilicet cuncta reuocaret, quoniam ipſe finis omnium. Hoc autem adeò naturale,
& clarum eſt, ut etiam Stoici quemadmodum dixi, id agnouerint. Epicureuſq; con-
tra Stoicum apud Marcum Tull. An hæc, inquit, ut ferè dicitis, hominum cauſa à
Deo conſtituta ſunt? Sapientum ne? propter paucos ergo tanta eſt facta rerum moli-
tio. Hoc igitur omittamus. Supereſt, ut poſtremum diluamus, quod omnes ferme
mortales, pietatem ueram, & non ueram profitentes, torſit: Mei autem penè moti
ſunt pedes, penè effuſi ſunt greſſus mei. Quia Zelaui ſuper iniquos, pacem peccato-
rum uidens. Quia non eſt reſpectus morti eorum, & firmamentum in plaga eorum.
In labore hominum non ſunt, & cum hominibus non flagellabuntur. Sic queritur
propheta, Vſq; quò Domine clamabo, & non exaudies? Vociferabor ad te uim pa-
tiens, & non ſaluabis? Quare oſtendiſti mihi iniquitatẽ, & laborem, uidere prædam
& iniuſtitiam contra me? Quare reſpicis contemptores, & taces conculcante impio
iuſtiorem ſe? Similiter Claudianus:

Sæpe mihi dubiam traxit ſententia mentem,
Curarent ſuperi terras, an nullus ineſſet
Rector, & incerto fluerent mortalia caſu.
Nam cum res hominum tanta caligine uolui
Aſpicerem, lætoſq; diu florere nocentes,
Vexariq; pios. Communis igitur omnium mortalium dubitatio, nec aliud eſt
totus liber Iob, cuius ex parte ſolutionem illi agnouerunt, perfectè autem agnoſcere
B non potuerunt. Quippe niſi ad aliam uitam, cuius etſi ſcientiam Philoſophi tenue-
runt, perfectam tamen eius rationem non uiderunt, hæc referantur, nulla ſolutio eſt.
Viderunt autem nonnulli Philoſophi, Pythagorei, Plato, perinde ut iuſtis, ac piis
præmia cœleſtia tribuenda eſſent, ſic danda pro meritis æterna ſupplicia ſceleratis.
Non igitur huius ſeculi breuitatem uel in beatitudine uel ſupplicijs oportet attende-
re, quia ſicut non ſunt digna Deo præmia temporaria, ſic ſupplicia debent eſſe ſempi-
terna. Cumq; opinatus ſit cum multis Plato, pios in concilio Deorũ collocandos, im-
pios in profundum tartarum deturbandos, aut certè hoc denegas, aut concedis. Si
denegas; primum quæram cur neges, & cur te tantorum uirorum autoritas non fle-
ctat. Si concedis; iam intelligis, nihil in hac uita decerni poſſe, ſatisq; ſuppliciorum
homicidis, rapacibus, uiolentisq; futurum, cum ad ignes æternos, quod & Poëta no
ſter cecinit, adigentur: Sic ſatis præmiorum futurum iuſtis, cum regnis cœleſtibus,
ubi gaudiorum, beatitudinisq; omne genus, aſcribentur. Bona uerò temporaria non
ſolum ceu probitatis eorum præmium, iuſtis non ſunt augenda, ut etiam non conce-
denda uideantur, quòd tum diuina liberalitate, ac beneficentia indigna noſcantur,
tum ſæpe deprauant, & à uirtute deducunt ad uitia: Paupertas autem, aut calamitas
ſæpe deſides animos excitatos reddidit meliores, & contenta terreſtri, fluxaq; felici-
tate, fecit maioris illius cupidiores. Clariorq; uirtus ac perfectior elucet in aduerſis
huius mundi, quàm rerum ſecundarũ perenni ſucceſſu. Illeq; ipſe Hercules, tunc toto
terrarum orbe, clariſsimus effectus eſt, cum tyranni crudelitas eum egit exulem. Ac
ut rationem reddam, cur ſit Agamemnon interfectus, plures poſſunt eſſe. Primũ, ut
fatali decreto ab adulteris per dolum ſit interemptus, qui filiam Sacerdotis, Numen
non ueritus, captiuam conſtuprandamq; abduxiſſet, gementiq; patri reddere noluiſ-
ſet. Sic iniuſtè ſæpe turbamur, & qui cæcos conſiliorum receſſus, obſcuraq; pectora

non

non perſpicimus,ſola ſuperna ſpecie capti, æquè bona non meritis effundi, ſicut im- C
meritis ſupplicia, calamitatemq; infligi, temerè iudicamus. Vniuerſale humani iudi-
cij malum. Altera ratio, quam dixi, quòd (ut Philoſophi ingenuè cõfeſsi ſunt, credi-
tumq; eſt ab omni uetuſtate, ac prędicatum) præmijs iuſtorum, uel iniuſtorum æter-
nis conſtitutis, oportet ad meliorem, & ſempiternum ſtatum hæc referri, ubi ſicut ue-
rus carcer erit ſceleſtorum, ſic uera præmia bonorum. Tertia ratio eſt, quam uel ipſe
Plutarchus attulit, dignius eſſe, atq; honorificentius Deo, grauiter, moderateq; pro-
cedere, expectare pœnitentes, quàm ſimul, perpetrato crimine, fulmen corripere.
Quippe cum nemo ſit qui non peccet, plenaq; uita ſit omnis delinquentium, ſi quo-
ties peccatur, fæuiret, breui totum humanum genus perderet Deus. Clementięq; ſuæ
eſt expectare pœnitentes, ad illatas iniurias conniuere. Nec ſunt tamen diu felices,
quos luce, tot ſceleribus perpetratis, putas indignos. Iidemq; illi ſibi ſatisfecerunt.
Tolluntur in altum, ut lapſu grauiore ruant: paucosq; uideas euaſiſſe limina ad uſq;
ſenectæ beatos, quorum in uita, uagata late crudelitas, impietasq; fuiſſet. Eſſe autem
uexationes, aduerſamq; fortunã, uirtutis quaſi ſopitę ſtimulum, occaſionemq; ad me-
liora, non noſtri ſolum, ſed ſui quoq; Plato, Epictetus, Simplicius aſſeruerunt. Nec
malum eſt Platoni, in Gorgia, malos puniri, quibus cum omni mundo profit ſcelus
expiari. Simplicio autem Epictetum interpretanti, ea de exercitatione in hac humana
uita differuntur, ut qui ſe putat immeritum, & quæ non demeruiſſet, perpeſſum, fa-
cili poſsit eius oratione mitigari. Sacras enim literas prætereo, nihil in aures noſtras
aliud tam magis intonantes. Quarum autoritas eò grauior, potẽtiorq; eſt, quòd non
modò ſunt à Deo reuelatæ, ſed etiam ualidiſsimas ſecum apportant rationes breuiſ-
ſimæ uitæ, bene aut male facta, ad futurum iudicium referentes. Aut igitur is, qui
Agamemnonem interfecit, debuit ſubitò rapi ad ſupplicium, aut prohibenda ſcelera- D
ta uoluntas fuit. Primum credo non deſideres, ne tibi, innumerabilibusq; alijs idem
cõtingat, ut uel homicidio, uel adulterio, uel alio admiſſo facinore, ſubitò traharis ad
pœnas, breuiq; omnis terra deſerta cultoribus ſqualeſcat. Minus etiam qui ſapiens
eſt, poſtulet ſecundum; quia quæ ratio prohibendi alterum, uel alterum conſilium
fuiſſet, eadem in uniuerſum toto humano arbitrio ſublato ualuiſſet. Fortaſſe ſi Deus
meliorem ſententiam obtuliſſet, ille ſcelere uictus, non ſe cohibuiſſet. Pleroſq; enim
nec leges, nec pœnarum metus, nec amicorum conſilia frænare potuerunt, plus
cupiditati, ac libidini, quàm rationi obſequentes. Si cogites cohiberi, occultóque
quaſi motu retrahi debuiſſe, uide quid cogites. Omnes enim actiones malas, & o-
mnes conſiliorum malorum exitus, quorum infinita mentes humanas inſidet multi-
tudo, prohibere oportebit, ut longè paucis exceptis, cætera non noſtro, ſed alterius
arbitrio tranſigantur, ſublata laudis, aut uitij materia uera. Melius igitur eſt, ſinere
quenq; uoluntate ſua duci, legibus interea, monitis, exemplis, & probitatis, atq; im-
probitatis pręmijs propoſitis, ut qui bene, rectéq; uiuere, cum uiuere peruerſè potuiſ-
ſet, maluerit, perinde ac meritus eſt, coronetur; ſic à beatorũ choro excludatur, qui ſe
factis impijs coinquinauit. Hoc iuſtiſsimum, hoc optimum, quo non liceat cogitare
melius: perindeq; decorum, atq; pulchrum eſt dare pœnas delinquentes, ſicut coro-
nare merentes. Hæ ſunt ueræ rationes, quas nec Philoſophi ignorauerunt. Satisq;
mihi uideor Plutarcho reſpondiſſe.

Diluuntur rationes Epicurei & Cottæ apud Tullium. Earum ſolutionem eſſe, quod ubi Marcus ipſe loquitur, ſecus ſentit. Et ea eſt Academicorum libertas. Platonem non ſuis primũ oculis creationem uidiſſe, ſed apud priſcos

A *priſcos legiſſe. Platonem dicere mundum corruptibilem in poſterum, ſed poteſtate opificis non interiturum. Non ociatum eſſe Deum, fruentem ante mundum Diuinitate ſua. Non ſuperſediſſe creatione mundi. Sapientibus & Stultis creando mundo prodeſſe uoluiſſe. Aſſecutumq; eſſe, quòd bonitatem ſuam fecit clariorem. Omnes particulares motus in primum motorem referri.*

CAP. VII.

AD EPICVREVM, & Cottam, qui contra creationem mundi, non quòd mundus non ſit creatus, ſed non à Deo creatus, apud Ciceronem pugnant, ueniamus. Quærit Velleius primùm quibus oculis intueri potuerit Plato fabricam illam tanti operis, quæ ferramenta, qui uectes, quæ machinæ, qui miniſtri tanti muneris. Quemadmodum obedire uoluntati architecti elementa potuerint. Vnde natæ quinque formæ, quas in Timæo nominat. Quòd mundum factum, aſſerit non interiturum. Prouidentia cur mortalem fecerit mundum, iuxta Stoicos, non quemadmodum Platonicus Deus, ſempiternum. Cur mundi fabricator repentè extiterit, innumerabilibus antè ſeculis & in omni Aeternitate ceſſator. Laborem non fugiſſe, qui Deum non attingat. Cur Deus delectari quaſi ſignis, ſideribus, & cœlo uoluerit. Si ut melius habitaret; peius ergo habitaſſe in Aeternitate, opuſque ei fuiſſe iſto mundo. ſed nequaquam carere uoluptate hac eum tamdiu potuiſſe. Si propter homines, an ſapientes, uel ſtultos: ſapientes eſſe paucos, propter paucos ergo tantam rerum factam molitionem. Stultos autem hoc beneficio affici non debuiſſe. Deinde nihil eum eſſe aſſecutum, quòd ſtulti ſunt ſemper
B miſeri, ut naſci nihil eis profuerit. Cottæ uerò rationes ſunt, Si Deus creaſſet, ac prouideret, bene bonis, malis male eſſet. Cùm ratione peruerſè & ad malum ſemper homines abutantur; uel à Deo dari non debuiſſe, uel non datam prorſus. Quòd ea quæ diuina prouidentia facta uideantur, per errorem rationi & menti aſcribantur, cum Naturæ quædam ſit uniuerſalis neceſsitas, omnes res motibus ſuis cientis. Sicut reditus tertianæ, aut quartanæ febris, marinorumque æſtuum, quorum motus etiam certi & conſtantes, nulla ratione gubernentur: eadem neceſsitate, & ordine, caro diuulſa renaſcitur, arbor cæſa reuireſcit, multa naſcuntur in terra prodigioſa. Quòd contemptoribus, cauillatoribuſque Diuinitatis proſperiores res ſucceſſerint, quàm melioribus. Hæc & id genus multa oppoſuit ille. Quorum præcipua, ueraque ſolutio eſt, quòd more diſputantium, ingeniumque oſtentantium, & quamcunque contradictionem arripientium, egit, & quorum ſit certa profeſsio, omnia infirmare, ac refellere, ut ſi uel Solem dicas lucere, profeſsionis ſuæ iura tuentes, parati ſint contradicere. Quòd autem potius ea ſit arrogans libertas, quæ cuncta ſubuertere ſibi licere putet, apparet uel inde, quòd contradicendi libidine relicta, eadem illa ſæpiſsimè confirmauit, quæ fecit Cottam ſubuertere. Satisq; uno erit teſtimonio, quo ueritatis omnis hæc oppugnatio redarguitur. In Legibus hæc dixit: Nihil porrò tam aptum eſt ad ius, conditionemq; Naturæ, quod cum dico Legem, à me dici nihil aliud intelligi uolo, quàm imperium, ſine quo nec domus ulla, nec ciuitas, nec gens, nec hominum uniuerſum genus ſtare, nec rerum Natura omnis, nec ipſe mundus poteſt. Nam & hic Deo paret, & huic obediunt maria, terræq;; & hominum uita iuſsis ſupremæ legis obtemperant. Hæc ille. Idemq;, Orta autem ſimul eſt cum mente diuina. Quamobrem lex uera, atq; princeps, apta ad iubendum, & ad uetandum, ratio eſt recta, ſummi Iouis. Et, Ergo eſt lex iuſtorum, iniuſtorumq; diſtinctio,

ad illam antiquiſsimam, & rerum omnium principem expreſſa Naturam, ad quam C
leges hominũ diriguntur. Hæc dixit qui Cottam induxit, quaſi libidine, uel quæ pul
chrè, & uerè Balbus diſputaſſet, euertendi prouectum, dum & Carneadis petulantiã
imitatur, bellum inferre ueritati. Igitur ingenij fuit oſtentatio, ne uideretur aſſerere &
aſſentiri his, quæ Balbus diſputaſſet. Nam hęc ipſa cum ab illo met dicuntur, tum ue-
rò pleno ore laudantur. Et in ſecundo de Diuinatione, ubi ſimili modo quæ frater aſ-
ſeruiſſet, deſtruxerat. Nec uerò, inquit (id enim diligenter intelligi uolo) ſuperſtitio-
ne tollenda, religio tollitur. Nam & maiorum inſtituta tueri, ſacris, cerimonijſq; re-
tinendis, ſapientis eſt. Et eſſe præſtantem aliquam, æternamq; Naturam, & eam ſuſpi
ciendam, admirandamq; hominum generi; pulchritudo mundi, ordoq; rerum cœle-
ſtium cogit cõfiteri. Quibus apertè mentem ſuam declarauit, tollendam quidẽ ubiq;
ſuperſtitionem, ueritatem retinendã; ueritatem autem eſſe, quam pulchritudo mundi
ordoq; rerum cœleſtium cogat confiteri, eſſe præſtantem aliquam, æternamq; Natu-
ram, quam homines adorare, uenerariq; deceat, cuius imperio maria, & terræ, omnis
deniq; mũdus obtẽperet. Cottæ igitur rationes ipſe reſoluit. Nam in Legibus quoq;,
contra petulantiam Academicorũ, & quòd ei non ſemper placuiſſet hæc in cunctis,
ueritatis oppugnatio, ſic docuit: Perturbatricem autem harum omnium rerum Aca-
demiam hãc ab Arceſila & Carneade recẽtem exoremus ut ſileat. Nam ſi inuaſerit in
hæc, quæ ſatis ſcitè nobis inſtructa, & compoſita uidentur, nimias edet ruinas. Epicu-
rei rationes, uel id abunde perimit, & euertit, quòd Epicureus erat, contra quam gen-
tem, eiusq; delyramenta, totis ipſe ſuis libris bellum implacabile geſsit, proſcidit, ue-
xauit, etiam inſcitiæ, & ignorationis omniũ rerum, arrogantiæ præterea, ſemper eos
arguens. Sed pauca quædam cum eo, & quaſi præteruolantes, loquamur. Quibus
oculis Plato machinã mundi intueri potuerit. Duo reſponſa: non ſuis primum oculis D
Platonem machinam mundi, ſed apud uetuſtiſsimos, cum primis Aegyptios, aliosq;
Græciæ ueteres Theologos, uidiſſe Pythagoreos, Empedoclem, Philolaum, Phere-
cydem, Poëtas antiquiſsimos, Orpheum, Heſiodum, ſed præcipuè Triſmegiſtũ, cu-
ius non dogmata modò, ſed meras etiam dictione ſuſurpauit, omnium gentiũ literis
& teſtimonijs, claris præterea coniecturis in unum congruentibus, mundum habuiſſe
principium. His tot teſtibus, tanto hominum conſenſui putauit aſſentiendum mode-
ſtiſsimus Plato, non ut temerarius Epicureus, quę natio in omnem Philoſophiã, ue-
ritatemq; fecit impetum, ac ceu cęteris Philoſophis urbanis, & ciuilibus, ipſi agreſtes,
ruſtici, impoliti, rudes conſurrexerunt. Quare non multum eſt ponderis in eorum au
toritate. Ad hæc, duplices ſunt oculi, animi & corporis: corporeis ſolis uelut homi
nes, Epicurei, ſapientiores autem magis animi, quàm corporis utebantur. His oculis
Plato uidit fabricã mundi: uidere Epicureus nõ potuit, quia nõ habuit. Itaq; miratus
eſt aliũ uidiſſe, quod cæcitas eum ſua uidere non ſiuit. Eiuſdẽ ſtuporis cætera, Qui ue-
ctes, quæ ferramenta, qui miniſtri. Si ſciſſet, aut tenere uoluiſſet quæ maiores de ma-
ieſtate diuina tradidiſſent, nec ſolita temeritate prouectus, ultro deſipere uoluiſſet, ui-
diſſet ſanè, nullis hic ferramentis opus fuiſſe, ſed quod Marcus ipſe paulò antè, mun-
dum, maria, & terras, ei obtemperantia, ſine inſtrumentis fieri potuiſſe. Quo modo
autem Plato dicat mundum non interiturum, ſuperius expoſitum eſt. Congruit au-
tem Stoicorum, & Platonis de mundo corruptibili ſententia, quorum autoritati mul
to magis, quàm Epicureo, ſubijciendum eſt iudicium. Formas autem illas in Timęo,
etſi rectè poſsint intelligi, ac declarari, nos quidem non laborabimus quales ſint,
oſtendere, non Platonem, ſed ipſam ueritatem defendentes. Oſtenſum quoque, fa-
bricatorem mundi non repentè, & quaſi ex infinito ſomno ſurgentem, aut qui

laborem

A laborem in æternum refugiſſet, extitiſſe, arreptumq; fabricandi cupiditate, quod antea non faceret, operi manus admouiſſe. Delyrantis animi, & humana tantum capientis, nihil ſe ſupra corpus attollentis figmenta, ad puriores cogitationes non aſpirantis. Aliter Deum in æternum ante, & ſupra mundum extitiſſe, & exiſtere, aliter homines uiuere. Non otiari potuiſſe, cuius eſſet actio beatiſsima, perennibus gaudijs exuberans; uacantemq; à creatione mundi, non ab eo uacaſſe, quod eſſet beatitudo eius, ſed eo quo carere ſine detrimento poſſet, & quod ubi effectum eſſet, ad beatitudinem eius nihil addiderit. Vt ſi Rex duabus actionibus, altera naturali, digniſsima, grauiſsima, altera nihil ad ſe pertinente, propoſita; hacq; omiſſa, grauiorem, propriamq; ſibi exerceret, eum quaſi otioſum damnes. Non potuit igitur otioſus eſſe, cuius fuit æterna ex maieſtatis ſuæ contemplatione, beatitudo. Eſt enim cognitio, & contemplatio, actio perfectiſsima. Hoc autem cum ſit felicitas diuina, facile potuit, ac debuit æterna mundi molitione ſuperſedere. Tunc otioſus fuiſſet, ſi nihil aliud, quod ageret, habuiſſet, & ſi mundana factio, ſola fuiſſet eius, ac naturalis, inſeparabilisq; ſubſtantiæ ſuæ operatio, qualis igni calor, aut aſcenſus ad altum, ſine quibus ignis eſſe non poteſt. Ariſtoteles autem fatetur Deum ex contemplatione ſui, non mundi molitione eſſe beatum. Quoniam igitur una ea potuit beatitudine feliciſsimus, & contentus eſſe, ut quidquid additum ſit, nullam ad ſuam felicitatem acceſsionem fecerit; liquet eum, qui ſine mundi operatione putet Deum otioſum fuiſſe, ipſum potius à ſapiendo, & intelligendo, ſemper otiari. Creatione autem mundi naturaliter Deus in omni æternitate non ſuperſedit, aut diſtulit ad illud uſque tempus condere, quòd tum omnis Aeternitas eſt æqualis, nec poteſt in ea fieri dilatio, aut acceleratio, prius aut poſterius, tum naturale fuit ei ſic uiuere, ſic eſſe, quemadmodum mundo,
B habere principium. Quare nec unica fuit eius uoluptas iſte mundus, qui meliore & præſtantiore frueretur, & ea potuit facile carere; nec quaſi ad habitandum factus eſt ei mundus. Ariſtoteles enim affirmat, Deum ſic extra mundum eſſe, ſicut intra mundum. Supereſt quod maioris eſt ponderis argumentum, Quibus ab eo ſit creatus, ſapientibus ne, an ſtultis. Reſpondeo, ſapientibus & inſipientibus. Tum ſi ſolis ſapientibus, nihil mali, nihil abſurdi. Vtrunque probabiliter, optimeque defendi poſſe: principalius autem, ſolis ſapientibus. Creatus eſt igitur mundus à Deo ſolis ſapientibus. Sapientes autem intelligo, non quales fortaſſe ſentit ipſe Philoſophos, Epicureos, Stoicos, Peripateticos, Platonicos, quorum ſub titulo ſapientiæ, plures ſtultiſsimi ſunt, & fuerunt ſemper: ſed bonos, innocentes, integros, quorum fuit ſemper magna in omni ætate multitudo. Si nemo ſit qui non peccet, omnis autem qui peccat, ſtultus eſt, maximam tamen peccantium multitudinem pœnitet peccati, hoc ipſo ſapientem, quòd errores ſuos agnoſcit. Numerus autem exiguus ille Philoſophorum, tantum abeſt, ut adducat in hanc de mundo ſuſpicionem, ut hos ipſos, ſi pauciores fuiſſent, melius propemodum futurum fuiſſe, contendam. Nam cõtra hos, omne pro ueritate certamen, plebe, quam naturalis duceret inſtinctus, ſæpe meliora ſentiente. Soli igitur boni ſunt ſapientes: Hi plures ſunt: pauci autem prodigioſè: mali. Longè pauciſsimi, qui ſi uel deprauatiſsime uiuant, ſæpeq; cupiditatibus uicti, ſcelerata perpetrent, non denique ſummum Deum quoq; tempore agnoſcant, & fateantur. Sed demus ſolis bonis factum hunc mundum. Pluris fit, ait Sapiens, unus bonus à Deo, quàm mille impij. Vt ille, uno Platone ſatis eſſe ſibi dixit, plebe ab auditorio eius defluente: ſic ſatis erit opifici, ſi uel pauci bonitatem eius agnoſcant & fruantur. Vt agricola plures conſerit arbores, nec ſperat omnes feliciter pullulaturas: ut qui ſeminat, ſcit quòd infelix lolium, & ſteriles dominabuntur auenæ: dul-

cius tamen ei est, triticum quantum quantum est, legere, quàm triste, auenas cõburere: sic tametsi Deus cunctos beatos esse, & sapientes uoluisset, omnibusq; his mundũ condidisset, solos tamen ante oculos habuit, quibus cœlum, & terras conderet, sapientes. Quæ est etiam ars, quod elementum, quæ disciplina, quæ instrumenta ad usum & commodum reperta, sed abutentium prauitate nonnunquam pernicioſa, quæ soleant magis accusari, quàm ipsi abutentes, & in ea ipsa potius, quàm peccantes, crimen omne conferri? Quis eloquentiam incessuit, in ignem & ferrum, aquamq; quis criminibus inuectus est, & inuolauit, quòd afferant nonnunquam perniciem? Sic planè, etsi non omnes nati sunt in mundo sapientes, nec mundus accusandus, nec autoris bonitas non admiranda, suspiciendáque nobis, cuius etsi fuit consilium solertissimum, & res sapientiæ suæ magnitudine repertas uoluit optimas esse, desiderauitq; omnes nasci sapientes, nec futuros tamen sapientes omnes animaduertit, omittere, quin crearet, nec uoluit, nec debuit; sed eo uel maximè bonitas eius incredibilis apparuit, quòd immeritis etiam, & quos prospiceret ingratos sibi, beneficijq; immemores futuros, creauit, promiscuéq; cum bonis, & sapientibus, luce & aspectu istius mundi eos frui permisit. Quod quicunque apud nos faceret, humanissimus haberetur, similimus Deo prædicaretur. Si, ut inquit orator grauis, iracundiam cohibere, uictoriam temperare, aduersarium amplificare, hæc qui faciat, usque adeò laudatur, ut Deo similimus iudicetur, cur non ea ipsa efficiens Deus maximè sui similis habeatur, quod factum ab homine, facit eum simile eius? Imitamini, inquit ipse, Patrem uestrum, qui Solem suum oriri facit super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos. Ecce igitur incommemorabilis bonitas, non modo profuisse, ac prodesse gratis, & sapientibus, sed ingratis etiam, insipientibusq;. Sapientibus enim, & insipientibus, dixit alius eius assecla, debitor sum. Cum itaq; diuina uirtus habeatur, uel malis prodesse, ignoscere peccantibus, ingratisq; beneficia præstare, cum Natura instinctu id collaudet suo, extollatq; in hominibus; certè & in Deo erit supremè, à quo supremè uirtus omnis possidetur. laudatur autem, admirationiq; habetur ea uirtus, non sine ratione. Fructuosior enim est humanitas, & bonitas, clementia, benignitas, quàm seueritas, durities. Nec fas est propter malos nocere bonis: cùm beneficio bonorũ mali nasci potius, ac uita frui debeant, quàm propter malos uita carere boni. Nec si Deus prospexit fore maiorem numerum stultorũ, quàm sapientum, hanc sapiẽtibus & bonis iniuriã facere eum decuit, ut propter multos illos stultos abstineret à creatione bonorũ: sed quæ sua semper fuit probitas, hunc honorẽ bonis deferre debuit, ut tum hi, quantumuis malorũ agmen consequeretur, conderentur, nec quicquã eorum creationẽ impediret, tum hoc adderet, ut in eorum gratiã, etiam malis prodesset: quemadmodũ sæpe, charissimis deprecãtibus, ignoscimus his, qui in nos peccassent: sic cum sciret Iudæorũ pectora dura, pronosq; animos in nequitiã magis quàm æquitatẽ, non omisit, quin legem per Mosen præsens promulgaret, paucos illos bonos, multaq; alia dignissima, spretis & contẽptis tot stultis, magis attendẽs. Respõsio igitur est, (ut summa quæq; cõplectar) tanquam de bobus, & asinis, muscis, cæterisq; bestijs, Deũ de malis, & stultis illis innumerabilibus nihil curasse, attẽdisse, cogitasse, tum magis eũ decuisse usq; quaq; beneficũ esse etiã erga malos & ingratos, cuius uberrima, latissimaq; bonitas, non modò non soleat propter stultos, & malos impediri, sed etiam propter bonos prodesse malis. Bonus agricola, non propter lolium in segetibus cooriturum, segetum satum, frugibus uelut ob stirpem malam iratus, dimittit, sed propter segetes bonas sinit cooriri loliũ. Hoc apud mortales sapiẽtissimus quisq; facit. Quod autem rogas, quid tandem sit assecutus, stultis & sapientibus promiscuè,

mundo

A mundo ædificato, quòd omnes ſtulti ſine dubio ſint miſerrimi, uel hoc ipſo, quòd ſtulti ſunt: dico quòd quanquam hi, qui ſine dubio miſerrimi ſunt, & ſtulti, non principaliter conſilio eius, cum conderet mundum, propoſiti erant, intuebaturq; magis alia innumerabilia bona; tamen etiam ſtultis uita & omnis mundi habitatione conceſſa, aſſecutus eſt hoc, quo nihil eſt cogitare melius, quòd bonitatem ſuam fecit clariorem; quæ latuiſſet, ſi ſapientibus duntaxat, gratis, & beneuolis, profuiſſet. Ad hæc quærerem, ſi poſſem, qui ſint miſerrimi. Nam fieri poteſt, ut miſeros, & ſtultos habeas, quos cæteri non habeant. Egoq; ò Epicuree, qui te fortaſſe unum è paucis illis ſapientibus exiſtimabas, miſerrimum uel hoc ipſo arbitror, quòd hæc flagitia animo concepiſti. Ita forte factum eſt, ut eodem iudicio de ſtultis, & miſerrimis, atque tua ſapientia, & Philoſophia, ſenſeris. Non protinus igitur omnes ſtulti ſunt miſerrimi: neque ſi ſunt, forte eo ſtultitiæ genere ſunt, ut nec unquam naſci debuerint, eisq; uitam datam eſſe, fuerit reprehenſibile. Vidi enim pleroſque ſtultos, poſtea ſapientes. Itaque non erant illi miſerrimi propter ſtultitiam, ut nunquam naſci debuerint, futuri aliquando ſapientes. Plenaq; ſic eſt uita pœnitentium, ac reſipiſcentium, ſicut delinquentium. Quòd ſi ſapientiam, uel ſtultitiam, ad hanc uitam referas, ut ſtulti ſint, quos cruciant cupiditates & ægritudines, ſapientes quos non crucient, fingis quæ natura fieri nequeunt, eſſe ſapientes qui careant ægritudine, & cupiditate. Deinde in hoc ipſo probatur ſapientia, cui neceſſe eſt coniunctam eſſe ſtultitiam, ut appareat ſapientia, ubi ſtultitia eſſe potuiſſet. Falleris item mortalia tantum attendens, de quibus nemo perfectè iudicabit unquam, niſi poſt uitam conſecutura reſpiciens: quæ uos Epicurei neſcientes, aut à ueſtris maioribus tradita, temere reiſcientes, non mirum, ſi ferè ſemper hallucinamini, ut planè ſtultus ſit, cui
B curæ ſit ueſtram ſtultitiam coarguere. Sed liberaliter agamus. Quæ uerò Cotta oppoſuit de rebus aduerſis bonorum, ſecundis malorum, quoniam à Plutarcho obiecta, reſoluta ſunt: & Marcus ipſe, ſuo ſenſu loquens, malorum grauiora ſupplicia demonſtrauit, ut ſi malus, & ſceleratus ſis, id unum ſufficiat ad miſeriam; & docuit, illuſtribus animis pro patria uulnera paſsis, in cœlo patere locum; ſatis ipſe ſibi reſpondet. Nam in Piſonem dixit, non in eo cui facta eſt iniuria, ſed in iſs qui fecerunt, ſceleris ac conſcientiæ pœnam remanere. Et in Philippicis: Alia ò perditiſſimi homines, & amentiſsimi, ſunt multo miſeriora. Nam quo maior uis eſt animi, quàm corporis, hoc ſunt grauiora ea, quæ concipiuntur animo, quàm illa quæ corpore. Miſerior igitur qui ſuſcipit in ſe ſcelus, quàm is qui alterius facinus ſubire cogitur. Hæc igitur cum ſentiat Marcus ipſe, oſtendens miſeriores ſemper eſſe malos, quàm bonos, etiam in hac uita; non opus eſt noſtro hic alio reſponſo. Non enim ſunt beatiores ſcelerati etiam ditiores, & opulentiores. Ad hæc ſi cœlum recipit inclytos, & qui pro charitate patriæ nullum laborem recuſarunt, certè ex aduerſo excluſi delinquentes, neceſſariò locum ſceleribus tenent congruentem. Sicq; refert Marcus ad aliud, bene & male facta humanæ quàm uitæ huius iudicium, ut nemo debeat in hoc mundo turbari ſuper felicitate malorum, uexatione bonorum. Quod autem arguit, de rationis abuſu, qua pauci rectè ſapienterq; utantur; reſponſum, nullam hanc culpam autoris fuiſſe, cuius ſalutare fuerit ubiq;, benignumq; conſilium. Claruit etiam exemplis, nec mortales ipſos, nec Naturam, nec artem, propter intermiſta uitia, omittere uirtutes, ſupprimere bona propter mala, ſed contentari uel paucis bonis, quæ cum malorum multitudine compenſet. Exempla quoque ex Tragœdia, rara ſunt, ut plures ſint qui ea non perpetrent, quàm qui dicantur feciſſe. Quod autem refertur in Naturam, quod mente, & intelligentia prædicetur factum, ipſe citra con-

traditionem, ſuam proponens ſententiam, diſſoluit, ſæpeq; ut uidimus, dixit, cœ- C
lum, & terras, & maria, iuſsis ſupremæ legis obtemperare, & eſſe præſtantem quan-
dam, admirandamq; humano generi, ſuſpiciendamq; Naturam, pulchritudinem
mundi, rerumq; cœleſtium ordinem declarare. Pro Milone uerò id ex intimis Phi-
loſophiæ templis deprompſit argumentum: Si in his corporibus, atque in hac im-
becillitate noſtra inſit quiddam, quod uigeat, & ſentiat; & non inerit in hoc tanto
Naturæ tam præclaro motu. Niſi forte idcirco non putemus, quia non appareat,
nec cernatur; perinde quaſi noſtram ipſam mentem, qua ſapimus, qua prouidemus,
qua hæc ipſa agimus, ac dicimus, uidere, aut plane qualis, aut ubi ſit, ſentire poſsi-
mus. Hæc cum Marcus ipſe pro ſe dicat, & ſentiat, non eſt quod nos in argumenta-
tione Cottæ diluenda laboremus, Philoſophorum omnium accedente conſenſu, ui-
gere in hoc mundo uim quandam, ut animum noſtrum, inuiſibilem, cuius motus
ſit is omnis, quem primum uidemus in cœlo, ortu, obituq; ſignorum, tum omnium
uiciſsitudinibus, & ordinibus rerum. Quæ uis etſi non uideatur à nobis; ex ipſo toto
Naturæ motu, ordinibusq; ſtatis, & certis coniectanda eſt, nec idcirco non putan-
da, quòd oculis corporeis non ſubiaceat, cum ſeſe rationi affatim offerat. Cæteri
philoſophi docuerunt, aut hanc, quæ dicitur Natura, eſſe uim illam diuinam inui-
ſibilem: aut probauerunt, nunquam motus hos tam conſtantes, & certos, totamq;
rerum pulchritudinem conſtare potuiſſe, niſi ingenti aliqua Mente præſide: ut qui
dicat Naturam, excluſa Mente, & Intelligentia, nomen inane dicat. Ac quanquam
ſint nonnulli motus, quos citra opem & conſilium Mentis uideamus perfici, ut æſtus
maritimos, ut tertianas, quartanasq; febres, & diſcedentium cicatricum coitus, re-
pullulationemq; arborum; ſcire opus eſt, omnes motus particularium rerum à pri- D
mo, ac maximo motu gubernari, perinde ut qui machina impulſa, uarios motus
ſubitò præſtat. Quam rem Ariſtoteles in libro de Mundo multis declarauit exem-
plis, Vt qui diuerſi generis aues ſinu contineat, dato uolatu, cunctæ uarias regio-
nes petant: Aut ab eo, qui dicitur in choro, cantãtium coryphæus, ſigno dato, ſubitò
uarias uoces harmoniamq; exaudias: Aut claſsico canente, milites arma capiant,
alius loricam induat, alius galeam aptet, alius fræna equo immittat, alius ad ſignum
concurrat: Simile quid fieri à magna, ac præpotenti Mente, ad cuius nutũ, ac ſignum,
cuncta ſuis motibus, ordinibusq; cieantur. Accidit autem ut res à primo ſpiritu na-
ctæ uitam, & motum, quoſdam & ipſe priuatos motus edant: omnis enim uita mo-
tus eſt. In eumq; motus omnes referre neceſſe eſt, qui primos, maioresq; motus de-
dit. Qui igitur corpus humanum formauit, humoribus, & ſanguine contempera-
uit, in eum proculdubio motus omnes, aut principales, aut accidentes, referre ne-
ceſſe eſt. Siue oculi exterius, ſiue mens interius agitetur, ſiue manus, ſiue pedes mo-
ueantur, pulſentur uenæ, cordis item agitatio, furor, cupiditates; cuncta in pri-
mum illum formatorem tandem rediguntur. omnem aquæ, omnem ignis motum,
quis neget in Creatorem aquæ, & ignis, eſſe referendos, qui res ſuis rationibus mo-
biles creauit? Sunt autem, ut dictum eſt, quidam principales motus: ſunt ex ipſis
alij præter intentionem, at ex Natura rerum, accidentes. Formatum eſt humanum
corpus ab Opifice Deo, ſanguis additus, & uenæ, & humores, hæc principalia. Na-
tura humorum, & rebus exterius aduentantibus, motus exiſtit tertianæ, & quarta-
næ febris, in quibus etſi ordo eſt, eſt ex ipſa re principali, cui motus, & ordo datus
fuit ab opifice. Sic calore, & frigore euntibus, & redeuntibus, ſeq; inuicem inſequen-
tibus fiunt febres. Aeſtus autem maritimi à littoribus, ad littora cientur, aqua Na-
tura non conquieſcente, ſed inſtabiliter ſemper decurrente, quod certo temporis

ſpatio

A ſpatio fieri neceſſe eſt. Hoc ſiue natura aquæ fiat, ſiue Luna coadiuuet, totum demum referendum in eum, qui naturas has reperit, nulla ratione dubium eſt. Itaque cunctis motibus particularibus ad ſuas cauſas relatis, & reſolutis, uenire tandem neceſſe erit ad unum principium, omnium fontem, inuentoremq; motionum, ad quem, per concatenationem cuncti motus proximi ac diſtantes, naturales, ſiue ad tempus accidentes, & extraordinarij, coaptãtur. Quare qui quemadmodũ maritimos æſtus, febresq;, ſic item omnes mundi motus putet ſponte ſua fieri, non putabit bene, planeq; tota re diſcuſſa, cernensq; motus illos ratione carentes, ex alijs motibus habere principium, qui ſine intelligentia fieri nulla ratione potuiſſent. Nec ſi tertiana febris ſine mente conſtanter reuertitur, protinus ad humanum, aut cœleſte opificium aſcendendum, in quibus ordo melior, mirabilis, ſtructura diuina cernitur, ſtata, certa, ſempiterna. Cui niſi Mens præfuiſſet, nunquam tantam pulchritudinem, tantam uenuſtatem, ordinemq; habuiſſet. Quod ut clarum, & omnibus confeſſum pretereo. Alia complura obiecit Cotta, quæ cum ſuperius ſint reſoluta, cum contineantur alijs ſuperius reſponſis, & potius in diſputationem de diuina Prouidentia, conueniant, ut quod non auertat, nec prohibeat mala, cum poſsit, de quo dictum eſt; mittam plura proſequi cum eo.

Diluuntur rationes Simplicij de Aeternitate mundi. Simplicium ægrè tuliſſe Ioannem Philoponum rationes Ariſtotelis de Aeternitate motus refutaſſe. Eundem Theologiam Moſaicam contemnentem, non intelleXiſſe quæ de luce & Sole creato idem ſcripſit. Non accepiſſe Moſen ab
B *Aegyptijs Theologiã, ſed contrà, Aegyptios ab eo. Græcos ab Aegyptijs didiciſſe, ut ſi ſit Aegyptiorum fabuloſa Theologia, ſit etiam Græcorum. Quomodo oporteat intelligi, lucem primum creatam, quarta autem die creatum Solem. Reſoluuntur rationes, quibus Simplicius ex Platone probat æternum mundum.*

CAP. VIII.

ADEST Simplicius Aeternitatis acerrimus defenſor, contra Ioannem Grãmaticum, pro Proclo credo, in factione mundi, ſuſtinens dogma Ariſtotelis. Cum quo breuibus agam, ſimili atque alij Philoſophi, dementia laborante, & quæ neſciebat, inceſſente: nec cum maioribus ſolum, ſed etiam mirabiliter ſecum pugnante. Stupenda ueſania, cuius fuit ſtudium, humanam uitam, confuſione, impietateq; replere, ueram religionem aut funditus tollere, aut ſuperſtitioſam, poëticamq; allegorijs quaſi conditam, & fucatam, mundo colendam exhibere. Quid autem de moribus, de religione, prodeſt diſſerere, quod diligenter accurateq; fecit Simplicius ſuper Epictetum, ſi uel neſciebant religionem, in qua ea præcepta perfectè continentur, aut à qua didicerant, eam inſectabantur, aut quæ de uirtute locuti eſſent, euertebant omnia, ex Aeternitate mundi, alijsq; ſuis dogmatis impijs? Ex quo apparet eos partim impoſtores, ſimulatoresq; probitatis, partim inconſtantes, & leues fuiſſe, modoq; hoc, modò aliud ſtatuentes, aut non uidentes ſummam in dictis ſuis confuſionem, & pugnam. Gratias agamus diuinæ clementiæ, quæ mundo ab impoſturis eorum liberato, fecit id toto terrarum orbe, etiam recẽtioribus his Philoſophis ſeſe opponentibus, uigere, quod eſſet melius ac uerius, uicitq; potentiſsima ueritas. Simplicius igitur ſuper libris naturalis Philoſophiæ Ariſtotelis, Ioãnem

nem Grammaticum Procli leuitatem, & ineptiam, inſcitiamq; ſuper Aeternitate mundi, optimis rationibus refutaſſe, indignè ferens, tumido Philoſophorum ſublato ſupercilio, ſolitaq; inflatus arrogantia, qua ſe ueritatis Deos, uniq; ſibi datum ſapere putant, criminatus eſt primum doctiorem, ac meliorem ſe uirum, tum rationes contra molitionem mundi, præcipuè quam tradidit Moſes, uibrauit. cuius librum cum non intelligeret, quod alijs pleriſque Philoſophis euenit, irriſit quæcunque de rerum creatione ille prodidiſſet. Ac cum maxima pars ſuarum rationum in id ſit intenta, ut Ariſtotelem contra Ioannem Grammaticum, qui rationes eius ſuper Aeternitate motus coarguerat, defendat (octauus autẽ liber commentationum Philoponi ſuper naturali Philoſophia Ariſtotelis, ad meas manus nondum peruenit: audire autem aduerſarium, rationes & argumenta inimici referentem, non adeò fidele eſt; nec certum habet locum, ubi ſiſtat diſputatio) non ſum cum Simplicio pedem collaturus, quoad ipſum Philoponum loquentem audiam. Tantum pauca quædam afferam. Apparet enim Simplicium ineptè ſuperſtitioſum, ſimiliq; morbo atque Proclum, & Porphyrium laborantem, quo Philoſophiam, profanamq; religionem, iam Chriſtiana toto terrarum orbe coruſcante, defendere, proq; ea ſtare inuictis animis conabantur, contra Philoponum, uerbis contumelioſis inuectum. Apertè quidem fatebor quod uidi, & probaui, hòc deteriores Philoſophos fuiſſe, quò poſteriores, ac recentiores. Id quod in Peripateticis, ac Platonicis facilè noſcas, quorum qui uetuſtiores ſunt, meliores, religioſiusq; de Deo, de Prouidentia inuenies loquentes. Iuniores autem cum Aeternitatem defenderent, uetuſtiſſimam Theologiam, maiorumq; pietatem peruerterunt, aut fabuloſam iudicauerunt. Cuius nunc exemplum ex ipſo Simplicio proponam. Is cum tueretur Aeternitatem motus, apud Ariſtotelem, ſine delectu & ratione ſequens eum, cuius, quia non Deus, ſed homo eſſet, non debuerat autoritas iudicium & examen ueritatis tollere, contra Philoponum, qui creationem temporis, & motus apud Moſem repertam, ratione roborabat, præcipuè quòd rationes Ariſtotelis debiles, & præſtigioſæ nihil conficerent, irriſit Theologiam Moſaicam, eamq; cõmentitiam appellauit; & cum non intelligeret, quòd quarta die Sol dicatur creatus, prima autem die lux creatrix diei, cenſuit eam Theologiam fabuloſam. Eius hæc uerba ſunt. Si autem Iudæorum legislatorem oſtendit dicentem, In principio creauit Deus cœlum, & terram: Terra autem erat inuiſibilis & incompoſita, & tenebræ ſuper faciem abyſsi, & Spiritus Dei ferebatur ſuper aquas. Deinde cum idem creaſſet lucem, diremiſſetq; lucem à tenebris, intulit: Et uocauit Deus lucem diem, tenebras noctem. Et facta eſt ueſpera, & mane dies una. ἐὰ ὃν ταύτῃ τὸ χρόνε νομίζει γένεσιν. τῆ ἀπὸ χρόνε, ἐννοείτω ὅτι μυθική τις ἔσὶν ἡ παράδοσις, καὶ ἀπὸ μύθων αἰγυπτίων εἰλκυσμένη. ἐπεὶ πῶς εἶχε λόγον, τὸν ἥλιον, τὸν τ ἡμέρας αἴτιον, ὡς καὶ αὐτὸς μωσῆς φησί, τῇ τετάρτῃ τῶν ἡμερῶν γεγονέναι; Quę ſunt, Si igitur hanc creationem temporis ab exordio temporis exiſtimat, norit quòd fabuloſa quædam ſit ea traditio, ex fabulis Aegyptiorum tracta. Qua enim ratione ſtat, Solem diei autorem, ſicut & ipſe Moſes perhibet, quarta die extitiſſe? Hæc ille ex irroborata, contentaq; animi obſtinatione, unius alicuius ſcriptoris decreta tuendi: ſcilicet quidquid aduerſatur, ſiue uerum eſt, ſiue falſum, ſiue cœlitus reuelatum, ſiue uetuſtiſsima ſucceſsione proditum, cæca temeritate tollitur, negatur, commentitium iudicatur. Et hic ille Simplicius eſt, cui Ioannes Philiponus uiſus eſt audaciſsimus, quòd inclyti Ariſtotelis uerba non oſcitanter, quale fit ab ipſis, admiſit, ſed cenſuit examinanda, diligenterq; perpendenda, nec ſe paſſus eſt autoritate ludificari, impediriq; ad notionem ueritatis. Cuius igitur fuit maior audacia, eius ne, qui Ariſtotelem allatis quæ ſibi uiderentur rationibus,

non

A non fuerit ſecutus, aut eius qui nulla ratione, uetuſtiſsimam Theologiam, quam Plato ueneratus eſt (nam extat dictum Numenij, nihil aliud eſſe Platonem, quàm Moſem Attica lingua loquentem) inſolenter fabuloſam uocarit? Sed his omiſsis, rationibus agamus. Dicis fabuloſam traditionem, nec tamẽ cur fabuloſa ſit, demonſtraſti. Sed perſuadeamus nobis duas eum rationes poſuiſſe. Vnã, quòd hæc de creatione mundi traditio, ducta ſit ex fabulis Aegyptiorũ: altera, quòd in ea ſit contradictio, autorem diei lumen primum eſſe creatũ: quarta autem die referre Moſen creatum Solem. Oportebat igitur hominem acutum, prius probare, & hanc traditionem Aegyptiã eſſe. Deinde, ſi uel Aegyptia eſſet, cur fabuloſa eſſet. Furore igitur & libidine contradicendi cæcus, duo poſuit falſiſsima, aut certè parum conſiderata. Falſum enim eſt, hanc traditionem ab Aegyptijs narrationibus deſumptam. Omnium enim ſcriptorum iudicio, & omnibus rationibus, Moſes eſt omnium, qui ſcripſerunt, antiquiſsimus. Neque Chaldæorum, aut Aegyptiorũ, uel Græcorũ, & Phœnicũ, quæ ſunt uetuſtiores nationes, habetur ſcriptor ullus, aut traditur fuiſſe Moſe uetuſtior. Quin ille Mercurius ter Maximus, Aegyptiæ Theologię pater, poſt Moſem temporibus enumeratis inuenitur floruiſſe. Obſeruatumq; à Græcis Theologis, eum etiã meras dictiones Moſaicas, ubi & ipſe de creatione ſcripſit, uſurpaſſe. Duo ſunt qui uetuſtiſsimi omnium, quos ueteres Græciæ Philoſophi ſecuti ſunt, narrantur, ceu Theologiæ principes, Zoroaſter apud Perſas, Triſmegiſtus apud Aegyptios. Nam Linus & Orpheus, cæteriq; horum æquales in Græcia, longè poſt eos floruerunt. His autem duobus, ſi quis ætates enumeret, multos annos Moſem inueniet antiquiorem. Ac qui putet quæ ſcripſit Moſes, ex Aegyptijs monumentis deſumpta, nõ poteſt ex alio Aegyptio ſcriptore deſumpta putare, quàm Triſmegiſto. Neq; B enim extat antiquior quiſquã, qui de creatione mundi ſcripſerit, & qui peruenerit ad manus Simplicij, nõ peruenerit ad Platonis, Platonicorũ, ſuperiorumq; manus. Sed cum probet uera ſeculorũ ſupputatio, Triſmegiſtũ multo poſt Moſen floruiſſe, nõne fuit is impudentiſsimus, inconſideratæq; uanitatis, qui contendat, quæ ſcripſit Moſes, ſumpta ex Aegyptijs; cum Aegyptij ſumpſerint ex Moſe? Hæc igitur erit prima ratio falſitatis, quòd in contrariũ, Geneſin Moſis dicat ab Aegyptijs acceptam, cum contrà ſumpſerint ex Moſe potius Aegyptij. Quod clarum fit, tum temporibus conſideratis, tum ſcriptis utriuſque Theologi diligenter perſpectis. Secunda ratio coarguit hominem, qui de Moſe, quem non noſtri modò, ſed profani ſemper admirati ſunt, ſummisq; laudibus extulerunt, quem facit uenerabilem, ueridicumq; ipſa uetuſtas; tam impudenter contumelioſeq; ſit locutus, inſolentem & temerarium, nec aliud præter Philoſophorum arrogans ſupercilium, tenentem: qui falſa & fabuloſa ferat eum ſcripſiſſe, quem non modò ſcripta eius, ſed omnes etiam mortales agnoſcunt & fatentur ſapientiſsimum, & optimum, qui primus Hebræos ex impijs erroribus Aegyptiorum auxilio cœleſti liberatos, ſummi ac ſingularis Dei ſcientia initiauit. Ac ut taceam alios, fidelem unum teſtem proferam Strabonem, qui curioſiſsimè gentes, locaq; omnia luſtrauit, ritus moresq; omnium diligenter exquiſiuit. Is cum non eſſet Chriſtianus, ſed tamen cui certum eſſet uera ſcribere, non Philoſophorum more, qui dum ſtare Ariſtotelis dogmata uolunt, omnem ueritatem nituntur euertere, de Moſe ſcripſit, primũ referens famam eſſe, quod multos forte fefellit, genitores gentis Iudaicę Aegyptios eſſe. Moſes enim, inquit, quidam ſacerdos Aegyptius, cum partem Aegypti obtineret, deſtomachatus Aegyptiorum mores, inde in Iudæam demigrauit. Secutiq; eum ſunt plures πιθανῶς τὸ θεῖον, quibus Dei cultus charus eſſet. Dicebat enim ille, & docebat, quòd non rectè ſentirent Aegyptij, iumentis &

De Mose Strabonis testimonio

reptilibus diuinitatem aſsimilantes. Minus Libes, & Græci, qui Deum humana C
forma fingerent. Eſſe enim Deum id ſolum, quod nos omnes, & maria & terras (quod omne cœlum & mundum, rerumq; naturam uocamus) ſuſtinet, & continet. Huic igitur ullam ex his, quæ ſunt apud nos, figuram quis ſanæ mentis audeat aptare? Sed oportere omnia ſimulachra relinquere dicebat, poſitoq; ſatis pro dignitate templo, ſine figura hic Deum colere: indormireq;, & incubare, pro ſe & alijs, bona ſomnia, ac munus ſemper aliquod ac ſignum à Deo expectantes, qui ſobriè & iuſtè uiuant: cæteros autem minimè expectare oportere. Ille, inquit, talia dicens, perſuaſit bonis & ſanis, deduxitq; in hunc locum, qui ſe non armis, ſed ſacris, & ipſo Deo tuerentur. Aliaq; multa Strabo, addens nouiſsimè Moſem unum fuiſſe, qui diuinis alloquijs, & oraculis aſſueti, referrent ad homines à Deo præcepta; propemodum oſtendens, quod clarum eſt etiam, & confeſſum apud nos, quæ ſcripſerit, ex ore diuino, cœleſtiq; oraculo Moſen excepiſſe. Cum igitur Moſes fuerit optimus, ac pius, doctorq; pietatis, quiq; Aegyptiorum impietates execratus, cuius gentis inquilinus, non oriundus fuit, docuerit Hebræos aliam uitæ rationem: & cum hi, qui Deum colunt, aliosq; ad id cohortantur, ueritatis, non mendacij ſint ſtudioſi, & cum alios ab errore, & impietate declinare Moſes docuiſſet; non ne par eſt, eum maximè ueridicum fuiſſe, præcipuè ſcribentem, quo nihil eſſe, ac melius poteſt, Deum autorem eſſe cœli & terræ, eumq; unum inuiſibilem, infiguratum oportere colere? Quis arguet mendacij, niſi mendaciſsimus, eum, cuius optimus animus ubiq; cernitur, ſcriptaq; eius teſtantur, eum nec gloriæ, nec imperij, aut pecuniarũ, ſed ſolius uirtutis, ac pietatis cupidum, meliorem uitam homines docuiſſe, quæ in eo potiſsimũ uerſatur, ut uerã Dei teneas ſcientiam, pro comperto habens, eum cunctarũ rerũ autorẽ eſſe? Cum igitur teſtimonia (alios enim prætereo, pa D
ria atq; Strabonem referentes) doceant Moſen iuſtiſsimum, ac ueridicum, ſcriptaq; eius teſtentur, ſingularis eum probitatis, ſapientiæq; fuiſſe, hæcq; ratio abunde refellat, qui dicat eum fabuloſa, cõmentitiaq; de rerũ conditione ſcripſiſſe; eſt alia quoque ratio, quòd in ea hiſtoria nihil eſt implicatũ, nihil excogitatũ, optatũ, ſed adeò primũ ſimplex eſt, ut appareat ſcriptorẽ eo modo res retuliſſe, quo factæ fuiſſent, nihil addẽtem, nihil polientẽ, nuſquã elegantiam captantẽ. Ad hæc temporũ, & perſonarũ continuatio, ac quaſi concatenatio, ſeculorũ ad amuſsim relatus ordo, nomina gentium, ac prouinciarum, quæ nunc uſque perſeuerant, regnorũ exordia, deſcriptionesq; rerum geſtarum, quarum nunc etiam extant indicia, ut deflagrationis in Palæſtina, hæc omnia docent abunde eius hiſtoriæ autorem fuiſſe ueracem, non fabulas, ſed ueriſsima ſcripſiſſe. Huc adde, quòd facile poſsis, ſi uelis, unicuique narratæ rei à Moſe, petere ex ſcriptoribus profanis duo & tria, pluraq; teſtimonia: ut ſi uelis de creato homine à Deo uera eum ſcripſiſſe docere, poſsis ex teſtimonijs profanorum ſcriptorum etiam roborare. Sic de creationis ordine, poſtea de diluuio, de Gigantibus, quod factum eſt hoc opere, & alijs ſcriptis, fecerunt eruditiſsimi apud Græcos. Et Ioſephus contra Appionem Grammaticum, multorum ſcriptorum teſtimonijs antiquitatem, primatumq; ſuæ gentis ſatis oſtendit. Philoq; Iudæus Philoſophis admirandus, docuit Chaldæos fuiſſe genitores Hebraicæ gentis, ut tametſi natus in Aegypto Moſes eſt, pietas tamen & doctrina, ac ſapientia, cognitioq; creationis mundi uenerit à maioribus ſuis, qui norãt perpetuis maiorũ ſuorum relationibus, nõ infinitis quidẽ illis, ſed infra breue tempus cõſtrictis, mũdum fuiſſe creatum. Nã Abrahã, ad cuius tẽpora peruenerũt anni Noë, potuit ab eo nõ ſolũ de diluuio,

ſed

A ſed etiam de creatione mundi audiſſe. Quippe Noë uidit & cognouit Matuſalem: is uidit, & cognouit primum hominem, à Deo creatum. Potuitq; Abraham audiſſe eum, qui referret uidiſſe ſe eum, qui creatum à Deo uidiſſet. Hæc igitur temporum propinquitas, relationem creati mundi facilem, memorabilemq; continet. Non erat, cur Moſes hanc ſcientiam ab Aegyptijs mutuaret, cum maiores ſui, Aegyptijs uetuſtiores, eam optimè tenerent, in primis Abraham, Iſaac, & Iacob, qui cum ſcirent perſpectiſsimeq; noſſent, Deum paucis antè annis, hominem mundumq; creaſſe, uenerabantur eum, & colebant, Creatoremq; mundi & humani generis appellabant. Abrahamq; dixit, Leuo manum meam, ad Dominum meum, poſſeſſorem cœli, & terræ. Melkizedek uerò ibidem benedicens, Benedictus, inquit, Abraham, Deo excelſo, qui creauit cœlum, & terram. Ecce uterque non Aegyptius, norant, & fatebantur, Deum creaſſe cœlum, & terram. Quare non fuit opus Moſi ab Aegyptijs hanc ſcientiam petere, quam longè melius, & incorruptius maiores ſui tenuiſſent. Apparuit enim ſæpiſsimè Deus patribus, ac maioribus ipſius Moſis, quibus oſtendebat ſe Creatorem cœli, & terræ, & prædicabat omnipotentem, id quod ſemper ab anteceſſoribus ſuis audierant. His ergo rationibus non coactus uti præceptoribus Aegyptijs, didicit creationem mundi Moſes, tribus ſcilicet: Vna, quòd maiores ſui, quibus apparuit Deus, docens ſe Creatorem, reliquerunt poſteris eam ſcientiam: Secunda, quòd ijdem maiores, ac progenitores, ab anteceſſoribus ſuis perpetua ſucceſsione in domo Hebræorum remanente, audierant, feruebatq; de Creatione mundi apud omnes ſermo: Tertia, quòd Deus etiam ipſi Moſi apparuit, ſeq; omnipotentem ei, creatoremq; monſtrauit, & prædicauit, ſæpius id Moſes audiuit. Sed reuertor ad tertiam rationem, qua temeritas,
B ſummaq; cæcitas Simplicij comprobetur. Nam ſi uel concedam doctrinam Moſaicam ab Aegyptijs manaſſe, non modò non habendam ob hanc cauſam fabuloſam, ſed uenerabilem, amplexandamq; probabo. Luce clarius oſtendam omnem Græcorum Theologiam, quicunque eam tractauerint, ſiue recentiores, ſiue uetuſtiores, (uetuſtiores dico ut Orpheus, Muſæus, Linus: recentiores, Pythagoras, Anaxagoras, Empedocles, & Plato) non modò qui conferat, agniturum eam Aegyptiam, ſed ipſorum etiam hanc eſſe confeſsionem, quicquid Græci de Deo, diuinisq; rebus eſſent locuti, à Barbaris, cum primis Aegyptijs, qui ſunt Græcis uiciniores, allatum. Hoc Plato confeſſus eſt apertè in Cratylo, & in Timæo. In Sympoſio, & Phædro eſt honorifica mentio de Mercurio Triſmegiſto. Hoc Plutarchus, & Strabo, Iamblichus, & Proclus, qui paribus teſtimonijs perhibent, Philoſophos Græcorum, ad Aegyptios uti præceptores adijſſe. Tota ferme Platonis de generatione mundi Theologia, nominibus ſermonisq; tenore conſiderato, quam prior Timæus didicerat, Triſmegiſti eſt. Quòd autem ſapientiſsimi Græcorum, Aegyptiorum ſibi myſteria indaganda, noſcendaq; cenſuerint, ſit nunc, multis alijs poſthabitis, Plutarchus teſtis. In eo qui inſcribitur de Iſide, & Oſiride, Teſtantur, inquit, quàm ueneranda ſit Aegyptia Theologia, Græcorum ſapientiſsimi, Solon, Thales, Plato, Eudoxus, Pythagoras, & ut alij ferunt, etiam Lycurgus, qui in Aegyptum uenerunt, uſiq; ſunt commercio Sacerdotum. Ferturq; Eudoxus audiſſe Chunepheum, Solon Sonechitum Saitam, Pythagoras Aenopheum Heliopolitam. Præcipueq; Pythagoras admiratus eos, imitatus eſt rationem ſymbolorum ac myſteriorum, ænigmatis ea inuoluens. Nam ab his, quæ dicuntur literæ Hieroglyphicæ, nihil propè diſcrepant præcepta Pythagorica. Vt eſt, Super ſede ne comedas: Super chœnice ne ſedeas: Ne plantes palmam: Ignem gladio ne diuerberes. Huc uſque Plu-

Hieroglyphica Pythagorica ſpere cadc.

tarchus. Ex his igitur constat, Simplicium dum mordicus Philoponum insecta- C
tur, dum magis quàm deceat, Aristotelem admiratur, putat irrefragabiliter locu-
tum, homini non humanam, sed diuinam tribuens autoritatem, non modò uetu-
stissimam Hebræorum Theologiam, omnibus hominibus, & seculis uenerabilem,
contempsisse, sed maiores suos, superioresq; Philosophos Aegyptiam Theologiam
admiratos, & amplexos, præcipuè Platonem, insigni contumelia affecisse. Si enim
fabulosa est Hebraica, & Aegyptia Theologia, secuti sunt fabulas, qui ad Hebræos,
& Aegyptios causa discendi se contulerunt. Plusque uidit unus Simplicius, quàm
omnis Græcia. Sed ad id ueniamus quod eum maximè fefellit, ac ludificauit, ui-
dentem in libro Mosis, lucem causam Diei, quarta die creari. Quo loco, primum
dicendum est, non hoc solum, quo fabulosam eam narrationem ostenderet, sed to-
tam historiam fuisse considerandam. Neque si quo in loco obscuritas esset, aut im-
plicatio, debuit omnem historiæ fidem subuertere. Erant alia perspicienda, quæ
si uera, si cohærentia, si sapienter dicta uiderentur, horum bonitas, debuit obscu-
ritatem unius loci defendere, non ex obscuro loco cæterorum claritas denigrari.
Cum ergo reliqua historia sit mirabilis, sit diuina, credendum erat locum illum
obscurum quidem, & ignotum sibi, non falsum esse. Sed quid his faciat, quibus
certum est, uno mortali nec satis probo homine, suis rationibus motum æternum
colligente, cæteris quidquid dixerint, nihil credere, nihil attendere? Qui morbus
non modò in hoc, sed alijs longè clarissimis rebus toto humano generi grassatur,
dum sæpe male affecti, plus credimus falsa loquenti, quàm uera. Quod ergo reddi-
dit eum dubium, fabulosumq; ea de causa putauit: mihi etsi dubium est, & obscu-
rum, non est protinus fabulosum. Quis est enim alicuius ingenij, qui ad istum
modum, in scriptis omnium Philosophorum, ab una re obscura, colligeret uni- D
uersum autorem mendacem? Declaro igitur locum, ac declaraui in mea Cosmo-
pœia, quòd tametsi multi sint mysticè interpretati primam lucem fuisse naturã An-
gelicam, quorum mihi expositio, quoniã hanc lucem narrat Moses diem fecisse, nul-
la ratione probatur: uerius esse, ac melius, lucem illam, ut docuit Moses, fuisse Solem,
quòd tum in sacris literis nomen lucis creberrimè sit nomen Solis, tum nihil fuerit
naturalius, qui sit omnium corporearum formarum, omnis mundanæ uitæ autor,
præses, ac principium cunctarum apparentiũ rerũ, primũ post informia primordia
esse creatum. Ac Moses naturalissimè, & ut uenire in mentem melius non possit,
primum recensuit creata duo rerum inter se commista principia, tanquã mundi fun-
damentum, tanquam Embryonem, terram, & aquam: Mox autem ceu tertium atq;
agens principium, quod adiunctum terræ & aquæ, omne genus formas produceret,
effectam lucem. Omnium enim rerũ terrestrium, causa sunt terra, & aqua, & Sol. Pri
ma duo uelut accipientia, rationemq; fœminæ habẽtia, tertium uelut masculũ, impri-
mens in ea calorem & lucem genitalem. Decuit autem terram & aquam priores fieri,
ob multas causas: præcipuam uerò, quòd ex aqua omnium ueterum Philosopho-
rum consensu selecta, purissimeq; abstracta fuit ætheria substantia, ex eaq; Sol fa-
ctus, & omnia lumina cœlestia. Non enim moror hic Aristotelis autoritatem, sed
sequor non modò uetustissimæ Theologiæ sententiam, uerumetiam rationem, &
exempla, cum uideas nubes aquosas collisas, horrenda in nocte largam exhibe-
re lucem: sic Lumina per aërem uolantia, stellasq; cadentes uidemus & scimus
ex humoribus & uaporibus generari, eiusmodi quandam natura cogitantes
esse lucem cœlestem, artificiosius ab autore sapientissimo compactam, ac den-
satam. Sed quoniam potest facile persuaderi, lucem illam primogenitam fuisse

Solem

A Solem: obscuritas autem omnis inde est, quòd quarta die dicitur effectus: quod nulla ratione cohærere possit, cum lux causa diei sit effecta prior: ut non solum non potuerit creari quarta Die Sol, sed ne prima quidem: quoniam nulla fuit Dies ante Solem creatum: Dicendum igitur, duoq; ab his qui hæc legent, obseruari postulanda: Vnum, ut attentè considerent, agnoscantq;, falso dici, uulgoq; iactari, & scribi, hanc uel illam rem factam prima, uel secunda, uel tertia die. Vt prima die sit facta lux, secunda cœlum, tertia patefacta terra, quarta creatus Sol. Dico hoc & falsum esse, & impossibile, nec à Mose scriptum, sed historiam eius hoc habere. Primò res ipsas fuisse creatas, pòst dies fuisse secutas, & circumuolutas. Nec deputasse Mosen Opifici summo dies, quibus, ut solent homines, operaretur, nocte ab opere quieturus, ac quasi dormiturus discederet. Dico, & obseruandū ab omnibus prædico, non esse facta opera illa, in hoc, & illo die, ut manè exorto Sole, ad opus quasi surgens è stratis Opifex accederet: sed eum dico sine diebus operatum: operante autem eo, exactos fuisse sex dies. Nam quando Deus est opus mundanum aggressus, nulla dies fuit: primúmque opus ab eo non fuit factum in die, sed facto opere, Dies secuta est. Aspice & consule Mosen, uidebis eum apertè fatentem, cum crearetur lux, nullam diem fuisse, sed luce creata, diem apparuisse: creata autem luce, ordine naturali secuta sunt cætera opera: effectus est aër, quo effecto, secunda dies expleta est. Vt primum aër est à luce flagrāti selectus ex aquis, eodem tempore terra nuda remansit, quæ humida ob recentes aquas, inflammataq; à Sole, non stirpes modò, sed etiam terrestria, aquaticaq; animalia produxit, ut Nilo in alueum redeunte, totamq; Aegyptum humidam relinquente, nascuntur monstra, uersisq; animalia glebis aratores inueniūt. Hæc igitur omnia, non fiebant in die, sed his rebus effectis, trium dierum interuallum absolutum fuit.

B Verisimile enim est, cum primum lux est creata, subitò uagari cœpisse, aquasq; inflāmantem eas in aërem extenuasse, illo uidelicet primo die. Attamen aër fertur secunda die creatus. Hoc interuallo scias, beneq; perpendas, non modò terrestria, sed etiam cœlestia fuisse absoluta. Perfectum est enim cœleste, & terrestre opus hoc spatio, narrante diuina historia, primum terrestria facta, quæ ab illa primogenita luce dependebant; intermissisq; rebus terrestribus, quibus naturale trium dierum spatium attribuerat, subitò reuertitur ad opus cœleste, quia narrata prima re, & ab ea paulum digressa, uenerat ad terrestria. Vides igitur, quòd non dicit creata quarto die sidera, Solem, Lunam, stellas: sed ideo uidentur dici ab ea quarta die, creata, quia omissa fuerat narratio rerum cœlestium, ut breui facta digressione, mox repeteretur. Ea repetita, non fuit quarta dies ipsarum rerum creandarū: sed ideo fuit, quia tres dies opere terrestri fuerant exacti, & narrati: reuocato opere cœlesti, oportuit addere, & dicere diem quartum: non quòd præcisè factum in ea die fuerit opus, sed facto, & absoluto, ac narrato terrestri, ac cœlesti opere, circumuolutum est spatium quatuor dierum. Audi, & attende, quòd non est deputata unicuiq; rei dies una. Quî enim fieri potest, cum prima lux, dum crearetur, nullam habuerit diem? Si non prima res, ne secunda quidem, nec tertia, nec quarta eodem ordine. Idcirco autem non est certa dies primis illis rebus deputata, quòd die, & noctu fierent: & tum lux facta est non in die, tum nonnullæ res, quæ uidentur dici certa die creatæ, tribus, aut quatuor diebus sunt factæ. Credendum est enim, ut dixi, ubi lux apparuisset, aërem ex aqua flammis suis fecisse, prima scilicet die & secunda: credendum quoque eadem die, terras nudari cœpisse, nudatas eodem tempore & herbas, plantasq; produxisse, & animalium corpora informasse: sic dum hæc in terris fierent, sidera cœperunt toto efferuescere cœlo. Datur igitur dies non quidem uniuerso operi, sed perfectioni, absolutioni. Sic ubi absolutum

Cicero mundi, sensum

lutum fuit omne opus cœleſte, dicitur ueſpere quartæ diei affuiſſe, cum creato Sole C
non in die, conſecuta eſt creatio omnium ſtellarum: ſed ipſis expletis, abſolutæ ſunt quatuor dies. Hoc igitur obſeruato, quod quidem omnibus ſcriptoribus eſt uſitatiſſimum, qui prius principium alicuius rei attingentes, eamq; intermittentes narrando, quæ non intermitteretur operando, mox redeunt ad primam rem, quam breuiter attigiſſent, narrantq; tempus exactum his rebus fiendis, quod ad prima, & ſecunda ſpectat. Conſtat etiam Moſen non retuliſſe quarta die creatum Solem, neq; hunc diem operi cœleſti deputaſſe; ſed cum principium operis cœleſtis breuiter narraſſet, ſolam ſcilicet lucem, aut Solem, moxq; ad terreſtria deſcendiſſet, iterum redijſſe ad id quod narraſſe cœpiſſet. Ac dico, eodem tempore, eodemq; ſpatio, creatum fuiſſe Solem, Lunam, Sidera, omnemq; ſubſtantiam cœleſtem: ſed cum narratio ueniſſet ad terreſtria, paulocq; poſt reuerſa eſſet ad cœleſtia, repetitum eſſe totum cœleſte opus, cum ea re, quæ prius fuiſſet expoſita. Propoſitum fuit exemplum in Coſmopœia, quia naturale eſt, ex ſcriptoribus profanis. Ouidius, qui Geneſim mundi, pariter atque Moſes decantabat, cum prius dixiſſet magnum illum Opificem, certos rebus, & uentis ſitus dediſſe, retulit interim ſidera nata. At quomodo id factum eſt, ſi uenti, omniaq; terreſtria, quæ fiunt à ſideribus, ſequi poſt ſidera debuerant?

Vix ita limitibus diſcreuerat omnia certis,
Cum quæ preſſa diu, maſſa latuere ſub ipſa,
Sidera cœperunt toto efferueſcere cœlo.

Ecce ſcribit eodem ferme modo atq; Moſes. Vt Moſes narrata luce, & die, perſequitur res terreſtres, mox reuertitur ad ſidera: cum ſideribus autem Solem ſidus maximum neceſſe fuit comprehendere: ſic ille cum uentos, cum tractus aërios, cum ſitus elementorum deſcripſiſſet, ante quæ neceſſe fuit eſſe ſidera, tamen quoniam cuncta D
narrare ſtatuerat, ait, ſidera, quæ ſub maſſa, ſubſtantiaq; ætheria latuiſſent, efferueſcere interim cœpiſſe. Tale quiddam memorat Moſes, dum fieret aër, dum plantæ, & animalia in terris coorirentur. Ecce, inquit, ab eodem Deo ſidera quoq; ſub illa ætheria maſſa deliteſcebant, creabantur, rutilabant per omne cœlum. Ac quaſi præteritũ perfectum Moſis, Dixit quoq; Deus, fiant luminaria in firmamento cœli: intelligi debet ceu præteritum pluſquamperfectum, ut loquatur ad hunc modum, Dixerat quoq; Deus, ut fierent luminaria in firmamento cœli. Hæc autem luminaria erant non modo Sol, de quo principio dixi, ſed etiam Luna & ſtellæ, quæ prius omiſeram. Maiora autem ſidera, quod antea tibi non indicaueram, Iuſſit eſſe in ſigna, dies, et annos, ut lucerent, ut deſignarent omnia. Hoc autem omni opere abſoluto, fuit ueſpera quartæ diei, & mane ſequentis. Sic Moſes. Vides igitur quàm ea narratio ſit naturalis, neceſſaria? Quamq; uitare non poſsimus, quin aliquid prius exorſi, paulum digredientes alia complectamur, rurſum quod fuerat inchoatum, & omiſſum, repetamus. Dico igitur ſapientiſsimè, naturaliterq; ſcripſiſſe Moſen, factum eſſe Solem primum. Semel quidem factus eſt Sol à Deo, bis à Moſe deſcriptus, propter narrationis ordinem, ut aduocaret ſidera efferueſcẽtia, ſuperius omiſſa. Quartus autem dies non eſt huic operi, ſicut nec primus primo deputatus, ſed opere toto abſoluto à Deo, narrato à Moſe, exactũ eſt ſpatium quatuor dierum. Adi ipſum Poëtam, ubi cuncta cœleſtia, ac terreſtria poſuiſſet, ut ordo clarior eſſet, & aptior, iterum dixit:

Hæc ſuper impoſuit liquidum, & leuitate carentem,
Aethera, nec quicquam terrenæ fecis habentem.

At hoc antecedere debuerat ea, quæ prius deſcripſiſti, motum oceani, uentos, ortus, obitusq; ſignorum. Repetiſti igitur, ſicut Moſes reducit Solem, cum omni ætheria claſſe.

A classe. Reuocasti superimpositum rebus terrestribus,uelut claustrum, & septum (unde Græcè dictus Vranos, suprema descriptio) ambitum cœlestem, sublatamq; ab Opifice Deo in altissimas mundi regiones,leuissimam ætheriam substantiam. Atqui id non est eo loco, quem hic ostendis, id est, nouissimè,post res alias, quas memorasti:sed primo,cum sapiens Opifex ille, Chaos aggressus, omnipotentiq; manu, separata liquidissima,leuissimaq; ætheria substantia,ex ea luces cœlestes,ante omnes,Solem creauit, circumq; terras latos duxit orbes:Quod quidem fuit primum infinitæ, inexhaustæq; sapientiæ suæ opus: cætera subsecuta sunt, quæ tamen prius memorasti. Cùm hoc igitur exemplo, cuiusmodi apud omnes scriptores magna copia est, Mosaicæ narrationis ordo uerus ac naturalis appareat; resoluta, deiectaq; est Philosophorum importuna calumnia,qui spernentes quæ non intelligunt,in apertissimos errores dilabuntur. Responsio igitur est (ut per epilogum fiat clarior) ante formas omnes uisibiles, Sapientiã diuinam creasse Solem, Lunam, omniaq; sidera, totumq; hoc opus ad quartum diem peruenisse. Secundo,quartam diem operi cœlesti uti certam non deputari, sicut nec reliquis operibus, sed supremam manum designari, & quasi perfectum re & historia opus. Vt quod dicatur, quarta die facta lumina cœlestia, intelligendum sit, spatium usque ad quartam diem exactum, cœlesti & terrestri operi explendo: & quod dicitur ea die factum,intelligatur non tunc inchoatum, sed à principio inchoatum, ibi completum, & absolutum. Vt cum de sideribus & astris creatis loquitur quarta die Moses, Vt fierent luminaria in firmamento cœli, & diuiderent diem ac noctem,& sint in signa,& tempora, ut luceant in firmamento cœli, & illuminẽt terram.& cum subiicit,Et factum est ita.&, Vidit Deus quòd esset bonum, & factum est uespere & mane dies quartus. is sit sensus, non quòd à mane usq; ad ue-
B speram illius diei ea facta sint: dico Mosen nil tale dixisse, sed omni opere cœlesti cum terræ nudatione & plantis, & herbis expleto, quartam diem circumuolutam. Tertio sciendum, operationes & narrationes hoc differre, quòd ea narratio, cui sint plura complectenda, non potest nisi unam rem seorsum eodem loco referre: operationes autem uariæ fieri eodem tempore, diuersis locis possunt. Sic dico quòd cum Mosaicæ historiæ esset describenda creatio cœlestium, & terrestrium, necesse fuit, ut unum, deinceps alterum referret. Operationes autem hoc impedimentum non habuerunt, nec erat quod prohiberet, dum fierent terrestria,quo minus etiam cœlestia complerentur, aut dum fieret unum opus terrestre, non fieret alterum, ut dum extenuaretur aqua in aërem,non detegeretur terra. Igitur tametsi Moses post lucem narrat in terris factum aërem, factam nudationem terræ, natas arbores, & herbas, non propterea cœleste fuit opus intermissum, etsi fuit intermissa narratio. Dum fierẽt terrestria, etiam cœlestibus suprema manus imponebatur. Circumacta autem quarta die, ecce tibi absoluta erant lumina cœlestia,& tria opera terrena,aër, nudatio terræ, satus plantarum, cum quibus etiam animalia nasci cœperunt. Neq; hæc ego dicens, non sentio potestatem diuinam subitò cuncta facere potuisse, sed ordinem naturæ quendam declaro, quem posuisse Deus, descripsisse Moses uidetur. Quarto dicitur, usitatissimum scriptoribus esse,ob iustam aliquam causam reuocare, reducere, quod prius retulissent, & addere quod omisissent, ut sit concinnus ordo: Sic Mosen, etsi Solem prius in cœlo posuisset, reuocasse postea, ut adderet quod omisisset,Lunam, stellas, signa, tempora. Nec tamen est adeò quisquam hebes, ut putet scriptorem bis eam ipsam rem creasse,etsi bis descripserit. Hanc repetendi consuetudinem ipsi Mosi frequentem esse, exempla in rebus clarioribus, in Cosmopœia docuerunt. His ita resolutis,quibus apparet Simplicium tam sapuisse in historia Mosaica,quàm in pro-

pria

pria ſuæ Philoſophiæ profeſsione, & in refellendis argumentis Philoponi, reliquas C
eius, ut dixi, rationes, quibus impugnat iudicium Philoponi ſuper decretis Ariſtote-
lis, de Aeternitate motus, non perpendam, donec audiam diligentius ipſum ſua uer-
ba loquentem Philoponum. Tantum nunc admirabor, quod regnat in eadem atque
Proclus inſania, ut expreſſè & apertè Ariſtotele aſſerente, Platonẽ tempus, & cœlum
creaſſe, probare conetur (uide quæ ſæpe detinet homines inſania) uim uerbis allatis,
non diſſonare mentes duorum Philoſophorum, ac non ad Platonem Ariſtotelem,
ſed ad Ariſtotelẽ trahit Platonem. Quid igitur ad hunc philoſophari modum, aliud
eſt, quàm dare operam, ut cum ratione inſanias, ſciens, & prudens deſipias, profeſsio-
nem facias, ut te, & omnes homines ſemper decipias? Hiſtoria Moſis de Generatione
mundi dicitur fabuloſa: Plato quæ de creato cœlo, & tempore diſputat, alium habe-
re ſenſum prædicantur: ſiquis aliud, quàm quod attulit Ariſtoteles, oppoſuerit,
ἀνηστωμένος, obtenebratus appellatur. Quo planè conſtat, eorum eiuſmodi Philoſo-
phiam, non aliud eſſe quàm lucis omnis, & ueritatis obtenebrationem. Satis igitur
eſſet magnorum, ac priſcorum hominum teſtimonio, Ariſtotelis, Tullij noſtri, qui to
ties prædicat, Platonem mundum creaſſe, Philonis Iudæi, Plutarchi, Alexandri
Aphrodiſei, quorum autoritatem Proclo, Simplicio, aut ſiquis ex iunioribus pariter
deſipiat, præponderare, uti maiorum meliorumq; Philoſophorum, clarum eſt. Sed
ipſa ratio, qua Platonem æternum declarare mundum aſſeuerant, ſatis oſtendit, nihil
ibi niſi uiolentum eſſe: Ac ſimilia his quæ Proclus refert, quoſdam Platonicos ſen-
ſiſſe, tota ratione deſumpta ex eo, quod Græcè dicitur γινόμενον, genitum, quod fit, al-
terum τὸ ὄν, uere exiſtens. Quorum cum primum Plato pro rebus creatis, & corpo-
reis uſurparit; ſecundum pro nunquam factis, ſed ſemper eodem in ſtatu permanen- D
tibus, deſignans Ideas, à quibus ceu fontibus æternis, natæ ſint res ſenſibiles in tem-
pore: hæc duo ex aduerſo uelut irruentes, ſic iſti corripuere, & in ſuas ſententias uio-
lenter abſtraxere, ut primum non ſonet id quod in tempore habuerit principium,
unaq; cum tempore partum, ſed quod naſcatur, pendeat, oriaturq; ab alio, etiam in
æternitatẽ: Secundum, quod in contrarium, à nullo dependeat, ſeipſo ſtans, ſibi prin-
cipium. Has Ideas eſſe, illa quæ ex Ideis oriantur ſemper, infinito tempore naſcentia.
Eoq; hoc ſecundum uocari γρητὸν, generabile, factibile, quod ſemper fiat, ſic Ariſto-
telem, cum Platonem aſſerit generaſſe tempus, ſenſiſſe generationem continuam, per-
ennemq; tranſitum: ut non ſit duorum Philoſophorum diſcrepans ſuper tempore
ſententia: altero dicente motum, & tempus ἀίδιον, ſempiternum: altero generabile,
qui ſenſerit, perpetuam ex altero generationem. Hanc igitur uiolentam, coactamq;
interpretationem, ratio, magnorumq; Philoſophorum, quibus hæc ante Proclum,
& Simplicium nõ fuerunt obſcura, autoritas coarguet. Reſpõdeant igitur autoritate
ſua, & ratione, ipſi uetuſtiores, ac uenerabiliores recentibus hiſce, nouitijsq; Philoſo-
phis. Plutarchus in eo qui inſcribitur de Placitis Philoſophorum: Pythagoras, in-
quit, & Plato, γενητὸν ὑπὸ θεοῦ τὸν κόσμον, καὶ φθαρτὸν μὲν, ὅσον αὖ τῇ φύσει, ἀίδιον γὰρ εἶναι,
διὰ τὸ σωματικὸν, ἔμπην φθαρησόμενον γε προνοίᾳ καὶ στοχῇ θεοῦ. Quod eſt, Mundum factum ſeu
genitum à Deo, & corruptibilem ſuapte natura, quòd & corporeus ſit, & ſenſibilis,
non corrumpendum autem diuina prouidentia, & ſuſtentatione. In hunc modum,
Plutarchus, & ad uerum ſenſum interpretatur id quod uocatur genitum, ſeu factum,
afferens in medium rationem Platonis, quòd omne ſenſibile & corporeum corrum-
patur, quoniam habuit exordium. Hæc fuit ratio Platonis, clara, aperta, uera. Eadem
affirmat Laërtius qui Philoſophorum uitas, & dogmata diligẽter deſcripſit: κόσμον
εἶναι ἕνα γενητὸν, ἐπιφθαρτὸν καὶ αἰσθητὸς ὄντα, ὑπὸ θεοῦ κατεσκευασμένον: Vnicum mundũ & quia ſen-
ſibilis

A sibilis sit,genitum,& factum à Deo,sensisse Platonem. Sic Laërtius quoq; cõstat,quo sensu interpretetur genitum:factum scilicet in tempore, afferens & ipse rationem Platonis.Idem Plutarchus disserens de satu animæ,quæ est in Timæo,de hoc hominum genere,qui Platoni detrahunt creationem mundi: Sunt, ait, plurimi operam dantes Platoni,qui timentes, & anxij,omnem mouent lapidem, omnia conantur,torquent, uim adhibent, ceu nefariam, ac nefandam, occultare, negare, mundi & animæ molitionem, & constitutionem, uelut quæ fuerit ab æterno, tempusq; permanserit infinitum. Quibus responsum est,& nunc id sufficiat,quòd certamen,& orationẽ de Dijs, quo Plato fatetur summa contentione, & præter ætatẽ,se aduersus impios decertasse, confundunt,imò uerò tollunt in totum.Si enim ingenitus,aut non factus est mũdus, elabitur Platoni,animam,quæ corpore prior, & antiquior sit, mutationis, ac motus omnis principem,& causam esse,sicut ipse dixit. Quæ autem sit anima,& quo corpore, prior,& uetustior,progrediens oratio demonstrabit. Quod ignoratũ uidetur magnam dubitationem ueræ sententiæ iniecisse.Exponam igitur primum,quæ mihi uideantur,probabilia secutus, eoq; me ipsum consolans, quòd sit ueritas aliqua, etiam ab aliorum opinione secluſa, tum interpretationem, demonstrationemq; inducam. Sic enim res,ut ipse quidem arbitror,habẽt. Hunc mundum,inquit Heraclitus, neq; Deorum quispiam,neq; hominum fecit. Quasi uereretur,ne Deo excluso,hominum alicui creationem mundi traderemus. Melius igitur est,Platoni credentes,Mundum quidem à Deo factum dicere, & decantare, cum & mundus rerum factarũ pulcherrimus,Deus optima causarũ sit.Post multa Plutarchus: Quid opus est afferre,quæ dicuntur in Timæo? inquit. Totus enim liber est de creatione mundi.Et in Critia, siue Atlantico,Timæus eum dicit τὸν πάλαι γεγονότα, qui olim factus à Deo esset,nunc eorũ
B orationẽ fieret. In politico hospes Parmenidis, Mundum à Deo constitutum, multa bona habuisse:si quid difficile cernas,ex pristino confusionis,& inordinationis habitu remãsisse.In Republica, θεῖον γιγνητὸν, Diuinitatẽ factam,aut rem diuinam effectam, mundum appellat Socrates. Hæc & alia pleraq; Plutarchus, quæ cum sententiã Platonis claram exponãt,nostra declaratione non sunt adiuuanda. Philo autem Iudæus insignis Platonicus, cum de mundo loqueretur, Philosophorũq; super eo sententias afferret,neq; sua tempestate deessent, qui quemadmodũ Simplicius, & Proclus, Platonem ad Aeternitatẽ mundi nolentẽ traherent, perennem ei generationẽ asserentes dedisse,loquitur ad hunc modũ: Genitum autem,& incorruptibilẽ aiunt mundum à Platone in Timæo declarari. Nõnulli uerò,qui sapientiã iactant,eamq; sibi arrogãt, aut sophisticè agunt,arbitrantur à Platone mundum generabilem dici,non quòd generationis acceperit principiũ,sed quia si factus fuisset,non alia ratione,quàm quę ab eo posita est, constare potuisset: aut quia semper partes eius in generatione, & mutatione cernantur: βέλπιον δὲ καὶ ἀληθέστερον ὑπονοεῖν τὸ πρότερον: Sed melius est,& uerius opinari primum. non solum quia in omni opere Patrem, & Genitorem, & Opificem Deum illum, Architectum appellat, opificium autem uenustum, ac quasi partum, ac prolem hunc mundum,ab exemplari intelligibili,simulachrum sensibile,omnia quæ ille intelligibiliter, sensibiliter in se continentem, perfectissimum ad Mentis perfectionem,exemplũ sensibile: uerum etiam quia testatur id Aristoteles de Platone, quem ob Philosophiam mentiri sanè puduisset. Huius autem Platonici dogmatis autorem nonnulli Poëtam Hesiodum arbitrantur, qui genitum, & incorruptibilem cecinerit mundum: Genitum, cum ait:

Extitit antè chaos, exin latissima tellus,
Cui super innixum pondus rerum incubat omne.

Incorruptibilem uerò, quia nullo in loco de eius interitu meminerit. Clariſsimè igi- C
tur extat apud Heſiodum, mundum genitum. Hæc Philo. Quoties item Marcus no-
ſter, de Platone ſenſit idem, & prædicauit? Qui in Tuſculanis, Poſſumus ne, inquit,
dubitare, quin his præſit aliquis conditor, uel effector, ſi hæc nata ſunt, ut Platoni
uidetur, uel ſi ſemper fuerunt, ut Ariſtoteli placet? Simplicius item ipſe in octauo,
ὁ μὲν οὖν ἀλέξανδρος καὶ τὸν πλάτωνα φησὶν ἀπ' ἀρχὴς χρόνου, τὸν κόσμον γενέσθαι: Alexander ta-
men, inquit, fatetur, & ipſe Platonẽ ab exordio temporis creaſſe mundum. Affertq́;
idem in libris de Cœlo uerba Alexãdri, quibus oſtendit, Platoni mundum creatum
in tempore. Tantorum igitur adeoq́; antiquorum Philoſophorum, non refutabit
iuniorum leuitatem, & ineptiam, autoritas? Qui non ſolum æternum à Platone mun
dum dici, ſed etiam ubi ſuper hoc carpitur ab Ariſtotele, defendere, conciliare duos
quaſi Philoſophiæ anteſignanos ſatagunt. Egregia uerò pax, ad quam uocant, omni-
bus modis repugnantes. Ea demum eſt eorum Philoſophia, certum, conſtitutumq́;
eſt eis, modò regnet quod ipſi opinentur, miſcere omnia, nihil non peruertere, pu-
dore quo carent funditus, à nullo flagitio eos retrahente, temeritate, & inſolentia
duce, quæ pars eſt myſteriorum Ariſtotelicæ hodiernæ Philoſophiæ, nihil non au-
dentes. Multæ ſunt item aliæ rationes, quibus à Simplicio defenditur Aeternitas
apud Platonem. Veluti quòd rogans, an factus ſit mundus nec ne, reſpondet, factus,
quia uiſibilis & tangibilis: non reſpondet, quia cum prius non eſſet, extitit deinceps.
Quaſi non ſit eadem ratio, factum cum prius non eſſet, aut tangibilem, & uiſibilem fa
ctum dixiſſe. Cum Plato uelit omne quod tangitur, & cernitur, habere principium:
Eoq́; etiam diſſolubile, niſi diuina poteſtas obſtiterit, eſſe. Peruertitur quoq́; ac depra
uatur, quòd Aeternitatis imaginẽ dicente tempus Platone, quo declarat iuxta Timæi
Locrẽſis ſententiã, æuum ſemper fuiſſe, tẽpus nõ ſemper, uelut rem factã ad illud exẽ- D
plar æternũ, peruertit inquã Simplicius, in eo temporis exemplũ Aeternitatẽ aſſerẽs,
quòd ea maneat in æternum, tempus in æternũ fluat. Sed quomodo foret Aeternita-
tis imago tempus, ſi par utriq́; duratio, perennitasq́; eſſet? Qua cauſa aſcita fuit à Ti-
mæo, & Platone, hæc collatio perennitatis & temporis, ut primum foret exemplar, ſe-
cundũ ſimulachrũ, niſi quia ad ſimilitudinẽ eius quod fuit ſemper extra mundũ ſine
mundo, factum tempus cum mundo dixerũt? Alioqui nõ opus erat hoc exemplo, ſi
in utroq́; perẽnitas eſſet. Nam exemplariorũ ac ſimulachrorũ ratio aſſumpta eſt à Pla
tone, ut redderet cauſam, & inueniret principiũ & fontem creati mundi, & temporis,
quaſi ſimulachrorũ mundi intelligibilis, & Aeternitatis. Dixitq́; cauſam exemplarem
facti mundi, intelligibilem mundum, qui fuiſſet æternus; cauſam temporis exempla-
rem ipſum æuum. Hoc omne indicat factionẽ & exordiũ, ponuntq́; diſtinctè ea quæ
ſemper fuerunt, & quæ non ſemper. Semper exemplaria, non ſemper ſimulachra.
Nec uerum eſt quod Simplicius ait, ſi ſimile ſit tempus Aeternitatis, neceſſariò infi-
nitum, immenſumq́; & ipſum eſſe. Dico ſimilitudinem temporis, & Aeternitatis eſſe,
quam aſpexit Plato, quòd Aeternitas ſemper fuit, tempus autem quaſi factum eſt
eius particeps, ſicut cum ſimulachra fiunt ad eorum, quæ prius extabant, exempla-
ria. Dicoq́; Platonem idcirco exemplarem cauſam, & res ad hanc factas induxiſſe,
ut oſtenderet, quid inter æternum, atque creatum intereſſet, & unde uenire res
creatæ potuerint: arbitratus ſic rationem mundi facti habuiſſe, ſicut cum ædifi-
catores, longe prius quàm ædificent, exiſtentes, continent animo ſpeciem futuri
ædificij: Sic Deum ſemper habuiſſe formam mundi, animo inhærentem, mundum
autem in lucem exiſſe ad eam ſpeciem, quæ ſemper in animo diuino extitiſſet. Ita-
que non erat cur has ſimilitudines aſſumeret Plato, ſi fuiſſent ſemper cauſæ &
cauſata.

A causata. Nec est in eo simile tempus Aeternitati, quòd sit semper sicut Aeternitas: sed in eo, quòd habuit quandam similem naturam, ipsi Aeternitati sua perennitate remanente, tempore, cum prius non esset, creato, in quo fuit ei similitudo cum Aeternitate: Quia cum factum est, ad similitudinem eius quod prius foret, factum est, sicut ad similitudinem Patris dicitur Filius procreatus, qui prius non esset, existente Patre. Sic existente semper Aeternitate, quasi filius eius natum est tempus; & quasi filius mundi intelligibilis, qui semper fuisset, conceptus, editusq; in lucem est mundus sensibilis. Res igitur clara. Quod autem, dicente Ioanne Philopono, Deum operari sine tempore: opponit sese Simplicius, & arte sophistica armatus occurrit, Si sine tempore, ergo in Aeternitate; nunquam igitur operari destitisse, Aperta cauillatio. Non protinus si sine tempore operatur, semper operatur. falsa inductio. Sine tempore operari tria designat, aut semper operari, aut momento inuisibili, aut actione; non sub sole. Deus Sol, extra mundum, & tempus, omnia operatur, & operari potest, sine isto mundano tempore. Nec Deus tantum, sed omnes qui sunt extra Solem, quidquid agunt, sine tempore mundano agunt. Hoc modò Deus existens extra mundum, maior omni mundo, quicquid fecit, sine tempore fecit. Non opus ei fuit Sole, & die, qui Solis & diei fuit autor. Sex autem illi dies apud Mosen, sunt rerum ipsarũ absolutiones, non spatia, quibus operatus sit Deus, qui prius sine die creauit terram & aquam, & ipsum cœlum, orbemq; Solis. Philoponus autẽ sentit ueriſsimè Deum immediatè operari, hoc est, quòd si uelit facere, nullum est impedimentum: subito fit quod uult, actione inuisibili, in ictu oculi, immensurabili momento, cui nihil resistat. Hoc ille dixit: Simplicius peruersè & insciter intellexit, peruersius interpretatur. Qui quod dicitur ἀμέσως, ἀχρόνως, cum putet sonare Aeternitatem, cum sonet actionem mo
B mentaneam, profectò suam insciti̇am declarat, qui nec uocum pondera sentiat. Quod autem inducit Simplicius tanquã absurdum, si Deus non semper operetur, inesse in actionibus eius prius, & posterius, & quasi gradationẽ, nec fieri posse ut cuncta simul fecerit sex diebus, quatuor anni tempora, uer, æstatem: primum nego absurdum, in actionibus eius esse prius & posterius, secundum dico non inesse. Neq; enim fas est, si quis mortalium plectendus esset à Deo, qui non plecteretur antea, postea plecti: Etsi Iupiter decreuisset aliquam perdere gentẽ, quod quondam non faceret, aut turpe fuit ei fecisse, aut coactus est semper perdere, ne in actionibus eius sit prius, & posterius. Inest igitur gradatio in operationibus Dei, non quòd ei sit impossibile, cuncta momentis inuisibilibus operari, qui posset omnia actione immensurabili, & intẽporea, quæcunq; sex millibus annis fecit, fecisse: sed ordo rerum, ac Natura, postulat inesse prius & posterius eis, temporumq; gradationẽ, ad confusionẽ euitandam. Nec oportet ad naturam Dei trãsferre, quod rebus corporeis, & creatis est necessariũ, quas necesse est seculis, ætatibusq; suis, paulatim explicari. Eaq; bonitas eius, & prouidentiæ inuariabilis ordo. Quod autem negas eum, si creasset, sex diebus omnia tẽpora simul potuisse complecti, hallucinaris. Quis est enim uel mediocriter eruditus, qui non sentiat, eum simul omnia tempora fecisse, uer, autumnum, æstatem, hyememq;, eodẽ tempore, qui Solem harum uicissitudinũ causam creauit? Qui dixit, Fiat lux: id est, Sol, qui dicitur lux, lucique dedit mirabiles ordines, & motus, simul cum luce quatuor anni tempora, quorum est causa lux, propterea certos eundi, redeundique, accedendi, & abscedendi nacta ordines, ut fieret, quod factum uidimus, creauit. Nam idem adiecit, Et sint in signa, & tempora, & dies, & annos. Ergo cum luce totum fecit annum. Ipseq; consilium ab se creatæ lucis declarauit. Instruxit, aptauit causam omnium temporũ: & cum mirabiles Soli dedisset ordines, quibus sese inter utrunque Tropicum flecte-

ret, profectò repertor ipſe ueris, æſtatis, autumni, & hyemis fuit. Res igitur clara. C
Cui enim non conſtat, inuentores primarum cauſarum, omnium conſequentium effectuum haberi, & dici merito autores? Sunt aliæ rationes apud Simplicium, quas, ut dixi, ſi dabitur unquam, ut quid Philoponus ſit locutus, poſsim diligenter explorare, diſſoluam.

Oſtenditur Creationem mundi ab antiquiſsimis omnium nationũ fuiſſe confeſſam. Cunctos ferme Philoſophos uetuſtæ famæ, patrumq; traditioni, ſubſcripſiſſe. Explicatur in primis Theologia Triſmegiſti de Creatione mundi. Triſmegiſtum cum Moſe congruere in deſcribenda Creatione. De creatione lucis, ſiue Solis, ſiderumq; aliorum, & aëris, ex aquæ puriſſima defecatione. Ante omnia de creatione terræ & aquæ, quæ cæteris fuere principia, dictum chaos ab illis, aut hyle. De nudatione terræ, creatione animalium, & hominis ad imaginem Dei creati. Hanc Theologiam uidiſſe Ouidium apud Græcos, Latineq; expreſsiſſe. Deos eorum eſſe ſidera, factos ex aqua. Secutos eſſe priſcos Græcos hanc Theologiam. exempla ex Platone.

CAP. VIIII.

SVPEREST, ut ipſam mundi Creationẽ omnes gentes, & Philoſophos, uno aut altero excepto, omnem uetuſtatẽ, fuiſſe confeſſam, exemplis comprobemus. Non fuit certè niſi mirabile ueritatis argumentũ, tot fuiſſe uoces in hac re ſcriptorũ gentiumq; cunctarum, omnibus in libris pariter cõſonantes. Quin etiam eos ipſos, qui defendendam ſibi Aeternitatem ſuſcepiſſent, ſæpe dixiſſe reperies, quæ recurrente ad ueritatẽ animo, uiolentamq; perſuaſionẽ deſerẽte, ſuper rerum molitione, & temporis exordio eis exciderunt. Pleraq; etiam ſtatuerunt, quæ cùm neceſſario rerum principio (ſi quis reſoluẽdo per omnia pergat, perueniatq; ad aliquod ſupremum) nitantur, cernentur ſine dubio ſecum creationem mundi trahere. Itaq; mirabilem in eorũ ſcriptis pugnã, ſummamq; dogmatũ confuſionẽ cernũt legentes, occultoq; mœrore circum præcordia, ea legendo occupantur, nihil certũ, nihil niſi acæphalon, male poſitũ, male conſtans, & prodigioſum, quaſi plenum lacrymis & horrore humanarũ rerum chaos, offendentes: dum miſera, mœſtaq; hac uita, quam luctus, & labor, omnesq; calamitates comitantur, nihil fore nobis melius pollicentur; & cœlum, elementaq; iſtius mundi uenerati, eripuerunt hominibus, dederũt illis Aeternitatem. Cum hæc igitur ſit in dogmatis eorum confuſio, qui perſuaſionẽ hanc obtinentes, ne mutire quidem de moribus, de prouidentia, de noſtris animis, de uirtute poſsint; de quibus quantumuis loquantur, quia ſubneruarunt, fundamẽtaq; ſubduxerunt, uanus ſermo eſt; iure qui legit eorum dogmata, nullum fructum, ſed mœrorem, triſtitiam, confuſionemq; animo reportat. Parte alia, quia nõ omnes cæcitas oppreſsit, & quia uiolẽta, tempore, aut ratione tandẽ diſſoluũtur: ſic rationis auxilio uiolẽta illa dogmata, ipſa ſemet paulatim diſſoluunt, deſtruunt. Omnes igitur gentes à maioribus auditã, frequentemq; priſcis ſeculis, conditionẽ mundi decantauerũt, & qualis apud Moſen eſt, celebrauerunt. Ac, ut oſtenſum eſt, & confeſſus eſt Plato, cum Barbari ſint Græcis longè uetuſtiores, & traditũ monimẽtis ſit, ob hanc cauſam, Græcos ad Barbaros diſciplinarũ cauſa adiſſe, certũ eſt, uti præceptorũ, quæ Barbari ſenſiſſent, à Græcis quoq; ſentiri, & agnoſci, et recipi, fas eſſe. Quod etiã fecerũt. A Barbaris

A baris autem post aliquod tempus uenit ad Græcos, ut alia dogmata, sic de Creatione mundi sermo, quem tamen etiam Græci ab antiquissimis progenitoribus acceptum, paulatim posteris reliquerunt, & per successionem tradiderunt. Eoq; apud uetustissimos quosque Poëtas Græcorum, inuenitur de Creatione & principio rerum celeberrima fama. Quo magis in antiquitatem te insinuaris, tam magis deprehendas famigeratam, celebrem. Mercurius igitur Aegyptius, quem constat unum propè fuisse, quem Plato cum primis & Pythagorei fuerint secuti, de Creatione locupleter scripsit. Item Chaldæi, Phœnices, Hebræi, quibus nulla natio uetustior, ac memorabilior. Nam ab his natæ sunt aliæ, & sparsæ circum orbem terrarum gentes. Ipse igitur Mercurius omnibus Aegyptijs, ac Græcis præceptor, totam adamussim creationem, in uniuersum, & per partes descripsit, cum cœlum ac terras ostendens à Deo sumpsisse primordium, tum uerò claras & apertas rationes expediens, quibus ea, quæ fuerunt minorum postea rerum generalia principia, & ex quibus omnia nata feruntur, à Deo fuerint composita, & excogitata. Quomodo Sol conditus: tellus quod principium proferendarum plantarum, frugum, florum, quibus quasi circumuestita sit, habuerit. Quid rerum postea natarum uarietatem, ut necessarium fundamentum antecesserit. Hæc ille docuit, & docuisse, uerbaq; eius esse quæ de Creatione uir antiquissimus scripsit, non ea solum, quæ passim de hoc homine summo consensu à profanis, & sacris scriptoribus feruntur, testantur, sed etiam quæ cernimus apud Platonem, Platonicosq; omnes, & Pythagoreos uetustiores, ut Numenium, Philonem, Archytam, Anaxagoram, ac plerosque alios: de quibus dicere pergemus, ubi res, locusq; postulabunt. Nunc autem Mercurij Genesim explicans, dico eum confessum, & Creationẽ mundi aliquando extitisse, & in-
B ueniendarum rerum modum, quo ad humano ingenio fas est, aperuisse. In libro, qui dicitur Pœmander, id est, Pastor hominum, nomen prouidentis Dei, quale etiam Prometheus, quem librum hoc titulo præscripsit, quòd in eo loquatur is ille, qui item apud Mosen, appellans seipsum Iehouah, ingressus de Creatione scribere, eum ipsum Pœmandrum qui apparuisset, inducit docentem, & explicantem. Omnium enim maximarum abstrusarumq; rerum prisci, Deum, aut Angelos eius habuere præceptores. Quo fit, ut quæ dixerunt, longè maiorem fidem, quàm quæ posteri Philosophi, qui ipsi sibi fuere magistri, promereantur. Vbi igitur ei Pœmander apparuisset, ut soliti erant prisci patres, cum Angelum, aut Deum uidissent, rogauit quis esset. Ego, inquit, sum Pœmander, Mens autoritatis. Et scio quid uelis. Hæc ubi dicta dedit, mirabile spectaculum se uidisse testatur, in quo Creatio mundi, & qualia fuerint noua illa partaq; è nihilo primordia continentur. Primum uidit diuinam claritatem, quæ fuit ante mundum, regnum Dei glorioſissimum, totius mundi principium. Parte alia uidit tenebras quasdam horribiles, longè infra diuinam illam gloriam subiacentes. His subiacere Naturam quandam humentem, inexplicabiliter turbatam, fumumq; uelut ex igne exhalantem, tum sonitum fragoremq; inenarrabilem ex ea prodeuntem. Tum uerò etiam uocem uelut ex igne emissam. ἐκ δὲ τοῦ πυρός, &c. Ex igne autem, Verbum sanctum, Naturæ insedisse, ignemq; purissimum emicuisse ex humida Natura in altum, leuemq; fuisse, & acutum, simulq; efficax. Aëremq; leuissimum fuisse consecutũ spiritum, ascendentem usque ad ignem è terra, & aqua, ut uidebatur: eumq; ex ipso pependisse. Terram autem, & aquam fuisse inter se commista, ut præ aquis terra uideri non posset, sed commota fuisse propter spirituale Verbum, quod super ferebatur. Deinde explicat is qui apparuisset spectaculum, docens se lumen illud esse, quod fuisset ante

humidã Naturã, quæ è tenebris apparuiſset. Verbum autem radioſum, luminoſum, C
qui ex Mente ſit, Filium Dei eſſe. Mentẽ autem Deum Patrem. Neq; enim ſeparati,
inquit, ſunt ab inuicem, quorum ſit unio, ipſa uita. Hæc ubi dixiſſet, in ipſum defixiſ-
ſe oculos, ut contremiſceret ad eius Ideam, Triſmegiſtus ait: cumq; nutu eum ſuble-
uaſſet, Ecce, inquit, uideo animo, lucem illam innumerabilibus uirtutibus radian-
tem, uideo mundum in circum ſcriptibilem, & continere ignem, & ſtationem ha-
buiſſe, contentum maxima uirtute. Ac cum in ſtupore eſſem, cogitans quæ mihi à
Pœmãdro aperirentur, rurſum mihi dixit, ut intuerer animo ſpeciem Archetypam,
quæ principium infinitum antecedit. Hæc Pœmandrum dixiſſe. Elementa uerò, in-
quit, Naturæ, undenam extiterunt? Iterum ille, Ex uoluntate Dei, inquit, quæ
Verbum nacta, intuitaq; pulchrum mundum, imitata eſt, creans mundum per ſua
ipſius elementa, & genituras animarum. At Mens Deus, cum ſit mas & fœmina, pe-
perit Verbum, alteram Mentem. Huc uſque progreſsi, Mercurij uerba explice-
mus: deinceps alia proferentur, in quibus reliqua de mundi Creatione hiſtoria con-
tinetur. Eſt autem diuina hiſtoria. Duoq; de ea noſcenda ſunt: primum, eam ſimi-
lem eſſe Moſaicæ: deinde, hanc eſſe Platonem ſecutum, multosq; ante eum Græco-
rum, Orpheum, Anaxagoram, Heſiodum, ut appareat uerè uetuſtiſsimi illius Triſ-
megiſti librum eſſe, non modò quia multi eius meminerunt, uerum etiam quia cla-
ret, Pythagoreos, ſuperioresq; hæc imitatos, de Creatione mundi ſcripſiſſe. Nam
quæ Timæus Locrenſis, & Plato, uocant mundum, νοητὸν, ἰνδιανικόν, exemplarem,
mentalem, ad cuius imitationem Deus fecerit mundum ſenſibilem, hancq; potiſsi-
mum cauſam celebrauerunt, & de ea copioſè ſcripſerunt, ecce Mercurius prior pro-
diderat, qui & Ideam archetypam memorauerat, & ad hanc, quam Principium in-
finitum ante oculos haberet, ait, factum ſenſibilem mundum. Hocq; fuiſſe princi- D
pium elementorum, hinc origines illas, quatuorq; membra, quibus conſtat mun-
dus, apparuiſſe. Ac primò ſciendum, duas hic eſſe & nominari luces: Alteram, in-
corpoream, infinitam, incircunſcriptam, creatricem, immenſum quẽdam mundum:
Alteram, corpoream, creatam. Igitur Moſes ſcripſit, In principio creauit Deus cœ-
lum & terram. Tum creationem aggreſſus, Terra, inquit, erat inanis & uacua, &
Spiritus Domini ferebatur ſuper aquas. Triſmegiſtus autem non ex animo ſuo, ſed
ex reuelatione, Antequam crearetur mundus, fuiſſe lucem, ut ipſe inquit, hilarem, fla
grantem, glorioſam claritatem, qua fuit glorioſus antequam mundus fieret, creator
ipſe. Et quem Moſes uocat Deum, & Spiritum, dicens eum primò creaſſe cœlum, &
terram, deinde creatæ iam terræ, & aquæ ſuperincubuiſſe, eum Mercurius Lucem
appellat, immenſamq; claritatem & maieſtatem, ad quam ipſe contremiſceret, ei per
ſpeciem oblatam. Hæc claritas inenarrabilisq; lux uidebatur ſupernè, & quaſi extra
mundum, ſine mundo rutilare. Huic longè ſubiacebant tenebræ illæ immenſæ, quæ
dicuntur apud Moſen, ſuper abyſſum incubuiſſe. Iam Deus creauerat terrã & aquã.
Sed humidæ Naturæ, id eſt, terræ & aquæ, ſuperextabant tenebræ, nondum ab illa
æterna, ſupernaq; claritate, luce corporea producta. Vides igitur omnia ſimilia in-
ter Moſen, & Triſmegiſtum. Apud Moſen eſt Deus Principium, Creator, apud
Mercurium Lux immenſa, & Mens, ut ipſa docuit paulo pòſt. Apud Moſen uerus,
ac naturalis Creationis ordo, quo non poſsit naturalior cogitari, eſt, quòd princi-
pio Deus creauit terram, & aquam, deinde lucem cœleſtem. Quomodo eam creaue-
rit, non adeo declarauit, ſed obtulit tantùm cognitionis ſcintillam, ut intelligere-
mus. Nam cur Spiritus Domini ferretur ſuper aquas, cur'ue mox Dominus dixerit,
Fiat lux, Mercurius ipſe declarauit. Sæpe enim cum fuiſſent duo, aut tres, idem ſcri-
bentes

A bentes, quod ab uno prætermiſſum eſſet, aut breuiter poſitum, refertur copioſius ab altero. Sic Ioannes multa retulit à cæteris Euangeliſtis prætermiſſa. Deſignauit igitur tantum, quaſiq; innuit Moſes, quomodo cœleſtis orbis, aut lux corporea poſt terram, & aquam creata ſit, aut cur ſuper aquis Spiritus ille ierit, quid'ue illic fecerit. Cauſa igitur fuit, ueraq; ratio, quam Triſmegiſtus expreſsit. Qui ubi Deum opificem claritatemq; eius induxiſſet: Exinde tenebras horribiles, quibus ſubiacebat humida Natura, id eſt, quod dicitur Chaos, aut Hyle, terra uidelicet & aqua obuolutæ: deinde, Verbo ſancto, Spiritu ſcilicet illo Moſaico, incumbente, & turbante, ac cõmouente aquas, quod Moſes dicit merachephet, quaſiq; ſonitu ingenti, ex aquarum colliſione, edito, refert exhalaſſe uelut fumum, ætheriam ſubſtantiam, ignemq;, ut ipſe uocat, ἄκρατον, purum, impermiſtum. Is igitur erat fragor aquarum, hæc abyſſus tumultuans, ut Hebraïcè ſonat Thehom, ſcindebatur ab Opifice Deo, quatiebatur, turbabatur, ætheria ſubſtantia, puriſsimusq; ignis ex ea eliciebatur. quemadmodum colliſis nubibus aquoſis, naſcitur purus ignis, terras horrenda in nocte latè colluſtrans. Tale faciebat Verbum ſanctum, gloriaq; diuina apud Mercurium, apud Moſen Spiritus Domini. Et quod Moſes dixit, merachephet, agitabat, quatiebat, mouebatur, operabatur ut opifex, hoc Triſmegiſtus Aegyptiè, eodem fortaſſe uerbo, aut Græcè, cuius linguæ non fuit ignarus, dixit ἐπῳδεῖν, ſuperibat, ſuperambulabat. Cur ſuperambulabat? quia uidelicet ignem purum, qui de humida natura ſe ſuſtulit in altum, eliciebat, fabricabatur Spiritus ille, eliciens ex aqua puram ſubſtantiam, Solem, lucemq; corpoream. Ideo ſubitò adiecit Moſes, factam lucem: Mercurius autem, ignem ἄκρατον, puriſsimum, in altum ſe ſuſtuliſſe. Habes igitur apud utrunque mirabilem, & conſonum creationis ordinem, quòd ante omnia fuit
B ſempiternus Deus, lumen æternum, claritas ſempiterna. Pòſt ab eo creata eſt terra, ſimul & aqua. Abſente autem luce, tenebræ terrificæ ſuper aquis illis creatis incubabant. Oportebat ergo creare lucem, & cœlum, cœleſtesq; lucernas, quibus ſubiectæ terræ illuminantur, & aluntur. Ecce igitur Verbum ſanctum, & Spiritus ille magnus, infinitus, poteſtatis immenſæ, mirabilem, inauditumq; fragorem ſuper aquis, ac ueluti tonitru efficiens extraxit ex eis puriſsimam ætheream ſubſtantiam: extracta in altum ſublata, & artificioſè compacta, rutilare cœpit. Ac ſicut apud Moſen mox poſt lucem, efficitur shamaim, id eſt, aër, extenuatioq; illa, quam ipſe uocat ſua lingua Rakia: ſic Triſmegiſtus ait, cum illo cœleſti, puro, acuto, efficaciq; igne, ſecutum eſſe aërem raptatũ, extenuatum, attractum, ab ipſo igne cœleſti, id eſt, Sole, qui ei contiguus adhæreat. Fuiſſe autem quaſi repetens, anteaquàm hæc fierent, docet terram ſimul, & aquam, commiſtas, confuſas, pòſt ſeparationem eſſe factam. Cernimus hucuſque diuinam, mirabilemq; Triſmegiſti Philoſophiam, Creationem cernimus, & modum, atque ordinem, mirabiliter Moſi conſentaneè relatum, clariora etiam nonnulla, quàm apud Moſen. Nihil naturalius, uerius. Ecce terra & aqua priores creatæ, ut una mundi conglobatio, una maſſa, ex aqua facta ſunt omnia cœleſtia, & terreſtria. Cœleſtia mirum in modum conſentientes, nunc uterque ex aqua, uidelicet puriſsimum ignem, puriſsimam lucem, defecatioremq; ſubſtantiam, ut nubium albentium, & candentium, ut facum, & cometarum per aëra uolantium. Item aërem ex aqua, cum igne, cœleſtiq; illa ſubſtantia, ſubſecutũ. Creatio duorum principiorum, terræ & aquæ, creatio duarum rerum cœleſtium, ex aqua, ignis ætherij, lucis cœleſtis, Solis, & aëris contigui. Hoc uterque Theologus docuit mirabiliter conformis. Sic Poëta quoque noſter his apud Græcos antiquos Theologos repertis, cecinit,

Et liquido

Et liquido ſpiſſum ſecreuit ab aëre cœlum. Superius autem dixerat, C
Nam cœlo terras', & terris abſcidit undas. Et,
Ignea conuexi uis & ſine pondere cœli
Emicuit, ſummaq; locum ſibi legit in arce.

Erant enim in eadem creationis maſſa. Moſes primò Spiritum Domini ſuper aquis agitaſſe, ſtatimq; lucem accendiſſe, diurnamq; feciſſe; extemploq;, & ſecunda die aërem. Triſmegiſtus autem ait, aërem συνεκολάθησεν, ignem illum efficacem, rapidum, Solarem, aſſecutum. Neque enim aliud ſentit Moſes, nec ſeparat à luce primogenita aërem, quę ſimul creata, ſimul rapuit aërem ex aquis. Quod autem Mercurius Triſmegiſtus, per quem collatum nobis à Deo beneficiū, ſatis admirari & collaudare non poſſum, ut quæ tradit obſcurius Moſes, ipſe fecerit perſpicua, & nos adiuuerit ad intelligendam Theologiam Moſaicam, hunc ordinem Creationis tradiderit, diuinam, immenſamq; poteſtatem creaſſe primum, terram, & aquam, ex aqua luces cœleſtes accendiſſe, atque hoc eſſe quamobrem & tenebræ eſſent ſuper aquis creatis, nõ dum reperta luce, & cur Spiritus diuinus ſuper abyſſum mouerit, operatusq; fuerit, & hanc ſuper abyſſum commotionem, fuiſſe creationem Solis, aut lucis, omnisq; ætheriæ ſubſtantiæ: quod Moſes prodidit quidem, ſed obſcurius, cum ea declarant, quæ eo libro ſcripſit, tum uerò nobiliſsimus ille locus, quem ſuperius adduxi, hic repetam re poſtulante. In libro διεξοδικῶν, ad Tat filium, quem locum citat etiã diuus Cyrillus contra Iulianum Imperatorem, rogatus Triſmegiſtus, ut cauſam doceret modumq;, quo Sol eſſet creatus, & unde apparuerit, ſic diuinitus reſpondit: ὁδὲ πάντων κύριος, εὐθέως ἐφώνησε, τῷ ἑαυτοῦ ἁγίῳ καὶ νοητῷ, ἐν δημιουργικῷ λόγῳ. ἔστω ἥλιος, καὶ ἅμα τῷ φᾶναι, τὸ πῦρ ἐκ φύσεως ἀνωφερὲς ἐχόμενον, λέγω δὲ τὸ ἄκρατον, καὶ φωτεινὸν, καὶ δραστικώτερον, καὶ γονιμώτερον ἐστερεώσατο ἡ φύσις τῷ ἑαυτῆς πνεύματι, καὶ ἤγειρεν εἰς ὕψος ἀπὸ ὕδατος. Quod eſt, D Dominator omnium, inquit, ex templo ſancto ſuo mentali, opificoq; Verbo inclamauit, Exiſtat Sol. ac ſimul dicto, ignem qui naturæ ſublimis, ac leuis eſſet (dico ſcilicet puriſsimum, ac luminoſisſimum, atque efficacius, & genitalius) corripuit ſpiritu ſuo Natura, & extulit in altum ex aqua. Hæc ille. Agnoſcis Theologiam Moſaicam? Moſes, Et dixit Deus, Fiat lux. Mercurius, Voce ſua ſancta inclamauit, Sit Sol. Ecce lux illa Moſis, non alia atque Sol. En cauſa quamobrem Spiritus Domini ferebatur, mouebatur ſuper aquas: creabat uidelicet Solem, orbemq; cœleſtẽ, & creabat ex aquis. Quidquid puriſsimũ, uitaliſsimũ, maximeq; efficax eſſet, Natura imperijs impulſa Dei, corripuit in altũ. En Sol, en orbis cœleſtis. Hoc ſpiritus agebat, hoc moliebaẗ ſuper aqua, cui ſuperferebatur. Simul enim ſuperferebaẗ, Simul locutus eſt mentaliter, ut fieret Sol, eadem molitio, & locutio, Ferebatur, & Loquebatur: Locutus eſt, & Loquendo operatus. Si ſimul dicere Moſes potuiſſet, Ferebatur, Locutus eſt, dixiſſet. Non potuit, eoq; primum ait eum affuiſſe, tum præſentem locutum eſſe. Opera igitur diuina in primordio apud Moſen, & Triſmegiſtum, ſunt terra, & aqua, tum lux, id eſt, Sol, puriſsimusq; ſubſtantiarum ætheriarum globus ex aqua. Sequitur apud Moſen eadem opera, eodem tempore, à luce cœleſti, aërem, quẽ ſua lingua uocat, ſhamaim, effectum, conſecutumq; flammas illas cœleſtes, & purum ignem. Idem relatum eſt à Triſmegiſto. Hoc autem ipſo tempore creata lampade cœleſti, ſolariq; ardore, ſublimiusq; aſſurgente ex aquis aëre, neceſſariò terra nudata eſt, ſublatis aquis, inq; aërem extenuatis, quibus premeretur, ſimul ſcilicet factus eſt aër, ſimul aperta terra, & aquæ remanentes in loca caua profundaq; deſcenderunt. Hoc docens Moſes, Et dixit Deus, Congregentur aquæ in unum locum, & appareat arida. Mercurius autem, ſuper quo obſtupeſco, ad Aſclepium, quem fecit

Latinum

A Latinum Apuleius, quem locum profert diuus Cyrillus contra Iulianũ Imperatorẽ: καὶ εἶπε, φησὶν ὁ ὀσιρὶς, εἶτα ὦ μέγιστε ἀγαθὲ δαίμων, πῶς ὅλη ἡ γῆ ἐφάνη; καὶ εἶπεν ὁ μέγας ἀγαθὸς δαίμων, κατὰ τάξιν καὶ ἀναζήρανσιν ὡς εἶπον, καὶ τῶν πολλῶν ὑδάτων κελευσθέντων ἀπὸ τοῦ νοῦ εἰς ἑαυτὰ ἀναχωρῆσαι, ἐφάνη ὅλη ἡ γῆ ἔμπνλω, καὶ τρέμουσα, ἅλίῳ λοιπὸν ἀναλάμψαντω καὶ ἀδιαλείπτως ἀναπαίοντω καὶ ξηράνοντω, ἡ γῆ ἐσπείζετο ἐν τοῖς ὕδασι ἐμπεριεχομένη ὑπὸ τοῦ ὕδατω. Hoc est, Et dixit, inquit Osiris, deinceps ò maxime bone Dæmon, quomodo terra omnis apparuit? & dixit magnus bonus Dæmon, Iuxta ordinem, inquit, & arefactionem, ut dixi. Et quia multitudo aquæ iussa est à Mente, ut in seipsam concederet: Apparuitq; tota terra cœnosa, tremens. Deinceps Sole radiante, & irrequiete comburente, & exiccante, terra solidata est, in aquis, quam aqua circumplectitur. Hæc ille. Quid diuinius? Quæ Moses neruosè, paucis, is pluribus uerbis, luculenter, apertè, naturaliter, diuinè, ut aliud dici non possit, quòd apparuerit terra per siccationem Solis, quòd iusserit Mens, Sapientia diuina, Opifex Filius Dei, congregatas aquas, abire in profundiores terræ partes. Iusit, quia exhausit aquas per Solẽ, quę superiores terrę partes premerẽt, mare profundiores appetiuit. Hoc Dei, hoc Sapiẽtiæ, æternæ & Mentis opus, Mentis, quæ placuit Anaxagoræ, Platoni, Aristoteli, sapiẽtissimis quibusque. Huc usque igitur omnia inter Mosen & Trismegistum consona. Post apertam terram cœnosam, madidam, trementem, uirginem, tenellam, ut teneri infantes, palpitantem, ex hac ipsa à sole tepefacta, nata docuit animalia Moses, & diuina benedictione aucta, Trismegistus autem, ὁ δὲ θεὸς εὐθὺς εἶπεν ἁγίῳ λόγῳ, αὐξάνεσθε ἐν αὐξήσει, καὶ πληθύνεσθε ἐν πλήθει πάντα τὰ κτίσματα καὶ δημιουργήματα: At Deus, inquit, continuò locutione sancta, dixit, Augeamini incremento, & multiplicamini in multitudine omnes creaturæ & opera. Sic Mercurius. Sed antè docuerat ueram animaB lium creandorum, naturalemq; causam, dignam quam cuncti uehementer attendant. Nanque Sol, per quem, non unum, aut alterum, sed longè plurima bona Deus efficere statuerat, cuius prudentissimum consilium norat facienda, & quo modo fieri possent habebat exploratũ, non solũ aperuit terras, maximeq; ad omnia necessarium aërẽ sustulit, quo spatiũ inter cœlũ, & terrã repleretur: sed etiã duo fecit alia nõ minus mirãda opera. Firmauit ardoribus suis terrã, & ex ea adhuc madida, cœnosa, tremẽte, tenera, uirgine, creauit animãtes, omne genus. Hoc Moses quidẽ dixit, sed principalẽ tantũ causam proposuit: Mercurius tres causas, diuinã uoluntatẽ, ardorẽ Solis, & astrorꝝ, & terrã ipsam humentẽ: Moses diuinũ duntaxat imperiũ, & terrã madidã, præterito Solis tepore, calore. Trismegistus igitur, ἡ δὲ τούτων περιφορὰ καθ ὡς θέλει ὁ νοῦς ἐκ τῶν κατωφερῶν στοιχείων ζῶα ἤνεγκε ἄλογα, ἀὴρ δὲ πετεινὰ ἤνεγκε, καὶ τὸ ὕδωρ νηκτά: Horꝝ, inquit, septem astrorꝝ cõuersio, ut uoluit Mens, ex infimis elemẽtis, animalia produxit. Aër autẽ protulit uolucres, & aqua aquatica. Sic Trismegistus. Euidẽter aũt Ouidius, ut noscas hæc nõ ab ullo nostrorꝝ cõficta, sed esse, ut sunt, & ferũtur, lõge uetustissima, uidit in literis Græcorꝝ, & usurpauit, Latinisq; uersibus donauit. Audisti Mercuriũ. Ille autem:

Terra feras cepit, uolucres agitabilis aër.
Cesserunt liquidis habitandæ piscibus undæ.

Cum autẽ fuerint tres causæ, quę ad animaliũ primordialẽ procreationẽ cõuenerint, diuinũ Imperiũ, Sapiẽtiæq; uolũtas, Solis ardor, madida ac tenera terra: quartã, quę comitata est, & sine qua fieri q̃ factũ fuit, nõ potuisset, quæ nõ causa fuit efficiẽs, sed finalis, Moses & Trismegistus pariter inducũt: sed occultè Moses, oblata tantũ sapiẽtibus occasione, ut super eo Philosopharẽtur. Trismegistus apertè. Vide igit quanta fuerit eius, qui cũcta creauit, sapiẽtia. Molitus est terrã, altissimasq; aquas ei supiniecit. Quo aũt cõsilio tantã aquarum uastitatẽ cõdiderit, declarauerũt sequẽtia. Nam si terra sine aqua fuisset, quod fieri quoq; non poterat, multę incõmoda secuta fuissent:

Ea maximè omnia,quæ ſunt in mari ſabuloſo,ubi nihil aquę eſt.Fuiſſet igitur primũ C
inhabitabilis omnis terra.Sed cætera nõ proſequor.Ex his igitur aquis,quibus altiſ-
ſimè terras Deus operuiſſet,hæc bona ſecuta ſunt,quæ quidẽ docuere,ſine his Crea-
tionẽ cõſtare nõ potuiſſe,ſapiẽtiãq; eius clamitãt,qui tantas eas cum terra exoriri fe-
ciſſet.Principio ex his facta eſt ætheria ſubſtãtia,ſimiliter atq; aër, ac nubes, ex aqua
accepta,puriſsimeq; genita,exinde diffuſus aër: tertio remãſit tellus humida, madi-
da,apta ad generãdas fruges,herbas,flores,arbores,& animantes. Agnoſcis quot ex
aquis illis bona? Tres igit habuit cauſas ingẽs ille cumulus aquarũ, ut fieret ætheria
ſubſtãtia,ut fieret aër,ut terra madeſceret.Non erãt in terra permãſuræ ſemp ingẽtes
aquæ,ne forẽt eadẽ incõmoda,atq; his nõ creatis.Eleuata igit ſublimi ſubſtãtia, quæ
diuidit in æthera,& aërem,terra madida remãſit ad gignẽdos animãtes,& aperta, ut
eſſet habitabilis.Docẽt igitur Moſes & Mercurius ſeparationem hãc terræ & aquæ
fuiſſe,quæ cum duas cauſas finales habuerit, Moſes nullã quidẽ aſsignat, ſed unius
oſtendẽs effectũ,docet cur arida diuinis imperijs apparuerit. Triſmegiſtus autẽ aſsi-
gnat cauſam & effectũ:Is fuit animaliũ ortus,declaratq; cur aperta ſit terra.Quod ta-
citè Moſes innuit.Moſes,cõgregẽtur aquæ in unũ locũ, & appareat arida. poſterius
aũt deſcribit ortũ animaliũ. Triſmegiſtus uerò: διεχώρισαι δὲ ἀπ' ἀλλήλων ὅτε γῆ, καὶ τὸ ὕδωρ,
καθὼς ἠθέλησεν ὁ νοῦς. καὶ ἐξήνεγκεν, ἀπ' αὐτῆς, ἃ εἶχε τετράποδα, ἑρπετὰ, θηρία, ἄγρια, καὶ ἥμερα: Sepa-
rata eſt abinuicẽ terra & aqua,quẽadmodum uoluit Mens.Et protulit ex ſeipſa quæ
continebat utero ſuo,quadrupedia,reptilia,feras agreſtes,& cicures. Sic ille. Vltima
demũ totius operis manus,fuit hominis ſatus,naturaliter & diuinè poſt omnia ſecu-
tus.De quo eadẽ ferme locutus eſt Triſmegiſtus atq; Moſes,Quòd eũ ſimilẽ ſui con-
diderit,quòd uti propriã prolẽ dilexerit, quòd dominatũ ſuper omnes animantes ei
tradiderit.His uerbis: ὁ δὲ πάντων πατὴρ ὁ νοῦς, ὢν ζωὴ, καὶ φύσις, ἀπεκύησε τὸν ἄνθρωπον, αὐτῷ D
ἴσον, ὃ ἠράσθη ὡς ἰδίου τόκου, περικαλὴς γὰρ ἦν, τῷ τοῦ πατρὸς εἰκόνα ἔχων. ὄντως γὰρ καὶ ὁ θεὸς ἠράσθη
τῆ ἰδίας μορφῆς, καὶ αὐτῇ παρέδωκε τὰ ἑαυτοῦ πάντα δημιουργήματα. Quæ ſunt, Omniũ autẽ pater
Mens,quòd uita eſſet,& natura,peperit hominẽ ſibi ſimilẽ,quẽ dilexit uti propriam
prolẽ.Formoſus enim erat,quippe qui patris gereret imaginẽ. Verè eñ Deus ꝓpriã
formã dilexit,eiq; ſuas oẽs creaturas tradidit.Sic Triſmegiſtus. Moſes autẽ: Et dixit
Deus,Faciamus hominẽ ad imaginẽ,& ſimilitudinẽ noſtrã, & præſit piſcibus maris,
& uolatilibus cœli,& beſtijs,uniuerſæq; terræ, omniq; reptili quod mouet in terra.
Sic Moſes.Nec hoc loco ſolũ Mercurius,ſed omni etiã opere ſuo,copioſè de mundi,
& hominis creatione ſcripſit.Eſt aũt liber is,ex quo hęc produximus,qui inſcribit ab
eo,Pœmãder,uelut Geneſis Moſis,et Timæus Platonis.Inq; eo ſunt quędã quę poſ-
ſint animũ offendere,ſimilia uidelicet his quę ſcripſit Plato,alijq; profani ſcriptores,
quos cũ delectu,& iudicio legere neceſſe eſt,ſolis ſacris literis hoc priuilegio pollenti-
bus,ꝙ uſquequaq; ſunt incorruptę,ſyncerè,pureq; ueritatẽ edocẽt. Hocq; argumẽto
cum multis alijs,apparet,eſſe hũc Triſmegiſtũ,antiquiſsimũ illũ Aegyptiæ Sapiẽtiæ
principẽ.De quo & Moſe,quidã apud Græcos uehemẽter eruditus, qui quædam ex
Pœmãdro interpretatus eſt,arbitratus Triſmegiſtũ à Moſe accepiſſe: Claret,inquit,
Theologiã Hebræorꝝ toto orbe fuiſſe celeberrimã, ἡ νομοθεσία αὐτῶν ἀρχαιοτέρα ἦν, καὶ ἑρμῆ
τότε, καὶ εἴτις ἄλλος παρ' Ἕλλησι, σοφὸς, πολλοῖς ἀποδέδεικται. Hoc eſt,Legemq; eorum, quòd ue-
tuſtior eſſet, & Mercurio iſto,& omni alio, quiſquis fuit apud Græcos ſapiens,mul-
tis eſt probatum, & oſtenſum.Hoc ille ſcribit. Illud eſt clariſsimum argumentum,
hunc ante omnes Græciæ Philoſophos floruiſſe,quòd Anaxagoras, Plato,multiq;
priſcorum Philoſophorum nomina Philoſophiæ, & res, ab eo didicerunt. Nam
Mens apud eos celeberrima,creatrix mundi, principium formarꝝ, à Mercurio prio-
re nominata,inductaq; fuit: Quam credo eum lingua Aegyptia, Hebraicæ finitima

uocaſſe

A uocasse Rochma, Sapientiã, in qua, & per quã cuncta creata prædicat Solomon. Adhæc, Chaos, siue Hyle, alterũ mũdi principiũ, patiens, recipiens, Græcis usitatũ, Mercurij est, ut apparet in Asclepio, & in sermone sacro. Idea quoque mundi, Platonis, & Pythagoreorũ, Timæi Locrensis, & multorũ, à Mercurio uenit: quibus & alijs claret, superiora priscum illum Trismegistum scripsisse. Nam totus ferme Timæus Platonis ab eo fluxit. Fuit autem inanis ostentatio Græcorum, quæ est apud Platonem, quòd à Barbaris accepta, Græci fecerunt meliora. Dilatarunt quidem Græci, eloquẽtiusq; rescripserunt ea, sed plerisque prauè intellectis, nõ pauca superstitionibus suis contaminarunt, ut potius à Barbaris accepta, quia sanus sensus deesset, fecerint peiora. Sed uenio ad alia, quæ de Creatione scripsit Trismegistus. Duoq; sunt diuinissima in eodem Pœmandro de Creatione, quemadmodum in Genesi Mosis, testimonia: unum quòd quemadmodum Moses solis uerbis, & locutionibus inducit Deum operatũ, sic Mercurius, ubi in calce libri, admiratus opera diuina, in laudes Creatoris os aperuisset, eumq; ex uarijs operibus eius collaudaret, dixit: ἅγιος εἶ ὁ λόγῳ συνεστάμενος τὰ ὄντα: Benedictus es, qui solo Verbo cuncta fecisti. Sic Moses item ad unamquamq; rem testatur Deum dixisse, ut fieret lux, fieret firmamentum in medio aquarum, terra produceret, fierent luminaria in firmamento cœli. Et noster diuinus Vates, Verbo Domini cœli firmati sunt, & spiritu oris eius, omnis uirtus eorum. Agnoscis eandem locutionem apud Mercurium. Idem Trismegistus docet, fuisse Verbum illud mentale, intellectuale, non exterius resonans, ore, dentibus, linVerbũ mentale
gua formatum. Secundum quod mirabile, &, ut dixi, ab omnibus Philosophis præcipuè Platonicis usurpatum, & quo uera mundi declaratur origo, est apud eum, quòd omnis rerum inuentio, & omne esse, in Deo fuit antè per originem & for-
B mam, originaliter, & formaliter, non ipsa rerum corpulentia, sed efficacia, plenitudine, Idealiter, Diuinitus. Idem ferme, ac si dixeris, ignem in silice esse, per modum silicis, non per modum ignis, antequam sit excusus. Et in seminibus animaliũ, per modum seminis esse animalia, non per modum animalium. In illa igitur infinita sapientia, originaliter, ac diuinitus, uelutq; in suo fonte, & origine, cuncta continebantur. Eoq; non est factus mundus è nihilo, sed habuit originem uerissimam, ortumq; antecedentem & uirtutem, in qua cuncta uirtualiter, ut sic loquar, essent congregata. Hocq; est, Quòd per ipsum omnia facta sunt: Et sine ipso factum est nihil, quod factum est. Aut, quod factum est in ipso uitam fuisse. Hoc priſci Philosophi declarantes, induxerunt mundum archetypum, imaginem mundi sensibilis, dicentes hunc mundum simulachrum illius æterni, perinde ac ad originem, formamq; suam eum referrent: omnemq; naturam, similitudinem & quasi Diuinitatis partum, & prolem asseruerunt. Modus autem quo cuncta in illa diuina ubertate tenerentur, non est omnino comprehensibilis, sed intelligi tantum terrenis exemplis posset. Hoc igitur omne indicans Mercurius, & in principio Pœmandri, induxit speciem illam mundi ἀρχέτυπον προϋπάρχον, quæ præesset in Aeternitate, ipsaq; Diuinitate: & in calce, cum eum benediceret: ἅγιος εἶ, ὃ πάσα φύσις ἀνθρώπου ὄση: Benedictus es, cuius omnis natura fuit imago. Sicut autem Moses in primo capite Geneseos totam creationem complexus, repetit in secundo, nonnullis, quæ prius omiserat, adiectis; sic Trismegistus, cum in Pœmandro latè de tota generatione rerum scripsisset, iterum eam repetit in tertio sermone, quem inscripsit ἱερὸς λόγος. Quo libro mira, prodigiosa, & quæ possint testari eandem semper Philosophiam, notionemq; Dei, floruisse. Hic recognosces dogmata nominaq; Philosophiæ Græcæ. Videbis unde manarit ad Græcos, νοῦς, Intelligentia creatrix, & Chaos illis celebre. Recognosces totius Platonicæ Philosophiæ

fontem, de rerum principijs. Iterumq; maximi hominis assertionem uidebis, cœleste C
corpus diuinum quidem esse, sed factum tamen, segregatumq; ex aquis, nõ quintam
quandam substantiam, ut Philosophis uisum, qui substantiæ cœlestis originem inue-
nire non potuerunt. Sic uerò scribit: δόξα πάντων ὁ θεὸς, καὶ θεῖον καὶ φύσις θεία, ἀρχὴ τῶν ὄν-
των, ὁ θεὸς καὶ νοῦς, καὶ φύσις, καὶ ὕλη, σοφία εἰς δέξιν ἁπάντων ὧν. ἀρχὴ τὸ θεῖον καὶ φύσις, καὶ ἐνέργεια,
καὶ ἀνάγκη, καὶ τέλος καὶ ἀνανέωσις. ἦν γὰρ σκότος ἄπειρον ἐν ἀβύσσῳ, καὶ ὕδωρ καὶ πνεῦμα λεπτὸν, νοε-
ρὸν, δυνάμει ὄντα ἐν χάει. ἀνέδη δὲ φῶς ἅγιον, καὶ ἐπάγη ὑφ' ἅμμῳ ἐξ ὑγρᾶς οὐσίας στοιχεῖα, καὶ θεοὶ
πάντες τῇ διεξῶσι φύσεως ἐναπόρρα. ἀδιορίσων δὲ ὄντων ἁπάντων, καὶ ἀκαταστασίας ἀποδιωρίδη τὰ
ἐλαφρὰ εἰς ὕψος, καὶ τὰ βαρέα ἐθεμελιώδη ἐφ' ὑγρᾷ ἄμμῳ, πνεύ τῶν ὅλων διοριδέντων, καὶ ἀνακριμα-
δέντων πνεύματι ὀχεῖδαι, καὶ ὤφθη ὁ οὐρανὸς ἐν κύκλοις ἑπτὰ, καὶ θεοὶ, ταῖς ἐν ἄστρῳ ἰδέαις ὁπτανόμενοι
σὺν τοῖς αὐτῶν σημείοις ἅπασι, καὶ διωρθώθη σὺν τοῖς ἐν αὐτῇ θεοῖς, καὶ περιελήφη τὸ περικύκλιον, ἀέρι
κυκλίῳ διόμενοι πνεύματι θείῳ ὀχόμενον. ἀνῆλε δὲ ἕκαστος θεὸς διὰ τῆ ἰδίας δυνάμεως τὸ προσταχθὲν αὐ-
τῷ, καὶ ἐγένετο θηρία τετράποδα καὶ ἑρπετὰ, καὶ ἔνυδρα, καὶ πτηνὰ καὶ πᾶσα σπορὰ ἐναπορος, καὶ χύρ-
τος, καὶ ἄνθη παντὸς χλόης, τὰ σπέρματα τῆ παλιγγενεσίας ἐν αὐτοῖς ἐσπερμολόγησε τάς τε γενέσεις τῶν
ἀνθρώπων εἰς ἔργων θείων γνῶσιν. Quæ sunt, Gloria omnium Deus, & Diuinitas, & Mens
Natura. Diuinum principium rerum Deus & Mens, & Natura, materia, Sapientia
ad declarationem omnium existens. principium Diuinitas, Natura, & efficacia, siue
operatio, & necessitas, & finis, & renouatio. Erant enim tenebræ infinitæ in abyssо, &
aqua, & spiritus tenuis, intelligibilis, diuina uirtute existentia in Chao. Sublata igi-
tur est sancta lux, & congelata sunt, ac firmata elementa inferius, ex humida substan-
tia. Et Dij omnes amplectuntur, adamantq; Naturam seminalem. Cumq; omnia
essent indirempta, & incomposita, separata sunt leuia in altum, grauia in imum, in
arena humida, diuisis omnibus per ignem, & appensis spiritu, ut uehantur. Et appa-
ruit cœlum in circulis septem, & Dijs aspectibus astrorum apparẽtes, cum suis omni- D
bus signis. Et distinctus est cum Dijs, quæ in ipsa sunt, & circunscriptus est ambitus,
aëre circulari uago, spiritu diuino uectus. Protulitq; unusquisque Deus, per propriã
uirtutem, quod imperatum fuit ei, natasq; animalia quadrupedia, reptilia, aquatica,
uolucria, Omnisq; satus seminalis. Et fœnum, & flores, omnisq; herba, semina rege-
nerationis in seipsis continuerunt, & generationes hominum ad cognitionem operũ
diuinorum. Hęc & id genus alia Trismegistus, in quibus clara est creatio, totiusq; mun-
danæ generationis ordo. Primumq; ipsa principia memorat, quod Plato in Timæo,
Moses noster cõpendiosè, principiũ nobilissimũ, glorioſissimũ, immensa gloria, qua
glorificatus ipse fuit antequã mundus fieret. Idẽ gloria rerũ omniũ Deus, & Diuini-
tas diuinũ principiũ, Deus et Mens, Sapiẽtia, efficacia, uel energia, operatio scilicet di
uina. Parte alia idẽ Natura, materia, necessitas, finis, renouatio, adde in his ipsam, si
uis, energiã. Vides igit hic principiũ mũdi, quod Theologia nostra clarius exposuit,
Mentẽ, Sapientiã. Hæc illa Intelligentia, ac Sapientia, per quam facta sunt omnia, per
quã Dominus fundauit terrã, cœlos stabiliuit. Hęc itẽ energia, ob quã Plato de Gene
ratione scribẽs, induxit δημιοργόν, Opificẽ, qui eã operationẽ efficeret. Renouatio autẽ
& finis fuit, quòd ex incõposito principio facta sunt omnia, formisq; distincta, mun-
dusq; melior inductus. Quod quomodo factũ fuerit, declarat, sicut declarauit et Mo
ses. Creatio autem spectat mundum inchoantem, informẽ, incompositũ, exinde mun
dum meliorem, qualis nunc est, mundum uerum. Vtrunque mundum Deus crea-
uit. Prior uocatur Chaos, Hyle; ipse autem uerus mundus, renouatio, Natura. Pri-
mus fuit ceu rude principium, uilis massa secundi, perinde ac creta, uenustissimi
paulo pòst futuri uasis. Vtrunque Moses, In principio creauit Deus cœlum, & ter-
ram. Trismegistus docuit eum Verbo cuncta fecisse. Creatio secundi mundi incipit

apud

A apud Moſen quidem, ubi ait, Et tenebræ erant ſuper faciem abyſsi, & Spiritus Domini ferebatur ſuper aquas. Nam quod dixit antea, Terra erat inanis & uacua, ut in Coſmopœia fuit expoſitum, declarat, Terram fuiſſe nihil, fuiſſe inane, uacuum, factam è nihilo. Vbi uerò inducit, Et tenebræ erant ſuper faciem abyſsi: Iam innuit terram & aquas creatas. Igitur etiam apud Triſmegiſtum præuertitur, terram & aquam creatam, cum ait, Erant enim tenebræ in ipſa abyſſo. Hic itaq; incipit ei ſecũdus mundus. Igitur & Ouidius quæ legerat apud Græcos, canens poëticè, duplicẽ hunc mundum celebrauit, exordiens à fundamento, & materia ſecundi:

Ante mare, & terras, & quod tegit omnia, cœlum,
Vnus erat toto Naturæ uultus in orbe,
Quem dixere Chaos, rudis, indigeſtaq; moles,
Nec quicquam niſi pondus iners, congeſtaq; eôdem,
Non bene iunctarum diſcordia ſemina rerum.

Hucuſq; primus mundus, informis, indigeſtus, incompoſitus, ut dixere ſeptuaginta apud Græcos, ſacrarum literarum interpretes, & Triſmegiſtus hoc loco: Creatus eſt igitur primus & ſecundus à Deo, euidentiſsimeq; Moſes & Triſmegiſtus id ſcripſerunt. Hi Philoſophi, qui materiam putarunt æternam, & à ueritate longius abierunt, & ueteris Theologiæ mentem praua interpretatione obfuſcarunt. Aſpicis igitur, ut Moſe dicẽte, Et tenebræ erant ſuper faciem abyſsi. quod Hebraicè hoc ſibi uult, horrorem teterrimũ, lucis abſentiam, iam aquis, cum terra (quia terra ſolum aquarum) creatis incubuiſſe latè? Etiam ſuper faciem terræ tenebræ erant, quia terris incumbebant aquæ, & ab aquis operiebatur terra. Mercurius etiam ait: σκότος ἄπειρον ἐν ἀβύσσῳ: Tenebræ immenſurabiles, infinitæ, in abyſſo. Vtq; duo ſunt aquarum nomina apud
B Moſen: primum cum ait, Et tenebræ erant ſuper faciem abyſsi: Secundum ipſum aquarum nomen, Et Spiritus Domini ferebatur ſuper aquas: Sic apud Triſmegiſtum, primum nominatur abyſſus, exinde ὕδωρ, aqua, quæ dicitur in abyſſo, ipſaq; abyſſus fuiſſe. Quemadmodum item Moſes poſt abyſſum, nominat Spiritum, qui non poteſt iuxta quorundam Hebræorum ineptiam eſſe uentus, ſed uerus Dei Spiritus, id eſt, quam alijs nominibus uocat Mercurius νοῦν, σοφίαν, λόγον, Mentem, Sapientiam, Verbum: ſic idem Triſmegiſtus, πνεῦμα λεπτὸν, νοερὸν, Spiritus tenuis, intelligibilis, uidelicet νοῦς νοερός. Vt Moſes item ait animum hunc ingentem, omnipotentem, ſolertiſsimumq; ſpiritum, fuiſſe ſuper aquis: paulò autem prius tradiderat, quòd etiam tenebræ erant ſuper abyſſo: Sed tenebræ erant, ſpiritus merachephet, id eſt, mouebat, agitabat, motum Opificis agebat: Hebræiq; exponunt merachephet, alio illuſtriore uerbo, יחגרעע ithnonea, mouebatur: à Græcis antiquiſsimis, motus is creditus eſt & dictus διάλυσις, diuiſio, diremptio. ſic Mercurius dicit hęc in Chao fuiſſe, uidelicet aquam, tenebras, ſpiritum: Sed tenebræ uelut priuatio lucis, ſpiritus uelut opifex, aqua ut ipſa abyſſus. Hæc ait in Chao fuiſſe, appellans Chaos, ipſam terræ & aquæ indigeſtam, incompoſitamq; congeriem, cui & aquæ inerant & tenebræ: Spiritus autem ut ſapiens Opifex ſuperextabat moliens orbes. Hucuſque Hebraica, Aegyptia, Latinaq; Theologia, diuinè congruunt. Nam Ouidius, à qua præclari operis ſui auſpicatus eſt initium, Theologiam ſine dubio ab hiſce Mercurij libris, quippe qui tempore quoq; Platonis iam ad Græcos peruenìſſent, edidicit. Habuitq; à Mercurio totam illam creati mundi deſcriptionem. Quod clariſsimum cum alijs multis eſt uetuſtatis horum librorum argumentum. Chaos igitur non erat omnium elementorum confuſio, nec pugnabant illic elementa: ſed duo tantum miſta erant elementa, terra, & aqua, ſic ab Opifice creata, paulo pòſt dirimenda, omnium rerum ter-

restrium ac cœlestium primordia: Terrestrium terra, humore temperata, mollefacta: C
Cœlestium aqua, purissimè, & quadã diuina operatione, in ætheriam, aëriamq; substantiam extenuata. Sicq; erant illic non pugnantia, non nata, sed ut in sua origine reliqua duo elementa ignis, & aër: Ignis inquam ætherius. Nam ignis terrestris naturaliter inest omni corpori, nec solitarium est elementum. Inest etiam aquæ, quæ suis sæpe motibus incalescunt. Vt igitur inerat aquis illis primordialibus uirtute & facultate ætherius ignis, sic inest aquis, & terræ, omnibusq; corporibus, suus. Erant igitur duo elementa. Sed his ita admista, congenita & conglobata, ut sunt nunc semper, altera duo, ignis, & aër. Satis igitur superq; erat duo creare, è quibus altera duo seligerentur, atque elicerentur uicissim, diuino ordine. Nam ut aqua fuit cœlestis ignis origo, sic ignis cœlestis, pater, ac genitor aëriæ tenuitatis, atq; exilitatis. Sicq; aquæ creatio, duo secum elementa traxit, cœlestem ignem, & aërem. Reliquus, qui in corporibus est, non uerus ignis, sed mistus, magisq; corpus igneum, quàm ignis: in corporibus ceu pars eorum remansit, purissimus in altum sublatus est. Triplex igitur fuit, & triplex à Mose, & Trismegisto, ex sacra reuelatione describitur ortus. Primus est è nihilo, terræ, & aquę. Secundus duorum aliorum ex his elementorum, ignis cœlestis, & aëris. Tertius rerum ex his omnibus: ex terra & aqua ut substantia: ex igni cœlesti, & aëre, altero ut patre gignente, altero ut matre nutriente, alente, multaq; alia bona præstante. Hæcq; omnia bona ut ordine diuino creata, sic mirabili descripta, alteris ex alteris mirabiliter nascentibus. Cum aqua igitur tria sunt elementa creata, ipsa aqua, purissimus ætherius ignis, & aër, qui latebat in aqua. Hæc docuere diuinitus Moses & Mercurius. Prior quòd ubi dixisset, Spiritum Domini sese agitasse super aquis: quis agitatus, quæ molitio spiritus esset super aquis, ex aquis, docuit statim, cum Deus dicit, Fiat lux: Aetheria scilicet, solaris, pura, nitida. Mercurius autem, D
ἀνέδη δὲ φῶς ἅγιον, Sublata est, eleuata, ascendit lux sancta. Ea igitur fuit eleuatio, quòd ex aquis purus, albescens ascendit diuino impetu ad regiones supernas ignis. Lucem autem sanctam uocat, ut uidere est, toto opere, cœlestem & sanctam: quòd, ut appareret ubiq;, & quod Plato, Aristotelesq;, omnesq; item Platonici secuti sunt, cœlestia lumina Deos, Deosq; septem eodem libro septem Planetas appellat. Hæc igitur lux sancta supernas regiones pura, nitens, appetiuit, selecta mirabiliter ex aquis à Deo. Hoc clarius explicans adiecit: ἀδιορίσων δὲ ὄντων ἀπάντων, καὶ ἀκαταστασίαστων, ἀφορίσθη τὰ ἐλαφρὰ εἰς ὕψος. Quod est: Cum omnia essent indistincta, indisiuncta, & incomposita, segregata sunt leuia in altum. Hoc Moses non tam multis uerbis explicuit, sed breuitatis studiosus, ipsam duntaxat rem factam indicans, quomodo facta sit, uno tantum nutu demonstrauit, quòd Spiritus Domini mouebat, operaturq; super aquis. Et Solomon, cum Iob, testantur eum super aquis cœlestem orbem extendisse. Cernis etiam, ut loquitur, quemadmodum Græcè est in Genesi, Terra erat inanis, & uacua, ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος, inuisibilis, incomposita: omnia enim incomposita, nondum elementis separatis: Deus autem separauit ætheriam substantiam, præcipuè Solem, is separauit aërem. Elementa igitur densiora, grandia docet remansisse, terram & aquã lutulentam. Hæc omnia cum legisset Ouidius apud Græcos, ad uerbum expresit:

Nam cœlo terras, & terris abscidit undas,
Et liquidum spisso secreuit ab aëre cœlum.
Astra tenent cœleste solum, formæq; Deorum.

Trismegistus enim prior, hos Deos dixerat: Οἱ θεοὶ πάντες καταδιεροῦσι φύσεως γὰρ σπόρος: & omnes Dij amant naturam seminalem. Paulo inferius: καὶ ὤφθη ὁ οὐρανὸς γὰρ κύκλωσις ἐστὶν, οἱ θεοὶ τοῖς γὰρ ἄστροις ἰδίαις ὁπλανόμενοι. Quod est, Et cœlum, inquit, apparuit in circulis septem:

A ſeptem, & Dij in formis aſtrorum conſpecti. Vides formas Deorum apud utrunq; Vt autem Ouidius canit de terra ponderibus librata ſuis, Et preſſa eſt grauitate ſui: Sic Triſmegiſtus, καὶ τὰ βαρέα ἐθεμελιώθη ἐφ' ὑγρᾶ ἄμμῳ, πυρὶ τῷ ὅλῳ διωρισθέντων. Hoc eſt, Et grauia fundata ſunt ſuper humidam arenam, igni cunctis ſeparatis. Quæſo igitur inſpice & obſerua, unde nati ſunt Dij quorundam Philoſophorum, ſidera: ex aqua uidelicet. Quanquam ergo Mercurius Deos eos dixerit, factos tamen & ortos in tempore aſſeruit: ortos autem ex aqua. Habesq; quo in loco habuerint aſtra. Vt autem Moſes ſecunda die creat aërem, innuitur autem per lucis ardorem effectum: ſic Triſmegiſtus, illo igni cœleſti, flammisq; ſupernis, aſſerit factam ſuperioris, ac inferioris aquæ diuiſionem: & ſublato ſupra mare & terras aëre, alteram diuiſionem, ac quaſi ſelectionem effectam. Docet igitur leuia ſuperiores locos appetiſſe, grauia in terra, ut in fundamento remanſiſſe: πυρὶ τῷ ὅλῳ διωρισθέντων, καὶ ἀναληφθεισῶν πνεύματι ἐχεῖθαι: Igni, cunctis ſegregatis, & ſuſpenſis, ut uento ferrentur. Poſt lucem creatam, uitales eius flammas, aquis & terris inuectas, aquas quidem in aëra reſoluiſſe, poſt eas abactas, ac diſſolutas, eodem ardore grauidaſſe ac tum effeciſſe terram, & ex eius utero plantas, animaliaq; extraxiſſe, tacitè perhibuit Moſes, proponens eum rerum creatarum ordinem, & effectas res memorans, prius cauſis memoratis, ut hoc quod diximus facilè intelligeremus. Triſmegiſtus autem planè, & clarè declarat, ſidera cœleſtia, quæ Deos uocat, ad imperium ſibi datum, protuliſſe feras, quadrupedia, ſerpentes, aquaticos, & uolucria, & quod anteceſſerat, fœnum, herbam, fruges: ἀνῆκε ὁ ἕκαστος θεὸς ἀπὸ τῆ ἰδίας διυάμεως τὸ προσταχθὲν αὐτῷ, καὶ ἐγένετο θυεία τετράποδα, καὶ ἑρπετὰ, καὶ ἔνυδρα, καὶ πτηνὰ, καὶ πᾶσα σπορὰ γέννησ, καὶ πᾶσα σπερὰ γέννησ, καὶ αὔξη πάσης χλόης. Ex quibus apparet, ſtellas fuiſſe antequam herbidæ coorirentur ubertates. Quemadmodum item Moſes do
B cuit imperatum à Deo, ut terra non modò uirores omnes produceret, uerum etiam eos produceret, ut ſemen continerent, ad ſimilē ſui propagationem, ſtirpisq; perennitatem: ſic Triſmegiſtus, τὰ σπέρματα τῆ παλιγγενεσίας ἐν αὐτοῖς ἐσπερμολόγησε: Semina regenerationis in ipſis ſeminarunt. Moſes autem, Lignumq; faciens ſemen iuxta genus ſuum. Quibus omnibus apparet denuo Creationis repetitus ordo eadem ratione, atq; tenore, quo ſcripſit Moſes, & quo nullum in omni natura uidere poteſt animus meliorem, congruentiorem. Apparet item quoniam Latini, & Græci, ſcripta Triſmegiſti hæc ſecuti ſunt (Nam tota generatio mundi apud Ouidium ex hiſce libris ſumpta eſt) apud Græcos autem & Heſiodus, & Orpheus, ut docebo, exinde Philoſophi ferme omnes ante Ariſtotelē, uerba & res iſtius libri decerpta, libris ſuis inſeruerunt, hunc autorem & antiquiſsimum eſſe, & ſummæ apud omnes mortales autoritatis, cuius Theologiā amplexi ſint, & comprobauerint omnes Græci. ut hinc facilè poſsit intelligi, quantus error, quàm inaudita fuerit temeritas Simplicij, qui Theologiam Aegyptiorum, quam maiores ſui ſumma ueneratione coluiſſent, tam turpiter appellarit fabuloſam. Sed alia proſequamur ex Triſmegiſto, de Creatione, ut fiat iuniorum Philoſophorum clarior inſolentia, qui ſibi ſapientiæ laudem ex inuentione nouarum rerum optantes, quæ maiores ſui, à quibus genus, mores, ſermonem, urbes, domos, omniaq; bona ipſi habuiſſent, ſtulta temeritate, grauiſsimam eorum autoritatem in aſſertione creati mundi, reijcientes, ſequi noluerunt, ſed pauci omnino. In libro, qui dicitur κρατὴρ: quod nomen uidetur in Timæo ſuo Plato ſecutus: Nam quēadmodum & Plato de illo ſuo cratere, ſic is loquitur: κρατῆρα μὲν γὰρ πληρώσας τόνδε, καπέπεμψεν ὁ θεὸς κήρυκα: Quod arbitrij cratera repletum demiſerit adhibito præcone. Mirabiliter fatetur omnia Deum non manibus, ſed uerbo ſolo feciſſe, qualis eſt Theologia Moſaica, ſic librum exordiens: ἐπειδὴ τὸν πάντα κόσμον ἐποίησεν ὁ δημιουργὸς ὁ χορσὶν, ἀλλὰ λόγῳ.

λόγῳ. Id est, Posteaquam mundum omnem creauit Deus Opifex, non manibus, sed C
uerbo. Progressus inde prosequitur, euidentissima pectoris sui, suæq; ætatis superiorumq; seculorum usq; ad diluuium, primosq; Aegyptiæ gentis progenitores sensa. Atq; quasi prospiciens recentiorum Philosophorum impietatem, hortatus est filium Tat, ubi de homine creato disseruisset, in hunc modum: μηδέποτε ὦ τέκνον τάτ ἀποστερήσῃς τὸν δημιουργὸν τὰ δημιουργήματα. Videlicet, Nunquam ò fili Tat, priues opificia suo opifice. Illi igitur planè separãt creaturas à creatore, qui mundum nunquam à Deo creatum contendunt, priuantes opifice opificia, seiungentesq; alterum ab altero. Illud uerò præclarum est quoq; testimonium, similimumq; dictis Prophetarum, quorum indefessè uoces canunt, terminos eum mari posuisse, terram suis columnis, stabilique mole, ut in æternum moueri nequeat, firmasse. Quis, inquit, qui, ὁ τὴν θαλάσσης τὸς ὅρους ποιήσας; τίς ὁ τὴν γῆν ἐστηρίσας; ὅτι γάρ τις ὦ τάτ, τούτων πάντων ποιητὴς καὶ δεσπότης: Terminis, ac definitionibus mare circunscripserit? Quis terram firmauerit, ac stabilierit? Est enim aliquis ò Tat, horum omnium Creator & Dominus. In his cõfirmatur Creatio mundi, & Prouidentia, ut nihil sit in omni mundo, quod non habeat æternæ Prouidentiæ rationem. Sic & Dauid cecinit de mari: Terminum posuisti eis, quem non transgredientur, nec conuertentur operire terram. Et Iob, ut ab eo penè Mercurius uideatur accepisse: Indica mihi, Vbi eras quando ponebam fundamenta terræ? Quis conclusit ostijs mare, quando erumpebat quasi de uulua procedens? Circumdedi illud terminis meis, & posui uectem, & ostia, & dixi, Vsque huc uenies, & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos. Mercurius item in eo qui inscribitur Quod Deus inuisibilis, sit ex operibus manifestus, inquit, ἀρχὴ δὲ καὶ περιοχὴ, καὶ σύστασις ἁπάντων ὁ θεός: Principium, complexus, consistentia omnium rerum, Deus. Sic quoq; D
in eo, quem de Bono inscripsit, materiam mundi, quæ in illa defecatione, selectioneq; rerum, subsedisset, ab opifice Deo dicit corpulentam effectam, consolidatamq; in orbicularem formam. Quale Ouidius de eodem Opifice:

Principio terram, ne non æqualis ab omni
Parte foret, magnis speciem glomerauit in orbem.

Trismegistus autem: καὶ ὅσον ἦν ἡ ὕλης ὑποκείμενον ὃν ἑαυτοῦ λόγῳ τὸ πᾶν ὁ πατὴρ σωματοποιήσας, καὶ ὀγκώσας ἐποίησε σφαιροειδῆ: Et quantum, inquit, materiæ subsidens esset, id omne uerbo suo corpulentum efficiens, & in tumorem ducens, orbiculare fecit. Quis non uideat Ouidium, ut reliqua omnia, de mundi ortu, sic item de specie terræ, hinc didicisse? Illo etiam elogio Mercurius mundum prodidit creatum, quòd solitus est multis in locis Patrem uocare Deum, ipsum mundanum opificium, Partum eius. Quid quòd in eo libro quem inscribit Mens ad Mercurium, contra eum qui contendat Deum inuisibilem, imò uerò maximè uisibilem asserit, ex operibus, quibus creandis idcirco incubuerit, ut maiestas eius clara fieret? ἀόρατος ὁ θεός; εὐφήμει. καὶ τίς αὐτοῦ φανερώτερος; διὰ τοῦτο, πάντα ἐποίησε, ἵνα διὰ πάντων, αὐτὸν βλέπῃς. Inuisibilis, inquit, est Deus? Bona uerba quæso. Et quis est eo illustrior? Ob hanc unam causam, cuncta creauit, ut in omnibus rebus eum cerneres. Hæc bonitas Dei, hæc eius uirtus, uideri, apparereq; eum per omnia. Sic ille. In eo quoq; qui dicitur Hymnodia, cum precaretur omnia, ut silentium agerent, sic dixit: μέλλω γὰρ ὑμνεῖν τὸν κτίσαντα τὰ πάντα, τὸν πήξαντα τὴν γῆν, καὶ ἐρανὸν κρεμάσαντα, τὸν ἐπιτάξαντα ἐκ τοῦ ὠκεανοῦ τὸ γλυκὺ ὕδωρ εἰς τὴν οἰκουμένην, καὶ ἀοίκητον ὑπάρχειν εἰς τὴν διατροφήν, τὸν ἐπιτάξαντα πῦρ φανῆναι εἰς πᾶσαν πρᾶξιν θεοῖσι καὶ ἀνθρώποις. Quæ sunt, Laudaturus enim sum qui creauit omnia, qui terram firmauit ac fixit: Qui iussit aquam dulcem ex oceano in uniuersum terrarum orbem, siue qui habitatur, siue qui non habitatur, existere, ad alimentum: Qui iussit ignem apparere ad

omnes

A omnes operationes, Dijs & hominibus. Hucuſq; ille. Oſtenſum quoq; ſuperius, locum illum nobilem in Republica Platonis, quo quaſi pictor naturalis dicitur Deus, potens omnia facere, quæ pictor effingere, ſumptum eſſe ex Mercurio, qui ad Aſclepium ſcribens: εἶτα ζῳ̃ μὲν αὐτῷ ζωγράφῳ ἔξεστι καὶ οὐρανὸν ποιῆσαι, καὶ θεούς, καὶ γῆν, καὶ θάλασσαν, καὶ ἀνθρώπους, καὶ τὰ ἄλογα, καὶ τὰ ἄψυχα: ζῳ̃ δὲ θεῷ ἀδυνάτῳ ταῦτα ποιεῖν; ὦ τῆς πολλῆς ἀγνοίας, καὶ ἀγνωσίας τῆς περὶ τὸν θεόν. Quæ ſunt, At pictori, inquit, licebit & cœlum facere, & Deos, & terram, & mare, & homines, brutaq; & exanima: Deo autem impoſſibile erit hæc facere? ò ſingularem inſcitiam, & imperitiam erga Deum. Hæc & alia multa ſcripſit de Creatione uetuſtiſſimus Theologus Triſmegiſtus, cuius, ut dixi, Theologia fuit maximè in cauſa, ut uetuſtiores Græci, de rerũ primordio loquerentur. Cuius libros hoſce cum primis legiſſe Platonem, dogmata eius in Timæo ex his deſumpta, teſtantur. Quorum quædam ad exemplum nunc recognoſcam. Principio quam creandi mundi cauſam Plato poſuit, amplexusq; maximè eſt, quòd diuina Bonitas, in quam non modò inuidia cadere non poſsit, ſed quæ cupidiſsima ſit benefaciendi, Mercurij fuit prioris, cuius extat liber de Bonitate Dei, hocq; unum uerum eſſe eius ſoliq; ei congruens, cæteris incommunicabile nomen teſtatur. Totumq; de Bonitate apud Platonicos dogma, Triſmegiſti fuit. Verba Platonis ſunt, Dicamus, inquit, ob quam cauſam conſtitutus eſt iſte mundus, ab eo, qui eum conſtituit: ἀγαθὸς ἦν, Bonus erat uidelicet. Mercurius autem in Cratere: ἀγαθὸς ὢν, μόνῳ γὰρ τούτῳ ἀνατέθεικεν, ἠθέλησε καὶ τὴν γῆν κοσμῆσαι. Quod eſt, Cum eſſet bonus, hoc enim unum in eo excellit, uoluit terram ornare. Secundum dogma de cratere, ut ſuperius monſtratum eſt in Timæo Platonis, quem mundanus opifex impleuit animorum, & de quo Plato: ᾧ τὸν τοῦ παντὸς ψυχὴν κεραννὺς ἔμισγε: In quo miſcens animam uniB uerſalem, temperabat: fuit etiam Triſmegiſti, cuius eſt liber inſcriptus Crater, quaſi temperatio: in quo ſic loquitur: ἠθέλησεν ὦ τέκνον, τοῦτον ἐν μέσῳ ταῖς ψυχαῖς, ὥσπερ ἄθλον ἱδρῦσθαι, καὶ αὐτὸν ἱδρύσασθαι. κρατῆρα μὲν γὰρ πληρώσας τοῦτον κατέπεμψε, δοὺς κήρυκα. καὶ ἐκέλευσεν αὐτῷ, ταῖς τῶν ἀνθρώπων καρδίαις τάδε. Βάπτισον σεαυτὴν εἰ δυνατὸν εἶ, εἰς τοῦτον τὸν κρατῆρα. εἰ πιστεύσεις, ὅτι ἀνελεύσῃ πρὸς τὸν καταπεμψάντα τὸν κρατῆρα. Quæ ſunt, Voluit ò fili, hoc in medium quaſi certamen animis ponere. Ipſumque cratera ſtatuit plenum, demiſitq; adhibito præcone, iuſsitq; ex eo cordibus humanis talia: Tinge, immerge te ipſum, qui potes, in hunc Cratera, qui credis, quòd reuerteris ad eum qui demiſit cratera. Sic ille. Acceptus eſt igitur hinc Crater ille Platonicus, plenus & ipſe animarum, ſicut iſte Mercurij plenus mentis, ſapientiæ, ad quem per præconem opifex Deus omnes animas inuitarit, ut quæ ſe immerſerit, accepta ſapientia, reuolet ad ſuperos. Similia dicuntur in Timæo, ut uidere potes. Quin etiam illa ipſa anima Vniuerſi, quam in illo cratere miſcet Plato, à Mercurio ſumpta ad uerbum eſt, cuius ad Aſclepium hæc uerba ſunt: οὐκ ἤκουσας ὦ τρισμέγιστε, ὅτι ἀπὸ μιᾶς ψυχῆς, τῆς τοῦ παντὸς, πᾶσαι αἱ ψυχαὶ εἰσί; Non'ne audiſti in generibus, quòd ab una anima Vniuerſi, omnes animæ exiſtunt? Hæc ille. Dogma quoq; de mundano Opifice, & hoc ipſum nomen δημιουργὸς, quod eſt in Timæo Platonis creberrimum, uenit à Mercurio: quod, ut clarum, relinquo. Præterea quę Plato in principio Timæi de uehiculis animæ diſſeruit, manarunt à Triſmegiſto. Verba Platonis ſunt, νῦν δ' οὖ χωρὶς ψυχῆς, ἀδυνάτου πρᾶγμ' εἰδέναι τῳ. δεῖ δὴ τὸν λογισμὸν τόνδε νῦν μὲν ἐν ψυχῇ, ψυχὴν δ' ἐν σώματι στωμένας, τὸ πᾶν ξυμπεπλάνεν: Mentem uerò adeſſe cuiquam ſine anima, non licet. Quam ob cauſam, mente quidem in anima, anima in corpore incluſa, uniuerſum compaginauit. Hæc Plato. Triſmegiſtus autem in eo qui inſcribitur κλεὶς, Clauis: ψυχὴ δὲ ἀνθρώπου ἔχεται τοῦ τρόπου τούτου. ὁ νοῦς ἐν ὁρᾷ λόγῳ, ὁ λόγος ἐν τῇ ψυχῇ, ἡ ψυχὴ ἐν τῷ σώ-

X μάτι,

μαὶ, τὸ πνεῦμα φέρει δὲ φλεβῶν καὶ ἀρτηριῶν, καὶ αἵματος, καὶ κινεῖ τὸ ζῶον, καὶ ὥσπερ ὀχήματι C
νὰ βαστάζει. Quæ ſunt, Anima autem hominis uehitur hoc modo, Mens in ratione, ratio in anima, anima in corpore: Spiritus autem tranſit per uenas, & arterias, & ſanguinem, & mouet animal, & quaſi portat. Eſt item apud Plotinum, cæteróſque Platonicos, aliud uehiculum igneum, quo animus indutus, circumambulet mundum & cœlum. Eſt autem hoc uehiculum, ueſtis illa nectarea corporum glorificatorum, Quando fulgebunt iuſti ſicut Sol in conſpectu Dei. De eo ſcripſit eodem libro Triſmegiſtus: ὁ δὲ νοῦς καθαρὸς γενόμενος τῷ ἐνδυμάτων θεῖος ὢν φύσει, σώματος πυρίνου λαβόμενος, πάντα τόπον. Quorum eſt Latinè ſenſus: Mens effecta pura, ex indumentis diuina exiſtens natura, igneo corpore aſſumpto ambulat omnem locum. Locutus etiam Triſmegiſtus prior, ad eum modum, quo Plato, quòd impoſsibile ſit, mentem ſine anima exiſtere in corpore, Eodem libro: ἀδύνατον γὰρ τὸν νοῦν ἐν γυμνῷ σώματι γυμνὸν, αὐτὸν καθ' αὑτὸν ἑδρᾶσαι: Impoſsibile eſt, mentem in humano corpore, nudam ipſam per ſe firmare. Illud quoque dogma quod multis in locis de tranſitu animorum, præcipuéque in Timæo extat apud Platonem, palàm Mercurij eſt. Inde primum fluxit, inde Pythagoræ Platoniſq; deſumptum, fortaſſe non quæ ipſi probaſſent, ſed quæ apud ueſtuſtiores uidiſſent affirmantibus. Ac Plato cenſuit, quemadmodum à Mercurio didicerat, puras animas ſeu mentes reuolare ad aſtra, impuras in ſecunda uita reuerti ad corpora; primúmque eas fieri fœminas; ſin impuræ perſeuerauerint, in tertio reditu; tranſire in corpora brutorum, donec earum peccata expientur. Mercurius uerò bonas, ac puras mentes, fieri Deos cœleſtes. de malis hæc loquitur ad Aſclepium, Non'ne audiſti, inquit, ab una Vniuerſi anima, cunctas alias naſci? τούτων τοίνυν τῶν ψυχῶν πολλαὶ μεταβολαί. τῶν μὲν γὰρ εἰς τὸ εὐτυχέστερον, τῶν δὲ εἰς τὸ ἐναν- D
τίον. αἱ μὲν ἑρπετώδεις ὖσαι, εἰς ἔνυδρα εἰς χερσαῖα, αἱ δὲ χερσαῖαι εἰς πτηνὰ, αἱ δὲ ἀερίαι εἰς ἀνθρώπους, αἱ δὲ ἀνθρώπιαι, ἢ ἀθανασίας ἔχουσαι, εἰς δαίμονας μεταβάλλονται. εἶτα ὅτως εἰς τὸν θεῶν χορὸν χορεύουσι: Harum igitur animarum multæ ſunt mutationes, quòd aliæ in ſortem beatiorem, aliæ in peiorem ſtatum recidunt, Humi repentes abeunt in aquaticas, aquaticæ in terreſtres, terreſtres in uolucres, aëriæ in homines. Humanæ factæ immortales, in Dæmonas mutantur, tum in Deorum choros abeunt. Sunt autem Dij ſtellæ. Hoc dogma quanquam ueritati; & dictis ipſiuſmet Mercurij eſt contrarium, nunc tamen mihi ſatis eſt, oſtendere Platonis Theologiam omnem à Triſmegiſto fluere, ut appareat huius ſcriptoris antiquitas.

Orpheum adoraſſe, ſecutumq; eſſe Theologiam Triſmegiſti de conſtitutione mundi. Minores affirmaſſe, quæ prior Orpheus prodidiſſet. Primam Theologiæ partem apud Orpheum, eſſe laudes Creatoris æterni, ſapientiſsimi, fœcundiſsimi. Omnia nata eſſe ex fœcunda ſapientia Verbi diuini ſecundum Orpheum. Secundam Theologiæ partem eſſe de Chao, nempe terræ & aquæ creatione, poſt quas ex eis creatæ ſint formæ rerum. Similem eſſe Moſi Orpheum in hac creationis aſsignatione. Phaneta eſſe Solem. apud Orpheum, Amorem ipſam diuinam ſapiẽtiam creandi cupidam. Ex Chao & Oceano natos eſſe Deos, nempe ſidera cœleſtia.

CAP. X.

Poſt

A POST Mercurium Triſmegiſtum ſupereſt, ut alios ueteres Græciæ Theologos cum Theologia Moſis cõſentire, & eadem atq; Triſmegiſtũ de generatione mundi ſenſiſſe, ac ſcripſiſſe, monſtremus. Eſt autẽ primus ferme ſicut Triſmegiſtus Aegyptiorum, ſic Orpheus Græcorum Theologorum, in quem ſubſequentes Philoſophos omnes præcipuè Pythagoram reſpexiſſe, ipſi una Græci uoce teſtantur. ut ordo Theologiæ, talis per omnes ætates extiterit: quod Triſmegiſtus primus qui maiorum Theologiam audiſſet, ut uetuſtior, Aegyptios docuit: ab eo fluxit ad Phœnices, & Græcos. Reuocatur à Græcis ad Aegyptios, ab Aegyptijs ad maiores quoſdam, famamq; celebrem, certamq; in toto terrarum orbe ſcientiam, quæ cùm ſeculis paulatim ſuccedentibus obſoleuiſſet, in libris remanſerit. Quocirca, eadem omnia ſunt apud Orpheum de creatione mundi, atq; Triſmegiſtũ: niſi quòd & ſuperſtitionibus, magicisq; uanitatibus ſe dedidit, & carminibus deſcripſit obſcurius, inuoluens quibuſdã ambagibus, quæ clarius Triſmegiſtus docuiſſet. Eſtq; duplex apud eum Theologia: uana quædã, & ſuperſtitioſa: altera diuina, ſuſpicienda, de fontibus Aegyptiorũ (ad quos ſe ueniſſe, ſacerdotesq; eorũ adijſſe, teſtatur in Argonautica) profluẽs. Vt igitur Mercurius dicturus de ortu mũdi, opificẽ eius, ſapientiam, gloriamq; infinitam prius memorat, à uera mundi præpotentiq; cauſa feliciter auſpicatus (quod item & Moſes antea, poſtea Plato, qui & Bonitatem Dei, & Ideam mundi, ipſam ſcilicet diuinam Sapientiam cauſas aſciſcit) ſic Orpheus quædam diuiniſsima carmina de magnis illis ante conditum mundum in pectore diuino, & in palatio Iouis theſauris, cecinit, Theſauros abditos, & arcanos, palatiumq; Iouis, in quo cuncta bona continerentur, appellans, quas Ideas Platonici, noſtri Sapientiã, & Verbum, ſicut item Triſmegiſtus, in quibus uera mundi latitaret origo. Hæcq; car
B mina etiam ab ipſis Platonicis proferuntur.

Οὐνεκα σὺ ζοῦ πασιν ἀνὸς πάλιν γένος ἐτύχθη
Αἰθερίου ἐυρυφὴς, ἠδ' οὐρανὸ ἄγλαον ὕψος.
Γόντο τ' ἀπρυγέτο, γαίης τε ἐρικυδέος εὖρη.
Ὠκεανός τε μέγας, καὶ νήετα τάρταρα γαίης.
Καὶ ποταμοὶ καὶ πόντος ἀπείρατος, ἄλλά τε πάντα.
Πάντές τ' ἀθάνατοι μάκαρες θεοὶ, ἠδὲ θέαιναι,
Ὅσσά τε ἔην γεγαῶτα, καὶ ὕστερον ἔσσα ἔμελλεν.
Γίγνεσθαι, ζωὸς δ' ἐνὶ γαστέρι σειρὰ πεφύκει.
Ζεὺς πρῶτος γένετο, Ζεὺς ὕστατος ἀργικέραυνος.
Ζεὺς κεφαλή, Ζεὺς μέσσα, Διὸς τε πάντα τέτυκται.
Ζεὺς πυθμὴν γαίης τε, καὶ οὐρανὸ ἀστερόεντος.
Ζεὺς βασιλεὺς, Ζεὺς αὐτὸς ἅπαντων ἀρχιγένεθλος.
Ἓν κράτος, εἷς δαίμων γένετο, μέγας ἄρχος ἁπάντων.
Ἓν δὲ δίεμας βασίλεον ἐν ᾧ πάντα κυκλεῖται.
Πῦρ καὶ ὕδωρ, καὶ γαῖα, καὶ αἰθὴρ, νύξ τε καὶ ἦμαρ.
Πάντα γὰρ ἐν ζηνὸς μεγάλου πάντα δώματα κεῖται.

Quæ quidem oratione ſoluta reddam, ut ſint clariora.

Fuerunt, inquit, intra Iouem, cum uniuerſo, ætheria uaſtitas, & cœli præclara ſublimitas.

Immenſiq; maris, & telluris inclytæ latitudo,
Oceanusq; ingens, depreſſaq; tartara terræ,
Fluminaq; & pontus, ſine fine, & cætera cuncta,
Immortales omnes, beati Diiq; Deæq;,

Quæ fuerint exorta, & quæ uentura ſequuntur, C
Hæc in uentre Iouis rerum compago manebat.
Iuppiter ipſe eſt primus, Iuppiter ultimus idem.
Iuppiter & caput, mediumq́, & cuncta Iouis ſunt.
Iuppiter eſt terræ fundamentum, cœliq́ micantis.
Iuppiter idem rex cunctorum, principiumq́,
Vna poteſtas, & Deus unus, magnus & autor.
Vnum eſt regale corpus, in quo hæc cuncta tenentur.
Omnia nanq́ hæc in domibus Iouis magni iacent.

En Orpheus appellat, ut multis ſæpe rationibus oſtenſum, Diuinitatem uetuſtiſsimo nomine Iouem. Eſt enim Iupiter, Philoſophis & noſtris cõgruẽtibus, per quẽ uiuunt omnia. Id, inualeſcente idololatria, antiquaq́ religione obſoleſcente, nomen hominibus attributum. Audi igitur, diuinã, pulcherrimãq́ Theologiã, quãtusq́ ſit priſcorũ inter ſe Theologorũ conſenſus reſpice: Omnia in uiſceribus Iouis, id eſt, Sapiẽtiæ thesauris, mente capaciſsima, ac ſcientia, cuncta extitiſſe: In theſauris illis æternis, antequam crearẽtur, cuncta latitaſſe. Eoq́ res antequã crearentur, erant in altero mundo, qui appellatur Iupiter, ab alijs Verbũ Dei, prolificũ, ſeminale, uocatur Sapientia, originibus rerum fœcũdiſsima. Nec res (ne forte decipiaris) creatæ ſunt è nihilo, id eſt, nullo earum primordio antecedẽte, ſed anteceſsit mundus ille, formarũ, inuentionũ, rationũ locupletiſsimus, ſapientia, ratio uberrima, ditiſsima rerum aula, unde & potuerint quondã, & poſsint, cũ libuerit, omnia depromi. Hoc receptaculũ, ſedemq́ cũctarũ rerum, nomine mortali uocat uterum, ut etiã in noſtris literis, uenter aut uterus Deo tribuitur: Ex utero ante luciferum genui te. Appellat item regiam aulam, palatium: In palatio Iouis cuncta, ætheriam uaſtitatem, cœlum ſublime candens, pontum, D terram, tartara, flumina: Deniq́ & ipſos beatos Deos, antequam crearẽtur, ut in ſua origine, fuiſſe: Perindeq́ illic iacuiſſe, aliquando in lucem prodituros, ſicut in origine ſua ſunt omnia. Idcirco Deus omnia eſt, ut à quo nata, & ex theſauris ſuis deprompta cuncta. Qui producit, inquit noſter, uentos de theſauris ſuis. In illa diuina regione fontes ſunt omnium rerum, nihil factum eſt quod non fuerit in illa latiſsima Sapientiæ aula, nobiliſsimarum formarum rationumq́ pleniſsima, opulentiſsimo regno: unde rebus origo, etiam Dijs beatis fuit. Ecce igitur ea quæ Diuus Paulus de filio Dei, diuina Sapientia (libet enim ſæpius commemorare, ipſa ratione cogente, ut priſcæ Theologiæ maieſtas, quam maiores ab origine mundi continuatisq́ ſucceſsionibus accepiſſent, ſit clara) Vt conformentur, inquit, in agnitione myſterij Dei, & Patris & Chriſti, ἐν ᾧ εἰσὶ πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας, καὶ γνώσεως ἀπόκρυφοι: In quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ, & intelligentiæ abſconditi, latitantes. Agnoſcis conſenſum? Siquidem totus ille rerum numerus in utero, aut palatio Iouis apud Orpheum, ſunt omnes theſauri ſapientiæ, & ſcientiæ abſconditi, arcani. Et qui apud noſtrum eſt Chriſtus, apud Orpheum Iupiter, ut ſæpe probatum, probabitúrque magis. Idémque noſter Theologus de eodem Ioue, (ſic enim etiam Hebraicè uocatur Iehouah) ὅς ἐστὶν εἰκὼν τοῦ θεοῦ ἀοράτου, πρωτότοκος πάσης κτίσεως, ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὁρατὰ, καὶ τὰ ἀόρατα, εἴτε θρόνοι, εἴτε κυριότητες, εἴτε ἀρχαὶ, εἴτε ἐξουσίαι, τὰ πάντα δι' αὐτοῦ, καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται: καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων, καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκε, καὶ αὐτός ἐστι κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας: Qui eſt, inquit, imago Dei inuiſibilis, primogenitus omnis creaturæ, quoniam in ipſo condita ſunt omnia quæ in cœlis, & quæ in terra, uiſibilia, & inuiſibilia, ſiue throni, ſiue dominationes, ſiue principatus, ſiue poteſtates, omnia

per

A per ipſum, & in ipſum ſunt creata. Et ipſe eſt ante omnia, & omnia in ipſo conſiſtunt, & ipſe eſt caput Eccleſiæ. Hæc noſter Theologus, reſpondente ſibi apud omnes ueritate, ſed aperta magis, nouiſsimis ſeculis. Vt ergo dixit Orpheus, Iouem eſſe primum: ſic noſter, fuiſſe & eſſe eum ante omnia, & primogenitum. Vt ille prædicat omnia intra Iouis arcana latitaſſe, quæ poſtea proruperunt in lucem, numerans uiſibilia & inuiſibilia, terreſtria & cœleſtia, multusq; eſt in catalogo rerum terreſtrium, quantus noſter ut perfectior, ſapientiaq; inſtructior, in catalogo cœleſtium, & inuiſibilium: ſic ipſe noſter per eum cuncta fuiſſe creata, contentus res terreſtres, ut notiores, uno nomine ſignificaſſe: res autem cœleſtes occultiores aperiẽs, inſtansq; declarando nominibus eorum prolatis. Quosq; noſter nominatim uocat thronos, dominationes, principatus, poteſtates, hos uno nomine Orpheus, Deos beatos, poëticeq; addit, Deasq;. Neuter enim ſexus eſt apud Deos, ut utroque poſſint appellari. Sed dignius noſtra ſemper Theologia, ſexu maſculo. Quod ergo Paulus, In ipſo & per ipſum condita ſunt omnia: Et, quia complacuit in ipſo habitare omnem plenitudinem: eſt quod magis poëticè Orpheus, quòd in eo antequam crearentur, erant cœleſtia, & terreſtria, perinde ut in arcana ſapientia, theſauri, fonteſq; rerum: Vt in utero aut palatio, ditiſsimaq; aula. Quodq; noſter alibi, Vnus Deus, & Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti. Orpheus, Vna Poteſtas, unum Numẽ, unus omnium Princeps, Vnum corpus regium, in quo omnia. Quo uel totum mundum poſsis ſentire, qui ſit quaſi corpus, cuius animatio uisq; ſit ipſe Deus, uel perſtat in eo quod cecinit, omnia in utero Iouis fuiſſe. Quare redditur omnium rerum ratio, quas conditas à Deo memorat Moſes, cum refert eum, ignem, aquam, terram, maria, cœlum, noctem, diem, fontes, flumina, plantas, animalia creaſſe,

B quia ſcilicet in theſauris ſuis, unde facilè depromi poſſent, latitabant. Erat adeò ſapiens, & ſolers, plenusq; rerum, fœcundusq; conditor ille, ut quidquid cuperet, fecerit, eoq; doctiſsimè, & diuinè ſubiecit Orpheus:

Πάντα τά δε κρύψας αὖθις φάος ἐς πολυγηθες
Μέλλεν ἀγὴ κραδίης προφέρειν πολυθεσκελα ἔργα.

Cuncta hæc abſconſa lætas eduxit ad auras,
Pectore mira ſuo proferens, & facta ſuperba.

Eſt item hæc omnis Orphei Theologia, ea quæ tam uaria, multiplexq; eſt de Ideis apud Platonicos: quibus ſi uerum ſenſum adhibueris, erunt ueræ, & dignæ quæ recipientur. Siquidem & Mercurius adhibuit mundano opifici εἶδος ἀρχέτυπον. Hæ ſunt apud Platonem ζῶον νοητὸν, Animal intelligibile, omnium ſcilicet rerum origo. Apud Timæum Locrenſem κόσμος ἰνδιανικὸς. Nimirum, mundus ſapientiæ diuinæ, anteaquam res crearentur. θησαυροὶ ἀπόκρυφοι. Neque poſsis rectius de Ideis ſentire, quàm ſi eas appelles, iuxta diuinum Paulum, Theſauros ſapientiæ abſconditos. Dionyſius θελήματα, ἢ προορισμὸς τοῦ θεοῦ. Rectè, nam ſola uoluntate Deus creat: Ergo uoluntates, ſunt antecedentes creationes. Hanc item Theologiam Orphei poſtea ſecutus eſt Empedocles. Vt enim cuncta ab Ioue producit Orpheus, etiam Deos beatos: & ut diuus Paulus, ab imagine Dei, uiſibilia, & inuiſibilia: ſic Empedocles ab Vno, uel Vnitate, res omnes terreſtres, uolucres, piſces, mares, & fœminas, arbores, denique etiam Deos longæuos. Et in ea enumeratione eſt idem loquendi modus apud utrunque:

Quæ ſint, quæ fuerint, quæ poſt uentura ſequentur. Orpheus,
Ὅσσά τ' ἔπι ἦν γεγαῶτα, ἢ ὕστερον αὖθις ἔμελλεν.
γίγνεσθαι. Empedocles,

Γαῖάθ' ὅσατ' ἦμι, ὅσατ' ὄδὶ, ὅσατ' ἔσαι ὑπίσω. C

Quam ob rem, constat Empedoclẽ, ab Orpheo ea didicisse, appellassecꝫ Vnitatem, quod prior Orpheus, louem. Est igitur nunc apud tres Theologos, quædam Genesis, quædam Cosmopœia, Orpheum, Empedoclem, & Paulum, Omnes unanimiter fatentes, terrestria & cœlestia, uisibilia & inuisibilia à summo Deo creata. Enumerantꝫ in particulari, duo Græci Theologi res terrestres, utpote superiora minus callentes: noster autem appellat nominatim omnes ordines Deorum, satos ab illo magno Deo, quatuor eorum choris nominatis. Illud quidem Orpheus sapientissimè & quasi ex fontibus nostræ Theologiæ, quòd agnoscens thesauros Sapientiæ diuinæ, eos appellat λῶμα, palatium, aulam Iouis, eos in utero, & pectore, seu corde eius latitare, diuinamꝫ Sapientiam palatium rerum, aulam, pectus fœcundissimum, omniaꝫ bona in palatio & domo Iouis affluere prædicans. Post commemoratum diuinum illud & ineffabile omnipotensꝫ mundi principium, ueram fœcundamꝫ originem, descendit ad creationem, & ad ipsas iam res apparentes Orpheus, estꝫ omnis ei de Chao rerumꝫ ex eo creatione Theologia, quæ uisa est in Trismegisto. Duo sunt rerum principia: alterum sempiternum, Deus, inæstimabilis sapientia: alterum creatum, Chaos, origo, massa totius mundi, mundanarumꝫ rerum materia. Globus informis, præcedens omnia non tempore, nullo adhuc tempore, sed natura. Fecit enim primò Deus unam rem, ex qua cuncta depromeret; inde Sol, & omnis candida, puriorꝫ educta est substantia, exinde cuncta coorta, & formata terrestria. Hoc igitur prosecutus est carminibus Orpheus, quæ sunt in Argonautica, quibus totum mundi exordium, rerumꝫ ex Chao explicationem, qualem cecinit Ouidius, refert se cecinisse:

Πρῶτα μὲν ἀρχαίου χάεος μελανήφατον ὕμνον. D
Ὡς ἐπάμειψε φύσεις, ὥστ' οὐρανὸς εἰς ποτέρας ἦλθεν.
Γῆστε εὐρυσέρνα γένεσιν, πυθμένατε θαλάσσης.
Πρεσβύτατόντε τὰ αὐτοτελῆ πολυμῆτιν ἔρωτα.
Ὁσσάτ' ἔφυσεν ἅπαντα, διεκρίθεν τ' ἄλλο ἀπ' ἄλλου.
Καὶ πρόνομ' αἰνολέτιλλ.

Quæ ut poterunt, Latina fient.

Principioꝫ uetus Chaos, atro concinit hymno,
Vt naturas mutauit, fuit utꝫ per actum
Cœlum, tum latæ terræ ortum, tum maris imum,
Aeternum canit ex se perfectum, sapientem,
Vt quæcunque creauit amor, tum cuncta diremit.

Saturnumꝫ uoracem. Hæc Orpheus. Ecce Chaos antiquum, quam nuncupationem à Trismegisto didicerat. Antiquumꝫ Chaos designat illud mundi nascentis initium. Rectè uocatum antiquum, quòd ante omnia extiterit. Et Græcè Archæum, quod in principio mundi fuerit. Hoc apud Mosen est, terra & aqua, quarum duarum rerum conglobatio dicitur Aphar, cui respondet Græcæ ἰλὺς, quod nomen, ut docebo, Orpheus etiam usurpauit. Post Chaos tametsi eius creationem sicut nec Trismegistus, non expressit, naturaliter secutum est, à maioribus auditum & celebratum, ut naturas Chaos mutarit. Hæc fuit secunda mundi creatio, secundus mundus, scilicet ex informi, rudiꝫ principio, formarum pulcherrimarum productio, ex deformibus formosissimis effectis. Iureꝫ dixit naturas mutasse Chaos, quippe quæ ex ipso, uelut rudi, incompositaꝫ origine, eductæ sunt, & pro deformi rudimento, successit multitudo formosarum naturarum. Naturas uocat ipsas res natas, uniuersales, ex quibus omnia nascuntur, cœlum, Solem, terram, mare, aërem.

Has

A Has docet ex Chao depromptas, non explicans ad amussim sicut Trismegistus, qua quidque ratione productum sit, sed eum tamen ordinem retinens, quem in præceptore animaduertisset. Nam in illa explicatione, principium nascendi habuit cœlum, cum diremit, aquis inoperans, diuina Sapientia, selegitq; ex eis ætheriam substantiã. Quocirca docet in hac explicatione, cœlum ad finem, perfectionemq; uenisse. Ac cum dicat Orpheus se ceciniſſe quomodo nata sint omnia ex Chao, primumq; cœlum absolutum, necesse est eum animo suo uidisse, notamq; habuisse hanc absolutionem, eamq; spectasse, quæ literis Trismegisti contineretur, de creatione Solis, siue lucis, de creatione purissimi ignis ætherij, quod Trismegistus latè & uerè enarrauit. Igitur ex Chao primum factum segregatumq; est οὐρανὸς, cœlum, cœlestis substantia, in primisq; Sol. Et Moses commemorato Chao, subitò perhibet extitisse lucem. Quod idem Orpheum quoque retulisse paulò pòst constabit. Præcessit igitur Chaos, secuta est naturarum mutatio. Id, ut factum sit, explicat. Primum, ait, facta est absolutaq; ætheria substantia. Exinde tellus lata, sinus aperuit, cœpitq; esse & dici, uideriq; terra, cùm, Sole desuper ardente, & inflammante, exhaurienteq; aquas, ut docuit Trismegistus, latissimos sinus aperuit. Tunc uerè nata est: etsi foret antea cum aqua: sed erat in massa, uerè terra dici non poterat. Ea fuit terræ γένεσις, ortus, exiccatio uidelicet eius, & consolidatio, ac firmatio. Eadem autem opera, qua terra patefiebat, mare dirimebatur, situs, locosq; profundos suos sortiebatur. Eoq; præcipuè, non creationem maris, sicut terræ, sed profunditatem & concauitatem, sicut Moses item, memorauit Orpheus. Nam aquarum antea creatarum, in uastas terræ uoragines congregatio, mare uocitatum est. Moses igitur dixit, Congregentur aquæ in unum locum, & appareat arida. Orpheus autem expressit hunc locum, in
B quem diuino imperio coiere aquæ, πυθμένα θαλάσσης, profundum maris, sedem maris profundissimam. Huc usque mundi creatio. Satisq; nunc erat Orpheo, uniuersalia dixisse: Primum Chaos, exinde cœlestem substantiam, tum terræ apparentiam, demum secessum aquarum in profundum mundi. Sed ne putes eum solis rebus creatis memoratis, contrà quàm maiores tradidissent, creatorem siluisse, & casui temeritatiq; ordines pulcherrimos adiudicasse, ecce non minus piè, quàm Moses & Trismegistus, quis fuerit autor tantarum rerum, eum suis ueris nominibus appellans, inducit. Nam quem uocat Moses sua lingua, Spiritum, uidelicet Sapientiam, Mercurius autem νοῦν, Mentem, Intelligentiam, Orpheus uocat ἔρωτα, Amorem, tribus nominibus maiestatem eius designans: Antiquissimi, nimirum ante mundum, ante Chaos illud (dicunt enim Græci & Latini, Antiquissima, sempiterna) tum αὐτοτελῆ, per se perfectum, sibi ipsi substantiam, complementum, originem sui: postremò πολυμῆτιν, quod Sapientiæ diuinæ, in qua sunt omnia consilia scientiaq; omnis, est nomen. Amoris autem ratio ea est, ut claret, quòd designatur amor, cupiditas, uoluntas creandi, & creatoris bonitas, quem cupiditas impulerit, ut communicaret bona sua. Ideoq; sunt apud Hebræos, qui Spiritum illum Mosis, interpretentur uoluntatem. Et Aristoteles in primo maioris Philosophiç, amorem istum, rerum principium apud Theologos, cupiditatem interpretatur, dicens, Parmenidem amorem seu cupiditatem principium statuisse: καλῶν εἴ τις ἄλλῳ ἔρωτα ἢ ἐπιθυμίαν ἐν τοῖς οὖσιν ἔθηκεν ὡς ἀρχήν, οἷον τὸν παρμενίδην. Cornutus quoque ueterem Theologiam explicans, dicit: ὁ δὲ ἔρως σὺν αὐτοῖς ἐρρήθη γεγονέναι, ἢ ὁρμὴ ἢ ὠδὶ τὸ γεννᾶν: Amor autem cum eis dicitur fuisse, cupiditas ad generandum. Hoc quidem testimonio nihil diuinius, ut scias, quid sit Amor antiquissimus, sapiẽtissimus, per se perfectus, apud Orpheũ. Illud item mirabile est, quod ego cum reperi, miris gaudijs incessi, quod Proclus

Cornutus.

super

ſuper Timæum, teſtatur Pherecydem priſcum illum Pythagoræ præceptorem, di- C
xiſſe, Iouem cum creare uellet, in Amorem ſe transformaſſe: εἰς ἔρωτα μεταβεβλῆσθαι τὸν Δία, μέλλοντα δημιουργεῖν. Hunc Amorem teſtatur Orpheus cuncta produxiſſe, ſeorſum diremiſſe, quod fuit creatio, direptione, ac diuiſione facta omnium rerum, quæ globatæ in ſua maſſa, originéq; latitarunt. Porro Saturnum, ut uidere eſt alibi, uocat tempus uorax, unà cum æthere natum. Atque hucuſque eſt conſona cum Moſaica, & Aegyptia ſapientia Orphica Theologia admiranda, naturalis, ſuſpicienda. Rurſum in Argonautica eadem de Chao, rerumq; explicatione, deſcribit Orpheus. Quæ carmina conabor pro uiribus enodare:

Ἀρχάιστ μὲν πρῶτα χάος ἀμέγαρτον ἀνάγκην,
Καὶ κρόνον, ὃς ἐλόχευσεν ἀπειρεσίοις ὑπὸ κόλποις
Αἰθέρα, τὸν δίφυῆ τε περιώπιδα κυδάλιμόν τ' ἔρωτα.
Νυκτὸς ἀεγενέτης πατέρα κλυτὸν, ὅν ῥα φάνητα.
Ὁπλότεροι κικλήσκουσι βροτοί, πρῶτος γὰρ ἐφάνθη.

Antiquum, primumq; Chaos, magnumq; neceſſe,
Saturnumq;, ſinu immenſo qui clauſerat ipſum
Aethera, tum geminum, uigilem, uenerandum & Amorem,
Aeternæ & noctis patrem dixere Phaneta,
Quem poſt nati, nam cunctis prior iſte refulſit.

Principio neceſsitatem aſcribit Chao, in quo rerum cunctarum neceſſaria materia contineretur. Ingens exordium, magna moles ac globus (uocant etiam Philoſophi materiam, neceſsitatem) Poſt hoc principium & rude Chaos, mox extitit ætheria ſubſtantia, quæ certis molibus atque orbibus diſtributa, tempus expreſsit: commemoraturq; primum Chaos: deinde æther natus ex aqua. Huic adiunctus eſt Satur- D
nus, id eſt, tempus. Memorat item Amorem illum diuinum, de quo eſt apud Philoſophos carmen ex eodem Orpheo:

Καὶ μῆτις πρώτου γενέτωρ, καὶ ἔρως πολυτέρπης.

Prima fuit genitrix Sapientia, dulcis Amorq;.

Hoc carmine, quo nullum diuinius, claret, quid Amor priſcis Philoſophis celebris, & ad mundi creationem aſſcitus, ſit, quam uim habeat. Ecce ſunt idem μῆτις, Sapientia, atque Amor. Sapientia dicitur prima fuiſſe genitrix, dicitur etiam Amor. Quem Orpheus ſuperius uetuſtiſsimum, id eſt, ſempiternum, per ſe genitum, aut perfectum, ſapientiſsimumq; appellat, eum nunc uocat περιώπιδα, oculatum, omnia circunſpicientem, ſapientem ſcilicet, deinde uenerandum, cultu dignum. Poſt Amorem creatorem, ſapientem, ſicut Moſes, ante res omnes uiſibiles clamat eductam ex Chao lucem: & Triſmegiſtus puriſsimum ignem diremptum, in altumq; ſublatum ex aqua: & Ouidius huius interpres Theologiæ,

Ignea conuexi uis, & ſine pondere, cœli,
Emicuit, ſummaq; locum ſibi legit in arce.

Sic Orpheus prodit, ante omnia Phaneta, hoc eſt, Solem, lucem, apparuiſſe, eo nomine nuncupatum, quoniam prior apparuit, uiſus & ipſe primus, & ut omnia uiderentur, primus autor, deſignans Orpheus, quod Latinis ex eo & Triſmegiſto acceptum, indicauit Ouidius:

Nullus adhuc terris præbebat lumina Titan.

Moſes autem, Et tenebræ erant ſuper faciem abyſsi. Triſmegiſtus, ἦν σκότος ἄπειρον ἐν ἀβύσσῳ: Erant tenebræ infinitæ in abyſſo. Quoniam igitur horrorem teterrimum primus apparens mundo Phanes, diſcuſsit, merito ſuo nomine celebris apud omnes mortales

A mortales fuit. Atque agnoſce,quòd quem Moſes uocat Hebraice or, à quo Græcè factū orao,uideo, uertit autē ea uox à Græcis interpretibus, φῶς, hūc Orpheus appellat φάνητα, Phanes. Vtrūq; nomē ab eadē origine,& eiuſdem ſignificationis. Phos apud Moſen lux,lumē primogenitū,apud Orpheū Phanes, opus diuinæ potentiæ, mirabile argumentū,nihil in rebus corporeis melius. Apparuit prior omnibus lux, prior cū ſe uiſibilē prębuit,tum ut cætera uiderent,fecit.Hæc Gręcè uocat φῶς, phos, & φανὴς, phanes. Is apud Orpheū Genitor noctis;quoniā creata luce,diuiſit Deus inter lucē,& tenebras.Eodēq; tēpore,eadēq; opera, Sol diem fecit, & noctē. Inhorruerat aūt nox ęterna,quoniā fuit in ęternū id q lucē anteceſsit.Anteceſsit aūt priuatio, interciſa,& terminata,cū lux inuecta eſt.Eſt igit in Theologia Orphei maieſtas ſempiterna ante mundū,creatrix mūdi,ineffabilis,inſuperabilis Sapientia;exinde creatū Chaos,rude & iners pondus,origo informis;deinceps diuiſio, euolutio rerū, primū ætheriæ leuitatis,Soliſq; uel lucis,& cū luce diei,ac noctis, Primū egregiū mirādūq; opus Sapientiæ diuinę.Cum Sole creatū eſt tempus, latens ſub ſinibus & reuolutionibus ætheris.Inuentor omniū fuit Amor. Quòd aūt ſenſerit Orpheus creationē rerū inchoaſſe à rudi inertiq; cōgerie, & quòd Chaos fuerit uetuſtiſsimus ille limus ex terra,& aqua,& quòd omnes res ex illo aceruo ſint eductæ, declarat Athenagoras Philoſophus Chriſtianus,interpretās ea,quæ prodidit Orpheus, cuius hæc ſunt uerba: Athenagoras pro Christianis

καὶ τοῦτο πᾶσιν αὐτοῖς συμφωνεῖ. ὁμήρῳ μὲν γὰρ λέγοντι,

Ὠκεανόντε θεῶν γένεσιν, καὶ μητέρα τηθύν.

Ορφέως δέ, ὃς καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῶν πρῶτος ἐξεῦρε, καὶ τὰς γενέσεις διεξῆλθε, καὶ ὅσα αὐτοῖς πέπρακται, εἶπε, καὶ πεπίστευται παρ' αὐτοῖς ἀληθέστερον θεολογεῖν, ὧ καὶ ὁμήρου τὰ πολλὰ καὶ περὶ θεῶν μάλιστα ἕπεται, καὶ αὐτὸς τῷ πρώτῳ γένεσιν αὐτῶν ἐξ ὕδατος συνιστάντος. ὠκεανὸς ὅσπερ γένεσις πάντεσι τέτυκται. πᾶν γὰρ
B ὕδωρ ἀρχὴ κατ' αὐτὸν τοῖς ὅλοις. ἀπὸ δὲ τοῦ ὕδατος, ἰλὺς κατέση. Hoc, ait, inter eos omnes conuenit, natos ſcilicet, & factos Deos. Nam Homerus canit

Oceanumq; Deum patrem, Tethynq; parentem.

Orpheus autē,qui & ipſorū nomina primus excogitauit, & ortus eorū, & quæcunq; eis geſta eſſent,enarrauit,fideliusq; putatur de Theologia ſcripſiſſe,quē et Homerus, maximè in opinione Deorū eſt ſecutus, etiā ipſe primā Deorū originē, ex aqua fuiſſe dixit.Fuit enim ſecundū hunc,aqua omniū rerū principiū: ex aqua uerò hylen, ſiue limum dicit extitiſſe.Hæc ille.Claret igitur,Orpheū Theologiā Aegyptiorū expreſſiſſe.Deos enim,ut ſuperius Mercurius, uocabat ſidera cœleſtia, è quibus ſeptē planetas,ſeptem Deos nominat Mercurius, formas Deorū Ouidius. Hos Orpheus, ut prior Triſmegiſtus,natos ex oceano docuit,omnē uidelicet ſubſtantiā cœleſtē.Nam

Ignea conuexi uis & ſine pondere, cœli,

Emicuit, ſummaq; locum ſibi legit in arce.

Hi ſunt Dij nati Orpheo ex aqua,quibus ſegregatis,ac ſelectis,terra remāſit hyle, limus,ex quo nata ſunt omnia terreſtria. Quam ob cauſam iure dicitur oceanus origo cunctorū,præcipuè Deorū,id eſt,ſiderū cœleſtiū,quos ſolos à motu, ut teſtatur Plato,dixere priſci Deos.Nec ſunt nunc Dij,Iuppiter,Saturnus,Iuno. Nam etiā Triſmegiſtus, Deos nuncupauit, quorum propria eſt nomenclatio θεὸς, ab incitatione & curſu. Hoc deſignat aliud Orphei carmen:

Ὠκεανὸς πρῶτος καλλιρόαν ἦρξε γάμοιο.

Oceanus primus cœpit connubia pulchra.

Aqua igitur illa primordialis,genuit Deos cœleſtes.Item terreſtria, quæ etiā Moſes quoq; perhibet,nata ex ea,quæ dicitur Hebraicè Aphar,hoc eſt,limus.Nam animalibus quoq; brutis ea dedit principium.Mirus igitur priſcæ Theologiæ conſenſus,

cunctis asserentibus, cœlestem liquiditatem, ac perspicuitatem, ab aquis purissimè se- C
gregatam. Tum super antiquissima materia, seu limo, quorum postremum à Græco est Ilys, primum, dicta est materia, quasi mater omnium rerum, eadem canētibus. Ex his liquet (nam multa alioquin prætereo) Orpheū principē Græcæ Theologiæ, & creatum mundū asseruisse, & docuisse qua ratione sit creatus, mirabiliter cū Mose cō gruentem. Repertus etiam fons Theologię eius, quòd omnis fluxit à Trismegisto. Et quod memorabile est, cū superioribus, Orpheo cœlestia lumina ex oceano sunt nata. Vidimus qua ratione oporteat intelligere carmen Homeri, trāslatū à Poëta Latino,

Oceanum rerum patrem, Tethynq; parentem. Homerus autem cecinerat,

Oceanumq; Deum patrem. Deos cum Orpheo dicens, Solem, Lunam, septemq; planetas, quos lumen sanctum uocat Trismegistus, ex oceano in primordio mundi natos. Ouidiusq; de eis, ex eadem Theologia,

Astra tenent cœleste solum, formæq; Deorum.

Prius autem docuerat hanc substantiam ex aqua natam,

Ignea conuexi uis, & sine pondere cœli, Emicuit.

Vidimus hylē, seu materiā antiqssimā. Vidimus qd esset Chaos. Apparuit antiquissimū Theologū, creationē apertè fateri: ut sit stupenda recentiū Philosophorꝝ impudentia, super æterni mūdi assertione, creatione, & à uetustissimis eorꝝ prodita, & maximis Philosophis priscæ Theologię placita reuerenter confirmantibus. Scripsit etiā Orpheus peculiares hymnos, ut ipse de seipso testatur in Argonautica, de Cosmogonia, de Generatione mundi. Autor quoq; est Proclus, Orpheū ab uno singulari Deo cuncta producere, etiā Deos, sup Timæū scribēs: ἀεὶ τὸ κρυφίως ὄντος θεὸν τὰ πάντα, καὶ ἀεὶ τόνδε πάσας ὑφίσησι τὰς δευτέρας τάξεις τῷ θεῷ: A' secreto, & in arcanis habitante Deo, uniuersa, & ab eo reliquos ordines secundos Deorum, producit. D

Homerum atque Hesiodum ueneratos hanc Theologiam, similiter atq; priores de mundi origine, & eius principijs cecinisse. Terram & aquam Homerum primas res creatas dixisse. Hesiodum primum fuisse Chaos, id est, terram & aquam, totamq; creationem affirmasse ac decantasse.

CAP. XI.

SECVTI sunt post maiores hosce, diuinosq; Theologos, Homerus, & Hesiodus, eidem sacrosanctæ Theologiæ unanimiter acclamantes, eumq; mundanæ creationis ordinem, quem apud Trismegistum, & Orpheum uidissent, pijssimè seruantes. Siquidem & opifici autoriq; mundano, meritos creationis honores detulerunt: deinde uerò Chaos illud, rudemq; ex aqua, & terra materiam, ex qua sit informatus, decoratusq; mundus, nominauerunt. Nam quòd cum maioribns senserit Homerus, principium rerum fuisse terram, & aquam, nimirum Chaos, ad alios Iustinus Philosophus testis, ipsaq; Homeri carmina demonstrant, cum inducit imprecantes, ut hostes in terram & aquam reuertantur:

Ἀλλ' ὑμεῖς μὲν πάντες ὕδωρ, καὶ γαῖα γένοισθε

Sed uos in terram cuncti redeatis, & undam.

Subijcit Iustinus: δι' ὑπερβάλλασαν ὀργὴν εἰς ἀρχαίαν φύσιν αὐτὸς ἐλε γῆς ἀναλύων: Per uehementem iram, eos in antiquam originem ex terra resoluens. Additq; eum hæc ab Aegyptijs didicisse. Deinceps Hesiodus. Hinc interpretantur Græci quæ Poëtæ canunt, mundum antiquum fuisse πηλέα, καὶ θήτυν, nempe limum & mare, mistionem terræ & aquæ. Hocq; Orpheus respectans:

Νηρέα

A Νηρέα μὲν πρώτιστα καλῶ, πρεσβύτην ἁπάντων.

Nereaq; ante alios omnes appello uetuſtum.

Heſiodus uerò in Theogonia, ad uerbum prodidit ea quæ prior Orpheus. Atque cum in libro, qui inſcribitur Opera & dies, omniq; ſua poëſi, det ſummo Ioui principatum, autoritatemq; omnium rerum, tum ſuper omnes Deos & homines imperium, in cuius poteſtate ſint cœlum & terræ; certè conuenit cum Triſmegiſto & Orpheo, ſuper hoc æterno principio, ut prima eius Theologia æquè atque ſuperiorum, ſit de conditore, de maieſtate, ſingulariq; poteſtate, prouidentiaq; eius: ſecunda de Chao, originеq; rerum, deq; ipſa iam mundi conſtitutione. Eius igitur carmina ex Orphei fontibus hauſta ſunt:

Γαίων μὲν πρώτιστα χάος γένετο, αὐτὰρ ἔπειτα
Γαῖα ἐυρίστερνος, πάντων ἕδος ἀσφαλὲς αἰεί,
Ἠδ' Ἔρος, ὃς πάντεσσι μεταπρέπει ἀθανάτοισι.

Extitit antè Chaos, poſt hæc latiſsima tellus,
Qua ſuper innixum pondus rerum incubat omne,
Atque Amor, inter qui diuos ſacer enitet omnes.

Ecce Chaos ante omnia, terra ſcilicet & aqua, ſicut in Moſe. Initium mundi, rudis origo, inchoamentum, materia poſtea natarum formarum mater, informe cœli & terræ ſemen. Naturaliter ante omnia, factum ab eodem opifice, qui difficiliora, nempe mundum qui ſucceſsit, feciſſet. Quiq; ea de cauſa rude rerum inchoamẽtum ieciſſet, & inueniſſet, ut faceret, quod fecit. Qui niſi uerus autor materiæ fuiſſet, nũquam ex ea formas depromere potuiſſet; ſed ideo facile deprompſit, quia qualis ſibi uiſa eſt apta & fœcunda ad generãdum mundum, materiam præparauit. Igitur poſt Chaos,
B ac uile initium, exinde iuxta Theologiam Triſmegiſti, & Moſis, apparuit terra tremens, madida, lutulenta, quæ ſolis fœcunda calore, peperit arbores, animalia. Non memorat Heſiodus pulcherrimum illum, qui primus uiſus eſt in mundo, & fecit ut uiderentur omnia, Phaneta, ſed tria tantum contentus eſt principia poſuiſſe. Forte Orphicam, Hermaicamq; Theologiam, non uſquequaq; clarè intellexit. Nam Triſmegiſtus, & Orpheus, non poſtpoſuerũt Amorem Chao, & terræ: ſed Triſmegiſtus prodiderat Mentem cuncta feciſſe, exornaſſe, Orpheus Amorẽ omnia ἔφυσε, produxiſſe. Quare non fuit Amor poſt terram, aut cum terra, ſed creator, & autor, cupidus & ſapiens inueniendi, fuit ante res inuentas. Tria igitur iuxta Heſiodum, fuerunt in principio, quorum poſtremum eſt primum, Chaos, Terra, Amor. Fac, ut dixi, & ut Theologia priorũ, unde nata eſt Heſiodica, priorem, ipſum Amorem. Inuocarat autem Muſas Heſiodus, hoc carmine:

Εἴπατε δ' ὡς τὰ πρῶτα θεοὶ, ἠδὲ γαῖα γένοντο,
Καὶ ποταμοὶ, ἠδὲ πόντος ἀωτέϊτος, οἴδματα θίνων.
Ἄστρά τε λαμπετόωντα, ἠδ' οὐρανὸς εὐρὺς ὑπερθεν.

Dicite uos, ut primum Dij, telluſq; creata,
Fluminaq; & pontus uaſtus, qui tollitur undis,
Aſtraq; clara, Poluſq; immenſus, in alto.

Conſtat etiam nunc Heſiodum confiteri mundum, Deosq; ſatos, Deos ſentientem, ut par eſt, eoſdem atque Triſmegiſtus, & Orpheus, & de quibus Ouidius,

Aſtra tenent cœleſte ſolum, formæq; Deorum.

Hos ergo Deos canit cum cæteris mundanis rebus, cum terra, mari, fluminibus, ſatos: Deos inquam, quos Ariſtoteles à maiorum ſuorum ſententia uehemẽter alienè, & ſempiternos cenſuit, & ſubſtantias quaſdam diuinas iudicauit. En cuncta uetuſtas,

producit cœlum & ſidera ex aqua,& oceano, quo & eorum inchoata progenies de- C
claratur,& ex eiſdem rebus conſtare, eiuſdemq; eſſe ſubſtantiæ, atque omnia mun-
dana,cœlum monſtratur. Scilicet non eſſe quintam ullam eſſentiam. Hanc eandem
ſententiam, eodem opere,carmine mirabili, Heſiodus declarauit:

Γαῖα δὲ τοι πρῶτα μὲν ἐγείνατο ἶσον ἑαυτῇ
Οὐρανὸν ἀστερόεντα, ἵνα μιν περὶ πάντα καλύπτῃ
Ὄφρα ἕῃ μακάρεσσι θεοῖς ἕδος ἀσφαλὲς αἰεί.

Principio q; ſibi peperit ſimile undique tellus,
Stellatum cœlum, quo circum clauderet ipſam,
Vtq; foret diuis ſedes ſecura beatis.

Hoc carmine non ſolum dicitur natum cœlum,& factum,cum non eſſet, uerum etiã
genitum ex terra,his ſcilicet aquis,quę in regione terreſtri immorabãtur: Aequalem
autem terræ,uidelicet ſphæricum,rotundum,orbicularis formæ: Genitũ à terra, cu-
ius à ſedibus, aquarum plenis,diuino imperio,ſtupẽdoq; artificio,ſublata puriſsima
ſubſtãtia,dariſsimas illas luces accẽdit. Nec poteſt uenire in animũ de cœleſti ſubſtã-
tia ueriſimilius. Super quo mirus eſt omniũ priſcorũ conſenſus. Philoſophia Moſai-
ca,omni ſapientia uetuſtiore, id priore innuente, à noſtris deinceps Theologis aſſer-
tum. Quippe diuus Petrus in Epiſtola docet,cœlum aqueam eſſe compagem: ὅτι οὐρανοὶ
ἦσαν ἐκ πάλαι, καὶ γῆ ἐξ ὕδατος, καὶ δι' ὑδάτων συνεστῶσα τῷ τοῦ θεοῦ λόγῳ: Quoniã cœli dudũ facti
ſunt,& terra,ex aqua,& per aquã diuino imperio cõſtipata. Habes terrã, & aquã cõ-
miſtas ab exordio;ex aquis tellurẽ emerſiſſe;ex eiſdẽ cœlũ, qui dicitur ob eã cauſam
æther,enituiſſe & exarſiſſe aquis,inaudito,& inſcrutabili artificio,à ſapiẽtiſsimo inge
nio, in eam liquiditatẽ extenuatis. Huiuſmodi eſt de creatione mũdi Heſiodi Theolo
gia. Neq; eñ laboro nunc uniuerſam eius Theologiã interpretari,his teſtimoniis cõ- D
tentus,quibus cœli,& mundi continetur origo,& quòd ſit aqueũ. Quid autẽ Chaos,
quid'ue Amor apud priſcos Theologos eſſet,præter ea,quæ diximus,etiã Cornutus
oſtendit,explicans priſcã Theologiã: ὅτι δὲ χάος μὲν τὸ πρὸ τῆς διακοσμήσεως γενόμενον ὑγρὸν,
ἀπὸ τῆς χύσεως οὕτως ὠνομασμένον, ἢ τὸ πῦρ, ὃ δὴ καὶ ἰονεὶ χάος, καὶ αὐτὸ δὲ κέχυται διὰ τὴν λεπτομέρειαν. ὁδὲ
ἔρως σὺν αὐτοῖς ἐρρήθη, γεγονέναι ἢ ὁρμὴν ἢ ὑδὲ τὸ γεννᾶν. ἅμα γάρ τι ἕκαστος γίνεται, καὶ παρεῖναι τῇ γενέσει
νομιστέον ταύτην τὴν δύναμιν καλλίστην, καὶ ἀξιοθεατοτάτην ὄσαν. ἐγέννησε δὲ τὸν οὐρανὸν ἀκὴ τὴν ἀναθυμιάσεων, οὐρανὸν
νῦν κοινότερον λεγόμενον παντὸς τοῦ περὶ αὐτὴν λεπτομεροῦς. De Heſiodo uerò, τὰ μὲν τινα ὡς οἶμαι, παρὰ
τῶν ἀρχαιοτέρων αὐτὸν παρειληφότος, τὰ δὲ μυθικώτερα, αὐτὸν προσθέντος ᾧ τρόπῳ καὶ πλεῖστα τῆς παλαιᾶς θεο-
λογίας διέφθαρκε. Eſt,ait,Chaos,ea humiditas,is humor, qui creationem anteceſsit, hoc
nomine dictum à Chyſeos fuſione,uel ignis, quaſi Chaos à comburendo, fuſilis &
ipſe ob tenuitatem. Amor autem cum eis dicitur fuiſſe cupiditas ad generandum. Si-
mul enim ac fit aliud ex alio,adeſſe pulcherrimam hanc, dignamq; admiratione uim
cenſendum eſt. Genuitq; cœlum ex euaporationibus. Dicitur autem nunc cõmunius
cœlum, omnis exilior circum terras ſubſtantia. Atque Heſiodus,inquit,quædam,ut
arbitror, ab antiquioribus accepit, quædam addidit ipſe fabuloſius. Qua ratione,
maxima ex parte uetuſta Theologia uitiata fuit. Hæc quidem Cornutus. Ecce igitur
Chaos, non aliud, quàm limus ille priſcus, abyſſus illa Moſaica, terris incumbens
humiditas,quæ dicitur à Moſe Hebraicè Aphar, Græcè Hyle, ſiue limus. Ecce cupi-
ditas, diuina ſcilicet ſapientia, cupidiſsima, uolentiſsima, plena impetus, & cupidi-
tatis, ut communicaret ſua bona. Sic item cognoſcit, & fatetur Cornutus priſcam
Theologiam fuiſſe meliorem,à ſubſecutis poëtis alicubi fabulis uitiatam. Ecce quoq;
cœlum natum ex aquis euaporatis aut extenuatis in liquidiſsimam, qualis cryſtalli,
ſubſtantiam.

Parmeni

A *Parmenidem, Thaletemq́, creationem esse confessos. Amorem esse Deum sempiternum apud eos. Solum Deum æternum dixisse Thaletem. Mundum opificium diuinum appellasse. Noctem anteceßisse diem, dixisse Thaletem, ut Moses tenebras ante lucem. Aquas illas primordiales Mosaicas eum principium dixisse, Mentem autem creatricem.*

CAP. XII.

TESTATVR quoque Plutarchus, Parmenidem, & Hesiodum, de creatione scribentes, Amorem uetustissimum retulisse: διὸ παρμενίδης μὲν ἀποφάινει τὸν ἔρωτα, τῶν ἀφροδισίων ἔργων προβυτάτῳ γὼ τῇ κοσμογονίᾳ γράφων.

Πρώτιστον μὲν ἔρωτα θεῶν μητίσατο πάντων.

Ἡσίοδος δὲ φυσικώτερον ἐμοὶ δοκεῖ ποιεῖν ἔρωτα, πάντων πρεσβύτατον, ἵνα πάντα δι' ἐκεῖνον μετάσχῃ γενέσεως. Quocirca, inquit, Parmenides pronuntiat Venereorum operum amorem antiquissimum, scribens in creatione mundi:

Cunctorumq́; Deum, primum molitur Amorem.

Verum Hesiodus naturalius mihi uidetur, antiquissimum omnium Amorem fecisse, ut omnia per ipsum nascerẽtur. Verè, & sapienter sentis ò Plutarche. Nam Amor sapiens, Amor inquam diuinus, diuina cupiditas, non res creata, sed creator fuit: per ipsum nata sunt omnia. Ecce igitur post Orpheum, & Hesiodum, Homerumq́; qui secuti sunt primores Philosophi, ĩdem & Theologi, ac Poëtæ, creationẽ mundi constanter asseruerunt. Nam Parmenides, quemadmodum & Orpheus, carminibus Cosmogoniam, creationem mundi celebrauit. Itemq́; Empedoclem uidimus superius asserentem ab uno cuncta fuisse profecta, etiam Deos longæuos: credóque eum,
B quemadmodum superiores omnes, Deos appellasse sidera cœlestia. Exinde Thales Milesius, qui iuxta Theologiam Orphei, atq́; Aegyptiorum, omnium rerum principium aquam pronuntiauit, non ad eum uidelicet sensum, quo creditur passim, quòd omnia antequam oriantur, sint aquea, ut animalium genituram; sed uetustissimam, primordialemq́; aquam respexit, è qua primum, autore Trismegisto, nati sunt Dĩj, Sol, Luna, natus item aër, natæ plantæ, camporum, montiumq́; uirores. Inde metalla quotidie, inde carnes animalium principio coaluerunt. Diogenes item Laërtius, & Plutarchus in Symposio testantur Thaletem dixisse, πρεσβύτατον τῶν ὄντων θεὸν, ἀγένητον γάρ: Deum cunctarum rerum antiquissimum: Ingeneratus enim. Si mundum igitur credidisset æternum, non Deum solum antiquissimum retulisset. Nam etiam mundus, & homo, Sol, Luna, sidera fuissent pariter antiquissima, quia pariter æterna. Soli igitur Deo dedit summam antiquitatem & æternitatem, non mundo, non materiæ. Quæ si etiam manasset perenniter à Deo, certè non unus fuisset antiquissimus. Quid enim aliud designat antiquissimum, quàm quod omnia æternaliter antecessit? Secus qui contendat, aut peruertit, aut non percipit uocũ significatus. Eôdem pertinet quod eodem autore Laërtio pronuntiauit idem Thales: κάλλιστον, κόσμος, ποίημα γὼ θεοῦ: Pulcherrima omnium rerum, mundus. Fabrica enim & opus Dei. Sentis eum subscribentem Theologiæ Mosaicæ? Moses, In principio creauit Deus: Græcè, ἐποίησε, fecit: Thales per nomen affirmat, Est opus Dei, mundus: designans quod Moses per uerbum ἐποίησε. Rogatus etiam, τί πρότερον γέγονε, νὺξ ἢ ἡμέρα; ἢ νὺξ ἕφη μιᾷ ἡμέρᾳ πρότερον: Quid prius extiterit, nox ne, an dies? Nox, inquit, una die prior. Ne putes eum aliud sensisse, quàm quod Moses prior tradidisset, & quod Poëta Latinus ab ĩsdem Græcis audisset: Thales autem qui autore Laërtio ad Aegyptios sacerdotes erudiendus profectus est, ab eisdem audierat:

Nullus adhuc terris præbebat lumina Titan. C

Si nondum erat luciferum aſtrum, certè nox erat, de qua Moſes, Et tenebræ erant ſuper faciem abyſsi. Orpheus quoq; de Phaneta, id eſt, luce, Sole, πρῶτος ἐφάνθη: Primus apparuit. Hunc igitur anteceſsit nox. Vna autem die anteceſsit, quia primum creata terra, & aqua, quibus horrenda nox incubabat, ſubitò lux producta eſt. Non diu, non æternaliter, terra, & aqua cum tenebris anteceſſerunt, ſed paulum, & quaſi una die: ſubitò lux extulit os ſacrum. Qualis igitur Moſis, Triſmegiſti, Orphei Theologia, talis Thaletis. Sicut hi omnes de mundi creatione locuturi, æternum & ingeneratum principium prius memorarunt, eum ſuis laudibus præſertim æternitatis & ingenerabilitatis decorantes: Sic Thales prius pronuntiauit, Deum unum antiquiſsimum, ingenerabilemq; eſſe. Rogatusq; quid eſſet τὸ θεῖον, Diuinitas, reſpondit, τὸ μήτε ἀρχὴν ἔχον, μήτε τελευτήν: Quod neq; principium habet, neq; finem. Exinde de creatione mundi, tria perhibuit teſtimonia, Quòd mundus eſt pulcherrimus, quia diuinum opificium, referens id quod Moſes, ad unamquanq; mundi partem creatam, dicit, Deum affirmaſſe, quòd eſſet bonum, pulchrum. primum, Et uidit Deus lucem, quòd eſſet bona. Bonum enim Hebraicè Pulchrum. Sic quòd firmamentum quòd mare, quòd herbas, & plantas, & animalia produxiſſe, pulchrum. Sic opus pulcherrimum mundus. Secundum, quòd dixit, aquam fuiſſe primordium. Laërtius de eo: ἀρχὴν δὲ πάντων, τὸ ὕδωρ ὑποστήσασθαι. Quia ex aqua natus Sol, ſidera, nati Dij, quorq; luminibus nata, ut naſcuntur, omnia terreſtria. Poſtremò, quòd nox anteceſsit diem, nondum creata luce, & tenebris ſuper aqua, quæ fuit primordium, unde lux nata, incumbentibus. Refert etiam Marcus Tullius: Thales, ait, Mileſius, qui primus de talibus rebus quæſiuit, aquam dixit initium rerum, Deum autem eam Mentem, quæ ex aquis cuncta fingeret. Quibus probatur eadem eum ſenſiſſe, atq; Triſmegiſtum, Anaxagoram, Platonem, qui Mentem reginam mundi, Creatricem appellauerunt. D

Phyſicos autore Plutarcho confeſſos creationem mundi, cuius initium fuerit à terra: Ab aquis ſegregatam ætheriam ſubſtantiam primam.

CAP. XIII.

POST Thaletem cæteri quoq;, qui propter inueſtigationem Naturæ, dicti ſunt Phyſici, non ſolum creationem mundi ſunt cõfeſsi, ſed eum etiam creationis ordinem poſteritati ſcriptum reliquerunt, quem apud Moſen traditum cernimus. Mundana creatio, ſi Moſen conſulas, ipſaq; cogit fateri ratio, à creatione terræ inchoata eſt. Terra enim erat inanis & uacua. Ea fuit exordium mundi, fundamentum magnæ molis. Nec uerò ſine aqua, terra intelligi poteſt. Hæc itaq; duo tanquam origo informis, ſubiecta ſunt; ab his ſurrexit ingens machina mundi. Dicta ſunt autem ea duo, Chaos, ob confuſionem ipſarum, miſtionemq;. Ex his, ut demonſtratum eſt ſuperius, æther primum ſegregatus eſt. Hoc igitur referens Plutarchus, οἱ φυσικοὶ ἀπὸ γῆς ἄρξασθαι φασὶ τῆς γενέσεως τοῦ κόσμου, καθάπερ ἀπὸ κέντρου. ἀρχὴν δὲ σφαίρας, τὸ κέντρον. Phyſici, inquit, à terra uelut à centro dicunt inchoatam creationem mundi, Principium autem ſphęrę centrum. Quod ait Plutarchus, eos phyſica ratione terram ſubieciſſe, nos quidem non modò ob hanc rationem, exordiũ fuiſſe fatemur à terra, ſed etiam quoniam ea eſt Theologia Moſaica. Poſt terram cum qua, ut dixi, neceſſariò conſequitur aqua, quemadmodum Moſes, refert exortam lucem. Extemplò enim memorata terra & aqua, creat puriſsimam lucem: ſic pro cæteris Phyſicis Empedocles dixit iuxta ſuperiores, ex illa terræ, & aquæ maſſa, primũ ſeparatã ætheriam ſubſtantiam, eodem autore Plutarcho, Ἐμπεδοκλῆς τὸν μὲν αἰθέρα πρῶτον διακριθῆναι.

Vides

A Vides igitur eundem ubique dictorum ordinem, eandem ubique scientiam, & confessionem. Hunc ordinem Theologiæ & confessionē creati mundi, Poëtæ & Philosophi, qui post primos Philosophos secuti sunt, asseruerunt. Siquidem Euripides, & Sophocles, Phocylidesq; prior modum illum creationis (dicitur enim Anaxagoræ discipulus fuisse) retulit: posteriores autem, quemadmodum Prophetæ, creatorē mundi Deum cecinerunt. Vt igitur Mercurius, Orpheus, Phœnices, Empedocles, Anaxagoras, quos respexit Ouidius,

Ante mare, & terras, & quod tegit omnia cœlum:

retulerunt fuisse Chaos, molem rudem, atque indigestam, duntaxat rerum pondus iners, quod Theologiæ Mosaicæ dogma si rectè quis interpretetur, est, qua dicitur, Terra erat inanis, & uacua: sic scripsit Euripides:

Ὡς οὐρανός τε, γαῖά τε, μία μορφὴ μία
Ἐφάνη· δὲ ἐχωρίσθησαν ἀπ' ἀλλήλων δίχα
Τίκτουσι πάντα, καὶ ἔδωκαν εἰς φάος
Δένδρεα, πτηνὰ, θῆρες, οἷς τε ἅλμη τρέφει.
Γένος τε θνητῶν.

Cœlumq; terraq; unius formæ fuit,
Sed cum fuissent abiuncta amplexu mutuo,
Emersit omnis in lucem res progenita,
Arbores, aues, feræ, quasq; affert mare,
Genusq; mortalium.

Hæc igitur est eadem rerum conditarum dispositio, atq; à superioribus Philosophis assignata, Vnam fuisse rerum nondum explicatarum confusam, ignobilemq; formam: facta autem disiunctione primum segregatum esse æthera, deinceps cuncta
B terrestria. Sed nolo toties inculcare, quæ sæpe coëgit dixisse necessitas. Sophocles autem, reprehendens multorum Deorum cultum, singularem Deum prædicat adorandum:

Ὃς οὐρανὸν πέπυγε, καὶ γαῖαν μακρὰν.
Ῥόντας τε χάρωπον οἶδμα, καὶ ἀνέμων βίας.

Qui fecit axem, terramq; latè patentem,
Aquorisq; pulchros fluctus, uentorumq; impetus.

Hæc, ut cernis, alio, atq; Prophetarum sensu, intelligi non possunt. Vt dicitur à Mose, creauit, segregauit aquam, iussit esse lucem: Phocylides ad alia pulchra, quæ testantur originem, canit, Ὅπλον ἑκάστῳ νεῖμε θεὸς: Dedisse Deum cunctis propria animantibus arma.

Aratum fateri Deum summum posuisse stellas in firmamento cœli, quemadmodum Moses. Idem cantasse Ouidium.

CAP. XIIII.

MIRABILE mihi uisum est, ut Aratus è priscis illis ante Platonem Poëtis, non modò cum superioribus omnibus, uerum etiam cum ipso Mose, tantopere super creatione cœli, ac stellarum, consonet. Quemadmodum enim Moses declarans quam ob causam, & ad quem usum, Deus in cœlo lumina posuisset, dicit, Dixit autem Deus, Fiant luminaria in firmamento cœli, & diuidant diem, ac noctem, & sint in signa & tempora, & dies, & annos, ut luceant in firmamento cœli, & illuminent terram: sic Aratus eximia quadam pietate, Iouem, quem singularem Deum esse apud eum, declarat testimonium diui Pauli, cōfitetur in cœlo stellas

ſtellas ſtatuiſſe, ut hominum quaſi anteſignani operumq; duces eſſent, ſignaq; rerum gerendarum offerrent. His carminibus: C

Αὐτὸς γὰρ τὰ γε σήματα ᾧ ὀρανῷ ἐστήριξεν,
Ἄστρα διακρίνας, ἐσλίψας δὲ ἐς ἐνιαυτόν.
Ἀστέρας, οἵκε μάλιστα τετυγμένα σημαίνειν,
Ἀνθρώποιν ὡράων, ὅφρ' ἔμπεδα πάντα φύωνται.
Τῷ μὲν ἀεὶ πρῶτόν γε, καὶ ὕστατον ἱλάσκονται.

Ille quidem cœlo defixit ſigna ſuperno,
Partitis aſtris, ſtellasq; prouidit in annum,
Quæ tempeſtates homines, & ſigna docerent,
Vt firma in terris eſſent certo ordine cuncta.
Hinc primos illi, extremosq; adhibemus honores.

Docuit & cœlum uariis luminibus diſtinctum à Deo, defixasq; paſsim ſtellas radiantes, tum diuerſum omnibus ortum, obitumq; attributũ. Primumq; uerbum, ἐστήριξεν, eſt quod apud Moſen, Poſuit in firmamento: Aratus autem fixit, ſtabiliuit, alligauit. Quod autem dixit, ἐστήριξεν, ſpectat eò, quòd data ſint, & diſtributa ſidera cunctis gentibus, totusq; annus ortu, & occultatione ſiderum uariatur. Et quod Plautus ſimili modo dixit,

Qui eſt imperator diuûm atque hominum Iuppiter,
Is nos per gentes, alium in alia diſparat.

Ex quo tempeſtates, rerumq; gerendarum opportunitates dignoſcuntur. Cui igitur rerum iſtarum tribuitur inuẽtio, eſt, eodem autore, is cuius genus ſumus, quum non cœlum modò, ſed humanum quoq; genus natum ab eo declarat. Sic Philoſophia maiorum, quæ mundo ſuæ origini propinquo, per omnes populos ſui ſimilis circumſonabat, priſsima, longè quàm quorũdã è iunioribus ſanior fuit. Fatentur enim omnes cœlum, & à præpotenti, ac ſupremo Deo repertum ac poſitum; & cœleſtes ordines inuentum fuiſſe illius; tum uerò ex ſubſtantia ſenſibili, nota, non extranea, & noua, originem habuiſſe: ut ſi quam cœlum habeat Diuinitatem, ea tum corporea ſit, qualem dicimus formam diuinam alicuius: tum tribuunt ortum eius ſummo Deo. Ouidius etiam, ut profert Lactantius, eorum aſſertor fuit, quæ Moſes uetuſtiſsimus, & quæ pòſt Aratus ſcripſerant, affirmans Deum lumina cœleſtia creaſſe, & in cœlo poſuiſſe. D

Tot, numero, taliq; Deus ſimulachra figura,
Impoſuit cœlo, perq; atras ſparſa tenebras,
Clara pruinoſæ iuſsit dare lumina nocti.

Ariſtotelem, rationem fateri coẽgiſſe creationem mundi. In æternitate, uel animos eſſe mortales, uel aſcẽdere in cœlum non poſſe, corpora ſemper animantes. Sequi ex his in Philoſophia grauiſsimos errores. Ariſtotelem à maioribus in creatione mundi diſſentire non debuiſſe. Verba Ariſtotelis quæ diuerſis locis poſita probant, eum creationem prudentem uel imprudentem eſſe confeſſum.

CAP. XV.

SED his omiſsis, quæ priſcorum ſeculorum cunctarumq; gentium conſtantiſsimam famam de creatione mundi, conſenſumq; omnium nationum, qui naturæ uox eſſe putatur, demonſtrant, ad eas rationes nunc ordo uocat, quibus

A quibus ex ore ipsorum Philosophorꝝ raptis, probare, luceꝯ clarius ostendere cona-
bor, eos ipsos, quos Proclus ; & Simplicius Aeternitatem mundi sensisse asseuerant,
id est, Cratorem, Plotinum, Iamblichum, Porphyrium, prorsus alia credidisse. Ipsos
quin etiam Aeternitatis assertores, sibi ipsis aperte contradixisse. Verum anteaquam
huc deueniam, cum Aristotele, qui primus omnium Philosophorꝝ Aeternitatẽ inue-
xit, dictis eius nonnullis obseruatis, loquar, precaborꝯ omnes, ut quæ sequãtur, ani-
maduertãt. Ac sit prima ratio, quam breuiter superius explicuimus, eum qui primus,
scientia omnium ante eum seculorꝝ, firmaꝯ in pectore mortalium persuasione, in ore
omnium constante prædicatione de rerum ortu, repudiata, nefariam de Aeternitate
mundi sententiam effudit in mundum, magnæ audaciæ hominem fuisse; ut quem nec
religio suæ gentis, uel Barbarorꝝ, nec tantorum hominum, qui ante eum in Philoso-
phia floruerunt, sapientia, ab hac persuasione concipienda reuocarint, nec succedentẽ
per omnes ætates famam attenderit. Parte alia, mirari hominis sapientiã necesse erit,
qui corporum cœlestium, mundiꝯ huius, magis omni genere calamitatum redundã-
tis, quàm cuiquam beatitudinem ueram largientis, æternitatem desiderãs, humanarꝝ
rerum, cunctis mundanis rebus meliorꝝ euersionem, ingentemꝯ stragem attulisse se
non perspexerit. Hæc uerò admiranda eius sapientia fuit. Erit & illa in promptu ra-
tio, si quis eam perspicere, rectеꝯ ponderare uoluerit, quòd cum pleriqꝯ doctissimi
uiri opinentur eum sensisse, & clare præ se ferat ipse Aristoteles, animos immortales,
ut quorum nulla in terris sit origo, omnis hæc eius oratio uana, ficta, & ignara sui, ple
naꝯ cõtradictionis inuenietur, mundo nullum habente principium, cum quo sequi-
tur uel interitus animorꝝ, uel æternus eorꝝ à corporibus discessus, ac reditus. Cumꝯ
& ipse quædã quasi somnians de beatitudine, quam in perfecta contemplatione, ani-
B miꝯ beata actione statuerit, locutus sit, uetus item ante eum cuncta priscorꝝ corona,
hanc ipsam beatitudinẽ, quę quidẽ in terris reperiri nõ possit, extulerit laudibus, cele
brauerit, miraꝯ rapti dulcedine & quasi collacrymantes prouexerint, hunc portum,
hanc sedẽ certam, miseriarꝝꝯ finem prædicantes; falsus, & inanis omnis is erit sermo,
quod in Aeternitate necesse sit, uel animos euanescere, uel modò abire à corporibus,
modò ea repetere, non aliud in omni Aeternitate munus gerentes. Neqꝯ enim restat
aliud, quod possit de animis sentiri, mundo sempiterno. Primum, si sunt immortales,
erit eorum numerus infinitus, & incomprehensibilis, Naturæ contrariũ. Si quotidie
nasci, qui prius non essent, censueris; aut à corporibus originẽ trahentes euanuerunt,
uel aliunde ortum habuerunt. Quòd si nõ à corporibus, sed exterius uenerunt, quid
tandem istud erit exterius, aut Deus scilicet, aut aliquis Deorꝝ? Quid enim post uisi-
bilia corpora supereſt? Igitur si ortum à Deo habuerunt, aut eius è substantia abscisi,
ac quasi diuulsi, aut è nihilo creati. Quorum cum primum fieri nulla ratione possit,
nec priscorum ea fuerit sententia, supereſt tantũ eos à Deo è nihilo procreari. Dabit
igitur nobis, & concedetur, ab ipsis Philosophis, res altissimas, res optimas, multo
quàm corpora meliores, è nihilo posse fieri. Et si nascuntur animi ex nihilo, cur non
etiam mundus? Sed redeo ad primam rationem. Quis potest de animorum beatitu-
dine loqui, qui mundum dicat æternum? Nam in Aeternitate uel corrumpuntur
animi, uel immortales non habent alium mundum, aliam regionem, sed has sedes
mortales obtinentes, semper abeunt, redeuntꝯ ad corpora. At Aristoteles in morali-
bus, multa de animi beatitudine disseruit, eam in actione mentis, quæ uerus homo
est, existere confessus. Hæc autem actio mentis, & contemplatio, & speculatio, in hoc
mundo, in quo nihil est beatum, ac certum, nec inueniri potest, nec inuenta est, neque
inuenietur unquam. Vbi igitur, & quo alio modo erit, nisi quo traditum est à uetu-

ſtate, ſapientiſsimáque religione, traditum etiam ab ipſo Ariſtotele, Quòd Deus ſit C
beatus, contemplans ſe ipſum: qui ſi ſibi tanto, ac tali exuberat, uiſus, & agnitus feli-
citate, facilius minoribus animis exuberabit. Sic quoque Deos dixit beatos contem-
plando, & cognoſcẽdo, certè maximum illum, uberrimumq́ uoluptatis fontem. Hic
igitur beatitudo minorũ animorũ erit, quam Ariſtoteles tantum non agnouit, & con-
feſſus eſt. Ad hanc igitur nunquam attingent animi, hoc mortali mundo ſempiterno,
in quo neceſſe eſt, uel interire eos, & uaneſcere, uel permanentes, ire redireq́ ad cor-
pora. Sic ſermo ille de beatitudine uanus, & autori contradicens comprobatur, ſi ſtat
mundus æternus. Vanum eſt etiam, ac ſimulatum, falſumq́, ſi quid unquam de pie-
tate, quod uidetur in Politicis, & moralibus, eſt Ariſtoteles locutus, Si uera ſunt, quæ
magni Philoſophi prodiderunt, Aeternitatem mundi tollere rationem pietatis, ac
prouidentiæ. Sed examinemus exquiſitius ſententias de Anima: Si mundus eſt æter-
nus, & animi ſunt immortales; quod Ariſtoteli placuiſſe, dicta eius, uirorumq́ ma-
gnorum autoritas teſtatur: duo ſequuntur, quòd aut in dies procreantur: & ſi ſunt
immortales, non ex ullo corpore, elemento ue oriuntur, ſed diuinitus dantur. Diui-
nitus autẽ dicens, ſentio quòd abſcindi ac quaſi diuelli ex ſubſtantia diuina nequeũt,
quia nec error nec prauitas in eos caderet, reſtabitq́ diuinitus eos è nihilo creari.
Hinc igitur primùm duo dogmata contra mundi Aeternitatem ſequẽtur, quòd ani-
mæ, quarum eſt maior pretioſioq́ quàm corporum ſubſtantia, è nihilo generantur.
Tum datur immortale, & incorruptibile, quod habuit principium. In Aeternitate
mundi, animi fuere ſemper immortales, naſcebantur quotidie, non à corporibus, ſed
à Deo: à Deo autem, non ex Dei ſubſtantia: è nihilo igitur. Ergo tum ſunt incorru-
ptibiles in poſterum, qui principium habuiſſent, tum fuerunt è nihilo. Quòd ſi non D
concedit eos immortales hac ratione, quòd quotidie naſcantur, ſed ea quæ ſupereſt,
& quæ placuit pleriſq́, quòd ſemper fuerunt immortales, & ſine principio, eoq́ ſem-
per incorruptibiles; aut igitur fuit in omni Aeternitate numerus eorum infinitus, aut
certus, ac definitus. Si certus ac definitus, neceſſariò aut ille numerus meauit, remea-
uitq́ à corporibus ad còrpora, quæ in omni Aeternitate pro ſe minabãtur. Sicq́ non
aliud geſſerunt, quàm quòd animus Socratis in Aeternitate infinita corpora peragra
uit, deſertoque corpore Socratis, conceſſit ad alterum, ſimiliterque omnes animi: aut
ſi certus erat numerus, & animato uno corpore, poſt diſceſſum, non aliud appetie-
runt, efficit ut in Aeternitate, paucis illis corporibus animatis, relictisq́, reliqua cor-
pora, quæ fuerũt in Aeternitate, infinita, exanima extiterint. Sicq́ homines ſine ani-
mis uixerunt, locuti ſunt, cogitauerunt, ſenſerunt. Quòd ſi fuit numerus eorum ſem-
per infinitus, quæ ratio fuit, ut qui antea in æternum ſeparati eſſent à corporibus, tra-
diti ſint, ac dimiſſi in corpora? Anima Platonis, cum eſſet ingenerabilis, & incor-
ruptibilis, anteaquam ueniſſet in corpus Platonis, tota illa Aeternitate abfuerat ab
illo corpore, paritérque omnes illius tempeſtatis homines. Quæ fuit ratio eos in
corpora demitti, cum Philoſophi teſtentur melius animos manere ſeparatos à cor-
poribus, quàm cum eis alligari? Deinde ubi in omni Aeternitate habitarunt? Si enim
in cœlo, quomodo deſcendere in terras, & corporibus alligari uoluerunt? Et ſi non
ſponte ſua, ſed à Deo coacti uenerunt, cur fecit Deus quod eſſet peius? Iam uerò ſi nu
merus infinitus animorum fuit, ſuſpicio poſsit eſſe æquaſſe eos ipſam Diuinitatem.
Nam ſi uel granum ſinapis unus animus ualuiſſet, congregata in unum infinitorum
animorũ uirtus, infinita uirtus extitiſſet. Ad hæc quæ fuit ratio, cur cũ infiniti animi
eſſent, magis is uel ille, puta animus Platonis, uel Socratis, demitterentur in corpora,
cæteri extra corpora remanerent? Cur data hæc illis pœna, cæteris non data? Quæ

porrò

A porrò ratio, quis ordo in infinitate animorum, quæ cognatio, quis ſenſus inter eos, quæ diſcretio, quæ amicitia, cum infinitas non poſsit cognoſci, ac percipi, gubernaríq; Plena confuſionis infinitas: ſicut ordo eſt ubi res certæ, moderatæ. Quis genius, ut uult Plato, infinitos illos animos rexiſſet, in uitam egiſſet? Quî ſcire potuiſſet, quinam ex infinito numero animorum ad corpora duci debuiſſent? Infinitas enim, ut dixi, ſub cognitionem non cadit, quod ipſe docuit Ariſtoteles. Quòd ſi ob multas cauſas infinitus numerus animorum eſſe non poteſt, certus autem ac definitus, nunquã aſcẽdet in cœlum, bibetq; Nectar, nec contẽplabitur unquã, quam ueram eſſe beatitudinem ſenſit & cõfeſſus eſt Ariſtoteles cũ multis, quia tam paucos neceſſe eſt in omni Aeternitate, infinita corpora animare, modò hoc, modò illud animãtes. Et propter hæc incommoda refugis ad aliam partem, eos morte multans: id uerò ſi feceris Ariſtoteles, tum te, omnesq; ſequaces tuos, mendacij ratio coarguet. Elabitur enim tibi, quidquid aſſeruiſti in Moralibus de parte hominis diuina, quam uerum hominẽ, partemq; diuinam, actionemq; eius, & facultatem à corporibus ſegregatam dixiſti. Nec aliam hominis beatitudinem ſtatuiſti, quàm uiuere per intellectum, qui uerus homo ſit, cuius actio non habeat cum corporibus affinitatem & dependentiam. Eamq; partem, ibi Deo ſimilimã, in libris de Generatione animalium, ſolam diuinam prædicaſti. Speculationẽ autem Dei, ueram beatitudinẽ eſſe cenſuiſti. Sic neceſſariò etiam animis ſi ſpeculandum eſt, & ſpeculando ſunt beati, non eſt alia ſpeculatio, quæ faciat eos beatos, niſi Dei; non cœli, non terræ, non aſtrorum, non animalium. Hæc ratio, quam tu propoſuiſti, elabitur tibi, ſi ſit animus mortalis. Elabitur quoq; quod in libro de Ortu animalium tradidiſti, Solam quæ dicitur mens, νοῦς, exterius aduentare, ſolamq; diuinam eſſe, cæteris animæ partibus ortum à corpore ipſoq; ſemine habentibus, & à natura
B corporis inſeparabilibus. In libris quoq; de Anima ſemper de intellectu ſeu mente loquens, aliam eſſe rationẽ dicis. Ibiq; apertè prædicas, intellectum ſeu mentem, à ſenſu ſeparari, quẽadmodũ corruptibile, ab incorruptibili. Sed quoniã apud doctiſsimos, melioresq; Philoſophos conſtantiſsima ſententia eſt, Ariſtoteli mentem & diuinam eſſe, & alterius quàm corpora ſubſtantiæ, tum habere cum natura Deorum ſimilitudinem, quod quatuor ſummum rationibus cõſtat, quòd eam appellat in libris de Satu & ortu animalium, θεῖον μόνον, ſolam diuinam: Ibidem ſeparatã à corporibus, ſolamq; θύραθεν, exterius aduenientem: In moribus θεοῖς συγγενέσθαι, Diis ſimilimã, maximeq; finitimam: Ibiq; uitam beatam mentis, contemplari, & noſſe decernit: pro comperto & confeſſõ ſit, eum hoc unum tenuiſſe. Sint igitur Ariſtoteli immortales animi, mundus item æternus. Sic neceſſariò eò res reuoluitur, ut uel infinitus numerus eorum, uel certus ac definitus: quarum utrãq; partem cum fœda in Philoſophia flagitia conſequantur, certè nulla ratione ſtabit cum immortalitate animorum, æternitas mundi. Eritq; in Philoſophia Ariſtotelis, maxima pugna, & irreſolubilis contradictio, conſiderato diligenter, funditusq; penſitato, quod fortaſſe pauci faciunt, toto negotio, rebusq; cunctis, quod prudentiæ eſt, inter ſe collatis. Decet enim Philoſophos qui ſe ſolos ueritatis ponderandæ tenere rationes arbitrantur, uidere quid quodq; dogma, cuius primum molitionem aggrediuntur, conſequatur. Sed ſunt interdum adeò obtuſi, & hebetes, arroganterq; inepti, ut peius de unaquaq; re, quàm uulgares iudicare cernantur. Nunquam enim ad illam oratoris grauiſsimi monitionem oculos attollunt, In omnibus ſtudijs à multis, commodiſsimum quodq; potius eligentes, quàm ſeſe uni alicui certo addicentes, minus in arrogantiam offendere, non tantopere in uitijs perſeuerare, aliquanto ex inſcitia leuius laborare. Hoc igitur eos cauere ferè nunquam uideas, quorum ſunt in dogmatis unius Ariſtotelis peruerſè tuendis ingenia effe-

rata. Si quis igitur sit, quem ueritatis amor, non certa unius mortalis autoritas ueluti C
pecudem trahat, agnoscet cum Aeternitate mundi, tum fœdissimas de animis humanis, quos esse reges huius mundi, nec in terra omnique hoc corporeo rerum ambitu eis melius esse, inter omnes constat, sententias, obscœnasque opiniones consequi; tum inexplicabiles ambages, quas nec uiderunt, nec uidere fortasse Philosophi potuerũt. Nec solum in omni Natura sequi abominandã confusionẽ, sed in ipsa eorum, qui hæc statuerũt, doctrina, locorũ, sententiarũ, dogmatum inter se fatalem discordiã, se inuicem mirificè perimentium, unoque stante, altero uel cadente, uel turpiter consistente. Stante enim Aeternitate mundi, non stat uel Aeternitas, uel Felicitas animorũ. Non ascenditur ab hoc statu uitæ, in cœlũ. Non contẽplabitur animus unquã. Quia perfecta, quæ possit reddere beatũ, contẽplatio, non maris aut terræ, animaliũ, plantarũ, siderũ est, quibus rebus animus ipse longè supereminet, sed Dei, ad cuius cõspectũ uenire nunquam animi poterũt, aut potuerũt, si fuit mundus æternus. Neque enim is ascendentiũ animorũ ordo cõsisteret, æterno mundo. Cum autẽ animi, ut dixi, sint omnibus mundanis rebus meliores; qui mundũ ipsum, soli speculẽtur, noscãt, loquãtur, rogãt, quis est tam stultus, ac demens, qui censeat, mundi nec sentientis, nec intelligẽtis, sed muti, ignari, nesciq, meliorẽ statũ, quàm animorũ, quos incorporeos & diuinos esse, & ipsimet testantur, & probat ratio? Cum ergo Aeternitas mũdi, tollat aut Aeternitatẽ, aut Felicitatẽ animorũ: & cum unus animus sit Sole, Luna, totoque cœlo, & mũdo melior, pretiosior: aut stultitia fuit, rei deterioris cũ exitio, damnoque melioris, Aeternitatẽ credidisse: aut imprudẽtia, in unius Aeternitate, alterius interitũ nõ uidisse: aut execrabilis insania, mũdi statũ sempiternũ, quàm Animorũ Aeternitatẽ, ac Felicitatẽ maluisse. Et cum ipsi iactent, Deum, ac Naturã, semper facere meliora; uideãt utrũ naturalius, ac melius sit, reges mũdi animos, propter quos omnia esse, quibus omnia uelut dominis parere, clarum est, & confessum, peruenire ad ueram beatitudinẽ, quàm corporeũ mundũ in æternũ permansisse. Melius est, Naturæque & diuinæ uoluntati congruentius, ut uel unus animus, qui nosci, sentit, uidet, sit beatus, attingens ad beatã Diuinitatis contemplationẽ, quàm ut Sol, Luna, stellæ, maria, terræ, quæ muta sunt omnia, sensuque carentia, permanserint inæternum. Prædictũ quoque fuit, eius errorẽ fuisse, dum cœli motus constantes, corporisque cœlestis claritatẽ, incorruptionemque admiratur, dignos Aeternitate censuit, excidisse illi meliorẽ cõsiderationẽ. Neque enim fingẽda mens erat, quanquã altius fortasse conscendere non poterant, in sola stellarũ Diuinitate. Diximus & à Barbaris profectã stellarũ adorandarũ superstitionẽ. Illud porrò posset ex Aristotele quæri, qui uidit, prædicauitque de ea uita, quæ degitur extra motus cœlestes præclara, ubi nec locus, nec tempus, nec corpus sit, sed animi beati degentes optimã, uberrimamque uitam, si quis roget, Quid malis Aristoteles, quid'ue Deo, Naturæque, quos dicis semper affectare meliora, aptius censeas, uitam'ne beatam illam esse, ac uigere in sempiternum, an mortalem hanc, quam tot incommoda circũstant? Quis dubitet, postremam hanc, nisi desipiat, eum responsurũ? Quid igitur, si quærenda hæc beata, omnibusque conatibus ad eam aspirandum, oportuit deificare hunc mundum, eique Aeternitatem munerari, cuius Aeternitas, detinuit in hoc corruptibili statu animos in æternum, nec passa est eos ad felicitatem illam aspirare? Et si meliora quæruntur, cur iste tanquã optimus perfectissimusque rerum status, fuit sempiternus? Quasi nihil esset melius, cum melius esse rectis animis repostum, quasi sit ipse confessus. Prætereo quòd Socrates, & Plato, & Marcus Tullius, omnesque ferme præclaro ingenio uiri (quod & Aristoteli fuisset confitendum) dixerunt, uitam hanc potius mortem esse: quam si uoluit sempiternam Aristoteles, non modò non

optauit

A optauit ſempiternam uitam, ut potius mortem ſempiternam expetiuerit. Diximus item rationes eius, quibus pro Aeternitate pugnat, in eos tendere, qui uel tempus ſine cœlo putaſſent, ex Chao ſempiterno poſtea mundum creantes, uel natum mundum poſtea non interiturum, uel nunc ſtare, nunc deficere, certis temporum periodis. Quorum nihil opinamur ipſi. Sed rationes, ob quas Aeternitas mundi infamat, deſipereq; probat Ariſtotelem, ſub Epilogo colligamus. Primum, quod uel audacia fuit, à uetuſtiſsimis gentibus, maioribusq; ſuis de rerum molitione tradita contempſiſſe: uel admiranda inſcitia, neſciuiſſe; uel ſocordia, execrabiliſq; caligo, tantam humani generis ſuaq; philoſophiæ labem, ex Aeternitate cœli allatam non uidiſſe. Tollit enim Aeternitatem, aut tollit, impeditq; beatitudinem animorum. E duobus bonis deſideratur deterius, creditur q; Deus & Natura peius feciſſe. Nullum autem negotium in Philoſophia maius, nulla maioris ponderis in terris, quàm de animis contemplatio: de quibus niſi bene cõſtitutum ac definitum fuerit, in omni uita ſumma perturbatio conſequatur neceſſe eſt. Vanum eſt philoſophari. Super quibus cum bene Ariſtoteles ſtatuiſſet, in libris de Anima, quòd mens, id eſt, animus, eſt incorruptibilis: in libris de Ortu animalium, quòd aduentat, ingrediturq; corpus extrinſecus, ſoluſq; diuinus eſt: in libris de Moribus, quòd eſt Dijs ſimillimus, συγγενέσατον, ex eodemq; maximè genere: ibidem, quòd pars melior mens, ſiue animus, eſt uerus homo, cuius operatio non ſit corporea, cuius uita uera, ueraq; beatitudo, ſit intelligere: in libris de Cœlo, hanc beatitudinem bene noſſet, collocaſſetq; extra uertiginem cœli remotiſsimè, ubi non ſit tempus, locus, corpus, ſed uita beatiſsima in æternum, Deosq; beatos eſſe, quæ eſt etiam animorum beatitudo, contemplando aſſeruiſſet: hæc inquam cum optimè, cum ſapientiſsimè ipſam
B Naturam, rationemq; magiſtram, præceptoriſq; Platonis philoſophiam ſecutus, ſtatuiſſet, ſuſtulit omnia, confudit, euertit, aſtrorum motusq; cœleſtis corporeaq; uitæ, quæ mors à Socrate, & ab omni ſapiente dicta eſt, illata Aeternitate. His autem omiſsis, quoniam plura quoque ſuperius poſita ſunt, ea duntaxat uerba adhibebo, quæ ſuper rerum molitione (cogit enim ſuadetq; ſic loqui Natura) imprudenti exciderunt. Vno in loco fatetur, ordinem rerum, perennemq; indiuiduorum inuicem ſibi ſucceſsionem, quemadmodum & Moſes, inuentionem Dei fuiſſe. Moſes ergo dixit, Et ait Deus, Germinet terra herbam uirentem & facientem ſemen, & lignum pomiferum, faciens fructum iuxta genus ſuum, cuius ſemen in ſemetipſo ſit ſuper terra. De beſtijs autem, Benedixitq; eis dicens, Creſcite & multiplicamini, & replete aquas maris, aueſq; multiplicentur ſuper terra. Eaq; Moſes refert facta in principio, in exordio rerum, non in æternum. Ad eandem prorſus rationem locutus eſt Ariſtoteles, quòd cum cuiuſque rei indiuiduum ſemper permanere non poſſet, propterea quòd nimium ab incorrupto æternoq; principio Deo diſtent: ἀλλ᾽ ὸ πέρρω ἦν ἀρχῆς ἀφίσασθαι, ὅθ᾽ λειπομένῳ πρόσω συνεπλήρωσεν ὸ ὅλῳ ὁ θεὸς, ἐν τελεχῆ ποιήσας τὴν γένεσιν. Quo ſuperat modo, Deus uniuerſum compleuit, facta generatione perenni. Hic enim duo ſunt, exordium mundi, rerumq; hodiernarum ordinem apertè teſtantia, quòd Deus repleuit defectum eius rei, quaſiq; opem tulit, quæ permanere non poſſet. Fieri non poterat, ut ea indiuidua in illo primordio creata, longo tempore ſubſiſterent, illæ arbores, illæ beſtiæ primæuæ, illæ uolucres, illi duo homines, ut breui tota rerum compago recens inuenta, diſſoluenda eſſet. Hoc ſagaciſsimus Deus uidens, & animaduertens, niſi noua remedia adhiberentur, quædamq; arctiora uincula rerum pararentur, uanam futuram ipſam creationem, nihil profuiſſe res è nihilo extuliſſe: Quocirca, reperit alium ordinem, quo rerum cuncta-

De animis Pagnini & Stephano in phia

rum indiuidua, licet natura cadentia, ita tamen sese inuicem repararent, instaura- C
rentq́; , ut ad omne tempus quasi catenatim se continerent, quasi manum inuicem sibi porrigentia. Nam indiuidua, non sterilia, non infœcunda, non sine semine creauit, sed fœcunda, stirpisq́; suæ seminibus scatentia. Et quod inauditæ, inexplicabilisq́; sapientiæ fuit, fecit, ut in seminibus, exigua quædam animalia, exiguæq́; & inuisibiles arbores latitarent, quæ postea in lucem erumpentia grandescerent. Hoc inuentum Dei fuisse, ingenuè fatetur Aristoteles, nihil cum Mose discrepans. Suntq́; præteriti temporis uerba συνεπλήρωσεν, ποιήσας. Prouisio quoque, & quasi opitulatio rei deficienti uel defecturæ, designat interuallum, quo primum res non existentes, paulò pòst extiterint, ita moderatæ & positæ, ut defecturæ breui, non defecerint. Secundus locus huic similimus est in Politicis, quod in libris de Generatione, & interitu, generatim tradiderat, pressius ad humanam propagationem referens. Vt enim diuinam inuentionem, perennem hunc rerum ex præcedentibus ortum fuisse retulit, sic in libris de Republica, non dissimulauit quæ ueritas esset, super humana creatione. Vt si quis benignè sapienterq́; duos hos consideret locos, agnoscat eandem de uniuersali creatione, esse Mosis, atque Aristotelis Philosophiam. Nam tametsi Aristoteles creationem ipsam, ore pleno non memoret, referens tamen ordinem illum (in quo tota posteriorum rerum creatio continetur) in Deum, dicensq́; ab eo factam indiuiduorum perennitatem, haud dubiè Deum omnia condidisse, quemadmodum & Moses, confitetur. Quæ igitur Moses de plantarum, brutorumq́; animalium propagatione, nouissimè de fœcunditate, & restauratione prolis humanæ scripsit, his similia prorsus scripsit Aristoteles. Moses, Masculum & fœminam creauit eos, benedixitq́; illis Deus, & ait, Crescite & mul- D
tiplicamini, & replete terram. Aristoteles autem, ἅμα δὲ τὴ φύσις ἀναπληροῖ ταύτῃ τῇ περιόδῳ, τὸ ἀεὶ εἶναι, ἐπεὶ κατ' ἀριθμὸν ὃ δύνανται, ἀλλὰ τῷ εἴδει ὅτω προωκονόμηται ὑπὸ τοῦ θεὸς ἑκατέρα ἡ φύσις, τὸ τε ἀνδρὸς, καὶ θῆλυ γυναικὸς πρὸς τὴν κοινωνίαν. Simul, inquit, natura sempiternum esse complet, hoc indiuiduorum reparatione. Propterea quòd per speciem tantùm durare res poterant, non per numerum. Sic prouisa fuit ab ipsa Diuinitate, aut Numine diuino, natura utriusque, masculi & fœminæ, ut inuicem copularentur. Quid hic dissimile inter Mosen & Aristotelem? Quo discrepat utraq́; Philosophia? Et non est hoc, quod ipse Deus dixit, Quod Deus coniunxit, homo non separet? Iesus eam uocauit coniunctionem, Aristoteles κοινωνίαν. Factum à Deo, Iesus: Aristoteles, ὑπὸ τοῦ θεοῦ. Sicut autem Moses, hunc ordinem factum à Deo, in exordio temporis, non inæternum fatetur: Sic cum sit eadem prorsus sermonis ratio in Aristotele, nulla ratione possumus aliud suspicari, quàm eum à principio factum, ac constitutum, sensisse. Quod prudentibus cogitandum relinquo. Duoq́; hic adhibet Aristoteles, Naturam ac Deum. Ex quo declarat, aut idem esse Naturam, atque Deum: aut, quod uerius est, hunc ordinem, qui Natura est, esse inuentum Dei. Tertius locus est in libris, de suprema Philosophia, ubi in maiorum opinionibus, de rerum principijs recensendis, occupatus, multorumq́; placitis reiectis, eorum uero collaudauit sententiam, qui Mentem omnium rerum inuentricem statuissent: eos ita efferens, ut cæteris præ his dormitasse, hos uerò sapuisse, uigilasse, acri iudicio fuisse, assereret, his uerbis: νῦν δέ τις εἰπὼν εἶναι καθάπερ ἐν τοῖς ζώοις, καὶ ἐν τῇ φύσει τὸν αἴτιον, καὶ τὸ κόσμῳ καὶ τῇ τάξεως πάσης, οἷον νήφων ἐφάνη παρὰ εἰκῇ λέγοντας τοὺς πρότερον, οἱ μὲν οὖν ὅτως ὑπολαμβάνοντες ἅμα τοῦ καλῶς τὴν αἰτίαν, ἀρχὴν, εἶναι τῶν ὄντων ἔθεσαν, καὶ τὴν ταύτην, ὅθεν ἡ κίνησις ὑπάρχειν τοῖς ὅσι. Qui uero mentem, inquit nescio quis, dixit quemadmodum animalium, & Naturæ causam, & mundi, & omnis ordinis, is præ

A præ cæteris, qui antea temere locuti essent, euigilasse uidetur. Qui hæc igitur suspicantur, simul & ipsam causam principium rerum bene statuerunt, & talem causam, unde motus rebus extiterit. Hanc Aristotelis sententiam, si quis altius ponderet, excutiat, euoluat, in ea clarè contineri confessionem creati mundi, siue prudens, siue imprudens, eumq; rapiente natura locutus sit, facilè dignoscet. Atque adeò clara res est, ut mirabile sit, quo sæpe ueritatis æstus rapiat imprudentes. Repetamus igitur omnes, qui Mentem, mundi creatricem declarauerunt. In his præcipue fuerunt Trismegistus, Orpheus, Pythagoras, cum primis uerò Anaxagoras, tum Socrates, & Plato: omnesq; hi cum alijs multis asseruerunt, Mentem genera sse hunc mundum, in cœlo lucem accendisse, cœlum & tempus condidisse, animalia, plãtasq; ex humo cooriri fecisse. Quorum declarans Latinè Ouidius Theologiam, canit,

Nam cœlo terras, & terris abscidit undas,
Et liquidum spisso secreuit ab aëre cœlum,
Dissociata locis concordi pace diremit.
Principio terram, ne non æqualis ab omni
Parte foret, magni speciem glomerauit in orbis:
Tum freta diffudit, rapidisq; tumescere uentis
Iussit, & ambitæ circundare littora terræ.

Aliaq; multa, de Sapientia parente, reginaq; huius mundi, cuius asserit eam originem. Quicquid igitur ex antiquorum Theologia cecinit Ouidius, asseueratur, prædicatur, effertur miris laudibus ab Aristotele. Affirmat eos bene, prudenter, sapienterq; locutos, qui dixerunt νοῦν, id est, Sapientiam, Intelligentiam, Mentem, omnis ordinis, Naturæ, animalium, totiusq; mundi causam, & autorem. Et bene sapien-
B terq; eos statuisse dicit hanc, quæ dicitur excellenter Causa, rerum principium, & tale principium, à quo motus, uitaq; cunctis rebus extiterit. Hoc suo suffragio totam collaudat, & comprobat Mosaicam Theologiam Aristoteles. Primus enim Moses, ex his qui uetustam Theologiam literarum monimentis tradiderunt, scripsit, Spiritum siue Sapientiam Domini, quem sua lingua Græci uocarunt νοῦν, ornasse cœlos, fecisse ut oriretur lumen in cœlo: Hanc ueram mundi originem fuisse, cum terram, & aquas, quod Chaos, à confusione duplicium harum rerum, uocarunt Græci, primùm è nihilo, tantùm ex Ideis suis æternis, quæ sunt ipsamet, extulisset. Quippe quæ cuncta sinu & pelago suæ Sapientiæ contineret. Hanc clarissima luce cœlum & terras compleuisse, diem noctemq; ab inuicem diiunxisse, aërem in uastas, sublimes regiones, à terris in cœlum usque diffudisse, maria in profundos sinus, concauasq; mundi planicies consedere iussisse, è terra plantas, animaliaq;, ex aquis item alia pullulare iussisse. Nouissimè tanquam regem iam genitarum rerum, in mundum ceu pulcherrimam aulam, hominem induxisse. Hæc prior ubique motum uitamq; dedit: prior ipsa mota super aquis, unde cieri omnia, agitari, fieriq; cœperunt. Ex illo motu, Solis iubar emicuit, rapida uertigine concitatum est cœlum, terræ quoque & aquæ primum moueri cœperunt. Sic Mens inuenit omnem ordinem, cunctamq; Naturam, fuit autor mundi, autor animalium. Hoc admiratur Aristoteles, effert præconijs egregijs, tribus uerbis declarans & quàm sibi huiusmodi Theologia placeret, & quàm diuinè senserint, qui nobis hanc sapientiam reliquerunt. Primum quòd fuerunt νήφοντες, prudentes, sapientes. Quòd omnes alij secus suspicantes, temere & imprudenter locuti sunt. Postremò, quòd καλῶς, bene, pulchre, hi principium rerum appellarunt eam quæ uocatur ab eis ἄπο autor, causa: quæ est eadem Mens, ut asserit Laërtius sensisse Platonem. Siue igitur prudens, siue

nescius

neſcius, ſed ſolo ſecreto Naturæ ac ueritatis æſtu aſſeruit, plenoq́; ore laudauit mundanam creationem Ariſtoteles, admiratus eſt huius Philoſophiæ præcones, quàm uelit alibi deſipuerit. Sufficit mihi ex inuito (quanquam forte non inuito) pectore, teſtimonium ueritatis excidiſſe. Quæ igitur deduxi, & quæ ſum hactenus locutus, uidebunt uera eſſe, qui norint, quam de Sapientia ſeu Mente diuina, Theologiam maiores, & qui ante Ariſtotelem floruerunt Philoſophi reliquiſſent. Quæ tota eſt, ut dixi, quòd ea creauit mundum, præcipueq́; Chaos in ordinem redegit, & rerum formas cæco deprompſit aceruo: denique, ut Ariſtoteles ait, quòd fuit autor mundi, Naturæ totius, ordiniſq́; repertor. Quod cum bene ſapienter, præclareq́; prædicatum aſſeueret Ariſtoteles, nemini dubium poterit eſſe, quin creationis, qualis à Moſe & ab Aegyptijs, uetuſtiſsimiſq́; Græcis fuerat decantata, aſſertor fuerit. Aliud teſtimonium, quod de creatione, rerumq́; noua inuentione, prudenti uel imprudenti excidit, quod ſanè prudentiſsimus quiſque conſiderabit, eſt, quòd quemadmodum Marcus Tullius, pluresq́; alij, quendam hominem ſapientiſsimum fuiſſe dicunt, qui diſperſos homines congregauit; in quo neceſſario, aliquod rerum initium continetur, quo rudes, nuperq́; nati homines, ſocietatis experti eſſent: ſic ab Ariſtotele ſimilia dicta, uelit nolit, cum origine mundi ſequuntur: ὁ δὲ πρῶτος συνήγαγε μεγίσων ἀγαθῶν αἴτιος: Qui primus, inquit, diſperſos homines congregauit, maximorum bonorum autor fuit. Videat igitur, quicunque uult, an in Aeternitate non ſemper homines congregati fuerint. Nihil enim eſt nouum in Aeternitate. Nam ſiquando congregati homines, prius diſperſi erant, in æternum certè diſperſi fuerunt. C

Ex dictis oratorum & poëtarum, artium, ſermonis, & humani generis probatur exordium. D

CAP. XVI.

EAdem ratio colligitur ex Tullio contra Philoſophos: Aut qui primus, inquit (quod ſummæ ſapientiæ Pythagoræ uiſum eſt) omnibus rebus impoſuit nomina. Si primus enim quis impoſuit nomina, certè antequam impoſuiſſet, non erant nomina. Arguitur ergo humani generis initium: quoniam ſi fuiſſet Aeternitas, ſemper homines locuti fuiſſent, ſemper ſermo uiguiſſet. Nec primus quiſquam nomenclaturas indere potuiſſet. Si fuit principium locutionis, & ſermonis, fuit etiam uitæ. Sic quod ſequitur, Aut qui ſonos uocis, qui infiniti uidebantur, paucis literarum notis terminauit, aut qui errantium ſtellarum curſus, progreſsiones, inſtitutionesq́; notauit. Hæc omnia comprobant exordia iſtarum artium. Ergo nec ſemper artes fuiſſe, nec homines eis uſos eſſe. Similiter quod ſubijcit, Etiam ſuperiores, inquit, qui fruges, qui ueſtitum, qui tecta, qui cultum uitæ, qui præſidia contra feras inuenerunt. Hæc docent apertè, omnium fuiſſe aliquod primordium. ſi diluuia attuleris, deſtructum eſt, & euerſum, Nullam unquam potuiſſe tam immanem eluuionem eſſe, quæ totam humanam gentem abſtulerit. Quæ ſi cunctos abſtuliſſet, nemo nunc eſſet ſuperſtes. Quòd ſi fuerunt homines ſemper, ſemper etiam & ſermo. Itaque non fuit quidam, qui primus nomina rebus impoſuerit. Si fuit; non ſemper homo, linguaq́;, ſed fuit exordium. Eadem ratio colligitur ex Platone, & eodem Marco. In Cratylo Plato perhibet priſcos fuiſſe meliores, quia Dijs propiores. Marcus ueriora eſſe à priſcis tradita, quòd minus aberant à progenie diuina. Si mundus igitur eſt æternus; ubi priſci, ubi Dijs propiores? In Aeternitate nil prius, nil poſterius, nil propinquius, nil remotius. Fuiſſe quoque Deo propiores aliquos, arguit initium, cum ſcilicet Deus creans, & aſtans

cernebatur

A cernebatur à priſcis illis,quos priores crearat, quos Marcus progeniem diuinã appellat.Plato θεῶν παῖδας, θεῶν ἀγχιστόρους, Filios Deorum,Dijs proximos,propinquos Iouis. Eadem ratio colligitur ex eodem Marco,eum quaſi ab omni alia dubia opinione,huc tandem ſiſtente,& appellente Natura.Non enim,inquit,temere, nec fortuitò ſati & creati ſumus,ſed profectò fuit quædam uis,quæ generi cõſuleret humano,nec id gigneret,aut aleret,quod cùm exantlaſſet omnes labores, tum incideret in mortis malum ſempiternum.Si ergo ò Marce ſati & creati ſumus, & ſi fuit quædam uis conſulens humano generi,certè fuit exordium quoddam, cum nondum creatis nobis,aut dum crearemur, ab ea ui nobis conſulebatur. Similis probatio colligitur ex Poëtis,ut appareat,undiq; pro ueritate contra mendacium auxilia concurrere. Vergilius canit iuxta priſcos uates, ſponte ſua quondam fruges terram hominibus dediſſe, lætis, ociantibusq;, cum non cogerentur, ad ſuſtentationem uitæ, uarias artes excogitare:

–Primusq; per artes,
Mouit agros, curis acuens mortalia corda,
Nec torpere graui paſſus ſua regna ueterno.

Ergo non fuerunt ſemper artes, non ſemper agricultura. Quomodo igitur mundus æternus, & homines æterni, ſine artibus? Et ſi non ſine artibus unquam, quomodo primus quidam, ſiue Deus, ſiue homo, reperit eas, cum prius non eſſent? Reperta agricultura, nauigatio, aſtronomia, uenatio:

Tunc alnos primum fluuij ſenſere capaces,
Nauita tum ſtellis numeros, & nomina fecit.
Tum laqueis captare feras, & fallere uiſco
B Inuentum, & magnos canibus circundare ſaltus.
Tum ferri rigor, atque argutæ lamina ſerræ,
Tum uariæ uenere artes.–

Artes igitur, quæ deerant, docent homines natos, non æternos.

Plotinum apertè fateri, contrà quàm Proclus contendat, tempus creatum, cum cuius conditione conſequitur etiam cœli, mundiq; creatio.

CAP. XVII.

QVONIAM uerò Proclus aſſerit,in his, qui mundum ſempiternum crediderunt,ad alios fuiſſe Plotinum, ecce ueritas ipſa ſibi ſuppetias afferens, cui cum mendacio bella perpetua, quæ ſæpe mentes in mendacium prolapſas, deluctata diu, tandem ſubrigit ad lucem, & uerum, contrà, quàm ille pronunciet, oſtendet. Neq; uerò boni iudicis eſt, in alteram partem inclinantem, audire rationes eius cui faueas; ad eius quem odio habeas,aures obdere. Sic ſi bene hic, ſicut alijs Philoſophiæ locis, rem Proclus ponderaſſet, fortaſſe iudex æquior fuiſſet. Nemo unquam me continebit, quin in ea ſemper ſententia perſiſtam, omnes ferme philoſophos ſuper eadem re (quoniam homines quales nos omnes, fuerunt, qui noſtra placita tota uita uariamus) opinione alternante, diuerſa protuliſſe. Peſſima uerò, ſed apud imperitos tantùm,regnat conſuetudo, ut unius alicuius autoris, cui ſe conſecrarunt, dicta perinde ac irrefragabilia, inuiolataq;, aut qui ſibi contradicere non potuerit, omnibus conatibus defendere certant. Sed his omiſsis luce clarius oſtenditur,Plotinum,aut uolentem,aut eor̃ oblitum; quæ dixiſſet alibi, factũ tempus,ac mundum aſſeruiſſe,factum inquã,non quòd fiat,aut generetur,ſed quòd fuerit poſtea,cum non eſſet. In libro de Aeuo & tempore hæc ſcribit: ἆλλ ἀνάγαγεῖν

ἡμᾶς αὐτὸς πάλιν εἰς ἐκείνην τὴν διάθεσιν, ἣν ὧν τὸ αἰῶνος ἐλέγομεν εἶναι τὴν ἀτρεμῆ, ἐκείνην, καὶ C.
ὁμοῦ πᾶσαν, καὶ ἄπειρον ἅμα ζωήν. καὶ ἀκλινῆ πάντη, καὶ ἐν ἑνί, καὶ πρὸς ἓν ἑστῶσαν. χρόνος δὲ ὅπως ἦν, ἢ ἐκείνοισιν ὃν ἦν. γεννήσομεν δὲ χρόνον λόγῳ καὶ φύσει τοῦ ὑστέρου. τούτων δὴ ἡσυχίαν ἀγόντων ἐν αὐτοῖς, ὅπως δὴ πρῶτον ἐξέπεσε χρόνος, τὰς μὲν μούσας ὅπως τότε ὄσας ἂν ἄν τις ἴσως καλοῖ εἰπεῖν τοῦτο. ἀλλ' ἴσως ὅπερ ἦσαν, καὶ αἱ μοῦσαι τότε. αὐτὸν δὲ ἄν τις τάχα τὸν γενόμενον χρόνον ὅπως ὄπιν ἐκφανὴς, καὶ γενόμενος, λέγοι ἂν περὶ αὐτοῦ ὧδε πως. ὡς πρότερον πρὶν τὸ πρότερον δὴ τοῦτο γεννῆσαι, καὶ τοῦ ὑστέρου ἐληθέναι σὺν αὐτῷ, ἐν ᾧπερ ὄντι ἀνεπαύετο χρόνος οὐκ ἄν. ἀλλ' ἐν ἐκείνῳ καὶ αὐτὸς ἡσυχίαν ἦγεν. φύσεως δὲ πολυπράγμονος, καὶ ἄρχειν αὐτῆς βουλομένης, καὶ εἶναι αὐτῆς, καὶ τὸ πλέον τοῦ παρόντος ζητεῖν ἑλομένης, ἐκινήθη μὲν αὐτὴ, ἐκινήθη δὲ καὶ αὐτὸς, καὶ εἰς τὰ ἔπειτα καὶ ἀεί, καὶ τὸ ὕστερον: Oportet, inquit, attollere nos ipsos ad illam dispositionem, quam in Aeternitate dicebamus esse, quietã illã, & simul totam, & infinitã iam uitam, omninoq; indeclinabilem & in unitate, & ad unitatem stantem. Tempus autẽ nondũ erat, uel illis certè non erat. Generabimus autem tempus definitione, & natura posterioris. His igitur quietem agentibus in se ipsis, quanam primum ratione exciderit tempus, Musas quidem quæ nondum essent, haud quisquam fortasse inuocet, quæ hoc canant, sed forte erant & Musę tunc: ipsum uerò creatum tempus, forte quispiam, quomodo apparuerit, & factum fuerit, dicat de eo in hunc modum: Quòd antequã primũ hoc gigneret, & posteriore cum ipso indigeret, in ente requiescebat tempus, cum non esset. Sed in illo & ipsum quietem agebat. Natura autem solicita & curiosa, & imperare, uel incipere ipsa uolẽs, & esse ipsa, plusq; habere, quàm quod præsens esset, quęrere eligẽs, mota est quidem ipsa, motũ est & ipsum tempus, & in posterũ, & semper. Talia locutus est Plotinus, in quibus euidẽs & luculẽta est temporis creatio. Nos ergo Plotinum explicãtes dicamus. Primũ ut quid Aeternitas cum tempore discrepet, noscas, iubet te attollere mentẽ ad illam, quæ rectè uocetur dispositio, cum nihil horæ, quæ cernimus & sentiD
mus, extaret, nõ Natura, non cœlum, nõ terra, ne tempus quidem cum quiescerent omnia uita carentia, solaq; esset Aeternitas, uita Dei infinita, ut dixit eodem libro. Est enim Aeternitas, Deus ipse, ipsa unitas, uita simplex, secum coniuncta, indeclinabilis, immobilis, infinita. Nondum erat tempus, nec rebus illis tempus erat. Dico res eas, ipsum Deum, Ideasq; rerum, tempore carentes. Vt autem tempus describas, assumenda est natura posterioris, scilicet quod posterius est, in cuius essentia intelligitur tempus. Cunctis igitur rebus quiescentibus, quia nihildum esset exortum, quomodo tempus apparuerit, quis explicet, inquit. An Musas Poëtarum more, nondum & ipsas natas inuocabimus? ut quod ait Homerus,

Iram pande mihi Pelidæ diua superbi: Sic nos dicamus,
Vos Musæ nobis exponite temporis ortum.

Atqui forte etiam erant tum Musæ, Deæ uidelicet. At tempus ut fuerit creatum, ut emerserit, Musis dimissis, dicas licet in hunc modum, quòd antea quàm iungeretur prius & posterius, è quibus Aristotele autore, conficitur tempus: quiescebat, & quasi dormiebat; cum non esset, fieri quidem potens, sed nullãdum uitam nactũ, tempus. Quiescebat autẽ in uasta totius uniuersitatis origine Deo. Natura uerò solicita, exeũdiq; cupida, lucemq; appetens, nec præsenti conditione contenta, continuò erupit: simili quoque erupit tempus impetu. Nihil igitur clarius & apertius, ipso uel Sole luculentius, de creatione temporis. Hic enim nullæ latitant ambages; tota in propatulo oratio. Non est dependentiæ, fluxusq; perennis, ullum profugium. Ne Moses quidem tam clarè locutus est. Creationem autem temporis nemini nõ perspicuũ, trahere secũ cunctam mundanã creationẽ. Neq; enim sine cœlo potest esse tempus, natis cũ tẽpore, Sole, omnibusq; cœlestibus machinis his, quibus motis, efficit tempus

A pus. Sic, qui dicit creatum tempus, dicit cœlum, Solem, Lunam, astra, totum denique mundum creatum. Tum Plotinus ipse refert, Naturam quiescentem, nondũ existentem, lucem, aspectumq; optasse. Atq; alibi quoq;, ut primo libro claruit, cõfessus est, omnem mundum creatum, cum mundum sic introducit loquentẽ, Fecit me Deus, & inde ego extiti. Et alia, quæ uisa sunt illic, quòd terra sit plantis ornata, quòd Mens sit omnia fabricata, stabilis ipsa, & quiescens. Et quòd Prouidentia Dei, sit quidam prospectus, & antecedens consideratio, ut mundus fieret pulcherrimus, bonis & pulchris locupletissimus. Et quod de animis scribens, ἀίδιοι γὰρ αἱ ψυχαὶ, τῷ δ χρόνῳ ὕστερος: Animas esse sempiternas, tempus autem posterius. Non ne cuncta consentiunt? In libris quoque de Tribus imperatricibus subsistentijs, de tertio principio differens, quod illi Animum mundi, nos Spiritum diuinum dicimus, apertè super hac re locutus est, Hæc, inquit, ἐποίησε, cuncta creauit animalia, eis inspirata uita, quæq; terra nutrit, quæ ue mare, quæ feruntur per aëra, quin astra quoque diuina in cœlo. Hæc Solem, hæc magnum hoc cœlum ἐκόσμησεν, ornauit. Sic loquens Plotinus, non ne mentis suæ perspicuè declarat sensus? Eodem quoque libro, Anima, inquit, ingressa cœleste corpus, ἔδωκε, dedit uitam, dedit immortalitatem, ἤγειρε δὲ κείμενον, excitauit cœlestem illam molem iacentem. Ea circunrotata motum sempiternum, ab animo sapienter agente, animal beatum ἐγένετο, factum est, cœlumq; habuit decorem, anima introducta. ὧν πρὸ ψυχῆς, σῶμα νεκρὸν, γῆ καὶ ὕδωρ, μᾶλλον δὲ σκότος ὕλης, καὶ μὴ ὄν, τῷ ὃ συγέχει θεοὶ, φησὶ πάς: Cum esset ante animam, mortuum cadauer, terra & aqua, imò uerò tenebræ materiæ, & non existens, & quod, ut quidam ait, abominantur Dij. Hæc ad uerbum Plotinus, quibus nihil diuinius. Aperteq; ponitur duplex cœli status; anteaquam esset, posteaquam fuit. Nullæ hic ambages, ut dixi.

B Quantumuis uerba distorquere coneris, non possis ea, ut in Platone soliti sunt quidam Platonici, dimouere loco. Neque enim si Plotinus sensisset semper tempus & mundum in hoc honore fuisse, quo nunc est; usus hac & superiore oratione fuisset. Hic quoq; est status ille rerum ante mundum, qui est apud Mosen, Terra, & aqua, & tenebræ, super faciem Abysi, super Hyle, super Chao, super materia, nondum luce creata, quam sequitur motu eius generatum tempus. Nec possum admirando satiari, cernens apud Philosophos, confessionem Theologiæ Mosaicæ, & apud omnes gentes tanto in pretio ueritatem, cuius consonè mirantur omnes maiestatem. Dicitur enim à Plotino, quod à nostro Poëta:

Nullus adhuc terris præbebat lumina Titan.

Dixerat prius fuisse Chaos & Moses, Terra erat inanis, & uacua. Aqua uidelicet, & terra. Hic quoq; Plotinus innuit, in aceruo, & congerie informi illa rerũ, corpus cœleste ut in sua homœomeria iacuisse, & ex eadẽ massa, atq; cętera omnia, emersisse, natũ, ac factũ ex aquis, ubi tãq; cadauer iaceret. Hoc testimoniũ, nõ potest inuito Plotino excidisse, sed sua pte arbitrio loquẽte, et eo modo loq uolẽte, ꝑnũtiatũ, necesse est.

Apertè, perspicueq; Porphyrium de temporis exordio scripsisse. Iamblichum multis rationibus omnia nata esse, confiteri: Qui consentaneè cum Mose prædicet hominem diuinitus factum. Itemq; ordines cœlestes à diuinissimo Verbo repertos. Et quòd cõdẽnat hunc mundũ, asserens ab eo fugiendũ esse.

CAP. XVIII.

PORPHYRIVM, & Iamblichum, quin ipsos etiam creationis inimicos; Proclum, & Simplicium, probabo uel falsitatis oblitos, uel aliquo ueritatis impetu, creationem temporis asseruisse. Quor; dicta, qui diligentius, accu-

ratiusq; penſitet, totamq; eorum rationem euoluat, & quid ex ea neceſſariò ſequatur, C altè ſpectet, eos deuolui cernet ad creationem, ſine qua ſtare quæ loquuntur (licet ipſi id forſan non animaduerterint) nulla ratione poſsint. Sed teſtimonium Porphyrij eſt omni luce radiantius, admiratione certè dignum, allatum ſuperius. Is loquens de ea quæ dicitur à Philoſophis Mens, Principium & Origo mundi, conſideransq; ſtatum eius quo uixiſſet ante mundum, tribuēsq; ei eas Diuinitatis laudes, quibus cum tempore nulla ſit ei cōmunicatio, aperteq; & luculenter eam à ſummo bono æternaliter natam aſſerens, dixit, quòd hæc natiuitas non modò fuit æterna, ſed etiam ante omnem Aeternitatē. Natam autem fuiſſe, ut dixi, æternaliter dicit, non in tempore, non modò quia ſempiterna fuit ea natiuitas, ſed etiam quia nōdum tempus eſſet. Hæc enim ſunt expreſſa uerba eius: προελθόντος δὲ ὀκ ἀπ' ἀρχῆς τινὸς χρονικῆς, ὅτως γὰρ χρόνος ἦν, ἀλλ' οὐδὲ χρόνος γενομένου, πρὸς αὐτόν ὅτι τι ὁ χρόνος: Proceſsiſſe uerò non ab aliquo temporali principio. Neque enim adhuc tempus erat. Sed nec facto quidem & creato tempore, tempus præ ea quidquam eſt. Hæc pauca ex multis apud Porphyrium uerbis. Quid mirabilius? Non potes hic aduocare ſolitum refugium, Tempus factū quidem, ſed æternaliter factum, ſicut dicunt de mundo. Ecce duo ſtatus proponuntur, æternæ Mentis, æternaliter manātis, atq; temporalis principij. Nominatur principiū temporis, & dicitur hoc principiū aliquādo non fuiſſe, cum ſcilicet naſcebat uel nata eſt æternaliter Mens à ſummo bono, nondū erat quod poſtea fuit. Mens nō eſt nata in tempore, quia tempus nondū erat. Etiā uerò poſt factum tempus, nihil habet cū Mente tēpus affinitatis, ut res creata cū æterna. Audis hic, cernisq; γενόμενον χρόνον, tempus creatum. Cernisq; ἀρχὴν χρονικήν, temporale principium. Vides, ὅτως χρόνος ἦν, Nondum tempus erat. Ibidemq; dicit Porphyrius, κἂν ἀπ' αὐτοῦ γεγένηται τὰ πάντα: Etiam ſi ab ipſa Mente facta ſint omnia. Hæc igitur cum clara ſint, qui ſecus intel- D ligenda contendat, impudentem: Porphyrium autem, aut inconſtantem, ſi ſecus alibi ſtatuiſſe deprehendatur: aut quod fieri ſolet, ueritatem ſecretis ad ſe machinis eum traxiſſe, dicendum erit. Quomodo autem Iamblichum, quem diuinum non ceſſant uocare Platonici, confeſſus ſit, mundum, & genus humanum certo temporis initio, à Deo habuiſſe principium, hac ratione probatur. In libro de ſecta Pythagoreorum, oſtendens Pythagoreos in omni genere uirtutum claruiſſe, ſapientiamq; eorum, ueram illam germanamq; fuiſſe, in notione rerum diuinarum omnem exiſtentem, quippe qui cenſerent, perſuaderentq; ſibi, ad hoc ipſum factum hominem à Deo, magnis in animo, & corpore dotibus adhibitis, ut omnis ſcientiæ capax eſſet; quo loco prorſus cum Moſaica Theologia conſonante, reperto, mira ſum affectus lætitia, ſumq; exoſculatus mirum in modum. Eorum uerba uidelicet Archytæ ſic profert: τοῦτο δοκεῖ μοι ἦμεν ποθ' ἅπερ καὶ γέγονε, καὶ συνέστα ὁ ἄνθρωπος καὶ ὄργανα δὲ, καὶ δυνάμεις εἴληφεν παρὰ τοῦ θεοῦ: Hoc, ait, mihi uidetur fuiſſe quod certè fuit, Factum hominem, organa quoq;, facultatesq; à Deo accepiſſe. Hoc igitur omne Iamblichus approbans & interpretans, & ad comprobationem ſuorū dictorum adducens, primùm quid illi ſenſerint, oſtendit: tum aſcenſum ſuum declarat. Itaq; aſſentitur, probatq; Pythagoram, Archytamq; bene locutos, cum hominem factum à Deo confitentur, καλῶς ἄρα κατὰ γε τοῦτον τὸν λόγον, πυθαγόρας εἴρηκεν ὡς ὑπὸ τοῦ γνῶναι τε καὶ θεωρῆσαι, πᾶς ἄνθρωπος ὑπὸ τοῦ θεοῦ συνέστηκεν: Pulchrè igitur & cōgruè hac ratione locutus eſt Pythagoras, ad cognoſcendum, ſpeculādūq; factū omnē hominē à Deo. Nemini igit̄ dubiū, ut ipſe nūc loquar, quin ſi genus humanū eſt creatū, cætera quoq; eo inferiora, & uſibus eius cuncta ſeruiētia, ſint aliquādo creata. Trahit em̄ humana creatio, cæterorū ſecū creationē. Hoc Pythagoras, & Archytas cēſuerūt: Iamblichus multis uerbis explicat Atticè, qd̄ Doricè

Iamblichus, Diuinus

A ricè illi protuliſſent,additq́; : καὶ πρὸς τοῦτο γέγονε, καὶ ὄργανα, καὶ δυνάμεις εἴληφε παρὰ τοῦ θεοῦ : Et ad hoc factus eſt homo,& organa,facultatesq́; accepit à Deo. Hæc & id genus multa Iamblichus , in quibus cum creatione hominis , clarè & perſpicuè, totius mundanæ machinæ molitionem, ſiue palàm,ſiue abſconditè fatetur. quod qui non tardus, aut proteruus ſit omnino, facilè noſcat. Totum enim illum locum accuratè, diligenterq́; interpretans,ex eoq́; ad Philoſophandum omnes cohortans,repetit,inculcatq́; quaſi quandam de humana creatione hiſtoriam texens, Deum,mentem & corpus ſic feciſſe,ut ex omni mundo,notionem capientes,philoſophari homines poſſent,cuius finis ſit ſcientia, cultusq́; Dei. Altera ratio, qua perſuaderi poſsit, aut expeditè uolentem, aut ratione ex dictis ſuis manante,Iamblichum rerum corporearum principium credidiſſe,ea prudentibus erit, quoniam una è præcipuis rationibus,quibus pro Aeternitate mundi pugnatur à nonnullis , eſt,quòd nihil hoc mundo melius , iucundiusq́; exiſtimantes,totamq́; corpoream uitam admirantes, nefas eſſe putant, eam non ſemper fuiſſe,ſemperq́; futuram eſſe,nunquam tam diuino ordine uitæ,clariſsimisq́; illis cœleſtibus luminibus defecturis. Huic igitur rationi,quæ ferme præcipua eſt,aduerſatur,totamq́; hanc deſtruit perſuaſionem,quod non Plato modò,ſed & ipſe Iamblichus, ſublimi quadam, admirandaq́; ſapientia retulerunt, Qui uelit uerè ſapiens , & beatus eſſe, fugiendum ei celerrimè ex hac uita, odioq́ue eam habendam : Nos inter magna diſcrimina uerſari,corpus quod mille nobis afferat incommoda, & ad notionem ueritatis impedimenta,deſerendum eſſe omnino,nunquam nobis ueritatem adepturis, niſi relicta odioq́; habita præſenti uita, quæ ueris bonis ignoratis, nos cupiditatibus , uaniſsimisq́; detineat amoribus. In primisq́; ait, τὸ μέγιστον ἡμῖν ἡ φιλοσοφία παρέχοιτο, ἡ ἀπαλλαγὴν τῶν ἐν τῇ ψυχῇ , καὶ γιγνόσει δεσμῶν : Maximum bonum afferre no-
B bis Philoſophiam, quòd liberat & diſiungit nos à uinculis, quæ & in animo ſunt, & in hoc præſenti mundo corruptibili, qui dicitur à Philoſophis Geneſis, factio, generatio,inſtabilitas rerum. De corpore quoq́; , μηδὲ ἀναπιμπλώμεθα ἡ τούτου φύσεως , ἀλλὰ καθαρεύωμεν ἀπ' αὐτοῦ , ἕως ἂν ὁ θεὸς αὐτὸς ἀπολύσῃ ἡμᾶς : Necq́; uerò repleamur natura huius, ſed quàm maximè puri ſimus ab eo , donec Deus ipſe nos ab eo diſſoluat. Dicit etiam de anima,huic miſero mundo implicata : καὶ ἐκ τούτων ἄμοιρον εἶν ἡ τοῦ θείου καὶ καθαροῦ , καὶ μονοειδοῦς συμφύτου : Ne cupiditatibus, & huic mundo connexa,conſortij diuini, puriſsimæq́; & uniformis illius ſocietatis ſit expers. De eadem liberata, καὶ ἐπειδὰν τελευτήσῃ εἰς τὸ ξυγγενὲς , καὶ εἰς τὸ τοιοῦτον ἀφικνεῖσθαι καὶ συναλλάχθαι τῶν ἀνθρωπίνων κακῶν : Et cum abierit ex hac uita,& ad conſanguineam gentem peruenerit, liberetur ab humanis malis. Hæc & multa alia præclara philoſophatur Iamblichus de contemptu, & fuga iſtius mundi, beatiorem dicens, qui eo minus utatur. Ex his, cui prudentia , iudiciúmque inerit,uidebit neceſſariò deduci, non eſſe tanti mundum hunc,ut æternus eſſe debuerit, qui ſit animis potius cauſa mali , quàm boni , & in quo magno cum diſcrimine uerſentur animi. Apparetq́; ipſum mundum,cum potius malus ſit,quàm bonus,uoluptatesq́; eius ſpernendæ,fugiendæq́; à ſapientibus cenſeantur,nec melius fuiſſe ſemper eſſe,nec ſemper eſſe debuiſſe,eumq́; nec diuinum eſſe,nec deificandũ,adeo,ut maiorum bonorum amittendorum ſit cauſa : & à quo diſcedentes, à malis potius quàm bonis,ut ait Cicero,abducamur.Huic annexa eſt ea ratio,qua ſumus uſi ſuperius,eui dentiſsima ſanè, & perſpectiſsima. Cum inconfeſſo ſit apud ſapientes, Aeternitatem mundi,tollere pietatẽ : Secundò,cum uitæ futuræ Sempiternitas, impediatur ab Aeternitate præſentis : quia ſi uita præſens eſt æterna, non poteſt eſſe futura , nec poſſumus quicquam de futura loqui, quia nunquam perfecta cœleſtis apparebit, niſi deleta terreſtri;ut propter cœleſtem,neceſſariò remouenda ſit terreſtris: ubi autem finis

eſt,fuit principium:efficitur,ut hæc uita,tanquam corruptibilis,fugax,inferior,debi- C
lis, fragilis, quo ſuccedat melior, ſit interitura : nec æternum debere fuiſſe, à quo fu-
giendum Philoſophi,abſtinendumq́ue crediderunt : nec æternum eſſe,uel eſſe debuiſ-
ſe, cuius Aeternitas ſit melioribus bonis impedimento. Huic adiuncta ea ratio eſt,
qua poſsit intelligi,mundum nec fuiſſe perennem,nec eſſe debuiſſe,nec futurum eſſe,
ex Iamblicho, qua diximus, Melius non eſſe prorſus, quàm malè eſſe. Cum autem
mundus potius in ſtatu calamitoſo,lugubriq́ue ſit, malis, quàm bonis affluẽtior, nulli
non modò perfectam lętitiam,ſed mœrorem afferens,idq́ue ſemper,quandiu mundus
fuit:Iamblichus autem aſſerit homini prauo,utiliorem eſſe mortem,quàm uitam,his
uerbis, Τῷ μοχθηρῷ βέλτιον τὸ τεθνᾶναι, τοῦ ζῆν · uidetur certè aliqua ratione poſſe deduci, ſi
quis totam hanc conſiderationem explicet, eum iudicare potuiſſe, mundum, qui re-
fertus miſeriis ſit, & potius in malo, ac triſti ſtatu, quàm bono, ac delectabili (ut in
quo non ſolum leuium gaudiorum,ſi qua ſunt,per mortem ſit abolitio,uerum nemo
ſit mortalium,quem non potius uexatio,quàm lætitia,in omni uita tenuerit)huiuſce-
modi mundum,nec natura ſemper eſſe debuiſſe,nec prudentis eſſe,Aeternitatem eius
aut optaſſe, aut credidiſſe,cum melius ſit, iniucunda, laborioſa, non eſſe, quàm eſſe.
Hæc ratio poteſt ex Iamblicho duci. Ea uerò euidentiſsima eſt, qua non ambiguè,
non inuolutè,ſed clarè, apertéque dixit, à diuiniſsimo Verbo, iuxta Platonem, uiſi-
bilem mundum repertum, & inſtructum : Ἕως ἂν ἐξευρωμεν τὸν ὅλον κόσμον ὃν ἔταξε λόγος ὁ
πάντων θειότατος, ὁρατὸν : Philoſophandũ,inquit,donec uniuerſum mundum,aut orna-
tum reperiamus, quem omnium diuiniſsimum Verbum poſuit uiſibilem. Qua po-
tuit clariore uoce creatio deſignari, decantari, prædicari? Quid aliud uetuſtiſsimus
Iob? Spiritus eius,inquit,ornauit cœlos. Quod λόγος Iamblicho & Platoni,hoc Ra-
tio, Spiritus, Ingenium, Sapientia, ipſi Iob. Ea quoque clariſsima ratio eſt, quòd D
humanam creationem totam attribuit Deo ſummo, in præteritum tempus prædicãs
eum,non facultatem modò ſeſe ſupra mundum, ad aſpectum rerum diuinarum attol
lendi homini dediſſe,qui ſit finis rerum humanarũ,uerum etiam duces, cuſtodesq́ue, à
quibus arcanis documentis agamur ad recta, adhibuiſſe. primum ſic perhibet : πλὴν
γὰρ πάντων καλλίστων, καὶ θειοτάτην φύσιν ὅσων ἀνθρώποις θεὸς δέδωκε καλεῖν : Pulcherrimam o-
mnium ac diuiniſsimam Naturam, uiuendo, & contemplando, philoſophandoque
aſſequamur, quantam dederit hominibus Deus aſpicere. Ecce datum hominibus à
ſummo Deo, tum cum eos creauit, ſpiritum Diuinitatis ſuæ ſimilem infudit, mente,
intelligentia decorauit, ut creatorem ſuum, cuius eſt pulcherrima natura, noſcerent,
ad ſcientiam eius aſſurgerent, ut uenuſtiſsimam naturam aſſecuti, in uero beatitudi-
nis regno collocarentur. Hoc fuit à principio,cum Deus hominem tam inclytum,no
bilemq́ue fecit,& ſuper omnes animantes ſubleuauit,eumq́ue paulominus,quàm Deum
nobilitauit. Fuit hoc in exordio, fuit cùm legibus cuncta ſuis diſponerentur. De cu-
ſtodibus autem datis, Oportet, inquit, ad omnia, aciem mentis inflectere : διαφερόντως
δὲ δὴ τὸ λογιώτατον τῆς ψυχῆς εἶδος, ὅπῃ δαίμονα ὁ θεὸς ἑκάστῳ δέδωκε, καὶ ὅπῃ ἀπὸ γῆς ἡμᾶς αἴρει πρὸς
τὴν τῶν ἀρανῶ ξυγγένειαν. Quod eſt, Cum primis autem, præſtantiſsimum animorum ge-
nus, quòd Dæmonem Deus unicuiq́ue dedit, idq́ue eſt, quod nos è terra tollit ad cœle-
ſtem cognationem. Sentit Iamblichus Deum non hac modò parte hominem nobili-
taſſe,quòd ei ſimilitudinem ſpiritus ac Diuinitatis ſuæ dedit, extulitq́ue adhibita rati-
one & ſapientia ſuper omnes animantes, ſed etiam ſublimiores ſpiritus, ſocios & co-
mites adiecit, à quibus ut ducibus præſidibusq́ue gubernaretur. Hocq́ue quando factũ
ſit, Plato docebit in Timæo,cum ſator hominum,atq́ue Deorum,creato mundo,allo-
cutus eſt Dæmones,ſiue Angelos, paulò antè cum mũdo ſatos,ut alerent, fouerentq́ue
homines,

Angelus missus ad Hebræos. 1°

A homines, & cuſtodirent. Sunt alia plurima, quibus poſsim, ſi uelim, docere, claras edidiſſe uoces Iamblichum ſuper creatione rerum factarum & inuentarum, cum prius non exiſterent, ſiue natura ſecreta, ſiue uoluntate, certaq; perſuaſione huc eum uocante.

Crantorem Platonicum, uitam præſentem condemnaſſe, eiq; non eſſe & mortem anteposuiſſe. Quo ſequitur improbatio Aeternitatis mundi. Idem ex Ariſtotele infertur.

CAP. XVIIII.

SIMILIS probatio poſſet, ſi uerum eſt quod Proclus refert, Crantorem Platonicum, Aeternitatem mundi uoluiſſe, ſecq; dictis Platonis uiolenter ad hanc ſententiam adiuuiſſe. Quicunq; enim uolunt fuiſſe ſemper mundum, uolunt quia uidetur eis melius ſemper aliquid quàm nihil fuiſſe. Dictis igitur Crantoris probabo, non fuiſſe cur ob hanc cauſam deſideraret mundum æternum, quem dicit eſſe miſerorum mortalium habitaculum, uitamq; datam non ad uoluptatem, ſed ſupplicium. Plutarchus in conſolatione Apollonij, hæc de eo perhibet: πολλοῖς γὰρ & ϲοφοῖς ἀνδράσιν ὡς φησι Κράντωρ, ὁ νῦν, ἀλλὰ πάλαι, θρηνλαυστα τἀνθρώπινα, πημονίαν ἡγουμένοις εἶναι τὸν βίον, καὶ ἀρχὴν τὸ γενέσθαι ἄνθρωπον, συμφορὰν τῶν μεγίστων: Multis, inquit, & doctis uiris, ut inquit Crantor, non nunc, ſed olim deploratæ ſunt res humanæ, arbitrantibus uitam eſſe ſupplicium, initiumq; naſcendi hominem, maximam calamitatem. Plutarchus hæc quidem. Si calamitas igitur eſt naſci, ſi uita ſupplicium, certè non aliud deſiderant, qui mundum retro ſempiternum deſiderant, quàm ſempiternas hominum calamitates, ſempiterna ſupplicia. Sunt enim cum æterno mundo,
B etiam æternæ uitæ, calamitates æternæ, Aeternasq; hominum calamitates, æterna ſupplicia cupiunt, qui cupiunt mundum æternum. Nec ſolum non meliora ferunt nobis, ſed deteriora. Melius eſt enim aut minus malum, paucis annis, quàm innumerabilibus fuiſſe miſerum. Non ſolum igitur horum iudicio, non debuit æternus, ſed etiam nunquam eſſe mundus. Vera certè ſentẽtia, niſi ſpes melioris uitæ, iunctæ cum abolitione preſentis nos ſolaretur. Nam uitam fugacem ueluti umbram, & quod grauius eſt, miſerijs & incommodis refertam, melius erat nunquam hominibus contigiſſe. Hoc incommodum non accidit his qui creant mundum, quia & finis fuit malorum aliquando, & erit, cum nullus malorum finis adſit illis. Eandem rationem ducet ex Ariſtotele, qui uolet: quem autor eſt idem Plutarchus, ſimilia ferme de repudianda, nullicq; ſapienti magnopere expetenda uita prodidiſſe, eodem libro ſcribens: Hoc Ariſtoteles teſtatur etiam Silenum Midam docuiſſe. Sed melius, inquit, eſt ipſa Philoſophi uerba ſubijcere. Dicit hæc in eo qui inſcribitur Eudemus, uel de Anima: Quocirca ò optime omnium, & beatiſsime, præter quàm quòd beatos, & fortunatos eſſe defunctos arbitramur, etiam mentiri, aut inſultare maledictis in eos, pium, ac ſanctum, utpote contra eos, qui meliores effecti ſunt, non ducimus. Hæcq; adeo priſca uetuſtaq; decreta apud nos perſeuerant, ut nemo neque temporis initium, neque qui primus poſuerit, recordetur, ſed infinitum æuum ſemper uti lex inualuerunt. Ad hæc autem cernis per ora hominum iam multis pridem annis circunferri. Quid hoc? inquit. Et ille ſubijciens, Quòd uidelicet non naſci optimum quidem omnium, & melius eſt mori quàm uiuere. Quod multis quidem à Deo teſtimonijs comprobatum fuit. Hoc quidem illi Midæ dixiſſe Silenum dicunt, poſtquam ipſum in uenatione cepiſſet. Roganti autem, ac ſcitanti, Quidnam ſit hominibus melius, omniumq; maximè eligendum: primum quidem nihil dicere uoluiſſe, ſed tacuiſſe. cum uerò tandem

omni

omni conatu reſponſum extorſiſſet,tum denicꝙ coactum reſpõdiſſe,Fortunæ ærum- C
noſæ,& aſperæ diurna progenies,quid me cogitis dicere, quæ præſtaret uos ignora-
re? Iucunda enim uita eſt, ſuis cuicꝙ malis ignoratis. Optimum primùm hominibus
non naſci, natos autem quàm primum mori. His dictis ſubdidit Plutarchus: ἄλλῳ
δέ ὡς ἔοικε μελέτησον· ἢ γὰρ ὄφελον τεθνᾶναι πλαγωτῆς, ἢ τῆς γὰρ τῷ ζῆν, ὅτως ἀπωφήνατο: Claret igitur
eum pronuntiaſſe, melius agere cum mortuis quàm uiuis. Hæc igitur cum Ariſtote-
les ipſe proferat,uidetur certè in eadem ſententia fuiſſe,hominibus aut nihil prodeſſe
uitam,aut melius fuiſſe non naſci. Cum quibus ſequitur execratio,deteſtatioꝙ Aeter
nitatis mundi. Eorumꝙ iudicium ſanius, & melior cupiditas probatur, qui iudicant,
mundum nec ſemper fuiſſe,nec eſſe debuiſſe. Euripides item eadem cenſuit,cuius car-
men ſic uertitur à Cicerone:

Nam nos docebat,cœtus celebrantes,domum
Lugere,ubi eſſet aliquis in lucem editus,
Humanæ uitæ uaria reputantes mala.
At qui labores morte finiſſet graueis,
Omnes amicos laude, & lætitia exequi.

Iudicant igitur omnes meliorem mortem,quàm uitam. Sic Solomon laudauit magis
mortuos quàm uiuos. Eiuſmodi igitur uita, cui mors anteponitur, non debuit eſſe
ſempiterna. Qui cupiunt æternam,deteriora cupiunt: cupiunt calamitates, ob quas
uitæ mors præfertur,ſempiternas. Similia grauiſsimum autorem Senecam ſenſiſſe
uidebis in libro de Conſolatione, ut ueritas huius rei facile comprobetur, cui ſapien-
tes adeo concordes aſſenſerunt: Nihil, ait, eſt tam fallax, quàm uita humana, nihil
tam inuidioſum. Non mehercule quiſquam illam accepiſſet,niſi daretur inſcijs. Itaꝙ
feliciſsimum eſt non naſci, proximè puto, breuitate uitæ defunctos cito in integrum D
reſtitui. Hæc ille. Si feliciſsimum igitur eſt non naſci, non naſci autem eſt non eſſe: fe-
licius ergo fuit,mundum paucioribus annis fuiſſe,quàm ſempiternis. Ac certè minus
malum fuit, ſi uita miſerabilis eſt (quia non eſſe, eſt feliciſsimum) uitam pauciorum
annorum, quàm æternam fuiſſe.

*Epictetum, & Arrianum, homines à Deo creatos, inꝙ mundum, operum di-
uinorum ſpectatores introductos fateri.*

CAP. XX.

EADEM ex cæteris Philoſophis aſſumi poterit probatio, ſi dictis eorum
quis prudẽter inſtiterit. Arrianus è Philoſophis,aut Epictetus,cõfeſſus eſt,
ad bene, beateꝙ uiuendum, homines à Deo creatos: ὁ θεὸς πάντας ἀνθρώ-
πους ὑδὶ τὸ εὐδαιμονεῖν, ὧδὶ τὸ εὐστατεῖν ἐποίησε. πρὸς τοῦτο ἀφορμὰς ἔδωκε, τὰ μὴ ἴδια δὲ
ἐκάστῳ, τὰ δὲ ἀλλότρια. τὰ μὲν ἀκώλυτα, τὰ ἀνάγκαστα, καὶ ἀφαιρετὰ, ἃ οὐκ ἴδια. Quæ ſunt, Deus
omnes homines ad felicem,optimumꝙ ſtatum creauit,ad hoc occaſionem dedit: alia
propria largitus unicuiꝙ, alia non propria. Sed quæ non ſunt libera, coacta, & quæ
auferri poſſent, non propria. In his quis eſt, qui non cernat, apertam mundi creati
confeſsionem? quia generis humani prædicatur primordium, quum creator & ſa-
piens, optimusꝙ ille Deus dicitur homines ad felicitatem, optimamꝙ conditionem
creaſſe. Quæ quidem, ſi Moſen percuncteris, eſt, cum creauit eos ad imaginem & ſi-
militudinem ſuam,dominatum ſuper omnes animãtes dedit. Dedit ſapientiam, qua
ſe contra malas cupiditates tuerentur,& in optima ſeſe conditione,beatæꝙ uitæ acti-
one continerent. Hæc omnia reſpiciunt primordium, non perennem dependentiam:
nec ſine principio, ſi ſpectes altè,poteſt intelligi, ut Deus creauerit, ad felicitatẽ occa-
ſionem

A sionem dederit. Semper enim fuit hæc occasio, si fuit mundus æternus. Qui, si æternus fuit, nulla fuit ad felicitatem, & εὐσταθῆ, compositamq; uitam occasio, sed fuit potius ad infelicitatẽ, ad confusionẽ. Idem Epictetus, & Arrianus (pauca enim è multis) τὸν δὲ ἄνθρωπον, θεατὴν εἰσήγαγεν, αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ. οὐ δὲ μόνον θεατὴν, ἀλλὰ καὶ ἐξηγητὴν αὐτῶν: Hominem uerò spectatorem sui, & operum suorum introduxit, nec spectorem modò, uerum etiam interpretem. Quæso philosophi, quando spectator in mundum introductus est homo, si fuit æternus mundus? Nullum enim fuit unquam tempus, in quo non homines spectatores Dei affuissent. Introducuntur enim, prius absentia: æterno mundo, humanum quoque genus æternum. Quomodo igitur introductus homo, quasi prius non adesset? Nec defendes unquam, per introductionem sempiternam. Nam tametsi posset æterna creatio, æterna prouidentia dici, absurdè tamen diceretur inductio sempiterna, cum inductioni sit absentia necessaria. Repetit eadem Epictetus: πῶς δὲ γίνεται, ὡς διέταξεν αὐτὰ ὁ διατάσσων, διέταξε δὲ θέρος εἶναι, καὶ χειμῶνα, οὐ φορὰν, καὶ ἀφορίαν, τὴν ἀρετὴν, καὶ κακίαν, οὐ πάσας τὰς τοιαύτας ἐναντιότητας εἰς συμφωνίας τῶν ὅλων. ἡμῶν δὲ ἑκάστῳ σῶμα καὶ μέρη τοῦ σώματος, οὐ κτῆσιν, καὶ κοινωνὸς ἑλωλε. Quæ sunt, Quomodo fiunt hæc omnia? Quemadmodũ inquã moderator ea moderatus est. Aestatẽ iussit esse, hyemem succedere, statuit abundantiam & caritatẽ terræ, uirtutem dedit, dedit & uitium, omnes id genus contrarietates pro concordia rerum. Vnicuique uerò nostrum dedit corpus & membra corporis, possessionem & participes. Hæc Epictetus. quibus omnibus, rerum dispositarum non æternus, sed inchoatus quidam continetur ordo, eruente Natura uoces has, è pectoribus hominum. Seneca quoque grauissimus Romanæ Philosophiæ scriptor, exordium mundi sæpe fatetur, cum nominat fundatorem eius,
B cum docet, qua ratione cuncta disposuerit. Denique ait in Epistolis: A' primo mundi ortu, usque in hoc tempus perduxit nos ex splendidis, sordidisq; alterna dies.

Ex sententijs Plutarchi de mundo, Principijsq; eius. Ea in quibus nonnulli peccauerunt, de materia prima, de anima malefica. Responsionis contra calumnias Lucretij, quas contra prouidentiam, temeritatem, & casum defendens, effudit.

CAP. XXI.

SVPEREST, ut quosdam de mundo Philosophorum non ferendos errores coarguam, Plutarchi scilicet & Lucretij. Nam quæ uel Aristoteles, uel Platonici quidam in disputatione de mundo peccauerunt, superius declarata sunt. Quanquam protinus in ipso sermonis limine uera sese offert responsio, quòd Plutarchus non ex sua sententia, sed Platonis & aliorum quorundam loquitur. Lucretio uerò si leporem poëticum detraxeris, nihil ferè boni reliqueris. Quippe qui eam sectam sit professus, cui certum esset, nihil quod à superioribus ingenio præclaris philosophis dictum esset, asserere: & quasi rustica coacta manu, in Philosophiæ campos lutulentis pedibus inuaserunt: sed celeriter reiecti, latrare tamen non destiterunt. Videas homines loqui uelut furentes mirificas animorum phantasias, monstráque terrifica, quales quibus elleboro sit opus: ut pariter cum illis desipiat, qui sese malesanorum delyrijs opponat, Plutarchus igitur in eo quem de Satu animi in Timæo

Platonis inſcripſit, principio ſic ſcribit: κόσμον τόνδε φησιν Ἡράκλειτον, ὅτε θεῶν τις, ὅτε ἀνθρώπων ἐποίησε: Hunc mundum Heraclitum dicere, neque Deorum quenquam, neque hominum feciſſe. Quaſi, inquit, timeret, ne Deo excluſo, aliquem hominem ſuſpicaremur creaſſe mundum. Non ita ò Plutarche, ſed ſentiebat, nec hominem ullum, nec Deum ex illis, quos colebant illa ſecula, Mineruam, Apollinem, Dianam, feciſſe mundum. Dein Plutarchus proponit aduerſus Chryſippum rationes de materia prima, in quam cuncta mala, quæ ſuſpicabantur in creatione remanſiſſe, ſolebant reiçere, eſſe materiam ἀπειρίαν, ἀτοξίαν, καὶ κακοποιόν, οὗθις δὲ ἀνάγκην πολλὰ τῷ θεῷ δυσμαχοῦσαν, καὶ ἀφηνιάζουσαν: Infinitam, turpem, maleficam, neceſsitatem quoque Deo repugnantem, & rebellem. Hæc quidem Plutarchus optimè primum refellit, mihique mirificè probantur. Niſi Deus cuncta feciſſet, ſi neceſsitas in rebus ineſſet, non omnium dominus eſſet. Hoc impium, & uſquequaque rationi diſſonum. Hic igitur laudo Plutarchum, ingenium plenis laudibus honoro. Cum uerò Platonem, uel Chaldæos, Zoroaſtrémque ſecutus, animam quandam maleficam deſcribit, quæ teneret ante mundum Chaos, elementáque in confuſione, turbans inordinatè, rebellis Deo, repugnánsque creandi, hic ego clamores continere non poſſum. Falleris ò Plutarche, & te quoque defendentem Platonem, contra Stoicos, & Epicureos, eadem incommoda ſequuntur. Arguebas Stoicos de neceſsitate, de repugnante materia: at idem & deterius flagitium, de anima malifica, ἀντιπάλῳ, aduerſante ſummo Deo. Quid eſt enim quod poſsit Deo ſupremo reſiſtere? Iam non erat ille motus animæ, ſi fuiſſet, ſed elementorum confuſorum, inanimatorum uelut ignis, & aquæ: ſic quoque non omnium Dominus, cui tu ſæpe ſubmittis omnia, ſceptrum rerum cunctarum dediſti, eſſet Deus. Qui quidem ſi eſſet, nullus ei in creatione obſiſtere potuiſſet, deuictus, & expugnatus, in cineres redactus ab illo. Quis æternæ inexhauſtæ bonitati Dei obſtare potuiſſet? Veritas igitur eſt, quòd ante mundum non fuit Chaos, ut ueriſsimis rationibus Ariſtoteles euincit. Neque fuit Chaos, neque Anima. Si Chaos fuit, ut ueritas eſt, ab antiquiſsimis ſeculis deſcendens; fuit initium rude mundi, non æternis ſeculis ante mundum, ſed ipſum mundi rude exordium, maſſa mundi, primum fundamentum, cui iacto poſitóque, reliqua mundi fabrica ſuperextructa fuit, ab eodem architecto fundamenti atque totius ædificij. Nullum interuallum, nullum otium à fundamento ad ædificium. Turbatio quidem elementorum, quæ dicitur etiam à Moſe nomine Hebraico rachaph, unde Græcum addita ſyllaba παραχή, Tarachi, uera fuit, ſed fuit non ab aduerſanti anima, ſed ipſo eodem Deo, turbante nempe, fabricante, moliente, terribiliter ex aquis & abyſſo cœleſtes orbes elementáque diſiungente. Iam Plutarchus peccat, quòd Platonis in Timæo Phædróque animam, non uerè nec iuxta mentem præceptoris interpretatur. Anima cuius origo contextúsque deſcribitur in Timæo, non eſt omnis anima, ſed anima cœli. Eodem quoque libro deſcribitur origo particularium animarum. In Phædro quoque ſcribitur de anima humana: ſed in Timæo generatur, in Phædro ſempiterna declaratur. Quod à Plutarcho non eſt explicatum, ambagem hanc contradictionémque refugiente. Veritas igitur eſt primum, quod Plato (quis enim non præferat hominibus ueritatem?) inconſtans fuit, quòd generatum & ortum in Timæo, ſempiternum in Phædro conſtituat. Deinde nuſquam eſt apud eum anima malifica rebelliśque Deo. Sceleratum Magorum dogma. Si Platoni Chaos

A ni Chaos placuit, ſecutus eſt maiores. Non rectè. Delectus enim in dogmatis humanis haberi debet. Aut ſi rectè; ſenſit Chaos nulla comitatum anima, ſed rudem elementorum confuſamq; congeriem, turbatam non ab anima, ſed quia frigida pugnabant calidis. Ad poſtremum uerè defenditur Plutarchus, ueris auxilijs à dedecore redimitur. Non ex ubertate pectoris ſui ſanaq; Philoſophia, qua florentiſsimum eius ingenium exuberauit, talia ſcripſiſſe, ſed ex Platone; Platonem autem ex maioribus nonnullis, quorum dogmata pluſquam lyncæis oculis euoluenda, ſub eadem maſſa bonis & malis iacentibus.

Diſſoluuntur uanæ Lucretij contra mundi creationem, rerumq; ordinem, calumniæ. Coarguitur neceſſariò ſenſiſſe prouidentiam rebus ineſſe, Omnia cauſa noſtri feciſſe Deum: quæ putaſſet Epicurus noxia, uel ſuperuacanea, ſummam prouidentiam habuiſſe.

CAP. XXII.

LVCRETIO uerò propter ſermonis inſolentiam quis reſpondeat? Meras enim, uelut emota mente, crepat uanitates: ſed non poteſt ſic ueritas aboleri, quin illam mens humana nonnunquam profundat. Principio igitur nominat naturam:

Confringere ut arcta
Naturæ primus portarum clauſtra cupiret.

Videtur item eam deteſtari religionem, quæ peperit ſcelerata & impia facta:

Quin contrà ſæpius olim
B Religio peperit ſceleroſa & impia facta.

Procedamus igitur per ſingula. Coëgit enim inuitum, uel incautum, Natura fateri, quod omni eo libro fugiebat. Si natura eſt, ordo quoq; eſt. Quid enim eſt aliud Natura, quàm rerum naſcentium, creſcentium, certus ordo, concentus, recta ratio? Si recta ratio & certus ordo rebus ineſt, qui Natura dicitur; ubi caſus, ubi temeritas, quã totis illis libris obnixè tuetur? Vbi temeritas atomorum? Vbi mundi cõſtitutio ex concurſu temere cadentium atomorum? Vbi lapſus & interitus eiuſdem, nullo præſide? Si uult ratione & natura diſcutiẽdos eſſe terrores, uult agi ratione cuncta, Quæ maior ratio, quàm Deum eſſe, resq; humanas eum ſcire & attendere? Quæ maior ratio, hominumq; conſenſus, quàm mundum conſilijs unius maxime ſapientiæ gubernari? Quæ natio tam effera, id non confeſſa eſt? Quis animus non animaduertit? Quot argumentis confirmatur? rerum ipſarum teſtimonijs prædicatur? Vult autem ratione nos uti Lucretius, & eius auxilio terrores uanos, falſasq; opiniones diſcutere. Ipſa igitur hæc ratio, docet eſſe falſiſsima, quæ libris illis ſcripſit. Præterea quid ſibi uult quod proſequitur?

Quippe ubi non eſſent genitalia corpora certa,
Quî poſſet mater rebus conſiſtere certa?
At nunc ſeminibus quia certis quæq; creantur,
Inde enaſcitur, atque oras in luminis exit
Materies ubi ineſt cuiusq;, & corpora prima.
Atque hac re nequeunt ex omnibus omnia gigni,
Quòd certis in rebus ineſt ſecreta facultas.

Audis ut ſeminum certos ac preſcriptos ordines fateatur? Vt rerum formas inuariabiles

biles,conſtantes, æternoſq; reditus rerum naſcentium? Hæc conſtantia & certus or- C
do ſeminum,quid eſt aliud,quàm conſilium Dei,quod Moſes explicuit datum, cum
cuncta producerentur? Dixitq; Dominus,Producat unumquodq; iuxta genus ſuũ,
habens ſemen in ſemetipſo. Vides ordinem, ſecretamq; facultatem, quam Lucretius
agnoſcit & fatetur fuiſſe imperium Dei. Secreta rerum & certa facultas arguit quan-
dam ſapientiam inuentricem & præſidem. Certa quoq; genitalia corpora,quod Ari-
ſtoteles & priſci plenis uocibus prædicauerunt,temeritatem tota Natura exulare co-
gunt. Proteſtantur artificis mirabilem,quę dedit ordinibus,perennitatem, ſapientiã.
Situs ille genitalium membrorũ probat aliquem conſilio, ſolertiaq; potentem: Non
caſu,fortuitoq; ueniſſe tale,tantumq; artificium, quod perennem ſuppeditaret origi-
nem. Nam qua temeritate ueniſſet,eadem breui concidiſſet. Cito enim cadunt, quæ
temeritas inueniſſet. Per tot annos ordo naſcendi ductus eſt, idem ſemper & ſimilis
ſui. Quòd igitur creantur quæq; ſeminibus certis,arguitur ratio magna,mundi prę-
ſes,ingentium operum opifex,Naturę rector,arguitur ſpiritus intus alens. Quòd
uerò deteſtatur eam religionem,quæ peperit ſcelerata & impia facta: Ergo laudabilis
& ſancta, quæ ſanguinem humanum fundi prohibuit, ſcelerata ſacrificia ſuſtulit, iter
hominibus ad innocentiam aperuit:eos ſumma charitate,modo ſequantur,deuinxit:
cuncta flagitia ſummouit. Quòd ſi mala, nefariaq;

Tantum religio potuit ſuadere malorum,

Certè quæ tot bona quotidie ſuadet,exoſculanda, ſummis laudibus efferenda. Vera
generis humani magiſtra iudicanda. Hæc ad alia fatetur,ſuadet,mundũ non temere,
ſed conſilijs æterni Dei fuiſſe creatum. Alias autem rationes, quas Epicurus, non
contra creationẽ,ſed contrà quale retulit Moſes, inuexit,ſuperius diſcuſſas non repe
tam:quòd Deo nullũ emolumentũ gratia noſtra præſtare poteſt,ut cauſa noſtra mun D
dum moliri uoluerit: Quòd tanto antè tẽpore quietũ nihil illicere debuit, ut cuperet
uitam mutare priorem. Fas enim eſſe,rebus nouis ſtudere eum,cui ueteres obſint:ſed
cui nulla omni anteacto tempore ægritudo accidiſſet,cum pulchrè degeret æuum,nõ
potuiſſe amore nouitatis accendi. Nobis quoq; non naſci,nihil mali fuiſſe. Reſpon-
ſum enim ſuperius,Maiorẽ eſſe bonitatẽ,charitatẽq; diuinã,quàm cuiuſuis hominũ.
Nec ſi homines remunerãtur,qui beneficiũ dediſſet;eadẽ ratione Deum eos remune-
rari,à quibus beneficiũ accepiſſet: ſed cuius omnes uirtutes ſunt uirtutibus humanis
in immẽſum maiores: ſic benignitatẽ & clementiã tanto noſtra eſſe debere maiorem,
quòd noſtra remuneratur à quibus accepiſſet, illa gratificatur à quibus nihil accepiſ-
ſet. Improbatur etiã & criminibus inceſsitur à mortalibus amicitia, quæ remunerati-
ones expectat,mercatura dicitur,nõ amicitia. Contrà,ſummis laudibus tollitur, uera
charitas iudicatur,cũ gratificatur amicus amico,nullius remunerationis cauſa, ſed ſo
la bonitate ſua. Deo quoq; ſimilimi iudicãtur,qui beneficiũ inimico contuliſſent, qui
pepercisſent. Vera igitur bonitas Dei fuit beneficiũ dare creãdi mundi,à quibus nihil
accepiſſet. Sic enim magnitudo bonitatis ſuę cognita fuit. Quòd autem Deum cre-
ando mũdo,uitam mutaſſe priorem, & quaſi tædio prioris ætatis accuſas ad creatio-
nem ueniſſe;magna cæcitas,inexpiabilis error. Si Deus cauſa noſtri, non ſua,creauit,
cur putas eum uitam mutaſſe priorem? Mutaſſet, ſi propter ſe mundum feciſſet, ſi
quaſi male prius habitans mutare ſedes, reficere domum ſtatuiſſet. Hoc ſtulti dicant:
ſapiẽtes autẽ,Deo ſemp ubertate felicitatis ſuæ circũfuſo, nunquã ſempiterna gaudia
ſua defuiſſe. Quibus cũ bonitas quoq; par adeſſet,alios eius efficere participes uoluiſ-
ſe:Id autẽ in Aeternitate fieri nõ potuiſſe. Solus enim ipſe potuit æternus & lętus eſſe

lætitia

A lætitia ſempiterna. Homines igitur & Deos feciſſe, terras hominibus, Diſs cœlum, utriſque cœlum & terras, ut maieſtatem ſuam noſcerent, colerent, pariterq; ſecũ beati eſſent. Quod in tempore duntaxat, in Aeternitate minimè fieri potuiſſet. Solius enim eius æternũ æuum. Sed his facilè reſolutis, quæ mouere forſan aliquẽ poſſent, quę poſuit Epicureus idem probaturus temere & fortuito, non à Deo creatum mundum, quòd tantis culpis ſubiectus ſit, quòd magna ubique temeritas & inordinatio, & confuſio, refellantur.

Principio quantum cœli tegit impetus ingens,
Inde auidam partem montes, ſyluæq; ferarum
Poſſedere, tenent rupes, uaſtæq; paludes,
Et mare quod latè terrarum diſtinet oras.

Hæc Lucretius. Ad hæc, quòd duæ maximæ mundi partes, aliæ feruoribus, aliæ gelu aſsiduo mortalibus ſint ablatæ: quidquid autem arui reſtet, ni uis humana reſiſtat, breui ſentibus obducatur. Et cum iam latè uirere, florereq; fruges cepiſſent, partim nimijs feruoribus Solis, partim hymbribus gelidisq; pruinis auferri: Vexari uiolentis flatibus uentorũ. Ad hæc cur feras horriferas, hominibus infeſtas alant mare & terræ. Cur anni tempora morbos apportent. Quare mors immatura uagatur. Cur infans humi proiectus, contrà quàm bruta, indigus opis, implet locum uagitu. Nec pecudibus quemadmodum nobis, opus eſt mœnibus altis, quibus ſe tueantur. Quibus omnibus Epicureus nitebatur probare, mundum non Dei conſilijs, ſed temeritate & caſu emerſiſſe, cuncta Fortuna gubernante. Ad quæ è ueriſſimis Naturæ theſauris rationes depromptas, poterit, qui uoluerit, obijcere. Principio ut in omni cauſa, atque opere, qui bonis ſilentio præteritis, mala & accuſatio-
B ni obnoxia perſequeretur, improbus haberetur: ſic improbus habendus, qui tam mirabilibus rebus, quibus conficitur ornatus mundi, tacitis, ea tantum inſectetur, quæ calumniandi locum præbere poſſent. Verè enim dixit grauis orator, Sed eſt iniqua, in omni re accuſanda, prætermiſsis bonis, malorum enumeratio, uitiorumq; ſelectio. Innumerabilia ſunt in mundo, quæ non admirari modò ſapientes, ſed obſtupeſcere coẽgerunt. Nec ſatiare ſeſe conſiderando illi potuerunt. Improbantur, ſtultiq; dicuntur, qui uel ignem, uel aquam, uel ferrum, conuitijs inſectentur, quòd aliquas clades ab his importatas audiamus. Denique nulla res, cunctorum iudicio, utilis, neceſſariaq; iudicata, quæ non ob aliqua adiuncta incommoda uituperari poſsit. Conſideranda ſunt igitur longè plura ac meliora, quàm pauciſsima, ac minima mala. Quemadmodum qui eloquentia quàm diuina uirtus ſit, uult noſcere, non urbes euerſas malorum loquacitate, ſed innumera bona bonorum eloquentia parta conſideret. Vt igitur dem, in tanto bonorum numero, quædam mala interueniſſe, non protinus aſſequeris ut calumniari mundum, mentemq; magnam, qua gubernatur, tollere poſsis. Sed præter hoc reſponſum, mihi non modò calumniæ patere non uidentur, quæ Lucretius obiecit, ut non minus in his ipſis prouidentia uigilaſſe, ingeniumq; ſuum exercuiſſe uideatur, quàm his, quæ claram prouidentiam proteſtantur. Montes, Syluæ, uaſtæq; paludes, & mare latiſsimum Lucretio uiſæ ſunt, quæ prohibeant ne fateamur mundum diuinitus creatum. Audiat igitur principio. Montes nihil habent in terris, quod non maximorum commodorum, incredibiliſq; uenuſtatis cauſa factum uideatur: ut ſi montes in terris non adeſſent, multa mala cum dedecore conſecutura fuiſſe uideantur. Cernentur autẽ mala montibus abſentibus, ſi commoda uenuſtasq; his præſentibus conſiderentur. Iamprimum coërcetur montibus rupibusq; celſis mare, ne proſiliat in terras: in eos duriſsimos, & in-

expugnabiles carceres illidit fluctus insanos. Hic rabies efferata quiescit. In monti- C
bus cœlum saluberrimum, defecatus aër, corporibus firmandis aptus. Et cum gra-
ue cœlum infestat æstate habitantes in plano; qui tenent montes, locorum celsitudi-
ne, cœliq; bonitate à morbis defenduntur. Hic amœnissimi secessus, hic saltus opa-
ci, uirides syluæ, ad uoluptatem, uitamq; quietiorem iucundissimæ. Secedit in
montes innumerabilis hominum multitudo, secessus illos sacros, syluasq; uiridan-
tes & propiora cœlo loca adamantes. In campis nulla grata oculis uarietas, eadem
semper terrarum facies. Montes autem mirabili uarietate distinguuntur. Hic ualles
umbrosæ. Hic latè prospectus oculorum. Nunc tumulus surgit, nunc caua uallis
hiat. Nunc pendet rupis, nunc occurrit nemus umbriferum. Nihil in montibus
ociatur. Nam syluæ tum gratissimæ sunt, tum præbent nobis omne genus materiã
ad humanos usus maximè necessariã. Tum feras, animaliaq; mansueta nutriunt,
quæ causa hominum esse facta, declarat, quòd his soli homines utuntur. Qui feras
item persequentes, tum earum uenatu uictitant, tum exercentur: firmant uires cor-
porum: Incredibilis est lætitia persequendis eis. Ad postremum, magna montium
necessitas. Sine his nec hominum uita sustineri, nec ulla in terris uenustas inueniri
posset. Quis est enim, qui nesciat, si non essent fontes & flumina, maximis incom-
modis humanam uitam fuisse uexandam, imò uerò defecturam breui? Montes igi-
tur gignunt nobis fontes & flumina. In cauernis montium cogitur frigidus aër: hic
destillat, defluitq; in fontes. Fontes aggregati flumina conficiunt. Hæc ad urbes in
plano sitas descendentia, deferunt secum quæ nullius ore numerari possunt bona. E
montibus Aethiopiæ oritur, labiturq; per uarias terras Nilus. Heluetiorum mon-
tes quatuor inclyta flumina mittunt in uarias terras, Danubium in mare Euxinum,
Padum in Italiam, Renum per Germaniam in mare Oceanum, Rhodanum in Gal- D
liam. Sic è monte Tauro, Tigris & Euphrates. Denique cuncti fontes, è cauernis il-
lis, latissimisq; specubus oriuntur. Quid esset autem humana uita sine fontibus, &
fluminibus? Qui igitur accusauit montes, eosq; temere terras occupasse putauit,
nec eorum uidit commoda & necessitatem, diuinamq; creandis eis prouidentiam
non perspexit, is sine dubio dementissimus fuit. Quorum accusatione expiata, pur-
gata est etiam culpa syluarũ, quæ tametsi tenentur à feris, tamen ferę ipsæ, ad utilitatẽ,
uoluptatemq; nostram deseruiunt: ut, si non fecisset Deus, facienda fuerint ab homi-
nibus earum lustra: tum maiores capiunt homines è syluis fructus quàm feræ, ut
propter homines factæ, non propter feras apertè nascantur. Venio ad paludes, &
lacus, & mare, quorum non minor necessitas & usus, quàm montium, ac syluarum.
Hinc q; primum aggredior. Quanto melior Lucretio & Poëta & Philosophus fuit?
qui collustrans oculis opera mundana, in q; his lacus & paludes contemplans, ea non
temeritatis, sed summæ prouidentiæ, diuinæq; bonitatis munera iudicauit, & inter
præcipuas Italiæ laudes ascripsit:

An mare quod suprà, memorem, quodq; alluit infra?
An'ne lacus tantos, cœlari? maxime teq;
Fluctibus & fremitu assurgens Benace marino? Laudauit igitur mare, lacus,

ad pulchritudinem Italiæ data, non ad infamiam prouidentiæ putauit. Marcus igi-
tur Tullius omnibus laudibus Lucretio superior, quantus est in explicanda diuina
prouidentia? quæ perspicitur in his, quæ mari, lacubus & paludibus nascuntur.
Duos igitur uni Romanos oppono, quanquam nulla ratione conferendos, Lucre-
tio, siue patrij sermonis elegantiam, siue mentis diuinitatem compares. Lacus igitur
in Terris etsi prohibent habitationes humanas, non tamen tollunt commoda, deco-

rem

A rem, neceſsitatem. Neque enim erant omnia caſis, domibus, palatijs replenda. Pars terrarum ad urbium ædificia, pars ad agros, unde uictitarent homines, parabatur. Vt hominibus replere terras uenuſtiſsimum fuit, ſic replere piſcibus maria, lacus, paludes. Non decoris tantùm, quòd diuerſi generis animalia nata ſunt, terreſtria & aquatica; uerum etiam & is, quòd cibus ex omni loco datus hominibus fuit, perſpectus eſt. Ad poſtremum doceo, ſummo conſilio, magna neceſsitate, mare factum eſſe latiſsimum, ipſiſq; terris longè magnitudine, uaſtitateq; amplius. Nec ſecus fieri potuiſſe, nec debuiſſe. Omnium rerum quibus animantium uita ſuſtinetur, nemo eſt qui neſciat, aërem maximè neceſſarium. Eo uiuunt, ſpirantq; animantes, eodem olfaciunt, eodem uident. Nubes item & uapores, atque hymbres, ad ubertatem, fœcunditatemq; terrarum neceſſarios eſſe quis neſciat? Hoc igitur tam ſalutare, & omnibus terris uniuerſale beneficium, qui rectè conſideret, nobis mare miniſtrat. Nunquã citra mare contigiſſet. Tantundẽ eſt ad id in terris mare neceſſariũ, quàm Sol ſupernus. Sol igit̃ ſuper immẽſas aquas, quæ per uniuerſum terrarũ orbẽ circunquaq; diffuſæ ſunt, flammas euomens, easq; irrequietis ignibus excoquens, & reſoluẽs, elicit reparatq; aërem, quo tota inter cœlũ ac terras regio repleta, ſuggerit animantibus ſpiracula, recreat hauſtus, frigiditate ſua, cordis æſtuantes calores. Is, ut dixi, reficit̃, reparatur, renouaturq; ſemper extractus è mari, rapidi potentia Solis. Qui quanquam elicitur etiam è terris, at is perexiguus eſt, ut niſi magnitudo maris, aquarumq; numerus tantus adeſſet, nulla ratione tantus aër fuerit reparandus, exhauriendusq; quantus ad omnem mundum ſatis eſſet. E mari quoque trahitur alia euaporatio, quæ coacta, denſataq; in nubes, preſſaq; ut ſpongia, protinus hymbrem ingentem demittit in terras. Is gremio telluris exceptus, magnus alit, magno per-
B miſtus corpore fœtus. Niſi igitur tantus, quantus eſt numerus aquarum, fuiſſet creatus, niſi ſeſe per omnes terras mare diffudiſſet, nec aër reparari potuiſſet, nec nubes è mari ſublatæ, terras hymbribus fœcundaſſent. Vtilius igitur fuit animalibus, & ad eorum uitam magis neceſſarium, ut fieret latiſsimus aquarum cumulus, quàm ut ubi nunc mare decumbit, eſſet habitabilis terra: quæ nec ipſa, nec alia pars terrarum, quæ nunc habitatur, teneri ab hominibus propter ſterilitatem potuiſſent: ipſiq; animantes nec nati fuiſſent, & ſi nati, reſpirare poſtea non potuiſſent. Hanc calamitatem, quia contra Naturam arma ſuſceperat, & in eam ſcripturus uenerat, uidere Lucretius non potuit: cui uiſum eſt, caruiſſe conſilio & prouidentia, quòd mare tantum terrarum occuparit. Mitto enim nunc alia, nullius ore enumeranda commoda, quæ percipiuntur è mari: mitto nauigationes, piſcesq; omnigenos, quibus maxima pars humanæ uitæ ſuſtinetur. Venio ad perpurgandas alias accuſationes, quòd aliæ terræ propter feruores, aliæ gelu aſsiduo ſint mortalibus ablatæ. Eadem atque ſuperius, Naturæ calumniandæ dira cupido. Principio deprehenſum eſt, nullas eſſe terras uel ob frigora, uel calores, non habitabiles. Deprehenſum eſt, eos falli, qui uel Zonam torridam, uel duas frigidas inhabitabiles exiſtimaſſent. Inuentumq; eſt, nec tam ſæua frigora, nec tantos eſſe feruores in mundo, qui prohibeant, quo minus omnis terra colatur, quiſque locus hominum cultu teneatur. Omnis eñ regio, quæ Solis rectis radijs ſubiacet, à Tropico Cancri, ad Capricorni, innumerabiles ſuſtinet habitatores. Mitius quidẽ cœlũ noſtrũ, ac temperatius; at & illis ſunt ſua bona, quę nos in terris produci noſtris cuperemus. Illiq; ad æſtus aſſueti tam iucundè ac beatè uiuunt in ſua, quàm nos in noſtra regione. Cunctis Natura proprium quid gratificata eſt. Si quid aduerſi dedit, remedia quoque, quibus incommoda locorum leuarent, non denegauit. Eas quoque Zonas, quæ polis rectè

ſubiacent

ſubiacent, ubi neceſſario ſunt dies ac noctes temporibus uariis bimeſtres ac trime- C
ſtres, uidi qui ferrent non modò facilè ab hominibus habitari, ſed uſque eò cœlum illud temperatum eſſe, ut binas ac ternas fruges ſingulis annis legant. Cui ratio quoque aſtipulatur. Quo tempore Sol aſsiduus ſuper terris immoratur, fruges maturari, produci de terra cuncta bona. Denſiores autem tenebræ, menſem duntaxat ingraueſcunt. Hæc uidi qui uidiſſent, fideliſsimeq; referrent. Non illic mare glaciale eſt. Tum ſi glaciale; habitabile quidem, & ueſtigia patiens. ſuper aſtricta glacie caſas figunt, dum gelu durata ſolidæ terræ modum præbet. illic negociantur. Vbi reſolutio propinquat, tollunt urbem, redeunt in terras. Vbique igitur fuit diuinitus conſultum. Cur porrò tacuit Lucretius, qui queritur æſtus & frigora, quæ ſolis facit acceſſus, ac diſceſſus, diuinum, quo Sol it, reditq; ſingulis annis, ordinem, nunc hyemes, nunc æſtates efficiens? Quo quid diuinius? Dum nobis hyems neceſſaria, frigoraq; grauidant terram, & in uiſcera naturalem calorem reiiciunt, hymbresq; omnia fœcundant, interea dat illis Sol acceſſu feruores, quibus maturatas fruges ad horrea portant. Quòd autem queritur accuſatq; Naturam Lucretius, quodcunque reſtet agri boni, ni uis humana reſiſtat, ſentibus obduci, partimq; feruoribus, partim caſibus aliis auferri: primùm monebo eum, ſi uoluerit, aut potuerit ſuſpicere, quod longè meliores Philoſophi docuerunt, exemplorumq; abunde eſt, cum felicitas, rerumq; ſecundarum ſucceſſus & copia mortales reddat inſolentes ac peiores, cum ſint deteriores, quo ditiores, cum corrumpunt animos & corpora, haud citra diuinum conſilium eueniſſe, ut uictus ſudore conſtaret, ut excuſſa corporibus atq; animo torpedine, & fortiores fierent homines, & alacriores, addo etiam meliores. Nemo enim eſt qui neſciat, laborando non modò corpora, uerum etiam animos effici meliores, quòd ocium tam corporibus tabem ingenerat, quàm animis rubiginem. D
Cernere eſt equos longè deteriores, quos ocium & ſagina corrupiſſet. Certiſsimum igitur ſit, niſi uictu quærẽdo labores hominibus dati fuiſſent, multa mala conſecutura fuiſſe. Nec ulla deſignari poterit honeſta cauſa, cur Deus auferre labores hominibus debuiſſet, quibus ablatis remanent ocioſi, uentri, libidinibusq; fœdis, quales hodie, quibus res affatim ſuppetunt, ſeruientes. Tales eſſent omnes in ocio & ignauia, quales Campani, quos agri bonitatem grauis orator dicit ſuperbos & crudeles reddidiſſe. Itaque maximè fallitur Lucretius, quod optimum fuit, hominibusq; utiliſsimum, diuinæq; ſapientiæ teſtimonium, ſuſpicatus fuiſſe temeritatis. Similis eſt reſponſio, de pruinis & hymbribus. Neque enim ſi quando calamitas ab igne contigit, ut domus incenderetur, infans in ignem lapſus arderet, protinus accuſabimus ignem, & temere non ad utilitatem ex ſumma prouidentia datum arbitrabimur: Sic cum ſint hymbres optimi, neceſſarij, ſine quibus uniuerſa terra ſqualuiſſet, qualis ea regio, ubi mare ſabuloſum eſt: ſiquando cadant uberius, non eſt protinus temeritati tantum, tanquam diuinum munus tribuendum. Sunt autem regiones, quibus pruinæ roſq; cœleſtis, quibus cadit copioſiſsimus, eſt pro pluuia. Eadem de uentis dicenda. Nemo poteſt enumerare commoda, quæ uenti largiuntur. Hi differunt nubes, & grauidas hymbre per omnes terras diffundunt. Per omne mare curſus dirigunt: magnos afferunt hominibus uſus, ut ex omni regione uectigalia, merces, unum in locum comportent: efficiunt ut mores, habitusq; peregrinos, quæ ſemper fuiſſent incognita, noſcamus. Sed hæc quidem oblectationis, illa neceſsitatis, quòd ab his uapores è mari Solis ardoribus educti congregantur in nubes & conſtipantur. Ab eiſdem uelut manu ſpongiæ nubila compreſſa in pluuias laxantur: quod ſine uentis nulla ratione fieri potuiſſet. Venti præterea purgant aëra,

tetros

A tetros odores, malasq; exhalationes ex omni mundo ſurgentes amoliuntur. Iidem ſerenitatem, ijdem nubila, uelut aëris moderatores ac domini, apportant. Sine uentis non minus homines uiuere, quàm ſine Sole non potuiſſent. Nunquam enim his abſentibus pluiſſet. Nunquam ſerenitas cœleſtis affulſiſſet. Vbique caliginoſus aër inhorruiſſet. Numerare igitur uentorum commoda Lucretius, non incommoda debuerat. Sic commoda, quæ nimij feruores apportant, quos uehementes fieri ad torrendas fruges conueniebat. Neque uerò bonus apud mortales haberetur, qui cuiuſquam leuioribus uitijs notatis, maximas, inſignioresq; uirtutes omitteret. Siquid igitur nimij feruores frugibus natis nocuerunt, at reſpice, ut ab eiſdem è terræ uiſceribus promuntur, aluntur ad incrementum & maturitatem, denique maturatæ caloribus, domum ab hominibus deportantur. Sine feruoribus nec naſci, nec creſcere, nec maturari potuiſſent. Ac uerè dixit ille, longa eſt oratio, multæq; rationes, quibus doceri poſsit, omnia quæ terra concipiat ſemina, quæq; ipſa ex ſe generata ſtirpibus infixa contineat, ea, temperatione caloris, & oriri, & augeſcere. Solus autem Deus undequaque bonus ac beatus: Noſtra, bona quidem, ſed quoniam à Deo longè diſsita, non eadem perfecta, ſyncera, inuiolata bonitate, ut ſemper proſint, nunquam noceant. Quemadmodum nihil eſt luce melius, ac delectabilius: at Sol ſæpe corpora hominũ inflammauit. Quod autem de feris horriferis, quę nobis infeſtas alant maria & terræ, obiecit Lucretius, ſimilis reſponſio. Pauciſsimæ enim ſunt feræ hominibus infeſtæ, at innumerabiles ad omnes uſus aptæ. Ex eiſdem quoque remedia, uel ad earum, uel aliarum ferarum nocumenta ſumuntur. In omni igitur Europa, ſiue Italiam, ſiue Germaniam, & Galliam aut Hiſpaniam peragraueris, has hominibus infeſtas, niſi fuerint priores irritatæ, feras pauciſsimas enume-
B rabis. Nam regiones calidiores, neceſſariò multa monſtra, propter feruores, aluerunt: ſed & ea prodigioſa, magnæ uoluptatis cum uiſuntur, magna Naturæ potentis indicia, non unam aut alteram faciem, ſed longè uarias ac diſsimiles nobis offerentis, & quaſi ludentis. Quid Elephãtis, Rhinocerotibus mirabilius? Quis Cetum cõſpicatus, nõ obſtupuit, miratusq; uocem & mentẽ ad artificẽ ſuſtulit? Quòd Naturam accuſans, caſum temeritatemq; defendis, quòd lupos, uoracesq; beſtias crearit; cur non laudas & admiraris, quòd boues & equos, ad humanam uitam neceſſarios, quòd tot ferarum genera ad cibos, omnesq; alios uſus eduxit? Cur oculis iniquis munera eius, tanq; mirabiles diuitias cernis, nec te uel odium, uel hebetudo laudare ſinunt, quæ meliores non modò laudarunt, ſed etiam obſtupuerunt? Factæ ſunt igitur quot fieri formæ potuiſſent. Mirabilius eſt, & ad diuinam prouidentiã illuſtrius, tot tantasq; animalium formas apparuiſſe, tam uarij generis arma, quibus ſe tuerentur, accepiſſe, quàm queſtu dignum, quòd his arma dediſſet. Quæ neque data ſunt, ut hominibus nocerent: ſed ſicut non fuit datum ferrum ad exitium ſed ad uſum, ſic ut his illa ſe tuerentur. Vt igitur cornua tauris, apibus aculeos, ceruis uelocitatem, equis calces dedit, ſic uenena ſerpentibus, morſus feris tetrioribus: quibus ut dixi, non nocerent, ſed ſe defenderent. Hoc fuit naturæ mirabile conſilium. Quòd autem morbos, mortemq; immaturam deplorat Lucretius, hincq; prouidentiam, quæ rebus humanis conſuluiſſet, tollere feſtinat, in mediumq; protrahit infantes, humi proiectos & flentes, & opis indigos, una eademq; reſponſio. Nam quæ morbos apportant, parte alia ſunt optima, ſalutaria, uitalia. Sol magnis feruoribus febres accendit: at eodem tempore fruges torret: fructus maturescere cogit: efficit ut uuæ dulceſcant, lectæq; & preſſæ dulcia uina profundant. Hisq; intelligimus, non idcirco totius orbis dominum, nobis lampada Solis in-

flammaſſe, quò corpora morbis conflictarentur, ſed quò frumenta, frugesq́; omnes C
maturatæ carperentur, & uuarum liquores, acerbitate mitigata, ſuaues effecti, non
multò pòſt ab hominibus biberentur. Quod ſi eodem tempore febres inflammant,
tum id perrarum eſt, tum nulla ratione cum bono & utilitate, quam feruor ille lar-
gitur, conferendum. Sed noſtræ prudentiæ extiterit, quemadmodum ignem ne læ-
dat, declinamus, duntaxat autem ad utilitatem, quæ tam uaria, mirabilisq́; eſt,
utimur: ſic domibus, & tectoriis, quorum faciendorum Deus idem ingenium de-
dit, feruores Solis declinantes, eos ſinere flammas iactare per arua, & maturanda-
rum frugum munus abſoluere. Quoties agricolas ipſe uidi, ſummis uotis æſtus in-
gentes efflagitantes, quibus excutiendis frugibus incredibiliter iuuantur. Vidi nau-
tas mare, quod nauigantes, tam uaria bona domum aduertunt, dicere mare bene-
dictum, mare diuinum, ac ſanctum: Sic feruores Solis agricolæ ſciunt ac fatentur
ſanctos, diuinosq́;, propter incredibiles uſus. Mors igitur immatura non fuit Na-
turæ conſilium, quæ cuncta mirabilibus modis ad omnium conſeruationem ſtu-
duiſſet. Raro hæc culpa eius, ſed noſtra, qui cupiditatibus effrænatis ſeruientes, exi-
tium nobis acceleramus, & aut inimicitiis, ferroq́; ante diem cadimus, aut morbis,
quos uoluptates ac libidines attuliſſent, conflictamur. In uniuerſum reperies, uiros
meliores ac modeſtiores diutius uixiſſe, Natura longos eis uitæ curſus aperiente.
Sunt aliæ cauſæ, quas Lucretius uidere non potuit: eas ego contentus his quæ ſunt
in oculis, ſenſuq́; pateſcunt, ſciens & prudens relinquo. Nam cur infans, contrà
quàm aliæ animantes, omnem locum uagitu compleat, proiectus humi, Philoſophi
ueriſsimas, optimasq́; cauſas, quibus aſsignatis, omnis ſuſpitio conticeſcat, addu-
cent. Primum docentes, uagitus infantium, non magis humani generis infelicita-
tem, quàm nobilitatem ſupra cæteros oſtendere. Nam cum reliquas animantes Na- D
tura uillis & cortice, pelleq́; ſepiuiſſet, quo frigora depellerent; animal nobiliſsimum
leuiſsima cute, quo minimum ponderis Spiritus haberet ex carne, circundediſſe:
Infantes ex calidis matrum uiſceribus egreſſos, frigus externum ſentientes, natura-
liter uagire, quos durities cutis, uillisq́; obtecta, non defendat. Craſſa igitur ani-
malia, uillis & pellibus armauit: nobile, factumq́; magis ad rationem, & cogitan-
dum, quàm ad corporea, tenuiſsima cute contenta eſt protexiſſe: Cui ratio, non
cornua; uel aculei; aut plumæ; & roſtrum, ad præſidium dabantur. Quòd ſi leones
aut equi, propter cutis tenuitatem, dolorem quemadmodum infantes acciperent,
haud dubiè, dolentes aliquam uocem, quemadmodum cum uerberantur canes &
feles, emitterent. Ecce igitur uagitus infantium, non calamitatem, miſeriamq́; te-
ſtatur, ſed corporis delicati contextum, immortalis ſpiritus artificioſam, ac leuem,
minimumq́; ponderis habentem ſedem. Simili modo cœleſte ſacramentum doce-
bunt Philoſophi fuiſſe, quòd opis indigus infans naſceretur: ut animal ſociabile,
uinculum charitatis ex alterius auxilio retineret: parentes qui non modò genuiſ-
ſent, ſed etiam aluiſſent, diligeret & coleret, & beneficium quod ab eis infans acce-
piſſet, ſenibus redderet. Hoc diuiniſsimum; hoc facit ut contrà quàm bruti, & ra-
tione carentes animantes, parentes diligamus, & colamus, ueneremur, pro eis in fer-
rum, flammasq́; ruamus. Genuerunt, difficilimam educationem præbuerunt. Quo
tempore, ipſi quoque parentes optimum beneficumq́; Deum, natis educandis, imi-
tantur. Fitq́; amoris maxima coniunctio. Animantes rationis expertes, niſi ſubitò
nati in pedes ſtetiſſent, educationis indigentes, quòd rationis expertes eſſent, è
ueſtigio periiſſent. Charitas igitur ratioq́; parentum, plus eſt ad educandum, quàm
brutis naſci non opis indiga. Eadem quoque de mœnibus altis, quibus nos defen-

dimus

A dimus, pecudes defendi non indigent, dicenda. Multo enim melius fuit mœnibus altis indiguisse, quæ cum uellent homines, ædificarent, quàm non indiguisse. Hæc enim ædificiorum egestas arguebat animal nobilissimum, quod ad habitandum parare sibi domicilium, tueríq; se ab iniurijs externis deberet & posset. Pecudes autem si mœnibus indigentes insuper ingenio condendorum caruissent, sine dubio non uixissent. Homines ergo mœnibus altis indiguerunt: sed huic egestati ratio pulcherrimum remedium, quæ solis hominibus dabatur, erat adhibitura. Ad hæc possent homines ut tempore prisco, pecudes imitati, sine mœnibus habitare; sed melior, nobiliorq; est habitatio sub tectis, præclarasq; urbes apparuisse. Quapropter hæc egestas peperit hanc toto orbe pulchritudinem, quòd urbes aspeximus hominum solertia constructas. Quis nesciat, si possent pecudes, quemadmodum homines, urbes statuere, potius in his ipsis, quàm teterrimis, horridisq; speluncis, aut caulis habitaturas? Quocirca quod optimum, & humanæ nobilitatis testimonium fuit, id Lucretius, qui nescio qua beneuolentia pecudibus homines similes uolebat, dedecus infamiamq; prouidentiæ, temeritatis argumentum putauit, eadem cæcitate magis temeritatem, quàm prouidentiam defendens, qua similes brutis homines habitationes non habuisse quæstus est.

FINIS.

Augustini Steuchi Eugubini

DE PERENNI PHILOSOPHIA LIBER OCTAVVS.

De Angelis, & ea natura, quæ inter Deum supremum, atque homines intercedit, & quòd de his etiam prisci Philosophi sunt locuti: Et de ueris Dijs, fabulosis exclusis.

CAP. I.

VNC DE DIIS, & omni ea gente, quæ maior homine, minor principe; ac summo Deo; media inter nos; & illum creditur; de qua uarius sermo priscis et iunioribus Philosophis habitus, agendum, hinc inde mendacijs; & fabulis à ueritate segregatis: & quod nominibus confusum, confusas quoque res exhibet, moraturq; mentem ab aspectu ueritatis, seiungendum, & in separata genera partiendum: ut quæ bona, & uera sunt, iucundè suscipiantur, in suos situs, & sacrum domicilium reuocata ueritate, notam semper hominibus, & cœlesti beneficio semper in terris radiantem, luculentissimam autem magni Dei in terras aduentu, ob quæ uenerari Theologiam ueram necesse sit. Ac iuniores Platonici omnia ferme Deorum genera, quæ nostris in literis uidissent, furtimq; usurpassent, celebrauerunt: apud superiores; uetustioresq; Philosophos uaria ratio, nunc qui moueant lumina cœlestia Deos, nunc alia quædam numina uaga, nulli corpori alligata, cœlum, & terras inambulantia, celebrantes. Sed quoniam ad unum ueritatis filum cuncta reuocanda sunt, reiectis his, quæ minus rectè senserunt, eorumq; testimonio declaratis, restabit nuda; exutaq; mendacijs ueritas sola. Omnes quidem propè uetustissimæ gentes, cum iam ueritas; priorumq; seculorum bonitas obsoleſceret, post primum; ac supremum Deum, stellas deinde ut Deos coluerunt. Verisimumq; est quod suspicatur in Cratylo Plato: Videntur mihi, ait, priores homines Græciæ, hos solos Deos putasse, quos nunc plerique Barbarorum, Solem, Lunam, terram, & astra, cœlumq;. Quæ concita perenni cursu intuentes, ab hac currendi natura Theus eos uocarint. Deinde, inquit, deprehendentes alios, iam omnes ipso isto nomine nuncuparunt. Eadem in libris primæ Philosophiæ affirmat Aristoteles, Veteres primas substantias Deos putasse. Verùm quod arbitratur, corpora solum, Intelligentiasq; cœlestes, Deos dixisse, non est uerum omnino. Docebo enim tam ex Chaldæorum, quàm Aegyptiorum, Hebræorum, denique ueterum Græcorum Theologia, non Deos istos modò, id est cœlestes Intelligentias, priscos, sed alia quoque Deorum genera putasse. Alterum quod peccat idem Philosophus, nec rectè sententias antiquorum interpretatur, est in secundo de Cœlo, Antiquos superiorem locum Dijs attribuisse, ueluti solum immortalem: Inde confieri, ut nec genitus unquam. Nam omnis uetustas, & cuiusuis gentis Philosophia credidit, confessaq; est, cœlum quanquam diuinum & incorruptibile, at creatum, cuius uel ipse Aristoteles arguit Platonem. Duoq; male de priscis interpretatur, quòd primas

substantias

A ſubſtantias, & Deos, ſola ſidera, Intelligentiasq; cœleſtes crediderint, quòd tribuerint eis cœlum uti ſempiternum. Quorum falſitas colligi poterit, tot ſuperius prolatis teſtimonijs. Vt igitur omnia ſegregata, ſepoſitaq; melius inſpiciantur, dicendum eſt, tria fuiſſe, & eſſe in Philoſophia, ueteriq; Theologia genera Deorum. Ac ſicut ſeparauimus Dæmonas fabuloſos à ueris, ſic ueris Deis à fabuloſis & poëticis ſegregatis, Primum genus dicendum, Solis, Lunæ, ſtellarum: ſecundum eorum Deorum, qui à motu cœli abſoluti, per terras uagari, è cœlo terras petere, in cœlo beatè uiuere, res humanas gubernare, dixerunt: Tertium eſt genus eorum, quos ex hominibus in Deorum concilio collocarunt poëtæ. Ex his generibus, ſolum medium, ſi quis altè ſpectet, & non Naturam modò, ſed omnem ueterum, maiorumq; Theologiam conſulat, inueniet ueros Deos; primum, & tertium fictitium, & fabuloſum: ſed poſtremũ à poëtis: primum ab his, quibus apud Barbaros, uiſum eſt cœlum habere Diuinitatem, fictum. Vt quo errore terram, quod Plato perhibuit in Cratylo, aſſeruit in Timæo, oceanum & flumina, omnemq; mundum deificarunt; eodem tribuerint & cœlo Diuinitatem. Vtq; fictitia fuit Diuinitas Herculis, Martis, Palladis, totq; poëticorum Deorum, ſi modò homines eos conſtet fuiſſe: ſic Diuinitas cœli fuit ex errore poſt antiquam, ac ſacroſanctam Religionem, uniuerſalemq; Dei cultum extinctum, aſcita. Nam uetuſtiſsima Hebræorum Philoſophia, longè & Chaldæorum, & Aegyptiorum Theologia ſuperior, nunquam dedit cœlo, ſicut nec cæteris rebus Diuinitatem. Quæ Religio & Philoſophia quoniam antiquiſsima eſt, illud priſcis illis ſeculis, anteaquam pro ueritate ſuccederet mendacium, placuiſſe, creditumq; fuiſſe ſentiendum, quod traditur in ea. Ac Plato quoq; teſtis eſt in Cratylo, & in Legibus, à Barbaris allatam ad Græcos aſtrorum Diuinitatem. Sed ubi inueneris, non uetuſtiores,

B ſapientioresq; barbaros id feciſſe, nec ſemper apud Barbaros hunc errorem uiguiſſe, pronuntiandum erit, Græcos in eo non ueram Barbarorum Theologiam, ſed eorum uanitatem, erroresq; ſecutos, cùm cœlo dederunt Diuinitatem. Nec Ariſtoteles fecit aliud, cum Diuinitatem ſiderum adeò ſuſpexit, hucq; mentem omnem defixit, quàm quòd Barbaros ſecutus eſt in eo, in quo poſt multa ſecula ab ortu generis humani illi errauerunt. Atque Ariſtoteles quoniam hanc cœli, ſiderumq; Diuinitatem, à præceptore Platone, Triſmegiſto, Chaldæis, accepit, certè fatendum eſt ei, quod priores illi prodiderunt, Deos quidem eſſe planetas, ſed creatos à ſummo Deo, quod Plato toties, ut uidimus, confitetur, & Triſmegiſtus. Igitur autore Platone nil aliud eſt cœli Diuinitas, quam Barbarorum ſuperſtitio, qualis fuit Diuinitas terræ. Siquidem eodem tempore, eadem religione, terræ, ac cœli Diuinitatem ſuſcepere. Sed facilius de terra, quoniam præſens eſt, negari poteſt quòd ſit Dea, quàm de cœlo ab oculis remotiſsimo, & incorruptibili, tum ordinum ſempiternorum pleno. Triaq; de cœli, & ſiderum, planetarumq; Diuinitate ſtatuenda. Eam ſuperſtitionem eſſe Barbarorum, tum eodem honore, eadem opinione cœlum, atque terram ab eis deificatam: ut tam deſipuerint in Diuinitate cœli, quàm terræ & oceani. Poſtremò, quòd tametſi Deos uocent Solem, Lunam, ſtellas, ab ſupremo tamen, & magno opifice Deo facta confitentur. Hoc Mercurius, hoc Timæus Locrenſis, hoc Plato. Excluſa igitur ueluti fabuloſa, fermeq; poëtica, cœleſti Diuinitate, cuius in Theologia Moſis, omnium uetuſtiſsima, nulla ſit mentio, imò quæ ſit infamis apud Prophetas, & quæ, ſi quidem ulla ſit, creata ſit à ſummo Opifice, & quæ nil aliud niſi motus cœleſtes operetur, quo ſola corporea uita adminiſtratur, ad animos nihil attingat, de ueris Dijs loquendum eſt, ex Philoſophia. De quibus quoniam multa uera, admiratione q; digna, rurſum fabuloſa & fictitia multa diſputantur à Platonicis, conandum eſt pro uiribus, au-

rum quaſi ex ſcoria deligere. C.

In ſermone Platonis, Ariſtotelisq́; apparere Deos alios, quàm qui moueant orbes cœleſtes. Nec alios eſſe poſſe, quàm Angelos ſupercœleſtes.

CAP. II.

EX OMNI ueterum Philoſophorum, Theologorumq́; ſermone, ratio quædam de Dijs colligitur, id quod poſtea beneficio Chriſtianæ religionis, melius & explicatius Platonici tradiderunt, apud quos nomina Deorum, ſiue Angelorum diſtincta, officia quoq́;, quæ tribuit eis ſacra Theologia, Theologorumq́; Corypheus Dionyſius, quem clàm præcipuè Proclum, Platonicos ſecutos Græci teſtantur, inueniuntur. Quos autem ueteres omnes promiſcuè Deos uocarunt, & quæ in mundo munera eis attribuerunt, deprehenſa ſunt eſſe, quæ dilucidè, & clarè, ex uetuſtiſsima Hebræorum Theologia, expoſuere noſtri. Permanauit quidem ex Hebraica Theologia quædam in omnes gentes fama de diuino illo genere, quod inter homines & Deos intercedens generatim ſit appellatum Deorum, ſeparatim autem apud Platonem, pluresq́; alios, Dæmones. Ac quoniam apud quos eſt mentio iſtorum Deorum, quibus munera quædam diuina, præcipuè gubernacula humani generis aſsignent, & beatos eſſe eos, cœlumq́; colentes prædicent, eſt etiam ſummi, ac ſingularis Dei mentio, deducendum eſt, eos aſſeruiſſe genus illud, quod aſſeritur à noſtris poſt Deum altiſsimum, omnemq́; de eis Theologiam eam propoſuiſſe, quæ uetuſtiſsima docuit ſapientia noſtra. Dico uidelicet quòd cum apud Platonem, Ariſtotelem, omnes denique Philoſophos, & Poëtas ſint, ac nominentur ſæpe Dij, rurſum celebretur ſingularis ille, ſempiternus, & omnipotens Deus; neceſſariò cogũtur de Dijs illis minoribus ſentire, & definire, quæ uetuſtiſsima docuit ſapientia noſtra. Rurſum cum Ariſtoteles, & Plato, quædam de Dijs illis prædicent, quæ quidem facere non poſſent, ſi ad cœleſtes orbes adhæreſcentes, inde moueri non poſſent, quoniam dicunt eos intereſſe rebus humanis, multaq́; alia gerere, quæ non poſſent, ſi cœleſtes orbes animantes ab illo ſuo corpore diſcedere non poſſent, deducendum eſt ex his, aut per errorem eos cœlo Deos affixiſſe, aut aliud Deorum genus tradidiſſe, à cœli motu uagum, ac liberum. Nam ſi Ariſtoteles affirmat probabile, & ueriſimile, Deos curare res humanas, & gratos eis eſſe, & acceptos, pios, eosq́; præmijs afficere; certum eſt hoc eos facere non poſſe, ſi cœlum uelut corpus ſuum animantes, ſeparari ab eo, uenire in terras, & prouidere, & conſulere bonis, & eis pro pietate reddere præmia nequirent. Rurſum cum Ariſtoteles multa ſæpe de ſingulari, ac ſupremo Deo prædicet, neceſſe eſt Deos iſtos, quos alibi memorauit, longè illo minores eſſe. Vt quoniam ille ſupremus, hi minores, neceſſariò tanquam uniuerſali Imperatori obſequentes introducantur. Eadem ratio ualebit apud Platonem, Tullium, Poëtas, & omnes, qui de Deo, & Dijs loquuntur. Quod quidem alij clarè & apertè prædicauerunt ſubijcientes Deos minores uni maximo: alij ſi non apertè, hac tamen, quam dixi, ratione aſſerere coguntur. Ac primum hac agendum ratione cum Platone. Prædicat in Timæo duo genera Deorum, quod etiam in Legibus, & in Epinomide, aſtra ſcilicet, & Dæmones: primi noti, clari: ſecundi obſcuri, inuiſibiles: utrosq́; ab opifice mundi ſatos aſſerens. In cæteris autem libris ubique & ſingularis Dei eſt mentio, & Deorum, qui rebus humanis interſint, ſpeculentur, quæ fiant in terris. Ad hæc in Phædro, in Gorgia, in Phædone, alijsq́; libris, prędicat, ſupra cœli uertice, ubi nec Sol, nec Luna ſit, nec aſtra, Deos beatos & felices uiuere, quibuſcum, animi hominum puri, ac ſancti pariter triumphent. Et illi igitur, qui res humanas præſentes uideant, D

A deant,& illi,qui ſupra cœlo uiuunt beatiſsimè, quinam ſint,quoniam nec ſunt animi ſiderum,& aſtrorum,quippe quæ nequeant à corporibus ſuis ſeparari,nec ſunt Dæmones,quibus locos ſublunares attribuunt,diligenter ſunt inquirendi. Eadem quærerem ex Ariſtotele, qui preſsius, & cautius loqui uiſus eſt. Aſſerit in libris de Cœlo extra cœli uertiginem,uiuere Deos,omne æuum beatos. In libris de Moribus,Deos proſpicere rebus humanis, præmia reddere bonis, & iuſtis. Quid igitur ſequitur aliud, quàm fabuloſam eſſe aſtrorum illam Diuinitatem? Quomodo enim ſupra,uel extra cœlum ſunt Dij, ſi cœleſti corpori ſuo inſeparabiliter inhæreſcunt? Quomodo etiam prouident hominibus,dant præmia iuſtis,ſi cœlum relinquere,ne quieſcat aliquando, mundíq; accidat euerſio,diſcedere à clauo,& reuolutione non poſſunt?

Quòd Plato de Dijs ſiue Angelis uera ſenſit,& ſcripſit. Et quòd eorum ſedes in cœlo conſtituit, quibus Deus gubernationem humani generis tradiderit: & de eorum natura.

CAP. III.

CVM igitur apud Platonem ſit unus maximus, ac princeps Deus, ſæpe autem nominetur multitudo Deorum; aut eum multitudinis ritu loqui, non ad Philoſophiæ præſcriptum,aut naturam illam,genusq; Deorum, quos intercedere quaſi legatos, & internuntios inter hominem,& Deum dixit in Sympoſio, ſpectaſſe, fatendum eſt. Ac Laërtio de Platone dicente, οἴεται δὲ καὶ θεὸς ἐφορᾶν τὰ ἀνθρώπινα, καὶ δαίμονας εἶναι: Exiſtimat Deos aſpicere res humanas, & Dæmonas eſſe: & cùm ipſo Laërtio teſte creatorem mundi Deum collaudet,& ſuſpiciat, toto autem opere nominet plures Deos,qui uerſentur in terris: ad hæc autor ſit
B Philo Dæmones eſſe apud Philoſophos,quos apertè Moſes,& appoſitè,uocarit Angelos: conſtat quidquid de multis illis Dijs locutus ſit Plato, etſi non habuit nomen Angelorum notum, ſcripſiſſe, & ſenſiſſe de Angelis,qui etiam apud Prophetas,& in Theologia Moſis,& apud Sibyllas,Dij uocantur. Nam Elohim, quod eſt ſingularis Dei nomen,ſæpenumero Angelis adiudicatur: In conſpectu Angelorum pſallam tibi. Hebraicè, In conſpectu Elohim Deorum. Et, Minuiſti eum paulominus ab Angelis. Hebraicè,ab Elohim,à Dijs. Sibylla quoq; ſuperius,ut uiſum eſt, Patrem conſtituiſſe Prolem ſuam dicebat ἡγητῆρα θεῶν, Ducem, Principem Deorum. Quos item choros, & Hierarchias Angelorum deſcribit Dionyſius, Platonici acies, & ordines Deorum ſolent appellare. Ex his igitur fit clarum, quidquid de multis illis Dijs omnes, ſed Philoſophi præcipuè loquuntur, aut uolentes,aut rationis neceſsitate ſenſiſſe de Angelis. Ac primum quod ait in Eutyphrone Plato, quòd ſanctitas φιλεῖται ὑπὸ τῶν θεῶν, diligitur, charaq; habetur à Dijs, iuxta ſuperiorem rationem, cum ſingularem Deum alibi introducat,cum Philoſophi ſit unum caput,unam originem ſtatuere, cum Platonici contenta uoce fateantur apud Platonem iuxta Pythagoram, priſcosq; Theologos Deum uocari, τὸ ἕν, Vnitatem, & cum Dij illi cœlum uertentes, quos alibi nominauit, non poſsint res hominum præſentes cernere, quòd curã uertendi cœli,& illuminandi terras deſerere non poſſunt, neceſſariò hi, quos in definitione ſanctitatis aſciſcit, definiens ſanctitatem, quæ Dijs placeat, ſunt quos Moſes uocat puros, ac ſanctos Angelos. Sic quod ſcripſit in Phædone, εὐλέγειν, τὸ θεοὺς εἶναι ἡμῶν τοὺς ἐπιμελουμένους, καὶ ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους τῶν θεῶν κτημάτων, τοῖς θεοῖς εἶναι: Rectè ſolere dici, Deos curatores eſſe noſtros, & nos eſſe quaſi poſſeſsionem, aut peculium Deorum, clarè de Angelis locutus eſt. Laërtius enim perhibet Platonem confeſſum, Deos res humanas reſpicere, Eosq; Dæmones eſſe. Dæmonas autem Philo eſſe qui apud Moſen

ſen uocentur Angeli, teſtis eſt. Et Plato refert in Phædone, quod in Politico, & Legi- C
bus, in quibus libris fatetur ſupremum Deum quoſdam hominibus diuinos, non hu
manos adhibuiſſe ueluti gregi cuſtodes, utens eiſdem illic, atq; in Phædone nomini-
bus, uidelicet ποιμαῖον, gregis, ouilis, & ἐπιμελεῖσθαι, cuſtodire, gubernare. Quare to-
ta ratione conſentiente, illi in Phædone, & Euthyphrone Dij ſunt Angeli, rebus hu-
manis à Deo præfecti. Propterea ſanctitas, quoniam ſunt ipſi ſanctiſsimi puritateq;
delectantur, definitur eſſe, quæ placeat eis. Illud quoq; quod item in Phædone eſt, ra
tio ipſa demonſtrat, nec ſtellas eſſe Deos illos, quibus Deorum nomina data ſunt, nec
aliud Deos eſſe poſſe quàm Angelos. Viros ſanctos & probos poſt mortẽ proficiſci:
πρῶτον μὲν πρὸς τοὺς θεοὺς ἄλλους, σοφούς τε καὶ ἀγαθούς, ἔπειτα δὲ παρὰ ἀνθρώπους τετελευτηκότας, ἀμείνους
ἢ ἐνθάδε: Ad Deos quidem alios ſapientes, & bonos, tum homines iam uita functos,
longè his, qui apud nos ſunt, meliores. Non ne & noſtræ literæ diuinitus ſcriptæ uo-
ciferantur ſemper, exertaq; uoce promittunt rectè uiuentibus, Deorum, Angelo-
rum conſortium, & quòd erimus æquales Angelis Dei: quòd filij Dei: Nam & An-
geli nonnunquã filij Dei uocantur. Nec aliud egit noſtræ felicitatis autor è cœlo pro-
fectus in terras, quàm quòd nos Deos effectos, in Deorum regionibus, & regnis col-
locaturus uenerat. Item quod ait eo loco Plato, Deos eſſe omnium optimos, ἐπισάτας,
præfectos, quid aliud ratione fateri cogetur, niſi Deos iſtos eſſe præfectos Angelos à
Deo: Et Philo inſignis Platonicus, ſcribens de Angelis, Platonis hoc utitur nomine
ἐπισάτου. Deus ſummus præfecit eos à quibus regimur, ut rectè uiuentes, in cœlum ab
eis adducamur. Clarius item quod antè propoſuerat, repetens in Phædone, quòd
immundus iacebit iuxta Orpheum, in cœlo illo turpi inferorum, purgatus autem, &
expiatus illuc appellens, μετὰ θεῶν οἰκήσει, habitabit cum Dijs, Angelorq; innuit com-
mercium, & celeberrimam in ſacris literis ἀκρόασιν. Hanc Plato ab omnibus retro ſe- D
culis auditam, celebratam, Socratem fecit moriturum decantare, Quicunq; iuſtè ui-
xiſſet, lætus iam cum Dijs futurus moriatur. Eodem libro iterat, ei qui non fuerit re-
ctè pureq; philoſophatus, id eſt, qui curam carnis non abiecerit, ſordes uoluptatum
non eluerit, in genus Deorum aſpirare nefas: εἰς δὲ γε θεῶν γένος μὴ φιλοσοφήσαντι, καὶ παν-
τελῶς καθαρῶς ἀπιόντι, ὃ θέμις ἀφικνεῖσθαι. Quanta quoq; maieſtas eſt & eorum quæ denicq;
eodem libro concludit, quæ de fontibus his, à quibus fluxit Theologia noſtra, per
omnem mundum iam inde ab ortu hominum manãtibus, habuere originem: Quòd
in cœlo ſint diuina ſpectacula, beati ſpectatores, καὶ δὴ καὶ θεῶν ἅλσεσι τὰ ἱερὰ αὐτοῖς εἶναι:
Etiam uerò lucis, & templa, Deorum eſſe, ἐν οἷς δὴ ὄντως δικαίους θεοὺς εἶναι: In quibus
ueri habitatores Dij incolant. Quodq; euidentius probat planetarum Diuinitatem
eſſe ſuperuacaneam, ueros autem Deos eſſe cœlicolas illos beatos, ecce manifeſtè fa-
tetur Plato ab illis Dijs cœleſtibus, Solem, Lunam, & aſtra, qualia ſint, cuius ue na-
turæ, uideri, reliquamq; omnem comitari eos felicitatem. καὶ τόνδε ἥλιον, τὴν σελήνην, καὶ
ἄστρα ὁρᾷς ἃ πάντα οὐρανὸν, οἷα τυγχάνει ὄντα, καὶ τὴν ἄλλην εὐδαιμονίαν ἀκόλουθον εἶναι. Qui ſunt igitur
iſti Dij, qui ſub pedibus labentia ſidera cernunt, cernũt quæ ſubſtantia Sol & aſtra, in
cœleſtibus tẽplis habitãtes, cum quibus iuſti triumphant: Vident ordines, motusq;
cœleſtes: Videlicet illi in noſtra Philoſophia, nuſquam non obuiam Angeli cœlico-
læ: Quorum multitudinem adorare uirum in excelſo throno ſedentem, & pſallere
unà uidit Propheta: quorum eſſe templa in cœlo & Plato dicit, & feliciſsima, iucun-
diſsimáque ſpectacula cerni. Et in Cratylo cum dubitat de Dijs loqui, quid aliud ſu-
ſpicandum quàm ſubſtantias illas inuiſibiles eum ſenſiſſe: Hi quoque ſunt Dij, quo-
rum neminem inimicum homini eſſe, dixit in Theæteto: ὀλεῖς θεὸς δύσνους ἀνθρώπῳ.
Quo quidem liquet, ſolos qui dicuntur à noſtris Angelos, tales eſſe, qui cuſtodes
ubique

A ubique & fauentes hominum aſſeruntur, & qui gaudent in cœlo ſuper uno peccatore pœnitentiam agente, ob incredibilem erga genus humanum beneuolentiam. Neque enim hi, uel Homerici Dij poſſunt eſſe, qui ſæpe mortalibus nocuere, neque Dij, qui Ariſtoteli concitant orbes cœleſtes, quòd naturaliter agentes, homines neque odiſſe, neque amare poſſunt. Quod autem dicit ibidem, peritura omnia uel apud Deos uel homines, ſi rapidus cœli curſus ſemel conſiſteret, oſtenditur hos Deos eſſe cœlicolas illos, quorum ſint cœleſtia domicilia, cum Solis orbe adiuncta. Sic neceſſe eſt Angelos ſentire eum, cum ait eodem libro, mala nullum apud ſuperos habere locum. Eóque conandum, ut illuc quàm ocyſsimè conuolemus, ὅτ' γὼ θεοῖς αὐτὰ ἐφρῦδα. Deus quoque hoſpitalis, quem memorat in Sophiſta, qui nos comitetur, bene, ac male facta intuens, eſt primum quidem ipſe ſummus Deus, tum uerò Angeli, qui uenerunt Sodomam, ſceleratorum facinora cognituri, ut animaduerterent. Veneruntque peregrinorum habitu, καὶ δὴ καὶ τὸν ξένιον ἐχ ἥκιστα θεὸν σωφάσθαι γιγνόμενον, ὕβρεις τε & ἀνομίας τῶν ἀνθρώπων καθορᾶν. Nec aliud ferme eſt Angelorum munus quàm quod ibi ex opinione maiorum Plato pronuntiat, eos peregrinorum habitu uerſari per urbes. De quibus etiam diuinè iuxta Theologiam noſtram in Politico, quòd omnes mundi partes diſtribuerint inter ſe principes Dij: ὡς νῦν κατὰ τόπους παντὸν τῶν ὑπὸ θεῶν ἀρχόντων πάντα τὰ τῆ κόσμε μέρη διειλημμένα. Qui ſunt enim hi Dij principes, niſi qui à noſtris item priſcis Theologis principes prouinciarum, nationúmque declarantur? Et Deus conſtituit terminos populorum iuxta numerum filiorum Dei. Hi ſunt, quos beatos omnes dixit in Sympoſio, & in Phædro, quos item ſenſiſſe Deos par eſt, niſi Angelos, cum ait eruditione nihil apud Deos, & homines eſſe honorabilius: Περὶ ψυχῆς παθήματος, ὃς ὅτι ἀνθρώποις
B ὅτι θεοῖς, τῇ ἀληθείᾳ ἐμφερέστερον. Et cum memorat eodem libro, equos Deorum, & aurigas, & dicit in cœlo habitare τὸ τῶν θεῶν γένος, Deorum genus: Et quod omnium euidentiſsimum, magnum in cœlo principem Iouem currum agitantem uolucrium equorum, ire per cœlum ornantem omnia, & diſponentem, hunc autem ſequi totum exercitum Deorum, ac Dæmonum. Hi Dij neque poëtici illi, neque ſiderum, qui nequeunt à corporibus luminibúsque ſuis diuelli. Et ipſe Plato dicit hæc fieri ἔνδος οὐρανοῦ, intra cœlum ſupra ſideribus. Idq; etiam Ariſtoteles ſuſcepit, ut poſtea monſtrabitur. Et quòd ibi ſit uita Deorum, Ambroſia, Nectárque, & quòd locum illum nemo pro dignitate decantauerit. Non'ne hæc excludunt hinc Deos Poëticos, illinc cœleſtes Intelligentias inſeparabiles, ut toties dixi, ab orbibus ſuis? & qui infra Deos illos beatos, Iouisq; aſſeclas habitent? In Alcibiade, qui dent hominibus bona largientes, & qui non exaudiant iniuſta precantes, & quòd muneribus non capiantur. Et quod in Protagora, qui à Dijs diligantur, ſint optimi. Et in Gorgia, minus miſerum eſſe, qui det pœnas τοῦ θεῶν καὶ ἀνθρώπων: à Dijs, & hominibus. Ab illis nimirum qui per omnem mundum inuiſibiliter commeantes, caſtigant ſæpe delinquentes. Eodémque libro, ſententiam ſapientum eſſe, Deos, hominésque habere πρὸς κοινωνίαν, ſocietatem. Et quòd ſit lex apud Deos, ſanctè qui uixiſſet, tendere ad inſulas beatas. Denique non manifeſtos illos, & claros aſtrorum Deos, Platonem, ſed quoſdam alios diuinos animos, ignotos autem nobis, ſenſiſſe, apparet quòd in Cratylo ueretur de eis loqui: ἐκ μὲν τῶν θεῶν, πρὸς θεῶν ἀπαλλαγῶμεν, ὡς ἐγὼ δέδοικα περὶ αὐτῶν διαλέγεσθαι. Deorum, inquit, ſermoni, per ipſos Deos ſuperſedeamus, nam de eis uereor loqui. Sunt alia multa toto opere exempla, ex quibus hæc neceſſariò conſequuntur. Primum, Deos hoſce neque Intelligentias cœleſtes eſſe, neque Deos Poëtarum, ex hominibus in Deos relatos. Secundum,

quòd cum ſeparatim nominet multis in locis, Deum eminentiſsimum, in Timæo, C
ut alia taceam, cunctarum rerum opificem, in Epiſtolis, principium, medium, finem,
omniúmque regem; neceſſariò quos alibi dixit, ac celebrauit Deos, eſſe genus il-
lud, quod antiquiſsima Moſis Theologia uocauit Angelos. Cumq; ferat in Ti-
mæo cuncta ab illo ſupremo ſatore creata, etiam Deos; hi & inferiores erunt ſummo
illo, & erunt creati, omnisq; eorum natura talis erit, & munera, quæ uera Theologia
tribuit Angelis.

Ex Ariſtotele de Dijs ſiue Angelis, quos ſimiliter ac Plato in cœlo ſupra motus ætherios locauit, & beatos eos, rerumq; humanarum cuſtodes dixit.

CAP. IIII.

EADEM ratio ualet apud Ariſtotelem, & quidem uel inuitis, ſi qui forſan obtuſiores, efferatioréſque ſunt, Peripateticis. Ariſtoteles in libris uniuerſalis Philoſophiæ, in cæteris item libris, unius primi motoris celebrat maieſtatem; ei ſolam hanc tribuens mirabilem, ſtupendamq; potentiam, quòd indefatigabiliter cœleſtes orbes intorqueat, prætermiſsis indignè multis longè melioribus, quibus altiſsimi Dei maieſtas præcellit, ſenſibilibus modò conſideratis; inuiſibilibus, quæ religioſè tota uetuſtas concelebrauit, ſilentio poſthabitis. Quo flagitio etiam peccauit, cum eſſet alia Diuinitas audita ſibi, traditáque à patribus, quorum diuinam cenſet ſapientiam, præterquam illam cœleſtium ſphærarum motricem; eam tamen diſsimulanter ubi diſſerendi locus erat, reticuit. Verum quoniam quod bene interdum diſsimulamus, langueſcente uigilia elabitur incautis, ſic eximius uir tandem à barbarica illa, coactáque ſu- D
perſtitione reuocatus, aliam confeſſus eſt, & ſummi illius Dei, & diuinorum animorum Diuinitatem. In libris de Cœlo, ſi quis originem ſermonis recognoſcat, ſcripſit, quæ præceptor antea Plato in Phædone, & Phædro, de Dijs ſupercœleſtibus, ſemperq; beatis, quibus & templa in cœlo dedit, & lucos, aureasq; domos, itémque ſpectacula diuina, diuinas uoluptates, Nectar, Ambroſiam. Hoc igitur ſentiens, & reſpiciens Ariſtoteles, in primo de cœlo primam è tribus nuncupationem uocari cœlum aſſeruit, γν' ᾧ τὸ θεῖον πᾶν ἱδρῦσθαι φαμὲν: In quo totam dicimus habitare Diuinitatem. Hanc autem Diuinitatem, ne ſtellarum arbitreris, ecce primum, hoc ſignificatu refert cœlum appellari, extremam totius mundi circunferentiam, quidquid extra Solem, Lunam, omnesq; cœleſtes orbes putatur eſſe. Siquidem ſtatim ſubijcit ſecundum & tertium ſignificatum. Secundum, cœlum eſſe quod his extremi mundi regionibus ſubiaceat, in quo luceat Sol, Luna, multaq; alia aſtra. Tertium ſignificatum eſſe, totum uniuerſum, quod ab ultimis mundi regionibus clauditur. Apparet igitur primum cœlum, & Deos eius, neq; Solis, Lunæ, ſtellarumq; orbẽ eſſe, neq; Deos illos eſſe Intelligẽtias, orbis quamq; ſui motricẽ. Intelligitur eũ prędicaſſe, quod in noſtra Theologia, Chaldæorũ, Aegyptiorũ, ueterum Græcorum habetur, & ſæpe dulci amore raptus Plato prædicauit, fecitq; Socratem decantare moriturum, quò ſit acceſſus iuſtis, ac bonis. Ac ne putes Ariſtotelem iuxta conſuetudinem, quotidianumq; ſermonẽ, fuiſſe de hoc cœlo locutum, ecce melius, & clarius, & ex intimis Philoſophiæ myſterijs repetit, extra cœlum oſtenſum, ac probatum ſibi, nullum eſſe, neq; eſſe poſſe corpus. Itaq; perſpicuũ eſſe, neq; locum, neq; uacuũ, neq; tempus eſſe extra mundum. Quocirca neque in loco quæ ibi ſunt, eſſe, neque facere tempus ea ſeneſcere: neque ulli mutationi ſubiacere, quæ longiſsimè ſita ſunt ſupra cœleſti con-

citatione

A citatione: Sed immutabilia, & impoſsibilia, optimamq; uitam, & opulentiſsimam, perenniter, omniq; æternitate degere. Hanc Ariſtotelis rerum beatarum deſcriptionem, omnem ſermonem, ſcito eſſe, quem Socratem moriturum, cui mors ob hanc fidem non modò diſplicere, ſed propemodum placere uidebatur, inducit Plato prædicantem, in quo miris laudibus patriam cœleſtem commendauit, eam eſſe è lapidibus pretioſis, omnem uiſibilem pulchritudinem ſuperantibus, Sardis, Iaſpidibus, Smaragdis: Hic auream eſſe terram, diuina ſpectacula, beatos ſpectatores, multaque alia egregia, ut ſuo loco narrabitur. Antea uerò dixerat, ὅτι ἐκεῖνός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς οὐρανὸς, καὶ τὸ ἀληθινὸν φῶς, καὶ ἡ ὡς ἀληθῶς γῆ: Quòd illud ſit uerum cœlum, & uerum lumen, & uera terra. Poſtremo templa Deorum ibi, Deosq; ueros eſſe habitatores: Non ſcilicet poëticos illos, aut ſtellas. ſic cœlum aliud eſſe longè quàm iſtud, ſicut Ariſtoteles de primo cœli ſignificatu locutus eſt, eoq; præmiſit tanquam dignius omnibus cœlum illud. Et res quas dixit illic incorruptibiles, beatas, ſunt, quas antè uocauit τὸν θεῖον, totam Diuinitatem. Omnis igitur hæc duorum magnorum Philoſophorum deſcriptio, & omnis de beatitudine ſermo eſt de Angelis, qui etiam à nobis dicuntur Dij, quia quos deſcribit, neque ſunt poëtici illi, neque motores orbium. Nam docuit eos eſſe longiſsimè ſupra & extra motus cœli, non in loco, non in tempore. Hæc autem Theologia uera. Cum igitur Ariſtoteles, & principem quendam Deum, & item Deos extra Solem, & Lunam beatiſsimè, ſempiternúmque uiuentes prædicet, certè non poſſunt hi eſſe, niſi Angeli apud Moſen, quod nomen officij eſt non Naturæ. Nam ad Naturam debent appellari aut Dij, aut animi beati, aut mentes, ut à noſtris, & à Platonicis uocantur. Etiam uerò interpretes Ariſtotelis, uidelicet Simplicius, plurésque alij, ſentiunt eum illic in li-
B bris de Cœlo de ſeparatis Intelligentijs locutum, ſed orbium motoribus: Cæteri, inquit, interpretes omnia, de ἀκινήτων αἰτίων, immotis cauſis, cœleſtia mouentibus, dicta uolunt intelligi; probátque Simplicius contrà quàm ſentiret Alexander, de corporibus diuinis Ariſtotelem hæc dicere non potuiſſe. Nam cum dicat extra cœlum degere beata illa, quomodo cœlum extra cœlum eſſe poteſt? Et cum dicat nullius eorum eſſe mutationem, cum cœlum ſemper moueatur, Sed neque ea quæ ſunt remotiſsima à motu cœleſti dixiſſet, Tum concludit: πρὸς τὴν οὐρανιῶν καὶ τὴν ἀκινήτων ἀρχῶν ἔοικε λέγειν, τὴν τὰς οὐρανίας κινούντων σφαίρας. καὶ τὰ προηγούμενα πάντα χωρὶς βίας οἷόντε ἐπὶ τὰς νοητὰς καὶ ἀκινήτους, καὶ ἔξω τοῦ κόσμου εἱρημένας, ὡς ὑπερκόσμους αὐτὰς εἶναι: De cœleſtibus & immotis principijs uidetur dicere, ſphæras cœleſtes mouentibus. Sed omnia, quæ præcedunt, fieri poteſt, ut minime uiolenter ad intellectuales, & immobiles cauſas, & quæ dicuntur extra mundum eſſe, ut ſupermundanæ, poſsint applicari. Cernis ſubſtantias ſupermundanas. Sed interpretes addiderunt motum, quem nec Ariſtoteles memorauit, nec rationi eſt conſentaneum, ut ſubſtantias extra cœlum remotiſsimas, dixerit mouere cœlum. Ergo ſunt Angeli, ſiue Dij, & eorum munera reſpexit, quemadmodũ Philo Iudæus, quę Plato & Ariſtoteles tacitè ſenſerunt: ἄγγελοι πρὸς ἀνθρώπους ἱεραὶ καὶ θεῖαι φύσεις, ὑπηρέται, ἢ ὕπαρχοι τοῦ πρώτου θεοῦ, ἀλλ' ὧν οἷα πρυτάνεων, ὅσοι ἂν ἐθελήσωσι λόγου γένεσι ἡμῶν παθητοῖσι ἀγγέλλειν.

Ex cæteris locis probatio, Deos Angelosq; Ariſtotelem ſenſiſſe ſupra ſidera motusq; cœleſtes, eumq; de beatitudine eorum uera ſcripſiſſe.

CAP. V.

EADEM ratio apparet, & colligitur ex his, quæ cæteris in locis est fæ- C
penumero locutus, quæ declarantur in libris de Cœlo testimonijs. Nam
referens oculos ad eam beatitudinem, qua in libris de Cœlo, Deos,
beatósque animos illos extra motus machinámque cœlestem, & extra
flammantia mœnia mundi frui dixit; in libris de moribus addit, τοῖς γὰρ θεοῖς πᾶς ὁ βίος
μακάριος: Dijs enim omnis uita beata est. Repetamus igitur rationem: cum unum
singularemq; sæpe Deum nominet, cum sit Philosophi principem, singularem,
summum, unúmque fateri, qui tandem erunt hi Dij beati? non uidelicet ex ho-
minibus arbitrio poëtarum deificati: Deos autẽ illos oportet ab hominibus differ-
re; neque animi siderum, sed illi quos extra cœlum supra mundum uiuere feli-
ces prædicauit. Supereſt igitur in quo Platonem est secutus, ut sint animi, mentes ue,
quas nostri ad hunc Aristotelis sensum, uocant ὑπερουρανίους, supercœlestes, quorum
incredibilis fertur beatitudo; & agere dicuntur, quod Deorum proprium cen-
suit Aristoteles, intueri, intelligere, noscere, cum omnia, tum uerò pulcherrimum,
formosissimum Deum. Dicit enim ibi Aristoteles: ἡ δὲ τέλεια εὐδαιμονία, ὅτι θεωρητι-
κή τίς ἐστιν ἐνέργεια, καὶ ἐνθένδε ἂν φανείη, τοὺς θεοὺς μάλιστα ὑπειληφέναι μακαρίους καὶ εὐδαίμονας
εἶναι: Quòd perfecta beatitudo, contemplandi sit actio quædam, uel inde claret,
quòd Deos maximè beatos, & fortunatos arbitramur: Deinde durationem nul-
lam esse actionem, quam Dijs illis dignam adiudicemus, quàm contemplationem.
Ex hoc igitur apparet, eos esse Angelos, quorum unus uidelicet Raphaël, unus
inquam ex septem dixit, se uesci cibo inuisibili, qui ab hominibus uideri non possit,
& quod astaret conspectui diuino. Hæc contemplatio, quam Aristoteles, siue ex su-
periore Theologia, siue ingenij bonitate sensit, iudicauitq; solam dignam, quæ ui-
ta, & actio diceretur Deorum. Astare se præsentiæ diuinæ fatentur illi, Aristo- D
teles eos contemplari, intueri, speculari. Quid aliud à cœlestibus Theologis ex-
pectes? Eosdem Deos, & hanc rerum felicitatem cum necesse est innuere, cum
in eisdem libris de Nectare Deorum loquens (quod uulgares arbitrentur uinum,
quoniam nihil uino dulcius opinentur) Id ait eis accidere ex insolentia, quasi de-
cernens Nectar illud Deorum, non quidem uinum esse, sed omni uino suauius, lon-
géque iucundius. Cumq; superius nihil aliud agere Deos, quàm contemplari, ex ra-
tione reperisset, bibunt autem Nectar, claret certè, Nectar esse contemplationẽ. Sicq;
eò deuoluitur ratio, ut etiam hi Dij contemplãtes sint, qui se cibo inuisibili, isto nem-
pe Nectare uesci prædicabant. Verisimileq; fit, Aristotelem sensisse, de beatitudine
Deorum, scribentem quæ priscus uates Homerus cecinerat, θεοὶ ῥεῖα ζώοντες: Dij beatè,
& facilè, sine labore uiuentes. Et de Olympo:

τῷ ἐνὶ τέρπονται μάκαρες θεοὶ, ἤματα πάντα.

In quo Dij gaudent, exultant tempus & omne.

Et quòd sunt ἀκήδεες, citra dolorem, & curam. Quam solam ueram esse de Dijs sen-
tentiã Plutarchus existimat. Vt item Plato ex antiquissima Theologia docuit, Deũ
supremum diuinos principes quosdam, qui regerent homines, præfecisse, qui scirent,
cernerentq; pia & impia facta, sic tales etiam Aristotelem spectasse necesse est, in deci-
mo de Moribus, usus Platonis nomine: εἰ γάρ τις ἐπιμέλεια τῶν ἀνθρωπίνων ὑπὸ θεῶν, γίνεσ-
θαικεν ἂν ταῦτα, καὶ εἴη ἂν εὔλογον: Si qua enim rerum humanarũ est apud Deos prouidẽtia, ut
uidetur, etiã rationi consentaneũ, delectari eos re optima, & sui similima. Quæ quidẽ
est mens. Et eos qui partẽ hanc honorẽt, excolãt, redamare, remunerari, ceu qui rẽ sibi
amicã & cõsanguineã curẽt, laudabiliter item, & honestè uiuant. Talia fatur Aristote
les de Dijs curantibus res humanas, quibus mens, quam solam in libris de Genera-
tione

A tione animalium diuinam, ſolamq; exterius uenire, in libris de moribus, differre, & ſeparabilem eſſe à compoſito, dixit, ſit συγγενέστατον, maximè conſanguinea, coniunctiſsima, ſimilima, gentiliſsima, ut ſic nunc loquar. Hanc docet amari à Diis, uti rem eorum ſimilem, ut ille dixit, Conſeruus enim tuus ſum, & fratrum timentium Ieſum. Hanc Deorum in terris eſſe prouidentiam, quòd gubernent in uniuerſum quidem res humanas: in particulari autem, eos qui excolant animum, purum, integrumq; habeant, amicam Deorum & conſanguineam mentem non ſinant impurari, uiolari, contaminari, hos redamare, hos remunerari Deos. Qui ſunt igitur hi Dij, ab illo ſummo, quem ſingulariter toties celebrat, nomine multorum diſtincti, qui ueniunt, uidentq; res terreſtres, non ſcilicet corpoream uitam ſuppeditantes, ſed etiam ſubtiliora cernentes, uidentes qui bene, qui male agant: Qui ſunt inquam qui amore afficiuntur erga bonos, erga ſapientes, redamantes eos uti fratres ſuos. Quid enim aliud eſt συγγενής, ab eadem ſtirpe, ex eiſdem fontibus ortus, ex eadem Diuinitate delibatus? Ecce quanta ſit de Diis; aut Angelis apud Ariſtotelem Theologia. In libris de Cœlo explicat eorum beatitudinem, deſcribens locum, quòd ſint ultra Solem, & Lunam, ultra definitionem hanc, qua cuncta clauduntur; cœleſtem, in alio meliore mundo: Hic eos agere beatos omne æuum, nec tempori ſubiectos, nec locis interceptos. In libris autem de Moribus, particularius; & clarius beatitudinem, præſtantiſsimasq; uoluptates eorum eſſe, quòd contemplantur, quòd ſunt ſapientiſsimi. Et dicit eos ſuauioribus intereſſe menſis, quàm ſint uina mortalium, reſpiciens illam contemplationem, panemq; Angelorum. Rationem igitur attende. In libris de uniuerſali Philoſophia, inquirit de beatitudine eius, quæ dicitur Mens: denique multis examinatis, eò tota ratio recidit, quòd Mens eſt beata
B contemplando, ſed non contemplando aliud quàm ſeipſam. Hanc autem Mentem requirens eadem, de ea in libris de moribus, Deum illum ſummum appellat. Quid igitur ſequitur? Deus ſummus qui dictus eſt à priſca Philoſophia Mens, contemplatur, & contemplando eſt beatus; non contemplatur autem niſi ſeipſum, quia ſi quid aliud contemplaretur, quod contemplando felicitaretur, omnino excellentius eſſet; à quo Deus eſſet beatus. Sed non eſt Deo melius, ergo ſeipſum contemplatur, & ex ſe ipſo fit beatus. Item, Dij contemplantur, ex eo beati: ſed non niſi unus eſt, qui dicitur propriè Deus, cui nihil anteſtat, & præſidet, qui ex ſui contemplatione fiat beatus. ergo Dij, quos in libris de Cœlo, & de moribus, ſerio; & aſſeueranter beatos dixit, & beatos ex contemplatione, non ſunt beati contemplantes ſeipſos, cum ſit unius eminentiſsimi, quo nihil excellentius, ſuimet contemplatio. Ergo cum Dij illi ſint beati, beatitudo ſit contemplatio, non ex ſeipſis ſunt beati, quòd ratio quæ facit primum contemplari ſeipſum, quia non eſt ſuperius; eadem facit eos contemplari maximum illum, ſupereminentem. Efficiturq;, ut iſti Dij ſint beati ex contemplatione illius maximi, cuius cõtemplatio & ipſummet, & minores Deos, reddat beatos. Hæc omnis ratio fluit ex Ariſtotele, Sicq; deſcripſit locum, deſcripſit beatitudinem. Definiuit eam, luculenterq; expreſsit, quòd ſit contemplatio: ex dictis autem ratio deſcendit, hanc contemplationem eſſe Dei illius ſuperni. Ad hęc Ariſtoteles, de Diis his, naturæ bonitate, nouit hanc Theologiam, eos gubernare res humanas: in particulari autem, bonos, rectè; iuſteq; uiuentes, ſapientesq;, nec diligere modò, ſed ex amore, & beneuolentia remunerari eos. Sicq; colligitur tota, quæ noſtris in literis Spiritus ſancti inſtinctu ſcriptis, de Diis, uel Angelis extat, apud Philoſophos Theologia. Ducit enim uocatq; nos Natura ad has conſiderationes, & cõfeſsiones. Et ſicut literę noſtræ nos docuerunt, beatitudinem eſſe, uidere illum facie ad faciem, & ſicuti

est: sic docuit eos Natura, non aliud esse beatitudinem, perfectissimam, locuple- C
temq; omnium magnarum uoluptatum, quàm contemplari Deum, quem dixerunt contemplari seipsum, ex eo beatum. Deus autem si sit ex seipso beatus contemplando, certè & minores omnes mentes reddit usus beatas. Sicq; ex contemplatione Dei nascitur omnis generatim beatitudo; & omnium Platonicorũ est confessio, nos redire oportere ad unitatem, à qua processimus; quod sola perfectè docuit horum temporum Theologia. Hæc erit illa, quam Aristoteles dixit à Diis remuneratio bonorum, quod ad has inauditas ducent eos uoluptates. Nihil enim licet aliud cogitare remuneratione Deorum dignum, cum terrena bona sint corruptibilia, non ipsa modò euanescentia, diffluentia, sed corrumpentia etiam possessores. Quæ nemo sapiens unquã concupiuit, nec Deus ipsa nobis ea largiri, nec polliceri uoluit. Et hoc itẽ est, quod diuinitus omnis confessa est uetustas, & approbauit idem Aristoteles, in Eudemiis moralibus septimo: ὥστε εἰ καθάπερ φασὶν ἐξ ἀνθρώπων γίνονται θεοί, δι' ἀρετῆς ὑπερβολήν: Si ita est, inquit, ut dicitur, homines fieri Deos, ob uirtutis excellentiam, hanc uirtutem esse heroicam, quam ipse scribit esse supra nos. Hoc præmium Deorum collatum sui similimis, quod quasi in hoc mundo excellenti uirtute deificatos, efficit ex hominibus Deos: fiunt æquales Angelis Dei, fiunt filij Dei, cohæredes Christi. Hæc tota uetustas clamabat, sentiebat; erant uoces quædam per omnem mundum, de præmiis cœlestibus, quòd iustissimi, sapientissimi, patriæ, suorum, Dei cum primis & uirtutis amantissimi, ex hominibus fiunt Dij: æquales scilicet supernis illis. Et nos fatemur eos diuos, qui uirtutibus his heroicis inclaruerunt, quos nulla fraus corrupit, excellens uirtus, stabilis beneuolentia, & charitas, insignisq; iustitia decorauit, pepercerunt inimicis, quos multo quidem dignius, & magis ex Philosophia retulimus in diuos, quàm illi Herculem, multosq; alios mortales, in quibus D
uirtutes heroicæ illæ perfectæ non fuerunt. Possem alia multa deducere ex Aristotele super confessione Deorum, quos ipsa ratio & sermo & Philosophia separat ab illo primo, & sermo de his necessariò cadit in eos, quos Angelos Moses, omnium scriptorum uetustissimus appellauit.

Quòd uitam, naturamq; Angelorum, & felicitatem Poëtæ sicut & Theologi descripserunt.

CAP. VI.

DEOS etiam siue Angelos innuunt Poëtæ, beatitudinemq; eorum habent exploratam à sacris literis non dissentientes, cum de eis multa differunt: Vt quæ canit optimus Poëta Callimachus:

Κεῖνοι γὰρ τ' ἄνοσοι καὶ ἀγήραοι πόνου τε ἄπειροι
Βαρυβόαν πόρθμον πεφευγότες ἀχέροντος.

Hi morbis, senioq; carent, nesciuntq; labores,
Traiectum resonum qui effugerunt Acherontis.

Et quod Homerus præter supradicta, qui regionem eorum, locum, uitam, escamq; sæpe pulchre descripsit:

Οὐ γὰρ σῖτον ἔδουσιν, ὃ πίνουσιν αἴθοπα οἶνον
Οὕνεκα ἀναίμονες εἰσὶ, καὶ ἀθάνατοι καλέονται.

Non pane uescuntur, non gustant cærula uina,
Sanguinis expertes hinc sunt, immortalesq;.

In nostris literis fatentur se cibo uesci, qui ab hominibus uideri non possit. Panisq; Angelorum notus, non quo uescimur ipsi. Hi sunt etiam, quorum se naturam nominaq;

A minaq; nescire fatentur. In Cratylo Plato: ὅτι μὲν θεῶν οὐδὲν ἴσμεν ὅτι περὶ αὐτῶν, ὅτι περὶ τῶν ὀνομάτων: De Diis, inquit, nihil scimus, neque eorum nomina sunt nobis nota. Eorum cibum, ueramq; beatitudinem audiuit, nouitq; uetustus Pherecydes, Pythagoræ præceptor, de quo Plutarchus in eo quem de facie quæ uisitur in Luna: ὡς φερεκύδης ὁ παλαιὸς ὅιεται σιτεῖσθαι αὐτὸς θεὸς ἀμβροσίᾳ, καὶ νέκταρι: Quemadmodum sentit priscus Pherecydes, eos ipsos uesci Nectare & Ambrosia. Agnoscunt omnes igitur, Deorum cibum non mortalem, ut nostrum.

Considerationes ex Marco Tullio, apud quem est Deus supremus, & item alij Dij nominantur, qui præterquam Angeli esse non possunt.

CAP. VII.

EADEM si quis uelit, ex Marco Tullio, quem ego Romanæ non modo facundiæ, sed etiam cum Varrone Philosophiæ principem libenter prædicauerim, præcipuè quòd ferme quæ apud Philosophos Græciæ scripta reperisset, cum delectu, & iudicio suo, Romana lingua expresit, deducet. Est apud eum supremi Dei sæpenumero confessio, quem modo uocat, ut dixi, supremum: Animum, inquit in Legibus, generatum esse à supremo Deo. Nunc appellat Mentem diuinam, nunc summum Iouem. Orta, inquit, simul est lex cum Mente diuina. Quamobrem lex uera, atque princeps ad iubendum, & ad uetandum ratio est recta summi Iouis. Ortam dicit cum Mente diuina, id est, æternam, comitem æterni Dei Sapientiam: Modò Platonem secutus in Timæo, mundi procreatorem, qui animum ex sua mente & Diuinitate genuisset: Modò creatorem Solis, qui eum in secundo ambitu seu sphæra supra terram accenderit: Et in Somnio,
B Animus datus à Deo: Et, ab eo munus humanum assignatum. & quòd princeps ille Deus mouet, moderatur hunc mundum. Hæcq; declarant unius magni, ac sempiterni Dei excellentiam. Supremus, summus, creator mundi, & lucis, creator animi, princeps Deus, motor mundi. Cum igitur hæc eminentissimum, singularem, unumq; designent; quò pertinebit, cum Deos multos nominat, præcipue poëticis illis exclusis, quos nec ipse, mea quidem sententia admitteret in Philosophia? Ergo cum quærit de Natura Deorum, Quid hæc nominatio designabit? Omnem fortasse naturam, quæ diuina putatur. Quid illud in secundo? Itaque fit credibile, Deorum, & hominum causa factum esse mundum, quæq; in eo sunt omnia. Si factus est causa Deorum mundus; certè fuit tempus, cum non essent Dij, quibus factus est mundus; sicut item non erant homines, quibus item factus est. Sed mouet admirationem, quod addit: Faciliusq; intelligitur à Dijs immortalibus hominibus esse prouisum, si erit tota hominis fabricatio perspecta, omnisq; humanæ naturæ figura, atque perfectio. Quantus error? quàm non digna tanto uiro inconstantia? Paulò antè, Dijs creatus est, & hominibus mundus, ut una probetur generis utriusque conditio. Si creatus igitur, an à supremo, ac præpotenti Deo, an ab his, quos postea dicis hominibus prouidisse? Si à præpotenti Deo; non à Dijs est hominibus prouisum, sed ab isto ipso principe Deo. Si ab illis, non est ergo eorum causa factus mundus, quippe quo tandiu carere non potuisset. Hoc item consequitur, si Dijs hominibus est prouisum, Dij non sunt homines in Deos relati, quia res creabantur, prouidebaturq; hominibus à Dijs, nondū poëticis Dijs illis exortis: sic neq; sunt, aut esse possunt Dij siderum, ac astrorum, qui præter motus illos perpetuos, nihil largiri possunt hominibus, solam lucem, & calorem terris infundentes: cum autem prouidentia, quam prædicat, sit multiplex, ac uaria, præcipuè quòd eam, quæ ad

figuram

figuram humanæ naturæ,& totam hominis fabricationem pertinet,narrauit,ſi rectè C
cenſeas à Dñs illis motoribus,quos ſola uerſandorum perenniter cœleſtium orbium
cura ſolicitat, profectò exerceri non potuit, qui relictis motibus cœleſtibus, in ter-
ras ad humanam tam ſolertem fabricationem deſcenderent. Huc adde, quòd nec iſti
erant anteaquam prouiſum eſſet à Dñs. Supereſt igitur corrigendum, quod ſecundo
loco dixit, & teſtimoñs eius deſtruendum, cum dicit, Deum ſupremum præclara
quadam conditione hominem genuiſſe, uiuendi munus hominibus aſsignaſſe, ani-
mum in corpus induxiſſe, à quo iniuſſu eius diſcedere non liceat. In Timæo fatetur
eum cum Platone mundi parentem, ac procreatorem. Illud igitur uerius, hominum,
& Deorum cauſa, à principe, ac ſupremo Deo factum eſſe mundum: Deos autem
animos eſſe maiores hominibus, minores ipſo principe; non Deos autem ſtellarum,
aut poëticos illos in catalogo hominum, non Deorum referendos. Nam Dñ ſtella-
rum faciunt, quod ſupremus Deus decreuiſſet, ut hominum cauſa Deus eos feciſſe
uideatur, nempe ut lucem, caloremq; in terras mitterent. Eorum autem cauſa factum
nihil uidetur, qui ſeruiunt conſilñs eius, qui cuncta hominum cauſa facere decreuiſ-
ſet. Tuq; in libris illis repetens rationem, iterum fateris mundum Deorum, homi-
numq; cauſa factum; quæq; in eo ſunt omnia, ea parata ad fructum hominum, &
inuenta. Eſſe enim mundum quaſi communem Deorum, hominumq; domum, aut
urbem utrorunque. Denique ſubñcis, Hæc ſi hominibus ſolis nota ſunt (loquens de
ſtellis, & effectibus) hominum cauſa facta eſſe iudicanda. Sic dicis, ab hominibus ſo-
lis notata eſſe tempora, cognitos ortus, obituſq; ſiderum, ut appareat te iudice, ea
facta propter homines, ut Moſes docuit, à ſupremo Deo. Ex his igitur teſtimoñs
claret, eum contra naturam, Dñs toto illo opere demandaſſe rerum prouidentiam,
ac creationem. Quoniam poëticis Dñs, qui creare mundum, attendere ad omnia D
nondum nati non poterant; & Dñs aſtrorum excluſis, qui nec ipſi adhuc extabant,
facti poſtea cum toto mundo; nihil apparet, nec cadere in animum poteſt, quod no-
mine multorum Deorum ſit ſentiendum, quibus nec nomina ſunt, nec capit mens,
ut Deorum multitudo concurrere ad creandos homines, omnemq; mundum potue-
rint. Tum teſtimoñs eius tota res deſtruitur, nunc principem, ſupremumq; Deum,
nunc ſummum Iouem, nunc ſingulari nominatione parentem mundi nominantis.
Videat igitur ipſe, quid tandem ſit, quod ait, Vt uero perpetuus mundi eſſet orna-
tus, magna adhibita cura eſt à prouidentia Deorum, ut ſemper eſſent & beſtiarum
genera & arborum, omniumq; rerum. Quæ tanta inconſtantia, nunc unum ſingu-
larem rerum creatorem, nunc multos, declarantis? niſi forte Platonem eſt ſecutus,
qui generationi animalium non eundem illum maximum, quem mundo naſcenti
præfecit, ſed Deos inferiores. Quod item apud eum inconſtanter dicitur. Eo autem
uel maximè declaratur, Tullium incertæ mentis fuiſſe, quòd earundem rerum nunc
naturam facit inuẽtricem, nunc Deum ſingularem, nunc Deos plurimos. Nam quod
dixerat, magnam prouidentiam adhibuiſſe Deos, ut ſemper eſſent genera beſtiarum,
de his ipſis loquens, Nam primum, inquit, aliæ mares, aliæ fœminæ ſunt, quod per-
petuitatis cauſa machinata Natura eſt. At non uides admiſſa Natura, quàm pateat
Epicureis, & Cottæ contradicenti inſultandi locus, qui quadam Naturæ neceſsitate,
nullius Dei conſilñs, fieri cuncta contendunt. At Ariſtoteles, quod quidem arbitror
etiam Marcum ſentire, ferè ſemper Naturam cum Deo conuocat, Deum & Natu-
ram nihil temere facere prædicans, Deos autem multos in creatione rerum, nun-
quam admiſit. Et hoc ipſum quod nunc eſt à Marco dictum, duobus locis memo-
rans, in libro de Generatione & interitu, de Republica, Deo ſingulari utrobique

adiudi

A adiudicauit: Ipſéq repetit, hæc opera fuiſſe prouidæ, ſolertiſq Naturæ. Deinde exclamans, Sed illa quanta benignitas Naturæ? Cum igitur hanc Naturam, ſolertem, prouidamq prædicet, quis erit niſi Deus, qui ſit Natura prouidentiſsima, ſolertiſsimaq? Siquidem infert nouiſsimè, Sic undique omni ratione concluditur, mente, conſilioq diuino, omnia in hoc mundo ad ſalutem omniũ, conſeruationemq, mirabiliter adminiſtrari. Quibus intelligimus, nunc Natura nominata, nunc Dijs illis, reuolui tandem eum ac referri quaſi Naturæ æſtu, ad confeſsionem magnæ, ſingulariſq Diuinitatis, quæ fuerit rebus origo: Qui fecerit mundum earum animantium cauſa, quæ ratione utantur: hos autem eſſe Deos, & homines, Naturamq ſolertem, & prouidam, ſolum Deum eſſe. Hæc igitur ueritas erat, ut hi Dij, nec autores mundi, rerumq fuerint; & quorum, & hominum cauſa facta cuncta dixit, non poëticos, & ſuperſtitionis Deos, ſed naturales ſentiret, nec Deos aſtrorum. Nam Cotta contradicens graſsatus eſt, & deſæuit pro libidine contra Deos, uidelicet poëticos, & ſuperſtitioſos. Facileq fuit tollere, qui non eſſent, his auferre mundi, rerumq molitionem; qui quoniam homines fuiſſent, nullum Diuinitatis ſuæ ſignũ dediſſent. Perſpicuum igitur, niſi Deos, quos ſæpenumero creatores, prouidentes uocat, animos illos diuinos ſentiat, nomen inane eſſe Deos, quibus nihil ſubſit, qui nec poëtici, Dijq illi, quos ex hominibus in deos relatos fatebantur, poſsint eſſe, nec motores orbium cœleſtium. Et ſæpe ſingularem nominauit. Illis autem Dijs, & animis diuinis, creationem rerum ac prouidentiam etiam ipſius teſtimonijs, & rationibus, eam ob cauſam detrahemus, quòd cum iuxta Platonem fateatur unum totius mundi creatorem, cum mundo neceſſe eſt omnes animos creatos: Sicq creare mundum, qui non erant, non potuerunt. Minus item ſuapte natura prouide-
B re, niſi magnus ille poſtea præfeciſſet. Hiq erunt, quorum & hominum cauſa effectum mundum prædicauit. Nam Deus ſummus, qui mundo ſua Diuinitate, omni mundo meliore contentus, nunquam eguiſſet; ſui ipſius cauſa mundum non effecit. Noſtra igitur, & illorum cauſa fecit omnia. Illis cœlum, nobis terram dedit, daturus etiam nobis cœlum: quod Marcus Tullius ipſe etiam aſſeruit. Hos igitur quos ſemper habet in ore ex ſuperſtitione potius quàm phyſica, conſtantiq ratione, & quos contra naturam interdum præfecit creationi Deos, non eſſe Deos ueros, ſed à ſummo Deo creatos conſtat. quo redarguitur, eos laborare creando non potuiſſe; totumq penè fictitium eſſe, quem de eis ſæpe fudit ſermonem, apparet ex eo, quòd Cotta euertens de Dijs habitam orationem, de Mente diuina ſic loquitur: Audit igitur Mens diuina etiam de ſingulis. Videtis ergo eam non eſſe tam occupatam, quàm putatis. Fac eſſe diſtentam, cœlum uerſantem, terram tuentem, maria moderantem, cur tam multos Deos nihil agere, & ceſſare patitur? cur non rebus humanis aliquos ocioſos Deos præfecit, qui à te Balbe innumerabiles explicati ſunt? Hæc ille dicens, profectò ſentiebat, aliam eſſe Mentem illam diuinam omnipotentem, cœlo, & terra præſentem, omnia gubernantem, alios Deos ab ea præfectos, aut qui præfici debuiſſent. Et Dij à Balbo explicati ſunt, quos diuina Mens præficere debuiſſet: Eoq merito concluſit, Itaque aliunde mihi quærendum eſt, ut & eſſe Deos, & quales ſint, diſcere poſsim, quàm quales tu eſſe uelis. Quare hoc primum reprehendendum in eo, niſi quòd more ſuorum temporum locutus eſt, quòd de Natura diuina, à qua cœlum, ac terra regatur locuturus, præmiſit in titulo, de Natura Deorum. Quòd ſi de Dijs ueris, fabuloſis, & non naturalibus amandatis, ad quorum explicationem cum delata fuerit oratio, non habet ut in re comentitia quid proferat, deficitq omnis ratio, & ad Poëtas accurrendum eſt, uenerat quæſitu-

rus, non de Natura Deorum debuit inſcribere, ſed ui, menteq; diuina, aut Di- C
uinitate. Sed dicamus, propoſuiſſe eum quandam Deorum farraginem, ut in ſer-
mone & uera; & omnis ea, quam uulgus coleret, Diuinitas quæreretur, ratio
autem naturaliſq; inquiſitio ſepararet à falſis uera. Sic certè effectum eſt. Nam is,
de cuius prouidentia ac ſolertia, locupletiſsimaq; omnium bonarum rerum inuen-
tione, pulcherrimè & fœcundiſsime diſſeruit, eſt uerus, ac naturalis, ſingulariſq;
Deus.

Ex alijs autoribus de Angelis ſiue Dijs, poſt ſummum Deum.

CAP. VIII.

OMNES igitur mortales, poſt unum principẽ, ac caput, fontemq; omniũ, genus minorum animorum, quod ab omnibus retro ſeculis audierant, conſtituerunt. Nec fabula fuit, quòd Homerus, Deum hominũq; Deũq; patrem toties appellat; ſed rem naturalem & ueram poëticè decantauit. Nec aliud eſt, ut ſæpenumero dictum, quod uetuſtas uſurpare ſolebat, à ueteribus poëtis decantatum, cuius meminit in Republica Plato, quòd

Θεοὶ ξείνοισι ἐοικότες ἀλλοδαποῖσι
παντοῖοι τελέθοντες ἐπιστροφῶσι πολήας.

Hoſpitibus ſimiles, uariaq; in ueſte, figuraq;
Ipſi adeunt urbes ſuperi, ac uerſantur ubique.

Quàm quod ſæpe literæ ſacræ referunt ad uiros innocẽtes, & integros ueniſſe Deos, ipſos ſcilicet Angelos, quos illi primum peregrinos arbitrati, ob eximiam quæ tempore eo uigebat, hoſpitalitatem, mutuamq; charitatem, accurrebant, prenſaq; manu, ad hoſpitium deducebant, inſtruebant conuiuium, pedes lauabant, ut eſt etiam D
apud Homerum tam crebrum. Hoc memorans item Philo, παλαιὸς λόγος ὅτι τὸ θεῖον ἀνθρώποις ἐπαζόμενον, ἄλλοτε ἄλλοις περινοστεῖ τὰς πόλεις, ἐν κύκλῳ, τάς τε εὐσεβείας καὶ παρανομίας ἐξετάζων: Priſca fama, Diuinitatem in humana ſimilitudine nunc hoc, nunc illo habi-
tu obambulare urbes, æquitatem, & iniquitatem contemplantem. Quod Philo, & Plato prior ex poëtis antiquis retulerunt, factum fuit eo tempore, quo duo Angeli Sodomam uenerunt, ſcelerati populi facinora diligentius conſideraturi. Eoq; dixerat Deus, Clamor Sodomorum, & Gomorreorum multiplicatus eſt, & peccatum eorum aggrauatum eſt nimis: deſcendam, & uidebo, utrum clamorem qui uenit ad me, opere compleuerint, an non eſt ita, ut ſciam. conuerteruntq; inde Sodomam, & abierunt. Ecce, Deus quidem effatus eſt. Tacetur autem quod illi poſtea docuerunt, dicentes uiro iuſto Loth, Delebimus enim locum iſtum, eò quòd creuerit clamor eorum coram Domino, qui miſit nos ut perdamus illos. Miſsi ergo fuerant à Domino, eoq; Angeli, & miſsi, etiam Hebraice. Tales Deos audierat, & norat uetuſtas adire urbes. Atque ea quæ pauca, & potiora referuntur in ſacris literis, credendum eſt, non apud ſanctos uiros illos modò, ſed etiam gentes alias accidiſſe, ut Dij præſentes aut ad beneficia bonorum, aut ſupplicium malorum, aut alia in terris neceſſaria uenerint; unde apud omnes conſtans ea fama generatim increbuerit. Catullus igitur potius ex antiquis, quàm nouitijs poëtis, quæ quidem audierat:

Præſentes nanque antè domos inuiſere caſtas
Cœlicolæ nondum ſpreta pietate ſolebant.
Sed poſtquam tellus ſcelere eſt imbuta nefando,
Iuſtitiamq; omnes cupida de mente fugarunt,

Perfudere

A Perfudere manus fraterno ſanguine fratres,
Deſtitit extinctos natus lugere parentes,
Optauit genitor primæui funera nati,
Liber ut innuptæ potiretur flore nouercæ.
Ignaro mater ſubſternens ſe impia nato,
Impia non uerita eſt, diuos ſcelerare penates.
Omnia fanda, nefanda, malo permiſta furori,
Iuſtificam nobis mentem auertere Deorum.
Quare nec tales dignantur uiſere cœtus,
Nec ſe contingi patiuntur lumine claro.

Tales igitur cœlicolę adiere caſtas domos ſanctorum integrorumq; uirorum, Abraham, Loth, Iacob. Inde increbuit fama, Deos obambulare urbes, humanos inuiſere cœtus, & Plato eodem loco ex poëtis famam eſſe, ὡς ἄρα θεόι τινες περιέρχονται νύκτωρ, πολλοῖς ξένοις, ἰὼ πανδαπαῖς ἐοικότες: Circunuagari Deos quoſdã noctu, uarijs peregrinis ſimiles. Noctu uidelicet per inſomnia: ut Iacob uidit per Somnium ſcalã ſuper terram cacumine tangentem cœlum, & deſcendentes, & aſcendentes Angelos, & Dominũ innixũ ſcalæ. Quam ſcalã uidetur penè Homerus audiſſe, appellans eam aureã cathenam iouis, qua cœlũ, ac terræ ſint deuinctæ. Et mirũ in modũ placuit Philoſophis. Illud adeò mirabere in Philoſophis, & ſacris literis, quòd promiſcuè nunc Deũ unum principium, & autorem omnium gerendarum rerum, nunc Angelos eius inducunt; ſimile quid extat apud Philoſophos. Vides enim Platonem, Tullium, multoſq; alios, in eadẽ re, nunc Deos nominantes, nunc Deum ſingularem. In ſacris literis item quod Deus ipſe dixit, Deſcendam, & uidebo, utrum clamorem, qui uenit
B ad me, opere compleuerit, an non eſt ita: Poſtea non ipſe refertur ueniſſe, ac deleuiſſe, quod ibi toties minatur ſe facturum, ſed duos Angelos, qui & uenerunt, & deleuerũt urbem. Et cum ſubuerterent urbem, dicitur Dominus pluiſſe ſuper Sodomã, & Gomorram ſulphur & ignem à Domino de cœlo. Additur inde: Cum enim ſubuerteret Dominus ciuitates regionis illius, recordatus Abraham, & liberauit Loth de ſubuerſione urbium, in quibus habitauerat. Atqui duo Angeli liberauerant Loth. Sic in libris Iudicum, cum Angelus apparuiſſet, allocutusq; fuiſſet Manue patrem Sampſon, denique eo recedente, & intelligentes illi, Angelum eſſe, dixerunt, Morte moriemur, quia uidimus Dominum. Sunt alia quædam exempla, quæ nunc libens prætereo. Similis igitur eſt loquendi quædam Philoſophis conſuetudo, ut quoniam quidquid minores Dij faciunt, maximi illius imperio faciunt, narrent modò Deum feciſſe, modò Deos. Vergilius:

Attonitus monitu tanto, imperioq; Deorum. At Iupiter miſerat. Sed hoc habẽt ſacræ literæ melius, quòd in rebus maximis, ut in creatione mundi, nunquam memorant Deos illos; clariusq; eſt in eis ſingularis illius, æterni, diſcrimen ab iſtis. Illud tamen obſeruabit prudentiſsimus quiſque, quò ſcriptores ſint uetuſtiores, eò ſanctius, & diſtinctius de ſingulari Deo loqui. ut quod aſſeruit Cyrillus, cum ab origine mundi ad eluuionem uſq; noſcerent omnes, faterenturq; ſingularem Deum, tum propinquiora ſecula temporibus Noë, ſimiliter unũ eſſent confeſſa, tandẽ emerſerint malorum examina, & fabulæ de Dijs, ac principe Deo.

Ex oraculis Chaldaicis de poteſtatibus, ſiue mentibus ſummis: & quòd has rectores mundi Chaldæi dixerint.

CAP. IX.

POTESTATES igitur post altissimum Deum, cum ea apud Homerum C
aliosq; ratione, tum magis clara, & Physica, & aperta agnouerunt Philo-
sophi, similia de his loquentes, atque nostri. Ac Magi Chaldæorum, à
quibus multa delibarunt Platonici, delibasse Platonem, & Aristotelem
autor est Psellus, & Pletho, proposuerunt, & descripserunt eas, ὡῶς ἔχει κόσμῳ νοερὰς
ἀνοχὰς ἀκάμπτους: Vt mundus habet intelligibiles sustentatores, inflexibiles. Hæc no-
mina sunt Angelicarum potestatum, quæ uocantur etiam in nostris literis Autorita-
tes, Virtutes, Dominatores. Nomen quidem νοεροὶ, est eorum substantię, quòd men-
tes, quòd intellectus sunt, omniumq; Angelorum substantia, à nostris ab illis dicitur
νοερὰ. At uerò ἀνοχὴς sonat, quod appellantur à nostris Dominationes. Quemadmo-
dum enim Dominatores, regunt, aguntq; ac sustinent ea, quibus imperant: sic qui su-
stinent, dominantur & præsunt. Est autem in hoc ueluti carmine ἀνοχεὺς, sustentator:
quod clarioribus apud Platonem nominibus de eisdem loquentem designatur,
ἐπιμεληταὶ, ἐπιστάται, curantes, præfecti: pastores item & gubernatores, nomina diui-
narum harum potestatum. Hoc igitur & id genus multa carmina uerisimile ad Pla-
tonem peruenisse, susceptis hinc, quæ de præfectis à principe Deo super omnes mun-
di partes locutus, audiens mundum quosdam habere rectores, ac sustinẽtes, eoq; in-
flexibiles, incorruptos, immotos, stabilis; solidæ; fortisq; naturæ. Hoc igitur car-
men explanans Psellus, scribit: δυνάμεις οἱ χαλδαῖοι ἐν τῷ κόσμῳ τίθενται, καὶ ὠνόμασεν αὐτὰς
κοσμαγὸς, ὡς τὸν κόσμον ἀγόσας πρωνοητικαῖς κινήσεσι. ταύτας δὴ νῦν ἀνοχὰς καλεῖ, ὡς τὸν πάντα
ἀνοχέως ἀνέχοντας. ὅθ' μὲν ἀκαμπτεῖ φ' θατηρᾶς αὐτῶν δηλουμένης δυνάμεως, ὅθ' δὲ ἀνοχικῷ τῆς φρο-
ρητικῆς. ταύτας δὲ τὰς δυνάμεις δ'ᾳ μονῆς τὸ κόσμῳ αἰτίας, καὶ ἀκλινῶς ὁρίζονται τάξεως. εἰσὶ δὲ καὶ
ἕτεραι δυνάμεις λεγόμεναι παρ' αὐτοῖς ἀμείλικτοι, οἷον ἔντονοι, καὶ ἀνεπίστροφοι πρὸς τὰ τῇδε. καὶ τὰς
ψυχὰς ποιῆσαι τοῖς θελητηρίοις μὴ μειλίσσεσθαι πάθεσι, Potestates statuunt in mundo Chal- D
dæi, easq; appellarunt mundi ductores ceu quæ mundum agant, motibus prouí-
dentiæ. Has igitur nunc uocat sustentatores, uidelicet mundum suffultiendo tenen-
tes. Ac quòd eas uocat inflexas, designat stabilem; firmamq; eorum potestatem;
quòd sustentatores, indicat custodiam. Has autem potestates definiunt permanentiæ; perennitatisq; mundi; & ordinis immoti causas. Sunt autem & aliæ pote-
states, quæ dicuntur ab eis amilicti, quod est, intensi, inuertibiles, ad ea quæ sunt
hic, & facientes animas illecebris & affectibus non demulceri. Hæc Psellus. Ecce
igitur claro in lumine omnis omnium gentium consonat Theologia. In uetustissi-
mis Hebræorum literis, principes prouinciarum, populorum, & in bello duces,
protectoresq;, contemplatores humanorum factorum declarantur; à Platone Græ-
caq; Theologia similiter principes, legati, interpretes: à Chaldæis, nunc sustenta-
tores, custodes, conseruatores mundi, nunc humanum genus tuentes, agentes,
moderantes, prospectores.

*De triplici ordine Deorum, siue Angelorum ex Platonicis, præcipuè Pro-
clo, in quo uidetur nostros secutus, ubi à ueritate dissentiat: & de primo
Deorum ordine.*

CAP. X.

GENERATIM igitur à priscis illis cognitæ, & prædicatæ sunt diuinæ po-
testates, particularius à subsecutis Platonicis eorum genera, nationesq;, &
actio uitæ descriptæ, maxima ex parte è nostris libris, licet hoc ab eis dissi-
muletur, accepta. Primus omnium Platonicorum Proclus (Nam neque apud Plo-
tinum

A tinum,neq; Iamblichum, neque Amelium, nec ſuperiores ea myſteria reperio) auſus eſt locupletius de his in ſua genera diſtributis loqui. Quæ cum ſuperiores Platonici, quos in cæteris ferè ſemper imitatur, nõ prodidiſſet, nouimus apertè, ut Græci quoq; teſtantur, eum ex Dionyſio Areopagita ſurripuiſſe, ſed multis adiectis cõtaminaſſe. Dico ſcilicet hæc tria genera Deorum, ſiue Angelorũ, qui dicuntur νοητοί, νοητοὶ καὶ νοεροί, νοεροὶ μόνον: id eſt, intellecti, intellecti & intelligentes, intelligentes ſolum, quæ ſunt tres Angelorum à Dionyſio conſtructæ Hierarchiæ. Proclum ſecutus eſt Hermias, & Damaſcius, aliiq; nonnulli. Cum igitur primus Dionyſius Deos illos intellectos, & intelligentes nominaſſet, omnemq; de eis Theologiam ex ſacris literis accepiſſet, Proclus uiolenter, & contaminatè colligens ex fabulis Poëtarum & Platone, cum primis Parmenide, ueram ſuper his Theologiam infecit. Reſtituentes igitur omnia in ſua loca, Proclumq; partim declarantes, partim cum Dionyſio collatũ, paucis (Nam alioqui numeroſè de his ille ſcripſit) emendantes, Theologiæ conſenſum demonſtramus. Is igitur in eo, quem inſcripſit de Theologia Platonis, poſt ſingularem, atque ineffabilem ſummi Dei Vnitatem, neceſſariò de generibus Deorum ſermonem habendum eſſe dicit. Ac primum cenſet, in quo ſecutus eum Simplicius eſt, Quemadmodum Natura naturaliter, Mens mentaliter, Anima quoque per modum animæ operetur, & gignat: ſic ſupremam Vnitatem quoniam unificè, & per modum Vnitatis ſuæ oporteat eam gignere, ante omnia producere diuinas quaſdam ἑνάδας, unitates, ipſi principi Vnitati ſimilimas. Nam optimum, ut Timæus ait, niſi optima facere nefas eſſe. Hæc ab eis etiã uocatur ἑνιαῖον πλῆθος, unifica multitudo. Dicitur fons bonorum Deus, multas producere bonitates, Vnum eſſe Deum, & multos Deos; unam Vnitatem, & multas ante omnes res unitates: Vnam bonitatẽ, & multas poſt
B unam. Non eſſe autem diuinas has unitates imparticibiles, & omnino ab omnibus rebus ſeparatas, quemadmodum excellentiſsima illa Vnitas. Quid enim ab ea differrent? Sed eſſe ueluti florem, aut ſummitates, & ſummum in unaquaq; re: Eásque eſſe medias, quibus omnia uniantur ad ſupremam Vnitatem. Vnitates igitur Deos eſſe participatas, quæ coniungãt omnia, & uniant, quæ poſt ſe ſunt, ob illam Vnitatem, quæ tranſit in eos omnes. Quoniam igitur quilibet Deorum Vnitas eſt, & ab aliquo rerum ordine participatur, ob hanc cauſam eſſe participationem, cum ordine, quod prima à primis, ſecunda à ſecundis participantur: Sicq; propinquiores ſummæ Vnitati unitates à primis & ſimpliciſsimis ſubſtantijs participari, longinquiores ab his quæ magis ſunt compoſita: concluditq; de his omnibus Proclus: εἴπωμεν ὅτι μετὰ τὴν μίαν τῶν ὅλων ἀρχὴν, μοναδες ἡμῖν αὐτοτελεῖς ἐφάνησαν οἱ θεοὶ, μετεχόμενοι μὲν ὑπὸ τῶν ὄντων ὑσίαν, οἱ δὲ ὑπὲρ τὴν σωτικωτέραν τὴν εἰς αὐτὰ ποιησάμενοι πρόοδον. Quæ ſunt, Dicamus quòd poſt unum rerum principium, unitates nobis Dij apparuerunt, per ſe perfectæ. Qui ſubſtantialiter à rebus participentur: alij uerò ſecundum compoſitionem, ſubſtantiam facientes in cuncta proceſſum. Hæc à Proclo dicuntur, examinanda poſtmodum, & quid ueritatis habeant dijudicanda. Item Proclus ait, ut ex his ea, quæ ſequentur, melius innoteſcant: ἅπάντων μὲν τῶν ὄντων, καὶ αὐτῶν τῶν τὰ ὄντα παραγόντων θεῶν μία καὶ ἐξηρημένη, καὶ ἀμέθεκτος αἰτία προϋφεσηκεν, ἄῤῥητος μὲν παντὶ λόγῳ, καὶ ἄφραστος ἄγνωστος δὲ πάσῃ γνώσει, καὶ ἄληπτος, πάντα μὲν ἀφ ἑαυτῆς ἐκφάνσα, πάντων δὲ ὑπερέχουσα, οὐ πάντα πρὸς ἑαυτὴν ἐπιστρέφουσα, τέλος δὲ ὅσα τὸ πάντων ἄκρον. ταύτην μὲν ὂν τῶν ὄντως ἐλιβεβηκῆαν χωρισῶς ἀπὸ πασῶν, καὶ πάσας μὲν τὰς ἑνάδας τῶν θείων. πάντα δὲ τὰ μέτρα τῶν ὄντων. καὶ τὰς προόδους ἑνιαίως ὑφιστάνσα, πάσης θεότητος αἰτία. τὸ γὰρ εἶναι θεὸν, πάντες οἱ θεοὶ διὰ τὸν πρῶτον ἔχουσι θεὸν: Omnibus igitur rebus, etiam ipſis Dijs, qui res producunt, una, ſeparata, ſegregataq; & imparticipabilis cauſa prœexiſtit. Ineffabilis quidem omni ſermone, &

indicibilis: omni autem cogitationi incomprehensibilis, & ignorabilis, omniaq́; ex C
se producens, & ante omnia ineffabiliter præexistens, cuncta ad se reflectit. Finis optimus omnium rerum. Hanc igitur seperabiliter & uerè ab omnibus segregatam, & omnes Deorum unitates, generaq́; rerum & processus unificè creans uocat Plato Solem, uocat regem circa quem omnia. Hæc omnis Diuinitatis causa. Nam ut essent Dij, cuncti Dij à primo Deo habent. Ad hunc modum Proclus diuinè, si perseueraret, insisteretq́; semel inuentæ & prædicatæ ueritati. De Dijs autem primis, quorum est post excellentissimam Vnitatem primus ordo, præter superiora subijcit: ἑνάδες γὰρ ἐφάνησαν ἡμῖν ἀπὸ τῶν σωμάτων ἀνιοῦσιν οἱ θεοί. ἑνάδες ὑπερούσιοι γεννητικαὶ τῶν οὐσιῶν καὶ πληρωτικαὶ, καὶ πάσας οὐσίας τὰς πρωτίστας εἰς ἑαυτὰς ἀναδησάμενοι: Vnitates, inquit, apparuerunt nobis Dij à corporibus ascendentibus. Vnitates supersubstantiales, genitrices substantiarum, & perfectrices, & omnes substantias proximas ad se ipsas colligantes. In hoc Procli dogmate hoc iudicium adhibendum est, ut eum qui bene, rectéq́; Deos post altissimam Vnitatem locauit, errare constanter asseramus, & quæ apud maiores, ipsumq́; Platonem nusquam extent, confingere, cum Deos illos primos dicit supersubstantiales. Asserunt enim Damascius, & Iamblichus, sed prior Dionysius, Vnum duntaxat esse supersubstantialem, Vnum illum singularem, eminẽtissimumq́; Deum iure uocari supra substantiam, ut qui fuit, estq́; autor substantiæ. Qui cum fuerit, ipsis etiam testibus, autor Deorum, quos creauit; planè supra Deos ineffabiliter extat, & hæc ineffabilis excellentia dicitur supersubstantialis, quæ soli illi congruat, cui soli congruit nomen Vnitatis. Quare idololatria est hæc Procli, & crimen læsæ maiestatis, incommunicabile Decus, honoresq́; singulares, & soli Deo inhærentes, creaturis uindicasse. Itaque eiusdem impietatis est, hos Deos substantiarum prædicare genitores, nimirum creandi singularem Dei, & imparticipabilem potestatem transferre ad D
minores Deos. Et quod Plato, cæteriq́; omnes de custodia generis humani, quam summo consensu Dijs adiudicarunt, ad generalem substantiarum creationem deducere. Non ne Platoni mundanus opifex, quem Mentem & causam, & Deum uocat, autore Laërtio, creat omnia corporea, & incorporea, ipsos etiam Deos? Vbi sunt apud eum Dij substantiarum genitores? Similiter errat assertio, Deos alligare ad se cuncta. Nam Philo Iudæus optimus è Platonicis, Verbum Dei solum dicit esse, quo cuncta ligantur, sustinentur, uinciuntur. Et Trismegistus, in eo, quem inscribit, Quòd in solo Deo sit bonum & pulchrum: πάντα γὰ ὅσα ἔστιν ὦ Ασκληπιὲ, ταῦτα ἐν τῷ θεῷ ἐστὶ, καὶ ὑπὸ τοῦ θεοῦ γινόμενα, καὶ ἐκεῖθεν ἠρτημένα. Quæ sunt, Omnia quæ sunt, inquit, ò Asclepie, sunt in Deo, & à Deo fiunt, & illinc dependent, & sustinentur. Paulò uerò superius: ἀρχὴ δὲ καὶ περιοχὴ, καὶ σύστασις πάντων, ὁ θεός. Hoc est, Principium, complexus, continentia rerum omnium Deus. Quare Proclus finxit nouam nunc Theologiam, à qua maiores sui prorsus abhorruissent. Nam item alligationem, & reductionem, non ad se ipsos dixerat Dionysius, quem Proclus imitari conatur, nõ imitatur bene: sed, αἱ πανιεροὶ δυνάμεις ἀναγωγικαὶ πρὸς τὸ θεῖον: sacræ potestates sunt reductrices ad Diuinitatem. Reducunt ergo non ad se, sed Deum. Sed nos delectum habentes in illis, quoniam solis sacris literis data est incorrupta, & inuiolabilis sapientia, probamus eos in admiratione & assertione diuinarum rerum pariter contendere nobiscum.

Generatim de Dijs, & eorum prima acie, quid'ue Proclus commentitium affixerit.

CAP. XI.

Exinde

A EXINDE is idem cum diuum Dionyſium tres Hierarchias Deorum ſiue Angelorum uidiſſet, refugeret autem uerum ueritatis ac religionis fateri fontem, diſsimulata horum trium diuinorum ordinum doctrinę origine, ſuæq; ſuperſtitioni colorem adhibens, conatur ex Platone deducere, præcipuè ex Philebo, ubi ſint terminus Deus, & indeterminatio, in medio, id quod dicitur miſtum. Quo libro ſit etiam hæc trinitas, κάλλος, ἀλήθεια, συμμετρία, pulchritudo, ueritas, commenſurabilitas. Hæcq; eſſe tria illa genera, & tres ordines Deorum. Ac de ſuperioribus ſic ſtatuit: ὧν τὸ μὲν πέρας δὴ θεὸς, ἐπ' ἄκρῳ τῶν νοητῶν, προελθὼν ἐκ τῆς ἀμεθέκτου, καὶ πρωτίστου θεοῦ πάντα μετρῶν. καὶ ἀφορίζων, καὶ πᾶσιν τὸ πεπερασμὸν, καὶ συνεκτικὸν, καὶ ἄχρανον τῶν θεῶν γένος ὑφιστὰς. τὸ δὲ ἄπειρον δύναμις ἀνέκλειπτος τοῦ θεοῦ τούτου. πάσας τὰς γεννητικὰς διακοσμήσεις ἐκφάνσας, καὶ πᾶσαν τὴν ἀπειρίαν, τήν τε πρόσθιον καὶ τὴν ὀπίσθιον, καὶ μέχρι τῆς ἐσχάτης ὕλης. τὸ δὲ μικτὸν ὁ πρώτιστος, καὶ ὑπερπόσιος διάκοσμος τῶν θεῶν, καὶ περιφανῶς τὰ πάντα σωτηρίως κατὰ τριάδα μὲν νοητὴν συνεκτικὴν συμπληρούμενος, παντὸς δὲ τοῦ ὄντος τὴν αἰτίαν, ἑνιαίως προδιέχων, καὶ ἐν τοῖς νοητοῖς τοῖς πρωτίστοις ἀκρότητα, καὶ τῶν ὅλων ἐξηρημένην ἱδρυσάμενος. Quę ſunt, E quibus, inquit, terminus eſt Deus in ſummo intelligibili progrediens ab imparticipabili; & primo Deo, omnia cõmenſurans, & determinans, & totum paternũ, & cõtentiuũ, purumq; Deorę genus creans. At infinitũ uirtus eſt indeficiens iſtius Dei, omnes generat ordines, efferens & omnem infinitatem, & ante ſubſtantialem, & ſubſtantialem, & uſq; ad extremam materiam. At uerò miſtum primus, & altiſsimus Deus, ordo Deorum, ſecreto cuncta complexus, per trinitatem intellectualem, contentiuam, repletus, omnis rei cauſam unifice complectens, & intellectualibus primis, ſummitatem, & ab omnibus ſeparatam ſtatuens. Hæc Proclus, nimium certè allegorica, imò uerò friuola, & commentitia, ex fonte uero, locoq; detorta, in ſomnijs humanis, chimerisq; contami-
B nata. Adhibenda igitur correctio, erroreq; omnis, bonis ſelectis à malis, aperiendus. Prima igitur emendatio, idq; ex doctrina Dionyſij, unde manarunt iſta Procli, erit, quòd ille Deorum ordo non ſunt unitates ille fontales; nequicquam eſt, cur hoc nomine uocentur; nec ſubiacet nomini quod ſuſpicatur, & aſſeuerat Proclus. Quod ut clarius intelligatur, intelligenda eſt; & conferenda ſententia Procli, & Dionyſij. Primum conueniunt uterq;, quòd ineffabilis; ac ſupereminẽs Vnitas; ſit cauſa omnium Deorum. Quod in ſuperiore teſtimonio Proclus dixit, Dionyſius autem de cœleſti Hierarchia, de Ieſu: ἡ τῶν ὑπερουρανίων ὄντων ὑπερούσιος αἰτία: Supercœleſtium ſubſtantiarę, ſuperſubſtantialis cauſa. Non conueniunt autem, erroreq; Procli eſt, quòd non dicit, genitos aut factos aliquando ab eminenti Deo, Deorum hos ordines, ſed generari, fieriq; ſemper, & quaſi ſemper niteſcere, innuens quendam ſempiternum ordinem nascentium Deorum à ſupremo. Vera autem doctrina eſt, quòd Deus eſt æternus, ſubſtantiæ ſupercœleſtes, & ſi maximæ ſunt, maximeq; diuinæ, creatæ tamen ſunt. Et id deſignat Dionyſius, cum Ieſum uocat cauſam ſupercœleſtium ſubſtantiarum. Generatio autem illa cum ſit impoſsibilis, & non naturalis (quia qui naſcerentur, manarentq; à Deo, eodem genere Diuinitatis; atq; ſupremus, Dij eſſent, habentes fluentem in ſe ſubſtantiã, Diuinitatem, & dicunt tamen ipſi nobiſcum, ineffabilem illam Vnitatem ab omnibus eſſe ſeparatam) certè uerius eſt & naturalius, ut ſupercœleſtes ordines ſint creati, illaq; perpetua dependentia; manatioq; quaſi radiorum à Sole, ſic à ſupremo Deo, ipſorum Deorum eſſe non poſsit. Secundum emendandum eſt, quòd Proclus idcirco uocat primos illos Deos, & quaſi primam Hierarchiam, θείας ἑνάδας, diuinas unitates, quia deprauans ueram, quam ſuper hoc apud Dionyſium deprehẽdiſſet Philoſophiam, cenſet ad eos, quaſi fontes omnium rerum, &, ut ipſe uocat, ἀκρότητας, ſummitates, cuncta reuocari, atq; uniri; totum hoc ad creationem, generationemq;

à primis oriri, & subsistere. Reliqua doctrina, cum tota ferme fabulosa sit & ficti- C
tia, ut quæ non ex apertis testimoniis sit, sed uiolentis allegoriis collecta, quas
inexplicabiliter adamauit Proclus, ut, si meieret Socrates, allegoricè meierit, non
est nec excutienda, nec admiranda. Illud item considerare operæpretium, ut scias
Proclum, hæc ab alio fonte accepta quibusdam uanis suis insomniis coloraſſe,
in hoc ordine Deorum intellectorum, & intelligentium, dicit esse hanc trinitatem,
τὴν ἐκφαντορικὴν, τὴν σωταγωγὸν, τὴν φερεκλικὴν, Annunciatricem, colligentem, custodien-
tem. Hæc nomina si uideris Dionysium, uidebis ab eo prius inuenta, & forma-
ta. Additq; Proclus: διόπερ ἡ μὲν ἐστι σωταγωγὸς τριὰς, ἡ δὲ σωεκλικὴ τοῦ πλήθους, ἡ δὲ τελεσιεργός:
Vt alia trinitas sit colligens, alia continens multitudinis, alia perficiens totum
hoc genus. Et hæc trinitas, nominaque, sumpta sunt ex Dionysio, cuius pecu-
are nomen est ἐκφαντορία, neque à Platone, neque Orpheo, nec ullo ferè ex Platoni-
cis usurpato. Illud quoque Dionysij est, quod Proclus ait de Diis, siue Angelis, qui
dicuntur τελεσιεργοὶ: ὅτι δὴ τελειούμεθα μὲν ἀνιόντες, ὑπὸ τοῖς τελεσιεργοῖς θεοῖς, μυούμεθα δὲ τὰ ὁλό-
κληρα καὶ ἀτρεμῆ φάσματα ὑπὸ τοῖς σωεκλικοῖς. Quæ sunt, Ergo, ait, perficimur ascendentes
sub perficientibus Diis, initiamur autem uisiones perfectas & stabiles, sub conten-
tiuis. Hæc inquam Dionysij sunt omnia, non res modo sed etiam nomina. Illud
quoque Dionysij est, quod ait, εἰς ἣν δὴ καὶ ἡμᾶς οἱ τῶν ὅλων ἀγαθῶν ἡγεμόνες τελετάρχαι
κατασήσειαν, οὐ λόγοις, ἀλλὰ ἔργοις φωτίσαντες: Ad quam teletam & nos omniũ bonor̃ prin-
cipes Teletarchæ deducunt, non uerbis, sed rebus illuminantes. Hoc totum Diony-
sij est, cuius sermo plurimus est, quòd ab Angelis irradiatur, illustratur, perficitur
animis. Nomen quoque Teletarches ipsius est, quo primum, ipsum initiationis
principem Christum, exinde Angelos appellat. Totáque res de illuminatione spiri- D
tuali, quæ etiam initiatio ab eo uocatur, Dionysij est. Neque Proclus de his lo-
qui quicquam potuisset, nisi libros eius legisset; sed dissimulato præceptore ue-
ro, ex Platone miris artificijs, ordines hos Angelorum deducit. Quo fit ut eius
doctrina sit plena confusionis, mirificarúmque fabularum, quas pro ueris tradi-
tionibus, ut ueritati, & his quæ erant alterius, germanum nitorem detraheret, sup-
posuisset. Adeóque in hoc est impudens, ut meras deliberationes, arbitria, ac decre-
ta, de Diis, eorúmque uita, genere, moribus, differentijs statuere non erubescat,
quasi qui semper eorum fuisset à secretis, & à cubiculis, cum eis omne æuum ex-
egerit, ut non exteriores actiones modò, & quas in omni mundo gerant prouin-
cias uiderit, sed cogitationes etiam, arcanáque pectoris abdita penetrauerit. Quæ
breuiter ego admonuisse contentus, nec arbitrans ad singula quæq; operæpre-
tium insistere, selectis bonis, & ostenso, eos super Angelis, ordinibúsque eo-
rum conuenire nobiscum. Nam congruente Proclo facile cæteros assensuros, do-
cet consecutio; assensúsque est Damascius, & Hermias. uenio ad tertiam Hie-
rarchiam.

De tertia Hierarchia, uel ordine Deorum, ex Proclo, & quòd in eo secutus est Areopagitam.

CAP. XIIII.

HANC Proclus, ut à principio dixi, uocat νοερὸς μόνον, Intelligentes tantum,
quia cum intelligant, aspiciantq; superiores, à quibus, ut ait Dionysius, ue-
ritatem, ac sapientiam irradientur, ipsi in ultimo ordine, nullos alios illu-
minantes, dicti sunt Intelligentes tantùm. De his Proclus in hunc modum disputat:

τὸ δὴ

A τὸ δὴ μετὰ τοῦτο, τρίτην ἄλλην διακόσμησιν θεῶν, τὴν νοερὰν ἀποκαλουμένην θεωρήσωμεν, συνεχῆ μὲν τῇ πρὸ αὐτῆς, συμπεραίνουσαν δὲ τὰς ὅλας προόδους τῶν θείων καὶ ἐπιστρέφουσαν εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ κύκλον ἕνα τῶν πρωτουργῶν καὶ παντελῶν διακόσμων ἀποτελοῦσαν: Poſt hæc, ait, tertium, alium exercitum, uel ordinem Deorum, qui uocatur intelligibilis, conſideremus, continuum quidem ei qui ante ſe eſt, abſoluentem autem omnes proceſsus diuinorum, & reflectentem ad principium; circulumq; unum omnium ordinum, qui primi opifices ſunt, abſoluentem. Hæc Proclus. Tertius igitur ordo Deorum, eſt continuus ſecundo; deinde in eo abſoluentur omnes diuini ordines, & quaſi facto circulo, ad caput reflectuntur. Hæc uera ſunt, & à Dionyſio priore prodita, quibuſdam autem adiectis, & uariata uerborum ſerie, à Proclo diſſimulata, Sed uniuerſale ſcelus Procli, Dionyſius igitur: λοιπὸν ἡμῖν εἰς θεωρίαν ἱερὰν διάκοσμον ὁ τὰς ἀγγελικὰς συγκλείων ἱεραρχίας, ὁ πρὸς τῶν θεουργῶν ἀρχῶν ἀρχαγγέλων τε καὶ ἀγγέλων διακοσμούμενον: Reliquus nobis ad ſpeculationem ſacram ordo, qui Angelicas concludit Hierarchias, quiq; à diuinis poteſtatibus Archangelis, & Angelis ornatur. Hæc Dionyſius. Flagitium igitur Procli, Deos hos à ſuperioribus producentis, ſuppoſititium, non germanum dogma. Nam quod ait, αὐτὴ τοίνυν ἡ νοερὰ τῶν θεῶν ὑπόστασις, ἤρτηταί μὲν ἀπὸ τῶν πρεσβυτέρων αἰτίων καὶ πληροῦται παρ' αὐτῶν τῆς ὅλης ἀγαθότητος καὶ αὐταρκείας. Nempe, Hæc igitur intelligibilis Deorum ſubſiſtentia, pendet quidem ab antiquioribus cauſis, repleturq; ab eis uniuerſa bonitate, & ubertate. Hæc ex Dionyſio deſumpta, id habent uerum ex fonte ſuo, quòd replentur inferiores hi à ſuperioribus, irradiantur, docentur, afflantur, initiantur: ſed quòd pendeant uelut à cauſis; & autoribus ſuis, ſuppoſitum; & adulterinum. Melius igitur Dionyſius, quem locum totum uſurpauit, donauitq; libro ſuo Proclus: Archangelorum, inquit, diuinus ordo, attingit communiter ſupremam per mediB tatem Hierarchiam. Nam & ſanctiſsimis principatibus communicat, & ſanctis Angelis: Illis quidem, quoniam ad ſuperſubſtantiale principium principaliter conuertitur, & ad ipſum, ut fas eſt, formatur, & Angelos ἑνοποιεῖ, uiuificat ſecum, inuiſibiles, coordinatosq; eius principatus. τοῖς δὲ, ὅτι κατὰ τὴν ὑποφητικὴν δὴ τάξεως, τὰς θεαρχικὰς ἐλλαμψεις ἱεραρχικῶς διὰ τῶν πρώτων διανεμομένων ὑποδεχομένη, καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτὰς ἀγαθοειδῶς ἀγγελλοῦσα, καὶ δι' ἀγγέλων ἡμῖν ἀναφαίνουσα: His autem, quoniam eſt ex ordine interpretum, thearchicas irradiationes Hierarchicè per primas poteſtates excipiens, & Angelis eas boniformiter annuncians, & per Angelos nobis oſtendens. Vides totum locum à furaciſsimo Proclo, ſed callidè & artificioſè latrocinia ſua occultante, ſublatum. Vides quid minores à maioribus accipiant, irradiationes ſcilicet, & ſcientias, ſapientiam, myſteria, ſacramenta, non ſubſtantiam, non eſſentiam. Non dependet hypoſtaſis eorum à ſuperioribus, ſed à ſolo, atque unico Deo. Replentur autem bonitate, ſi bonitatem interpreteris ſapientiam, cognitionem, non ſubſtantiam, & eſſentiam. Sed ut agnoſcas, quàm approbauerit Proclus noſtra, licet hoſtis, & quid de eo ſit iudicandum, addit Dionyſius: οἱ γὰρ ἄγγελοι καθὼς ἤδη προειρήκαμεν συμπληρωτικῶς ἀποπερατοῦσι τὰς ὅλας τῶν οὐρανίων νοῶν διακοσμήσεις, ἢ τὸ τελευταῖον. Angeli, inquit, quêadmodum diximus, completiuè abſoluunt & terminant omnes ordines cœleſtium mentium. Proclus autem paulò antè, συμπεραίνουσαν τὰς ὅλας προόδους τῶν θείων: Complêtem totos ordines diuinorum. Apud utrunque igitur abſoluit, terminat, omnes ordines Deorum, hæc ſuprema acies Deorum, aut Angelorum. Totus itaque ſumptus eſt è libris Dionyſij, horum Deorum ordo, quem nulla ratione ex Parmenide Platonis, ut fingit Proclus, ne Minerua quidem magiſtra informare, & quaſi in catalogum aſcribere potuiſſet. Proſequitur eadem illa ſuo de pectore: προέρχονται δὲ ἀπὸ πάντων τῶν πρὸ αὐτῶν οἱ νοεροὶ θεοί: Procedunt, naſcuntur ab omnibus, qui eos antece-

dunt intelligibiles Dij. Hoc iam dixi, fieri non posse, summo Deo, cunctarum rerum C primo, ac uniuersali fonte. Sed maiores ineptias, ne dicam impietates adiecit, quas quomodo uel animus suus somniare, uel cuiquam probabiles fore credere potuerit, satis admirari non possum: Vnitates, aut unitiones, inquit, accipiunt ab unitate, quæ est ante intelligibilia: τὰς δὲ οὐσίας ἀπὸ τῶν νοητῶν, τὰς δὲ ζωὰς τὰς παντελεῖς, καὶ συνεκτικὰς καὶ γεννητικὰς τῶν θείων, ἀπὸ τῶν νοητῶν καὶ νοερῶν. τὴν δὲ νοερὰν ἰδιότητα παρ' ἑαυτῶν λαχόντες: Substantias autem ab intellectis: At uitas uniuersales & contentiuas & generatiuas diuinorum, ab intellectis & intelligentibus: Verum intelligibilem proprietatem à se ipsis. Quæ est hæc distributio, ac quasi dilapidatio, aut uerius fabrica, ut tanquam ad ædificium palatij, sicut alius calcem, alius lapides, alius ligna confert, sic ad compositionem istorum Deorum, Deus unitatem, prima Hierarchia substantiam, uitam autem apportet secunda? cur qui dedit unitatem, non etiam dedit uitam? Nouis igitur quibusdam Dijs, ueris, ac naturalibus expulsis, cœlum ac mundum complere, nouamq; quasi eorum Rempublicam conscribere satagit. Sed ego cupidior bonorum, ac uerorum, quàm malorum fictorumq; esse narrator, productis quæ bona, nostræq; Theologiæ conformia uiderentur, cætera ipsi Proclo de fece suarum fabularum hausta relinquam.

Quod Hermias item, quemadmodum & Proclus, secutus est Dionysium in definiendis Hierarchijs cœlestibus, & quid non ueri addiderit.

CAP. XV.

DIONYSIVM quoque & Proclum secutus est Hermias, ea nomina Deorum, & res afferens, quæ clarè sunt apud diuinum, supremumq; omnium Theologorum. Vtitur etiam irradiationibus illis Dionysiacis, D quibus minores ab altioribus, Deoq; propioribus Angelis afflantur. E quibus ad alia super Phædrum Platonis ait: τὰ γὰρ ὑπέρτερα τοῖς κοιλοτέροις, ἀληθείας φῶς ἐλλάμπει: Superiora, inquit, lumen ueritatis inferioribus irradiant. Hoc quàm sit Dionysij, uidere est, in omni propè opere de cœlesti Hierarchia, uisumq; abunde superius. Prosequens autem Hermias, resq; acceptas à Dionysio, nominibus suarum fabellarum appellans, addit: νοήσωμεν τοίνυν τέσσαρα ταῦτα, τὸ ἕν, τὴν πρώτην ἀρχήν, τὸν φάνητα, ὅπερ ὅρος τῶν νοητῶν θεῶν, ἀρχὴ δὲ τῶν νοερῶν ἐξηρημένη. Quæ sunt, Quatuor, ait, hæc consideremus, Vnitatem, primumq; principium, Phaneta, qui est terminus, finisq; intellectorum Deorum, principium autem ab intelligentibus separatim. Reuocando igitur cuncta in suum locum, & nostra à fabulis eorum segregando, dicatur uerissimum esse, quod de primo principio, quæ concorditer ab illis, priscaq; omni Philosophia uocatur Vnitas, asseuerat. Quòd autem ait Phaneta finem, absolutionemq; Deorum intellectorum, principium intelligentium, sentitq; Deos intellectos, ut sæpenumero docui, primos illos celsissimosq; Angelos, quos inferiores aspiciunt, intuenturq; uelut doctores suos, intelligentes autem hos ipsos, quorum in sublimes supremosq; illos acies est defixa, dicendum, Orphicum illum Phaneta, non esse cum Dijs cœlestibus, intellectisq; adnumerandum. Phaneta enim Solem appellabat Orpheus, cuius reddidit ipse rationem, quòd primus fecit, ut omnia uiderentur in mundo, uisus ipse primus, omnibus antea cœcis, teterrimaq; in nocte sepultis. Nam

Nullus adhuc terris præbebat lumina Titan,

Dictus est Phanes ipse Titan. Cum igitur Phanes sit corporeus Sol, & cum sensibilia, & intelligibilia, suos tueri locos, quos Natura præscripsit, debeant, utique non erat

A erat inter choros Deorum ſiſtendus: Sola forte poterat allegoria, ut ſit allegoricè Phanes Deus inter Deos intellectos, ſicut Sol iuſtitiæ eſt Deus. Sed ſi Phanes eſt Deus, utique Deus ille, non qui claudat Deos ſupremos, ut finis primæ Hierarchiæ, principium ſecundæ, ſed ſupremus Deus, Sol omnium cœleſtium Intelligentiarum. Id enim locutus eſt Plato, aptans exemplum Solis ad intelligibilia, quemadmodum Sol eſt cauſa ut omnia ſenſibilia ſint & uideantur, ſic ſummum Bonum ceu infinitam lucem, ut ſit, & intelligat omnis ordo cœleſtis. Addit quoque Hermias: ζεὺς ὑπερκοσμίων βασιλεὺς πέρας ἰδίων νοερῶν θεῶν. ἕκαστον δὴ τούτων τοῖς ὑπ' αὐτῷ φῶς ἐλλάμπει, τοῦτ' ἔστιν ἀλήθειαν, ἣν ἔχει ἀπὸ τῆς ὑπερκειμένης τάξεως, οἷον ὁ ἥλιος φῶς ἐπιπέμπει τοῖς αἰσθητοῖς ὑπερκόσμιον. διὸ καὶ ἡ οὐσία αὐτοῦ λέγεται ἀπὸ τῶν ὑπερκοσμίων εἶναι. πάλιν ὁ ζεὺς φῶς ἐλλάμπει τοῖς ὑπερκοσμίοις νοεροῖς. πάλιν ὁ φανὴς φῶς ἐπιλάμπει τοῖς νοεροῖς θεοῖς νοητόν. ἡ δὲ πάντων ἀρχὴ, καὶ τοὺς νοητοὺς θεοὺς καὶ πάντα, τὸ ἀπ' αὐτοῦ θεῖα πληροῖ φωτός. Quod eſt, Iupiter ſupermundanarum rerum, finis propriorum intelligibilium Deorum. Vnuſquiſque igitur horum, ſibi ſubiectis lucem irradiat, hoc eſt, ueritatem quam habet à ſupremo ordine, ut Sol lucem immittit ſenſibilibus ſupermundanam. Quocirca, & ſubſtantia eius dicitur à ſupermũdanis eſſe. Item Iupiter lucem irradiat intelligibilem. Iterumq; Phanes irradiat lumen intelligentibus Dijs intellectuale: Principium autem uniuerſale, & Deos intellectos, & omnia, diuina luce ſua complet. Hæc Hermias. Primum quæ de irradiationibus diſputat, uera ſunt & noſtra. Sed quoniam uerus ordo Theologiæ peruertitur, paulum emendare operæpretium eſt. Quomodo enim Iupiter rerum intelligentium infundere lucem eis ab ordine ſuperno acceptam dicitur, ſi generatim apud priſcos, Iupiter eſt pater hominum, atque Deorum, eſt ſator cœli, & terræ? Non ſuperare Diuinitate debet omnes cœleſtes ordines, qui creauit omnia, quem
B uti ſummum Deorum ſuſpexere omnes? Quæ nouitas iſta Procli? Nam hunc ſecutus Hermias in Deorum choris deſcribendis. Quæ audacia, Iouem è culmine Diuinitatis ſuæ deiectum, redigere in ordinem Deorum inferiorum, qui lucem accipiant à ſuperno ordine? Quaſi non ſit ipſe lucis omnis, ueritatisq; fons, & principium, nullius luminis indigus. Verum igitur eſt lucem ueritatis irradiare Iouem, ſed à nemine acceptam, ut qui ſupremus ſit omnium Deorum; dicendumq;, & prædicandum de Ioue, quod nouiſsimè prædicat de principio uniuerſali. Eſt enim hoc principium ipſe Iupiter. Et quod ait de hoc principio, à quo tota curia cœleſtis, omnesq; ordines Deorum, larga luce Diuinitatis compleantur, lux autem ueritas eſt, & iniciatio, & ſapientia. Acceptumq; ex uberrima illa, quæ loquendi de rebus hiſce audaciam dedit Platonicis, Theologia Dionyſij, quæ ad alia hoc habet: συῆκται τοίνυν ἡ μὲν πρεσβυτάτη τῶν περὶ θεὸν, νοῶν διακόσμησις ὑπὸ τῆς τελεταρχικῆς ἐλλάμψεως ἱεραρχουμένη τῷ ἐπ' αὐτὴν ἀμέσως ἀνατείνεσθαι ἱλυῳλωτέρα, καὶ φανωτέρα τῆς θεαρχίας φωτοδοσίας, καθαίρεται καὶ φωτίζεται, καὶ τελεσιουργεῖται, ἱλυῳλωτέρα μὲν, ὡς νοητοτέρα, καὶ μᾶλλον ἁπλωτικὴ καὶ ἑνοποιῶ, φανωτέρα δὲ ὡς πρωτοδότῳ καὶ πρωτοφανεῖ, καὶ ὁλικωτέρα. Quæ ſunt, Collegimus igitur, & concluſimus, quòd nobiliſsimus, ſupernusq; mentium, quæ circunſtant Deum, ordo, à Teletarchica, id eſt, initiatrice, irradiatione, ſacris modis recta, quòd in eam immediate intendat, occultiore, & clariore illuminatione à ſummo Deo manante purgatur, illuminatur, & perficitur. Occultiore quidem, ut intellectiore, magisq; ſimplici, & unifico: clariore autem, ut quæ prima datur, primoq; apparet, & uniuerſaliore. Hæc ille, omniq; opere diſſeritur de lumine ueritatis, à fonte diuino in ſuperiorem inferioremq; mundum manante. Inde diuini operis principium auſpicatus dixit, πᾶσα πατροκινήτου φωτοφανείας πρόοδος εἰς ἡμᾶς ἀγαθοδότως φοιτῶσα. Omnis, ait, luminis, & claritatis à Patre ſcatentis in nos, benefica manatio. Quare hinc accepere

minores

minores Platonici, quorum certè nemo erit, qui non miretur (ut loquar grauiſsi- C
me) prauitatem, eam religionem infenſam eos habuiſſe, cuius myſterijs ſuam Phi-
loſophiam nobilitare ſtuduerunt, ſine quibus fabularum ineptias colorare nequi-
uiſſent. Nam nobiliſsima materia, diuinisq; nominibus, totoq; ſermonis ordine à
Dionyſio ſuſcepta, fabularum ſordes, ut ſectionem Saturni ac Cœli, expulſione
dilacerationemq; Dionyſij, cæteraq; id genus affixerunt, & tanquam nobilem ue-
ſtem centonibus aſſutis, dehoneſtarunt. Sed boni eſt, nec bona ſpernere, necnon
acri iudicio ueritatem à mendacio perpurgare.

De alijs generibus, & nominibus Deorum apud Proclum ex Dionyſio, & quid in his diſſentiat à uero.

CAP. XVI.

SVNT item apud Proclum, etiam à Dionyſio deſumpta alia genera Deo-
rum, ſiue Angelorum, quorum unum uocatur ἀπόλυτοι, abſoluti, exempti
à mundanis gubernaculis, & quaſi ſemper cœleſtes, alij his oppoſiti, ἐγκόσμιοι,
mundani: de quibus Proclus: λοιπὸν δὲ οἱ ἐγκόσμιοι πάντων ὑποδέχονται τὰς ἐλλάμψεις τ῀ πρὸ
αὐτῶν, διὸ κὴ ἐνεξουσιάζουσι τ῀ παντὶ μιμούμενοι τοὺς ἀπολύτους, κὴ τοῖς εἴδεσι διακοσμοῦσι τὰ τῇδε. De-
inceps, inquit, mundani, omnium qui ante ſe ſunt irradiationes accipiunt. Quocir-
ca dominantur uniuerſo, imitantes exemptos; & ſpeciebus informant res has no-
ſtras. Sic ille. In quibus, ut moris eſt, ſunt falſa & uera. Quod enim de adminiſtra-
tione generis humani dixerat Dionyſius, quòd Angeli mundani rebus humanis
præſidentes, uerſantur in hoc mundo, unde & uenti, & fulgura uocati, quòd iuſſa
Dei in hac prouincia celeriter exequuntur, longè à ueritate eſt, hoc à Proclo de-
ſignatum eſt munus, quòd creationem formarumq; productionem moderentur: ſo- D
lita ſcilicet temeritate plus res naturales, quàm humanas, & hunc corruptibilium
rerum ordinem, quàm felicitatem hominum attendentes. Eadem de uerorum do-
gmatum deprauatione: εἰκότως ἄρα καὶ οἱ τὰ θεῖα σοφοὶ τήνδε ἐκάτερα διάδα τ῀ νοητῶν αἰτίαν
ἔλεγον, τ῀ τε πατρικῶν, κὴ τ῀ ἀρχικῶν θεῶν. Iure, inquit, diuinarum rerum prudentes, ex-
tremam trinitatem Deorum intellectorum cauſam dixerunt fontalium & principa-
lium Deorum. Ego uerò, Procle, neminem inueni, qui Deos aliorum Deorum
cauſam, autoresq; aſſereret; uni ſupremo Deo, rerum cunctarum, uiſibilium, & in-
uiſibilium imperium, cunctis, ipſo uel Platone, & Empedocle adiudicantibus.
Deos autem fontales ubi reperies, niſi in dogmatis Chaldæorum? in quibus dele-
ctum habere oportere boni Philoſophi iudicarunt. Vnus modò fontalis, cuius fuit,
eſtq; cuncta creatio. Principales autem Dij noſtri ſunt, uocati à ſummis Theologis,
ἀρχαὶ, principatus, non ἀρχικοί. Illud porrò examinandum: ἅπαντες γὰρ ἡγεμόνες ἐσὶ κὴ
ἄρχοντες ἐμ τ῀ παντὶ, κὴ πολλὰς μὲν ἀγγέλων τάξεις περιχορεύουσιν αὐτοῖς, πολλοὶ δὲ δαιμόνων ἀριθμοὶ,
πολλαὶ δὲ ἡρώων ἀγέλαι: Omnes enim ſunt duces & principes in uniuerſo, & multi or-
dines Angelorum circunſtant eos, multæ Dæmonum copiæ, multi greges Heroum.
Dicendum, ubi nomen Angelorum Proclus inueniſſet, ibi reperire potuiſſe omnes
ſuper nos animos uocatos Angelos. Et quanquam uerum eſt infimam Hierarchiam,
quæ ex Angelis apud Dionyſium conficitur, ſubiectam eſſe ſuperioribus, qui pote-
ſtates, & principatus uocantur: at, quòd circunſtent illos undique Angeli, fortaſſe
non eſt uerum, ne maieſtatis unius, ac ſingularis honores ad alios transferantur.
Adhæc uanum eſt Dæmones ab Angelis ſeparare, quos quidem ſeparat, dum cum
Angelis, ut & ipſos bonos ſupremos illos, uult circundare. Nam boni Dæmones,
ſunt Angeli, autore Philone. Commentitium quoque Heroas ab animis hominum

ſeparare

A ſeparare, quod eo ipſo loco, cum multis alijs Platonicis facit. Quid enim aliud Heroës ſunt, quàm iuſtorum, bonorumq́; hominum animi? Sed ſatis eſt, eos ex parte ueritatem uidiſſe, & agnouiſſe, gratamq́; habuiſſe.

De eſca Deorum, uel Ambroſia, & Nectare: quæ cum uere à Platone, & Ariſtotele fuerit aſſignata, Proclus parumper infecerit.

CAP. XVII.

EXAMINANDA quoque ſunt, & conferenda, quæ de eſca Deorum locuti ſunt noſtri, & Philoſophi. Vidimus ſuperius, præclaram Ariſtotelis ſententiam, Deorum felicitatem, indeficientemq́; beatitudinem, eſſe cognitionem, ſcientiamq́; perennem. Deducebat autem ex dictis Ariſtotelis ratio, qui cenſuit, ſupremã, diuiniſsimamq́; Mentem, beatam eſſe cõtemplãdo ſeipſam, ex maieſtate ſua diuina gaudia decerpentem, inferiores mentes eadẽ ex cauſa beatas eſſe, & ſupremũ illum intuentes. Qui cum ſibi ipſi ſit infinitæ uoluptatis cauſa, multo facilius felicitet inferiores mentes. Cur autem non aliunde, quàm ex ſe ipſo beatus ſit Deus, cauſa dicebatur, quòd non habeat maiorem, ex cuius contemplatione, & notione, fiat beatus. Quæ ratio efficiebat, ut quoniam minoribus mentibus unus eminentiſsimus ante ſtat Deus, hunc unum neceſſario reſpectent demerſæ in pelagus infinitarum uoluptatum. Hoc Plato prior dixerat; ſecutus eſt Ariſtoteles, cæteriq́; Platonici, Dionyſius autem noſter omni opere ſuper hac Angelorum felicitate diſſeruit. Hæc igitur omnia partim Proclus de eſca horum Deorum loquens ſecutus eſt, partim adiecit ex ſuo pectore, perpendenda nobis an uera ſint. Secus autem quàm de-
B ceat, mea quidem ſententia, Platonem interpretatur, qui cum prata in cœlo ad exprimendam cœleſtem felicitatem ſtatueret, nil aliud hac in re quàm beatitudinem Deorum, qui ſemper ſunt beati reſpiciens, per commentitias allegorias à Proclo cõtaminantur, eam eſſe uim feracem omnis uitæ formarumq́; omnium. Eſſe porrò Deorum eſcam unitionem quandam intellectualem; Ambroſiamq́; & Nectar, notionẽ, et prouidentiam eſſe inferiorum, ἐπιστήμην τὴν τῶν ἀμβροσίαν, στερεὰν τροφὴν εἶναι φασὶ, τὸ δὲ νέκταρ, ὑγράν: Quandoquidem Ambroſiam robuſtum pabulum eſſe ferunt, humidum Nectar. Hanc ob cauſam, ſolutam per que omnia tendentem prouidentiam Nectar eſſe, robur autem, firmamq́; aſsiſtentiam, in ſuperioribus, eſſe Ambroſiam. Concludensq́; Proclus, νέκταρ οὖν καὶ ἀμβροσία, θεῶν τελειότητες, ἥ θεοί: Nectar igitur & Ambroſia Deorum perfectiones, quatenus Dij. Hæc de eſca, ab eorum, opinor, qui melius hæc ante eum norant, ſententijs, aliena, cum nec Plato, nec Ariſtoteles, Dionyſiusq́; ac poëtæ aliam Deorum Ambroſiam, ac Nectar celebrauerint, quàm ineffabiles eorum uoluptates, quòd iuuenes ſemper, procul ab omni clade, & uexatione, futuri ſemper tales, quòd aſsiſtant uultui diuino, in quo contemplando, inæſtimabiles uoluptates nullis niſi his, qui fruuntur, cognitæ. Eſt quidem, & eſſe putandum eſt, beatitudinis partem eorum, lucis illam myſteriorumq́; mutuam communicationem, qua minores à maioribus irradiantur, dum tam ſublime, diuinumq́; inter eos tranſigitur munus; ſed perfecta beatitudo eſt intuitus glorioſiſsimæ Diuinitatis, largos maieſtatis ſuæ, quemadmodum Sol in mundo ſenſibili, in regione ſuperna radios effundentis, implentisq́; circunſtantes beatitudine.

Circunſtant animæ, dextra, læuaq́; frequentes:
Nec uidiſſe ſemel ſatis eſt, iuuat uſque morari.

Hoc nectar Deorum, & Ambroſia, quod Raphaël confeſſus eſt. Ea denique exibi-

landa, quoniam Naturæ contraria tendunt, quæ de Dijs omnibus in uniuersum C
est locutus. Alium esse Deum simpliciter, alium per unitionem, alium per partici-
pationem, alium per συναφὴν, connexionem, alium per similitudinem. Et quòd
unusquisque τῶν ὑπερσσίων, supersubstantialium, πρώτως θεὸς, sit primo, principali-
terq; Deus. Quilibet ex intelligentibus per unitionem; Dæmones diuini per co-
pulationem cum illis; Animæ hominum per similitudinem. Quoniam igitur unus
est duntaxat supersubstantialis, & principaliter Deus; cœlestes autem omnes &
terrestres Dij sunt per similitudinem; redundat unitio & copulatio, & cum poëticis
fabulis connumerabitur.

Ex Theologia Damascij de Dijs, siue Angelis, & uno supersubstantiali Deo, & quòd is etiam imitatus est Dionysium.

CAP. XVIII.

DAMASCIVS quoque similis est cæteris Platonicis in describendis mentibus cœlestibus, Dionysium & ipse imitatus, qui præbuit Platonicis loquendi de choris cœlestibus exemplum. Ex fontibus igitur eius, non modò rebus, sed nudis etiam simplicibusq; uocibus usurpatis, hæc scribit: ὡσαύτως δὲ φαίη τις ἂν κὴ τὰς πολλὰς εἶναι δυνάσστας ζωὰς. ἐλλάμψεις εἶναι ζωτικὰς ἀπὸ τῆς μιᾶς ζωῆς ὑφεσώσας, ἀναβρεόσστας εἰς πάντα τὰ ζῶντα, κὰι τὰς πολλὰς πάλιν ἑνδέσεις εἶναι κατὰ ἔλλαμψιν ἀπὸ τῆς μιᾶς ἀσίας πεφυόσστας εἰς τὰ πάντα τὰ ὄντα. τίδε δεῖ πολλὰ λέγειν; ὅτι κὰι τὰς θεὰς ὅτως ὑποτίθενται πολλὰς οἱ πρὸ ἰαμβλίχε σχεδὸν πάντες φιλόσοφοι, ἕνα μὲν τὸν ὑπερσσίον θεὸν λέγοντες, τὰς δὲ ἄλλας ἀσιώσεις εἶναι ταῖς ἀπὸ τὸ ἑνὸς ἐλλάμψεσιν ἀπεθεσμένας. κὰι εἶναι τὸ τῶν ὑπερσσίων πλῆθος ἑνάδιον, ἀπ αὐτοτελῶν ὑποστάσεων, ἀλλὰ τῶν ἐλλαμπομένων ἀπὸ τὸ μόνε θεῦ, κὰι ταῖς ἀσίαις ἑνιδυμένων θεῶν: Similiter item dicat quispiam, & multas, quæ uidentur esse, uitas irradia- D
tiones esse uitales, ab una uita subsistentes, promanantes in omnia uiuentia. Mul-
tasque item missiones secundum radiationem ab una substantia, procedentes in
omnia quæ sunt. Quid multis? quando & Deos multos hi omnes ferè qui ante
Iamblichum floruerunt Philosophi sic statuunt, unum quidem supersubstantia-
lem Deum dicentes, alios substantiales esse, radiationibus ab uno deificatos: &
esse supersubstantialium unitatum multitudinem, non per se perfectarum subsisten-
tiarum, sed radiantium ab uno Deo, & substantijs manantium Deorum. Hæc à
Damascio dicta eo iudicio perpendenda sunt, quo multa Philosophorum dogma-
ta cœlestibus literis non irradiata, digna fuerunt, quæ paulum lucis acciperent.
Principio uerum est, & exempli uice seruiens ad agnoscendum rerum præcipueq;
animorum creationem, lucis manantis, ac radiantis exemplum: sic omnibus re-
bus, omniq; uita animis natis, & profectis à Deo, quemadmodum radij fun-
duntur à luce. Eoq; Philo uocat animos ἀπαυγάσματα, radiationes. Radiationes
inquam uitales ab una maxima lucidaque uita profectas. Sed quòd hæc quasi ra-
diorum, Deorum multitudo perenniter lucens fluat à Deo, nunquam radijs à
Sole suo non manantibus (quod eius, aliorumque Platonicorum uidetur do-
gma) multis de causis uerum esse non potest. Esset primum Deorum ac summi sin-
gularisq; Dei sempiterna coniunctio, semper Sole suas fundente luces. Essent æterni
Dij minores, sicut maximus æternus. Substantiam summæ Diuinitatis fluentem
in eos, uel ipsi fluens ipsa Dei substantia forent: sicq; non unus solus æternus,
solus uerus substantialisq; Deus, sed in tot partes scissa Diuinitas, quot à Deo ma-

narent

A narent luces. Quocirca neque fieri etiam potest quod Iamblichum, multosq; ante eum Philosophos opinatur sensisse, esse multos ὐσιώδεις, substantiales Deos, radijs diuinis deificatos, id est, quorum Diuinitas radiet cum primo ac singulari Deo. Nam is qui est supersubstantialis Deus, ueram solus obtinet substantiam Diuinitatis. Reliquorum similis substantiæ diuinæ, non substantia diuina: quemadmodum solus habet substantiam humanitatis, quicunq; est substantialiter homo: qui autem non est naturaliter, substantialiterq; homo, nunquã substantiam humanitatis possidebit. Est autem substantia natura cuiusq;. Quare cuicunq; substantia Diuinitatis adesset, uera suprema q; diuinitas etiam adesset. Vt igitur Philo mentis humanæ creationem, pulchro declaraturus exemplo, eam uocauit ἀπαύγασμα, radium, scintillam à Deo; sensit autem non æternam scintillationem, splendorem q; perenniter lucentem, sed semel quiddam splendoris ex æterna luce diuina demissum: sic si Damascium sensisse putemus, sanum erit dogma, & Deorum quos ait radiationibus à Deo ἀποθεσμένους, fieri Deos, quos etiam Dionysius testatur in Theologia Deos uocari, dicemus creationem fuisse, cum diuinitus à potestate prolifica sua Deus splendores quosdam uitales, qui Dij nempe mentes angelicæ fuerunt, demisit, non ex sua Diuinitate, sed fœcunda potestate luces illas sui similes accendens, quemadmodum ex ditissimis potestatis suæ thesauris lucem corpoream, quæ nusquam prius esset, inflammauit. Obseruandum igitur Dionysium non usum esse nomine creberrimo ipsi, & Platonicis, ἔλλαμψις, super eorum à Deo radiante substantia, sed super sapientia, doctrina, scientia, mysterijs, quæ tanquam lumen à Deo supremo Angelis suis infundatur. De quo in cœlesti Hierarchia, Inferiorum, inquit, substantiarum ordines, igneæ, sapientis, intellectualis, diuinæ uirtutis, sunt participes, inferius,
B & ad ipsas priores respicientes. Ipsæ enim prius Deum cognoscentes, & diuinam uirtutem excellenter cupientes, etiam priores merentur, quoad eis fas est, diuinam potestatem æmulari. Tum eas, quæ post se sunt, substantias omni potestate inflammant, dantes eis copiosè splendorem, qui in eas descendit. Similiter & hæ inferioribus, per ordinem quælibet prima subsequẽti. Transitq; in omnes, ex proportione, πρόνοια διαφοιτῶντος θείου φωτός, Dispensatio per omnes commeantis diuini luminis. Est igitur omnibus illuminatis principium illuminandi, Deus quidem natura, & uerè, proprieq; ut luminis substantia, & ipsius esse, ac uidendi autor; uerum & omnibus mentalibus, ex proportione ἐπιφάνεται, apparet, lucescit, propriam illuminationem præbens proximis, ac dignissimis. Hæc ad uerbum Dionysius, in quibus apparet, quàm non syncerè Platonici, quemadmodum multa, sic nec dogma de illuminatione & irradiatione intellexerunt. Est igitur illuminatio Nectar illud, & Ambrosia diuina, cognitio, sapientia, quam supremam animorum uoluptatem sensit Aristoteles. Hæc incipiens à supremo Deo, qui primus dat sapientiæ suæ lucem, transit per omnes ordines diuinos ex proportione, & ordine, prius primis, exin postremis. Hæc illa θεωρία esca Deorum ineffabilis uoluptatis, spectaculum implens animos uberrima lætitia, iure lux appellata, ut quæ non sit nisi cognitio, contemplatio diuinorum mysteriorum. Quare quod Iamblichus dicit, referturq; etiam à Damascio, ἕνα ὑπερούσιον θεὸν, τὰς ἄλλας ἐλλάμψεις ἀπ' αὐτοῦ θεότητος. Quod est, Vnum esse supersubstantialem Deum, cæteros radios ex Diuinitate eius. Errabit, quicunq; non rectè interpretatus fuerit, ut radius Dei sit Angelus, quemadmodum est mens humana. Creata scilicet à Deo, & tanquam lux accensa creando. Vnus est enim Deus supersubstantialis, de cuius prolifica potestate cuncta manarunt.

C

DE DAEMONIBVS.

Priſcis Dæmonum naturam innotuiſſe. Profanas literas ſimilia ſacris de Dæmonibus perhibere. Nomen Dæmonum, Græcum, Hebraicumq; eſſe poſſe. Eſſe hoc nomen commune bonorum, ac malorum.

CAP. XIX.

NVNC erit ſermo de Dæmonibus: propoſitiſq; ex priſca Philoſophia, cui natura, uisq; eorum non fuit incognita, ſententijs, in ſacrarium ueritatis bona reuocabuntur, fabulis, & ſeculorum diuturnitate è ſedibus ſuis tranſpoſita. Omnia quidem propemodum apud exteros, ſuper natura, caſu, genere Dæmonum deprehenduntur, atque in Theologia uera, ſi ueritatis origine reperta, & quoniam inter ueritatem, ac falſitatẽ ſæpe magnũ eſt cõmercium, prudenti ab inuicem iudicio ſeparentur. Vt autem præpotens Diuinitas, Diuinitatisq; myſterium, creatio mundi, principium generis humani, immortalitas animorũ cognita fuit cunctis, & prædicata: ſic quandam fuiſſe ſemper de Dæmonibus ſcientiam apparet, quam noſtræ literæ poſtea melius explicuerunt. Ac primum nomen ipſum ueſtigandum, & in quos pertineat, apud Philoſophos, ac Theologos dirimendum, ut locis cunque ſuis datis, ueritas eluceſcat. Tres ſunt huiuſce appellationis rationes, duæ Græcæ, una Hebraica. Plato primus autor fuit in Cratilo, quo tamen libro, cum de re difficilima, atque ab animo longinqua quæreret, dubius ubique, & incertus uelutiq; palpitans ingreditur, cenſet Dæmonas ex ſententia Heſiodi uocatos, quaſi δαήμονας, prudentes, ſcientes, in uetuſta lingua Græcorum eo nomine nuncupatos. Atque ait eſſe non modò Heſiodi, ſed multorum aliorum è poë- D
tis ſententiam, uiros probos magnis honoribus affectos poſt mortem, Dæmones, iuxta hoc prudẽtiæ, ſapiẽtiæq; nomẽ, fieri. Eiq; ſentẽtiæ ſe quoq; libenter aſſentiri, ut optimus quiſq;, ſiue uiuens, ſeu defunctus ſit, rectè quàm uocetur Dæmon. Hoc de eorũ nomine ſenſit Plato. Quæ autẽ de re dicit, paulò pòſt diſquirẽtur. Cæteri Græci, præcipuè Euſebius, Dæmonas putat dictos ab eo, quod eſt δαιμάνω, exterreo, pauefacio, quod ſpectrorũ, Dæmonumq; ſit proprium. Tertia deductio, uera ni fallor eſt. Sæpe enim ſum arbitratus quemadmodum magna nominum uis ex Hebraica lingua fluxiſſet ad Græcos, quoniam nati ſunt Græci à uetuſtiſsimis cognatis eorum, qui Hebræorum, Aegyptiorumq; gentem progenuiſſent: ſic hoc nomen antiquum à uetuſta Hebraica lingua: quam uidetur ſomniaſſe in Cratylo Plato, aſſerens quandam barbaram linguam dediſſe cæteris linguis nomina, ad eos ueniſſe. Hebraicè Shadai dicitur Deus & Dæmon. Scribiturq; in ea lingua, quæ ſolas conſonantes, raro uocales ſcribit, prior litera ſhin coniuncta cum daleth. Videntur itaque Græci illi uetuſtiores reiecta priore litera, aut iuncta cum ſequenti, uocaſſe Daimones, qui dicuntur Hebraicè Sdaim, ut ſi reijcias priorem conſonantem, fiat Dai, in numero multo Daim. Quod ne cuiquam mirum uideatur, norit, pleraque nomina Hebraica, in lingua Græca, uel detractis ſyllabis uel auctis inueniri. Hebraicè dicitur Rapha, mederi, Græci addiderunt unam ſyllabam Therapha. Hebraicè dicitur Banum, intelligere, Græci unam ſyllabam detraxere νοῦν, Num. Hebraice eſt Ba, ambulare, Græci, & Latini addidere: Latini unam, Græci duas ſyllabas: illi Vado, hi Badiſſo. Itaque minimè mirum, cum ſint alia complura exempla, ab Hebraico Sdaim, factum Græcum Daimon: nam diphthongos ueteres Latini & Græci proferebant. Cognita igitur etymologia nominis

Hebraici

A Hebraici, unde Græcum defluxit, tum de natura Dæmonum melius disseremus. Est Hebraicè nomen Sdai, Dei omnipotentis, fortis. In numero multo Sdaim, semper Dæmones malos designat. Dicitur autem nomen à uerbo Hebraico, Sadad, euertere, uastare; inde nomen fortis, & omnipotentis. Vt igitur in cæteris diuinis nominibus Hebraicis, Græcis, & Latinis, communicatio fuit cum hominibus, superioribusq; substantijs (Etenim Elohim, quod Dei nomen est, etiam Angelis & iustis hominibus est attributum. Erant item Dij gentium, hoc nomine dicti: Græci autem θεὸν, non illum modò, uerum, singularem, unicumq; Deum, sed multos alios appellarunt, item & Latini) sic uidetur nominis diuini Sdai, facta Dæmonibus, spiritibusq; malis communicatio. Nisi malis opinari uocatos Sadaim, quasi euersores, destructores: sed, ut dixi, id etiam est in sacris literis nomen omnipotentis Dei. Videtur igitur rectius, arbitrari id nomen datum eis ex communicatione, & similitudine, quòd sint potestates superiores, Angelis similes. Proinde simile nomen obtinuerunt. Illud quidem mirabere in sacris literis, quòd promiscua sunt nomina bonis & malis potestatibus. Quippe cum sit unus Rex omnipotens mundi, hos tamen diuus Paulus etiam uocauit κοσμοκράτορας, mundanos principes. Ergo ueriſsimum est, & ad intelligendum quicquid de Dæmonibus, à Philosophis disputatur, maximè opportunū, quod Philo Iudæus admonuit in libro de mundo, his uerbis: Animas, inquit, & Dæmonas, & Angelos, nomine quidem differre: unam autem atq; eandem esse rem, tibi persuadens, molestissimam superstitionis sarcinam abijcies. Vt enim bonos Dæmonas & malos plericq; dicunt, similiter animas: sic & Angelos, alios quidem, qui futura prædicerent, legatos quosdam hominum ad Deum, sacros, & incorruptos custodes propter præclaram hanc, & inculpatam administrationem: contrà alios impu
B ros & indignos, qui prædicerent, ipse arbitratus, haudquaquam errabis. Hæc Philo. Estq;, ut dixi, optima, necessariaq; in omnibus Philosophorum libris admonitio. Monet autem tum eandem esse naturam animarum, Dæmonum, Angelorum, & sæpe alterum esse pro altero, tum hæc omnia, bona esse, & mala, bonas animas & malas, bonos Dæmones, & malos, bonos Angelos, & malos. His cognitis, fieri, ut grauissimum superstitionis onus non feras animo. Neque enim decipieris, impieq; peccabis, Dæmonas malos, arbitratus bonos, quod peccauit Plato, interdumq; Porphyrius, multiq; alij Platonicorum: Rursum non errabis, audiens apud Philosophos Dæmonas custodes generis humani, interpretaberisq; eos Angelos illos bonos. Sic nosces, prędictionem rerum futurarum, legationemq; Dei ad homines, bonorum esse Dæmonum: bonos autem Dæmonas, intelliges Angelos. Quoniam igitur hæc omnia sunt in libris Philosophorum, obseruanda sunt diligenter, ne altera, pro alteris accipiantur.

Exempla quibus monstratur, hoc nomen, diuinam potentiam, numenq; designare, & usurpari pro Deo, Dijsq;, à Poëtis, & Philosophis. Demum quòd malorum potestatum sit proprium nomen. Essęq; apud eos bonos & malos Dæmones.

CAP. XX.

AD intelligendum igitur ea, quæ à nostris, & à Philosophis, de Dæmonibus, post nominis etymologiam, quam Hebraicam illam ueriorem credimus, à qua totius rei sermo dependet, oportet ex illo præcepto Philonis nosse, uarium ac multiplex esse Dæmonis nomen apud Poëtas & Philosophos, sicut ipsum

Hebraicum Sadai est omnipotētis,& fortis Dei,Dæmonium item malorum. Etenim Orpheus cum de singulari Deo,quē Iouem nuncupat,loqueretur,ut uidimus, dixit: G

Ἐν ἱερᾷτῳ, εἷς δαίμων γένετο, μέγας ἄρχῳ ἀπάντων.

Imperium, Dæmonq; unus, mundiq; ingens Rex.

Homerus item promiscuè pro eodem nomine Dei ac Dæmonis abutitur, ijdémque sunt apud eum Dij, ac Dæmones, quod & apud priscos omnes plurimum inoleuisse uidetur.E' quibus est,quòd uim diuinam,uniuersalem,cuius nutu cuncta gubernantur,solitus est,ut Orpheus,appellare Dæmona,ueluti cum Vlysses fluctibus oppressus, tempestatumq; procellis iactatus, & naufragus,timebat, ne Dæmon immitteret aliquem immanem cetum:

Ἦ ἔπι μοι κῆτος ἐποτρύνῃ μέγα δαίμων
Ἐξ ἁλός, οἷά τε πολλὰ τρέφει ἰλυοδς ἀμφιτρύτης.

Aut mihi cetum immanem Dæmon mittat ab undis,
Qualia pontus habet sub aquis & plurima pascit.

Et alio loco,de reddita diuinitus tranquillitate:

-Ἡ δὲ γαλήνη
Ἔπλετο νηνεμίη, νοίμισε δὲ κύματα δαίμων.

Tum uenti posuerunt, strauitq; æquora Dæmon.

Hic Dæmonem appellauit uim uniuersalem, diuinam, ut si Deum ipsum nominasset,ut ante eum Orpheus, Vnus Dæmon, una potestas. Similiter locutus est Aristophanes,quòd Dæmon efficiat alios dominos,alios seruos,& parentes. Is enim Deus uniuersalis est.Homerus item cum Deum ipsum uniuersalem, Dæmonem,tum generatim quos Deos,eosdem etiam Dæmonas dicit. Vt quòd Neptunus profectus esset ad Aethiopas, -μετὰ δαίμονας ἄλλους, ad cæteros Deos. Et cum, in hymno Apollinis apud Iouem, -Ἕνθεν τε δαίμονες ἄλλοι Ἔνθα καθίζουσι, Dehinc alij Dæmones consedere. Hi enim Dæmones sunt, quos semper Deos appellat. Denique testatus est etiam Plutarchus, Homerum uideri uti utroque nomine promiscuè, essecq; quando Deos uocet Dæmonas.Primum autem Hesiodum seorsum rationalia genera in quatuor diuisisse partes, Deos, Dæmonas malos & bonos,Heroas, & homines. Verum ut postea monstrabitur, illi apud Hesiodum Dæmones, non sunt ueri, naturalésque Dæmones.Thales Milesius, ut refert Athenagoras, primus partitus est naturam diuinam in Deos & homines. Hac ratione locutus est Aristoteles exordiens librum de Mundo, Semper ei Philosophiam uisam fuisse θεῖόν τι καὶ δαιμόνιον χρῆμα, diuinā quandam,& dæmoniam rem: Pro eodem dicens diuinam, & dæmoniam, alterum alteri simile.Idemq; ait de insomnijs,an fieri possit,ut per insomnia,futura cernantur: & si cernantur,an ea,quorum homo causa,ἢ ὧν τὸ δαιμόνιον ἔχει τὴν αἰτίαν, uel quorum causa est Dæmonium, Hic Dæmonium est Deus. Nam de hac ipsa reloquens de diuinatione per insomnia, etiam sapientibus futuram ait hanc insomniorum diuinationem, εἰ θεὸς ἦν ὁ πέμπων, si à Deo darentur. Et Plutarchus, quem alij diuinum Platonem, Dæmonium in libro de Educatione. Et quod ait,solitum suo tempore,mores & uerba & uiros uocari dæmonios & diuinos. Item de his,qui sero à Deo puniuntur,cunctationem Dei,ac tarditatem uocat βραδυτῆτα τοῦ δαιμονίου, Dæmonij, quem toto opere Deum dicit. In Galba, qui adoptaret Pisonem, Cæsaremq; declararet, tempestates, hymbres, tonitrua,tenebras fuisse; quasi Dæmonium declararet, adoptionem boni causa minimè factam non approbare, ὡς καταδήλου ὄναι, μὴ προσήκοντος, μηδ' ἐπαινῶν τὸ δαιμόνιον, γινομένην ἐκ ἐπ' ἀγαθῷ, τὴν εἰσποίησιν. Et inde discernendo ab adulatore amicum uerum, adducit Euripidem dicentem, ὅταν δ' ὁ δαίμων εὐδαιμῶ, τί δεῖ φίλων; Cum Dæmon D

A mon bene dederit, quid amicis opus est? Hic enim Dæmon est Deus, Fortuna. Sic Aristophanes dixit, Dæmonem facere seruos. Sic & ad Apollonium tribus rebus prosperis nuntiatis Philippo, manus eum in cœlum tetendisse, dicentem, ὦ δαίμων μέτριόν τι τόπος αὐτῷθες ἐλάβωμα, O Dæmon, moderatam his iacturam recompensa. Sic Græcus uetus sermo beatos uocauit εὐδαίμονας, quibus esset Deus propitius. Eandemq; Fortunam, & Dæmonem, dixerunt. Est enim Deus ipse, operans occultè, Fortuna uocatus. Sic fortasse locuti sunt Epicurei & Stoici, diuo Paulo Iesum Christum Athenis prædicante, ξένων δαιμονίων δοκεῖ καταγγελεὺς εἶν: Quòd uideretur peregrinorum Dæmoniorum nuntiator. Dæmonia enim Deos promiscuè uocabant, diuo Paulo nouum eis, & antehac inauditum Deum prædicante. Plutarchus item referēs, quæ apud Tragicum Sisyphus ait fuisse sapientem quendam, qui diceret, oportere sibi persuadere homines, ὡς ὄντι δαίμονι ἀφθίτῳ θάλλοντι βίῳ, ὃς ταῦτ' ἀκούει, καὶ βλέπει φρονεῖ δ' ἄγαν: Quòd sit Dæmon, immortali æuo beatus, qui hæc audiat, sentiatq; mirum in modum. Hic enim Dæmon est, sicut apud superiores, Deus uniuersalis. Ibidémque profertur, quod dixerat Callimachus, εἰ θεὸν οἶδας, ἴσθι ὅτι καὶ δαίμονι ῥέξαι τῶν δυνατῶν. εἰ δὲ γὰρ ὁ θεὸς δύναται τῶν ποιεῖν. Si Deum nosti, scito quòd & Dæmoni faciendi cuncta potestas est. Sisyphus autem impius respondet, Deum omnia facere nō posse. Hic apparet pro eodem uniuersali, magnoq; Deo, Dæmonem esse, sicut apud Orpheum. In Politico Platonis est maximus Dæmon, & cæteri cum eo principes. Et in Eutyphrone dicit se accusari Socrates, ὡς καινοδαιμονοῦντα περὶ τὰ θεῖα, καὶ ποιητὴν ὢν θεῶν: Veluti nouos Deos introducentem fictoremq; Deorum. Sentiebat autem de suo Dæmonio. & Deum uocat Apollinem, quem fatentur omnes Dæmonē fuisse, ut & Plutarchus.

B Sunt alia per omnes scriptores exempla, ex quibus facilè cernas, sicut nomen Hebraicum Sadai, est omnipotentis fortissimiq; Dei; in numero multo Sdaim, sunt Dæmones mali: sic priscis Græcis ipsum Dæmonis nomen designasse Deum omnipotentē. Secunda igitur Dæmonum significatio inoleuit apud posteros, ut dicerentur genera Deorum à primo illo maximo ac præpotenti Deo conditorum. Hoc autem significatu idem sunt Philone teste Dæmones, atq; Angeli, ut quos Angelos literæ sacræ uocent, hos Philosophi Dæmones, Angelos eos nunquam propemodum appellantes, sicut Dæmones nunquam sacræ literę. Eisq; omnia, quæ nostra Philosophia Angelis, dederunt. Nomen quidem Angeli in Philosophia cœlesti, promiscuum est pro cœlestibus Angelis, & pro eo, quicunque mitteretur, siue à Deo, siue ab hominibus, etiam uerò pro potestatibus malis. Tertius Dæmonum significatus est, sicut in sacris literis Sadaim malorum, sic semper malorꝫ apud profanos. His ita separatis, facilius de natura eorum, ex prisca Philosophia differemus. Sunt autem ex Philosophis, qui Dæmones bonos & malos agnoscāt. Quo perspicuū est, sentire Dæmones eos, quos nostri Angelos: qui autem semper malos eos putauerunt, eo in loco habuerunt, quo sunt apud nostros. Semper enim pro malis sunt in nostra Philosophia. Ac ut ait Psellus de Chaldæis: καὶ ὁ μὲν χαλδαῖος τινας μὲν τῶν δαιμόνων ἀγαθὸς, ἑτέρους δὲ κακοὺς πέφυκε, ὁ δὲ ἡμέτερος εὐσεβὴς λόγος, πάντας κακοὺς ὁρίζεται ἐκ προαιρετικῶν ἐκπτώματων, ἢ κακίαν ἀντηλλαχθαι τὴν ἀγαθότητα: Chaldæus, inquit, alios bonos, alios malos Dæmonas agnoscit: sacra uera, piaq; Theologia nostra omnes definit malos, quoniam uoluntariè peccauerūt, bonitate in scelus commutata. Hoc inquam quod Chaldæus habet, est etiam apud multos posteriores Philosophos, quibus sunt Dæmones boni & mali. Ac uariant scriptores ferme omnes, alij tantum bonos agnoscentes, alij bonos & malos, cæteri promiscuè, sicut Chaldæus: Platoni nunquam mali: Mercurio Trismegisto nusquā boni; Chaldæo potius mali, quàm boni: nonnullis, ut Porphyrio, utrunque. Quoniam

niam autem ſicut in omni Philoſophiæ quæſtione, uetuſtiora cum primis rimanda, C
ſic potiſsimum in inueſtiganda Dæmonum natura facere conuenit: cum primis autem Philonis præceptum oculis intentis obſeruandum, moleſtiſsimum ſuperſtitionis pondus abiecturi, ut quæ de Dæmonibus bona dicuntur apud ueteres, ne malis tribuantur: ſed ita de his eos locutos putes, ut ſi de Angelis ſermo eis fuiſſet.

De uario genere Dæmonum apud Philoſophos: & quòd non ſemper phyſicè nomen hoc uſurpent, transferentes nomen, naturamq; Dæmonum ad alios. De Dæmonibus ueris & fabuloſis ex Platone, & Poëtis. Et quòd ueri Dæmones ſint aërij. Correctio eius, quòd ſitum aërium dicunt naturaliter Dæmonibus attributum.

CAP. XXI.

INCIPIENS igitur à Platone, non unam eandemq; apud eum, nec phyſicam ſemper de Dæmonibus, ſed fabuloſam nonnunquam deprehendes rationem. Phyſica ratio, uereq; Dæmonibus congruens eſt, cum eos in Epinomide iuxta ſenſus omnium ante, & poſt eum Philoſophorę, definit genus aërium. Nam de prioribus Dijs, aſtris ſcilicet, quorum præclaram naturam pretioſiſsimamq; docuiſſet, locutus, addidit: μετὰ δὲ τούτους τὴν τοῦ τρίτου ἐξῆς, δαίμονας, ἀέριον ὄγκον ἔχον ἕβδομον τοῦτον καὶ μέσον, ἑρμηνείας ἄπιον, εὐχὰς ὑμᾶν χρεὼν χάριν τ' εὐφήμους διαπορείας: Poſt hos, ait, & ſub his deinceps cenſendi Dæmones. Eſt autem genus aërium, habens tertium, ac medium locum, interpretationum, legationumq; autor: eosq; honorare uotis ualde operæpretium eſt, ut fauſta ſit eorum pro nobis legatio. Hæc Plato locutus ſubijcit: Horum duorum generum animalium, alterum ex æthere, alterum ex aëre, prorſus utrunque non cerni, adeſſe nobis tamen, etiam non perſpicuum, perſuadere debemus: Effeq; mirabili ſapientia præditum, utpote genus docile, ac memor, cognoſcens omnem noſtram cogitationem, mirabiliterq; amplectens, qui ex nobis boni, probiq; ſint; odio habens incredibiliter malos, ceu qui mœroris ſint capaces: Deum enim ſupremam dignitatis arcem obtinentẽ, extra dolorẽ, & uoluptatem eſſe, ſolum ſapere & noſſe dicendum. Cumq; mundus animantium ſit plenus, eos ad inuicem, & ſupremos Deos omnes, omnia perferre, eò quòd animalia interiaceant, quæ mira celeritate in cœlum, ac terras, omnemq; mundum, ferantur. Hæc Plato, recto, ſanoq; iudicio perpendenda: quoniam plurima uera multis fabuloſis temperauit. Adiecit enim, quaſi ſuum quendam ordinem ſecutus, genus aqueũ, ſemideum, Tritones, Leucotheam, Matutam, Inous Melicertem, cæterosq; id genus Poëtarum, non Naturę Dæmones, à Poëtis, non à Deo factos. Vt autem in Timæo, & in Epinomide, in Dæmones recenſet Iouem, Iunonem, quos homines fuiſſe cõſtat, idq; Poëtarum teſtatur deſcriptio, hi quoq; dicendi ſunt, in natura, & in hac Platonica ſuperius definitione nullum habere locum. Cauendumq; ne fabulis ueræ Naturæ inquiſitio deprauetur. Dæmonas igitur illos aqueos conſtat eſſe fabuloſos, & poëticos, ab ipſiſmet Poëtis, non à Deo repertos, qua licentia deificant flumina, fontes, arbores, antra. Itaque etiam Dæmonas illos Iouem, Iunonem, non eſſe naturales, de quibus quærimus, Dæmonas, teſtantur hi, à quibus accepti ſunt. Vbique enim Poëtæ demonſtrant eos partim Deos, partim homines fuiſſe, non agnoſcentes cum fabuloſè loquuntur alios Deos. Quare etiam Apuleius, qui Platonem imitatus in his Dæmonibus cenſet Palladam, quæ Græcis ferret opem, palàm eſt à uera Philoſophia ad fabulas delapſum. Quomodo enim perſuadere ſibi poterat Pallada Dæ- D

monem

A monem esse, si cum cæteris, qui Deorum apud Poëtas implent numerum, ex homi-
nibus est in Deos relata? An igitur ante Deos, Dæmones non fuerunt? At Plato in
Timæo censet, Dæmones in principio rerum, imperio Dei homines creasse. Huc
quoque pertinet, unde sententiam hanc hausisse Platonem palàm est, quod idem ait
in Cratylo, secutus Hesiodum, Dæmonas esse probos homines, quibus post mor-
tem id præmij sit datum, ut Dæmones effecti custodes essent generis humani. Verum
enimuero etiam hæc non naturalia, sed poëtica. Quærimus ipsi Dæmonas eos, quos
genus, & natura, separet ab hominibus, & quos oportuerit cum toto mundo fuisse
creatos. Nam si ex hominibus assumpti, & tralati in Dæmonas fuerunt, nulli, ante-
quam hi excederent è uita, Dæmones fuissent. Nos autem quærimus naturales Dæ-
mones, excluſa uanitate, ac superstitione. Nam hæc Platonis in Cratylo, & Timæo
sententia, etiam ipsius autoritate refellitur: quoniam & in Phædro, & in Republica,
censet eos dari custodes & duces, simulac nati sint homines. Ergo multi homines an-
teaquam homines in Dæmones referrentur, sine ducibus fuissent. Testatur item in Le
gibus Deum adhibuisse humano generi custodes, non adhibuisse autem eiusdem ge-
neris: sicut nec nos mortales pastores pecorum, aliquam pecudem, uel capram, sed ho
minem adhibeamus: ut tantum inter duces illos interesse, atq; nos statuat, quantum
inter homines & pecudes. Ad hæc cum in Epinomide de naturali rerum ordine, mun
danisq; regionibus, & incolis loquatur, tribuens supremam ætheriamq; Dijs cœle-
stibus, aëriam Dæmonibus, uidetur illi naturale esse, ut cum Deus crearet mundum,
replens eum animalibus, simul impleuerit cœlum, simul aëra, simul aquas, simul ter-
ras. Quòd si uera essent, quæ ex sententia Hesiodi disputat, aër in creatione suis ani-
malibus caruisset, necesseq; fuisset expectare, dum probi homines uita functi Dæmo-
B nesq; effecti, aëriam regionem complerent. Quoniam igitur Plato & Apuleius cum
Natura Poësin contaminarũt, pugnantia scilicet inuicem; effectum est, ut nihil rectè,
& ex Philosophia eis successerit. Aut enim sequenda seorsum Poësis est, aut Natura.
Si temperes, coinquines; nihil efficias clarum & certum. Examinanda igitur Platonis
illa descriptio, amandata procul interim Poëtice: quoniam ipse quoq; proponit quen
dam ordinem naturæ. Plato igitur sentit Dæmonas aërios, etiam in eo fortasse Hesi-
odum secutus, qui ex hominibus in Dæmones commutatos ait:

Ἀέρας θ' ἑσσαμένοι πάντη φοιτῶσιν ἐπ' αἶαν.

Aëraq; induti tota tellure uagantur.

Tribuit scilicet aërium corpus Dæmonibus, ut etiam Apuleius ex sententia Plato-
nicorum. Sed Plato & Apuleius etiam aërem eis tribuunt, non modò ex quo cor-
pora eorum sint formata, exigua, tenuia, sed etiam quem habeant pro regione, &
regno, existimantes nullam fuisse mundi partem, quam Deus animalibus non re-
pleuerit. Sicut autem cœlum plenum est sideribus, diuinis scilicet animalibus, ut
ipsi censent: sic aërem fuisse animalibus natura, & Diuinitate, genere cœlesti in-
ferioribus repletum. Excluſis igitur fabulosis illis, poëticisq; Dæmonibus, na-
turales Dæmones priscorum omnium, ac Philosophorum est sententia, aërios
esse, duabus de causis: quòd & in regione sint aëria proximè post Lunam, or-
bémque cœlestem: & quòd sint corporibus aërijs, sed propter tenuitatem, qua-
les sunt soni & uoces, & id genus spiritualia, inuisibilibus, quibus induti per
omnem mundum inambulant. Hæc autem definitio erit omnium generatim Dæ-
monum tam bonorum, quàm malorum. Quod autem Plato de interpretatione,
legationéque dicit, sanabitur illo documento Philonis, hoc munus Angelorum, non
Dæmonum esse, quod eorum nomine significatur, quo in Hebraica lingua, & ab

antiquiſsimo Moſe, & ab anteceſſoribus eius, ſunt ab eo munere appellati: ab Aegyptijs, ſuperioribúsque Theologis, Platoni auditum, ſed nomen immutatum: Aut dicemus eum ſecus quàm maiores prodidiſſent, fuiſſe locutum, aſcribentem Dæmonibus, quod erat apud priſcos, meliorum poteſtatum, quos fama, certáque ſcientia erat, creditis eis à Deo rebus humanis, à cœlo in terras nuntios mitti. Hoc non Dæmonibus decuit aſcribi, ſed ut apud maiores fama increbuiſſet, Dijs ipſis cœleſtibus, & Angelis, quos ſuper ſcala, quæ ſolo fixa cœli cacumen tangeret, uidit aſcendentes, & deſcendentes Iacob. Id officium in ſacris literis dicitur ἀγγέλλειν, nunciare; apud Philoſophos ἑρμηνεύειν, interpretari. Inde Hermes, diuûm interpres. Dicitur etiam παραδιδόναι, intercedere, perferre, tranſmittere. Definitionem igitur Platonis, quòd Dæmones ſit gens aëria, non modò aërijs, inuiſibilibúsque corporibus, ſed etiam regione, ut ſint quaſi mundani Dij, proxima cœlo loca obtinentes, quoniam is eſt omnium ferme Philoſophorum conſenſus, approbabimus. Sed officium, quod tribuit eis, dicemus iuxta Philonem, non ipſorum eſſe, ſed Angelorum, quibus ueritas cœleſtis, non aërem tribuat, ſed ipſum cœlum habitandum, diuináque præſentia ſemper frui, exceptáque mandata proferre in terras, affirmat. Quod cum ſit ipſorum proprium, Dæmones à tam præclaro, ut ait Philo, munere excludemus, ne mala pro bonis accipientes, deceptíq; rerum ſimilitudine, ſuperſtitionis pondus noſtris ceruicibus imponamus. Aut dicemus unam quidem gentem, unum genus eſſe Dæmonas & Angelos, ſed non omnes Dæmonas, duntaxat autem bonos legationibus fungi. Definitio igitur Dæmonũ erit, quòd aërijs corporibus regiones aërias incolant: legationes autem erunt Deorum ætheriorum, non Dæmonum, quibus morum prauitas dignitatẽ, decusq; hoc eripuit. Veritatemq; à fabulis, & mendacijs, attentis oculis, ſic apud Platonem, ut apud cæteros Philoſophos ſecernẽtes, duabus correctionibus utemur in explicatione Platonica de Dæmonibus: primum reijciẽtes poëticos illos Dæmones, qui cum homines fuiſſent, ſeparatum à Dæmonibus genus habuerunt, nominaq; ipſa fuerunt hominum nuncupationes: ſecundum, ut legationem, cuſtodiam generis humani, non Dæmonum eſſe, ſed eorum, quos Deos appellant, dicamus. Aut ſi demus bonos, & malos Dæmones eſſe, bonos, Angelos appellabimus, quorum ſint legationes, & interpretationes. Sed definitio, quòd ſint aërij regione, quoniã Angeli, ac Dij, in ſacris literis (nam nomen Dei Elohim, eſt etiam Angelorũ, ſic etiã in profanis) legationibus fungãtur, humano generi dati à Deo præſides, & ſunt cœleſtes, non aërij, niſi forte corpore, non cõgruet, nec erit eorũ cum Dæmonibus miſcenda natura. Separato igitur munere legationis, & interpretationis, reliquã definitionis partem accipiemus, eſſe eos aërios, à cœleſtibus aulis, commercioq; Deorũ excluſos, & in terrã, aëremq; tenebroſum deiectos. Illud item uidetur in Platone, Apuleio, forteq; etiam Philone corrigendũ, ſitum aëriũ datum Dæmonibus non naturaliter, ac quaſi ſuccedentibus inuicem ſibi mundanis regionibus, quæ fuerint in creatione repletæ, cunctis elementis habẽtibus ſua animalia. Nam ſi natura ſitus is Dæmonibus eſſet, nunquã mali, ſed boni ſemper fuiſſent: quoniam tum autor omnia bona fecit, tum nihil eſt à Natura factum deprauatum. Nec Deus malis habitatoribus mundum ſuum repleuiſſet. Ille igitur aëris ſitus accidentalis fuit, non natura; nec fuit diuina diſpoſitio, ut cœlo diuinis animis repleto, compleretur aër item ſuis incolis. Quod ſi Deus feciſſet, bene feciſſet; nec mali Dæmones eſſent; nec aërem, ſed cœlum incolerent. Relinquitur igitur has ſedes datas uti malis, uel ut quibus non licuerit ad cœleſtia templa propter ſcelus aſpirare. Quocirca quod Philo perhibet in libro de Mundo ſecutus Platonem,

A ἀέρι μὲν τὰ πτηνὰ, καὶ δυνάμεις ἄλλας, αἰσθήσει ὀλαμῆ ὀλαμῶς καταλαμβανομένας, ψυχῶν ὃ θύασος ἀσωμάτων ὅτι, διακεκοσμημένους ὅσους αὐτοῖς ἐντάξεσιν: Aëri, inquit, attribuit uolucres, & poteſtates alias, quæ ſenſu non poſsint percipi. Eſt autem is chorus animarum incorporearum, per acies & ordines diſtinctus ſuos. Deinde infert, Quarum alias ratio probat corpora mortalia ingredi, certisq; temporibus rurſum migrare; diuiniorem compagem ſortitas, omnis terrenæ habitationis expertes eſſe, ſed ſupernè ad ipſum æthera puriſsimas eſſe. Quas Græcorum Philoſophi Heroas, & Dæmonas uocant, Moſes recto nomine Angelos, legationibus fungentes, & nuntiantes à Principe bona ſubditis, & ipſi Regi ea, quibus indigent ſubiecti. Et in libro, quòd inſomnia ſint à Deo. ἀὴρ ψυχῶν ἀσωμάτων οἶκος: Aër incorporeorum animorum domicilium. Quandoquidem omnes mundi partes replendas eſſe, pulchrum iudicauit opifex. Quocirca terram terreſtribus, mari & fluminibus aquatica, cœlo ſtellas attribuit. Quarum ſingula non modò animal eſt, ſed etiam puriſsima mens. Quare etiam in alia regione uniuerſi, aëre, ζῶα γέγονεν. εἰ δὲ αἰσθήσει μὴ καταληπτά, τί θαῦμα; καὶ ψυχὴ γὰρ, ἀόρατον, καὶ μὲν εἰκὸς γε ἀέρα, γῆς μᾶλλον ἢ ὕδατος, ζωοτροφεῖν: Animalia creata ſunt. Quòd ſi ſenſu non percipiuntur, quid mirum? Siquidē & anima inuiſibilis. Atqui ueri ſit ſimile, aërem multo magis quàm terrā animalia nutrire. Hoc igitur Philonis dogma, dicerēt Theologi non eſſe planè Moſaicum, negantes eſſe in aëre animas, anteaquam in corpus deſcendant, aëremq; puriſsimos animos habitare non concedentes, qui locus datus ſit eis à Deo, tanquam naturalis, ut legationibus fungantur. Si enim accedunt ad Regem, certè cœleſtes ſunt, non aërij. Et ipſi Angeli confeſsi ſunt ſe ſemper aſtare conſpectui diuino. Si ſunt cœleſtes, ut clara ratio eſt, quoniam ſunt Angeli, qui Dij dicuntur à Philoſophis, etiamq; in Theologia; ſupereſt, eos etiam cœlum habere pro regione,
B eosq; ſolos legationibus fungi. Eos autem qui tenent aëra, non modò non eſſe puriſsimos, ſed aliorum Theologorum teſtimonio inquinatiſsimos, utpote uetitos propter impuritatem cœleſtes penetrare domos. Quare ſecutus in eo Platonem Philo, dogma propoſuit non uſquequaq; Moſaicum. Probarem enim teſtimonio Moſis, tum Angelos cœleſtes eſſe, ſemper in aula regis ſui commorantes: tum aërem non alia animalia, quàm uolucres habere: nec aliud animantis genus aëri neceſſarium fuiſſe, quo repleretur, niſi uolucres & uolatilia: ſicut nec aquæ ſunt alia animalia, nec terræ niſi corporea, & uiſibilia. Dæmones autem quoniam tantus eſt Philoſophorum conſenſus aërios eſſe, dicerem, non conſilio creatoris, & natura, ſitum hunc habuiſſe, ſed caſu & uitio ſuo, quibus cœlum, quemadmodum cæteris animis, eſſet paratum. Eadem correctione uterer in Apuleio, ſelectis bonis multis, quæ de Dæmonibus ſentit.

Declaratur ſentētia Platonis de Dæmonibus, qua tribuit eis legationes, interceſsionemq; inter hominem, atq; Deum. Et quòd hi ſunt Angeli cœleſtes.

CAP. XXII.

DECLARATVM eſt igitur, quod Plato prodidit in Epinomide. Cum ergo legationes, & interpretationes, non Dæmonum aëriorum, ſed cœleſtium Deorum eſſe deprehenderimus, recognoſcere, & in ſedes ſuas reſtituere neceſſe erit, quod item Plato dixit in Sympoſio de dæmonibus: Etenim, inquit, omne Dæmoniorum genus interiacet inter Deum, & mortales, referens Dijs res humanas, hominibus diuinas: Hominum quidem preces, & ſacrificia: Deorum imperia, & præmia ſacrificiorum. Cumq; ſit in medio amborum, efficit, ut uniuerſum ſit inter ſe deuinctum. Per hos tendunt omnia uaticinia, arsq; ſacerdo-

tum, eorumq; omnium, qui ſacrificijs & initiationibus, incantationibusq; & uenefi- C
cijs inſiſtunt. Deus autem non habet cum hominibus commercium, ſed per hos o-
mnis fit legatio, & allocutio Dijs ad homines, Vigilantibus item & dormientibus.
Atq; qui in his doctus eſt, uir dæmonius dicitur. Igitur hi Dæmones multiplices ſunt
& uarij. Hæc Plato. Quæ quidem eodem atq; ſuperiore calculo examinanda eſſe, ne
uel in ſuſpitionem, uel indignam Philoſophia hallucinationem cadamus, certum eſt.
Tanta eſt enim propter ſeparationem à corpore inter Dæmones bonos & malos, aut
Angelos, & Dæmones, ſimilitudo, & quia mali ſæpe transformant ſeſe in Angelos lu
cis, ut eadem eiſdem apud Philoſophos tribuãtur, deceptos eorum nonnullos, ut ait
Porphyrius, ea ſimilitudine. Quoniamq; credendum eſt, Platonem, ſicut omnẽ aliam
Philoſophiam, ſic de Dæmonibus hanc ab Aegyptijs, cæterisq; Barbaris, etiam iudi-
ce Plutarcho hauſiſſe, ueriſimile fit, quæ de utroq; genere audiſſet, huc eum in com-
mune attuliſſe. Dico igitur in hac Platonis relatione, etiam Platonicorum teſtimo-
nio, cum miſta ſit duplex natura, non congruere Dæmonibus omnia, ſeparandáque
eſſe recto ſanoq; iudicio: quoniam nihil eſt aliud miſcere ſuperſtitionem cum religi-
one, quàm indigna Deo, indigna malis, prædicare, ut ſiue bonis mala, ſiue mala bo-
nis aſsignes, par utrinque periculum adeas. Functio igitur illa, legationes, & inter-
pretationes, & inter Deum, hominemq; interceſsio, delatio mandatorum Dei ad ho-
mines, precum, & benefactorum ab hominibus ad Deum portatio, non eſt eorum,
quos ibidem incantationibus, & ei quæ dicitur γόητεια, maleficium, initiationibus
item, quæ ſæpe fuerunt execrabiles, præfectos dicit, & quibus totam attribuit Ma-
gicen: ſed eſt cœleſtium Deorum, & eorum, qui ſemper aſsiſtunt diuino conſpe-
ctui, quos Ariſtoteles & Plato beatos in cœlo prædicant ob hanc cauſam uiuere.
Quod longe quàm Aegyptiorum, & Græcorum Theologia Moſis uetuſtior, in qua D
Dij cœleſtes à ſummo & Principe, ac Rege ſuo Deo monſtrantur ad homines miſsi,
rurſum ab hominibus preces, & benefacta attuliſſe, probat. Ac ut taceam Moſen, de
precibus clarum: Apud Tobiam inquit Angelus, Quando orabas cum lacrymis, &
ſepeliebas mortuos, & relinquebas prandiũ tuum, & mortuos abſcondebas per diem
in domo tua, & nocte ſepeliebas, ego obtuli orationem tuam Deo. Et quia acceptus
eras Deo, neceſſe fuit, ut tentatio probaret te: nunc miſit me Dominus ut curarem te,
& Saram uxorem filij tui Dæmonio liberarem. Ego enim ſum Raphaël unus ex ſe-
ptem, qui aſtamus ante Dominum. Hæc ipſe Angelus, addens ſe ueſci cibo immor-
tali, inuiſibili, qui ab hominibus cerni non poſsit. De ſacrificijs autem in Apoca-
lypſi: Aſcendit fumus aromatum ante conſpectum Dei de manu Angeli. Ergo
non à Dæmonibus, ſed ab ipſiſmet Dijs functio hæc celebratur. Triáque ſunt
in hac Platonis aſsignatione corrigenda, ut Theologiæ tranſpoſitus ordo in ſuas
regiones reuocetur: Quòd ait, Dæmonas intercedere inter Deos & homines. Nam
qui inter Deum, hominésque intercedunt, quaſiq; mediatores, & προξενοι exiſtunt,
non ſunt Dæmones, ſed ipſimet Dij: nec eſt cum Dijs illis multis, quos & ipſos
confeſſus eſt Plato ab Opifice mundi creatos, interceſsio: nec ad eos fit relatio, ſed
Deum ſupernum, nec habent miniſtros, internuntios, & legatos. Qui enim ſunt
Dij illi, inter quos, & homines, medij, & internuntij Dæmones intercedant? Tranſ-
poſitus igitur eſt ordo, corrigendus & reſtituendus à nobis, ut quos dixit Deos,
& quos Ariſtoteles prædicauit extra cœli uertiginem uiuere beatos, quod etiam Pla-
to ubique, deſcendant è cœlo inter homines Deúmque altiſsimum intercedentes,
digni qui uocentur, ſicut in ſacris literis uocãtur, Dij: Quos omnis uetuſtas etiam co-
gnouit, & ſenſit, & audiuit, expertáque eſt ad homines uenire. Nanque Catullus,

Tob. 12.

Qui

A Qui cœtus humanos inuiſant: & quod Plato in Epinomide, Bonos & pios amplectuntur: non aërios illos Dæmones, ſed Deos cœlicolas dixit, qui quondam ſumptis pulcherrimis, uiſibilibuſq; corporibus, darent ſeſe in conſpectum pijs, ac iuſtis, ut Abrahæ, ut Moſi, ut Iacob, pleriſque probatiſsimis uiris poſt & ante eos. Scelera autem noſtra auertiſſe, iuſtitiæ, probitatisq; amatricem, eorum mentem à nobis. Hi ſunt legati, interpretes, relatores, ultro citroq; à cœlo in terras, à terris in cœlum, legatorum more reuolantes. Secundum corrigendum eſt, ut quemadmodum non eſt inter Deos, homines q; interceſsio, ſed inter Deum principem, quem & ipſe agnoſcit, ueneraturq; Plato, nec ponere fas eſt, alium ordinem inter homines, & Deos: ſic prædictio futurorum, legatio, & allocutio, Dæmonibus & aërijs illis poteſtatibus erepta, tradatur Dijs melioribus, non nuntijs ex poteſtatibus, ſed ipſis nuntiorum munere fungentibus. Tertium, quòd quemadmodum munus iſtud præclarum traditum Dæmonibus, reſtituitur ueris poſſeſſoribus Dijs: ſic officium execrabile, ueneficiorum, incantationum, teletarum, quæ ſæpe turpiſsimæ, abominandæq; fuerunt, non bonis illis, & potentibus Dijs, quibus mens eſt, ut Catullus ait, iuſtifica, tradatur, ſed relinquatur aërijs iſtis Dæmonijs. Hoc igitur pacto fiet, ut datis ſuis cuique locis, ordo Theologiæ uerus appareat. Habemus interim à Platone, Dæmones eſſe genere aërios, magicæ, ueneficijs, incantationibus, oraculis præfectos. Legationes autem, ut ipſa ratio docuit, reſtituimus Dijs. Docet enim ratio, non inter Deos, ſed maximum præpotentemq; Deum intercedere legatos. Ergo ſi ſunt Dij cœlicolæ, ut fatetur Plato, hi maximè parentes principi Deo, legationibus funguntur. Sequitur item ex dictis Platonis, neceſſaria, naturaliq; deductione, Dæmones non eſſe bonos, idq; duabus rationibus. Sunt aërij, non ad-
B mittuntur in cœlum, non fruuntur diuina præſentia. Sunt item ſceleratis maleficisq; artibus, teletis execrabilibus præfecti. Quo arguitur eos impuros eſſe, & inquinatæ mentis, nec eos delectari, quod in Epinomide dixit, bonis, odiſſe malos, quod eſt ipſorum Deorum cœlicolarum, ut Catullus oſtendit. Emendandum item aut declarandum, quod ait Deum uel Deos cum hominibus non habere commercium. In Gorgia ſentit contrarium: φασὶ δὲ οἱ σοφοὶ, τὸν οὐρανὸν, τὴν γῆν, τὴν θεὸς, τὴν ἀνθρώπους, τὴν κοινωνίαν συνέχειν, τὴν τὴν φιλίαν, τὴν κοσμιότητα: Aiunt ſapientes cœlum & terram, & Deos, & homines, habere ſocietatem, & amicitiam & inter ſe ordinem. Hucuſque poſſent ſic Dæmones definiri ſecundum Platonem: Dæmones genere ſunt aërij, id eſt, loco, & corpore: ſunt malis affectibus, quia delectantur impuris ueneficijs: præſunt incantationibus, quæ ſine impuritate, & flagitijs non fiunt. Habemus etiam ex Platone, & Catullo, definitionem Angelorum, ſiue Deorum, quòd ſunt cœleſtes, præfecti legationibus, inter nos & Deum intercedentes, imperia Dei nobis, noſtras Deo preces perferentes. Delectantur mirum in modum bonis, adeunt domos caſtas, execrantur malos, auertunt ſeſe ab eis.

Separantur ea, quæ promiſcuè de Dæmonibus aërijs & Angelis cœleſtibus locutus eſt Plato. Et, quod mirè cum ſacris literis conſentit, de principibus humano generi datis.

CAP. XXIII.

VT PLATO in Epinomide, & in Sympoſio, confudit naturam bonorum, ac malorum, tranſtulitq; Deos in Dæmonas: nos autem ſeparatis à ueritate mendacijs, ſua quibuſque reſtituimus: ſic faciendum eſt cæteris locis, in quibus de Dæmonibus eſt locutus. Quarto de Legibus hæc ſcribit, Cognoſcens

Saturnus, quemadmodum narrauimus, humana natura, cuius imperio subiecta cuncta essent, fieri non posse, quin iniustitia & iniquitate in gubernando uteretur, ἐφίστη βασιλέας γε καὶ ἄρχοντας ταῖς πόλεσιν ἡμῶν, οὐκ ἀνθρώπους, ἀλλὰ γένους θειοτέρου καὶ ἀμείνονος δαίμονας: Præfecit Reges, & Principes urbibus nostris, non homines, sed alterius generis diuinioris Dæmonas. Tum subijcit: Sicut nos facimus pecori & omni domestícorum, mansuetorumq; animalium gregi, non boues boum, neque capras caprarum principes, ac duces damus, sed nos dominamur genus quàm ipsa præcellentius. Sic uidelicet clemens Deus genus excellentius Dæmonum præfecit nobis. Quod summa pace, & clementia, summaq; erga nos prudentia, libertatẽ, abundantiã, modestiam affatim afferebat, efficiebatq; ut sine tumultu, beatè res humanæ agerent. Ac uera hæc fama addit quoq;, quibus urbibus mortalis quis, nõ Deus imperet, nec malorum, nec miseriarum fore finem. Hæc & alia Plato. Hic quoque duplex necessaria uel correctio, uel declaratio, ipso etiam Platone nobis eam ostendente, quòd hoc non fecit Saturnus, sed Deus, ut idem postremò profatus est, & docuit in Timæo, & in Politico. In Timæo mundanus opifex, summusq; Deus iubet Deos minores, quos Dæmones Græci, Latinè Genios dictos putat Marcus Tullius, in corpus humanum, quod imperio eius collectis ex omni elemento purissimis quibusq; partibus effinxissent, anima, quam ipse creasset, inclusa, omnem dein generis humani curam eos suscipere, regentes ante uitam, in uita, post uitam. Quare non fuit is Saturnus, sed Deus Sempiternus, omnipotens. In Politico quoque dicit ad uerbum: Sicuti nunc per loca idem fit à Dijs principibus. Nam omnes mundi partes interceptas, & quidem etiam animalia, generatim & greges, ueluti pastores diuini, partiti sunt inter se Dæmones, quorum quisque sufficit suæ gubernandę prouinciæ, quam Deus eis credidit. Paulò pòst: Deus ipsos distribuit, præficiens ipse sicuti nunc homo animal diuinius, cætera inferiora genera pascit. Ecce refert eadem hoc libro Plato, atque libris de Legibus, nominans apertè Deum, quem Saturnum in Legibus. Ipse igitur uel corrigit, uel declarat seipsum. Secundo loco emendandum, uel declarandum, quæ possit etiam ex Platone colligi correptio. Hoc munus mundi gubernandi, ac regendi, non fuisse à principe Deo Dæmonibus delegatum, sed Dijs illis cœlestibus, ut superius Catullus cum Platone prædicabat: possetq;, quod ipse fortasse non grauatè acciperet, autoritate uetustissimi Mosis corrigi Plato, qui in suo diuino carmine longè ante natum Platonem cecinit, Constituit terminos populorum, iuxta numerum filiorum Dei. Quanquam Hebraica lectio est filiorum Israël. Item Daniel genere Barbarus (à Barbaris autem fluxit ad Græcos Theologia) multos natus annos ante Platonem, inducit quendam è cœlitibus, nimirum Angelum Gabrielem, cui populus Hebræus creditus esset, dicentem, restitisse sibi principem Persarum, uenisse autem Michaelem unum de Principibus primis in adiutorium suum. Ibidem est princeps Græcorum, & Michaël item princeps Hebræorum. Hi sunt igitur quos Plato similiter dixit ἄρχοντας, Principes, mundi rectores, Præsides generis humani. Nec alia sentiebat ipse, quàm à Barbaris audita, nomine tantum dissensit, nec quę Barbari docuissent, quoad decuisset, percepit. Possemq; ex ipso declarare, uel corrigere Platonem, qui cæteris libris non à Dæmonibus, sed Dijs asserit curari genus humanum. In Phædone, ut alia loca taceam, Bene, inquit, illud celebrari, crebro quæ iactari, mihi uidetur, θεοὺς εἶναι ἡμῶν τοὺς ἐπιμελουμένους, καὶ ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους ἑαυτῶν τῶν κτημάτων τοῖς θεοῖς εἶναι: Deos esse gubernatores, custodesq; nostros, & nos esse Dijs, quasi peculium. In Apologia quoque dicit non negligi res uiri pij, ac iusti à Dijs. Ergo correxit Platonem Plato, tulitq; etiam pro ueritate suffragium.

Vt ergo

A Vt ergo fabulosè propè fuerat pro uero Deo Saturnus, sic pro ueris Diis, aut Angelis, nominati sunt Dæmones. Sed corrigitur & autoritate Prophetarũ, quorũ uetustior est, quàm Platonis Theologia, & ipsiusmet testimoniis, Plato. Habes igitur præter supradicta nihil aliud quidẽ de Dæmonibus: de Diis autẽ, quod cõcorditer cum uera Theologia, distributas partes omnes mundi à principibus suis Diis asserit Plato. Sicq; poterunt Dii definiri. Dii cœlestes, quos Angelos & nuntios cæteri uocant, incolũt cœlum, sunt legati Dei, inter Deum & homines intercedentes: sunt itẽ principes prouinciarum, urbium, locorum rectores, ac pastores diuini quidam, à quibus tanquam ducibus & principibus gubernantur res humanæ. Hosq; distribuit præpotens ille Deus. Quare non sunt Dæmones illi aërii principes, quos dixit Plato, cum Dæmones magnis illis principibus longè sint inferiores & imbecilliores. In Tobia uidimus ab Angelo fugatum Dæmonem, utpote immundum, impurum, imbecillum, à sancto, puro, præpotenti. Hi sunt igitur ueri principes; & hos uerisimile fit ex Theologia Barbarorum audisse, & scriptis suis celebrasse Platonem. Et nos in suum locum theologiam restituimus, etiam non reclamante Platone: qui & in Politico hæc ipsa differens, πάντες οὖν οἱ μετὰ τόπων συναρχοντες τῷ μεγίστῳ δαίμονι θεοί, γνόντες τὸ γιγνόμενον, ἀφίεσαν αὖ τὰ μέρη τοῦ κόσμου τῆς αὑτῶν ἐπιμελείας: Omnes, ait, qui cum magno Deo per loca imperabant Dii, cognoscentes iam quod fieret, partes mundi suis gubernaculis destituerunt. Sic Deos appellat, quos alibi Dæmones. Mirabile, diuinumq; propè oraculum apud Platonem, principibus diuinis creditas res humanas, eos & Principes appellantem sicut literæ sacræ, & eam gerendam prouinciam demandantem, quam item literæ sacræ, per omnia sanctæ Theologiæ conformis. Et Philone dicente, apud Philosophos Dæmonas esse, qui in sacris literis An-
B geli, noscimus principes Dæmonas esse principes Angelos.

De Dæmonibus eligendis, eorumq; præsidio, custodiaq; hominum in uita, & post, à Platone tradita, in Deos, uel Angelos congruere. Quis sensus, cum aiunt, iustos post mortem fieri Dæmones.

CAP. XXIIII.

ILLVD item obseruandum suspiciendumq; est, &, ut fecimus, etiam declarandum, quod aliis multis in locis de Dæmonibus tradit Plato, Quos ut docui tribus uitæ conditionibus, sortitos res humanas, eas administrare, ante uitam, in uita, post uitam asserit. Quæ dicta sunt, spectant ad conditionem, qua uiuimus: quæ autem in Phædro, decimo de Republica, ante uitam & post. In Timæo quoque cum iubentur, humano corpore formato animas diuinitus creatas inserere, & regere, atque alere, & consumptos sinu recipere, tradit ea, quæ cæteris libris. Et quod progressus in Timæo: τῶνδε θνητῶν τῶν γένεσιν, τοῖς ἑαυτοῦ γεννήμασι δημιουργεῖν προσέταξε, οἵδε μιμούμενοι παραλαβόντες ἀρχὴν ψυχῆς ἀθάνατον, τὸ μετὰ τοῦτο θνητὸν σῶμα αὖτοῖ περιετόρνευσαν: Mortalium autem fatum & opificium suis filiis aut progenici demandauit: Qui quidem eum imitantes, acceptoq; animæ immortali principio, deinceps ipsi corpus effinxerunt, & adornarunt. Iuxta igitur hoc suum dogma in creatione hominis, quod autoritate eius, aut corrigitur, aut declaratur, Plato multa aliis locis differuit. In decimo de Republica, docet, electionem Dæmonum, quos ipsi uitam ineuntes eligimus, uel ipsi nos eligant, nostram esse. Referendumq;, ut dixi, ad Angelos & Deos cœlestes, quos dari simul ac nati sumus, custodes nobis, omnes propè sacri scriptores consentiunt. Eliguntur autem à nobis, quòd quancunque uiam & electionemq; uitæ suscipere uelimus, nostræ sit libertatis

bertatis : uita uerò ſuſcepta, ſuſcipitur, eligiturq́; Genius ſiue Angelus, qui diligunt, C amplectunturq́; bonos, execrantur, auertuntq́; ſeſe à malis. Cui iuſtitia, pietas, probitasq́; placuerit, Angelum ſibi cuſtodem, præſidemq́; elegit. Nam Plato & Ariſtoteles, ipſa quoque ſacra doctrina, bonos cum primis à Deo curari, diligi, foueri conteſtantur. Viroq́; iuſto nec uiuo, nec defuncto, nocere quicquam ob illam cuſtodiam poſſe aſſeruit Plato. Noſtra igitur eſt electio, noſtrum eſt decernere, utrum prȝs caſtisq́; factis puros illos, ſanctos, & cœleſtes animos uelimus aduocare & conciliare nobis, an ſceleratis, impurisq́; auertere. Quod ubique in noſtris literis decantatur. Reuocabitur igitur & iſtud, quod ad ſtatum ante uitam pertinet, in ſuum Theologiæ locum, aut mentem Platonis fuiſſe dicemus, quod aperte & in Phædone, & Politico, aliȝsq́; locis demonſtrauit, Dæmones eſſe Deos illos cœleſtes humani generis præſides à Deo datos. In Phædone quoque ubi loquitur de ſtatu animorum poſt uitam, hæc ad alia habentur, referente ipſo famam quandam priſcam, Animam indigere cuſtode, ὡς ἄρα τελευτήσαντα ἕκαστον, ὃ ἐκάστε λάιμων ὥσπερ ζῶντα ἐλήχει, ὅτως ἄγειν ἐπιχειρεῖ εἰς λήπινα τόπον, οἷ δεῖ τὸς ξυλλεγέντας διαδικασμένους εἰς ἅδε πορεύεσθαι: Scilicet, unum quenque uita functum uniuſcuiuſq́; Dæmonem ſicut uiuentem ſortitus fuiſſet, ſic conari agere ad quendam locum: Quo collectos, oporteat ad inferos tendere iudicandos. Hæc Plato, addens quòd animas, quæ uel homicidȝs aut iniuriȝs, uel alio ſcelere ſe commaculaſſent, earum duces execrati, & peroſi, neque proficiſci cum eis, neque duces eſſe uelint. Ipſas ire uagas, & palabundas, donec certa temporis reuolutione peracta, à neceſsitate ad dignum ſceleribus ſuis locum rapiantur. Quæ autem purè, ac ſanctè, moderateq́; uixiſſent, uactas duces & comites Deos, in locum congruum deduci: ξυνεμπόρων, ἡγεμόνων θεῶν τυχοῦσαι ὥσιστε ἧν αὐτῇ ἑκάστη τόπον πῶσ-ήκοντα. Ipſo igitur etiam atteſtante Platone, uidemus duces illos, & comites animarum eſſe Deos. Apparetq́; uenerabilis, primæua, per omnes ætates deſcendens, habens ortum à cœlo Philoſophia de Dijs, ſiue Angelis cœleſtibus: Eos à Deo rebus humanis præfectos; quàm natura hominum, ſuperioris conditionis; iuſſos & antequam uitam ineant animi, & cum in uita degunt, & cum exceſſerint, ſequi, comitari, amplecti, regere ueluti gregem. Traduntur eadem in Theologia, Quòd Michaël princeps iuſtarum animarum: Et in Petro pulſante hoſtium ſuſpicio, quòd Angelus eius eſſet. Et quòd ab his in terra uita noſtra munitur. Et quòd aſcendit fumus aromatum de manu Angeli in conſpectu Domini: Et quòd Angelus eius nobiſcum eſt: & quòd Angelus meus præcedet te: Et in Tobia, Angelus Domini comitetur uobiſcum: & quòd tradit Deus Michaëli animas ſanctorum. In quibus apparent non res modò, ſed nomina ſimilia, duces, principes, comites, munientes, ferentes ſacrificia, præcesq́;. Apud Platonem ξυνέμποροι, ἡγεμόνες, ἑρμηνευταὶ, προθμεύοντες, Hæc apud Platonem Theologia, eſt illa ſeculorum omnium, eſt ingens, quod ſemper cœlo cum terra fuit commercium: quo, ſicut cœlites, & princeps ipſe Deus, exploratas habuere ſemper res noſtras, & claras, defixeq́; eas intuebantur: ſic terræ propter id ipſum commercium, cum crebro ante domos caſtas uentitarent, nouerunt, uiderunt eos in omni ſeculo, ſicut apud Hebræos, & noſtros, ſic item exteras gentes. Omnes enim ſumus filȝ Dei. Et prioribus illis ſeculis nondum terra uiolata idololatria, ſæpe Angeli in terris uiſebantur. Dogma uerò, quod ȝdem ducant, animas corporibus exutas, mirabile eſt, ut illis etiam perſpectum fuerit. Sic undique omni ratione concluditur eandem ſemper fuiſſe pietatem, religionem, Philoſophiam, ſed nominibus mutatis, & ordine Theologiæ tranſpoſito, aut ab aliquibus ineptis, & male ſanis temerato, primorum ſeculorum ſanctitatem caligaſſe: donec magna Mens, creatrix

hominum

A hominum, cœleſtibus aulis digreſſa in terras, eas larga bonitatis ſuæ luce repleuit, fecitq; ſapientiæ ſuæ fontibus exuberare omnia. Hactenus habemus ſeorſum ex Platone, nempe ex priſca Philoſophia, eoq; ueriore. Nam & Plutarchus perhibet hæc à Chaldæis, Aegyptijſq; manaſſe, quæ de medijs inter Deum & homines Dæmonibus poſuit Plato, natura Angelorũ, ſiue Dæmonum bonorum; ſicut ſuperius aërios illos à cœleſtibus ſeparauimus; ſemouimus etiam fabuloſos, & nõ naturales Dæmones, poëticos ſcilicet, à ueris. Poëtici Dæmones ſunt homines, ex hominibus in Dæmones relati, Pallas, Minerua, Iuno. Qui cum non ſint naturales, mirũ eſt Apuleio, ſed antea Platoni fuiſſe inductos. Quod poterit tamen rectè interpretari. Vt enim in noſtris literis homines pij fieri ſicut Angeli Dei dicuntur; & ut oſtenditur, finis totius beatitudinis eſſe ἀποθέωσις, deificatio, ut efficiamur Dij, conſortes imaginis filij Dei, & cohæredes eius: ſic tale quid innuebãt illi, poſt mortẽ fieri bonos, ac iuſtos uti Deos, ac Dæmones. Sic etiam Plotinus credidit, malos animos fieri Dæmones malos. Sed Theologiæ, rerumq; uitanda confuſio. Quod & Iatianus Philoſophus admonuit: δαίμονες δὲ οἱ τοῖς ἀνθρώποις ἐπιτάττοντες, ὅτι εἰσὶν αἱ τῶν ἀνθρώπων ψυχαὶ, πῶς γὰρ ἂν γένοιντο δρασικὴ, μὴ μετὰ τὸ ἀποθανεῖν, χωρὶς ἐμοῦ ζῆ μὴν ὁ ἄνθρωπος; Dæmones, ait, qui hominibus imperãt, non ſunt hominum animæ. Quomodo enim eſſent operantes, poſt mortẽ niſi uiuat homo? Hæc ille. Sed non placet autoritas eius, quantũ Chryſoſtomi, & aliorum.

Eabanus, phus

Separantur ueri Dæmones à fabuloſis, quos celebrant poëtæ. Veros Dæmonas aërios illos eſſe.

CAP. XXV.

B TRIA IGITVR, ut ſeorſum, ſeparatimq; cuncta tradantur, ſunt apud Platonẽ Dæmonũ genera, è quibus una tantũ natio ſunt ueri, naturalesq; Dæmones, reliqui non naturales. Naturales & ueri ſunt aërij illi. isq; eſt omniũ Philoſophorũ, totiusq; Philoſophię conſenſus, eſſe naturales, quos Plato ueneficijs, incantationibus, Magicę, γοητείᾳ, ſacerdotũq; artibus oraculisq; præficit. Aᷣ quibus ex una parte ſeparandi ſunt Dæmones fictitij, & poëtici, ut Matuta, Oceanus, Galacia, Phorcis, Saturnus, Opis, Iupiter, Iuno, quos memorat in Timæo Plato, in libro de Vniuerſitate Marcus. Ex altera parte cœleſtes illi Dij, quibus aërij Dæmones ſubiecti, reformidãt, tremuntq; ad potentiã eorũ, poſſuntq; uarijs cruciatibus ab eis torqueri: Et quos nõnulli Philoſophorũ miniſtros Angelorũ, id eſt Deorum, dixere. Hac ſeparatione facta, facilius omnia, quæ traduntur à Philoſophis, et à Theologia uera cognoſcemus. Tam uerò ſunt in Theologia ſeorſum Dęmones à ſuperioribus, & ab hominibus diſiũcti, quàm apud nõnullos Philoſophos cõfuſi. Cõfuſum eſt igitur, primũ quod Laërtius ait, Platonẽ exiſtimaſſe θεοὺς ἐφορᾶν τὰ ἀνθρώπινα, καὶ δαίμονας εἶναι: Deos intueri, & regere res humanas, & Dæmonas eſſe. Dico Dæmones hic, nõ eſſe ueros illos, aërioſq; Dæmones, ſed ut à principio demõſtraui, ex cõmunicatione nominis Dæmonis, quod apud priſcos erat etiã nomẽ Dei, ut exẽpla probabant, Deos, id eſt Angelos, Dæmonas dictos. Dęmonium autem Socratis, cuius meminit tot locis Plato, cũ Socrates eſſet uir bonus, hortaretur q; ad uirtutẽ omnes homines, & ab ipſo Dæmonio ad bonũ ſemper uocaretur, fortaſſe nõ mali eſſet, ſentire, fuiſſe Angelum ipſius, qui & Balaam hariolo, & Mago apparuit, à ſcelereq; auertit. Quod autem dicit in Apologia, Dæmonas, aut Deos eſſe, aut filios Deorũ nothos ex Nymphis, dicendum eſt, hos poëticos, & fictitios, fabuloſosq; Dæmones eſſe, nõ ueros illos, ac naturales, & quos in Epinomide genere aërios definiuit. Et nec filios Deorum Dæmonas, nec Deos eſſe poſſe. Pręter naturã, ſolumq; poëticũ eſſe, ut Deus miſceatur

sceatur cum muliere, indeq; nascatur Dæmon. De quo postea. Sic quos dixit in Cra- C
tylo ex sententia Hesiodi Dæmones, homines scilicet iustos uita functos, non minus erunt fabulosi, atq; poëtici illi: habebit autē res ueri quandā similitudinē, si Dæmonas uelut Angelos interpreteris, quibus post hanc uitam similes fiant homines, iusti, ac pij. Ad eandē rationem attinebit uocatus Trismegistus Dæmon, quasi Deus quidā, nō Dęmon uerus. Et quod Plutarchus ait, uti nōnullos mutationibus, ut quēadmodū è terra aqua, ex aqua aër, ex aëre ignis fit, sic ex hominibus Heroës, ex Heroibus Dæmones, è Dæmonibus pauci in Deos abeant. Hæc ratio uera non est, Naturæ modos non seruat, datos, ac præfixos à Deo. De quo posthac. Ex genere quoque fabulosorum, poëticorumq; Dæmonū erunt, quos ex sententia Hesiodi refert Plutarchus, proferens quædam ex eo carmina:

Ἐννέα τοι ζώῃ γενεὰς λακέρυζα κορώνη
Ἀνδρῶν ἡ ἐώντων, ἔλαφος δὲ τέτρατα κόρων
Τρεῖς δ' ἐλάφους ὁ κόραξ γηράσκεται, αὐτὰρ
Ἐννέα τοὺς κόρακας, δίζυξ δὲ ὑμεῖς τοὺς φοίνικας ὁ φοῖνιξ
Νύμφαι ἐυπλόκαμοι κοῦραι διὸς αἰγιόχοιο.

Quę non curabo reddere carmine. Nouem, inquit, secula uiuit arguta cornix uirorū adolescentiū. Ceruus autē quatuor cornices. At tres Ceruos Coruus senescit. Verū Phœnix nouē Coruos. Decē autē Phœnices uiuitis uos Nymphæ crinitæ, filiæ Iouis Aegiochi. Arbitrat em̄ Plutarchus has Nymphas ex sentētia Hesiodi Dęmones esse. Dicendū igit̄ hos minimè ueros, sed fictitios, & fabulosos Dæmones, & à poëtis introductos, sicut fontes, quercusq; Deos, reliquāq; fictitiā Diuinitatē. Itē erit falsa cōmētitiaq; prorsus persuasio, ut superius, bonos uiros in Dęmonas bonos migrare dicebāt; sic quod à sanctissimis, & grauissimis Theologis nostris repudiatur, homines D
malos post mortē Dæmones redditos, nōnunquā corpus humanū uexare. Eò em̄ nō esse credendū Chrysostomus inquit, quoniā Dæmones ipsi deceptores semperq; mēdaces id fateant̄. In hac psuasione fert̄ fuisse Plotinus. Quod nisi similitudinem interpreteris, ut sicut bonis detur habitatio, quædāq; similis Angelorę natura, animo, & corpore beatis effectis; sic mali sint Dæmonibus corruptis, & infelicibus pares, loco & sorte; aliàs uiolādus & trāsponēdus ordo Naturæ non esset. Similiter quos ipse in tertio de Republica reiecit Dęmonas, Heroasq; fictos ab Homero, pariter reijciemus.

Veri Dæmones ostenduntur esse aërij, natura malefici, ingenio praui, boni nunquam ipsismet Philosophis autoribus. Et quòd etiam Aristoteles de Dæmonibus est locutus.

CAP. XXVI.

SELECTIS igitur, & accuratè cunctis sepositis, ueri Dæmones, omnis Philosophiæ cōsensu, dicēdi sunt aërij, malefici. De quibus Platonis etiam testimonio, hæc pronūtiāda sunt, primū eos aërios esse habitatione & corpore, tum scelere, turpitudine delectari. Quod propositionibus ex ipso Platone, platis probabit̄, altera ex altera nascētibus. Prima ꝓpositio est, q̄ ait, Dęmones præfectos ei, quæ dicit̄ à Gręcis γοήτεια, hoc aūt est deceptio; q̄ decipiūt, sunt mali, Dæmones ergo mali. In tertio de Republica: ἔοικε γοητεύειν πάντα ὅσα ἀπατᾷ: Videntur, inqt Plato, facere prędstigium, quæcūq; decipiūt. ergo ex Platōe nihil est aliud γοήτεια, præstigium, quàm deceptio; cui præfectos dixit Dæmones. Secūda propositio est ex secundo de Legibus, ubi nititur omni conatu probare Deū esse bonū. Bonum autem non fallere, neq; esse γόητα, præstigiatorem. Ergo si Deus, quia bonus, non est γόης, ut loquitur

A ut loquitur ibi Plato, neceſſariò quicunque eſt γοὴς, eſt malus. Longè autem peior, qui præeſt ueneficijs, uel præſtigijs. Dæmones igitur maximi deceptores, & implanatores, nec mali modò, ſed etiam peſsimi. Tertia propoſitio ex decimo de Legibus, ubi prohibetur ea, quæ dicitur γοήτεια, & quæ ἐπωιδαὶ, incantationes, ut quæ fundi-tus urbes euertant, ſupplicia{que} ibi exercentibus adhibentur, ὡς θυσίαις τε καὶ ἐυχαῖς καὶ ἐπωιδαῖς γοητεύοντες, ἰδιώτας τε, καὶ ὅλας οἰκίας, καὶ πόλεις, χρημάτων χάριν ἐπιχειρῶσιν καταίρας ἐξαιρεῖν: Quaſi ſacrificijs & uotis & incantationibus præſtigiantes, priuatos item & domos integras, atque urbes pecuniæ cauſa conantur funditus euertere. Ecce docet Plato euentum, ſtudium{que} incantationum, ac præſtigiarum, euerſionem nempe priuatorum, familiarium, & urbium, id{que} ob pecuniam. Quicunque igitur hæc exercent, mali, execrabiles, quicunq; præſunt, ſceleſtiſsimi, nocentiſsimi. Ita{que} Dæmones ore ipſius Platonis, Platonicorum{que}, ſunt, quales teſtantur noſtræ literæ, inquinatiſſimi, ſceleſtiſsimi. Denique, quæ nos ex coniecturis colligimus, Porphyrius aperta uoce confeſſus eſt in ſecundo de abſtinentia: ἀλλὰ μέντοι τῷ ἐναντίῳ ἡ πᾶσα γοήτεια ἐκτελεῖται. τοῦτοις γὰρ ἥκιστα, καὶ τὸν προεσῶτα αὐτῶν ἐκπιμπσιν. οἵτε κακὰ ἀλλὰ γοητειῶν πάσης φαντασίας. ὅτοι καὶ ἀπατῆσαι ἱκανοὶ οἱ ἀλλὰ δι τερατουργίας. δι' αὐτῶν φίλτρα, καὶ ἐρωτικὰ κατασκευάζουσιν οἱ κακοδαίμονες. πᾶσα γὰρ ἀκολασία, καὶ πλοῦτων ἐλπὶς καὶ δόξης, ἀλλὰ τοῦτων, καὶ μάλιστα ἡ ἀπάτη. τὸ γὰρ ψεῦδος τοῦτοις οἰκεῖον. βούλονται γὰρ εἶναι θεοὶ, καὶ ἡ προεσῶσα δύναμις δοκεῖ θεὸς εἶναι: Per contrarios, ait, Dæmones, omne maleficium peragitur. His enim maximè eorum principem colunt, qui mala in maleficijs, aut præſtigijs omnigenæ apparentiæ aucupantur. Hi & decipiendi artifices per oblata oculis portenta. Per hos amatorias illecebras componunt miſeri homines. Omnis enim intemperantia, diuitiarum, honoris{que} ſpes, per hos eſt, maxime{que} deceptio. Mendacium eſt his proprium. Volunt enim eſſe Dij, & præſi-
B dens eis poteſtas uidetur Deus. Ecce eos præſtigijs præfectos, & per eos exerceri Porphyrius teſtis. Sic omnis deceptio, infanda{que} cupiditas, Veneris, pecuniæ, dignitatis, quæ Plato in Legibus, per eos fit. Mendacium eſſe eis familiare, id{que} in portentis, falſis{que} miraculis: & quòd uolunt uideri Dij; & princeps eorum Satanas eſt Deus huius ſeculi. Quare in contrarium & ſibi contradicens quod in eiſdem libris Plato: ξύμμαχοι δὲ ἡμῖν θεόιτε ἅμα καὶ δαίμονες, ἡμεῖς δὲ οὗ κτήματα θεῶν καὶ δαιμόνων: Coadiutores nobis Dij ſimul, & Dæmones. Nos rurſum poſſeſsiones Deorꝝ, & Dæmonũ. Clarũ eſt, hæc in contrarium tendere Platoni. Nam præſtigiatores confeſſus eſt urbes euertere; multo magis qui præſunt diris his artibus. Non ergo auxiliatores Dæmones, ſed euerſores, hoſtes, inimici. Quarta propoſitio ex ipſo Platone: οὐδεὶς θεὸς δυσνοὺς ἀνθρώπῳ: Nullus Deorum hoſtis homini. Ergo neq; Dij ſunt Dæmones, neq; non inimici. Si enim præſunt maleficijs, & præſtigijs, & incantationibus, odere homines: ex quo naſcitur, ut non ſint Dij. Ex primo naſcitur odium; ex hoc ſecundo, quòd non ſunt Dij. Quinta propoſitio ex Homero:

οὐ γὰρ κέτλια ἔργα θεοὶ μάκαρες φιλέουσι.
Ἀλλὰ δίκην τίμουσι, καὶ αἴσιμα ἔργα ἀνθρώπων.

Dij ſcelerata adamant haudquaquam facta, beati.
Iuſtitiam ſed amant, rebus lætantur & æquis.

Ex quibus exiſtit euerſio ſuorꝝ poëticorꝝ Deorꝝ, qui noxij fuerunt omnes, ut Diana interficiens Actæonem, & alij, ut Mars: ſequitur item, Dæmones non eſſe Deos, neq; etiam bonos, quia diligunt præſtigias, & incantationes, & ſacrificia, quæ præ ſe ferũt odiũ, & mentẽ inquinatã. Quinta propoſitio, ex Euripide: εἰ θεοίπι δρώσιν αἰσχρὸν, οὐκ εἰσὶν θεοί: Si quid turpe faciant Dij, non ſunt Dij. Cum Dæmones operentur ubi{que} omniũ conſenſu turpia, nefanda; certè nec boni ſunt, nec Dij. Hæc item probãtur ex his quæ

multipliciter attulit,& in multa abeuntia,Plutarchus.Ex cuius dictis, bene animad- C
uersis,nulla supererit dubitatio,quin Dæmones sint,quales induxit Plato,prefectos
maleficijs:tales autem existentes,quin necessariò sint mali,& impuri. Quæ & ipsa in
suas propositiones distinguã.Primũ,quod ait de defectu oraculorũ,stultũ esse & pue-
rile,ego impiũ dixerim,putare Deũ subeuntẽ uiscera uentriloquarũ,quæ Græcè ἐγγα-
στρίμυθοι, ex eorũ ore loqui.Huic addit Chrysostomus,eum qui partes impudicas mu-
lierũ,è quibus loqueret,subiret,clarã fateri solitũ suã impuritatẽ. Ex his igitur effici-
tur, sicut ex illo Platonis testimonio, ut Dæmones sint omnium consensu mali,&
incesti. Prosequitur aliam propositionẽ Plutarchus,Magnis difficultatibus Philoso
phos liberasse,qui Dæmonũ genus in medio Deorũ, nempe Angelorũ, atq; hominũ,
statuissent,qui quidẽ Dæmones παθη θνητὰ, καὶ μεταβολὰς ἀναγκαίας, affectus mortales,ne-
cessariasq; mutationes reciperẽt.Ex his enim efficitur,ut affectus mortales excipien-
tes indigni sunt,qui uel Dij uel boni habeãtur.Nam illi homines, etiã Philosophorũ
cõsensu meliores,diuinioresq; habẽtur,qui diligẽter, prudẽterq; affectus hos huma-
nos,ac mortales sopierũt.Deinde quòd interiecti sint inter Deos & homines, ea cau-
sa fuit,quòd cũ multa fieri uidissent à superiore,quàm humana potestate, sed ea ma-
la,ac scelerata, Deoq; indigna, mediã posuerũt potestatem, cui malas affectiones has
affigerẽt.Nefas enim putat Plutarchus, & qui cũ eo sup hac re philosophabant, hu-
manis affectibus,malis scilicet,nõ bonis, admiscere Deũ.Ergo qui presunt his,& per
eos exercẽtur,indigni,& Diuinitate,& nomine bonorũ.Ac fatet Plutarchus, sicut in
hominibus,sic in eis inesse differẽtias uirtutis,id est,potestatis, καὶ τὸ παθητικὸν, καὶ ἀλόγον,
affectionũ & irrationabilitatis.Ergo,ubi & affectus sunt,& pars bruta,et feritas,certè
neq; Diuinitas est,neq; Bonitas.Rursum apertè Plutarchus asserit, Orgia quædã &
humana sacrificia,multaq; alia nefanda, θεῶν ὀδκνὶ, δαιμόνων δὲ φόβῳ ἀκροτομῆς ἕνεκα, Nulli
Deorũ fieri,sed causa auertẽdi Dæmones malos:Et quòd uiolẽti Dæmones quidã ex- D
petant animã humanã,corpore circundatã,cũ qua per corpus misceri nõ ualentes,tẽ-
pestates,bella,seditionesq; ciere soleãt,donec potiantur.Ex quibus & illi cognouere,Dæ-
mones esse pessimos,interitus humani cupidos,animarũ expetẽtes. Plutarchus item,
prædas,errores q; Deorũ, fugas, occultationes, nõ Deorũ, sed Dæmonũ affectiones
habẽdas ait.Denicq; cõcludit Cleombrotus apud eum,discrimen quo differãt à Dijs
Dæmones,nõ posse monstrari,si & sine affectibus & peccatis sint, & non substantia,
uirtute,incorruptioneq; differãt à Dijs.Hæc Plutarchi prepositio ueritissima. Omnis
enim differentia,quæ constituit duo genera,alterum Deorũ cœlestium,alterum Dæ-
monum subcœlestiũ, qua separatim cognita sunt à mortalibus hæc duo genera, fuit
probitatis & improbitatis. Et quòd cœlestes illi semper boni, eoq; humanæ salutis
amãtes;hi semper mali,incesti,debiles,polluti,deceptores,affectibus malis obnoxij:
Hoc fecit,ut in omni seculo dignoscerent,separatimq; prædicarẽtur. Denicq; Plutar-
chus ait,Dæmones malos,nõ Empedoclẽ solũ scriptũ reliquisse,sed etiã Platonẽ,Xe-
nocratẽ,Chrysippũ,quin etiã Democritũ,qui cũ precaret bona spectra,mala quædã
ex aduerso nosset.Ad hæc proponit dignã,quæ debeat attẽdi ppositionẽ,soluens ea,
quæ objcerent Empedocli de Dæmonibus malis,Nõ posse sempiternos, & immor-
tales esse malos.Affert exemplũ in cõtrariũ,Multos malos diutius uixisse, q̃ bonos.
Hęc ppositio necessaria,ne putes ideo bonos,Dęmones,quia incorruptibiles.Ex his
igit oĩbus,sensim illatis,& inuicẽ se cõsequentibus,solũ restat, Dæmonas esse malos,
idq; cognitũ,& prędicatũ,nõ à nostris solũ,sed etiã ab oĩbus gẽtibus, præcipueq; ue-
tustissimis Philosophis:confessos esse Empedoclẽ, Platonẽ, Xenocratẽ, Chrysippũ,
etiã Mercuriũ Trismegistũ,Chaldæos,Pherecydẽ Syrũ,oĩs denicq; mortales, omnia

secula

A ſecula: ut duo dicta & prodita fuerint à cunctis, quæ quidem nec Ariſtoteles omnino negare poſsit, Dæmones eſſe, cunctis ætatibus, omni religione conſentiente, tum eos eſſe malos. Fuerat igitur Platonis ſuperiorumq; omnium ſententia, Dæmones eſſe animalia aëria, ex aërio corpore conſtantia, quemadmodum terreſtria ex terreſtri. Nam Plato tum in cæteris locis, tum uerò in Timæo ea maximè ratione Dæmonas eſſe corporeos innuit, quòd opifex mundanus iubēs nouitijs Dijs, qui ſunt omnium conſenſu Dæmones, genij à Romanis appellati, utibi Marcus interpretatur, ut corpus humanum, animaliaq; terreſtria effingerent, partibus ex omni mundo, quibus corpora ſtiparētur, acceptis, adiecit, ὁ τοῖς ἀλύτοις, οἷς αὐτοὶ ξωμέχνῳ δεσμοῖς: Non eiſdem, ſcilicet, uinclis, atq; eadem indiſſolubili compage, qua ipſi ligati eſſent, aſtringerent. Quibus Plato demonſtrat, corpora Dæmonum conſtare quidem ex elementis, ſed ea compage, eaq; temperie reuinctis, atq; ſtipatis, ut ſint indiſſolubilia. Eoq; mundanus opifex alloquens hos ipſos nouitios Deos, eos, quoniam creati ſunt, & ex elementorum temperie compacti, pronuntiat, eſſe non omnino indiſſolubiles. Hinc Apuleius definiens Dæmonas, ait, eos eſſe genere animalia, corpore aëria. Hanc igitur Ariſtoteles, priſcorum ſuperiorumq; Theologorum ſententiam declarans, & ſentiens idem, atque illi, de Dæmonibus in quarto Metaphyſi ſcribit: Subſtantia, inquit, dicuntur ſimplicia corpora, ut terra, ignis, aqua, & id genus, omninoq; corpora, & ea, quæ ex his conſtant, ζῶά τε καὶ δαιμόνια, ἢ τὰ μόρια τούτων, Animalia, & Dæmonia, & partes horum. Ecce igitur, aſſerit, Dæmonia conſtare ex elementis, quemadmodū & animalia. Quo autem elemēto, quo ue corpore conſtent, eorum quis locus, aut regio, quæ gens item Dæmones, in primo de Anima cum ſuperioribus conſentiens, ἐπιζητήσειε γὰρ ἄν τις καὶ διὰ τίνα αἰτίαν, ἡ ἐν ἀέρι ἀεὶ ψυχὴ, βελτίων ἐστὶ, καὶ ἀθανατωτέρα: Quærat quiſ-
B piam, quam ob cauſam anima, quæ eſt in aëre, ſit potior & magis immortalis ea, quæ eſt in animalibus. Hæc Ariſtot. quorum quanta cum noſtris concordia, uel inde clarum, quòd dicta diui Pauli Græci exponentes aiunt, ἀφῶς ἡμᾶς ἐδίδαξεν ὡς πάλαι ὁ μὴ διάβολος τὸν ἀέρος ἐνεπιστεύθη τῶν ἐξουσίαν. φύσει γὰρ τοῖς πνεύμασιν ἡ ἐναέριος διατριβή: Aperte nos docuit, quòd olim Diabolo data eſt aëria poteſtas. Eſt enim natura ſpiritibus, aëria regio, regnumq;. Hæc igitur animalia aëria ſenſit Ariſtoteles, Simpliciusq; eius interpres: ἀλλὰ ὁ μέγας ἰάμβλιχος πολλὰ τὰ ἀφανῆ ἡμῖν οἴεται εἶν ζῶα, δαιμόνια καὶ ἡρέμα. Hæc Ariſtoteles, qui tametſi improbet eorum ſententiā, qui putabant animam ineſſe omnibus mūdi partibus: Improbat autē, quoniā ſi anima in omni parte mundi neceſſariò exiſtit, anima in igne erit ignea, in aëre erit aëria, quia pars eſt ſimilis toti. Volebant autem illi animam eſſe partem eorum, è quibus deſumeretur. Improbat igitur Ariſtoteles, ſi dicatur anima pars elementorum, quæ inhabitat. Ego autem pro priſcis dico, eos non dixiſſe Dæmonas eſſe animas, quibus ineſſet uis aëria, ſed quorum corpora ex aëre conſtantia ab animis excellentioribus inhabitarentur. Propter corpus igitur aëriū Dæmones dicebātur. Tertius locus eſt item in libris de Anima. Alijs, inquit, cogitatiua ineſt, atque item mens, ut hominibus, & ſi quid aliud excellentius. Quem locum Simplicius explicans, ἀμώτερον δὲ ἐὰ καὶ δαιμόνιον ὑποτεθείη γένος, ποτὲ, εἰ αὖθ᾽ ἑὰς παθητὸν πεῖον σῶμα: Pretioſius, inquit, ſi genus Dæmonium ſtatuat unquam, progrediens & ipſum ad paſsibile corpus.

Dæmones eſſe gentem aëriam. Hoc ſacram & profanam ſentire Theologiam. Idem Platonem, Pythagoram, Ariſtotelem prodidiſſe. Teſtimonium etiam diui Pauli.

CAP. XXVII.

HAEC igitur ultima de Dæmonibus fuerit resoluta explicatáq; sententia, C primum cunctis Theologis & Poëtis uetustissimis testibus esse Dæmonas, esse item aërios, animi autem conditione malos, & improbos. Itaque quod ad genus eorum definitionemq; attinet, credendum est Aristotelem, apud quem de Dæmonibus mirum silentium, innuere uoluisse, quæ prior Plato, totaq; priscorum schola prodiderat, ut superius uisum. Substantia, inquit, dicũtur, tum corpora simplicia, ut terra, ignis, aqua, cæteraq; id genus, omninoq; corpora, tum ea quæ ex his constant animalia, & Dæmonia. Credendũ est inquam Aristotelem nunc spectasse publicam quandam communemq; inter omnes gentes de Dæmonijs sententiam, ea esse ex elementis composita, sicut animalia, quorum quo plus terræ corpora possideant, eoq; uisibilia, & tangibilia, tanto minus corpora Dæmoniorum, solum aëria. Constant igitur ex elementis animalia & Dæmonia, sed animalia magis ex terra, Dæmonia magis ex aëre. Illa propter terram uisibilia, hæc propter aërem inuisibilia. Illa corruptibilia, quoniam magis composita: hæc incorruptibilia, ut simpliciora. Conueniunt igitur Plato, & Aristoteles, in definitione Dæmonum, eos esse genere aërios: genere autem dico corpore, & sede, habitatione. Plato sedem expresit, Aristoteles crasim, compositionem. Hesiodus item crasim:

ἠ ἠρα θ' ἑσαμβλόι πάντη φοιτῶσιν ἐπ' αἶαν.

Aëraq; induti, tota tellure uagantur.

Nostrorum quoq; unus, idemq; consensus, semper aeris potestates, Dæmones uocantium, siue quòd in aëre morentur, siue quòd corporibus sint aërijs. Sed qui statuat alterum, alterutrum statuat necesse est: ut si des Dæmonibus aërem habitandũ, necessariò des propter corpus uolucre, sicut corpora terrena, tenent terram: siue des aërium corpus, necessariò des corpori uolucri conuenientem habitationem. Aristo- D teles igitur & Plato definiunt Dæmones aërios. Hac de causa putatur à Theologis ab Apostolo dictum, Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed πρὸς τὰς κοσμοκράτορας τῦ σκότους τούτου πρός τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, Contra mundanos principes, tenebrarum harum, aduersus aërios, & spiritualia sceleris in cœlestibus. Tria sunt nomina, uim, naturam Dæmonum declarantia, quòd sunt principes tenebrarum. Tenebrasq; aërem circum terras omnem caliginosum dicit, quidquid intra Lunam & terras interiacet. Hunc ipsum etiam uocat ὑποὐράνια, cœlestia: cœlum enim aër est Latinis, Græcis, Hebræis, in cœlestia dicuntur, quæ in cœlo hoc tenebroso. Sunt istæ potestates in caligine, sunt in aëre, uocatæ ob id ὑποὐράνια, quasi aëriæ. Tertium nomen πνευματικὰ, spiritualia, uentosa, aëria, ex aëre, ex uento, qui dicitur πνεῦμα, non spiritualia, ut cœlestes Angeli, ex ætheris serenitate, (ut ait Calcidius) corpora tenentes, sed ut corpore uestita aërio, aut habitatione aëria, circa caliginem hanc terris incumbentem habitantes, excluſi à consortio diuorum. Natura igitur, Dæmones iuxta sublimem Theologum, sunt aërij, loco, & corpore; sunt mali, sceIerati. Sicq; conueniunt sacra & profana, Dæmones esse aërias potestates, malas, sceleratas, ut Plato, ut Plutarchus, Chrysippus, Empedocles, & Philo superiores Theologos secutus, Platonem, Aristotelem, sed priores Aegyptios, Chaldæos, Empedoclem. In libro de gigantibus ipse Philo: ὃς ἄλλοι φιλόσοφοι δαίμονας, ἀγγέλους μωσῆς εἰώθεν ὀνομάζειν, ψυχὰς δὲ εἰσὶν ἡμῖν ἢ τὸν ἀέρα πετόμεναι: Quos, inquit, alij Philosophi Dæmones, Moses Angelos solitus est appellare. Sunt autem animæ per aëra uolantes. Sed aduerte ò Philo, quòd isti per aëra uolantes Angeli, non sunt illi boni, ac cœlestes, qui propriè dicuntur Angeli, nuntij Patris summi, sed quos superiores Philosophi dixere malos, incantationibus, ueneficijsq; præfectos, cum quibus nobis colluctatio. Eadem

A Euſebius, ſecutus Theologos, & Philoſophos omnes, exiguã qui ex tanta bonorum Angelorum gente cecidiſſent partem, datam exercitationis cauſam circum aëra, & terras habitantem: ὧν βραχύ τι καὶ μικρὸν ἀπόσπασμα γυμνασίας χάριν τῷ ἐυσεβείας ἀθλητῶν ἀμφὶ γῆν, καὶ τὸν ὑπὸ σελήνην ἀέρα, καταλειφθὲν. Auguſtinus item ſuper Geneſim, Dæmones dicit aëria animalia. Similia in oratione regia Euſebius, αὗται γὰρ αἱ δυνάμεις, αἱ τὸν ἀέριον χῶρον διακατέχουσαι δυνάμεις ὑρανῶν εἴρηνται: Hæ poteſtates aëriæ uel cœleſtes dictæ, quòd aëriam regionem obtineant. Cœlum enim aër eſt in Theologia. Iterum Philo, in eo, quòd inſomnia ſint à Deo, ἀὴρ ψυχῶν ἀσωμάτων οἰκος: Aër, ait, incorporearum animarum domicilium. Hoc ſuum dogma ea, ut ſuperius dictum, ratione probant, quoniam cum omnes mundi partes complendas uiſum fuiſſet Opifici, terris animalia, mare piſcibus, cœlo ſidera, quę non modò animalia ſint, ſed etiam mentes uniuerſales puriſsimæ, dediſſe. Quocirca etiam in reliqua uniuerſi parte animalia facta eſſe. Quæ etſi ſenſu non capiãtur, quid mirum? Siquidem & anima inuiſibilis. Atqui ueriſimile eſt, aërem magis, quàm terra & aqua, animalia nutrire. Sic ille. Sed ſciat Philo hunc non naturam diſponentis, ſitumq; rebus dantis Dei ordinem fuiſſe, ut quemadmodum omnia elementa ſunt animalibus, ſic ſuis & aër repleretur. Fuit alia recondita magis, & non cuiuis perſpicua ratio, cur aër datus ſit illis pro domicilio. Sed nũc conſtet eſſe Dæmones aërios. Idem perhibet, incorruptibiles, æternasq; animas habere aërem. Ad hanc rationem uidetur Pythagoras locutus, cum præcepit, uenti flantis ſonitum uenerari. Quod explicans Iamblichus, αἰνίττεται γὰρ ὡς δεῖ τῶν θειῶν οὐσιῶν καὶ δυνάμεων τὴν ὁμοιότητα ἀγαπᾶν: Innuit, inquit, oportere diuinarum ſubſtantiarum & poteſtatum ſimilitudinem amare. Diuinas ergo ſubſtantias, quibus aërem ſimilem dixit, fortaſſe Dæmonas ſentit, quanquam id patet latius etiam in ſupercœleſtes. Eandem
B ferme adhibuit definitionem Fatianus: Dæmones, inquit, πάντως σάρκιον ἀπέφηναν, πνευματικὴν δὲ ὕλην αὐτῶν ἡ σύμπηξις ὡς πυρὸς ὡς ἀέρος, μόνοις ἢ τοῖς πνεύματι θεῷ φερεγμένοις εὐσωμάτα καὶ τῷ δαιμόνων ὄντα σώματα τοῖς δὲ λοιποῖς, ἀόρατα. Quæ ſunt, Omnino carnem non poſsident, ſed eorum compoſitio ſpiritualis eſt, ut ignis, uti aëris. Solis autem his, qui ſpiritu Dei cuſtodiuntur, conſpicua ſunt eorum corpora: cęteris haud ita. Eadem ferme Plotinus: καθόλου δαίμων μετά τινος σώματος, ἢ ἀέριος, ἢ πυρὸς εἶναι: Vt Dæmon, ait, eſt cum aliquo corpore, ſiue aërio, ſiue igneo.

Ex priſca Magorum Theologia, naturæ Dæmonum clara definitio. Eos eſſe maleficos, incãtationibus præſidentes, quod Plato aſſeruit: eſſe feras agreſtes, Stygios canes, Vltores, carnifices malorum: affectibus malis delectari, domicilijſq; impiorum: Transferre ſeſe in Angelos lucis.

CAP. XXVIII.

ITSI Dæmonum propria ſedes aër, quoniam ſunt aërijs, uolucribúsque corporibus, dicitur apud antiquiſsimos tamen, datę ſunt eis, præcipuè inquinatiſsimis, ſubterraneæ partes, conſentiuntq; ſuper eorum improbitate. Apud Mercurium igitur Triſmegiſtum audies Dæmonas eſſe, & eſſe malos, ſceleratorum carnifices, quibus Deus dignam ſua natura demandarit prouinciam. Sic & Chaldæi, & Magi à Zoroaſtre fatentur Dæmonas impuros, inquinatos, ultores hominum malorum. Ac primum extant apud eos, quæ Plato ab eis accepit, eos incantationibus ueneficijſq; præfectos eſſe. Sententia Chaldaica, ἵνινα δὲ ἐρχόμενον δαίμονα προσγλυφὴν ἀθρήσεις, θὺε λίθον μυόζιον ἐπαοιδῶν: Cum uideris uenientem Dęmonem terreſtrem, ſacrifica lapidem Mnuzirim, excantans. Hoc dogma Chaldaicum probat,

Dæmo

Dæmonas præfectos incãtationibus, ideo malos. Sed Pſellus explanãs, inquit, Men- C
daces, inquit, natura ſunt Dæmones terreſtres; ut q̃ procul à diuina cognitione ſum-
moti, & tenebricoſæ materiæ impliciti. Quòd ſi uis ab eis uerum capere ſermonem,
præpara ſacrificium, & offer lapidem, Mnuzirin. Lapis autem is uim habet euocan-
di alterius Dæmonis maioris: qui obſcurè accedens ad materialem Dæmonem eli-
cit ueritatem eorum, quæ poſcuntur, quam ille reſpondebit ſciſcitanti. Dic etiam &
nomen euocatiuum, cum ſacrificio lapidis. Atque Chaldæus alios Dæmonas bonos,
alios malos ſtatuit: noſtra autem pia Theologia, in uniuerſum decernit malos. Hæc
ille. Sed ſciat Pſellus, nulla ratione Chaldæum decernere Dæmonas ullos bonos, ſed
generatim omnes malos & inquinatos. Et hæc ipſa excantatio, aduẽtuſq; Dæmonis,
probant eos eſſe ſceleſtos, non probant eſſe bonos, quoniam præſtò adſint. Ex his
Chaldaicis uerbis apparet, Platonem, qui hæc ipſa, teſte Pſello, legit, præfeciſſe Dæ-
monas ſacrificijs, præſtigijs, incantationibus; ex quo nequitia eorum, & quam dant
ei noſtræ literæ fallacia ſceluſq; probatur. Nihil enim aliud innuebat in Sympoſio,
cum Dæmones incantationibus præfecit Plato, quàm quod traditum fuiſſet ab his
Chaldæis. Audiſti quoq; Dæmonem materialem, terreſtrem, feculentum, ſordidum,
humoribus fœdis gaudentem, qui ambulans per loca arida, & inaquoſa, nec inue-
niens humorem, reuertitur in locum priſtinum. Sunt quidem Dæmones omnes ge-
neratim aërij, quia corporibus aërijs, inuiſibilibusq;, & per aëra uolant: ſed nonnulli,
quoniam magis petunt terram, humoresq; terreſtres, terreni, inquinatioresq; dicun-
tur. Ex Chaldæo igitur habemus Dæmones ſceleſtos, & malos, duabus de cauſis, tum
quia præſunt incantationibus, ſceleſtisq; præſtigijs, tum quia terreſtres dicuntur.
Confirmaturq; magis improbitas eorum, quam eis antiquiſsimi Philoſophi tribue-
runt, ut ſuperius oſtenſum. Hoc item melius, & apertius, duabus alijs ſententijs Chal- D
dæus declarauit: è quibus prior prædicat Dæmonas inſidere corpus humanum, im-
purũ, affectibus malis mancipatũ: altera, quòd ueluti carnificibus hiſce tradũtur ma-
li homines. prior, σὸν ἀχγεῖον θῆρες χθονὸς οἰκήσουσι: Tuum uas feræ terreſtres inhabitabũt.
Quod explicans Pſellus, Vas, inquit, eſt compoſita uitæ noſtrę conſtitutio. Feræ ter-
reſtres, qui circum terras uagantur Dæmones. Igitur noſtram uitam ſcatentem ma-
lis affectibus, eæ feræ inhabitabunt. Siquidem hæc genera cum ipſis affectibus coa-
leſcunt, fiuntq; eadem ſubſtantia, & ſedem habent & ordinem materialem. Quocirca
cum & ipſi affectionum ſint pleni, ad corporea, & incorporeas affectiones, adiungun-
tur, & connectuntur, ſimile ſimili attrahentes, cum habeant uim mouendarum affe-
ctionum. Sic Pſellus. Feras ergo terræ, uetuſtiſsima Chaldæorum Theologia uocat
Dæmonas, in quibus feritas eſt, & crudelitas. Et ſimiliter in noſtra Theologia uoca-
tur, Leo rugiens, Draco inſidians, Echidna, Serpens. Hi circum terram uolutantur,
ſedibus ætherijs excluſi. ſed cum ſint inuiſibiles, & uolucres, feruntur per aëra inuiſi-
biliter. Affirmauit autem Chaldæus, & tradidit, hoc dicto, quod toties habetur in
noſtris literis, & quod ipſe Deus dixit, Cum immundus ſpiritus exierit ab homine,
ambulat per loca arida, & inaquoſa, quærens requiem, & non inuenit. Ecce enim &
Chaldæus docet inhabitare Dæmones humani corporis domicilium. uerum non
cuiuſuis corporis, ſed malis affectibus ſcatentis. Quod & ipſe ſeruator dixit, quòd in-
uenit domum ſcopis mundatam: uidelicet quaſi per ironiam, aptam habitationi Dæ-
monis, plenam malarum affectionum, quas Dæmones cõſectantur, ut qui ſunt etiam
ipſi affectibus hiſce detenti, pleni. Sunt autem affectus uel paſsiones, mediæ inter ani-
mam & corpus, non ſunt prorſus corpora, nec prorſus incorporei, Dæmones, & ipſi
huiuſmodi quadam præditi natura, qui nec corpora craſſa ſint, nec penitus incorpo-
rei,

A rei, magnam habent cum affectionibus affinitatem. Affectiones ſunt motus impotentes animi, iræ, cupiditates, uehemens in terram inclinatio. Hi motus cum uigeant cum primis in illis, quibus in omnia ſcelera rapiuntur, feruéntque mentis æſtu, ardentes cupiditate nocendi; ſi quem eius generis hominem nacti fuerint, propter ſimilitudinem aſſociantur illi, quorum eſt in humoribus, & omni mala materia, à qua affectus ſæpe excitantur, ſedes. Ad hos humores libenter inhæreſcunt, uniuntur, aſsident, alligant ſæpe. Ex his igitur etiam elucet magis natura Dæmoniorum, conſentientibus omnibus, eos circum terras, per aëra uagari, delatos ubique corporibus inuiſibilibus, corpora malarum affectionum redundantia inſidentes. Quo & improbitas eorum noſcitur, & quod ipſe Deus apertè pronuntiauit, Spiritus immundus cum exierit, &c. Sunt enim immundi, immundis; & inquinatis domicilijs, terráque gaudentes, materiales ob hanc cauſam uocati: & confitentur Philoſophi nidoribus eos ſacrificiorum delectari: incantationibus item, quæ plerunque ſanguine fuſo, ſuffumigationibus adhibitis celebrabantur, præfuiſſe. Vbi etiam intentio nocendi. Apparétque omnium conſenſu Dæmonas eſſe malos, & immundos, quod ſtudium & delectatio declarat; aërios eſſe, quia corporibus aërijs πάντη φοιτῶσιν ἐπ' αἶαν, tota tellure uagantur, ut ait Heſiodus. Poſtremo ἐμπαθεῖς, affectos eſſe, affici ſemper. Et quod Plutarchus ſuperius, plenos ἀλόγου, irrationalitatis. Sed multo magis eorum improbitatem, naturamq; mentiendi confeſſus eſt alia ſententia Chaldæus, affirmans ea, quæ noſtra Theologia; ἐκ δ' ἄρα κόλπων γαίης θρώσκουσι χθόνιοι κύνες, ὅποτ' ἀληθὲς σῶμα βροτῷ δεικνύντες: Ex ſinibus terræ exiliunt canes terreſtres, nunquam uerum ſignum mortali oſtendentes. Quod explanans Pſellus, De Dæmonibus, inquit, materialibus eſt ſermo. Et canes quidem eos appellat, uelut ani-
B marum ultores: terreſtres autem, ut è cœlo lapſos, circumq; terras uagos. Igitur iſti, inquit, longè à uita beata ſemoti, intellectualiq; contemplatione deſtituti, prædicere futura non poſſunt. Quocirca quicquid dixerint, & oſtenderint, falſum eſt, & arbitrarium. Vident enim per phantaſias præſentia: ad futura uerò coniecturis incertis, & non clarè expreſsis, ſed confuſis notionibus utuntur. Sic Pſellus. Superius Feras, nunc Canes appellat uetuſtiſsima Chaldæorum Theologia Dæmones: quæ cum præcipuè coluerit artem Magicen, quod ipſum Chaldaicum nomen indicat, cùm prima dicatur incantationibus malorúmque Dæmonum euocationibus uſa, fatetur tamen ingenuè, ueniſſe quidem eos uocatos, è terra, ſed ueri nihil unquam oſtendiſſe; quidquid prædixiſſent, oſtendiſſéntque, falſum fuiſſe ſemper, & ſimulatum. Sicq; conuenit cum Theologia noſtra, quam Deus ipſe reuelauit, quòd Diabolus eſt mendacium, & pater; inuentórque ipſius mendacij. Etiam Cerberus ille apud ueteres Poëtas, qui latratu trifauci terret exangues animas. Vt conueniunt cum noſtra uetuſtiſsima Sapientia cuncta, quòd feras crudeles, quòd canes eos appellat, uiperas, ſerpentes, leones, dracones? Terreſtres autem, tametſi proprij ſint aërij, quia corporibus aërijs circum terras uagantur, tamen ſceleſtiores eorum in altiſsimis cauernis immorari par eſt, fatentúrque multi. Ideo dixit eos emicare, emergere è terra uocatos. Sed an ſit in eis differentia, quod Plutarchus dixit, poſtea diſquiretur. Alia ſententia Chaldæus expreſsit qui ſint Canes & feræ: ἀ ἀ οὖς δὲ χθὼν κατωρύκται, ὄφρα τέκνα μέχρις. Hoc eſt, Terra mugit, uociferatur a a, contra hos, ad filios uſque. Deſignatur hoc oraculo latratus Stygiorum canum contra ſceleratos. Ideo terra mugit in eos, in ſubterraneis cauernis: Idq; uſque ad filios, quando filij paternas impietates perſequentes, permittuntur ultoribus Dæmonijs. Hanc ſententiam declarans Pſellus, De impijs loquitur,

inquit, quòd uſque ad poſteros extendit eis ſupplicia Deus. Nam ſubterraneas C
pœnas oſtendens oraculum, dicit in eos mugire ſolum, hoc eſt, locum ſubterra-
neum in eos uociferari, & quaſi leonis quendam rugitum edere. Quoniam, ut Pro-
clus ait, eadem eſt animarum ex eadem proſapia conditio. Et quæ non uinculis Natu
ræ ſunt abſolutæ, in conſanguineorũ ſuorum affectibus detinentur. Neceſſe igitur
eſt, & has totius iudicij partem capere, & plenas propter naturalem affinitatem piacu
lorum, expurgari iterũ ab eis. Hæc ille. Supplicia igitur & pœnas ſubterraneas Chal-
dæus memorauit, quod traditur paſsim à noſtra Theologia, ut undequaq; pateat im-
probitas Dæmoniorum: Eſſe iterum malos, impurosq; eos, ſed ſeipſos in Angelos lu
cis transformantes, uideri quales non ſint, mirabiliter cum noſtra Theologia concor
des, ijdem antiquiſsimi Magi pronuntiarunt, hoc oraculo:

Η φύσις πείθει εἶναι τοὺς δαίμονας ἁγνούς.
Καὶ τὰ κακῆς ὕλης, βλαστήματα καλὰ καὶ ἐσθλά.

Natura ſuadet, ut credas eſſe Dæmonas puros, & malæ materiæ germina pulchra, &
bona. Hoc oraculo deſignatur, naturam Dæmonum præſtigijs, humanis oculis illu-
dentem, falſaq; pro ueris offerentem, adniti ut credas Dæmonas eſſe puros & bonos,
quales cœleſtes animi, cum quibus ex parte ſimilitudinem Dæmones gerentes ſæpe
mortales multos deceperunt, ut Platonem uidimus ſuperius aſſerentem, niſi iuxta
Philonem interpretemur. Perſuadétque malæ materiæ, inquinatæque ſubſtantiæ
genus ſe eſſe bonum, & honeſtum. Eos inquam, qui cum turpi & immunda cohæ-
reſcunt materia, habere nitorem, puritatem. Quod ſecus eſt longè, Influit, inquit
Pſellus in inuocationibus, multus Dæmonum chorus, & multiformes Dæmonum
ſpecies excitantur. Abſcedentibus autem partibus mundi lunaris, & compoſitæ, ac
partitæ, & iocundæ, & gratę ſæpe oſtendũtur, imaginem alicuius bonitatis ei, qui ini- D
tiatur, ſimulantes. Ex his igitur uetuſtiſsimis Chaldæorũ ſententijs, quas autore Pſel-
lo, & ipſa ratione docente, legit Plato & Ariſtoteles (Platonici autem indefeſſè his abu
tuntur, quod uel maximè in libris Simplicij, & Procli, Porphyrijq; uidere licet) appa
ret, quid de Dæmonum natura ſit ſentiendum, & ſenſerit antiquitas, ut ſi quid à po-
ſteris fuerit confictum, neceſſariò ſit ad ueritatem ponderandam, ad maiores recurrẽ-
dum. Similia enim ſenſit, & tradidit Mercurius Triſmegiſtus: ut omnis Theologia
Aegyptiorum, Chaldæorũ, Hebręorũ, id eſt, quam colimus ipſi à Moſe primum, tum
Chriſto, & Apoſtolis traditam, conueniat ſuper declaratione Dæmonum, primum
eos eſſe, tum malos, impuros, coinquinatos, immundos eſſe.

Ex Theologia Aegyptiorum uetuſtiſsima apud Triſmegiſtum Dæmonas eſſe, & eſſe malos, malorum inſpirationum autores. His eſſe omnia plena. Vltores impiorum eſſe. Eos eſſe ex alijs aërios, uagos, per phantaſias, & illuſiones decipientes. In quibus cum noſtra Theologia concordia.

CAP. XXIX.

MERCVRIVS igitur in eo qui inſcribitur, quòd in ſolo Deo ſit boni-
tas, de Dæmonibus eiuſdem generis atque ea, quæ tradit noſtra Theo-
logia, ſcribit, eos eſſe humanorum ſcelerum autores, cogitationes impro-
bas, malorúmque operum principia afflantes. Mens, inquit, humana,
cum bonarum cogitationum acceperit à Deo, recta parit: ἐναντία δὲ, ὅταν ὑπὸ τοῦ τῶν
πλημμελίων, μηδενὸς μέρους τοῦ κόσμου κενὸν ὄντος, δαίμονος ἢ ὑπὸ θεοῦ πεφωλισμένῳ δαίμονι. ὅσις ὑπεξ-
ελθὼν ἐπαφῇ ἢ ἰδίας ἐνεργείας τὸ αὐτέρμα, καὶ ἐκύησεν ὁ νοῦς τὸ παρὲν, μοιχείας, φόνους, παιδοφθορίας,

ἱερὰ

A ἱεροσυλίας, ἀσεβείας, ἀγχόνας, κατὰ ἱερημῶν καταφοράς, καὶ ἄλλα πάντα ὅσα δαιμόνων ἔργα: Contraria uerò, cum ab aliquo Dæmoniorum. Cum nulla mundi pars uacua sit Dæmone. Qui subiens tacitè mentem, propriæ operationis inseruit semen, & peperit ipsa mens, quod fatum fuerit, uidelicet adulteria, cædes, parentum uerberationes, sacrilegia, impietates, strangulationes, per præcipitia impulsiones, & alia omnia, quæ sunt Dæmonum opera. Ecce Mercurius nouit, confessus est, uim, ingenium, studia, conatus Dæmoniorum, quòd tacitè subeant pectoris arcana, sicut in nostris extat literis, cum Diabolus misisset in cor, ut traderet eum Iudas: omniúmque nostrorum est confessio, eos irritare cupiditates, conturbare stimulos naturæ, suggerere semper mala. Ac Tertullianus, ex quo pauca quædam in declarationem istius loci delibabo: Operatio eorum, inquit, est hominis euersio, sic malitia spiritualis à primordio auspicata est in hominis exitium. Itaque corporibus quidem & ualetudines infligunt, & aliquos casus acerbos. Mentis quoque corruptelas agit furoribus, & amentijs fœdis, ac obscœnis libidinibus, cum erroribus uarijs. Lactantius quoque in eandem sententiam pendet: Illicita, inquit, desideria immittit, ut aliena contaminent, quibus habere propria sine delicto licet. Obijcit quippe oculis irritabiles formas, suggeritq; fomenta, & uitijs pabulum subministrat, tum intimis uisceribus stimulos omnes conturbat, & commouet, & naturalem illum incitat, atque inflammat ardorem, donec irretitum hominem, implicatúmque decipiat. Eadem sensit, & prodidit Athenagoras Philosophus Christianus: ὅταν ὁ δαίμων αὐθρὶ πορνικὴν κακὰ, ὃν νῦν ἔβλαψε πρῶτον: Cum Dæmon cuipiam suggerit malam mentem, labefactat prius. Eusebius item Cæsareensis, in Panegyrico: Et communis quidem omnium seruator, rebelles potestates, quæ circum
B hunc, qui terris imminet, aërem peruolantes humanis animis insinuabant sese, inuisibili, ac diuina potestate, uelut feras agrestes, suarum ouium ceu pastor bonus, procul fugauit. Hic audis apud Eusebium, insinuare se potestates illas inuisibiles in animos hominum. Tatianus etiam simile quid scriptum reliquit ad gentes in Apologetico: δαίμονες εἰς πολλὴν κακίαν ἐξοκείλαντες τὰς μεμνημένων παρ' ὑμῖν ψυχὰς διὰ ἀγνοιῶν, καὶ φαντασιῶν ἐξηπάτησαν: Dæmones, ait, in multum scelus prolapsi, animas apud nos initiatorum per insciti as, & apparentias deceperunt. Sic ille. Talia superius Plato: Vt igitur alia complura taceam, apparet mirabilis consensus ueterum Philosophorum, cum cœlitus reuelata sapientia, de prauitate Dæmonum, de potestate penetrandi in animas, & commouendi humores interiores, spiritales inspirandi cogitationes. Et quod accidit instinctu dæmoniaco Iudæ, ut strangulent sese mali, aut dent præcipites, ut agant & quatiant furoribus mentes, ut adulteria, homicidia suggerant. Audisti etiam ut Eusebius similiter atque Chaldæus, eos appellauerit feras agrestes. Quæ Trismegistus igitur dixit, sunt, quæ Plato, Pherecides, Chrysippus, Xenocrates, de prauitate Dæmonum senserunt. Sic apud nos, quoniam omnium scelerum princeps, & inuentor est, per excellentiam uocatur ὁ πονηρός. Et Deus ipse docuit nos precari, Libera nos à malo. Quod Græcè, ἀπὸ τοῦ πονηροῦ: A' maligno, ab eo qui prauus, & malignus est. Et in Symposio septem Sapientum dictus est δαίμων βλαβερώτατος, nocentissimus. Consentiunt igitur Chaldaica, Aegyptiaca, Hebraicáque Theologia super Dæmonum improbitate, & quòd sint Dæmones. Quam quidem concordiam, priscorúmque tantam Theologiam, Aristoteles, nisi sit impudens, negare non possit. Meminit etiam Dæmonum Mercurius in Pœmandro, declarátque summo cum cæteris consensu, uim eorum: A' stultis, inquit, ergo Deus, prauis improbisq;, inuidis, & auaris, &

homicidis, & impijs, procul faceſſo: Ὧ δὲ μωρῷ ἐκχωρήσας δαίμονι, ὅστις τῷ ὀξύπυρι τῆ πυρὸς προσβάλλων, θρώσκει αὐτὸν ἀλθητικῶς, καὶ μᾶλλον ὦν τὰς ἀνομίας, αὐτὸν ὁπλίζει. ἵνα τύχῃ μείζονος τιμωρίας, καὶ ὁ πάντοτε, ἐπ' ὀρέξεις ἀπλάτους τῇ ἐπιθυμίαν ἔχων ἀκορέστως σκοτομαχῶν καὶ τοῦτον βασανίζει καὶ ἑαυτὸν, ὧν ὧν τὸ πλέον, αὐξάνων: Vltori cedens Dæmoni, qui acumen ignis accipiens impellit, feritq; eum ſenſibiliter, & magis ad impietates ipſum armat, ut aſſequatur maius ſupplicium, & non ceſſat in cupiditates infandas cupiditatem habens inſatiabiliter, in tenebris pugnans, & hunc cruciat, & in ipſum ignem plus auget. C

Dæmones nidoribus oblectari; ob id materiales appellari.

CAP. XXX.

IN ALIO quoque conſentiunt noſtri & illi, ſcituque digniſsimum eſt, de Dæmonibus, Eos nidoribus ſacrificiorum, libaminibuſque oblectari: Quod ex noſtris cumprimis aſſeruerit Tatianus, Tertullianus, Lactantius, Euſebius, ex illis Porphyrius, fortéque etiam Plato. Nam cum eos ſacrificijs præfecerit, & ſub eorum tutela eſſe, & in eorum gratiam fieri, quas teletas dicunt, aſſeruerit; ea de cauſa ueriſimile fit, id ſtatuiſſe, quod poſtea noſtri, nonnulliq; Philoſophorum melius explicuerunt, quia nidoribus illis inquinatis delectentur. Eandem rationem fuiſſe putauerim, cur à multis noſtrorum, & eorum, exiſtimati fuerint circa materiam uerſari, ut eos materiales uocarent: & eorum principem, materiæ primum inuoluerint. Hæc materia, etſi poſsit omnis mundus, quatuórque elementa, quibus præſint Dæmones, intelligi, uidetur tamen nidor ille ſanguinis, & ſacrificiorum præcipuè ſentiendus. Quo crediti etiam, & uocati fuerint immundi, non modò uidelicet ob peccatum, mentisq; turpitudinem, flagitioſásque cogitationes (omne enim peccatum macula eſt, & turpitudo) ſed etiam ob nidores hos, & immundiciem, qua dicuntur oblectari. In hoc igitur conueniunt ferme omnes. E quibus Athenagoras, δαίμονες περὶ τὰ ἱερεῖα οἱ περιεθηκότες ὧδ' ἀπὸ ἱερέων αἵματι, & ταῦτα προλιχνώμενοι: Dæmones ad hoſtias aſsident, earum ſanguine illecti, quem auidiſsimè captant. Paulóque inferius, οἱ περὶ τὴν ὕλην δαίμονες λιχνοὶ περὶ τὰς κνίσσας, καὶ τὸ ἔνδον ἱερείων αἷμα: Materiales Dæmones guloſi circa nidores, ſanguinémque hoſtiarum. Ecce materiales Dæmones nidoribus hoſtiarum illecti. Similia Porphyrius, addens, quòd eo nidore eorum aëria, odoribuſque ſimilia corpuſcula pingueſcunt, in ſecundo de abſtinentia: ὅτι οἱ χαίροντες λιβῇτε, κνίσσητε, δι' ὧν αὐτῶν τὸ σωματικὸν καὶ πνευματικὸν πιαίνεται. ζῇ γὰρ ὄντως ἀτμοῖς, καὶ ἀναθυμιάσεσι, καὶ ποικίλως διὰ ποικίλων, καὶ δυναμοῦται: Hi mali Dæmones, ſunt qui gaudent libamine, & nidore, quibus eorum corpuſculum, & aërium illud pingueſcit. Viuit enim id uaporibus & fumigationibus, uariéque id, ut uaria ſunt ea, roboratúrque nidoribus. Et alia, quæ ſequuntur. Quæ forte uera ſunt, ut proinde locis humidioribus inhæreant. Sed mihi cum primis ueſtigantur, quæ multorum mortalium teſtimonijs confirmata, ob id ueriora noſcantur. Sic ambulantes per loca arida, & ſine humoribus, & aqua, non habent ubi conquieſcant. Tertullianus quoque, omnem paucis uerbis hanc rationem aperuit: Renuntiant, inquit, ſe immundos eſſe, quod uel ex pabulis eorum, ſanguine, & fumo, & putidis rogis pecorum & impuratiſsimis linguis ipſorum uatum intelligi debuit. Eſt igitur ex his ratio clara, cur & materiales uocentur & immundi. Nam quòd melioribus eorum data ſit inferioris mundi cuſtodia, ob quam cauſam ſint appellati materiales, non adeò ſicut ſuperiori rationi, aſſentior: nec arbitror Chriſtianæ Theologiæ congruere. D

Quæ

A

Quæ Dæmonibus nonnulli Philoſophi attribuerunt, eos omni mundo præficientes, Angelis congruere, idq; ab eis deprædicari.

CAP. XXXI.

SED cum Plato Dæmonas tradidiſſet bonos, ſed ex dictis eius prauitas eorum eliciatur, ſecuti ſunt deinceps cæteri Platonici dicta eius, ea non examinantes, quemadmodum decuiſſet, præceptoris autoritatem uenerati, è quibus fuit Philo, & Iamblichus Poſterior de ſecta Pythagoreorum, explicans ea, quæ de Dæmonis electione Plato tradiderat, ait, αὐτοὶ ἑαυτοῖς ἐσμὲν ἐν τύχης καὶ δαίμονος τάξει, καὶ ἡμεῖς τὸν δαίμονα αἱρόμεθα, καὶ εὐδαίμονας αὐτοὶ ἑαυτοὺς παρασκευάζομεν: Ipſi nobis ipſis ſumus Fortunæ, & Dæmonis loco, & nos Dæmonem eligimus, & Eudæmonas, id eſt, Genij, aut Fortunæ bonæ nempe beatos ipſi nos efficimus. Hoc loco ſcito, Dæmonas ex ſententia Platonis appellatos Angelos, qui nos ſortiuntur, aut quos ſortiamur ipſi: quia ſi bene ſtatuimus uiuere, comitantur boni nobiſcum: ſi male, continuò ſontes aſsiſtunt. Hocq; explicans fuſius Iamblichus ex Pythagora: δευτέρα δὲ ἡ τοῦ παραδοθέντος, καὶ συγκληρωθέντος ἡμῖν ἀπὸ θεῶν δαίμονος δι' ἐξεως ἐμφανὴς, καὶ δι' αὐτοῦ πάλιν πρὸς τοὺς θεοὺς πάλιν ἀναγωγή. οὐδὲ γὰρ ἄλλως τις δυνηθείη πρὸς τὸ θειότατον αὐτῶν, καὶ κυριώτατον τῆς οὐσίας, ἀναδραμεῖν, εἰ μὴ τῷ προστῶ δαίμονι ἡγεμόνι χρήσαιτο. ὃν δεῖ πάντα τὸν ἐρασὴν τῶν θεῶν γνησίως ἀπαναβαίνειν, ἀφ' οὗ δὴ πρώτη μὲν ἔσαι κακῶν παῦλα, τῶν συμφυτώτων ἡμῖν ἀπὸ τῆς γενέσεως, ἔπειτα γνῶσις ἡμῶν ἀληθινὴ παρέσαι τῆς εὐδαιμονίας, καὶ μακαρίας ζωῆς, ὅσητις καὶ ὁποῖα, μεθ' ἧς ἀνιόντες τὸ ἀρχηγὸν γένος τῶν ἀνθρώπων καταλήψόμεθα, καὶ εἰς αὐτὸ ἐνιδρυθέντες τέλος ἕξομεν τοῦ προθέντος ἀπὸ τῶν θεῶν, τοῖς ἀνθρώποις μακαριωτάτου βίου: Secunda, inquit, uia rectè uiuendi eſt, traditi, & ſortiti nos à Dijs, dæmonis manifeſta demonſtratio, & per
B eum rurſum ad Deos reductio. Neque enim ſecus quis poſsit ad diuiniſsimam, maximéq; propriam ſubſtantiam redire, niſi tali Dæmone duce utatur. Quem omnem Deorum amatorem oportet legitimè expiare, à quo prima erit malorum depulſio, quæ nobiſcum ab exordio cohæſere. Tum perfecta noſtri, & felicitatis, beatæq; uitæ, quanta, & qualis eſſe poſsit notio. Cum qua aſcendentes præcipuum genus hominum intuebimur, in quo defixi, finem aſſequemur propoſitæ à Dijs homini, beatæ uitæ. Hæc ille. In quibus is error, quòd Dæmonas ipſi ſortiamur, & quòd hi ſint humanæ uitæ duces, non erit omnino, intollerabilis: quia Dæmonas, Angelos ſentimus. Illud prorſus Philoſopho tanto indignum, quòd ait, hanc Dæmonis ſortem datam hominibus à Dijs, cum ipſe Plato apertè fateatur, Deum patrem, ſummumq; parentem, dediſſe, præfeciſſe certos hominibus cuſtodes, duces, moderatores, non Deos id feciſſe. Eſtq; obſcœna in Philoſophia idololatria, cum ſit Iamblichus ubique confeſſus Deum caput, principem rerum humanarum. Quod tot exemplis poterit probari. Sed ſufficit nunc, quòd contrà quàm locutus eſſet Plato, cuſtodiam hanc, & gubernacula à Dijs data dixerit, quod ille factum à ſuperno Deo confitetur, ut uidiſti. Itaque longè ſapientius Philo non ſolum in dicta Platonis intuens, ſed etiam à Moſaica ſapientia adiutus: Aër, inquit, eſt animarum incorporearum domicilium. Quoniam omnes mundi partes replere dignum cenſuit opifex. Ob quam cauſam terræ dedit terreſtria, fluminibus & mari aquatica, cœlo ſidera, quæ non ſolum animalia, ſed etiam puriſsimæ in totum mentes eſſe dicũtur. Quocirca & in alia parte uniuerſi aëre, animalia facta ſunt. Quæ tametſi oculis non uſurpantur, nil mirum. Nam & anima eſt incomprehenſibilis. Atqui ueriſimile eſt, quàm terram, & aquam, magis aërem, animalia nutrire. Tum proſequitur, Sunt aliæ animæ, puriſsimæ & optimæ, maioris diuinioriſq; mentis, quas

nulla terrenarum rerum attingit libido: sunt autem magistratus mundani, uniuer- C
salisq; principis ueluti maximi regis aures & oculi, intuentes omnia, & exaudien-
tes. Has cæteri Philosophi Dæmonas, Moses consentanea nuncupatione uocat An-
gelos. Siquidem iussa, & mandata patris ad filios, filiorum necessitates ad ipsum
parentem perferunt. Hæc Philo. Longe quidem sapientius, & magis ex Platone,
quàm cæteri Platonici, quos uana superstitio in Deorum traxit appellationem.
Duoq; rectius Philo, quàm illi, quòd datos hos custodes, & magistratus, & nun-
tios à Deo, qui inter nos & Deum q; intercedant, ob quam causam non ministri Deo-
rum, sed Dei sunt: quòd Dæmonas Philosophorum, Angelos Mosis interpreta-
tur. Et quoniam Angeli & literis sacris, & profanis sunt Dij, hi certè erunt, qui im-
perio Dei res humanas administrent. Nec erunt duo genera Dij, ac Dæmones illi
boni, purissimæq; mentes apud Philosophos. Quippe boni Dæmones, & nuntij,
sunt Angeli, Angelij sunt Dij cœlestes. Quare genus, quod post Dæmonas bonos
sequeretur, erunt Dæmones mali: Vt boni illi Dæmones superius quidem ha-
beant maximum imperatorem, regemq; uniuersi, Deum; inferius Dæmonas ma-
los, ueluti mancipia, uiliaq; animalia. Eadem ratione sunt uel emendanda, uel de-
claranda, quæ Iamblichus idem eodem libro, Pythagoram priorem tradidisse, quod
postea Plato tot locis asseruit: ὅτι οὐρανόθεν ἡ διάβασις, εἴς τε ἀέρια, καὶ τὰ ἐπίγεια φέρεσθαι
πέφυκεν, καὶ ἔτι πρὸς τοὺς εἰς τὸν οὐρανὸν ἀκολουθίας πάντων, διεξῆλθε γνωριμώτατα πᾶσι: Esse cœlitus
in aëria, & terrestria, traiectionem, ac transitum, rursum quòd omnia in cœlum
reflecterentur, cunctis perspectissimum docebat. Loquitur enim Iamblichus de his
quæ Plato, & Philo paulò antè tradiderant, Esse nuntios inter homines, ac Deum,
esse transitum: ultro citroq; commeare inter cœlum, & terram Angelos, ut sit socie-
tas & communio inter Deum, & homines. Sic Iacob uidit scalam, cœlum quæ uer- D
tice tangeret, & Angelos Dei descendentes, & ascendentes. Transitus igitur is fit à
Dijs cœlestibus, non Dæmonijs; & illi ferunt cœlitus auxilia, non Dæmonia, quod
ipse per errorem paulò antè dixit. Bellis sæpe sæuis, aut pestilentia grassante, aut fa-
ma, seu sterilitate, παραγινομένων δαιμονίων πνεῦμ, καὶ θείων ἐνεργειημάτων, ἐπειρᾶτο συμπείθειν
ὡς ὅτι θεία πρόνοια πᾶσαν ἐλπίδα ἀνθρωπίνην, καὶ δύναμιν ὑπεραίρουσα: Quoniam accessissent
præsentia quædam Dæmonia & diuinaq; beneficia, conabatur persuadere Pythago-
ras, esse diuinam prouidentiam omnem humanam spem, & uim, superantem. Præ-
clarè locutus es Iambliche, sed unum duntaxat corrigendum. Nam qui pestilen-
tiam, bellaq; depulerunt, non fuerunt Dæmonia, sed Angeli, Dij scilicet illi cœle-
stes, ætherij, ut apud Iosue antiquissimum ducem legitur: Cum autem, inquit,
esset Iosue in agro urbis Hiericho, leuauit oculos, & uidit uirum stantem contra se,
euaginatum tenentem gladium, perrexitq; ad eum, & ait, Noster es, an aduersa-
riorum? Qui respondit, Nequaquam. Sed sum princeps exercitus Domini, &
nunc uenio. Hæc autoritas cum sit uetustissima, quam Pythagoras forte didicit ab
Hebræis, ad montem Carmelum longo tempore, eodem Iamblicho teste, Philoso-
phatus, adoranda quoque Platonicis est, qui iuuenes semper, Theologiam à Bar-
baris didicerunt. In Maccabæis quoque uisi sunt Angeli in acie pro suis dimicantes.
Eadem sunt exempla de pestilentia. Quòd si quid à Dæmonibus illis factum est
quod prodesse uideretur, magna quoque detrimenta erant adiuncta, aut humana
sacrificia, aut obscœni ludi, ut facilè naturam suam qui apparuissent, indicarent.
Longè igitur nostri Philosophi melius hæc declarauerunt. Nam & Eusebius in li-
bro de Euangelica ἀποδείξει, demonstratione, proponens ex sacra Theologia, quæ
Pythagoras & Plato ab Aegyptijs, & Hebræis audita, uehementer approbauerant,

uulga

A uulgarantq; per omnem Græciam, ſcribit iuxta Philonem: Optimus, inquit, ille, Rexq; omnium altiſsimus uniuerſalisq; Deus, ne beſtiarum ritu homines ſine principibus, & præfectis in terris agerent, præfectos eis & gubernatores, ceu paſtores, gregumq; ductores, diuinos Angelos, adhibuit, quibus omnibus præfecit unicum, ac primogenitum ſuum Verbum. Huic ſubiecit Angelos & Archangelos, diuinasq; poteſtates, omnes immateriales, ſupercœleſtesq; ſpiritus, uelut unum exercitum, partemq; eius præcipuam. Et quidem etiam animas pias eorum qui agunt in cœlo, qui quondam terras tenuiſſent. Hoc maximum myſterium, primus Theologorum Moſes olim inter arcana docuit Hebræos, dicens, Interroga patrem tuum, & annuntiabit tibi, maiores tuos, & dicent tibi, Quando diuidebat altiſsimus gentes, cum ſepararet filios Adam, conſtituit terminos populorum iuxta numerum Angelorum Dei. Hæc ille, licet Hebraicè non ſit, iuxta numerum Angelorum Dei, ſed filiorum Iſraël. Hic igitur apparet quàm rectius, quamq; magis conſentaneè Philoſophiæ, à ſummo, ac principe Deo, conſtitutam hanc prouidentiam tradiderint, non à Diis, cum Dij ſint ipſi conſtituti; & nefas ſit, alium ullum rem tam præclaram atque illum qui mundum creauit, feciſſe. Vt qui ſitum locumq; dederit elementis, multo magis ſuperas Intelligentias ad gubernacula generis humani adhibuerit. Miniſtros autem malos, pœnis exercendis addictos, eſſe maioribus illis Angelis cœleſtibus ſubiectos, Aſclepius in definitionibus aſſeruit ad Ammonem regem. Eſſe primum multos Dæmonum choros circum radios ſolares, uariis exercitibus ſimiles, non procul à ſuperis. Inde ſortiti regiones has res hominum attendere, τὰ δὲ ὑπὸ τῶν θεῶν ἐπιτασσόμενα ἐνεργοῦσι θυέλλαις καὶ καταίγισι, καὶ πρηστῆρσι, καὶ μεταβολαῖς πυρὸς, καὶ σεισμοῖς, ἐπὶ δὲ λοιμοῖς, καὶ πολέμοις ἀμεινόμενοι τὴν ἀσεβέιαν, A Diis imperata faciен-
B tes, procellis, tempeſtatibus, conflagrationibus, terræmotibus, peſtilentia, fameq;, impietatẽ caſtigantes. Sic ille, concordans cum literis ſacris, immiſsiones per Angelos malos memoratus. Qui pœnas igitur exercent, in numero malorum ſunt habendi, quos alij nomine Erinnyas dixerunt. De quibus ſcribit Iamblichus, ὁ ἐπιμενίδης ὁ πυθαγόρου μαθητὴς μέλλων ὑπὸ τινῶν ἀναιρεῖσθαι, ἐπειδὴ τὰς ἐρίννυας ἐπεκαλεύσατο, καὶ τὸς τιμωρὸς θεὸς ἐποίησε τὸς ἐπιβουλεύοντας πάντας ἀναιρεῖσθαι ἑαυτούς. Epimenides diſcipulus Pythagoræ, cum à quibuſdam eſſet interficiendus, inuocatis Erinnybus & Diis ultoribus, fecit ut omnes interficerent ſeſe.

De Dæmonibus qui dicuntur ſe mulierum commercio contaminaſſe, aliosq; Dæmones genuiſſe: Hos eſſe Dæmonas fabuloſos, & quaſi poëticos, non ueros: & quod is fuit multorum error.

CAP. XXXII.

HIS ITA declaratis, illud quoque reijciendum, ſeparandumq; à natura Dæmonum uera, & penè inter fabuloſos Dæmones cenſendum, quod non modò è noſtris quidam, ſed etiam profanæ Philoſophiæ profeſſores plerique ſibi perſuaſerunt, de filijs illis Dei, qui dicuntur apud Moſen Gen. 6.
filias hominum uidiſſe, accenſosq; in earum cupiditate, ex eis filios genuiſſe: qui cum dicantur Hebraice Nephelim, ab Hebræis neſcio quibus, & noſtris, ut dixi, quinetiam externè Philoſophis, Dæmones crediti ſunt, qui partem diuinam atque humanam miſtam habuerint. Fueruntq; multi, filios illos Dei, Angelos ſuſpicati, è quibus cum multis Hebræis, Ioſephus, in ſua de Antiquitatibus Iudaicis hiſtoria: πολλοὶ γὰρ ἄγγελοι θεοῦ, γυναιξὶν συμμιγέντες ὑβρισὰς ἐγέννησαν παῖδας ἐφ᾽ ἑαυτῶν τῇ ὑπερφυεῖ πεποιθήσει. Quod eſt, Multi enim Angeli Dei mulieribus miſti, contumelioſos filios genuerunt

nuerunt, ob uirium fiduciam. Quanquam Zonatas hiſtoricus excuſat Ioſephum: C
ὁ δὲ ἰώσηπος ἀγγέλους λέγει τὰς θυγατέρας τῶν ἀνθρώπων λαβεῖν, ὅτω καλέσας οἶμαι αὐτὸς υἱὰς Σὴθ, ὡς εὐαρεσθέντας θεῷ, καὶ τὴν ἐκείνων πολιτείαν ἐπιτηδεύεσθαι: Ioſephus autem Angelos dicit filias hominum accepiſſe, ſic arbitror appellans filios Seth, ut Deo placentes & Angelorum uitam æmulantes. Sic ille. Sed quidquid uelit, ſenſerit Ioſephus, certè alij fuere in ea ſuſpicione, ut Lactantius. Videturq; antiquiſsimus error è libris Moſis, non rectè intellectis, hauſtus. Siquidem perhibet Plutarchus Pythagoram, Xenocratem, Platonem, Chryſippum, ſuperiores Theologos ſequentes, credidiſſe, Dæmones fuiſſe hominibus quidem robuſtiores, uiribusq; longè præcellentes, τὸ δὲ θεῖον οὐκ ἀμιγὲς οὐδὲ ἄκρατον ἔχοντας, ἀλλὰ κατὰ ψυχῆς φύσιν καὶ σώματος αἰσθήσει συνειλεγμένους, ἡδονὴν δεχομένην καὶ πόνον: Diuinitatem, inquit, habentes neque ſynceram, neque puram, ſed cum animæ natura, & ſenſu corporeo coniunctam, uoluptatis & laboris capacem. Hoc etiam credidit Athenagoras Philoſophus Chriſtianus, Iuſtinus item, idem Philoſophus, & Tertullianus, omnes ambiguitate uocabuli ducti, arbitratiq; filios Dei, Angelos, puroſq; Deos, genitos ex eis, alij Dæmonas, alij Heroas, uocantes eos, ἀπὸ τοῦ ἔρωτος amore illo, quo illi filij Dei in fœminas exarſiſſent, filiosq; eximiæ uirtutis, & audaciæ genuiſſent, quod in Cratylo retulit etiam Plato. & Athenagoras in legatione ſcribit: καὶ τοὺς περὶ τοὺς ἀγγέλους ἐν ὁμοίῳ καθέστηκεν. οἱ μὲν ἄλλοι αὐθαίρετοι διὰ γυναῖκας, οἷοι γεγόνασι τοῦ θεοῦ ἐμεινάν, ἐφ' οἷς αὐτοὺς ἐποίησε, καὶ διέταξεν ὁ θεός. οἱ δὲ ἐνύβρισαν καὶ τῇ ἰδίᾳ οὐσίᾳ ὑποστάσει καὶ τῇ ἀρχῇ. Et quæ ſequuntur. Quæ ſunt, Similis quoque conditio fuit Angelorum. Etenim cum eſſent omnes liberæ uoluntatis, alij in ea, qua creati à Deo fuiſſent, conditione permanſerunt, alij & naturam ſuam, & conditionem uiolauerunt. Is ergo Dæmon materiæ, & formarum, quæ ſunt in ea imperator extitit, & cæteri, qui ex his circa primum æthera uerſantur. Scitis autem nihil abſque teſtimonio nos prædicare, cum nitamur dictis Prophetarum. Illi igitur à carne uicti, & in D
concupiſcentiam prolapſi: is autem neglector, & prauus circa rerum ſibi creditarum curam, eſt inuentus. Ex his autem qui in uirgines exarſerunt, nati ſunt hi qui gigantes ſunt appellati. Itaque Angeli lapſi de cœlo, circa aërem, & terram, prohibiti deinceps cœlum repetere, uerſantur. Animi quoque Gigantum circa mundum. Hæc ille. Tertullianus quoque eadem ſenſit. Sed quomodo, inquit, de Angelis quibuſdam ſua ſponte corruptis, corruptior gens Dæmonum euaſerit, damnati à Deo, cum generis autoribus, & cum eo, quem diximus principe; apud literas ſanctas ordine cognoſcitur. Hæc illi ſenſerunt. Quæ quidē meliores doctioresq; Theologi, quibus filiorum Dei notior fuit appellatio, nunquam dixiſſent, non Hieronymus, non Auguſtinus, non Gregorius Nazanzenus, non prudentiſsimus Chryſoſtomus. Nec difficile eſt erroris fontem agnoſcere, nec durum probare ſolitas ſacras literas, filios Dei nuncupare dilectos illi, illumq; colentes. Vt de Iſraël, Ex Aegypto uocaui filium meum. Et in Exodo, Filius meus Iſraël. In Pſalmo quoque clara differentia, cum homines ſunt filij Dei, & cum non ſunt: Ego dixi, Dij eſtis, & filij excelſi omnes: uos autem ſicut homines moriemini. Ecce eoſdem filios Dei, & homines appellat: ſed filios Dei, quia creati ab illo, factiq; uelut Dij, futuriq;, ſi Deum coluerint: homines autem in terrenam fragilitatē delapſi, regis cœleſtis imagine denigrata. Tales erant illi eluuionis tempore filij Dei, bona progenies ex Seth, quæ commiſta cum filiabus hominum, ſcilicet corruptiſsimis fœminis, quæ, ſicut uxor Adam, deincepsq; fermè omnes, ſic maritos ſuos corruperunt, unde corruptiores filij nati, origo mali, ſanguinis pij cum impio commiſtio, propterea nati, bellicoſi, ſuperbi, contumelioſi. Hæc ſunt ueriora, à natura non abhorrentia, cum

illa

A illa non abſit à fabulis Poëtarum. Nec natura fieri poteſt, nec aſſentitur Philoſophia, ſpiritus corpore nudatos, amore fœminarum capi, aut ex eis generare potuiſſe. Habet enim fontem ſuum, & inferiores ortus, cupiditates; ſi deſit cauſa, deſit effectus. Vbi non ſunt membra genitalia, non eſt amor coëundi. Vbi non eſt cibus, & potus, non eſt ſperma. Vbi non fuit quærenda ſucceſsio, & propagatio, non adhibuit natura cupiditatem generandi. Sicut ſpiritus nudi ſitire, eſurire non poſſunt, ſic Veneris libidine nequeunt inflammari. Abſurdum quoque eſſe duo genera Dæmonum, tum ipſos Angelos lapſos in concupiſcentiam, tum animas gigantum. Fuerunt enim gigantes homines: nec ex hominibus faciendi ſunt Dæmones: Nec caſus eorum fuit, quòd exarſerint in amorem. Erunt igitur fabuloſi Dæmones, tam quos libido rapuiſſet, quàm generati ex eis. Tales erunt, quales Hector, Achylles, Aeneas, Hercules, ex hominibus, & Deis nati, apud poëtas.

Apud Orpheum cum ſint Dæmones boni & mali, hoc nomen denique malorum potius eſſe, quàm bonorum, ſicut in ſacris literis.

CAP. XXXIII.

CVM PLATO Dæmonas ſolum bonos, cæteri ferme omnes, qui poſt eum promiſcuè bonos & malos tradiderunt, uidẽtur Orpheum, & Chaldæos ſecuti. Is enim tum bonos & malos eos induxit, tum uaria eorũ genera perhibuit, aëria, terreſtria. Verum cum Dęmonas bonos appellat, ut principio docui, ſentit quaſi Deos quoſdã, quẽadmodũ uocat Homerus Deos, Dæmonas, μετὰ δαίμονας ἄλλους: ſed præcipuè malos ſub hoc nomine concluſit. Teſtatur ergo etiam Plutarchus, apud Homerũ, & Heſiodum, eſſe Dæmonas bonos & malos,
B mala & bona uolentes, impulſores ad bona & mala. Heſiodum uerò, cuſtodes, diuitiarum largitores. In primo tantum nominis ſocietas, ſecundum tralatum, non uerum. Inuocat igitur in hymnis Orpheus:

Δαίμονατ' ἠγαθέων, καὶ δαίμονα πάμμονα θνητῶν,
Δαίμονας ἀερίους, καὶ ἀρείους, καὶ ἐνύδρους
Καὶ χθονίους, καὶ ὑπαιθονίους, ἰδὲ περιφοίτους.

Dæmonaq́ imploro ſanctum, pariterq́ malignum,
Aërios, aqueos, cœli & conuexa tenentes,
Terreſtres, infernosq́, circum omnia euntes.

Hæc Orphei partitio id habet ueri, quod ex priſcorum conſtitit Theologia, ut Dæmones boni non ſint in eodem genere: Vt in hominum genere, quemadmodum ſunt boni, & mali, ſic in genere Dæmonum, boni, & mali inueniantur. Sed Dæmones apud Homerum ſunt Dij, ijdemq́ Angeli, quod ſuprà monſtratum eſt. Vtq́ tyrannus commune fuit omnium imperatorum, regumq́, bonorum, ac malorum nomen, poſtea ad malos ſolos recidit; ſic Dæmon commune cœleſtibus, excluſisq́ è cœlo nomen, recidit ad excluſos tantum, ac ſceleratos. Dæmon igitur ſanctus, & Dæmones cœleſtes ſunt Dij. Dæmonas autem aërios, & aqueos, terreſtres, ac ſubterraneos, nullo genere, ſed loco duntaxat differentes, agnoſcunt etiam noſtri, ratioq́ oſtendit, qui ſunt aërij, qui per aëra ferantur, poſſe terras petere, totoq́ in mũdo uerſari, quod ab eis appellatur περιφοιτῶν. Sceleratiores autem corruptioresq́ fuiſſe in Dæmonibus quoſdam, ſicut in hominibus malis, ſunt alijs alij nequiores, hisq́ datas pro meritis infernas ſedes, etiam noſtra Theologia, ratioq́ agnoſcit, Tenebras exteriores, earumq́ habitatores Dæmonas appellans. Rurſum non refugiens, imò docens eſſe Dæmonas etiam aërios, & in cœleſtibus, quod eſt in aërijs. Hæc

igitur partitio uera eſt, ſi modò ſanè, rectéq; intelligatur. Illud adeo mirum in Orpheo, quòd totus denique inclinat in ſententiam, Dæmonas eſſe malos, eosq; flagellis Deorum caſtigari. Nam in hymno ad Titanes: C

Δειμάντους δὲ σὸν ὀθνεῖς μάστιγ' ἀπειλήν,
Δαίμονες, ἀνθρώποιν ὀλοὴμονες ἀγριόθυμοι.
Ψυχαῖς ἡμετέραις ὀλεραῖς πεπὰς πορσύνοντες
Ὅφρ' ἀεὶ ἡμῖν λαῖτμα βαρυσμαράγε βίοιο
Σώματ' ὀτλήσειν ἐπὶ ζυγόδεσμα παθόσαι
Ὑψιτενῆς δὲ κάθοιτο πατρὸς πολυφέγγεος αὐλῆς
Ἀλλὰ σὺ ψυχῶν ἀνωγεὺ
Κέκλυθι δὴ νῦ μὲ πάθρηον ἀμειρετέου' αὐγὴν ἀπάσης,
Δέχνυσο δ' ἱκεσίην πολυδάκρυον, ἐκ δὲ μελυγρῶν
Ῥύεο κηλίδων.

Exhorrentéq; tuum rapidum, durumq; flagellum,
Dæmones humani hoſtes, atque feri, atque maligni,
Qui noſtris animis uacuis infanda miniſtrant,
Vt ſemper diram uitam cum crimine ducant,
Corpore peccantes, ſemper uinciſq; retenti,
Excidat ut nobis ſummi fulgor patris aulæ,
Sed tu dux animorum.

Vides eum Dæmones humani generis hoſtes dicere, mala, nequitias ſuggerentes, uoluptatibus, illecebriſq; mundi, animos irretientes, ut obliuiſcantur curiæ cœleſtis, quam uocat πολυφεγγῆ, luminoſam, radioſam: oratq; ut ei ab eorum inſidijs liceat uiuere ſecuro. D

Dæmonas ab antiquis Philoſophis proditum, dare pœnas toto mundo perſecutionem patientes. Nullum eos elementum admittere, cœlo cadentes, ab Empedocle dictos. Pherecydem de eis ſcripſiſſe. Zoroaſtrem principem malorum quendam prodidiſſe. Nomen Dæmonis eis proprie malorum eſſe.

CAP. XXXIIII.

ESSE VERVM & conſtans priſcos potius malos, quàm bonos Dæmones credidiſſe, etſi, ut Plutarchus quoque teſtatur, Homerus eo nomine utatur promiſcuè, ἐπὶ τε χρυσῷ καὶ φαύλῳ, ſuper bonis, & malis, apparet uel inde (eſtq; mirabile, ut cum literis ſacris congruat) quod Empedocles priſcus Theologus autore Plutarcho Dæmones, uti nequam & malos, ſcelerum dare pœnas eorum quæ peccauerint, totoq; mundo exagitari, undique repelli, nuſquam admitti, ſcriptum reliquit: ἐμπεδοκλῆς δὲ καὶ δίκας φησὶ δίδύναι τὸς δαίμονας, ὧν ἐξαμάρτωσι καὶ πλημμελήσωσι. Idq; Empedocles cecinit his carminibus:

Αἰθέριον γὰρ σφε μένος, πόντον δὲ διώκει
Πόντος δ' ἐσχθονὸς ἄλλας ἀπέπαυσε, γαῖα δ' ἐς αὖθις
Ἠελίου ἀκάμαντος, ὁδ' αἴθερος ἔμβαλε δίναις.
Ἄλλος δ' ἐξ ἄλλου λέχεται, συγέουσι δὲ πάντες.

Aetherius motus in pontum dejcit illos.
Pontus at in terram pellit, ſed terra remittit
Ad Solem rapidum, is ubi fit conuerſio cœli:

Ex

A Ex alioq; alius fugat, execrantur & omnes:
Nihil his carminibus Empedoclis diuinius. Ecce enim quod noſtræ ſalutis autor: Videbam Satanam ſicut fulgur deſcendentem de cœlo. Et, Non eſt amplius inuentus locus eis in cœlo. Quæ declarat ipſe melius Plutarchus, comparans in libro de non fœnerando, eum qui fœneratur, Dæmonibus hiſce uagis: ἀλλὰ πλάζονται καθάπερ οἱ θεήλατοι καὶ ὀρανοστεῖς ἐκεῖνοι τὸ ἐμπεδοκλέους δαίμονες ἀλήϊτον γάροφε: Quemadmodum illi labentes è cœlo, diuinitusq; exagitati Dæmones Empedoclis, uagantur debitores, fugientes conſpectum eorum, quibus debent. Vides eum dicere, Dæmones uagos, cœloq; labentes. Addidit autem ex ſe Plutarchus (Neque enim par eſt, Empedoclem retuliſſe) hanc perſecutionem Dæmones, & fugam pati, donec caſtigati, & expiati, iterum locum naturalem, & ordinem recipiant. Credendum eſt, hoc eos perenniter pati, Niſi quod ueriſsimum eſt, cum ſcelus perpetrarunt, cum homicidij, belli, mali alicuius autores fuerunt, diuina ſapientia tantas imponit pœnas ad ſupplicium, quanta fuit ſceleris magnitudo, nec minus luunt pœnas flagitiorum quotidie, quàm parata ſunt impijs, pro nequitijs, pondera pœnarum. Hic admirabilis eſt priſca Theologia. Ex hac igitur fertur & Pherecydes de caſu eorum ſcripſiſſe. Ex eadem antiquiſsima Theologia, multa de Dæmonibus conſtant myſteria. Conſtat eos duntaxat malos agnouiſſe. Vt noſtræ literę docuerunt, eſſe cœli & terræ totiusq; Naturæ, omniumq; bonorum, omnium rerum exiſtentium autorẽ Deum, ex aduerſo Satanam non quidem creatorem, aut opificem, & autorem alicuius rei, ſed ſcelerum tantum, malarum ſuggeſtionum, qua ex re uocatur in noſtris literis κοσμοκράτωρ, princeps mundi, non ſcilicet cœli, terræ, Naturæ, ſed malarum opinionum, errorum, ſcelerum, flagitiorum. Simile quid traditum eſt in Theologia
B uetuſta Chaldæorum, ac Magorum, cuius meminit Plutarchus, ſed malè poſtea à nonnullis intellectum eſt: Duos, inquit, Deos inuicem aduerſarios, alterum bonorum, alterum malorum autorem arbitrantur. Alijq; uocant hunc bonorum autorem ἀμείνονα θεὸν, τὸν δὲ ἕτερον δαίμονα, ὥσπερ ζωροάστρης μάγος: Meliorem Deum, alterum autem Dæmonem, quemadmodum Zoroaſtris Magus, quem quinque millibus annis ferunt bellum Troianum anteceſsiſſe. Hæc igitur docent, Dæmones eſſe tantum malos, quorum princeps ab antiquiſsima Theologia, ſuomet nomine uocatus eſt Dæmon. Ex deſcriptione quoq; noſcitur, Dęmon ipſe malus, ſcelerum autor, qua deſcripſit eum Zoroaſtris, ut appareat priſcos de Dęmonibus, omnia ferme tenuiſſe, atq; poſteriores. Deſcribit enim autore Plutarcho Zoroaſtris eum, quòd primũ illũ ſummum Deum, rerum creatorem, dicebant lucem, ardorem: aduerſarium autẽ ſimilem eſſe σκότει καὶ ἀγνοίᾳ, tenebris, & inſcitiæ. Sed ſuperſtitioſè iuſsit Zoroaſtres, & uelut Magus propitia ſacrificari priori, & in quibus haberentur gratiæ: poſteriori autẽ hoſtias triſtes, malorumq; depulſorias. Et in ſacrificio dicit Plutarchus, eos inuocaſſe ἅιδην, inferum, & tenebras, cum ſanguine lupi, in loco tenebroſo. Eoq; ſecundum apparet, Satanam eis fuiſſe, quod pugnante bono, & malo, tandem ſuperari à bono malum, & ſuccumbere, dicebant. Cætera, quæ non ſanè intellecta Perſæ & Manichæi ſuper hac re confinxerunt, relinquantur illis. Nos ueritatem à ſuperſtitione, & mendacio duntaxat ſeparare conamur. Perhibet item Plutarchus, Pythagoricos Typhonem uim Dæmoniacam credidiſſe. Verè & rectè. Eſt enim Typhon uentus turbulentus, tempeſtuoſus, euerſor, ſtrages edens. Talis eſt Dæmon peſsimus. Proinde dictus Hebraicè shadaim, euerſor, deſtructor. Ex his igitur luce clarius conſtat, ritè cunctis examinatis, nomen Dæmonis eſſe potius malarum poteſtatũ. Con-

ſtat etiam priſcam Theologiã audiſſe tradidiſſeq; eos malos, ſcelerum autores, & in- C
uentores, odio haberi ab omni mundo, undique uelut immundos, nequiſsimos repelli, nuſquam eis locum eſſe, quo conſiſtant. Eoq; ſimili modo Seruator dixit, eos ambulare per loca arida, & inaquoſa, requiem quærentes & non inuenientes. Cõſtat igitur, Dæmonas etiã priſcis potius malos quàm bonos fuiſſe. Cõmunicationem nominis, ſi quãdo bonæ poteſtates dicãtur Dæmones, non eſſe cõmunicationẽ, ſocietatemq; naturæ. Nec in eodẽ genere Dæmonũ, bonos eſſe ac malos, uel eoſdẽ, modò bona, modò mala uolẽtes. Tantũ nomẽ cõmune, Naturæ ſeorſum uariæ. Eor prauitatẽ experti ſunt homines ſæpe. Eoq; Xenocrates autore Plutarcho, cẽſuit turpia ſacrificia, neq; Diis, neq; Dæmonibus bonis cõgruere, ſed eſſe quaſdã in uniuerſo naturas magnas, & fortes, δυσβόητος καὶ σκύθρωπας, peruerſas, & truculentas, quæ delectentur iſtiuſmodi ſacrificiis, quæ cõſecutæ, nihil præterea mali faciãt. Ex hac deſcriptione noſcuntur Dæmones mali, uocati ſimili modo κοσμοκράτορες, à noſtris, Principes mundi, tenebrarum harum. Et apud diuum Paulum, Deus huius ſeculi. Hæ ſunt Naturæ magnæ, & fortes, peruerſæ, truculentæ. Quicunq; igitur eos bonos putauerunt, partim ab his ipſis de quibus ſermo eſt, decepti ſunt, partim nomine Dæmonum Deos ipſos appellarunt, uelut non propriè homines uocantur Dii.

Dæmonis nomen apud priſcos malorum eſſe. Vera eorum deſcriptio apud Philoſophos, ueraq; cognitio: Eos eſſe aërios, uagari per omnem mundum, Deo perſequente dare pœnas.

CAP. XXXV.

CLARAE quoq; coniecturæ ex Philoſophis occurrũt, nomen Dæmonis D eor eſſe, quos ſcelerũ ultores, truces, impiorũq; carnifices inſtituit Deus. Idẽ enim Plutarchus in eo, qui inſcribitur de his, qui ſerò à Deo puniuntur, ait impios & malos: τοὺς δίκῃ μετὰ τὴν τελευτὴν ὁ δαίμων παραδίδωσι, Iuſtitiæ, ſiue pœnis Dæmonẽ tradere, poſt mortẽ. Et quòd in Galba facit eos ſcelerũ autores, cum Centurionẽ milites obiurgantẽ inducit, qui toties ad proditionẽ imperatoris mutarentur, nulla ratione, boniq; delectu, ſed modo Dæmonis alicuius impulſu: κατ' ἀλόγιστον λογισμὸν, οὐδ' αἵρεσιν ἀμφόνων, ἀλλὰ δαίμονός τινος, αὐτοὺς ἐκ πονηρίας εἰς πονηρίαν ἐλαύνοντος. Et cũ ait de generatione animæ in Timæo Platonis proponẽs ſentẽtias Philoſophor de principiis: Zoroaſtres, inquit, ponit θεὸν καὶ δαίμονα. Hic apparet, Dæmonẽ ex aduerſo opponi Deo, nomẽq; hoc eſſe malor. Et cũ ait de Mileſiis mulieribus, quibus inſolitũ malũ accidiſſet, ut ſe ipſas interficerẽt, καὶ τὸ κακὸν ἐλόκῃ δαιμόνιον εἶναι, καὶ κρεῖττον αὐθρωπίνης βοηθείας: Dæmoniacam fuiſſe calamitatem, & pluſquam humanam. Et quod ait, hominem per uiſionem, in regione pœnarum uidiſſe τρεῖς δαίμονας ὁμοῦ καθημένους ἐν σχήματι τριγώνου, πρὸς ἀλλήλους τὰ ῥεύματα μίξοις ποσὶν ἀνακεραννύντας, Tres Dæmones ſimul ſedentes in figura triangulari, inuicem ſtagna illa, quibus animæ uerſantur, miſcere, quibuſdam menſuris. Et quod Dæmonas neſcio quos præfectos ſupplicijs, in ſtagna illa mergere & attrahere dicit animas, καί τινας ἐφεστᾶναι δαίμονας. Et quod ait in libro de non iraſcendo, τὸ δὲ κολασικὸν, ἐρινυῶδες καὶ δαιμονικὸν, ἀ θεῖον δὲ, οὐδὲ ὀλύμπιον: Caſtigare, torquere, Erinnyum, & Dæmonum eſſe, non eorum, qui diuini ſunt, cœlumq; tenent. Hoc conſtat, eſſe Dæmonem atq; Erinnym eundem, & qui torquent, uexantq;, non Deos cœleſtes eſſe: tormenta, non eſſe bonorum. Ex his igitur claret, uexatores illos, ac tortores, carnifices, nec Deos eſſe, nec bonos, nec datam eis hanc

prouin

A prouinciam uti bonis, ſed ut impuris, prauis, miniſtris immundis, quippe quos tormenta delectant. Eoq; coarguitur falſum, quod idem Plutarchus in libro de defectu oraculorum: γίνεται γὰρ ὡς γὲ ἀνθρώποις καὶ δαίμοσιν, ἀρετῆς διαφοραὶ καὶ κακίας: Sunt enim ſicut in hominibus, ſic in Dæmonibus diſcrimina uirtutis, & uitij. Dico ex tua ſententia ò Plutarche, non eſſe uerum. Facis enim Dæmones eoſdem atque Erinnyas, ſupplicia q; exercere dicis eorum eſſe, qui cœlum non habitent. Ergo non ſunt hæ, neq; poſſunt eſſe differentiæ, malis, fœdisq; miniſterijs fungentibus. Ex hoc etiam apparet uera eorum declaratio, & confutatio, quæ dicit in libro de defectu oraculorum. Primum cum ait Dæmones eſſe mediam naturam inter Deum, hominemq;, habentes affectus humanos, & potentiam Dei: ἡ δαιμόνων φύσις ἔχουσα καὶ πάθος ἀνθρώπου, & θεῖον δύναμιν. Quomodo uirtutem Dei, ſi tantum mali, improbi, nequiſsimi tortores, carnifices, ut ſuperius dicebas, cum hoc fœdum miniſterium negares eſſe Deorum? Nihil igitur te teſte commune Deo, & Dæmoni. Dæmon tortor, Deus ſemper beneuolus, placidus. Sic falſum, quod eodem libro, tanquam in medio Deorum, & hominum, excipientes affectiones mortales, neceſſariasq; mutationes, quos Dæmonas arbitrantes, & nominantes, bene habent ſecundum morem patrum colere. O Plutarche, quò te rapit oratio, tibi ipſi te aduerſari non cernis? Non ſunt neceſſariæ mutationes in Dæmonibus. Neque enim tales creati fuerunt, ſed ſe tales ipſi reddiderunt, deprauantes naturam ſuam. Quid enim neceſsitatis habet in mundo natura hæc immunda? Ad quid ea opus eſt, ſi uelut tortoribus impiorum, carnificibusq;, fuit eis opus? Iam hæc non eſt bona natura, nec ei cum Deo ſocietas. Nec prouincia plectendi, animaduertendi, commune quid facit: quandoquidem tu ipſe pronuntiaſti, nulla ratione diuinum eſſe ὃ κολαστικὸν, quod cruciat, uexat, torquet. Longè à Dijs diſiun-
B ctiſsimum, cœleſtia templa tenentibus. Norant igitur audierantq;, Dæmonas eſſe poteſtates improbas, malis inhiantes; ſed cauſam cur tales eſſent, neſciebant, putantes eorum prauitatem, naturalem, non fortuitam, & ex deprauatione. Errorq; eſt manifeſtus. Non enim Deus opera ſua tam triſtia, tam dira, nefandaq; feciſſet, qualia norunt illi, confeſsiq; ſunt eſſe Dæmones. Eſt ne probabile, Deum creaſſe monſtrum illud, cuius à doctiſsimo uate natura deſcribitur?

Tu potes unanimes armare in prælia, fratres,
Atque odijs uerſare domos, tu uerbera tectis,
Funereasque inferre faces, tibi nomina mille,
Mille nocendi artes, fœcundum concute pectus,
Deſijce compoſitam pacem, ſere crimina belli.

Superius autem,

Luctificam Alecto, dirarum ab ſede ſororum,
Infernisq; ciet tenebris, cui triſtia bella,
Iraq; inſidiæq; & crimina noxia cordi.
Odit & ipſe Pater Pluton, odere ſorores
Tartareæ monſtrum, tot ſeſe uertit in ora,
Tam ſæuæ facies, tot pullulat atra colubris.

Veritas igitur eſt, eiuſmodi naturam Deum minimè feciſſe, ſed eam ſe talem reddidiſſe. Neque enim Deus creauit homines rapaces, homicidas, uiolentos, improbos, ſed cum boni, & ſine crimine ancipitesq; creati eſſent, & electionis liberæ, maluerunt eſſe tales, quàm boni. Veriora ſunt igitur quæ eodē libro, ab eodem dicūtur, has improbitates nulla ratione diuinum quidquam habere. Et quod ἰσχυροὶ μὲν βίαιοι δαίμονες

ἀχαιτόμενοι ψυχὴν ἀνθρωπίνην περιχομένην σώματι, καὶ μὴ σωμάτων ὁμιλεῖν ἀναμένοι ταύτην, λοι- C
μός τε πόλεσι, καὶ γῆς ἀφορίας ἀπάγουσι, καὶ πολέμους, καὶ σάσεις, παράπηξιν, ἄχρις ἂν λάβωσι, καὶ τύχω-
σιν ὧν ἐρῶσι. Quę ſunt, Fortes, & uiolẽti Dęmones, expetẽtes animã humanã corpore cir
cundatã, & per corpora ei miſceri nõ ualẽtes, peſtilẽtias urbibus, annonæq; caritatem
adducũt, bella, ſeditiones turbãt, donec quã amant, potiãtur. Hæc ſunt ueriora. Quo
fit clarũ, nihil Dæmones habere diuinũ; ſolumq; hoc eſſe nomen malorę, improborę,
noxiorę. Omniaq; hæc conueniunt cũ noſtris, eo excepto, quòd non expetunt animã
Dæmones ut amatores, ſed ut odio habẽtes, ut crucient, obſideãt. Quod etſi Plutar
chus hic non fatetur, alijs tamen fatetur locis, cæteriq; congruunt, Chaldæi, Triſme
giſtus, Orpheus. Vera ſunt & illa, fugas, raptus, ſeruitia, non Deorum, ſed Dæmo
num eſſe. Malim tamen hæc neq; Deorum eſſe, neque Dæmonum, ſed fabuloſa. Ea
ueriora, Dæmones oraculis præfectos, τοῖς περὶ τὰ μαντεῖα, καὶ χρησήρια τεταγμένοις δαιμονίοις.
Et illa maximè uera, ἀλλὰ δαίμονας ὑπηρετὰς θεῶν, quòd Dæmones ſint miniſtri Deorę.
Hoc maximè uerum, Sunt miniſtri, carnifices Dei, nihil cum Deo commune, ſed tan
tùm miniſtri, mancipia; iuſſi faciunt, permittunturq; facere mala. Sed quod diſplicet
Plutarcho, mihi placet, nonnullos ſenſiſſe iuxta ſuperiorem Empedoclis ſententiam,
Dæmonibus ineſſe ἁμαρτίας καὶ ἄτας, καὶ πλάνας θεηλάτους, peccata, & noxia mala, perſe
cutionesq; diuinas. Ideo autem placet, quia ratio docet eſſe uerum. Et idem Plutar
chus in eo, qui inſcribitur de Iſide, & Oſiride, oſtendit hanc ſibi placere ſententiam.
Peccant igitur Dæmones, nocent, diuina poteſtas eos inſectatur. Quod ipſe Dæmon
confeſſus eſt: adducitur à Lactantio:

Δαίμονες οἱ φοιτῶσι πολὺ χθόνα, καὶ πολὺ πόντον,
Ἀνάματοι, μαίνανται ὑπὸ μάστιγι θεοῖο.

Dæmones errantes per terras, & mare ſemper, D
Aeternas pendunt diuino uerbere pœnas.

Hoc, ut uidiſti, ſuperius cecinerat etiam Empedocles: Vagantur per omnia dæmo
nes. Quod noſter expreſsit magis, ut ſit mirus conſenſus: Aduerſarius ueſter Diabo
lus circuit, quærens quem deuoret. Et Satanas in Iob: Circumiui terras, & perambu
laui eas. Illud admirabile, quòd externi Philoſophi, ipſiq; etiam Dæmones confeſsi
ſunt, ſe flagellis Dei, uerberibusq; torqueri, ut ſceleſtos ſcilicet, & peccantes, nocen
tesq;. Neq; enim impunè nocent mortalibus. Eodem libro Plutarchus dicit, non ſo
lum Empedoclem, ſed & Platonem, & Xenocratem, Chryſippum, & Democritum,
Dæmones malos credidiſſe: qui cum ſimulachra bona precaretur, indicaſſe, alia pra
ua eſſe, & καὶ μοχθηρὰ, ἔχοντα προαιρέσεις ἡδονὰς καὶ ὁρμὰς, Et ſceleſta, habẽtia electiones quaſ
dam & cupiditates. Vera quoque & illa, ut ſtupeam Titanica, & Typhonica, quæ
circunferantur, fuiſſe pugnas Dæmonum, contra Dæmones, fugasq; ſuperatorum,
ἢ δικαιώσεις ὑπὸ θεοῦ ἡμαρτόντων, aut iudicia Dei, contra eos, qui peccauerunt. Hæc in
quam uera. Vt congruunt cum noſtris dicentes, flagellis, iudicijsq; Dei, Dæmones
exagitari? Quocirca ſuperius uocabat eos θεηλάτους ἀρανοπετεῖς. Et illa uera, ut ſuperius,
ἀφισαμένων καὶ ἀπολιπόντων τὰ χρησήρια δαιμόνων, Abſceſsiſſe, deſeruiſſe Dæmones, oracula.
ecce Dęmonũ oracula erãt. Hinc ſe præcipitẽ dedit, eodẽ autore, aliquãdo Pythia, dę
moniaco furore correpta. Idemq; in eo, qui eſt de deuoratione carniũ, declarat nomẽ
Dęmonis malorę eſſe, cũ ait: τὸ γὰρ ἐν ἡμῖν ἄλογον καὶ ἄπακτον, καὶ βίαιον, ἃ θεῖον ἀλλὰ δαιμονιώδη, οἱ
παλαιοὶ Τιτᾶνας ἐνόμιζαν, καὶ ὅσον ὄφλει κολαζόμενόν τε καὶ δίκην διδόντα. Nam quod in nobis eſt ir
rationale, citra ordinem, uiolentumq;, non diuinum, ſed dæmoniacum, ueteres Tita
nas appellarũt, Et hoc eſt eius qui plectitur, datq; pœnas. Vides Dæmonẽ, uiolentũ,

irratio

A irrationalem,inordinatum. Hæc eorum natura, hæc naturæ descriptio. Vt possis eam sic ex Plutarcho describere, Dæmones natura sunt irrationalis, inordinata, temeraria, uiolenta, quæ dat pœnas semper,& castigatur. Id quoque euidentissimum argumentum,nomen Dæmonis,malorum potius fuisse priscis,non bonorum, naturamq; prauam eorum cognitam eos habuisse, quod in Symposio septem sapientum idem Plutarchus dictum refert in conuiuio, optimam, utilissimamq; rem Deum, βλαβερώτατον δαιμόνων, nocentissimam Dæmonem. Chrysippusq; eodem autore,de rebus Romanorum, φῦλα δαιμόνια πλανᾶσθαι, Errare circum,mala Dæmonia: quibus uti carnificibus, malorumq; ultoribus utatur Deus. Ex priscorum igitur Philosophia, hæc de Dæmonum natura scitu digna constant: Eos esse aërios,uagari, rapi, turbari per omnem mundum, persequente Deo fugere, peccasse, & peccare, scelerum luere pœnas, Dei flagellis uerberatos, Exitiales,nocentissimos esse. Ex his item posset corrigi ipse idem Plutarchus, qui non animaduerterit, quæ totis libris suis uariè tradiderit. Nam in libro de fato, triplex esse fati genus dicens, de tertio scribit: Tertium inquit,fatum iure dicatur, prouidentia,curaq; Dæmonum, qui circum terras præfecti sunt custodes, & prospectores rerum humanarum. Hoc igitur multipliciter eiusmet autoritate coarguitur. Tum quòd ubique cernitur ire in eam sententiam, Dæmones esse malos, hocq; nomen ferè malorum esse & improborum,ut exempla superius docuerunt: Tum ipsa eius clara uerba sunt, quibus hæc refellas. Hos enim Dæmones,quos dicit custodes,cum ferat circum terras uersari,constat esse Dæmones illos uagos,cœlocq; cadentes,Deo persequente terga dantes ubiq;,apud Empedoclem. Eoq; dicuntur in terra uersari. Boni tum in terris uersantur,tum redeunt ad superos, suntq; cœlestes. Iam uerò Dæmones hi sunt, quos ipse contra Chrysippum negat
B ut improbos rerum humanarum datos custodes, hæc dicens, τὸ δὲ φαύλους δαίμονας ἐπὶ προνοίας ὧν τὰς πολιτείας ἐπισκοπεῖν καθίστασθαι, πῶς ἔστι θεσμὸς ἐγκλήματα τῷ θεῷ. Et quæ sequuntur. Adhibitos inquit esse Dæmones improbos ad eiusmodi gubernacula,quomodo non est Dei calumnia, uelut regis, malis, uecordibusq; satrapis, & prætoribus credentis prouincias,eosq; permittentis,in optimos neglectos debacchari? Benedictus sis Plutarche, aurea uerba fudisti. Cum Dæmones omnium ferè consensu Philosophorum sint improbi, rabidi, uiolenti, irrationabiles, uagi; calumniam Deo facit, qui censet, eum rebus humanis eos præfecisse, in quibus neque ratio sit, neq; prouidentia, sed furor tantum,truculentia,sitisq; nocendi,ut leonibus,uiperis. Vera igitur duntaxat quæ Chrysippus sensit eodem autore de rebus Romanorum: ἢ μᾶλλον, ὃ λέγουσιν ἔνιοι Ῥωμαίων, ἀληθὲς ἔστι, καὶ καθάπερ οἱ περὶ χρύσιππον. οἴονται φιλόσοφοι, Et quæ sequuntur. An potius,inquit,uerum est,quod quidam Romani sentiunt, & Chrysippus Philosophus prodidit, praua Dæmonia circumire, quibus Dij ut publicis carnificibus, aduersus improbos,impiosq; homines utantur? Sic lemures & lares Erinnyci quidam sint infestiq; Dæmones, domuum, rerumq; gestarum exploratores. Hæc uera sentiebat Chrysippus ab anterioribus Philosophis manantia. Errantes igitur, circumq; euntes illi Dæmones,sunt illi mali, improbiq; carnifices hominum,nostris calumnijs inuigilantes,merito uocati Diaboli,sitientes necem,cladesq;, tanquam publicorum facinorum ultores. Huiusmodi traduntur in sacris literis, & hæc eorum munera ferũtur,accusandorum criminum,plectendorum malorum,in hoc quidem mundo,multo ualidius in futuro. Vides quanta Philosophiæ cum literis sacris concordia? Nam Chrysippus multis ante Euangelium floruit annis. Tradidit autem Seruator, prodiderunt Apostoli toto orbe, perspicuumque fecerunt, quod à Philosophis quidem,

à seculis

à ſeculis ſuperioribus ueniens dicebatur, ſed obſcurè, dubiè. Nam ſuper eo dubitat C
Plutarchus.

Diuinationem, uaticiniaq; & oracula, ab halitu terreſtri fieri non potuiſſe. Ariſtotelem, Plutarchum, Ciceronem iſta ſuſpicatos, ſe ipſos declarare, contrarias rationes opponentes.

CAP. XXXVI.

ILLVD inſuper quod ab Ariſtotele, Plutarcho, noſtro Cicerone affirmatur, diſquirendum eſt, an diuinatio, quam Dæmones enuntiauerunt, quæq; fuiſſe fertur in Dæmonibus, ex halitu terræ potuerit fieri. Nam Ariſtoteles refugiens fortaſſe Dæmones ſubſtantias ſeparatas confiteri, reddituruſq; oraculi Apollinis rationem in libro de mundo, perhibet, exhalationes terreſtres, uarias efficere affectiones: ὧν τὰ μὲν ἐνθουσιᾶν ποιεῖ σὺν ἐμπεπλεγμένας, τὰ δὲ ἀπροφεῖν, τὰ δὲ χρησμῳδεῖν, ὥσπερ τὰ ἐν Δελφοῖς, καὶ τὰ ἐν Λεβαδείᾳ: Quarum aliæ diuinos furores inijciunt appropinquantibus, aliæ cibi odium, aliæ faciunt uaticinari, ut oraculum Delphicum, & id quod eſt in Lebadia. Hanc Ariſtotelis autoritatem Marcus noſter in Diuinatione ſecutus, Nam terræ uis, inquit, Pythiam Delphis incitabat. paulo antè, Poteſt autem, inquit, uis illa terræ, quæ mentem Pythiæ diuino afflatu concitabat, euanuiſſe uetuſtate, ut quoſdam exaruiſſe omnes, aut in alium curſum contortos, & deflexos uidemus. Sed ut uis acciderit, Magna enim quæſtio eſt. Talia Marcus, Plutarchus, cuius tempore quòd oracula iam toto orbe ſiluiſſent, auditumq; ſub Tiberio Cæſare, magnum Pana, quem Dæmonem arbitratur, defunctum, uoluit eam afferre rationem, quòd halitus ille terræ, quemadmodum omnia terreſtria, ut fontes, ut metallorum uenæ, potuerit deficere, & diuinatio oraculorumq;, præci- D
puè Delphici, tanta celebritas interpollari: ἡ δὲ γῆ πολλῶν μὲν ἀναθυμιάσεων πηγὰς ἀνίησιν ἀνθρώποις, τὰς μὲν ἐκστατικὰς, καὶ νοσώδεις, καὶ θανατηφόρους, τὰς δὲ χρησίμους, καὶ πρόσφορους, καὶ ὠφελίμους, ὡς δῆλα γίγνονται πείρᾳ πρόσυγχάνουσι, τὸ δὲ μαντικὸν ῥεῦμα, καὶ πνεῦμα, θειότατον ὄν, καὶ ὁσιώτατον: Terra, inquit, plurimarum aliarum facultatum fontes hominibus edit. Quarum ſunt aliæ arripientes in exceſſum, aliæ morboſæ, & mortiferæ, aliæ utiles, & clementes, & iuuantes, ut his qui periculum fecerunt, claret. Fluxus autem diuinatorius, & halitus, ſeu ſpiritus, diuiniſsimus eſt, & ſanctiſsimus. Tum Plutarchus proſequitur: Diuiniſsimus eſt, ait, is ſpiritus, ſiue per aëra, ſiue cum humida ſcaturigine feratur. Commiſtus enim cum corpore, efficit animis temperiem quandam inſolitam, & inuſitatam, de cuius proprietate clarè pronunciare, perdifficile, coniectari tantum ratio poſsit. Quippe caliditate, & diffuſione, poros aperit quoſdam, rerum futurarum imaginatorios. Sicut cum uinum incaluiſſet, multas alias commotiones facere ſolet, reuelareq; arcana quædam, & latentia. Nam debacchatio, & inſania, plurimum ex diuinatione habet, iuxta Euripidem. Cum animis concalefactus, & igneus, abiecit pudorem, quem mortalis prudentia inducens, ſæpenumero auertit, & extinguit diuinationem, furoremq; diuinum. Denique concludit Plutarchus, haud mirum uideri debere, multis è terra exhalationibus ſurgentibus, has ſolas in Delphis animas ad diuinandum diſponere, & ad cõcipienda futura. Atteſtari enim huic rationi, etiam quæ de eo oraculo fama publica ſit. Eam enim uim manifeſtam cuidam paſtori, qui caſu eò deueniſſet, fuiſſe; deinde uocibus quibuſdam diuinis editis contempſiſſe, qui acceſsiſſent; poſtea euentu probatis, quæ is dixiſſet, admirari cœpiſſe. Hæc & id genus multa propoſuit Plutarchus, ſed tam dubius, & uarius, quàm uarij, qui hæc apud

eum

A eum differunt. Quorum non alia nobis petenda ex ratione confutatio, quòd apud eum ab alio in contrarium differente, diſſoluuntur. Si uis terreſtris, & exhalatio incitaret, cur non omnes accedentes; aut, ſi non omnes, ſaltem è tot millibus, aliquot, cur ſola uirgo Pythia incitabatur? Quam tandem ob cauſam, in omni uita caſtam, & incorruptam eam ſeruarent? Cur non homines robuſtioris, meliorisq; ingenij, ea uis arriperet? Et paſtor ille dictus Coretas, non erat cæteris multis paſtoribus, & caprarijs diſsimilis, ſi modo id non ſit inane commentum, & fabula, ut ipſe arbitratur. Eam quoque rationem idem proponit, quòd cum tot bonorum autor fuerit illud oraculum, bello & urbibus condendis Græciæ, indignum ſit referre temeritati hanc rationem. Hæc igitur eſt uera, ſicut, & ſuperior, & ualida ratio. Sicut enim mentem, & intelligentiam ſapientiſsimi quique immortalem dixerunt, quòd à nullo elementorum haberet originem, & quòd operationes eius longe diſtent ab operationibus terreſtribus: & Ariſtoteles in libris de Generatione animalium, & in libris de Moribus, mentem exterius uenire, quoniam non à ſemine naſceretur; & quòd ex operationibus manifeſtis, facultates, & fontes occultos dijudicamus, pronuntiauit, eásque operationes alterius generis, quàm ipſius compoſiti oſtendit: ſic ex oraculorum operationibus apparet, terram tales halitus edere non poſſe. Spiritualis enim eſt omnis diuinatio, & mentalis: halitus autem etſi diſponere animum, & in furorem agere, quemadmodum uinum poſsit, puritatem tamen illam uaticiniorum efficere unquam. Furor ac dementia, & à ſenſibus abſtractio fiat ab halitu, & à uino; at, prædictio, quæ non ſolum mens eſt, ſed & humana mente melius, à terreſtri principio excitari, quis ſibi perſuadeat? Rationem igitur ex Ariſtotele ipſo, & Plutarcho
B claram deduces, ſi uolueris Ariſtotelem refellere: Dicis ò Ariſtoteles in libris illis, mentem ſolam diuinam eſſe, ſolam exterius ingredi, ſolam ſeparari, cæteras animas non ſeparari, ſed à ſemine, & ſpiritu terreſtri, qui eſt in ſemine, naſci. Id autem dicis ex operationibus mentis, quas diuinas, alteriúsque omnino generis, quàm aliarum animarum, ſenſitiuæ, uegetatiuæ, cognoſcis; & ſimiles operationibus, quæ fiunt à diuinis, cœleſtibúsque animis, præcipuè ipſo Deo, quæ dicuntur, ratio, conſilium, ſolertia, multiplex cogitatio. Diuinatio autem non ſolum hæc ipſa eſt, ſed etiam diuinius, & excellentius. A' terreſtri igitur uapore non dependet. Neque enim etſi phrænetici, & melancholici, aut ebrij, & dementes aliquid unquam inuſitatum dixerunt, protinus aut diuinarunt, uideruntque futura, ut quod minimum eſt, & fortuitum, referas in rationem certam, ac ſtabilem; aut tales, etſi ſimiles, aliquo modo diuinantes erunt. Nam & Prophetæ à ſenſibus in aduentu numinis abſtrahebantur, cadebántque penè mortui, tuncque prophetabant. Et Marcus ipſe Tullius, refert eodem loco, uim Naturæ Sibyllam, ſicut uis terræ Pythiam, incitaſſe. Quæ eſt enim hæc uis Naturæ? Quæ differentia inter Pythiam, & Sibyllam? Etſi Naturæ uis Sibyllam, cur non item Pythiam concitabat? Quid hoc ab illo ſegregat? Igitur ſatis his rationibus erit, ad refellendam illam Ariſtotelis ſententiam, ut Ariſtoteles Ariſtotelem oppugnet, & ex uerbis eius eliciatur redargutio. Sic etiam eſt ratio apud Plutarchum, in contrarium apud Ciceronem quoque ita loquentem: Quid tam diuinum, quàm afflatus ex terra mentem ita mouens, ut eam prouidam rerum futurarum efficiat, ut non modò cernat multo antè, ſed etiam numero, uerſúque pronuntiet? Eadem ergo uaticinij Delphici, ac Sibyllini ratio, ut quam des uni, neceſſariò des & alteri.

An oraculum Apollinis à bono uel malo Dæmone funderetur. Quod à malo, signaq; eius. Quòd sæpe Deus spiritibus, hominibusq; improbis usus est ad prædictionem futurorum. C

CAP. XXXVII.

ET QVONIAM huc deuenimus, de oraculo Apollinis uestigandum. Nam multa bona, bello ¦ paceq; autore Plutarcho Græcis attulit: rursum multa obstant, quo minus in numero bonorum, spiritum illum referas. Leguntur quidem nonnulla, quibus beneuolentiam, æquanimitatem, prouidentiam eius agnoscas: in contrarium multa deprehendas, partim impostu-ram oraculi, partim autorem eius non fuisse spiritum bonum, testantia. Prima igitur ratio, spiritum illum in numero bonorum non habendum, ab ipsis Philosophis exhibetur. Nam cum pudenda, uentremq; muliercularum, aut Deum ¦ aut animos diuinos subijsse, sentire nefas asseuerẽt, oraculum autem Apollinis ex uentre mulierculæ funderetur, Philosophorꝝ certe ratione, nõ erat spiritus ille è numero bonorꝝ. Plutarchus igitur: ἔνιοθες γάρ ὅτι, καὶ παιδικὸν νομιστὶ, τὸ οἴεσθαι τὸν θεὸν αὐτὸν, ὥσπερ τὸς ἐγγαστριμύθος εὐρυκλέας πάλαι, νυνὶ δὲ πύθωνας προσαγορευομένους ἐνδυόμενόν εἰς τὰ σώματα τῶν προφητῶν ὑποφθέγγεσθαι τοῖς ἐκείνων στόμασι καὶ φωναῖς χρώμενον ὀργάνοις καὶ μιγνύς ἀνθρωπίναις χρείαις, ὁ φείσεται τὸ σεμνότητος ὁ ἢ πυρεῖ τὸ ἀξίωμα, καὶ τὸ μέγεθος αὐτὸ καὶ ἀρετῆς: Stultum enim, inquit, est, & puerile admodũ, putare Deum ipsum, sicut uentriloqui spiritus, qui Euriclei quondam, nunc autem Pythones appellantur, subeuntem in corpora Prophetarum, ore ipsorum, & uocibus ut organis utentem, respondere. Qui si sese misceret usibus humanis, non parceret grauitati, neq; seruaret dignitatem, & magnitudinem uirtutis suæ. Hæc uerò ex intima Philosophia locutus est Plutarchus. Chrysostomus autẽ de Pythia uel Apollinis oraculo sic perhibet: λέγεται τοίνυν αὕτη ἡ πυθία, γυνὴ τις οὖσα, ἐπικαθῆσθαι καὶ τρίποδι, διαιρῶσαν, εἶθ' ὅτω πνεῦμα πονηρὸν κάτωθεν ἀναδιδόμενον, καὶ διὰ τῶν γυναικείων αὐτῆς διαδυόμενον μοῖραν πληρῶσαι τὴν γαστέρα, καὶ μανίας, καὶ ταύτην τὰς τρίχας λύσασαν, λοιπὸν ἐκβακχεύεσθαί τε καὶ ἀφρὸν ἐκ τοῦ στόματος ἀφιέναι. καὶ ὅτως γε παροινίᾳ γινομένῃ καὶ μανίας φθέγγεσθαι ῥήματα. Dicitur, inquit, hæc Pythia fuisse fœmina, quæ super Tripode cruribus diuaricatis, malignũ spiritũ inferius emissum, partesq; genitales subeuntẽ, excipiẽs, furore repleretur, & crinibus passis, spumansq; ore debaccharetur, funderetq; insana oracula. Duobus his igitur testimonijs collatis, constat oraculũ Apollinis, quoniã spiritus ille fœminæ pudenda uentremq; subiret, à puro, sanctoq; spiritu ¦ Deo, uel spiritibus cœlestibus non fuisse. Eritq; uerũ quod idem Plutarchus adiecit, magnis difficultatibus homines liberasse, qui Dæmones inter Deum ¦ & homines medios statuissent, in quos referrẽtur ea, quæ neq; uires humanas efficere posse cõstat, & quę cum in maiorem q; humanã potestatẽ redigere necesse sit, sed alia ratio prohibeat, ne referãtur in optimum Deum, similesq; eius spiritus alios bonos ¦ in eam potestatem redigantur, quæ tametsi superet humanam facultatem, res editæ tamen testentur eam neq; Deum esse, neq; mentem puram, diuinamq; autoritatẽ. Signa maioris quàm humanæ potestatis, cum plura cũ nostris illi collegerunt: in primis ipsa fuit diuinatio, præterea fascinationes, uexationes corporum, ægritudines iniectæ, pluraq; alia nemini non nota. Sed signa potestatis improbæ, quòd cum rarò beneficio homines affecerunt, tum uerò modus ipse, ratioq; prophetandi, naturam inquinatam declarauit. Magnis igitur difficultatibus, ait Plutarchus, homines liberarunt, qui medios hominum ¦ atque Deorum, Dæmonum genus interiecerunt, siue à Zoroastre ¦ Magisq; fama hæc descendat, siue ab Orpheo Thrace, uel Aegyptijs, Phrygibus ue, ut licet ex Teletis & Orgijs, quæ cum lamentis, debacchationibusque celebrantur, conijcere. A' Philosophis igitur da- D

tur ra

A tur ratio, oraculum Apollinis, Dæmonis oraculum fuisse, Dæmonis inquam, non Dei, uel spiritus alicuius puri, melioris. Sed quoniam sparsa per libros Philosophorum oracula, quibus uelut diuinis documentis sunt eruditi homines, testantur spiritus eius bonitatem, ut quod est in Xenophonte, qui ad bellum cum Cyro, contra Xerxem profecturus, sciscitatus est oraculum, iret'ne reuersurus, respondit utrunque. Et quòd Socratem sapientissimum Græcorum iudicauit. Et Plutarchus de uirtutibus mulierum refert, Chijs, actis prodigijs cœlestibus, oraculum respondisse, ut interficerent, qui interfecissent Regem Hippoclum: cumq; illi dixissent, totam urbem eum interfecisse: Omnes iussisse oraculum relinquere urbem, si sceleris cuncti participes fuissent, sicq; non paucos electos ex urbe: Quo quidem apparet, spiritum docuisse expiandi modum, quasi cædem execratam. Alium autem, qui matrem interfecisset, ageretúrque pœnis, Hermias autor, oraculum iussisse, ut aliam terram quæreret: Illum insulam à flumine emersam sibi dari percepisse, ibiq; habitantem pœnis cruciari desijsse. Pluráque sunt alia, beneficium oraculi præ se ferentia. Horum igitur omnium, sicut à Philosophis exhibetur oraculi Apollinis demonstratio, sic à sacris literis uera solutio. Est igitur solutio uera, quòd Deus uti bonus, & humanus, cum homines falsa uaticinia relicto Deo uero, suscitassent, ne per spiritus quidem aut homines malos dedignatus est respondere, usus ad beneficium improbitate malorum. Huius assertionis uera sunt in sacris literis testimonia. Balaam ariolo uno è Magis illis Persarum à Zoroastre (fuit enim Babylonius) qui fœdus cum Dæmonibus malis pacti, eorum auxilio multa facerent cæteris hominibus prodigiosa, quo uel opes, quemadmodum ipse Balaam, uel opinionem Diuinitatis sibi compararent, usus est Deus ad prædictionem bonorum, uerorúmque oraculorum. Is enim præ-
B dixit, Orietur stella ex Iacob. Hunc autem, iubente Mose, in bello cum cæteris Israëlitæ interfecerunt, quia nefarius improbúsque monuerat fornicari Moabitidas cum Israëlitis, ut læso numine, caderent in bello. Est item testimonium in libris Regum, quod ad Pythonem profecto Sauli dicitur Dominus respondisse per Pythonem, quemadmodum oraculum Apollinis Python erat. Est autem Apollo Pythius dictus ab interfecto dracone Pythone. Inde omne per os uaticiniũ, dictum Python, quasi Apollineum. Dedit igitur pœnas Saul, cum ob alia scelera, tum quia consuluerat oraculum, quod ipse iam dudum Zelo religionis sustulerat ut impium è terra. Et tamen respondit ei Dominus per Pythonem, misso Angelo sub persona Samuelis. Item est testimonium in Ezekiele dicente Deo, Si adieris ad falsos Prophetas, ego tibi respondebo per illos. Dicendum igitur, prædictionem futurorum, non per bonos duntaxat extitisse, quemadmodum nec miracula: Nec contra rationem esse, ut usus homine, uel Dęmone malo Deus, agat uel loquatur bona. Nam Caiphas, qui in necem Domini consensisset, prophetauit: pluresq; homines mali prophetauerunt etiam bona, utilia. Autor insuper Plutarchus cum alijs, Erythræam Sibyllam oraculo Apollinis præfuisse. Ea tamen usus est Deus ad prædictionem rerum futurarum, non earum modò, quæ à Romanis toto terrarũ orbe gerendę essent, sed etiam quæ Christus facturus, suprema quoq; secula oraculis complexa. Et ipse Seruator testatus est, non admissurum se eos in regnum cœlorum, qui dicant, Domine non'ne in nomine tuo prophetauimus, Dæmonia eiecimus? Quid? quòd exibant Dęmonia clamantia, Tu es filius Dei. Veritatem scilicet clamãtia. Vt autem Balaam qui aliquando bona prædixisset, scelestus fuit aliàs & improbus, sic oraculum Apollinis, etsi sæpe bona consuluit, multas tamen ubiq; fraudes, ambages item, & indignas spiritibus bonis uoces apud scriptores deprehendas, quas ut notas prætereo.

Dæmones nunquam in consortio beatorum fuisse, non ex cœlestibus gaudijs, quæ possiderent, sed possessuri essent, si rectè operarent, cecidisse. Peccatum eorum fuisse superbiam, inuidiamq́. C

CAP. XXXVIII.

TSI libris hisce profanam Philosophiam pertractamus, comprobantes, ubi fieri possit, eam Philosophiæ cœlesti conformem, tamen ut sit perfecta de Dæmonibus inquisitio, duæ supersunt examinatæ sententiæ: Prior, an aliquando fuerint in cœlo, beato ac sacrosancto diuinorum spirituum regno, glorioſi, felices, unde propter scelus immane deturbati. Tum quod scelus tantum, flagitiumq́ eorum extiterit, ut hoc decus amittere, damnari pœnis æternis meruerint. Nam super utroque uariare sententias apud Theologos inuenies. Fuerunt igitur probatissimi Theologi, in quibus & Augustinus esse uidetur, qui censerent nunquam Dæmonas in cœlo fuisse, nunquam gloriam Dei uidisse, sed ancipites, suæq́ potestatis quales homines, iam creatos, non amisisse, quod iam possiderent. Quemadmodum non amittunt homines præmia cœlestia, iam adepti, sed quæ adepturi erant, si piè iusteq́ uixissent. Atq́ Dæmones non in cœlo, regione beata, fuisse creatos. Nam si ibi fuissent aliquando, tum illuc ob aliqua merita peruenissent, tum nunquam inde repulsi fuissent, quia nec in loco perfectionis, perfectæque beatitudinis peccare potuissent, nec fuissent illic, quorum mens aliquando mutari contra autorem suum potuisset, quiq́ nondum mundi, perfecti, sapientésque haberi potuissent, tantisq́ præmijs digni propter futura peccata debuissent. Hanc igitur sententiam qui secuti fuerint, magnis incommodis liberabuntur, non assentiente ratione (& qui id cogitat, turbatur) peccasse, qui uisione Dei in cœlo, quæ sapientissimos eos redderet, fruerentur: Peccasse tam turpiter, nefarieque eos, D quos illa uisio diuina omni sapientia, beatitudine perenniter imbutos, immutabiliter in se raperet, nequid aliud desiderare possent. Est igitur sententia uera, nunquam dulcedinem uisionis diuinæ Dæmones gustasse, sed creatos infra cœlum, & in hoc mundo, uidelicet aëre, & sui arbitrij libertate abusos, peccasse. Quid autem peccauerint cum adhuc ancipites essent, & ad bona, & ad mala possent, quemadmodum spiritus humani, declinare, inferius declarabitur. Nunc ea sententia uerior habeatur, qua dicuntur in concilio, cœtuq́ue beatorum nunquam fuisse, sed in hoc mundo creatos, sicut homines, liberum arbitrium peccandi, & non peccandi, habuisse, indignos adhuc commercio beatorum. In qua sententia cum Augustinus referat fuisse Theologos quosdam superiores, eandem uidetur ipse comprobare. Aitque super Genesim: Quidam enim nostri non putant eos cœlestes aut supercœlestes Angelos fuisse. Non mirum, si post peccatum in hac caligine retrusi sunt. Rursum: Quidam enim senserunt, non fuisse Diabolum in illa sublimi natura Angelorum, quæ supercœlestis est, sed eorum qui inferius in mundo facti sunt. Hæc Augustinus. Qui tametsi inferius uideatur asserere, non posse ex scripturis demonstrari duo Angelorum genera, alterum supercœleste, alterum mundanum, tamen nec ipsi diceremus duo genera, sed etiam supernos Angelos aliquando fuisse probatos, & admissos in cœlum, quos aliqua pietas eò sublimasset. Cæteri quoque Theologi consentiunt, ipsum Augustinum in ea sententia permansisse, nunquam Dæmones gaudijs cœlestibus interfuisse. E quibus Theodorus Theologus Latinus unus antiquorum, post Augustinum Theologorum, ingenio, & eloquentia mirus, ambages has & quæstionum sinus exoluens, dignus quem non ocitanter omnes audiant, scribit. Quis enim, inquit, credidit Diabolum

Theodorus, post Augustin. Latinus Theologus.

in beat

A in beatitudine Paradiſi fuiſſe? qui mox ut conditus, lapſus eſt, dicente Domino in Euangelio, Ille homicida erat ab initio, & in ueritate non ſtetit. Auguſtino quippe aſſerente, nunquam Diabolus in ueritate ſtetit, nunquam cum Angelis beatam uitam duxit, ſed ab ipſo ſuæ conditionis initio cecidit. Factus enim, continuò ſe à luce ueritatis auertit, ſuperbia tumidus, & propriæ poteſtatis delectatione corruptus: Vnde beatæ, atque Angelicæ uitæ dulcedinem non guſtauit, quia non utique acceptam faſtidiuit, ſed nolendo accipere deſeruit, & amiſit. Proinde nec ſui caſus præſcius eſſe potuit: quoniam ſapientia pietatis eſt fructus. Ille autem continuò impius, conſequenter & mente cæcus, non ex eo quod acceperat, cecidit, ſed ex eo quod acciperet, ſi ſubdi Deo uoluiſſet. Quod profectò quia noluit, & ab eo quod accepturus erat, cecidit, & poteſtatem illius, ſub quo eſſe noluit, non euaſit, factuſq; eſt in illo pondere meritorum, ut nec iuſticiæ poſsit lumine delectari, nec ab eius ſententia liberari. Hæc ſcribit Theodorus. Duæ ſunt igitur rationes eis, cur Dæmones non amiſerint quod haberent, nec ex beatitudine ceciderint, quam nondum fuiſſent aſſecuti, quòd ſapientia, aut dulcedo uitæ cœleſtis, pietatis eſt fructus, eſt præmium probatorum, præmium ſempiternum, præmium quod nunquam amitti poteſt: non eorum, qui peccare poſsint: non quorum mens adhuc in ſcelus anceps: ſed firmiſsimorum, ſtabilium, quos uirtus probatos confirmaſſet. Omnes igitur Angelos Deus arbitrio ſuo creatos, quemadmodum primos homines, reliquit; qui ſubdi Deo uoluiſſent, qui cœleſtia præmia propoſita magni æſtimaſſent, in numerum ſuorum collocauit; qui ſecus, excluſit, in aërem detruſit. Secunda ratio, quòd Dæmon continuò creatus, ſicut homo, peccauit, nec ſpatium fuit à creatione ad peccatum, ut aliquandiu triumphis cœleſtibus, quæ paulò poſt amitteret,
B interfuerit. Probant igitur ijdem Theologi ex Euangelio, Diabolum ab initio creationis ſuæ homicidam fuiſſe, nimirum contra hominem peccaſſe. Continuò igitur creatus, peccauit. Quid autem Dæmones peccauerint, tres ſunt ſententiæ, non quidem inuicem ſibi contradicentes, ſed quæ ferme poſsint omnes eſſe ueræ. Quòd Deo ſubdi noluerint, rebelleſq; extiterint. Quòd homini creato, quem regere debuiſſent, inuiderint. Quòd uti minores Dij, & mundo regendo præfecti, in concupiſcentiam fœminarum exarſerint. Communis quidem multorum Theologorum ſententia, rebelles eos creatori fuiſſe, ſiue quòd maieſtatem eius affectauerint, ſiue quòd non eum uti meritus eſt, coluerint, mandatisq; eius obſecuti fuerint. Hanc ſententiam maximè comprobantes ex dictis Eſaiæ, Ponam ſedem meam in Aquilone, & ero ſimilis altiſsimo, Lucifer qui mane oriebaris. Qui quidem locus apertè non eſt de Dæmone, ſed rege Aſſyriorum, qui habitat ad Aquilonem, qui ſe ſimilem altiſsimo, & ſideri matutino gloriabatur. Sed ego quidem à ſummis Theologis non diſſentio, cum quibus eſt Gregorius Nazanzenus, Auguſtinus, aliaq; numina. Secundam ſententiam, quòd homini inuiderint, & hoc eorum fuiſſe peccatum, Græci complures ſecuti ſunt, Athenagoras, Petrus Alexandræus, Auguſtinus quoque noſter, qui ſuper Geneſim perhibet: Dicitur enim cecidiſſe, quia inuidit homini facto ad imaginem Dei: Sed inuidia ſequitur ſuperbiam. Inuidentia enim cauſa eſt ſuperbiæ, qui eſt amor propriæ excellentiæ. Inuidia enim eſt odium felicitatis alienæ. Qui enim amat excellentiam, uel paribus inuidet, qui æquantur; uel ſuperioribus, quibus non æquatur; uel inferioribus, ne æquentur. Hæc Auguſtinus. Superius quoque dicebat Theodorus ex Euangelio, Dæmonem ſimul creatum peccaſſe, quoniam fuit ab initio ſuæ creationis homicida. Plures Theologorum hoc ipſum aſſeruerunt. Hanc ſententiam ſequitur hoc incommodum, quòd maxima quædam

Dæmonum multitudo dicitur peccasse, & cecidisse; at hominem duntaxat unus ap- C
petiuit, decepit, impulit in fraudem. Si nihil igitur aliud Dæmones peccassent, quàm quòd primos parentes decepissent, unus duntaxat damnatus, non quanta fertur multitudo fuisset. Vnus, ut par est, tentauit, & fefellit. Solus igitur is cecidit, solus in aulam Dei non peruenit. Neque enim perhibet scriptura, uelut quendam exercitum, atq; agmine facto, Dæmones aggressos primos parẽtes. Vnus enim uni sufficere potuisset. Et unus serpens dicitur tentasse. Quare priusquam Dæmon hominem tentasset, uidetur aliquod per totam eorum gentem, qui damnati fuerunt, flagitium perambulasse; quo quidem admisso, cum meliores, qui consentire noluissent, iam prouecti fuissent, qui Cherubini dicuntur in ipso Geneſis exordio; nequiores in aëre caliginoso cum sui sceleris macula, & amissæ felicitatis dolore remansisse; & eo percitos dolore ne primus homo, quem glorificandum sentiebant, felicitatis, & immortalitatis culmen ascenderet, in eandem damnationem protraxisse, misso è suis uno, quo non præstantior alter, seu uersare dolos, seu certæ occumbere morti. Sed hæc cum sint obscura, nec scriptura commemorauerit, longa diligentia inquiri non debent. Hoc tantum scimus, Dæmones fuisse damnatos, quia mali. scimus primis eos parentibus inuidisse. Num scelus aliud antea, puta superbiæ, uel aliud hominibus incognitum flagitium patrassent, scripturarum certè testimonio non est clarum, ratione duntaxat fit manifestum, nec Deum creaturas suas malas, prauasq; fecisse, nec qui damnati fuerunt, iniustè damnari potuisse. Videtur autem probabile, quoniam regnum cœlorum, uisioq; diuinæ claritatis, est inenarrabile præmium, ad quod sine uirtutis, & perfectæ pietatis probatione nefas sit attingere: sic Angelos omnes subitò creatos, fuisse probatos à Deo, sicut mox homo creatus fuit probatus. Et sicut homo probatus & constans, diuinisq; mandatis obsequens, immortalitatis honore decoratus fuisset, ad æternos triumphos admissus, D
& confirmatus, qui prius anceps esset ad uitam & mortem; sic Angelos, qui prius essent ancipites, nec adhuc diuinis honoribus glorificati, nec ignominia damnationis affecti, aliqua nobis incognita ratione fuisse probatos, aliquid præcipiente Deo, quo probare pietatem, beneuolentiamq; eorum uoluisset, ostenso pietatis fructu, quem daturus esset, suis præceptis obsecutis. Qui igitur, ut Augustinus ait, præmia illa fastidissent, contempsissent, quemadmodum contemnunt homines hodie, regnum cœlorum, diuinis illis præceptis parere negligentes, arrogantes, superbi, diuinorum mandatorum, & uitæ beatæ, quam promisisset Deus, contemptores; meritò non peruenerunt in cœlum, & diuino fauore destituti, peiores quàm fuissent deinceps extiterunt. Hoc igitur etiam dicebat superius Theodorus. Vitæ dulcedinem non gustauit, quia non utique acceptum fastidiuit, sed nolendo accipere deseruit, & amisit. Nihil quidem Augustinus de hac uniuersali cunctorum probatione meminit, sed minores illos Angelos, nempe Dæmones ait, arbitrium bene & male agendi habere potuisse. Tales enim, inquit, posset aliquid illicitum delectare; quam delectationem, si peccare noluissent, libero arbitrio cohibuissent. Hoc Augustinus dicens, uidetur eorum proponere sententiam, quæ tertia est, qui putant, Dæmones gubernaculis hominum datos, in fœminas exarsisse, quam nec ipse, nec quisquam bonorum Theologorum probauerit. Si quis igitur est, cui non placeat, fuisse cunctos Angelos probatos, nec ego cogam eos assentiri, nec assentiar ipse pertinaciter, ubique probabiliora secutus. Sicut autem Moses nihil de creatione scripsit Angelorum, sic nec de probatione, glorificatione bonorum, damnatione malorum, quòd proposuisset de mundo nostro, & homine creato, probato, coronando, si fortiter

egisset

A egisset, scribere. Tertia igitur fuit sententia de casu Angelorum, quòd fœminas appetiuissent, de qua dictum superius. Ostensumq; filios Dei non semper esse in sacris literis Angelos, sed sæpe probos, pios: meros autem homines appellari, quibus humana tantum, fragilia; transeuntia placeant, quæ ob immoderatos amores diuinis præferunt. Tales illo sæculo. Sentit autem Augustinus cum cæteris sacris, & profanis scriptoribus, Dæmones esse genus aërium, tum propter aërium corpus, quo uestiuntur, dolorum, uulnerumq; capace, tum propter aërias, quas incolunt, ut constanter affirmabant superius omnes, sedes.

De Dæmonibus è cœlo ruentibus, priscos quædam cognouisse, & prodidisse, Pherecidem, Empedoclem, Homerum, Plutarchum ruinam hanc designasse.

CAP. XXXIX.

DVO QVOQVE memorabilia sunt apud priscos gentium Poëtas de Dæmonibus: ut mirum sit unde ad eos hæc fama manauerit: De superis illato ab eis bello, quo fertur à nostris Michaël eos superasse: tum eorum è cœlo ruina. Nam casus è cœlo, siue quòd summo Deo rebelles extiterint, siue quòd aliud scelus patrarint, puta inuidiæ, cum primum hominem in fraudem impulisset, mirantur ab illis. Pherecidesq; fertur de hac ruina scripsisse. Vetustissimus autem Empedocles uocat eos ὀρανοπετεῖς, cœlo ruentes. Homerus autem quæ de Ate, quæ Satanas est, à Ioue deturbata è cœlo, cecinit, creditur à Theologis ex prisca fama Dæmonum casum in his mysticè sensisse:

Αὐτίκα δ' εἵλεν ἄτην κεφαλῆς λιπαροπλοκάμοιο
B Χωόμενος φρεσὶν ἧσιν, ἣ ὤμοσε καρτερὸν ὅρκον
Μήποτ' ἐς Ὄλυμπόντε, καὶ οὐρανὸν ἀστερόεντα.
Αὖτις ἐλεύσεσθαι ἄτλω, ἣ πάντας ἀάτας,

Quæ durè quanquam, sic Latinè sonant:

Extemplò apprehendit Aten, de crine comanti,
Atque animis iratus, formidabile iurat
Sidereum cœlum, summiq; cacumen olympi,
Admittetur Ate non ultrà, noxia cunctis.

Sentiunt igitur nostri, de Satana deiecto cœlitus Homerum scripsisse. Bella quoque, quæ feruntur à nostris inter eos & Angelos gesta, uidentur ab eis audita, cum Plutarchus aliiq; scribant, Typhonem, Gigantesq; Dæmones esse malos, qui bellum superis intulissent.

De Genijs, siue Angelis, singulo cuique custodibus datis, inter eos & nostros mirus consensus. Testes horum Menander, Empedocles, Plutarchus, Arianus.

CAP. XXXX.

TVIT ITEM de Dæmonibus, siue Genijs fama prisca quædam cum sacris literis ex parte non abhorrens, Vnumquenque uitam ingressum, continuò Genios, alterum propitium, alterum aduersum comitari. Vetustissima, ut dixi, opinio, Plutarchusq; refert, Menandrum dixisse, ἅπαντι δαίμων ἀνδρὶ συμπαρίστατ' εὐθὺς γενομένῳ μυσάγωγός τ' ἐστὶ βίου ἀγαθός: Omni homini Dæmon, siue Genius, statim assistit nato, ductor uitæ bonus. Empedocles quoque eodem autore, δύ' ἀεί τινες ἡμῶν ἕκαστον παραλαμβάνουσι, καὶ κατάρχοντα μοῖραι καὶ δαίμονες ἐνθεῖαι, χθονίων

χθονίπτε: Duplices quencunque natum excipiunt, ducuntq; sortes, & Dæmones, di- C
uina, terrestrisq;. Et quod ait idem Plutarchus, Dæmonem siue Genium Antonij timere solitum Genium Augusti. Arianus quoque super Epictetum, καὶ ἐπίτροπον ἑκάστῳ πρόεσπσε τὸν ἑκάστου δαίμονα, καὶ παρέδωκε φυλάττειν αὐτὸν αὐτῷ, καὶ τοῦτον ἀκοίμητον καὶ ἀπαράγωγον: Et custodem adhibuit unicuique proprium Dæmonem, & tradidit ei custodiendum, custodem peruigilem, & incorruptum. Nostri quoque magno hæc assensu comprobantes, quos Philosophi Dæmonas, Angelos ipsi uocantes. E quibus Basilius contra Eunomium: Angeli, inquit, singuli, quemadmodum eandem nuncupationem, sic eandem naturam sortiti sunt. Veruntamen eorum alij nationibus præsunt: οἱ δὲ ἑνὶ ἑκάστῳ τῶν πισῶν, Alij singulo cuique piorum. Et quanto est uniuersitas ipsa mundi, uno particulari homine præstantior, tanto necesse est sit dignitas maior eius Angeli, qui nationi præest, quàm eius cui singulus quisque est creditus. Chrysostomus quoque similia sentit, τὸ δὲ συνεῖναι ἑκάστῳ τῶν πισῶν ἄγγελον, Adesse uerò, inquit, unicuique fidelium Angelum, ceu pædagogum quendam, & pastorem, qui regat uitam. Nemo contradicet, respiciens ea quæ seruator dixit: Angeli eorum semper uident faciem Patris. Ex his igitur constat, quod Plato quoque perhibuit, famam hanc Angelorum siue Dæmonum datorum ad custodiam, uetustissimam esse. Tantum dissentiunt nostri, & illi, quòd Angelos dicent, quos illi Dæmones: discrimen leuis momenti, si quis documenta Philonis meminerit, Dæmonas Philosophorum Angelos esse Mosis Prophetarumq;. In illo uerò, apertè dissentient, quòd non quemadmodum sit datus unicuique pastor, pædagogusq;, sic datus sit aduersarius, deprauator. Tentant quidem Dæmones, & unusquisque tentatur: sed non est ordo dati cuique aduersarij, quemadmodum adhibiti pastoris. Dicendum igitur datum singulo cuique pastorem, ducem, non datum maleficum pari sorte. D
Hostis est hominibus generatim malus ille. Seruius ergo Vergilij interpres super eo carmine,

Nisus ait, Dij ne hunc ardorem mentibus addunt,
Euriale, an sua cuique Deus fit dira cupido?

scribit, Apud Plotinum Philosophum, & alios quæritur, utrum mentis nostræ acies per se ad cupiditates & consilia moueatur, an impulsu alicuius numinis. Et primo dixerunt mentes humanas moueri sua sponte. Deprenderunt tamen ad omnia honesta impelli nos Genio, & Numine quodam familiari, quod nobis nascentibus datur; praua uerò mente nos nostra, cupere & desiderare. Neque enim fieri potest, ut praua, numinum uoluptate capiamus, Quibus nihil malum, constat placere. Ex his & alijs multis perspicuum fit tum sententiam de Genijs uel Angelis datis ueram esse, & priscam, tum non omnes ex illis pari sorte, similiq; ordine datos malos æquè ut bonos asseruisse, ut undequaque cum literis cœlestibus conueniant.

Calcidij de Dæmonibus sententiæ, Dæmones ætherios, quibus serena, puráue corpora tribuat idem, potius Angelos appellandos. Definitio Dæmonis iuxta eundem.

CAP. XXXXI.

QVAE VERO Calcidius de Dæmonibus, super Timæo Platonis scripsit, non prius mihi probanda quàm calculis ponderata, ritéq; discussa uidentur. Primum multa Dæmonum genera quosdam Platonicos secutus proponit, ætherium, aërium, terrestre: Generis ætherij compagem (nam cunctis quædam corpuscula concedit) ex ætheris & aëris serenitate constituens

A tuens, hac definitione concludit: Dæmon est animal rationale, immortale, patibile, ætherium, diligentiam hominibus impertiens. Hac assignata definitione, non abscondit, quam ob causam dixerit eos ætherios: nimirum ex loco, & qualitate corporis, in definitione suppressum, num ex loco, an corpore nomen eis ætheriorum dedisset. Declarat autem corporis compagem non dissoluendam propter ætheris, aërisq; tenuissimum, defecatissimumq; liquorem: Tum non conspicuum neque tactui renitentem, quoniam non adsit tantum ignis, neque tantum terræ. Hæc igitur omnia dixit de Dæmonibus ætherijs: eadem de aërijs, nisi quòd hi maneant in aëre. Terrestres autem uiles ultores, & carnifices fatetur. Hæc igitur id habent ueri, quòd quos dixit ætherios, non sunt Dæmones, sed Angeli; rectiusq; mea sententia Calcidius, cui fuit notum nomen Angelorum (uidetur enim fuisse Christianus) has nomenclationes non confudisset. Excluſis igitur Angelis, nulli sunt Dæmones ætherij. Si placet ætherios Angelos esse, tum definitio uera fortasse fuerit, eos habere corpora purissima, ætheria, leuissima, uolucria, plagis non obnoxia, non mortalia, non caduca, procurationis humanæ studiosos, peruigiles custodes, corporibus cœlestibus uestitos. Dabiturq; eis ætheriorum nomen, quòd & corporibus ætherijs uestiantur, & quòd sedes ætherias obtineant. Veritas autem dilucida, claraq; erit, euitaburq; omnis confusio, si Dæmones uero nomine, solisq; ipsis congruente dicentur aërij, quibus omnis antiquitas, & corpora, & situs aërios concesit. Soli quoque Dæmones iuxta definitionem Platonis, ætherios, non Dæmones, sed Deos uocantis, aërium genus Dæmonas expresè uocantis. Tunc etiam definitio non dissonabit, eos esse animantia patibilia, rationalia, immortalia, aëria, non prouidentes; sed inuidentes hominibus, truces hostes: congruetq; item similis definiB tio terrestribus & ultoribus eiusdem cum aërijs generis, & conditionis. Quapropter mihi quidem placent ætheriæ uestes, leuissima, tenuia, purissima corpora, quæ nobis ostendit Calcidius, Angelorum. Placebit item similes, sed non tam diuinas, & sacras, aërios Dæmonas habere uestes, corpora sub oculis non cadentia. Mistio uerò nominum, cum clarè Philosophi posteriores, Dæmones ab Angelis seiunxerint, præcipuè qui malos à bonis segregauerint, non placebit, cum uerum, germanum, legitimumq; ætheriorum nomen, sit Angelorum: Dæmonum autem, quibus sub æthere, nec situs tam sanctos, purosq;, nec glorioſa, diuinaq; corpora datum est possidere.

Calcidius Christianus

Augustini Steuchi Eugubini

DE PERENNI PHILOSOPHIA LIBER NONVS.

DE CREATIONE HOMINIS, ET IMMORTALITATE ANIMORVM.

Quòd omnes consenserunt hominem à Deo creatum: animos uenire diuinitus: & quomodo fuit hæc fama manans à priscis, temporum longinquitate apud nonnullos denigrata.

CAP. I.

DISSERENDVM hoc libro de Creatione hominis, & animorum Immortalitate, cuius cum uarias Philosophi rationes attulissent, illæ certè potiores, ueriores q; semper fuerunt, quæ ab antiquissimis seculis usque ab exordio generis humani descendentes, apud Platonem clariores, Aristotelem autẽ cæteros q; Philosophos, occultiores extiterunt. Has qui uiderit sapientiæ cœlesti tantopere concordes, cognoscet à magno quodam, diuino q; principio profectas, eadem q; ratione peruenisse ad homines famam immortalitatis animorum, qua creati mundi, & unius sempiternæ Diuinitatis scientiam. Eas ego sæpenumero mecum cum Theologia uera tantopere congruere admiratus, persuasi mihi, nulla unquam secula, præcipuè uetustiora, caruisse ea, quæ nouissimis seculis in omni mundo claruit, sapientia. Aduenisse q; de cœlo prolem diuinam, ut quæ foret occultior, fœdata mendaciis, & temporum denigrata caligine, sapientia, clarescceret, qua nobis initiatis, deleta q; suo sanguine iniquitate nostra, nos, quod omnes sperarunt olim, in cœlum reuocaret. Nec fieri potuit, quin reuelatum aut diuinitus esset, aut à primis hominibus per successionem traderetur, quod tam constanter ab omnibus Philosophis est creditũ, & assertũ, datos nobis animos à Deo, ex eius Diuinitate decerptos, habere nos cũ eo similitudinẽ, inde fieri, ut immortales simus, lõge quàm res corporeæ, ratione creati. Illa quoq; uetustissima fama, quòd sint uirtuti, & sceleri, præmia post mortẽ, cũ mirificè respõdeat reuelatæ cœlitus sapientiæ, similem quandã originẽ, fontem q; ex quo fluxerit, autorem à quo manarit, habuisse, necesse est. Ac quoniam in seipsa tota implicata, comprehensa q; Theologia reuoluitur, ut sit narrationis perfectus ordo, repetentur nonnunquã, quæ superioribus libris dicebantur. Primũ igitur, quod de animis traditũ, celebre q; apud omnes gentes, Chaldæos, Aegyptios, Hebræos, Græcos q; semp fuit, erat, eos esse diuinos, id est, societatẽ, communicationẽ q; habere cum Deo, à sedibus ethereis lapsos, ab ipso Deo creatos, uenisse in corpora. Nam cũ eorũ ortũ in terra reperiri posse negarẽt, nec à qbus terrenis corporeis q; regionibus accederẽt in corpora, posset intelligi, necessariò diuinis à sedibus nõ lapsum, ac ruinã, ut plerique postea perperã suspicati sunt, sed ortũ, ac originẽ innuẽtes, uenire prędicauerũt. Cũ aũt mortales oẽs, Aristotele autore, sedẽ summi Dei cœlũ arbitrarentur, animos quos à Deo

creari

A creari,& in corpora demitti dixerũt,ſenſerunt diuinam ac cœleſtem,nõ terreſtrẽ originẽ habuiſſe. Sed q Paradiſum illũ Moſaicũ,quẽ Chaldęi,Aegyptĩ,totusq; Oriẽs, tum in libris Moſis legerunt,tum per ſucceſsionẽ naſcentis ab origine mundi doctrinæ,audierunt,ſuſpicati ſunt fuiſſe cœlũ,ſedemq; diuinã: Adam, quẽ inde fugatũ audiſsẽt,animã è cœlo in terrã proiectã,corporiq; incluſam crediderunt,ad pendendas quorundam ſcelerum pœnas.Eoq; ferebãt corpus dictum σῶμα,σῆμα, ideſt,ſepulchrũ animi:& fama antiqua peruenerat ad eos,ob magna quædam peccata, uiuere homines in corpore, cuius meminit etiam Plato.Ecce idem prauus ſenſus ex libris Moſis, qui omniũ antiquiſsimus,lectus ab omnibus ferme,inoleuit apud eos de terra inani, & uacua,quæ cũ cœlũ,formasq; rerũ,omnemq; ab infinito tempore creationẽ anteceſsiſſet,Deus acceptã,in ordinẽ ſpeciesq; rerũ prius incõpoſitã redegerit. Sunt alia multa,quæ ſi prudens paulum deuiantia in ſuum locum reſtituerit,uerumq; & uetuſtiſsimũ ſenſum aſsignarit,uidebit noſtra eſſe,deterſaq; ſcabie,quam uel uetuſtas, uel prauus ſenſus intuliſſet,ab integris germanisq; fluxiſſe noſſet.Nam cum omnis antiquitas confeſſa ſit à Deo genus humanũ habuiſſe principiũ,qui corpus,& animum, totiusq; corporis opificium crearit, profectò declaratur eo, & Theologia Moſis,ſimilem quandam à priſcis ſeculis deſcendentem,ſparſamq; per omnes terras ſapientiam,celebrem ſemper fuiſſe, firmasq; in ſenſibus humanis radices egiſſe,cunctis originem, ortumq; ſuum Deo acceptum referentibus, quo & creatio mundi, omnium confeſsione demonſtratur,& prouidentia.

Vt Pythagoras,& Archytas,conſentiant hominem à Deo creatum,eiq; ſuper omnes animantes imperium datum.Et quòd hæc fuit,etiam totius ſcholæ ſententia.

B CAP. II.

HOMINEM igitur à Deo magnis dotibus inſignem, omnium animalium principem conditũ,quod prodidit Moſes, Archytas Tarentinus,qui præcipuus è Pythagoreis fuit,pro tota familia Pythagoreorum, diuinis uerbis teſtatur:quæ etſi prolixiora ſunt,ut tamen,& mirabilem cõſenſum, & unam ſemper fuiſſe religionem intelligamus,proponã: Iamblicho autore, de ſecta Pythagoreorũ: ἄνθρωπον πάντων ζώων, ὅτι πολλῶ γέγονε σοφώτατον, θεωρῆσαι γὰρ δυνατός ὅτι, τὰ ἐόντα, καὶ ἐπισάμαν, καὶ φρόνασιν, λάβεν ἐκ τᾶ ἀπαάντων, παρὸ καὶ ἐνεχάραξε, καὶ ἐσήμηνατο τὸ θεῖον αὐτῷ, τὸ δὲ παντὸς λόγω σύστεμα ἐν ᾧ τάτε εἴδεα πάντα δὲ ἐόντον ἐνδιέδεσαι, καὶ ταῖς σημασίαις τε τᾶ ὀνομάτων τε καὶ ῥημάτων, τοῖς μὲν γὰρ φθόγγοις τὰς φωνὰς τῶν ἀφώνεισαι φαρύγξ καὶ σόμα, καὶ ῥῖνες. ὥσπερ δὲ τᾶ φθόγγων, δι' ὧν, τὰ ὀνόματάτε, καὶ ῥήματα, τυπόμενα συμάνεται γέγονεν ἄνθρωπον ὄργανον, ὅτω δὲ καὶ τᾶ νοημάτων, ἐν τοῖς ἐόντεσι ὁπιζομένοις ἔργον σοφίας. τᾶτο δοκεῖ μοι ἦμεν ποθ' ἅπερ καὶ γέγονε, καὶ συνέστα ὁ ἄνθρωπον, καὶ ὄργανα δὲ, καὶ δυνάμες ἔλαφεν παρὰ δεῦ θεῶ. Quæ ſunt,Homo omnium animaliũ ſapiẽtiſsimus eſt creatus, potẽs res cõſiderare,& ſcientiã,ac prudentiã capere ex omnibus.Quoniã impreſsit, & indidit ei Deus omniũ rationũ plenitudinẽ,in quibus uniuerſæ rerum ſpecies continẽtur, & omniũ nominũ,ac uerborũ ſignificationes.Nã ſonis locus uocis decretũ eſt guttur,& os,& naſus:ſicut autẽ uocũ,quibus nomina,& uerba formata ſignificãtur, factus eſt homo organũ,ſic itẽ intellectionũ,ſeu cogitationum in rebus uiſis eſt opus ſapiẽtiæ. Hoc mihi uidetur fuiſſe aliquãdo ſicut fuit,quòd creatus ſit homo, & organa, facultatesq; accepit à Deo.Hæc Archytas,in qua ſentẽtia credendũ eſt, omnes Pythagoreos,ipſumq; principẽ Pythagorã fuiſſe.Quod et ipſe Iamblichus apertè eſt cõfeſſus, dicens, καλῶς ἄρα καθάγε τὸν λόγον τοῦτον πυθαγόρας εἴρηκεν, ὡς ὧν τὸ γνῶναι τε καὶ θεωρῆσαι πᾶς ἄνθρωπος ὑπὸ τοῦ θεοῦ συνέστηκεν. Bene, inquit,ſecundũ hanc rationẽ loquutus eſt Pythagoras,quòd

ad cognoſcendū,& intelligendū,omnis homo factus eſt à Deo.Hæc igit eſt illa Theo C
logia,quæ & ex ſucceſsione per omnes ætates deſcēdit,& ratione ꝛ iudicioꝙ docente
fuit cōparata,mirabilē membrorꝝ & ad loquendū,corporeasꝙ actiones exprimēdū,
& ad cogitandū fabricā,opus eſſe cuiuſdā longè maioris, quàm humanæ ſapientiæ.
Tradiderat autē prior Pythagoras,oēs corporis actus,omnē poſitū, formāꝙ mem-
brorꝝ,ſpectare quidē in diuerſos,quibus uita ſuſtineī,& agitatur,uſus;ſed rurſus oīa
eōdem reuolui,ut uiuētes cogitemus & intelligamus.Eò autē omnē cogitatū tandem
reſoluendū ac finiēdū,ut eū cogitemus,q nos omniaꝙ nobiſcū cōdidit; quod tāta ſa-
piētia factū fuit,ut nihil prætermiſſum ab eo ſit,quod ſapiētis animalis,& intelligētis
ædificium poſtularet:Qui potuerit effingere,formare,aperireꝙ locos,quibus & uo-
ces formarentur inferius,ex earū ſignificationibus acceptis, diuerſæ quas cernimus
actiones exiſterēt:Hoc quicūꝙ caſu,& abſente ſapiētia factū exiſtimet, næ ille longè
ab omni ſapiētia abſens eſt.Eò igit omnis humana deniqꝫ ſpectat confeſsio, ab oībus
ſeculis auditū,& rationis inſtinctu perceptū,unū ſingularē eſſe Deū,autorē ꝛ patrēꝙ
generis noſtri,à quo tota humana propago ſumpſit exordiū,qui debeat coli, adora-
ri,cognoſciꝙ à creaturis ſuis;gratias immortales omnes illi perſoluere,qui nos uitæ,
lucisꝙ participes,longeꝙ omniū animaliū fecerit ſapiētiſsimos, eoꝙ dominos eorꝝ.
Ecce em quod traditū eſt à Moſe,Datū à Deo ſuper oībus animātibus ſup omni ter-
ra,dominatū homini.Qui,ſi rectè perſpicias,eſt is,quē dixit Archytas σοφώτατον, ſa-
pientiſsimus omniū,quòd poteſt ſapientiā & prudētiā capere, quòd aptus formatus
eſt ad cogitandū,ad intelligendū.Hæc illa magna ſuper omnibus animātibus excel-
lentia,is dominatus.Nam cū & uiribus corporis,& ſenſuū ſagacitate, illæ longè nos
antecellāt;ſola ratione omniū principe,& domina à nobis ſuperātur. In qua cū Deus
maximè regnet,domineturꝙ,ſapiētiæ,prudentiæꝙ princeps;cui dedit rationē,ac ſa- D
pientiā,dedit ei ſimilitudinē,& partē eius quod ipſe eſt.Sicꝙ eſt apud Archytā, & Py
thagorā, quod apud Moſem,Ad imaginem ſuam fecit eum. Appellat autem Deum
Archytas primo τὸν θεῶν, ſecundo τὸν θεόν. Itaqꝙ & Ariſtotelē uidimus,uidebimusꝙ il-
lud ipſum τὸν θεῶν, creatorē hominis ab Archyta prædictū,declaraſſe:& quod Archy
tas de facultate loquendi,& intelligendi pronuntiauit,ab Ariſtotele de ſitu membro-
rum genitaliꝙ ſocietate,quod & ipſum fuit ſummæ ſapientiæ,pronuntiatum.

Quòd hæc Pythagoreorum, de homine diuinitus creato Theologia, ducitur ab Aegyptijs: Et quòd Mercurius Triſmegiſtus eam latius expreßit.

CAP. III.

HANC Pythagoreorꝝ de homine à Deo creato Theologiā,alios fontes, aliā originem habuiſſe,ab altioribus ſeculis fluxiſſe,ad eos autē tanquam mino-
res, Barbarisꝙ poſteriores,uelut hæreditariam deſcendiſſe, declarat Mer-
curius Triſmegiſtus, à quo forte Pythagoras, quem uiginti duos annos in Aegypto
peregrinatum refert Iamblichus, edidicit. Triſmegiſtus igitur latius in hanc Theo-
logiam, uelut loquendi dulcedine raptus, inundauit, ueluti dilatans ea, quæ Moſes
cōpendioſè, ut integerrimus hiſtoricus,ſcripſit.In eo qui inſcribitur,quòd Deus in-
uiſibilis,ſit ex operibus manifeſtus: νόησον ὦ τέκνον δημιουργόμενον ἐν πῦρ ἄνθρωπον, καὶ
τῷ δημιουργήματι ἀκριβῶς τὴν τέχνην ἐξέτασον, καὶ μάθε τίς ὁ δημιουργῶν τὴν καλὴν ταύτην καὶ θείαν
ἀνθρώπου εἰκόνα. τίς ὁ τοὺς ὀφθαλμοὺς περιγράψας. τίς ὁ τὰς ῥῖνας, καὶ τὰ ὦτα τρυπήσας, τίς ὁ τὸ σόμα δια-
νοίξας, τίς ὁ τὰ νεῦρα ἐκτείνας, καὶ δέσμεύσας, τίς ὁ ὀχετεύσας τὰς φλέφας, τίς ὁ τὰ ὀστέα σεῤῥοποιήσας, τίς ὁ δέρ-
μα τῇ σαρκὶ περιβαλών, τίς ὁ τοὺς δακτύλους διελών, τίς ὁ τοῖς ποσὶν βάσιν πλατύνας, τίς ὁ διορύξας τοὺς πόρους,
τίς ὁ τὸν σπλῆνα ἐκτείνας, τίς ὁ τὴν καρδίαν πυραμοειδῆ ποιήσας, τίς ὁ τὰ νεῦρα συνθείς, τίς ὁ τὸ ἧπαρ πλατύνας,
τίς ὁ τὸν πνεύμονα συναγωγὰς, τίς ὁ τὴν κοιλίαν εὐρύχωρον ποιήσας, τίς ὁ τὰ τιμιώμενα εἰς τὸ φανερὸν ἐκτυπώσας,
καὶ τὰ

A ὴ τὰ αἰσχρὰ κρύψας. ἴδε πόση τέχνη μιᾶς ὕλης, ὴ πόσα ἔργα, μιᾷ περιγραφῇ, ὴ πάντα σοφιστικῶς ἡ πάντα μεμερισμένα, πάντα ὑφ' ἑνὸς διαφορᾶς, τίς πάντα ταῦτα ἐποίησε. ποῖα μητὴρ, ποῖος πατὴρ; εἰμὴ ὁ ἀφανὴς θεὸς, ὁ θελήματι πάντα δημιουργήσας, ὁ ἀνδριάντα ἢ εἰκόνα, χωρὶς ἀνδριαντοποιοῦ ἢ ζωγράφου δύναται φυσὶ γενέσθαι, ἄνευ δὲ δημιούργου χωρὶς δημιουργὸν γέγονεν; ὦ τῆς πολλῆς τυφλότητος, ὦ τῆς πολλῆς ἀσεβείας, ὦ τῆς πολλῆς ἀγνωμοσύνης: Quæ ſunt, Cogita ò fili hominem in utero materno compoſitum, totamq; opificij artem diligenter perpende, & diſce quis ſit opifex, qui hanc hominis pulchram, diuinamq; imaginem fecerit, quis oculos formauerit, quis nares, & aures terebrauerit, quis os aperuerit, quis neruos tetenderit, & ligauerit, quis uenas irrigauerit, quis oſſa ſolidauerit, quis pellem carni circundederit, quis digitos diſtribuerit, quis pedibus ingreſſum, uel plantam dilatauerit, quis poros aperuerit, quis lienem tetenderit, quis cor figuram pyramidis habere fecerit, quis neruos compoſuerit, quis pulmones cauernoſos fecerit, quis uentrem dilatauerit, quis honeſtiores partes in propatulo poſuerit, obſcœnas abſconderit. Aſpice quot artes unius materiæ, quot opera una circumſcriptione, cunctaq; pulchra, cuncta cum menſura, cuncta ſeorſum. Quis hæc omnia fecit, quæ mater, quis pater, niſi inuiſibilis Deus, qui ſua uoluntate cuncta operatus eſt? At ſtatuam, uel imaginem, ſine artifice, aut pictore, nemo dicet extitiſſe. Hoc ergo opificium fuit ſine opifice? O cæcitatem incredibilem, ò magnam impietatem, ò incredibilem ingratitudinem. Hæc & alia pleraq; Triſmegiſtus, quæ uidiſſe, imitatumq; Pythagoram, Pythagoreosq;, ueriſimile eſt, ſicut uidit, & ſecutus eſt magna ex parte Plato. Similiter Triſmegiſtus, quod in primo libro poſitū fuit, diuinam hanc edidit uocem: ὁ δὲ πάντων πατὴρ ὁ νοῦς, ὢν ζωὴ καὶ φύσις, ἀπεκύησε φῶς ἄνθρωπον αὐτῷ ἴσον, ὃν ἠράσθη ὡς ἰδίου τόκου: Omnium, inquit, pater, genetrixq; Mens, cum ſit uita, & natura, peperit hominem ſibi ſimilem, quem tanquam propriam prolem di-
B lexit. Aegyptia igitur, Græcaq; Theologia, conſpirant cum Hebraica, de homine creato à Deo. Veriſimile autem eſt, eam ſcientiam ab ipſo generis humani principe ad omnem poſteritatem propagatam, tradentibus inuicem eam ſibi priſcis, plenamq; eius omnium aures fuiſſe, nulli non perſpicuam, non celebrem, nulli nationi, ab uno cunctis natis, non perceptam extitiſſe.

Poëtas antiquos, quos ſecutus eſt Ouidius, Moſaicam de homine diuinitus creato, ſententiam confirmaſſe, idq; etiam Cornutum aſſerere.

CAP. IIII.

HANC famam item à Moſe primo manantē, apud omnes autē tum ex eo libro nobilem, tum ex illo primogenito, tot quibus uixit ſeculis, uociferante ſe manibus diuinis compoſitū, corpus ex illo primæuo limo ſumptum, animum autem diuinitus inſpiratum, declarat ea, quæ tanquam fabula habita eſt apud Græcos: ſed ſi quis et nomen artificis, & rationem totius rei, tum ſapientum teſtimonia noſcat, non fabula, ſed à primordio rerum fama uera, à primis genitoribus in omnes ab eis ſatas nationes ſparſam, de Prometheo, qui corpus humanum ex limo iuxta Theologiā Moſis informarit. Hunc igitur fuiſſe uerū Deum, Deum inquam illum Moſaicum, & Platonicum, uniuerſitatis artificem, cuius ſuprema in tota creatione manus fuerit humana creatio, declarat & ipſum pulcherrimum, mirabileque nomen. Siquidem Græcè Prometheus, eſt ſapiens, prouidus, unde προμήθεια, inſignitus à priſcis hoc nomine, ob mirabilem illam, quam Triſmegiſtus expreſsit ſapientiam, tum ipſa ſermonis ratio. Nam in hunc modum loquitur ueteris huius famæ interpres Ouidius:

Sanctius his animal, mentiſq; capacius altæ

Deerat adhuc, & quod dominari in cætera posset. C
Natus homo est, siue hunc diuino semine fecit,
Ille opifex rerum, mundi melioris origo,
Siue recens tellus, seductaq; nuper ab alto,
Aethere, cognati retinebat semina cœli,
Quam satus Iapeto, mixtam fluuialibus undis
Finxit in effigiem dominantum cuncta Deorum.

Duas de creatione hominis proponit sententias. Prior est, ut ab eo ipso, qui fuit mundi melioris, id est, eius mundi, qui post Chaos successit, origo, diuino semine fuerit satus. Semen autem diuinum, cœleste, ætherium, non terrestre intelligas: Altera, ut è terra recenti, quæ paulò antè à cœlesti materie direpta, retineret adhuc calorem, cœlestemq; bonitatem. Nec in hac duplici sententia diuersitas est opificis, sed materiæ, ex qua creari potuerit homo. Illum igitur, quem melioris mundi dixerat originem, asserit humanum corpus non ex diuino semine, sed terrestri materie creasse, appellãs postea Prometheum, quem paulò antè mundi melioris originem. Nam si fuit mundi melioris origo, maxima autem melioris mundi pars est humanum genus: etsi certos uentis, & mari terminos ad hominum utilitatem, & ut terra compleri posset, dedit, certè is quoque fuit humanæ naturæ repertor. Etsi item, eodem Poëta autore, is prouidit,

Neu regio foret ulla suis animalibus orba,
Astra tenent cœleste solum, formæq; Deorum,
Cesserunt nitidis habitandæ piscibus undæ,
Terra feras cepit, uolucres habitabilis aër.

Quibus ostenditur, eum omnes mundi partes animalibus repleuisse, piscibus aquas, D
feris terras, cœlum sideribus, aëra uolucribus. Cur non etiam humanam stirpem, qua passim terrarum omnia loca latè replerentur, sine qua deserta omnia, plena feris, dumisq;, inculti quoq; agri erant futuri, condidit? Cui tribuis igitur creationem, quam clamas mundi melioris originem, & quem facis autorem cæterarum rerum, eundem stirpis humanæ principatum in cunctis obtinentis, facias necesse est. Qui fecit uniuersalia, qui formas rerum maiorum, qui terminos, situsq; omnium rerum præscripsit, oportet & particularia fecisse. Cogeris etiam, nisi aberrare, falli uelis, illius ordinem sequi Theologiæ, à qua cætera quoq; didicisti. Didicisti autem hæc ab Aegyptijs, & Phœnicibus, hi ab Hebræis, & Chaldæis, à Mose, Abraham, Noë, multarum gentium progenitoribus. Hi tradiderant, ab eodem mundano opifice totam rerum gentem, nouissimè autem, tanquam regem in palatium, exædificatum, aulæis, rerumq; uarietate decorum, hominem, quem creasset introductũ. Sed hæc notissima. Et Græci, priscorum Theologiam, in qua sub scyrpis, & ænigmatis sublimia, grandiaq; latitant, enodantes, testantur, Prometheũ esse diuinam prouidentiã. E' quibus Cornutus: παραδεδομένα τοίνυν ἔνθεν ὅτι ὁ Προμηθεὺς ἔπλασεν ἐκ τῆς γῆς τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος, ὀνομοκτέρα Προμήθεια εἰρῆσθαι Προμήθειαν τὴν ἐν τοῖς ὅλοις ψυχῆς. ἣν ἐκάλεσαν οἱ νεώτεροι πρόνοιαν. ἧ γὰρ ταύτην, πάντα ἄλλα ἐγχώνου, καὶ ἐκ τῆς ἔφυσαν οἱ ἄνθρωποι ἐπιτηδείως πρὸς ἕξιν ἐχόντως κατ' ἀρχὰς, τὴν δὲ κόσμου συστάσεως: Quod autem traditur, Prometheum finxisse è terra, omne hominum genus, intelligendum, Prometheum appellatam prouidentiam animæ uniuersalis, quam iuniores uocarunt Prouidentiã. Secundum enim hanc homines è terra sunt nati, aptè sese in mundi exordio habente. Hæc ille. Sed non prorsus omnia uerè. Nam nec Ouidius, neq; Græci, neq; Phœnices aut Aegyptij tradiderant homines è terra natos, sed Prometheum acceptum limum finxisse ad imaginem Elohim, id est, dominatoris,

A natoris,Dei Omnipotentis, illius ſcilicet, qui potenter omnia crearat. Illud uerò mirabile eſt, ut Mercurius Trismegiſtus, Archytas, Pythagoras,Poëta,uno conſenſu pronuntient.Nam quod ait Poëta,præcipuè illum hominis formatorem cogitaſſe,ut eſſet ei os ſublime, cœlũq; cõtrà quàm aliæ animantes, ſuſpiceret, eſt quod Archytas paulò antè, hominem omnis ſcientiæ,& intelligentiæ capacem factum à Deo, & Pythagoras à Deo creatum ad contemplandum: preſsiusq; idem admonens, iubebat, Iamblicho autore, φιλοσόφει τὸν οὐρανὸν ὁρῶν, philoſophare,cœlum ſuſpectans. Quod fecit uates diuinus,erumpens in hanc uocem,Cœli enarrãt gloriam Dei. Mercurius autẽ docẽs,quòd deus inuiſibilis ſit ex operibus manifeſtus: εἰ θέλεις αὐτὸν ἰδεῖν, νόησον τὸν ἥλιον, νόησον τῆς τῆ σελήνης δρόμον, νόησον τὴν ἀστέρων τάξιν: Si uelis eum uidere, aſpice Solem, ſuſpice Lunæ curſum,conſidera aſtrorũ ordinem.Hoc igitur eſt,cur Opifex os homini ſublime dederit, & erectos ad ſidera uultus;ut artificem cœli,tantorumq; luminum, tantæ rationis,& moderaminis inuentorem,in ipſo mirabili opere, qui natura ſit inuiſibilis,nec tangi potẽs,agnoſceret,repeteretq; artificem ſuum. Et Plato, maximam utilitatem oculorum à Deo datam. Rerum, inquit, optimarum cognitionem nobis oculi attulerunt.Nam hæc, quæ eſt habita de uniuerſitate ratio, à nobis haudquaquam eſſet inuenta, ſi neq; ſidera, neq; ſol, neq; cœlum, ſub oculorum aſpectum cadere potuiſſent. Nunc uerò dies,noctesq; oculis cognitæ,tum menſium, annorumq; conuerſiones,ad numerum machinatę ſunt, & ſpatium temporis dimenſæ ſunt,& ad quæſtionem totius Naturæ impulerunt.Eadem Tullius:Qui primum eos humo excitatos,celſos,& erectos conſtituit,ut Deorum cognitionem,cœlum intuentes, capere poſſent. Sunt enim è terra homines, non incolæ, atque habitatores, ſed quaſi ſpectatores ſuperarum rerum,atq; cœleſtium; quarum ſpectaculum ad nullum aliud ge
B nus animantium pertinet. Sic Græcè dictus ἀνθρωπος, aſpectus in altum, ſublimis aſpectans. Quoniam igitur datur à Poëta Deo mundanum opificium, datur litis, ac diſcordiæ, qua pugnabant inter ſe turbabanturq; elementa,concordia: Hanc Deus & melior litem Natura diremit: Dicitur item eius cura,& prouidentia, in uarias cœlum,ac terras,diſtinctas plagas: diſtinctas autem ad habitandũ, quoniam dedit temperiem duabus, calore & frigore adhibito; certè idem feciſſe hominem neceſſe eſt, cui fecerit, parauerit q; antea commodum ad habitationem locum. Propterea nouiſſimè ſatus eſt homo, qui dominari inter cætera poſſet. Si autem Deo tribuis ignobiliora; locum, ſedemq; mundi eum poſuiſſe, animalia bruta creaſſe; cur detrahis omnium creationem? Sed neceſſe eſt eum, cuius cogitatio in eo potiſsimum inſtiterat, ut alicuius cauſa poneret, & diſtingueret orbem; cõpoſitisq; rebus, locisq; cuiq; ſuis deſignatis, eſſet pulcherrimus, & habitabilis mundus; ipſe idem manum imponeret cogitationi, quæ fuit ut propter habitatorem, qui creatorem item ipſum ſuſpiceret, pararet,ut ſic dixerim palatia,domosq; mundi.Ecce igitur mirabilis cum uera Theologia,quæ mater fuit Græcis,iunioribusq; Latinis,ſapientiæ,conſenſus. Scribit Moſes, Et homo non erat,qui operaretur terram: Poëta uerò:

Sanctius his animal, mentisq; capacius altæ
Deerat adhuc, & quod dominari in cætera poſſet.

Apud Moſen, Non erat: Apud Poëtam,Deerat adhuc. Operari autem terrã, quod colere,qui poſsidere, inhabitareq; ut dominum deſignat, eſt quod Poëta, Quod dominari in cætera poſſet.Idcirco & apud Moſen, Replete terram, ſubijcite eam,dominamini piſcibus maris, & uolatilibus cœli, & uniuerſis animantibus, quæ mouentur in terra. Quid clarius, & conformius? Sanctum autem animal, quia mentis capacius altæ, quod caperet illam altiſsimam, æternamq; Mentem, quæ mundi fuit origo.

Mentis

Mentis item altæ capacius, alterius ingenij, maioris animi, ratione plenum animal: C
ut Marcus, ut Plato in Timæo, ζῶον τὸ θεοσεβέστατον, animal pijssimum, Dei colentissimum, imago Dei. Proindeis finis, ea suprema cogitatio, ut nasceretur qui coleret Opificem, admiraretur, sidera suspiceret, Solem, Lunamq; intueretur, non ut Deos quidem, sed ut à Deo sapientissimo creata, ut retro omnes: ut ex uisibilibus inuisibilem nosceret. Et, ut ait Philo, τὸν μὲν ἄλλων τὰς ὄψεις πρὸς ὀράγε κάτω κύπτας, διὸ νενευκὲ πρὸς χέρσον, ἀνθρώπου δὲ ἐμπαλιν ἀνώρθωσεν ἵνα τὸν οὐρανὸν καταθεᾶται. Cæterorum, inquit, oculos interius depressit, eoq; nutant in terram: contrà, uultum humanum eleuauit, ut cœlum aspiceret.

Quòd etiam Chaldaica Theologia confirmat hominem à Deo creatum, animamq; exterius infusam in corpus. Et quòd idem asserunt Aegyptij Philosophi, & item oraculum Apollinis.

CAP. V.

ORACVLA Chaldæorum, Sibyllarumq; non aliud uociferantur, quàm hominem à Deo creatum. E' quibus est illud, quod à Platonicis item profertur: ταῦτα πατὴρ ἐνόησε, βροτὸς δὲ οἱ ἐνέπνευσε: Hæc pater cogitauit, mortalis autem est ei animatus. Est autē sicut apud nostros, sic item Platonicos & priscos omnes, ipsum quoq; Aristotelem, cogitatio, siue intellectio diuina, operatio. Omnis enim operationis initium à cogitatione sumitur. Hac mouente manus, manibus organa, operationes nostræ peraguntur. Sed Deus, qui tum manibus non indiget, tum immensæ potestatis est, cogitat quidem & ipse, & uult, transit autem sic in omnem naturam corpoream, per quam omnem diffusus est, eius cogitatio, sicut D
subita nostra cogitatio, ac uoluntas, peruenit ad manus, & pedes: perinde autem res omnes subiectæ sunt, parentq; Deo, terrestres, & cœlestes naturæ, sicut corpus cuilibet suum, cuius mouendi initium est uoluntas. Sic autem licebit illa diuina percipere, si uoluntatem cogitationemq; humanam, minimam & imbecillam, conferas cum uasta illa, immensaq; Dei, ad cuius motum possint omnia concitari: Etsi item cernas multorum hominum uolūtatibus ex consensu una effectis, tot corpora ut unum mouentem fieri subitò ingens aliquod opus: Sic uoluntas, cogitatioq; diuina, longè quàm multorum mortalium coniurata uoluntas excellentior, ad cuius motum multo plura, ac maiora corpora cieri possint, operatur ingentia, incredibilia, admiranda. Hoc ait oraculum, Patrem, opificemq; mundi hæc omnia, quæ cernimus, in quibus est humana progenies, cogitasse, uoluisse, subitoq; creata apparuisse. Subito mortalem animatum, extemplò creatum Adam, diuina uoluntas eum protulit in lucem, inspirauit in faciem eius, & factus est in animam uiuentē, quod Chaldæus ἐνέπνευσε, animatus est. Inspirationem, Chaldæus intimè in Philosophiam, & initia rerum penetrans, interpretatur uoluntatem illam, cogitationemq; diuinam. Hoc igitur testimonio, duo, quæ docuit Theologia Mosaica, noscuntur, corpus seorsum, & animam ab uno, eodemq; Deo, mundanoq; opifice creata. Corpus à Poëtis, sicut ab oraculo dicitur Græcè βροτὸς, mortalis, deuorabilis, tempori subiectus edaci. Illud uidelicet quod sumptum est ex limo terræ, & quod in cinerem reuertitur. Hoc, inquit, animatum fuit à Patre, sicut dicitur in Mose; & Pater mundi, fuit item hominum, qui corpus eorum, & animum, procreauit. Hæc item fuit priscis uulgata Theologia. Eoq; Asclepius Theologus in ea, quę appellatur Hymnodia, ad Animonem regem inquit: θεῷ μὲν παναλήθῃ καὶ πατρὶ τῶν ἡμετέρων ψυχῶν, πρὸς μυελῶν σωμάτων καὶ φωνῶν, τῶν ἐνφημίαν ἀναφέρεσθαι πρέπει. Deo, inquit, undequaq; incorruptibili, & patri nostrorum animorum

A rum ab omni lingua, & uoce, gratiarum actionē referri conuenit. Ecce patrē animarum uocat, & creatorem. Videlicet quod Chaldæus animatorem, uiuificatorem, fontem noſtrorum animorum. Iuſtinus item teſtatur oraculum, ὅτι τὸ παρ' ὑμῖν χρησθὲν ἀξίωθεν ὑπὸ Διὸς, ὑμνὸν παντοκράτορος ἐκθεῖναι θεοῦ, ὅτως ἐν μέσῳ τοῦ ὑμνοῦ ἔφη. ὅτι πρῶτος πλάστας μερόπων ἀδὰμ δὲ καλέσας, καὶ τοῦτο σώζεσθαι τὸν ὑμνὸν παρὰ πολλοῖς, οἷς ἴσμεν, συμβαίνει: Quod apud uos oraculum, rogatum à quodam ut hymnum Dei omnipotentis concineret, ſic in medio hymni dixit, Quòd primus hominum formator Adam uocauit. Et hunc ſeruari hymnum, apud multos quos ſcimus, contingit.

Sententia Platonis de homine diuinitus creato, & quòd in Timæo formationem corporis attribuens minoribus Dijs, poëticè potius dixit; in alijs locis tribuens totum opificium ſummo Deo.

CAP. VI.

SAEPE ſubit admirari, ut multarum in ſacris literis traditarum rerum fama in omnes gentes progreſſa, quoniam & à longinquis temporibus deſcenderet, & autorem apud eos certum non haberet, adulterata fuerit, præcipuum Græcorum uitium, qui Barbarorum uti maiorum Theologiam æmulati, male perceptam, temporum diuturnitate iam obſoletam, fabulis ſæpe peruerterunt. Veluti quod paulò antè de Prometheo, & Gigantibus, quod turris ædificium fuit, congeſtos montibus montes fuiſſe, diuulgarunt. Et columbam ex arca à Deucalione, quod Plutarchus retulit, emiſſam. Et lapſum animorum in hunc mundum è Paradiſo in corporis carcerem, ad pœnam ſceleris incluſorū. Igi-
B tur & Plato, cum ex ſacris literis audiſſet, Deum creaturum hominem, quaſi circunſtantibus quibuſdam dixiſſe, Faciamus hominem ad imaginem, & ſimilitudinem noſtram. ipſe qui totam Theologiam ſuam à Pythagoreis, & Aegyptijs, certiſq; per omnes ſermonibus obambulantibus deducebat, introducit mundanum illum Opificem cum Dijs iunioribus, quos ipſe paulò antè procreaſſet, loquentem ſuper hominis creatione, iubentemq; eis accepta ab ſe immortali anima, in corpus, quod ipſis effingere mandaſſet, inſerere, humanæ creationi ferme duos adhibens opifices, ſupremum Deum animi creatorem, & Deos iuniores, quibus idem iubeat corpus informare. Hæc eleganter, ut omnia, Marcus Tullius, qui Timæum Platonis fecit Latinum, è quibus pauca delibabo: Tum ad eos is Deus, qui omnia genuit, fatur, Hæc uos, qui Deorum ſatu orti eſtis, attendite, ut mortali generentur conditione, uos ſuſcipite, quorum uobis initium, ſtatuſque, traditur à me. Vos autem ad id, quod erit immortale, partem attexitote mortalem. Paulò pòſt, Pòſt autem eam ſationem Dijs, ut ita dicam, iunioribus permiſit, ut corpora mortalia effingerent, quantumque eſſet reliquum ex humano animo, quod deberet accedere, id omne & quæ ſequentia eſſent, perpolirent, & abſoluerent. Itaque cum accepiſſent immortale principium mortalis animantis, imitantes genitorem; & effectorem ſui, particulas ignis; & terræ; & aquæ; & aëris à mundo, quas rurſus rederent, mutuabantur, eásque inter ſe copulabant, haud ijſdem uinculis quibus ipſi erant ligati, ſed talibus, quæ cerni non poſſent, propter paruitatem. Aliáque multa proſequitur Plato. Totúsque locus ſumptus eſt ex libro Moſis, Faciamus hominem ad imaginem, & ſimilitudinem noſtram. Siquidem etiam nonnulli Hebræi ferunt eum cum Angelis, quos paulò antè creaſſet, tunc locutum. Et Philo Iudæus, quos Philoſophi Dæmones uocent, Angelos dicit in ſacris literis

appellari. Imaginem autem, & similitudinem, imitationem illam credidit Plato. C
Hanc igitur eius sententiam, qua separatur creatio, ut aliud fecerit Deus maximus, aliud Dij minores, manifestæ rationes coarguent. E' quibus erit prior, quòd ipse sibimet contradicit: secunda, quòd præter Theologiam maiorum, à quibus edidicit, hanc fabulam confinxit. Demum quòd ratio his quæ dicit, apertè refragatur. Coarguat igitur Platonem Plato, cui refellendo sufficeret, quòd quæ Barbari docuissent, non clarè percepit, suspicione ad alia longè declinante, quàm fons ipse, cuius riuulus fluxit Theologia Græcorum, sapuisset. Quippe si uel concedam illum apud Mosem parentem mundi, cum iunioribus Dijs fuisse locutum, non protinus eos assciuisse adiutores ad creandum, opémque quasi eorum imploraſſe contendam: Aut eum dedignatum corpus attrectare, collectisq; ex quatuor elementis particulis, fabricari, eam ministris suis prouinciam delegasse. Probarem enim optimis, naturæque maximè consentaneis rationibus, nihil esse in toto mundo homine nobilius, ut qui crearit indignioris, minorisq; ponderis res, multo facilius admouerit nobilissimæ conditioni manus. Omnibus enim elementis melior est homo: corpora uerò cœlestia cum manifestò deseruiunt humanis commodis, quia facta sunt etiã autore Platone, ut lucerent super terram, ac motibus eorũ perceptis, temporibusq; distinctis, hominum negotia in terris regerentur, essétque rebus humanis certus ordo; profectò uidetur id melius, ac nobilius esse, cuius utilitas impulit autorem ad creationem cœli. Qui si cœlum creauit, multásque corporeas formas exemit ex illa congerie; certè fecit etiam quod esset animal nobilissimum, ac sanctissimum, ut idem asseruit. Ad hæc non uidetur unius eiusdémque rei separanda, duobúsque quasi opificibus tradenda creatio. Nam cum nulla causa uerisimilis afferri possit, cur sapiens ille Deus refugerit humanam conditionem, nisi D
uidelicet quòd corpus humanum corruptibile sit (indecorum sit autem summum opificem rei incorruptibilis autorem fuisse: quod quidem nihil ad dedecus Opificis spectat) sanè ueritati plurimum consentit, ut sit animi, ac corporis quorum est admirabilis coniunctio, idem artifex. Est autem diuinum corporis opificium, fuit'que sapientibus semper stupori, & admirationi. Ac nisi quòd incorruptibilis naturæ est cœlum, ad sapientiam certè artifici, nihil illic est humano artificio excellentius: Nemóque fuit, uel ante, uel post Platonem, cui fabula hæc in exponenda hominis creatione arriserit, nec à summo Deo præclara conditione creatum senserit hominem; cuius corpus, etsi mortale est, prouisum tamen mirabili sapientia fuit, quod etiam est Aristoteles confessus, ut in re corruptibili, sempiterna quædam esset successio, dum semen inuicem sibi corporibus tradentibus, existit hominum perennis progenies. Quod æquè diuinum est, ac si in uno eodémque corpore æternitas fuisset. Sed non est mihi contra Platonem super hac re differendum, quem quasi poëticè potius, & ut pleraque, sub fabulis scripsit, quàm physica, constantiq; ratione apparet locutum. Nam neque sermo ille Opificis mundani cum minoribus Dijs, uerus est; neque materiæ cœlestis, ad eum, quem tradidit modum, sectionem fas est intelligi. Dij quoq; minores nusquam sunt: quia ut docuit antea, non Dæmones illi, sed homines fuerunt. Ipsum duntaxat aliter & in Timæo, & alijs locis loquentem, & Deum autorem hominis confitentem, iuxta superiores, quibus operam dedit, Philosophos, rationibus omissis, audire satis erit. Licet igitur Plato tradat Deos minores à Deo paulò antè fatos, ipsius imperio, corpus humanum finxisse, ubiq; tamen quasi ueritate eum à superstitione reuocante, tribuit hoc mirabile opificium summo Deo. E' quibus

est in

A est in eodem Timæo, quòd Deus fecit iecur aptum ad excipiendas rerum futurarum imagines: τότῳ δὴ θεὸς ἐνοιβουλεύσας, αὐτὸ πρὸς τὴν ἧπατος ἰδέαν ξυνέστησε. & quæ sequuntur. Videlicet, Hoc igitur Deus considerato, ipsius iecoris formam fabricatus est, & posuit in eius cõstitutione densitatem ac lęuorem, & perspicuitatẽ, dulcedinemq; & asperitatem. Paulò etiam pòst, hunc ipsum summum Deum refert medullã, in qua animæ essent, ex elementis collectam, composuisse. Hæc, inquit, elementa Deus singula à suis generibus secernens, miscensq; ad proportionẽ inuicem, fatum uniuersalem omnis mortalis generis excogitans, medullam ex eis operatus est, & deinde ei genera animarum demisit inserta. Hic audis totam materiam, Deum componentem, & optimã quamq; elementorum partem in medullam, quæ animarum fundamentum esset, ubi spuma genitalis, miscentem, ac temperantem. Paulò pòst exponit, quomodo noster ληροπλαστὴς, formator, fictor, composuerit carnem, & ossa, & neruos, ex quibus ue elementis, quãtaq; proportione. Vnde factum, ut fluxiorem, sed quæ magis contendi posset, quàm carnis, molliorem autem quàm ossium, uim nerui habuerint. Quibus, inquit, ossa circunducens, & medullam alligans ad inuicem neruis, demum carnibus ea operuit desuper. Deinde ipsum eundem dicit neruos ad extremum capitis adligasse: δὴ πάντα, καὶ ὅτως ὁ θεὸς, ὧν ἐκάστην κεφαλὴν περιέσησας. & quæ sequuntur. Neruos ob hæc, & hac ratione, Deus ad extremum caput circumactos, circa collum simili modo deuinxit. Et extremas mandibulas eis alligauit sub faciem, reliquos in omnia membra distribuit, alligans articulum articulo. Demum Plato dicit, Deum, quò trajceret humor ex uentre ad uenas, abusum aëre, & igne. Totamq; interiorem illam membrorum rationem diuinitus explicat, referens in Deum. In quibus euidentissimè uniuersam illam superius positam à Mercurio Trismegisto hominis creaB tionem declarauit, secutúsque est ad amussim, explicans, aperiénsque, quæ breuiter Mercurius pronuntiasset, ex hisq; in admirationem Opificis, omnes incitasset. Quocirca cum & in Timæo, & ubique fateatur, animam à Deo creatam, & habere cum eo similitudinem, & affinitatem, quod etiam affirmat Aristoteles, uidetur planè rationi consentaneum, ut qui fecit meliorem partem, etiam ipsum mirabile, sapientissimæq; intelligentiæ opificium construxerit. Hoc ueritate cogente non modò in Timæo, sed alijs locis confessus est, ut quod in secundo de Republica tradidit à Deo nata, & facta omnia, cœlestia & terrestria, Deos, & homines. Et in septimo de Legibus diuinitus sic est de Deo, & homine, & quod interesset, locutus: Natura Deum quidem esse omni beato studio dignum, hominem uerò ludum quendam esse Dei, uereq; id optimum eius fuisse. Hæc Plato. Cuius uidetur esse sensus, in Deum, resq; diuinas, omne studium esse conferendum. Dignum enim eum esse, in quo colendo omnibus conatibus, & studijs utamur. Hominem autem esse longè Deo inferiorem, quippe qui sit res ab eo ueluti iocularis effecta, ut quasi luderet, cum machinatus eum est, ueluti si pictor, aut statuarius aliquod opus effingeret. Græcè enim παίζειν, ludere, uidetur esse etiam creare, gignere, unde παῖδες, filij, proles, dicti pignora Latinis. Sic fuit homo, quasi filius, & proles Dei, sed μεμαχημένος, machinatus, fabricatus, factus. Idq; ait Plato fuisse omnium, quæ Deus facere posset, optimum, ac præcipuum. In tertio quoq; de Republica, non Dæmones, sed Deum supernum innuit hominem creasse, cum ait, quòd Deus formans homines, alijs aurum id est, mentem, admiscuit plurimum, alijs argentum: ἀλλ' ὁ θεὸς πλάττων, ὅσοι μὲν ὑμῶν ἱκανοὶ ἄρχειν, χρυσὸν ἐν τῇ γενέσει συνεμίξεν αὐτοῖς. διὸ τιμιώτατοι εἰσίν. ὅσοι δὲ ἐπίκουροι, ἄργυρον, σίδηρον δὲ καὶ χαλκὸν, τοῖς τε γεωργοῖς καὶ τοῖς δημιουργοῖς: Deus, ait, fingens, qui ad imperandum creabantur, aurum in eorum fatu admiscuit, eoq; sunt pretiosissimi; qui custo-

Homo, ludus quidam Dei.

des & adiutores, argentum; ferrum, porrò & æs, agricolis & cæteris opificibus. In C.
sexto quoque, non Dæmones asciuit, sed ut Moses, & Trismegistus priores, uerum Deum hominis opificem. Hunc ait, sensum uidendi fecisse copiosissimũ, multarumq; rerum capacissimum, uidelicet quod omnes, os sublime dedit, ut caperent notionem Dei. Nunquid, ait, ἐννενόηκας τὴν τοῦ ἀνθρώπου δημιουργόν, ὅσῳ πολυτελεστάτην τὴν τοῦ ὁρᾶντος καὶ ὁρᾶσθαι δυνάμην ἐδημιούργησεν; Quod est, Considerasti sensuum artificem, quàm locupletem fecerit uidendi facultatem? Sensit igitur cum superioribus Theologis, totaq; ante eum hominum Philosophia.

Quòd Aristoteles mirificè consentit cum Theologia Mosaica, hominem à Deo conditum, formatumq; corpus, datamq; sexus uarietatem; animam autem exterius inspiratam.

CAP. VII.

SENSIT etiam quæ superiores omnes, si quis prudenter dicta eius perpendat, non pertinacium tempestatis huius Peripateticorum more, in quibus quo plus est inscitiæ, plus etiam temeritatis, & arrogantiæ, mordicus dogmata certa eius defendat, aut uerius deprauet, Aristoteles. Triaq; sunt præclara, euidentia, manifestaq; de creatione hominis à Deo siue animi, siue corporis, apud eum testimonia. Vnum uniuersale, duo particularia: Ex his duobus alterum ad animum spectans, alterum ad corpus. Quæ etsi produximus superius, poscit tamen ordo, ut huc reuocentur. Dicebat in libris de Generatione & interitu, quòd cùm res terrestres & corruptibiles plurimum distarent à principe Deo immortali, & incorruptibili, nec capere res terrestres in indiuiduis immortalitate possent, Futurum fuisse, ut res creatæ breui circumacto temporis interuallo, migrarent è uita. Huic malo sapientissimum Deum sic prouidisse, ut inchoato à primis illis indiuiduis ordine, deinceps altera gignerent altera, essetq; in unoquoque semen, in quo, Platone docente, inuisibilia quædam animalia continerentur, quæ in uteris animantium confota coalescerent, Sicut in utero terræ semina plantarum. Quo consilio nunquam perpetuæ creationis deficeret ordo. ἐπεὶ γὰρ ἐν ἅπασιν ἀεί, τὸ βελτίονΘ᾽ ὀρέγεσθαί φαμὲν τὴν φύσιν, βέλτιον δὲ τὸ εἶναι ἢ μὴ εἶναι, ὅτου δ᾽ ἐν ἅπασιν, ἀδύνατον ὑπάρχειν, ἀλλὰ τοῦ πόρρω τῆς ἀρχῆς ἀφίστασθαι θεὸς λειπομένῳ τρόπῳ, σωτηρίας τοῦ ὅλου ὁ θεὸς, ἐντελεχῆ ποιήσας τὴν γένεσιν. Quod est: Nam cum in omnibus semper desiderare melius naturam dicamus, melius est autem esse, quàm non esse; hoc autem in cunctis erat impossibile; quoniam à principio plurimum distarent; qui supererat modò, compleuit uniuersum Deus, perennem faciens generationem. Hæc, ut sæpe admonui, in præteritis temporis uerbis pronuntiat Aristoteles, fecit, compleuit, ut non innuat continuam dependentiam, sed, ut magister Plato, omnisq; uetustas, principium quoddam. Proponuntur enim duo inter se contraria, è quibus cum alterum sequi Deus posset, elegit potius alterum, ut esset perennis ordo. Quòd si contendas, & proteruus insistas, ne sibi contradicat Aristoteles, eum temporis initium non spectasse, ego ex aduerso dicam, imprudenti, & ad mendacium, fictumq; alibi dogma minime attendenti, confessionẽ ueritatis excidisse, cuius non imperitos, efferatosq; in dogmatis eius Peripateticos, sed prudentissimos quosq; uelim consideratores. Hoc igitur mirabili, uenerandoq; Aristotelis (sic enim appellare libet) oraculo declaratur, & continetur, quod præcones theologiæ nostræ toties uociferãtur: Manus tuæ fecerunt me, &, ante & retro formasti me. Imperfectum meum uiderunt oculi tui. Quomodo enim fecerunt, aut creauerunt nos manus eius, qui tantum

distamus

A distamus à primo illo, quem diuinæ præsentes fecere manus? Videlicet quod ipsi nos Philosophi, sæpe Theologiæ cœlestis interpretes, docuerunt. Permanauit ad nos usque à primo perennis generationis à Deo excogitatus ordo: qui non solum creauit primos illos, erexitq; è nihilo in pedes, sed uasa quoque membraq; molitus est in eis, in quibus genitale semen contineretur, semini autem eam indidit uim, ut quod ait Plato, exigua quædam & propter breuitatem inuisibilia animalia ei inessent. Aptauit quoque membra, ut fieri posset generatio. Et, quod mirabile suspiciendumq; maximè est, ut esset copiosissima satio, mutuæ coniunctionis magnum excogitauit ardorem. Et quod admiratus explicuit deducens totam rem à Deo Plato, Descendere, inquit, fecit per collum à capite semen. Quod ueluti animal, accepta respiratione ubicunq; respirando fluxit, uitali cupiditate animali ingenerata, gignendi amorem absoluit. Quocirca genitale uirorum membrum, utpote sui iuris, rationisq; impatiens, omnibus effrænata cupiditate conatur potiri: Similiter quæ uulua in mulieribus dicitur, cum sit animal, ob hæc ipsa, procreandorum filiorum auidum. Et reliqua, quæ persequitur Plato, deducens, ut dixi, mirabilem hanc arcanamq; nascendi sapientiam omnem à Deo. In his igitur continetur quam Aristoteles dixit ἐντελεχὴς γένεσις, Perpetua, continuataq; successio. Quam si uoluisset explicare, dicenda ei fuissent, quæ prior Plato: quæ cum magister ipse ingenuè tribuat Deo, certè & Aristoteli ut tribuit, tribuenda fuissent; confitendumq; fuisset, Deum autorẽ tanti operis. Ille igitur idem posteros nos creauit, qui priorẽ illum; creans nos in illo, faciens perpetuũ successionis ordinem, dans apta membra ad generationẽ, & utrique sexus mutuam appetentiam. Et hoc est, quod apud Mosen dicit, Crescite, & multiplicamini. &, Producat unumquodque iuxta genus suum, habens semen in

B semetipso. In Politicis item loquens de mutua uiri, & mulieris coniunctione: ἅμα δὲ καὶ ἡ φύσις ἀναπληροῖ ταύτῃ περιόδῳ τὸ ἀεὶ εἶναι, ἐπεὶ κατ' ἀριθμὸν ὁ δύναται, ἀλλὰ τῷ εἴδει. διὸ προωκονόμηται ὑπὸ τοῦ θεὸς ἑκατέρῳ ἡ φύσις τοῦτο ἀνδρὸς, καὶ θῆλυ γυναικὸς πρὸς κοινωνίαν. Quæ sunt, Simul autem & natura, inquit, supplet hoc circuitu, perenniter esse: quandoquidem non secundum numerum, sed secundum speciem id fieri poterat. Sic prouisa fuit à Diuinitate utriusq; natura, uiri, & mulieris, ad societatem. Cernis ut sibi consentiat, Confitens à Diuinitate prouisum fuisse, non solùm nunc prouideri, imò ideo prouideri, quia prouisus fuit sexus uiri, & fœminæ. Nonne hæc est Theologia Mosaica? Masculum & fœminam creauit eos. Et dixit, Crescite, & multiplicamini. Ea est periodus, & ἐνδελεχὴς γένεσις. Factum à Deo, Moses: Factum, & Aristoteles. Factum aliquo temporis initio, Moses: idem & Aristoteles: apud utrunque Fecit, Creauit, Repleuit Deus. Necesse igitur est, Aristotelem hic sensisse, quæ maiores, Plato, Pythagoras, omnisq; Græcia prodiderant, cum & sermo id declaret, & habuerit antea quos sequeretur. Tertium testimonium de creatione animi est, cum in quarto libro de Generatione animalium, omnem aliam animam interire, quia coniuncta sit cum elementis, à quibus etiam oriatur, & ab eis separari non possit, quia non sit aliud quàm ipsa, fatetur. Solam autem mentem, aut intellectum, exterius accedere, quia separabilis sit, & alterius generis, ut in libris etiam de Anima, differit: ὥστε καὶ θύραθεν εἰσιέναι ἀδύνατον. ὅτε γὰρ αὐτὰς καθ' ἑαυτὰ εἰσιέναι οἴοντε ἀχωρίστως ὄσας, ὅτ' ἐν σώματι εἰσιέναι. τὸ γὰρ σπέρμα περίττωμα μεταλαβόσης γαστρὸς ὄν, λείπεται δὲ τὸν νοῦν μόνον θύραθεν ἐπεισιέναι, καὶ θεῖον εἶναι μόνον. οὐδὲ γὰρ αὐτοῦ τῇ ἐνεργείᾳ κοινωνεῖ σωματικὴ ἐνέργεια: Quo circa, inquit, impossibile est, ut exterius ingrediatur anima sensibilis. Neque enim ipsas per seipsas ingredi ceu inseparabiles datur. Est enim semen excrementum corporis, à quo continetur. Supereſt autem solam mentem exterius ingredi, & solam di-

uinam esse, cuius operatio non communicat cum actione corporea. Hæc Aristote- C
lis dicta, qui æqua lance, synceroq; iudicio ponderet, colliget hominem, quæ ue-
tustissima nostra Philosophia, sensisse; quodq; ex successione, reuelationeq; sensit
nostra, hoc Aristotelem ratione & iudicio prodidisse, ratione cum ueritate cœlesti
consonante. Priora exempla satis superq; declarabant creationem artificiumq; hu-
mani corporis; opus fuisse diuinæ sapientiæ: hoc postremum ualidissimè clamat ab
origine diuina, fatum nostrorum animorum. Si enim mens sola separabilis, sola à
natura corporis absoluta, necessariò est origo eius à Deo, quoniam à nullo corpo-
re. supra corpus enim est natura diuina. A' solo igitur Deo. Quod ipse etiam confi-
teri non erubuit. Supereſt, inquit, solam hanc esse diuinam. Diuina sunt, quibus
uel ortus à Deo, uel similitudo cum Deo. En totum hominem ab uno eodemq; Deo
dixit Aristoteles creatum, consentiens cum prisca Philosophia, cum Aegyptijs,
Chaldæis, Pythagoreis. In cuius dictis, si penitus euoluas, rei caput attingas, re-
rum creatio, quantum uelint torqueant hic sese Peripatetici, continetur.

Quod Aristoteles de animi immortalitate, ac diuinitate sensit, ac dixit, quæ superiores, Chaldæi, Pythagoras, Aratus, Mercurius Trismegistus, exinde Philo, & Marcus Tullius.

CAP. VIII.

VERISIMILE est, ut dixi, maiores Theologos Græcos, & Barbaros, ratione quoque, iudicioq; accedente, in hac præclara, de aduentu exterius animi nostri assertione Aristotelē fuisse secutum. Quæ si hodierni Peripatetici tenerent, fortasse melius & hoc loco, & omni Philosophia eius, Aristotelem interpretarentur. Veri inquam simile est, nunc Philosophum dixisse, D quæ cum cæteri, tum Chaldaicum oraculum, quod solet etiam Platonicis proferri, prius ediderat:

Κρὴ σε σπεύδειν πρὸς τὸ φῶς καὶ πατρὸς αὐγάς,
Ἔνθα ἐπέμφθη σοι ψυχὴ πολὺν ἑσαμένη νῶν. Quæ sunt,
Accelerare opus est te ad lucem, & patris splendorem,
Vnde tibi est animus missus, multa indutus mente.

Hoc oracullum explicans Psellus Philosophus, ἐπειδὴ γὰρ ἀπὸ σπερμάτων ἡ ψυχὴ τῶν ὑποστάσιν ἔλαβεν, οὐδ' ἐν σωματικαῖς ὑφεστήκει κράσεσι, ἀλλὰ ἄνωθεν ἀπὸ θεοῦ τὴν ὕπαρξιν ἔχει πρὸς ἐκεῖνον χὴ ἐπιστρέφθω. & quæ sequuntur. Posteaquam, inquit, non ex seminibus accepit substantiam anima, neque corporeis subsistit temperamentis, sed à Deo supernè habuit esse, ad illum etiam conuertatur oportet, & ad lumen diuinum faciat ascensum. Magna enim uestita intelligentia huc descendit, hoc est induta est à creatore, & patre, reminiscentias diuiniorum conditionum, quando huc accepit descensum. Hinc per easdem illas reminiscentias iterum illuc reuertitur. In his Psellus, etsi nimium Platonicè de animorum descensu locutus est, uerus tamen sensus est, animos esse diuinos, his à sedibus descendentes, ubi consensus omnium mortalium prædicat esse aulam Dei, qui tametsi per omnem mundum intentus cœlum, ac terras implens, ut noster ait Propheta, proprius tamen ubi magis colluceat maiestas eius locus, dicitur Cœlum. Ab illa aula, quoniam nec à mundo corporeo, nec ab ullis elementis ueniunt, dixere nostras animas descendere, formatas ab ipso Deo, similes autem sibi formatas, nullo ex corpore depromptas, solo Deo earum origine, & fonte. Propterea Philo pro omnibus Philosophis, animum esse ἢ ἀπόσασμα, ἢ ἀπαύγασμα, Abscisionem aut radium à Deo: Salomon, ἰδιότητα, proprietatem: Oracullum Apollinis

A linis, μερίδα, particulam: Moſes, afflatum: Tullius, decerptos ex mente diuina. His modis eſt anima demiſſa cœlo, diuinitus data, diuinitus decerpta, mirabili modo formata. Quas autem dixit Pſellus reminiſcentias, non illas ſcilicet Platonicas dixit, niſi rectè ſentias, ſed naturalem ad cœlum ſuſpectum, & conuerſionem, unde fuit origo, ſimilitudinem cum Diuinitate, & quòd animus decerptus, aut afflatus eſt ex mente diuina, naturali cupiditate deſiderans fontem genitorem ſuum: non quòd antea, quàm in corpus intraſſent, in cœlo fuerint animi, ſed uno momento creati, diuinitusq; dati, coguntur conditoris ſui reminiſci, ſemper ad propriam regionem ſuam animorumq; loca, ubi Deus inuiſibilis, regnumq; eius florentiſsimum, ſuſpirant; cum nec terra, nec aqua, nec aër, nec ignis, poſsit animis placere, quippe qui nec è terra, nec aqua, nec aëre, nec igne, ſed à regno Deorum, à locis immortalibus, inuiſibilibus, incorruptibilibus, uenere. Huius regni recordantur animi; lumen ſempiternum ſentiunt inſtinctu naturali fulgentiſsimum, mirabile, iucundiſsimum, alacritatis ineffabilis, incognita mortalibus, ſolis his, qui adſunt, nota gaudia. Hæ ſortes, aut conditiones meliores, de quibus ſæpiſsime Plato, & noſtræ literæ. Magnam autem mentem etſi Pſellus illas reminiſcentias interpretatur, mihi tamen uidetur oraculum ſimilitudinem Dei, & id ipſum, quo diuina eſt anima, ſenſiſſe, illamq; Diuinitatem deſignaſſe, quam ſedibus æthereis deſcendens tulit anima ſecum. Hæc magna, hæc multa mens, plena diuinæ naturæ, inſtinctusq; beati, notionisq; cœleſtis. Hoc quis neget Ariſtotelem ſenſiſſe, aſſeruiſſe, cum nulla ſit in hoc mundo regio, nec locus, nec corpus, à quo aduentare animus potuerit? Et tamen exterius eum ingredi dixit. Vidiſti quoque, ut Pſellus propoſuerit, peneq; declarauerit locum ſuperius adductum ex Ariſtotele: Non ſubſiſtit anima corB poreis temperamentis, ut quidam in Phædone ſuſpicantur: nec ſemini, ſpumæq; illi, ſubſtantiam debet ſuam: non eodem, atque corpus ſatu ſeminatur: ſed habuit diuinitus, & ſupernè ſubſtantiam. Id igitur Ariſtoteles dicebat, ex ſemine, quod excrementum, uel ſpuma corporis ſit, ſenſitiuam, corporeamq; animam creari: ſolam autem mentem alterius rationis eſſe, cuius omnis incorporea ſit operatio. Ob id eam eſſe diuinam, ſolamq; exterius accidere. Quod quidem cæteri Philoſophi communibus ſuffragijs omnes decreuere. Vidimus enim apud Platonem, Opificem mundi, ſe principium, & fontem animorum confitentem, cuius, inquit, initium traditur uobis à me. Et quòd Dij minores acceptã, genitamq; à Deo animam, incluſerint in formatum à ſe corpus. Aliaq; plura, quæ pòſt referentur. Igitur, & Pythagoras aperuit, propalauit, uociferatus eſt, quod Ariſtoteles occultè deſignauit: cuius dictum, animum exterius accidere, eſt quod Pythagoras omnibus prædicabat.

—θάρσει, ἐστὶ θεῖον γένος ὃς βροτοῖσι.

Aude, nanque genus diuûm mortalibus extat.

Genus diuinum eſſe nobis etiam mortalibus, propter corpus, ut Chaldæus ſuperius: animi autem origo, inquit Pythagoras, eſt à Deo. A' quo genus ducimus, inde natus animus, propterea cognatus, & quod ait Ariſtoteles, συγγενέστατος, affinis, gentilis, ut Marcus. Tenemur agnatione diuina. Genus noſtrum, id eſt, eius, qui uerè homo eſt, nempe animus, non eſt à corporeo, corruptibiliq; mundo, ſed à Deo. Propterea diuinum genus eſt nobis, ut haudquaquam timere, quaſi morituri, debeamus. Imò fidendum eſt maximè, magnaq; cum alacritate uiuendum, quibus non ſit cum his quæ moriuntur, & intereunt, agnatio, ſed cum Deo immortali. Cernis autem Pythagoram eodem nomine atque Ariſtoteles uti? Relinquitur, inquit Philoſophus, mentem ſolam extrinſecus aduentare, ſolamq; eſſe θεῖον, diuinam

nam: Pythagoras autem, diuinum genus, ſatus diuinus, diuina cognatio, natura, origo, ortuſq; diuinus nobis; propterea non mortalis. Eadem deprecantem, & quid ſenſerit Ariſtoteles declarantem noſtræ Theologiæ antiſtitem, etiam Arati teſtimonio, qui ſimiliter atque Ariſtoteles, & Pythagoras, licet Ariſtotele prior, fuerat locutus, allato, conſidera: Ipſe, inquit diuus Paulus, Deus cum ſit Dominus cœli & terræ, non in manufactis templis habitat, neque manibus humanis colitur, alicuius indigens. Ipſe dans omnibus uitam & ſpiritum in omnibus, creauitq; ex uno ſanguine omnem humanam gentem. In ipſo, inquit paulò pòſt, uiuimus, & mouemur, & ſumus, ſicut quidam è Poëtis ueſtris dixerunt, Huius enim genus ſumus. Genus igitur cum ſimus Dei. & quæ ſequuntur. Viſum quid ſentiat Ariſtoteles & Pythagoras. Diuinè quoque & ſimiliter atque hi omnes, animi ſubſtantiam; & fontem declarauit Triſmegiſtus ad Aſclepium: ὁ νοῦς οὐ γέγονε ἀπορραγεὶς οὐσίας τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ὥσπερ ἁπλωθεὶς καθάπερ τὸ τοῦ ἡλίου φῶς: Mens, inquit, non eſt abſciſſa ex Dei ſubſtantia, ſed quaſi explicata, ſicut Solis lumen. Quis eſt igitur tam infelici iudicio, tanta impudentia, quanquam habent os hodierni Peripatetici, & frontem perfricuere, non omnes dico, qui non uideat, Mercurium, Pythagoram, Aratum, Paulum, Chaldæum aperientes, quod obſcurè protulit? Ariſtoteles, exterius animum ingredi, uidelicet ortus illi diuinus eſt, genus; generatio; natales diuini, non mundani, non corporei, corruptibiles, diuina ſtirps. Hoc item clarius expoſuit Marcus, ut qui ſententiam Ariſtotelis ſuper eo uerbo θύραθεν, à foribus, uel non intelligant, uel deprauent, id de intellectu uel Dei, uel uniuerſali quodam exponentes, aut de intellectu, ſiue intellectione, & doctrina, quæ paulatim exterius aduentet, ſit locutus, merito cæteros magnos uiros audientes, à pertinaci, ſtultaq; hac ſua perſuaſione dimoueantur. Quid enim ueriſimile fit, aliud Ariſtotelem ſenſiſſe, quàm quod eſt apud Marcum in Tuſculanis, & in conſolatione? Animorum, inquit, in terris nulla origo inueniri poteſt. Nihil eſt enim, inquit, in animis miſtum, atque concretum, quod ex terra natum, atque factum eſſe uideatur. Nihilq; humidum, aut flabile, aut igneum. His enim innatum nihil ineſt, quod uim memoriæ, mentis, cogitationis habeat, quo & præterita teneat, & futura prouideat, & complecti poſsit præſentia; quæ ſola diuina ſunt. Hæc ratio Marci noſtri de immortalitate animi, latior, uerbisq; Latinis declarata eſt, quam ſæpe Græcè, & ad morem Philoſophorum poſuit Ariſtoteles in ſecundo de Generatione animalium. Nam cum diuiſiſſet, omnes animæ ſpecies, aut ſeparatas eſſe, aut non ſeparatas, aut quaſdam ſeparatas, quaſdam non, uel naſci, & eſſe in ſemine maris, non exterius ingredientes, aut in ſemen maris ingreſſas: aut exterius accedere omnes, uel non: quòd non omnes prius fuerint, quàm ingrederentur, clarum eſſe hac ratione: Quæcunque enim principia habeant operationes corporeas, ea ſine corpore eſſe non poſſe, ut incedere ſine pedibus, ut id non poſsit exterius accedere. Neque enim ea principia ipſa per ſe introire poſſe, ut inſeparabilia, neque corpus introire. Semen enim excrementum uentris eſſe. Solam igitur mentem ingredi exterius, ſolamq; diuinam eſſe. Neque enim cum operatione eius ulla ratione communicare operationem corpoream. Hæc ratio eſt, quam Marcus attulit, memoriæ, cogitationis, prouidentiæ. Hæ enim ſunt operationes incorporeæ, ab incorporeo principio naſcentes.

Quòd confirmauit Ariſtoteles eandem ſententiam alijs locis, quibus ſenſit aperteq; pronuntiauit, animum à corpore ſegregatum, idemq; teſtantur Peripatetici eum ſenſiſſe.

CAP. VIIII.

Hanc

A HANC item Aristotelis uerè sententiã fuisse, nõ is modò, & omnis qui in libris de Anima est locus, sed & ille in Moralibus, ab alijs etiã animaduersus, cui mille tenebræ ab inimicis ueritatis offundi possint, abunde testatur. Est autẽ in decimo. Illic perspicuè duas ostẽdit confiteturq; hominum uitas: alterã, qua uiuitur secundũ cõpositũ: alterã, qua secundũ mentẽ, ac intelligẽtiã. Virtus itẽ, & operationes esse duplices, alteras secundũ cõpositũ, quæ ꝓpriè uocent ἀνθρωπικαί, humanæ, quasi corporeæ, & in hac uita: alteras separatas, mentis & intelligẽtię: αἱ δὲ τῶ συνθέτω ἀρεταὶ, ἀνθρωπικαί, καὶ ὁ βίος δὲ ὁ κατ' αὐτὰς, καὶ ἡ εὐδαιμονία, ἥδε τῶ νῶ κεχωρισμένου. Quæ sunt, Virtutes, inquit, cõpositi humanæ, uita quoq; quæ secundũ eas agit. Sic itẽ felicitas. At uerò uirtus, & felicitas mentis, est separata. Hæc Aristoteles. Superius autẽ uerã perfectãq; felicitatẽ, declarauerat mentis actionẽ, ac cõtemplationẽ: sed eiusmodi maiorẽ esse, quàm secundũ hominẽ. Neq; enim quatenus homo sit, sed quatenus diuinũ quiddã in se habẽs, eã uitã ab eo agitandã. Quãto aũt differat hoc à cõposito, tãtopere differre operationẽ eius, ab operationibus, quæ fiãt secundũ alias uirtutes. Quòd si mens sit respectu hominis diuinũ quiddã; etiã uita, quæ secũdũ hãc trãsiget, diuinã respectu humanæ uitę fore. Neq; uerò audiẽdos esse, qui nos hortent, ut qui homo est, humana curet, & sentiat mortalis mortalia: sed pro uiribus conãdũ immortalẽ effici, oĩaq; facere ut uiuas secũdũ id quod optimũ est. Deniq; cõcludit, uitã secũdũ mentẽ esse uerã uitã ac felicitatẽ, quãdo quidẽ is homo maximè sit. His Aristotelis uerbis oĩa cõtinent, quæ cæteri de immortalitate planè, & apertè attulerũt, Hominẽ esse plenũ rationis animal, memoriæ, cogitatiõis, ꝓuidẽtiæ. Quòd animoꝝ nulla in terris origo inueniri possit, q͛ sint separati, ut loquit Aristoteles: separatos autẽ esse, operationes incorporeas, & separatas, et à corporeis operationibus oĩno differẽ-
B tes, attestari. Tullius aũt, quòd in his nihil sit mistum, atq; cõcretũ, aut quod ex terra natũ, atq; factũ esse uideat. Nihil humidũ, aut flabile, aut igneũ, nihil ex quatuor elementis. Quia in elemẽtis, & corporibus nihil insit quod memoriã, recordationemq; præteritoꝝ, futuroꝝ prouidẽtiã cõtineat. Hæc Latinè sunt, quæ apud Aristotelem, quòd sint animi separati; quòd operationes eoꝝ, quæ sunt recordatio, memoria, cogitatio, speculatio, prouidentia, sint separabiles, uidelicet à corporibus elementisq; disiunctæ, non habentes ab elementis principium, ac dependentiam, sed alterius generis diuinioris, quod non inueniatur in terris. Hoc Aristoteles appellat separabiles. Atque cernis eum, eadem loquentẽ in moribus, atq; in libro de Generatione animalium. Illic quòd animus solus, siue mens, quem cæteri dicunt intellectum, est diuina, sola ingreditur extrinsecus, sola separabilis est à corpore, nullum cum corpore coniugium habens: non nascens è spuma prolifica. Idq; rationibus, quæ sint facultatum, ipsarumq; substantiarum indicia, colligebat. Hic uarijs modis separat animum à corpore, quòd uerus homo sit animus, quo felicitas humana uera sit non secundũ corpus, aut secundum compositum ex animo, & corpore, sed secundum animum seu mentem solam, qui uerus homo sit, cuius uirtus, felicitas, & beatitudo, sit separabilis. Quòd hæc beatitudo sit maior, melior, quàm humana, uidelicet terrena. Quibus uerbis prudentissimus quisque nosset, Aristotelem hæc loquentem spectasse, mentemq; fixam habuisse ad eam beatitudinem, quam in primo de Cœlo, de his qui degant extra cœlum beatè, prædicauit: quanquam in eisdẽ Moralibus, iuxta cõsensum mortaliũ, Dijs immortalibus attribuit, qui dicãtur uiuere beatè. Cum autẽ beatitudo nõ sit somnus, & dormitio, sed actio maxima, ac beatissima, Deos autẽ à corpore separatos nihil agere corporeũ, necesse sit, relinqui duntaxat eos cõtemplari. Quid autem contemplẽtur, idẽ Aristoteles propemodũ cognouit, & fassus est. Hanc igit ani-

morum uidit,& ſpectauit in Moralibus felicitatẽ, ſimilẽ uidelicet ei,qua Dñi fruuntur,à coniugio corporis ſegregati.Eiuſmodi enim animos eſſe noſtros, quales Deorum innuebat,etiam in corporibus ſeparabiles à corpore.Nam quòd hanc uitã beatam ſenſerit Ariſtoteles,liquidò uerba eius oſtendunt.Si enim,quam proponit, beatitudo,felicitaſq́, non eſt compoſiti;dum aũt ſumus in corpore,ſumus in compoſito; certè ſpectabat eam felicitatem,quæ quidem in corpore nemini cõtingere poſsit, niſi munere diuino,in ectaſim raptus,ſopitiſq́ ſenſibus, uideat arcana Dei. Huc adde, quòd nulla in corpore fruimur clara, lucidaq́ ſpeculatione, qua poſsimus eſſe beati.Nec poteſt animus occurrere noſtris, ſeq́ aſpectabilem exhibere, quod eos ſatiet perfecto ſolidoq́ gaudio. Non cœlum,terræ,maria,terreſtria,cœleſtia. Tum in loco ſumus,ubi nulla unquam eiuſmodi contigit contemplatio, quæ redderet quenque perfectè beatum.Quid quòd noſtræ ſpeculationes plerũq́ falſę,fallaceſq́,uel ipſius Ariſtotelis teſtimonio,qui ſæpe priſcos illos carpit Philoſophos, arguitq́ erroris? Quid quòd ſpeculationes, uel à nobis ipſis oriuntur, generantur,uel à libris, monimentiſq́ aliorum? Sed ſibi quiſq́ peſsimus magiſter:libri ferme cuncti ſcatent erroribus,& fabulis.An Ariſtotelis libros legens,& ſciens quæ tradit,ero beatus,non potius ærumnoſus? Quæ quidem beatitudo ei priori,qui iſta tradit, contigiſſet, quem nunquam ego puto fuiſſe beatũ.Cum igitur omnis humana,& in corpore ſpeculatio cuiuſcunque modi,neminẽ poſsit beare: Perfectã autẽ beatitudinẽ Ariſtoteles ſtatuit in animo cognoſcente:certè nõ potuit aliã ſpectare beatitudinẽ,niſi diuinam, de qua locutus eſt uberrimè Plato in Phædro. ipſe quoq́ Ariſtoteles uidit eam in libris de Cœlo, afferens eos, qui ſunt extra mundum, nec tempori nec caſibus ſubiacentes, nec locis incluſos, uiuere perenniter beatos. Alijs autem locis hos ipſos aſſerit nulla corporea uoluptate, ſed intellectuali, ſemper beatos.Aliàs definiuit,Deum ſupremũ cognoſcendo ſeipſum beatum. Hæc igitur eſt omnium animorum beatitudo, ſicut Dei, ſic cæterarum mentium:contemplantur primum illum,ibi philoſophãtur, ſpeculantur, illinc omnem uoluptatem decerpunt.Hanc Ariſtoteles neceſſariò,non aliã beatitudinem uidit,ſiquidem in terris non inuenitur.Beatitudinem enim nõ eſſe rem uanam,& quæ nuſquam ſit,neceſſe eſt.Ex hoc igitur loco cognoſcitur iterũ Ariſtoteles ſeparatos animos,ac diuinos dixiſſe. Id'que agnouerunt eruditi.E quibus Michaël Epheſius eo ipſo loco: βέλτιον μόριον, καὶ ἄνθρωπον λέγει τὸν νῦν ἡμῶν. τὸν γὰρ ὄντως καὶ μάλιστα ἄνθρωπον ἐν λογικῇ ζωῇ τίθεται, καὶ διττὸν αὖτὸν διὰ τούτων ἀποφαίνεται. ἕνα μὲν τὸν ἐκ ψυχῆς, καὶ σώματος, ὧ ἡ τὸ εὖ ζῆν, ἡ δὲ εὐδαιμονεῖν, ἐν τῷ κατὰ τὰς ἀρετὰς εἶναι ζῆν εἶναι ἐν τοῖς μεγάλοις ἠθικοῖς. ἡ ἐν τῷ πρώτῳ τῶνδε βιβλίων. ἄλλον δὲ τὸν πρώτως καὶ ὄντως ἄνθρωπον τὸν ἐν ἡμῖν νῦν. ὑπὲρ ὃ προϊὼν ἐρεῖ χωριστὸν δὲ τοῦ σώματος δεῖν αὐτὸ τοῦτο ὅπερ δεῖν. καὶ δῆλον καὶ ἐκ τούτων, ὡς οἱ λέγοντες τὸν ἀριστοτέλη, θνητὸν δοξάζειν τὴν ψυχήν, οὐδέν τι λέγουσιν ἀληθές: Particulam, inquit, meliorem,& hominem dicit mentem noſtram.Siquidem uerum maximeq́ hominem in rationali uita conſtituit. Eumq́ duplicem in his oſtendit: Alterum ex animo & corpore, cuius beatitudinem definiuit in magnis Moralibus, & in primo huius operis libro, uiuere ſecundum uirtutes. Alterum autem qui primo, ac uerè homo ſit, mens noſtra, de qua proſequens differet.Quidquid autem hoc eſt, à corpore ſegregatum eſt.Et ex his item fit perſpicuum, eos qui dicunt Ariſtotelem opinari animam mortalem, nihil uerè loqui. Hæc ille.

Ex his quæ ſcripſit in libris de Anima & de partibus animalium,ſimilis probatio:& quòd hoc ipſum interpretes Græci cõtendunt Ariſtotelẽ ſenſiſſe.

CAP. X.

Eadem

ADEM apparent ex libris de Anima. Quo loco operæpretium est nosse, quæ etiã magnorũ uirorũ est sententia, aliud esse apud Aristotelem ψυχὴν, animã, aliud quæ dicitur νοῦς, mens, intelligẽtia. Priorẽ, quia corporis perfectio & actus est, corporis inquam organici, naturalis, cum corpore censet interire. Quasi corporis harmonia, quemadmodũ in Phædone Platonis quidam disputãt, cessans cũ corpore, sicut cum cithara perit harmonia. At eam quæ dicitur mens, etsi in anima insedeat tanquam uehiculo, & separabilẽ à corpore ubicũ dixit, & alterius omnino generis, cuius actiones & operationes nulla cum actionibus cõpositi, aut corporis, & harmonię cõmunicatione sociẽtur. Separatũ prorsus, aliudcũ oĩno rerũ genus, ut ætheriũ corpus ab alijs corporibus longè distat. Hanc igitur mentem ubicũ prædicat immortalẽ, diuinã, similemcũ naturæ Deorũ. In libris de Generatione animaliũ, ab elemẽtis non nasci, segregaricũ, exterius aduentare. In Moralibus separari, seiungicũ à corpore, & à composito, ut quæ ab eo nihil gerat, aliũde nata. Verus homo, pars diuina. Cuius duntaxat sit felicitas uera. In libris de Anima multus est in separando alteram ab altera. Atcũ de mente clarissimè pronuntiat: καὶ ἔστως ὁ νοῦς χωριστὸς καὶ ἀμιγὴς, καὶ ἀπαθὴς τῇ οὐσίᾳ ὢν ἐνεργείᾳ. Atque, inquit, hoc modo mens est separabilis, & impermista, & impassibilis, substantia existens actu semper, & operans. Paulo autem pòst clarius, & apertius, ut nulla supersit dubitatio: χωριζόμενος δὲ μόνον τοῦτο ὅπερ ἐστὶ, καὶ τοῦτο μόνον ἀθάνατον, καὶ ἀίδιον. Separatus, inquit, & segregatus est animus, quidquid est. Et hoc solum est immortale, & sempiternum. Quid apertius? Rursus eodem libro: Quæ igitur, inquit, uocatur intelligentia, siue mens, in anima (dico autem intelligentiam, qua intelligit, opinaturcũ anima) nihil est actu omnium antequam intelligat. Quocirca ueri simile fit, eam cum corpore non esse permistam. Quod enim sit è corporibus. Hæc Philosophus. Sciendũ uerò apud Græcos duplicẽ esse mentẽ, siue intelligentiã: alterã, quæ intelligit: alterã, quæ intelligitur: uocitantes mentem ipsam rem intellectam. Hæc proprie dicitur διάνοια, discursus, cogitatio. Hanc postremam dicit corruptibilẽ, ipsas scilicet intellectiones, animo nunc inhærentes, nunc abscedentes, & euanescentes. Priorẽ, quæ est ipsa potentia, substantiacũ mẽtis, incorruptibilẽ. Clarè quocũ & apertè dixit in secũdo: περὶ δὲ τοῦ νοῦ, τῆς θεωρητικῆς δυνάμεως οὐδὲ πω φανερὸν, ἀλλ' ἔοικε ψυχῆς γένει ἕτερον εἶναι. τῷ τοῦτο μόνον ἐνδέχεται χωρίζεσθαι. καθάπερ τὸ ἀίδιον τοῦ φθαρτοῦ, τὰ δὲ λοιπὰ μόρια τῆς ψυχῆς, φανερὸν ἐκ τούτων ὅτι οὐκ ἔστι χωριστά. De mente, inquit, & facultate speculatiua nondũ perspicuũ est. Sed uidetur aliud animæ genus. Et hoc ipsum solum potest separari, tanquam sempiternum à corruptibili. Cæteras animæ partes, ex his manifestum est, nõ esse separabiles. Hic clarè, & apertè, ut cogar admirari, qui cõtraria sentiunt, Aristoteles quid inter mentẽ & reliquas partes animæ intersit, edocet. Declarat etiam quid sit separabile, nempe sempiternum, incorporeum, incorruptibile. Talis est, inquit, mens, & ea, quæ dicitur uis speculatrix. Separatur à corpore, perinde ac res incorruptibilis & sempiterna à corruptibili. Ipsa incorruptibilis, reliquæ partes corruptibiles, post corpus non remanentes, sola illa remanente. Agnoscis igitur ea, quæ Tullius noster ex his & alijs Græcorum fontibus. Animorum, inquit, in terris nulla origo inueniri potest. Nihil est enim in animis mistum, atque concretum, aut quod ex terra natum, atque factum esse uideatur, aut quod humidum, aut flabile, aut igneum. Vbi est igitur quorundam malesanorum, qui sibi impiè philosophando, supercilium, sapientiamcũ arrogant, doctrina, non religionis modò, sed Philosophiæ bonæ deprauatio? Luce clarius est, quid sentiat Aristoteles, cæteris Philosophis apertius, quod occultius ille, dissentibus. Probant item Græci Aristoteli separabilem à corpore diuinamcũ esse, &

immortalem mentem, ex illo in ultimo de partibus animalium loco. Vbi dicit: πότερον φησί περὶ πάσης ψυχῆς τὸ φυσικὸν δεῖ διαλεχθῆναι; ἢ ὲ περὶ πάσης, ἀλλ' ὅσην μὴ ἀνευ ὕλης ὡσὲ οἵσὲ ψυχὴν χωριστὴν ὕλης: Vtrum, inquit, de omni anima, Physici est disserere, an non de omni, sed solum de ea, quæ sine materia est. Exquo, inquiunt Græci, animam separabilem à materia sensit. Simplicius quoque afferens Aristotelis testimonium super hoc, Quod enim Deus est semper, inquit ipse Aristoteles in undecimo Metaphysicæ, τοῦτο ἡμεῖς ποτὲ κατὰ δύναμιν φιλόθεον ἡμετέραν. χωριστὸς δὲ ὁ θεὸς ἀεί, καὶ ἡμεῖς ἄρ', εἰ καί ποτε. Hoc sumus nos aliquando, uidelicet pro uiribus nostris. Segregatus autem est Deus semper, etiam nos igitur. tametsi aliquando, hoc est, anima à corpore, disiuncta. Sic ait Simplicius in libris de Anima: ut undique fiat perspicuum, separatæ naturæ mentem Aristotelem sensisse. Super his item uerbis, quæ paulò antè produximus, Et hoc solum immortale, & sempiternum, Simplicius, ἐπισῆσαι ἄξιον ὡς παντὶ λόγῳ, θαῤῥοῦν τὴν ὑσιώδη τῆς ψυχῆς νῦν, ἀθάνατον καὶ ἀίδιον ἀκφαίνεται ἵνα καὶ τούτῳ, τάχα πῶς πλάτωνα αὐτῷ συμφωνίαν ἅμα θαυμάσωμεν: Animaduertere hoc uerbum operepretium est. audacter substantialem animæ mentem immortalem, & sempiternam pronuntiat, ut & hac ratione, concordiam eius cum Platone simul agnoscamus. Hæc Simplicius. Super eo item, ubi Aristoteles dicit in libris de Anima: ὲ μνημονεύομεν δὲ, ὅτι τὸν μὲν ἀπαθὲς, ὁ δὲ παθητικὸς νῦς, φθαρτὸς, καὶ ἀνευ τούτου ὲδὲν νοεῖ: Non recordamur, inquit, quoniam hoc quidem impassibile est, mens autem passibilis, corruptibilis est, et sine hoc, nihil sentit. Hæc declarans Simplicius, Non recordamur, inquit, τῶν πρὸ τῆς γεννήσεως, eorum, quæ ante natiuitatem, uel antequam nati essemus: quia descendens animus in corpus, erat sine phantasia. Nihil intelligit autem, non simpliciter, nam animus substantia est, ἐνέργεια, operatio, sed in corpore sine phantasia. Hæc ille. Quibus probatur, Aristotelem mentem sentire à corpore segregatam, ut quæ esset, anteaquam in corpus intrasset, eiusdem futura naturæ post discessum. Quæ separata sentiebat sine phantasmate, pura; in corpore autem sine phantasmate cognoscere non potest; ideo non recordatur eorum, quæ uidit anteaquam uenisset in corpus. Quanquam alius codex habet, non recordatur eorum, quæ post mortem. Quod quidem esset clarius. Ex quo probatur, eandem eius atque Platonis super animi separatione sententiam. Probatur eum sentire, quæ superius Chaldæus, Missa est nobis anima magna induta mente. & quod Poëta:

Sedibus ætherijs spiritus ille uenit.

Et quod Tullius, Animorum in terris nulla origo inueniri potest. Simplicius item in hanc sententiam de immortalitate sic apparet propensus, ut dicat optimos Philosophos, qui hoc senserint. Videtur, ait super libris de animis, loquens de Alcmæone, optimè philosophatus, ut licet ex his quæ Aristoteles adducit cognoscere: ἀθάνατον γὰρ λέγει τὴν ψυχὴν, ὡς ὁμοίαν τοῖς ἀθανάτοις: Immortalem enim dicit animam, ut quæ similis sit immortalibus. Et apud Platonem, inquit, dicitur immortalibus ὁμώνυμον. Super primo quoq; Physicorum idem sic perhibet de intellectu: quorum alter dicatur intellectus potentia, alter intellectus actu: prior coniunctus cum irrationalitate, alter segregatus, τὸ ὲ χωριστὸν, οἷον ὁ ἐνεργείᾳ λεγόμενον νῦς, Velut animus, siue mens actu. Est autem, si quis recte consideret, uerborum Aristotelis, quibus dixit, solam, quæ dicitur mens, ingredi exterius, solamq; diuinam esse, sensus, & interpretatio, qua Marcus Tullius pro Rabirio dixit, Itaque cùm multis alijs de causis uirorum bonorum mentes diuinæ mihi, atque æternæ uidentur esse. Agnoscis duo Aristotelis uerba, quorum alterum, Mentes diuinæ, & quia diuinæ, æternæ. Quod ab Aristotele dicitur θεῖον χωριστὸν, in libris de Anima ἀίδιον, dicitúrque de cunctis mentibus

A tibus humanis,non una,exterius aſsidente.quod,ne fieri quidem poteſt.

Quòd Marcus Tullius pro cunctis Romanis animum & corpus affirmat à Deo ſupremo creatum, ipſumq; animum eſſe ad imaginem, & ſimilitudinem Dei: & quòd cum Moſe mire conſentit.

CAP. XI.

AGITVR, priores conſiderationes fuerunt, hominem totum, ſiue animum, ſiue corpus, à Deo creatum, ueluti lucem immortalem in creatione, (quod Triſmegiſtus, Philo, Pythagoras differebant) radiaſſe. poſtremò quòd cum eiuſmodi naturæ ſit; nihil habet corporeum, ſed à corporibus ſeiunctam, ſegregabilemq; naturam. Hæc autem cunctorum conſenſu comprobantur. Probatum eſt, Ariſtotelem, corpus, opificiumq; humanum, quæcunq; eum cogitatio tenuerit, opus Dei iuxta Theologiam Moſaicam confeſſum. Item, quoniam confeſſus eſt, animum, ſeu mentem, exterius ingredi; potuit probari, ipſam quoque mentem diuinitus afflari eum dixiſſe, niſi uelit eam, (quod tamen magna incommoda ſequuntur) ingenerabilem, & incorruptibilem. Tum quoque monſtratum, ſeparatam, æternamq; ſubſtantiam, & immortalem animi naturam eum aſſeruiſſe. Quæ ſunt omnia in Theologia Moſaica. Denique quod apud omnes declarat animos immortales, eſt quòd, ut Moſes ſcripſit) ſunt ad imaginem, & ſimilitudinem Dei: Et quod Aratus dicebat aſſertum à diuo Paulo, Genus eius ſumus. Id etiam Ariſtoteles confeſſus, ut totam animorum Theologiam ueram appareat eum comprobaſſe. In decimo de Moribus, mentem, ſiue animum uocat ἄρειον, συγγενέστατον θεοῖς, optimam, Dijs quoque maximè finitimam, & conſanguineam, eiuſdem maximè generis, ſimi-
B lis naturæ. Et hac ſimilitudine retenta, & exculta, uocat, ſapientem, qui excolat, & ornet animum, θεοφιλέστατον, Deo chariſsimum. Vides igitur eum aſſerere, unum genus hominis eſſe atque Dei. Moſes diceret, unam imaginem, unam ſimilitudinem. Hæc ſimilitudo immortalitatem declarat. Deſignatur enim, animorum naturam nullam cum corporibus, elementis ue, omnique uiſibili mundo, ſocietatem, ſimilitudinemq; gerere, ſed cum natura diuina modo. Eoq; ſeparabiles eos dixit, & ſempiternos, eorumq; eandem atque Deorum ſupremam felicitatem cenſuit. Nam felicitatem Dei pronuntiat eſſe, ὥστε ἡ τοῦ θεοῦ ἐνέργεια μακαριότητι διαφέρειν, θεωρητικὴ ἂν εἴη: Speculationem beatitudine mirabili. Huiuſcemodi quoque tribuit animis humanis beatitudinem. Proſequor igitur cæteros etiam, & ſatos à Deo animos noſtros, & ſimili natura imagineq; inſignitos prodidiſſe. Nam Tullius pro cunctis Romanis, quorum in Philoſophia, rerumq; magnarum cognitione facile princeps, antequam illuceſceret ueritas hodierna mundo, diuino naturæ inſtinctu, & hac ipſa, de qua loquimur, quam dedit nobis Deus Diuinitatem, Eſt igitur, inquit, quoniam nihil eſt ratione melius, eaq; & in homine, & in Deo. Prima hominis cum Deo, rationis ſocietas: Deinde, ut homines agnatione, & gente teneantur: Ad hæc, quòd aliquibus cohæreãt homines, hoc eſt, ſocietatem habeant cum hoc mundo, è mortali genere ſumpſiſſe, animum eſſe ingeneratum à Deo. Ex quo uerè uel agnatio nobis cum cœleſtibus, uel genus, uel ſtirps, appellari poteſt. Eiſdem libris, Nunc quoniam hominem, quod principium rerum reliquarum eſſe uoluit, generauit, & ornauit Deus. Ecce Marcus omnem primum Moſaicam, exinde Peripateticã Philoſophiam Latinis uerbis luculentius aperuit. Agnoſcis illud Ariſtotelis θύραθεν, extrinſecus animum ingredientem. Scilicet generatus eſt à Deo. Nam fragilia quæ ſunt in homine, ut Moſes quoq; perhibuit, è terra ſumpta ſunt, animus ſolus generatus à Deo; Moſes diceret, afflatus; Princeps

Peripateticorꝝ, exterius ingrediens. Vnde ingrediens, niſi generatus à Deo? Agno- C
ſcis item declarationem nominis Græci apud Ariſtotelem συγγενικῶς, ſcilicet Latinè uel agnatio, uel ſtirps, uel genus cum cœleſtibus. Et diuus Paulus ſuperius ex Arato, Genus, inquit, cum ſimus Dei. Et Pythagoras, θεοῦ γάρ ἐσμεν βροτοῖσι. Vides tot declaratores Hebraicæ Theologiæ, & nouiſsimorꝝ temporum ueritatis, anteaquã nuntius cœleſtis eam diſſeruiſſet, humanis animis impreſſæ. Denicꝙ Marcus idem concludens, & ea quæ Moſes ſuper à Deo conceſſa homini ſimilitudine ſua prodidit, mirabili conſenſu pronuntians dicit, Iam uerò uirtus eadem in homine, ac Deo eſt, neque ullo alio ingenio præterea. Eſt autem uirtus nihil aliud, quàm in ſe perfecta, & ad ſummum perducta natura. Eſt igitur homini cum Deo ſimilitudo. Non'ne uides eandem Theologiam naturæ, atqꝙ Moſis, omniumcꝙ gentium, quam Deus reuelauit? Alteram prodidit, attulitcꝙ de cœlo Deus, alteram docuit Natura. Sed eadem utracꝙ eſt. Natura docuit hominem è Romanis ſapientiſsimum, quod ueriſsimum fuit, eocꝙ naturale declaratum à Moſe, hominem factum ad imaginem Dei. Moſes ex notione, ſcientiacꝙ diuina, uti priore; cæteri ſignis, & coniecturis, ut poſterioribus acceperunt. Ex his igitur conſtat, ut Ariſtoteli fuit extorta prædicatio, locis inter ſe collectis, Deum corporis & animi humani autorem fuiſſe, animumcꝙ ipſum profectum exterius in corpus, eumcꝙ eſſe ſeparatum à corporibus, ac immortalem: ſic Tullium eandem ſcientiam de animo, & corpore docuiſſe. Siquidem non ſolum animum ut tam multis exemplis, ſed etiam corpus, omnéque corporis opificium, probatur eum autorem Deum clara uoce prædicaſſe. Nam ut etiam in creatione animi inſiſtam, quod Moſes ſimplici uerbo prodidit, Deum ad imaginem, & ſimilitudinem ſuam, hominem creaſſe: Marcus Tullius perinde ac ſi Moſen interpretari Latinis decreuiſſet, dixit in primo de Legibus, Non faciam longius, huc enim pertinet animal hoc D
prouidum, ſagax, multiplex, acutum, memor, plenum rationis, & conſilij, quem uocamus hominem, præclara quadam conditione generatum eſſe à ſupremo Deo. Ecce homo generatus à ſupremo Deo. Generari autem Latinis, non ſolum procreare eſt, ſed etiam facere. Non eſt ab alio generatus, & creatus homo, niſi à ſupremo Deo, nõ à Sole ut impius, dementiſsimuscꝙ Iulianus, non à minoribus Dijs, ut ſecum diſſentiens uidetur in Timæo aſſeruiſſe Plato: ſed à ſupremo Deo; quem ob hanc cauſam, antiquiſsimus Poëtarum, patrem hominum, atque Deorum ſemper clamat. Ab illo ſupremo Deo eſt generatus, qui propter ſupremam uirtutem, ac potentiam, cœlum creauit & terras. Et quòd eum ad ſimilitudinem ſuam creaſſet, factus eſt animal prouidum, ſagax, multiplex, acutum, memor, plenum rationis, & conſilij. Hæc enim eſt ſimilitudo, imagocꝙ illa diuina. Quod autem corporis quoque Deum, quemadmodum & Moſes, prædicauerit autorem, ei tribuens omnem membrorum, iuxta ſuperiores, præcipuè Triſmegiſtum, Archytam Tarentinum fabricam, adeò pulcherrimum eſt noſſe, ut explicatiorem ferme ſuper eo Theologiam tradiderit, quàm ipſe Moſes, qui compendioſè, ſuccinctecꝙ ſcripſit. Loquens igitur de quibuscꝙ pulcherrimè conſtructis à Deo membris, decꝙ uenis & arterijs, per quas ſanguis & ſpiritus per omne corpus diffunditur: Vtræcꝙ autem, inquit, crebræ, multæcꝙ toto corpore intextæ, uim quandam incredibilem artificioſi operis, diuinicꝙ teſtantur. En opus artificioſum, opus item diuinum, quemadmodum & Lactantius, dicit, corpus humanum, uenas & arterias per omne corpus frequentes eſſe, non niſi diuini operis exemplum. Tale quid innuebat breuiter ſuccinctecꝙ Moſes, cum dixit, Deum tuliſſe limũ terræ, incꝙ humanam effigiem eam finxiſſe, uenas, & arterias adhibuiſſe. Totum retulit paucis Moſes: Tullius cum cæteris, partes omnes. Nam proſequitur, Ad hanc

prouid

A prouidentiam Naturæ tam diligentem, tamq; ſolertem, adiungi multa poſſunt, è quibus intelligatur, quantæ res hominibus à Deo, quam que eximiæ tributæ ſint, qui primum eos humo excitatos, celſos & erectos conſtituit, ut Deorum, hoc eſt, ſtellarū cognitionem, cœlum intuentes capere poſsint. Ecce Marcus, quod alius ex illis:

Os homini ſublime dedit, cœlumq; uidere
Iuſsit, & erectos ad ſidera tollere uultus.

Non ne ſubſcribunt omnes ad unum Hebraicæ Theologiæ, cum tot res datas hominibus à Deo fatentur, data interius, & exterius cuncta commoda, ut nuſquam prouidentiam dormitaſſe, ſed cuncta beneuolentiſsimè prouidiſſe iure dicendum ſit? Atq; ut membrorum apparatum omnem iam prætream, ipſam corporis ſtaturam, quòd erecta, & excelſa, ab humoq; excitata ſit, contemplans, eò pertinere docentibus eis intelliges, quòd homines decreuit, contrà quàm cæteros animantes, cœlum ſuſpicere. Hoc Deus inuenit, fecit, cogitauit. Hæcq; non modò in ſecundo de Natura Deorum, tam ſapienter, mirabiliterq; confeſſus eſt Marcus, ſed repetit etiam in primo de Legibus, Figuramq; corporis, inquit, habilem & aptam ingenio humano dedit. Nam cum cæteras animantes abieciſſet ad paſtum, ſolum hominem erexit ad cœli cognationem, domicilij q; priſtini conſpectum excitauit. Hæc tametſi Naturam, ſuperius autem Deum feciſſe confitetur, agnoſcis tamen eodem in loco eum habere Naturam, atq; Deum, cum tribuit eadem opera utriq;, ſicut Ariſtoteles, Deum atq; Naturam ſemper in Philoſophia ſociat. Et Natura ſine ratione, ac mente, temeritas, & caſus eſt, ratione autem prædita, quod ipſe docet, operansq; cum ſapientia, ſolus Deus. His igitur facile cernitur, eandem eſſe ſuper humana creatione, omnium gentium, atque ipſorum etiam Romanorum (Nam Marcus cunctis eis ferme doctior, & eloquen-
B tior, pro cunctis perhibet) atque Moſaicam, Hebræorum, ac noſtram Theologiam. Omnis enim is de creatione hominis, de pulchritudine totius opificij, de membrorū uenuſtate, multiplex apud eos ſermo eſt, eorum explicatio, quæ paucis, & ad morem Hebraicæ linguæ, prodita ſunt à Moſe de imagine, & ſimilitudine diuina, de dominatu ſuper omnes animantes, & omni terra: Cum primis, quòd ipſe creaturus Deus acceſsit, manus ſuas admouit: quæ diuinitus illi quoq; prodiderunt.

Variæ, multiplicesq; Senecæ ſententiæ de immortalitate, originеq; animorum. Fateri eum delibatos, aut fuſos eos à ſpiritu diuino. Futuros in æterna requie inter beatorum choros poſt à corpore diſceſſum. De eorum cum Dijs cognatione, de ſempiterna luce, fortunatorum ſedibus.

CAP. XII.

MIRABILIS igitur eſt Romanæ, quemadmodum Græcæ Theologiæ cum Hebraica, de conditione animorum concordia, ſiue ſit eorum deſignandus ortus, atq; origo, ſiue natura, proprietasq;, ſiue futurus eorum poſt à corpore diſceſſum, ſtatus. Huius Theologię Romanæ diuinus alius interpres Seneca, omnia ferme ſcripſit, de animis, quæ ſacræ literæ, uatesq; cœleſtes philoſophari ſolent, clarus aſſertor, explicatorq; eorum, quæ Plato ante eum Ariſtoteleſq; ſcripſerant de natura animorum. Si quis enim ſcire uelit, quid Ariſtoteles ſenſerit, cum dixit ſolam mentem, quæ Græcè dicitur νοῦς, Latinè uel intellectus, uel animus, uel mens, uenire exterius, ab alia origine ad corpus, Seneca tibi plenè declarabit, Siue quæ Plato de beatitudine animorum, ubi corpus deſeruiſſent. Primúmque cum dubitationē de anima in Epiſtolis iniecisſet, quemadmodū Ariſtoteles, & Plato ſoliti

ſoliti ſunt, demum totum ſe dedit in aſſertionem immortalitatis, magnisq; uerbis C
æternitatem eorum, puritatem, beatitudinem declarauit. Quod ergo dubitat in Epiſtolis dicens, Itaq; de illo quærendum eſt, num poſsit immortalis eſſe: Hoc quidem certum habe, ſi ſuperſtes eſt corpori, propter hoc illum nullo genere poſſe perire. Propter quod non perit, quoniam nulla immortalitas cum exceptione eſt, nec quicquam noxium æterno eſt. Quod ergo Seneca dicit nunc dubitanter, quanquam dicat animum non perire, deinceps omni dubitatione depulſa, totis libris ſuis conſtanter affirmat, animos æternos, primum ad Gallionem: An illud uerum ſit, & à me probatur maximè, homines diuini ſpiritus eſſe partem, ac ueluti ſcintillas quaſdam ſacrorum in terra reluxiſſe, atq; ex alieno loco exiſſe. Audis uerbum Ariſtotelis, quo dixit, animos ingredi in corpus θύραθεν, exterius. Declarabit tibi dicetq; Seneca, ex alieno loco, deinde à ſpiritu diuino, ut clarius intelligas. Et Marcus, Nec inuenietur unquam unde ueniant, niſi à Deo. Dicet etiam animi creationem, fuiſſe radiationem, ſcintillam, quemadmodum Moſes appellat inſufflationem, afflatum. Et hanc Moſes à Deo, Seneca à ſpiritu diuino. Dicet autem Seneca animum eſſe partem ſpiritus diuini, non ſcilicet ſubſtantiæ diuinæ partem, ſed quod poſtea expreſsit, particulam, radium quendam, ſcintillam proiectam à luce ſua: Sicut Moſes flatum: Altero lucis exemplo, altero ſufflationis utente. Vtitur enim etiam Philo Theologus Hebræus fulgoris exemplo, dicens animum eſſe ἀπαυγάσμα quandam ſcintillationem. Quo declaratur ſpiritualis animorum creatio. Oſtendens etiam Seneca diuinam, non terreſtrem, fragilem, corruptibilemq; animorum originem, & quod Marcus ait, Animorum in terris nulla origo inuenire poteſt: ſic dicit ad Lucillum, Animum, inquit, excellentem, moderatum, omnia tanquam minora tranſeuntem, quidquid timemus, optamusq; ridentem, cœleſtis potentia agitat. Non poteſt res tanta ſine adminiculo D
numinis ſtare. Itaque maiore ſui parte illic eſt unde deſcendit: quemadmodum radij Solis contingunt quidem terram, ſed ibi ſunt, unde mittuntur: ſic animus magnus, ac ſacer, & in hoc dimiſſus, ut propius quidem diuina noſcamus, cõuerſatur quidem nobiſcum, ſed hæret origini ſuæ. Illinc pendet, illuc nititur, ac ſpectat, noſtris tanquã melior intereſt. Audis & hic quoq;, Vnde deſcendit? Demiſſus in hunc mundum, in hoc corpus. Audis, origini ſuæ inhæret? Eoq; Deus eſt finis noſter, & deſiderium. Semper illum naturaliter reſpicit animus, recognoſcens originem ſuam. Repetit, inculcatq; tertiò eandem ſententiam Seneca, non in terris eſſe, quemadmodum Marcus ait, ſed alibi originem animorum. In Conſolatione, Facilius, inquit, ad ſuperos iter eſt animis ab hac conuerſatione dimiſsis. Minus enim fecis ponderisq; traxerunt, antequam obducerentur, & altius terrena conciperent. Liberati leuiores ad originem ſuam reuolant, & facilius quidquid eſt illud abſoluti transfluunt. Nec unquam magnis ingenijs chara in corpore mora eſt. Sentis & in his item ad originem ſuam reuolantes animos? Audis iter animorum ad ſuperos? Vides eos aſſerere cum Moſe, non eſſe de terra, aut aqua, quemadmodum aliorum animantium, quos iuſsit Deus terram aut aquas producere, animorum originem; ſed ipſum Deum, qui creaturus animum alio creationis genere, uenit ipſe daturus de ſpiritu flatuq; ſuo? Hæc origo fuit animorum. Dicitur à Moſe diuinitus edocto; dicitur & ab his, quos ipſa ratio prudens, & natura docebat. Inculcat de filio Martiæ, Ipſe quidem æternus, meliorisq; nunc ſtatus eſt, deſpoliatus oneribus alienis, & ſibi relictus. Hæc quæ uides oſſa circum nobis, neruos, & obductam cutem, uultumque, & miniſtras manus, & cætera, quibus inuoluti ſumus, uincula animorum tenebræque ſunt. Obruitur his animus, fugatur, arcetur aduerſis, omne illi cum hac carne graue certamen eſt.

Ne

A Ne abſtrahatur, & findatur, nititur illo, unde dimiſſus eſt. Ibi illum æterna requies manet. Hæc mirabilis Philoſophus. In quibus ſentis, inſtinctum, qui fuit à Deo, cunctos homines docuiſſe, quæ docuit Philoſophia cœleſtis, Quòd hoc corpus ergaſtulum, & carcer eſt animi. Ob quam cauſam magnus ille Theologus clamat, Cupio diſſolui, & eſſe cum Chriſto. Audis etiam Philoſophum profanum, nempe non Chriſtianum, Aeternam requiem animorum decantantem, cum ſolutis uinculis liberiores erimus. Audis etiam, Vnde demiſſus eſt: Moſes, quemadmodum multi Philoſophi, diceret, A' Deo dimiſſus. Audis quod ait ſapiens, Terrena inhabitatio deprimit ſenſum multa cogitantem. Addit eodem loco, lacent, inquit, oſſa, cineréſque, non magis illius partes, quàm ueſtes, aliáque tegumenta corporum. Integer ille animus paulum ſupra nos commoratur, dum expurgant inhærentia uitia, ſitúmque omnis mortalis æui excutit. Deinde ad excelſa ſublatus inter felices currit animas, excipit'que illum cœtus ſacer, Scipiones, Catones. Hactenus Philoſophus ille diuinus. Certè nihil in his eſt, quod non penè uideatur è theſauris ſapientiæ hodiernæ depromptum. Totius Philoſophiæ confirmatio, Eorúmque omnium aſſertio, quæ principes Philoſophorum Plato, & Ariſtoteles & omnis ante eos cœtus priſcorum, de animis æternis, puritate eorum, limpidáque ſubſtantia, uariis modis cecinerant. Vides nullos egregios Philoſophos, quos ingenij ſublimitas ſeparat à uulgaribus, non conueniſſe ſuper animorum immortalitate. Ecce integer animus, nihil terris relinquens. Quare nihil relinquens? quia, ut ait alius eminentiſsimus Latij Philoſophus, Animorum in terris nulla origo inueniri poteſt. Ecce dicitur à Seneca, quod à noſtræ ſapientiæ, ſalutis'que principe: Multi ab Oriente, & Occidente, uenient, & recumbent cum Abraham,
B Iſaac, & Iacob, in regno cœlorum. Is eſt enim cœtus iuſtorum, beatorum, cœlicolarum, qui uenientes è terris iuſtos triumphantes excipiunt. Ecce item philoſophatur, ut mirabile ſit, Seneca, de expurgatione quæ ſentiuntur à noſtris, quòd ſordibus ex terrena habitatione contractis purgatur animus in locis, quos Deus ipſe nouit: purgatus admittitur ad ſuperos: purgatur autem non diutius, ſed paulum, ſitúmque mortalis æui excutitur. En felices animæ, inter quas currunt animi iuſtorum, ſociæ canentes unà, triumphantéſque. Amplius dici de beatitudine, æternitatéque animorum non poterat. Hæc uerò ſenſerunt antea Plato & Ariſtoteles, ſed Plato clara uoce. Ariſtoteles obſcurius. Addit item Seneca eodem libro, Erubeſce quicquam humile, & uulgare, & mutatos in melius tuos flere. Aeterna rerum per uaſta, & libera ſpatia diuiſi, non illos interfuſa maria diſcludunt, nec altitudo montium, aut inuiæ ualles, aut incerta uada ſirtium. Tramites plani, & ex facili mobiles, & expediti, & inuicem peruij ſunt, intermiſtiq; ſideribus. Hæc ille. Vides & nunc animos mutatos in melius. Sentis deſcriptam libertatem animorum corpora egreſſorum, quos nec montes coërceant, nec maria diſcludant, quo minus inter ſe ultro, citróque commeent, alloquantur, ſéque inuicem fruantur. Aſſerens autem eandem ſententiam, quòd animi ſacri mutentur in melius, beatíque omnes æternis uoluptatibus, ſocij ſe uidentes, noſcentéſque fruantur, dicit, Cur in domo noſtra diutiſsimè lugetur, qui feliciſsimè moritur? Coimus in unum omnes, uidemúsque non alta nocte circundati. Sic ille. Idem de animo noſtro, quem Ariſtoteles uocat νοῦν, eodem libro, Animus, ait, contemplator, admiratórque mundi, pars eius magnificentiſsima, propria nobis, & perpetua, tandiu nobiſcum manſura, quamdiu ipſi erimus. Cernis & hic perpetuam animorum naturam. Exprimens item apertiúsque omnia, quæ apud Ariſtotelem, cæteróſque habentur, diſ-

ſerens, eodem libro, Ideóque nec exulare unquam poteſt liber, & Dijs cognatus, C
& omni mundo, omníque æuo par. Nam cogitatio eius circa omne cœlum, & in
omne præteritum, futurúmque tempus immittitur. Corpuſculum hoc, cuſtodia,
& uinculum animi, huc, atque illuc iactatur. In hoc ſupplicia, in hoc latrocinia, in
hoc morbi exercentur. Animus quidem ipſe ſacer & æternus eſt, & cui non poſsit
inijci manus. Sic ille. Ecce ſunt hic omnia Platonis, Ariſtotelísque de immortalita-
te animorum uerba, ſententiæ. Ariſtoteles in moralibus uocat animum Dijs συγ-
γενέστατον. Seneca dicet Dijs cognatum. Idem Ariſtoteles quarto de Generatione ani-
malium, de alijs animæ partibus locutus, ſubijcit, Relinquitur igitur ut is, qui
dicitur νοῦς, Latinè animus, ſolus ſit diuinus, & exterius aduentans. In libris de
Anima, Immortalis, æternus. Audis etiam Senecam aſſerentem quæ noſter Serua-
tor: Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non poſſunt occidere.
Seneca dicit, Cui non poſsit inijci manus. Aſſerit etiam ore pleno, quæ Moſes de
ſimilitudine animi cum Deo prodidit, dicens, Faciamus hominem ad imaginem,
& ſimilitudinem noſtram. Seneca uerò in eo, quòd in ſapientem non cadit iniuria,
Sapiens autem uicinus, proximúsque Dijs conſiſtit excepta morte, ſimilis Deo.
Quòd autem de morte corporis ſentiat, apparet, cum in eodem libro de conſolatio-
ne ſcribit. Tunc peragratis humilioribus, ad ſumma prorupit, & pulcherrimo di-
uinorum ſpectaculo fruitur, æternitatis ſuæ memor, in omne quod fuit, futurúmque
eſt, euadit omnibus ſeculis. Ecce memorat animorum æternitatem. Declarans au-
tem hæc omnia plenius, nec ullam ambagem relinquens de beatitudine, æternita-
téque animorum, congruénsque cum Theologia noſtra, ſic ſcribit, in libro de Bre-
uitate uitæ: In hoc tam procelloſo, & in omnes tempeſtates expoſito mari nauigan-
tibus, nullus portus niſi mortis eſt. Ne itaque inuideris fratri tuo, quieſcit, tan- D
dem liber, tandem tutus, tandem æternus eſt. Fruitur nunc aperto, & libero cœ-
lo; ex humili atque depreſſo in eum emicuit locum, quiſquis ille eſt, qui ſolutas
uinculis animas, beato recipit ſinu; & nunc liberè uagatur, omniáque rerum natu-
ræ bona, cum ſumma uoluptate recipit. Erras, non perdidit lucem frater tuus, ſed
ſecuriorem ſortitus eſt. Omnibus illud nobis commune iter eſt. Quid fata defle-
mus? Non reliquit ille nos, ſed anteceſsit. Quid his mirabilius? quid aliud qui
cœleſti ſpiritu fuiſſet afflatus, eciniſſet? Ecce igitur animus æternus. Ecce locus
ille beatus, quem ſentit, ſed appellare non audet. Eſt enim Deus, eſt regnum
cœlorum, eſt ſinus Abrahæ. Ecce lux æterna, longe noſtra melior. Ecce non re-
linquimur à noſtris, ſed illi nos antecedunt. Et hæc dixit non Chriſtianus, non
Hebræus, ſed Romanus lingua, quem literæ cœleſtes non imbuiſſent, ſed ipſa ra-
tio duceret. Mirabile certè hodiernæ ueritati, & in declarationem totius Philoſo-
phiæ teſtimonium. Sui quoque ſimilis, & in eadem confeſsione perſiſtens, in
Quæſtionibus naturalibus ait, Surſum ingentia ſpatia ſunt, in quorum poſſeſsio-
nem animus admittitur. Et ita ſi minimum ex corpore ſecum tulit, ſi ſordidum
omne deterſit. Et expeditus, leuisque, ac contentus modico emicuit. Cum illa te-
tigit; alitur, creſcit, ac uelut uinculis liberatus, in originem redit. Et hoc habet ar-
gumentum Diuinitatis ſuæ, quòd illum diuina delectant, nec ut alienis, ſed inter-
eſt ut ſuis. Illic demum uixit, quod diu quæſiuit. Illic incipit Deum noſſe. Hæc
ille. Quæ quidem rationes, Ariſtoteli quoque priori placuerunt, cum dixit in
moribus, ſpeculationem animi, facultatémque intelligendi, diuinam, alterius quàm
omnes alias operationes generis eſſe: Dixit, animum Dijs proximum, cogna-
tum; dixit ſolum hunc eſſe diuinum, immortalem, ſempiternum, incorruptibi-

A lem. In argumentum Diuinitatis eius accepit ipſam ſpeculationem, quæ ſola diuina ſit, ſola beatitudo animi, qui eſt uerus homo: qua etiam Deus, qui eſt purus animus, ſit beatus.

De ſempiternis animis hauſtis ex origine diuina, ex eodem Seneca. De eorum diuina ſtirpe, atq; natura. De natali die, quo peruolabunt ad ſuperos. De uita beata poſt mortem, eiusq; diuina deſcriptio.

CAP. XIII.

DENIQVE non his omnibus, quæ pectore pleno, & uelut copiæ cornu effudit contentus, in Quæſtionibus naturalibus, & originem diuinitus eis eſſe, & immortalitatem aſſeruit, ſic memorans: Animus uerò diuina origine hauſtus, cui nec ſenectus ulla, nec mors onerosi corporis obſtat, uinculis exolutus, ad ſedes ſuas & cognata ſidera reuertitur. Sic ille. Si quis igitur noſſe uellet, quid Ariſtoteles ſentiret, cum dixit, Animum qui Græcè dicitur νοῦς, ingredi θύραθεν, extrinſecus, non ne ſentiet eum reſpexiſſe, quod apertius, & audacius is Philoſophus exclamat, diuina origine hauſtus, Moſes ſua lingua, diuino afflatu? Id Ariſtoteles quoq; dixit, cum mentem uocauit συγγενέσθαι, ex eodem maximè genere atq; Dij, ex eodem fonte hauſti. Marcus Tullius, ut appareat omnium ſapientiſsimorum concordia, Animos ait decerptos delibatosq; ex Diuinitate. In libro quoque de Conſolatione pulcherrima immortalitatis argumenta decantat. Mobilis enim, inquit, & inquieta mens homini data eſt. Nunquam ſe tenet: ſpargitur, & cogitationes ſuas, in omnia nota, atq; ignota dimittit: uaga & quietis impatiens eſt, & nouiſsimarum rerum lætiſsima. Quod non miraberis, ſi propriam eius originē aſpexeris, non B ex terreno, & graui concreta corpore, ex illo cœleſti ſpiritu deſcendit. Hæc argumenta, Ariſtoteli quoq; mirificè placuerunt, ea omnibus libris ſuis uſurpanti. De Generatione animalium, quòd non ſit ex ſemine, & graui concreta corpore. In libris de Anima, & in Moribus, quòd animo ſit intelligendi diuina facultas, in omnia penetranti, æterna, ſpiritualia noſcenti. Quibus rationibus adductis, pronuntiauit eum, & omnes eius operationes χωριστὰς, ſeparatas, ſegregatas à concretione mortali, non corporeas, non materiales, Solum animum, ſeu mentem diuinam eſſe, exterius ingredientem. Clariſsimè quoque ſui ſimilis ſemper, in Epiſtolis ad Lucillum pronuntiat animos non extingui, diſſipariq; in morte. Videturque etiam de reſurrectione neſcio quid effari, Epiſtola trigeſima ſexta, Et mors, ait, quam pertimeſcimus, intermittit uitam, non eripit. Veniet iterum qui nos in lucem reponat dies. Arbitror hic Senecam rerum reparationem, quam ab antiquiſsimis ſeculis, & oraculis Sibyllarum audiſſent, innuere, quam & noſtræ literæ proteſtantur, cœlum terrámque nouam concinentes. Ab illis, & noſtris, uocata παλιγγενεσία, regeneratio, reparatio: ſed in meliorem ſtatum, quod illi fortaſſe non adeo cognouerunt. Refert igitur ad corpoream uitam, cum ait, Mors intermittit, non eripit uitam. Cum autem mos omnium ſummorum Philoſophorum fuerit, ut ſuper rebus abſtruſioribus aſſerendis, cautè (necdum enim lux ueritatis omnis apparuerat) incederent, præcipuè in hac de animorum immortalitate, eam denique ſententiam, ſuper his eorum, conſtitit eſſe, quam pluribus locis apertioribusque uerbis poſtea confirmarunt. Quod ergo dubitanter ait Epiſtola ſexageſima quarta, & fortaſſe, ſi modo uera fama eſt, recipitq; nos locus aliquis; quem putamus periſſe, præmiſſus eſt. Et quod paulò procul inde, Adijce nunc, quòd ſi modò corporibus

ſolutæ animæ manent, felicioribus illis ſtatus reſtat, quàm eſt, dum uerſatur in C
corpore. Item, Magnus animus Deo pareat, & quicquid lex uniuerſi iubet, ſine cunctatione nunc patiatur, aut in meliorem emittitur uitam, lucidius; tranquilliúsque inter diuina manſurus, aut certè ſine ullo futurus incommodo, naturæ ſuæ remiſcetur, & reuertetur in totum. Hæc inquam quæ cum dubitatione nunc proferuntur, multis alijs locis grandibus uocibus affirmantur; tota animi contentione, pulſis ambagibus, afferuntur. Exprimens enim animi diuinam, incorruptibilémque naturam, ait in eiſdem Epiſtolis, libro octauo, Ratio autem nihil aliud eſt quàm in corpus humanum pars diuini ſpiritus merſa. Dicens rationem partem ſpiritus diuini, ſentit quaſi ſcintillam, afflatum, hauſtum, ſimilitudinem: creationem animi declarans eſſe, non qualem corporum ab elementis corruptibilibus, ſed ab origine diuina, iuxta Moſaicam philoſophiam, incorruptibilem, immortalem propter hanc ipſam originem. Audi autem aureos ſacróque è pectore ſpirantes ſuper æternitate ſermones, in eiſdem Epiſtolis: Tunc animus noſter habebit, quod gratuletur ſibi, cum emiſſus his tenebris, in quibus uolutatur, non tenui uiſu, clara proſpexerit, ſed totum diem admiſerit, & redditus cœlo ſuo fuerit, cum recepit locum quem occupauit ſorte naſcendi. Surſum uocant illum initia ſua. Erit autem illic etiam antequam hac cuſtodia exoluatur, cum uitia diſiecerit, purúsque ac leuis in cogitationes diuinas emicuerit. En Seneca dicit, initia animi ſurſum eſſe, quo reuocetur ſemper animus, quibus uel in corpore purè, iuſtéque uiuendo intereſſe poſſit, inchoans in terris Paradiſum. Eadem affirmat, omnibus modis ingerit, cum ait in ipſis Epiſtolis, Si cui uirtus, animúsque in corpore præſens, hic Deos æquat, illò tendit, originis ſuæ memor. Nemo improbe eò conatur aſcendere, unde deſcenderit. Quid eſt autem, cur non exiſtimes in eo diuini aliquid exiſtere, qui Dei pars D
eſt? Totum hoc quo continemur, & unum eſt, & Deus, & ſocij eius ſumus, & membra. Capax eſt noſter animus, perfertur illò, ſi uitia non deprimunt. Nam ſi aliena ui ad ſumma niteretur, magnus erat labor ire in cœlum. Hæc ille. nunc etiam partem Dei dicens animum, eodem, quo ſuperius monſtrauimus, ſenſu, intelligendus eſt. Quòd autem dixit, totum quo continemur eſſe Deum, uiſum ſuperius, cum de Deo loqueremur, Non ſcilicet mundanum corpus, ſed omnem uitam per omnem mundum diffuſam, diuinam rationem, poteſtatem ubique præſentem, per quem omnes uiuimus, à qua natus animus, natus autem non ex illa ſubſtantia diuina, ſed emiſſus, efflatus ineffabili modo. Eóque ait, ferri animum ad autorem ſuum, niſi uitia depreſſerint, graui pondere in terram detraxerint. Dicit item de eo qui nunquam queſtus eſt, qui paret legibus Dei. Habebat perfectum animum ad ſumma ſui adductus, ſupra quam nihil eſt, niſi mens Dei, ex qua pars & in hoc pectus defluxit. Maximum inquam Lucili argumentum animi ab altiori uenientis ſede, ſi hæc in quibus uerſatur humilia iudicat, & anguſta, ſi exire non metuit. Scit enim quò exiturus ſit, qui unde uenerit, meminit. Hic quoque eſt ea Philoſophia, à mente diuina fluxiſſe in hoc pectus particulam, nato & fato corpore ex ſemine mortali, cœlitus animo demiſſo, corporíque deuincto, parte diuina immortali, cum terrena mortali copulata. Fluxiſſe autem ex mente diuina, ineffabili & incognito nobis modo, clamat item ab altiori ueniſſe animum ſede. Hoc illud Ariſtotelis ὔνραθεν, exterius, extrinſecus, à porta, nempe ab altiori ſede. Idem non rationibus modò de fonte naturæ petitis probat, & animos oriri cœlitus, ab immortali fonte; & poſt diſceſſum in immortalitatis regna reſtitui; ſed & hac ratione lætatur, qua Plato,

A & Marcus, Epistola centesima octaua, cum inquit: De animarum æternitate dis-
serimus, non leue momentum apud nos habet consensus hominum, aut timen-
tium inferos, aut Deos colentium. Sic ait. Hoc quidem argumentum, ut dixi,
placuit etiam Platoni, Ciceroni. Denique Seneca totis effusus habenis, omni-
bus disiectis ambagibus, nusquam amplius hæsitans, sed plenis uelis, immor-
talitatis portum ingressus, canit æternitatem, requiem animorum: & quasi de terris
suspiciens eos sinu diuorum receptos, miratur, exultat, inuitat ad hos triumphos
omnes: ut penè miraculum sit, philosophum profanum uelut ex adytis cœlestis sa-
pientiæ prodeuntem mysteria tanta pectoribus plenis effundere. Epistola centesima
secunda, Cum uenerit dies ille, qui mistum hoc humani, diuinique secernat tempus,
hic ubi inueni relinquam, ipse me diei reddam: nec nunc sine illis sum, sed graui, ter-
renoque pondere detineor per has mortalis æui moras. Illi meliori uitæ, longioriq;
præluditur. Quemadmodum nouem mensibus nos tenet maternus uterus, & præ-
parat non sibi, sed illi loco, in quem uidemur emitti, iam idonei spiritum trahere,
& in aperto durare: sic per hoc spatium, quod ab infantia patet in senectutem, in
alium naturæ sumimur pastum, alia origo nos expectat, alius rerum status. Non-
dum cœlum nisi ex interuallo pati possumus. Proinde intrepidus horam illam de-
cretoriam prospice. Non est animo suprema, sed corpori. Quidquid circa te iacet
rerum, tanquam hospitalis loci sarcinas specta. Transeundum est. Dies iste, quem
tanquam supremum reformidas, æterni natalis est. Quid ista sic diligis quasi tua?
istis operatus es? Veniet qui te reuelet dies, & ex commercio fœdi, atque olidi uen-
tris educat. Aliquando naturæ tibi arcana retegentur, discutietur ista caligo, & lux
undique clara percutiet. Nulla serenum umbra turbabit, æqualiter splendebit omne
B cœli latus. Dies, & nox, aëris infimi uices sunt. Tunc in tenebris uixisse dices, cum
totam lucem & totus aspexeris, quam nunc per angustissimas oculorum uias obscu-
rè intueris, & tamen admiraris illam procul. Quid tibi uidebitur diuina lux, cum
illam suo loco uideris? Hæc cogitatio nihil sordidum animo subsidere sinit, nihil hu-
mile, nihil crudele. Deos omnium rerum testes ait. Illis nos approbari, illis in futu-
rum parari iubet, & æternitatem proponere. Quam qui mentem concepit, nullos
horret exercitus, non terretur turba, nullis ad timorem minis agitur. Huc usque
diuinus uates (sic enim aueo dicere) uelut unus è nostris, à naturæ secretis profe-
ctus, quem docuit prudentia, ratio, uerus instinctus, imò spiritus ipse sanctus, qui
sæpe profanis dedit cœlestia loqui. Quę nostri uates, nuntij certissimi, uocibus æthe-
rijs, per omnes generis humani sedes inuulgarunt, perspicua, notissima fecerunt,
eadem ipse canit. Audis hic nobilissimas, Apostolicas penè uoces: Alia origo nos
expectat. Dies uitæ supremus, æterni natalis est. Ad aliam natiuitatem præpara-
mur. In alium naturæ sumimur partum. Hora illa fatalis, non est animo suprema,
sed corpori. Sentis quàm consonet cum diuino Paulo? Dum sumus in corpore,
peregrinamur à Domino. Audis etiam lætitiam, felicitatem animorum, cum lux
æterna, lux diuina tota clarebit. Cum igitur dicant hæc illi, qui non fuere Christia-
ni; certè constat, solam illam esse, quæ supremo tempore cœlitus fulsit, ueritatem,
cui Philosophorum, sapientissimorumq; omnium uoces consonarunt.

Eternus natalis. nr. et Christiani, martyrd natalis nihilum.

De similitudine, & imagine animorum cum Deo, ex Platone, qui tota sua Philosophia hoc idem perhibuerit: Et quòd hanc causam immortalitatis eorum asseruit.

CAP. XIIII.

AD IMMORTALITATEM animorum comprobandam, prima, præcipuaq; ratio, ex cunctorum mortalium consensu proposita fuit, quòd non sunt ex mortali natura, elementorumq; progenie: sed cum & à Deo, & ad imaginem Dei creatos eos asserant cuncti, doceri possemus omnes gentes Theologiam Mosaicam aut secutas, & comprobasse, inde præclaras has de nostrorum cum Deo similitudine animorum, sententias haurientes, aut ipsam rerum, quam Deus in primordio fecisset, ueritatem hominibus apparentem, se declarasse, & ad sui confessionem ignaros eos fortasse Philosophiæ Mosaicæ, uocasse. Nam omnes superius mirabili consensu, de diuino genere animorum loquebantur: alij eos scintillas, quæ quasi ex Deo fulsissent, aut abscisiones quasdam ex eo: alij delibationes, & haustus: alij afflatus: alij genus eius, & stirpem eos appellantes, Et ut Aristoteles eos uocauit maximè consanguineos Deo, ut sic loquar, siue ex eadem agnatione, & gente, ex quo cunctis hæc erat firma immortalitatis eorum ratio, sic Plato Philosophorum eximius, sæpe dixit idem, & usus est hoc cum primis de immortalitate argumento. Moses ergo (ut Platonem cum eo conferam) scripsit, Deum ad imaginem, & similitudinem suam, hominem fecisse, eaq; est ratio immortalitatis: in Phædone autem, hoc est, in libro de Anima, Plato, Τῷ μὲν θείῳ, καὶ ἀθανάτῳ, καὶ νοητῷ, καὶ μονοειδεῖ, καὶ ἀδιαλύτῳ καὶ ἀεὶ ὡσαύτως, καὶ ᾗπερ ταυτὰ ἔχοντι, ἑαυτῷ, ὁμοιότατον εἶναι ψυχήν: Non'ne, inquit, censes, animum esse similimum ei, quod diuinum est, & immortale, & intelligibile, & uniforme, & indissolubile, & semper eodem modo similiterq; in se permanet? Ecce animus similimus ei quod est diuinum, immortale, cæteraq;, quæ sunt descriptio Diuinitatis, quam solet semper definire Plato, ut est in Timæo, & Politico, multisq; alijs locis, eodem modo semper habentem, uniformem, indissolubilem. Quia solus, ut inquit ille, habet immortalitatem ueram. Ad hæc D νοητὸν, intelligibile, id est, quod sola mente possit intelligi, considerari, non oculis ut corpora, omniaq; sensibus corporeis subiacentia. Dicitq; in Politico, τὸ ᾗπερ ταυτὰ, καὶ ὡσαύτως ἐχειν ἀεὶ, καὶ ταυτὸν εἶναι, τοῖς πάντων θειοτάτοις προσήκει μόνοις: Habere similiter semper & eodem modo, idemq; esse, solis diuinissimis congruit. Huic rei, similimus est, ait, animus. Vides quanta cum Aristotele, & Platone, & horum cum Mose concordia? Aristoteles mens siue animus est Dijs συγγενέστατον, propinquissimus. Plato, ὁμοιότατον, similimus. Moses, Ad imaginem, & similitudinem Dei fecit illum. Marcus Tullius, Est igitur homini cum Deo similitudo. Idem multo mirabilius in Tusculanis, Ergo animus, qui, ut ego, diuinus, ut Euripides audet dicere, Deus est. Ex hac ratione Plato uult animos redire, ubi à corporibus emigrauerint, ad suam stirpem, genus, ad parentem, ad fontem suum, eodem loco, εἰς τὸ ὅμοιον αὐτῇ τὸ θεῖον ἀπέρχεται τὸ θεῖόντε καὶ ἀθάνατον, καὶ φρόνιμον. Nempe, Ad diuinitatem, immortalem, sapientem. Et πρὸς τὸν ἀγαθὸν, καὶ φρόνιμον θεὸν, Ad bonum, sapientemq; Deum. Ac si quis rectè iudicet, eadem de animi immortalitate est sententia Platonis, atque Aristotelis. Nam Aristoteles in libris de Anima, ut uisum est superius, & tot alijs locis, animum dicit χωριστὸν, separabilem, segregatum. In eo libro, & in libro de generatione animalium uocat θεῖον: Ex quo, inquit, relinquitur, solum animum, siue mentem uenire exterius, & hanc solam θεῖον εἶναι, diuinam esse. Immortalem denicq; & sempiternam pronuntiat, καὶ τοῦτον μόνον ἀθάνατον, καὶ ἀΐδιον, Et solum immortale esse, & sempiternum, inquit de Anima. Omnia igitur, ut uides, aperta, clara, nullaq; ratione ambigua apud Platonem, ut similius & conformius loqui non potuerint, ut alter ex ore alterius excepisse uideatur. Rursus eodem libro expressius appellat animum θεοειδὲς, Deiformem. Eaq; etiam Sibyllarum est nuncupatio. In Politico quoq;

eadem

A eadem ſenſit, & pronuntiauit, cum ait, ueritatem in animo, rerumq; bonarum, ac malarum in eo notionem eſſe, θεῖον ἐν δαιμονίῳ γένει, Rem diuinam in genere dæmonio, hoc eſt, in genere diuino; appellans genus diuinum, ſiue dæmonium, ipſam mentem. Quemadmodum in Phædone multis uerbis, & ut Ariſtoteles ſæpiſsime. Ibiq; partem animæ diuinam, uidelicet ipſam mentem uocat ἀϊδιγενὲς, generis ſempiterni, dicens, περὶ τὸ ξυγγενὲς, τὸ ἀϊδιγενὲς τῆς ψυχῆς αὐτῶν μέρος. Vt in hac æterna animę parte ſit res ei ſimilis, nempe notio, ueritas. Ex quo probatur, eandem eſſe de immortalitate mentis Philoſophiam Ariſtotelis, atque Platonis. Sicut enim Ariſtoteles ſemper appellat mentem, ſeparans eam à reliquis partibus animæ, diuinam, immortalem, ſempiternam, Dijs ſimilimam, ac propinquiſsimam; ſic Plato τὸ ἀϊδιγενὲς μέρος ψυχῆς, Sempiternam animi partem, ſimilimam rei diuiniſsimæ, perpetuæ. Vt idem ipſe Ariſtoteles, loquens de anima corporis uitæq; corporeæ informatrice, ſeparat ſemper mentem, quæ ſapit, intelligit, recordatur; ei tribuens omnia, quæ teſtentur eam immortalem, nunc diuinam dicens, nunc ſeparatam, nunc exterius uenientem, nunc ex genere diuino; ſic quoque Plato, quem prorſus conſtat ſecutum Ariſtotelem, in Alcibiade, clariſsimè fatetur: ἔχομεν οὖν εἰπεῖν τί ὅτι περὶ ψυχῆς θειότερον ἢ τοῦτο, περὶ ὃ ἐπίσταστε τὴν φρονεῖν ἂν ἔχομεν. Τοῦ θείου ἆρα τοῦτο ἔοικεν αὐτῆς, καί τις εἰς τοῦτο βλέπων, καὶ πᾶν τὸ θεῖον γνοὺς, θεόντε, τὴν φρόνησιν ἂν οὕτω καὶ ἑαυτὸν ἂν γνοίη μάλιστα. Poſſumus ne igitur, inquit, dicere, quid ſit in anima diuinius? an hoc, circa quod eſt ipſum noſſe, & ſapere? Nequaquam, inquit. Ergo diuinitati, hæc pars animæ ſimilis eſt, & qui in hanc reſpiciat, totamq; Diuinitatem, Deumq;, & ſapientiam, ſic & ſeipſum ſanè maximè noſcat. Hæc quoque non Ariſtotelis modò, ſed Moſis Theologia eſt, Ad imaginem Dei fecit illum. Non ne uides eadem clamantes, aſſeuerantesq; maximos Phi
B loſophos, aliorum Philoſophorum anteſignanos, ac principes? Docebat enim eos hanc Natura Theologiam, quam Moſen inſtruxit priſcosq; doctor ipſe Deus. Nec mirum, inueniri, qui Ariſtotelis intimam hanc Philoſophiam profundè non percipiant. Non enim fontem Philoſophiæ huius agnouerunt; eoq; nouis dogmatis repertis, dicta eius, quorum ſunt ferè parum capaces, deprauarunt. Eadem Plato quæ ſuperius, cum Moſe mirabiliter conſentiens retulit in Protagora de agnatione, generis propinquitate inter hominem, ac Deum, quæ poſt Ariſtoteles, inde Marcus, atque alij uſurparunt. Refert eo libro Plato ea, quæ apud Moſen, & Aegyptios reperta uetuſtiſsimi Græcorum, paulo ſecus, quàm in fonte eſſet, tradiderunt, de homine ficto à Prometheo: ἐπειδὴ δὲ ὁ ἄνθρωπος θείας μετέσχε μοίρας. πρῶτον μὲν διὰ τὴν τῷ θεῷ συγγένειαν, ζῴων μόνον θεοὺς ἐνόμισε. καὶ ἐπεχείρει, βώμους τε ἱδρύεσθαι, καὶ ἀγάλματα θεῶν: Cum autem homo, diuinæ particulæ particeps effectus eſſet, primum quidem propter conſanguinitatem, agnationemq; Dei, ſolos Deos ex animantibus opinabatur. Aggreſſusq; aras erigere, & ſtatuas Deorum. Vides hic partem Dei, & propinquitatem, illud ipſum, quod Ariſtoteles uſurpauit nomen, θεοῖς συγγενέστατον. Oſtendit Philo Iudæus hanc eſſe Theologiam Moſaicam: πᾶς ἄνθρωπος, κατὰ μὲν τὴν διάνοιαν ὠκείωται θείῳ λόγῳ, καὶ μακαρίας φύσεως ἐκ μαγεῖον ἢ ἀπόσπασμα, ἢ ἀπαύγασμα γεγονός: Omnis homo ſecundum mentem aſsimilatur, domeſticus eſt, Verbo diuino, naturæ beatæ imago, uel abſciſsio, aut radius factus. Et diuus Paulus, Genus ergo cum ſimus Dei. Ex quo animorum immortalitas comprobatur. Hanc ob cauſam perhibet idem in Gorgia, priſcos Poëtas, qui diuini eſſent, unanimiter immortalē animam dixiſſe: φασὶ γὰρ τὴν ψυχὴν τὸ ἀνθρώπου εἶναι ἀθάνατον. Ea fuit priſcorum ſapientia, cui quid recentiores poterunt obijcere? Similiter in nono de Repub. ut Ariſtoteles, ſolam mentem diuinam dixit, ſic ipſe, τὸ θεῖον ἐν αὐτῷ ἄρχον, Diuinitatem, uel partem diuinam in

uno

unoquoque homine imperantem. Ibidem, τὸ θειότατον, diuiniſsimam uocauit ratio- C
nem, prudentiam, ſicut cupiditatem feram agreſtem: Illam quia ex genere diui-
norum, ex immortali genere. Vſque igitur ad rauim uociferatus eſt, prædicauit,
animum eſſe ad imaginem, & ſimilitudinem Dei; totiſq; ſuis libris, ubi locus is tra-
ctandus eſſet, aſſeruit, hocin primis utens ad immortalitatem argumento. Itaq; in
decimo de Republica repetit ea, quæ dixerat in Phædone, cæteriſq; libris: Oportet,
inquit, de anima cernere, ἐς τὴν φιλοσοφίαν αὐτῆς, καὶ ἐννοεῖν ὃν ἐφάπτεται, καὶ ὁίων ἐφίεται ὁ-
μιλιῶν, ὡς ξυγγενὴς ὂσα τοῦτο θείου, καὶ ἀθανάτου, καὶ ἀεὶ ὄντος: Quænam Philoſophia eius, & co-
gitare, quæ contingat, & optet conſuetudines, & colloquia, ut quæ conſanguinea ſit,
diuinæ, & immortali, ſemper exiſtenti rei. En igitur teſtatur, animum eſſe propin-
quum, affinem, cognatum, connaturalem rei diuinæ & immortali. Sumus enim ge-
nus eius, tanquam ab eo nati, procreati, ſati. Eoq; è terra creato corpore, ſpiritum di-
miſit à ſe ipſo. Ex hiſq; denuo conſtat, & conſtare conſtantiſsimè, fortiterq; quiſque
poterit aſſerere, eandem Platonis, atque Ariſtotelis eſſe de animi immortalitate ſen-
tentiam, eiſdem nominibus, eodem ſermone ab utroque deſcriptam, declaratam,
definitam. Quibus rationibus, & fonte Peripateticæ Philoſophiæ reperto, quem
Auerroës, alìq; Peripateticorum aut neſcierunt, aut non animaduerterunt, erro-
ris eos ſui coarguemus, oſtendentes dogmata, quæ ad tollendam animorum immor-
talitatem excogitarunt, ex ſumma imperitia, & impudentia eos confinxiſſe, ſiue
unicum in cunctis intellectum, ſiue ſingulum cuiuſque, mortalem aſſerentes. Dice-
musq; eos neſciſſe, Ariſtotelis de animæ parte diuina doctrinã, Platonis fuiſſe prio-
ris, qui talia dicens, de mente, uel animo, & ad immortalitatem eius probandam di-
xerit, & animo prodigioſam illam cunctorum animorum unitatem non ſpectarit.
Quæ nec Ariſtotelem oporteat conſideraſſe, attendiſſe, cuius omnis de mentis im- D
mortalitate, ac diuinitate ſermo fluxit ex fontibus Platonis. Siquidem in Timæo
quoque ad hanc eandem rationem ſpectat, quòd dixerit animam φυτὸν, οὐκ ἔγγειον, ἀλλὰ
οὐράνιον, ἐκεῖθεν γὰρ, ὅθεν ἡ πρώτη τῆς ψυχῆς γένεσις ἔφυ: Plantam non terreſtrem, ſed cœle-
ſtem, quòd inde primum animi exordium fuerit. Videlicet quod Marcus Tullius:
Animorum, inquit, in terris nulla origo inueniri poteſt. Et quod Ariſtoteles: Cor-
pus, ait, & anima ſenſitiua, à ſpuma uentris naſcitur, animus autem ſolus eſt diuinus,
& ſolus ſeparabilis, ſolusq; ingreditur exterius. Quid exterius ſit, declarat Plato:
ſed & Moſes prior, A' Deo demiſſus in corpus. Inde natus, inde ſatus, & plantatus.
Quis non intelligit, eandem trium ſummorum hominum eſſe Philoſophiam, fluen-
tem primum à Platone ad Ariſtotelem, ab his ad Tullium? Addit Plato, quod Ari-
ſtoteles item, & Tullius ſecuti ſunt, ea quæ ſapiunt, neceſſariò immortalia eſſe, &
diuina, φρονεῖν μὲν ἀθάνατα καὶ θεῖα, ἄνπερ ἀληθείας ἐφάπτηται, πᾶσα ἀνάγκη τοῦτο. Hæc enim ra-
tio ſemper eſt apud Ariſtotelem. Sunt immortales animi, non ad unum uniuerſalem
intellectum redeuntes. Nam ſummi uiri nunquam unum illum intellectum agnoue-
runt. Recentiorum Philoſophorum inuentum: quos operæpretium eſſet errorem
ſuum agnoſcere; ſi pertinaces ſint, ueluti furentes, maleq; ſani ex omni Philoſopho-
rum Republica exturbandi. Neque enim uel ratio, uel præceptoris autoritas eos
ad hæc flagitia concipienda deduxit, ſed inepta perſuaſio. Ariſtotelem hominem
mortalem, & qui, ut cæteris homines falli poſſet, defendendum eſſe, ne ſibi contra-
dixiſſe uideatur. Contraria uerò ſunt, dogma de æternitate mundi, & animorum
æternitate. Malueruntq; cadere, obſcurariq; ueritatem, quàm hominem mentiri,
ac falli potuiſſe. Quod cum ſit ſummæ dementiæ, eam ſuis profeſſoribus relinque-
mus, bonos, & ſanos ad hæc conſideranda inuitantes. Addit enim ſimilis ubique ſui

Plato

A Plato in quinto de Legibus, Omnium, quæ noſtra ſint, poſt Deum, ſiue, ut mos loquendi temporis eius fuit, poſt Deos, diuiniſsimam eſſe, ſimilimamq; ipſis Dijs animam noſtram: πάντων γὰρ τῶν ἁυτοῦ κτημάτων μετὰ θεὸς, ψυχὴ θειότατον, οἰκειότατον ὄν. Vides eum appellantem animam familiariſsimam, propinquiſsimam ipſi Deo, quod Ariſtoteles in Moribus, συγγενέστατον. Sic quoque in ſexto dicit, hominem educatum ſapienterq; innutritum, eſſe animal mitiſsimum, ac θειότατον, diuiniſsimum. Haud ſecus etiam de diuinitate animorum, & cum Deo propinquitate, perhibuit in decimo, loquens cum eo, qui Deos eſſe putaret: ὅτι μὴν ἡγῇ θεὸς, συγγένεια τις ἴσως σε θεία πρὸς τὸ ξύμφυτον ἄγει, τιμᾶν καὶ νομίζειν: Quòd quidem Deos arbitraris, fortaſſe quædam agnatio, affinitasq; diuina te ducit ad ſimile colendum, & credendum. Idem ſermo, idem nomen atq; apud Ariſtotelem in decimo de Moribus, ut conſtet eum hinc didiciſſe. Denique Plato, autore Plutarcho de Placitis Philoſophorum, uocaliſsimè pronuntiauit, animam, & diuinitus natam, & immortalem. Plato inquit, τὸ μὲν λογικὸν ἄφθαρτον, καὶ γὰρ τὴν ψυχὴν, οὐ θεὸν, ἀλλὰ ἔργον ἀϊδίου θεοῦ ὑπάρχειν: Partem rationalem eſſe immortalem. Etenim animam non Deum eſſe, ſed opus æterni Dei. Quanta cum Moſaica Theologia ſimilitudo?

De Phocylide uetuſtiſsimo Poëta, qui dixit animam immortalem, digreſſamq; à corpore fieri Deum. Et quòd ſimilia confeſſa eſt antiquiſsima Theologia Magorum.

CAP. XV.

B PHOCYLIDES è priſcis illis uenerãdis Græciæ, qui ante Philoſophos floruerunt, uatibus, mirabiliter omnẽ Moſaicam Chriſtianamq; Philoſophiam de animi creatione, & immortalitate, & quòd ei ſit imago diuina, confirmat, in ſuis de uita degenda præceptis: Corpus, inquit, ſumptum è terra:

ψυχὴ δ' ἀθάνατος, καὶ ἀγήρως, ζωὴ δ' ἀεὶ πάντοτε,

Sed uiuunt animi, ſemper ſine morte, ſenectaq;.

Quid hac ſacroſancta priſca, cui merito poſteriores aſſurgant, Theologia uenerabilius? Autor autem Suidas è carminibus Sibyllinis, hanc Theologiam Phocylidem hauſiſſe. Addit idem:

λείψανα ἀκριχομένων, ὀπίσω δὲ θεοὶ τελέθουσι.

Defunctis ſupereſt uita, & Dij deinde creantur.

Aſpicis reliquias defunctorum, quorum tametſi intereant corpora, uiuat tamen animus, & adeo uiuat, ut Deus exiſtat. Erunt enim, ut ait Chriſtus, omnes æquales Angelis Dei. Et, Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri. Addit quoque Phocylides,

ψυχαὶ γὰρ μίμνουσιν ἀκήρειοι ἐν φθιμένοισι,

Incorrupta manet anima nam luce carentum.

Quid quòd uel reſurrectura corpora prædixit à Sibyllis edoctus, uel ab his tenebris prædicauit animos abituros ad lucem, hoc carmine?

Καὶ τάχα δ' ἐκ γαίης ἐλπίζομεν ἐς φάος ἐλθεῖν.

Atque breui è terra ſperamus ſcandere ad auras.

Eſſe autem animum ad imaginem, & ſimilitudinem Dei, iuxta Theologiam Moſaicam, ſic idem aſſerit,

Πνεῦμα γὰρ ἐστὶ θεοῦ χρῆσις θνητοῖσι καὶ εἰκών.

Spiritus eſt uſura Dei, mortalibus atque imago.

Hæc autẽ Phocylidis & Græcorũ de immortalitate animorũ ſententia, fuit etiã Chal-

Dogmata Magorum.

dæorum,quos Græci ſequebãtur.Nam Magi,quorꝝ dogmata,paucis quibuſdã uer- C
ſiculis comprenſa circũferuntur,quæ Platonem ; Platonicoſq; legiſſe deſumpſiſſeq; ex his multa,Philoſophi Græcorꝝ teſtantur,quorum teſtimonijs utuntur Proclus & Simplicius,ad alia hæc habent de immortalitate : ζήτησον παράδεισον· ἐν ἀμφιφαῆ θ᾽ ψυχῆς χῶρον : Quære Paradiſum,clariſsimã animorꝝ regionem. Ecce uocat , dicitq; animos eſſe cœleſtes , quorꝝ regio ſit flagrantiſsima , diuorꝝ patria. Hoc declarans Pletho Gemiſto Platonicus,animam dicit iuxta Platonem,& Pythagoram, indiuiduæ ſubſtantiæ,à materia prorſus ſegregatam,quemadmodum mentes ſupercœleſtes: οἷς καὶ συγγενῶς πως τὰ ἔργα ἀποδίδωσι τῶν αὐτῶν, ὧν περ καὶ ἐκεῖναι ἐφαπτόμενα καὶ αὐτὰ. θ᾽ τῶν ὄντων ἀληγνώσεως, καὶ θεωρίας, ἄχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ ἀνωτάτω θεοῦ, καὶ διὰ τοῦτο, ἀνώλεθρον : Quibus ſimiles operationes efficit,attingens ad eadem atq; ipſe,nempe rerum notiones , & contemplationes, uſq; ad ipſum ſupremum Deum:Eoq; incorruptibilis. Audis rationem Chaldæorꝝ, eandem & Platonis,atq; Ariſtotelis,qui cum operationes mentis conſideraſſent cœleſtes eſſe,ac diuinas,cenſuerunt,quæ tales efficeret,immortalem,ac diuinam,corpore quidem ueſtitam,latentemq; ſub cortice mortali.Rurſus eædem Magicæ uetuſtiſsimę ſententiæ,quas Pythagoras & Plato deflorarunt : ψυχὴ ἡ μερόπων θεὸν ἄγχει πῶς εἰς ἑαυτὸν, ὅλην θνητὸν ἔχουσα, ὅλη θεόθεν μεμέθυσαι, ἁρμονίαν αὐχεῖ γάρ, ὑφ᾽ ἣ πέλε σῶμα βροτεῖον ; Anima hominum Deum ferè aſtringit ad ſe,nihil mortale habens. Tota diuinitus ebria facta eſt. Harmonia enim gloriatur,ſub qua eſt corpus mortale. Hæc declarans Pletho,Anima,inquit,humana,Deum ad ſe quaſi aduinciet,ſiue fortiter aſsimilabit, nihil habens per ſe mortale. Tota diuinitus inebriata eſt,ſiue repleta eſt, τῶν θείων καλῶν, diuinorꝝ pulchrorꝝ,uel diuinorꝝ bonorꝝ.Nã tametſi huic mortali corpori eſt deuincta,at & ſic harmoniã nempe unitionẽ nobilitat,uel nõ deturpat,ſub qua mortale exiſtit corpus.Sed & ſentit aliquid in ſe ipſa uelut ipſa exiſtẽs, quæ talẽ toti adminiſtra- D
tionẽ adminiſtret: ὥσε τῶν θνητῶν τοῖς ἀθανάτοις, ἐν ᾧ ἀνθρώπῳ ἐνσμένων, ὅτῳ καὶ τὸ πᾶν ἐς μίαν τινὰ ἁρμονίαν συγκροτεῖσθαι : Quocirca unitis in homine mortalibus, cũ immortalibus , factũ eſt totũ una uelut harmonia.Sic Pletho. Clarus igit̃ ſenſus oraculi. Eadẽ Magica logia ſic iterũ clamãt : ὅτι ψυχὴ πῦρ λυνάμει πατρὸς ἔστι φαεινὸν, ἀθάνατός τε μένει, καὶ ζωῆς βασιλίς ἐστι, καὶ ἔχει κόσμους πολλὰ πληρώματα κόλπων : Eſt anima ignis clarus,ex uirtute paterna. Incorrupta manens,& uitæ eſt regina ſuæq;. Atq; ſinu retinet mundi loca plurima ſola. Hæc declarãs ſupradictus interpres, Virtutẽ,inquit,& potentiã, & uirtutẽ eius intelligibilẽ, & mentẽ paternã,eundẽ ſecundũ Deũ oracula hæc uocãt ubiq;.Primũ omniũ alior, ex patre,& ſuperno Deo profectũ.Dicit̃ igit̃,quòd ab hac paterna poteſtate facta eſt immediatè anima,exiſtẽs ignis lucidus,ſiue diuina quędã ſubſtãtia,manetq; immortalis, διὰ τὴν θειότητα τῆς οὐσίας, καὶ δεσποινίς ἐστι, Propter diuinitatem ſubſtãtiæ, & domina eſt uitæ uidelicet ſuæ,utpote nõ habẽs uitã abijciendã.Nam quæ habemus,quę poſſunt abijci,ac dimitti,horꝝ domini eſſe nõ poſſumus.Et cõtinet anima uidelicet, τὴν τῶν ἑαυτῆς εἰλότητα : Secundũ ſuã æternitatẽ,multas plenitudines mundi ſinuũ , ſiue uariorꝝ locorꝝ ſuorꝝ in mundo,quæ ad rationẽ eorꝝ,quæ hic uixit , ubiq; aſſequitur. Sic illi, ferẽtes animã eſſe lucẽ æternã,puriſsimã. Quod teſtat etiã Plutarchus Philoſophos ſenſiſſe , φῶς τὴν οὐσίαν νομίζοντας : Putant animã nõnulli Philoſophi lucem eſſe natura. In eo quẽ inſcribit,an rectè dictum ſit,uiuẽdo latita , tum alijs coniecturis , tum quia tenebras execratur,iucundiſsimã ſentit lucem. Rurſus Chaldæus alio prodidit oracu-
lo: ἐκτείνας νοερὸν νῶν, ἔργῳ ἐπ᾽ εὐσεβέϊ, ζωσὸν καὶ σῶμα σαώσεις : Extẽdẽs igneã mentẽ,ad pietatis opus,ſeruabis & fragile corpus.Igneã,luminoſam, ut uides,uocat mentẽ , corpus autẽ fluxũ.Quicunq; uixerit piè,reſurget cum corpore ob pietatem,quam coluiſſet, efficiens,utetiã corpus,quod natura fragile,fluxumq; eſt,maneat incolume. Eſt autẽ

uaticinium

A uaticinium de resurrectione corporum. Ignis mentalis est mens, non corporeus. Ideo fallebantur, quos memorat Plutarchus contra Epicureum, quosdam existimasse, animas nunc in cœlo, nunc in terra multis annorum curriculis uagatas, demum resolui in mundo cum Sole & Luna, εἰς πῦρ νοερὸν ἀναφθεῖσας, In ignem mentalem accensas. Sed non potest mentalis ignis, in ignem corporeum resoluí. Tum ignis mentalis est indissolubilis. Generatio igitur, siue creatio animæ à Deo, dicitur quasi radiatio, scintillatio, ut cum ex igne excutitur nitor, aut scintilla. Simplicius primo Physicorum idem perhibet: καὶ γὰρ ἡ ψυχὴ ὑπὸ θεῦ ἐλλάμπεσθαι λέγεται: Dicitur enim anima à Deo radiare. Vera igitur sunt, quæ totis hisce commentationibus adnitimur probare, meliorem, syncerioremq; esse quo magis uetusta sit Philosophia. Multa sunt autem priscorum monumenta, quorum uestigia quædam ab his, quibus temporum uicinitas ea uidere dedit, quæ longinquitas nobis non permisisset, exhibentur nobis. Ecce Clemens Alexandreus in Stromatis testatur similia sensisse uetustissimum Poëtam Epicharmum de immortalitate animorum, atque Phocylidem, prolatis his ex eo: ἐνσεβὴς νῷ πεφυκὼς ὁ πάθοις ὀδὲν κακὸν καταθανὼν, ἄνω τὸ πνεῦμα σῳζόμενει κατ' ὀρανὸν, ψυχάεσε ἀσεβῶν ὑποτρόμοι ὧν γαίᾳ πετῶνται ἄλγεσι φονίοισι, ὑπὸ ζάγλαις ἀφύκτοις κακῶς. εὐσεβῶν δ' ἐποράνιοι νεῦσι κολποῖς μακάρων, μέγαν ἀείσλεσιν ἐν ὕμνοις. Si pietatem animo coluisti, defunctus mali nihil patieris. Sursum in cœlo permanet spiritus. At impiorum animæ sub cœlo uagæ, doloribus sæuis, cruciatibusq; æternis exagitantur. Animi piorum cœlestes, sinu beatorum recepti, iubilant hymnis. Hæc, ut reperi, produxi, meliora fortasse in suo fonte.

B *Epictetum in Philosophia cunctis admirabilem, creatum animum à Deo ad similitudinem suam fuisse confessum: & quòd membra corporis idem disposuerit, animo libertatem dederit.*

CAP. XVI.

SED DIMISSO Platone priscisq; uatibus, cæteros Philosophos audiamus, omni propè ratione, de similitudine, & propinquitate animorum cum Deo, eorumq; ab ipso creatione, iuxta Theologiam Mosaicam nobiscum congruentes, ut appareat unam fuisse semper religionem, ac pietatem, quam si mali homines, & ignari ueritatis, post multa ab eius ortu secula corruperunt, ea cum non culpa fuerit eius, hominum bonorum diligentia repurgata, pristino decori suo reddatur, principe, ac duce ueritatis Deo cunctos instruente, & illuminante. Arianus igitur proponens sententias Epicteti, quem suæ tempestatis homines plurimum admirati sunt, multa ad hanc rationem pertinentia loquitur: εἴπις ὧδε δόγματι συμπαθῆσαι κατ' ἀξίαν δύνατο, ὅτι γεγόναμεν ὑπὸ τοῦ θεοῦ πάντες πεφυγμένως, καὶ ὁ θεὸς πατήρ ἐστι, τῶντε ἀνθρώπων, καὶ τῶν θεῶν, οἶμαι ὅτι ὀδὲν ἀγενὲς, ὀδὲ ταπεινὸν ἐνθυμηθήσεται, περὶ ἑαυτοῦ: Si quis ad hoc dogma, & opinionem, dignè affici posset, quod facti simus omnes à Deo, & Deus pater est hominum, atque Deorum, nihil arbitror de se ipso infame ac degener, humileq; sentiet, & cogitabit. Ecce siue Arianus, siue Epictetus, cuius sententias compilauit Arianus, neuter Christianus, sed Philosophus duntaxat, agnouerunt, prædicarunt, omnes homines factos à Deo, eumq; esse patrem hominum atque Deorum, nempe Angelorum. Quemadmodum uerus, ac legitimus filius eius docuit in mundo homines precari, Pater noster. Et, Estote similes patri uestro, qui Solem suum oriri facit super bonos, & malos. Hoc utiq; continetur rerum primæua, hominum cum primis, atq; Angelorum creatio, & cõgruit cum Theologis ueris Epictetus, hortantibus ut homo suæ dignitatem

tatem noſcat naturæ,& ut attendamus ad petrã/unde exciſi ſumus. Hinc fore,ut nihil C de nobis uile,atq; humile ſentiamus,per uidentes nos eſſe ex genere diuino, habere patrem optimum,clementiſsimum. Rurſus omnem corporis,atque animi creationẽ, in ſummum Deum/perinde atque Archytas,& Triſmegiſtus referentem/cernere potes Epictetum, & Arianum. Vt enim Archytas ſuperius/interiores corporis, atque animi partes,organaq; ad rerum notiones capiendas neceſſaria/diligenter explicans, à Deo formata,poſitaq; memorabat:& ut Triſmegiſtus,omnes ad amuſsim humani corporis artus/executus, ex his/gloriam Dei, antiquumq; hominis opificium/diuinis manibus elaboratum prædicabat, excitans tardos & ſtultos/ad conſideratione artificis, explicantesq; uterque quàm compendioſè Moſes prodidiſſet Theologiam, ad eandem rationem Arianus uel Epictetus/perſequuntur, quæ/tam artificioſè in mundo,& in humano corpore fabrefacta, niſi ſenſu & ratione careamus,clarè de ipſo poſsint artifice teſtari. Num, inquit, Deus/colores fecit, facultatem autem, quibus colores uiderentur, non fecit? Quæ igitur fuiſſet utilitas? certè nulla. At rurſum, ſi facultatem uidendi quidem/feciſſet, res autem quæ caderent ſub oculos non feciſſet, quæ demum utilitas? certè nulla. Quod ſi utraque hæc/feciſſet, lumen non feciſſet, ne ſic quidem/utilitas. Quis igitur aptauit illud ad iſtud, & iſtud ad illud? Quis aptauit gladium ad uaginam, uaginam ad gladium? An nullus? Atqui/ex ipſis operibus/ſoliti ſumus declarare, omnino/alicuius artificis ea conſilio, non temere/facta eſſe: ἆρ' οὖν τούτων μὲν ἕκαστον ἐμφαίνει τεχνίτλν, τὰ δὲ ὁρατὰ, καὶ ὁράσεις, καὶ φῶς οὐκ ἐμφαίνει. τὸ δὲ ἄῤῥεν καὶ θῆλυ, καὶ ἡ πρὸς τλὼ συνουσίαν ἑκατέρου οὐκ ἐμφαίνει. καὶ δύναμις ἡ χρηστικὴ τοῖς μορίοις τοῖς κατεσκευασμένοις ὑπὸ ταῦτα ἐμφαίνει τὸν τεχνίτην: Nunquid igitur hunc artificem, ſingulum quodque opus/oſtendit; uiſibilia uerò, & uiſiones, ipſaq; lux/non oſtendit? Maſculus item & fœmina, & utriuſque ad coitum impetus/non D oſtendit? Tum facultas, quæ/membris his elaboratis utitur, ne hæc quidem/artificem oſtendunt? En/Epictetus, cuius/ſui temporis hominibus, uita, mores, doctrinaq; fuit admirationi, quem Philoſophi ſuſpexerunt, uel ille creationis hoſtis Simplicius, maledicusq; Lucianus, qui fertur/lucernam eius teſtaceam, multis millibus numorum emiſſe, clamat, bonus, & ſanctus, humani corporis harmoniam/aliquem declarare opificem, ferre teſtimonium opificia/de ſuis opificibus. Cum ſtatuas, cum pictas imagines intuemur, ſubitò mens accurrit ad artificem: cum domos, palatia ſuſpicimus, extemplò de opifice cogitamus. Sic, qui non ſit ſtultus omnino, cum tantum in humano corpore artificium, cum oculos, & ad eos colluſtrandos/lucem exteriorem, ipſosq; illuminatos colores perſpexerit, non ne/exclamabit ſuper artifice? Cum uerò/quam propagandorum hominum/& generis per ſecula ſuccedentis artem repererit, cum membra in utroque apta, eaq; generandi cupiditate inflammata/cogitauerit, quid aliud dicet, quàm ſapientiſsimum quendam/talia molitum? Agnoſcęq; hoc loco, explicatam Theologiam Moſaicam, Maſculum,& fœminam creauit eos,& benedixit eis,dicens, Creſcite, & multiplicamini. Quæ enim fuit alia benedictio, niſi membra, uaſaq; genitalia prolificis ſeminibus repleta, & ad generandum/rapida cupidine accenſa? Suſpice nunc,& contemplare, reuocaq; ad animum,ſimilia quoq; confeſſum duobus locis Ariſtotelem, qui præcipuè retulit ab ipſa Diuinitate,factum utrunq; ſexum/ad commiſtionem,& propagationem, ὅτω προωκονόμηται ὑπὸ τὸ θείου, ἑκατέρα ἡ φύσις τότε ἀνδρὸς, καὶ θλ γυναικὸς πρὸς τλὼ κοινωνίαν. Et hæc/quicunq; iudex æquus eſſe uelit, clarè/ad exordium in Theologia Moſaica, totamque illam operationem, quam ſimili modo/uetuſtiſsimus Iob admiratus decantauit, ſpectant: Manus tuæ/fecerunt me, & plaſmauerunt me to-

tum

A tum in circuitu. Sicut lac mulsisti me, genitura demissa (scilicet ex genitore) ossibus, & neruis compegisti me. Quæ potest igitur esse maior Philosophorum Theologiæ ueræ concordia? Fatetur Aristoteles creationem corporis humani, fatetur & ille, cui tantum Philosophi tribuerunt, ut assererent, quem dicta eius non commouerent, duntaxat supereſſe, ut pœnas subterraneas expectet. Rursus Epictetus & Arianus, non modò corporis humani quondam Deum fatentur autorem, uerum etiam ipsius animi creatorem, quem iuris sui liberum, solutum fecisse, ingenuè comprobat: Deus, inquit, non solum dedit nobis facultates has, quibus generosè cuncta aduersa perferamus: ἀλλὰ ὁ μὲν ἀγαθὸς βασιλέως, καὶ πατρὸς, ἀκώλυτον ἔδωκε ἴδιον αὐτοῦ ἀνανάγκαστον, ἀπαραπόδιστον ὅλον αὐτὸ ἐφ' ἡμῖν ἐποίησε, δι' ἑαυτῷ ἵνα πρὸς τοῦτο ἰσχὺν ἀκλινῆ, ὡσεὶ μὴ ἐμποδίσαι: Sed quod erat regis boni, & uerè patris, dedit hoc liberum, expeditũ, non coactum, ipsumq; omne inseruit, & posuit in nobis, nec ullã uim esse reliquã uoluit, quæ posset ei impedimento esse. Hic & animi creatio est, & ea natura, in qua lucet diuinæ potestatis imago. Apparet enim in animi libertate, qua cupiditatibus, si uolumus, imperamus, motusq; irrationales eousque superamus, & sopimus, ut duo in uno homine inesse cernantur, alter rector, moderator, alter compressus, & fremat quantum licet, parere coactus. In hoc inquam est, quod omnes prædicant, similitudo cum Deo, sacra potestas, imperium frænandarum bestiarum, quas gerimus nobiscum furoris, & cupiditatis. Hoc tribuit Epictetus animo, & datum à supremo Deo, ingenuè fatetur. Epictetum autem adeò suspexere Philosophi, ut dicta eius ferrent in cœlum, eximijs laudibus celebrarent, ea colligentes, & interpretationibus illustrantes. Quo Procli, Porphyrij, Simplicij, multorumq; aliorum improbitas aut imperitia coarguuntur, qui religionem infectabantur, eorum magistram ueram, quæ reperta apud suos, su-
B spiciebant, uenerabantur.

Aliæ super eodem, Epicteti sententiæ, quòd animus abscissus, siue radiauit à Deo: & quid abscisio aut radiatio animorum.

CAP. XVII.

EPICTETVS siue Arianus non contenti semel superiora de similitudine, & affinitate Dei & hominis prædicasse, quoniam hoc erat totius doctrinæ fundamentum, sine quo, nulla de recta, bonaq; uita dari præcepta poterant, nulla uera religio constitui, inculcat eadem, hinc cæteras uirtutes attollens, totamq; beatam, quietamq; uitam inædificans, εἰ ταῦτα ἔστιν ἀληθῆ τὰ περὶ τῆς συγγενείας τοῦ θεοῦ καὶ ἀνθρώπων λεγόμενα ὑπὸ τῶν φιλοσόφων διατί μὴ εἴπῃ τις, ἑαυτὸν κόσμιον, διατί μὴ υἱὸν τοῦ θεοῦ: Si, inquit, hæc sunt uera, quæ de affinitate Dei, & hominum dicuntur à Philosophis, cur se magis Athenienſem, aut Corinthium quis uocet, non potius mundanum, non potius filium Dei? Subijcit idem, τὸν δὲ, τὸν θεὸν ποιητὴν ἔχειν, καὶ πατέρα τὴν ἡγεμόνα, ὃν ἔπι ἡμᾶς ἀφαιρήσεται λυπῶν καὶ φόβων: Habere, inquit, Deum creatorem, & patrem, ducemq; non nos id ab omni mœrore, timoreq; liberabit. Non solum ergo Epictetus, & Arianus, esse homini cum Deo similitudinem, uel agnationem confitetur, sed eam quoq; asserunt aliorum Philosophorum esse sententiam. Vidimus superius hos Philosophos, præcipuè Platonem, Aristotelem, sed ante hos, Pythagoram, qui Dei genus homines dixit, Aratum, aliosq; multos. Hos innuit, & sequitur Epictetus, nulla ratione cum sacris literis discrepans. Ego dixi, inquit Psalmus, Dij estis, & filij excelsi omnes. Et, Videntes filij Dei, filias hominum. &, Dedit eis potestatem filios Dei fieri. Non'ne una eademq; est, fuit semper, à constitutione mundi, religio, tempestate diluuij contaminata, pòst hominum errore denuo polluta, residens tamen

in animis ſapientum? Quoniam igitur eſt nobis cum Deo ſimilitudo, propinquitas, C
ex eo delibatis,& hauſtis;quid eſt,cur & non maximè lætemur, triumphemuſq́, ni-
hil humile de nobis ipſis ſentientes, nihil uile, noſtroq́ fonte ; & parente indignum
agentes in uita,noſtræ naturæ dignitatẽ agnoſcentes? Cur non concurrimus omnes,
qui ſententijs conſpiramus,nos affines eſſe Deo,ad religionem eius? Imò cur Philo-
ſophi,ſapientesq́, non concurrebant ad eam? Sed certè ſapientes,& qui tyrannis, im-
pijſq́ imperatoribus non adularẽtur, eorumq́ muneribus non inhiarent, ueritatem
fragilibus bonis præferentes,concurrerunt.Quòd ſi alij ueritatem à ſuis prædicatam
admirabantur, à noſtris autem ſimiliter prædicatam irridebant, aut ſtulti, aut male-
uoli inuidiq́ fuerunt, aut ignari religionis huius ac maieſtatis eius,uelut Andabatæ
pugnabant cæci. Omnis hæc Theologia Epicteti,Arianiq́,noſtra eſt,aut è noſtris li-
bris,ceu quæ probarent,deſumpta, aut certè ſuccedens illa per omnes ætates ad Phi-
loſophos uſq́ doctrina,nata ex eiſdem fontibus, atq́ noſtra, ſi ad primos genitores,
unde fluxit Moſaica,reducatur, quæq́ fuit penes Abraham, Iſaac, Iacob, cæteroſq́
non nominatos ſapientiſsimos uiros.Ex uno enim parente Deo nati ſunt omnes : Et,
ut diuus Paulus apud Athenienſes, Fecitq́ ex uno ſanguine omnem humanam gen-
tem, quæ habitaret ſuper uniuerſam terram. Rurſus Epictetus eandem ſimilitudinẽ,
ſocietatemq́ hominis, ac Dei, declarans , hincq́ omnem rectæ uitæ rationem dedu-
cens, ac ſtabiliens, καὶ συγγενεῖς τινες τοῦ θεοῦ ἐσμὲν καὶεῖθεν ἐληλύθαμεν , ἄφες ἡμᾶς ἀπελθεῖν, ὅθεν
ἤλθομεν : Non pudet, inquit, uitam cum dedecore tranſigere,impotenterq́ in ad-
uerſis cedere? Et affinitas nobis cum Deo eſt. Illinc uenimus. Mitte nos regredi, un-
de uenimus. Hoc Epicteti dicto, facile poteſt intelligi, quid Ariſtoteles ſenſerit , cum
ait mentem ſolam diuinam eſſe,ſolamq́ uenire exterius. Venit ſcilicet, miſſa, infuſa,
afflata diuinitus.Illinc ait Epictetus uenimus,eò redire nos oportet,ad priſtinum do- D
micilium.Quare quicunq́ teſtimonium illud Ariſtotelis deprauant, eiſenſum neſcio
quem alium coaptãtes, conſtet eos parum ueritatis eſſe gnaros, priſcam Philoſophiã
neſcientes, quæ ſi obſcura, clauſaq́ interdum apud Ariſtotelem eſt, dictis certè alio-
rum Philoſophorum,qui clarius diſſeruerunt,enucleatur. Sed recentiorum Philoſo
phorum ea ferè calamitas,ut radios multos,quos uaria de parte ueritas effundit,non
cernant,propterea quòd uni ſeſe Ariſtoteli non dediderunt modò, ſed adeò deuoue-
runt,ut ſi fuerit opus pro dogmatis eius tuendis, in ferrum flammamq́ ruant: in cu-
ius Philoſophia, ſic quaſdam opiniones prauas conceperunt, ut ipſum ſi ſurgeret, ea
deſtomachaturum putem. Pergit etiam Epictetus,ut qui nunquam Chriſtianus fuit,
fuiſſe ob doctrinæ bonitatem uideatur : Omnia, inquit, connexa, atque apta inter ſe
ſunt,auditoq́ quaſi imperio Dei, cuncta parent, cuncta cientur : ἀλλ' αἱ ψυχαὶ μὲν ὅπως
ἐισὶν ἐνδεδεμέναι, καὶ σωκφεῖς ὡς θεῷ, ἅπτε αὐτοῦ μόρια ὄσαι, καὶ ἀπαιάσματα , ὁ παντὸς δὲ αὐτῷ νεύ-
ματος, ἅπτε οἰκεῖα καὶ συμφυῆς ὁ θεὸς αἰσθάνεται : At animorꝝ,inquit,qui eò uſq́ ſunt cõnexi,
& copulati Deo,ceu ſint particulę eius,& abſciſsiones,non ne motum ceu proprium,
& coniunctum ſentiet Deus? Aduertere commodum eſt hoc loco, hanc copulationẽ
non eſſe ſubſtantialem, quod ipſe quoq́ dixit Epictetus. Sunt enim animi , ut Philo
quoq́ diſertiſsimus aiebat, uſus eodem nomine atq́ Epictetus, ἀποσπάσματα, abſciſ-
ſiones quædam, & auulſiones ex Deo. Dico autem abſciſsiones , non ſubſtantiales,
ſed quales innuit Moſes, afflatus, aſpirationes, emiſsiones à ſe ipſo occultæ. Quod
alio clariore nomine Philo declarat , ἀπαυγάσματα, ſcintillæ, radij, ex illa luce diuina
miſsi,& abſciſsi, ſeparatiq́. Beneq́,ut ſuperius uiſum,nouit etiam Triſmegiſtus, ani-
mos non eſſe de ſubſtantia Dei ad Aſclepium : ὁ νοῦς οὐκ ἔκ τινος ἀπετέμνετο τοῦ
θεοῦ, ἀλλ' ὥσπερ ἔκπωμά τις, καθάπερ τὸ τοῦ ἡλίου φῶς : Mens,inquit,non eſt abſciſſa ex ſubſtan-
tia Dei

A tia Dei, ſed quaſi explicata, ueluti Solis lux. Declarat igitur Mercurius, quod eſt in Moſe. Ea enim explicatio uocatur à Moſe, Aſpiratio. Hoc innuit Philoſophus, ſunt abſciſi, non à ſubſtantia, ſed quod ſecundum deſignat, ceu radij miſsi, ceu ſcintillæ, uelut ſpirationes. Id Epictetum ſenſiſſe par eſt. Et diuus Paulus, nos genus eius dicit.

Quòd factus eſt homo, in mundumq; introductus à Deo, ut contemplaretur, quòd membra corporis ad operationes diſpoſita: & quòd is eſt omnium conſenſus.

CAP. XVIII.

DENIQVE omni Philoſophia ſua, quæ Platonicis, Peripateticisq; admirationi fuit, Epictetus clamat, iterum, iterumq; monet, hominem iuxta Moſen à Deo creatum, nunc animum contemplans, nunc corporis opificium: ex hisq; in laudem creatoris, & opificis, homines excitans. Ac primum, ut Moſes retulit, Deum hominem poſuiſſe in Paradiſo, ut habitaret, & cuſtodiret ipſum; nouiſsimumq; rerum creatarum hominem feciſſe, & ceu dominum, in palatium exædificatum induxiſſe, multaq; tacitus Moſes, prudentibus conſideranda reliquit. Haud aliter Epictetus, & Arianus declarant, & hominem in hunc mundum à Deo inductum, & quam ob cauſam ſit inductus: τὸν δὲ ἄνθρωπον θεατὴν εἰσήγαγεν, οὐ-τινα ἦν ἔργων αὐτοῦ, καὶ ὃ μόνον θεατὴν, ἀλλὰ καὶ ἐξηγητὴν αὐτῶν: Hominem autem contemplatorem ſui & ſuorum operum introduxit: nec contemplatorem modò, ſed etiam eorum interpretem. Agnoſcis hic & humanam creationem, & ſupremum opificis admirabileq; conſilium, ut ex ædificato, ac conſtituto mundo, ſuis in ſedibus, omnibus
B ritè, rectèq; ſtabilitis, induceretur nouiſsimus ſpectator, ac contemplator, qui mirabilem hanc, pulcherrimam, uaſtamq; admiratus domum, ſingularem agnoſceret, & fateretur, collaudaretq; architecti ſapientiam. Sic noſtra quoq; Theologia monſtrat, per ea quæ facta ſunt, conſpici intelligibilia. Et Ariſtoteles de mundo, Non alijs oculis, quibus inuiſibilem Diuinitatem uideamus, opus eſſe, ſed his duntaxat, quibus cœlum, ac terras, maria, totoq; in mundo uitam, motusq; perſpiciamus. Hinc uera depromenda, deducendaq;, niſi quis ſe ſponte luce multare, ultroq; inſanire uelit, argumenta, ſuper artifice. Pariter omnes conueniunt, profani, ſacri, maior, minorq; Philoſophia, ex omni opere mundano quærendum, aſſerendumq; opificem. Oſtenſum enim ſuperius, Platonem, Ariſtotelem, Marcum Tull. in eandem ſententiam paribus ſuffragijs conceſsiſſe. Quicunq; igitur hominem contemplatorem ſui introduxit, is certè creator eius ut ſe contemplaretur, fuit. Eodem conſenſu Marcus Tull. ante Epictetum. Hominemq; ipſum quaſi contemplatorem cœli, ac Deorum, ipſorumq; cultorem fecit. Sed Epictetus pergit etiam per ſingula, quod de contemplatione, prædicationeq; diuinorum operũ in uniuerſum dixerat, in partes explicãs. Eius non ab homine profeſsiones, ſed quaſi à Propheta, aut Apoſtolo prolata, uerboq;, Arianus affert: Si mente, inquit, haberemus, an quicquam eſſet, quod nos facere deceret, niſi laudare Deum, gratiasq; cunctas referre? ὅτι ἔδει καὶ σκάπτοντας, καὶ ἀρῶντας, καὶ ἐσθίοντας ἄσειμ τὸν ὕμνον, τὸν εἰς τὸν θεὸν, μέγας ὁ θεὸς, ὅτι ἡμῖν παρέσχεν ὄργανα ταῦτα, δι' ὧν τὴν γῆν ἐργασόμεθα, μέγας ὁ θεὸς, ὅτι χεῖρας δίδωκεν, ὅτι κατάποσιν, ὅτι κοιλίαν, ὅτι αὔξεσθαι λεληθότως, ὅτι καθεύδοντας ἀναπνεῖν. ταῦτα ἐφ' ἑκάστῳ εὐφημεῖν ἔδει, καὶ τὸν μέγιστον καὶ θειότατον ὕμνον ἐφυμνεῖν. Non'ne, ait, deceret, & fodientes, & arantes, & comedentes, canere laudem in Deum? Magnus Deus, quoniam nobis hæc inſtrumẽta dedit, quibus terram colimus. Magnus Deus, quoniam manus dedit, quoniam hauſtum, quoniam uentrem, quoniam creſcere tacitè, 1. ad Corinth. 10.

citè, & latenter, quoniam dormientes reſpirare. Hæc ad unamquanq; rem concine- C
re oporteret, ac maximum, diuiniſsimumq; hymnum canere. Hæc ille dicit: quem, ut
ſæpe docui (cogor enim identidem referre, atq; id Philoſophis recentioribus demon
ſtrare, ut hinc ſeipſos agnoſcant, cum ſe ad ſcelerata, uel de mortalitate animi, uel
æternitate mundi dogmata referunt) is inquam eſt Epictetus, quem ſuo tempore ſu-
ſpexere omnes, Philoſophiam, mores, uitam, inſtitutum admirantes. Neque enim
Chriſtianus fuit, ſed qualis Plato, Socrates, uiri boni, ueritatemq; ab ipſa Natura,
melioreq; Philoſophia haurientes: ſi quid à uetuſtioribus gentibus ad Græcos aſpi-
raſſet, collaudantes, exoſculantes. Forteq; uidit hæc in ſacris literis Epictetus, ſed
reor magis maiorum Philoſophiam, quæ pia fuit omnis, ac religioſa, & Naturæ uo-
ces perſpectas habens, ea dixiſſe. Quis enim eſt, cui non uideatur, aliquem neceſſariò
creationis humanæ, eundemq; omnibus modis ſapientiſsimum autorem fuiſſe, cuius
ſapientiam, primumq; conſilium, res conſecutæ declararunt. Vt igitur Moſes dixit
de homine creato, Et poſuit eum in Paradiſo, ut operaretur, & cuſtodiret ipſum. &
in terram miſit, fugatum è Paradiſo, quo, cultu agrorum deſudans, inde uictitaret:
Sic Epictetus eundem ipſum confirmat manus ad fodiendum, arandumq; dediſſe,
reliqua corporis membra ſic diſpoſuiſſe, ut niſi is membrorum ordo, & tum ſecretæ,
tum in propatulo operationes eſſent adhibitæ, nullum futurum fuerit genus huma-
num. Quid memorem arcanas illas, quæ latenter peraguntur operationes augendi,
reſpirandi, cum dormimus? In quem ergo è noſtris alius exclamauit Theologus, Ma
nus tuæ fecerunt me, & plaſmauerunt me: Alius autem, Ante, & retro formaſti me:
Et, Qui plantauit aurem non audiet: qui finxit oculum, non conſiderauit: in eundem
tollit laudem, exclamandumq; iubet Epictetus. In cuius oratione, operumq; diuino-
rum prædicatione, profectò talis mundanæ creationis prædicatio cõtinetur, qualem D
ante oculos habuere noſtri, qui ſimiliter eum ex operibus collaudabunt. Neq; enim
qui dixit, Manus tuæ fecerunt me: æternitatem, perennemq; factionem reſpexit: ſed
qualem Moſes deſcripſit: In principio creauit Deus cœlum & terram. Cum quo in-
cluſa quoq; eſt humana creatio. Proſequitur autem Epictetus, Quid igitur, ſi pleriq;
obcæcati eſtis, non aliquem eſſe neceſſe eſt, qui locum hunc expleat, pro cunctis, effe-
rens laudibus Deum? Quid aliud poſſum ſenex, & claudus, niſi laudare Deum? Si
igitur eſſem luſcinia, facerem quę luſcinia, Si cygnus, quę cygni. Nunc cum ratione-
lis ſim, Deum me laudare oportet. Hoc unum opus perpetuo. Nunquã hunc ordi-
nem, quoad datum fuerit, deſeram. Vosq; ad hanc eandem cantilenam cohortor. O
hominem uerè diuinum, cuius exemplum debuit Porphyrium, Proclum, Simpli-
cium, religionis hoſtes, potius ad eam uenerandam, colendamq;, quàm contemnen-
dam adducere, cuius eſt firma ſtabilisq; ſapientia, Deum totius operis mundani, &
humanæ gentis autorem ſemper collaudare, nihil noctesq; diesq; aliud agere, Solaq;
ipſa faciens, quod illi faciendum cogente natura, fatebantur. Si probabãt Epictetum,
ſi ſapientiam mirabantur, decebat eos admirari quoq;, qui religione hac initiati, ſimi-
les eſſent, redditi tales ab hac unica ſapientiſsimaq; religione, tanquam uberrimo eo-
rum fonte, quæ uelut ex riuulo loquentem Epictetum, & ad eam doctrinam uiuentẽ,
ſtupebant, admirabantur. Sola igitur hæc uerè laudat Deum, creatorem uerum fate-
tur, & agnoſcit. Quoniam igitur facti ſumus à Deo, & ad eum formati, iure mandat,
hortaturq; Epictetus, δεῖ ὅσον ἐνδέχεται σώζειν τὰ σύμβολα τοῦ θεοῦ, Oportere nos ſeruare ſym-
bola Dei. Scimus quid ſymbolum ſit, ſocietas naturæ, coniunctio, conformatio. Ac
cerne ut Epictetus cum Chaldæo congruat, ut libro primo uidimus, σύμβολα πατρικὸς
νοῦς ἐπάφηκε ταῖς ψυχαῖς: Symbola, inquit oraculum Chaldaicum, paterna mens inſeruit
animis.

A animis. Ecce ſymbolum inter hominem, ac Deum. Vt enim Pſellus ait, Quemadmodum ad imaginem Dei liber Moſaicus creat hominem, ſic creatorem Chaldæus teſtatur, animis ſymbola ſuæ proprietatis inſeruiſſe.

Quòd Philoſophi duplicem hominem aſſignauerint: ſed uerum ipſum animum, hunc immortalem, & ſimilem Dei.

CAP. XVIIII.

OMNES igitur mortales, quocunq; ſiue cupiditas ad ſpeculandum, ſiue Natura ad ueritatis agnitionem adduxiſſet, Græci, Chaldæi, Aegyptij, immortalitatem animorum una cuncti ducti ratione perhibuerunt. Ea ratio uarijs nominibus, eundem ſenſum reſonantibus, apud omnes deſignatur; nunc à corporeis ſegregatio, manifeſtúmque à corporibus diſcrimen, & omnino rerum aliud genus: Nunc agnatio, familiaritas; nunc ſimilitudo Dei; nunc ſymbolum inter eum hominémque; nunc cognitio, ſapientia, ſcientia. Eáque omnia clarè dicuntur ab eis de mente, ſiue animo, quem uerum hominem eſſe, cum Plato, & Ariſtoteles poſt multa ſecula noſſent, prodidiſſent, Triſmegiſtus ante eos plurimos annos natus, hominibus inuulgauit, ut appareat omnium eandem ſententiam, conſenſumq; admirandum fuiſſe. Igitur qui prius dixerat, Deum creaſſe hominem ſibi ſimilem, eamq; uti propriam prolem dilexiſſe; deinde ſeparans, animum, & corpus, hominem alterum corpus ipſum mortale, alterum ipſam mentem immortalem, hancq; eſſe ſubſtantialem, uerumq; hominem: ἄνθρωπος διπλοῦς διὰ τὸ σῶμα θνητὸς, ἀθάνατος δὲ διὰ ψυχὴν, τὸν ὑποστάτην ἄνθρωπον: Homo, inquit, eſt duplex, propter corpus mortalis, immortalis propter animam ſubſtantialem hominem. Vt igitur Ariſtoteles in
B decimo de Moribus, mentem propriè appellat hominem, & βέλτιον μόριον, meliorem particulam, dicitq; id optimum, iucundiſsimúmque eſſe cuique, quod ei proprium natura ſit, καὶ ὢν διὰ ἄνθρωπος διὰ ὁ κατὰ τὸν νοῦν βίος, εἴπερ μάλιστα τοῦτο ἄνθρωπος: Etiam homini, inquit, uita ſecundum mentem fore eiuſmodi, quandoquidem id maximè homo eſt. Ecce Mercurius Triſmegiſtus ipſam animam ſeu mentem uocat, ὑποστάτην ἄνθρωπον, nempe uerum, ſubſtantialemq; hominem. Et quemadmodum hunc Ariſtoteles ſolum diuinum, exterius aduentantem dicit, ſic Mercurius, hunc immortalem, corpus autem corruptibile. Duo ſunt igitur æquali à cunctis prædicatione celebrata, nos & à Deo creatos, & generis affinitate cum eo ſociatos, qui nobis ſymbolum, proprietatémque naturæ ſuæ indiderit. Hoc illi ſenſerunt, locuti ſunt, quia per ſucceſsionem à primis hominibus, penes quos fuerunt ea perſpectiſsima, deſcenderunt in poſteros, ut quò procedas anterius in retro actas ætates, liquidius, maioréque conſenſu deprehendas celebrata. Ferunt igitur Græci ſcriptores ſacri quod Thales, ἔλεγεν ἀδελφοὺς εἶναι ἡμᾶς, ὡς ἂν τοῦ ἑνὸς θεοῦ, καὶ ἑνὸς διδασκάλου: Dicebant, nos fratres eſſe, ceu ſcilicet qui ex uno Deo, & præceptore. Illud uerò contemplatione digniſsimum eſt, ut Plato partim rationem, partim priſcæ Theologiæ deſcenſum ſecutus, cuius hæres quaſi legitimus fuit, pronuntiauit, eſſe animum uerum hominem, ſolúmque diuinum, & immortalem, creatum à Deo longè alterius, quàm corpus, conditionis, utque hoc diſcrimen apud omnes Philoſophos extat. Quemadmodum igitur duplicem hominem dixit Mercurius, ſed ueram, totámque hominis ſubſtantiam, ipſam mentem, uel animam: Ariſtoteles autem hunc duplicem hominem in libro de Generatione animalium luculenter expreſsit, ac diſtinxit corpus, & omnem à corpore inſeparabilem animam naſci dicens ex elementis, ſpuma, ſpermate, ſemine, corporis excremento, mentem autem exterius aduentare, genus

aliud, diuinum, & incorporeum: ſic Plato in cuius ſententiam prorſus iuit Ariſto- C
teles, eámque alijs uerbis declarauit, adeò diſtinguit animum, & corpus, uelut duos homines, in Timæo, ut duos eorum ſtatuat creatores, creatorem animi Deum ſupremum, corporis dæmones, Deos nempe minores Angelos. Atque eſt mirabilis Theologiæ Moſaicæ interpretatio, ut ſit operæpretium cernere conformitatem ſuper creatione animi cum Moſe. Vt Moſes humum illam lutulentam, cœnoſam, madidam, imagine humana informatam, ſed ante pedes Dei mortuam, exanguemq; iacentem, afflatu Dei dicit animatam, dantis ex ſe ipſo, atq; inſpirantis uitalem ſubſtantiam; eratq; corpus, quando non erat animus præſens, corpus de humo terræ ſumptum, animus dimiſſus à Deo: ſic prorſus Plato creatorem animorũ facit ſupremũ illum opificem: Quorum, inquit, initium traditur uobis à me: Grecè, πείρας δ' ἐπαρξάμενος ἐρῶ: Quorum, ait, ſatus, & initium, traditur uobis à me. Quas ait ego ſeminaui, & inchoaui, tradam uobis, loquens de animis. Et nos ad id quod erit immortale, partem attexitote mortalem. Formaſſe ſcilicet corpus Angelos, animum ex ſeipſo immortalem, ſui ſimilem dediſſe. Ligatumq; fuiſſe mortale cum immortali, quod dicebat Triſmegiſtus duabus rebus, altera mortali corpore, ſumpto è terra & elementis, altero animo immortali diuinitus miſſo. Hicq; eſt tum creatio animorum, & ſatus à Deo, tum eorũ immortalitas. Similitudo quoq; diuina, ut in Moſe, quia uocat eos ibidem Plato, ἀθανάτοις ὁμώνυμον, uniuocum cum immortalibus, ut ſunt inter ſe animalia. Et, δι' ἐμοῦ ταῦτα γενόμενα, καὶ βίου μεταλαγχάνοντα, θεοῖς ἴσα ζοιτ' ἄν: Hæc, inquit, per me creata, ſcilicet animi, uitamq; aſſecuta, Dijs æquabãtur. En admirandus cũ Moſaica Theologia cõſenſus, cunctis prędicãtibus animos à corporibus ſeparatos. Moſes quia fuiſſet corpus, quãdo non aderat animus, quia miſſus animus à Deo, corpus è terra deſumptum. Plato, ſatus animus, & informatus à Deo immortalis, cum corpore mortali D
conſociatus. Marcus Tullius, Nec inuenietur unquam, inquit, unde ad hominem uenire poſſint, niſi à Deo, loquens de animis. Hæcq; eſt, quod Ariſtoteles θύραθεν, exterius, Marcus dicet, à Deo.

Quòd ob hanc cauſam dixerũt animũ è cœlo cecidiſſe in corpus, in quo uiuat in pœnã: & quòd hæc ſuſpicio nõ ſit uera: & quòd alio ſenſu intelligẽdũ, quod priſci prodiderant: Et Plotini ſententia ſuper immortalitate animorum.

CAP. XX.

EX HAC cauſa factum eſt, ut hanc immortalis rei, cum mortali conſociationem, cõmiſtionẽ, animorumq; cum corporibus colligationẽ, ex quodã rumore non bene percepto, ad pœnã, & ſuppliciũ ipſorũ, & ob quædã grauia ſcelera datam arbitrarẽtur, audiẽtes ab antiquiſsimis progenitoribus, prius corpus fuiſſe, inde animũ exterius infuſum, atq; alligatũ. Itaq; Philolaus Pythagoræus: μαρτυρέουσι δή τινες καὶ τῶν παλαιῶν θεολόγων καὶ μάντεις ὡς διά τινας τιμωρίας, ἁ ψυχὰ τῷ σώματι συνέζευκται, καθάπερ ἐν σώματι τύτῳ τεθαπτοῦ: Teſtantur, inquit, priſci Theologi ac uates, quòd propter ſupplicia, anima cũ corpore eſt alligata, & quaſi in eo ſepulta. Hęc igitur ſuſpicio, quæ principiũ uerũ habuiſſet, nõ ſanè intellectũ, ipſorũ quoq; teſtimonio deſtruitur. Nam Plato creationem animorũ & corporũ deſcribẽs in Timæo, ubi amãdare ſuperſtitiones oportebat, phyſicaq; ratione agere, ſcripſit ſic naturaliter, & conſulto, diuinam prouidentiam animum corpori colligaſſe, ſicut naturaliter & utiliter creauit cœlum, & terram. Sed huius famæ uera cauſa fuit, quòd Paradiſum, quemadmodum Chaldæi myſticè interpretantes, etiam hominem è paradiſo fugatum, animam ſcilicet è cœlo deiectam, incluſamq; in corpus, propter peccatum, quod, & ipſum myſticè

ſenſerunt,

A ſenſerunt, exponebant. Qui quidem error autorum ſuorum rationibus poſtea de-
ſtruetur. Illud modò conſtet, diuinam animorum, ſeparatamq; à corporibus natu-
ram, atq; ſocietatem cum Dijs habere, omnes agnouiſſe, prodidiſſe. Plotinus etiam
his reſpondit, qui mentem ſæpe & memoriam, ſenſumq; impeditum, turbatumq; cer-
nentes, de immortalitate dubitarunt, ipſi cæci, cœnoſoq; iudicio & caliganti: Anima,
inquit, cum Dijs habet commercium, immortalis: facileq; id poſſet à nobis agnoſci, ſi
puram, limpidamq; eam, ut ait Plato, uideremus. Nunc autem ſæpe labefactatam cer
nentes, neq; diuinam, neq; immortalem arbitramur. Sed enim cum naturam rerum
ponderamus, puritatem earum inſpicere fas eſt. Quandoquidem quod adiectum eſt,
ſemper eſſe ſolet impedimento ad eius perfectam notionem, cui facta acceſsio extrin-
ſecus eſt. Itaque conſideret demptis, ac detractis alienis, ſe quiſque: καὶ πιστεύσει ἀθάνα-
τον εἶναι, ὅταν ἑαυτὸν θεάσηται ἐν τῷ νοητῷ, τὸ ἐν καθαρῷ γεγενημένον. ὄψει γὰρ νῷ ὁρῶντα, ὅτι αἰσθη-
τόν τι, οὐδὲ τῶν θνητῶν τούτων, ἀλλὰ ἀίδιόν, τὸ ἀίδιον καταλαβόντα, πάντα τὰ ἐν τῷ νοητῷ, κόσμον καὶ αὐτὸν
νοητὸν, καὶ φωτεινὸν τεφυκυῖαν: Credetq; ſe immortalem, cum ſe ipſum uiderit in natura
intellectuali, ac pura. Videbit enim mentem aſpicere, & noſſe, nihil ſenſibile, neq; rem
mortalem ullam, ſed cum re ſempiterna, ſempiternam rem intelligentem, omniáque
in natura intellectuali, mundúmque ſeipſum intellectualem, & luminoſum eſſe. Sic
Plotinus. Eius igitur ſententia eſt, ut cernis, animos immortales, & ſempiternos eſſe,
quia ſolis his res æternæ, & immortales noſcantur, ſicut ſenſu mortali mortalia capi-
untur. Eam facultatem, qua res ſempiternæ, & incorporeæ comprehenduntur (quæ
eſt tota ratio Ariſtotelis) incorpoream ſempiternam eſſe. Sic colligit Ariſtoteles, ani-
mum eſſe ſempiternum, & incorporeum, quia ſolus ſentit res ſempiternas, & incor-
poreas. Animumq; eſſe intellectuale lumen, ſempiternum. Simili ratione uſus Pla-
B to, ut conſtitit ſuperius. Fieri quoq; poteſt hac admonitione quiſque cautior, ac fir-
mior, cum uiderit animos imbecillos, uacillantes, affectos. Abſcinde, inquit Ploti-
nus, tolle non ſua. Videbis diuinum, magnum, lumen longè, lateq; ſpiritualiter pro-
grediens animum. Ea quæ ſapiunt, noſcunt, cogitant, prõderant, prouident (cui ſub-
ſcribit Ariſtoteles) ſunt incorrupta, immortalia. Diuinum quoque eſſe animum,
eúmque uerum hominem, iuxta ſuperiores, datámque ei præter cæteras animantes,
particularem ſortem, luculenter ſuper Epictetum prædicauit Simplicius: ὁ δὲ ὄντως
ἄνθρωπος εἶναι βουλόμενος, καὶ τὴν εὐγένειαν, τὴν ἑαυτοῦ πεφυκυῖαν ἀνακτήσασθαι, ἣν ὁ θεὸς πρὸ
τῶν ἄλλων ἀλόγων ζῴων τοῖς ἀνθρώποις ἐχαρίσατο, ὅπως σπουδάζει τὸν ἑαυτοῦ λογικὸν ψυχὴν ὡσπερ ἔχει φύ-
σεως, οὕτω ζῇν: Qui uerè, inquit, homo eſſe uult, dignitatemq; generis ſui cupiat redi-
mere, quam Deus præter animalia bruta hominibus largitus eſt, is ſtudet ut animus
ſuus rationalis ſic degat, ut natura habet. En uerus homo, generoſus, inſignis ſupra
cæteras animantes: quod Deus ipſe largitus eſt. Nihilq; intereſt inter Simplicium,
& Moſen hoc loco. Moſes, Et creauit Deus hominem ad imaginẽ & ſimilitudinẽ ſuã,
ut præeſſet piſcibus maris, & uolatilibus cœli. Hæc gratia diuinitus data eſt, ſimilitu-
do, proprietasq; diuina, data ratio, qua dominamur brutis. Is uerus homo.

Alexandrum Aphrodiſeum, animum immortalem ſenſiſſe. Separare eum animam corpoream, ab anima diuiniore. Animi agentis dignitatem primum ſummo Deo, tum intellectui noſtro tribuere, utrunq; incorruptibilem, affirmantem. Alexandri clara uerba de intellectus humani incorruptibilitate.

CAP. XXI.

SAEPE ſolet & in ſcholis Philoſophorum, & in omni propemodum uitæ actione, error is accidere, ut adſint, qui grauis alicuius uiri ſententiam, aut uocem perperam excipientes (ut ſumus omnes in malum, quàm bonum propenſiores) faciant ut fama inualeſcat, uiros eos ſimile quid ſenſiſſe, quale ipſi interpretantur. Accedit item ignoratio, cum libros eorum aut oſcitanter legimus, aut omnes legere non curamus, contenti pauca quædam uidiſſe, & ex his iudicium ſcriptorum feciſſe. Hoc cum primis euenit de Alexandro Aphrodiſeo, qui cum putetur paſsim animi immortalitatem repudiaſſe; qui ſcripta eius omnia legerit, ponderauerit, perpenderit, inueniet uel eum ſecus ſenſiſſe, quàm fama eſt, aut ſi ſenſit, habebit unde ex dictis ſuis eum abunde coarguat. Quatuor igitur rationes, ad omnem hanc probationem præſtò ſunt, quarum priores indicium quoddam faciant, non ſenſiſſe Aphrodiſeum, animam mortalem: poſteriores dilucidè, perſpicuè, nullis obumbrantibus ambagibus hoc ipſum prædicabunt. Senſit igitur Alexander cum cæteris, eum qui dicitur animus aut mens, Græcè νοῦς, immortalem. Primáque ratio. Quia definitio, qua dicit, animam eſſe craſim & actum, formámque corporis, & ut eius utar uerbis, ἐκ τῆ ποιᾶς μίξεως & κράσεως τῶν πρώτων, Ex quadam miſtione, & temperatione primorum elementorum, eſt definitio animæ corporeæ, corporeæque uitæ, qua uiuit animal hoc corporeum, terreſtre, corruptibile, mortale. Quod ipſe paulò pòſt his uerbis declarat: γίνεται δὲ ἡμῖν ὡς πρεῖπον ὁ λόγ& περὶ ψυχῆς τῆ τῶν γ' γενέσει & φθορᾶς. πάντης γὰρ & ὁ πεφρημέν& ὁρισμός: Fit, ait, nobis, quemadmodum prædiximus, ſermo de anima eorum, quæ ſunt in generatione, & corruptione. Hæc igitur eſt anima, quæ dicitur ab Ariſtotele, actus corporis organici. Secunda ratio, quòd animam diuiniorem, quæ propriè dicitur mens, ſiue animus, quo ſapimus, res inuiſibiles, arcanas, æternas apprehendimus, non uult incluſam eſſe ſub hac definitione, quia dicit ibidem de anima Deorum: ἡ γὰρ θεῶν ψυχὴ, εἰ καὶ πάντην δεῖ ψυχὴν καλεῖν, ὁμωνύμως ἂν πάντη, ψυχὴ λέγοιτο: Nam animam Deorum, inquit, ſi modò ea uocitanda ſit anima, æquiuocè cum hac diceretur. Volens ferme dicere Alexander, animam Deorum incorruptibilem, immortalem, non eius generis eſſe, cuius ſunt ea, quæ cadunt, intereunt. Quòd autem animus noſter ſit ex hoc genere diuino, docet ipſe Peripateticorum princeps, appellans in Moralibus, mentem νῶν θεοῖς συγγενέσθαι, Dijs cognatiſsimam, propinquiſsimam, ex eodem maximè genere. Vidimus item ſuperiores unanimiter cunctos conſentientes, eſſe homines diuinum genus. E' quibus Pythagoras ad omnes clamabat,

Θάρσει, ἐπεὶ θεῖον γένο& ἔστι βροτοῖσι.

Eſto alacer, nam nobis eſt diuina origo. Et Aratus,

-τοῦ γὰρ καὶ γένο& ἐσμέν.

Quod cum diuo Paulo placuiſſet, excepit his uerbis, Dei ergo cum ſimus genus. Seneca quoque uir magnus, In homine, inquit, quid optimum eſt? ratio. hac antecedit animalia, Deos ſequitur. Audis, Deos ſequitur? Duobus maximè locis affirmat Ariſtoteles conſtare ex hoc diuino genere mentem, ſiue animum noſtrum. In Moribus uocat συγγενέσθαι. De generatione animalium, Relinquitur, inquit, ſolam eam, quæ dicitur mens, ingredi exterius, καὶ θεῖον εἶναι μόνον, Et ſolam diuinã eſſe. Paulò infrà, τὸ μὲν χωριστὸν ὅτι σώματ&, ὅσοις ἐμπεφύκασι τὸ θεῖον, τοιοῦτ& δ' ἔστιν ὁ καλούμεν& νοῦς: Nam quod ſegregabile, ſeparabileq; eſt à corpore, quibus diuina pars adiuncta eſt. Ea eſt autem quæ mens, ſiue animus dicitur. Vides Ariſtotelem uocare mentẽ noſtrã θεῖον, diuinam partem, diuinum nempe genus, ſtirpem diuinam, ex eo genere, quo anima Deorum:

A Deorum: Et hanc dicere ſegregatam à corpore. Cum ergo dicat Alexander, definitionem animæ corporeæ, qua uiuit animal hoc corruptibile, non conuenire animæ Deorum, mentem autem noſtram affirmat Ariſtoteles cum cæteris omnibus eſſe ſicut animam Deorum diuinam, ſegregatam à commercio corporis, cui corporis interitus nihil noceat: profectò, uelit, nolit, eadem ſentit, aſſerit Alexander. Nam qui prudenter dijudicet, idem ſermo eſt, & eſſe debet Alexandri, atque Ariſtotelis: Cum Ariſtoteles de anima ſenſibili, de ſemine principio animæ corporeæ, de ſpuma, excrementóꝙ corporeo, ſuper quo fundatur totum animal, omniśꝙ anima corruptibilis locutus: Deinde ſegregat ab hac corruptibilitate, corporeáꝙ natura, partẽ diuinã exterius uenientẽ, nihil ab illo ſpermate habentẽ. Tale quid ſentit Alexander, cum primum differit, de anima, quæ fit, ut idem ait, ex craſi, & miſtione elementorum. Dein ueniens ad diuinum genus, non corporeum, non corruptibile, dicit, animam Deorum æquiuocè cum hac anima appellari. Sic igitur etiam æquiuocè dicetur & animus ſiue mens noſtra, quæ eſt diuina, cum illa corruptibili anima. Tertia ratio erit, quòd nulla dubitatione interpoſita, uidetur Alexander clara uoce fateri, eam, quæ dicitur ab Ariſtotele mens actu, mens operans, Græcè ὁ ἐνεργείᾳ νοῦς, ὁ ποιητικὸς νοῦς, immortalem, incorruptibilem, alterius generis, quàm omnia corpora. Ac primum ait: τὸ ἄρα ἄϋλον εἶδος, νοῦς, ὁ κυρίως τε καὶ κατ' ἐνέργειαν: Forma igitur immaterialis eſt ea, quæ propriè dicitur mens, & ſecundum actum. Paulò pòſt: καὶ διὰ τοῦτο νοῦς, χωριστός τε καὶ ἀπαθὴς, καὶ ἀμιγής: Et eſt huiuſmodi intellectus, ſegregatus, impaſsibilis, impermiſtus alteri. Hæc Alexander. Verum attendendum eſt, quòd hunc intellectum agentem, dicit ipſum Deum, & primam cauſam, appellatum ab Ariſtotele; in quo grauiter reprehenditur à Themiſtio; & ratio, quæ ducitur ex
B uerbis Ariſtotelis (ſi ſentit ſimpliciter id Alexander) apertè reclamat. Perſpiciendum igitur hoc loco primum, quòd Alexander mentem agentem, mentem, ſiue animum indefatigabiliter noſcentem, ſemper in actione cognitionis exiſtentem, quę dicitur ab Ariſtotele intellectus actu, ſiue animus operans, ſentit, clamat, uociferatur, ſegregatum, impaſsibilem, incorruptibilem. Secundum, quòd huius intellectus, qui ſemper intelligit, fontaliter omni luce cognitionis impletur, principatum, primam dignitatem, tribuit intellectui diuino, qui dicitur prima cauſa, qui ſeipſum noſcit, intelligit, fruituŕꝙ, autore Ariſtotele, ſpeculatione maieſtatis ſuæ. Secundum gradum, & locum, tribuit intellectui noſtro, dicens intellectum agentem primo, ac principaliter, appellari debere primam cauſam, omnis animi originem; ſecundo minus principaliter, intellectum noſtrum, incorruptibilem & ipſum. Si bene igitur cernas, ſi ſpectes altè, uidebis Alexandrum non ſimpliciter prædicare, quòd Deus ſolus ſit intellectus agens, ſed quòd ipſe primus fruatur hoc honore, ipſe mens infinita, inexhauſta ſapientia, lumen immenſum. Secundo loco, & quidem longè inferius, debiliſsimuḿꝙ lumen præ illo, eſt intellectus noſter, immortalis & ipſe ſimiliter, & intellectus agens, & ſimiliter incorruptibilis, immaterialis, impaſsibilis, incorporeus, quemadmodum magnus ille. Quòd autem hoc ſentiat Alexander, ex uerbis eius liquidò conſtat: Talis, inquit, nempe immaterialis incorruptibilis, oſtenditur ab Ariſtotele, πρῶτον αἴτιον, prima cauſa, qui & propriè mens, eóꝙ pretioſior noſtra, & quæ cum corpore eſt. Dicet etiam Alexander, quòd mens, quæ intelligit ſempiterna, immortalia, immortalis & ipſa eſt. Hæc autem noſtra eſt. Demum Alexander in fine totius rationis, Intellectus is, inquit, ὁ θύραθεν καὶ ἡμῖν γενόμενος καὶ ἄφθαρτος. ἄφθαρτος δὲ ὅτι ἡ φύσις αὐτοῦ τοιαύτη, ὁ δὴ νοούμενος, ἄφθαρτος ἐν ἡμῖν

νῦς ἔστός ἐστι, ὅτι χωριστός τε ἐν ἡμῖν νῦς, ὃν γὴ θύραθεν ἀειστέλλης λέγει. νῦς δ ἔξωθεν γινόμενος ἐν ἡμῖν. C

Quæ ſunt, Eſt exterius aduentans nobis, & exiſtens, & incorruptibilis. Incorruptibilis autem, quoniam ea eſt natura eius. Igitur intellectus, qui intelligitur incorruptibilis in nobis, is eſt, quoniam eſt ſegregatus in nobis intellectus, quem & Ariſtoteles exterius uenientem uocat, intellectus exterius exiſtens in nobis. Sic Alexander. Hæc igitur ueritas eſt, cui nemo poſsit contradicere, quòd Alexander intellectum, quem Ariſtoteles in libris de Anima uocat operantem, ſiue intellectum actu, in libris de Generatione animalium appellat θύραθεν, exterius aduentatem, ſentit, fatetur, conſtanter appellat immortalem, incorruptibilem, à natura corporis ſegregatum. Quod ſi quis putet, intellectum illum exterius uenientem, Alexandrum alium quàm noſtrum dixiſſe, ecce uerba ipſius autoris ſunt in propatulo, quibus ait, intellectum in nobis ſegregatum, incorruptibilem, uenientem ad nos extrinſecus. Ipſéq; Ariſtoteles cum de tota anima humana loqueretur, omnesq; corporeas facultates à corporeo principio naſcentes, inſeparabiles corpore, & cum eo corruptibiles pronuntiaſſet, demum concluſit, reliquum eſſe ſolum eum, qui dicitur mens in nobis diuinam eſſe, ſegregatam à corpore, ſolamq; ab alia origine, quàm mortales illas facultates, uenientem. Loquitur ergo de quodam intellectu noſtro, eum tribus nominibus ab omni culpa mortalitatis uendicans, quòd ſit ſeparabilis à corpore, inconcretus, quòd diuinus, quòd extrinſecus aduentans. Hunc autem Alexander cum affirmet, fateatur incorruptibilem; certè animum humanum, qui dicitur intellectus agens, exteriusq; aduentans, fatetur incorruptibilem, ſegregatum à corpore.

Quòd idem Alexander Aphrodiſeus animum immortalem aſſeruit, & dubitationem de mortalitate reſoluit. Et quòd Plato prior & Ariſtoteles hoc ipſum docuerunt, oſtendentes organa labefactari poſſe, animo incorrupto & iuuiolato. D

CAP. XXII.

MAGNAE profectò ſunt his habendæ gratiæ, qui labore ſtudioq; ſuo perfecerunt, ne diutius per ſcholas Philoſophorum, quos aliorum inſcitia inuexiſſet, debaccharentur errores. Ecce aliud Alexandri admirabile de animi immortalitate teſtimonium, quod non uidiſſe Peripateticos hodiernos, ut rarò ſolent fontem ueritatis adire, palam eſt. Secundo Problematum, oſtendens temperaturas & craſes bonas facere uires naturales, atque animæ, ut nonnulli ſentiunt, aut quod uerius, organa ipſarum. Nam pro ædificio organi, operari facultatem. Sic enim chordis in cithara, aut foraminibus in tibia bene poſitis, artificem optimè operari, prauè autem habentibus, non operari bene; ipſum uerò nihil pati, ſed habere in potentia τῶ τέχνῃ σωζομένῃ, καὶ ὰ τῇ ἐνέργειαν, artem ſeruatam, & non ſecundum actum. Sic ſiquis, uerbi cauſa, cerebro deprauato ſit ob intemperiem, non operaturamq; quidem, ψυχὴ λογιστικὴ, καθ' ἑαυτὴν δὲ ἄτρεπτος διαμένει δυνάμει τυγχάνουσα τῇ τῶ ἐνέργειαν, διὰ τὸ ἀθάνατον, εὐπορήσασα δὲ πάλιν ὀργάνου εὐκράτου, τῶ δύναμιν εἰς ἐνέργειαν προβάλλει καλῶς: Animam rationalem, ſed per ſe tamen immutabilem permanere, facultate & potentia, exiſtentem in actu, propter immortalitatem. Rurſumq; nactam organum temperatum, potentiam in operationē proferre bene. Ecce ſui ſimilis Alexander. En explicatio, declaratio, cum uel infantes & pueros cernis non ſapere, uel ætate prouecta uiros inſanire, non mentis, inquit, animi ueæ cauſa eſt, ſed organi male affecti, uirtute, & ipſa matre operationum potentia, immota, in

A ta, incorrupta, immortali. Cuius maximè indicium eſt, quòd iterum nacta organum bo-
di, expurgatáq; feculentia, operatur ut ſolita erat. Si mens abijſſet, cum opera-
tione deſtructa, nunquam redire potuiſſet. Manet, inquit, anima immutabilis, pro-
pter immortalitatem, qualem, ut ait Simplicius, creauerat eam Deus, prudentem,
ſapientem: ſed accidit dementia, uel nobis uolentibus, ac prauè ratione utentibus,
uel organo deprauato, ipſa mente propter immortalitatem, incorrupta, immota.
Hinc reſipiſcens, & pœnitens fit alia, aut redit in ſeipſam. Hæc Alexander ſentit
etiam in libris de Anima. Coëgit igitur ueritas eum fateri quod erat. Sciendum au-
tem, quòd hæc Alexandri ratio, eſt etiam Platonis in decimo de Republica: Non ne
noſti, inquit, animam noſtram eſſe immortalem? Nam ſi corporis ægritudo, prauáq;
affectio, non efficit animam prauam, & ægrotam; nunquã poterimus dicere, ab ullo
malo eam perire, ſine deprauatione, maloq; ſuo. Itaq; neq; à febri, neq; ab alia ægritu-
dine, aut cæde, neq; ſi quis toto corpore cæſus ſit fruſtillatim, ob hæc, animam inte-
rire dicet quiſquam, niſi prius comprobet, quòd ob corporis hæc mala, ipſa uel iniu-
ſtior fiat, uel ſceleratior, quæ ſunt animi mala. Sed cum malum alienum affuerit in
alio, non adſit autem proprium, ne animam quidem quidquam perdere dicemus.
Nemo uerò probabit, animas intereuntium, ob mortem fieri deteriores. Tum con-
cludit: Bene igitur dicis. Nam ſi proprium animi malum, non poterit animum in-
terficere: (Siquidem iniuſti, & ſcelerati, non modò ipſi uiuunt, ut auferre cæteris ui-
tam ſoleant) uix erit malum, quod afferat animo perniciem. Ergo ſi neque à pro-
prio domeſtico ue, neque alieno malo lædítur, ἀκλινόπι ἀνάγκη αὐτὸ εἶναι ἀεὶ ὂν ἔσται. εἰσὶ ἀεὶ
ὄν, ἀθάνατον, Liquet utique neceſſariò eum ſemper eſſe. Quòd ſi ſemper, etiam im-
mortalem. Hæc Plato. Deinde ſubijcit ea, quæ Plotinus de immortalitate, ut conſi-
B deretur animus, qualis natura eſt, non ut à corpore, communicationeq; corporis,
& cæteris malis offenſus, impeditus, ſed purus, ſyncerus, qualis debet eſſe, & eſſe
ſolet animus ſapientium, ſimilis animis cœleſtibus, quos immortales nemo dubi-
tat, retinens nobilitatem diuinam, & talis exiſtens qualem creauit eum Deus. Nunc
autem uidemus eum ueluti Glaucum illum marinum Deum, aut fractis corporis
partibus, aut fluctibus attritis, aut multatis, hærentibus oſtreis, aut alga, lapillisq;,
ut uerius monſtro ſimilis ſit, quàm qualis natura eſſet, neque quiſquam priorem fi-
guram recognoſcat. Huiuſmodi cogitemus animum, inquit, infinita malorum co-
pia circumobſeſſum. At, eò reſpiciamus, quibus cogitationibus euehitur, quorum
inſpector, contemplator eſſe ſoleat, quibuſcum ſimilitudinem gerat. Hæc igitur, &
ab Ariſtotele uiſa ſunt, & comprobata, & à Peripateticis, qui poſt eum floruerunt,
declarata, explicata præſertim Alexandro, cui multum tribuunt cæteri Peripateti-
ci. Nam animus, qui purus, cœleſtis, ſimilisq; naturæ diuinæ prius eſſet, exinde
corpore aggrauante, ſenſumq; deprimente, malisq; affectionibus obſidentibus,
oppreſſaq; diuina ſimilitudine, bonitateq; immortali, non apparet. Sed Alexander
è ratione Philoſophiæ docet eam culpam, & fraudem uel organi eſſe, uel alienarum
ab anima rerum, ipſa incorrupta, inuiolata. Cuius ſi dignitatem, immortalitatemq;
noſſe uelis, ad ea reſpicias, quæ monuit diuinus Plato. Seiunge, quæ non ſunt
eius. Vide quantum ſapientiæ, prudentiæ. Tu, inquit Marcus Tullius, cum ſiue
Deus, ſiue mater (ut ita dicam) rerum omnium Natura dederit animum, quo nihil
eſt præſtantius, neque diuinius, ſic te ipſe abijcies, atque proſternes, ut nihil inter
te, atque quadrupedem aliquid putes intereſſe? Et, Animal, inquit, hoc ſagax, me-
mor, plenum rationis, cæteraq; bona, quæ uidemus ab optimis poſsideri, ut Dij,
& filij Dei meruerint appellari. Hoc attende, hic inſiſte, Similitudinem, cum opti-

muſquiſque

muſquiſque ſimilem in ſe Deo reddit, agnoſce. Conſimilis ferè ratio eſt in Phædone. C
Vt enim ſuperius Triſmegiſtus, duplicem eſſe hominem aſſerebat, alterum mortalem, corruptibilem, alterum immortalem: Et ut Ariſtoteles hos duos uidit & oſtendit homines, alterum ſeparabilem, alterum inſeparabilem: Simplicius autem meliorem illum, nihil à dignitate ſua degenerantem induxit: Plotinus & Plato obſeſſum meliorem corporeis peſtibus, ſed operationibus ſuis eluceſcere. Has autem operationes ſæpe, quemadmodum Ariſtoteles cum cæteris, ſapientiam, ſcientiam, prudentiam, memoriam dixit. In Phædone eas accepit, quibus tanquam duo in uno eodemq; homine cernantur, alteri iubens, & imperans, alteri obtemperans, affectiones corporis comprimens, frænansq; tanquam alteras à ſe libidines, & ſopiens. Quo non modò, affectiones corporis animam non eſſe, & quaſi contemperationem, harmoniamq; demonſtrat, ſed prorſus ſeiunctam ab eo, atque diuulſam. An, inquit, eorum quæ ſunt in homine, quicquam aliud imperare dices, quàm ipſum animum, præſertim ſapientem? Et ſi non aliud, an id imperium exercet, obſequens aut aduerſans affectionibus? Dico uidelicet ſimile quid, ut ſi urgente ſiti, æſtuq;, in contrarium tendat, recuſans bibere: Similiter fame premente, nolit manducare, cæteraq; id genus innumera, in quibus conſtat animam, corporeis cupiditatibus aduerſari, Quibus non corporis harmonia, & contemperatio aduerſatur. Nam harmonia nunquam chordis, & citharæ obſtat, ſed talis eſt cuiuſmodi corpus harmonicum, ſequens ipſum, non imperans ei. Conſtat igitur, animum in contrarium ubiq; ferè aduerſari corpori, eiq; omnibus modis tota uita dominari. Aſperius nonnunquam & cum dolore, ut in omni exercitatione, & in medicina: nonnunquam mitius. Interdumq; minitans furori, & cupiditati, aut timori, interdum monens, & ſuadens, ut alius prorſus exiſtens cum altera perſona loqui uideatur: ut Homerus D facit in Odyſſea, ubi de Vlyſſe refert,

Tum ſecum, & cordi, percuſſo pectore, fatur.
Cor patere iſtud, nanque hoc & grauiora tuliſti.

An, putes eum, inquit, hæc loquentem, credidiſſe animam eſſe harmoniam, & actum corporis organici phyſici, cui corporis affectiones dominentur, non potius quæ agat, domineturq;, multo quàm harmonia diuinius quiddam? Hæc Plato. Quæ eſt eadem atque ſuperius ratio: ut quemadmodum ex ſapientia, memoriaq; animi, falſam perſuaſionem deſtruebas oblatam ex organis deprauatis, operationibusq; ceſſantibus: Sic ex imperio, dominatuq; ſuper omnes cupiditates, & contra ſe propè minaciter tendere: Vel cum corpus ipſum urgemus, & impellimus, neque cupiditatum ſuggeſtionibus acquieſcimus, comprobes imperatorem animum eſſe, ſeiunctum à natura corporis, prorſus ei diſsimilem, tanquam dominum, cui nulla cum cupiditatibus, & actu corporis ſit ſocietas. Ratio Ariſtotelis, cogens eum fateri, cum cætera in homine non ſeparentur, ſolum hunc ſeparari, tanquam facultatem, ſubſtantiamq; diuiniorem. Sapientia igitur, & prudentia, memoria, proſpectus, cogitatio, ſolertia, probant animum incorruptibilem, immortalem, diuinum. Probat etiam dominatus, imperium ſuper cupiditatibus, ſupra ſeipſum, reſiſtere ſibi, ſeſe regere, impellere corpus, exercere ſi uel recuſet, ſitienti potum denegare, Venerem appetenti non acquieſcere, formidantem increpare, obiurgare, iraſcenti & furenti frænum imponere. Quæ quidem probant, aliud omnino eſſe qui imperat, aliud cui imperatur, & tanquam aſino calcar, uel frænum adhibetur. Denique ſuperior Platonis ſententia, quam Alexander explicuit, fuit etiam Ariſtotelis, ſi quis prudenter inſpiciat, In primo de Anima, Mens autem uidetur ineſſe ſubſtantia quædam

A dam existens,& nō interire. Maximè enim interiret ex imbecillitate senili. Nunc autem quemadmodum in sensibus contingit. Si enim sumeret senex oculum iuuenis, uideret quemadmodum iuuenis. Quocirca senectus non euenit propterea, quòd anima sit aliquid perpessa, sed id in quo fit operatio. Quemadmodum in ebrietatibus, & morbis. Itaque & intelligere ipsum, & speculari, labefactatur, alia re exterius labefactata. Ipsa uerò potentia, est impassibilis. Cogitare autem, & amare, aut odisse, non sunt affectiones eius, qui habet illud, uel illud habet (uidelicet animi) Quamobrem, & hoc pereunte, neque recordatur, neque diligit, neque enim illius erant, sed communis, quod periit. Mens autem forte diuinius quiddam, & impassibilis est. Ex his uides eandem Platonis & Aristotelis, Plotini, & Alexandri, esse de immortalitate sententiam, qui soluunt etiam, nubemq; quasi tetram ab oculis depellunt dubitationem de organis deprauatis, cum quibus pariter anima depraui, labefactariq; uidebatur.

Rationes Plotini de immortalitate: & quòd idem iterum Aristoteles & Plato sunt confessi, animam esse incorpoream, quemadmodum Deum: Et epilogus eorum, in quibus mirè cuncti ferme Philosophi conueniunt, super immortalitate animorum.

CAP. XXIII.

PLOTINVS item omnia, quæ uel Trismegistus, uel Plato, aut Archytas, sed ante omnia quæ Moses, de diuina animorum similitudine, eorumq; immortalitate tradidissent, uerbis penè diuinis explicuit, declarauit. Expiatæ, inquit, animæ, assident optimæ sapientia, omnisq; alia uirtus ei do-
B mestica. Si igitur talis est anima, cū se collegerit, & in seipsam redierit, πῶς δὲ φύσεως ἐκείνης, οἵαν φαμὲν τὸ θεῖον καὶ ἀϊδίον παντὸς εἶναι. φρόνησις γὰρ καὶ ἀρετὴ ἀληθὴς θεῖα ὄντα, οὐκ ἂν ἐγγένοιτο φαύλῳ τινὶ καὶ θνητῷ πράγματι. ἀλλ' ἀνάγκη, θεῖον τὸ τοιοῦτον εἶναι, ἅτε θείου μετὸν αὐτῷ καὶ συγγενὲς καὶ ὁμόσπορον: Quomodo non naturæ illius erit, qualem esse rei diuinæ, ac sempiternæ omnis dicimus? Nam sapientia, & uera uirtus, quæ sunt diuina, haud quaquā rei uili, atq; mortali, insint. Sed necesse est diuinum esse eiusmodi, ut cui soli sit cum diuinis societas, propter affinitatē generis, & substantiæ. Hæc ille. Cautè quidē & rectè audio, quòd animā dicat Deo ὁμόσπορον, consubstantialē, nō scilicet eiusdem, sed similis substantiæ, quasi ὁμοιόσπορον, Et quale prodidit Moses, ad imaginē & similitudinē. Ipsi enim se ipsos declarāt, ut superius Trismegistus. Igitur hoc quod Plotinus effatus est, est quod Trismegistus, νοῦς ἐν ἀνθρώποις θεός, Mens in hominibus Deus. Quod uerissimū esse, declarat omniū, qui hæc scrutari instituissent, cōsensus: Vt cum nō didicerint, sed instinctu quisq; suo pronuntiarit, didicisse tamen alter ab altero uideatur. Similia enim eo ipso de generatione animaliū loco, inculcauit Aristoteles: τὸ μὲν χωριστὸν ὃν τοῦ σώματος, ὅσοις περιλαμβάνεται τὸ θεῖον, τοιοῦτον δὲ λέγω ὁ καλούμενος νοῦς, τὸ δὲ ἀχώριστον, τοῦτο ἀπόρροια: A' corpore separabile est, cui Diuinitas inest. Talis aūt est mens: inseparabile autē est ipsum sperma. Sentis quanta inter Platonem, Aristotelem, Platonicos, Peripateticos, de animorum diuinitate, ac immortalitate concordia? Nam Laërtius prodit de Platone: δοκεῖ δὲ αὐτῷ, τὸν θεὸν ὡς καὶ τὴν ψυχὴν ἀσώματον εἶναι, ὅτε γὰρ μάλιστα φθορᾶς καὶ πάθους ἀνεπίδεκτον ὑπάρχειν: Videtur ei Deum, quemadmodum & animam esse incorporeum. Sic enim maximè interitus & affectionis incapacem esse. Eadem ergo & Marcus Tullius: Tu uerò enitere (inquit, in somnio) & sic habeto, te non esse mortalem, sed corpus hoc. Nec enim is es, quem forma ista declarat, sed mens

ὁμούσιον, τῆς ἁγιωτάτης τριάδος

cuiuſque is eſt quiſque, non ea figura, quæ digito demonſtrari poteſt. Deum igi- C
tur te eſſe ſcito. Siquidem Deus eſt, qui uiget, qui ſentit, qui meminit, qui præui-
det, qui tam regit, & moderatur, & mouet id corpus, cui præpoſitus eſt, quàm
hunc mundum, princeps ille Deus. Et ut ipſe mundum ex quadam parte morta-
lem ipſe Deus æternus: ſic fragile corpus animus ſempiternus mouet. Quantus con-
ſenſus? Aſpicis quid natura de pectore ſapientum, quàm ue conſonum, iugiter eruit?
Hi loquuntur, natura, rationeq; magiſtra, quod literæ ſacræ oraculo: Ego dixi, Dij
eſtis, & filij excelſi omnes. Et Plutarchus de quæſtionibus Platonicis, ὁ νοῦς γὰρ ἡμῶν, ὁ
θεὸς. Quomodo autem ſentiant, animam noſtram, eſſe Deum, declarat idem, de pla-
citis Philoſophorum. Plato inquit, τὸ μὲν λογικὸν ἄφθαρτον, οὐ γὰρ τοῦ ψυχῆς, ὁ θεὸς, ἀλλὰ ἔρ-
γον τοῦ ἀϊδίου θεοῦ, παράρχειν: Rationem, eſſe immortalem. Etenim animam, non Deum, ſed
opus æterni Dei exiſtere. Vides mentem ſiue animam, nõ Deum ſummum, ſed quaſi
opus magni Dei. Et hæc, Moſaica Theologia. En uerus ille homo apud Ariſtotelem,
uera diuina imago. His conſonè Chaldæus item ait, πῦ ψυχὴ ἀσώματον πῦρ, Anima
incorporeus ignis. Duobus ferme millibus annorum ante Platonem tradiderat Mo
ſes, animum ſimulachrum eſſe Dei; paulo ante Ariſtotelem Plato; ante Plotinum tre-
centis, & plus annis, ante Marcum Tullium ferme ducentis, Ariſtoteles. Succeſsit
per omnes ætates hæc Theologia, omnia tempora obambulauit, nullius ſapien-
tis pectus non inſedit, mutuis ſententijs, ſuffragijsq; roborata. Magna res eſt, & ne-
mini non admiranda, tantus omnium ſeculorum, atque hominum ex omni genere,
latè terras incolentium, linguis, moribus, ætatibusq; inter ſe diuiſorum, conſenſus, in
eandem rationẽ, ducente natura, conſpirantiũ. Marcus igitur idẽ, iterũ ſui, ueterũq;
Philoſophorũ memor, Humanus, ait, animus decerptus ex mente diuina, cum alio
nullo, niſi cũ ipſo Deo, ſi hoc eſt fas dictu, comparari poteſt. Quod dixit Decerptus, D
Philo, & Epictetus, ut ſæpe monui, ἀπόσπασμα, ἀπαύγασμα, Moſes Afflatus. Sic quoq;
quod Moſes, Ad imaginẽ, & ſimilitudinẽ, Marcus idẽ. Siquidẽ, inquit, uel Dij ipſi,
uel cũ Dijs futuri ſumus. Eandẽ ſententiã, & ſentẽtiæ cauſam propoſuit de animorũ
immortalitate in orationibus: Itaq;, inquit, cum multis alijs de cauſis, uirorũ bonorũ
mẽtes diuinæ mihi atq; æternæ uidẽtur eſſe, tum maximè, quòd optimi, & ſapientiſ-
ſimi cuiuſq; animus ita præſentit in poſterũ, ut nihil niſi ſempiternum ſpectare uidea-
tur. Hæc ratio Platonis, Ariſtotelis, Plotini, Alexandri Aphrodiſæi, omniumq; fer-
me Philoſophorũ. Quid illud quoq;, quod ait in Tuſculanis de animo cœlũ cogno-
ſcente? Quorum, inquit, aſtrorum conuerſiones, omnisq; motus, qui animus uidit,
is docuit, ſimilem animum ſuum eius eſſe, qui ea fabricatus eſt in cœlo. Vides ut
uiderit, aſſenſusq; fuerit, ex argumento uero, animum ſimilem eſſe Dei, ſimilem
eius, qui ſidera fabricatus eſt in cœlo, quæ ſapiens artifex ſine diuino ingenio imi-
tari non potuiſſet: ſicut ſine Deo moueri cœlum una conuerſione diſsimilimis mo-
tibus nequiuiſſet. Idem in Tuſculanis, quod mirabile uidebitur omnibus (cogor
autem repetere) Nec inuenietur, inquit, unquam, unde ad hominẽ uenire poſsint,
niſi à Deo, loquens de animis. Ecce non modò conformitas animorũ cum Deo, ſed
etiam conditio, miſsio eorũ ab ipſo, duo uidelicet Moſaica, Ad imaginem, & ſimili-
tudinem ſuam: Et, Inſufflauit in faciem eius, dato à ſe ipſo uiuenti ſpiritu, quem ani-
mum, mentem ue Latini, Græciq; dicunt. Eodem diuino conſenſu Plutarchus de
uirtutibus moralibus, rationem, quæ ſit diuina, & prudentiam perfectam ſummam
rationis partem, fas eſſe imperare, dominari parti irrationali. Sapientiamq; eſſe cir-
ca puram, impaſsibilem mentem, cui inſit ſcientia diuiniſsima, ac beatiſsima: φύσει γὰρ
πεφύκει θεῖον ὄντα τὸν λογισμὸν ἡγεῖσθαι κὴ ἄρχειν τοῦ ἀλόγου, ἀλλ' ἡ μὲν ἀπροσδεὴς τοῦ ἀλόγου, κὴ πρὸς τὸν ἐλλιφεινῆ
καὶ

A καὶ ἀπαθῆ νῦν συνεσαμένη σοφίαν αὐτοτελῆς τις ὄψις, ἀκρότης τὸ ἀλόγε, καὶ σύναμις, ἣ τὸ θεότατον, καὶ μακαριώτατον.

Epilogus rationum, quibus uiſus eſt ſapientibus animus immortalis.

CAP. XXIIII.

CONSENSVS igitur omnium, qui Naturæ uox putatur, præcipuè maiorum, declarat animos ſempiternos. Idq; etiam affert Marcus Tullius: Vt, inquit, Deos eſſe, natura opinamur, qualesq; ſint, ratione cognoſcimus; ſic permanere animos arbitramur conſenſu nationum omnium. Omnes itaque priſci, & omnes qui poſt eos ſecuti ſunt, animos æternos dixerunt, Moſes, Triſmegiſtus, Muſæus, Orpheus, Homerus, Pindarus, Phærecydesq; Syrus Pythagoræ præceptor, qui primus, ut ait Marcus, dixit animos ſempiternos. eamq; opinionem diſcipulus eius Pythagoras maximè confirmauit. Ipſe Plato, qui ut Pythagorea diſceret, in Italiã nauigauit, primũ de animorũ immortalitate nõ ſenſit idem modò quod Pythagoras, ſed rationes etiã attulit. Hæ rationes teſte Marco, plures ſunt, ut qui legat librum eius, amplius quid cupiat, non habeat. Sed illa maior omnibus, & claritate mirabilior, ad quã rapti ſunt uniuerſi homines, ut quaſi Moſen cuncti legiſſe, diſcipuliq; eius eſſe uoluiſſe uideantur. Ea eſt, quòd ex ea natura, quæ Deo conſenſu omnium tribuitur, exiſtit animus. Ergo animus, inquit, nunquam ſatis laudatus, idem Latinus Plato, ut ego, diuinus, ut Euripides audet dicere, Deus eſt. Putat audaciam animum dicere Deum: diuinum autem appellari, hoc eſt, ſimilem naturæ diuinæ naturam gerentem, fas eſſe, caſtigatius, & rectius. Similitudinem autem, proprietatemq; eſſe, quòd ut illa natura cœleſtis terra uacat,
B & humore, ſic humanus animus eſt expers. Secundo, quidquid eſt illud, quod ſentit, quod ſapit, quod uult, quod uiget, cœleſte, diuinumq; eſſe: Ob eamq; rem æternum ſit neceſſe eſt. Tertio, quòd quemadmodum Deus non alio modo intelligitur à nobis, niſi mens ſoluta quædam, & libera, ſegregata ab omni concreatione mortali, omnia ſentiens, & mouens, ipſaq; prædita motu ſempiterno; hoc è genere, atque eadem è natura, eſſe humanam mentem. Dico hoc è genere, ut paulò antè diuinitus emendarat Euripidem, non ut Deus, ſed ut diuinum genus. Sunt enim alia, quibus nullam habet homo cum Deo ſocietatem. Igitur conuenere omnes, omnisq; uetus, ac noua Philoſophia, ſacra, & profana, animos eſſe è genere diuino, diuina natura, & incorporea. Nihil eos habere corporeum, miſtum, diſſolubile, mortale, diſsipabile. Eſſe quàm hæc omnia, quæ cernuntur, alterius omnino naturæ. His igitur dictis, ad alia quædam progrediamur.

Contra rationem, qua putarunt, animos retro ſempiternos: & quòd erraruntomnipotentiam, maieſtatemq; ſummi Dei, qui ſolus ſit præditus motu ſempiterno, imbecillis animis tribuentes: & quòd animi humani non ſunt per ſe principium omnis motus, ſed ſolus Deus.

CAP. XXV.

HOC OMNI opere id cum primis egimus, & eò mens defixa fuit, ut tum totius philoſophiæ bonitatem, & cum cœleſti conformitatem oſtendẽtes, tum ſi bonorum illorum aſſertores, aliqua exinde ſuſpitione (nondũ enim claritas cœleſtis exorta omnem caliginem ex animis diſpulerat) à uero exciderunt, ad bonitatem illam ſuis eos præſidijs reuocare, admonitos ut dicta ſua diligenter penſitantes, ſe uanis illis ſuſpitionibus inuolui non patiantur. Id in hac de ani-

ma Theologia, cum primis occurrit. Nam cum in Philosophia, sempiternum, im- C
mobileq; decretum positum sit à Philosophis, Quod immortale sit, & incorrupti-
bile, nullum unquam habuisse principium, hoc ad animos transferentes, sicut eos
immortales, quia naturæ diuinæ participes, sic sine principio, nunquam ue natos cre
diderunt. Sed cum mens fluctuaret, multaq; non ambigua modò, sed absurda, eo po
sito, occurrerent, ceu ueritate labentibus porrigente manum, natos iterum eos à Deo
intrepidè pronuntiarunt. Cumq; si nati sunt à Deo, retro non fuerint semper, sed ali-
quo diuino, & nobis incognito oriantur modo; quoties eos sine principio protule-
rint, repetemus eis dicta sua, admonebimusq; in re ambigua, non tantum meliora se-
qui, sed ea etiam in quæ propensiores ipsi fuisse uideantur. Marcus igitur Tullius
(ut hinc incipiam) cum Platonis illam rationem euolueret, quæ de principio motus
proponitur, diciturq; de animis, nullum motus sui eos habere principium, quod à
seipsis moueãtur: Sempiternum autem esse, quod ipsum nunc per se moueatur: Quia
quod ortum sit, ab alio habeat motum. Ergo quod nunc per se, & à se mouetur, ne-
cessariò semper motum habuisse, quia nunquam ipsum sibi defuisse. Et nisi sem-
per motum fuisset, ne nunc quidẽ moueri posse. Et si moueretur, ab alio mouendum,
non à se ipso, Quo desinente moueri, ipsum quoq; deficeret. Sicq; non esset animus,
quod Græcè dicitur, αὐτοκίνητον. Habere autem animos eiusmodi naturam, ut à se
ipsis moueantur, sicq; semper tales existentes nunquam natos. Concluditq; Mar-
cus, Neque nata certè est, & æterna est. Plato uerò & in Phædone, & in decimo de
Republica, hac ratione examinata concludit: ὅτε γὰρ ἂν πᾶ ἐλάττους γένοιντο, μηδεμίας ἀπολ-
λυμένης, ὅτε γὰρ πλείους. εἰ γὰρ ὁτιοῦν τῶ ἀθανάτω πλεῖον γίγνοιτο, οἶδ' ὅτι ἐκ τοῦ θνητοῦ ἂν γίγνοιτο, καὶ
πάντα ἂν τελευτῶντα ἀθάνατα: Neque pauciores, inquit, unquam erunt animi, nullo
pereunte, neq; plures. Si quid enim immortale plus fieret, nosti quòd ex mortali fie- D
ret, omniaq; deficientia essent immortalia. Hæc igitur illi dicunt. Probabitur autẽ nõ
modò in dictis eorũ esse discordiã, ut suis uerbis erroris admoneãtur, sed etiam ex his
malis, & absurdis, quæ sequuntur, hanc eorũ opinionem esse uerã nõ posse. Etenim si
sunt animi ingenerabiles, euertitur tota Platonis Theologia, primũ cũ euidentissimè
creat omnẽ mundũ in Timæo, nõ solũ corpora, sed etiã animos, & Deos: Quorũ, in-
quit, initiũ traditur uobis à me, loquẽs de animis. Grẽceq; si bene meministi, ἀρχὰς γὰρ
ὑπαρξάμενος ἐγὼ παραδώσω. Ego, inquit, initiũ, & satũ animorũ dabo. Eos satos demittã
in corpus. Prædicat ergo Deus apud Platonẽ se satorẽ, seminatorẽ, informatoremq;
animorũ. Quomodo ergo stat, animos esse sempiternos, nunquã ue natos, atq; semi-
natos à Deo, & informatos, cũ in corpus immitterẽtur? Platonẽ igit̃, Plato coarguat.
Eadẽ discordia in Marco Tullio. Neq; inquit, certè nata est, & æterna est. At ò Mar-
ce, nõ recordaris, te paulò antè, animos decerptos ex mẽte diuina, alibi hausros dixis-
se? Si sunt decerpti, non ne nati? nõ ne antequã decerperẽtur, aut delibarent̃, nõ ade-
rant nati postea? Quorũ natiuitas dicit̃ delibatio, & haustus ex mẽte diuina. Ad hæc
cum in cõsolatione quæreres originẽ animorũ, dixisti, in terris eam inueniri nõ posse.
Neq; inueniendum unquã unde ad hominem uenire possint, nisi à Deo. Eos igitur à
Deo uenire dixisti. Quid aliud uenire, nisi nasci, oriri? Nam si fuissent sempiterni,
non uenirent à Deo, nec eorũ originẽ requisisses. Venire igitur dixisti, quod alibi, de-
libari, hauriri. Hæc igitur cum apertè Marcus & Plato scripserint, si nullis alijs ra-
tionibus uterer, his cõtẽtus esse possem. Similis error, & incõstãtia Simplicij, nũc dicẽ
tis animũ ingenerabilẽ, nũc à Deo creatũ, & factũ, ut uisum est superius. Hoc igit̃ cõ-
tẽtus esse possem, si uellẽ. Sed latius prouectus, doceo primũ, rationẽ illã, quę nõ cõue
niat naturę animorũ, sed soli naturę diuinę, eos nõ rectè collocasse. Iam si ingenerabi-

les

A les essent animi, tot consequi mala, quor nullam inueniat solutionem Philosophia. Animos ingenerabiles, consequitur quod ait Plato, nec plures eos unquam fuisse, nec pauciores, hoc consequitur miseranda illa, ut dicam quod uerum est, exeuntium, redeuntiumq; semper calamitas ad corpora, & à corporibus animorum. Hoc igitur animi fecerunt in omni æternitate, semper è cœlo ceciderunt in terras ad animanda corpora. Vbi igitur, ò Plato, beatitudo animorum quam toties decantasti? Vbi præmia iustitiæ, post hanc uitam? Si redeunt animi semper (redeunt autem, quia dixisti eos nec pauciores esse nec plures unquam) & si certus ille numerus discessit à corporibus olim tot seculis, quomodo corpora, quæ subsecuta sunt animata fuerunt, nisi redeuntibus eis, semperq; in hoc ludibrio uersantibus, & è cœlo labentibus? Si hoc; ubi beatitudo, ubi gloria bonorum, iustorumq; honores post mortem? Hæc opinio, non ne confusio Naturæ? Demonstremus igitur fefelliss eos priorem rationem, unde, quæ fieri nequirent, animo conceperunt. Quanquam Marcus Latinus, de reditu animorum reuolutioneq; illa dedecorosa prudenter nihil scripsit, quòd ei credo nunquam placuisset. Si non placuit, tollatur genetrix eius prima ratio. Dico igitur, malè coniunxisse eos naturam diuinam, supremamq; Diuinitatem, cum natura animorũ, qui tametsi diuini sint, diuinitus & nati, & similes Dei, fragiles tamen, & errãtes sunt, hallucinantes, ignari multarum rerum, in errores propensi. Non igitur habuerunt motus sempiternam durationem, infinitamq; æternitatem. Habuit solus Deus, solus ipse principium, ipse à nullo motus, uitæ suæ ipse sibi origo, uerus αὐτοκίνητος, per se uiuens, per se motus. Animi autem per se non mouentur, quia tum tempus fuit, cum non essent, tum ad nascendum moti sunt ab alio, non à seipsis. Alioqui non modò ingenerabiles essent, sed etiam Dei æquales, non ab illo, sed à seipsis originem sui tra-
B hentes, cætera quoq; diuina possiderent, non peccarent, non hallucinarentur, non uacillarent, non afficerentur morbis, impassibiles, summa prediti Diuinitate. Non sunt hæc unquam, non æquant ergo Deum: quem æquarent, si uitæ motusq; sui sibi forẽt principium: non æquantes, nec per se moti sunt, nec sibi origo uitæ, & motus. Ab alio omnipotenti, quem nullæ res mouerunt, nihil dedit ei uitam, ipse est sibi uita, sibi motus, uerus αὐτοκίνητος, principium, fons omnium motionum, exorti, ad uitam incitati. Ab ipso mouetur cœlum & terra, omnisq; natura, ipse fecit, ut animi per se mouerentur, facti similes sibi. Quapropter hoc nomen αὐτοκίνητος, non propriè, sed simulatè conuenit animis. Est autem, αὐτοκίνητος, sicut αὐτοφυὴς, αὐτοαγαθὸς, αὐτοτελὴς, αὐτοζωὴ: quæ nomina nullus unquam Theologus soli Deo non concesit. Igitur illa ratio, quam explicat Marcus ex Platone, quanquam in Tusculanis, in Senectute, in Somnio usurpauit, non congruit animis, qui non sunt Deus, non principium, sed moti ab illo omnipotenti fonte motionum, uitarumq; omnium, non solum cum nascerentur, sed ei nunc subiecti, mouentur omni tempore. De Deo igitur duntaxat hoc uerum est, quod ait. Nam quod semper mouetur, æternũ est. Quod autem motum affert alicui, quod ipsum agitatur aliunde; quando finem habet motus, uiuendi finem habeat necesse est. Solum igitur quod sese mouet; quia nunquam ne moueri quidem desinit. Quin etiam cæteris, quæ mouentur, hic fons, hoc principium est mouendi. Principio autem nulla est origo. Nam ex principio oriuntur omnia. Ipsum autem nulla ex re fieri potest. Nec enim esset hoc principium quod gigneretur aliunde. Quod si nunquam oritur, ne occidit quidem unquam. Nam principium extinctum, nec ipsum ab alio renascetur, nec ex se aliud creabit. Siquidem necesse est à principio omnia oriri. Ita fit, ut motus principium ex eo sit, quod ipsum à se mouetur. Id autem nec nasci potest nec mori. Vel concidat omne cœlum, omnisq; natura consistat necesse est, ne uim

ullam nanciſcatur, quæ à primo impulſu moueatur. Cum pateat igitur, æternum id C
eſſe, quod à ſe ipſo moueatur, quis eſt hic, qui hanc naturam animis eſſe tributam neget? Inanimatum eſt enim omne, quod impulſu agitatur externo. Quod autem animal eſt, id motu cietur interiore. Nam hæc eſt natura propria animæ atque uis, quæ, ſi eſt una ex omnibus quæ ſeſe moueat, neque nata eſt certè, & æterna eſt. At ò Marce, qui ſapientiſsimus ubique probaris, quiq; in his quæ à Græcis ad Latinos transferebas, ſummo delectu, nec Platonem ſæpe, nec Homerum, quod & Vergilius, ſequi uoluiſti, ſed bonis aſſumptis, quæ non probares eis reliquiſti, cur etiam hac in ratione errorem Platonis nõ animaduertiſti, qui ſupremam Diuinitatem, ingenerabilem, incorruptibilem, à nulla re mobilem, fontem motionum, ad animos fragiles, inſcios, tranſtuliſſet? Quorſum enim ſpectat quod ais? Vel concidat omne cœlum, omnisq; natura conſiſtat, neceſſe eſt. Num animi noſtri mouent cœlum, omnem naturã cient, quibus non mouentibus, cœlum ſit caſurum, ad quos rationem hanc applicaſti, & quæ Dei ſempiterni, omnipotentis erant, fragili, impotenti animo tribuiſti? Verba igitur eorum apertè clamant, diuinam hanc admirãdamq; rationem, non animis noſtris, ſed animo ſummo, præpotenti, aliorum animorum fonti congruere. Necq; enim cœlum Naturamq; mouent animi noſtri; nec deficientibus nobis, concideret cœlum, omnis Natura conſiſteret, ſed deficiente Deo. Tum uero nec Sol moueretur, molesq; cœleſtes, natura quoq; deficeret omnis. Hæc igitur eorum ratio neceſſariò concludit aliquem animum omnipotentem, ſine principio, ſine impulſu alieno, uniuerſalẽ præſidem, omnis uitæ motorem. Efficitq; ratio, naturaliterq; demonſtrat, niſi eſſet principium æternum, à nullo dependens, à ſe ipſo cuncta bona, totamq; potentiam agitandi, uiuificandi, non aliunde ſumens, caſurum omne cœlum, omnem Naturam interpollandam. Is ſolus nunquam deſeritur à ſe. Hic ſolus nunquam caruit motu, ui- D
taq; ſua, omnis largitor uitæ. Et quia principium uerum eſt, ei nulla fuit origo, natis omnibus ex eo, ipſo à nullo nato, quia principium. Is uerè nunquam ortus, ſolus ob hanc cauſam habens immortalitatem, ut inquit ille, & quia nunquam potuit naſci, nunquam poterit deficere. Hæc omnis de Deo neceſſaria, naturalis, admirandaq; Philoſophia. Cum uerò infers, & concludis: Cum pateat igitur id æternum eſſe, quod à ſeipſo moueatur; quis eſt hic, qui hanc naturam animis eſſe tributam neget? Ego is ſum, ò Marce, qui nego tributam hanc animis naturã. Nihil enim inter nos, Deumq; diſtaret, ſi cuncta, quæ diſſeruiſti, poſſideremus. Si ipſi nobis eſſemus cauſa uitæ, nullum aliunde motus noſtri habentes principium, ne Deo quidem ſubiecti eſſemus, nec ab eo quidquam habuiſſemus: quot facit Deus, totidem & nos faceremus: Vt ab illo mouetur cœlum naturaq; omnis, moueretur etiam moueriq; poſſet à nobis. Sed ubi motus ille noſter ſempiternus, ubi perennitas, qui tam fragiles ſumus, imbecilli, inconſtantes, cæci, ut fragilitas ſuſpicionem mortalitatis attulerit? ſed res clara eſt. Non mirum, ſi ex falſa illatione, & concluſione, naſcebatur abſurdius, applicata animis diuina natura. Eſt autem animus, ut idem Marcus, ſapienter corrigens Euripidem, diuinus quidem, ſed non Deus: ſimilis illius; at æternitate, omnipotẽtia, principio motionum, bonitate, longè diſsimilis. Primus igitur error, genitor ſecundi, quem utrũque deteſtatur natura, patefactus, diſsipat ſecundum, ineptamq; perſuaſionem uero fundamento non innitentem demonſtrat, animorum retro æternitatem. Qui uel eo quoq; patefit, quia Plato in decimo de Legibus, de anima cœli, non anima prorſus noſtra, rationem hanc induxit: Ibi probans animam principium motus, nec ſine anima quicquam moueri potuiſſe, eamq; omnium antiquiſsimam eſſe: cœlum ab anima gubernari. Nouiſsimè, ἄγει δὴ ψυχὴ πάντα τὰ κατ' οὐρανὸν, καὶ γῆν, καὶ θάλατταν, ταῖς αὑτῆς
ἰωνήσεσι,

A ἰανήσιν, ἅς ὀνόματα ὁρᾶι βάλλεσθαι, σκοπεῖσθαι, ἐπιμελεῖσθαι, βουλεύεσθαι, δόξαζειν ὀρθῶς: Agit, ait, anima omnia quæ in cœlo, & in terra, & mari, suis motibus, quibus nomina sunt, consulere, opinari rectè. Hæc igitur non conueniunt animis nostris, sed soli Deo. Hanc sententiam testatur Aristoteles etiam Alcmęnis fuisse: φησὶ γὰρ αὐτῶι, ἀθάνατον εἶναι, διὰ τὸ ἀεικίνητα εἶναι τῶν ἀθανάτων, &c. Ait enim immortalem esse animam, quia sit similis immortalibus: id autem esse, quia semper moueatur. Moueri autem semper diuina, Lunam, Solem, astra, totumq; cœlum.

Quòd ratio, qua sibi persuaserũt animos ingenerabiles, non est uera: & quòd errauit Panætius transferens ad animos, legem rerum corporearum. Et quòd etiam Philosophi consentiunt, non omnia nata occidere, è quibus Plato censuit mundum factum non interiturum. Tum ex ratione, decretum hoc Philosophorum neque uerum esse, neq; animis congruere. Resoluunturq; rationes Aristotelis, quibus probat omnia nata interire.

CAP. XXVI.

DVAE sunt rationes, quæ Platoni, multisq; alijs persuasisse uidentur, animos retro sempiternos. Prima quòd habent naturam per se mobilem, sine principio: Tum quòd si sunt immortales, sunt etiam ingenerabiles; cum sit decretum Philosophorum, omnia quæ nascuntur, occidere, nascentes animos corruptibiles esse. Non sunt autem corruptibiles, ergo nunquam natos. Et Marcus huic rationi subscribens, ait Panætio creditum, animos corruptibiles, quia nascuntur. Dicitq;, Vult enim quod nemo negat, quidquid natum sit, interire; nasci
B autem animos. Prima igitur sic destructa fuit, ut apertum sit, falsò eos naturam summi Dei, credidisse naturam animorum; simili errore, ut si quis inauratam statuam cernens, nihil ab ea, quæ tota aurea esset, differre putaret. Eadem propè in secundo errore hallucinatio. Sed ex Platone primum probo, Philosophorum decretum illud, non adeò inuiolabile esse, quin aliquo modo rescindi queat. Et, quod Marcus ait, Vult enim, quod nemo negat, quidquid natum sit, interire. Inueniam qui perneget, cuius magna est apud Philosophos omnes autoritas. Atq; Aristoteles id arguit in Platone, cui sit mundus incorruptibilis, eidem principium dedisse. Et Marcus ipse inducens Epicureum hoc irridentem, Sed illa palmaris quidem, inquit, quòd qui non modò natum mundum introduxerit, sed etiam manu penè factum, is eum dixerit fore sempiternum. Hunc censes primis, ut dicitur, labris gustasse Physiologiam, id est, naturæ rationem, qui quicquam, quod ortum sit, putet æternum esse posse. Quæ est enim coagmentatio non dissolubilis? aut quid est, cuius principium aliquod sit extremum? Ecce igitur inuentus est, qui neget, quod ortum sit, non interiturum. In libro quoque de Vniuersitate referens Latinè, quæ scripsisset Græcè Plato, Hæc uos, qui Deorum satu orti estis, attendite, Quorum operum ego parens, effectorq; sum, quæ per me facta, non sunt dissoluta, me inuito; quanquam omne colligatum, solui potest. Sed haudquaquam boni est, ratione uinctum, uelle dissoluere: sed quoniam orti estis, immortales uos quidem esse, & indissolubiles non potestis; neutiquam tamen dissoluemini, nec ulla uos mortis fata periment; nec fraus ualentior, quàm consilium meum, quod maius est uinculum, ad perpetuitatem uestram, quàm illa quibus estis, tum cum gignebamini, colligati. Hæc à Platone asseruntur. Creditur à summo uiro, fieri posse, ut ubi Natura defeciisset, suppleat diuina uoluntas. Vt si lumen ex cæcitate natura reuerti non possint, reuertatur uolente naturæ rege Deo. Hoc credidit Plato:

Plato:credidit mundum natura diſſolubilem, quia generatus, & factus, conſilio tamen diuino ſtare incolumem. Nullus Philoſophus reor negabit unquam, quem faciunt omnipotentem,cœlum,& terras mouentem, formas animalibus, & uitas dantem, omnem machinam ſuſtinentem ; non eundem illuminare poſſe cæcos, reddere ſurdis auditum,ſuſcitare defunctos. Maiora enim ſunt ſuperiora. Si mouet cœlum,ſi facit ut omnia uiuant, permaneant; non poterit ſuſtinere, natura caſurum ne cadat: montem ruinam minantẽ,ne ruat,frænare:flumina uertere retro,multaq́ alia, quàm uſitatus naturæ pergit curſus. Poterit certè, quia potuit maiora; nec Philoſophi qui primum indefeſſè Deo contribuunt, eripient ſecundum. Vna igitur ratio, decretum illud Philoſophorum facile reſcindi poſſe, quod Plato credidit, inuentusq́ eſt, qui neget, quod neminẽ negare Marcus dicit. Tum ratione probantur, quæ dicuntur à Platone, Maius eſſe, & ualentius conſilium, uoluntatemq́ diuinam,maiores uires, quàm omnem naturæ fraudem,omnem imbecillitatem, Superare uires Dei, cunctas difficultates Naturæ. Quibus uiribus,non ſolum animos,ſi uerum eſt,ſuapte natura corruptibiles,ſed etiam corpora,ſi uellet, incorrupta ſeruaret. Hoc Plato libenter fatetur. Ex his apparet animos uel natos, incorruptibiles eſſe, ſi non natura, certe uolente Deo. C

Secundam rationem perpendamus, an uerum ſit,omnia orta occidere, hinc animos natos etiam interituros. Sunt autem rationes Ariſtotelis,cur quod habuit principium, ſit finiendum. Principiò, quòd ea ſola ſint rationabiliter ponenda, quæ uel in multis, uel in omnibus uideamus. Probari autem ſenſibus,omnia quæ oriantur, interire. Ad hæc,impoſsibile eſſe,ſecus fuiſſe in præteritum, quod erit deinceps ſemper æternum,nec poſſe mutari. Accedet enim aliqua cauſa,quæ ſi prius affuiſſet,poſſibile fuiſſet aliter eſſe, quod erat impoſsibile aliter eſſe. Si autem prius ex aliter exiſtentibus factus eſt mundus, ſi ſemper ſic exiſtentibus, & quæ non poſſent aliter exiſtere,nunquam certè factus fuiſſet. Quòd ſi factus eſt, neceſſariò & illa poſſunt aliter eſſe,& non ſemper ſic eſſe. Quocirca & ipſa compoſita diſſoluentur,& diſſoluta prius coacta,& collecta ſunt. Hoc,quia in infinitum uel ſic extitiſſet, uel fieri ſaltem potuiſſet. Quod ſi ſit,non eſſet incorruptibilis,neq́ ſi aliter habuiſſet unquam,neque ſi potuiſſet aliter exiſtere. Deniq́ ſimul erit,ſemper potens eſſe, & potens non ſemper eſſe, quod oſtenſum eſt, impoſsibile. Hæ ſunt rationes eius. Quas etiam attigit ex parte Epicureus apud Marcum,nullam eſſe coagmentationem, quæ non aliquando diſſolnatur: nihil eſſe,cuius principium aliquod ſit,quin ſit aliquod extremum. Verba uerò Ariſtotelis conciſè, & obſcurè,moreq́ ſuo prolata, in diſſoluendo clareſcent. Vt igitur omittam Deum, cuius Plato credidit maieſtatem efficere poſſe, rem corruptibilem ne corrumpatur, rationibus agens, euincam, non latius has eius argumentationes tendere, uerioribus rationibus expugnatas. Audiat igitur Ariſtoteles primũ. Si uerba Platonis, ut par eſt, legit, diligenterq́ attendit, in quibus cum Philoſophis congruens, omne natum, diſſolubile ſentit: ſed ualentius noſcit, aſſeritq́ diuinum conſilium,ac ullam quantumuis detrimẽtoſam labefactricemq́ fraudem. Hoc ò Ariſtoteles, qui uidiſti, ſed tacuiſti, tantumq́ aſſumpſiſti, habentia principium, æterna eſſe non poſſe, meliorem rationis huius partem fraudolenter, inſyncerè præterijſti. aut inquam credebas,uires Dei cunctas ſuperare difficultates,imbecillia reddere fortia,labefactanda quoad uiſum ei fuerit,etiam in æternum ſufficere. aut non credebas. Si credebas,tota ratio contra Platonem uaniſsima eſt. Neque enim ſimpliciter dixit Plato,mundum natum,nunquam abolendum,ſed robur diuinum plus ad perpetuitatem,quàm imbecillitatem mundi,ad ruinam eius ualere: &, ut ait Philo, Verbum D

Dei

A Dei per omnes mundi partes intentum cuncta deuincire, formas rebus quibuſque ſuas ſeruare perennes, concitare cœlum, naturam fœcundis partibus reparare. Si non credebas; rationibus euincam, non naturalibus modò, ſed tuis, Si cœlum conſiſteret, ſi Sol deſidêret, futurum interitum non modò cœli, quod tu incorruptibile arbitraris, ſed etiam totius mundi. Cum ſit igitur uerum, cœlo ceſſante moueri, interitum omnium rerum conſecuturum: Deus autem mouet Ariſtoteli, cœlum, mouens & cœlum, & uniuerſam terram, cunctámque naturam alit, ſuſtinet: qui autem mouet, poteſt etiam, ſi uelit, niſi ligatus, & quaſi alterius legibus compeditus ſit, non mouere (Quis enim Philoſophorum non concedet, in quo ſit poteſtas mouendi, non eſſe ſiſtendi, remorandi?) Efficiat ergo Deus cœlum, & omnis mundus interiturus, occaſurus, perdendus, ne perdatur, ne ruat, ne concidat. Suſtinet igitur, & facit, quod ait Plato, mundus (qui ſi ſuapte natura collaberetur, laxarentur ordines omnes, tota rerum artificioſa machina corrueret) ne collabatur. Si modò ſupremum orbem (cuius conuerſione omnes cœli diſſimilimi motus peraguntur) Deus ſiſteret, fœdam cunctarum rerum ſtragem cerneres. Ipſe igitur Ariſtoteles hæc omnia confeſſus eſt in libro de Mundo: Fama, inquit, priſca eſt, & patria, omnibus hominibus, quòd à Deo cuncta exiſtunt, & per Deum, ab ipſo, & per ipſum. Nulla uerò Natura, huius conſeruatione deſtituta per ſe ipſam ſufficiens eſt. Multáque ibi ad hoc pertinentia differit. Vera eſt igitur Platonis ſententia, Ariſtotele ſuffragante, nullam Naturam uel cœleſtem, uel terreſtrem, per ſe incolumem eſſe poſſe, niſi ſalutari Dei præſentia, quæ per omnia tendit, conſeruata. Poteſt igitur Deus corruptibilia, incorrupta ſeruare. Diſcutiamus modò rationes, an ueræ ſint; & ſi ueræ, an conueniant animis, an omnibus rebus. Primum,
B quod ait, ea ponenda, & aſſerenda cum primis eſſe, quæ uel in multis, uel omnibus appareant: admonebo eum, ſolitos dicere ſapientes, remouendos eſſe oculos à conſuetudine, ut ſyncerum ſit ubique iudicium, ne contingat (cuius nonnullos incuſat Plato) ſola corporea, quæ uiderent, præ manibus, oculis gererent, putaſſe, nihil incorporeum, quia non appareret, exiſtimaſſe. ſic qui ſequitur uſquequaque Ariſtotelis hoc decretum, uerum in nonnullis, in cæteris non item, falli poſſet. Cuius ſi uera eſt ſententia, cur non etiam uera Platonis, omnia quæ uidentur, tangi; quæ tanguntur, eſſe corporea, compoſita, ergo diſſolubilia. Cœlum autem uideri, ergo corporeum eſſe, & diſſolubile? Oſtendat igitur Ariſtoteles, hoc non eſſe uerum in multis, aut omnibus. Nulla enim corporea res eſt, quæ quoniam oculis cernitur, non etiam ſoliditate roborata, multiplici rerum concurſu ſit effecta, ſicq; reſoluenda in ea, è quibus coaluiſſet. Cur hanc legem non admittit in cœlo, in Sole, quem & corporeum eſſe, & ſolidum declarant eclypſes, & ipſe faſſus eſt in Meteoris? Colligit ergo ab exemplo rationem, Omnia quæ oriantur, apparere diſſolui, colligat etiam quod ait Plato, Omnia corpora eſſe compoſita, ſicq; diſſolubilia: ergo cœlum diſſolubile, quia corporeum. Sed homo ſagax, &, ut inquit Atticus, loliginis inſtar ſe ſuis tenebris occultans, refugiet ad quintam eſſentiam. Quam tamen Plato cum quintam & ipſe dixiſſet, ei ſuapte natura immortalitatem denegauit. Intereunt igitur omnia, quæ principium habuerunt, ſcilicet hæc noſtratia, domeſtica, arbores, animalia, ædificia, urbes, mœnia, montes, aqua, aër. Sed ſunt aliæ res nobis incognitæ, ſimplices, nullam compagem, & ex corpulentis, craſsisq; admiſtionem recipientes, incorruptæ permanentes propter puritatem, leuitatem, nec quærit compoſitum redire ad ſuam gentem, nulla ſunt ibi uincula, quæ ſenio laſſata reſoluantur. Huius naturæ primum eſt cœlum, eſt lux, ſunt

Ariſtotelis ſimus ſe tenebris occultat

mentes, quas nulla fecit diſſolubiles compago, puriſsimæ, qualis Deus hac parte, C
diſsimilimæ potentia, maieſtate. Quantus error à corporeis, ad incorporea, quod faciebat Panætius, & qui ei ſubſcripſit, aſcendere: perinde, ſi quis argueret, Omnia quæ uidemus, ſunt compoſita: ergo res omnes, cuiuſcunque generis, ſunt compoſitæ. & qui conditiones corporum ad animos transferret. Cum ſit igitur longè diuerſa natura animorum, atque corporum, lex autem, quòd omnia nata intereant, lata ſit corporibus, non animis (quia corpora non ſunt ſimplicia, ſed quorum conſumpta colligatione, diſſoluuntur) certè magnus error fuit eorum, qui ſubiacere legibus corporum animos uoluerunt. Sicut igitur non omnis creatio, aut factio, eſt rerum compoſitarum, ſic non omnis res nata diſſoluitur. Diſſoluetur ex pluribus conſtipata, coagmentata. Quemadmodum autem omnis res compoſita debet reſolui, ſic quæ quanquam facta, non autem compoſita, non reſolui. Patet igitur neceſsitatem rerum natarum, ad priſtinum ſtatum redituraruṁ, non omnium eſſe natarum rerum, non puriſsimarum, non ſimplicium, tenuium, exilium, ſed compoſitarum, miſtarum, quia neceſſe eſt, partes inuitas à ſuis ſedibus tranſpoſitas, ad genera ſua reuerti, aquam ad aquam, terram ad terram. Sic præclara reſoluta domo, recidunt in terram omnia, quæ de terra uiolenter in altum fuerant ſublimata. Solitus igitur in Philoſophis error, ab æquiuocis aut particulari uniuerſale inferre. Quemadmodum paulò antè à præclara omnipotentíque Dei natura ad omnes generatim animos ducebatur ratio. His declaratis, facilè rationes Ariſtotelis euaneſcunt, aut fraudem inſidioſúmque æquiuocum abſcondere deprehenduntur: Quod erit in futurum perpetuum, neceſſariò ſemper tale fuiſſe in præteritum. Quia ſi mutaretur conditio, ut ſecus eſſet in poſterum, ſecus in præteritum, id fieret ex aliqua cauſa: quæ, ſi prius affuiſſet, feciſſet, ut quod erat cor- D
ruptibile, non corrumperetur: id autem, impoſsibile. Reſpondeo igitur, ut totam rationem membratim reſoluam, primum, quòd tota hæc Ariſtotelis ratio, eſt contra æternitatem chaos, quod cum ſtatuiſſent ante ſempiternum, dixerunt in creatione mutatum. Eóque dico, Ea quæ nata ſunt, & in poſterum non reſoluuntur, unam tantum ſemper conditionem habuerunt, ut ſubitò facta æterna eſſent, nec ullam nouam conditionem à præterito ad futurum eis acceſsit, quæ faceret ſecus eſſe in poſterum, quàm fuiſſet in præteritum. De re nondum nata, nullum ſermonem haberi poſſe: nullam eſſe conditionem rerum non exiſtentium. Non poteſt de re nata ac facta dici, ſecus habere in poſterum, quàm habuiſſet in præteritum. Et Ariſtotelis ratio de re facta, & creata, æquiuocè cadit ſuper re ſempiterna in poſterum. Verum equidem eſt, in futurum non poſſe, quod in præteritum ſemper ſtetiſſet, quia poſſet oriri cauſa noua, quæ ſi prius, id eſt, in æternum affuiſſet, feciſſet non fuiſſe perenne, quod perenne fuit. Quod nulla ratione fieri poteſt. Nunquam enim cauſa aut uis ulla erit efficiens, ut quod fuit perpetuum, non perpetuum fuerit, aut quæ tollat æternitatem in poſterum ei, quod nunquam tulit in præteritum. Talis quoque cauſa in poſterum non erit unquam. De præterita igitur re & retro ſempiterna, uerum eſt. De futura non uerum: quia ponis præteritum & futurum, & ex uno infers alterum. Res tamen, quam dico nouiter creatam, non fuit in præteritum. Cur igitur dicis, cauſam ſuperuenire? Cui ſuperueniet, cum in præteritū non fuerit res paulò antè creata? Dicis ergo nouã cauſam immortalitatis, ſi prius affuiſſet, facturã fuiſſe rem ſemper immortalẽ, quã ego dico creatã, id eſt, quod nunc me facit immortalem, & incorruptibilẽ, feciſſet, ut ſemper fuiſſem immortalis. Hoc igitur non ſtat. Nam cauſa futuræ immortalitatis nõ ſufficit ad immortalitatẽ præteritam.

Non

A Non datur, ut retro fueris ſempiternus. Magna æquiuocatio, magnum interuallum, inter æternitatem futuram, & præteritam. Futura nunquam erit in actu, præterita fuit iam. Poſsis in præteritum míllia millium ſecula connumerare, nunquam numerando fatigari; in futuro ſemper terminus erit à creatione tua, ad id quodcunque numerabis. Non inducit igitur, nec trahit æternitas futura, æternitatem præteritam: æternitas futura potius temporaria eſt, quàm æternitas. Initium, res creata. Res retro ſempiterna, nullum habuit initium. Non eſt ergo conſequens, ut ſi quod retro fuit ſempiternum, non ſit habiturum in poſterum, quod poſsit afferre perniciem: Sic quod erit in poſterum ſempiternum, nihil habuiſſe quod prohiberet, quin ſemper fuiſſet. Imo habuit, & uerum eſt de illo, de hoc non uerum. Abſtulit autem æternitatem in præteritum impoſsibilitas. In futurum impoſsibilitas non erit, quia poſsibile eſt rem creari ſemper manentem, ſicut cœlum. Excepto Deo, retro ſempiternum nihil uult natura fuiſſe. Fatendum igitur, longè aliud eſſe rem creatã incorruptibilem, quàm in præteritum ſempiternam. Verum quidem eſt, ſi res hæc immortalis retro fuiſſet, nullam aliam cauſam ſempiternitatis ſuæ habituram fuiſſe, quàm hanc quæ faciet eam ſempiternam. Vt ſi fuiſſent ſemper animi, non per aliud fuiſſent, quàm per quod ſemper ſunt futuri. Sed eſſe ſemper in præteritum non potuerunt, propter alia impoſsibilia magna. Fecit igitur ſimilitudo, & quaſi ludificauit futuræ immortalitatis, ut crederent etiam in præteritum fuiſſe quod erit in futurum ſemper, non conſiderantes alia multa. Vis igitur Deo eſt creandi naturas corruptibiles, & incorruptibiles: Et tamen non conſequitur, ſemper rem incorruptibilem fuiſſe. Illud quidem uerum eſt, eam naturam dare animis immortalitatem, quæ dediſſet eis æternitatem, ſi creatæ non fuiſſent. Nunc autem creatis,
B data eſt natura æterna, quam in ſempiternum retro impoſsibile fuit habuiſſe. Si ſolitam igitur naturam reſpicias, uerum eſt, eandem cauſam dare immortalitatem in præteritum, quæ dat in futurum. Sed abduc oculos à conſuetudine, uidebis diuiniora. Videbis præſidem naturæ facere rem ſempiternam poſſe, quæ nunquam prius extitiſſet. Ad hæc cauillatio eſt, Si ea cauſa quæ facit ſempiternum in poſterum, factura fuiſſe ſempiternum in præteritum; ergo quod futurum eſt ſempiternum, fuiſſe retro quoque ſempiternum. Perinde, ſi quis argueret, Si concurrerent eæ cauſæ, quæ Cæſarem Dictatorem fecerunt, me quoque facerent Dictatorem. Sum ergo ſicut Cæſar Dictator. Si mihi corpus eſſet ætherium, glorioſum, tranarem nubes ut Chriſtus. Nubes igitur trano quemadmodum ille. Fit que progreſſus à conditione ad aſſeuerationem, uitium maximum in ratiocinando. Similis igitur eſt argumentatio, Ea cauſa quæ facit animos immortales in poſterum, ſi prius affuiſſet, feciſſet immortales, & ſempiternos: ergo, quia ſunt in poſterum æterni, in præteritum quoque ſempiterni fuerunt. Conditiones hæ ſunt, non affirmationes. Clarius autem uitium oſtendam, Ea cauſa quæ facit animos immortales in poſterum, ſi prius affuiſſet, feciſſet retro ſempiternos: ſed quoniam impoſsibile erat, animos retro fuiſſe ſempiternos: ergo nunquam affuiſſet ea cauſa. Sunt enim hic duæ cauſæ, una conditionalis, altera quæ tollat, deſtruatque id quod ſub conditione latitabat. Latet ſub conditione, præterita æternitas, ſed conditionalis, non aſſerta, non uera. non aſſeritur, quia ſuperuenit cauſa maior efficiens, ne ſit uerum, quod erat ſub conditione. Ea maxima cauſa eſt, quia fieri non poteſt, ſi rectè penſites, atque adeò altè ſpectes, Deo ſolo excepto, eſſe quidquam ſempiternum. Hæc cauſa facit, ut animi non fuerint pariter cum Deo ſempiterni: nulla autem prohibet cauſa ne ſint

in posterum: quia quantuncunque posthac uixerint, nunquam erunt sempiterni, C
id est, quales, si ab æterno fuissent, quæ est sola unica diuinitatis possessio. Sicque tota Aristotelis ratio patefacta est. Huc adde, quòd rationes eius, ut dixi, tendunt contra mundum, compositum, mistum, non contra simplicem naturam animorum, contra Platonem probantes, si factus fuisset mundus, & ex alijs rebus coagmentatus, has res aut potuisse congregari, cogique ad creationem mundi, atque aliter habuissent ante mundum: si aliter habuissent, nouámque conditionem accepissent, posse etiam in futurum redire ad pristinum statum, sicut ab illo statu uenerunt ad istum. Quòd si res illæ, è quibus factus est mundus, non poterant mutari, ad aliámque molem transferri, nunquam certè ex his factus mundus fuisset. Factus est autem mundus, ergo poterant illa mutari, & non permanere semper, sicuti erant. Itaque dissoluentur ipsa composita in pristinum. Sicque non est incorruptibilis mundus. Vides totam rationem tendere contra mundum à Platone creatum, sed incorruptibilem in posterum declaratum. Ratióque est ex compositis, nullum habens in animis locum. Et nos dicimus, etsi non dixerit Plato, ante mundum nullas res fuisse, à quibus ad mundum facta fuerit mutatio. Chaos interpretamur informe exordium. Sed tacuit more suo cauillaturus Aristoteles optimam partem Platonicæ rationis, non suapte natura mundum, sed diuina potestate non dissoluendum.

Quòd lex illa in Philosophia, omnia orta occidere, etiam à Philosophis aliquando contemnitur: quòd eorum sententia, non modò incorporea, & simplicia, sed etiam corporea possint incorruptibilia fieri: Et quòd non est semper usitatis exemplis insistendum: & de duabus naturis. D

CAP. XXVII.

SED placet, quando locus est, non solum pro Platone, sed etiam ueritate, & priscis depugnare. Nam cum Timæus Locrensis, Philóque Iudæus, asseruerint Deum fuisse hunc mundum, ut à nulla causa possit nisi ab ipso præpotente dissolui, ducti sunt forte probabili ratione, non omnia nata subiacere morti: opinati non modò posse res inuisibiles, ac tenues, simplicésque, quales animi, creari sempiternæ, ut nunquam intereant, sed etiam corporales. Eamq; Philo putat Mosis esse sententiã de mundo. Scrutemur igitur, angustijs illis in quas se solent conijcere Philosophi, relictis, latissimos Naturæ campos, infinitasq; sapientiæ diuinæ regiones. Videbimus multa uel esse, uel fieri posse, nulla cum nostris Naturæ societate coniuncta. Nemo inuentus est, neque forsan inuenietur unquam, qui possit, qua tandem sidera, Sol, Luna, materia, compage sint, explicare: Cur Sol caloris fœcundissimus, motus indefatigabilis, nunquam nec calore absumatur, nec ob impetum concitatissimum illum dissoluatur. Nulla extitit, ex quo fuit, diminutio, senium, attritio, ex omni illo uasto corpore, ut si non fuit ullum in præteritum detrimẽtum, nunquam etiam sit futurum. Huic similia multa credo fierent, ex omni feculentia crassaq; compage, ad purissimam naturam deducta, incorrupta manentia, si summo sederet opifici. Quis est hic, qui ex uno aut altero terrestri opere, omnipotentiam eius putet metiendã, quem cunctæ gentes, non apparentiũ modò autorem, sed etiam quarundã, non semper, sed raro, & cum opus fuit exhibitarẽ rerum confessi sunt artificem, dicentes plura esse factibilia quàm facta, duas ferme magnas naturas inducentes, alteram in qua uisa, usitata, nota, altera inusitata, insueta, prodigiosa, miranda,

A da, raro contingentia, contineantur. In hac nota, perſpectaq; natura, ſunt leges hæ, quas quotidie decurrere cernimus, ex terra fieri aquam, ex aqua aërem, ex aëre puros ignes: Iterumq; reuolui ſuperiora ad inferiora, ignes ad finitimum aërem, hunc ad aquam, aquam ad terram: Ex terra naſci montes, ſaxa lutulenta, quorum in imo medullis ſuccus terreſtris exceptus, grandeſcat in ſaxa atque dureſcat, ut in uaſto elephantis corpore, ex herba quam paſcit, aqua quam potat, ſuccus ad teneras medullas delatus; & excretus, ingentia oſſa conſtipat. Naſcuntur ſimili ratione è terra, plantæ, ferrum, omneq; æs, flumina, fontes, Similiq; cuncta qua fuiſſent orta ratione, ad matrem reuertuntur. Hæc reparat fœtus; & dum ſenio confecta recipit, nouos emittit partus ad auras, nunquam his legibus deficientibus: partimq; mundus in continua reparatione, & interitu rerum eſt: partim manet incorruptus, è duabus quaſi gentibus factus, altera ſemper cadente, denuoq; ſurgente, altera eadem permanente, ne dum terreſtres hos interitus, uarietatesq; cerneres, nil aliud fieri potuiſſe à creatore crederes. Sublatis oculis in cœlum, nouas leges uidebis, & tantopere fieri quæ non morerentur, potuiſſe, quantopere facta ſunt, quæ ſemper interirent: nihil artifici ſummo difficile fuiſſe, modò à ſedibus rerum intereuntium puriſſimas ſublatas naturas, illæſas ad conſeruationem inferiorum ſtare, uiſum eſſet. Hac igitur natura nota continentur leges, ordines rerum uſitatarum. Altera, ut primum eſt natura cœli, incorrupta, inuſitata, ſic quæ non ſacris modò libris plura comprehenſa: ut cum flumen rapidum, ne curreret, repreſſum eſt: & aqua natura fluxa reddita non fluxa: nox Sole radiante terris inducta: Repreſſus idem, iuſſusq; rapidum curſum ſiſteret, ſciſſus oceanus, hinc atque hinc fortiſsima moles naturæ non memor fluxæ, ad tempus eſſe coactus: mortuis reuocata uita: uenti tempore
B non ſuo citi: aquæ maior quàm natura potuiſſet, uis demiſſa terris. Non hæc ſacris inquam libris modò, quæ limites, & leges ſolitæ naturæ præuaricantur, continentur, ſed libris item Philoſophorum, & gentium uetuſtarum, quarum nulla propè eſt, quæ non inuſitata Dei quædam facinora, contrà quàm oculi quotidiane cernãt, recenſeat. Mitto libros Platonis ingenio præſtanti uiri, in quibus ad alia mortui reuixerunt, libros item Stoicorum. Sed & Ariſtotelem, igneum flumen Aetnæ, quod natura rapidè ſuperfugientes inferret, ſciſſum cogente Deo, relictis in medio pŋs, prætereo, quòd exemplorum tam ingentem aceruum efficerent, ut ambitioſus eis recenſendis uideri poſſem. Vnum illud cunctis fuit ſemper hominibus perſuaſum, ac perfectum, non hæc, quæ domeſticè noſcimus, ante animum perpetuò aſtare cernimus, ſola fieri poſſe, ſed item alia, quorum nulla nobis ratione reddita, attonitos, unamq; ſummi Dei omnipotentiam admirantes efficiant. Huius inexplicabilis, incomprehenſibilisq; generis ex corporibus eſt, ut dixi, cœlum, cuius quæ moles ſit, uiſibilis tamen, & ſolida, quo è genere rerum deſumpta, an à terreſtri an extraneo. Et quoniam mundus ex quatuor tantum ſeminibus conſtat, ut quod ex his non ſit, cum mundo numerari, & in rerum mundanarum exercitu locari non poſſit, conſtans ex his, uerbi cauſa, aqua, aut aëre: qua tandem arte ad ſummam, incorruptamq; puritatem redactum, non ſolum ſupernas regiones, ut candidiſsimæ nubes, appetiuit, ſed ita compactum fuit, ut radiantiſsima & indeficienti luce terras impleret. Hic ad portum, refugiumq;, quò te condas, resq; corruptibiles; ad incorruptam naturam redactas ne fateri cogaris, concurres: portum ſcilicet nullum, quẽ tibi ne ueritatem cerneres, parasti. Veteres tum minus forte commentitiè, quàm naturaliter magis, quorum ille clarè retulit ſententiam:

Ignea conuexi uis, & ſine pondere cœli,

Emicuit, ſummáq; locum ſibi legit in arce. C

Crediderunt ex illa mundana congerie non minus ſubſtantiam cœli incorruptam, uolente Deo, atque naturas corruptibiles effectas. Hanc admirandam, inexplicabilem potentiam, in qua ſunt innumerabiles formæ, quas nullus ſermo percurrere poſsit, ad animos creatos uetuſtiſsimi homines retulerunt, non ſe cogi putantes, quemadmodum in rerum conſideratione ludificati Philoſophi poſteriores, darent animis perennitatem in præteritum, ne nati morituri uiderentur.

Quomodo ſibi ipſis contradixerunt, animos è cœlo cadere dicentes, iterumque reuerti, & quæ fuerit erroris cauſa. Et quòd perperam intellexerunt, quæ de regeneratione fuerant uaticinatæ Sibyllæ.

CAP. XXVIII.

HIS ERRORIBVS ipſorummet Philoſophorum uoce cõfutatis, quòd animi ſunt ſempiterni, neque uidelicet Diuinitate motus, neq; quia ſunt immortales in poſterum; eiſdem quoque uocibus ipſorum, alius error declarandus eſt, animos antequam in hanc uitam deſcendant, in altera quadam uita uiguiſſe. Cuius erroris ſimilis atque ſuperiorum cauſa fuit, cum uellent animos ſempiternos in poſterum: efficacem rationem crediderunt, ſi probarentur, antequàm ueniſsent in corpus, extitiſse. Id autem probarũt ex rerum ſuperioris uitæ reminiſcentia, perſuadentes ſibi (uideturq; ab Orpheo manaſſe) animos antea fuiſſe. Huius ſunt duæ cauſæ: una, quòd priſci tradiderunt, animos antea fuiſſe quàm in corpus, ob aliqua in anteacta uita facinora detruderentur: altera, quòd reminiſcentia palàm monſtret rerum quarundam præteritarum præceptam ſcientiam. Vult D enim, ut Marcus Tullius ait, Plato memoriam eſſe ſuperioris uitæ recordationem. Multisq; in locis, præcipuè in eo, qui inſcribitur Memnon, de hoc diſſeruit: Item in decimo de Republica, in Phædone. Ac, ut arbitror, prima cauſa peperit ſecundam, ut cum à maioribus audiſſent, animos antequam ad corpus acceſsiſſent, uiguiſſe, permoti ſint ad inueſtigandas huius rei aliquas cauſas. Sumptaq; eſt reminiſcentia, quæ ſit anteactæ uitæ ſcientia. Quam non operis huius eſt refellere, tantum, ex dictis eorum, & ex malis, quæ conſequantur, probabo, uanam hanc, & hominum, nihil habentium certi quod ſtatuerent, opinionem fuiſſe. Huic ſententiæ etiam poſteriores Platonici ſubſcripſere. Principium eius, ut dixi, creditur ab Orpheo, & Pythagora extitiſſe. De quo Olympiodorus: παλαιὸς λόγ⊖ ὀρφικός τε καὶ πυθαγόρει⊖, ὁ πάλιν ἄγων τὰς ψυχὰς εἰς τὸ σῶμα, καὶ πάλιν ἀπὸ τοῦ σώματ⊖ ἀνάγων, καὶ τὸν κύκλον ποιῶν: Vetus fama eſt, inquit, Orphica, & Pythagorica, quæ ducit animas in altera uita exiſtentes ad corpus, iterumque à corporibus educit, idq; ſæpe. Sic Olympiodorus, ſecutusq; eſt totam hanc famam æquo ſuperſtitioſius Plato: deſtruitur autem paſsim profligaturq; rationibus, quas à natura, in qua ueritas eſt, mutuauit. Meminit huius item Iamblichus: οἷον πρόλαβε βίον ἡ ψυχὴ πρὶν καὶ εἰς ἀνθρώπινον σῶμα ἐσκρισθῆναι, καὶ οἷον εἶδος πρόχειρον ἐποιήσατο, τοιοῦτον καὶ ὀργανικὸν σῶμα ἔχει, πρὸς ἑαυτὴν συννεύτημένον, καὶ φύσιν παραπλησίαν, σύνα κολλᾶσθαι: Qualem, inquit, prius exercuit anima uitam, quàm in corpus humanum ſubiret, & qualem ſpeciem promptam feciſſet, tale & organicum corpus habet ſibi ipſi connexum, ſimilemq; naturam aſſequentem. Similia reperies Iamblichi ſententiæ apud ſuperſtitioſos alios Platonicos, qui relicta inquiſitione Naturæ, temere ſe maiorum autoritati crediderunt. Hinc extat carmen de animis, apud eos:

A Ἡ ἔνθεν ἀπεπλάγχθησαν ὅτι εἰς γενεθλήϊαν ἀκτὴν
Κάππεσον, ὑλοτροφέῃσι περὶ κλήροισι μανεῖσαι.
Hinc errabundæ ueniunt, cum ad littora lapſæ
Naſcendi inſanæ ſedis mortalis amore.

Empedocles etiam dicebat:

Οἷς κἀγὼ εἶμι φυγὰς θεόθεν, καὶ ἀλήτης
Νείκεϊ μαινομένῳ πιστεύσας.
Sic ego deſcendo, diuorum pulſus ab axe,
Inſanæ liti parens.

Huius igitur perſpicui, exploratiq; mendacij, non alios uolo teſtes, quàm ipſoſmet, ut dictis ſuis, quæ dedit Natura uera refellantur. Omnis enim animorum deſtruitur Philoſophia, quam & antiquiſsimi tradidiſſent, & Natura docet, ſi uera hæc ſunt, ut melius animos fuerit mori, quàm illo ludibrio, continuoq; lapſu de cœlo rotari. Nec proderit Platoni, uel terroribus tartareis homines à ſcelere abſtraxiſſe, uel ad iuſtitiam præmijs cœleſtibus propoſitis inuitaſſe, ſi moratus animus aliquandiu in cœlo, detrudetur non multo pòſt in terras; aut non nocuerit improbis, dum cupiditates & libidines expleant ſuas, aliquandiu in tartaro fuiſſe, modo paulò pòſt in uitam reuertantur. Hanc ſortem, & has leges, ſceleſtiſsimi quique magni æſtiment, optentoq; præfixiſſe Naturam, ſicut iuſti dedignentur, & execrari non ceſſent. Haud planè diſsimilis eſſet his dominis Deus, qui largiti ſeruis beneficia, inde mutata ſententia eriperent. Certiſsimum igitur ſit, ne mutire quidem de uirtutibus, de pietate, de iuſtitia, quas tueri, & perſuadere conatur ubique, Platonem poſſe, ſtante hac ſententia. Quam ſuis Natura uocibus obiurgantiſsimè refellat. Gratias autem aga-
B mus diuinæ clementiæ, quòd aduenit lux illa, quæ ſola omnem caliginem diſpelleret: qua non ueniente, in magnis erroribus uel primos ipſos ſapientes cæterorumq; facile principes uerſari neceſſe fuiſſet. Redituri igitur ad hanc uitam, cum ſint aut boni, aut mali, autoritas eſt Platonis, malos in tartarum præcipites actos, inde nunquam emergere, ut non fuerint unquã in ſuperiore uita, ſed cum primum in hac nati, uiuere ſceleratè quàm piè maluiſſent, in æternæ mœſtitiæ loca ſint detruſi. Qui, inquit in Phædone, propter magnitudinem ſcelerum, nullis piaculis expiari, ubi locus expiandi eſt, poſſe uidentur, quòd uel ſacrilegijs ſe expleuerint, uel cædes iniuſtas, cæteraq; id genus perpetrauerint: Τοῦτος δὲ ἃ πεφοσήκασι μοῖρα ἐπιπέμπει εἰς τὸν τάρταρον, ὅθεν ὅποτε ἐκβαίνουσιν: Hos debita ſors proijcit in tartarum, unde nunquam egrediuntur. Conſtat igitur, hac Platonis ſententia, pœnis æternis deputatos malos nunquam ex illis locis emergere. Quod etiam Poëta noſter eximius ſecutus, ſceleratos pœnis æternis canit cruciari:

_Sedet, æternumq; ſedebit
Infelix Theſeus, Phlegyasq; miſerrimus omnes
Admonet, & magna teſtatur uoce per umbras.

Eadem eſt ſententia de bonis, de quibus dicit in Phædone Plato. Qui, inquit, cogniti fuerint piè maximè uixiſſe, hi ſunt qui ex his terreſtribus locis liberati, & uelut ex carceribus uindicati, ſurſum εἰς καθαρὰν οἴκησιν, ad puram habitationem uenientes, in illa beata terra collocantur. Etqui ſe Philoſophia expiaſſent, uiuunt ſine corporibus, in omne deinceps tempus, & in domus adhuc his pulchriores perueniunt, quas non facile ſit explicare, ſed nec tempus in præſens ſufficit. Quam ob cauſam conandum totis uiribus, ut uirtutem, ac prudentiam ſequamur in uita: καλὸν γὰρ ἆθλον, καὶ ἡ ἐλπὶς μεγάλη: Pulchrum enim præmium, & ſpes magna. Hæſunt Platonis

nis duplices ſententiæ. Quàm primum igitur hinc egreſsi animi uel tendunt ad ſupe- C
ros beati, uel damnati ad inferos. Nulla reuolutio, nulla rotatio. Quare uideat ſum-
mam diſcordiam pugnamq; ſuor̃ decretor̃ Plato, cum in eodē libro ait, uenire ani-
mas defunctorum ad loca quædam, ubi fluat Acheruſia palus, ibiq; certis tempo-
ribus aliàs diuturnius, aliàs breuius, πάλιν ἐκπέμπονται εἰς τὰς τῶν ζώων γενέσεις, Rurſus
remitti ad uitas animantium. Quomodo mittuntur, ò Plato, animæ defunctorum,
ſi iam dixiſti in Tartarum detruſos nunquam remeare ſceleſtos, iuſtos autem peren-
niter ad cœleſtia gaudia triumphaturos aſcendere? Quanquam mihi perſuadeo ſen-
tire Platonem non omnes animas reuerti. Neq; enim uel cœlo donatas, uel æternis
ſupplicijs addictas; ſed eas tantū, quæ ad locum ſubterraneum, & quaſi in Purgato-
rium profectæ iudicantur, an dignæ ſint quæ mittantur in cœlum, an in Tartarum
contrudantur, an redeant in uitam, & cœli lumen, ut melius uiuant; triplici ſorte
conſtituta, beatorum, damnatorum, mediorum; quibus detur id edictum, ut ad
uitam reuerſæ, æquius, ac iuſtius uiuant, ut ibi oſtendit Plato. Ergo non eſt uera
ratio de reminiſcentia, quæ uidebatur concludere de omnibus. Omnes enim præ-
diti ſunt reminiſcentia: cuncti igitur in ſuperiore uita uixiſſent, quia cuncti morta-
les reminiſcuntur. Quod de illo puſione in Memnone proponit Plato, ualeret in
omnes. Totaq; illa in Phædro probatur plena diſsidij, ipſo ſecum autore diſsiden-
te, ratio: qua ex non uero fundamento probata anima immortali, quia ſit in ea mo-
tus æternus, proſequitur ut fuerit in cœlo, ſequens alata currum Iouis: Ioue ſuper-
cœleſtem locum, ubi ſit ineffabilis pulchritudo, aſcendente, anima autem aſſequi nō
ualens, diffluentibus alis recidat in terram. Quæ duabus alijs oppoſitis rationibus
ex ipſo petitis euertuntur. primum, quòd ſui quaſi oblitus, cum alibi ſtatuerit præ-
mia iuſtitiæ maxima, magnamq; ſpem propoſitam uiuentibus piè dixerit, quæ de- D
mum ſpes ea eſſet? Aut enim dabitur, ut ad illum ſupercœleſtem locum, ubi cernitur
inæſtimabilis pulchritudo, perueniam, indeq; nunquam deturber: aut ut attingam
ad locum ſupercœleſtem, ubi aliquando alis amiſsis, iterum in terras reuoluar. Si
primum, Animis omnium qui ab æterno fuerunt piorum, receptis in locum ſuper-
cœleſtem, ſicut etiam in Phædone dixit, adeo imminutum eſſe numerum animo-
rum terras incolentium oportebit, ut in terris relictos nullos, ſimile ſit. Neceſſe enim
eſt, in æternitate ſemper aliquos bonos fuiſſe. Vt ſi uel unus ſingulo quoque anno
pius reuerſus ſit in locum ſupercœleſtem, omnis iam animorum numerus neceſſa-
riò ſit conſumptus. Sic ſi uel unus ſingulo quoque anno deiectus ſit in Tartarum.
Quòd ſi non in æternitate, ſed certo à creatione tempore, is ordo uiguit: ergo non
ſunt animi ingenerabiles, ſed unà cum mundo nati, ſicut in Timæo confirmauit.
Si uerò datur pietati præmium, ſupercœleſtis locus: quod tandem præmium eſt,
ad eam curiam proficiſci, quò, cum uelut in Barbarorum aulam ad primos hono-
res prouectus, peruenias, inde paulò pòſt deturberis? Hæccine præmia Plato, quæ
iuſtis parata dixiſti? Huc adde, quòd eſt in libris eius ſuper hoc tanta inconſtantia,
ut appareat nihil eum certi habuiſſe, quod ſtatueret. In Timæo uniuerſum mun-
dum, cœlum, ac terras, cœleſtia, ac terreſtria, uiſibilia, & inuiſibilia, creat à ſummo
opifice. In Phædro ex ratione, animis minimè congruente, concludit animos inge-
nerabiles. Et ex ratione incongrua deducit abſurdiora. Sed tum rationibus Naturæ,
tum ipſius autoris uerbis demonſtrato, hoc cadentium animorum è cœlo ludibrium
eſſe non poſſe, cum quo ſequitur, animos ingenerabiles non eſſe, alia quoque obij-
citur eis ratio, hoc dogma nō rectè dilatatum, de paucis à ſuperioribus Theologis po-
ſitum. Nam Pythagoras, cuius omnem ferè Theologiam ab Orpheo deſcendere

Platonici

A Platonici teſtantur, retulit homines malos ubi è uita exceſſerint, id habere pro expiatione, ut in corpora brutorum tranſeuntes, ibi luant peccata. Ideo Timæus Locrenſis, diſcipulus Pythagoræ, dixit in Geneſi ſua, Neceſsario, inquit, & quædam dira, & inſolita ſupplicia poſita, ſubeuntibus animis, timidis quidem, in muliebria corpora, ad cõtumeliam: homicidarum, in corpora ferarum, ad ſupplicium: guloſorum, in formas porcorum, & aprorum: leuium autem, in aues aërias: ſegnium, & ocioſorum, imperitorum, in formas aquatilium. Hæc illi dixerant. Illa quoque quam Plato uocat in Phædro παλιγγενεσίαν, regenerationem (ſicq; uocatur à redemptore noſtro, cum Aegyptiorum, Chaldæorumq; oraculis, quæ ad Triſmegiſtum, & Platonis manus peruenerant, ſcilicet fore ut aliquando omnes homines redirent in uitam, quod indefeſsè canunt Sibyllæ) fefellit eos, credentes ſingulis temporibus ſemper homines ad corpora reuerti: quod ſemel tantum ſupremo tempore futurum, oracula canebant. Nec mirum. Nam & lapſum Adæ, & fugam è Paradiſo, crediderunt animorum lapſum de cœlo amiſsis alis. Et ad pœnam cuiuſdam facinoris, quod audierant, ſed ignorabant, aſſerebant animam incluſam in corpus. Et diluuium Noë uocarunt Deucalionis. Turrim ædificatam, Nembrot gigante, cæteriſq; ſequacibus, ut uſque ad cœlum aſcenderent, iactarunt fuiſſe Gigantum conatum.

Metamorphoſis

Regeneratio Matth. 19.

Ter ſunt conati imponere Pelion Oſſæ.

Multaq; alia peruerſè, uitio locorum, temporumq; diuturnorum, intellexerunt. Nam regeneratio Stoicis quoq; nota fuit, cenſentibus omnibus ſeculis circumactis, reuerti homines ad corpora. Quod explicans Chryſippus τότε δὲ ὅτως ἐχοντος ἁπλῶς ὡς οὐδὲν ἀδύνατον ἡμᾶς, μετὰ τὸ τελευτῆσαι, πάλιν περιόδων πινῶν εἱλημένων χρόνῳ, εἰς ὃ νῦν ἐσμεν, καταστῆσθαι χώραν: Hæc, inquit, cum hoc modo habeant, perſpicuum eſt, non eſſe impoſ-
B ſibile, nos quoque poſt mortem, certis temporum reuolutionibus peractis, in eum quo nunc ſumus ſtatum, reſtitutum iri. Hæc igitur illa, quam in libris Sibyllarum, & famæ celebritate per omnes gentes audierant, Palingeneſia.

Quòd Plato dicens in Timæo ſeri animos in aſtris, & inde demitti, non uidetur id penitus exiſtimaſſe: & quòd alijs libris ueriora ſcripſit, quibus hæc in Timæo refelluntur.

CAP. XXVIIII.

SED EA quæ Plato de animis differit in Timæo, ipſius teſtimonio, quia non ſunt uera, refellũtur. Ibi hæc loquitur de animis ſatis à Deo: Cum, inquit, conſtituiſſet uniuerſum, diſtribuit animas aſtris æquales, ſingula unicuicq; aſtro attributa. Easq; cum quaſi uehiculũ, in naturã uniuerſi impoſuiſſet, monſtrauit eis leges fatales, dicẽs, Primã generationẽ fore unam cunctis æquè ordinatã, nequis ab eo queratur ſe indignè affectũ. Sed eas ſingulas ſparſas ut cuique congruũ eſſet in ſingula organa temporæ, hoc eſt, ſidera, oportere producere animal piſsimũ, furore, & cupiditatibus cæteriſq; affectionibus temperatũ. Quibus, ſi imperent, fore ut iuſtè uiuãt: ſi uincãtur, fore ut uiuãt iniuſtè. Atq; eum, qui bene datũ tẽpus exegiſſet, ad habitationẽ ſocialis aſtri profectũ, uitã beatã habiturũ. Qui autem ſe his ſuperari permiſiſſet, mutandũ in ſecunda generatione, in naturã muliebrẽ. Milleſimo anno, utraſque uenientes ad ſortem, & electionẽ ſecundæ uitæ, eligere quam uelit uitam. Ibiq; in ferinã uitã, animam humanam demigrare. Quòd, ſi nunquam abſiſtat, quibus ſe uitijs dediſſet, pro morum quadam conformitate ſemper in ſimilem aliquam mutandum feræ naturam: tamdiuq; in hac mutatione, & tranſitu futuram,

dum abſterſerit, expiaueritq; ratione ſordes, quæ ex igne, aut aqua, aut aëre, & C terra poſtea contraxiſſet: atque ad conuerſionem, motumq; eiuſdem, & ſimilis naturæ quam habet in ſeipſa reuerſa ad primam formam illius optimi & prioris habitus redierit. Quæ cum animis ſanxiſſet, ac definiſſet, ut ſi quid accideret poſtea mali, minimè ipſe autor uideretur, ſparſit alios in Solem, alios in Lunam, cæteros in alia temporis inſtrumenta. Hæc Plato. Quæ quidem cum ſint uiolenta, arbitraria, commentitia, ſingula ſingulis alijs uerbis eius & Naturæ teſtimonijs redarguuntur. Ex his enim refelluntur ea, quæ de reminiſcentia in Memnone, & Phædro ſuſpicatus fuerat. Similiter ea quæ in Phædro, & alibi de motu æterno animorum. Ecce enim hic traditur natiuitas animorum. Ecce quomodo, cum nondum nati nec moti, moti ſunt ab alio ad naſcendum. Moti, quòd omnes eis conditiones datæ, quibus uiuunt animi. Docetur etiam motus illos animorum, furoris, & cupiditatis, deinde meliores alios ſuperioresque, ut rationis imperium, datos à Deo. Non ſemper ergo motus hos animi tenuerunt. Ad hæc non motus illos etiam, quòd eos ait ſparſos in ſingula ſidera. Hos omnes motus habere habuiſſeq; principium, Sicque non ſemper animos fuiſſe, palàm eſt. Non ſemper à ſe ipſis mouebantur. Non fuerunt origo ſibi, nec cunctarum motionum. Refellitur quoque reminiſcentia. Nam cuius uitæ prioris, quod Iamblichus dicebat, reminiſci in hoc corpore poſſunt animi, ſi nullam duxere prius uitam, ſed tantum in aſtris ſeminabantur, ſparſi per omnes ſtellas, ibiq; tanquam in origine latitantes? Tum uolebant reminiſcentiam eſſe de rebus æternis antè. Nulla hic perennitas, ſed exordium, inchoatio. Secunda contradictio, quòd ait animos bonos reuerti ad ſuam ſtellam, beatam uitam acturos. Animos ſolares ad Solem, Lunares ad Lunam. At, ò Plato, non recordaris, dixiſſe te in Phædro, felices animos ire ad ſuper- D cœleſtem curiam, ad loca, extra flammantia mœnia mundi? Non recolis, ſæpe te gloriam, beatitudinemque bonorum eximijs laudibus extuliſſe? Quæ beatitudo, uiuere in Sole, Luna? An uno cum illis impetu rotari ſemper, & per omnem mundum deſpatiari? Nonne ſuperiores omnes tradiderunt, beatitudinem animorum eſſe? tu quoque in Phædone confirmaſti, cum ad gentem diuinam proficiſci, æuum cum Dijs agere, dixiſti. Et Marcus noſter te imitatus dixit, Si quidem aut Dij, aut cum Dijs futuri ſumus. In Phædone dixiſti, non in Sole, Luna, habitare Deos & iuſtos cum illis, imò uerò, καὶ τόνδε ἥλιον, καὶ σελήνην, καὶ ἄστρα ὁρᾶσθαι ὑπ' αὐτῶν, οἷα τυγχάνει ὄντα, καὶ τὴν ἄλλην εὐδαιμονίαν ἀκόλουθον εἶναι: Et Solem, & Lunam, & aſtra conſpici ab eis, quali natura ſint, & ſequi eos omnem aliam felicitatem. Quid rationis item habet, quæ cauſa Naturæ ſuaſit animos ſpargi per ſidera? Fortaſſe quòd cum ſimul creatos omnes arbitrarentur, nec haberet locum ubi eos conſtitueret, ſidera uiſa ſunt ei commoda habitatio. Ex uno abſurdo, ut uerè dixit Ariſtoteles, plura ſequuntur. Cum cenſuiſſent, ſimul omnia uiſibilia, & inuiſibilia facta, animos quoque pariter creatos arbitrati, non crediderunt eos interim dum abſunt à corporibus, in terris eſſe. In cœlo igitur collocarunt. Sed & hoc cum dubium, & obſcurum eſſet, uariè, inconſtanterq; tradiderunt. Hic in Timæo naturaliter, & neceſſariò mitti de cœlo in corpora; in Phædro, & alijs nonnullis locis, ipſe & Platonici, ob neſcio quas priores culpas, è cœlo in terras & quaſi amiſsis alis deturbari. Quorũ falſitatẽ arguit inconſtantia & male ſtabilita ſententia, inſuper & cõtradictio detegit uanitatẽ. Nam Marcus ille Tullius, cum originẽ quæreret animorũ, eãq; in terris inueniri poſſe negaret, loquẽs naturaliter, ſupſtitione dimiſſa, ſeq; iudicio ferri ſinẽs, dixit: Nec inueniẽt unq;, unde ad hoiem uenire poſsint, niſi à Deo.

O ſen

A O' ſententiam auream. Loquitur, ut uides, de uenientibus animis in corpora, ſingulisq; diebus proficiſcentibus à Deo. Neque enim dicit, quemadmodum Plato, olim à Deo ſparſos, & ſatos, ſed reſpiciens quotidianam animorum natiuitatem, uenire creatos à Deo, dimiſſosq; ſic alios, quemadmodum primum illum pronuntiat. Idem ſenſit, confeſſusq; eſt Plutarchus, de his qui ſero à Deo puniuntur: ἅτε γὰρ εἰδὼς ὅσην μοῖραν ἀρετῆς, ἀπ' αὐτοῦ φερόμεναι πρὸς γένεσιν αἱ ψυχαὶ λαγίζουσι: Ignoſcit, inquit, differtq; caſtigare Deus, ſciens quantum uirtutis inſit animis uenientibus ab eo in hunc mundum. Ad hæc, Si potuit Deus cunctos ſimul animos creaſſe, poterit etiam quotidie. Eſt autem rationalius quotidie creari, quàm ſimul omnes. Nam ſi fuiſſent in cœlo, nunquam eos in terram uenire fas fuiſſet. Eſt enim cœlum locus beatitudinis, perfectionis. Quidquid ibi eſt, ſemper ſit neceſſe eſt. Nec debet illic eſſe quicquam ad malum anceps. Nec uiuere, quod in Tartarum aliquando propter peccata ſit detrudendum. Eſt igitur cœlum, ſedes perfectorum, beatorum, ſedes Deorum. Si animi antequam mittantur in terras, illic degerent: degeret in cœlo res in malum propenſa. Cum igitur æquè ſit poſsibile animos ſingulis diebus creari, atq; à principio cunctos (ſed probabilius ſit ac melius, ſingulis diebus creari: uitatur enim incommodum maximum, quod antè dixi) certè melius eſt, eos ſingulis diebus, quàm omnes dicere creatos à principio. Eſt certè abſurdum, temerarium, irrationabile, eandem ſortem, eundem locum eſſe animorum bonorum, & iam multis caſibus probatorum, atque animorum in ancipiti ſorte exiſtentiũ, quiq; poſsint eſſe mali, ac boni. Si enim animi antequam in corpus intraſſent, poterant eſſe boni, & mali, necdum ſe uel uitijs dedidiſſent, uel probitate, ac ratione peccatis imperaſſent, erant autem cum hac natura in cœlo, priuſquam in corpora ueniſſent: demiſsi in terras probantur an boni,
B an mali: mali migrant in ſecunda generatione in formas beſtiarum, ad aſtrum ſuum redeuntibus bonis; profectò redeunt eò, ubi aliquando ſcelerati illi, & in formas beſtiarum transformati, aut extremè nefandi in Tartarum præcipites acti, iam dudum uixerant. Sicq; turbantur omnia iura, leges miſcentur, nec inter cœlum, ac terras ulla diſcrimina ponuntur. Et tamen Plato dicit, cœlum locum purum, ſacroſanctum, ſolos puros καθαροὺς, accipere. Non ſunt puri nondum probati. Conſtat quidem, hanc de cœlo labentium animorum, famam, potius fuiſſe de Adam è Paradiſo pulſo, ueſte pellícea, nempe corpore, in pœnam ueſtito. Sed hoc in terra. Similiter caſus Dæmonum non fuit è cœlo, loco ſancto, beato, quò nondum probati non aſpirauerant: ſed ex aëre, ut placuit prudentibus, ubi creati. Eoq; nonnullis illic remanentibus, cæteri peiores, inferius ceciderunt. Sed ignoſcendum Platoni. Periculoſa enim & obſcura de fatu animorum, & aduentu in corpora, ſententia. Quocírca poſitis clarioribus, ritéq; iudicatis obſcuris, ſuperſedendum. Quod uitatum eſt ab Ariſtotele. Probabilius igitur eſt, & naturæ conſonantius, animos ſiue in cœlo, ſiue in terra creatos, ſubito infundi in corpora, & in corporibus probari: probatis dari regnum cœlorum, improbis contraria. Cœlumq; eſſe locum probatorum, perfectorum, glorioſorum, non ad utranque uitam pendentium.

Dæmones non pulſi è cœlo

Quomodo uera ſit ſententia, ad animum uniuerſi, particulares reuerti. Quòd hoc myſterium Philoſophi recentiores peruerſè intellexerint. Quòd ea ſit ſacrarum literarum ſententia. Quòd Plato, & Pythagoras dicunt, animos ad Deum reuerti. Et ſuper hoc errores Themiſtij.

CAP. XXX.

DE ANIMA quoque quæ circunfertur opinio, diciturq; esse quorundã recentiũ Philosophorũ, sed fuit antiqua, si quis eam rectè intellexerit, uerã esse cõperiet. Dicitur post discessum è corpore reuerti ad unicam uniuersi animã, hancq; unã esse totũ orbẽ terrarũ animantẽ, cuius quasi sint radij, scintillæq; particulares animæ. Hæc igitur opinio prisca est, non noua, sed à nouitijs Philosophis peruersè intellecta. Primũ Pythagoras, q dixit, autore Cicerone & Plutarcho, Deum esse per omnes mundi partes intentũ, et cõmeantẽ, ex quo nostri animi carperẽtur; locutus est de aduentu nostrorũ à Deo animorũ, eam de anima sentẽtiam proponẽs, qua recẽtes peruersè dixerũt, unã esse omnium animã. Ecce igitur nõ rectè perceperũt, aduentũ creationẽq; animorũ, non intelligentes animos quidẽ infundi & inspirari ab illa immẽsa totius orbis anima, sed nõ cõnecti, iungiq; cũ ea, ut tanquã à Sole, inseparabiles radij nitescãt. Ecce enim anima illa immẽsa, priscis fuit Deus ipse, nõ alia anima. Quis enim totum potest animare, complectiq; mundum, nisi Deus? Si Deus igitur est hæc anima magna, animæ autẽ particulares sunt, tanquã substãtiales luces ab ea radiãtes, ad quã redeũt, post separationẽ à corpore; certè Deus essent animæ oẽs, immẽsæ sapiẽtiæ, nõ imbecilles, nõ errãtes, nõ hallucinãtes. Quarũ manifesta fragilitas declarat animos diuinos qdẽ esse, Deos aũt & ex diuina substãtia, minimè. De reditu igit animorũ ad hãc magnã animã, Pythagoræ, Platonisq;, quẽadmodũ itẽ de aduentu fuit sentẽtia, autore Plutarcho de placitis Philosophorũ: πυθαγόρας, ὡ πλάτων, ἄφθαρτον εἶναι ψυχὴν, ἐξιοῦσαν γὰρ πρὸς τὸν τοῦ παντὸς ψυχὴν ἀναχωρεῖν, εἰς τὸ ὁμογενές. Pythagoras & Plato, incorruptibilem esse animam. Exeuntem enim reuerti ad animam uniuersi, ad suum genus. Sic ille. Ex Cicerone autem eodemq; Plutarcho habes, hanc animam esse Deum. Dicebat enim superius idem Plutarchus, Pythagoram, & Platonem sentire, animam opus æterni Dei. Veniunt igitur à Deo, redeuntq; ad Deum animi. Quæ est etiam sacrarum literarum sententia: Et spiritus, inquit Salomon, reuertetur ad dominum, qui dedit illum. Dauid autem, Emitte Spiritum, & creabuntur, & renouabis faciem terræ. Erat igitur apud priscos firma constansq; sententia, quemadmodum docuit Moses, à Deo, qui est anima mundi, omnium spirituum creator, & afflator, mitti nostros animos, mitti autem non tanquam à sua substantia. Iuxta quam priscorum sententiam Simplicius, primo Physicorum dixit: ἡ γὰρ ἡ ψυχὴ ἀπὸ θεοῦ ἐλλάμπεσθαι λέγεται: Etenim, inquit, dicitur anima à Deo radiare. En igitur anima uniuersi, à qua dicuntur animi nostri relucere. Et Marcus, Animus humanus decerptus ex mente diuina. Sic item erat sentẽtia, reuerti eas ad suum genitorem, sed non ita reuerti, ut ad suam substantiam coniungendos, & quasi auulsos, copulandos, quemadmodum dicuntur Auerroës, nonnulliq; alij sensisse: sed ut ad creatorem regemq; suum, à quo creationem, similitudinemq; suæ naturæ acceperint, & cuius non sunt de substantia, possint ab eo procul esse, ad regna conspectumq; eius nunq; uenire, si sese male factis coinquinauerint. Hoc sensit Plato, totaq; antiquitas.

Errores Themistij, aliam esse animam uniuersalem asserentis, alium ipsum Deum summum. Si foret unus illuminans omnes mentes, intellectus, Deum fore. Rationes cur non sit unus.

CAP. XXXI.

QVOCIRCA, cogor aduersari Themistio, haud è Peripateticis ignobili Philosopho, quem cum dubitatio suspensum tenuisset, potius in id quod magis esset uitandum, quàm quod ratio probaret, propensus fuit, nec antiquæ sapientiæ ueritatem attendit. Is in libris de anima, primum uerè rectèq; affirmat

A mat, animum, quem præceptor agentem, Græcè ὁ ἐνεργείᾳ νοῦς ὁ ποιητικὸς νοῦς, uocauit, esse eum, qui nobis det esse, & substantiam. Nimirum hominem uerum esse ipsum intellectum, siue animum facientem, operantem, indefatigabiliter cognoscentem, lumen inextinctum, semper luce notionis radiantem, cuius uita sit ipsum intelligere, à quo nunquam relinquatur, quemadmodum nunquam relinquitur Sol à luce, & claritate sua. Dixit ergo nos esse intellectum illum agentem, illum esse uerum hominem. Cum dicis hominem, animum ipsum uiuentem semper, & operantem, sentiendum esse. Atque hanc esse sententiam Aristotelis asserens, ait, ἡμᾶς μὲν ποιεῖ τὸν ποιητικὸν νοῦν. νῦν δὲ δοκεῖ ἡμῖν βεβαιότερον, ὅτι ἡμᾶς οἴεται τὸν ποιητικὸν, νοῦν: Nos, inquit, facit intellectū agentem. Nunc, ait, fortius, & uerius probatur, nos Aristotelem appellare animū illum operantem. Quid autem sit is intellectus semper operans, agens, declarat idem his uerbis: ὅταν δὲ αὐτὸς καθ' αὑτὸν ᾖ, τότ' ἐστὶ μόνον ὅπερ ἐστίν. ἐστι δὲ ἐνεργείᾳ ἄπαυστος, καὶ ἀΐδιος, καὶ ἀθάνατος, καὶ ἀίδιος: Cum autem fuerit ipse per se, hoc est, solus quod est. Est autem intellectus agēs irrequietus, indefatigabilis, immortalis, sempiternus. Hæc ille. Duas igitur ponit ueras assensuq; dignas sententias: Quòd homo uerus Aristoteli est ille intellectus: secunda, quòd is intellectus est æternus, immortalis, incorruptibilis. Tertiam adjcit eandem cum priore, quòd eos irridet (est autē is Alexander) qui dicebāt, hunc intellectū operantē Aristotelē ipsum Deum existimasse. Irridet autem ostēdens ex dictis Philosophi, de summo Deo nulla ratione eum sentire potuisse. Ex his, inquit, Aristotelis dictis, admirari eos operæpretium est, qui mentem agentem hanc πρῶτον θεὸν ὑπέθεσαν εἶναι, ἤτοι ἀκινητόν, Summum Deum putarunt esse, secundum Aristotelem. Quarta sententia, quæ ex his omnibus maximè reprehenditur, & cuius cæteros erroris refellit, ipse maximè refellendus apparet. Quærit, animus, quem agentem, &
B immortalem esse, & Deum non esse docuisset, utrum ne sit unus, an plures. Videri autem unum, secundum Aristotelem, quia lumini eum comparasset. Vnum autem esse lumen uniuersi. Imò uerò & fontem luminis, à quo omnes animalium oculi deducātur ex potestate ad actum. Et quemadmodum nihil faciat ad unumquodque animalium luminis incorruptibilitas, sic non prodesse nobis intellectus agentis æternitatem. Quòd si plures essent, & eorum, quæ sunt potestate, non unus esset agens, quomodo differant inuicem? Nam in his, quæ sunt eadem specie, diuisiones esse per materiam. Necesse autem est, intellectus agentes eosdem esse specie, siquidem omnes eandem habent substantiam, actum, & eadem omnes cognoscunt. Si enim non eandem, sed diuersam, quæ erit separatio? Vnde porrò mens potestate omnia cognoscet, nisi primus intellectus cuncta noscat, qui eam deducat in actum? An uerò primum est unus illustrans, illustrati autem, & lucentes plures? Nam Solus unus est, lumen autem uidetur propemodum in uisiones omnes secari. Ob id enim non Solem, sed lucem pro exemplo usurpauit: Plato autem Solem, quem summo Bono comparat. Quòd uerò in unum agentem intellectum nos omnes reuocamur, compositi quasi ex agente, & possibili, & unicuique nostrum ab illo uno est esse, non est cur miremur. Vnde enim communes conceptiones, unde similis, & eadem omnium sine præceptore primorum terminorum, primarumq; dignitatum, cognitio; nunquam certè mutua cuiusque nostrum notio fuisset, nisi esset una mens, cuius omnes essemus participes. Et uerum est, quod ait Plato, nisi aliquid esset hominibus, alijs quidē aliud quid, alijs aliud quid idem, sed quis nostrum priuatos affectus haberet; non esset facile alteri ostendere affectionem suam. Similiter in scientijs, qui docet, eadem sentit cum eo qui discit. Vnde enim & discere & docere possemus, nisi idem esset doctoris, discipuliq; sensus? Quod si idem, ut necesse est; certè idem est intellectus docentis, ac discen-

tis. Has & id genus ſuper intellectus unitate protulit Themiſtius rationes. Quarum C
cõfutatio non profundioribus modò, ſed etiam cuiuis de medio facilis eſt, tum quòd peruerſe Ariſtotelis ſententiam interpretatur, tum quòd & rationi, & autoritati maiorum contradicit. Et ex uerbis ipſis elicitur confutatio. Tres igitur rationes adſunt in contrarium. Primum, quòd negans illum intellectum, omnes illuſtrantem, & illuminantem, & quaſi lucem immenſam per omnes animos radiantem, eſſe Deum ſummum, apertè, & perſpicuè ſibi contradixit. Si enim eſt omnium hominum intellectus unus, & is eſt immortalis, incorruptibilis, & non eſt Deus, diffuſus eſt autem per omnem generis humani gentem, efficitur ut is ſit Deus, & non ſit Deus. Ille enim intellectus, illa mens, ille animus, qui dat lumen uniuerſis, qui ſpargitur per totum orbem terrarum, ubique præſens, fieri non poteſt quin ſit Deus magnus, quem dixit Pythagoras per omnes mundi partes intentum, & commeantem, ex quo noſtri animi carperentur. Eſt igitur ſolius ſummi, omnipotentiſq; Dei, uniuerſalis præſentia, uniuerſalis omnium animorum illuminatio. Hoc Ariſtoteles dixit, hoc Plato, hoc omnis antiquitas, hoc ratio clamat, uociferatur, apertam & perſpicuam contradictionem hominis huius pandentes. Negat Deum eſſe, qui omnino eſt Deus. Si quis igitur eſt intellectus, qui det lumen omnibus in toto terrarum orbe hominibus, qui luceat ubiq;, qui ueritatem ubique miniſtret, hic fieri non poteſt quin ſit Deus. Themiſtius autem negat hunc eſſe Deum. expreſſa igitur contractio. Et ſimile quid facit Themiſtius, ac ſi deſcripſiſſet prius, Eſt animal in terris bipes, erectæ ad cœlum ceruicis, intelligens, ſagax, ſolers, loquens: Deinde hunc hominem eſſe negaret. Tale enim eſt dicere, Eſt quidam intellectus incredibilis magnitudinis, per omnem mundum diffuſus, illuminans omnes animos, à quo funditur micatq; omnis ſcientia, & cognitio; ſed is non eſt Deus. Cum igitur ratio coarguat hunc, immenſum, ingentem animum, Deum eſſe, D
ſi quis eſt, qui det omnibus animis, ut uoluit iſte, lumen (ſed alia clarior ratio probat, ſi magnus is animus, qui eſt Deus, daret animis noſtris eſſe, id eſt, ſi homo uerus eſſet intellectus is, quem probat ratio eſſe Deum: hunc autem dixit Themiſtius homines ipſos eſſe) arguitur profectò, futuros homines ipſum Deum. Si enim magnus ille, & infinitus animus eſt Deus, ut probat ratio: & ſi iuxta Themiſtium, is intellectus eſt ſubſtantia noſtra; planè coarguitur noſtram ſubſtantiam eſſe ipſum Deum. Huc deuoluuntur, deſinuntq; nouæ, & à uetuſta Philoſophia abhorrente, perſuaſiones. Mirari autem operæpretium eorum ineptias, quæ eos ad hæc prodigia confingẽda perpulerunt: Quòd ſit communis eademq; notio, quòd præceptor, & diſcipuli, ſenſibus conueniunt: Quaſi unam animam in decem lupis eſſe, dicendũ ſit, quia ſimulac unus exulularit, omnes ſtatim concurrant, cognita ſine ullo præceptore uoce, eos ad prædam inuitante. Sic una erit in bobus, aſinisq;, & gallinis anima, quæ facile, nullo docente, uoces mutuas intelligant. Sic oua erunt eadem, quia ſimilia. Vbi igitur fuit ſimilitudo, uoluerunt eſſe unitatem. Similitudinem animorum, qua ſimilia noſcunt, cogitant, propter ſimilitudinem naturæ; incurſant in eaſdem notiones, in eadem conſilia, putarunt eſſe unitatem: Tale quid perpeſſi, ac ſi quis decem ſpecula, quia in cunctis eadem repræſentantur, diceret unum ſpeculum. Quæ ratio cum ſit apertiſsimè falſa, longius refelli non debet. Nam cur præceptor, ac diſcipulus conueniant, non unitas facit, ſed ſimilitudo animorum. Separationem autem rerum indiuiduorumq; ſinguli cuiuſque, pertinacius, quàm par eſt, leges rerum corporearum, ad res corporeas transferre, dicunt à materia ſemper fieri: Vt ſeparatio indiuiduorum non exiſtat, ubi materia non eſt. Non eſt autem in animis; non ergo ſeparari poſſe. Hæc quoque ineptius, quàm deceat Philoſophos tantos. Quid enim prohibet, quominus ſpiritualia,

A ritualia,inuiſibilia,ſint plura,habeant ſuam multitudinem, diffundantur latè? Quid has leges inuexit? cur mittis in cœlum terreſtria? Corpora per materiam ſegregantur,multiplicantur.ergo ubi non eſt materia,non eſt ſegregatio,non multitudo. Quę tanta ineptia in Philoſophia? Alia lex eſt animorum ſpiritualiumq́ rerum, alia corporum. Qui hoc non uidet, non uidet niſi terram, niſi corpora, altius non aſſurgit. Hæret ſolitis,domeſticis.Separantur igitur per ſuas ſubſtantias mentes.Et ſicut unus eſt animus, per ſuam ſubſtantiam; ſic alter eſſe poteſt per ſuam ſubſtantiam, ſegregatus,diſtinctus, ſeiunctus ab illo. Quorum ſegregatio non erit à materia, ſed ab ipſorum ſubſtantia. Talis ac tanta ſegregatio, quanta ipſorum corporum. Nońne Deus ſegregatus eſt ab omnibus animis? Qua quæſo materia ſegregatus? Hæc igitur cum non minus quàm ſuperiora,puerilia ſint,indignaq́ Philoſophiæ grauitate; uerba in eis refellendis uereor profundere. Hoc addo poſtremum, ut error tantus appareat. Ille unus intellectus,quem incorruptibilē, immortalem aſſeruit, Deum eſſe negauit. Si perirent omnes homines è terra, quod fieri ratio non reclamat, ſi peſtilētia aut alia calamitate,aliquæ nationes interierunt, quemadmodum diluuium cunctos abſtulit, præter octo,ſic omnes extinguerentur; ubi remaneret, ubi ſubſiſteret, cunctis hominibus, quia mortales omnes, è terra ſublatis? Tolerabilior igitur error Alexandri, quem tacitè ſugillat Themiſtius,cenſentis agentem illum intellectum eſſe Deum,primam cauſam ab Ariſtotele uocatum.Sed & ipſe grauiſsimè peccat, clara dilucidáque præceptoris uerba, ut oſtendit Themiſtius, tam peruerſè interpretans, ut quod clariſsimè de intellectu noſtro dixit Ariſtoteles, uocans illum agentem, ipſe ad intellectum diuinum tranſtulerit. Eodem uidelicet errore, quo ſuperius æternitatem, principiumq́ motus,ab animo diuino ad humanum detorſerant. Nunc quod hominum
B eſt,ad Deum traducentes.Maneant igitur cuncta ſuis locis. Quod Ariſtoteles de noſtris apertè locutus eſt, nulla ratione transferatur ad Deos: ſimiliter quæ diuinæ potentiæ tribuit ratio,non fiant humana poſſeſsio. Vt igitur ſub epilogo rationes Themiſtium coarguentes proponam: Si quis eſt animorum omnium illuminator, ſolus is eſſe Deus poteſt. Non facit unitatem animorum ſimilitudo, conſenſusq́ cognitionis. Contra philoſophiā uerumq́ iudicium eſt, in quibus eſt ſimilitudo, ponere unitatem. Non eſſet immortalis, incorruptibilis,unus animus ille, qui requieſcat ſuper omnes homines innixus illis,& inſeparabilis,ſi cuncta hominum natio periret.Denique luminis comparatio quę placuit Ariſtoteli,non deſignat intellectus unitatem,ſed illuminationem, irradiatione ſinguli cuiuſque intellectus agentis ſuper unumquenq́ intellectum poſsibilem.Demum,ſi nobis dat eſſe agens ille intellectus,& is eſt immortalis, omnis utique homo habet eſſe ſuum, ſuamq́ ſubſtantiam immortalem. Quia homo eſt ille agēs intellectus,incorruptibilis,immortalis. Veritas igitur ab antiquiſsimis prædicata poſterisq́ mandata erat, quòd intellectus ille magnus, unus illuminator,eſt Deus magnus,magna mundi animatio,à quo dicuntur animi noſtri,quando creantur,quaſi radiare,ac ſcintillare:quemadmodū ſuperius omnes aſſenſerunt.

De immortalitate animorum famam uetuſtiſsimam eſſe. Nolle facinoroſos animam immortalem,ne terrore futurarum pœnarum peccatis ſuis impendentium torqueantur.

CAP. XXXII.

SVNT item hęc de animi immortalitate obſeruanda.Principio quod in undecimo de Legibus ait diuinus Plato, Fidem quòd animi ſint immortales, quòd poſt diſceſſum è corpore ſentiant,uiuant,uigeant, longè antiquiſsimā eſſe,

esse, ut ob uetustatem, quoniam uetustiora sunt meliora, ut idem testis est, Dijsq; pro- C
piora, magis sit hominibus excipienda: αἱ γὰρ τελευτησάντων ψυχαὶ, δυώαμιν ἴσχουσι τελευτήσασαι, καὶ τῶν ἐπὶ ἀνθρώπους πραγμάτων ἐπιμελοῦνται, ταῦτα δὲ ἀληθῆ μὲν, μαλερὰ δὲ ἐστὶ πυρίεχοντες λόγοι, πιστεύειν ταῖς φήμαις χρεὼν πρὸς τὰ τοιαῦτα ὅτω πολλαῖς, καὶ σφόδρα παλαιαῖς ὔσαις: Defunctorum animæ, uim habent quandam defunctę, & rerum humanarum procuratrices sunt. Hæc autem ueris, & antiquissimis sermonibus circumferūtur. Fidemq; adhibere necesse est omni alteri, quæ de hac re iactatur fama, cum sit tam multa, & adeo prisca. Hæc Plato, & hoc Tullius testimonio in Tusculanis de animorum immortalitate utitur. Diuino igitur instinctu locuti sunt, docentes famam de animis immortalibus esse uetustissimam, autoritate priscorum seculorum confirmatam, à patribus per continuam successionem quemadmodum notionem Dei, traditam. Vsq; ab origine mundi, ab Adam, Noë, Abraham, alijsq; antiquissimis, posteritati prædicatam. Hoc igitur maximè obseruandum. Alterum quod ait Hierocles Pythagoreus, qui maximè uelint animam mortalem, non prudentes, ac sapientes, sed impuros, sceleſtos, quiq; libidinibus uitæq; turpitudini, se dediderunt: ὁ βέλεται ὁ καλὸς ἀθάνατον ἔν τῷ αὐτοῦ ψυχῷ, ἵνα μὴ ὑποσμένῃ ὑμωρόμενος, καὶ φθάνῃ τὸν ἐκεῖ δικασὴν, θάνατον ἑαυτοῦ καταψηφάμενος: Non uult, inquit, improbus, animam suam immortalem, ne ad conspectum illius iudicis æqui pœnis torquendus adueniat. Itaq; se ipsum potius morte condemnat. D

Hierocles Pythagoreus

FINIS.

A

Augustini Steuchi Eugubini

DE PERENNI PHILOSOPHIA LIBER DECIMVS.

In religionem ueram cunctos Philosophos consensisse: Pietatem, Philosophiamq; Christianam, quæ sola cunctas ambages resoluit, omnes tacitè collaudasse: Rerum humanarum finem esse, Philosophorum consensu, pietatem: Hanc autem esse solam Christianam.

CAP. I.

B

VLTIMA totius operis meta, uehementer his, quæ præcesserunt, necessaria, & tanquam aptissimus colophon restat, probandum, cunctos naturali consensu, atque adeò rationis eius, quæ separat homines à brutis, instinctu, conueniſſe, ibiq; demum uoces eorum, & testimonia desisse: nihil esse mortalibus pietate, ac religione melius: collectisq; rationibus, cunctos eò tandem deueniſſe, ut hodiernam hanc orbis terrarum religionem, ueram generis humani magistram, uel antequam exorta esset, sola ratione duce prædicarint: ut omni natura diligenter humana, cunctisq; rebus, quæ cadere in animum possint, uniuersaq; Philosophia euoluta, id tandem cuncti, concordes, quasi ratione seipsam excitante, decreuerint esse uerum bonum, quod promittit hæc religio, sine quo, nec homine miserius quidquam nasci, nec multæ sedari animi perturbationes, deq; rebus humanis dubitationes potuerint. Verè quidem una hæc omnium perturbationum, ambiguitatumq;, quæ torserunt in omni ætate mortales, torsissentq;, semper uerum asylum portusq; apparuit. Vna superiorum seculorum tenebras & caliginem nitore suo dispulit. Hæc omnia quondam dubia dissoluit, humanarum rerum finem sola declarauit, degendæ uitæ rationem ueram sola docuit. Secuti sunt autem uiderunt q; eam penè cuncti Philosophi, quoniam non tam diuina est, cœlitusque reuelata, uerum etiam adeo naturalis, ac rationi conformis, ut recte iusteque nihil statuere possis, nisi ad eam forte quadam delatus. Cernere igitur erit, Philosophiæ, & humanæ mentis, ubi minus desiperet, cum ea concordia: Ac primum nemini dubium est, quin sit in unaquaque re, optimum, ac pretiosissimum, & cuius gratia cætera inuenta, ac constituta uideantur, quod in fine est, sic res humanas, etsi multæ sunt, quæ sub Philosophiæ consideratione cadant, quorum afferat animis admirationem contemplatio, id tamen præstantissimum esse nemini dubium, cuius uirtus reliqua facile præcellat. Esse autem finem rerum humanarum, apertè, & clarè religio cœlestis docuit, ut uitam hanc transigentes, & ab omni scelere, ac fraude abstinentes, ad meliora, quàm quæ in oculis habemus, perueniamus. Huc omnia demum rediguntur, qui quidem maximus, nobilissimusque finis, trahit omnem pietatem, religionemque secum, uniuersamq; Philosophiam, particulares item rerum cęterarum fines, quibus tota ferme constat religio. Nam ubi finem bene, recteq; uiuendi constitueris, necessariò scelerate

uitæ finis constitutus erit. Sic necessariò quoq; erit eorum aperta ratio, quibus constat recta uita: Cunctaq; eodem sermone consonare oportebit. Primum igitur de fine loquendum. Nam Plato & Aristoteles, multiq; alij Philosophorum, adeò clarè hunc finem uiderunt, ut penè miraculum sit eos ratione uidisse, quod post nuntius cœlestis reuelauit. Quanquam, ut dixi, perennis hæc fuit usq; ab exordio generis humani Philosophia: cum mortales omnes, ut summi Theologorum perhibent, ante diluuium concorditer unicum, singularemq; Deum nouerunt, eumq; solum adorarẽt, uanis postea religionibus, quemadmodũ & flagitiosis alijs erroribus, repertis. Cum igitur omnes siue Natura docente, siue pristinæ pietatis, per omnia secula uestigijs extantibus, magnum præclarumq; illum humanarum rerum finem perspexerint, profectò nulla super reliqua religione discordia remanebit. Vt aliquis oculatus, cunctos Philosophos pariter conuocans, suasq; eis sentẽtias ostendens, probaturus sit eis, nullam eos aliam religionem uoluisse, quàm hodiernam. C

Philosophos perhibere pietatem esse uirtutum principem: probari hanc solam esse Christianam. Finem à Philosophis consentaneè religioni Christianæ constitui, ut Deum sequamur. Huc omnem uitam dirigendam. Hoc illos dicentes, apertè religionem, quæ sequitur Deum, respexisse, probasse. Philosophis ueram scientiam esse, Deum nosce re.

CAP. II.

PRIMVM igitur religionis, ac pietatis, quo regitur beatè uita, gradus est, quòd agnoscendus est, & colendus Deus, ex cuius amore & cultu, ac bene nostris factis, perueniendum sit ad meliorem quàm caducam hanc, corporeamq; uitam. Hoc cum decantatum, celebreq; factum sit, magno illo in terras aduenìente Deo, omnes antea propter insitam, donatamq; rationem, & quòd unanimes erant quondam in cultu eius, non ignorarunt. Hierocles igitur Pythagoreus, tametsi Christianæ religionis hostis, omnis probitatis originem, ac principiũ, dixit pietatem: πασῶν ἀρετῶν ἡγεμὼν ἡ εὐσέβεια, πρὸς τὸν θεὸν αἰτίαν, ἀναφορὰν ἔχουσα: Omnium, inquit, uirtutum princeps, & dux est pietas, causam diuinã respiciens, in eamq; relata. Hæc Theologia ea est, quæ nostris in literis prædicatur, Deum ante omnia uenerari oportere, & quæ constituit hanc toto orbe terrarum celebrem religionem: Cuius principium, & caput, omnis denicq; cura, est summi Dei perfecta ueneratio. Efficit autem ratio, ut si pietas est princeps omniũ uirtutũ, eam pietatẽ hoc cũ primis honore præcellere, qua colitur Deus summus, ac primus. Deinde cùm uirtute nihil sit melius, stabilius, fortius, magis substantia suffultũ: uirtutũ autem magistra, ac regina, sit omniũ rerum maxima: ei subiectum uerum necessariò subiacere, non ex nihilo nasci, in eo uersari, quo non sit melius, dignius, præstantius. Ex his autem efficitur, ut hæc eorum de pietate attestatio, quam ex pectoribus eorum eruebat Natura, non cadat nisi in hodiernam religionem, ac pietatem. Neque enim si pietas est dux omnium uirtutum, omnis probitatis generatrix, & lux; eorum poterit esse Deorũ, quos aut Poëtæ finxerunt, aut Philosophi quidam recenter inuexerunt, quorum priores homines fuerũt, ut Hercules, Pallas, Mercurius, posteriores sint sidera, Dæmones. Efficitur igitur ut hæc pietas, quæ princeps regina q; uirtutũ dicitur, non alia tandẽ possit esse, nisi hodierna de summo, ac singulari, & præpotẽti Deo. Quoniã hæc de pietate prædicatio, naturalis est, nihil ei subest fabulosum, cõmẽtitiũ, uanũ: oritur ex intima rerũ pfecta q; cõsideratione; & solũ de uero, ac principe Deo potest esse uera, D

Hierocles Pythagoreus, Christianæ religionis hostis

A uera, cuius cultus, & agnitio, omnibus generatim uirtutibus, omni probitati præbeat lumen. Hinc enim duntaxat nascitur modestia, temperantia, iustitia, rerum humanarum contemptus, in secundis constantia & moderatio, in aduersis fortitudo, nascitur integritas, innocentia. Quamobrem, si quis prudenter dijudicet, hæc Hieroclis pro multis alijs attestatio designat, ueram religionem, non aliam esse posse, quàm hodiernam, in qua pietas uera, id est, Dei ueri, ac singularis, de quo tam multa superiores loquebantur, colitur, ac celebratur. Itaque Arianus alius è Philosophis, cum optimè uiderit, diuinéque locutus sit, τέλος ἁπάντων τοῖς θεοῖς ἕπεσθαι, finem omnium rerum esse, Deos sequi: in uno tantum errauit, quòd Deos nominauit. Nam quos hic sentiam Deos, non habeo. Neque finis est, sequi aut Deos illos Aristotelis, Intelligentiam Solis, Lunæ, aut Deos Poëtarum, Herculem, Mineruam. Tum ipsi, & compellente Natura, & uoce clara, sæpe, unum esse principem, cæteros autem ab eo natos, ac dependere, confessi sunt. Hunc igitur tantum sequi, non alios, uerus finis est, & esse potest. Ratione igitur cum eorum testimonio coniuncta, prædicant, exclamant, non potuisse in mundo meliorem, ueriorem surgere religionem, quàm hodiernam, cuius omnis finis est sequi Deum uerum, eius obtemperare præceptis, eum unum aspicere, cætera pro uanis, aut minoribus, longeq; inferioribus habere. Audi igitur Philosophos ò Christiane, finem omnium hominum, supremam naturæ curam, studium primum, ut Deum sequaris. Quod faciunt cultores Dei, præcipuum esse, nihil eos melius exercere posse. Hoc omnium esse, quæ uiuẽtes agimus primum. Quidquid egeris aliud, non ad finem tuum egeris: tunc humanæ naturæ finem secutus fueris, cum Deum sequeris. Sequũtur autem, qui studia curasq; omnes in eum collocarunt, ibiq; aciem mentis defixere; cætera facientes, uelut homines, semper tamen ad finem suum, aciem retorquentes. Hocq; est, quod ipse dixit, Primum quæ- Matth. 6.
B rite regnum Dei. Et cum uult nos sui memores, in itinere, in mensa, in lecto, ubique. Is igitur Philosophorum testimonio est hominum finis. Itaque eadem repetit Arianus, siue Epictetus consentiens cum Hierocle, quòd non liceat bene quid fieri, nisi ad canonem, siue regulam diuinam referatur: πῶς γὰρ ἔσται τι καλὸν, ὃ μὴ πρὸς κανόνα τὸν θεῖον πραχθήσεται; Quomodo, inquit, erit ulla res bene, ac decorè facta, nisi ad canonem diuinum referatur? ò uocem præclaram, & auream. Suffragium Philosophorum, ac consensus, siue uolentium, siue Natura cogente, hodiernam, & iam ab exordio mundi natam religionem, unicam, ac singularem esse, quæ regat una genus hominum, referens omnia ad canonem diuinum, ducem eum ac præceptorem sequens. Eadem de laudibus pietatis, cultus ue diuini, & quòd is sit fons omnium uirtutum, omnis probitatis principium, uera hominum uita, locutus est Iamblichus, ob quæ creditus, & appellatus est à suis diuinus, ab alijs etiam diuinissimus. Quo nomine multo magis sunt nostri uocandi diuini, omnis que Philosophia nostra diuinissima dicenda, cum ea doceat multo melius, frequentius, quorum tractatio peperit eis nomen diuinum. Is igitur in eo, qui est de secta Pythagoreorum: ἅπαντα μὲν τοι ὅσα περὶ τοῦ πράττειν ἢ μὴ πράττειν διορίζουσιν, ἐσόχασται πρὸς τὸ θεῖον, καὶ ἀρχὴ αὐτή ἐστι, καὶ ὁ βίος ἅπας συγτέτακται πρὸς τὸ ἀκολουθεῖν τῷ θεῷ: Omnia, inquit, quæ de agendo, uel non agendo definiunt Pythagorei, respiciũt ipsam Diuinitatẽ: hocq; est principium, omnisq; uita ad id coordinata est, ut Deum sequaris. Non ne igitur una est Philosophorum Christianorumq; philosophia, eadem sententia, quòd sequendus est Deus, intuendum est in creatorem nostrum? Cum hoc autem sit corpus, uita, substantia religionis hodiernæ; non ne hæc illa est, quam Philosophi ueram, unicamq; crediderunt? Sola enim hæc perfectè ducit uitam ad imitationẽ Dei, respicit perfectè numen æternum.

Duo ſunt ex Philoſophis documenta, quòd pietas eſt uita uera, cunctarum laudabi- C
lium actionum origo: tum ex dictis eorum neceſſariò ducitur, ſolam hodiernam pie-
tatem eſſe magiſtram eorum, quæ tantis illi laudibus extulerunt. Audi etiam eundem
non Chriſtianum, ſed merè Philoſophum. Eodem libro: Θεὸν θεὸν σεβώμεθα, καὶ βάπερ,
ἐκ τὸν ἐν ἡμῖν νῶν παρασκευάσαιμεν πάσης καλίας, ὥσπερ ἔνος ἐγκεῖ καθαρόν: Deum quoq; cola-
mus, & ueneremur congruè, ſi mentẽ noſtram ab omni ſcelere, quaſi nota, puram ue-
limus efficere. En conſentiũt nobiſcũ, nihil in omni uita ſupereſſe melius, quàm Deũ
timere, uenerari, ſequi. Vna igitur omnium Philoſophia, una mens. Idem eodẽ libro:
ἡ μὴ γὰρ γνῶσις τῶν θεῶν ἀρετήτε ἐστὶ, καὶ Σοφία καὶ εὐδαιμονία τελεία, ποιεῖτε ἡμᾶς θεοῖς ὁμοίους. Nam
cognitio Deorum, uirtus eſt, & ſapientia, perfectaq; beatitudo, efficitq; nos Diis ſi-
miles. Cur dicis Deorum, ô Iambliche? quod Plato, & ratio, tu quoq; prædicaſti de
unico Deo. Si Dei cognitio ſapiẽtia eſt, multo magis ſupremi Dei. De hoc igitur ſolo
dicẽda hæc fuerãt, ut dixit Plato, & tu ipſe. Nam eodẽ libro de fine totius ueritatis, &
ſapientiæ: ἐπφλὴ μάλιστα ἀληθείας καὶ Σοφίας ἐφιέμεθα πορρώτερον ὧν τῇ φιλότητι ἐπισήμῃ, τότε ἐνὸς
ὄντας θεωρητικὸν, ὅπερ τέλος πάσης θεωρίας: Quoniã maximè ueritatẽ, ſapientiamq; cõcupi-
ſcimus, ad eiuſmodi hortatur Pythagoras ſcientiã, & uitam, contemplantẽ Vnitatẽ,
qui eſt finis totius cõtemplationis. Sic ille. Vnitas, ut uiſum eſt ſuperius, apud Philo-
ſophos, eſt ſingularis ille, incõmunicabiliſq; Deus. Finis omnis Philoſophiæ eſt no-
tio huius, & unitio. Sic aiunt Philoſophi, omnibus os apertè claudentes, qui putent,
cultu Dei, pietateq; in terris, quicquã melius. Marcus ergo Tullius eadem prædica-
uit, affirmans eam priſcæ Philoſophiæ fuiſſe ſententiam: Quæq;, inquit, ſunt uetera
præcepta ſapientium, qui iubent, tempori parere, & ſequi Deum. Sic ille. Sentiebant
enim prædicabantq; priſci cuncta, in arbitriũ & prouidentiamq; diuinam eſſe referen-
da, & cedendum tempori, uelut omnibus diuinitus miſsis, faciendumq; quod ille: D
Dominus dedit, Dominus abſtulit, ſit nomen Domini benedictum.

Definiente Platone ueram ſapientiam fugam ex hoc mundo, aſsimilationemq; diuinam tum ſanctitatem, ac iuſtitiam, unam duntaxat religionem Chriſtianam hac definitione concluſiſſe. Probari Platonis hoc teſtimonio, neceſſariò uenturum in terras Deum fuiſſe, quem imitari genus humanum poſſet. Iamblicho apertè fatente diuinam ſimilitudinem comparari, Deiq; præcepta cognoſci non poſſe, niſi Deus ipſe audiatur: palàm hodiernam religionem neceſſariam mundo oſtendiſſe.

CAP. III.

QVOD ex minoribus Philoſophis deducitur, longè facilius ex priſcis, qui fuerunt diuinis propiores, liquebit. Vt enim ſuperius omnium gentium, eadem cum noſtra, quod ad religionem attinet, probatur Philoſophia, propterea quòd totius uitæ finem, ſtudiorum omnium & curarumq; ultimam metam congruit inter nos, & eos, eſſe, ſequi Deum, nihilq; fieri rectè poſſe, quin ad regulam diuinam referatur: quo palàm fit, ſolam uitam ueramq; Philoſophiam eſſe, cuius fuit demonſtrator Deus, & conſtitutor: alioqui quomodo ad canonem diuinum potuiſſent omnia referri, niſi mortales eum, uel cœlitus ab eo miſſos audiſſent? ſed multo melius ſi eum audiſſent. ſic clarius & apertius id prædicatum eſt à Platone. Atque ex eo primum teſtimonium ſumatur, quo uitam ueram, in eo qui inſcribitur Theætetus, diuinè concorditérque cum religione, definiuit: διὸ καὶ
πειρᾶσθαι χρὴ ἐνθένδε ἐκεῖσε φεύγειν ὅτι τάχιστα, φυγὴ δὲ ὁμοίωσις θεῷ κατὰ τὸ δυνατὸν, ὁμοίωσις δὲ δίκαιον
καὶ

A καὶ ὅσον γενέσθαι: Quocirca, inquit, omni celeritate conandum est, ut hinc eò aufugiamus. Fuga autem est, assimilari Deo pro uiribus: assimilari autem, iustum, & sanctum esse. Laërtius item de fine à Platone constituto: τέλος μὲν εἶναι τὴν ὁμοίωσιν θεῷ. Ex his apparet, si quis audire Platonem, eiusq; autoritati stare uoluerit, illam denique fuisse religionem uitamq; hominum ueram, unicam, singularem, unicamq; Philosophiam, cuius præcipuus finis, ac doctrina fuit, ut ab hoc mundo in cœlum celeriter aufugiamus. Quidquid hic resonat, regni cœlestis est prædicatio, omnes ad cœlum inuitamur ab hac Philosophia. Illeq; eius clarissimus præco, cupiebat dissolui, & esse cum Christo. Est item religionis huius finis, assimilari Deo: Quem ut imitari possemus, eiusq; similes fieri, fecit se nobis ipse similem, humano corpore, in quo actiones omnes uitæ sacræ exprimerentur, assumpto. Itaque semper inhortabatur, ut eum sequeremur, mansuetudinem, clementiam, tollerantiam attenderemus. Denique non est aliud hæc religio, quàm uitæ diuinæ, exemplorumq; eius imitatio. Ac siquis altius spectat, hoc Platonis testimonio primum continetur, ut homines uerè, & clarè possent Deo, quod fas esset, assimilari, quantumq; natura pateretur humana ad imitationem eius attingere, fuisse mundo præsentiam, conspectumque diuinum necessarium, quem perfectè, & clare intuentes homines, mores suos, omnémque uitam ad imitationem eius effingerent, inflammarenturq; magis, quam uiam primus impressisset, contemplati: Alioqui nunquam potuisset esse imitatio perfecta, ueraq;, & quantum mortali naturæ fas erat, assimilatio. Secundo continetur, eam denique ueram perfectamq; in mundo religionem apparuisse, quæ sola potuit, usque quò mortales decuisset, docere, & inflammare, ut Deo similes fierent. Ac si fieri similis Deo, uera uita, uera Philosophia definitur,
B certè sola ueræ Philosophiæ nomen meretur, eaq; debet omnium mortalium consensu probari, cuius est Deus exemplum scopusq; uerus & clarus. Facilius autem fuit, imitari præsentem, quàm absentem. Eritq; uerior, perfectiorq; religio, & qua non possit melior desiderari, ubi perfectior fuit, & esse potuit assimilatio. Sola autem nouissimorum seculorum religio uidit, & audiuit Deum, solaq; potuit perfectè cernere, & nosse, ueros iustitiæ ac sanctitatis fontes. Definit enim Plato, assimilari Deo, sanctum, iustumq; esse. Ac, ut idem potuisse Platonem, cæterosq; augurari, (Naturæ enim documentum est) quæ sit hæc iustitia, ac sanctitas, quibus diuina similitudo comparatur, non potuit tamen perfectè nosse, nec quoad homini fas esset, per iustitiam, sanctitatemq; Deo conformari, quantopere qui aut uiderunt, aut audierunt ipsum Deum loquentem, & agentem. Ex his efficitur Porphyrium, Proclum, aut quicunque religionem Christianam contempserunt, non modò cæcos fuisse, infectantes quod nescirent, sed etiam contra naturam, iudiciumq; præceptoris sui peccasse. Nam Platonis hæc de fuga ex hoc mundo, & assimilatione diuina, sanctitate, ac iustitia definitio proinde uera est, quia naturalis, pura. Iudicium autem eius fuit, esse, assimilari Deo, Philosophiam ueram. Cum autem religio Christiana hanc maximè assimilationem profiteatur, cuius est præcipua causa, quòd potuit Deum uidisse, & audisse, totaq; doctrina eius, sit Dei imitatio, ex præceptis eius, & exemplis, & eorum qui eum uidissent, audissentq; confecta; profectò contra se, & præceptorem insanierunt, hanc irridentes, eiq; insultantes. Quod autem uerè dicatur hanc esse ueriorem, quàm possit esse, assimilationem Dei & imitationem, ex ipsa iustitia, sanctitateq; probatur, quibus assimilatio definitur. Maior enim sanctitas, iustitia, integritas religionis huius professorum apparuit, quàm aliorum, quos anterioribus seculis habuit mundus. Hicq; præcipuè uiguit perfecta illa

iuſtitia, quam Plato ſæpe prædicauit, non modò non amicis, ſed ne inimicis quidem obeſſe. Præceptor autem, & dux religionis huius, etiam inimicos diligi mandauit, exemplumq́; ipſe præbuit primus. Denique Iamblichus pro cunctis, ſiue ſpiritu diuino concitatus, qui uel Dæmonibus extorſit ſæpe ueritatem, ſiue quòd hîc demum per multa uagata ſiſtit, & conquieſcit ratio, proteſtatus eſt alta uoce, & quæ uera ſit religio, & quòd ea mortalibus innoteſcere non poterat, niſi Deus auditus in terris eſſet: δῆλον ὅτι ταῦτα πρακτέον, οἷς τυγχάνει ὁ θεὸς χαίρων. ταῦτα δὲ ὁ ῥᾴδιον εἰδέναι ἐμμήτις ἢ θεᾶ ἀκηκοὼς, ἢ ἀπὸ τέχνης θείας ποιήσηται: Certum eſt, inquit, ea agenda eſſe, quibus gaudet Deus. Hæc autem non eſt facile noſſe, niſi quis Deum audierit, aut arte diuina comparet ſibi. Ecce Philoſophi confitẽtur, in eo uitam omnem traducendam, ut Dei mandatis obſequendis totus incumbas, quibus ille gaudeat, inſiſtas. Hæc autem difficilia cognitu iudicantes, concludunt, niſi Deus ab hominibus fuiſſet auditus, nunquam patere uiam potuiſſe, quæ ferret ad Philoſophiæ ueræ fontes, & Deus ſuæ uoluntatis conſiliorumq́; ſuorum, & eorum, quibus delectatur, declarator ueniret. Quo iudicio definitur ab eis, ſolam in omnibus præteritis, & futuris ſeculis hodiernam fuiſſe, foreq́; religionem, quæ uera Philoſophia, uerus totius humanæ uitæ ſcopus, ſit habenda, quoniam declarata fuit à Deo, prædicans, amplectens, quæ Deum loquentem, uoluntatesq́; ſuas explicantem, homines audierunt. Hocq́; iudicio fit, quoniam ſine uoce diuina declarari mundo Philoſophia uera non poterat, ut Deus, cuius ſemper humanis rebus proſpexit cura, neceſſariò deſcenſurus eſſet, magnus dux, & declarator ſapientiæ. C

Beatos Ariſtotele & Platone prædicantibus, qui diuinam iuſtitiam ſequuntur, hodiernam religionem cunctis laudibus comprobaſſe, ſolam magiſtram ueram diuinæ iuſtitiæ. D

CAP. IIII.

ASPICIES omnium ſententias, confirmantes hodiernam religionem uidiſſe, indicaſſeq́; eos ante, & poſt eam conditam, naturalem Dei cultum, ueram q́; pietatem. Nam quæ fuit Platonis ex ſublimi quodam iudicio ſententia, eſſe ueram Philoſophiam, actionemq́; humanæ uitæ perfectam, ſuſpiciendum, admirandumq́; finem, aſsimilari Deo, per iuſticiam, ac ſanctitatem, uidens quaſi per ſomnium, & admirans hodiernam pietatem; eadem Ariſtotelis fuit. Is in libro de Mundo, quem eſſe eius, conſtans eſt ſententia, ubi iuxta Platonis ſententiam dixiſſet, eſſe priſcam famam, Deum principium, medium, finem omnium continere: Huicq́; ſemper ire comitem Iuſticiam, ſcelerum ultricem, ſic intulit: ἧς ὁ εὐδαιμονήσειν μέλλων, μακάριός τε καὶ εὐδαίμων, ἐξ ἀρχῆς εὐθὺς μέτοχος ἔσται: Cuius mox à principio ſit particeps, qui beatus, & felix eſt futurus. Ecce igitur duorum magnorum Philoſophorum ſententia: prioris, per iuſtitiam, ac ſanctitatem ſimilitudinem diuinam quærendam: hanc eſſe uitam hominis ueram. poſterioris, beatum eſſe, felicemq́; que, qui ſimul natus cœpit iuſtitiam, legesq́; diuinas ſectari. Recordare igitur, & confer, quæ dicunt noſtri: Beatus uir, qui timet Dominum. Beatus qui non abijt in conſilio impiorum. Quid aliud hæc religio, quàm, quod tam præclarè, ac propè diuinitus, Ariſtoteles ſtatuens beatitudinem ſupremamq́; felicitatem, diuinis legibus ſectandis. Beatum hunc Ariſtoteles prædicat, Prophetarum oracula beatum dicunt, qui in mandatis eius cupit nimis. Et ille ſapientiæ princeps, Beatos qui cupiant, ſitiantq́; iuſtitiam: quod ſua lingua dicit Ariſtoteles, μέτοχον εἶναι τῆς δίκης: Participem eſſe iuſtitiæ, eam capere, amplecti, non ſero, & iam obrepente ſenecta: ſed

A ſed iam inde à principio, ut primum lucem aſpexiſti, ſapere, loqui didiciſti, in omni deinceps uita. Hæc religio, diuinæ iuſtitiæ, præceptorumq; diuinorum perpetua cõmendatrix, indefatigabilis præco. Ad eam mortales ſemper inuitat. Hanc eſſe bonorum omnium, & præſentium & futurorum feracem ſapientiam exclamat. Hanc Plato ſi noſſe potuiſſet, ſi tempora eius ad huius ætatem perueniſſent, unicam, ſingularemq; prædicaſſet, quæ facit, quod ipſe ſupremum bonum iudicaſſet. Nam in Apologia Socrates: ὅτι τυγχάνει μέγιστον ἀγαθὸν ἀνθρώπῳ τοῦτο, ἑκάστης ἡμέρας περὶ ἀρετῆς λόγους ποιεῖσθαι: Eſſe homini hoc maximum bonum, ſingulo quoque die de uirtute habere ſermonem. Hoc facit igitur religio noſtra, id ſupremum eius ſtudium, aſsidua cura. Primum loquitur ſemper de principe, reginaq; uirtutum pietate, ſemper hic eſt, hic uertitur omnis. Exinde de charitate, iuſtitiaq; erga homines, quos perinde ac te ipſum diligas, hortatur. His duabus ea ceu columnis fulcitur. Cum igitur quod maximum bonum eſt, ſit humanæ uitæ finis, unum ab animis expetitum, exoptatum: maximum autem bonum de uirtute ſemper loqui, ut ad eam inflammeris, induarisq; ea, cenſeat Plato: reuera hæc iudicata eſt ab eo, & prænunciata maximum bonum religio, ueraq; magiſtra, & ſola beatitudo animorum.

Platone præferente cunctis obedientiam diuinam, apertè aſſenſum eſſe hodiernæ religioni: ut homines ſcirent iuſſa ſuperna, in terras neceſſariò uenturum fuiſſe Deum.

CAP. V.

B POSSET quoque ex Platone ea deduci demonſtrandæ religionis ueræ ratio, ſi quis cernat ea, quæ de obedientia diuina pronuntiauit, inducens Socratem in Apologia dicentem, Parendum magis eſſe Deo, quàm hominibus, uel mortem intentantibus: nunquam in omni uita committendum, quin philoſophemur ſemper; πείσομαι δὲ τῷ θεῷ μᾶλλον ἢ ὑμῖν, καὶ ἕωσπερ ἂν ἐμπνέω, καὶ οἷός τε ὦ, οὐκ παύσομαι φιλοσοφῶν: Magis, ait, obſequar Deo, quàm uobis ò iudices. Et dum ſpiritus hos reget artus, dumq; dabitur, nunquam philoſophari deſiſtam. dixit nunc Socrates, quod ille noſter: Obedire oportet Deo magis quàm hominibus. Cum igitur talia loquentem, ut uerè locutus eſt, ſapientem hominem, quemq; tota Græcia, omnesq; Philoſophorum ſcholæ admirabantur, induxerit, conſequitur certè, eorum iudicio, quicunque pareat Deo, nihil eum facere poſſe, quod in omni uita ſit magis faciendum: Iam eam eſſe religionem Philoſophiam que ueram, unicam, ſacroſanctam, quæ doceat ſemper, & inhortetur, parere Deo: Eos autem ueros eſſe Philoſophos, uitam laudatiſsimam degentes, ueramque Philoſophiam profitentes, quorum ſtudia eò ſpectant, ut Deo perpetuò obſequantur, dicta eius defixis oculis attendentes. Sequitur item clarè, & perſpicuè, quoniam parere Deo eouſque commendauit, & extulit, ut id uel uitæ præferendum ſtatueret (Parere autem Deo, qui non uidetur, nec uenit ſub oculorum obtutum, difficile eſt: quanquam qui Naturæ paret, etiam Deo paret) naturale, non coactum, & contra Naturam fuiſſe, ut Deus aliquando in mundum delapſus de cœlo loqueretur, fundens ipſe oracula ſua, quibus homines auditis, unanimiter obſequerentur: Illamq; fuiſſe religionem ueram, & omni quæ ad ea uſque tempora extitiſſet, futuraq; unquam eſſet, meliorem, quæ cum Deum audiſſet, & uidiſſet, uenerabilem quandam, atque admirandam conflauit ex dictis, & exemplis eius, Philoſophiam. Hæc etiam ab alio ſummo Philoſopho declarantur, prædicantur: qui, cum dicat, obedire Deo, maria

maria & terras, omnemq; mundum, & hominum uitam iuſsis ſupremæ legis ob- C
temperare: primum certum eſt, eum inuiſibilem quandam moderationem, quam
cuncta ſuis legibus diuinitus repertis inſiſtentia, ſequantur, animaduertiſſe. Secun-
dum, quoniam uiſibilia, propioraq; nobis, magis mouent, occultaq; illa, ac natu-
ralis rerum obtemperatio, cui ſubiacent omnia, cuiq; parere hominum uitam aſſe-
ruit, melior eſſet, ac uerior, certiorq;, ſi maiore lumine inclaruiſſet, optimum fuiſſe,
Deus ut ſeſe oſtenderet, ut ſecretas illas leges, quas acumine Naturæ uidêre Philo-
ſophi, redderet clariores, quibus humana uita regeretur, nemoq; ſeſe excuſare poſ-
ſet, qui latentes Dei leges, uidere, quibus obtemperaret, nequiuerit. Neque enim
philoſophari poſſunt omnes, & ipſi Philoſophi obſcuro in lumine, quaſi qui primo
menſe ſurgere Lunam aut uidit, aut uidiſſe putat, uiderunt illas per omnem mun-
dum latas leges. Naturale igitur fuit, ſummæq; ueritatis ordo, ut illa ſupremæ le-
gis iuſſa, quibus hominum uita obtemperare dicit, inclareſcerent, fierent ſpectata,
certa. Hoc autem duabus rationibus fieri poterat: uel per internuntios, quibus è
cœlo miſsis leges illas ſuas declararet Deus: uel ut ipſe pro ſua clementia uiſibili prę-
ſentia circundatus: quod ipſi quoq; fieri poſſe crediderunt, ut Iupiter apud Poëtam,

Et Deus humana luſtro ſub imagine terras.

Quas ubique leges, cum primis humanæ uitæ tuliſſet, claras efficeret. Quomodo
enim iuſsis ſupremæ legis hominum uita poterat obtemperare, quem eſſe finem ſen-
tiunt, niſi cœlitus aliquis ueniſſet? Magna igitur uis ueritatis. Ecce, Marcus hanc
quaſi ex cœleſti reuelatione ſententiam tulit. Nulla enim lex humani generis fuit, cui
neceſſe ſit homines obtemperare, niſi præſentia diuina, & loquente Deo, lata. Vt
quod ait Marcus, iuſsis ſupremæ legis obtemperare hominum uitam, reſpiciat ue-
rè, quod eſt in ſacris literis, quòd prima homini naſcenti lata eſt à Deo, cum ei præ- D
cepit, ut dominaretur in omni terra, creſcerent, multiplicarentur: ex omnibus fru-
ctibus ueſcerentur: adhæreret uir uxori ſuæ, duoq; eſſent in carne una: Vt terram
coleret, ex ſudore ſuo uictitaret. Secunda quoq; lex hominibus repullulantibus lata
fuit à Deo, cum præcepit Noë, & filijs, ut creſcerent, replerent terram: Terror eo-
rum eſſet ſuper cuncta animalia terræ, & uolucres cœli, cæteraq;, quibus quemad-
modum etiam oleribus & fructibus ueſcerentur: Ne polluerent ſanguine dextras:
Qui ſanguinem fudiſſet alienum, fundendus eſſet aliquando ſanguis eius. Tertia
quoque lex diuinitus lata eſt, cum Moſi latius edicta dedit ſuper homicidijs, adulte-
rijs, cæteriſq; peccatis. Nouiſsimè uenit ipſe totus ſuarum legum clarus præco.
Hæc, non alia poſſunt eſſe iuſſa ſupremæ legis, quæ Marcus dixit. Cum igitur ho-
minum uitam aſſerat obtemperare legi ſupernæ, certè illa eſt uera humana uita, uera
religio, ad ſalutem generis humani cœlitus data, quæ non ut quondam in obſcuro,
ſed clara uoce commoſtraret, quænam eſſent hæc iuſſa Dei. Illiq; uerè uiuunt, qui
ſub hac religione uiuunt, cognoſcentes ſuprema legis præcepta, eisq; quoad licet,
obtemperantes. Itaque concorditer in his literis dicitur, Beatus uir qui timet Domi-
num, in mandatis eius cupit nimis. Cum igitur hæc religio & iuſſa ſuperna commo-
ſtrauerit, & omnis in cõmendandis eis uox conſonet, profectò hæc uera illa Philoſo-
phia, claraq; ſapiẽtia fuit, cuius diuinitatem quaſi ſpirãtes odores procul, ſenſerũt, &
ceu per trãſennam diuitias eius admirati manibus applauſerunt, acclamaueruntq;,
& ut præcones eius anteceſſerunt philoſophi. Quam, qui ſequi nolit, planè ex his ſit
habendus, quorum inſania animis euerſis, nec noſſe propinquos ſinit, amicos
autem pro inimicis habere cogit, & homines execrati, cupiunt eſſe feræ.

Defini

A *Definitionem ſapientiæ ueræ, quæ aſſignatur à Iamblicho, uni Chriſtianæ congruere. Philoſophos in humana ſapientia nullam ſpem habendam aſſerentes, ſolam diuinam hodiernam, ueram eſſe iudicaſſe. Ex his quæ facere Philoſophiam contendunt, & quæ in humana Philoſophia reprehendunt, probari duntaxat Chriſtianam ueram Philoſophiam eſſe.*

CAP. VI.

AVDIENDVS eſt quoque Iamblichus, in definitione ueræ Philoſophiæ: uidebis, non aliam hanc eſſe, quam tanti æſtimat, & admiratur, quàm hodiernam. De ſecta Pythagoreorum: αὐτὴ γὰρ ἀσκμελετᾶ καρτερεῖν, καὶ τὸ θανάτου καταφρονεῖν, ἐγκράτειαν ἐπιτηδεύει δ' ὅλου τοῦ βίου, καὶ πρὸς μὲν τοὺς πόνους ἐναθλεῖ γενναίως, τῶν δὲ ἡδυπαθειῶν ὑπερορᾶ παντάπασι. μόνης ἄρα ταύτης ἀντιλαμβάνεσθαι χρὴ τοὺς βουλομένους τῶν θείων, καὶ ἀνθρωπίνων ἀγαθῶν πάντων μεταλαγχάνειν: Hæc enim, inquit, exercet tolerantiam, mortem contemnit, continentiam retinet in omni uita, contra labores fortiter dimicat, Voluptates aſpernatur omnino. Hanc igitur unam amplectantur oportet, qui uolunt omnia humana, ac diuina bona conſequi. Hæc ô Iambliche Philoſophia, cum nuſquam tempeſtate Philoſophorum apparuerit, cum nullis in libris ueſtrorum extet, una certè fuit, quam demiſſam nouiſsimis ſeculis cœlitus, uos animo diuino ſolam iudicaſtis, quam omnes homines felicitatis humanæ, diuinæque cupidi ſequantur. Veſtro ô Philoſophi ſuffragio aſſerta eſt hodierna Philoſophia, uera, unicaque iudicata, quam omnes amplecti, ſub ea uiuere, quibus eſt cupido felicitatis oporteat. Nam primũ hic tantum perfectæ uoluptates contemnuntur, mortis metus nullus fuit, ſequacibus exercita tolerantia, quia beati præ-
B dicantur, qui patiuntur iniuriam. Hæc ſola, non alia, largitur felicitatem in corpore, doloribus fortiter toleratis, uoluptatibus fortiter contemptis, deinde felicitatem diuinam, ut præmia uirtutum iſtarum ſubſequantur. Quæ eſt enim alia Philoſophia, quæ bona diuina polliceatur? Vbi prædicatur alibi regnum cœlorum, niſi obſcurè, in nocte, incerto? Nemo igitur eſt, qui non ſentiat, hanc definitionem Philoſophiæ Iamblichi, primũ eſſe magnæ, ueræ Philoſophiæ definitionem, nõ Platonis, Ariſtotelis, aut Stoicæ, Epicureæ, ſed Philoſophiæ ueræ, naturalis, inclytæ: deinde nulli alteri Philoſophiæ definitionẽ hãc cõgruere, niſi Chriſtianæ: Philoſophorumque iudicio, hæc ſola cenſetur uera totius beatitudinis, humanæ, diuinæque finis. Humanę, in hoc corpore, & quoad homini, ut homo eſt, poſsit cõtingere: diuinæ, ut aſſequaris felicitatẽ Deorꝝ, maiora quàm humana bona, nõ probata hominibus unquã, ſed ratione quadã comprehenſibilia, de quibus eſt noſtri Theologi ſententia, Quòd neque auris audiuit, neque in cor hominis aſcendit, quæ præparauit Deus diligentibus ſe. Hæc illa bona diuina, ad quæ perducit Philoſophia uera, uoluptatibus calcatis, doloribus ſpretis, tollerantia, ſiue potentia, ſiue patientia, quæ tantopere noſtris in literis prędicatur, aſſumpta, quibus uelut gradibus uehimur ad diuina bona, quam ſapientiæ princeps & autor detulit è cœlo, duce magiſtraque Philoſophia. Hoc Philoſophi dicunt, ſentiunt, prædicant. Hic quoque conſiderandum ſuccurrit, nullã aliam ſapientiam eos iudicaſſe ueram, dignamque nomine ſapientię, niſi cœleſtem iſtã; totamque humanã ſapientiã cenſuiſſe, fermè nihil eſſe. Siquidem Socrates in Apologia: ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη σοφία, ὀλίγου τινὸς ἀξία ἐστὶ καὶ οὐδενός: Humanam ſapientiam exigui aut nullius pretij eſſe. Supereſt igitur, ſi nulla reperitur in terris uera ſapientia, ſi Philoſophorum libri, quoniam ab hominibus ſcripti ſunt, eis aſſerentibus, nõ ineſt, oculis eos animi rationeque uidiſſe meliorem quãdam, maioremque, quàm humanam ſapien-

tiam,quæ neceſſariò mortalibus aliquãdo innoteſceret,eamq; ut magiſtrã ueram in omni uita ſequerẽtur.Nõ igitur uel Plato,uel Ariſtoteles, aut quiuis alius magiſter ſapiẽtiæ,uerus quẽ fidenter ſequaris,eſſe poterat.Et ſi nemo potuit,certè fuit reliquũ, ut ueniret Deus,qui ſolus humanis erroribus expiatis iter rectũ ad felicitatẽ oſtenderet,cuius unius,quã traderet terris,Philoſophia uera eſſet.Hanc omnes mortales attenderẽt,hac Ambroſia ſe quantum uellent explerẽt. Propterea, quæ de Nectare,& Ambroſia,ueraq; ſapiẽtia eodẽ libro loquitur Iamblichus,dicens bibendã, hauriendamq; pro uiribus ſapientiã,quẽadmodũ Nectar,& Ambroſiã: ἥν τις σοφίαν θεωρημάτων ἀπολαυσέον ἐφ' ὅσον, οἵόντε καθάπερ ἀμβροσίας καὶ νέκταρος. nulla alia de ſapiẽtia,Philoſophiaq; dictũ,quàm hodierna,cuius autor inuitãs ad pocula eius cũctos, clamabat: Si quis ſitit,ueniat ad me,& bibat.Flumina de uentre eius exibunt aquæ uiuæ.Solus igitur ille Nectar,& Ambroſiã propinare potuit. Nec uſquã Nectareã illã inuenies ſapientiã, niſi quã fudit ipſe de fonte ſuo. Hic duntaxat eſt,quod idem admiratus eſt Iamblichus,finemq; omnis ſpeculationis,totiusq; Philoſophiæ declarauit,idq; eſt bibere Nectar,& Ambroſiã,cum ait: τὸ γὰρ πάντων καλλίστην, καὶ θειοτάτῳ φύσει, ὅσην ἀνθρώποις θεὸς ἔδωκε κατιδεῖν: Venire ad aſpectũ pulcherrimæ diuiniſsimæq; naturæ,quoad datũ eſt à Deo.Ecce à Deo data fuit,nõ alio,ſapientia,qua uideamus diuiniſsimã,pulcherrimamq; naturã,ipſius nempe maieſtatẽ,gaudia ſempiterna, lætosq; triumphos in regno Patris ſui,cuius cauſa ſeſe detulit in terras,ignotorũ bonorũ,ueræq; ſapientiæ clarus præco,quã nemo mortaliũ tradere potuiſſet. Quapropter Iamblichus hęc iudicio illo,quod homini naſcenti infudit Deus cernens, ſolamq; eam cenſens uitam beatam, quæ tendit ad finem religionis huius, καὶ τὰ μὲν ἀνθρώπινα ἤδη ἐᾶν ὡς ἀημώδη, τὸν δὲ τῶν θεῶν θρησκείαν ὡς ὑπερέχουσαν τοῦ ἀημώδους ζῆν ἀντιλάττεσθαι: Debemus,inquit,cõſuetudines humanas,ut plebeias,abijcere,Deorũ autẽ cultũ,qui longè præſtat uulgari uitæ,ſectari. Declarat Iamblichus quæ Ambroſia,quod Nectar,quę uera ſapiẽtia, quã ſuperius extulerat:Eſt,ait,ut abnegãtes impietates,& ſecularia deſideria,ſobriè, & iuſtè,et piè uiuamus in hoc ſeculo.Nã mirũ in modũ cõgruit ſentẽtia Iamblichi,cũ ſummo Theologo noſtro.Quæ Paulus κοσμικὰς ἐπιθυμίας, ſecularia deſideria: Iamblichus, ἤδη ἀημώδη. Quod Paulus,Abnegãtes:Iamblichus, ἐᾶν, dimittẽtes, relinquẽtes. Quod diuus Paulus, σοφρόνως, καὶ δικαίως, καὶ εὐσεβῶς ζήσωμεν, Sobriè,iuſtè, piè uiuamus: ille,Religionẽ Deorũ ſequamur.Sed ſermonis error, dicere Deorũ, nõ Dei, cũ ubiq; ſingularẽ Deũ præpotentẽ,regẽ cœli & terræ,hominumq; Deumq; patrem nominet Iamblichus. Viderũt igitur etiã ipſi,obſcura nati in nocte,cunctisq; ſuffragijs confirmarunt hodiernã ſapientiã.Eam Socrates ante aduentum eius plurimos annos,prædixit mundo neceſſariam, quòd in humana ſapientia nulla ſpes ponenda ſit. Veram autem illam ſapientiam,hodiernamq; Philoſophiam,reſpexiſſe Iamblichum, ſapientiam inquam,quæ non ſcientia rerum duntaxat, ſed iuſtitia, probitate conſtet, audi eum eodem libro ingenuè fatentem: πᾶσάν τε ἐπιστήμην χωριζομένην δικαιοσύνης, καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν, πανουργίαν, ἀ σοφίαν φάνεται: Omnem,inquit,ſcientiam,à iuſtitia, cæterisq; uirtutibus diſiunctam,non ſapientiã,ſed malitiam uel impoſturam eſſe conſtat. Quid uerius,& ad agnoſcendam ueram ſapientiam magis idoneum? ne putes,ſapientiã, aut Philoſophiam Platonis,aut Ariſtotelis,Aſtrologiã,Mathematicam uel quancunq; humanã doctrinam. Quibus euenit ſæpe, ut quoniam ſunt à iuſtitia,pietate,cæterisq; uirtutibus ſeparatæ, non ſapientia, ſcientia'que ſint, ſed aſtutiæ, malitiæ, cauillationes. Iuſtitia igitur facit ſapientiam. Vbi plus uirtutum, plus ſapientiæ, plus hoc ipſum nomen: cætera uana ſunt omnia, umbra non habitus,ſimulatio non poſſeſsio ſapiẽtiæ. Commoda fallendis mortalibus deceptio,quibus falſæ ſapiẽtię ſpecies imponit.

Condem

A Condemnarunt igitur ipſi ſuis ſuffragijs humanã ſapientiam, Socrates aſſerens eam nullius pretij, Iamblichus appellans impoſturam: & eam ſolam innuentes, aperteq; prædicantes, ſapientiam, quæ iuſtitia, pietateq; nititur, quibus abſentibus quod remanet, impoſtura iudicatur, ſimulachrumq; inane ſapientiæ. Cum autẽ hodierna religio contemnat humana, reſpiciat diuina, perfectiſsima iuſtitiæ magiſtra, & quæ ſola iuſtitia, & cultu Dei glorietur, nihil umbratile, uanum, præſtigioſum præ ſe ferens, certè hæc illa uera fuit ſapientia, quam Philoſophi uiderunt, oculosque ad eam defixos habuerunt, cum in reliquis diſciplinis, magna iactantia, inanis oſtentatio, plurima deceptio, iuſtitiæ nihil, minus pietatis. Audi enim Marcum Tullium, ſic ſapientiam iſtius mundi condemnantem, & quia damnat humanæ ſapientiæ magiſtros, ſolum diuinum probantem. Secundo Tuſculanarum: Quotus enim, inquit, quiſque Philoſophorum inuenitur, qui ſit ita moratus, ita animo, ac uita conſtitutus, ut ratio poſtulat, qui diſciplinam ſuam, non oſtentationem ſcientiæ, ſed legem uitæ putet, qui obtemperet ipſe ſibi, & decretis ſuis pareat? Videre licet alios tanta leuitate, & iactatione, his ut fuerit non didiciſſe melius, alios pecuniæ cupidos, gloriæ nonnullos, multos libidinum ſeruos, ut cum eorum uita mirabiliter pugnet oratio.

Philoſophos mundi uoluptates improbantes, omnemq; continentiam admirantes, collaudaſſe, comprobaſſe Chriſtianam religionem, ueram continentiæ magiſtram. Mirabile Plutarchi dictum ad uirtutem, & probitatem, opem Dei eſſe neceſſariam.

CAP. VII.

B IN HODIERNAM religionem conſpiraſſe, eamq; unam hominibus ſequendam ueritatem Philoſophos iudicaſſe, eſt ratio ex contemptu, & uoluptatum, & abiectione curæ carnis. Nam cum hæc religio ſtudeat, omnes uoces eius conclament, corporeas uoluptates, ut noxias ſpernendas, quoniam non ſolum turbant hanc uitam, ſed quod caput eſt, à maioribus bonis auertunt, nec aliud hæc religio ſit, quàm fuga uoluptatum, perpetua laus cõtinentiæ: profecto toti pependerunt in eam, amplexiq; ſunt Philoſophi, generis humani uerã magiſtram, & ueram ſapientiam ſtatuerunt, cum & ipſi non conſenſerunt modò, ſed clamauerunt, uociferati ſunt, fugiendas eſſe uoluptates. Ac primum audiendus Plutarchus, qui non ſolũ optimã cenſet cõtinentiã, & frugalitatẽ admiratur, ſuſpicit, ſed etiã uult hunc cultũ honoremq; Dei eſſe, perinde ſi ſacrifices, templũq; eius donarijs adornes. In eo quẽ inſcripſit de nõ iraſcẽdo: ἐπὶ πᾶσι τίνυ τὸ μὲν τῦ ἐμπεδοκλέους μέγα καὶ θεῖον ἡγήμην, τὸ νησεῦσαι καθάπαξ, &c. In omnibus, inquit, illud Empedoclis magni ponderis, diuinumq; cenſeam, ieiunare à uitijs. Laudarim, & eas, uti non ingratas, nec à Philoſophia procul, in uotis conſuetudines, à Venereis, & uino purè abſtinere, honorantes Deum, cõtinentia, frugalitate, itemq; certo tempore abſtinere à mendacio, obſeruãtes nos ipſos ut ueridici ſimus in iocis, cum omni ſtudio. Deinde his animum meum componere, ceu non minor pietas ſit ſacras dies primum paucas ſine iracundia tranſigere, ſicut etiam ſine ebrietate, & uino, perinde ut ſi frugale ſacrificium, melliſq; libationem celebrem. Deinde menſem, aut duos, paulatim meijpſius periculum faciens, ita ſenſim progrederer anterius ad innocentiam, obſeruans, & cuſtodiens meipſum cum ſermone miti, placidum, purumque à uerbis improbis & factis turpibus, & commotione, quæ ob exiguam, ineptamq; uoluptatem, turbas

ingentes turpiſsimamq́; pœnitentiam afferat. Quocirca ſic ſtatuo, Deo coadiuuante, ipſa demum experiẽtia comprobabit animi manſuetudinem, & humanitatem, nemini quibuſcum degas, æquè charam, atque iucundam fore, atque ei ipſi, qui poſſideat. Hęc Plutarchus, in primis admiranda, quòd cum Empedocle uetuſtiſsimo Philoſopho, magnum, diuinumq́; ieiunium cenſet abſtinere à ſcelere: Vt ſuprema Theologia noſtra clamans in ieiunio, Scindite corda ueſtra, non ueſtimenta. Derelinquat impius uiam ſuam, & uir iniquus cogitationes ſuas, & reuertatur ad Dominum. Et precamur, Quos ab eſcis carnalibus præcepit abſtinere, à noxijs quoque uitijs ceſsare concedat. Viderunt illi, confeſsiq́; ſunt, præcipuum, præſtansq́; ieiunium eſſe à ſcelere. Miratur, collaudat Plutarchus, diuinum, magnumq́; cenſet, quòd Empedocles poſt excellens hoc ieiunium, ſecundo loco ſtatuit, ut cum in uotis ſumus, cum ſacrificamus, cum Deum colimus, à Venere, uinoq́; contineamus: Eſſe hoc honeſtum, gratum, ex Philoſophia, ſi te propter Deum à Venere contineas. Oſtendit autem uiam Plutarchus ad habitum probitatis & manſuetudinis, ad habitum non iraſcendi, & totius continentię. Potiſsimũ à pietate, ſi diebus ſacris, ad cultum, honoremq́; Dei, te à uino, Venereq́; caſtum ſeruare ſtudeas: exinde paulatim inſueſcens, firmum, ſtabilemq́; habitum continentiæ corrobores. Sic certo tempore, ſacris diebus, quibus diuinitas colitur, à mendacio uel in iocis cauens ſummo ſtudio, & obſeruantia, mentiri refugiamus. Eadem uia erit ad non iraſcendum. Tantundem pietatem cultumq́; Dei exiſtimans diebus illis ſanctis non iraſci, atque nec ebrietati, nec luxuriæ, nec mendacio te dedere. Eſſeq́; ſine iracundia, quaſi ſine uino & ebrietate, perinde ſi ieiuniũ frugale, quo nos à uino continemus, celebres. Sic mẽſem, aut duos in omni æquanimitate, manſuetudineq́; te cuſtodiens condocefacias animum paulatim non iraſci, non mentiri, non loqui nefanda, indecorè agere, te ab ea commotione, & uitio abſtrahere, quæ ob exiguam, ingratamq́; uoluptatem, fluctus ingentes, fœdiſsimamq́; pœnitentiam apportat. Hæc rapida eſt incontinentia, & luxuria, cuius finis eſt fœda pœnitentia, nonnunquam grauiſsimum famæ, ualetudinis, uitæq́; diſpendium. Idq́; ob exiguam, nulliusq́; ponderis uoluptatem. Deinde Plutarchus (uide quàm congruat cum ſacris literis, quid'ue Natura, ueraq́; ſapientia ſuggerat) auxilium Dei cenſet, ad deponenda uitia, uirtutes acquirendas, neceſſarium: ad habitum illum non iraſcendi, ſi modò nos ipſos excitemus, & à uolente uelimus adiuuari. Si uel exiguus Dei fauor cum aſſuetudine noſtra acceſſerit, inquit, uidebimus, experiemur, ueniet in lucem iudicium illud, non minorem nobis fructum fore ex habitu illo modeſtiæ, atque his, quorum conſuetudine quotidiana utimur. Quid igitur aliud loquuntur noſtri? Audi Auguſtinum. Non ſolum martyres, ſed & ipſum Dominum, cum ipſius adiutorio, ſi uolumus, poſſumus imitari. Tota igitur hæc è fontibus Philoſophiæ deprompta ratio, eſt hodiernæ Theologiæ confirmatio: quòd ieiunium uerum eſt à uitijs: quòd à ieiunio corporeo, & ſecundo, peruenitur ad primum, accedente habitu uirtutis, ex actu frequenti abſtinentiæ: quòd propter Deum ingredimur hanc uiam uirtutis, ingreſsi penetramus, ad ſummumq́; uerticem eo coadiuuante aſpiramus: quòd colitur Deus abſtinentia, frugalitate, à luxurie, ebrietateq́; continentia. Cultusq́; eius eſt, & expiatio, his minimè ſordere, præcipuè quòd hac aſſuetudine, confirmatio uirtutis comparatur, habitus malus paulatim exuitur. Iamblichus autem de ſecta Pythagoreorum: ὀ γὰρ δὴ λυσιτελᾶ, τὸ παντόδαπον θηρίον, ὥσπερ τὴν ἐπιθυμίαν ἐνεχθέντες ποιεῖν ἰσχυρὸν, οὐδὲ τὸν λέοντα, ὥσπερ τὸν θυμόν, & quæ ſequũtur. Nõ prodeſt, inquit, multiformẽ beſtiã cupiditatem optimè paſcẽtes, reddere fortẽ: nec leonẽ, nempe furorẽ, & iracundiam, & ea quæ circunſtant, nutrire fas eſt, & corro

A corroborare in nobis, hominem autem, ipsam nimirum rationem, fame enecare, aut debilitare. Quòd audis Iamblichum prædicantem homini non prodesse, feras duas, furorem, & cupiditatem nobiscum insitas impinguare, fortioresq; reddere, est quod prædicabat se facere magister hodiernæ sapientiæ: Sed castigo, inquit, corpus meum, & in seruitutem redigo, ne forte cùm alijs prædicauerim, ipse reprobus efficiar. Est autem magis ex Philosophia, bene agere, quàm bene loqui. Quod laudibus, uerbisq; effert Iamblichus, factis Paulus comprobauit. Veriores Philosophi, bene operantes, quàm loquentes bene. Quod igitur prædicat hodiernæ Philosophiæ nuntius, est quod etiam Platoni & ipsi Iamblicho, summis laudibus commendatur. Plato in Phædone, totusq; locus proponitur ab Iamblicho de corpore: μὴ δὲ ἀναπιμπλώμεθα τῆ τοῦτο φύσεως, ἀλλὰ καθαρεύωμεν ἀπ' αὐτοῦ ἕως ἂν ὁ θεὸς αὐτὸς ἀπολύσῃ ἡμᾶς: Neque, inquit, natura huius repleamur, sed puros nos ab eo conseruemus, donec ipse Deus nos dissoluerit. Sic illi. Bene & mirificè ò Philosophi: sed addidit noster, Cupio dissolui, & esse cum Christo. Corpore dissolui non sufficit, nisi meliora sequantur. Quæ quidem etiam ipsi, licet obscurius, uiderunt, agnouerunt. Si, inquit Iamblichus ibidem, fieri non potest, ut in corpore quicquam purè noscamus, è duobus alterum necessarium, aut nusquam esse scientiam: ἢ τελευτήσασι. τότε γὰρ αὐτὴ καθ' αὑτὴν ἔσται ἡ ψυχὴ χωρὶς τοῦ σώματος· πρότερον δὲ οὔ: Aut defunctis tantùm. Tunc enim ipsa per se erit anima, sine corpore, prius autem nunquã. Hoc igitur est, cur ille cuperet dissolui, uenire ad curiã cœlestem, ad chari genitoris conspectum, ubi latet omnis suauissima sapiẽtia. Philosophi dixerunt, hoc animam esse per se in alta sapientia. Sed nostri scientiam, & sapientiam clarissimè propalarunt, esse cum Christo. Neque enim alia est separatorum animorum scientia, sapientia. Affert item Iamblichus, confirmatq; super fugiendis carB nis oblectamentis dicta Platonis. Mille, inquit, incommoda, propter necessarium alimentum affert nobis corpus. Et si superuenerit morbus, impeditur inuestigatio ueri: corpus item inflammat libidinibus, terroribus; & simulachris uanis implet: ὡς ἀληθῶς ὂν ἀπ' αὐτοῦ δὲ φρονῆσαι ἡμῖν ἐγγίνεται. & quæ sequuntur. Vt uerè ne sapere quidem unquam per ipsum nobis liceat, prudenterq; uiuere. Siquidem bella, seditiones, & pugnas, corpus duntaxat, & huius cupiditates nobis exuscitant. Nam propter acquirenda necessaria, nulla non bella geruntur. Cum hæc igitur Philosophi fateantur, superest eos tacitis indicijs hodiernam pietatem innuisse, ad eius confirmationem omnia eorum suffragia consensisse, quoniã uanos dissuadet amores, à societate corporis diuellit, curam carnis iubet abijcere, tranquillo in portu, mundano mari fluctibus insanis fremente, continet. Et quod omnibus melius est, altius extollit, dux eius, quæ uerè dicitur beata uita. Itaque etiam Simplicius, comprobans fugiendas ut exitiales uoluptates, descendit præcipuè ad Veneream: quæ si diuturna esset, mortem fore contendit, eoq; breue ad tempus factam à Deo. Aitq; de ea: ἡ δὲ ἐγκράτεια τῆ ἡδονῆς τῆ περὶ τὰς μίξεις, ὅσῳ πολυτιμωτέρα τῶν ἄλλων ἐστὶ, τοσούτῳ χρησιμωτέρα ἐστὶ τῇ ψυχῇ, καὶ τιμιωτέρα ἐκείνης: Abstinentia, inquit, à uoluptate Venerea, quanto cæteris est maior ipsa uoluptas, tanto utilior animo, & pretiosior, pluriscq; facienda. At diuus Paulus: Hæc est uoluntas Dei, ut abstineatis uos à fornicatione.

Philosophos eam laudantes Philosophiam, qua uiuitur purè, à corporeis illecebris segregamus, apertè religionem Christianam spectasse. Eos, uoluptates corporeas impedimento esse ad cœleste iter asserentes, unam nobiscum religionem asseruisse.

CAP. VIII.

DE FVGIENDIS igitur corporeis illecebris/undequaque nobiſcum C
Philoſophi congruentes,duasq; cauſas pariter approbantes,iam à princi-
pio/quòd uitæ præſentis ſtatum perturbant, leges humanas deprauant,
iura profanant, eisq; ſequendis/ritus humanæ uitæ ferinus efficitur, ſed
cum primis/quòd auerſos/à uita ducunt ad mortem, à ſemita cœleſti ſeducentes,dum
uirtute, quæ/nos euexiſſet ad aſtra, deſtituti, delabimur inferius; certè/conſenſus eſt
omnis inter nos, & illos, ſuper ea religione, cuius/& ad contemptum uoluptatum/o-
mnes inſumuntur uoces,& illum beatæ uitæ portum reſpicit omnis. Quis enim non
Iamblichus ſ. Diuiniſſimus ſentit/eos apertè religionem Chriſtianam confeſſos, cum Iamblichus, qui diuiniſsi-
mus ab eis appellatur, de ſecta Pythagoreorum ſcribens, probansq; ea/quæ de fugi-
endis uoluptatibus,& coinquinatione corporis/Plato ſcripſiſſet, qui carmen Orphei
probaſſet:

Quicunque ad Ditem incæſtus deſcenderit imum,
Infoſſus cœno perpes cruciabitur atro.

Plato autem,ſed purus,& expiatus eò delatus, μετὰ θεῶν οἰκήσει, cum ſuperis habitabit.
Iamblichus autem, Si enim, inquit, ad gentem diuinam/ei qui non fuerit Philoſo-
phatus,pureq; uitam exegerit,nefas eſt adire;certè/ſolis accuratis,ac ſtudioſis licebit.
Quas ob cauſas, continẽt ſeſe/ab omnibus corporeis cupiditatibus/uerè Philoſophi,
ſeſe minimè dedentes eis/& mancipantes. Allígatur enim per uoluptates, quoſdam
ueluti clauos,anima/corpori: quibus fit,ut à diuino conſortio/longius abducatur: Et
cum exceſſerit,abit ad id,cuius ſibi ſocietatem comparauit. Itaq;/ſola uidetur eſſe Phi
loſophia,quæ/malis illecebris ſolutos, εἰς τὸ ὄν καὶ γνῶσιν τῶν ὄντως ἀληθείας, καὶ κάθαρσιν τῆς
ψυχῆς: Ad ueram eſſentiam, & cognitionem perfectæ ueritatis, expiationemq; animi,
perducat. Quòd ſi uera in eo felicitas eſt, in eam/totis animis incumbendũ eſt, ſi uerè D
cupimus eſſe beati. Hæc/omnis Philoſophorum ratio, ſi quis/æquè iudicet, cadit in
religionem hodiernam,perfectamq; Philoſophiam,non Platonis,Ariſtotelis,aut cu-
iuſquam. Subditq; Iamblichus, Simul ut eò uentum fuerit,melior quidem anima/ha
bitat cum Deo, circumq; ambulat cœlum, meliorem ſortem aſſecuta. Sed quæ ſe/fa-
ctis impuris inquinaſſet,flagitiorum,& impietatis plena,ad ſubterranea iudicia pro-
fecta, meritis ſupplicijs addicitur. His igitur ſic habentibus, non opus eſt/pecunijs
aceruandis inhiare,neq; gloriæ ambitioniq; ſeruire,ſed duntaxat prudentiæ, & ueri-
tati inuigilare, & ut anima/ſit quàm optima. Hæc/ad uerbum ille. Ob quæ/diuinus à
ſuis appellatur. Subijcit autem, Deus,inquit,nuſquam eſt iniuſtus, nec eſt ei ſimilius
quicquam,quàm qui fuerit è nobis iuſtiſsimus. Quanta, inquit,in pedibus celeritas,
ἀηδιασίαν φευκτέον, Fugienda eſt intemperantia. Hæc/& ſimilia ſcribens, ingentiq; affe-
ctu proteſtans Iamblichus, aut uolens, aut innuens hodiernam religionem, declarat
ueritatem illam eſſe, quam Deus/hominibus aliquando reuelare debuiſſet. Quæ/ſa-
pientes eos efficeret,ab impietate,flagitijsq; abduceret, ſimiles Deo, iuſtiſsimos red-
deret,ad ſpes cœleſtes erigeret,cuius unius/eſt clara,firmaq; promiſsio,pios & iuſtos,
& quibus libidines non imperaſſent,habitaturos cum Deo, triumphis beatis eius af-
futuros. Neque enim alia Philoſophia promiſit & docuit hæc cœleſtia bona, niſi per
umbram. Velint igitur,nolint, hanc religionem ueram ſolam prædicauerunt, omni-
bus eam ſuffragijs generis humani Philoſophiam declarauerunt. Ac cum ſit omni-
bus in rebus ſummum,quo quidem ulterius/nec re,nec cogitatione procedere liceat,
ſic in omni ſapientia,hæc una perfectio,hæc cunctis rectè conſideratis/Sol omnis Phi
loſophiæ erit.Eius præcepta confirmans/addit Iamblichus: Nulla,inquit,utilitas di-
uitiarum,ſine prudentia, & ſapientia. Decus igitur animi/duntaxat erit uita ſecundũ
rectam

A rectam rationem, & animæ profectio ſecundum mentem. Vt aſſequamur finem beatæ uitæ hominibus à Dijs propoſitum, & ſecundum præſentem ætatem, & in futura. Homo igitur ſenſu, & mente priuatus, planta ſimilis efficitur; ſed ſola mente multatus, efferaſcit. Irrationabilitate detracta, manet in mente, aſſimilatur Deo. Itaque pro uiribus feritatis affectus deponentes, animi puris operationibus, quæ & ſeipſum reſpiciant, & Deum, utamur. Omnia enim ſunt ad intellectum & Deum conferenda: τὰς πράξεις καὶ τὰ ἄλλα πάντα, πρὸς νῶν, καὶ τὸν θεόν: Maximum itaque bonum præbet nobis Philoſophia, quod diſiungit à uinculis, quæ ſunt in anima, & generatione. Hæc igitur, ut loquar ipſe, Philoſophia, qui ſpectet altè, ſola Chriſtiana eſt. Neque enim Peripatetica, cuius ſequaces, paucis admodum melioribus exceptis, uideas non modò non libidinibus liberos, ſed his etiam longè grauius, quàm ſi Philoſophi non eſſent, mancipatos. Vna hæc animos à uoluptatibus auocatos, efficit diuinos, inſignitè cæteros anteſtantes omni genere uirtutum. Inſipienter itaq; ab his factum, qui decus eius, alijs nominibus agnoſcentes, eam ſuo nomine agnoſcere noluerunt.

Philoſophiæ finem, cognitionem Dei, maieſtatisq; eius admirationem Philoſophos aſſerentes, religionem Chriſtianam, cuius finis eſt Dei notio, omnibus ſuffragijs confirmaſſe: Archytam, Plutarchum, Iamblichum, Simplicium hæc dicere.

CAP. IX.

B QVOD autem de fine totius Philoſophiæ nobiſcum congruant, quo quidem fit perſpicuum, unam eorum, atque noſtram religionem eſſe debere, declarant pro cæteris omnibus Plutarchus, & Iamblichus, Archytasq; Tarentinus, cuius ſententiam Iamblichus explicat. Ait igitur Plutarchus, in Sympoſijs de Geometria, quæ abſtrahit à ſenſibus, & conuertit: ὧν τὸν νοητὸν, καὶ ἀΐδιον φύσιν, ἧς θεὰ, τέλος ὄν φιλοσοφίας, οἷον ἐποπτείαν τελετῆς: Ad intellectualem, ſempiternamq; naturam, cuius contemplatio eſt Philoſophiæ finis, quemadmodum epoptia, id eſt, ſpectatio, finis initiationis. In his apertè Plutarchus uocat naturam intellectualem, ac ſempiternam, Deum ſolum, cuius unius eſt æterna natura. Ac, quanquam ſunt intelligibilia, ſiue intellectualia multorum generum, ſeparant tamen Philoſophi ſubſtantias æternas, & intellectuales, ab his quę quidem ſolo intellectu percipiuntur, ſed à corporibus ſeparari non poſſunt. Solus igitur Deus eſt intellectualis, æternaq; Natura. Sunt quidem alia intellectualia, ut Dij, ſed non ſempiterni, eodem aſſertore Plutarcho. Finis igitur totius Philoſophiæ, eſt ad ſempiternam aſpirare Naturam, cuius aſpectus quæritur ut ſupremum bonum, ab omni Philoſophia. Eſt autem in Teletis, uel initiationibus, ea quæ dicitur epoptia, ultimus actus, quo myſteria panduntur initiato, totius initiationis finis. Sic omnis uitæ, philoſophiæq; finis eſt, ut uideas Deum, ſiue nunc, ſiue in poſterum. Nunc in tota Philoſophia non eſt alius ſcopus, quàm Dei ſcientia, & quaſi contuitus: hunc omnis uel promittit, uel cupit oſtentare Philoſophia. Sed quoniam uideri non poteſt, nec ſatiatur hac animus ambigua, nubilaq; contemplatione, tum quoniam finis is cõtemplandi Dei, eſt propter finem, ut cognito nunc ac ſpectato Deo, traducas in cultu eius omnem uitam; traducta, maiora præmia, quæ ferme nulla ſunt hic, conſequaris; hunc Philoſophi proponunt & ſentiunt, cum dicunt eſſe finẽ philoſophandi, naturæ ſempiternæ contemplationem. Itaq; poſt Plutarchum, confirmans eadẽ Iamblichus, de ſecta Pythagoreor: Hortatur, ait, nos Pythagoras & Archytas, ad ſapientiam, & ſcientiam, τὸ ἑνὸς θεωρητικὸν, ὅπερ τέλος

Epopta, ultimus actus teletæ, ſpectator, ſanctus

τέλος δὲ πάσης θεωρίας, Vnitatis contemplatricem, qui finis est omnis contemplatio- C
nis. Proposuit, inquit, etiam aliud bonum maius Archytas, uelut è sublimi specula Deum & cuncta coordinata illi, contueri. Si enim uerè talis omnis felicitatis, substantiæ, causæq́, ᾧ γὰρ ἀρχῶν ὁ θεὸς ἡγεμών ἐστι, & omnium principiorum Deus est princeps; certè studium omne conferendum ad eam scientiam est, per quam spectare quis eum purum queat, & per quam latos aditus ad eum reperiat, & per quam principijs extrema connectat: τελειοτάτη γὰρ ἡ τοιαύτη ζωὴ, καὶ εὐδαίμων: Est enim id uitæ genus perfectissimum, ac beatum. Quo contemplando, non separantur à primis extrema, sed in unum utraq́ hæc complexus animus, principia, finem, mediumq́ pariter connectit. Ea enim est diuina causa, quam amplectantur oportet cupidi felicitatis. Sicq́ hæc cohortatio ad omnia, uel nostra, uel quæ sunt in Natura, denique res omnes spectans, omnes uias complectitur, quibus ad Deum ascendas, ἐς μίαν τε καὶ τὴν τοῦ θεοῦ ἀνήκουσαν ἀναγωγήν. Hæc ad uerbum Iamblichus. Claret igitur cum sit idem, testibus illis nostræ atq́ eorum Philosophiæ finis (utraq́ enim cupit ad Deum mentes attollere) nullum esse nobis discrimen cum illis. Id etiam fit ex his perspicuum, quoniam dicitur Philosophiæ finis, Dei contemplatio; eam denique ueram perfectamq́ probari Philosophiam, quæ supra cęteras omnes ostendit Deum, clariusq́ principia, causasq́ omnes ad hunc suum reuocat fontem. Omnis enim alia Philosophia, aliqua parte peccat, & separat à fonte riuos, à creatore creata, nec dilucida contemplatione tendit ad rerum originem. Differtur, dissultat à uero plurimum. Hæc igitur Plutarchi, Iamblichiq́ explicatio, qua ferunt, esse finem totius Philosophiæ contemplationem Dei: etsi non expeditè, & uerbis apertis, necessariò tamen est interpretatio dictorum Aristotelis, & Platonis, Tullij, censentium, beatam ueramq́ hominum uitam contemplationem. Itaq́ etiam Simplicius affirmat, eum esse finem Philosophiæ, & id Aristotelē uoluisse: D eumq́ esse finem Philosophandi, ut ad scientiã Dei deducti, incendamur amore eius, eximiaq́ pietate ut creatorem nostrum colamus, ac ueneremur. Hoc dicit, interpretaturus libros Aristotelis de rebus naturalibus: Maximum, ait, est scientiæ naturalis bonum, quòd ad notionem substantiæ animi, & ad contemplationem separatarum formarum uia est pulcherrima, ut & Plato monstrat, à Physicis motibus ascendens ad inuentionem substantiæ, quæ per se mouetur, & intelligibilis, diuinaq́ hypostaseos, id est, essentiæ: ὅτι δὲ πρὸς τὴν θείαν ὑποστοχὴν σέβας αὐτὴ μάλιστα διαθερμαίνει καλῶς ἐκ τῶν ὑπ' αὐτῆς γινομένων ἀκριβοῦς κατανοήσεως εἰς θαῦμα καὶ μεγαλειότητα τοῦ ποιήσαντος ἀναγείρεται. Τοῦ δὲ θαύματος ἡ πρὸς τὸν θεὸν συμπάθεια, καὶ πίστις, καὶ ἐλπὶς ἀσφαλεῖς σωματοῦνται. Insuper ad diuinam maiestatem, cultumq́ eius, animos ipsa hæc incendit Philosophia, ex his, quæ fiunt ab ipso, apprimè cognitis, & exploratis, deducens in administrationem, & maiestatem conditoris. Huic admirationi adiuncta est coniunctio cum Deo, & fides, & spes securæ. Ob quæ maximè philosophandum est. Hæc Simplicius. Quibus intelligimus ea gratia philosophandum esse, & ob id philosophos nobis desudasse, librosq́ scripsisse, ut rerum causis explicatis, diligenterq́ cognitis, ad supremum conditorem, earumq́ inuentorem perueniamus: cognitamq́ Diuinitatem, ac maiestatem eius ueneremur, suspiciamus: & amore, pietateq́ accensi spe & fide quoq́ repleamur, quibus securè nobis persuadeamus, fore ut magnis quibusdam bonis aliquando cum eo fruamur. Is philosophandi finis: Pietas scilicet, amorq́ diuinus. Hoc dicit Simplicius non Christianus, Aristotelicæ Philosophiæ interpres. Vultq́ hunc esse Philosophiæ finem. Eiusmodi nostræ quoq́ Philosophiæ finis. Si finis concordat, nulla nobis cum Philosophis dissensio. Hæc utinam hodierni Peripatetici, quorum insciiam nonnunquam misereor, inspicerent.

Philoso

A *Philoſophos præſentem uitam contemnendam, & ad ſolum Deum uertendos animos, odioq; habendum corpus affirmantes, hodiernam religionem comprobaſſe. Mercurij Triſmegiſti, Platonis, Ariſtotelis, Syriani ſuper eo teſtimonia.*

CAP. X.

QVOD autem Philoſophia omnis, cum hodierna religione mirificè conueniat, eumq; finem reſpiciat, qui tollitur, prædicatur in hodierna cœlitus reuelata ſapientia, ex antiquiſsimis Philoſophis, quorum posteriores autoritatem ſunt uenerati, & ſecuti, poteſt intelligi. Mercurius Triſmegiſtus uetuſtiſsimus fons, unde manauit Græcorum Theologia, prior ea ſcripſit, quæ poſtea ſumus in Platone, cæteriſq; admirati. Audi igitur eum: ὅσοι δὲ φύσει θεοῦ δωρεᾶς μετέχουσι, ὅτι ὧν ταῖς ἐπὶ σύγκρισιν πρὸς ἔργων, ἀθάνατοι αὐτὶ θνητῶν εἰσί, πάντα ἐμπεριλαβόντες, ὑφ' ἑαυτοῖς νοεῖ τὰ ὑπὸ γῆς, τὰ ἐν οὐρανῷ, εἴ τι ὑπὲρ οὐρανὸν, ποσότητα ἑαυτοὺς ὑψώσαντες εἶδον τὸ ἀγαθὸν, καὶ ἰδόντες, συμφορὰν ἡγήσαντο τὴν ἐνθάδε διαβιβὴν καταφρονήσαντες πάντων σωματικῶν καὶ ἀσωμάτων, ὧν τὸ ἓν, καὶ μόνον ἀπεύδουσιν. Et ad ipſum Tat: ἐὰν μὴ πρῶτον τὸ σῶμα σὸ μισήσῃς ὦ τέκνον, σεαυτὸν φιλῆσαι οὐ δυνάσαι: Quicunq; gratiã Dei aſſecuti ſunt, hi, ò Tat, ſecundũ operum comparationem, immortales pro mortalibus exiſtunt, omnia mente ſua, quæ uel in terra, uel in cœlo, & ſi quid eſt ſupra cœlum, comprehendentes. Ad eos ipſos ſubleuantes, uiderunt bonum; & uiſo, calamitatem exiſtimarunt hanc in terris uitæ actionem; omnibusq; corporeis, & incorporeis contemptis, ad unitatem duntaxat feſtinant. Niſi primum corpus tuum odio habueris, ò fili, teipſum amare non potes. Ecce: igitur fons, unde Philoſophorum ſapientia manauit, qui dicebant ſuperius, finem o-
B mnis Philoſophiæ Vnitatis intuitum. Syrianus autem, nos cauſa boni philoſophari: Triſmegiſtus, uidendi boni gratia: quod cum aſpexerimus, omnia ſordere terreſtria. Ecce, Triſmegiſtus cum ipſa diuina uoce conſentit, quia dixit filius Dei, Qui odit animam ſuam, in uitam æternam cuſtodit eam. Et qui uult uenire poſt me, abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuam, & ſequatur me. Triſmegiſtus autem oportere nos ipſos odiſſe, ſi uerè nos amare decernimus. Notus eſt igitur & perſpectus, ſacræ, profanæq; Philoſophiæ, ueteris, ac nouæ finis, uenire ad intuitum Vnitatis. Videre Bonum, quod excellenter ab omni Philoſophia Bonum appellatur. Propterea clarius hoc illi pandentes dicunt, ἄλυσον καὶ τέλος, τὴν ὅρος εὐδαιμονίας ὁ θεὸς: Summũ & finis, terminusq; felicitatis, Deus eſt. Ob hanc cauſam in Epinomide Plato: μεῖζον μὲν γὰρ ἀρετῆς, μηδεὶς πότε πείθοι ἢ εὐσεβείας εἶναι τοῖς θνητῷ γένει: Maius eſſe humano generi uirtute, quę pietas dicitur, nemo nobis perſuaſerit. Eo enim, ut ipſe loquar, nihil eſt pietate apud mortales melius, quod adducat ad intuitum Vnitatis & Boni. Quamobrem quæ dicit Ariſtoteles in moribus, rogatum Anaxagoram, quinam eſſet beatiſsimus, reſpondiſſe, Nemo quem tu putes, ſed quidam, quem tu forte non putas. Id autem dixiſſe, quòd ſciret, rogantẽ beatos putare, qui uel pulchri, uel diuites eſſent. αὐτὸς δὲ ἴσως ἄοιτο τὸν ζῶντα ἀλύπως, & quæ ſequuntur. Ipſe uerò, inquit, fortaſſe uiuentem lætè & purè ad iuſtitiam, aut aliqua diuina contemplatione fruentem, ut hominem beatum uocandum putabat. Solum diuinæ contemplationis, in qua ſola cuncti beatitudinem ſtatuerunt, effectum reſpexiſſe potuit. Quæ cum ſit in corpore nubila, dicẽtes, in ea beatitudinem eſſe, certè dixerunt in ea, quæ perfectè ſentietur in cœlo, regniſq; beatis: Itaq; quod ait idem Ariſtoteles, τὸ γὰρ ἢ ἀρετῆς ἆθλον, καὶ τέλος ἄριστον φάνεται, εἴ θεῖον τὴν
B μακάριον: Præmium enim, finisq; uirtutis optimus uidetur, & diuinum quiddam, atq; beatum: Non poteſt quicunq; rectè penſitet, niſi de præmio cœleſti, quod undequaq;

beatum ſit, dictum eſſe. Neq; enim fructus is, finisq;, beatitudoq; cernitur uſquam in C
terris. Neq; fuit quiſquam, quem præmio beato uirtus in terris affeciſſet. Verè quidem uiuunt quietius, trãquilliusq;, quos uirtus uberrima paſcit; ſed tum pauci id genus ſunt, tum corporis, humanæq; conditionis fragilitas, tot obijcit incommoda ad triſtitiam, ut mœror facilius præponderet lætitiæ turbatæ ſemper ab aduerſis. Itaque etiam Plato partim cogitur idem ſenſiſſe, partim ſenſit apertè, & clarè, cum ait in decimo de Republica, cum ſint tres uoluptates, μίας μὲν γνησίας, δυοῖν δὲ νόθοιν: Vnam quidem eſſe ueram, germanamq;, duas autem nothas, & adulterinas. Senſit autem primam, quę eſt in intuitu, contemplationeq; rerũ. Sed cum rerum ſpectatio non efficiat beatum, ſolam certè diuinæ uenuſtatis ſpeculationem neceſſariò ſenſerunt. Inde dicũt ipſi, Ariſtotelesq;, beatiſsimum eſſe optimum quenq;, ſceleſtum infeliciſsimum. Atq; idem Plato, ne corporeas uoluptates eos ſpectaſſe putes, ait, τὰ λεγόμενα ἀγαθὰ πάντα φθείρει, καὶ ἀκρατῆ, κάλλος μὲν πλοῦτος, καὶ ἰσχὺς σώματος, καὶ ξυγγένεια ἐρρωμένη: Quæ dicuntur bona corrumpunt omnia, atque abducunt à recto, formæ, diuitiæ, robur corporis, cognatioq; firma propinquorum.

Philoſophos affirmantes finem omnis Philoſophiæ eſſe contemplationem, & felicitatem ueram, ſolum intuitum Dei, & regnum cœlorum ſentire potuiſſe. In terris nullam eſſe beatos reddentem contemplationem. Ex his cum religione Chriſtiana palàm eos ſentire.

CAP. XI.

AGITVR qui dicunt (ſunt autem tres hi Philoſophorum principes) ueram uitam, finemq; felicitatis eſſe, ſcientiam, ſapientiam, notionem; duo D
neceſſariò dicere coguntur: Vnum quod ſuperius à Plutarcho, Iamblichoq; eſt declaratum, non omnem in uniuerſum contemplationem eſſe felicitatem, finemq; Philoſophiæ, ſed cognitionem Dei modò: ac ſcire, noſſeq; rerum patrem, ad eum tanquã fontem omnia reuocare, & exclamare, Te Deum laudamus, te Dominum confitemur: Te æternum Patrem omnis terra ueneratur: Eum uidere, ſentire creatorem cœli, & terræ: inde uelut rerum principio, ſapientiæ quoq; & contemplationis origine incipere, & in eum deſinere. Tumq; abſolutũ eſſe conſtabit Philoſophiæ curſum, cum uentum fuerit ad ſummũ rerum uerticem. Tum quoniã non eſt hic eiuſmodi perfecta cõtemplatio, quæ reddat animos perfectè beatos (nõ eſt autem uanus ullus, incaſſumq; à Natura præfixus finis) Philoſophis item perfecta, dignaq; noſtris animis beatitudo, definitur cõtemplatio; certè concluditur, hanc beatã contemplationem duntaxat eſſe contemplationem Dei, quod Plutarchus, & Iamblichus apertè fatebantur, & hanc in terris, & in ergaſtulo corporis eſſe non poſſe. Iam primum igitur, quod Ariſtoteles ſcribit in libro de Moribus: ἡ δὲ τελεία εὐδαιμονία, ὅτι θεωρητικὴ τίς ἐστιν ἐνέργεια καὶ φιλοσοφητέον ἂν φανείη: Quòd autem perfecta beatitudo, ſit cõtemplandi quędam actio, uel hinc fit perſpicuum: Deos enim maximè beatos, & fortunatos arbitramur. Sed quas eis actiones deſignemus, utrum ne iuſtitiæ, ceu mercatoribus, qui merces uiciſsim inter ſe commutent, depoſitaq; iuſtè reddant, cæteraq; id genus? An fortes, liberales, caſtos, eos & his actionibus eſſe, quemadmodũ mortales, inſignes, & beatos dicemus? Sed cum hæc non ſint apud eos, uiuere porrò beatos illos
a arbitramur, nõ dormiũt autẽ, neq; enim uiuerẽt, nam ęternus ſomnus, æterna mors: ὥστε ἡ τοῦ θεοῦ ἐνέργεια, μακαριότητι διαφέρουσα θεωρητικὴ ἂν εἴη: Quocirca actio Dei, ſupremæ beatitudinis cõtemplatiua ſit. Hominũ quoq; quæ ſimilis illi, maximè beata. Hæc Ariſto-

teles,

A teles, addens, hanc esse ueram hominum beatitudinem uel exinde claresce, quòd nulli cæterorum animalium contingat. Qua cum beati sint Dij, eadem quoque homines, quoad eiusmodi operationis adsit eis similitudo, beatos esse. Reliquorum autem animantium nullos esse beatos, quibus non sit contemplationis participatio. Hæc Aristoteles; è cuius dictis, si quis prudenter, & accuratè perpendat, omnem quoque sermonem consideret, quo ueram sentit hominum beatitudinem, qua Dij quoque sunt beati; noscet necessariò concludi, ueram beatitudinem esse quidem contemplationem, sed non omnium rerum contemplationem, neque etiam in corpore. Sed quoniam comparat beatitudinem Deorum, cum humana, simili beatos homines fore contemplatione, qua sunt item Dij beati: Sed ratio probat, & Aristoteles mirabiliter suspexit eam contemplationem, quæ facit supremum Deum beatum, satians, explénsque animum eius, eandem facilius reddituram animos minores beatos. Deus autem contemplans seipsum, fit eodem autore beatus. similis ergo inauditæ uoluptatis contemplatio felicitabit Deos. Neque enim uidet aliud, quod dici possit, ratio. Sed cum nemo fuerit unquam in corpore beatus, neque sit usquam ulla contemplatio beatos reddens animos, aut qua se tanta uoluptate perfusum quisquam gloriari posset, qua nullam maiorem fateatur experiri se posse (quinetiam nubila est omnis, insynceráque, hominum contemplatio, affligens animos & corpora: Nefas autem est, naturam finem posuisse, ad quem nunquam ueniri posset) ex his efficitur, ut ea contemplatio, quæ beatitudo uera definitur, sit illud spectaculum, quo nullum sit delectabilius, & quo sunt in cœlo Dij beati. Quod homines in terris si cernerent, similiter atque Dij beati essent. Ac cum Deos efficiat contemplatio beatos, non sit autem ueri simile, quemadmodum nos mortales, eos
B philosophari, plenos ambagibus, & ea considerare, quæ sunt seipsis minora, Solem, Lunam, pisces, plantas, ex quibus fiant beati, alioqui non magis quàm nos essent beati: ex his omnibus arguitur, Aristotelem Naturam fateri, ac definire coëgisse, beatitudinem ueram atque perfectam esse spectaculum Dei, solum; non aliud, non cœli, non terræ, non alterius cuiusquam rei, in quibus spectandis nunquam erit beatitudo uera: Spectaculum Dei, uoluptatis omnis fontem uberrimum, gaudia inaudita. Et hoc erit, quod dixerunt Plutarchus, & Iamblichus, esse finem philosophiæ, Vnitatis ¿ æternæque Naturæ intuitum. Idque non in hac graui corporis sarcina, in qua nemo contemplando potuit se gloriari fuisse perfectè beatum, duabus quidem de causis: quòd, ut ait Sapiens, assidua meditatio affligit animum: & uidemus ferè pallere semper philosophantes, non sustinente longos animi digressus fragilitate carnis: Tum sunt omnia crassis occultata, & circunfusa tenebris, quorum fatigat animos ¿ difficilis cognitio. Ad hæc, nulla res est, quæ uisa, spectaque, impleat animum ea, quam Aristoteles dixit, τελείας εὐδαιμονίας, perfecta beatitudine. Nam eiusdem est ratio, cuius reddat cognitio, spectatióque beatum, esse maius eo, qui beatus efficitur. Cum uerò nihil in terris sit animo melius, certè cognitio rerum inferiorum, non efficiet eum beatum. Sola igitur supereſt diuina, quæ repleat insatiabilitatem animorum, contemplatio. Hæc autem nusquam est in terris, ubi densis tenebris occultantur omnia: nec inuisibilis modò Dei, sed eorum etiam, quæ sunt ante pedes, est ambigua cognitio. Certè si contemplatio est uera animorum beatitudo, cuius Aristoteles uulgaribus ignotam dicit suauitatem, cœlestis quædam, non terrestris sit oportet. Fit que ueri simile, Aristotelem sensisse, quod Marcus Tullius apertius indicauit, qui toties referens beatitudinem à Philosophis definitam, esse scientiam. Et de Finibus dicens,

Veteres Philoſophos in beatorum inſulis finxiſſe, qualis natura ſit uita ſapientum: C
Quos cura omni liberatos, nullum neceſſarium uitæ cultum, aut paratum requirentes, nihil aliud eſſe acturos putant, niſi ut omne tempus in quærendo, ac diſcendo, in naturæ cognitione conſumant. Hæc ille, cum ueram beatitudinem ferè ſomniaſſet, demum retulit ad ſuperos, apud quos ſit felicitas uera, dicens in Tuſculanis, eſſe noſtrorum aciem oculorum, etſi fuiſſet artificioſè fabricata natura, concretis, terrenisque corporibus interſeptam. Cum autem nihil erit præter animum, nullam rem obiectam impedimento futuram, quominus percipiant, quale quidque ſit. Quàm multa, quàm uaria, inquit, ſpectacula, animus in locis cœleſtibus eſt habiturus? Et, Profecto beati erimus, cum corporibus relictis, & cupiditatum, & æmulationum erimus expertes. Quodque nunc facimus, cum laxati curis ſumus, ut ſpectare aliquid uelimus, & uiſere, id multo tum faciemus liberius, totoſque nos in contemplandis rebus, percipiendisque, ponemus. Et, Oræ ipſæ locorum illorum, quò peruenerimus, quo faciliorem nobis cognitionem rerum cœleſtium, eo maiorem cognoſcendi cupiditatem dabunt. Et, Quod tandem fore putamus, cum totam terram contueri licebit, eiuſque ſitum, formam, conſcriptionem. Et, Atque ea profectò tum multo puriora, & dilucidiora cernentur, cum quò natura fert, liber animus peruenerit. Poſtremò, Portum potius paratum nobis, & perfugium putemus, quò utinam uelis paſsis peruehi liceat. Hæc igitur omnia aut dixit, aut dixiſſe cogitur Ariſtoteles, quoniam quæ rationes perpulerunt Marcum, ut in locis cœleſtibus beatitudinem ſtatueret, quia ſcilicet nihil hic dilucidum, purumque cernimus, & propter altiſsimas ambages, quibus interſepta ſunt omnia, non magis uoluptas eſt, quàm faſtidium, contemplatio: eadem Ariſtotelem commouere debuiſſent. Quid, quòd Socrates contemplit, D
ſpreuit ut nauci, humanam ſapientiam? in Apologia: ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη σοφία, ὀλίγου ἄξιά ἐστι, καὶ οὐδενός. In hac igitur tam nihili, tam friuola ſapientia, quis unquam perfectam felicitatem, niſi qui ipſe ſine ſapientia eſt, poſuiſſet? Vbi ſunt, aut fuerunt unquam admirabiles illæ, quas in Moralibus largiri ſapientiam uoluptates aſſeruit Ariſtoteles? Non ſolum autem Socrates, ſed idem Ariſtoteles, uilem, exiguámque iudicauit omnem humanam ſapientiam; ſeruam eſſe, humique proiectam humanam naturam; ſententiam Simonidis ueram eſſe, Solius Dei iure poſſeſsionem eſſe ſapientiam. Qui ſolus igitur poſsidet ueram ſapientiam, ſolus eſt uerè beatus. Eſt autem eodem autore, ſapientia diuina, uera maieſtatis ſuæ cognitio, eadem uera beatitudo: certè igitur eadem cognitio animorum erit beatitudo. Exclamat item Plato, tum finem fore malorum, cum corporibus relictis, erit animus in cœlo, cum gente Deorum. Et Iamblichus ſuperius aſſerebat, omnia nunc eſſe circunfuſa caligine, nec uidendam unquam ueritatem, niſi è corpore, uelut è carcere euolaueris. Ac profectò cogitur Ariſtoteles his aſſentiri, quæ ſuper hac re præceptor prior locutus eſſet in Epinomide: ὃ φημὶ ἐγὼ δυνατὸν ἀνθρώποις μακαρίοις τε καὶ εὐδαίμοσι γενέσθαι: Nego, inquit, fieri poſſe, ut homines beati ſint, ac fortunati, præter omnino paucos, dum uixerimus. Bona uerò ſpes eſt, defunctis contingere, quorum cauſa dum uita manebat, elaboraſſent, ut qui laudatiſsimè uixerit, etiam uitæ curſu expleto, præmium uirtutis aſſequatur. Hæc Plato. Ego uerò dico, non ſolum paucos, ſed nullos eſſe beatos in uita. Congruunt igitur ſiue palàm, ſiue tacitè, ueram beatitudinem eſſe Diuinitatis intuitum, idque in cœlo, non terra.

Veram

A *Veram ſapientiam, & omnium quæ fieri poßint, optimum, teſtibus Philoſophis eſſe pietatem: hanc autem eſſe ſimilitudinem cum Deo, eamq; felicitatem ueram. Hoc cum à Philoſophia fieri dicant, nullam aliam eos ſpectare potuiſſe Philoſophiam, quàm hodiernam.*

CAP. XII.

CVM IGITVR duabus partibus uera religio conſtet, pietate, & charitate: quorum primum erga Deum, ſecundum erga homines eſt: primumq; à noſtris; & illis uera ſapientia definitur, & finis omnis humanæ uitæ conſtituitur: ſecundum ſummis item laudibus tollitur: certè Philoſophorum ac noſtrorum, ſeculorumq; omnium una eademq; noſcitur eſſe religio. Quoniam cuncti conclamant, cogitationum, ſtudiorum, laborumque metam ſupremam, & calcem eſſe, ſapientiam: hanc autem eſſe, ſpectare, & colere Deum, ad illum cunctas actiones referre. Neque enim qualencunque cognitionem, ſapientiam cenſuerunt, aut qualemcunque ſapientiam, finem dixere ſupremum, ſed eam duntaxat, quæ cum ad aſpectum Dei, ſcientiamq; peruenißet, colit eum & admiratur, hic omnes uoluptates poſitas arbitratur. Hoc ergo pro Pythagoreis Iamblichus: ἀπὸ τῶν τιμιωτάτων ἀρχώμεθα πρῶτον, ὡς δεῖ θεοσέβειαν ἀσκεῖν· αὐτὴ δὲ ἐκ ἂν παραγένοιτο, εἰμήτις ἀφομοιώσειε τῷ θεραπευομένῳ τὸ θεραπεύον τῇ δ' ὁμοιότητα ταύτην ἡ φιλοσοφία παρέχει: Ab optimis, inquit, & pretioſiſsimis exordium faciamus, oportere pietatem colere. Hæc autem non adſit unquam, niſi res colens rei cultæ fiat ſimilis; quam ſimilitudinem Philoſophia præſtat. En pretioſiſsimam, optimam appellat pietatem: illud nempe Solomonis, & patris, Initium ſapientiæ, timor Domini. Eſt enim θεοσέβεια, timor
B Domini. A Græco dicitur, τιμιώτατον, pretioſiſsima, optima, excellentiſsima: ab Hebræo, principium ſapientiæ. Quàm diuinè quoque ueram pietatem definiuit, ut fiat qui colit, ei qui colitur ſimilis, illud uidelicet diuinarum literarum, Sancti eſtote, quoniam ego ſanctus ſum. Addit Iamblichus: ἡ μὲν γνῶσις τῶν θεῶν ἀρετήτε ὅλη καὶ σοφία, καὶ εὐδαιμονία τελέα, ποιεῖτε τοῖς θεοῖς ἡμᾶς ὁμοίους: Cognitio enim Deorum uirtus eſt, & ſapientia, & felicitas perfecta, facitq; Diis nos ſimiles. At cur Deos dixiſti Iambliche, qui toties ſupremum tot laudibus extuliſti, eius intuitum Philoſophiæ finem prædicaſti? Cum igitur ſapientiam, & felicitatem perfectam dicat pietatem, profectò quidquid Ariſtoteles, & Plato de ſapientia, & felicitate prædicarunt, de pietate, & cognitione Dei, eſt prædicatum. Perfectaq; illa beatitudo, quam finem dixit in Moralibus, ſapientia quoque quam in libris poſt res naturales, multisque locis admiratur, non eſt alia, quàm pietas, cognitioq; Dei, & cum eo ſimilitudo: quod idem, cum in Moribus eundem ſimilimum Deo, ac ſapientem, ac beatum definiſſet, profectò ſenſit. Dicit enim ſapientem, perpurgatam, ſegregatamq; ab omni contagione habere mentem, id autem eſſe ſimilitudinem Dei. Itaque concludit eundem eſſe σοφὸν θεοφιλέστατον, τὸν αὐτὸν δὲ εἰκὸς καὶ εὐδαιμονέστατον: Sapientem Deo gratiſsimum, inde & beatiſsimum: ut apertè fateatur, beatum eſſe, cui cum Deo ſocietas, amicitia, atque ſimilitudo. Hoc idem ſenſit Plato, cum in Euthydemo miris laudibus effert ſapientiam: ἡ σοφία ἄρα πανταχοῦ εὐτυχεῖν ποιεῖ τοὺς ἀνθρώπους: Vbique reddit beatos homines ſapientia. Et quòd non ſit diuitijs opus, præſente ſapientia. Et quòd nihil utile ſit ſine ſapientia, & prudentia. Omnibusq; ſtudijs conandum eſſe cuique, ut quàm ſapientiſsimus exiſtat. Et quòd, ſi uel lapides aureos efficere poſſemus, nihil prodeſſet ſine ſapientia. Omnibus enim ueſtigatis, quæ tandem hæc ſapientia ſit, ſine qua nihil proſit, & qua præſente, cuncta bona ſequantur, eò tan-

dem consideratio deueniet, quod Iamblichus dixit, & Aristoteles obscurius. Et quod admirati scriptores sacri, cunctis cœlo, & terris rebus numeratis, in quibus sit sapientia, ac scientia, tandem clamant esse timorem Domini. Et de quo similiter Platoni Solomon, Et qui tenuerit eam, beatus. Hanc omnes Philosophos, cum tot laudibus tollant sapientiam, cum decus humani generis appellent, cum omne bonum in eam constituant, innuisse non ratio solum probat, (quòd nihil est, unquam quidquid euoluas animo, tot tantisq; laudibus dignum) sed etiam clarissima uoce, eorum nonnulli protestati sunt. Nam Simplicius, cum beatitudinem uitæ, quam Aristoteles in contemplando, sciendo'que terminasset, proponeret, hæc effatus est: πάσης εὐζωΐας καὶ τελειώσεως ψυχικῆς ἀρχὴ καὶ τέλος ἕξις ἡ πρὸς τὸν θεὸν ἀνάτασις, διότι τῷ ὀρθῶν περὶ αὐτὸ πολλάκις, ὅπερ ἕξις, καὶ φρονεῖ καλῶς καὶ δικαίως τὰ πάντα κατευθύνει, καὶ ἀξ τὸ πείθεσθαι, καὶ εἴκειν ἑκόντα τοῖς ὑπ' αὐτὸ γινομένοις: Omnis, ait, beatæ uitæ, perfectionisq; animi principium, & finis, est ad Deum conuersio, inclinatio: Tum de eo cogitationibus, sensisq; rectis, quòd sit, & prospiciat iustè, rectèq; gubernet: Tum his ultro, libenterq; obsequendo, quæ fiunt ab eo, ut ab optima sententia proficiscentibus. Eodem loco Simplicius idem, Quocirca, inquit, donec cum autore, causaq; sua firmis radicibus hæreat animus; manebit incolumis, perfectionem'que retinebit suam, cum qua creauit eum Deus. Sed si se diuulserit inde, atque abruperit; marcescet, ac dilabetur, turpis, elanguidusq; effectus, donec iterum conuertatur, uniatur'que ad causam. Hæc Simplicius, aliàs Aristotelis, nunc interpres Epicteti, sed nunc ueritatis stimulis actus, dulcius, ac uerius loquens, quàm magis Aristotelis illic dogmata dilucidans, acerbior minus'que pietatis memor: sed memor tamen in principio.

Miris laudibus extulisse Philosophos charitatem non fictam: Eo Christianam religionem, cuius fundamentum est charitas, comprobasse. De præcepto Pythagoreorum.

CAP. XIII.

IN ADMIRATIONE quoque & laudibus charitatis, quæ pars est religionis ueræ secunda, quam'que sacræ literæ post pietatem, præferunt omnibus, & commendant Philosophi congruentes; declarant non aliam ueram eos iudicasse animis, & complexu mentis præsumpsisse religionem, atque hodiernã, sentientes, prædicantesq; maximum bonum, cui totis animis inhærendum sit, charitatem non fictam. Principio Simplicius pro cæteris Philosophis hæc ait: ἡ καθαρὰ φιλία τὰς φίλας ψυχὰς εἰς ἕνωσιν συνάγουσα μελέτη καλλίστη γίνεται πρὸς τὴν θεὸν ἑνώσεως τυχεῖν, καὶ καλῶς οἱ πυθαγόρειοι περιττῶς τῶν ἄλλων ἀρετῶν, τὴν φιλίαν ἐτίμων, καὶ σύνδεσμον αὐτὴν πασῶν τῶν ἀρετῶν ἔλεγον: Pura charitas, siue amicitia, amicas animas in unitatem coniungens, est pulcherrima exercitatio, & præparatio, ad coniunctionẽ diuinam. Atq; præclarè Pythagorei præ ceteris uirtutibus charitatem uenerabantur, & complexum cunctarum uirtutum eam dicebant. Vides consensum, agnoscis sapientiam Christianam, cuius omne decus, omne robur, est charitas, amicitia, esse naturalem, rationiq; undequaque consentaneam sapientiam, quam prius Deus quàm reuelasset, Natura, ratioq; diuinitus nata, prudentioribus uelut lucem procul ostentabat: qua nihil rationabilius, nihil æquitati congruentius. Nam ut omittam tot laudes, quas diuus Paulus de charitate prædicauit, quibus collatis, una Philosophorum, atque nostrorum super ea consensio comprobatur: id abunde est, quòd cunctarum uirtutum complexum dicentes eam, Pythagoreos, minores Philosophi sunt admirati

A admirati. Charitas igitur teſtibus illis, eſt omnis uirtus, eſt ſocietas omnis probitatis. Quid aliud ait Paulus? Charitas non æmulatur, non agit perperam, non eſt ambitioſa, omnia ſuffert, omnia ſuſtinet, cæterasq; laudes eius, quas uno uerbo Pythagorei dixerunt, omnium uirtutum ſocietatem. Ex hac charitate factum, ut in alio mirificè nobiſcum priſci Philoſophi congruerent, quod admirati minores, profectò ſunt hodiernam religionem admirati. Quemadmodum igitur ſub Apoſtolis dicitur unam fuiſſe Chriſtianorum ſubſtantiam, Et nemo erat egens inter eos: ſic Iamblichus de Pythagoreis, τὴν μὲν πυθαγορείων κοινωνὴν τῶν ὅσίων διέταξε, ἣν τῶν συμβίωσιν ἅμα ἅπᾶ τῶ παντὸς χρόνῳ διατελῶν: Pythagoreorum communem ſubſtantiam eſſe præcepit, & conuictum ad omne tempus. In eo quoque mirificè conſenſerunt ijdem Pythagorei, referturq; uelut diuinum à minoribus Philoſophis, quòd quemadmodum diuus Paulus nobis præcepit, Sol non occidat ſuper iracundiam ueſtram: Sic Pythagoreos tradit, admiraturq; Plutarchus in eo quem inſcripſit de Philadelphia: Oportet, inquit, imitari Pythagoreos, qui genere nihil inuicem attinentes, ſed ſolius communis ſermonis participes, ſi quãdo ad conuitia ab iracundia impulſi fuiſſent, prius quàm Sol occumberet, dextras amplexi, & exoſculati, reconciliabantur. Hoc Philoſophi mirantur, referunt ut diuinum, præcipiunt imitari. Itaque etiam Simplicius, ueram, Deoq; acceptiſsimam pœnitentiam definit, quam princeps & ſalutis, & ſapientiæ noſtræ docuit, ingeſsitque, & ſuis teſtimonijs, beatisq; uerbis declarauit: Si offers, inquit, munus tuum ad altare, relinque, & uade prius reconciliari fratri tuo. At Simplicius, Vera, inquit, pœnitentia non uerbo, ſed opere fit, cum offenſos à nobis, contumeliaq; affectos, uel utcunque læſos, & multatos, θεραπεῦσαι αὐτὸς, ἢ προγόνους αὐτῶν, colimus, placamusq;, aut parentes eorum, execramurq; in-

B iuſtitiam, auerſiq; rapaces, & iniuſtos, cum his, qui iuſtitiam colunt, conſueſcimus. Hæc omnia probant, Philoſophos noſtrorum dogmatum, totiusq; pietatis, quam forte neſcirent, uoluntariè fuiſſe cultores, ad ſapientiam duce ratione delatos, & quaſi prudentiæ facibus adductos, quam detexit è cœlo, ſparſitq; per omnes terras Deus. Nam quod Deus iuſsit, ut amicos propter nos ipſos diligeremus, inimicos propter ſe, aſpice, ut illi conſtanter aſſeruerint, referente Iamblicho, iuſsiſſe Pythagoram, τὸς φίλους, ὥσπερ θεὸς σέβεσθαι, τὸς δὲ ἄλλους ὥσπερ θηρία χειροῦσθαι: Amicos ut Deos, ſiue Angelos colendos eſſe, cæteros ut feras demulcendos, placandos.

In cultu Dei & pietate Philoſophos, eximias uoluptates ſtatuentes, affirmare, quæ ſemper concinunt ſacræ literæ. Deſiderantes eoſdem perfectam, mirificamq; pietatem, hodiernam deſideraſſe.

CAP. XIIII.

IN EO quoque mirabiliter ad ueram religionem Philoſophos Natura perduxit, cum non modò futuræ, ſed præſentis item bene, beateq; traducendæ uitæ cauſam pietatem dicunt, aſſerentes nullis maiora, ſyncerioraque exuberare gaudia, ueriores uoluptates decerpi, quàm quibus eſt ſtabilis, certaque fides de diuina bonitate, omniq; natura Dei. Poſt eos, inquit Plutarchus pro cæteris contra Epicurum, qui Deum propter ſuam nequitiam, & quibus ſe demerſere uoluptates noxias, reformidant, muneribusq; placant: τρίτον ἤδη σκεψώμεθα τὸ βέλτιον ἀνθρώπων καὶ θεοφιλέστατον γένος ἐν ἡλικίας ἡδυναῖς καθαραῖς περὶ θεῶν δόξας συνόντες, &c. Tertium conſideremus præſtantius hominum, piſsimumque genus, quot quantisq; uoluptatibus, puris de Deo cogitationibus & opinionibus aſſueti, perfruantur

perfruantur. Quòd ſit omnium bonorum princeps, pater omnium honeſtorum, C
cui prauum quid facere minimè liceat, quemadmodum neque perpeti. Bonus enim
eſt, bono autem nulla de re adeſt inuidia, neque metus, neque ira, neque odium.
Voluptates ineffabiles, quas Plutarchus ait, piis, optimiſq; afferre pietatem, læti-
tiamque immenſam animorum, ſunt quas ubique noſtræ literæ decantant, Lætitia
ſempiterna ſuper capita eorum: gaudium, & exultationem obtinebunt. Iocundita-
tem, & exultationem, theſaurizabit ſuper eum. Cum igitur & illi ſentiant cultu Dei
ueraque de eo ſapientia, ineffabiles contineri uoluptates, profectò congruunt, hoc
unum elaborandum eſſe in omni uita: ad quod cum noſtra religio deducat, ob omni-
genam animis inſpiratam ſcientiam Dei, miras uoluptates afferens, profectò ſolam
hanc Philoſophi uiderunt, & admirati ſunt abſentem, conclamauerunt'que uitæ
beatæ ducem, quæ ſynceras, nullis uitijs, doloribusq; inquinatas uoluptates ſem-
per, affatimq; largiatur, omnem metum ſubmouens latè, paſcens animos uberri-
ma, perenniq; lætitia, quaſiq; theatrum bonorum pandens, quo ſpes iucundiſsi-
mæ rerum optimarum continentur: neque ea modò quæ Plutarchus docuit, oſten-
dens, uerum etiam alia longè plura, quibus animo perceptis, & perſuaſis, lætiſsi-
mus efficitur, obtinens triumphi ſimulachra futuri. Si quis igitur dicendo, diuinasq;
literas euoluendo dilatet, quod dixit Plutarchus, uidebit eum totam ueræ religio-
nis bonitatem, contra Epicurum fuiſſe confeſſum: hocq; argumento eſſe, Philoſo-
phos ſic Chriſtianam religionem procul uidiſſe, ac diuinaſſe, lætitiaq; ob eam ela-
tos fuiſſe, ut qui matutinam lucem montium iuga pandentem cernentes, de maxima
luce uentura iudicant, atque lætantur. Deſtructio quin etiam, deſtomachatioq; for-
dium Epicurearum, in quas boni omnes inuaſerunt, eſt hodiernæ religionis confir-
matio, illecebrarum, fordiumq; corporearum contemptricis. Itaque omnia ſuffra- D
gia Philoſophi detulerunt abſenti: neque enim ſciebat eam Plutarchus: decreue-
runt'que ſolam ueram generis humani magiſtram, ducem ad cœlum affectandæ uię.
Tanta igitur eſt Philoſophorum cum noſtris ſuper uera pietate concordia, ut mira-
culum ſit, multa cum ſacris literis eos conformia locutos eſſe, niſi ſciremus ſua ſpon-
te Naturam offerre uerum. Vt igitur in noſtris literis eſt, Maledictus homo, qui fa-
cit opus Dei negligenter: Sic illi pietatis colendæ tarditatem, ignauiamq; execrati,
Simplicius pro illis: ὁδὲ περὶ τὰ τοῦ θεοῦ τιμὴν ἀμελὴς, καὶ ῥᾳθυμὸς φαινόμενος, περὶ τ ἂν τῶν
δεόντων ασφάσειεν: Qui autem circa Dei cultum, honoremq; negligens, ignauusq; cer-
nitur, quamnam neceſſariam rem ſedulò curabit? His pluſquam aureis dictis, quan-
tas os humanum fundere poteſt, laudibus ea religio tollitur, celebratur, illuſtris, cla-
raq; proponitur, cuius eſt ad pietatem honores'que diuinos inflammata uoluntas,
faces animis admouens, non contenta mediocri probitate, non ſegni, tardaq; iuſti-
tia, ſed abſoluta, in qua nihil ſit iniuſtitiæ reſiduum, inducens, ſollicitansq; animos
ad ueram ſolidamq; probitatem. Si talis igitur à Philoſophis deſideratur, nimirum
deſideratur hodierna.

Philoſophos diuitias contemnendas docentes, malisq; malas & pernicioſas aſſerentes, paupertatem admirantes, curam carnis abijciendam, ſtudiumq; ad pietatem, & cultum Dei transferendum contendentes, præſentem religionem unicè comproba ſſe. Hanc unam eos uoluiſſe.

CAP. XV.

Eo quoq;

A EO QVOQVE probatur, eos nescio quibus arcanis, Naturæq; in recessu absconditis modis, quibus excitatur recta ratio, præsentium seculorum collaudasse, quæ foret hominum suprema sapientia, religionem, quòd diuitias, & ea, quæ uulgus admiratur, uocatq; bona, tum contemnenda summo nobiscum consensu prædicauerunt, tum dixere pernicioſa malis, nullam hanc suapte natura felicitatem efficere prædicantes, pro quibus Iamblichus, Quæ, inquit, bona uulgo putantur, non sunt bona, sed potius mala. Primum bonum dicunt, sanum esse, tum pulchritudinem, tertium diuitias, multaq; alia, acutè sentire, facere quod cupis imperando. Hæcq; omnia cum immortalitate possidere, beatitudinem esse: ὅδε ἐμὸς λόγος τάδε λέγει. ὡς ταῦτα ὄντι ξύμπαντα, δικαίοις μὲν καὶ ὁσίοις ἄνδρασιν ἄριστα κτήματα, ἀδίκοις δὲ κάκιστα ξύμπαντα ἀρξαμένοις ἀπὸ τῆς ὑγείας: Ego uerò dico, quòd hæc quidem uniuersa, iustis, & sanctis optima, iniustis pessima sunt omnia, incipiens ab ipsa incolumitate, uegetisq; sensibus. Omninóque ipsa uita maximum quidem malum, immortaleque, omni æuo possidere omnia quæ uocantur bona, sine iustitia, omnigenaque uirtute: Minus autem malum, si breui tempore huiusmodi è uiuis rapiantur. Clarè etenim contendo, quæ dicuntur mala, iniustis esse bona, iustis autem mala. At uerò bona, bonis quidem uerè bona, malis autem mala. Atque is quidem qui iniustè, contumelioseque uixerit, necessariò turpiter uiuit: si turpiter, etiam malè. Quocirca insuauiter, miserè, sibique pernicioſe uiuit. Dicimus enim & quidem iustè, Deos iucundissimam, & eandem optimam uitam agitare. His Philosophi dictis, ea maximè religio, ea Philosophia confirmatur, quæ cunctis ad contemnendas opes, omniaque præsentia bona hominibus inuitatis, ad prudentiam, sapientiamque, ueram uitæ beatæ, etiam in corporibus causam, aperit uiam. Nulla enim unquam Philosophia, nulla, quarumuis gen-
B tium, & à mundo condito doctrina, aut secta fuit, in qua ineſſet prudentia, ac sapientia, quę describitur, & uelut absens desideratur à Philosophis. Nam nulla magis uanos dissuasit amores, nec facit ulla magis, ut quæ dicuntur bona, utiliaq;, nō pernicioſa essent possidentibus. Directus est huc omnis eius, & defixus scopus, ut bona præsentia, uel spernamus, in quibus beatitudinē statuere nō deceat, uel ea uirtutis, uitæq; adiumēta putātes, ex his nō pernicię, sed utilitatē capiamus. Huc igitur pertinet, quo noscas, hodiernā religionem Philosophis probatam fuisse, quòd quemadmodū iudicium multitudinis in delectu bonorum, uitaq; degenda, non sinit nos attendere præsens religio; idem senserunt, censueruntq;. Iamblichus enim dicit: τὸ γὰρ πολλοῖς ἀρέσκειν, τοῖς σοφοῖς ὄντι ἀπαρέσκειν: Multis enim placuisse, est sapientibus displicuisse. Longè igitur magis est displicuisse Deo, multis placuisse. Hinc ille noster, Si hominibus placerē, Christi seruus nō essem. Audis Philosophos, alioq; antesignanos, nobiscum cōcordes, unamq; religionē profitentes? Sic quod nostræ Philosophiæ & salutis autor, pro diuina sua sapientia, qua sciret, ubi non modò futuræ causa, sed præsentis etiam uitæ tranquillitas esset, inhortatus est ad paupertatem uel capessendam, uel non odio habendam, quod probitatem facilius, difficilius improbitatem efficiat, idem illi prædicauerunt. Nam Plutarchus cum dixisset, rationem, prudentiamque, sic uerum iudicium restituere, quemadmodum redditur medicamentis sanitas, his qui à febri sanantur, subiecit: καὶ αὐτάρκης ἴσθι, ἐὰν μάθῃς τί τὸ καλὸν καὶ ἀγαθόν ὄντι. πλουτήσεις ἐν πενίᾳ, &c. Et diues eris, si quæ sit pulchritudo, bonitasque, didiceris. Triumphabis, regnabisq; in paupertate, uitamq; priuatam, à turbisq; remotam nihilo diliges amplecteris que minus, quàm si uel in imperio, & magistratu fores. Vides omnes eorum uoces, eandem, atque hodiernam resonare, desiderare, suggerere

mortalibus religionem? Illud quoque quod referunt, miranturq; Porphyrius, & C
Iamblichus, quod à Pythagora, Pythagoreisq; præcipiebatur, non ne noſtrum eſt, præcipuumq; religionis hodiernæ robur? φυγαδευτέον πάσῃ μηχανῇ καὶ περικοπτέον πυρὶ, καὶ σιδήρῳ, καὶ μηχαναῖς παντοίαις ἀπὸ μὲν σώματος, νόσον, ἀπὸ δὲ ψυχῆς ἀμαθίαν, κοιλίας δὲ πολυτέλειαν, πόλεως δὲ στάσιν, οἴκου δὲ διχοφροσύνην, ὁμοῦ δὲ πάντων ἀμετρίαν: Fugandam totis uiribus, & abſcidendam igni, & ferro cunctiſque machinis, à corpore quidem ægritudinem, ab animo inſcitiam, ab urbe ſeditionem, à domo diſcordiam, ſimul ab omnibus intemperantiam. Et illud, quòd eundem Pythagoram ferunt, miranturq; uentris, Veneriſq; indulgentiam, eum ſolitum comparare Sirenis illis homicidis. Et quòd cupiditates, uitiaq; non nata, & facta à natura, ſed à nobis ipſis inuenta dixit. Multas, ait, hominum cupiditates acquiſitas eſſe, repertasq; ab ipſis hominibus: διὸ καὶ πλείσης ἐπιμελείας δεῖσθαι τὸ πάθος τοῦτο, καὶ φυλακῆς τινὸς καὶ σωματικῆς ἀσκήσεως: Quocirca magna huic morbo opus eſſe cura & cuſtodia, corporiſq; exercitatione. Hoc eximius noſtræ Theologiæ præceptor, Caſtigo, ait, corpus meum, & in ſeruitutem redigo. Itaque corpus exercendum ſiue caſtigandum, cupiditates, curamque carnis abijciendam, & illi ſenſerunt, conſtanterque aſſeruerunt. Nam quod idem diuus Paulus præcepit, Et curam carnis ne feceritis: Audi ut Marcus Tullius conformiter probauerit, quo uerborum ſplendore monuerit in Legibus: Nam cum animus, inquit, cognitis, perceptisq; uirtutibus, à corporis obſequio, indulgentiaque diſceſſerit, uoluptatemque ſicut labem aliquam dedecoris oppreſſerit, omnemque mortis, doloriſque timorem effugerit, ſocietatemque carnis eiecerit, tum ſuis, omnibusq; natura coniunctis ſuos duxerit, cultumq; Deorum, & puram religionem ſuſceperit, & exacuerit illam, ut oculorum, ſic ingenij aciem, ad bona diligenda, & rejcienda contraria, quæ uirtus ex prouidendo eſt appellata Prudentia, quid eo dici, aut excogitari poterit beatius? Hæc Philoſophus Latinus. Contemnunt igitur omnes, contemnendaque clamant, hæc mortalia: omnem autem ad res æternas, ueras que, amorem, ſtudiumque transferendum. Nam & Epictetus: ὅσοι γὰρ περὶ κτῆσιν καὶ ἀγρὸς, καὶ ὑπηρέτας καὶ ἀρχάς τινας ἀναστρέφεσθε, ταῦτα ὑμεῖς ἄλλο τι ἢ χόρτου ὄψει: Vos ò quicunque agris, famulitio, magiſtratibus adipiſcendis ſtudetis, hæc eſſe noritis non aliud, quàm fœnum. Hæc quidem Epictetus. At Iamblichus ex Pythagora, qui præcepiſſet, ut publicas ſemitas uitares, multa diuinitus diſſeruit, eius ſententiæ declarator, qua diuus Paulus dixit, Nolite conformari huic ſeculo. Ille uerò, Hoc, inquit, Pythagoræ ſymbolum, popularem quidem, uulgaremque uitam deſerere, ſeparatam autem, diuinamque agitare monet, publicisque opinionibus contemptis, ſecreta, ac priuata magni æſtimare. Contemptis item humanis illecebris, τὴν δὲ ἐκ θείας βουλήσεως ἐχομένην εὐπραγίαν, περὶ πολλοῦ ποιεῖσθαι: Felicitatem, quæ ex diuina uoluntate dependet, plurimi facere. Humanas præterea conſuetudines, ceu plebeias abijcere, cultu Deorum, qui longè præſtet uulgari uitæ, ſuſcepto, eoque optimo: θεῶντε θεραπείαν χρῆσθαι τῇ ἀρίστῃ. Quis dubitet igitur, quin optimam religionem, cultumque Deorum (quanquam dicere non eſt è Philoſophia Deorum) Iamblichus puriſſimam, excellentiſſimamque ſenſerit? nimirum hodiernam, qua non inueniet animus cogitando, nec meliorem, nec puriorem, cui, quem colat, non homines, aut aſtra, aut Dæmones, ſed unicus, ſingularis, præpotensque Deus eſt propoſitus. Certè ea eſt optima religio, perfectiſſimus que cultus, quæ ſupremum colit, & colit admirando, decantandoq; eum, & opera miranda, ſuſpicienda que eius.

D

Philoſo

A *Philosophos asserere religionem purè exercendam esse, quærendumq; acceptissimum Deo cultum, cuncta humana contennenda. His probari, ea, quæ habentur in religione Christiana, auidissimis animis eos acceptasse.*

CAP. XVI.

AD HANC rationem pertinẽt item quæ idem Iamblichus enarrans symbola Pythagoræ, disseruit, quibus quidem probatur, eos ubique religionem Christianam demiratos, unam hanc tacitè coluisse, prædicasse, suspexisse, unam ueram generis humani Philosophiam iudicasse. Nam quod Pythagoras monuit, ut accedens ad templum adores purè, μηδὲν ἄλλο μεταξὺ βιωτικὸν μήτε λέγειν, μήδε πρᾶξαι: Nihil aliud ibi uel agens, uel loquens: quod ad corpus spectet, est nostræ religionis prædicatio. Quod explicans Iamblichus, Conseruat, inquit, offert'que Diuinitatem hoc symbolum, cuiusmodi est, puram, incontaminatam, ab omni concretione mortali segregatam: uult'que hoc præceptum efficere, ut insuescas purum purè contingere, ne quid mortale; ac corporeum ad cultum diuinum apportes. Sunt enim quæcunque attuleris, aliena, & contraria. Idem ad scientiam ualet plurimum. Neque enim cum scientia diuina miscere cogitationem, opinionem'que uulgarem, & humanam, curam'que aliquam, & studium corporis oportet. Neque uerò uerba sacra, actionesq; diuinas, & puras inquinare, uagis hominibus; aut moribus communicatas. Hæc Iamblichus ad uerbum. Qui quidem omnis sermo, nemini dubium, quin sit hodiernæ pietatis explicatio. Atque quod Seruator noster præcepit, Primum quærite regnum Dei: Audi, ut idem
B ex symbolo Pythagorico, quo dixit, non ingrediendum in templum ex casu, & quasi aliud agenti, disseruit: Non est, inquit, cur fores templi fortuitu oculis oblatis ingrediaris. Nam cum simile simili gaudeat, sanè cum natura Deorum in uniuerso sit eminentissima, horum in primis cultus exercendus est. Quòd si hunc alterius negotij causa, quis postposuerit; claret, cultus; ac notionis ordinem eum peruersurum, reiecto quod erat primum, in secundum locum. Ad hæc, non decet bonis pretiosis utilitates humanas anteponere; aut obiter facere, quæ erant meliora, nostris ad finem certum directis. Hæc Iamblichus. Hoc alio symbolo cum Pythagoras monuisset, quo dixit, Nudis pedibus sacrifica, & adora: Designat, inquit, modestè, compositè, minime'que ordine neglecto Deos colendos, capessendam'que eorum cognitionem. Alterum oportere non impeditum, uinclis'que ligatum, cultum; notionem'que eorum suscipere. Hæcq; non de corpore solum, sed item operationibus animi præcipit, ut neque ab affectibus eas impediri, neque à corporis imbecillitate, aut his, quæ circunstant exterius, sinas, sed expedita cuncta, & prompta ad eorum propinquitatem nancisscendam habeas: ἕυλυτα δὲ πάντα ἔχειν, καὶ ἕτοιμα πρὸς τὴν μετοσίαν τῶν θεῶν. Hæc quidem diuinus Philosophus. Quem quidem, quòd omnibus præfert, antecellereq; uult cultum Dei, religionem, pietatem, cunctas humanas curas, & cupiditates, satis laudare non possum: quòd autem Deos toties inculcat, possem eum suamet Theologia docere, atque illi probare, quoniam summum; singularemq; Deum sæpius agnoscit, huic duntaxat cultum, religionemq; deberi, præterea nullis. Tendendum igitur animis in cœlum, maximeq; huic itineri, regione terrestri, & labe relicta insistendum, ut ad purissimam, segregatamq; omni labe uitam perueniamus, utendum'que optimo Deorum cultu, maxime'que supremis Dijs congruenti, asseruerunt: παραγγέλλει δὴ ἐρανίας πορείας ἀντέχεσθαι, καὶ τοῖς νοεροῖς θεοῖς

συνάπτεσθαι, ἢ τὸ ἑνῦλα χωρίσθαι καὶ τελειάγεσθαι πρὸς τὸ ἄϋλον καὶ καθαρὰν ζωὴν, θεῶντε θεραπείαι χρῆσθαι τῇ ἀρίστῃ, καὶ μάλιστα τοῖς πρωτίστοις θεοῖς προσηκόσῃ. Ex his conſtat optimum illum, ad quem inuitat, Deorum cultum, ſupremośque maximè decentem, non alium eum innuere, quàm hodiernum, qui & optimus eſt, & ſupremo maximè Deo conueniens. Neque enim ſupremus eſt, niſi unus, adorandus ſolus, eis fatentibus. Hæc fuerunt ea, ob quæ uocatus eſt Iamblichus à ſuis diuiniſsimus, approbantibus ſcilicet quæ de religione docuiſſet. Itaque etiam diuinè de rerum humanarum contemptu, ſummo cum Theologia uera conſenſu diſſeruit: Optant, ait, omnes eſſe beati; ſed quam cupiunt in primis uitam, niſi cauſa maior felicitatis accedat, ſentiunt eam non ſufficere. Ergo ridiculum eſt, non omni contentione, ſtudio, atque induſtria elaborare, quo ſapientiam conſequamur, quæ ſola poteſt efficere beatos. Inuenies enim, quæ magni ab hominibus æſtimantur, cuncta eſſe σκιογραφίαν, inania ſimulachra, adumbrataḿque picturam: ut rectè dicatur hominem, μηδὲν εἶναι ἢ ἄνθρωπον, eſſe nihili, humanaśque res inſtabiles eſſe. Siquidem robur, proceritas, forma, ridicula ſunt, nullius pretij: γέλως ἔστι, καὶ ἀδίνος ἄξια. Nam forma, præterquam quod nihil habet exquiſitum, ſiquis, quemadmodum Lynceum ferunt, parietes, & arbores penetrare uiſione poſſet, quantam malorum turbam uideret eam ſequentem? Honores porrò, gloriáque omnis, pro qua ſumma contentione depugnatur, ἀδηγήτα γέμει φλυαρίας, inenarrabili uanitate redundat. Nam qui ipſam ante oculos habet æternitatem, ſtultitiam uidebit his ardenter elaborare. Quid enim humani eſt diuturnum? Hæc Philoſophus. Nihil igitur abeſt, quo minus omnibus ſuffragijs, hodiernam religionem, ueritatis ſedem, reginam probitatis, ſapientiæ ducem decernant, qua nihil ab immortali Deo melius hominibus dari potuiſſet. Vna enim perfectè rerum humanarum fragilitatem, inconſtantiaḿque detexit, ab earum amore melioribus propoſitis diſſociauit. Sola magiſtra uera fuit eorum, quæ Philoſophis Natura docente, uidebantur. Conuocant igitur & ipſi mortales à terrenis, fragilibuśque uocatos, ad æterna, ad religionem puram, ad pietatem ueram, ad cultum Dei, ad ſpes cœleſtes.

Philoſophos arbitrio libertatem tribuentes, ſed opem diuinam ad opera recta neceſſariam prædicantes, mirificè cum religione hodierna congruere. Mala ex nobis ipſis eſſe, autoribus eis.

CAP. XVII.

ILLVD QVOQVE mirabile, ſcitúque dignum, quòd de libertate animi, ac libero arbitrio, eadem atque noſtros, apud eos habentur. Conſpirant enim ſapientia cœleſtis, atque Natura. Omnem inquam animis datam eſſe libertatem; nobis permitti, malimuśne miſeri, an beati eſſe. Siquidem Iamblichus teſtis eſt, Pythagoram, ſumma aſſeueratione, apud omnes περὶ τῆς ἐν τῇ ψυχῇ αὐτεξουσίου δυνάμεως ἀναμφισβητήτως ἀπέφηνε: De animi iure, expeditáque poteſtate, ſine ulla ambiguitate diſſeruiſſe, demonſtrationes expreſſas præbuiſſe. Duobuśque id nominibus deſignabat, δυνάμει, facultate, poteſtate. Vbi eſt enim poteſtas, nullum eſt uinculum, nulla obligatio, eſt facilitas. Altero αὐτεξουσίῳ, ſui iuris, ſuæ licentiæ, ſuæ libertatis. Sed diuinius, ac profundius hoc apud eum, & Platonem eſt demonſtratum. Siquidem Pythagoras affirmabat,

eodem

A eodem Iamblicho autore, ὅτι αὐτοὶ ἑαυτοῖς ἐσμὲν γὺ τύχης, καὶ δαίμονος τάξει, ⁊ ἡμεῖς τὸν δαίμονα αἱρόμεθα, καὶ εὐδαίμονας αὐτοὶ ἑαυτοὺς παρασκευάζομεν: Nos ipsos, nobis esse Fortunæ, & Genij loco, nos eligere Genium, nosmet facere ut simus fortunati. Quid diuinius, ad errores aperiendos humanos præsentius? Nusquam est Fatum, non Fortuna, nisi quam tu uolueris. Quem malueris, Genium habebis. Dabit ergo malis mala Deus, dans eis, quę maluissent, dum bona, & mala uelle potuissent. Hoc Pythagoras eo carmine designabat,

γνώσῃ δὲ αὐθρώπους αὐθαίρετα πήματ' ἔχοντας.

Sponte sua nosces homines sibi quærere clades.

Sed quoniam liberum quidem arbitrium est, uerum nisi maioribus auxilijs in malum potius quàm bonum propter humanam fragilitatem procliue sustineatur, delabitur in deterius, uerè sanxit Theologia, liberum quidem arbitrium esse, sed indigere auxilij diuini: Solus enim Deus, cuius est inexhausta, indeficiensq; bonitas, potest semper uelle bona. Nos autem qui longè distamus ab illo, cadimus, sed uolentes, qui non cadere poteramus, si noluissemus. Auxilium igitur diuinum implorandum, ut electio potens esse malorum, potius sit bonorum, cum nostris illi maximè senserunt. Iamblichus: μία μὲν ἀρίστη παράκλησις εἰς τὸν θείαν εὐδαιμονίαν, ἡ μεμιγμένη ταῖς εὐχαῖς καὶ ἀναλήψεσι τῷ θεῷ, ⁊ μάλιστα τοῦ βασιλέως αὐτῶν διός: Optima, unaq; præstans est consolatio ad felicitatem diuinam, quæ mista est precibus, & inuocationibus Deorum, maximè uerò regis eorum Iouis. Epictetus etiam eadem atque Iamblichus ratione, nisi solidis radicibus autori nostro penitus hæreamus, fore prædicat, ut nunquam ueram beatitudinem, in multa scelera prolapsi consequamur, ut superius adductum est.

B *Hieroclem, Syrianum, eximios Philosophos, ueram iudicare sapientiam, uirtutumq; principem pietatem, & assimilationem cum Deo, & imitationem bonitatis, iustitiæq; eius. Eumq; esse Philosophiæ finem. Hanc esse beatitudinem, quam Marcus Tullius dicit à Philosophia donari.*

CAP. XVIII.

AVDIENDVS item Hierocles, & Syrianus, summus utercq; Philosophus, de totius Philosophiæ, cunctarumq; contemplationum fine, ut omnes intelligant profanam Theologiam cœlesti se deuouisse, placitisque eius, pronis animis assensam esse, nec aliam sibi metam studiorum præfixisse, quàm quã doctrina cœlestis ostendit. Ait ergo Hierocles: τέλος ἁπασῶν ἀρετῶν ἡ φιλία, ἀρχὴ δὲ ἡ εὐσέβεια: Finis, inquit, uirtutum charitas, principiumq; pietas. Est autem ratio pietatis, bonorum nobis omnium origo, & seminarium. Cernis quæ diuus Paulus, Fides, spes, charitas, maior horum charitas. Is finis omnium uirtutum, charitas erga Deum, & homines. Audis à pietate, ueluti fonte, cunctas manare uirtutes? Est enim timor Domini principium omnis uirtutis, & sapientię. Exercendam igitur, amplectendamq; clamant pietatem, quemadmodum semper hodierna religio: quia lignum uitæ est his qui apprehenderit eam: Et qui tenuerit eam, beatus. Si pietas igitur est origo uirtutum, finemq; uirtutum nobis apportat: nihil autem est uirtute melius: profectò laudatur, supremis laudibus fertur à Philosophis ea religio, quæ præter omnes, pietatem ueram nouit, & exercuit. Est autem pietas suprema, ueraq;, de supremo Deo. Cui colitur igitur, indefessecq; laudatur supremus Deus, rerum principium & finis prædicatur semper, ea pietas uera, atq; suprema. Quis è Philosophis igitur, si uidisset hodiernam religionem, omnem ad æterni, & incommunicabilis Dei cultum

inclinatam,ad eumq; genus humanum uocantem,si ueritatis amicus esse, priuatis af- C
fectibus omissis uoluisset,non extemplò ueram,singularemq;,solam pietatis nomine
dignam exclamasset? Idem Hierocles ait,finem uitæ esse, θεὸν ποιεῖν ἐκ τοῦ ἀνθρώπου, ἕως τοῦ
δυνατόν: Deum facere ex homine,usque quò fas est,hominem fieri Deum. Sentit Hie-
rocles quod apertè nostri, Dedit eis potestatem filios Dei fieri. Et, Cohæredes Chri-
sti,conformes imagini Filij Dei. Huiusmodi finem senserunt & illi,sentientes,hodier-
nam religionem magistram omnium bonorum, & matrem palàm innuerunt, quæ
quomodo Dij,aut filij Dei fieri mortales possent, unà docuit: & ad ueritatis aulam
iter patefecit. Addidit Hierocles Pythagoreus: Quoniam igitur uita secundum uir-
tutem diuinam amplectens similitudinem, uerè diuina est: at,quæ cum scelere, & fla-
gitijs transigitur fera,impia,claret uoluptatẽ probi diuinam lætitiam imitari, Deum,
mentemq; sequentem. Verum improborum uoluptas (sit enim nunc commune no-
men) efficitur motui fero, & stupido persimilis. His Hierocles ostendit uirtutem, si-
militudinem, imitationemq; esse diuinam, similiter uoluptatem, ex uirtute nascentẽ,
similem lætitiæ diuinæ,confirmans ea,quæ nostris in literis habentur: Sancti estote,
quoniam ego sanctus sum. Tollite iugum meum super uos,& discite à me,quia mitis
sum,& humilis corde. Imitamur igitur illũ,cum rectè uiuimus. Non aliud est hodier-
na Philosophia,quàm diuinæ probitatis,iustitiæ,bonitatis imitatio. Ecce una omniũ
religio, mens omnibus una, unus Deus, unus uitæ finis, una eademq; Philosophia,
Deum imitari, uoluptates ex hac imitatione nascentes solas prosequendas, solas ue-
ras, synceras. Syrianus autem præceptor Simplicij in interpretatione librorum Ari-
stotelis: τοῦ ἀγαθοῦ ἕνεκα, &c. Boni enim causa,& ut cum Deo similemur, & causa salu-
tis nostræ,speculari desideramus. O plus quàm aurea uerba. Magnus igitur Philo-
sophiæ,& præclarus finis,Deo similari,bonitatem eius imitari. Hæc nostra salus,hoc D
bonum. Id optat sibiq; proponit Philosophia. Vna eademq; nostra, atque illorum:
Illorum, docente Natura: nostra, reuelante Deo. Non potestis igitur ò Philosophi
negare,quin omnibus quæ cœlitus hominibus donari potuissent,optatior,uerior ho
dierna sit Philosophia. Marcus igitur Tullius eximius & ipse, diuinæq; mentis Phi-
losophus,de Finibus,Omnis, ait, autoritas Philosophiæ consistit in beata uita com-
paranda. Beatè enim uiuendi cupiditate incensi omnes sumus. Quæ igitur hæc, ò
Marce,beatitudo,nisi quam Syrianus, cæteriq; dicunt, primum diuinam pulchritu-
dinem imitari, tum ex eo consequi beatam uitam in posterum, quæ nulla in terris re-
periri potest? Deniq; etiam uetustissimus Pythagoras uidit & celebrauit hanc beati-
tudinem donandam ex optimè in uita gestis:

Ἡνιόχην γνώμην σύσσας καθύπερθεν ἀείσην
Ἣν δ' ἀχλεύτας σῶμα ὃν αἰθέρ' ἐλεύθερον ἔλθῃς
Ἔσσεαι ἀθάνατος θεὸς ἄμβροτος, οὐκ ἔτι θνητός.

Optima mens,animi fac ut moderetur habenas,
Tum corpus linquens,tranabis ad æthera apertum,
Immortalis eris Deus, amplius haud mortalis.

En quod pater bonorum,hominibus in terra prædicauit: Erunt omnes æquales An-
gelis Dei. Quod eius Apostoli confirmantes, Dedit, inquiunt, eis potestatem filios
Dei fieri. Et, Conformes imagini filij Dei.

*Priscos à maioribus audisse de præmijs æternis. Famam semper inter morta-
les crebuisse futuræ felicitatis post hanc uitam. Platonis, & Socratis, &
Marci Tull. testimonia.*

CAP. XIX.

Denique

A DENIQVE de futura uita, omnibusq; his quæ pari, atq; superiora consensu cunctæ nationes, nullo non seculo crediderunt, asseruerunt q;, partim ratione, iudicioq; uidente, partim ex antiquissimis seculis, atq; ut ego quidem arbitror, ab exordio mundi per omnes ætates hęc Theologia manante, mirificè nobiscum Philosophi conueniunt. Quæ cum & à paucis, & obscurè, autoreq; incerto quondam circũferrentur, nuntio cœlesti, à regijs sedibus suis in terras descendente, uelut intra adyta, reposta, & condita lux, ruptis quibus antea claustris contineretur, torrenti similis inundauit, clarissimis facibus, toto terrarum orbe explicata. In duas autem finditur hæc futura uita uias: alteram ad æterna præmia, alteram ad æterna supplicia ferentem. In quibus cum mirè Philosophi nobiscum congruant, fit omnium quæ superioribus libris scripta sunt, confirmatio. Confirmatur enim hinc immortalitas animorum, creatio mundi, cuius æternitas non stat cum uita futura. Confirmatur item prouidentia, hominumq; creatio. Mirabile uerò est, ut ratio, Naturaq; docuerat multos, quę pòst Deus ipse reuelauit. Habet enim ueritas impetus suos, seseq; sponte, propter diuinam similitudinem animis offerens, eos ad confessionem sui compellit. Sed enim semper lux aliqua refulsit, & ex antiqua ante diluuium, ab humanæ prolis initio, pietate, qua solus Deus uno ab omnibus animo colebatur, quædã per omnes gentes reliquiæ restiterunt. Constat igitur, fidem apud mortales semper olim fuisse celebrem, esse post hanc uitam aliud uitæ genus, diuinius, animis pijs, iustisq; paratũ, eamq; famam cõstantẽ per omnes gentes, seculis omnibus increbuisse, nunquam spem hanc ex humanis pectoribus extinctam, mœstos eos, ac tristes destituisse. Plato igitur in Apologia, ἐὰ δὲ αὖ, οἷον ἐκδημῆσαι ὄντι ὁ θάνατος, ἐνθένδε εἰς ἄλλον τόπον, &c. Sin autem mors est, quasi hinc in alium demigrare locum: & uera
B sunt quæ dicuntur, esse defunctos illic omnes: quid eò melius dari possit? Ecce priscã publicamq; famam de immortalitate animorum, de præmijs æternis, de consortio societateq; bonorum, quam decantauit extulitq; miris laudibus ibidem Socrates, nihil melius contingere cuiquam posse, quàm cum sapientissimis, iustissimisq; uiris uersari, quos Græcorum optimos fuisse scirent omnes. Hanc celebrem, penesq; omnes fuisse famam Plato docet. Si uera, inquit, sunt, quæ dicuntur, Sermo constans unanimisq; omnium testimonio corroboratus, quem, fontem aliquem magnum, unde flueret, autoritatemq; maiorem quàm humanam habuisse necesse est. Magnus igitur omni seculo crebuit rumor, homines ex hac uita in alium quasi mundum proficisci, bonosq; cum bonis congregatos, beatissimè uiuere, quorum tanta sit beatitudo, ut qui sapiens sit, non unam modò, ut eo fruatur consortio, sed mille mortes libenter occumbat. Addit enim Socrates: ἐγὼ μὲν γὰρ πολλάκις ἐθέλω τεθνᾶναι, εἰ ταῦτα ἀληθῆ: Ego sæpius optarim mori, si hæc uera sunt. Hoc ante oculos habentes martyres nostri, omne mortis genus præsentissimis animis subeuntes, se quasi ad epulas, & triumphos, tum uocari fatebantur. Hanc quoq; famam, publicamq;, non Græcorum modò, sed item aliarum nationum persuasionem fuisse, insignis testis alius, Marcus Tullius: Autoribus, inquit, ad istam sententiam, quam uis obtineri, uti possumus, quod in omnibus causis & debet, & solet ualere plurimum. Et primum quidem omni antiquitate, quæ quo propius aberat ab ortu, & diuina progenie, hoc melius ea fortasse, quæ erant uera, cernebat. Itaque unum illud insitum erat priscis illis, esse in morte sensum, neque excessu uitæ, sic deleri hominem, ut funditus interiret. Ecce Marcus insitum ait fuisse priscis illis, à quibus Græci, Latiniq; originem, & sermonem, ritus, & scientias suscepere (quos Socratem apud Platonem spectasse uerum est) animos immortales curriculo uitæ præsentis exacto, ire in alia loca, frequentésque bonos cum bonis lætari,

triumph

triumphari in republica beata. Teſtimonium uetuſtatis orator grauis ualere pluri- C
mum ſolere,& debere in omnibus cauſis,aſſeuerat.Quod Ariſtoteles quoque in Mo
ralibus confeſſus eſt. Meretur autem fidem uetuſtas, ne forte putes ſine ratione hæc
eos ſenſiſſe, quòd ab ortu progenieq; diuina non longe aberant, propiores erant di-
uino ſatui. Progeniem autem diuinam ſentit, procreationẽ diuinam, qua Deus pro-
creauit, genuit, ſeu fecit hunc mundum,& hominem,qui uera diuina progenies fuit.
Aut ſentit Deos, & Angelos, quos unà cum hominibus progenitos, homines, uti
præceptores audierunt. Forte intendit eò Cicero, quod Plato in Timæo docuerat,
Difficile eſſe non credere natis à Dijs. Credendum,inquit, mirum in modum eſt pri-
ſcis, ut aiunt,uiris,qui ſe progeniem Deorum eſſe dicebant. Hæc igitur cauſa,quam-
obrem priſcis credendum ſit, à quibus, ut ſæpenumero dixi, quandam conſtat ma-
naſſe Theologiam, profectam quidem à priſcis ad poſteros,ad priſcos autem à Deo,
cuius ſe progeniem illi aſſerebant. Deus enim Hebraicè dicitur numero multo Dij.
Natus homo à Deo,eruditus quoque eſt,magna cognitione rerum diuinarum,ex ſer
mone,& præſentia eius dotatus. Hunc & filios eius,ueteres audierunt;ſenſerunt eum
aſſerentem ſe progeniem eſſe diuinam. Is & omnis poſt ætas, dicti ſunt priſci,nati, ut
ipſi aſſerebant,à Deo.Sed priſcos in Timæo natos à Dijs,dixit,in Tuſculanis autem
propiores ſtirpi diuinæ,ut alij ſint priſci, alij progenies diuina. Fuerunt igitur primi
genitores,progenies diuina: Cæteri poſt eos nati,eosq; cõtemplati edoctiq; ab eis ex
quotidianis ſermonibus, priſci. Grauiſsimũ igitur hac de cauſa, & fideliſsimũ teſti-
moniũ uetuſtatis,quæ à parentibus ſuis,diuina progenie, animos immortales eſſe,&
ab hac uita migrare ad cõſortia beatorũ,multaq; alia myſteria, quorũ reliquiæ, & ue-
ſtigia quædam collecta ſunt his libris,audiuit. Itaque Marcus idem Tullius non Pla
tonis modò Theologiæ ſubſcribens, ſed firmam gentis ſuæ ſententiam proponens, D
Siquidem, inquit, aut Dij ipſi, aut cum Dijs futuri ſumus. En illa ſacroſancta miſſa
de cœlo in terras ultimis temporibus latiſsima, atque uberrima ſapientia, Erunt, in-
quit huius ſapientiæ fons,omnes æquales Angelis Dei.Quod prædicauit uelatus hu
mano corpore, nobiſcumq; uerſatus in terris; iam antea primos parentes, priſcosq;
docuerat partim ſua præſentia, partim nuntijs cœleſtibus. Prædicatum eſt regnum
cœlorum,& diuulgatum nouiſsimis ſeculis reſonantius,clarius,dimiſsis uſquequaq;
per omnes terras præconibus, ut haberet autoritatem firmam, atque inconcuſſam,
quod antè celebri quidem ſermone, ſed autore incerto uulgabatur. Scintillæq; illæ
refulgentes, radiorumque obſcuritas, ipſo toto corpore lucis apparente, cognitæ
ſunt, & perſpectæ unde micarent. Audi igitur ut Plato audierit à priſcis, priſci à
progenie diuina, diuina progenies, à parente ſuo Deo, iuſtis, & probis æterna bo-
na, commercium Deorum, quos Moſes nuncupat Angelos: nec uerò commer-
cium ſolum, uerum etiam æqualitas naturæ fuerit promiſſa, antequam lux illa ma-
gna flagraſſet in terris: Dura, inquit Socrates, mihi mors uideretur, εἰ μὴ ὥμην ἐξεῖν,
πρῶτον μὲν πρὸς τοὺς θεοὺς ἄλλους σοφούς τε καὶ ἀγαθοὺς ἐπιέναι καὶ παρὰ ἀνθρώπους τετελευτηκότας ἀμείνους
τῶν ἐνθάδε: Niſi putarem me profecturum, primum ad Deos alios ſapientes, ac bo-
nos, tum ad homines qui exceſſerunt è uita, longe his qui nunc in terra morantur,
meliores. Vides ut ſpes illis quoq; ſeculis rutilaret ex hac uita ad ſocietatem Angelo-
rum, ſanctorumq; uirorum proficiſcendum? Angelorum, inquit noſter, choris in-
tereſſe, cum beatiſsimis ſpiritibus gloriæ conditoris aſsiſtere. Superiora ante aduen-
tum lucis magnæ,poſteriora poſt dicta ſunt.Eadem reluxit ſemper Theologia,obſcu
rior prius, & quaſi in crepuſculo, demum flagrantiſsima. Quoniam igitur ad beati-
tudinem animos ire prædicabatur, hinc fama erat, cuius meminit cum alijs multis

idem

A idem Plato, esse nos in hac uita, tanquam in carcere: Est, ait, in arcanis quædã fama: nos quasi in custodia esse, à qua nemini liceat sponte decedere.

Plato & Socrates & Marcus Tullius testes, fidẽ antiquam esse de præmijs iustitiæ, ac probitatis. Eos cum nostris prædicare, fugiendas corporeas illecebras, uitam cœlestem in corporibus agitandam. Qui hoc egissent, in concilio Deorum futuros.

CAP. XX.

HANC ipsam per omnes mortales à maioribus de futura beatitudine bonorum, malorum autem supplicijs, traditam famam, ac scientiam, ubique repetit, inculcátque Plato. Nam ne credas, malos pariter atque bonos, ea felicitate, beatitudinecp donari, sentiascp iuxta Theologiam nostram, id est, eorum, qui post cœlestem effusam per terras sapientiam nati sunt, eos quocp malos ab hac felicitate secluisse, testis idem Plato: Optima, inquit, sum spe, esse defunctis aliquid; &, ut dictum est antè, longè melius bonis, quàm malis: ἴνελπὶς εἰμι εἶναι τοῖς τελευτηκόσι, καὶ ὥσπερ γε καὶ πάλαι λέγεται. Idem paulò post, præclaram de hac uita, ac discrimine bonorum, malorumcp uocem extulit: Nefas est, inquit, ad gentem diuinam aspirare cuiquam, qui philosophatus non fuerit, purus cp ex hac uita prorsus non abierit. Ob quam causam ueri Philosophi ab omnibus cupiditatibus corporeis se continent, neque se ipsos eis dedunt unquam. Sic Plato. Noster autem, Apparuit, inquit, humanitas & benignitas Saluatoris nostri Dei omnibus hominibus, erudiens nos, ut abnegantes impietates, & secularia desideria, sobriè, & iustè, & piè

B uiuamus in hoc seculo, expectantes beatam spem. Hæc igitur Socrates uidit, & prædicauit moriturus. Est enim beata spes, quod Socrates dicebat, subleuari ad gentem Deorum, Angelorum concilio ascribi. Hoc non datur apud Socratem, nisi purè ac rectè philosophanti, id est, ut ait diuus Paulus, sobriè, & iustè, & piè uiuenti, abnegantícp impietates, & cupiditates mundanas, quasi uulgares, quas homines impuri promiscuè sectantur, spectantes ad corpoream hanc, fragilemcp uitam. Et oblectamenta, uoluptatescp mundi huius. Quibus impuratos, contaminatoscp, & Socrates prius, & posterius Paulus, negant aditum habere ad superos. Itaque Philosophia de regno cœlorum, de consortio Deorum, & quòd hominibus iustis uia patet ad superos, estcp beatitudo parata, necnon quòd philosophandum sit, id est, sapienter, iustè, piecp uiuendum, quoniam sunt magna præmia proposita, nempe societas Deorum, cum prius circunferretur, ultimo tempore celeberrimam reddidit legatus Dei in terras. Hinc Philosophi, & qui sapere ex rerum consideratione, non desipere statuerunt, agnoscent hodiernam religionem semper aliquo modo fuisse, eamcp sapientissimos quoscp summis laudibus extulisse, prædicasse. Vt si Socrates hoc tempore, quo tam eximia de patria cœlesti, uitacp beata illa, Deorumcp commercio prædicantur, & prædicatur solos bonos ad eam sublimãdos, certè sublatis ad cœlum manibus dicturum fuisse par sit, hanc unicam, singularemcp sapientiam, humani generis magistram apparuisse, uerissimacp esse & adoranda, amplectendacp quæ ab ea dicantur: Nullamcp, si quis rectè censeat, inter Philosophos, & hanc religionem discordiam esse. Nam Socrates sapientissimus Græcorum ab Apolline iudicatus, si dixit, & prædicauit, his qui sapienter, rectecp uixissent, futurum id præmij, quod ad diuinam gentem proficiscentur, ad quam nefas sit impuros aspirare, profectò dixit, quod Christus natus ad hoc ipsum, & corpore uelatus humano, in mundo regia uoce prædica-

uit, aperuitq; explicans, & clara faciens, & radiantia, quæ quadam obscura ratione C
illi augurarentur. Marcus igitur iterum iuxta Platonis, & Socratis, & suam, quod
ea mirificè probabat, sententiam, duas esse uias, duplicesq; cursus animorum è cor-
pore excedentium, dicit. Nam qui se humanis uitijs (quæ diuus Paulus appellat se-
cularia desideria) contaminassent, & se totos libidinibus dedidissent, (contrà uideli-
cet, quàm Christus, & legatus eius Paulus prædicarint) quibus cæcati uelut domesti-
cis uitijs, atque flagitijs se inquinassent, uel in republica uiolanda fraudes inexpiabi-
les concepissent, ijs deuium quoddam iter esse, seclusum à concilio Deorum. Qui au-
tem se integros, castosq; seruauissent, quibusq; fuisset minima cum corporibus con-
tagio (Quod diuus Paulus dixit, sobriè & piè & iustè uiuere, Et fugere fornicatio-
nes, immundiciam, libidinesq; efferas) seseq; ab his semper seuocauissent, essentq; in
corporibus humanis uitam imitati Deorum (quod nostri dicunt, in carne esse, & pre-
ter carnem uiuere, agereq; in terris uitam Angelorum) his ad illos, à quibus essent
profecti, reditum facilem patere. Pauloque inferius docet, ut consuescamus mori.
Hoc, dum erimus in terris, erit illi cœlesti uitæ simile, quò cum uenerimus, tum deni-
que uiuemus. Hactenus Philosophus Latinus; ex quibus intelligimus, eandem esse
de supremis humanæ uitæ, malorumq; & bonorum finibus, Philosophorꝝ, nostræq;
religionis sententiam: Quòd malis erit iter quoddam deuium, seclusum à consortio
Deorum, ferens in alia longè diuersa, quàm cœlestia loca; quæ postea separatim ex-
plicabuntur: Quòd fugiendæ sint in corpore, corporeæ uoluptates, Angelorumq;
uita in terris agenda: Esse in corporibus humanis uitam imitandã Deorum. Hoc uera
religio philosophatur. Innumerabilis multitudo patriæ cœlestis amore, uitam imitati
Deorum, non modò ab inconcessis uoluptatibus, sed etiam licitis se continent. Quis
est, quin putet, si magni illi, antesignanique Philosophi, cæterorum Philosophorum D
principes, religionem hanc uidissent, nõ protinus dicturos fuisse, nihil ea melius dari
hominibus à Deo potuisse, Principem & caput, non hominem, sed Deum habuisse,
conditam non humanis, sed diuinis præceptis? Nam quanquam hæc dixerat Socra-
tes, hærebat tamen adhuc, nec tota luce sua, ueritas ei affulgebat, multaq; remanebant
dubia. Refulsit postea faces suas è cœlo apportante Deo, qui primus aduentu suo, ce-
lebre facit & clarum regnum cœlorum. Hanc eandem sententiam, quæ uiro sapienti
summè placeret, retulit Marcus Tullius in Somnio, Si quidẽ, inquit, benemeritis de
patria, quasi limes ad cœli aditum patet; nunc tanto præmio proposito enitar multo
uigilantius. O' ueritatẽ semper aliqua luce radiantem. Hoc agitur nunc passim, agen-
dumq;, is qui merito dictus est humani generis Seruator, præcepit, hortatus est, osten
tans diuitias cœlestes, omnes ad eas gratis capessendas inuitans. Homines autẽ sapien
tes, tantis præmijs propositis, acriter enitũtur, tum noxias à se uoluptates abijciẽtes,
tum charitate, iustitia, modestia, pietate, uitam Deorꝝ imitãtes. Quæ idem ille, summa
cõcordia cũ religione uera, sic descripsit: Sunt, inquit, optimæ curæ de salute patriæ,
quibus agitatus, & exercitatus animus, uelocius in hãc sedẽ, & domũ suã peruolabit.
Idq; ocyus faciet, si iam tũ, cũ erit inclusus in corpore, eminebit foras; & ea, quæ extrà
erũt, contẽplãs, quàm maximè se à corpore abstrahet. Nã eorꝝ animi, qui se corporis
uoluptatibus dediderũt, earumq; quasi se ministros præbuerunt, impulsuq; libidinũ
uoluptatibus obediẽtiũ, Deorꝝ & hominũ iura uiolarũt, corporibus elapsi, circũ ter-
ram ipsam uolutãtur. Hæc ait ille. Nã quod subijcit, Nec in hunc locũ, nisi multis ex-
agitati seculis reuertũtur, posthac examinabitur. Cõstat modò, eandẽ esse priscã atq;
nouissimã de præmijs bonorꝝ, ac malorꝝ, de regno cœlorꝝ sapientiam, Ad quod uita
casta, innocenti, pura, iusta perueniatur, inde longius excludendis qui se corporeis

uolupt

A uoluptatibus dedentes, & ingurgitantes, ſimiles porcis & aſinis eſſe quàm Diis, aut Angelis maluerunt: Nolite, inquit oraculum, fieri ſicut equus, & mulus, in quibus non eſt intellectus. Ad Platonem tanquam legitimũ hæredem, quaſiq; Atticum Moſen, uenit à priſcis hæc Theologia; ſicut de tribus numinibus, de diuina ſimilitudine animorum, uenit ab Aegyptiis, Hebræis, Chaldæisq;, qui à progenie diuina audierant, Marcusq; ipſe, ſuæ gentis quoque firmam, inſitamq; penitus ſententiam eam fuiſſe, cum Seneca confirmat.

Probos poſt uitam Deos declarandos, quemadmodum ſacræ literæ, prædicare Platonem: Improbos, iniuſtos, ſceleratos, cum ſimilibus habitaturos, Tenebras appellare Platonem, pœnas malorum.

CAP. XXI.

HANC eandem ſententiam Plato non modò ut ſuam, quemadmodum Marcus Tullius, ſed ut maiorum ſuorum, qui diuini apud Græcos habiti ſunt, ſæpe memorat, famam tempeſtatis ſuæ, ſuperiorumq; ſeculorum, quibus à locis fragrantem, haud certum, præclarè inquit in Cratylo, Heſiodus, & alij multi ex Poëtis dicunt: ὡς ἐυδαίμονὶς ἀγαθὸς ὢν τελευτήσῃ μεγαλην μοίραν, καὶ ὑμὴν ἔχει, &c. Quod poſteaquam quis probus exceſſerit è uita, magnam ſortem, honoremq; aſſequitur. Fitq; Dæmon, iuxta hanc ſapientiæ nuncupationem. Aſſentior igitur & ipſe, prudens & ſciens quicunq; ſit, Dæmonium eſſe, uel uiuentem, uel defunctum, rectèq; Dæmonem uocari. Ecce ab Heſiodo, uetuſtioribusq; Poëtis, quos eoſdem Theologos dictitabant, de præmijs, honoribusq; bonorum poſt uitam, magna prædicatio, Qui decernantur, declarenturq; Dij, Quàm bene congruit cum eo, quod
B Seruator noſter, Erunt æquales Angelis Dei. Hæc illa beata ſpes, hæc illa deificatio, & conformatio imagini filij Dei, cum tales erunt boni, qualis ille: Cum fulgebunt iuſti, ſicut Sol, in conſpectu Dei. Hanc ueteres Poëtæ, præclaram ſortem, ſummosq; honores bonorum à priſcis audierunt. Audierunt deificationem, quæ promittitur bonis poſt uitam, promittitur reddendos eos Deos, in numerum diuorum collocandos, appellandos Dæmones, hoc eſt Deos, ſiue Angelos, ut Philo declarauit. Hoc priſci Poëtæ, qui propius ab ortu mundi, ab hominibus, qui Deum uiderant, & audierant, abfuiſſent, tradiderunt, perq; omnes ætates ferebatur. Idcirco non magnorum modò uirorum teſtimonio, ſed ipſa quoq; ratione fit perſpicuum, uetuſtiores & ſyncerius Deum uerum coluiſſe, & de Diuinitate eius, de mundo, Dijs, hominibusque rectius quàm poſteriores ſenſiſſe. Venit autem ſummi Dei filius, ut reuocatos ab erroribus, quos impietas ſeculorum attuliſſet, homines, & ad uetuſtiorem religionem, primorumq; hominum pietatem remiſſos, noua quoque maioreq; ſapientia conſeraret, ſceleribus illis deletis, quæ & à principio contracta, & poſt multa ſecula exorta fuerant. Eandem Theologiam palàm aſſeruit in Theæteto Plato, Mala non eſſe apud Deos, ſed mortalem naturam, & hunc noſtrum peruagari locum. Quocirca conandum totis uiribus, ut ab his malorum ſedibus, ad Deos confugiamus. Fugam autem eſſe fieri Deo pro uirili ſimilem. Similitudinem autem contingere, ſi iuſtus ac ſanctus ſapiensq; ſis. Hoc igitur eſt quod in Phædone, totq; alijs locis tradiderat, & quod Marcus ex ipſo Platone: Atque, inquit, in corporibus humanis, uitam fuerint imitati Deorum. Hac imitatione & ſimilitudine, iter ad ſuperos, & à regno malorum fugam patere. Quæ ſors autem ſit malorum, expoſuit præclarè, & diuinè ibidem in Theæteto. Quicunq;, inquit, dementiæ, ſtultitiæq; aſſuerint, dabunt meritas pœnas, uitam ſtultam degentes. Quòd ſi dixerimus fore, ut nunquam eos pœniteat

flagitiorum, uita quidem functos locus ille sceleris, malorumq; purus non recipiet, C
sed similitudinem uitę consequentur, semper mali cum malis habitantes. Separat hic, ut uides, patriam, consortium, ciuitatem bonorum, ac malorum Plato. Bonos cum bonis, purisq; futuros, non futuros autem malos, reijciente eos loco puro, & non admittente pollutos. Ergo cum malis, inquinatisq; spiritibus cohabitaturos meritis pœnis cruciandos. Sicut illi in collegio Deorum, sic hi in consortio impiorꝝ, omniumq; damnatorꝝ. Has duas sortes etiam in Phædro, planè, dilucideq; demõstrat, de his qui per amorem recipiunt amissas alas, præmium ingens assecuturis, uenturis in patriam cœlestem. Nefas enim esse, nec ullam legem permittere, ut ad tenebras subterraneas, hi proficiscantur, qui semel iter cœleste carpere cœpissent: ἐς γῆ σκότος τε καὶ τὴν ὑπὸ γῆς πορείαν, ἃ νόμος δέδηγε ἔτι ἐλθεῖν τοῖς κεκαθαγμένοις ἤδη τε ἐπορφανείας πορείας. Quo loco distinguitur aperte locus amborꝝ. ostenditur etiam infernus, Tenebræ scilicet, & iter sub terram, iuxta oraculum, In tenebras exteriores, ubi erit fletus & stridor dentium. Theologia maiorum similis hodiernæ cœlitus demissæ, quemadmodum & illa, à ueteribus prodita, qui & meliores, & Dijs aut Deo propiores ipso Platone in Philebo teste: οἱ μὲν παλαιοὶ, κρείττονες καὶ ἐγγυτέρω θεῶν. Quoniam ergo & meliores prisci, & Deo propinquiores, sicut Adam, qui uidit eum, & audiuit, filijq; eius & nepotes, hanc diuinã de utraq; uia ad cœlum & inferos tendente Theologiam prodiderunt.

Ex Platone de bonorum, malorumq; futura sorte. Testimonium eius hanc Theologiam priscam esse. CAP. XXII.

ITA DEM multo præclarius tradit in Gorgia, ubi primum ex sententia Euripidis, dubitat, an uerum sit, eos, qui uiuunt, potius mortuos esse; qui moriantur, uiuere. Quòd ipse à sapiente quodam audisset, ὡς νῦν ἡμεῖς τεθνᾶμεν: Quòd nos nunc mortui sumus. Esse enim corpus sepulchrum animi, animam iacere in corpore, in sepulchro uti defunctam, uicturam, cum è corpore auolauerit. Fabulamq; illam, quam quidam ex Italia sit interpretatus, de his fœminis, quæ Belides sunt appellatę, quæ ferre in inferis dicantur aquam cribro, stultorum animas esse, quas nullæ cupiditates, ceu pertusas, implere potuissent, aut obliuioſę semper nihil retinuissent. Esse igitur cribrum ipsam animam pertusam, in inferis meritas pœnas stultitiæ & insatiabilitatis luentem. Sic longè diuiniorem de felicitate cœlesti, & pœnis, proponit sententiam. Legem fuisse sub Saturno (Saturnum maximum Deum, ut sæpe uisum fuit, appellat) eámque adhuc semper uigere apud Deos, ut qui iustè, ac sanctè uitam transegissent, pòst ad insulas beatas profecti, beatè uiuant, nullis malis obstrepentibus. Qui uerò sceleratè, & impiè uixissent, ire ad pœnarum, ac uindictæ carcerem, quem uocent Tartarum: καὶ ἀεὶ καὶ νῦν ἔστι δεῖν ἐν θεοῖς, τῷ ἀνθρώπῳ τὸν μὲν δικαίως τὸν βίον διελθόντα, καὶ ὁσίως, ἐπειδὰν τελευτήσῃ εἰς μακάρων νήσους ἀπιόντα οἰκεῖν ἐν πάσῃ εὐδαιμονίᾳ ἐκτὸς κακῶν, τὸν δὲ ἀδίκως καὶ ἀθέως εἰς τὸ τῆς τίσεως τε καὶ δίκης δεσμωτήριον, ὃ δὴ τάρταρον καλοῦσιν, ἰέναι. Sic diuus Plato. Principio cernis, semper eum, Theologiam hanc non ex ingenio suo, sed omni uetustate, cui plurimum deferebat, & cur deferendum esset, demonstrauit, deducentem. Cernis item beatas insulas hic esse, quem in Phædone, & Phædro uocauit locum cœlestem. Neque enim habitatio Deorum est in terra: cum Dijs autem habitaturos, ad societatemq; ipsorum uenturos iustos sæpe sæpius asseruit. Quemadmodum autem nostri locum cœlestem, regnumq; Deorꝝ soliti sunt uocare Paradisum, nomen rei terrestris, horti fluminibus irrigui, arboribus omnigenis & plantis amœni; haud secus illi

illi patriã cœleſtem; Fortunatas inſulas dixere: quaſi terras ſupernas, incognitas nobis, nominibus noſtris nuncupatas. Hic palàm eſt diſcrimen præmiorum, uarietas locorum. Tartarus, carcer, ultionis & pœnarum ſedes, quibus iniuſti, uel quicunque diuina uiolaſſent, omni æuo cum ſimilibus pariterq; nefandis habitaturi dicuntur: Locus autem beatus & amœnus & purus, ut dixerat antè, puros, innocentes, ſanctos admittere. Quis non miretur hæc, celebrem ſemper hodiernam Philoſophiam extitiſſe? quam quidem credo uetuſtiſsimos, eoſdem & optimos plurimum tenuiſſe, diuinitus tunc reuelatam, ſed longo ſeculorum ingreſſu obſoletam. Quam cum Legatus ſummi Patris aperuiſſet, reddidit item luminoſiſsimam, nullis in cœlo myſteriis relictis, quæ non in terras attuliſſet, omnes (modò uelint) ſapientiſsimos redditurus. Vos à Philoſophi omnes conuoco, Platonicos, & Peripateticos, uidete hæc, & dignoſcite à principibus ſapientiſsimisq; Philoſophiæ ueſtræ prædicata, deſcendentia tamen ab altioribus ſeculis. Conferte nouiſsimam hanc poſt Philoſophos omnes ortam, delatamq; in terras Philoſophiam. Suſpicite conſenſum cum priſca illa; & cur conſentiant, agnoſcite. Amplectimini, exoſculamini ſapientiam, horum myſteriorum perfectam; abſolutamq; magiſtram. Præclarè quoque dixit ibidem Plato, nulla quidem corporum; dignitatumq;; quas hic geſsiſſent, aut opum, illuc animas portare lineamenta, ſed ea tantum, quæ uelut cicatrices animis inhæſiſſent, iniurias, fraudes, affectiones prauas, & id genus mala, ſuper quibus à iudicibus, quos Deus præfeciſſet, iudicentur. Ac quanquam iudices inducit fabuloſos, ex hominibus natos, & ab Homero ſic inductos; ueros tamen hi repræſentant, habente hac Theologia ueriora apud priſcos. Iudicari igitur animas, inquinatasq; peccatis in Tartarum præcipites agi, mitti bonas in inſulas beatas, iudicari nemine pro eis
B rogante, uel patrocinante, nullo amico, nullo propinquo. Ad hanc uitam meditari ſe dicit Socrates; hortaturq; amicos, meditentur. Ea ueriſsima ſe credere, ut quibus nihil melius, ac probabilius, tamq; ueritati conſentaneum, quantumuis ſapientes, Philoſophorumq; prudentiſsimos congregatos, nunquam meliora reperturos. Similia ſenſit, & ſcripſit, in primo de Republica, cum quis inſtare diem fatalem ſenſerit, ei ſubire pauorem ac curam, ſuper his quæ nihil antè curaſſet. Nam quæ dicantur de his quæ ſunt apud inferos, qui quid in terris iniuſtè peccaſſet, illic eum pœnas dare, quæ ridere quondam ſoliti eſſent, tum uerò torqueri animo, ne uera exiſtant: ipſumq; ſiue quòd debilis cogat ſenecta, ſiue quòd uti propior ad ea trepidet, magis ea cernere, impleri ſuſpitionis & formidinis, cogitantem, an quenquam uiolauerit. Qui igitur in uita fraudes admiſiſſent, ueluti pueros crebro è ſomno excitatos trepidare, reliquumq; uitæ cum mala ſpe traducere. At qui nullius ſceleris ſibi conſcius ſit, ſpe blanda, ac dulci γηροτρόφῳ, ſenectutis alumna, ut ait Pindarus, nutriri. Pulchrè enim eum eeciniſſe:

ὃς ἂν δικαίως καὶ ὁσίως τὸν βίον διαγάγοι
γλυκεῖα οἱ καρδίαν ἀγάλλοισα
ἡ γηροτρόφος συναορεῖ ἐλπίς.
Ἃ μάλιστα θνατῶν πολύτροφον γνώμαν κυβερνᾶ.

Quicunque iuſtè, ſanctéq; uitam traduxiſſet,
Dulcis ei, cor nutriens & paſcens
Alumna ſenectæ, aſsiſtit ſpes.
Quæ maximè uerſatiles animos mortalium gubernat.

Has duas ſortes, duplicem uitam, ciuitates duas, diſparia præmia, felicitatis ac pœnarum proponit. Hæc felicitas, cuius ſpes alit ſenectam, dicitur à diuo Paulo,

μακαρία ἐλπὶς, beata ſpes. Eſt enim beata ſpes alumna ſenectæ, quòd ob anteactam C
uitam non modò ſupplicia non reformidamus, ſed etiam magna præmia ſperamus.
Hanc igitur omnium ſeculorum manantem per omnes ætates ſiue natura partam,
exhibitamq́; opinionem, ſiue, ut ſæpius dictum eſt, diuinitus reuelatam, Latinus
quoque Plato (ſic enim iure Ciceronem appellauerim) perhibet: Nunquam, in-
quit, maiores illi noſtri cerimonias ſepulchrorum tanta cura coluiſſent, nec uiolatas
tam expiabili religione ſanxiſſent, niſi hæſiſſet in eorum mentibus, mortem non in-
teritum eſſe omnia tollentem atque delentem, ſed quandam quaſi migrationem, cõ-
mutationemq́; uitæ, quæ in claris uiris ac fœminis dux in cœlum ſoleret eſſe: in cæ-
teris, humi retineretur, & permaneret tamen. Sic Latinæ Philoſophiæ princeps,
uiros meritis & pietate, iuſtitia & ſanctitate claros, ut ſæpius, aſſeruit in cœlum tol-
li: Contrà qui uitam ſordidam, terreſtremq́; egiſſent, humi retineri, ſed & ipſos
immortales. Atque maiores ait, tantum ſibi hac in re (nondum Philoſophia reperta)
perſuaſiſſe, quantum Natura admonente cognouerant. Quod igitur docuerat eos
prius Natura; deinceps à Philoſophis phyſica ratione penſitatum, aſſertumq́;, quẽ-
admodum Ariſtoteles, Plotinus, Alexander, Simplicius, aliiq́; fatebantur. Ecce
autem non Romanorum maiores modo, quos Marcus protulit, ſed uetuſtiſsimi
Græcorum, Muſæus, & filius Orpheus, ut ait Plato, tot bona dant iuſtis, probisq́;
poſt uitam, ut eos ad locum beatum deducentes, & ad epulas τῷ ὁσίῳ, ſanctorum
diſcumbere facientes coronatos, omne deinceps tempus ebrios uiuere fateantur, ar-
bitrati pulcherrimum uirtutis præmium ebrietatem æternam: ἐμ ἀπανταχόνου ἤδη
διάγειν μεθύοντας, ἡγησάμενοι καίλλισον ἀρετῆς μισθόν, μέθην αἰώνιον: At uerò impios, inquit,
& ſceleratos, in cœnum quoddam infodiunt in inferis, cogunt́que aquam ferre
cribro, uiuosq́; triſtibus cogitationibus exagitant. Hæc Plato. Ex his conſtat, ueriſ- D
ſima eſſe, quæ de Theologia maiorum prodita ſunt, multa myſteria propter ſeculo-
rum bonitatem eos tenuiſſe, de Deo multa diuinitus locutos eſſe, animos immorta-
les, bonos in bonis, malos in malis; pœnisq́; futuros agnouiſſe. Videmus enim
Orpheum, Muſæum, Homerum, Heſiodum, Pindarum, aliosq́; ante natos Phi-
loſophos, uno ore hæc omnia cecinisſe. Itaque etiam Timæus Locrenſis in calce ope-
ris ſui de mundo, impijs, legumq́; contemptoribus, repoſita eſſe ad inferos ſuppli-
cia: κόλασις ἅτε ἐκ τῶν νόμων καὶ ἐκ τῶν λόγων, σύντονα ἐπαγόμενα. δείματα τε ἐπιφαίνια, καὶ τὰ
καθ' ᾅδαν, ὅτι κολάσεις ἀπαραίτητοι ἀπόκεινται ἀνοσιώμοσι νεκύοις: Adeſt uindicta, inquit, ex
legibus, ex oraculis, quæ terrores inducat cœleſtes, & ſubterraneos. Quoniam ſup-
plicia inexorabilia parata ſunt impijs ad inferos. Hæc cum dixerit Timæus Pytha-
goreus, ueriſimile fit, totam etiam ſcholam ſenſiſſe, cum primis præceptorem: Hunc
autem à ſuperioribus didiciſſe, ut præceptore Pherecyde, qui & animos ſempiter-
nos docuit, & de Dæmonibus malis multa retulit. Nec te moueat, quòd & ipſe in
Republica Plato, & Marcus in Tuſculanis, uolunt contemni, anileśq; fabulas habe-
ri, quæ de Cocyto, Tartaro, pœnisq́; grauibus Poëtæ confinxerunt. Decernũt enim
contemni oportere, ut Poëtæ ea exaggerauerant, impia quædam affigentes, Platoni
minimè grata. Supplicia uerò ſceleſtorum celebrant, credunt, fatentur & ipſi.

Platonis de præmijs & ſupplicijs poſt uitam, de regno Sacroſancto Beatorũ, de teterrimo carcere malorum, de carnificibus infernis, ſententiæ. Quòd boni bonos, mali malos adeunt. Quòd hæc religio, Fideśq;, non fuit niſi cœlitus antiquis reuelata.

CAP. XXIII.

Vberius

A VBERIVS eadem disseruit in decimo de Republica. Absoluto enim iam ferme de iustitia, uirtutibusq; Sermone, demum de præmio earum, quæ & ab hominibus & à Dijs iustitiæ tribuantur, siue homine uiuente, siue cum excesserit, loquendum esse ait: ζῶντός τε ἔτι τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἐπειδὰν τε-λευτήσῃ. Et subiecit, Viro iusto, siue inopia, siue morbo, cæterisq; quæ mala putantur circunuento, omnia cessura in commodum & bonum. ζῶντι ἢ καὶ ἀποθανόντι, uiuenti, aut mortuo. Verisimile esse, eiusmodi hominem, qui sese iustè uiuendo, similem Dei reddiderit, non negligi à simili suo Deo. Hoc etiam Aristoteles in Moralibus imitatus est. Plato, sic dicit in decimo de Repub. ὁ γὰρ δὴ ὑπό γε θεῶν ποτὲ ἀμελεῖται ὃς ἂν προθυμεῖσθαι ἐθέλῃ δίκαιος γίγνεσθαι, καὶ ἐπιτηδεύων ἀρετῇ, ἐὰς ὅσον δυνατὸν ἀνθρώπῳ, ὁμοιοῦσθαι θεῷ εἰκὸς γ' ἔφη ἦν, τοιοῦτον μὴ ἀμελεῖσθαι ὑπὸ τοῦ ὁμοίου: Neque enim, inquit, à Dijs unquam negligitur, qui conetur iustus esse, uirtutemq; exercens, quatenus homini datum est, assimilari Deo. Vericq; simile est eiusmodi non negligi à simili. Aristoteles autem in decimo, Qui uerò, inquit, secundum mentem operatur, eamq; excolit, optimè affectus, hunc Dijs gratissimum esse, par est. Nam siqua cura est rerum humanarum à Dijs, ut uidetur, utique probabile sit eos delectari re optima sibiq; maximè propinqua. Est autem id mens. Qui uerò hanc ipsam mentem diligant, & ornent, remunerari, ceu qui curent quæ sibi grata sunt, & rectè ac laudatè uiuant. In his cum sit apertè secutus Aristoteles Platonem, deducit rectissimè ratio, præmia illa, quæ iustitiæ proposita dicit, iuxta Platonem sic statuisse, sicut ipse constituit Plato. Præmia inquam non modò uiuenti iusto, sed etiam defuncto. Totusq; ille locus Platonis in decimo, Aristoteli necessariò est asserendus, quo agit de præmijs æternis. Exigua enim sunt præmia iustis in hac uita, in qua ferè sunt miserabiliores qui iustè uiuunt.
B Dicebat enim iustissimus, Si Christus non surrexit, miserabiliores sumus cunctis hominibus. innuens, nisi præmia cœlestia proposita essent, nisi spes uitæ cœlestis affulgeret, iustos in hoc mundo cunctis mortalibus esse miserabiliores. Quomodo igitur probi, quod Aristoteles ait, & à Dijs diliguntur, & præmijs afficiuntur? nisi uera sint quæ & ipse Diuus Paulus ex cœlesti sapientia, & Plato tradiderunt, ut spectentur præmia post uitam. Atque ipse Plato connumeratis bonis, quæ possint iusti consequi in hac uita, demum ait, ταῦτα δὴ πλῆθει μὲν οὐδὲν πρὸς ἐκεῖνα, ἃ τελευτήσαντα ἑκάτερον περιμένει: Hæc, inquit, nihil multitudine & magnitudine sunt præ his, quæ manent pios cum excesserint. Hæc diuina sententia, ea ferè est, qua Diuus Paulus protulit, Non sunt condignæ passiones mundi huius ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. Euidentissimè quoque Plato, de utraque sorte, beatitudinis & pœnarum post uitam, ibidem in decimo de Republica disseruit, locus pulcherrimus, mirabilis, obseruandus: Vt sciamus quæ Deus noster mysteria detulit in terras, aliquam famæ celebritatem ante aduentum eius habuisse. Ibi eadem atque in Phædone & Gorgia, de iudicibus nudas animas iudicantibus proponens, facit quendam ceu Prophetam, qui iam duodecimo die ab interitu (interfectus enim cum plurimis fuerat in prælio) cum iam sepeliendus, rogo impositus esset, reuiuiscentem retulisse, quæ ibi uidisset. Hic, multis præteritis, uidisse iustos iudicatos in dexteram & supernum cœli locum ire iustos, iniustos ad læuam inferius: ὡς ἐπειδὴ διαδικάσειαν τοὺς μὲν δικαίους κελεύειν πορεύεσθαι τὴν εἰς δεξιὰν τε καὶ ἄνω διὰ τοῦ οὐρανοῦ, &c. Hæc Plato. Deus autem Platonis, & noster, Et oues, inquit, statuet à dextris, hædos autem à sinistris. Exinde cum animas ille uidisset, ultro citroq; ab inferis & à cœlo inter se commeantes, & sua quasque bona uel mala referentes, alias quidem squallore & situ obsitas, è terra emergentes, cum gemitu, & luctu memorasse, quot in subterraneo itinere

mala

mala uidiſſent, perpeſſæq; eſſent. Alias autem è cœlo deſcendentes amœnitates, ſpectaculaq; inauditæ pulchritudinis retuliſſe: τὰς μὲν ὀδυρομένας τε καὶ κλαούσας, &c. Quis hic nõ cernat, unam, eandemq; omnium ſeculorum ſemper fuiſſe religionem? Refert enim conſtanter eadem Plato, non ſibi credita ac perſuaſa modò, ſed à ſuperioribus ſeculis, à uetuſtioribus nationibus manantia, ſed ab his, qui eò delati fuiſſent, audita. Illud adeò mirabile, quòd ait illum uidiſſe homines truces atque igneos, aſtantes, & aſpectantes quid os illud inferorum patefactum loqueretur. Atque alios priuatim captos abduxiſſe. Verum Ardiæum tyrannum, homicidam, aliosq; ligatis manibus & pedibus, capiteq; interius truſo, & excoriatos ſuper tribulis extra uiam traxiſſe, eos dilaniantes, oſtendenteſq; prætereuntibus, quam ob cauſam ea perferrẽt, & quòd in Tartarum capiendi traherentur. Ea eſſe ſupplicia: Ex aduerſo autem ſimilia præmia parata: ἐνθαῦτα δὴ ἄνδρες ἔφη ἄγριοι καὶ πάντοθεν ἰδεῖν θαρεσῶντες, &c. Quis hic non uidet, agreſtes illos, igneosq; uiros, non niſi Dæmones eſſe, feros, horribiles, ſceleſtorum carnifices, eos excoriantes, & uerberantes, & quod ueritas ſummo conſenſu clarius reuelauit, ligatis manibus & pedibus in tenebras exteriores, hoc eſt, in Tartarum præcipitantes? Eadem igitur fuit illorum atque noſtrorum ſeculorum, quemadmodum multis alijs de rebus, ſic de præmijs iuſtitiæ, & ſupplicijs iniuſtorum, ſententia. De loco quoque congruit, de carnificibus item, miniſtrisq; iuſtitiæ diuinæ, quos oraculum Chaldaicum, canes appellat ſubterraneos. En impij, flagitioſiq; uinctis manibus ac pedibus, excoriati, uerberati trahuntur in Tartarum. Quid amplius eſt in Theologia? Fuit igitur eadem ſemper, præcipuè quo magis in prima ſecula reſpicias, religio: ſemper creditum eſt, bonos, ſanctosq; manere maiora, quàm mundi huius bona, ubi nullus ordo præmiorum, dum nec iniquis infligitur merita pœna, ut ſæpe cæteris feliciores ambulent, nec bonis datur uera remuneratio. Eadem clarè & apertè confeſſus eſt in decimo de Legibus: Cum, inquit, anima ſe uirtute quadam diuina exornauerit, etiam locum excellentem, ſanctum commutabit, delata in meliora regna. Sed cum contraria uixerit, in contraria proficiſcetur: ὁπόταν μὲν ἀρετῇ θείᾳ προσμίξασα γίγνηται, &c. Hac, ait, iuſtitia eſt Deorum cœleſtium, ò fili, ac adoleſcens, qui te putas Deorum prouidentiam ſubterfugere. Nam peiores effecti ad peiores, meliores ad meliores animas tendunt. Claret igitur poſt multa ſecula miſſam diuinitus Theologiam, nil aliud fuiſſe, quàm priſcorum ſeculorum caligantis iam & obſcuræ, quam animis hominum impreſſerat Deus, & uoce ſua in creatione, pòſt in ſecuto tempore per nuntios tradiderat, ſcientiæ reuelationem. Neque enim fieri poteſt, quod poſtea cœlitus eſt apertum, quodq; perfectè declaraturus uenit è cœlo in terras Deus, ante aduentum eius alia ratione celebre fuiſſe, quàm eadem ipſa quòd diuinitus eſſet traditum. Fuit certè traditio diuina omnium mortalium conſenſu confirmata.

Platonem fateri, reddituros quoſque de factis proprijs rationem, bonos cum fiducia, malos cum ſumma trepidatione. Non illic affore propinquorum cateruas, qui reos ante Tribunal iudicis defendant. Labores quos pij fortiter exantlaſſent in uita, meritis præmijs afficiendos. Deſcriptio patriæ cœleſtis, nominibus rerum ſenſibus expoſitarum.

CAP. XXIIII.

Locupletius

A IOCVPLETIVS item perhibuit eadem in duodecimo (Huc enim uenire neceſſe eſt, ac reuolui legum latores) Sunt́que aurea uerba: Quòd, inquit, uerus eſt homo (eſt quilibet noſtrum illud ipſum, eſt, dicitur anima: id́que cum ſit immortale, pergit ad Deos alios) redditurus rationem, quemadmodum patria lex dicit, Bonus quidem & probus fidēter, formidoloſè uerò improbus: Nullúmq; ei defuncto affore patrocinium. Oportuerat enim cum uiueret, omnes propinquos opitulari, ut ſanctiſsimè ac iuſtiſsimè uitæ curſu exacto, defunctus nullas lueret pœnas, quæ poſt uitam impendent, ob facinora admiſſa. Ob quam cauſam conandum eſt, ne domum corrumpas, coinquines, cogitans non hunc eſſe hominem, qui ſepelitur, ueri hominis imago, Sed illum qui exceſsit filius aut frater, aut quiuis alius, cuius nūc deſiderio teneris, qui ſortē ſuam expleuerit. ψυχὴ ἔστι, ἡμῶν ἕκαστον ὄντως ἀθάνατον εἶναι, ψυχὴν ἐπονομαζόμενον παρὰ θεοὺς ἄλλους ἀποίνας σώσοντα λόγον, &c. Eſſe inquit, quēlibet noſtrū immortalē, uocatū animā: huncq; ad Deos alios proficiſcentē, redditurū rationē, patria lex dicit. rationē inquā tremendā, horribilē, formidabilem ſcelerato: probo autē rationē placidā, cum fiducia, fidēter, intrepidè. Stabunt enim, ut ait oraculū, iuſti in magna cōſtantia, aduerſus eos qui ſe anguſtiauerunt. De ſceleſtis aūt, Vidētes turbabūtur timore horribili: & præ anguſtia ſpiritus, gemētes. Ecce igitur ſummo cōſenſu prædictū fuerat à Platone (eſt enim naturæ uox, eſt impetus excitus è pectore, eſt per oīa tempora lex famigerata Dei) quod à noſtro diuino Theologo: Reſurgent cum corporibus ſuis, reddituri quiq; de factis propriis rationem. Et, qui bona egerunt, ibunt in uitam æternam: qui uerò mala, in ignem æternum. Nońne audis ſimilia Platonem dicentem? Malos reddituros rationem formidabilem, tremendam, horribilem, bonos cum magna fiducia, θαρραλέως, conſtanter,
B intrepidè, nullo diuerberante ſcelere conſcientiam. Quocirca debent, inquit, propinqui, affineśque, monere ſuos, ut rectè uiuant, hocq; eis nunc præſtare patrocinium, quod nullum illic poterunt afferre. Nec ante tribunal aderit propinquorū, domeſticorumq; caterua, qui te tueantur, iudicem exorantes, qui tibi ignoſcat. Hæc ipſa, præcipuè de beatitudine eorum, qui iuſtè uixiſſent, confirmauit maxime in Epinomide, ubi dicit, fieri quidem non poſſe, ut homines, præter omnino paucos, in uita ſint beati ac fortunati, καλὴ δὲ ἐλπὶς τυχεῖν ἀπάντων, &c. Bona uerò ſpes eſt, defunctos conſequi ea omnia, quorum cauſa quis promptè pro uiribus ſe iuſtiſsimè in uita geſsit, & defunctum ſimilem finem indipiſci. Hæc uera præmia, hæc illa beata ſpes, ob hæc ſummis uiribus conandum, ut rectè uiuamus. omnibus hominibus uel ex oraculis, uel rationis bonitate perſuaſum ſemper fuit, eſſe magna bona repoſta bonis, magna malis mala, cunctas humanas actiones ad aliam quàm præſentem uitam, referri oportere. Hic ſiue bonis male, ſiue malis bene uideas, haud magnopere mirandum. Non is locus eſt, ubi uirtus præmiis ſuis coronetur, aut pro merito ſcelus expietur. Hæc ipſa diſſeruit in eo qui dicitur Axiochus, ſiue Platonis ſit ſiue alícuius eius tempeſtatis Philoſophi. Ibi primum illud mirabile, quòd cum probitatem, pietatem, tanta bona conſequantur, agnoſcit, fatetur afflatum, gratiāq; Dei eſſe, rectè uiuere, ut triumphes. Proficiſcuntur, ait, animæ in locum ferreis clauſtris, clauibusq; munitum. Hæc patefacta, ferunt ſtatim ad flumen Acherontem: Exin tranandus eſt Cocytus: Huc animæ profectæ ad iudices aguntur. Vocatúrq; is locus, Campus ueritatis. Hic ſedētes, diſquirunt, quam quiſq; uitam uixerit, quo ſtudio, uel inſtituto, in corpore uſus fuerit. Mentiríq; non datur: ὅσοις μὲν ἔνι ἐν τῷ ζῆν δαίμων ἀγαθὸς ἐπιπνευσεῖ, εἰς τὸν τῶν εὐσεβῶν χῶρον οἰκίζονται: Quibus igitur in uita Dæmon bonus aſpiraſſet, hi in terris pio[illegible] collocantur, Quaſi in regione uiuorum, in terra

uiuentium. Is enim eſt, χῶρ☉ ἐνσεβῶν. Vbi, inquit, affatim uelut in Paradiſo nullum C
tempus anni nō exuberat omnigenis fructibus. Hic liquidi fontes, hic florum uarietate uernantia prata, congreſſus Philoſophorum, theatra poëtarum, chori in circunſtantes, & dulcè canentes, iocunda conuiuia, epulæq; ſua ſe ſponte offerentes, ἀκήρατος ἀλυπία, indeficiens alacritas, uita ſuauis: quippe nec uehemens hyems, nec æſtus adeſt, ſed ſalubre temperatum'que cœlum ſpargitur, placidis Solis radijs illuſtre. Hic initiatis eſt certus honos, illic ſancta myſteria celebrantibus. Pluraq; id genus perſequitur. Exaduerſo autē, At qui, inquit, uitam egiſſent ſceleratè, agūtur ab Erinnybus, ἐπ' ἔρεβ☉ καὶ χαο☉ διὰ τάρτάρου, per medium Tartarum, in Erebū, & Chaos. Vbi locus impiorum, inexplebiles urnæ, ſitis Tantali, & uiſcera Tityi, & Saxum Siſyphi, quod nunquam ſiſtitur in cacumine, finitusq; labor, denuo renouatur. Similia cecinerat ante Platonem Sibylla de campis cœleſtibus,

οἱ δὲ θεὸν τιμῶντες ἀληθινόν, αἰὲν ἀκοντε,
Ζωὴν κληρονομῆσι, τὸν αἰῶν☉ χρόνον αὐτοὶ
οἰκοῦντες παράδεισον ὁμῶς ἐρεθηλέα κῆπον.

Aeternum quicunque Deum, uerumq; colebant,
Accipient uitam, læti ſine fine beato,
Viuent in Paradiſo & lætis floribus horto.

A' feris igitur improbos in inferis dilaniari, ignitisq; pœnarum facibus concremari, καὶ λαμπᾶσι ἐτοιμόνως πυρόμενοι πτοινῶν, omnibus flagellis uerberari, ἀϊδίας τιμωρίας τρύχονται, pœnis ſempiternis cruciari. Hæc ibi. Videsq; totam Gehennæ deſcriptionem. Vides ignem æternum, pœnas æternas, ſtridorem dentium, tenebras exteriores, ſulphur & ignem, quæ parata ſunt Diabolo & Angelis eius. Vides Erinnyas, rapientes ad pœnas impios, illos ſcilicet miniſtros, quibus præcepit Deus, ligatis manibus & pedi- D
bus proijcere malum, ſordidum, in tenebras exteriores, Tartarum, Chaos, Erebum. Hæc igitur par eſt, antiquos tum quadam ſeculorum continuata Philoſophia didiciſſe, tum diuinis illis oraculis, quæ creberrima quondam Sibyllæ fundebant. Nam de locis beatis, ut uiſum, ſimilia prodiderat Sibylla.

Deſcriptio regionis beatæ, Platonis, diuiq; Ioannis. Vt pulchritudo uenuſtasq; terreſtris, exprimit eis pulchritudinem cœleſtem.

CAP. XXV.

MAGNAM mouet admirationem, ut in Phædone patriam cœleſtem, eiſdē nominibus, eodemq; ſermone, rerumq; tralatione deſcripſerit Plato, quibus deſcribitur in ſacris literis. Vt appareat ueritatē Theologiæ ſupremę, eò mirandam eſſe, quòd olim priſci ſiue per oracula, ſiue indagatione Naturæ uiſam & auditam ſuſpexerunt, mirificisq; laudibus uexerūt, ratione ac ſapiētia duce ad id delati, quod poſtea refulſit è cœlo. Igitur diuus Ioānes deſcribens terram cœleſtē dixit, oſtenſam ſibi urbē magnam, ſanctā. Ea de cœlo uidebatur à Deo deſcēdere diuina claritate inſignis. Similis lapidi pretioſiſsimo laſpidi Cryſtalli puritatem referenti. Mœnibus excelſis, & magnis, portis duodecim, Angelisq; his inſidentibus, Duodecim tribuum Iſraël nominibus inſcriptis. Tribus ab Ortu, totidem à Septētrione, & à Meridie, atq; ab Occaſu. Duodecim fundamenta ſubſtrata mœnibus, nominibus duodecim Apoſtolorꝝ inſignia. Vrbem in quadra, æqua altitudine, atq; latitudine, Longitudine duodecim millibus ſtadiorum. Mœnia centum quadraginta quatuor brachijs ſurgentia. Structura mœnium ex laſpide, tota urbs ex auro puro, ceu uitro pellucenti. Ipſa mœnium fundamēta omni genere gemmarū exornata.

Primum

A Primum fundamentum ex Iaſpide, ſecundū Sapphiro, tertium Calcidone, quartum Smaragdo, quintū Sardonyce, ſextū Sardio, ſeptimū Chryſolitho, octauū Beryllo, nonū Topazio, decimū Chryſopaſſo, undecimū Hyacintho, duodecimū Amethyſto. Duodecim portas, ſingulas duodecim Margaritas eſſe, plateam urbis aurum purum ceu uitrum. In ea Deum omnipotentē ceu Solem, nullo Solis illic, aut Lunæ lumine radiante, immenſa claritate refulgere. Hac luce ſeruatas incedere gentes. Nunquam portas claudi. Noctem nūquam inhorreſcere. Exulare inde ſcelus omne. Arceri qui non ſint ſcripti in libro uitæ. Fluuium aquę puræ decurrere, hinc atq; hinc pro ripis, arbores uitæ floreſcere, ſingulis menſibus frugiferas. Hæc & id genus plurima diuus Ioannes, amœnitate & claritate rerum terreſtrium, ad cœleſtes tralata. Similia igitur neſcio qua diuinitate, quo conſenſu animorum deſcripſit in Phedone Plato: Eſſe primum terram illam ſupernam, ſi quis eam ſuſpiciat, uelut orbem uarium coloribus, quorum terreſtres colores ſint quædam quaſi exempla. Omnem illam terram ex his eſſe. Purpuream alibi & admirandæ uenuſtatis, alibi χρυσοειδῆ, auream, uel candentē, gypſo, niueq; candidiorem. Alioſq; illic affulgere colores, plures longe, uenuſtioresq; quàm noſtrates. Noſtrates enim aëris & aquæ plenos, quandam coloris ſpeciem exhibere, in aliorum colorum uarietate renidētes: Hîc ſimilibus coloribus cuncta exiſtere: arbores, fructus, flores, monteſq;, lapides præterea perſpicuitate, & colore, quàm noſtrates pulchriores. Quorum ſint quædam fruſtilla & particulæ, hi lapilli, qui ſunt apud nos in pretio, Sardij, Iaſpides, Smaragdi, & id genus. Illic nihil eſſe quod non ſit eiuſmodi, pluraq; alia Plato. Demum illic templa Deorum eſſe, quorum ſint ueri habitatores Dij, oracula quoque, alloquiaq; Deorum, ſpectari ab eis Solem, Lunam, aſtraq;, qua natura ſint, nullamq; aliam deeſſe felicitatem. His Pla

B to deſcribit patriam cœleſtem, tralatis, ut dixi, nominibus rerum mortalium, ad pulchritudinem cœleſtium, quarum inæſtimabile, arcanumq; decus, uenuſtate rerum terreſtrium facilius intelligatur. Hac ratione ſæpe dicitur in noſtris literis, Fulgebunt iuſti, ſicut Sol, in cōſpectu Dei. Florebūt ſicut lilium in ciuitate Domini. Sanctorum uelut aquilę iuuentus renouabitur. Illa incomprehenſibilia, & ſolis nota pijs gaudia, corporearum rerum, oculisq; apparentium omnigena uarietate, & pulchritudine, ut poſſunt, repræſentātur. Principio gemmæ pretioſæ, radiantes, colorumq; uarietate delectantes. Aurum quoque & argentum puriſsimum. præterea Cryſtallus ſumitur. Ex his ſurgere muros, ſtrata eſſe pauimenta. Nihil non aureum, nō pretioſum ea uenuſtate, & uarietate, quam quis unquam uel in Iride uel angulari Cryſtallo oculis obiecta conſpexit. Illic odores, florum uarietas inſignis, prata uirentia, perſpicui fontes, flumen hinc atque hinc arboribus incognitis nobis, ut cum ab oriente, noua quædam genera ad occidentales apportantur, effloreſcens. Vt Ioannes appoſuit in deſcriptione flumen aquæ uiuæ, Xenochus æquè fontes liquidos, Plato longius progreſſus, inſulas, mare, ſed omnia, noſtris diſsimilia. Eſt crebrum in ſacris literis, aërem amœniſsimum, ac uarium illic niteſcere, qualis, ut dixi, efficitur in Cryſtallo. Hunc ſæpe mira ſpectacula, aut numinis aduentum conſpicati Prophetæ, referunt ſe uidiſſe. Plato pro eo eo, lumen purpureum, ætherium per regionem beatam diffuſum à Cœlicolis hauriri. Adiecit Ioannes, quod addere Plato non potuit, ſed quaſi tamen ſomniauit: Solem, Lunamq;, & ſidera, nulla illic eſſe, ſed hæc ipſa uideri à diuis illis inferius uertentia. Nam ſub pedibus diui labentia ſidera cernunt. At pro Sole, Luna, luce qua uiuitur in terris, Ioannes retulit illic radiare longè meliorem, gratiorem que lucem, inauditæ, ineffabilis lætitiæ: Qualem ex parte ſeſe Deus oſtendit in monte, quando facies eius ut Sol reſplenduit, ueſtimenta ut nix candue-

runt, imò magis quàm hæc ipſa (Neque enim habuit, quo claritatem illam incom- C
prehenſibilem redderet notiorem.) Ea uiſa dixerunt, dulce illic eſſe. Cernitur hæc claritas in cœlo, qualisq; uideri Cœlicolis, & quanta ſolet. Is eſt eorum Sol, hoc uiuitur aſtro, Solemque ſuum ſua ſidera norunt. Diui, & ipſi ſidera lucentia, ſemper Solem ſuum noſcunt, cernunt, contemplantur, inde beati, fortunati. Hæc eorum alacritas æterna. Hoc Plato non meminit. Neque enim eò uſque cogitando aſcendere potuit. Tam igitur ſuperius Axiochus, quàm nunc Plato, ante Chriſti aduentum, ex priſca Theologia, ex oraculis, famaq; ſuccedente, nobiſcum de beatitudine ſempiterna, loco, ratione, mirabiliter congruit.

De pœnis ad inferos, ex Plutarcho. De Dæmonibus carnificibus. De præmijs æternis. Hanc Theologiam eſſe priſcam.

CAP. XXVI.

EST QVOQVE admiratione dignum, & ſapientiſsimus quiſque cogetur admirari, quæ Plutarchus ſimiliter de pœnis malorum ac ſceleſtorum, de gaudijs, felicitateque bonorum, poſt exactum uitæ curriculum ſcripſit, mirè cum noſtris congruentia, comprobatis ſcilicet his quæ prior Plato ſcripſiſſet. Vt hinc ſit clarum, ſemper unum Deum, unamque eius ſcientiam apud ſapientiores fuiſſe. Hanc ipſam ſcilicet, quam nunc claram cuncti mortales uenerantur, tunc obſcuram, incertam, apud antiquiſsimos quidem puriorem, poſtea temporum iniuria, tanquam marinum Glaucum, ſordibus & fabulis obſeſſam, ſed ſuæ bonitati redditam, cum lux cœleſtis nituit in terris. Ac primum Plutarchus ait, eandem eſſe de diuina prouidentia, atque immortalitate ani- D
morum ſententiam, nec alterum poſſe relinqui, altero ſublato: immortalitatem autem animorum conſequi præmia & ſupplicia: una ratione ſe inuicem tribus hiſce trahentibus. Eſt, ait, prouidentia, idque ueris apparet exemplis. Hæc docet animos immortales. Hos poſt mortem remanentes manere uel coronas, uel ſupplicia. Ea enim eſt ratio cur prouidentia inducat immortalitatem animorum, ne uel probitas contempta iaceat (contemnitur autem in hac uita) uel improbitas triumphet impunis: ἀλλὰ ἅς μὲν ἐκεῖ καθ' ἑαυτὰὺ ὄσπε νομίζεται νῦν πεθεβιωμένων χάριτος, ἢ τίνας κολάσεις, ἀδήλον ὅτι πρὸς ἡμᾶς τὸς ζῶντας, ἀλλ' ἀπισοῦνται, καὶ λανθάνσι. Et quoniam non uidentur, minusq; creduntur, non defuiſſe diuinam prouidentiam, quæ præſtaret nonnullis, non tam è noſtris, quàm ſuis, ut per ſpeciem oblata indicarent. Itaque Platonis exemplum ſecutus Plutarchus, ut ille quendam induxit, qui cæſus in bello, quatriduanus reuixiſſet, referre, eo temporis interuallo uiſa prodigia: ſic refert Plutarchus, fuiſſe quendam Theſpeſium, qui cum primum uitæ ſuæ curſum omni libidine, intemperantiaque exegiſſet, amiſſo, breui, patrimonio, iam neceſsitate compellente, ſceleſtè uixerit, auiditate ſumma proſequens, quas eum pœniteret amiſiſſe diuitias, ſimile quid intemperantibus paſſus, qui cum habeant uxores, non cuſtodiunt, his amiſsis, alienas corrumpere nitantur. Itaq; cũ à nullo dedecore, quod uel uoluptatẽ uel lucrũ promitteret, abſtineret, facultatẽ quidem non multã, ſed opinionem improbitatis breue ad tempus magnam ſibi conciliaſſe, præcipueq; eum infamem reddidiſſe oraculum editum ex Amphiloco. Nam cum miſiſſet ſciſcituros, an melius ſecum inſequenti tempore agendum eſſet, reſpondiſſe fertur, Tum cum eo melius agendum, cum mortuus. Itaque paulò pòſt, id neſcio quo pacto expletum eſſe. Nam è loco edito in collum delapſum, ex percuſsione tantùm, nullo

uulnere

A uulnere accepto obijſſe, Sed è ſepulchro tertianum reuixiſſe: καὶ ζωτικὸς ἦλθε πρὸς τὰς τροφὰς αὐτὰς ἀνήνεγκε. Vbi ſe celeriter corroboraſſet, ac collegiſſet, incredibilem quandam uitæ mutationem feciſſe. Neque enim in commercijs quenquam iuſtiorem, neq; ſanctiorem erga Deum, neq; inimicis infeſtiorem, amicis conſtantiorem, eius temporis quenquam Cilices nouiſſe. Itaq; permouiſſe multos, ut cauſam tantæ uarietatis efflagitarent. Neq; enim putabant, id quod uerum, & ut ipſe retulit amicis, cum primis Protogeni, temere morum hanc uarietatem accidiſſe. Itaq; cum mens è corpore auolaſſet, quale ſi quis gubernator è naui in profundum lapſus, ſic eum ſe ex mutatione habuiſſe. Exinde paulum eleuatum uiſum ſibi reſpiraſſe totum, & circunſpexiſſe, uelut ex uno aliquo corpore, patefacta anima. Principio, nihil ſolitum uidiſſe, ſed ſidera ingentia, plurimumq; ab inuicem diſtantia, ſplendorē immenſum & colorem mirabilem fundentia, ſolidum præterea, ut animam inuectam luce, tanquam in tranquillo paſſim & celeriter differret. Multisq; ſpectaculis prætermiſsis, narraſſe animas defunctorum ab imo aſcendentes facere bullam luminoſam. Sed alijs pleriſque ſilentio præteritis, eſt primum in hac omni deſcriptione, quòd Adraſtia filia Neceſsitatis & Iouis ſuper omnibus ſceleribus ultrix altiſsimè conſtituta eſt. Et quòd nemo ſceleratus, ſiue magnus, ſine paruus, fuit unquam, qui uel clàm, aut per uim aufugiſſet. Varia autem ei ſeruire ſupplicia, quæ cuſtos è tribus eſt, & adminiſtra, Alios leniter pro culparum ratione ſubijciēs pœnis. Quorum autem ſceleri maiore medicina ſit opus, τούτους δίκη μετὰ τὴν τελευτὴν ὁ δαίμων παραδίδωσι, Hos tradere Dæmonem pœnis poſt mortem. Qui autem ſint prorſus immedicabiles, à iuſtitia reiectos, tertiam Adraſtiæ ſeueriſsimam miniſtram Erinnyn accurrentem ad eos uagantes, paſsimq; diffugientes, miſerabiliter; acerbeq; omnes ἀφάνισε, καὶ κατέδυσε εἰς τὸ ἄῤῥητον καὶ ἀόρατον, Su-
B blatos è medio, in nefandum, inuiſibilemq; locum intruſiſſe. Reliquæ inquit pœnæ in uita, ſimiles ſunt pœnis Barbarorum. Vt enim apud Perſas, ueſtes eorum qui plectuntur, & tiaras uellicant, & cædunt, hi uerò cum lacrymis orant, abſiſtāt: ſic plagam uel in corpore uel facultatibus non eſſe uehementem. Quicunq; autem effrenatus & impurus illuc peruenerit, hunc iuſtitia nudum mergere & abſcondere, in theatro omnium, nihil illo abſcondente. Oſtenditurq; bonis parentibus, ſi fuerint, execrabilis, & indignus. Quòd ſi ipſi quoq; ſceleſti fuiſſent, eos uidens in tormentis, & uiſus ipſe, purgatur, detractis uitijs, ex diuturnis doloribus & pœnis; qui tanto ſuperāt magnitudine & acerbitate dolores corporis & in carne, quanto clariora ſunt quæ per uigiliam, his quæ per inſomnium cernuntur. Parte alia deſcribit Plutarchus Paradiſum, unde aura mollis aſpiret, & placida odorataq;. De ſupplicijs autem hoc ad alia congruit cum noſtris, illic eſſe ſtagna, καὶ λυμὰς ἐφεστᾶναι δαίμονας, & Dæmonas quoſdam aſtare, uelut fabros ærarios, inſtrumentis, machiniſq; attrahentes, immergentesq; animas, quas inſatiabilis auaritia, in ſcelera præcipites egiſſet. In his igitur omnibus, (neq; enim cuncta referre laboro) etſi Plutarchus quædam fabuloſius, Poëtarumq; more retulerit, ſumma tamen hæc eſt, eſſe pietati, probitati, iuſtitię, ſimiliter improbitati ſua præmia. Nullum fore ſcelus in occulto, in theatro totius mundi latitantes hypocriſeis aperiendas. Eſſe ſupplicia animorum, corporeis incomparabiliter acerbiora. Videri incredibilia, uel quæ de pœnis, uel præmijs paſsim prædicentur, quòd abſconſa ſint, & oculoꝝ obtutum fugientia. Dæmonas eſſe ſupplicijs præfectos, quos alio nomine Erinnyes, iuſtitiæ diuinæ miniſtras, irremediabiliter, malos cruciantes, in tenebris æternis è medio ſublatos, iure uocatas ἀόρατον, ἄῤῥητον, quòd,

—Tantum, tenditq; ſub auras,
Quantus ad ætherium cœli ſuſpectus olympum.

Profundiſsimum, nefandum, teterrimumq́ carcerem, miſerorum luctibus æternis reboantem. Inſtare Dæmones animis cruciandis. His conſtat, paucis demptis, eandem priſci temporis eſſe, atq́ noſtrorum ſeculorum Theologiam, ut tunc obſcuriorem, ſic poſtea in omnium pectoribus, allata de cœlo manifeſta luce, refulgentem, ſi quid erroris miſtum ferebatur, poſtea repurgato. Cætera quæ de purgatione ſenſit prior Plato, & nunc Plutarchus, ut animi à uitijs contractis expientur, ad melioremq́ habitum purgati reuertantur, & de genere pœnarum, paucis demptis, congruunt cum noſtris. C

Ex uetuſtiſsimis Poëtis, de pœnis & præmijs bonorum ac malorum. Philoſophorum ac Poëtarum autore Plutarcho eſſe teſtimonium, manere bonos maxima præmia poſt uitæ curſum.

CAP. XXVII.

SI QVIS uniuerſæ Philoſophiæ campos ingreſſus, in eam omnem oculos conuertat, facile noſcet, hac ratione ab exordio generis humani, ſecula decurriſſe, quòd paucis ab hinc annis clarè, perſpecteq́, & celebriter creato mũdo (cuius rei nemo priſcis illis ſeculis dubius eſſet, & creatorem eius uniuerſis agnoſcentibus ac fatentibus, multaq́ de bonitate eius ac prouidentia, de præmijs item ex amore & cultu eius, aut ſupplicijs ex contemptu conſequẽtibus, unanimiter prædicantibus) omnem hanc prædicationem, per omnes ætates, hominibus ſe diffundentibus, deſcendiſſe, ſed paulatim exoletam, partim celebritatem illam, claritatemq́ amiſiſſe, partim quæ remanſiſſet, commentis humanis contaminatam, non eandem apparuiſſe, ſemper tamen hoc meliorem, quo uetuſtiorem, & ab antiquitate minus diſiunctam. Haud igitur mirum, ſi tam multos ex priſcis illis de præmijs probitatis ac iuſtitiæ, uel ratione perſuaſos, uel ſucceſsione doctrinæ, crebrisq́ Deorum uocibus & conſpectu admonitos, inuenias ceciniſſe. Ecce enim Pindarus longè ante Chriſti aduentum, quemadmodum ſuperiores, per tralationem rerum amœniſsimarum, quas & in noſtris literis reperias, deſcribit præmia iuſtorum. Quale enim Ioannes dicit, ſe uidiſſe beatos, palmas gerentes, laureatos, triumphantes: ſimile Pindarus de his ipſis: D

Τοῖσι λάπτωι μὲν μυρίον ἠελίου
Τὰν ἐνθάδε νύκτα κάτω,
Φοινικοδρόσιαι τε λειμῶνες εἰσὶ πρόσθον αὐτῶν,
Καὶ λιβάνωι σὺν ἐρᾷ, καὶ χρυσοκάρποισι βέβριθε.
Καί τοι μὲν ἵπποις, γυμνασίοις, τοὶ δὲ πεσσοῖς,
Τοὶ δὲ φορμίγγων τέρψιν ἔχοντα.
Παρὰ δὲ σφίσιν ἐναυδὴς ἅπας τέθαλεν ὄλβος.
Ὀδμὰ δ' ἐρατῶν ἱερῶν χώρων κίδναται ἀεὶ
Θύματα μιγνύντων πυρὶ πλειφανεῖ
Παντοίᾳ, θεῶν ὧν βώμοις.

His nitor ingens Solis, noctem diſsipat atram.
Eorum ſuburbana prata ſunt uirentia.
Fructibus aureis, & thure prægrauantur arbores.
Partim equis & palæſtra, partim ludunt calculis,
Partim oblectantur & teſtudine.
Eis ſemper odorata uireſcit felicitas.
Odor gratus & amatus, tota terra ſpargitur.

Super

A Super altaribus diuûm redolet omnis ſuauitas.
Hæc Pindarus. Ego non reddidi numeros. His odoris, uiroris, cantus, alacritatis, tripudiorum tralationibus, deſcribitur beatitudo cœleſtis. Sic & ipſe manifeſtus felicitatis autor & præco: Amplius non bibam de genimine hoc uitis, niſi cum bibam illud in regno Patris mei. En potus & uinum. Similiter apud Ioannem in ripa fluminis Paradiſiaci arbor uitæ ferens fructus ſingulo menſe. Neque enim poſſumus ſenſus erudire noſtros, niſi rebus manifeſtis. Erat igitur conſtans priſcis illis, inſitaq; fides, de præmijs, iuſtitiæ paratis. Itaque Plutarchus hoc indicans: εἰσὶ δ' ὧν παλαιῶν ποιητῶν καὶ φιλοσόφων λόγος ὄντως ἀληθὴς, ὥσπερ εἰκὸς ἦν, ὅτω καὶ τοῖς εὐσεβέσι τῶν μεταλλαξάντων ὄντι τις τιμὴ καὶ πρεσβεία καθάπερ λέγεται, καὶ χώρος τις ἀπετεταγμένος, ἐν ᾧ διαῤῥίπτουσι αἱ τούτων ψυχαί: Si uera ſunt, inquit, ut par eſt, quæ priſci Poëtæ & Philoſophi prodiderunt, pios qui deceſsiſſent, honoribus affici, quemadmodum fertur, eſſeq; eis locum repoſtum, in quo eorum animi morabuntur. Hæc ait Plutarchus, ſequens, ut ubiq; ſolet, ſuperiores Philoſophos. Ex aduerſo autem, de ſupplicijs ſimilia atque noſtri perhibet, in eo quem De facie quę uiſitur in Luna, ex anterioribus Philoſophis audita: πᾶσαν ψυχὴν, ἄνουν τε καὶ σὺν νῷ σώματος ἐκπεσοῦσαν, εἱμαρμένον ἦν τῷ θεῷ μεταξὺ γῆς καὶ σελήνης χωρίον πλανηθῆναι, χρόνον ὁπὸ ἴσον: Omnem, inquit, animam, ſiue dementem, ſiue cum mente, ubi è corpore lapſa eſſet, fato decretum eſt, errare in loco, qui eſt inter Lunam ac terram, non ęquali tempore: ſed iniuſtæ, immoderatæq; ſcelerum pœnas perſoluunt: bonas autem oportet in amœniſsimo aëris eſſe loco, quem inferorum prata dicunt, certo tempore, quo ad expiatæ corpore, quod omnis mali cauſa fuit, exin in patriam uelut poſtliminio reportatæ gaudijs perfruantur. In his Plutarchus, ut uides, criminum expiationem ubi diſceſſum eſt à corpore, fatetur. Variam perhibet expiationem, quòd impuræ
B pendunt pœnas infra cœlum, procul à loco, patriaq; beata. Puriores autem expiantur & ipſæ, ſed lenius, tranquillius, in aëre, donec admiſſæ in patriam, ęternis gaudijs perfruantur. Habes igitur apud eos omnia, quæ libris noſtris celebrantur, de triplici ſorte: aut eorum qui penitus adeunt regna beata, nuſquam remorati: aut qui ſubitò rapiuntur ad ſupplicia: uel quibus purgantur peccata, quibus expiatis, uelut in patriam reuocentur. Purgatorium eſſe infra Lunam & terram, quacunque nobis incognita ratione, modo ſummus iudex decreuerit, in loco quidem non ſancto, ſacro, beato, ſed medio. Quanquam non deſunt, negantes mediam ſortem. Gaudium quoque uides apud eos, gaudium inquam arcanum, ineffabile, quod guſtant beati, expiati. Vides item patriam: uides hunc mundum exilium eſſe, & errorem. Errare, uagari animos, donec in cœlum reuocentur. Item Plutarchus de ſupplicijs improborum apertius ſcribit eodem libro: Extra, inquit, mare Caſpium, & eos qui circa mare rubrum adhabitant, ſunt profunda, Lunæ concaua. Quarum maximam uocant ſpeluncam Hecates, ubi pœnas dant animæ, eorum quæ iam uel perpeſſæ eſſent, uel feciſſent. Hæc etſi fabuloſius de Lunę concauitatibus à Plutarcho dicuntur, ſumma tamen eſt, in profundo receſſu animas pœnas male geſtarum rerum dare. Ex his autem uel arguendus, uel certè declarādus Plutarchus, cum in eo quem inſcripſit, Quomodo deceat adoleſcentem audire poëmata, uult de fluminibus inferorum, & pœnis, Poëtas fabuloſius ceciniſſe. Vel igitur ſibi contradixit; uel ſenſit, uera quidem eſſe ſupplicia, ſed addidiſſe Poëtas quædam fabuloſius, ob quæ eiecti ſint è republica Platonis. Teſtatur igitur Plutarchus, Homerum, Pindarum, Sophoclem, uates priſcos, de pœnis, fœdaq; inferorum habitatione ceciniſſe: ἔνθεν τὸν ἄπωθεν, ἐρεύγονται σκότου, βλωχροὶ δυσφεγγὲς ῥύακος ποταμοί. Hinc eructant ſub immenſis tenebris horrendæ noctis rapida flumina. En Pindarus tenebras illas canit, quæ dicuntur à Deo, Tenebræ exteriores, in quas,

manibus

manibus & pedibus ligatis, iubetur impurus, contaminatusq; proijci. Sic Sophocles C
uates priſcus, Platone uetuſtior, & damnationem miſerorum, & uitam beatorum
egregiè prædicauit: Ϝισόλβιοι ἐκεῖνοι βροτῶν, οἱ παντὰς δερχθέντες τέλη, μολὸν' ὑπ' ἄδου, τοῖς γὰρ μόνοις ἐκεῖ ζῆν ὄλβος, τοῖς δ' ἄλλοις πάντα ἐκεῖ κακά: Terq; quaterq; mortales illi beati, qui uitæ metas has & fines contemplati tendunt ad inferos. His enim ſolis illic uiuere datum: Aliis ſunt illic cuncta mala. Hæc Theologia uetuſta, Naturæ uox, teſtimoniis cœleſtibus poſtea confirmata. Vides eum ter beatos, nimirum beatiſsimos prædicatem, qui uitæ fines reſpexerunt, qui duplices uitæ metas illas, uiuentes ante oculos habuerunt, quarum altera ducit ad bona, altera ad ſumma mala. Beati, ſapientes prædicantur, qui uiuentes ad hæc acres acies intenderũt, hîc defixos oculos habuerunt. Hîc inenarrabiliter, innumeris uocibus prædicantur in ſacris literis beati, qui timent Dominum, qui diligunt iuſtitiam, qui ſpernunt impias & inconceſſas uoluptates, qui finem uitæ ſæpius reſpectant: prædicantur enim propter magna præmia, magnas illas & incomparabiles, ſempiternasq; delitias. Quia declaraberis Deus, in immortalitatis & diuinitatis gradu locaberis, tenebris horrendis euitatis.

Teſtimonium Plutarchi, Iamblichi, Marci Tullij, Pythagoræ, de præmijs ac ſupplicijs poſt uitam.

CAP. XXVIII.

SIMILIA prodidit Plutarchus de ſupplicijs, in eo, quo ſcripſit an rectè dictum ſit, Viuendo latita, à priſcis Theologis ac Philoſophis mutuans, Eſſe tertiam uiam, eorum qui impiè, legumq; præuaricatores uixiſſent, quæ tradat, animas εἰς ἔρεβός τι καὶ βάραθρον, in uoraginem quandam, teterrimumq; barathrum, ubi ſonantia noctis horrendæ flumina rapiant & auferant è medio celandos obliuione ſempiterna pœnis addictos κολαζομένους. Neq; enim eſſe uultures ad inferos, qui fibras ſemper renaſcentes, iecurq; iam uel roſtris illis, uel tabo conſumptum depaſcantur. Neque ſaxa quoq; & pondera ceruicibus miſerorum ſemper impendentia, quorum iam corpora & neruos, brachiaq; labor & tempus abſumpſiſſet, ſed unum uerum ſupplicium eſſe malorum, quòd funditus è medio tolluntur, nullis amplius eos actos præcipites in flumen obliuionis æternæ, uiſuris, in abyſſum pelagusq; profundum hauſtos, uitæ omnis, motus, lucis expertes. Vera igitur definitio Plutarchi, de ſupplicijs æternis, quòd longius à Deorum regnis ſcelerati ſummouentur, in tenebroſum, profundum, longiſsimum à luce & uita, omniq; actione carcerem truduntur, merito uocatum ἀῤῥήτου, ἀόρατου, infandum, inuiſibile. Has ſeruator tenebras exteriores appellat. Has arbitratur pœnas Plutarchus, quòd luce & commercio bonorum, beatiſsimaq; actione uitæ priuantur. Nemo eos amplius aſpiciet obſcuros, ignotos. At Iamblichus qui uitam dogmataq; priſcorum Pythagoreorum diligenter, accurateq; perſcripſit, decerpens ex omnibus illis, Mors, ait, non modò non eſt extimeſcenda pio, ſed multomagis etiam optanda. Aut enim pereunte anima cum corpore, fit omnium malorum reſolutio: aut ea remanente poſt diſceſſum, reſoluto corpore continget uita beatior, Sed quoniã eſt hoc poſtremũ (claret enim animã eſſe immortalẽ) certè nulla eſt alia uia certa ſalutis, quàm ut optimam, prudentiſsimamq; uitam agamus. Nihil enim fert ſecum anima tendens ad alteram uitam, quàm probitatem, uel improbitatem, quæ plurimum prodeſſe, aut obeſſe defuncto noſcuntur. Atq; anima quidem melior μετὰ θεῷ οἰκεῖ, cum Deo habitat, per cœli regiones beatas inuecta. Quæ uerò ſeſe factis impijs contaminauit, impietate, impuritateq; ſordeſcẽs, proficiſcitur ad iudicia ſubterranea, meritis pœnis deputanda. Ob quam cauſam, co-

nandum

A nandum eſt in hac uita, dum licet, & datur, uirtutem ac ſapientiam indipiſci. καλὸν γὰρ τὸ ἆθλον, καὶ ἡ ἐλπὶς μεγάλη: Pulchrum enim eſt præmiũ, & ſpes ingens. Audendumq; ei, qui in hac uita moratur, ut omnes uoluptates, corporeaque ornamenta, tanquam aliena à ſeſe abijciat, non alieno, ſed ſuo cultu animum ueſtiens, ſapientia, & iuſtitia, reliquis ue uirtutibus: Sicq; expectet profectionem ad alteram uitam, uelut abiturus, cum uoluerit fatum. Quod cum ita ſit, non magnis pecuniarum aceruandarum curis æſtuandum, non gloriæ, non ambitionis: ſed prudentiæ, ueritatis, & animi, ut ſit quàm optimus, ſtudium capeſſendum. Neque enim fas eſt, quæ uili æſtimari debuiſſent, plurimi facere: neque rurſum, quæ magno in pretio decuiſſet haberi, nihili pendere. Non corporum igitur, & opum, ſed animi. Non enim ex opibus uirtus, ſed ex uirtute opes. Viro igitur pio, neque uiuo, neque mortuo, mali quicquam euenire poteſt: Nec uiuus, uel mortuus à Deo negligitur. Hæc Iamblichus, ex Platone, ut dixi, decerpta. Idem, immemores ſui, diuinarumq; rerum obliuioſos, omniaq; ſtultè credentes, ait à priſcis deſignatos, fœminis urnas ad inferos geſtantibus. Quidam, inquit, eruditus, animum ſtultorum urnam dicebat eſſe, propter credulitatem, tum propter inſatiabiles cupiditates: τὴν δὲ κόσμινον ὡς ἔφη πρός με λέγων τὴν ψυχὴν εἶναι. τὴν δὲ ψυχὴν κοσκίνῳ ἀπεικάσαι τῷ θεῖν αὐοίτων ὡς τετρημένην, ἅτε ὂ δυναμένην σῴζειν, δι' ἀπιστίαν τε καὶ λήθην. Diuinè quoque refert idem Iamblichus, Pythagoram de pœnis inferorum non ſecus atque in uera religione habetur, ſtatuiſſe, admonuiſſéque potius omnem contumeliam perferendam, quàm adduci ut hominem interficias. πολλῷ δὴ μᾶλλον ἀδικεῖσθαι, παρεῖναι ἄνθρωπον, ἢ κτεῖναι ἄνθρωπον, ἢ ἄδικα γὰρ κεῖσθαι τὴν κείσιν. Marcus quoque Tullius Romanorum omnium eloquentia facilè princeps, cuius teſtimonium in rebus grauiſsimis pro cunctis Romanis ſufficit, utranque ſortem bonorum ſcilicet ac malorum, credidit ac memo-

B rauit, antiquæ famæ ſubſcribens: Illi igitur, inquit, impij, quos cecidiſtis, etiam ad inferos pœnas parricidij luent: uos uerò, qui extremum ſpiritum in uictoria effudiſtis, piorum eſtis ſedem & locum conſecuti,

C

De Mundi Exitio.

MVNDVM aliquando immenſis ignibus conflagraturum, etiam Stoici crediderunt. De quo Athenagoras: τότω καὶ οἱ ἀπὸ τῆς στοᾶς ὑπὸ λόγῳ ἐκπυρωθήσεσθαι τὰ πάντα, καὶ πάλιν, ἵστασθαι φασὶν ἑτέραν ἀρχὴν τοῦ κόσμου λαβόντες: Hac ratione & Stoici, inquit, omnia inflammanda in poſterum, rurſúmque reficienda, aſſeruerunt, aliud exordium mundi introducentes. Hæc & Ouidius uidetur reſpexiſſe cum cecinit,

Eſſe quoq; in fatis reminiſcitur, affore tempus,
Quo mare, quo tellus, correptaq; regia cœli
Ardeat, & mundi moles operoſa laboret.

Affirmantur eadem ab Euſebio, dicente id fuiſſe placitum Heraclitiſ & Empedoclis: τὸ δὲ γενέσθαι πάλιν τοῦ δὲ παντὸς φθορὰν, ὃ μόνον χριστιανοῖς ἀλλὰ καὶ τοῖς παρ' ἕλλησιν ἔδοξεν σοφοῖς δηλονότι, ὡς ἡρακλείτῳ τῷ ἐφεσίῳ, ὡς ἐμπεδοκλεῖ: Totius, ait, iſtius mundi interitum fore, non ſolum Chriſtianis uiſum, ſed & Græcorum ſiue Gentium ſapientibus, ut Heraclito Epheſio, & Empedocli. Lucanus item, ſiue quòd eſſet Stoicus, ſiue quòd hæc de inflammatione & interitu mundi fama uetuſtiſsima ſit, longo ſeculorum ſucceſſu ad poſteros deuoluta, in eam conſentit:

Inuida fatorum ſeries, ſummiſq; negatum
Stare diu, nimioq; graues ſub pondere lapſus
Nec ſe Roma ferens. Sic cum compage ſoluta
Secula tot mundi ſuprema coëgerit hora,
Antiquum repetens iterum chaos: omnia miſtis
Sidera ſideribus concurrent: ignea pontum
Aſtra petent: tellus extendere littora nolet,
Excutietq; fretum: fratri contraria Phœbe
Ibit, & obliquum bigas agitare per orbem
Indignata, diem poſcet ſibi. totaq; diſcors
Machina, diuulſi turbabit fœdera mundi.

D

Lucanus quidem hæc. Patruus autem Seneca ſuæ fortaſſe ſectæ ueſtigijs inſiſtens, in Epiſtolis eadem: Non terra, inquit, non cœlum, non ſemper hic omnium rerum contextus, quamuis Deo agente ducatur, non ſemper tenebit hunc ordinẽ, ſed illum ex hoc curſu, dies aliquis deijciet. Lucretius quoq; quanquam non Stoicus, idemq; Poëta melior quàm Philoſophus, credo quòd hæc apud Stoicos legiſſet:

Vna dies dabit exitio, multoſq; per annos
Suſtentata ruet moles, & machina mundi.
Nec me animi fallit, quàm res noua, miraq; menti
Accidit exitium cœli, terræq; futurum.

Lucanus igitur copioſius expreſsit quod à Chriſtianis exiſtimatur & prædicatur de his, quæ in interitu mundi contingent. Primum machinam mundi ſolutis uinculis omnium rerum, turbandam, reuerſuramq; ad antiquũ chaos: meminit horæ ſupremę, de qua in ſacris literis creberrima mentio. Quodq; etiam in noſtris literis refertur, cœlum inuoluendum ut libri uolumen, ſic idem, Sidera ſideribus concurſura, igneaq; aſtra

A astra in mare lapsura. Id Esaias, Tabescet omnis militia cœlorꝝ, complicabuntur sicut liber cœli, & omnis militia eorum defluet sicut defluit foliũ de uinea & de ficu. Et Seruator in Euangelio, Astra de cœlo cadent, & uirtutes cœlorum mouebuntur, & tunc apparebit signum filij hominis. Et Dauid, Ipsi peribunt, cœlum & terra, uirtutes cœlorum astra. Diuus autem Petrus sæpe repetit in secunda epistola, Cœlum & elementa igni absumenda, in die iudicij reseruata igni: οἱ δὲ νῦν οὐρανοὶ καὶ ἡ γῆ, αὐτῷ λόγῳ τεθησαυρισμένοι εἰσὶ πυρὶ τηρούμενοι εἰς ἡμέραν κρίσεως: Cœlum istud quod nunc est & terra, secundum uerbum eius igni reposita sunt in diem iudicij. Deinde, ἐν ᾗ οἱ οὐρανοὶ ῥοιζηδὸν παρελεύσονται, στοιχεῖα δὲ καυσούμενα λυθήσονται, καὶ γῆ καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ἔργα κατακαήσεται: In qua die, cœli fluminis instar præteribunt, elementa autem incensa resoluentur, & terra & quæ in ipsa sunt colliquescent. Paulò pòst, diem Domini commemorans ait, δι' ἣν οὐρανοὶ πυρούμενοι λυθήσονται, καὶ στοιχεῖα καυσούμενα τήκεται: Per quam cœli inflammati & elementa liquescent. Hæc diuus Petrus. Sibylla quoq; commemorat amnem sulphureũ de cœlo labentẽ. Non tacuit etiam alia prodigia, quæ fore in fine mundi in nostra Theologia prædicuntur. Videntúrq; ad alia Poëtæ, hæc in libris Sibyllinis legisse. Non dissenserunt autem, si rectè iudices, Stoici à Christianis in reparatione mundi. Siquidem & nostri mundum nouum, & terram nouam fore uaticinantur. Senseruntq; Stoici reficiendum mundum, non eundem, sed quasi renouandum, aliumq; restituendum. Nostri quoq; interitum mundi, renouationem interpretãtur. Quorum Eusebius: ὁ παντελὼς πρὸς φθορὰν ὁ κόσμος χωρήσει, ἀλλὰ πρὸς ἀνακαινισμόν: Non prorsus, inquit, mundus in occasum tendet, sed ad renouationem. Hippolytus quoq; & Hieronymus & Eusebius idem alibi, & alij plerique, eadem fatentur: Eusebius scripturam sacram interpretans, quæ de interitu mundi apud Esaiam uaticinatur: ἐπιτηρῆσαι ἐγκαυθῆναι ἄξιον γεγραμμένας αὐτὸ λόγος, ὡς ὁ φθορὰν, ὁ δὲ ἀπώλειαν, ὁ ὁ ἀφανισμὸν ἕκαστος τῶν ὁρατῶν σημαίνει ὁ λόγος, ἀλλ' ὡς ἂν ἐλισσομένης βίβλου φανερῶσις τὰ ἐν αὐτῇ γεγραμμένα, ὁ μὴν φθείρεται ἡ βίβλος, ὃν αὐτὸν τρόπον ἀνελιττομένης ἡ περιεχόσης τὰς τῶν σύμπαντος αἰῶνος πράξεις, αἱ αὐτιλείψονται δυνάμεις ἀπρέπουσαι τῇ νῦν ἐν ἀέρι διαβιβῆς. τό τε δὴ αἱ αὐτιλείψονται δυνάμεις αἱ πάλαι δίκην ἄστρων πολλοὺς ἀπατήσασαι πεσοῦνται, ὧν καὶ αὐτὸς ὁ Σατανᾶς μετασχηματιζόμενος εἰς ἄγγελον φωτὸς πεπτωκεν ὡς ἀστραπὴ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. Quę sunt, Obseruare hoc loco operæpretium, quæ dicantur: non enim interitũ, aut abolitionẽ, uel perditionem cœli futurã dicit prophetia: sed sicut inuoluto libro, declarãtur & panduntur ea quæ sunt inscripta, liber autẽ non deletur: sic obuoluto libro quo totius æui res gestæ continentur, aduersæ potestates decident ex habitione aëria. Tunc inquã hæ, quę quondam quasi stellæ multos solerent decipere, cadent. Quãdo & Satanas ipse in Angelũ lucis transfiguratus, cecidit tanquam fulgur de cœlo. Hæc Eusebius, non quidem declarans quomodo sit rerum innouatio futura, sed tamen sentiẽs non abolendũ mundum: Astrorum autem lapsum hoc duntaxat loco, in Dæmonas referens. Quod & Cyrillus apertè sentit: ὅτι τῆς θείας ὀργῆς ἡ ἔφοδος οὐ τὴν μόνην ἥξει τῶν ὑπὸ γῆς, ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτῶν δραμεῖται τῶν ἀκαθάρτων πνευμάτων, κοχλαδίσουσι γὰρ δι' ἧς ὑβρίσαντο δίκης τὸν τοῦ θεοῦ μαχαίραν, τετυραννηκότες μὲν ἐπὶ χρόνοις μακροῖς, καὶ ὅλην ἀπωλέσαντες τὴν ὑπουράνιον ἐξαιτούμενοί τε τῶν δυσσεβῶν τὰς δίκας: Diuinæ iræ impetus, non solùm contra terrestria desæuiet, sed etiam contra ipsos immundos spiritus: plectentur enim gladio illo diuino, cuius iustitiæ subiacent qui longo olim tempore tyrannidem exercuissent, totaq; subcœlesti habitatione amissa, pœnas reposcentur suarum impietatum. Vides hic refugere Græcos, fateri astra peritura, uirtutesq; cœlorum Dæmonas, quàm astra malunt interpretari. Subdit autẽ Eusebius eadẽ asserens: πρώτας ἢ μετελθεῖν τὰς γὰρ τοῦ ἀερίου τόπου πονηρὰς καὶ αὐτικειμένας δυνάμεις ἡ λεχθεῖσα μάχαιρα τοῦ θεοῦ, δευτέρας ἔρχεται τὰς ὧν ἡ γῆς τῶν ἀσεβῶν ψυχάς: Primũ, inquit, gladius Dei corripiet sceleratas & aduersas in loco aërio potestates, exinde

impiorum in terra degentium animas. Hic & hoc loci uirtutes cœleſtes interpretatur C
non ſtellas ſed Dæmonas potius, quia non prorſus cœlum perdendum opinaretur.
In hac item ſunt alij Theologi Græcorum, quorum autorum grauiſsima eſt opinio.
Siquidem idem quem ſuperius nominaui Cyrillus, ubi Eſaias ſcribit, Quia cœli ſicut
fumus liqueſcent: θάνατον δὲ τῶν στοιχείων εὐφυῶς ὀνομάζει τὴν εἰς τὰ ἀμείνω μεταβολὴν, ἐπὶ τῇ τοῦ
ἀεὶ κτήσεως ἀνακαινισμὸν οἷον ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν, καθάπερ ἤδη σωμάτων τῶν ἀνθρωπίνων ἔστιν ἃ φησὶν,
λυομένων δὲ στοιχείων, τὸ σωτήριόν μου εἰς τὸν αἰῶνα ἔσται: Innouationem, ait, reparationemq́;
ad meliorem ſtatum appoſitè dixit mortem elementorum. Itaq́; fore prædicit quem-
admodum corporum humanorum, renouationem rerum creatarum, quaſi à mor-
tuis reſurrectionem. Reſolutis autem elementis, ſalutare meum erit, inquit, in æter-
num. Eadem alius Theologus affirmat, qui Seuerus dicitur: ὁ παντελῆ λέγων ἀπώλειαν
οὐδὲ γὰρ οἱ κατοικοῦντες αὐτὴν ἄνθρωποι τοιαύτην ὑποσύσονται, ἀλλὰ τὴν πρὸς καιρὸν καὶ δι' αὐτῆς εἰς
ἀφθαρσίαν μεταβήσονται. Quæ ſunt, Non omnimodam dicit conſummationem: Neque
enim & hi qui inhabitant ipſam terram, tali interitu ſubiacebunt, ſed temporariam,
per quam in corruptionem mutabuntur. Hæc à Theologis Græcis pari conſenſu ap-
probantur, quæ noſter ſenſit & affirmauit Hieronymus. Qui in id quod ait Pſalmus,
Et ſicut pallium inuolues eos, & mutabuntur: Ex quo, inquit, oſtenditur perditio-
nem cœlorum non interitum ſonare, ſed mutationem in melius. De quibus dicitur,
Erit cœlum nouum, & terra noua, quæ ego faciam permanere in conſpectu meo,
probat etiã ex eo, quòd omnis creatura ingemiſcit, ut mutetur & ipſa in melius, cum
non animæ ſolum ſuapte natura immortales, ſed etiã corpora glorificabũtur, & præ-
teritis antiquis, facta fuerint omnia noua, conformãdaq́; eſſe omnia, ſicut & Seuerus
opinabatur, hominũ innouationi. Deniq́; cõcludit, tametſi ſententiæ alternarẽt, glori
ficatis & innouatis hominibus cætera innouationẽ ſecutura: nulla putans poſſe cõſe- D
cutione deduci, ut peritura ſint omnia, cum hominũ animæ immortales, corpora ue-
rò immortalia ſurrectura, maxima ac prȩcipua mundi pars, non ſinit in nihilum redi-
genda, ſed futura potius meliora. Qui dicit omnem mundum in nihilum abiturum,
dicit etiam animas hominũ & corpora, præcipuã mundi partem. Hoc autem ueritati
eſt contrariũ. Ex ſuperioribus autem Diui Petri teſtimonijs oſtenditur, reſoluẽda ar-
dore omnia & cõſumenda: Cœlum uidelicet & elemẽta, terrã & omnia terreſtria. Sed
quoniã horribile eſt ad cogitandũ, ut in nihilum redeant omnia, & tum rationes, tum
ſacrarũ literarũ teſtimonia nihil tale minari noſcuntur (Nam & idem ille Diuus Pe-
trus, qui toties tantaq́; aſſeueratione clamauerat, igni cœlum & terram & omnia ter-
reſtria conſumẽda, affirmat fore cœlum nouum terramq́; nouam, idq́; ſecundũ pro-
miſsionẽ diuinã, Καινὸς ὁ οὐρανὸς, καὶ καινὴ γῆ κατὰ τὸ ἐπάγγελμα αὐτοῦ προσδοκῶμεν, ἐν οἷς δικαιοσύνη
κατοικεῖ) uidetur hoc conſtantiſsimè tenendum, in quo Stoici quoq́; conſentiebãt cum
Theologis, interitũ fore rerum quas cernimus, ſed ita, ut reſolutis his, ſit alius mun-
dus, ſiue ex his reparatus ſiue aliũde introductus. Atq́; cœlum nouum, & noua terra,
ſiue nouus mundus, ut Stoici tradebãt, aut ex his ipſis rebus reparãdus reficiẽdusq́;
eſt, aut alius quidã futurus mundus. Primum igitur tota Theologia clamat, cœlum
& terram reſoluendã. Secundò, reſoluẽda per ignem omnibus intra cœlum & terrã,
cum ipſis ſimul incenſis. Hæc accenſio ſine dubio ita cuncta reſoluet, ut penitus inter-
eant & aboleantur. In nouo autem mundo omnes conſentiunt. An ergo ex cineribus
illis reliquijsq́; exuſti mundi ſit tanquã Phœnix ex cineribus ſuis reparãdus, an futu
rus alius quidam alterius generis mundus, hoc cognitu digniſsimum eſt, maximeq́;
neceſſarium. Duobus ergo ſenſibus poteſt intelligi mundi perditio ac renouatio. Pri
mus eſt, ut omnibus rebus cœleſtibus & terreſtribus conſumptis, futurum ſit aut

Chaos

A Chaos, aut id quod erat ante mundum (erat autem nihil.) Secundo, ut abiecta hac forma & natura, penitusq; in nihilum redacta, succedat alia uice eius. Hic innouatio potest intelligi, aut ex illis mundi reliquijs, ut dixi, aut ex alijs quibusdam rebus alter mundus. De perditione prorsus secunda sententia uera est. De innouatione, an renouanda sit terra & aqua & aër, & quasi reformandus ueluti uas recoctum, nouumq; redditum, an pro præsenti futurus sit alius, alia natura, alia substantia, alia forma mundus, in quo non aqua, non aër, non terra, non cœlum ac sidera, sed alius quidam mundus, difficile expedire est. Videtur autem hoc postremum Theologia uaticinari, nullam rerum harum corruptibilium futuram, sed alium quendam mundum. Ac diuus Petrus duobus locis, clarum super hac re præbuit testimonium, in libris recognitionum, quos discipulus eius Clemens conscripsit, & in hac secunda epistola. Sed primum audiendus est Didymus ille uidens, à quo potest cognitio & finiendi mundi & innouandi, & ratio cur finem sit habiturus, percipi: παλειωμένων πάντων τῷ ὑπὸ χρόνον. τὰ γὰρ χρονικὴν ἀρχὴν ἐν τῷ γίνεσθαι λαχόντα, πολλῷ χρόνῳ παραπρέχοντα παλαιοῦται, τὸ δὲ παλαιούμενον, καὶ τὸ ἐλλείπεσθαι αὐτοὺς σημαίνει παρεληλυθέναι τὴν χρείαν, καθ' ἣν συνεβάλλοντο τῇ παρούσῃ διακοσμήσει, ὡς γὰρ τὸ περιβόλαιον ἐλλείπεται μετὰ τὸ πληρῶσαι τὴν χρείαν, ὅτως ἐπεὶ καὶ τὸν οὐρανὸν, ἅμα τῇ γῇ, πάλιν ἀνασοιχειώσις ἔσαι μετὰ τὸ παρελθεῖν αὐτὰ ἤτοι τὸν λέγοντα σωτῆρα, ὁ οὐρανὸς καὶ γῆ παρελεύσεται: Omnia, inquit, tempori subiecta, senescunt. Nam quæ temporis principium nascendo habuerunt, longo tempore antiquantur. Quod ergo canit Psalmus, Veterascent, & mutabuntur: designat eum usum abijsse ac defecisse, quo rerum ordines sustinebant alebantq;. Vt enim indumentum ubi officio functum fuerit, obuoluitur; sic cœlum ac terræ functæ muneribus suis abibunt, rerumq; erit restitutio, iuxta dictum Seruatoris, Cœlum & terra transibunt. Huc usque Di-
B dymus. Quibus probatissima ratio proponitur, cur mundus finem sit habiturus. Hæc autem summus docet Theologus. Primum, mundum antiquandum, uetustate & senio interiturum; sed non eo senio quo res mortales corrumpuntur atque abolentur. In cœlo tale senium nullum est; sed aliud quoddam cuius similitudo ex uestibus ostenditur, cum deponimus eas, ubi nobis esse usui desijssent, tanquam inutiles eas exuimus atque obuoluimus. Sic mundus, id est, cœlum non eò delebitur, quòd eadem uetustate atque omnia animalia, arbores, maria, montes, aliquando sit defecturus, sed quia cessabit usus eius, quo rerum tantos ordines peragebat. Totus autem usus iste cœli, est lucis, caloris, motus, ut omnia gubernet, gignat, alat, uitam omnibus suppetat. Hæc autem hominibus fiunt. Homini fulgent sydera, homini nascuntur plantæ, animalia, hominis est terra domicilium. Vt terra hominis est, sic omnia terrestria. Ac quoniam terrestria à cœlestibus aluntur, ea ratione apparet cœlestia fuisse reperta, ut habitatoribus terrarum deseruissent. Itaq; omnes usus, omnes uisibiles ordines, ac rerum facultates, ad hominem reuocantur. Hominibus igitur eiectis in sempiternum è terra, cui florebunt campi & montes, quibus equi, boues, cæteraq; animalia nascentur? Cui cœlum fulgebit? Quis contemplabitur admirabiturq; cœli mirabiles ordines, ortus & occasus certos & ratos? Quibus Sol iam sua luce saciatis noctem relinquet, nocte quoque ex quiete refectis iucundam referet lucem, idq; uicissim per totum orbem, alijs diem præsentia, alijs noctem absentia efficiens? Sic item dum alijs æstatem accessu, alijs hyemem discessu præbens, ab utroq; Tropico iter uicissim mirabiliq; ordine peragens. Semper agens nunc æstatem, nunc hyemem, ut omnia reficiantur, humores concrescant, fruges matureſcant. Hoc ordine soli terrarum coloni, totum circumquaq; orbem sursum ac deorsum occupantes, fruuntur. Solis ipsis ostenditur excogitatus. His eiectis, aut ad meliorem for-

tem, quoniam hæc mortalia & corruptibilia ſunt, ſolum corpoream uitam, non ma- C
ius quoddam optatiſsimumq; bonum habentia, receptis, quid Sole opus erit, cum uita corporea non erit opus? Cum erit alia uita, quam & rerum humanarum probat neceſsitas, & myſteria cœlitus reuelata demonſtrant. Adueniente maxima Solis luce, lucernæ & faces remouentur: adueniente maxima uita, qua maior deſiderari non poſsit & melior, uſus iſte corporeæ uitæ prorſus ceſſabit. Hæc autem efficiuntur à Sole, omnium mortalium formarum autore. Qui nactus terreſtrem humorem, omnes generatim ſpecies elicit è terra, hominisq; peragitur is uniuerſus ordo. Quibus amotis, uanus & inutilis erit. Hoc ergo dicebat Didymus, eadem diuus Petrus, & hoc ſenium eſt mundi. Sed duplex poteſt intelligi mundana uetuſtas, naturalis corporis ipſius ætherij, quod ſit natura ſimiliter atque alia corruptibile, quod neq; ratio concedit, & tota Philoſophia ac Theologia negat. Ratio enim oſtendit, ætherium corpus eſſe incorruptibile: quoniam quod futurum erat cauſa cæteroꝝ, ipſum oportebat eſſe incorruptibile: ne ſi & ipſum interiret, reliquarum rerum eſſet exitium. Quod etiam fuit tot ſeculorum lapſibus incorruptibile, de cuius magnitudine & qualitate nihil abierit, apparet ſemper in poſterum fore incorruptibile. Nam futuri interitus ac ſeneſcentiæ, aliqua iam indicia præceſsiſſent: præceſsiſſet mutatio ab exordio ad hanc ætatem: de corpore quoque, quemadmodum in arboribus, montibus, ſcopulis, animalibus ſeneſcentibus, aliquid decidiſſet. Non conſtaret idem Sol, non eadem fulgoris eſſet plenitudo, idem radiorum uigor. Hæc igitur ſenectus nuſquam eſt. Hanc inſeneſcentiam Plato, Ariſtoteles, noſtriq; pariter decantant. Ac Plato in Timæo, Deum ita feciſſe hunc mundum, ut nullam iniuriam poſſet recipere:
ἐπὶ δὲ ἵνα ἀγήρων καὶ ἄνοσον ἢ αὐτὸν ἐτεκτήνατο, κατανοῶν ὡς ἃ ξυνισᾶ τὰ σώματα θερμὰ καὶ ψυχρὰ, καὶ D
πάνθ' ὅσα δυνάμεις ἰσχυρὰς ἔχει περιεστάμενα ἔξωθεν καὶ προσπίπτοντα ἀκαίρως, λύει καὶ νόσους, γῆρας τε
ἐπάγοντα φαίνειν ποιεῖ: διὰ δὴ τὼν αἰτίαν, καὶ τὸν λογισμὸν τόνδε, ἕν ὅλον ἐξ ἁπάντων, τέλεον καὶ ἀγήρων καὶ ἄνοσον αὐτὸν ἐτεκτήνατο. Quæ ſunt, Præterea ut eſſet inſeneſcibilis & ægritudinis expers, intelligens quòd ea quibus conſtant corpora calida & frigida, & quæ ualidas habent uires, exterius imminentia, & importunè incidentia, diſſoluunt, ægritudinesq; & ſenium adducunt, & interitum. Ob hanc cauſam hæc ſecum perpendens, unum totum ex omnibus perfectum, inſeneſcibile, ægritudinis expers, ipſum molitus eſt. Hæc antea Timæus Pythagoreus tradiderat, Doricè loquens, ἀκήρατον τῶν ἐκτὸς κηρῶν. ὐ γὰρ ἦν πλὴν πάντων ἄλλα: Incorruptibile ab omni exteriori corruptione. Nihil enim eſt extra mundum. Cauſam quoque immortalitatis mundi dicit eſſe, quòd ubi ſit rerum & elementorum æqualitas & eadem proportio, alterum ab altero non poſsit offendi, indiſſolubilem temperaturam habentia. Similiter Ariſtoteles cœlum ait eſſe στοιχεῖον ὅσαν ἕτερον τῶν τεττάρων ἀκήρατόντε καὶ θεῖον: Elementum ſubſtãtia à quatuor reliquis diuerſum, incorruptibile & diuinum. Hæc non illi ſolum putauerunt, ſed etiam à noſtris facile conceduntur. Chryſoſtomus eloquentiſsimè, ut omnia: ὐκ ὁρᾶς τοῦτον τὸν οὐρανὸν, πῶς καλὸς, πῶς μέγας, πῶς ποικίλως τοῖς ἄστροις ἐσεφάνωται χωρῶ, πόσον διήνυσε χρόνον, πεντακισχίλια γὰρ καὶ πλείω ἔτη λοιπὸν ἔσηκεν, καὶ τὸ πλῆθος τὸ ὐκ ἐωήγαγεν αὐτῶ γῆρας. ἀλλ' ὥσπερ σῶμα νεὸν καὶ σφριγῶν, ἀνθοῦσαν ἔχει καὶ ἐνακμάζουσαν αὐτῶ τὴν ἡλικίας, τὴν ὥραν, ὅτω δὲ καὶ ὁ οὐρανὸς, ὅπερ ἐξ ἀρχῆς ἔλαχε κάλλος, διατήρησε, καὶ οὐδὲν ὦν τὸ χρόνω γέγονεν ἀδυνέσερος. Non ne uides, inquit, cœlum hoc ut pulchrum, ut ingens, ut aſtrorum choreis uarium? Quãtum temporis uiguit? Quinque ac plus annorum millia proceſſerunt. Et hæc annorum multitudo ei non adduxit ſenium, ſed ut corpus nouum ac uegetum, floridæ uigentisq; iuuentæ uiret ætate: ſic cœlum quam habuit à principio pulchritudinem, ſemper eadem permanſit, nec quicquam tempus eam debilitauit. hæc Chryſoſtomus

A mus. Verè igitur ſuapte natura inſeneſcibile & inuariabile eſt cœleſte corpus, indelebilisq; eius pulchritudo. Eſt enim puriſsima ſubſtantia, expers omnis iniuriæ, loco & natura. Corrumpuntur autem omnia aut ab igne, aut aqua, aut aëre, aut terra, longè lateq; à cœlo diſtantibus. Philo igitur Iudæus, uir eloquentiſsimus, dogma Theologiæ Moſaicæ, teſtatur eſſe, cœlum creatum quidem, ſed non interiturum: quanquam ex libris Moſaicis non probat quod aſtruit, ſed rationibus duntaxat depugnat, alia labefactari detrimentis extrinſecus irruentibus, alia malis inteſtinis: ut ferrum ſi rubigine corrodatur, ſui ipſius interno malo depaſci: ſin domo uel urbe concremata, & ipſum concremari contingat, alieno morbo diſſolui: ſic animalia uel propriis morbis cadere, uel cædibus externis, quorum nihil euenire poſsit mundo. Sed illa præponderat ei ratio, quòd à Natura propter ingens robur inſuperabili, contineatur, omnes iniurias quæ poſſunt accidere ſuperante. Illa quoque uidetur ei ualidiſsima, nullam fore unquam cauſam, ob quam Deus in perniciem operis tanti ſeſe uertat. Hæc ille: quæ poſt melius examinabuntur. Hæc igitur eſt prior inſeneſcentia à nemine negata. Alia eſt quam Philoſophi neſcierunt, cum uſus cœli inutilis erit, ignis eius & lumen, nulli proderit. Seneſcet ergo cœlum, quia ſeneſcet uſus & cauſa creati & permanſuri cœli. Ideo enim creatum fuerat durabile, ut nunquam uitam hominum interrumperet, & quoad ipſe Deus uellet, uiuerent. Succedente uita meliore, quæ nullam à Sole & ſtellis habeat dependentiam, quid eis amplius erit opus? Diuus igitur Petrus docet promiſsionem eſſe cœleſtem, de mundo nouo & terra, in quibus iuſtitia habitat. Amoto igitur præſenti, ſuccedet cœlum & mundus, in quo iuſtitia inhabitat. Non habitat autem iuſtitia niſi in cœlo, ut Plato quoque & Poëtæ dixerunt, in propriæ charitatis ſanctitatisq; domicilio. Apud homi-
B nes regnat potius iniuſtitia, quę & diluuium adduxit, & incendiū urbium impiarum profudit, quarum ſuperbia & iniuria maxima memoratur. Iuſtitia autem non ſolùm ipſe eſt Chriſtus, à quo omne ius manat, omnis ordo, omnis lex (Nam & Stoici legem dixerunt rationem ſummi Iouis, omne moderamen, & ad eum ſpectat omnium bene & malefacta dijudicare) ſed etiam omnes qui cœlum adierunt, non ſine iuſtitia peruenerunt. Inde exulant æternum cædes, rapinæ, quidquid poſsit iuſtitiam profanare. Hoc cœlum reſtabit, hoc uigebit tanquam melius, cum genus humanum ad uniuerſale iudicium adductum fuerit, cum dabitur pietati ingens præmium, alijs ad cœlum Empyrium, quod ſolum erit, ſplendentesq; domos aſcendentibus, alijs ad tenebras exteriores in centro terræ detruſis. Alij ſuſpicient tantum fulgores æternos, & quaſdam quaſi procul uiſiones intuebuntur, uoces diuinas longè reſonantes audient, medij inter undequaque beatos, & undequaque miſeros. Cœlum igitur iſtud ad corpoream uitam repertum renouabitur. Cœlum Empyrium reſtabit, implens fulgore terras. Tunc erit lumen Solis ſeptem uicibus maius quàm fuiſſet. Solem, pro lumine ampliſsimo, largiſsimoq; illo Empyrij cœli, quod ab altiſsimis ſedibus omnia ſurſum ac deorſum immenſo lumine colluſtrabit, Vate uſurpante. Reſtabit autem terra, ad quam exuſti cœli reliquiæ peruenient, tametſi æthereria ſubſtantia leuiſsima ſit, qualis nubium albentium, puriſsimarum, altarumque. Reſtabit terra initium mundi, quæ in æternum ſtat, purgata tamen & complanata collibus ac montibus, quod Sibylla dixit. Docuit igitur diuus Petrus in Epiſtola apud Clementem in Recognitionibus, quomodo nouum cœlum ſit futurum. Dixit enim ſuperius, ὁ νῦν οὐρανὸς, præſens hoc cœlum quod cernimus, hoc cœlum quod aſpicis igni reſeruatum. Apud Clementem uerò multa ſuper hoc, Simonis magi refellens impietates, diſſerit. Vt ſuperius Philoſophorum poſitæ ſententiæ de mundi

exitio

exitio perpendantur, dicendum est, si Stoici, & Lucretius, ut dicta eorum probare C.
nituntur, rerum abolitionem naturali necessitate futuram suspicantur, facilius futurum, ut rationi iudicioq; Aristotelis & Christianorum, mens conquiescat, quàm suspitionibus eorum. Vera enim est sententia Chrysostomi, quam prior Aristoteles, maiorq; Plato, conceperant, corpus ætherium liquidissimæ substantiæ suapte natura nec dissolui, nec ullo senio, quemadmodum rerum terrestres, posse contabescere. Quòd enim tot annorum curriculis illæsum fuit, cuius magnitudinem, pulchritudinemq; corporis, nulla temporis iniuria labefactauit, nulla seculorum macula uitiauit, utique tale semper futurum est, cuius fulgor nec unquam impalluisse, nec decreuisse perspectus est, quod pati debuit aliquando tot antè seculis, si futurum erat; certè nunquam patietur, nec aut senio debilitatum, attritumq; diffluet, nec ardoribus ullis, cuius est altissima regio, cunctis ignibus inaccessa, concremabitur, nec ullam quàm cætera corpora iniuriam recipiet. Aliæ rationes apud Aristotelem uideantur. Quòd igitur Plutarchus ait in libro contra Stoicos, eos apertè prædicare, τὸς θεὸς ἅπαντας εἶναι γενομένους, ὑφ' ὕδατος κατ' αὐτὸς ὥσπερ κηρινὲς ἢ καττιτερίνους πινάς: Vniuersos Deos creatos esse, & interituros, liquefaciendos ab igne ueluti plumbeos cereosq; : ratione quidem nulla fieri potest: sed uera tamen Stoici loquebantur, ab anterioribus seculis audita, quibus Sibyllæ Prophetæq; cantabant, fore, ut omnis aliquando cœli compago, magnis ignibus inflammata deflueret. Ad alios eximius Prophetarum Esaias, similiter atque Stoici scripserat, Tabescet omnis militia cœli. Complicabuntur, sicut liber, cœli: & omnis militia eorum defluet, sicut defluit folium de uinea & ficu. In Euangelio quoque Deus ipse, Astra de cœlo cadent, & uirtutes cœlorum mouebuntur. Et Dauid, Ipsi peribunt. Et idem Deus, Cœlum & terra transibunt. Virtutes autem cœli, Græci interpretes apud Esaiam, Stellas interpre- D
tantur. Vera igitur Stoici scripserunt: sed quod diuinis reuelationibus fuerat proditum, illi futurum alia ratione credebant, naturaliter humore omni consumpto. totam machinam à cœlo usque in terras conflagraturam. Verum igitur, id erit: sed cum extra naturæ cœlestis leges, quibus incorruptibile, nullæq; iniuriæ subiectum est ætherium corpus, sit futurum, Stoici referre debuerant, si poterant, nõ in senium, debilitatemq; corporis cœlestis, aut ignes illos immensos mundi, sed illam potentiam, quam Sibyllæ monstrauerant, Deum, meliora mortalibus daturum; cunctis, quo melior lucentiorque mundus sequatur, renouatis, alium mundum facturum. Omnis enim, ait magnus Paulus, creatura hanc renouationem expectat, ingemiscens & parturiens, expectansq; reuelationem filiorum Dei. Quæ quidem reuelatio futura tunc est, cum claritas sanctorum corporum, quæ resurgentia glorificabuntur, manifesta terris erit, cum qua rerum cunctarum renouatio consequetur. Ob id ab ipsis rebus expectata, quarũ cum filijs Dei futura sit in melius reformatio. Quòd igitur Marcus Tullius, inducit Stoicum referentem, Ex quo, inquit, euenturum nostri putant, de quo Panætium addubitare dicebant, ut ad extremum omnis mundus igneſceret, cùm omni humore consumpto, neque terra ali posset, neque remearet aër, cuius ortus aqua omnis exhausta esse non posset: Ita relinqui, nihil, præter ignem. A' quo rursum animante, ac Deo, renouatio mundi fieret, atque idem ornatus oriretur. Audierant euenturam mundi conflagrationem Stoici, sed ad naturales causas eam reuocantes, errabant. Quem errorem facilè meliores Philosophi coarguent. Partim probantes nullam offensam posse cœleste corpus accipere, partim nunquam futurũ, ut omnis humor absumatur, quòd necesse sit omnem aquam absumptam, non in nihilum, sed in nubes ac uapores euanescere: quibus denuo coactis,

reparetur

A reparetur aqua, ſemperq; is ordo remeet elementorum, nihil in nihilum abire, natura patiente. Nunquam, ſi quis arcana Naturæ contempletur, eueniet, ut omnis aër, omnis aqua, cuncti uapores humoresq;, in nihilum aut igneam duntaxat materiam diſſoluantur, eò quòd ſimul ardore Solis humor exhauritur, ſimul aër frigidus fœcundus humiditatis reparatur, ſimul in nubes hymbriferas grauidatur, ſimul in cauernas ſubterraneas in flumina fontesq; emanaturus, recipitur. Nec ulla fit humoris exhauſtio, quin eadem opera fiat eiuſdem reparatio. Tanta Soli radianti, potenti, moles humorum per omnem mundum obiecta eſt, ut eodem tempore quo concoquit humores, & terras ardoribus torret, alio terrarum hemiſphærio regnet humorum copia, uigens & dominans abſente Sole. & cum terras noſtras inflammant æſtiui dies, humorq; abſumitur omnis, eiſdem ſub Antipodibus fæuit hyems, præcipitesq; cadunt ex æthere nimbi. Semper hoc ordine uigente, quem nulla tollat diuturnitas, tanto contextu factis elementis, ut alterum alterius pernicies nunquam eſſe poſsit, tot ſunt, eruntq; ſemper in mundo nubes, humoresq;, quãtum Solis & ignis, flammæque cœleſtis. Nec dabitur unquam ut abolere poſsit ignis aquam, tantam ſemper futuram, ut iugiter ardoribus Solis reſiſtat, omnemq; conflagrationem prohibeat. Sic ardor ſolis diluuia prohibebit, dico autẽ non particulares aut cõflagrationes, aut eluuiones, ſed uniuerſales, quales Stoici ſomniabant, Naturæ legibus nunquam euenturas, quod euenire non poſsit. Quid? quòd ſi uera dicerent, iam pernicies iſta & humoris exhauſtio, principium habuiſſet, aut ad medium adducta fuiſſet. Iam forent ętates torrentiores, iam minus ubique uaporis, iam terras ſqualores preſſiſſent, iam torreri mortales cœpiſſent, exhauſta maria, flumina, paludes, lacus; quorum nihil hactenus conſpicitur. Supereſt igitur uera quidem eos tradidiſſe de conflagratione, de nouo mundo: ſed hoc unum non uidiſſe, non rationibus Naturæ, ſed
B illius nutibus hoc euenturum qui cuncta creauit, potens eadem qua creaſſet poteſtate, cuncta reſoluere. Quem cum bonitas impulerit ad creandum, quo conſilio & poteſtate creauit, eadem, pulchros ordines illos, uinclaq; tenacia rerum reſoluet. Creauit autem, ut etiam Stoici fatebantur, hominibus omnia, quibus ſolis deſuper ſtellas micantes accendit, Solis curſus Lunæq; meatus inſtituit, terras proferre cibos iuſsit, animalia bruta ad diuerſos uſus eduxit. Hoc conſilium cum generationis omnis cauſa fuerit, idem cunctam generationem remouebit, cum remoti fuerint, quibus omnis generatio parabatur. Nulla Naturæ neceſsitas Solis æternos curſus ſiſtet, nulla luminis naturalis hebetatio flagrantes eius radios terris auferet: Sic nullus neceſſarius ignis populabitur aëra & terras, aut inundatio rapiet montes & campos urbesq; ; ſed quidquid euenturum eſt, eius conſilio dabitur, qui rerum leges excogitaſſet. Quas tunc abolebit, reſcindet, cum hi quibus parata fuerant omnia, remouebuntur. Remouebuntur autem homines è terra, quod & à Sibyllis Prophetisq; prædictum fuit, & Philoſophi ſi profundius conſiderauerint, negare non poterunt, cum tanta flagitia terras oppriment, ut uiuere mortalibus ſit miſerabile, uitæque mors à cunctis præferatur. Hæc una cauſa. Maior autem & apertior, quòd iudicandi mortales in theatro totius mundi ſunt aliquando iudice Deo: Quòd tota deificatio animorum & corporum futura eſt: cum qua neceſſariò curſus iſte uitæ quotidianus interpolabitur, ut ſit locus meliori conſilio, cum conſulet melius hominibus Deus, hoc ordine uitæ corporeæ ſublato, bonis præmia debita redditurus. Quæ ſi Philoſophi perſpicere potuiſſent, quanquam ſimiles ſomniantibus quædam ſuper hoc augurabantur, non recuſaſſent optimam hanc expectatamque ab omni re creata renouationem, fateri. Nam quotidianam uitam non modò non laudarunt

eorum plerique, uerumq; bonum non iudicarunt, ut deplorarint etiam, mortemq; C
ei facile prætulerint. Viderunt igitur ratione duce, & incredibili desiderio expetiue-
runt aliam uitam, tantumnon in ius diuinam prouidentiam uocantes, quòd homi-
nes miserabiliores cunctis animalibus propè creasset. Quæ quidem perturbatio tol-
litur, cum felicitas alacritasq; maior ostenditur futura, renouato mundo. Hic omnis
animæ tumultus sedatur, hic cessat admiratio, bonos nunc infelicius agere, quàm
malos, impunè uigere flagitia, cædes bonorum uolitare, fortunam pessimos quos-
que flatibus secundis in portum collocare. Itaque quod ait Philo Iudæus, detestatus
exécratus que exitium mundi: τὸ δὲ θεῖ φθείρεσθαι λέγειν αὐτὸν, πάντων ἀνοσιώτατον. ὁ γὰρ
θεὸς ὢν ἀτάξιας καὶ ἀκοσμίας, καὶ φθορᾶς. ἀλλὰ τάξεως, καὶ εὐκοσμίας, καὶ ζωῆς, ἅτε πάντες ἄπιθ' ἀγα-
θὸς, ὁμολόγητον παρὰ τοῖς τὰ ἀληθῆ δοξάζουσι: Nempe, dicere porrò mundum diuinitus
occidere, ante omnia flagitiosissimum est. Neque enim Deus autor est inordinatio-
nis, confusionis, interitus, sed ordinis, uenustatis, & uitæ: omnis que eum esse
causam boni, in confesso est apud eos, qui ueritatem profitentur. Dico ego Philo-
ni, renouatio mundi comprobabit, Deum bonorum, pulchritudinis, non interitus
autorem. Non enim diruet mundum, uelut opera sua perosus, sed renouabit, refi-
ciet, dabit meliorem, aperiet thesauros bonitatis, quos nunc secundum diuitias sa-
pientiæ suæ prudenter occultat. Tum uerò maxima largitate pandentur, effunden-
tur arcanæ bonitates. Neque uerò demolietur Deus mundum, nihil amplius datu-
rus, aut animo iniquo quod benefecisset male perditurus; hoc dicere, flagitiosissi-
mum. Sed quoniam status iste rerum non optimus est, & quo non possit melior esse,
quin etiam multis lacrymis sæpe defletus est à pijs, multisq; malis obnoxius iudica-
tus, Deus pro sua clementia restituet meliorem, ut diruta soloq; æquata Alba, re-
fecta Roma fuit: Haud minus pro mundo corruptibili, caliginoso, animorum erga- D
stulo, ostendetur lucidissimus, optimus, fortunatus, in fine ceu supremum bonum
repositus. Ille uerus ordo, uerus mundus, & ornatus, erit uera uita, cum præsens
ab ipsis Philosophis penè pro morte sit habita. Hæc responsio credo non displicebit
Philoni. Qui quidem dogma Philosophorum de postera mundi æternitate se-
quens, & Solem Lunamque, & cunctam cœli pulchritudinem, cum Pe-
ripateticis ab interitu defendens, sacros autores suos, quorum reli-
gioni initiatus esset, cum canunt abolendum, rescindendumq;
cœlum, fulgorem syderum denigrandum, liquidissi-
mam stellarum, totamq; cœli compagem ignibus
incoctam & tabefactam lapsuram in terras,
qua tandem ratione tueatur, libenter
didicerim. Verum nostri, benefi-
cio cœlesti, mysterium ape-
ruerunt. Hæc de exi-
tio mundi di-
xisse sat
est.

A VLTIMVM CAPVT.

VERVM igitur beatitudinis fontem esse Pietatem: (quoniam in actionibus uirtutis beatitudo constituitur, fons autem iustarum, rectarumq; actionum, est Pietas) atque hunc esse finem totius felicitatis, omniumq; uirtutum, atque actionum moderamen: & qui dicit Beatitudinem, seu Felicitatem, Finemq; omnium rerum, nihil aliud eum dicere, quàm Scientiam, & Cultum Dei: & hanc esse philosophorum quoque sententiam, declarat mirificè, consonans cum sacris literis, idem Aristoteles, qui libros de Moribus ad Eudemum absoluens, quemadmodum Salomon suos claudens, dixit: Finem dicendi faciamus: Deum time, & mandata eius obserua: Hoc est omnis homo. Sic Aristoteles, illo præclaro fine usus est: Omnes actiones nostras, omniaq; studia, rerumq; possessiones, tanto iudicandas esse meliores, quanto magis fecerint, adiuuerint ad cognitionem, & cultum Dei. Deteriora autem censenda, quæ nobis impedimento fuerint, quo minus colatur Deus. ut quasi sic statuat, si quis eius sententiam planius euoluat, Quoniam, inquit, Felicitatem ueluti finem supremum quærimus: Felicitatem autem tibi demonstro, eamq; dico esse, beatum, felicemq; animi statum, complexum, societatemq; omnium uirtutum: Apertius, ait, tibi loquar: sedes omnium uirtutum, & finis ille, ad quem quicquid agimus, quicquid possidere studeamus, respiciendum est, Contemplatio, & Cultus Dei. Cum, inquit, huc perueneris, tunc finis est, tunc beatus eris. Ob hanc causam quæcunque te iuuerint ut huc perueniás, pro melioribus habenda: quæ prohibuerint, impedimentoq; fuerint, deteriora iudicanda. Et is

B terminus uerus, hæc optima diffinitio, optimus rerum cognoscendarum modus. Sic loquitur Aristoteles: ἕπις ὃν αἵρεσις καὶ κτῆσις τῶν φύσει ἀγαθῶν ποιήσει τὴν τοῦ θεοῦ μάλιστα θεωρίαν ἢ σώματος ἢ χρημάτων ἢ φίλων ἢ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν, αὐτὴ αἱρέσιν, καὶ ὅτου ὅρου κάλλιστου, εἴπις δὲ δὴ εὐδαιμων, ἢ δὴ σπερβολὴν κωλύει τὸν θεὸν θεραπεύειν, καὶ θεωρεῖν, αὐτὴ δὴ φάυλη.

FINIS.

DE NOMINE VRBIS SVAE EVGVBIVM, QVOD CORRVPTE LEGITVR APVD SCRIPTORES: ET QVA RATIONE SIT PROFEREN= DVM.

A

ISVM EST in calce operis huius docere, quod fortasse legen= tibus non fuerit ingratum. Si quis est, qui nesciat, nomen urbis meæ, non est Eugubium, sed ut apud probatos scriptores constat, Iguïum: & ciuile nomen non Eugubinus, sed Iguïnus, uel Iguïus. At ne noua, atque auribus inusitata uiderer afferre, sequutus sum uulgi consuetudinem, ubique me Eugubinum appellans. Verum hoc nomen adeo corruptum, deprauatumq; est apud scriptores, ut nisi iudicium, solertia'que Doctissimorum uirorum, & fides Antiquorum codi= cum suffragata esset, difficile potuerit recognosci. Non fuisse igitur oppidum igno= bile Iguïum, declarat, quòd eius meminit Cæsar in Commentarijs, Tullius in Epi= stolis ad Atticum, Ptolemæus, & Strabo, in Geographia, Plinius in libris de Natu= rali historia, Silius quoque Italicus. Sed tam uariè apud hos omnes deprauatum est id nomen, ut apud Cæsarem primo de Bello Ciuili uocetur Tignium, addita litera T, ex nomine Termi Prætoris Pompeiani, qui præsidio quinque cohortium oppi= dum defenderet: apud Ciceronem de ea re atque Cæsar loquente Sisiguium: apud
B Ptolemæum Isuïum, apud Strabonem Itor, apud Silium Inginum, apud Plinium in deprauatis exemplaribus ciues dicuntur Inginini. Causas autem deprauationis huius, quas ut dixi, mecum Doctissimi huius seculi repererunt, quorum iudicio suf= fragati sunt codices antiqui, explicabo. Dico hoc oppidum esse, quod in Commen= tarijs Cæsaris de Bello Ciuili deprauatissime uocatur Tignium, de quo Cæsar, cum Pisaurum Fanumq; oppida Vmbriæ, ab Eugubio non longe distantia, memorasset, quæ ipse suis præsidijs occupauerat, subiecit his uerbis: Interea certior factus, Ti= gnium, Termum Prætorem cohortibus quinq; tenere, oppidum munire, omniumq; esse Tigniorum optimam erga se uoluntatem, Curionem cum tribus cohortibus, quas Pisauri & Arimini habebat, mittit: Cuius aduentu cognito, diffisus munici= pij uoluntati Termus, cohortes ex urbe educit, & profugit: milites in itinere ab eo discedunt, ac domum reuertuntur: Curio omnium summa uoluntate Tignium re= cipit. Hæc Cæsar. Deprenderunt igitur eruditi causam deprauationis: nam hoc op= pidum, ut est apud Lucanum, in Vmbria est. Eugubium quoque, ut Plinius do= cet, in Vmbria. Illud oppidum Tignium dicit esse in Vmbria Lucanus, scribens de Bello Ciuili, eo carmine,

Gens Ethrusca, fuga trepidi nudata Libonis
Iusq; sui pulso iam perdidit Vmbria Termo.

Et Lucius Florus his uerbis: Prima Arimino signa cecinerunt, tum pulsus Hetruria Libo, Vmbria Termus, Domitius Corfinio. Nullum autem nunc est oppidum in Vmbria, nec ullum extat eius uestigium, quod uocetur Tignium: & illud oppidum non procul Arimino & Pisauro & Fano situm erat, ut quòd à Cæsare cum his ipsis nominatur & censetur: Eugubium quoque non multum distat à Pisauro & Fano. Causa igitur deprauationis, quod multis nominibus accidit, fuit nomen Termi Pre=

toris, qui literam primam ſui nominis dedit Iguio : nam locus in Commentarijs habebat, Interea certior factus, Iguium Termum Prætorem cohortibus quinq; tenere. facilius enim fuit ut pro u, legeretur poſtea n, ut quæ una eademq; litera eſt ſurſum deorſumq; uerſa. Imperitia igitur ſcriptorum & deprauatio codicum, fecit, ut prima litera nominis Termi adderetur nomini Iguium. Haud mirum quidem, Nam maiora monſtra olim in omnibus bonis autoribus uiſebantur. Huius deprauationis uel illud clarum argumentum eſt, quòd idem oppidum, quod in Commentarijs appellatur Tignium, in Epiſtolis ad Atticum de eiſdem oppidis, quæ adhuc à Pompeianis tenerentur, Cicerone ſcribente, non amplius appellatur Tignium, ſed alia ſimili quadam deprauatione uocatur Siſiguium. Nam cum ſuſpenſus Cicero expectaret quid agerent Pompeiani, qui Cæſare adueniente oppida præſidijs occupauerant, Termus quidem Iguium, Domitius autem Corfiniũ, quod eſt in Marſis, ut uidebis in eiſdem Commentarijs, ſic ſcripſit: Non iſta expecto, ſed magis quid agat Domitius in Marſis, Siſingui Termus. Vides idem oppidum non appellari quemadmodum in Commentarijs Tignium, ſed Siſiguium in impreſsione Aldina, & manuſcriptis codicibus: nam qui repoſuerũt Tignium ex Commentarijs, non remouerunt, ſed auxerunt errorem. Agnoſce igitur aliam deprauationem: ut enim Termus dedit primam literam Iguio, ſic extrema ſyllaba huius nominis Marſis, applicata fuit nomini ſequenti. ſi enim remoueris ex eo nomine Siſigui quod nunc legitur in ea Epiſtola, extremam ſyllabam, Sis, nominis Marſis, remanebit Iguij. Et lectio erit, Quid agat Domitius in Marſis, Iguij Termus. Hæc deprauatio quoniam de eodem oppido à Cæſare & à Cicerone ſcribitur, clarius atteſtatur, Tignium nihil eſſe, ſed eſſe nomen deprauatum. Nam ſi quid eſſet, eodem nomine à Cicerone atque Cæſare, eodem tempore, de eadem re ſcribentibus, uocaretur: altera quidem alteram deprauationem illuſtrat, C D ueritatemq; demõſtrat. Occupauerat igitur hoc oppidum atq; hoc iter Pompeius, ut quod eſt in locis tutiſsimis, in angulo Apennini, nõ procul à uia Flãminia; ut ſi Cęſar per uiã Flamminiã trãſire non poſſet, minus etiam deflecteret Iguium, indeq; iter Romam cum exercitu dirigeret. Nam hi qui nuper dixerũt, Tigniũ eſſe, qui uocetur nũc Montem ſanctæ Mariæ in Georgio, in apertiſsimũ errorem dilabũtur. Tignium, ut uidimus ex Lucano & Lucio Floro, in Vmbria eſt, locus autem ille in medio Piceno. Non ſatis erat Eugubio ut apud bonos autores tantũ obſcuritatis ac deprauationis habuerit, ut etiã adeſſent, qui ipſum è ſuis ſedibus trãſportarent in Picenũ. Quòd autem uerum nomen ſit Iguium, ut apud Cæſarem & Ciceronẽ coarguimus, cõprobat item Ptolemęus, qui hoc oppidũ appellat Iguium, ponens id inter Tifernũ, Sentinũ, Peruſiam, quæ ſunt oppida Eugubio finitima: ſed exigua quadam deprauatione fuit apud eum quoq; nomen obſcuratũ, legitur enim apud eum Icuium, propterea quòd Græcis ſimilis eſt litera Gamma atq; Sigma. Itaq; pro ἰγούιον, deprauatũ fuit à ſcriptore Græco ἰσούιον. Nam ſi literã Gamma modico apice connectas, r fiet σ. Vides iam tres excellentes autores inter ſe congruentes: ſed clariſsimum argumentum, nomen illud Tignium corruptum eſſe, dicendumq; Iguium, declarat uetuſta quædam hiſtoria, quam ego reperi Eugubij, in qua ſcribitur, Bello ciuili flagrante Eugubinos expuliſſe Termum prætorem Pompeij, & tantis rebus geſtis à Cæſare, & quòd tam bene de Republica meritus eſſet, Curionem prætorem eius cum trium cohortium præſidio excepiſſe: quod quidem in principijs Commentariorum legitur. Itaque quo tempore illa hiſtoria ſcripta eſt, non erat apud Cæſarem nomen deprauatum. uerba hiſtoriæ hæc ſunt: Hanc, inquit, urbem in antiqua quadam hiſtoria Iuliam appellatam inuenimus: quæ utrum à Iulio Cæſare redeunte uictore quem Eugubini &

omnes

A omnes populi ciuitatum Vmbriæ cum lætitia ſuſceperunt, expulſo Termo duce, qui Vmbriam poſsidebat pro Pompeio, Iulia dicta ſit: an propter Iuliam uxorem Octauiani, determinare non ualemus. Hæc hiſtoria, tametſi non adeo Latinè & polite, ſed ſatis ad eorum fidem, quæ ſcripſimus, ut Tignium in Commentarijs Cæſaris noſcatur eſſe Iguium, quod à Termo prætore Pompeij teneretur. Nam Lucius Florus congruens cum hac hiſtoria ſcribit, Prima ciuilis Belli arena Italia fuit, cuius arces leuibus præſidijs Pompeius inſederat: ſed omnia ſubitò Cæſaris impetu oppreſſa ſunt. Supereſt Plinius, in cuius hiſtoria libro III. de ſexta regione, poſt Foroſempronienſes numerantur Inginini. Sciendum hunc quoque locum eſſe deprauatum, quod tum ratio, tum fides antiquorum codicum oſtendit. Ac primo uel hinc liquet non eſſe dicendum, quemadmodum hodie dicitur Eugubium: nam Plinius numerat cuiuſque regionis oppida ſecundum rationem Alphabeti, primúmque recenſet quæ incipiunt à litera A, ſubijcit alia iuxta literarum ordinem: poſt Forobrenitianos & Foroſempronienſes numerantur Inginini. Plinius ergo recenſuerat noſtrum hoc oppidum ſub litera I, non ſub litera E: nam ſi inciperet nomen à litera E, non nominaſſet ipſum poſt ea quæ incipiunt cum litera F. hoc argumento eſt, deprauate uulgò dici Eugubium. Manifeſta quoque ratio eſt cur deprauatum ſit, ut pro Iguini in Plinio legatur Inginini: nam apex qui ſolet Latinis ſuperſcribi literæ I, uidetur nonnunquam eſſe breuiatio, cum uolentes ſignificare præpoſitionem in, ſuperponimus quendam apicem, itaque exiguum punctum literæ i, fecit ut putaretur præpoſitio in: atque ubi dicebatur in Plinio iguini, ab imperito ſcriptore ſubiectum fuit Inguini: poſt alia quoque corruptio facilè irrepſit inter literas u, n. Hæc eadem corruptio accidit in Silio Italico, qui libro VIII. de-

B ſcribens populos Vmbriæ, poſt Hiſpellum ac Narniam, oppida Eugubio finitima, recenſet Inginum, eo carmine,

Hiſpellum, & duro monti per ſaxa recumbens
Narnia, & infeſtum nebulis humentibus olim
Inginum, Patuloq; iacens ſiue mœnibus aruo
Fulginia.

Fuit igitur hic quoque ſimili ratione deprauatum, quoniam apex ſuperſignatus primæ literæ nominis ab imprudentibus ſcriptoribus pro litera n, acceptum eſt: ſcripſerat enim Silius, qui in hoc carmine ſequitur ordinem Plinij, aliorúmque Geographorum in recenſendis Vrbibus, Iguium, uti apud Cæſarem, Pliniúmque legerat, & interpres Silij ait Inginum oppidum eſſe in Vmbria: nullum eſt autem memorabile oppidum in Vmbria, cui poſsit hoc nomen applicari. Nam quod ait interpres, Inginum à Strabone pro monte accipi, in Græcis exemplaribus Mons ille non Inginum, ſed γιγγῆνον ὄρος, Mons Gingunum uocatur, his uerbis, αὐτὸν δ' ὅτι καὶ ὁ αἶσις ποταμὸς, καὶ τὸ γιγγῆνον ὄρος. Hos terminos ponit Vmbriæ Strabo, Flumen Aeſin & Gingunum montem, qui hodie quoque uocatur Genga: niſi forte Strabo ſcripſerit Cingulum ὄρος terminus. Nec mirum quòd nebulis infeſtum oppidum Eugubium dicat Silius: ſubiacet enim ei planicies, quam nebula mane ſemper opacat, uehementius illo fortaſſe tempore, ſi planicies erat inculta, & palus nebulam exhalabat. Adde quòd Eugubium in planicie dicitur fuiſſe ſitum, ubi nebula inumbrat: propterea dicit olim, non ſua tempeſtate. Sciendum quoque hoc nomen apud Strabonem deprauate legi: nam poſt Hiſpellum oppidum Eugubio finitimum, ſubijcit Ἴτορ, Itor. Erat ſcilicet pro Tau, Gamma. Sic Igu. Sed reliquum quoque nomen corruptum fuit, ut alia pleraque non minus deprauatè

apud eum leguntur. Sed reuertor ad Plinium: Dum hæc mecum agitarem, An- C
gelus Colotius Episcopus Nucerinus, uir nostri temporis doctissimus, in duo-
bus Plinijs, quorum alter est uenerandæ uetustatis, alter ex prima impressione
cum primò fuit Plinius excusus, ostendit, ubi nunc in uulgatis exemplaribus,
& his etiam quæ sunt impressa in Germania, legitur Inginini, omnino esse Iguí-
ni: hoc ego manifestè uidi. Illud autem uehementer in Plinio animaduertendum
est, cuius me admonuit Iacobus Torellus Fanensis, uir excellentis ingenij, cu-
ius ferè totum est, quod super nomine Iguij superius attulimus: is deprendit du-
obus alijs locis mentionem Iguij fieri apud Plinium libro XV. cùm agit de oleo
factitio, & libro XXIII. cap. IIII. de oleo quoque scribens: sed is locus non
admodum deprauatè legitur, eratque clarus multis, his uerbis: Seleucinum, in-
quit, neruis utile esse diximus, sicut herbaceum quoque, quod Enguini circa
uiam Flamminiam uendunt. Hæc Plinius. Non admodum peruersum est, ut pro
Iguini legatur Enguini, quos ait esse iuxta uiam Flamminiam, ut uerissimum est:
attingit enim Iguinus ager uiam Flamminiam. Quin Castellum Ditionis Iguij
(quod ab antiquissimis Græcis uidetur appellatum Schissa, ἀπὸ τοῦ χίζειν, propter-
ea quòd scinditur illic Apenninus, ut quasi securi sectus uideatur) uia Flammi-
nia medium pertransit. Hîc Iguini oleum herbaceum uendebant, neruis utile:
Herbarum siquidem, non facilè alibi nascentium, ferax illic Apenninus. Nasci-
tur ad alia Coccus, seu Vermiculus, affatim lectus ex herbâ uulgò Pimpinella.
Huius igitur olei meminit idem Plinius etiam libro XV. sed locus, ut dixi de-
prauatissimus est. Audi igitur eum, & confer locum libri XXIII. cum hoc
XV. ubi de oleo factitio scribit, his uerbis: Suis, ait, herbis componunt inter
Cappadociam & Seleuciam, quod Seleucinum appellant, neruis admodum utile, D
sicut in Italia è gummi. Locus, si rectè pensites, perperam habet, ut pro Egu-
uij legatur è gummi: dicendúmque, Sicut in Italia Eguij. quod locus ipse testa-
tur abunde: nam nullum oleum conficitur è gummi. Adhæc oleum illud quod
scribit libro XXIII. neruis utile, herbaceum est, non è gummi. Præterea si-
miles sunt inter se locus ille libri XXIII. atque quintidecimi, propterea quòd
refert repetítque eisdem penè uerbis libro XXIII. eadem illa de oleo, quæ scri-
pserat quintodecimo: idq; ipse Plinius demonstrat, Diximus (inquit libro XXIII.)
neruis utile Seleucinum, sicut herbaceum quoque, quod Eguini uendunt. At
ubi hoc dixerat Plinius? uidelicet quintodecimo, ibi scripserat, oleum herbaceum
neruis utile, non oleum è gummi. Quantus error, ut oleum herbaceum transfera-
tur in oleum è gummi? Et cum idem Plinius ait, Sicut in Italia: iudicat quod
clarius repetit XXIII. nempe circa uiam Flamminiam. Atque obsecro impresso-
res omnes, ut post hac tam in Cæsare quàm Cicerone & Plinio locos illos casti-
gatius imprimant: Nam quod ad me attinet, plurimum his debere fateor, qui
hæc aperuerunt: in primiśque Iacobo Torello Fanensi, perspicacis ingenij uiro:
cuius iudicio ut assentirer post aliquod tempus fecerunt coniecturæ clariores, &
probatæ fidei codices. Igitur nomen urbis est Iguium, ciuile Iguinus, uel Iguius,
ut est in Cæsare. Magnitudinem uirésque oppidi, & quid momenti haberet, te-
statur, quòd illo bello Ciuili, cum Fanum, Pisaurum, Anconam, singulis cohor-
tibus Cæsar occupasset, misit huc tres cohortes, & Pompeius quinque cohortium
præsidio cum prætore Termo tenebat. Vetustatem declarat Mausoleum extra mœ-
nia, & theatrum: tum complures tabulæ æneæ repertæ in agris, literis incognitis
incisæ,

inciſæ, quas hucuſque legere potuit nemo: ſuſpicantur nonnulli Hetruſcas eſſe: tum tegulæ ſepulchrorum, eiſdem literis impreſſæ, ab aratore inuentæ, cum finibus illis,

Exeſa inuenit ſcabra rubigine pila,
Aut grauibus raſtris galeas pulſabat inanes,
Grandiáque effoſsis mirabitur oſſa ſepulchris.

His autem Vrbibus & his finibus Iguium, ut ſitum cognoſcas, terminatur: à Meridie Peruſia, à Septentrione uia Flamminia, quæ penetrat Apenninos montes; ab Ortu Sentino, Saxoferrato uulgò, Nuceria colonia, Foro Flamminj: ab Occaſu Tiberno, uulgò Tiferno, in media ferè Italia, nunc ſub ditione Ducis Vrbini.

FINIS.

renatum in festiuo mor ggemur
quare mundi colligere reliquias re
lesta pzie pace ac potissimu se
ancte predicti surstum erigede
bem retinendu sup eor cautela
ozno; ee solliatur. ut si cui in dio
psentis cpzis gmodo fortuitis
amittant fiducie uite spem seq
cautoria absq; ambiguitate pape
rina. Item ggi in capitulo
uisitatis quc bonis ilo
tas obiciatur ppo unitatis
e in iudicali reptois. q si
ecclie qm pspium sunt q bs
paulus aplus predicauit. ad
taliam uenientes
naufragium passur. sic in nau
cordis in maris fluctib; mundi
sreat. Hic ad tuic sitiendo intelli
qui mr sit doctor. aliq; uenitur
ppositor uita pstitat qui nec sp
alit platus qziam nec paliq
apot ee ecce salus. nec si deficeret
apiat quib; pree pot dicitur de
eo. Nec enim is. autem qui in est
pastor animis ii sunt oues pprie
uere lupum uenientem. ad o
no sp alit qr exemplo xpi q
lxtractis fugit in egyptum fugit
exemplo pauli. qui a frib; p mu
nium submissus e in sporta. unde
aug. ait. fugiat ne minist xpi. sic
xpc in egyptum fugit. fugiat q
spalit cziam. cum paliq sit mar
ecce salus. Hic ait discipu
lis suis. pscam sunt in uias
aut ee fugite in abam. Hic
ait. absconderit se a cunctis de ecclo.
qui utrei culpe sunt lapides in cu
dent in eum. Hic ait aug. in
in psalmo. hm. eo ee longe a me
illud tangit q uocabat pseque

ant pauulos suos. ut exemplo su
e passionis accendat. ne quos sine
ne tutame diuine confirmatis
ne uident. Hic quodammodo
pscatoribus. Est aliud genus
pscatoris quo aptius laborabit
dicens. quis infirmatur. ego non
infirmor. quis scandalizatur
ego non uror. Hinc aug. ipse
almo. ci. ossa fortes quor fir
mum sunt q scandalizantur. ci
tam frigida bonis quam. am
at. Hinc in psalmo. xxx. in
satur iuste penas paleas no
ui odire in quo exemplo cauti
lus. uenit p mendacibus que cum
matu qui nec corrupti possunt
pij qbus declamat qz defec mo
lore intrinseci uidens ppter q
plicat. Hinc item in psalmo
lxvij. utimur gen pscatoris
distinguens uos communibus
nii. et. maxime mr passiones p
ueh tantum. sed capite plectuntur
cum illis uor ois iusti. an ecca
neate. Imdans inquas xpiani
orum compassio e ut loth uo
poterit pscatione a tullo m
sordibus sustinuit. et malis e
or cum qbus habitabat. est ergo
pscatio iustum. aleone in ipsa
iustificatione mentis. inos
clamem ceus meus. et non exaudiat
mei memento. Est aliud genus
detrahentis platus afflictum. aliqn
dum e una infirmitas. obsti
nato aliqn malum uenenum.
bonis admixtu. qui bonum simule
malus dicant. ni sunt defendi bo
ni ppter malos. ne malos pfecerit
mitto uincam. quos fugimus
ad gehennam. si pro malis uolent
pro bono. in ggi. abdicemus

